

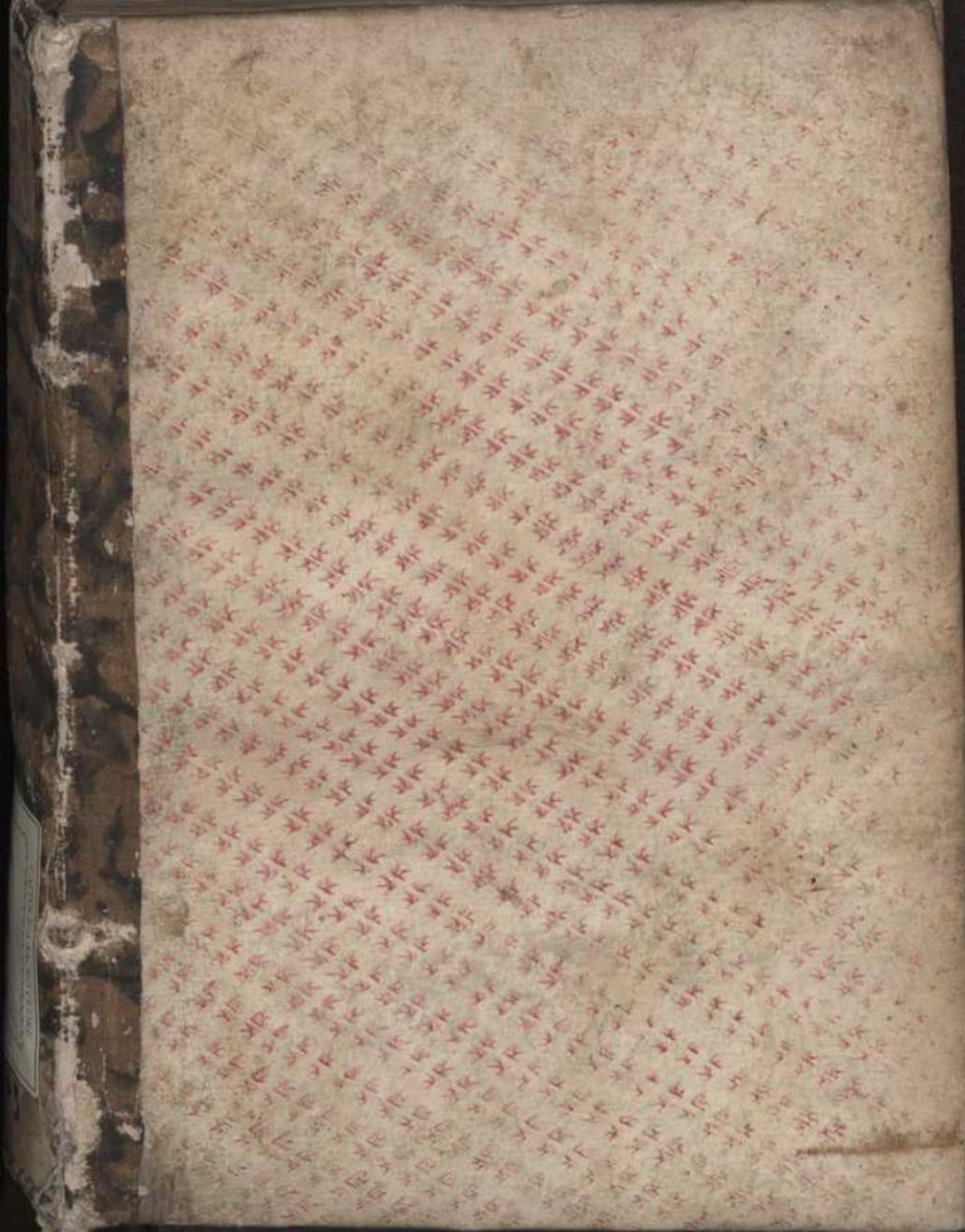
Perera, Benito (1535-1610) [aut]

Benedicti Pererii... De communibus omnium rerum naturalium principijs et affectionibus, libri quindecim : qui plurimum conferunt ad eos octo libros Aristotelis, qui De physico auditu inscribuntur intelligendos... - Venetiis : apud Andream Muschium, 1591. - [20], 548, [40] p. ; 4°. - Sul frontespizio stemma dei Gesuiti. - Iniziali e fregi xilografici. - Sul frontespizio timbri e nota di possesso manoscritta. - Appunti manoscritti alle pagine 190-192. - Timbro di una biblioteca a pagina 301

(IT-MiFBE)975741

The digital reproduction of this work is licensed under a [Creative Commons Attribution - NonCommercial - NoDerivs 3.0 Unported License](#). Permissions beyond the scope of this license may be available at customer.service@beic.it.

La riproduzione digitale di quest'opera è distribuita con la licenza [Creative Commons - Attribuzione - Non commerciale - Non opere derivate 3.0 Unported](#). Permessi oltre lo scopo di questa licenza possono essere richiesti a customer.service@beic.it.

BENEDICTI
PERERII
SOCIETATIS IESV,
DE COMMVNIBVS OMNIVM RERVM
naturalium principijs & affectionibus,
LIBRI XV.

*Qui plurimum conferunt ad eos octo libros Aristotelis, qui de
Physico auditu inscribuntur, intelligendos.*

Adiecti sunt huic operi tres Indices, Vnus Capitum singulorum librorum,
Alter Quæstionum, Tertius Rerum.

OMNIA VERO IN HAC POSTREMA EDITIONE
denud sunt diligentius recognita, & emendata.

E. R.

M. 41

VENETIIS, M. D. XCI.

Apud Andream Muschium.

Bibliotheca S. Mauri PP. C. R. Theatini Mantuae

Vigano F.A. 5. B. 10

REPUBLICA
SOCIETATIS
DE COMMUNITATE
LIBRI XV

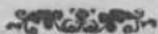
...

VENETIS, M. D. XCI

apud Andream Mulchium

INDEX CAPITVM QVAE IN SINGVLIS LIBRIS HVIVS OPERIS CONTINENTVR.

CAPITA PRIMI LIBRI DE PHILOSOPHIA.

- Cap. I.* **D**E nomine Sapiētiſ & Philoſophi; & quid ſit Sa-
pientia, & Philoſophia: qualem item deceat eſſe
Sapientem, atque Philoſophum.
- II.* Ponitur diuiſio Philoſophiæ in ſpeculatiuam, &
practicam: & declaratur ſignificatio illorum no-
cabulorum (practicum & ſpeculatiuum.)
- III.* Explicatur primo ratio ſupradictæ diuiſionis: deinde cuiuſmodi ſint
ſcientiarum differentiæ (practicum & ſpeculatiuum.)
- IIII.* Declaratur, vtra pars magis mereatur nomen ſcientiæ, & vtra ſit
prior, certior, ac nobilior.
- V.* Traditur diuiſio Philoſophiæ ſpeculatiuæ in Phyſicam, Metaphyſi-
cam, & ſcientias Mathematicas.
- VI.* Explicantur aliquot dubitationes.
- VII.* Soluitur alio modo tertiâ dubitatio.
- VIII.* Quid de eo quod tangitur quarta dubitatione, nonnulli Philoſophi opi-
nentur.
- IX.* Explicatur quinta dubitatio.
- X.* Contra ea quæ dicta ſunt, ponuntur nonnullæ dubitationes.
- XI.* An ſcientia ſpeculatiua vniuoçè dicatur de illis tribus, Phyſica, Me-
taphyſica, & Mathematicis diſciplinis.
- XII.* Scientiam ſpeculatiuam non dici vniuoçè de Mathematicis diſcipli-
nis, & alijs, quoniâ doctrina Mathematica non eſt propriè ſcientia.
- XIII.* Reliquas ſcientias propriè ſubalternari Metaphyſicæ, opinio quo-
rundam.
- XIIII.* Contraria opinio magis probatur.
- XV.* Prædocentur quædam neceſſaria ad ſolutionem rationum prioris opi-
nionis, & ſoluntur rationes.
- XVI.* Quæ illarum trium ſcientiarum, ſit nobiliſſima, & certiffima.
- XVII.* Quæ illarum trium ſcientiarum, ſit prima.
- XVIII.* Exponitur diuiſio Philoſophiæ practicæ.

Index Capitum .

CAPITA LIBRI II.
DE PHILOSOPHIA
NATURALI.

- Cap. I. **Q**uod sit subiectum Physica, opinio D. Thomæ.
 II. Exponuntur alia opiniones de subiecto Physica.
 III. Ponitur quinta opinio, subiectum Physica esse corpus mobile, seu naturale, quæ magis probatur.
 IIII. Differentia inter Medicum & Physicum: & an Medicina subalternetur Physica, & cuius sit ponere discrimen inter scientias.
 V. Memorantur causæ, & principia, affectiones item, & species corporis naturalis.
 VI. Inter species corporis naturalis, quæ sit omnium præstantissima.
 VII. Enumeratio partium Philosophiæ naturalis.
 VIII. De Quarto libro Meteorologico.
 IX. De utilitate, & incunditate Philosophiæ naturalis.
 X. Declaratur inscriptio octo librorum Physicorum, quæ est *ἐπι τῶν φυσικῶν ἀποδείξεων*, hoc est, de naturali auditu: & disputatur de libris *Ἀεροματικῶν*, & *Ἐξωτερικῶν*.

CAPITA LIBRI III.
DE VIA ET ORDINE
DOCTRINÆ PHYSICÆ.

- Cap. I. **A**gitur de significatione illorum trium vocabulorum (principium) (causæ) & (elementum.)
 II. Quæ genera causarum tractet Physicus.
 III. An scientiæ Mathematica tractent illum genus causæ.
 IIII. An præstantissima illa demonstratio, quæ ab Aristotele describitur priori libro Poster. vel solum vel maxime peritur in disciplinis Mathematicis.
 V. An cognitio omnium causarum, necessaria sit ad perfectam scientiâ rerum naturalium: & primo agitur de cognitione substantiæ.
 VI. Explanatio textus secundi primi libri Physicorum.
 VII. Confutantur, qui aliter exponunt (notum secundum naturam.) & docetur, cur via procedendi a notioribus secundum nos, dicatur esse nobis innata, vel naturalis.

Index Capitum.

- VIII. *In rebus naturalibus permulta reperiri, quæ sint nota nobis simul atque secundum naturam.*
- IX. *An demonstrationes Mathematicæ maxima ex parte consentent ex his, quæ sunt nota nobis, & secundum naturam.*
- X. *Expenditur interpretatio secundi textus, & aliorum sequentium, tradita a D. Thoma & Alexandro Aphrodisæo.*
- XI. *Explamatio textus quarti (Quapropter ex vniuersalibus ad singulãrã procedere oportet.)*
- XII. *Cur magis vniuersalia sint nobis notiora, & quomodo hic sumatur nomen vniuersalis.*
- XIII. *Explicantur dubitationes duæ circa id quod dictum fuit (magis vniuersalia esse notiora nobis.)*
- XIII. *Introducitur quæstio (de primo cognito) & exponitur opinio Scoti.*
- XV. *Discutitur opinio Thomistarum, qui volunt primò cognitum esse.*
- XVI. *Opinio aliorum, qui volunt singulare esse primò cognitum.*
- XVII. *Secundum propriam opinionem ostenditur, singulare per se distinctè cognosci ab intellectu.*
- XVIII. *Quibus rationibus ostendant aliqui singulare non cognosci per se, ac primò, ab intellectu nostro.*
- XIX. *Soluantur supradictæ rationes.*

CAPITA LIBRI III.

DE ANTIQVIS PHI- LOSOPHIS.

- Cap. I. **Q**uam sit utilis consideratio variarum opinionum.
- II. *De varijs sectis Philosophorum.*
- III. *Explicatur, quo tempore floruerint nonnulli ex præcipuis Philosophis; sed prius agitur de ratione Olympiadum, quarum cognitio ad exponenda illorum Philosophorum tempora, mirificè confert.*
- IIII. *Exponitur duodecim Clarissimorum Philosophorum Cronographia.*
- V. *Opinio eorum, qui dicentes omnia esse vnum ens immobile, omnem principij rationem de medio tollunt.*
- VI. *Opinio eorum, qui faciunt vnum principium omnium rerum naturalium.*

Index Capirum .

- VII. *Opinio eorum, qui faciunt principia multa quidem, sed finita, præcipuè autem Pythagoræ eorum.*
- VIII. *Declaratur opinio Anaxagoræ.*
- IX. *Opinio Democriti, Leucippi, & Epicuri.*
- X. *Reprehenditur Simplicius, qui conatur ostendere omnes supradictas opiniones veterum Philosophorum veras esse, atque inter se consentientes.*
- XI. *Refellitur ab Aristot. opinio eorum, qui dicunt omnia esse unum ens immobile.*
- XII. *Rationes Xenophanis solvuntur secundum Aristotelem.*
- XIII. *Solvuntur rationes Melissi.*
- XIIII. *Refutatur ab Arist. argumentatio Parmenidis.*
- XV. *Explicatur sententia Platonis de non ente.*
- XVI. *Defenditur opinio Parmenidis, Xenophanis, & Melissi.*
- XVII. *Contra eos, qui faciunt unum aliquod corpus principium rerum.*
- XVIII. *Contra eos, qui multa, sed finita faciunt principia.*
- XIX. *Refellitur opinio eorum, qui faciunt infinita principia, & primum Anaxagoræ, deinde Democriti.*
- XX. *Vniuersè indicantur errata veterum Philosophorum, quibus tamen ignoscere, quin etiam gratias agere oportet.*

CAPITA LIBRI V.

DE MATERIA ET PRIVATIONE.

- Cap. I. **D**E laudibus Aristotelis.
- II. *Quæ Aristoteles de principijs rerum naturalium, & quibus locis, scripta reliquerit.*
- III. *De varijs significationibus, & vocabulis materiae, apud Philosophos vsitatis.*
- IIII. *An sit necessaria materia in rebus naturalibus.*
- V. *De creatione.*
- VI. *An vis creandi in solo Deo insit; ita ut nulli creaturae communicari queat.*
- VII. *An creatio admittenda sit secundum Aristot. doctrinam: & an lumine naturali cognosci possit.*
- VIII. *Ponuntur quaedam obiectiones contra ea, quæ dicta sunt de creatione.*
- IX. *De materia cæli opinio Egidij.*

Refellitur

Index Capitum.

- X. Refellitur opinio Egidij.
 XI. Quid sit materia.
 XII. Refellitur insignis quorundam error qui dixerunt Deum esse materiam primam.
 XIII. Materiam ex se habere existentiam, propter quam est in rebus.
 XIII. Opinio eorum, qui inducunt formam corporeitatis materis coactam.
 XV. Hanc opinionem esse contra Averroem, & Aristot.
 XVI. Opinionem de forma corporeitatis esse contra veritatem.
 XVII. Explicantur tres dubitationes.
 XVIII. Quantitatem interminatam immediatam inherere materis primae.
 XIX. Opinio & argumenta eorum, qui contra sentiunt, & oppugnant dimensiones interminatas.
 XX. Soluuntur supradictae rationes.
 XXI. Propter quid sit materia, & de potentia eius duplici.
 XXII. Dubitationes contra ea, quae dicta sunt de potentia materis.
 XXIII. De Privatione.
 XXIII. Soluuntur, & explicantur supradictae octo dubitationes.

CAPITULA LIBRI VI. DE FORMA.

- Cap. I. **D**E forma nominibus, & varietate.
 II. An sit, & quid sit forma.
 III. Qualis sit forma naturalis.
 IIII. De forma relata ad materiam.
 V. De forma relata ad compositum, & primo an forma sit prior, & nobilior composito.
 VI. Secunda questio, An forma sit tota quidditas rei compositae.
 VII. Altera opinio veterum Peripateticorum aientium totam quidditatem rei in forma eius rei contineri.
 VIII. Soluuntur rationes prioris sententiae, & sententia auctoris aperitur.
 IX. Exploditur opinio eorum, qui putant distinctionem numericam provenire a quantitate.
 X. Non esse principium individuationis illam Scoti Haecceitatem.
 XI. Principium individuationis non esse materiam signatam quantitate.
 XII. Unitatem & distinctionem individuorum principaliter esse a forma substantiali.
 XIII. De forma relata ad suos effectus, ac primum de existentia, quae est effectus formalis ipsius.

Index Capitorum .

- XVIII.* Quarta quæstio, An existentia distinguatur realiter ab essentia, & primum exponitur opinio D. Thomæ.
- XV.* Refellitur supradicta opinio, & demonstratur existentiam re non distingui ab essentia.
- XVI.* Soluuntur rationes quibus probabatur existentiam re distingui ab essentia.
- XVII.* De altero effectu formæ, qui est operatio.
- XVIII.* An sit aliqua forma Physica separabilis a materia; & de immortalitate animæ rationalis secundum doctrinam Platonis.
- XIX.* Animum nostrum esse inmortalem etiam secundum doctrinam Aristotelis.
- XX.* Probatur immortalitas animæ rationalis rationibus Philosophicis.
- XXI.* Animam rationalem esse veram, & naturalem formam hominis.
- XXII.* Exponitur secunda ratio, qua simpliciter probatur animam rationalem nullo modo esse assistentem.
- XXIII.* Explicatur tertia ratio, qua contra Assistentiam animæ rationalis, quam Anverroisse sinxerunt, acriter disputatur.
- XXIII.* Refellitur opinio Platonicorum de numero quodam definito Animarum rationalium a principio mundi constituto.

CAPITA LIBRI VII. DE NATURA.

- Cap. I.* **D** eclaratur nomen Natura, & quot modis dicatur esse aliquid Naturale.
- II.* De differentijs inter res naturales, & artificiales.
- III.* An forma artificialis sit principium alicuius motus: & an re differat a subiecto in quo efficitur, & inheret.
- IIII.* Declarantur particule definitionis Naturæ.
- V.* Explicantur quatuor Dubitationes.
- VI.* Prima quæstio, An definitio Naturæ conveniat Cælo.
- VII.* Explicatur vera sententia refellendo supradictas opiniones, & demonstrando motum cæli esse naturalem.
- VIII.* Refelluntur qui putant Intelligentiam esse veram formam, & naturam cæli.
- IX.* Soluuntur rationes primæ sententiæ eorum, qui negant definitionem naturæ convenire cælo.
- X.* Soluuntur rationes secundæ opinionis.
- XI.* An definitio naturæ conveniat animæ, præsertim autem animæ rationali.
- XII.* An anima rationalis sit natura.

Index Capitum .

- XIII.* In quibus rebus naturalibus, & respectu quorum motuum, Natura sit principium actiuum, & passiuum .
- XIIII.* In quibus rebus natura sit principium actiuum alterationis .
- XV.* An natura in Elementis sit principium actiuum motus localis, quo ipsa naturaliter mouentur .
- XVI.* Secunda sententia, quod nimirum elementum moueatur a se, tanquam probabilior confirmatur .
- XVII.* An natura que hic definitur, sit non solum forma, sed etiam materia; & an utriusque nomen naturæ conueniat in uoce .
- XVIII.* An in composito naturali, præter materiam, & formam, sit quedam alia tertia natura re diuersa a partibus .
- XIX.* Exponitur secunda opinio ponentium distinctionem realem inter totum & partes .
- XX.* Tertia opinio eorum, qui negant totum re distingui a suis partibus .
- XXI.* Soluuntur rationes secunde opinionis .
- XXII.* Soluuntur rationes tertiæ opinionis .

CAPITA LIBRI VIII.

DE CAUSSIS.

- Cap. I.* **D**E numero causarum .
- II.* Explicantur definitiones, & causalitates singularum causarum .
- III.* Explicantur tres Dubitationes .
- IIII.* An in ijs que agunt per intellectum, finis causset prout habet esse in anima, an prout habet esse extra animam in ipsis rebus .
- V.* An inter causam efficientem, & finem, sit necessaria connexio .
- VI.* An omnes cause sint inuicem necessario connexæ .
- VII.* An causa uniuersalis, præsertim autem prima, qui est Deus, necessario concurrat actu cum causa particulari, ad quemlibet eius effectum, & operationem .
- VIII.* Exponitur, & probatur opinio D. Thomæ, que est uera .
- IX.* Soluuntur argumenta contraria .
- X.* Explicantur duæ Dubitationes .
- XI.* An accidens possit producere substantiam .
- XII.* Explicatur opinio D. Thomæ, accidens in uirtute substantiæ posse producere substantiam .
- XIII.* Tertia opinio probabilior cæteris ponitur, & soluuntur rationes contrariæ .
- XIIII.* Enodantur quatuor aliæ dubitationes .

Index Capitem .

- XV. An idem numero effectus a multis causis possit effici .
- XVI. Que generantur ex semine, & ex puri materia, an sint eiusdem speciei . At primo examinatur opinio Auicennæ .
- XVII. Declaratur secunda opinio, quæ est Averrois .
- XVIII. Explicatur tertia opinio .
- XIX. An possit verum aurum effici per artem Alchymisticam , ac primo quod non possit effici, opinio multorum exponitur .
- XX. Declaratur opinio eorum qui defendunt Alchymiam .
- XXI. Explicatur breuiter opinio auctoris .

CAPITA LIBRI IX.

DE FORTVNA, CASV,
ET CONTINGENTIA.

- Cap. I. **R**efellitur opinio eorum qui penitus auferunt de rebus Fortunam, & casum .
- II. Soluuntur rationes supradictæ opinionis .
- III. An in rebus sublimaribus, aliquis effectus naturalis possit casu contingere respectu cæli .
- IIII. Opinio aliorum, qui negant vllum effectum simpliciter naturalem casu euenire posse respectu cæli .
- V. An Fortuna sit diuinitus aliquod numen, vt vulgo putatur .
- VI. Exponitur definitio Fortune .
- VII. Exponitur vlcima pars definitionis Fortune, & expenditur opinio Auicennæ aientis Fortunam versari inijs quæ sunt ad utramlibet .
- VIII. Ponuntur dubitationes contra definitionem Fortune .
- IX. Soluuntur supradictæ dubitationes .
- X. De casu vel potius de Monstris, quæ vulgo putantur casu euenire .
- XI. De contingentiâ .
- XII. Probatur esse in rebus contingentiam .
- XIII. Soluuntur rationes negantium contingentiam .
- XIIII. Quæ sit causa contingentie secundum alios Scriptores .
- XV. Quæ sint veræ ac propria causæ cuiuslibet contingentie, quæ in rebus naturalibus reperitur .

CAPITA LIBRI X.
DE QUANTITATE.

- Cap. I. **A**N quantitas re distinguatur a substantia.
- II. Ponitur alia opinio eorum, qui negant quantitatem re distinguere a substantia.
- III. De superficie, linea, & puncto, an sint extra animam, & an sint inter se realiter distincti.
- IIII. Quod puncta, linea, superficies sint entia positiva, & inter se realiter distincti.
- V. Declaratur opinio aliorum, qui contra sentiunt.
- VI. Soluuntur supradictae rationes secundae opinionis, & aperitur auctoris sententia.
- VII. Demonstratur non esse in rebus infinitum secundum multitudinem aut magnitudinem.
- VIII. Ponuntur octo dubitationes contra id quod conclusum fuit.
- IX. Soluuntur supradictae dubitationes.
- X. An infinitum possit effici a Deo.
- XI. Ponitur propria opinio & solvuntur argumenta Gregorij.
- XII. An continuum sit divisibile in infinitum.
- XIII. Viginti rationibus ostenditur continuum non componi ex indivisibilibus, & esse in infinitum divisibile.
- XIIII. Soluuntur rationes contrariae, quibus tollebatur infinita continui divisibilitas.
- XV. De infinitate continui secundum divisionem, & additionem.
- XVI. Dubitationes aliquot circa textus 67. 68. & 69. libri tertij Physicorum explicantur.
- XVII. De abstractione Mathematicae quantitatis.
- XVIII. Explicatur altera sententia eorum, qui aiunt quantitatem Mathematicam simpliciter abstractam esse ab omni substantia, & praefertur priori sententiae.
- XIX. De quadratura circuli, an sit scibilis, vel possibilis.
- XX. Refellitur opinio Zimarae, & eorum, qui negant quadraturam circuli possibilem esse.
- XXI. Soluuntur rationes contrariae.
- XXII. De Maximo & Minimo.
- XXIII. Ponuntur nonnullae propositiones; quibus explicatur questio de Maximo, & Minimo.

CAPITA LIBRI XI.

DE LOCO.

- Cap. I. **E**xplicatur quinque proprietates loci, quæ sunt, continere locatum, trahere ad se, conservare, dare unitatem & distinctionem motui locali, & esse immobilem.
- II. Quomodo locus sit immobilis secundum opiniones aliorum.
- III. Exponitur, & confirmatur alia sententia de immobilitate loci, quæ videtur ceteris probabilior.
- IIII. Explicatur opinio eorum qui censent locum esse quoddam intervallum.
- V. Refellitur opinio eorum, qui existimant locum esse intervallum.
- VI. Ponuntur multæ obiectioes contra id, quod dicit Aristoteles, nimirum, locum esse superficiem.
- VII. Solvuntur supradictæ obiectioes.
- VIII. Quis sit locus primi & supremi cali, varia Philosophorum opiniones ponuntur, & refutantur.
- IX. Exponitur propria opinio de loco cali.
- X. An si esset vacuum, in eo motus localis in tempore fieri posset.
- XI. Exponuntur octo hypotheser, quæ ad defensionem, & confirmationem sententiæ Aristotelis de vacuo, plurimum conferunt.
- XII. Probatur motum localem non posse fieri in vacuo.

CAPITA LIBRI XII.

DE TEMPORE, ÆTERNITATE,

ET ÆVO.

- Cap. I. **D**isputatur contra eos, qui putant tempus non esse ens reale; & contra eos, qui censent esse ens reale, realiter distinctum a motu.
- II. Explicatur definitio illa temporis, Numerus motus, secundum prius, & posterius, & primo loco exponitur illa prima particula, Numerus.
- III. Non esse addendum in definitione temporis, ipsum esse numerum motus & quietis.
- IIII. Declarantur duæ aliæ particule definitionis, nimirum Metus & secundum prius & posterius.
- V. Quid sit Duratio.

Index Capitum .

- VI. De varietate durationis, quæ nascitur ex varietate ipsius existentia.
 VII. De varietate durationis, quæ oritur ex quantitate ipsius existentia.
 VIII. De æternitate, & primum de varijs significationibus huius vocis, æternum .
 IX. Declaratur quid sit æternitas .
 X. An æternitati conveniat ratio mensuræ .
 XI. De euo .
 XII. Refellitur opinio D. Bonaventura .
 XIII. In quo sit ratio eui secundum D. Thomam, & secundum Scotum .
 XIII. An sit unum euum omnium æternorum, an multa, recensetur opinio D. Thomæ .
 XV. Explicantur eadem de re opiniones Henrici, Scoti, Ochan, Durandi .
 XVI. Exponitur sententia auctoris .
 XVII. De tempore discreto, opinio Thomistarum .

CAPITA LIBRI XIII.

DE NATVRA MOTVS.

- Cap. I. **I**N quo genere seu Categoria sit motus .
 II. Explicatur definitio motus tradita ab Arist. 3. Physi. tex. 6.
 III. Solvuntur supradictæ quatuor dubitationes .
 IIII. Exponuntur reliquæ particule definitionis motus .
 V. Explicantur decem magni momenti dubitationes, quæ circa definitionem motus existunt .
 VI. An actio & passio re differant inter se, an ratione tantum .
 VII. Actionem non esse in agente, nec re distingui a passione .
 VIII. Solvuntur rationes Scotistarum .
 IX. De terminis motus tractantur decem celebres quæstiones .
 Quæst. I. An omnis motus requirat terminos .
 II. An omnis motus requirat duos terminos .
 III. An in vno motu possint esse plures termini quàm duo .
 IIII. An termini motus debeant esse diuisibiles .
 V. An termini motus debeant esse oppositi inter se .
 VI. An terminus a quo, debeat specie differre a termino ad quem .
 VII. An abiectio termini a quo, & acquisitio termini ad quem sint vnus motus numero .
 VIII. Ab vtro termino sumenda sit vnitas motus .
 IX. Vnde petenda sit contrarietas motuum .
 X. An motus re differat a termino ad quem .

Index Caputum.

CAPITA LIBRI XIII.

DE VARIIS DIVISIONIBVS

MOTVS.

- Cap. I. **G**enerationem & corruptionem non esse motus proprie dictos.
- II. De tribus motus speciebus proprie dicti, hoc est, de augmentatione, motu locali, & alteratione.
- III. Tractatur secunda diuisio motus in naturalem & violentum.
- IIII. De causa motus violenti eorum quae proiciuntur.
- V. Refellitur opinio faciens causam motus projectorum, virtutem quandam impressam proiectis.
- VI. Exponitur tertia diuisio motus in partes eius quantitatiuas, & agitur de continuitate motus.
- VII. De duplici genere partium motus, altero secundum extensionem, altero autem secundum successionem.
- VIII. An continuatio & successio sit de essentia motus, an potius sint eius accidentia.
- IX. De varijs modis incipiendi & desinendi, quos habent res naturales.

CAPITA LIBRI XV.

DE MOTVS ET MVNDI

AETERNITATE.

- Cap. I. **P**onuntur duo fundamenta, quibus maxime nititur solutio argumentorum quae sunt pro aeternitate Mundi.
- II. Exponuntur, & refelluntur argumenta duodecim, quibus Aristoteles vitur ad aeternitatem Mundi & motus comprobendam, ex varijs eius locis deprompta.
- III. Respondetur ad argumenta Aristotelis.
- IIII. Viginti argumenta Procli pro aeternitate Mundi, & solutiones eorum.
- V. An Plato senserit Mundum ortum, & aliquando cepisse, an potius sempiternum esse, atque ortu interituque carere.
- VI. Duodecim argumenta Averrois pro Mundi aeternitate.

Sol-

Index Capitum.

- VII. *Soluuntur Auerrois argumenta.*
 VIII. *Duodecim alia argumenta pro aeternitate Mundi.*
 IX. *Supradictae rationes soluantur.*
 X. *An Mundos potuerit esse ab aeterno, variae Theologorum opiniones, ac prima omnium Henrici, & Philoponi, aeternitatem creaturae repugnare aientium, opinio explicatur.*
 XI. *Secunda opinio Durandi, aeternitatem repugnare rebus corruptibilibus non autem incorruptibilibus.*
 XII. *Tertia opinio D. Thomae, & Nominalium, omnem creaturam potuisse fieri ab aeterno.*
 XIII. *Exponitur auctoris sententia.*

F I N I S.

INDEX LIBRORVM
QVOS HOC OPVS
COMPLECTITVR.

- II. **R**imus liber, est de Philosophia.
III. De Philosophia naturali.
III. De via & ordine doctrine Phisicę.
III. De Antiquis Philosophis, & varijs eorum, circa principia rerum naturalium, opinionibus.
V. De Materia & Priuatione.
VI. De Forma.
VII. De Natura.
VIII. De Cauſſis.
IX. De Fortuna, Casu, & Contingentia.
X. De Quantitate.
XI. De Loco.
XII. De Tempore, Æternitate, & Æuo.
XIII. De Natura Motus.
XIII. De Varietate & præcipuis diuisionibus Motus.
XV. De Motus & Mundi Æternitate.

BENEDICTI PERERII SOCIETATIS IESV,

In suos de principijs & affectionibus rerum
naturalium libros,

P R A E F A T I O.

Hoc nostrum opus de communibus omnium rerum naturalium principijs & affectionibus, primam & generalem continet totius Physiologiae partem: quam Aristoteles, octo libris Physicorum explicatam nobis reliquit. In duas autem partes opus divisum est: Prior pars quae est de principijs & causis rerum naturalium, novem libris comprehenditur; Posterior reliquos sex libros complectitur, in quibus, generales quaedam affectiones, quae communes sunt omnium rerum naturalium, cuiusmodi sunt, *Quantitas, Locus, Tempus, & Motus*, explicantur. Ac licet nobis ob multas causas (quas hoc loco exponere non est necesse) visum non fuerit Commentarios in Aristotelem scribere, quibus eius sententias & verba, sigillatim interpretaremur; sedulo tamen curavimus, ut quicquid Aristoteles is de rebus, quas hoc opere docemus, usquam sensit, & scriptum reliquit, varijs ex libris eius colligentes, suo quodque loco, pertractaremus. Quorum autem scriptorum vestigia in huius operis molitione persequuti sumus, quid etiam de Philosophorum lectione atque imitatione sentiamus, quoniam ea ex re intelligi potest, quam nos philosophandi viam & rationem maxime probemus ac sequamur, nunc paucis exponemus. Graecos Aristotelis interpretes, *Alexandrum, Theophrastum, & Simplicianum*, in Aristotelicis sententijs & verbis explanandis, praeter ceteros, secuti sumus. Hos enim, extra controversiam est, omnium optime Aristotelem intellexisse, & in eius scriptis interpretandis, diligentissimos & accuratissimos fuisse. Horum fontibus, fateor me hos meos hortulos irrigasse; hoc est, ex doctissimis eorum commentarijs multa, quae interiorum quandam, & reconditam habent Peripateticæ disciplinae cognitionem, in hos libros transtulisse: Latinos vero Philosophos, praesertim autem Theologos, Scholasticos, propter ingenij acumen & ubertatem, propter disserendi subtilitatem, denique propter incredibilem vim atque copiam argumentorum, quibus de omni re proposita in utramque partem disputare solent, equidem semper sum admiratus: in hoc autem opere, non raro etiam imitatus. Quorum disputationibus, has meas commentationes nervosiores & robustiores factas esse, non dubito. Sed D. Tho. eximum Philosophiae decus, & splendidissimum Theologiae lumen, firmissimumque columnam, praeter ceteris miramur, & colimus: cuius divini ingenij munimentis, quantum nos adiuti & locupletati sumus, haec nostra qui legent, facile intelligent. Inter Arabes, Avicenna suos quoque amatores, & sectatores habet. Quem ego in Philosophia, nec magnopere laudo, nec plane contemno. Fuit is

P R Æ F A T I O .

præstantissimus Medicus, fuit etiam (quorūdam iudicio) peracutus Metaphysicus, sed eum doctrine Aristotelis (quam omnibus Philosophia studiosis maxime proba-
 tam & cognitam esse oportet) nec valde studiosam, nec admodum intelligentem suis
 se constat. De Averroë, quoniam de eo varias multumque discrepantes hominum
 sententias esse video, dicam breuiter, ut sentio. Ego, sicut eos non laudo, qui Auer-
 roem fastidiosè contemnunt, conuictis lacerant, & veluti pestem ingeniorum, omni-
 bus fugiendum esse clamant; sic contra, quosdam esse, qui eum laudibus in cælum ef-
 ferant, & quasi Deum quendam Philosophia colant, eiusque sententias tanquam
 oracula diuinitus edita in veneratione habeant, grauiter doleo, molestèque fero.
 utrumque profecto in vitio est: sed illud minus; habet enim vel excusationem igno-
 rantia, vel etiam speciem quandam & umbram pietatis atque religionis: hoc au-
 tem cuius Philosopho, turpe est; Christiano autem Philosopho, etiam infame. Quid
 enim turpius, quam vnus hominis, qui labi potuit, & vero in rebus magni momen-
 ti non semel lapsus est, decreta omnia pugnaciter defendere, ac mordicus tenere, &
 quasi tempestate delatos, ad eius doctrinam, tanquam ad saxum aliquod, adhere-
 scere? Quid scidius? quam multas Averrois sententias, & quæ vocant, commen-
 ta, tertio quoque verbo usurpantes sese iactare, & in his puerilibus nugis, primas
 sapientia sua partes collocare? Sed dicent, Averroem fuisse acri ingenio, iudicio gra-
 ui, & singulari studio ac diligentia; multa subtiliter, & doctè scripserit; omnes pene
 libros Aristotelis, eruditus commentarijs illustrasse; denique de Peripatetica discipuli-
 na esse optime meritum. sint ista, ut dicunt: negari tamen non potest, Averroem in-
 terpretando Aristotelem, ob ignorantiam lingue Græcæ, mendosèque codices, &
 bonorum interpretum penuriam multisariam hallucinationem esse. De rebus quoque
 naturæ alibus, humanis, & diuinis, opiniones eum habuisse certum est, complures qui-
 dem falsas, quasdam verò etiam impias & absurdas. Quid igitur magis a Philoso-
 phia grauitate, dignitateque remotum, & alienum esse potest, quam Philosophum,
 id est amatorem sapientia, quem ad hanc rerum omnium vniuersitatem animo per-
 lustrandam, atque contemplandam, solutum, & liberum esse decet, vnus hominis,
 non omnium mortalium sapientissimi, quasi vile mancipiū, & ut Poeta quidam ait,
 seruum pecus effici? verum de Averroë hæcenus. Illud autem studiosos Philosophia
 diligenter intelligere volumus; si magno cum fructu nulloque veritatis atque pieta-
 tis detrimento, Philosophari cupiunt, duos ipsis, hominum de Philosophia male sen-
 tientium errores, utrumque sane, meo iudicio, valde perniciosum, esse fugiendos.
 Sunt enim nonnulli, qui propter pauca, quæ in libris Philosophorum reperiunt, a de-
 cretis sanctitateque nostræ religionis aliena, nō modo cetera quam plurima vere &
 vtiliter ab illis tradita reijciunt, sed omnē etiam Philosophia cognitionem damnant,
 & tanquam certam animorum pestem, ex hominum, præsertim Christianorum, so-
 cietate exterminandam putant, videlicet isti, Philosophia rudes, omnique liberalis
 doctrinæ expertes, omnes sui similes esse cuperent, quo minus in multitudine ipsorum
 appareret inscitia. Ac olim quidem Iulianus Augustus, quo tectior & callidior, eo
 acrior atque perniciosior Christianorum hostis, nulla re putauit magis se Christi-
 anis obesse, eorumque religionem vehementius labefactare posse, quam si eis omnium
 bonarum artium studia interdixisset. Huc quoque spectat Hæreticorum nostri tem-
 poris

poris artificiosa calliditas, Philosophiam, reconditioresque disciplinas, Christianis hominis repudiandas, & execrandas esse clamantium; quo nimirum facilius, homines indocti ac simplices, argumentis quibusdam ipsorum, in speciem modo probabilibus, captiosisque circumuenti atque irretiti, in eorum errores pertrahantur. In quo videntur mihi quidem Hæretici similiter facere, ut scilicet quondam Philosophos, diuina littera prodiderunt: qui omnes fabros ferrarios, armorumque opifices Hæbræis abstulerunt, ut inermes, nec bellum illis vitro auferrent, nec illatum ab illis, facile propulsarent. Sed aiunt isti, errasse Philosophos; errarum sanè, sed sunt illi quidem errores Philosophorum, non Philosophia; hoc est, hominum, non scientia. Et illos ipsos errores, qui Philosophiam norunt, refellere poterunt, qui non norunt, non poterunt. Non eget fides nostra Philosophia præsidij: non ea tamen reuicit. Non desiderat humane sapientia ornamenta: sed ea profus non aspernatur. Sua uti tuta & munita est, suaque luce splendet: sed quæ docere & hominibus persuadere studet, ea si rationibus, exemplis, & similitudinibus à Philosophia petitis, quasi aspersa & condita sunt, incandens audientur, facilius intelliguntur, creduntur promptius, constantius retinentur. Ac ego quidem mirari soleo, quæquam esse Christianorum hominum, qui Philosophiam, tanquam rem Deo iniusam, sacris literis contrariam, & noxiam is qui Christianam doctrinam profitentur, vituperare audeat. An non sacris literis proditum est, Deum, qui (ut Isaias inquit) est Deus docens uilia, quo suam erga Salomonem beneuolentiam atque liberalitatem, magis illustrem testatamque faceret, amplissimam ei omnium rerum naturalium scientiam dedisse? Nonne cernimus, multos diuina scriptura libros, philosophicorum uerum esse plenos? quos indocti legentes, non intelligunt; docti, quia intelligunt, magno cum fructu & uoluptate legunt. Quid clarissima illa Christiana Theologia luminæ, Basilium dico, Didymum, duos Gregorios, Nazianzenum & Nissenum, D. Augustinum, Hieronymum, & in primis D. Thomam Aquinatem, ut nunc omniam Iustinum & Lucianum Martyres, Clementem Alexandrinum, Origenem, Tertullianum, Arnobium, aliosque quam plurimos quo plas Christianis prodesse, magisque Christianam disciplinam mouerent, auerent, & exornarent, libros a se de rebus diuinis scriptos, quam multa, quam uaria, quam recondita & exquisita, Philosophia omnium que doctrinarum cognitione refererunt? Verum, contra istos Philosophia uituperatores, & nunc dictum sit satis, & alias fortasse dicitur uerius. Sunt contra nonnulli, qui diuina, ut uocant, Platonis & Aristotelis ingenia, ueritatemque cunctarum rerum scientiam cum excellenti eloquentia compositam, usque eo sunt admirati & amplexati, ut eos, uelut numina Deosque Philosophia colerent, eorum decreta Philosophica, tanta animi assensione complecterentur; uix ut crederent quicquam esse posse probabile, quod improbaretur ab illis; aut quod ab illis probaretur, improbabile. Fuit hæc quondam Pythagoræ uanitas atque superstitio: quibus insar omnium rationum erat, præceptoris auctoritas; & ut quiduis facile prompteque crederent, satis erat, id dixisse Pythagoram; uelutque putabant, cur illud ita esset, uelle requirere.

O miseræ hominum mentes, o pectora cæca,
 Quid enim uilius & abiectius, aut quæ maior animi cecitas esse potest, quam
 nihil

P R Æ F A T I O

nihil per se sapere, nihil iudicare, totum ex alieno sensu iudicioque pendere? Nulla duci ratione, sed quasi pecudes, aliorum sententia, nutuque tantum moneri, ac regi? Theologus, cuius scientia, Dei, a quo profecta est, auctoritate nititur atque fulcitur, nec rationum eget præsijs, humanas tamen rationes non contemnit aut reuicit; Philosophus, cuius doctrina ex ratione, ortum, incrementa, robur, omnemque vim suam atque dignitatem habet, omni ratione posshabita, in cuius hominis multarum rerum ignari, multisque vitæ & doctrinæ fordibus inquinati, auctoritate conquiescet. Ego multum Platoni tribuo, plus Aristoteli, sed rationi plurimum. In explicandis Philosophiæ quæstionibus, disceptandisque controuersijs, equidem, quid Aristoteles senserit, diligenter considero, sed multo magis, quid ratio suadeat, mecum ipse perpendo. Si quid Aristotelis doctrinæ congruens & conueniens esse intelligo, probabile duco: si quid autem rationi consentaneum esse video, verum certumque iudico. Itaque in Physiologia, primas iudicio sensuum, longa experientia & diligenti observatione explorato, atque confirmato; secundas rationi; auctoritati Philosophorum postremas defero. In legendis autem Philosophorum libris temperatum quoddam ac salutare iudicium adhibeo. Etenim, pauca illa quæ religioni aduersantur, repudio; alia verò quamplurima, cum ad usum vitæ perutilia, tum ad agnitionem animi pulcherrima, probò ac reitino; & viros humanarum & diuinarum rerum scientia excellentes, libenter sequor, qui Philosophiam cum sacris literis coniungentes incredibiles utilitates, maximamque decus Christianæ religioni attulerunt. Si Agar & Ismael, Sara & Isaac concordēs, & obediētes esse velint, maneat in domo Abrahamæ; sin autem insoleſcant & repugnent, rixasque & iurgia excitent, domo eiciantur & exulent: sic Philosophi hæcenus legendi & probandi ſunt, quoad veritatis & pietatis conſenſerint atque inſeruiert; ſin autem quid eſſuerint, diuinis decretis alienum, deſerendi ſunt ac reijciendi. Nec mirandum cuiquam accidas, Platonem & Ariſtotelem, cateroſque ſapientes viros, & Philoſophorum principes, nonnunquam grauiter & turpiter erraſſe: videlicet, homines fuerunt, quorum erant fallaces ſenſus, anguſta ingenia, infirma iudicia, vita multis flagitijs inquinata, mens humana inſcitia circumſuſa tenebris, & celefti lumine deſtituta. Quin potius nos immortales Deo gratias agamus, qui ea nobis clariſſimè patefecit, quæ acutiſſimos & doctiſſimos Philoſophos latuerunt. Nec ſolum in ijs quæ tradit Philoſophia, quid nobis probandum ſequendumque, quid contra repudiandum & fugiendum eſſet, omnium errorum diſcuſſa caligine indicauit; ſed etiam earum rerum, quæ omnem humanæ intelligentiæ vim & facultatem ſuperant, cognitionem, ad quam Philoſophia aſpirare non poteſt, liberaliter impertiuit. Atque hæc quidem eſt noſtra de ſtudio Philoſophiæ, Philoſophorumque lectiōe, & imitatione ſententiā; quam initio huius operis præſari & prædocere voluimus, vt quam nos Philoſophiæ formam maxime probemus, quodve philoſophandi genus in his libris ſecuti ſumus, notum omnibus teſtatumque faceremus.

DE PHILOSOPHIA LIBER PRIMVS.

DE NOMINE SAPIENTIS, ET PHILOSOPHI,
& quid sit sapientia, & Philosophia: qualem item deceat esse
Sapientem, atque Philosophum.

C A P V T P R I M V M.

Qui dicat
sue olim sa-
pientes.

SAPIENTES olim dicebantur, quicunque contemptis rebus his, quas vulgus maxime concupiscit & admiratur, & a rerum civilium administratione remoti se totos ad studium veri cognoscendi, & admirabilium occultarumque rerum inquisitionem atque perceptionem contulissent. Hoc autem Aristot. lib. 6. Ethic. aperte de clarat his uerbis, [Anaxagoram, Thaletem, ceterosque tales uiros sapientes quidem esse dicunt, prudentes uero minime, cum uideant eos quæ sibi utilia sunt ignorare, atque fatentur eos recondita, eximia, admirabilia, & diuina quædam tenere, sed inutilia, quia humana bona non quaerunt.] In eandem sententiam multa præclare scribit Plato, cuius uerba refert Eusebius lib. 12. de præparat. Euangelic. cap. 20. Verum, quoniam multi gloriae aut quæstus cupiditate, profitebantur & prædicabant se sapientes esse, qui ueræ sapientie non solidam & expressam effigiem, sed umbram tantum & imaginem tenebant, primus omnium Pythagoras, ut talium hominum comprimeret arrogantiam, & offenderet arduam esse adeptionem possessionemque sapientie, noluit uocari id est sapiens, sed φιλοσοφος hoc est sapientie studiosus appellari. Hac autem de re sermonem, quem Pythagoras ha-

buisse dicitur cum Leonte Phylasorum principe, eleganter Cicero perscripsit in quinta Tusculana. Hoc igitur discrimen Philosophi & Sapientis secuti tam Platonici, quam Stoici, aliter sapientiam definiunt atque Philosophiam. Plato quidem, uult sapientiam esse perfectam Dei cognitionem cum puro eius cultu & religione coniunctam: Philosophiam autem variè describit, nunc secundum etymologiam nominis, appellans eam studium sapientie; interdum solutionem animi a corpore, seu commentationem mortis; nonnunquam etiam conuersionem animi ad ea quæ uera sunt & diuina. Stoici (auctore Plutar. in 1. lib. de placitis Philosophorum cap. 1.) definiunt sapientiam esse diuinarum & humanarum rerum scientiam: Philosophiam autem, accommodatæ ad uitam artis meditationem; atque hanc unam esse & eandem summam uirtutem. Aristot. Philosophiam ait esse scientiam contemplatricem ueritatis, ita scribens in 2. lib. Metaph. tex. 3. [Rectè se habet, Philosophiam scientiam ueritatis contemplatricem appellare.] Idem auctor est in lib. 6. Ethicor. nomen sapientie aliquando tam latè patere, ut attribuitur etiam artibus mechanicis. Etenim Phydiam & Polycletum, sapientes dicimus: illum lapidum sculptorem, hunc fictorem statuarum. Attamen propriè tale nomen non conuenit, nisi in scientiam omnium limitatissimam & absolutissimam, quæ uer-

Varia descriptiones sapientie ac Philosoph. secundum uarias Philosophorum sententias.

fatur in rebus præclaris, atque diuinis; nec modò considerat ea, quæ manant ex principijs; sed etiam ipsorum principiorum uim & rationem edocens, omnium scientiarum quasi fontes aperit. Hanc sapientiam Aristot. in libris Metaphysicis, proprio nomine uocat primam Philosophiam, eaque a Philosophis dicitur Metaphysica, quæ est scientia declarans primas causas, primaque principia entis, ut ens est, ac corû quæ tali enti per se insunt; & primas, perpetuas, immutabileseque substantias, quæ a sensibus intelligentiaque nostrâ remotissimæ sunt moralibus patefaciens. Quantum uerò laudis & honoris descendum sit sapientie, & Philosophiæ, præclare ostendit Aristot. multis locis, nam in 1. Metaphysicorum libro, cap. 2. ait hanc unam omnium scientiarum esse uere liberam, & sui gratia, nec eius possessionem humanam esse, sed diuinam: hanc solum Deum perfecte habere, eamque solum de Deo agere. alias disciplinas fortassis utiliores & magis necessarias esse posse, præstantiorem uero nullam. In 6. Metaph. tex. 2. inquit, scientias speculatiuas præstare alijs, speculatiuarum autem hanc esse præstantissimam. In sectione 30. Problem. 10. scribit, ideo ueteres non statuisse præmijs aliquid sapientie ueluti certaminibus, quoniam propter eximiam sapientie præstantiam, nec idoneus iudex eius reperiri, nec satis dignum præmium constitui potest. In 9. lib. Ethico. affirmat Philosophiam tantum esse, ut his a quibus eam accepimus, nec honorem nec mercedem ullam parem referre possimus, non fecus ac Dijs & parentibus. Ac mihi quidem uideatur, si cuiuslibet scientiæ præstantia, ex rebus ei subiectis potissimum æstimari debet, quantum Deus, intelligentiaque præstant cæteris rebus; tantum plane sapientiam; dignitate reliquis scientijs antecire. Verum, quia de sapientia satis dictum est, deinceps qualis esse debeat sapiens & Philosophus, exponamus.

Qualis esse
debeat sapiens
secundum Plat.
Ari. Stoic.
& alios.

Plato in 5. & 6. de Rep. uult eum qui futurus est Philosophus, sic informatum esse a natura, ut habilis & idoneus sit ad percipiendas omnes disciplinas, excellens ingenio, memoria, & iudicio. Deinde, ut vehementer oderit, atque horreat mendacium, quippe cum futurus sit defensor, ma-

A gister, & interpret ueritatis: Tum, ut habeat sedatas omnes perturbaciones & appetitum rationi obedientem, qui nisi perdomitus fuerit, & ueluti iniecto fræno in gyrum rationis ductus, magnam partem animi sæpe detorquet, & a contemplatione cogitationeque ueritatis abducit: Ad hæc oportet eum esse amantem temperantiam, liberalitatis, & iustitiæ; nam qui est uitiorum sordibus inquinatus, indigenus est qui in purissimum sapientie domicilium admittatur: ad extremum, non debet animi studium atque intelligentiam ponere in rebus singulis quæ in generatione, interitu, alijsque mutationibus continenter versantur, sed desigere mentis aciem & uim in propriam cuiusque rei formam & ideam; non considerare quæ sunt talia participatione, sed quod est per se tale in unoquoque genere; ut si queratur quid sit bonum aut pulchrum, non attendere animum ad eas res quæ uulgo dicuntur bonæ aut pulchræ, sed ideam pulchritudinis, hoc est rationem eius, quasi per se coherentem, animo contueri. Atque huic documento Platonico, id ualde congruit quod Aristot. ait in Probl. Sectione 18. problem. 5. & Sectione 30. problem. 8. scribens, Philosophum ea re distingui ab Oratore, quòd ille considerat quid sit iustitia, aut tyrannus; hic autem cogitat an hic uel ille homo sit iustus, & tyrannus: ille species & formas rerum speculatur; hic uerò perscrutatur tantummodo eas res, quæ talium formarum sunt participes. Sapientem autem Stoicum Cicero scite depingit in oratione pro Murena ad hunc modum, [Fuit quidam summum ingenio uir, cuius inuentorum æmuli, Stoici nominantur. Huius sententiæ sunt & præcepta huiusmodi: sapientem gratia nunquam moueri: nunquam cuiusquam delicto ignoscere: solos sapientes esse; si distortissimi sint, formosos; si mendicissimi, diuites; si seruitutem seruiant, reges: sapientem nihil opinari: nullius rei penitere: nulla in re falli: sententiæ mutare nunquam.] Aristot. in 3. lib. Metaphys. cap. 2. pulchre declarat cuiusmodi oporteat esse sapientem. [Oportet, inquit, sapientem nosse omnes res quoad eius fieri possit, non quidem speciatim sed uniuerse: tum scire difficillima quæque, & occultissima; nam quæ sensibus subiecta sunt, & patet omni-

bus

bus cognoscere, non facit hominem sapien-
tem: deinde habere non popularem & adu-
bratam notitiam rerum, sed exquisitam &
omnibus numeris suis absolutam, quam &
ipse quamrectissime teneat, & alios rite
docere ualeat: Ad hæc, proprium est sapi-
entis, imperare & præscribere alijs, quid
facere conueniat: sapientiam autem oportet
esse scientiam, quæ non propter aliud
expectatur, ut sunt hæc disciplinae quæ in
actione effectioneque uersantur, sed quæ
per se & solius cognitionis gratia quaerantur.
Alij putant triplex esse munus sapien-
tis: Vnum de quauis re subtiliter & apte
dubitare posse: Alterum eorum quæ in y-
naquaque re insunt, causas omnes nõ mo-
do proximas, sed etiam maxime generales
& primas, perspicere atque cognitias habere:
Tertium aperire primos fontes omnium
dubitationum, eorumque solutionem rite
tradere. Quid igitur sit Sapientia, & Phi-
losophia; unde item manarit nomen sa-
pientis, & Philosophi; & qualem esse de-
ceat utrunque, ita dictum sit. Nos autem
deinceps uniuersè agemus de Philosophia,
quæ continet scientias speculatiuas & practi-
cas, cuius prima & maxime generalis di-
uisio, primo loco tractanda est.

*Ponitur diuisio Philosophiæ in specu-
latiuam, & practicam, & decla-
ratur significatio illorum uocabu-
lorum (practicum) & (specula-
tiuum.)*

C A P. II.

*Diuisio phi-
losophiæ se-
cundùm Pla-
tonem. Stoi-
cos & Peri-
pateticos.*

TRipartita illa diuisio Philosophiæ
in naturalem, moralem, & logicam,
hoc est rationalem, seu fermocina-
lem, est sane peritæus a Platonis, Stoicis,
que profecta: ut videre licet apud Cicero-
nem primo Acad. quæ II. Plutarch. lib. 1. de
placitis Philosophorum. cap. 1. Alcinoium
in lib. de doctr. Platonis. cap. 3. Diogenem
Laertium in uita Platonis D. Aug. lib. 8.
de Ciuita. Dei. cap. 4. Ense. de præparat.
Euang. lib. 11. c. 1. ubi citat pulcherrimum
quendam locum Arist. in huius diuisionis
Platonice commendationem ex lib. 7. de

Philosophia, quod opus nunc non extat, &
sequenti capite affirmat talem diuisionem
manasse ex Hebræis. Hæc tamen diuisio
Peripateticis non probatur, quippe qui Lo-
gicam submouent a partibus Philosophiæ;
eandem non tam esse scientiam,
aut Philosophiæ partem, quam modum
sciendi & instrumentum Philosophiæ, de
qua re nos infra dicemus. Quamobrem
nos qui horum disciplinæ cõuenienter Phi-
losophari studemus, primam & generalem
Philosophiæ diuisionem bimembrem faci-
mus in Speculatiuam & Practicam, quam
Arist. inuit. 2. Metaph. tex. 3. Cur autem
Arist. & Theophrast. ita diuiserint biparti-
to Philosophiam exponit Plutarch. eo loco,
quem supra posui. Ut igitur diuisio hæc
plane intelligatur, primum explicanda est
significatio illorum uocabulorum (practi-
cum) & (speculatiuum) postea dicendum
est, unde talis diuisio ortum habeat; tum
cuiusmodi sint differentie scientiarum; ad
extremum, tractanda est comparatio inter
Philosophiam practicam & speculatiuam.
Ac de practico quidem & speculatiuo mul-
ta differunt Theologi circa Prologum sen-
tentiarum, multa item Philosophi super 6.
lib. Metaph. Arist. sed nos ea tantum, quæ
olent doctrinam Peripateticam, nec sunt
aliena instituto nostro, paucis exponemus.

Speculatiua scientia (ut nunc ruditer di-
cam) ea est, quæ res sibi subiectas docet
nos tantummodo scire & contempleri, ut
Physicæ, Cælium, Geometria, Triangu-
lum, Metaphysicæ, Deum. Unde specula-
tio est actio intellectus, cuius finis est sola
cognitio eius rei, circa quam uersatur, vel
quæ in sola cognitione veri consistit, nec
ulterius progreditur, aut per se dirigitur
ad aliquam actionem seu opus. Quocirca
Aristot. in 6. Eth. & 3. de anima 46. inquit
mentem seu intellectum speculatiuum ni-
hil mouere, quoniam non intelligit ea quæ
possint cadere sub appetitum & actionem
nostram; quare principia nostrarum actio-
num & motuum, sunt appetitus & intel-
lectus practicus. Scientia uero practica est,
quæ res circa quas uersatur, non solum do-
cet nos scire, sed præcipue operari uel face-
re, ut finis scientiæ practicæ non sit scire,
aut cognoscere uerum, sed actio seu opus
aliquod. Nonnulli Arabes, in quibus est
Algazel. 1. lib. suæ Philosophiæ cap. 1. de-

*Quid sit
scientia spe-
culatiua et
practica.*

sniunt doctrinam practicam esse scientiam earum rerum, quæ sunt a nobis: quæ definitio, nisi quid aliud addatur, vitiosa est, utpote quæ conveniat etiam in aliquam scientiam speculativam, uti est scientia animæ, quæ speculativa est; tamen agit de operationibus animæ quæ efficiuntur a nobis, cuiusmodi sunt, ali, sentire, intelligere, appetere. Quamvis ergo, tam speculativa scientiæ quam practicæ, proximus & proprius actus sit scire & intelligere (que enim potest esse alia operatio scientiæ quæ scire? & intellectus quam intelligere?) tamen in eo est discrimen, quod ipsum scire, qui est actus speculativæ scientiæ, per se intenditur ac expetitur, nec refertur alio: scire autem quod proficitur a scientiâ practicâ non expetitur per se, sed propter aliud, ad agendum enim faciendumve aliquid totum plane refertur, ut in Philosophiâ morali, Medicina, & artibus mechanicis perspicuum est. Praxis autem nomen (unde practicâ nomen inveniunt) late patens, complectitur actionem & effectiorem. Quid autem inter actionem & effectiorem interfit, Arist. declarat in primo libro magnorum moralium cap. 3. & in 6. Ethic. ubi agit de arte & prudentiâ. Actio enim est operatio, post quam nullum existit opus, ut omnes actiones morales virtutum: Effectio vero est operatio relinquens aliquod opus: vel per quam perficitur aliquod opus, quod, expleta finitaque operatione manet & extat, ut cernimus in edificacione domus. Est autem praxis, operatio hominis non quælibet, sed quæ subest voluntati & arbitrio eius, & cum subiaceat errori, indiget habitu quodam, qui insidens & inhaerens in intellectu practico, sit tanquam norma & regula a qua praxis dirigatur. Hic autem habitus seu regula, in praxi quidem quæ est operatio moralis, est prudentiâ; in ea verò quæ est mechanica, & in qua non inest per se ratio virtutis aut vitij, est ars, siue sit mechanica siue liberalis, ut est musica practica. Actio autem quæ subest voluntati, triplex est: Una, quæ elicitur ex ipsa voluntate, ut electio: Altera, quæ produciuntur quidem ab alia potentia, tota tamen imperatur a voluntate, & diriguntur ab aliquo habitu practico, ut operationes eius facultatis animæ sensitivæ, quæ dicitur

irascibilis & concupiscibilis: Tertia, quæ secundum quid subest voluntati, & diriguntur ab intellectu practico, ut sunt operationes intellectus speculativi, quæ per se, & (ut vulgo dicunt) secundum specificationem, non subiunt voluntati aut prudentiæ, earum tamen usus & exercitatio, idest, ut hoc tempore, vel tamdiu, vel hoc modo, vel his aut alijs circumstantijs fiant, subiicitur voluntati & prudentiæ. Quatenus igitur tales operationes propter circumstantias secundum quas exercentur, possunt esse moraliter, vel bonæ vel malæ, diriguntur a prudentiâ quæ est habitus practicus, quomodo etiam possunt vocari praxes, simpliciter autem minime. Operationes autem animæ vegetatiivæ, neque per se, neque secundum usum & exercitium, subiacent arbitrio & voluntati hominis, nisi forte ex accidenti & indirecte, quatenus in actionibus animæ vegetatiivæ magna existit varietas ob quantitatem qualitateve alimentis, cuius assumptio & moderatio, est in nostra potestate. Quamobrem, peccata quæ in supradictis functionibus aientis animæ contingunt, plerumque nobis vitio verti solent. Quin etiam affectus naturalis, quodam modo subiicitur nostræ potestati, quatenus in nobis est applicare (ut aiunt) actiua passivus; ex quo tales effectus existunt. Actio autem voluntatis, quæ naturaliter tendit & refertur in ultimum finem, non est praxis, quia neque pendet a libero arbitrio, & omni uacat errore, ut non egeat ullo habitu practico a quo dirigatur; nam sicut intellectus speculativus non potest errare circa prima principia speculativa (quis enim, ut inquit Aristot. 2. Metaphy. oberrabit a ianua?) ita voluntas non potest errare circa vltimum finem, quamquam in eo designando, & constituendo peccari possit, ut si voluptas aut divitiæ, aut honor, statuarur & expectatur tanquam vltimus finis. Ex his quæ diximus manifestum est quid sit praxis, quam ita multi definirunt, ut sit operatio alterius potentie ab intellectu, naturaliter posteriori intellectio, apta fieri conformis intellectui recto. Hieronymus Quolibeto primo quest. 3. paulo aliter definit praxim quæ definitionem, & alia quæ scribit de praxi, ne longior sim, hic

Qua actio-
 nes subij-
 ciantur vo-
 luntati no-
 stre. & que
 non.

hic prætereo. De significatione igitur illorum uocabulorum (Præcticum) & (Speculatiuum) hæc dicta sunt.

Explicatur primò ratio supradictæ diuisionis: deinde cuiusmodi sint scientiarum differentie (præcticum,) & (speculatiuum.)

C A P. III.

Bonam esse diuisionem Philosophiæ in præcticam & speculatiuam probatur rationibus hæc sèpiè.

Ratio, & ut uocant, sufficientia supradictæ diuisionis, ex multis rebus cognoscitur. Primò, quia Philosophia, ut ueteres sapienter dixerunt, est medicina animi, sanans eius morbos: quorum duo sùnt genera, unum pertinens ad intellectum, quæ est ignorantia ueri: alterum ad effectum, cuius ægritudo ex uitii morumque corruptela proficiscitur. contra priorem morbum comparata est Philosophia speculatiua; aduersus uero posteriorem instituta fuit practica. Tam omnis homo naturaliter scire desiderat, primum quidem ea quæ conferunt ad tuendam degedansque uitam, tum priuatam, tum etiam ciuilem, quæ nobis suppeditant partim artes mechanicæ, partim Philosophia moralis; postea uero etiam eas res, quæ licet nihil conducant ad actiones humanas & ciuiles, tamen quia habent pulcherrimam contemplationem ueritatis, uehementer appetuntur ab intellectu nostro, quarum rectam scientiam largitur nobis Philosophia speculatiua. Deinde, subiectum scientiæ est intellectus, qui duplex tantum est, unus speculatiuus, alter practicus, ut docet Arist. 6. Ethicor. & 3. de Anima, 46. & 49. quare scientia quoque & Philosophia duplex erit, una practica, altera speculatiua. Postea; Philosophia refertur ad dirigendam uitam hominis, eiusque felicitatem comparandam; uitam autem, & felicitatem hominis Aristot. 10. Ethic. duplicem facit, actiuam & speculatiuam. ergo Philosophia etiam duplex erit, speculatiua & practica. Præterea; omnis doctrina est propter aliquod bonum & finem, ut scribitur in principio primi libri Ethicorum: talis autem finis, uel est sola cognitio, quam doctrina præbet, sicut fit in scientijs speculatiuis:

A uel præter cognitionem aliud pro fine intenditur, siue sit alia quædam operatio hominis, siue aliquod opus externum, ueluti certum in doctrinis practicis. Ad hæc; omnis doctrina comparata est ad dirigendas eas operationes hominis, quæ subiunt arbitrio nostro, & possunt præue ac uitiosè fieri. Vnde ad regendas actiones enimæ vegetatiuæ, & sensiuum tam interiorum quam exteriorum, nulla fere uidetur esse inuenta & instituta doctrina. Sunt igitur tria genera humanarum actionum, quæ a doctrina possunt dirigi. Primi generis, sunt operationes intellectus; ad quas dirigendas & perficiendas, ordinantur scientiæ speculatiuæ; Secundi generis, sunt operationis appetitus, tam rationalis quam sensitui, in quibus uersantur habitus uirtutum & uirtutum: harum autem operationum gratia instituta est Philosophia moralis; Tertij generis, sunt plurimæ alie operationes hominis, siue in membris eius inhaerentes, ut sunt currere & saltare, siue transientes in opera aliqua externa, ut addiscere, pingere, & fabricari naues: ad quas operationes moderandas, ritque obeundas, inuenta sunt omnes artes, tam mechanicæ quam quæ uulgo dicuntur liberales. Postremo, unitas & distinctio scientiarum, sumitur ex unitate distinctioneque obiecti; obiectum autem siue materia scientiæ, sunt res quæ tractantur, quas duplici genere contineri necesse est; aut enim eiusmodi sunt, ut in actionem, effectumque nostram cadant, non solum in cognitionem; omne enim ens aut est tantum speculabile, aut non solum est speculabile, sed etiam agibile uel factibile. Bonam igitur esse bi-membrem illam diuisionem Philosophiæ in practicam & speculatiuam, ex his perspicuum est.

D Quales uero scientiarum differentie sint practicum & speculatiuum, breuiter etiam dicamus. Primo sunt differentie essentialis, non enim accidit scientiæ esse practicam uel speculatiuam, cum id conueniat ei tum ex parte obiecti, tum ex parte finis. vnde Aristot. nunquam tradit aliam Philosophiæ diuisionem. Sed dicit aliquis, scientia cum sit habitus, & continetur in prima specie Qualitatis, est eius absolutum: practicum autem & speculatiuum, sunt entia respectiua, nullum autem respectum

*Quales dif-
ferentie sint
præcticæ &
speculati-
uæ.*

potest esse differentia essentialis vltius absoluti, ergo non potest scientia vel Philosophia diuidi essentialiter per practicum & speculatiuum. Verum hoc ita soluitur; scientia, ut est habitus perficiens intellectum, cumque aptum & promptum reddens ad intelligendum, est ens absolutum, ea verò ratione, vt conferatur cum obiecto suo scibili, habet ad ipsum relatione quamdam, quæ vulgo dicitur secundum dici, propter quam est ens relatiuum, eaque ratione diuiditur essentialiter per practicum, & speculatiuum. scientia igitur nõ ut quid absolutum, sed ut quiddam relatiuum & ut habet relationem ad obiectum vel finem suum, diuiditur per practicum & speculatiuum essentialiter. quamuis autẽ practicum, & speculatiuum non diuidantur secundum rem intellectum (idem enim numero intellectus est practicum, & speculatiuum) nec semper distinguantur secundum rem obiectum scientiæ; (potest enim idem secundum diuersam rationem subijci practiciæ, & speculatiuæ scientiæ; etenim de operationibus animæ sentientis & intelligentis, & de his quæ vulgo vocantur passionibus animi, veluti sunt gaudere, dolere, sperare, metueri, agit Philosophus moralis & Physicus) habitus tamen scientificos diuidunt secundum rem, adeo, vt impossibile sit vnã eandemque scientiam vere practicam, & speculatiuam esse. Excipio Theologiam, de qua D. Thom. in 1. parte, q. 1. art. 4. sic scribit, [Licet in scientijs Philosophicis, alia sit speculatiua, alia practica; sacra tamen doctrina comprehendit sub se utramque; sicut & Deus eadem scientia se cognoscit, & ea quæ facit: magis tamen est speculatiua quam practica; quia principaliter agit de rebus diuinis quàm de actibus humanis, de quibus agit, secundum quod per eos ordinatur homo ad perfectam Dei cognitionem, in qua eterne beatitudinis consistit.] Scio non probari hoc alijs Theologis, sed nobis id curæ non sit, qui hoc loco de scientijs humanis loquimur.

Duplex dubitatio.

Verum duplex hoc loco existit dubitatio: Vna est, quoniam solet communiter diuidi Medicina in practicum & speculatiuum, ergo una eademque scientia, potest esse practica & speculatiua: Altera est, quia si aliquis disecat Medicinam tantum vt cogno-

A sciat & sciat quæ in ea tractantur, illi erit speculatiua; sin autem alius discat eã propter opus, illi erit practica, ex quo efficitur eiusmodi differentias nõ distinguere secum dum rem scientias, sed conuenire ipsi per accidens. Ad primam respondet D. Thom. super Boetium de Trinitate in quest. de diuisione scientiæ speculatiuæ art. 1. in responsione ad quartum, dicens aliter se habere practicum & speculatiuum cum diuidunt Philosophiam & scientias inter se, quàm cum vnã scientiã, veluti Medicina, diuiditur in practicum & speculatiuum: priori enim modo, talis distinctio attenditur penes vltimum finem scientiæ, ut ea dicatur practica cuius finis vltimus sit præter cognitionem, actio vel opus aliquod: speculatiua verò, cuius finis est sola cognitio. Posteriori autem modo, non sic attenditur; tota enim Medicina, si vltimum finem eius spectes, practica debet appellari. Sed quoniam in his, quæ tractat Medicina, quædã sunt remotiora a praxi, accepta ex scientijs speculatiuis, ut quid sit morbus, vel sanitas, quid, quale, & quomplex sit elementis: alia vero propinquiora sunt actioni, ut quæ talibus morbis, tales curationes & remedia sunt adhibenda (cuius generis est tota fere doctrina Aphor. Hippocraticis) ideo pars Medicinæ, quæ superiora illa docet, appellatur speculatiua, quæ vero tractat posteriora hæc, dicitur practica. Ad posteriorem dubitationem dicendum est, finem scientiæ non esse spectandum ex intentione & voluntate discantis, quæ est contingens, incerta, & multiplex, sed ex eo ad quod per se ordinatur scientia, & propter quod inuenta & instituta fuit, & communiter discitur. Quamuis igitur possit aliquis disecere Medicinam, non intendens mederi, tamen hoc est per accidens, nec obstat quominus Medicina dicenda sit practica, quippe quæ medendi causa communiter discatur, & propter id inuenta & comparata fuerit. Vide quæ in hanc sententiam pulchre scribit D. Tho. 1. parte, q. 1. art. 16. faciens triplicem scientiam speculatiuam, vnã propriè, quæ est de rebus non operabilibus: duas reliquas secundum quid; altera quidem ex modo sciendi quo re operabiles tantum speculatiue considerantur, definiendo eas & diuidendo, atque uniuersè tantum contemplando; alteram verò ex fine,

Solutio prioris dubitationis.

Solutio posterioris dubitationis.

fine, ut si quis doctrinam rerum operabilium, non ad operationem, sed ad modum & solam earum cognitionem referat.

An practicum & speculative sumantur ex obiecto, an ex fine scientia.

Sed controuersum est inter nonnullos Philosophos, an tales differentie sumi debeant ex obiecto an potius ex fine. quam controuersiam puto facile dirimi posse; nam proximam uersam puto facile dirimi posse; nam proximam sumuntur ex fine, finium tamen distinctione parum obiecta. Sicut enim obiectum esse factibile, non satis est ad continuendam scientiam practicum (intelligo autem per factibile quidquid subest actionem, siue sub actionem siue sub effectum cadat) cum circa tale obiectum possit etiam uersari scientia speculatiua, ut ante diximus de scientia Animarum; ita distinctio finium, oritur necessario ex distinctione obiectorum; nam causa quare finis Practicæ sit operatio uel opus, est, quia obiectum eius est quidpiam operabile, non autem contra. Similiter contingit in Speculatiua, quare principium & ueluti radix huius distinctionis hæret in obiecto, complementum autem in fine. Quo circa Aristot. in 2. quidem Metaph. tex. 3. distinctionem Philosophiæ practicæ & speculatiuæ, sumit ex fine utriusque, in 6. autem & 11. Metaph. uidetur eam petere ex obiectis. Deinde, sciendum est has differentias manere per omnes scientias, ut nulla sit quæ uel existat uel practica uel speculatiua. Neque quisquam mihi opponat Logicam, quam ut libenter concedo non esse practicam aut speculatiuam; ita nego esse proprie scientiam, quod infra planius explicabitur. Patent autem latius prædictæ differentie, quam scientia; etenim sapientia & intellectus sunt habitus speculatiui, ars & prudentia practici, qui tamen omnes differunt a scientia, ut perspicuum est ex his, quæ scribuntur 6. Ethic. Quocirca esse Practicum, & Speculatiuum, non sunt differentie adæquatæ ipsius scientiæ, cum his etiam rebus conueniant quæ non sunt scientiæ, uidelicet habitui principiorum, arti, & prudentiæ. Ergo quod proximè & adæquate diuiditur in Practicum & Speculatiuum, id non est scientia uel Philosophia, sed est habitus intellectus, quo uerum certo cognoscitur, quod perspicue intelligere licet ex his quæ scribit Aristoteles in lib. 6. Ethic. Verum deinceps has Philosophiæ differentias inter se comparemus; & primum uideamus an nomen & ratio scientiæ ac Philosophiæ

æqualiter utriusque conueniat, deinde utra sit prior, certior, ac nobilior.

Declaratur utra pars magis increatur nomen scientiæ, & utra sit prior, certior, ac nobilior.

C A P. IIII.

Hæ differentie, non uniuocè, ac æqualiter diuidunt scientiam & Philosophiam: speculatiua enim per se ac principaliter dicitur Philosophia & scientia, practica uero non nisi secundum quid & propter aliud. quod potest ostendi & confirmari his argumentis, 1. Aristot. in 2. Metaph. tex. 3. uolens offendere Philosophiam esse scientiam ueritatis, probat ex eo, quia Philosophiæ speculatiuæ finis est ueritas, practicæ autem opus; nam licet practici considerent ueritatem, non tamen per se, sed in ordine ad operandum. quæ probatio non ualere, nisi putare Aristot. speculatiuam scientiam, aut tantum esse Philosophiam, aut certe principaliter. Verba Philosophi sunt hæc, [Rectè se habet Philosophiæ ueritatis contemplatricem appellasse: speculatiuæ etenim finis, ueritas; practicæ autem opus: etenim si quomodo se habeant considerant, non causam per se, sed ad aliquid, & eo in tempore practici speculantur.] Preterea, ex communi modo & consuetudine & sententia di & loquentium, Philosophos. n. & sapientes eos communiter putamus & appellamus, qui uersantur in scientiis speculatiuis; eos autem qui excellunt in rebus gerendis, non Philosophos, sed prudentes uocamus. Deinde, quia scire, qui est finis scientiæ, per se competit speculatiuæ, practicæ autem non nisi propter opus. quod si doctrina practica est & uocatur scientia, hoc ei accedit, prout aliquo modo assimilatur speculatiuæ, & continet aliquas speculationes. Ad hæc, Philosophia est perfectio hominis, sed speculatiua per se perficit hominem circa speculationem: intellectus. n. noster tunc est simpliciter perfectus circa speculationem, cum perfecte habet scientias speculatiuas, scientia autem practica tantum secundum quid perficit hominem circa praxim, ut g. ut homo moraliter & practice perfectus sit, minimam partem confert scientia moralis, sed hoc præstat

Scientiam & Philosophiam præcise dici de speculatiua & de practica.

tum prudentia, tum uirtutes morales: fini liter ad perfectiendum opus artificiosum, præter scientiam artis, maxime opus est habitus quidam inhaerens membris corporis. Poëta, obiectum scientiæ debet esse certum, & immutabile, ut habetur 1. Poster. sed doctrina practica, ueluti est Philosophia moralis & artes mechanicæ, versantur circa res contingentes & mutabiles, ut significat Aristot. 1. 2. & 6. lib. Ethicorum. Neque uero dicat aliquis, hoc intelligendum esse de cognitione practica quæ uersatur circa singularia, non autem de ea quæ traditur de uniuersalibus præceptis & regulis praxeos: nã Aristot. 2. Ethic. ait, non solum particulares, sed etiam uniuersales sermones de rebus moralibus esse parum certos & exquisitos: immo cognitio practica, quo propior est rebus singularibus & magis accedit ad actionem, eo perfectior est atque utilior; tunc autem est maxime incerta. vnde in rebus moralibus multa reliquuntur prudentiæ, & arbitrio boni, & prudentis uiri, quia non possunt uniuersè certò præscribi, nec aliqua scientia comprehendi. Porro, scientia non dicitur uniuocè de subalternante & subalternata, quia subalternata cum accipiat principia a subalternante, pendet essentialiter ab illa, nec potest sine adminiculo eius, scientiæ nomen & rationem obtinere; at omnes scientiæ practice subalternantur speculatiuis, ut omnes fere artes mechanicæ pendunt a scientijs Mathematicis; & Medicina pendet a Philosophia naturali; scientia moralis magna ex parte pendet a scientia animæ: nam diuino habitu, & uirtutum moralium pendet ex distinctione potentiarum animæ. Distinctio etiam passionum, & quæ de felicitate traduntur, supponunt multa ex Philosophia naturali. Vnde Arist. sub finem primi Ethicorum ait: si elegantiores Medici qui oculum uel aliam partem corporis probe curaturi sunt, multum studij & operæ in animi cognitione ponere consueverunt, multo magis oportere Philosophum ciuilem, qui in morbis animorum curandis sanandisque uersari debet, habere cognita ea, quæ pertinent ad scientiam animæ. Auerr. quoque ait in 1. de Anima comm. 2. scientiam de Anima dare multa principia Philosophiæ morali. Mancat igitur

Sciãs practicas subalternari speculatiuis.

A scientiam non dici uniuocè de practica & speculatiua.

Sed nunc uideamus utra sit prior, certior & nobilior. Ac prior quidem secundum naturam est speculatiua quam practica. Primò quia intellectus speculatiuis natura prior est quam practicus, prior enim est cognitio simpliciter, quam cognitio practica, & uerum simpliciter, quam uerum practicum. Tum quia prior est res secundum naturam suam, quam prout cadit sub actionem & affectionem nostram, & priora sunt quæ a Deo naturaque sunt, quam quæ sunt a nobis. Ad hæc, quia scientia subalternans prior est quam subalternata, ad scientiæ practice fere subalternatur speculatiuis, ut supra diximus. Præterea, hoc patet si comparemus scientias speculatiuas, ut Metaphysicam & Philosophiam naturalem, cum scientijs practicis, secundum res quas tractant: nam in Metaphysica agitur de Deo & intelligentijs; in Physica, de cælis & elementis; quas res natura priores esse his rebus, quas tractant scientiæ practice, per se manifestum est. An uero scientiæ speculatiuæ sint priores secundum nos, hoc est, an prius fuerint a nobis inuenta & exculta, quam practice, non est ita certum. Sed uidetur mihi ita distinguendum esse, ut scientiæ practice quæ pertinent ad incolumitatem & dignitatem uitæ ciuilis tuendam & conseruandam, prius inuenta tractatæque fuerint quam scientiæ speculatiuæ, quod perspicue docet Aristot. 1. Meth. cap. 1. scribens, [Inuenta iam & instituta scientiis quæ ad necessitates uel uoluptates uitæ humanæ pertinebant, postea fuisse institutas illas scientias speculatiuas, quæ neque ad degendum uoluptatiuæ sunt, neque ad necessaria conducunt, & in illis locis primò, ubi uacabant. Quare circa Ægyptum Mathematicas artes constitutas esse, quia illic gens sacerdotum uacare permittebatur.]

B

C

D

Priores esse speculatiuas scientias practicas.

Scientia autem moralis uidetur inuenta fuisse post scientias speculatiuas: nam cum ante Socratem memorentur excelluisse in scientijs speculatiuis plurimi, ut Thales Milesius, Anaxagoras, Empedocles, Democritus, Pythagoras: primus tamen ipse dicitur cepisse docere & tractare studium Philosophiæ morali. cui rei fidem facit Cicero 1. Acad. quæst. his uerbis, [Socrates mihi uidetur, id quod constat inter omnes, pri-

mus a rebus occultis & ab ipsa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum Philosophi occupati fuerunt, uocauisse Philosophiam & ad uitam humanam adduxisse, ut de uirtutibus & uitijs, omninoque de bonis rebus & malis quaereret; caelestia autem, vel procul esse a nostra cognitione censeret, vel si maxime cognita essent, nihil tamen ad bene uiuendum conferre.] Idem in 5. Tusculana sic ait. [Ab antiqua Philosophia, usque ad Socratem, numeri uocantur tractabantur, & unde omnia oriuntur quouere recederent, studiosaque ab his syderum magnitudines, interualla, cursus requirerantur, & cuncta caelestia; Socrates autem primum Philosophiam deuocauit e caelo & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit; & cepit de uita & moribus, rebusque bonis & malis quaerere.] Et in Beotico sic ait. [Ex uberrimis sermonibus Socratis, extiterunt uiri doctissimi: primumque tum Philosophia non illa de natura, quae fuerat antiquior, sed haec in qua de bonis & malis rebus, deque hominum uita & moribus disputatur, inuenta dicitur.] Quibus consonant quae scribit Aristot. 1. de partibus animal. cap. 1. Socratis temporibus indagacionem rerum naturalium desijisse; & omne philosophandi studium, ad uirtutem ciuilemque usum translatum esse. Et in 1. Metaphysicæ, [Socrates, inquit, de moribus quidem tractauit, de tota uero natura nihil.] Cur autem id Socrates fecerit, pulchre disputat D. August. lib. 8. de ciuitate Dei. cap. 3. Illud quoque certum est, scientias speculatiuas ordine doctrinae priores esse Philosophiam morali, si non omnes, saltem Mathematicas: Vnde Aristot. 1. Ethicorum, ait iuuenem non esse idoneum audientem Philosophiam moralem, quem tamen constat aptum esse ad intelligendas Mathematicas disciplinas: & in 6. lib. Ethicorum, scribit puerum euidere posse Mathematicum, non tamen Physicum aut prudenter; non quod præcepta moralia non possint capi, & intelligi a iuueni, sed quia usum eorum, qui est uerus finis Philosophiæ moralis, ob ardorem perturbationum, & humanarum rerum imperitiã refugit, nec ita faciendum esse ut præcipitur, sibi persuadet. Philarchus in libro de Contrarietatibus Stoicorum ait Chrysippum in 4. lib. de uitijs, uoluisse ut primo disceretur Logica, tunc

A moralis, deinde naturalis, ultimo scientia diuina, unde Graeci tractationes de Dejs, uocabant τὰ θεῶν. Quod autem Simplicius ait in Prolego suo super categorias Aristi speculatiuas scientias descendas esse post Logicam & disciplinam moralem, sic intelligendum est, puerum ante bonis moribus per disciplinam & institutionem moralem imbutum esse debere, quã addidit reliquas scientias. Loquitur igitur Simplicius de institutione morali non quæ percipitur ex scientia morali, sed ex bona parentis aut magistrorum educatione. Vnus tamen Philosophiae moralis uidetur antiquior fuisse quã usus scientiarum speculatiuarum, neque enim humana societas aut coalescere aut conseruari potuisset sine gubernacione politica & economica, sine obseruatione legum, denique sine usu uirtutum. Aliud est igitur loqui de scientia rerum moralium, quæ certis regulis & præceptionibus comprehenditur, & aliud de usu ipsarum.

Certiorum autem esse speculatiuam scientiam quam practicam, manifestum est, tum ex eo quod obiectum practicae est contingens, & mutabile, speculatiuae autem minime; tum etiã, quia certior est scientia quæ declarat propter quid eiuuscũque rei, quã quæ tantum docet quod res sit, ut est apud Aristot. 1. Post. 42. Scientiæ autem practicae, ut plurimum supponunt illud propter quid, declaratum in speculatiuis scientijs, quippe cum, ut ante diximus, practicae ferè subalternantur speculatiuis. Planum estiam sit hoc, si quis consideret sigillatim scientias speculatiuas, easque conferat cum practicis. Porrò maiorem nobilitatem, & præstantiam esse in speculatiuis quàm practicis, nemini dubium est. Aristot. enim in 6. Metaph. text. 2. ait scientias speculatiuas preponendas esse alijs omnibus, idemque significat in 1. Metaph. cap. 2. & ratio est. Primum, quia speculatiua est gratia sui, practica uero propter aliud, hoc est propter opus. Deinde, illa per se sola perficit hominem in suo genere, & finem suum intra alterius auxilium consequitur & præstat homini; Practica uero non potest consequi per se finem suum, sed eget auxilio uirtutum moralium, uel aliorum habituum. Præterea, illa perducit ad felicitatem speculatiuam, & hominem perficit in ordine ad Deum & intelligentias, hæc autem ad felicitatem

Certiores esse speculatiuas scientias practicas & nobiliores.

licitatem actiuam, & in ordine ad societatem hominū. Demum, idem patet ex eo, quod inter speculatiuas est aliqua, nimirum Metaphysica, quæ longè superat omnes practicas; inter practicas autem nō reperitur aliqua, quæ superet omnes speculatiuas. Sed dicit aliquis, Philosophiam moralem practicam esse, quæ tamen videtur esse præstantior quàm disciplinæ Mathematicæ, quæ sunt speculatiuæ; nam illa agit de homine, de uirtutibus & felicitate, hæc uero tantū de quantitate. Sed respondendum est; vnam scientiam esse meliorem alia, uel ratione obiecti, qui uersatur in rebus nobilioribus; uel ratione mediij & modi procedendi, hoc est, quia seruat meliorem methodum, & utitur potioribus demonstrationibus. Doctrinæ igitur Mathematicæ licet priori modo sint ignobiliores disciplinæ morali, tamen posteriori modo præstantiores sunt. Adde, quod Mathematica cognitio est sui gratia, quo nomine melior est quàm moralis, quæ dirigetur alio, cuius nobilitas non tam pendet ab ipso scire, quàm ex operatione. Sic igitur explicata sit prima diuisio Philosophiæ, in practicam & speculatiuam. Deinceps diuisionem Philosophiæ speculatiuæ in disciplinas Mathematicas, Metaphysicam, & Physicam, exponamus.

Traditur diuisio Philosophiæ speculatiuæ in Physicam, Metaphysicam, & scientias Mathematicas.

C A P. V.

Ratio uulgaris huius diuisionis est maxime probabilis.

Aristoteles sexto libro Metaphysicæ tex. 2. Philosophiam speculatiuam tripartito diuidit, in Physicā, disciplinas Mathematicas, & Metaphysicā. quæ diuisio a ueteribus primò approbata fuit, deinde in scholis adhuc retenta & celebrata est; cuius ratio hæc cōmuniter red dicitur; Scientia speculatiua est cognitio rerum, quarum tria sunt genera; nam quædam sunt extra materiam, quarum cognitio constituit Metaphysicam: aliæ sunt in materia, id quod bifariam contingit; nam quædam ita existunt in materia, ut sine ipsa tamen defini & sciri possint, cuiusmodi

A est quantitas, & quæ insunt in ea, ut est uel continua uel discreta, quas res pertractandas sibi sumunt disciplinæ Mathematicæ: Aliæ uero res penitus hærent in materia, ut non modo re separari non possint ab ipsa, sed neque cogitatione: Itaque quemadmodum natura non potest eiusmodi res perficere sine motu & materia, sic etiam sine illis non possunt in scientia perfecte declarari, quarum rerū scientia nominatur Physica. Scholastici Philosophi modo suo declarant sufficientiam huius diuisionis ad hunc modum. Scientia speculatiua est perfectio intellectus nostri, qui est immaterialis, quæ propter obiectum scientiæ debet esse aliquo modo abstractum a materia; triplex autem est abstractio rei a materia: Vna tantum a materia singulari, quem ipsi uocant materiam signatam, ut qui dicit animal uel hominem, significat ea quidem abstracta ab hoc uel illo corpore, & ab his uel illis carnibus aut ossibus, non tamen a corpore & a carne simpliciter & absolute, sicut qui dicit simum, dicit carnitatem abstractam ab hoc uel illo naso, sed non simpliciter a naso: Altera est abstractio rei a materia, non solum singulari, sed etiam uersali; non quidem secundum rem, uerum tamen modo secundum rationem & cognitionem, ut licet quantitas non possit naturaliter existere, nisi aut in cælo aut in elementis aut in mixtis, tamen potest sine his considerari ac sciri; qui enim ait triangulum habere tres angulos æquales duobus relictis, considerat per se triangulum, non quatenus est in cælo, aut in alijs corporibus: Tertia est abstractio rei ab omni materia; tam secundum rem, quàm secundum rationem, quam abstractionem cernimus in Deo, & intelligentijs. Prima igitur abstractio facit scientiam Physicam; secunda Mathematicam; tertia Metaphysicam.

D Quidam autem Scotistæ, aiunt ea quæ possunt cadere sub scientiam speculatiuam tantum esse tria, unum quidem ens, prout ens est, quod tractatur in Metaphysica: Alterum substantiam corpoream, quæ dupliciter considerari potest, uel ut subijcitur tantum quantitati, quomodo facit scientias Mathematicas, uel prout subijcitur omnibus alijs accidentibus, & habet in se principia motuum, & operationum naturalium, quo pacto constituit Philo-

Ratio Scholasticorum Philosophorum.

Ratio Scotistarum.

loso-

loſophiam naturalem. Quod ſi quæras ab A poſſunt, ſi non per ſe, ſaltem propter aucto-
iſtis cur prætermiſerint ſubſtantiam incor- ritatem Alb. Mag.

ſpondent, quia talis ſubſtantia non poteſt a nobis naturaliter & ſcientificè cognosci ſecundum propriam naturam & proprietates eius, ſed tãtũmodo ſecundũ proprietates cõmunes entis & ſubſtantie. Quorum ſententia uidetur mihi duplici nomine eſſe re- prehenda; primũ quia faciunt ſubiectũ Mathematicæ doctrinæ ſubſtantiam corpo- ream, cũ tamen Mathematicus tantũ conſi- deret ea quæ inſunt quantitati uel figuræ, nullam faciens mentionẽ aut tradens cog- nitionẽ ſubſtantiæ corporeæ. Et ſane ſi Mathematicus haberet pro ſubiecto ſubſtan- tiam corporeã, deberet utriusq; conſiderare principia, ſpecies, & paſſione illius, talia enim & tot conſiderari ſcientia circa ſubi- ectum ſuũ Ari. docet in 1. Poſte. ſed Mathe- maticũ abſtrahere ab omni ſubſtantia, de- cimo libro huius operis a nobis explican- dum eſt. Deinde ſubſtantias incorporeas non poſſe ſciri a nobis niſi ſecundum prop- rietates cõmunes entis & ſubſtantie, cum Ariſt. in 1. 2. li. Metaph. tradat ſpecielem ea- rum ſcientiam, demonſtrans multa attribu- ta propria ipſarum, perſpicuè falſum eſt.

Rõ Alberti
Magni.

Albertus Magnus in principio ſuæ phi- loſophiæ naturalis, inquit, alias res eſſe per ſe intelligibiles ſecundũ naturam, de quib. eſt Metaphyſica; alias intelligibiles, & ima- ginabiles, ut eſt quantitas, circa quã uerſan- tur Mathe. diſciplinæ; poſtremo alias ima- ginabiles, intelligibiles, & ſenſibiles, ut ſunt res naturales quas Phyſica tractat. quanti- tas enim non uidetur per ſe primò ſenſibi- lis eſſe, quippe qua niſi coniuncta proprijs ſenſibilibus, a nullo ſenſu percipitur, ab ima- ginatione verò ſic eã apprehendi nihil pro- hibet. Hæc Albert. Quæ mihi non ualde probantur. nã quo pacto quantitas non eſt ſenſibilis, cũ ſit ſenſibilis per ſe ab omnibus ſenſibus? quid, quod ſi eſt imaginabilis, ergo ſenſibilis; nã imaginatio deſcribitur ab Ari. in ſi. 2. li. de Anima, motus factus a ſen- ſu ſecundũ actũ, & qui ab ortu caret ſenſu aliquo, nõ poteſt ea quæ ſub illũ ſenſum ca- dunt per imaginationẽ proprie imaginari, nã propriũ cuiuslibet rei phantaſma exprimi- tur ex propria ſpecie ſenſibili, uel ex motu proprio ſenſui exteriorum, qui ex rebus ob- iectis efficitur. Sed ualeant hæc quantum

Explicantur aliquot dubitationes.

C A P. VI.

V Erum circa prædictam diuiſionem exiſtunt multe dubitationes, quæ niſi diligenter explicentur, non po- teſt res de qua agitur, certo & perſpicue co- gnoſci. Prima dubitatio eſt; Qualis nam ſit ſupradicta diuiſio, an generis in ſpecies, an totius in partes, an ſubiecti in accidentia? Secunda dubitatio; Si quantitas eſt poſte- rior natura & definitione quam ſubſtantia. Ariſt. enim in 4. Metaph. tex. 4. ait ſubſtan- tiam tempore, natura, & definitione priorẽ eſſe accidenti, qui fieri poteſt, ut a Mathe- matico quantitas ſecundũ rationem abſtra- hatur a ſubſtantia? quod enim poſterioris eſt, non poteſt abſtrahi priori, præfertim ab eo a quo per ſe dependet. Tertiã dubi- tatio eſt; Videtur falſum eſſe abſtractionem Metaphyſicã ſolam eſſe eam quæ ſit a materia ſecundũ rem & rationem, etenim multa conſiderat Metaphyſicus quæ tali abſtractione minime cõtinentur, agit enim de ente, bono, uero, actũ, & potentia, quæ nõ ſunt abſtracta ſecundũ rem a materia, quippe cum inſint quoque in rebus mate- rialibus. Præterea, decem quoque Prædicamenta tractantur a Metaphyſico, ut perſpicuũ eſt ex his quæ ſcribuntur in 4. Me- taph. Prædicamenta uero nõ poſſunt a ma- teria ſeparari ſecundũ rem; nam ſubſtan- tia prædicamentalis eſt composita ex mate- ria & forma: Quantitas itẽ nõ reperitur niſi in rebus quæ cõſtant materia. ſed quid opus eſt argumentis ad id oſtendendum? cum Ariſt. in 7. 8. & 12. Metaphy. uſque ad tex. 38. ſubtiliter & copioſe diſſerat de ſub- ſtantia generabili & corruptibili, quã luce clariùs eſt, nõ poſſe abungi a materia ſecundũ rem. Quarta dubitatio; Sicut eſt una ſcientia Phyſica, quæ conſiderans cor- pus naturale pertractat omnes ſpecies eius, cur non itidẽ erit una ſcientia tantum quæ conſideret ens ut ens, & omnes ſpecies entis, ita ut ſenera una ſolum ſit ſcientia, reli- quæ uerò quæ appellantur ſcientiæ, non tam ſint inter ſe diuerſæ ſcientiæ, quam partes unitus; ſicut ſcientia animalũ & plan- tarum, ſunt partes Phyſicæ. Atque unam eſſe

Quinq; du-
bitationes.

esse scientiam talem, qualis nunc a nobis breuiter est descripta, videtur ipsemet Arist. innuere I. 4. li. Metaph. tex. 2. his verbis, [Si est Grammatica vna existens, omnes voces speculatur; ita vniuersae scientiae est, entis species & specierum species speculari. Quinta dubitatio est de anima rationali; Nam si ipsa est immortalis & vera forma hominis (vt verè est) non potest contineri abstractione Physica, secundum quam formae naturales, nec re nec ratione possunt separari a materia. Quare, vel anima rationalis non pertinebit ad Physicam, vel erunt quatuor genera abstractionum. Etenim ponendum erit quartum genus oppositum abstractioni Mathematicae, quo anima rationalis potest abstrahi a materia secundum rem, quia est separabilis a corpore, non autem secundum rationem, quia definitur esse actus corporis, quod genus quartum abstractionis si pertinet ad Physicam non continebitur tota Physica vno illo genere (quod ante posuimus) abstractionis. atque hæc quidè circa prædictam diuisionem dubitari possunt.

Prædictarum autem quinque dubitationum priores quidem diuisiones facile est solvere, ceteras autem minime. Ad primam igitur dubitationem respondemus, illam diuisionem non esse generis in specie, quia genus significat naturam quandam diuersam a naturis specierum, & habet proprietates diuersas, & est prius atque vniuersalius quàm quælibet species eius, at non existit aliqua scientia speculatiua generalis diuersa ab illis tribus, habens subiectum diuersum, principia item atque passiones, & quæ sit prior & vniuersalior quam Metaphysica. Deinde tota natura generis continetur in qualibet specie; at vniuersa cognitio speculatiua non continetur in unaquaque scientia, alioquin quælibet specularetur omnes res quæ possunt cadere sub speculationem. Ad hæc, si ponatur esse talis scientia, proculdubio de illa & de alijs tribus, diceretur scientia speculatiua vniuersæ sumpta: nam illa esset scientia speculatiua, quare præter illam generalem esset alia generalior, & sic in infinitum, & semper existeret eadè dubitatio. Sed hæc nunc tanquam probabiliter dicta accipiuntur, paulò enim infra ostendemus quo pacto scientia speculatiua possit dici vniuersæ, saltem de Physica & Metaphysica. Non est etiam hæc diuisio subiecti in

accidentia, quia subiectum non prædicatur de accidente; hæc enim prædicatio, album est homo, non est bona, nisi per accidentem, at Philosophia & scientia speculatiua recte prædicatur de Physica & Metaphysica. & quia hoc est per se clarum, super se debet addere alias rationes. Neque vero est totius in partes, totum enim non prædicatur de parte sua, sicut hic fieri videmus: nam quod potest opponi de totis hominigenis, in quibus pars accipit appellationem totius, repellitur ea ratione, quia eiusmodi partes homogeneæ, sunt vniuersæ naturæ, non differentes essentialiter inter se, at illæ tres scientiæ speculatiuæ, essentialiter differunt inter se. Restat igitur, ut talis diuisio sit superioris quidem in sua inferiora, sed ita ut illud superius non sit genus, aut vniuersum quidpiam, sed nomen ab vno ad vnum, quod vniuerso appellatur analogum, quod non significat naturam diuersam ab analogatis, sed tantum rationem quandam communem, seu (vt vocant) conceptum formalem distinctum ab alijs, quo modo ens affectum est ad substantias & accidentia. Itaque cum vniuerso pronunciamus hoc nomen (scientia speculatiua) non significamus aliquam scientiam distinctam ab alijs, sed illis verbis explicamus rationem quandam communem scientiæ speculatiuæ, quæ inuenitur in omnibus doctrinis speculatiuis: talis autem ratio non est aliud quam esse scientiam cuius finis sit sola cognitio veritatis; quemadmodum hoc nomen ens, non significat naturam quampiam diuersam a substantia & accidente; omnem enim naturam necesse est alterutro illorum duorum contineri; significat igitur rationem quandam communem, quæ est habere esse vel esse actum, quæ ita communis est substantiæ, & accidenti, vt non prius conueniat alicui superiori, sed immediatè inest in ipsis, cum quadam tamen proportionem; nam accidenti conuenit propter substantiam.

Ad secundam dubitationem respondendum est, quantitatem posse considerari bifariam, vno modo, ut est ens reale & accidens materiæ primæ, & sic partem est prior, partim est posterior substantiæ. Materia enim posterior est quantitas, non duratione aut tempore, sed tantum naturæ: Forma vero substantiali & composito, prior est tempore: ponimus enim quan-

titatem

Solutio prima dubitationis.

Solutio secunda dubitationis.

ritatem eorum materię atque immediata ei inhaerentem ante formas substantiales. qua de re postea latius agetur in hoc opere. & hoc modo, neque potest simpliciter abstrahi ab omni substantia, neque sic consideratur a Mathematico, sed a Metaphysico: Altero modo potest accipi per se in ordine ad eas passiones quę cōueniunt illi, ut quantitas est, non autē respectu substantię cuius est accidēs; quas proprietates considerat Mathematicus, & eas de quantitate vel figura demonstrat, sicut esse æquale vel inæquale, esse commensurabile; nam quod triangulū habeat tres angulos æquales duobus rectis, non accidit ex eo quia sit figura alicuius substantię vel corporis naturalis, sed quia est talis figura. Quoniam igitur Mathematicus omnes suas theorias resoluit usque ad figuram vel quātitatem, ibique sistit, nullius substantię considerationem aut mentionem faciens; idcirco dicitur abstrahere quantitatem a substantia. sed de abstractione Mathematica alio huius operis loco agetur copiosē. Pręter illas autē duas considerationes quātitatis, quarum prior est Metaphysica, posterior Mathematica, est alia quę pertinet ad Physicum, secundum quam consideratur quantitas ut est affectio rei naturalis, conferens ad motus & operationes Physicas, quam considerationem docet Aristot. 2. Phys. tex. 18. ergo Physicus a nulla materia abstrahit quantitatem, Metaphysicus abstrahit eam a substantia Physice, sed nō Metaphysicę sumptis: Mathematicus autem ab omni substantia. quantitas namque ea ratione ut consideratur a Mathematico, nullo modo pendet ex substantia.

*Solutio
tertia
dubitationis.*

Ad tertiam dubitationem, quidā respondet abstractionem Metaphysicam quę secundum rem & rationem fit a materia, duplicem esse, unam per essentiam, qualis cernitur in Deo & intelligentijs, alteram per indifferentiam, quę conuenit in predicata transcendentia; vti est, bonum, uerum, ens, quę dicuntur secundum rem sic abstracta esse a materia, quoniam indifferenter reperiuntur tam in rebus materialibus quā immaterialibus. Prędicamenta uero aiunt non tractari a Metaphysico nisi quatenus sunt partes entis, & in ipsi insunt prędicata transcendentia. Quod si Aristot. in Metaphysica uerba facit de sub-

stantia corruptibili, hoc esse per accidens, vel repetendo ea quę dicta fuerant ab eo in libris Physicis, vel ut liquido appareat discrimen inter substantiam corruptibilem & incorruptibilem; ad cuius cognitionem in primis contendit nos perducere Metaphysicus; Hęc illi. Quorum responsum, quoniam uidetur parum & ueritati & doctrinę Aristot. consentaneum, paucis refutabo; primum enim illa duplex abstractio Metaphysica, secundum essentiam & secundum indifferentiam nunquam traditur aut nominatur ab Aristoteli, sed tota fuit ab ipsis adinuenta, ut ita euadere possent multas & graues difficultates quibus uehementer premebantur. Deinde, rationi consentaneum non est dicere transcendentię esse Metaphysicę & immaterialia, & abstracta secundum rem & rationem a materia, quia non solum inueniuntur in rebus materialibus, sed etiam in his quę uacant materia; nam propter eandem causam diceret aliquis ea prędicata esse Physicę & materialia, quandoquidem non solum insunt in rebus carentibus materia; sed in his quę materiam habent. An non redargueremus eum qui affirmaret animal uniuersę sumptū, quod per se differens sit ad rationale & irrationale, esse potius rationale, quā irrationale? nam quod est indifferens ad aliqua, non magis referri debet ad unum illorum quā ad alterum. si ens est indifferens ad res materiales & immateriales, non ideo fit, ut sit abstractum secundum rem a materia, sed ab utroque genere rerum abstrahi poterit, tantum secundum rationem non secus atque animal tantum ratione separari potest ab homine atque bruto. Quod autem aiunt de prędicamentis ea non per se ac proprie considerari a Metaphysico, adeo rationi dissentaneum est, ut non liceat resurrectione: nam cum Aristot. in 4. Metaphys. tex. 2. scribat non solum considerari a Metaphysico ens, ut ens est, sed etiam passiones eius & species, quę sunt substantia & accidens; principaliter tamen quęri principia & causas substantiarū; idque declarat exemplo sensus & Grammaticę; vnus enim sensus, ut uisus, percipit colores, & omnes species eius; Grammatica itē una existens, omnes uoces spectatur: quare inquit Aristot. terminans il-

*Refellitur
abstractio
a materia
secundum
indifferentiam.*

*Refellitur
quod aiunt Me-
taphysicū
non conside-
rari per
se deo ca-
tegorias.*

lum

Iam textum, [Entis quoque quot species sunt, & species specierum speculari, vnius scientiæ genere est; & ibidem in fine text. 6. ita dicit, Quod igitur vnius scientiæ est ens, prout ens est, & quæ ei, prout enti in sunt speculari, manifestum est, & quod nõ solum substantiarum, verum etiam eorum quæ substantijs in sunt eadem speculatiua est.] Præterea, cum in lib. 6. Metaphy. remoueat a consideratione Metaphysici tantum ens per accidens, & quod significat verum & falsum, relinquat autem tres diuisiones entis, vnam in decem categorias, alteram in unum & multa, tertiam in actũ & potentiam: Ad hæc cum in 4. Metaphy. diligenter explanet significationes eorum quæ pertinent ad decem categorias; & initio septimi & duodecimi libri asserat Metaphysici esse potissimum agere de substantia, cum reliquæ accidentium categoriæ sint propter substantiam. Cum hæc igitur Aristot. tam multis in locis tam aperte scripta testataque reliquerit, quis non videt eos qui contra sentiunt, Aristot. repugnare? Veteres etiam Peripatetici, aiunt accuratam scientiam prædicamentorũ tractandam esse a Metaphysico, sicut videre potes in commentarijs eorum qui interpretati sunt categorias Aristot. Possimus etiã redarguere aduersarios ad hunc modum. Omnis scientia (auctore Aristot. 1. Postle.) tria considerat circa subiectum suum; principia, passiones, & species eius; si ens ponitur subiectum Metaphysicæ, ergo Metaphysica distincte considerabit species entis, sicut Philosophia naturalis proprie & scientificè declarat species corporis mobilis: Atqui proximæ species entis sunt decem prædicamenta, illorum igitur cognitio per se attinebit ad Metaphysicam: nam ad quam obsecro aliam scientiam pertinere potest? cum in nulla tradatur aut tradi possit, vt perspicuum est perlustranti animo omnes scientias, & ratio entis prædicamentalis excedat materiam cuiuslibet particularium scientiarum. Iam vero quid magis insulsum & ineredibile esse potest quàm quod illi aiunt Aristot. in Metaphy. agere de substantia corruptibili per accidens, cum videamus eum ad explicandam vim & naturam eius totum librum septimũ & octauum, & bonam partem duodecimi, contulisse? Cum igitur dubitatio ab his soluta

non fuerit, doceamus nos quo pacto illi sit occurrendum.

Ego sic statuo tres partes esse Metaphysicæ, ac prout triplicem esse considerationem eius; Vna est principalis, & quasi finis cæterarum (propter quam talis scientia dicitur Metaphysica, Theologia, & omniũ nobilissima) in qua tractantur res seientie a materia secundum rem & rationem, cuiusmodi sunt intelligentiæ & Deus; Altera est pars in qua declarantur transcendentes, vt ens, vnius, verum, bonum, actus, potentia; propter quam partem, Metaphysica dicitur vniuersalissima, & habere ius & imperiũ in cæteris scientiis; Tertia pars eius; completitur decem prædicamentis. Sed quid nam causæ est, dicit aliquis, cur hæc tria in Metaphysica tractentur? An quia omnis scientia (vt antea diximus) considerat principia, species, & passiones subiecti sui; Metaphysicæ autem subiectum est ens ut ens, cuius primæ causæ sunt intelligentiæ & passiones maxime communes, vnum, verũ, bonum: species proximæ sunt decem categoriæ, quare non est mirũ hæc omnia complexum vnius Metaphysicæ contineri; & quamuis hæc tria usque eo dicerentur inter se, vt videatur nihil esse commune intelligentijs, transcendētibus & decem prædicamentis, nihilominus tamen possunt recte cõprehendi vna scientiã, quatenus in ea tractantur, prout habent ordinem & attributionem ad vnum, quod præcipue in ea scientia spectatur, hoc autem in Metaphysica, est doctrina intelligentiarum, sicut ens est vnum quidpiam, quia licet immediate significet multas res, tamen significat eas per attributionem ad vnum, nimirum ad substantiam. Nõ enim ea sola que sunt vnum quidpiam vel specie vel genere, cadunt sub vnam scientiam, sed etiam quæ Aristot. vocat ab vno ad vnum, ut ipse docet 4. lib. Metaphy. text. 2.

Soluitur alio modo tertia dubitatio.

C A P. VII.

Quamquam tertia dubitatio eo modo quo diximus satis bene solui potest, nobis tamen eandem rem acriter studio, maiorique diligentia considerandam

Solutio dubitationis tertiæ secũdum auctorem.

Necessariū esse aliquā scientiā uniuersalē, q̄ tractet trāscendentia & ea quæ per omnes res sit sparsa.

Aliam esse scientiā q̄ agit de trāscendentib. & alia quæ agit de intelligētijs.

bus (non enim in prædicta responsione plane conquiscebamus) visum est eadem dubitationi alia ratione melius atque probabilius occurrī posse. Et vt quod docere volumus facilius explicetur atque intelligatur; ponemus tres conclusiones, in quibus explicatio sententiæ nostræ continebitur. Prima conclusio. Oportet esse aliquam scientiam vniuersalem diuersam a scientijs particularibus, quæ agat de transcendentibus, & ijs, quæ sparsa sunt per omnes disciplinas (cuiusmodi sunt decem Prædicamenta, & generales diuisiones entis) ita vt subiectum eiusmodi scientiæ sit ens ut ens, principia eius sint dignitates quædam generales; (quarum princeps est illa, Quodlibet est vel non est) species proximæ, sint decem prædicamenta. Secunda conclusio. Prædicta scientia uniuersalis, non debet agere de intelligentijs per se, & vt sunt species entis, sed tantum fortasse in ordine ad suum subiectum, nimirum ut sunt generalia principia & uniuersales causæ omnium entium. Tertia conclusio. Necessè est esse duas scientias distinctas inter se, Vnā, quæ agat de transcendentibus, & uniuersalissimis rebus; Alteram, quæ de intelligentijs. Illa dicitur prima Philosophia & scientia uniuersalis; hæc uocabitur proprie Metaphysica, Theologia, Sapientia, Diuina scientia. Sed has tres conclusiones rationibus etiam confirmemus. Prima conclusio sic probatur; Ens ut ens, cum suis passionibus & proximis speciebus alijsque generalibus attributis, est aliquid scibile, ergo consideratio eius & tractatio pertinet ad aliquam scientiam, sed non ad aliquam ex scientijs particularibus; tum quia uel ad omnes, & hoc est absurdum, idem enim sæpius repeteretur, uel ad unam aliquam earum. At cur potius ad hanc quam ad illam cum tale subiectum uniuersale communiter inest in omnibus? tum etiam, quia cum quælibet earum sit particularis, si assumeret sibi tractationem entis uniuersaliter sumpti, transiret fines suos, & ex particulari scientia euaderet uniuersalis, ergo tractatio & consideratio entis uniuersaliter sumpti, & eorum quæ tali enti conueniunt, pertinet ad aliquam scientiam uniuersalem distinctam a scientijs particularibus. Secunda conclusio ita probatur; cū subiectum prædictæ scientiæ uniuersalis sit

A indifferens ad omnes species entis particulares, siue materiales siue immateriales, non debet scientia considerans ens uniuersaliter sumptum descendere ad tractationem & considerationem vllarum specierum eius particularium: nam uel descendet ad considerationem omnium specierum, & sic scientia uniuersalis efficietur etiam particularis; immo tollentur omnes scientiæ particulares, & una tantum erit scientia omnium entium: uel descendet ad species entium immaterialium, non autem rerum materialium; at id est contra rationem, cum enim ens ut ens, indifferenter se habeat ad ens materiale & immateriale, & communiter de utroque dicatur, aut non debet scientia agens de ente ut ens est, descendere ad considerationem entis siue materialis siue immaterialis, vt ita seruet modum suæ considerationis, aut si transgrediens modum sui subiecti & suæ considerationis, descendit ad inferiora & particularia entia, nulla ratio aut causa esse potest, cur potius descendat ad considerationem rerum immaterialium, quam materialium. Tertia conclusio facile probatur etiam dictis, nam si quæ conueniunt intelligentijs per se, & vt sunt species entis, sunt scibilia in aliqua scientia, & non in illa uniuersali, ut ostensum est, ergo in alia scientia distincta & diuersa, quare necesse est duas esse scientias diuersas, quarum una de intelligentijs per se agat, altera de ente uniuersaliter sumpto. Ex his liquet quomodo respondendum sit tertie dubitationi; consideratio enim transcendentium & Prædicamentorum, & item consideratio intelligentiarum non pertinet ad unam aliquam scientiam, quod tamen in tertia dubitatione supponebatur.

D Verum hoc loco exillunt duæ dubitationes: Vna est, Cur si ita res habet ut diximus, Arist. tamen una scientia est complexus doctrinam transcendentium & intelligentiarum? Altera est, Si quæ dicta sunt concedimus, necesse etiam est quatuor esse scientias speculatiuas; Vnam, Physicā; Alteram, Mathematicas disciplinas; Tertiam, eam quæ agit de intelligentijs; Quartam, illam uniuersalem, quæ agit de ente uniuersaliter sumpto, at ponere quatuor scientias speculatiuas, uidetur Commentator inferre & habere pro absurdo in 1. Meta-

Dua dubitationes.

Metaph. comm. 47. disputans contra ideas Platonis.

*Solutio
prioris du-
bitationis.*

Ad priorem dubitationē respondemus, paucissima esse quæ de intelligentijs secundum seipfas, & prout sunt species entis scientificè cognosci & probari possunt cognitione naturali ex sensibus vel per sensus acquisita. quamobrem noluit Aristot. talem intelligentiarum doctrinam propter eius insignem paruitatem seorsim tradere, sed alienarum scientiarum adiungere: non est autem ei usum alij scientiæ commodius adiungi posse quàm illi uniuersali quæ agit de transcendentibus, propterea quod in ea necessario agendum est de intelligentijs, prout sunt communia principia & uniuersales causæ omnium entium; Ex qua cognitione deuenitur in notitiam eorum quæ intelligentijs conueniunt secundum seipfas: Etenim cognitio intelligentiarum, prout sunt species entis, & earum rerum quæ per se ac propriè illis conueniunt, non alia uia naturaliter a nobis parari & haberi potest, quàm ex cognitione earundem intelligentiarum, ut sunt principia entium. Quocirca Aristot. 12. Metaph. non alia uia inuestigat & colligit attributa intelligentiarum, quàm ex eo, quia æternum motum efficiant. Aristot. igitur docendi commoditatem secutus & amplexus, doctrinam intelligentiarum coniunxit cum doctrina illa uniuersali quæ agit de ente uniuersaliter sumpto.

Ad posteriorem dubitationem respondemus, non debere uideri absurdum, si ponatur quarta scientia speculatiua, cum ad id nos manifesta & necessaria ratio, ut diximus, cogat & impellat. Auerr. autem non simpliciter negat quartam scientiam speculatiuam, sed talem tantum, qualis deberet esse illa de ideis Platonis. liquidem ea partim esset Metaphysica, partim Physica: nam ideæ quatenus sunt immateriales & immobiles, sunt res Metaphysicæ; quatenus autem sunt quidditates rerum naturalium, eiusdem rationis cum illis, ut uolebat Plato, sunt res Physicæ; atque ita sunt mediæ inter res diuinas & naturales, quod Auerr. ducit absurdum; nam in eodem lib. 1. Metaphysicæ, comm. 39. ita scribit, [Notum esse per se, quod nulla natura est mediæ inter abstractum & materiale; hæc enim duo contraria, æternum

*Quo Auerr.
negat esse
quarta sci-
entiam spe-
culatiua.*

A & corruptibile, manifestum est quod sunt immediata.] Sed hoc dictum Auerr. si ut sonant uerba simpliciter intelligatur, falsum est, ut manifestè patet in anima rationali; quæ mediæ est inter formas omnino abstractas, & formas omnino materiales. Non solùm autem non est absurdum ponere quartam scientiam speculatiuam, sed etiam qui poneret quintam quandam, hoc est scientiam Dei, secundum ea quæ possunt de eo naturaliter cognosci, distinctam a scientia intelligentiarum, is iudicio nostro non pessime sentiret. Nam in distinctione scientiarum duo considerari solent, nimirum diuersitas obiectorum, & diuersitas rationis formalis, seu modi considerandi, vel secundum alios diuersitas abstractionis, ex qua putant præcipue petendam esse scientiarum distinctionem; sed utrumque horum declarat maiorem esse distinctionem inter scientiam Dei & scientiam intelligentiarum, quàm est inter scientiam intelligentiarum & scientiam rerum naturalium. Cum igitur hæc duæ posteriores scientiæ, inter se distinctæ sint, multo magis erit distincta scientia Dei, a scientia intelligentiarum. Minor ita probatur; Maior est distantia & diuersitas inter Deum & intelligentias, quam inter has & res naturales, siquidem maior est distantia inter finitum & infinitum, quàm inter duo finita. Præterea, plura sunt communia intelligentijs & alijs creaturis, quàm Deo & intelligentijs, & ea in quibus Deus distinguitur ab intelligentijs sunt plura & insigniora. Quare si spectetur diuersitas obiectorum, liquidè cernitur maior diuersitas inter scientiam Dei & scientiam intelligentiarum, quàm inter hanc & scientiam rerum naturalium. Similiter etiam idem perspicuum erit si spectetur diuersitas abstractionis; nam res naturales sunt penitus immerse materiæ sensibili; res Mathematicæ sunt abstractæ a materiæ sensibili ratione tantum; intelligentiæ secundum rem & rationem, uerum habent in se materiam quandam spirituales & Metaphysicæ; Etenim esse in potentia, esse mutabile, esse imperfectum, esse limitatum, esse compositum, subijci, recipere, participare, dependere, multiplicari, hæc inquam omnia, nescio quid sapiunt materiæ & potentialitatis. Deus

*Videri scilicet
tiam qua est
de Deo, di-
uersam esse
debe: ubi
ea qua est
de intellectu
est.*

*Esse Intel-
ligentij ali-
quid mate-
rialitatis,
& potentia-
litatis.*

autem

autem ab omni ratione materia, qualiscum A que ea sit, est purus & liber. Cum igitur longe alia sit in Deo abstractionis ratio quam in intelligentijs, necesse erit scientiam Dei etiam hanc ob causam, diversam esse a scientia intelligentiarum, non minus quam hæc est diversa a scientia rerum naturalium. Atque hæc quidem probabiliter a nobis dicta sunt: nam ea subtilius consideranda & rectius dijudicanda alijs relinquuntur. Proximum est ut quartam dubitationem conodemus.

Quid de eo quod tangitur quarta dubitatione nonnulli Philosophi opinentur.

C A P. VIII.

Antonius Miradulus de eorum sione singularis certaminis. libr. 13. sect. 6. § 7.

Q Vidam ætatis nostræ nõ contemnendus Philosophus in quodam opere suo Philosophico affirmat unam tantummodo esse scientiam rerum omnium, cuius subiectum sit ens ut ens, complectens in se omnia tanquam passiones, uel modos, uel species entis: eas uero quæ appellantur scientiæ, ut Physica, Metaphysica, Mathematica, non tã esse scientias inter se diversas, quam unius scientiæ partes; non secus, atque doctrina animalium, plantarum, & metallorum, sunt partes unius Physiologiæ; Dimisso autem scientiarum, inducitur est non propter varietatem scibilium, sed propter maiorem commoditatem discendi, ne multitudo scibilium confusionem afferret, & angustiam atque infirmitatem ingenij humani uim captiuamque obstrueret. Sicut enim uasa angustij oris, magnam aliquam aquæ copiam simul infusam respiciunt, guttatim autem insillatam totam recipiunt; sic angustij humani ingenij quæ simul coniuncta non accipiunt, ea uarie diuisa & distincta, non ægre percipiunt. Atque hoc; ipsum eleganter docet Crassus apud Ciceronem in 3. lib. de Oratore, affirmans primum quidem fuisse unum quasi fontem scientiarum, cum autem postea ceu in multos scientiarum riuales derivatum ac diductum fuisse, ut quæ simul complicata & coniuncta, ægre poterant ab hominibus addisci, ea uarie distincta & dispersita, commodius & facilius perciperentur.

Hæc autem opinionem suam Philosophus ille conatur persuadere his argumentis. Primo, Arist. 4. Metaph. tex. 2. ait, sicut unus sensus v. g. visus, percipit omnes colores sibi subiectos, & una doctrina Grammaticæ, considerat omnes voces, ita esse unius scientiæ, ens ut ens, & omnes species entis, ac specierum species speculati. Secundo, ens ut ens, & ut in se continet omnia entia, est scibile per unam scientiam, quippe cum sit unum, saltem secundum unitatem Analogicam, uel potius secundum eam quæ dicitur ab Arist. ab uno ad unum, quæ unitas sufficit ad rationem scientiæ; sicut una est scientia Physica considerans corpus naturale & omnes eius species, affectiones, cunctaque quæ in illo continentur: quare sicut est una scientia omnium rerum naturalium, ita esse poterit atque erit una scientia omnium entium. Tertio, si quid obstat quo minus possit esse una scientia omnium entium, id esset fortasse, ut multis placet, varietas abstractionum a materia, quæ cernitur in rebus scibilibus, & vulgo putatur necessaria esse ad constituendam unitatem & distinctionem scientiæ. Etenim longè aliam abstractionem a materia, res Metaphysicæ quam Mathematicæ & Physicæ habet, sed hoc nihil est: ergo nulla causa est cur non possit esse una scientia omnium entium; Minor probatur, nam si diversas abstractionum faceret diversas scientias, nõ posset una scientia complecti diversas abstractiones; ac Metaphysica continet in se omnia tria genera abstractionum, siquidem abstractio secundum rem & rationem a materia, reperitur in intelligentijs, abstractio secundum rationem tantum inuenitur in transcendentibus & in quantitate; abstractio Physica, quæ est tantum a materia signata, reperitur in substantia prædicamentalis, & in substantia generabili & corruptibili, de qua copiosè agit in 7. & 8. Metaph. Adde quod Geometria, & Arithmetica habentur inter se diuersæ scientiæ, quæ tamen uno genere ac modo abstractionum continentur. Quarto, facultas quæ ponit discrimen inter aliquas res, debet eadem res cognoscere: sic enim de sensu communi argumentatur Arist. 2. de Anima; sed est aliqua differentia inter res Metaphysicas, Mathematicas, & Physicas, eaque differentia est scibilis per unam aliquam scientiam;

Diversitas abstractionum nõ facit diuersas scientias.

tiam; ergo illa eadem scientia, tam res Metaphysicas quam Physicas, atque Mathematicas considerabit, quare omnes res subijcientur vni scientiæ. Hæc pro opinione illius Philosophi.

Verum hæc sententia non est probanda.

I. Quia tollit veram distinctionem scientiarum tot iam sæculis ab omnibus probatam, receptam, & ab Aristot. in 6. Metaph. alijsque in locis traditam, declaratam, atque confirmatam. II. Arist. in 1. Poster. 43. docet nos cognoscere, ac dijudicare que scientia sit una, & quæ scientiæ sunt inter se diuersæ, scribens eam esse scientiam vnam, quæ vnius subiecti propria principia, species, & affectiones considerat; eas vero scientias esse diuersas inter se, quarum principia ita diuersa, vt principia vnius nõ sint sub principijs alterius, nec principia vtriusque sint sub principijs alicuius scientiæ superioris. at clarum est ita se habere principia Physica, Mathematica, & Metaphysica; id quod manifestius erit ex ijs, quæ inferius dicemus de subalternatione: & sanè doctrina illa Aristot. de vnitare & diuersitate scientiarum, planè superuacua & inanis esset, si nulla esse posset diuersitas scientiarum, & omnia comprehenderentur vniua scientia. III. Diuersas esse tres scientias illas speculatiuas, quibus in Philosophia exercitatus, clarè perspicit, si considerat quàm sit diuersus modus vniuersi cuiusque scientiæ, in demonstrandis tractandisque rebus sibi subiectis: Nam Physicus procedit ex causis, vel ex effectibus, vel accidentibus, vel signis, vel alijs rebus quæ sensibus experientiaque perceptæ & exploratæ sunt; & nunquam quoad eius fieri potest, a sensu & experientia, vel latum (vt dicunt) vnguem ducit: Metaphysicus, quia circa res vniuersales, & abstractas versatur, procedit ex principijs quibusdam atque propositionibus maxime generalibus, & naturali lumine rationis manifestis: Mathematicus autem in consiciendis suis demonstrationibus, non spectat essentias rerum neque proprietates, prout manant ex essentia, neque curat an medium quod assumit ad demonstrandum, sit causa rei demonstrandæ vel effectus, per se, an per accidens, proprie an communiter ei conuenitum sit, neque robur suarum demonstrationum capit ex sensibus & experientijs

A (loquimur autem hic de puris Mathematicis, quales sunt Geometria, & Arithmetica; nam Perspectiua, & Astronomia nunciantur etiam sensibus & experientijs) sed hoc vnum curæ Mathematico est, vt medium habeat necessariam eundemque; connexionem cum quæstione que demonstranda est. Verum hæc de re latius infra dicturi sumus. Tanta igitur diuersitas modi procedendi in demonstrandis tractandisque rebus apertissime declarat testaturque nullo modo fieri posse vt vna tantum sit rerum omnium scientia, atque hinc patet solutio quartæ dubitationis.

B Resistit nunc, vt ad argumenta pro illius Philosophi opinione allata breuiter respondeamus. Ad primum respondetur, Aristot. loqui eo in loco de Metaphysica, ut perspicuum est consideranti antecedentia & consequentia; dicit autem Metaphysicam considerare species omnes entis non simpliciter & absolute, sed cum adiunctione illius particulæ (quot sunt) quo uerbo innuit Metaphysicum considerare species entis secundum numerum, distinctionem, ordinem, vel subordinationem earum inter se, nimirum, quia sunt genera quædam, &

C gradus entis in quos ens per primas & generales diuisiones distribuuntur. Ergo corpus naturale, exempli gratia, quia est genus quoddam, & gradus entis (ens enim diuiditur in ens naturale, mobile, & immobile) quiddam in se consideratur a Metaphysico, quatenus est talis gradus entis, & ab alijs gradibus distinguitur; nam qui considerat diuisionem aliquam, idem considerare debet & id quod diuiditur, & membra diuidentia; quare si Metaphysici est tractare diuisiones generales entis, eiusdem erit declarare & tractare ea in quæ diuiditur ens. ex quo fit ut Metaphysici sit declarare quid sit corpus naturale, & demonstrare quod sit, siquidem opus id fuerit; quam rem Aristot. insinuat 6. Metaphys. tex. 1. at corpus naturale non sit est species quædam & gradus entis, sed vt est genus quoddam in se continens omnes res naturales, non pertinet ad Metaphysicum, sed ad Physicum: is enim agit de corpore naturali in particulari, secundum omnia quæ in ipso continentur. Signum autem eorum, quæ diximus, illud est, quod Metaphysicus generatum tantum agit de corpore

Soluuntur rationes illius opinionis.

Quo consideratio entis naturalis vel mobilis partem sit Metaphysicam. Et partem Physicam.

Refertur supra dicta opinio.

Vnaqueque scientia speculatiua hæc peculiarẽ modum procedendi & demonstrandi.

naturali, nec ad ullam eius speciem in particulari tractandam descendit, Physicus autem ipsum considerat non in communi, nec Visquam declarat quid illud sit, sed totus occupatur circa species eius, vel circa principia & affectiones, ut pertinent ad motum, & sensibus atque experimentijs subiunguntur.

Quomodo intelligatur, id, quod ponit discrimen inter duas aliquas res, ipsum debere videri, quod noscitur.

Ad secundam & tertiam respondemus causam cur non possit esse una scientia entis, & omnium quæ continentur in ente, sicut est vna scientia corporis naturalis & omnium quæ in eo continentur paulo supra fuisse a nobis expositam, in secunda & tertia ratione quibus vis sumus ad astruendam difficultatem scientiarum. nempe maxima difficultas tum principiorum, tum modi procedendi & demonstrandi quæ sibi propriam viderit inaque quæ scientia, non patitur omnia unius scientiæ complexu comprehendere.

Ad quartam respondemus a Metaphysico poni discrimen inter subiecta scientiarum particularium, & eaque ab illo cognosci eo modo, quo dictum est in solutione primi argumenti: Vel aliter; sicut sensus communis ponens discrimen inter album & dulce, cognoscit utrumque, non per unicam speciem, sed per aliam speciem cognoscit album, & per aliam dulce; sic idem intellectus qui ponit discrimen inter res diversarum scientiarum, eas cognoscit, non per unicum habitum scientiæ, sed per diversos habitus; alioquin, si discrimen inter duas scientias semper referri deberet ad unam aliquam scientiam communem, atque distinctam, res profecto abiret in infinitum; nam etiam discrimen inter illam scientiam communem & alias pertineret ad aliam scientiam, & item discrimen inter illam & ceteras pertineret ad aliam, & sic deinceps in infinitum. Verum cum de quarta dubitatione, satis superque dictum sit, veniendum est ad enodationem quintæ dubitationis, quæ & grauior est, & non minus difficilis ad explicandum.

Explicatur quinta Dubitatio.

C A P. I X.

Solutio quintæ dubitationis.

DE anima rationali, quid senserit Aristot. sunt tres opiniones apud Peripateticos: Vna est Alexandri, qui vult eam esse formam naturalem ho-

minis generabilem, & corruptibilem: Altera est Auerr. qui negat eam esse formam dantem esse naturale homini, sed tantummodo assistentem corpori, & in eo operantem, quomodo etiam communiter dicitur intelligentia esse forma, & anima cæli: Tertia est D. Thomæ, qui arbitratur animum nostrum, etiam secundum Aristotelem, & immortalem esse, & veram atque naturalem formam corporis: quarum opinionum perspicue constat solam tertiam esse veram: quarum autem prior, & congruentior sit doctrinæ Aristotel. summa Philosophorum dissensione certatur, sed utrunque sit (neque enim hoc loco talis cõtroversia diiudicanda est) illud certe affirmari potest, secundum opinionem Alexandri, scientiam animæ rationalis esse penitus Physicam, non minus quam cuiuslibet aliarum formarum naturalium, secundum verò opinionem Auerr. eam esse Physicam, quatenus est forma assistens corpori, & in eo exercens functiones intelligendi, simpliciter autem & secundum suam quidditatem, non esse Physicam, quemadmodum intelligentia, prout assistens orbi cælesti largitur ei semper motum, cognoscitur a Physico; per se autem, & (ut dicunt quidditativè, a Metaphysico sciri debet: tota igitur difficultas existit secundum tertiam opinionem. Quamobrem ego sic statuo, etiam si Aristotel. senserit (quod nos pro certo habemus) animam rationalem esse immortalem & verum actum corporis; nihilominus tamen scientiam eius non posse a Physico perfecte cognosci ac tradi; sed tantummodo aliqua ex parte. Hoc autem ita confirmo. Si anima rationalis simpliciter scitur a Physico; aut cognoscitur ex proprijs causis eius, aut ex proprijs effectibus & operationibus ipsius: sed neutro modo perfecte cognosci potest a Physico, ergo &c. Maior per se patet, nam hisariam tantum contingit aliquid demonstrare vel scire, aut a priori, id est ex causis, aut a posteriori, id est ex effectibus. Minor autem probatur, primò ostendendo causas animæ rationalis sciri non posse a Physico, postea demonstrando, neque proprijs operationibus eius ab eo cognosci posse. Causa efficiens proxima animæ rationalis est Deus, ex nihilo

Probatnr animã rationalem nã posse perfecte cognosci a Physico.

*Quæ res,
Physicus,
vi Physi-
cus est, non
pōt cognoscere.*

producens eam, non per motum Physicum, sed per creationem, utens uirtute infinita ad eam creandam, at neque Physicus potest cognoscere fieri aliquid ex nihilo, neque aliquid de nouo immediate produci a Deo, neque esse aliquam productionem, quæ non sit motus uel mutatio Physica; neque in natura existeret aliquid aërens quod habeat infinitam vim secundum uigorem. Hæc enim ut possint naturali lumine cognosci, attamen non queunt rationibus Physicis percipi & demonstrari. Finis autem animæ rationalis ultimus quidem in quo solo potest animus conquiete re, est supernaturalis, consistens in clara visione Dei; Media item quibus opus est ad consequendum illum finem, supernaturalia sunt; finis autem non ultimus, sed qui potest contingere in hac uita, duplex est; unus speculatiuus, consistens in perfecta cognitione rerum diuinarum, alter actiuus, qui positus est in usu atque functionibus uirtutum moralium & ciuiliu. clarum autem est neutrius finis cognitionem a Physico percipi aut tradi posse: oporteret enim eum tenere scientiam rerum diuinarum, in qua est finis speculatiuus; aut uirtutum moralium, in qua est actiuus: Physicus etiam docet eandem esse finem ultimum partis atque totius, cum non possit esse perfecta pars remota a toto, at cum animus sit immortalis, homo autem mortalis; impossibile est, Physice loquendo (neque enim Physico cognita esse potest resurrectio mortuorum) ultimum finem & perfectionem utriusque eandem esse: Forma uero seu proprius gradus formalis, per quem anima rationalis differt & ab intelligentijs & a cæteris formis naturalibus, continet duo, unam esse, ipsam esse formam materiam, cui dat esse, quare differt ab intelligentijs; alterum est, non esse formam educationem ex potentia materiam, atque separabilem esse & immortalem; qua nota seceruntur ab alijs formis naturalibus. atque hoc posterius, quod est præcipuum & magis attingit quidditatem animæ, non potest sciri a Physico: formæ enim omnino Physicæ, ut supra diximus, & Aristoteli confirmat 2. lib. Physi. tex. 16. sunt minus abstractæ quàm Mathematicæ, quippe cum sint (ueluti simum) re atque ratione inseparabiles a materia. cui rei fidem etiam fa-

A cit D. Thom. in 2. Physic. super tex. 26. his uerbis. ¶ Quomodo se habet anima rationalis secundum quod est separabilis, & sine corpore existere potens, & quid sit secundum suam essentiam separabilem, hoc determinare pertinet ad Philosophiam primum: ¶ Idem scribit atque ipsidem prope modum uerbis Scotus in suis Commentarijs (si quidem ipsius sunt) super Metaph. Aristot. in 6. lib. exponens tex. 2. Præterea, si operatio animæ rationalis aut est per se corporea, aut non est sine corpore, non est ipsa anima separabilis a corpore, sed Physicus non potest cognoscere animam nisi prout operans in corpore depêdet ab obiecto corporeo, hoc est a phantasmate; ergo non potest cognoscere illam ut est a corpore separabilis. hæc manifesta sunt ex his quæ scribit Aristot. tum 1. de Anima tex. 13. tum in 3. lib. tex. 39. Porro materia de qua Physicus agit, ea tantum est de cuius potentia per transmutationem Physicam formæ naturales extrahuntur in actum, & semper ex equo respondet formæ cuius est materia. Nam cum materia & forma numerentur in his quæ sunt ad aliquid, inter utranque esse debet certa quedam & rata proportio; ut quanta est potentia passiuæ materiam, tanta quoque sit potentia formæ; & quod in una possibile est, sit etiam possibile in altera; alioquin, cum neque materia sine forma, neque sine materia forma possit coherere (hoc enim ingenium est relatiuorum, ut si ponatur aut tollatur unum, alterum quoque unâ poni aut tolli necesse sit) si potentia passiuæ materiam amplior esset (quamuis informatiua ipsius formæ, aut contrâ, hæc latior quàm illa) necessario alterutra superuacanea esset nec ullum usum haberet. Cum igitur anima rationalis neque habeat materiam ex cuius potentia educatur, ut quæ a Deo procreatur ex nihilo; neque eam, quæ sit omnino par & æque respondens illi; nam si est immortalis, habet suapte natura uim & facultatem ad informandam materiam infinito tempore; cum tamen nulla materia aut corpus existat, quod infinito tempore possit ab ea informari. Itaque datur informatiuum quidem infinitum, informabile uero minime. & homo est immortalis ratione animæ rationalis, ex parte hæc corporis nequaquam. Cum igitur hæc ita

se

se habeant, perspicuum est nullam causam animæ rationalis a Physico sciri posse.

Sed de causis factis, veniamus ad effectus & operationes. Duo sunt quæ manant ex natura animæ rationalis; unum quidem, duæ illæ potentie (sive res dissistant inter se, sive non) intellectus & voluntas; alterum verò actiones quæ ab his potentijs proficiuntur, cuiusmodi sunt intelligere & velle; horum autem nihil per se ac simpliciter pertinet ad scientiam Physicam: Nam illæ duæ potentie, sunt incorporeæ & abiunctæ a materia, quæ non manant ex anima rationali, vt est forma Physica, quæ vnica materiæ, exitus actus & perfectio corporis; cuius signum est, quod tales potentie insunt animæ rationali etiam cum separata est a corpore, & quænis in eodem instanti temporis, anima creatur, & simul uniuersi corpori, tamen prius natura est eam: creati & habere esse per se, quàm informare materiam; in illo autem priori signo naturæ, iam insunt in ea prædictæ potentie: Intelligere autem neque subiectiue neque effectiue neque formaliter neque terminatiue seu obiectiue, est quidpiam Physicum. Non subiectiue, quia talis actio recipitur tanquam in subiecto in potentia intellectuâ, quam ostendimus non esse Physicam, cum nullius corporis sit actus; non effectiue, quia talis operatio efficitur ab anima rationali, vt est immaterialis, & per se subsistens atque separabilis a corpore; alioquin esset actio communis animæ & corpori, veluti est alii sentire, quod manifestè falsum est, & contrarium his quæ scribit Aristot. in 1. libro de Generat. Animal. cap. 3. Præterea, si animus intelligit quoniam est connectus & confociatus corpori; ergo ab eo solutus & distrahens, nihil posset intelligere. Nec formaliter ipsum intelligere est aliquid Physicum, etenim per se non est motus Physicus, sed potius actio quædam immaterialis ac propè diuina. Neque postremo terminatiue: nã obiectum intellectus ad quod terminatur actio eius, transcendit fines Physiologiæ, quippe cum contineat multa quæ nullo modo sunt res Physicæ, ut intelligentias & Deum. Ac licet modus intelligendi quem habet animus noster dum est in corpore sit quodammodo Physicus, quia fit cū sensu qui assimilatur motui Phy-

Intellectus et voluntas, nō sunt per se potentia Physica.

sico, & pendet obiectiue a phantasmatis, quæ sunt res Physicæ; atque hanc ob causam a Physico & possit & verò debeat considerari, idem tamen ob eas quattuor causas quas proxime ante exposui, non est Physicus; & certe modus intelligendi, quam habet animus noster a corpore scimtis, quin is Physicus nō sit nec ad Physiologiæ doctrinam pertinet, negari non potest. Iam verò operatio voluntatis, quæ est velle, cum nullius corporis aut motus Physici legibus teneatur, nec per se subiacet ipsi celo, a quo tamē Physici docent omnes res naturales necessario pendere, nullo modo debet aut numerari in rebus Physicis, aut scientia naturali comprehendendi. Sed uideo me differendi studio, & huius disputationis suauitate ac incanditate captum, longius quàm uellem processisse; quare pedem referamus, & ad pauca propositiones reuocemus ea in quibus est posita solutio propositæ dubitationis, & nostræ opinionis explicatio.

Sit igitur prima propositio. Scientia animæ rationalis, non est simpliciter & omnino Physica. Hoc nō eget probatione, cum accuratè, copiosèque demonstratum fuerit in præcedenti capite. Secunda propositio.

Scientia animæ non est omni ex parte Metaphysica; Multa enim sunt, quæ de anima rationali tractari debent a Physico, quæ autem sint eiusmodi breuiter declarandum est. Primo, quod productionis animæ rationalis, sicut cæterarum formarum naturalium, sit naturaliter fixum, tantū & præfinitum tempus. nam quemadmodum aliæ formæ producuntur simul atque materia ritè preparata & disposita fuerit; sic etiam anima rationalis, adeo ut possit dici esse finis generationis humanæ, non quidem intertus, hoc est qui per dispositiones præcedentes educatur ex potentia materiæ; sed externus, id est qui in eodem instanti in quo materia disposita est, producitur a Deo, & copuletur materiæ. Secundo, quia unio animæ rationalis cum materia est naturalis, partim, quia respectu materiæ efficitur propter dispositiones Physicas inductas ab agente naturali, partim etiam, quia talis unio fit ad modum formarum naturalium, hoc est, non per solam assentientiam aut operationem, sed per veram, & naturalem informationem, dando esse materiæ.

Breuis enudatio quaestionis.

Quas res tractet Physicus de anima rationali.

D

Tertio, quia est *spiritus* prima corporis naturalis & organici, ipsum uiuificans, conseruans, mouens, & regens. Quarto, quia constituit hominem in certa quadam specie uiuentium, ita ut homo quā homo; & sit, & numeretur in rebus naturalibus, propter animam rationalem. Quinto, quoniam cum una tantum anima sit in homine, ceterarum tamen animarum facultatibus mirabiliter instructa & adornata est, earumque functiones & munerā ita explet, ut homo melius alatur, & sciat excellētius per unam animam rationalem, quā uel planta per animam uegetatiuam uel brutum per sensitiuam. Sexto, quia per animam rationalem homo intelligit & uult; sicut enim animaduertimus nos sentire, ita deprehēdimus nos esse qui intelligimus & uolumus; quod nequaquam accideret, si anima rationalis non esset uera & naturalis forma hominis. Septimo, quia intellectus per se est in pura potentia ad intelligendum, quia intelligere est quoddam pati, quia homo in intelligendo dependet a phantasmate; quia intellectio fit per discursum, & mensuratur tempore, quia intellectus practicus & uoluntas sunt principia motuum & actionum humanarum. Hęc igitur, & si qua sunt alia his similia, tractabit Physicus de anima rationali. Tertia propositio, Nonnulla sunt, quę neque Physicę, neque Metaphysicę, neque per ullam scientiam humanam sciri possunt de anima rationali, sed habentur cognita ex sacris litteris, & per lumen fidei nobis diuinitus insusum, cuius generis sunt hęc. Primo, quis sit ultimus finis simpliciter anime rationalis, & quę sint necessaria ad talem finem consequendum. Secundo, quis sit status anime rationalis post mortem hominis, an maneat apud nos, an potius concedat aliō, an omnes anime in unum locum conueniant, uel alix in aliam, quę sit, & ubi; talis uarietas locorum, quid intelligant, quid agant, & quomodo; an perpetuo erunt spoliatę corpore; an reuersurę sint ad corpus, & num ad idem an ad diuersa; quo possit fieri eiusmodi reuersio, & quando. Tertio, Si animus est immortalis, quonam consilio inuixit illum Deus eum mortali corpore? uidetur enim monstrofa talis coniunctio, nam licet prædictę obiectioni occurrī possit dicendo, Deum a

Qua sint ea quę non possunt de anima rationali certo cognosci nisi per lumen fidei.

A principio cum hominem condidit, immortalitatem quam natura denegauerat, corpori per gratiam dedisse, ita ut si præceptis eius obediret homo illo singulari munere adjunctus & conseruatus, mortis penitus expers uitam ageret immortalē. licet, inquam, hoc uere possit responderi, tamen hoc naturaliter cognosci nequit, sed ex sacris litteris acceptum, fide tenemus, Non est igitur dubium, quin multa de anima rationali cognita habemus, quę a nulla scientia humana discere potuimus; sed sacrosanctę Christianę fidei referre accepta debemus. Quarta propositio. Hinc necessariō efficitur, ut perfecta scientia eorum omnium quę conueniunt anime, sit mixta ex tribus doctrinis, nam partim est Physicę, partim Metaphysicę, partim est doctrina reuelata. ex quo fit, ut scientia illius sit maxime difficilis, præstans & admirabilis, ut uel hac de causa uerissime dictum fuerit illud a Regio & diuino uate, [Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.] Sed quia hęc quę diximus non uacant difficultatibus, eas nunc breuiter expediamus.

C *Contra ea quę dicta sunt, ponuntur nonnulla dubitationes.*

C A P. X.

D Octrinam alicuius rei bene scisse constitutum, illud est indicio, quod ex ea, quęcumque existunt difficultates paruo negotio solui, & explicari possunt. Quocirca, ut appareat quę supra diximus, ea uera & firma esse, ponemus hic nonnullas dubitationes, quibus explicatis ueritas sententię nostrę illustrior exitet. I. Dubitatio. Si doctrina anime rationalis non est Physicę, cur eam Aristot. tractauit in Physicę, hoc est in 3. de anima, aut cur de anima nostra separatim non scripsit, & diuersam doctrinam instituit. II. Dubitatio. Si doctrina anime non pertinet ad Physicam, ad quam ergo scientiam alią pertinere potest? si ad Metaphysicam, cur eam Aristot. in sua Metaphysicę ne attigit quidē? & sanę formę Metaphysicę sunt omnino

Octo dubitationes.

imma-

immateriales, hoc est re, & ratione separata a materia, qualis non est anima rationalis. Non posse autem hanc scientiam referri ad Mathematicas disciplinas, mani festius est quā ut probari debeat. III. Dubitatio. Si doctrina animæ rationalis non est Physica tantum, nec Metaphysica, nec Mathematica, ergo dabitur quarta scientia speculativa, quare nulla erit tripartita illa diuisio scientiæ speculatiuæ primum tradita ab Aristot. post ab omnibus Peripateticis recepta & celebrata. IIII. Dubitatio. Illa forma subijcitur scientiæ naturali, cuius generatio est naturalis, sed generatio hominis est naturalis, ergo forma eius quæ est anima rationalis comprehenditur scientiæ naturali: Minor probatur partim ex eo, quia sol & homo generantur hominem, ut scriptum est 2. Physic. cap. 2. 6. partim etiam quoniam Aristot. latissime differit de generatione hominis in libris Generatio. anim. etiam respectu animæ rationalis, ut licet uidere in 2. lib. illius operis cap. tertio. V. Dubitatio. Is agit quidditatiue de aliqua re, qui dat eius definitionem, definitio enim explicat naturam & quidditatem rei quæ definitur, sed Philosophus naturalis tradit definitionem communem omni animæ etiam rationali, ergo quidditatiue ac simpliciter considerat eam: Minoris ueritas perspicitur ex his quæ Aristot. 2. de Anima tex. 7. scribit hoc modo, [Si autem aliquid commune in omni anima operatur dicere, erit utique primus actus corporis naturalis instrumentalis, & cetera.] VI. Dubitatio. Aristot. in 2. physic. a. tex. 21. ad 26. multis uerbis ostendit eisdem esse perferuntur materiam & formam, cum materia & forma sint in his quæ uocantur ad aliquid, sed Philosophus naturalis agit de materia propria animæ rationalis, hoc est, de humano corpore cuius illa est: *ἐν τῷ σώματι* ergo tractabit etiam de anima rationali. VII. Dubitatio. Homo ut homo est res quædam naturalis, quæ ad nullam aliam scientiam referri potest, quam ad Physiologiam; sed homo est homo propter animam rationalem, ergo cognitio eius pertinebit ad eandem disciplinam. VIII. Dubitatio. Illa definitio hominis, animal rationale; uel, animal corpore & anima rationali constans, Phy-

sica est, ergo similiter partes ipsius erunt Physicæ, quærum partium una, & quidem principalis, est animal rationalis: Sed ad has dubitationes ita responderi potest. Ad primam, Aristot. in libris Physicis agit de anima rationali quatenus ea habet aliquam physicam & communiam cum alijs for mis physicis: Sed quæres, ubi Aristot. exposuit cætera attributa animæ rationalis, quæ non sunt physica? an ea tractare superfedisset, quia fortasse non possunt lumine naturæ liquidò cognosci & demonstratiuè probari? an ea tractauit in libris Exotericis de Anima? quorum mentionem ipse facit in fine primi libri Ethici; uel in ijs quæ de Anima scripsit ad Eudemum? cuius operis meminit Themistius in 3. de Anima? Habuisse autem in animo Aristot. post libros de Anima & libros Metaphysicos, tractare nonnullas grauiores & obscuriores quæstiones de anima rationali, uidetur ipsemet innuere in 2. de Anima tex. 3. 6. & in 12. lib. Metaphysic. text. 17. Ad 2. Ad quas scientias pertineat absolutiue cognitio animæ rationalis, declaratum fuit in præcedenti capite propositione quarta, nimirum, partim ad Physicam, partim ad Metaphysicam, partim etiam ad doctrinam reuelatam. Ad 3. diuersam esse debere scientiam animæ ab alijs scientijs speculatiuis, eamque non simplicem esse, sed uariam & multiplicem, ex tribus nimirum doctrinis concretam, satis perspicue demonstratum est in præcedenti capite. nec si quis scientiam animæ rationalis ab alijs scientijs speculatiuis diuersam faceret, omnino aberraret, quanquam ego non uideo quomodo talis scientiæ partim Physicæ partim Metaphysicæ partim etiam reuelatione pendens, una & simplex scientia dici aut esse possit. Ad 4. Nos ultro concedimus, animam rationalem pertinere ad Physicum, ea ratione ut est terminus generationis humane, & ut procreatio eius sit certo quodam tempore naturaliter constituta, non aliter atque productio cæterarum formarum naturalium. Et quia reliquæ dubitationes eodem tendunt, nimirum ut ostendant Physicum agere de quidditate animæ rationalis, & de operationibus eius, quod nos, si absolute intelligatur, aperte negamus; sin autē ali-

Solutio dubitationū.

Nota.

Nō est scientia anima rationalis, una & simplex sed uaria & multiplex.

qua ex parte, non abnuimus; ideoque eorum dubitationum facilis est & in promptu solutio. Placet enim nobis animam rationalem, ut est actus corporis & differentia hominis, constituentem eum in certo gradu & specie rerum naturalium, & ut ad intelligendum eger opera facultatum sententium, cognosci & tractari a Physico; sed quia præter hæc, sunt alia plurima quæ conveniunt animæ rationali ea ratione, ut est separabilis a corpore, immortalis & divina quædam substantia, quæ proculdubio superant facultatem Physiologiam; ideoque non temere diximus perfectam eius scientiam a Physico percipi & tractari non posse. Ex ijs autem quæ adhuc explicata fuerunt de cognitione animæ rationalis, facile intelligitur quomodo solvi debeat quinta dubitatio; dicendum enim est animam rationalem ea ratione ut est forma corporis & pars essentialis hominis, efficiens actiones partim omnino Physicas, ut sunt alere & sentire, partim aliquo modo Physicas, cuiusmodi est intelligere per phantasmata: esse inseparabilem a materia secundum rem & rationem, atque eo modo verè ac proprie considerari & tractari a Physico: Sed ea ratione ut est immaterialis, per se subsistens, habens multa cum intelligentijs communia, eam separabilem esse secundum rem a materia, neque cognitionem eius, qua talis est, Physicam esse, sed partim Metaphysicam, partim Theologicam, atque propter hanc fortasse causam Aristot. in 6. lib. Metaph. tex. 1. non dixit Physiologiam specularem circa substantiam omnino & simpliciter inseparabilem a materia; sed ait circa substantiam (ut plurimum inseparabilem) innuens aliquam esse substantiam Physicam aliquo modo separabilem,

qualem nos ponimus animam rationalem; Verum de hac questione satis dictum sit.

Quare ad divisionem scientiarum speculativarum reuertamur.

A

An scientia speculativa univoce dicatur, de illis tribus, Physica, Metaphysica, & Mathematicis disciplinis.

C. A. P. XI.

EXposita divisione Philosophiæ speculativæ in Physicam, Metaphysicam, & Mathematicam; nunc declarandum est an scientia speculativa univoce dicatur de illis tribus, & quæ illarum sit prima, certissima, & nobilissima. Quidam putant rationem scientiæ speculativæ non posse æqualiter atque univoce convenire in illas tres scientias; propterea quod ita se habent scientiæ, ut res quæ subsistent illis: sed doctrina Mathematica agit de quantitate, quæ est accidens; Physica vero de corpore mobili, quod est substantia; similiter Metaphysica agit de Deo; reliquæ duæ de rebus creatis ab illo: Cum igitur neque substantiæ & accidenti, neque Deo & creaturis sit aliquod commune & superius univoce, relinquatur huiusmodi scientias non posse contineri ab aliquo univoce. Alij confirmant idem sic: Scientia non dicitur univoce de subalternante & subalternata; sed Physica & scientiæ Mathematicæ subalternantur Metaphysicæ, ergo scientia non dicitur univoce de his. Sed neutra ratio multum roboris habet, peccat enim prior ratio, quia subiecta scientiarum spectat, ut res sunt, quo pacto verum est nihil esse univoce commune illis: non debent autem sic considerari, sed prout sunt scibilia & participant ratione scientiæ, quæ est cognoscere rem per causas propter quam res est, ut dicitur in 1. Poster. quæcumque igitur scientiæ fuerint & qualicumque rerum, si in illis tractandis teneantur atque servent prædictam scientiæ rationem, simpliciter & univoce censeri debent scientiæ; alioquin nec Physica univoce diceretur de suis partibus. Etenim alia pars eius agit de substantia, ut homine, & equo, & alia de accidentibus, ut colore, sapore, motu: quin etiam Geometria, & si agit de accidenti, tamen nõ unius categoriæ, sed di-

Opin. quorundam.

Opin. aliorum.

Resursum prædicta opinionem.

D

uct-

nerfarum, vt de magnitudine, figura, proportionibus; quorum primum pertinet ad categoriam quantitatis, secundum qualitatis, tertium relationis: quanquã si proprie loqui velimus, scientia non est nisi accidentis, nam est demonstrationis effectus, demonstratio verò non est substantiæ, sed accidentis; etenim substantiæ cognitio quã definitio parit proprie non est scientia, sed refertur ad habitum principiorum, qui vocatur intellectus. Posterioris autem rationis utium in eo est, quia sumit pro certo, quod apud Philosophos habetur dubium & incertum, quin etiam nobis videtur falsum esse, sed infra ostendemus alias scientias proprie subalternari Metaphysicæ. Ex aduerso autem sunt nonnulli, qui putant scientiam dici vniuoce de illis tribus, idque probare contendunt eo argumento, quia scientia ponitur in categoria qualitatis; in categorijs autem nec æquiuocũ, nec quod vulgo dicitur analogum, habet locum, sed quidquid in serie predicamentali locatum dicitur de multis, necesse est aut genus, aut speciem esse, ergo scientia quæ dicitur de multis non tantum numero differentiibus, erit quidpiam vniuoce & genus illorum. Cæterum ratio istorum nihil nos mouere debet; nam longè aliud est considerare scientiam, vt est quidam habitus & qualitas ægrè mobilis a subiecto, quomodo prædicta ratio procedit, & aliud, prout habet ordinem ad subiectum, id est ad res quas tractat, & prout attenditur secundum propriam rationem scientiæ, quæ consistit in eo, vt faciat cognoscere rem per propriam causam eius quod scitur, quo pacto non oportet scientiam dici vniuoce de omnibus scientijs, alioquin si quam vim haberet illa ratio, eogeret etiam nos confiteri scientiam dici vniuoce de Logica, & scientijs realibus, de subalternante & subalternata, de scientia, quæ est a priori & a posteriori. Scientia igitur respectu subiecti, cuius est habitus firmus & dispositio ægrè mobilis, vniuoce dicitur de omnibus scientijs, respectu autem obiecti & rerum quas tractat, & respectu modi procedendi & demonstrandi, non dicitur vniuoce de omnibus scientijs.

Alia opin.

Duplex
considera-
tio scien-
tiæ.

Opi. Alexã
dri Aphro
disi.

Alexander Aphrodisius in suo proœmio super lib. Prior. videtur sentire scientiam speculatiuã principaliter dici de Me-

A raphysica, sumens argumentum ad id confirmandum ex ethymologia verbi Græci *θεωρεῖν*, quod uerbum e uerbo si reddas latine, sonat diuina inspicere, quod fit ut scientia theoretica, quam nos latine uocamus speculatiuam, ea proprie sit quæ uersatur in explicatione rerum diuinorũ, hæc uerò vel solam vel maxime omnium constat esse Metaphysicã, vt aperte docet Aristot. 1. Metaphys. cap. 2. proxime autem secundum Metaphysicam, id nominis physica meretur, propterea quod res naturales sunt effectus diuinarum mentium, in quibus extant diuinitatis quædam impressa uestigia, quibus insistentes uestigamus & uenamur scientiam rerum diuinarum. Disciplinis uerò Mathematicis idem nomen ultimo loco imperitur, tum quia suppeditant adiumenta quamplurima Physicæ & Metaphysicæ: Physicus enim in tractandis multis rebus, utitur abstractione Mathematica, vt cum agit de infinito, continuo, & motu: Metaphysica etiam multa sumit ex rationibus Astronomicis, cui rei fidem facit 12. lib. Metaphys. Aristot. tum maximè quoniam doctrinæ Mathematicæ exercent mentem nostram in cognoscendis rebus, quæ sunt aliquo modo immateriales, qua ratione eam præparant & afficiunt ad perspiciendas res diuinas quæ vacant penitus materia. Hæc ab Alexandro uere ac sapienter scripta sunt. Quibus consona sunt quæ Auerr. in suo prologo Physicæ scribit his uerbis, [Scientiæ speculatiuæ sunt duobus modis, vnus est propter exercitium, sicut Mathematica: alius propter perfectionem, propter quam ipsum exercitium est, & est scientia naturalis, & diuina.] Vide etiã quæ scribit Proclus de utilitate Mathematicæ scientiæ cap. 8. primi commentarij sui in Euclidem.

D

Hæc igitur accepimus ab alijs circa propositionem dubitationem; quæ vt declaretur enucleatius, addam quædam quæ huius dubitationis solutionem continent.

Quo doctrina Mathematica, cõducatur Physicæ & Metaphysicæ.

Scientiam speculatiuam non dici uniuersalem de Mathematicis disciplinis & alijs, quoniam doctrina Mathematica non est proprie scientia.

C A P. XII.

Doctrina Mathematica non esse proprie scientiam.

MEA opinio est, Mathematicas disciplinas non esse proprie scientias: in quoniam opinionem adducor tum alijs, tum hoc uno maxime argumento. Scire est rem per causam cognoscere propter quam res est; & scientia est demonstrationis effectus: demonstratio autem (loquor de perfectissimo demonstrationis genere) constare debet ex his quæ sunt per se & propria eius quod demonstratur; quæ uero sunt per accidens, & communia, excluduntur a perfectis demonstrationibus; sed Mathematicus, neque considerat essentiam quantitatis, neque affectiones eius tractat prout manant ex tali essentia, neque declarat eas per proprias causas, propter quas insunt quantitati, neque conficit demonstrationes suas ex prædicatis proprijs & per se, sed ex communibus; & per accidens: ergo doctrina Mathematica non est proprie scientia: Maior huius syllogismi nõ eget probatione, etenim aperte elicitur ex his quæ scripta sunt ab Aristot. 1. Posterior. Confirmatio Minoris ducitur ex his, quæ scribit Plato in 7. lib. de Republica dicens Mathematicos somnare circa quantitatem, & in tractandis suis demonstrationibus non sciens scire, sed ex quibusdam suppositionibus procedere. Quamobrem non uult doctrinam eorum appellare intelligentiam, aut scientiam, sed tantum cogitationem; in quam sententiam multa scribit Proclus in 1. lib. suorum Commentariorum in Euclidem. Verum, tamen neque Platonem neque Proclum neque alios Philosophos graues, haberemus auctores huius sententiae, tamen id per se manifestum sit cuius uis uel leuiter modo attingerit eruditam illum Mathematicorum puluerem. Nam si quis secum reputet atque diligenter consideret demonstrationes

A Geometricas, quæ continentur libris Elementorum Euclidi, plane intelliget eas sic esse affectas ut ante diximus, ac ut de multis unum aut alterum proferam exemplum, Geometer demonstrat triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, propterea quod angulus externus, qui efficitur ex latere illius trianguli producto, sit æqualis duobus angulis eiusdem trianguli sibi oppositis: Quis non uidet hoc medium non esse causam illius passionis quæ demonstratur? cum prius natura sit triangulum esse, & habere tres angulos æquales duobus rectis, quam uel produci latus illius, uel ab eo latere fieri angulum æqualem duobus internis? Præterea, tale medium habet se omnino per accidens ad illam passionem; nõ siue latus producat, & fiat angulus externus, siue nõ, immo tacti, fingamus productionem illius lateris, effectioremque anguli externi esse impossibilem, nihilominus tamen illa passio inesset triangulo; at quid aliud definitur esse accidens quam quod potest adesse & abesse rei præter eius corruptionem? Ad hæc, illas propositiones. Totum est maius sua parte; & æquales esse lineas quæ ducuntur a centro ad circumferentiam; illud latus esse maius, quod opponitur maiori angulo; & id genus alia, quam crebro usurpat in demonstrando? in quam multis demonstrationibus eas pro medio adhibet & inculcat Mathematicus? ut necesse sit ex his demonstrationibus quæ constant prædicatis communibus, non eigni perfectam scientiam. Verum hæc accipiuntur nunc tanquam perfunctorie dicta, quæ subtilius atque uberiorius pertractanda sunt in 3. lib. huius operis. Cum igitur Mathematicus negligat ea, quæ maxime attingunt uim & rationem demonstrationis & scientiæ, tantumque illud curet & attendat, ut medium habeat necessarium & euidens connexionem cum eo quod demonstratur; qualecunque fuerit medium respectu conclusionis, siue causa siue non, siue per se siue per accidens, nemo erit qui non una nobiscum sentiat & dicat, disciplinam Mathematicam non esse proprie scientiam. Physica autem & Metaphysica, licet non semper demonstrant per causas, neque ad explicandas omnes res adhibeant per se causas demonstrationes, tamen faciunt id sæpe, videlicet

Quid senserit Plato de Mathematicis.

delicet quantum licet uel per obscuritatem instabilitatemque rerum quas tractat, uel per infirmitatem ingenij humani; & certe student atque contendunt id præstare, quod non est curæ Mathematico, & saltem in suis demonstrationibus non adhibent nisi ea quæ per se ac proprie insunt rebus, & sine quibus res ipsæ nullo modo consisterent. at quæ sunt communia, ut plurimum: quæ autem sunt per accidens, omnino rejiciunt. Ex his igitur platum est, scientiam speculatiuam non dici uniuocè de disciplinis Mathematicis & de Physica ac Metaphysica, quippe cum propria scientiæ ratio quæ docetur & traditur in 1. lib. Poster. non insit in illis sicut in his cernitur inesse. An uero scientia speculatiua uniuocè dicatur de Physica & Metaphysica, breuibus ostendamus.

An scientia dicatur uniuocè & aequaliter de Physica & Metaphysica.

Si Metaphysicam conferamus cum Physica, difficile est iudicare an scientia uniuocè dicatur de illis nec ne; partim enim uidetur dici uniuocè, quoniam Physicus affectiones naturales demonstrat de rebus sibi subiectis per proprias causas earum, non secus atque Metaphysicus, & utitur perfectis demonstrationibus, quæ prout sunt demonstrationes, & habent uim gignendi scientiam Physicam, non pendent a Metaphysica. Cum enim Physicus ostendit terram naturæ ferri ad ima loca, quoniam est grauissima omnium corporum; motum esse continuum, & fieri successiuè, quia est actus entis in potentia prout in potentia; hominem natum aptum esse ad ridendum, quia est rationis compos: adeo bene demonstrat prædictas affectiones naturales per proprias causas illarum, ut illas neque melius, neque aliter Metaphysicus demonstrare possit. Partim uidetur nomen scientiæ præcipuè tribuendum esse Metaphysicæ. Primo, quod propter eam causam quam ex Alexandro adduxi supra cap. 11. Deinde, quia scientia speculatiua est sui gratia, ut inquit Arist. 1. Metaph. cap. 2. Hoc autem potissimum conuenit in Metaphysicam, ad quam tandem referuntur ceteræ scientiæ, & in qua magna ex parte consistit naturalis felicitas hominis. Præterea, Metaphysica habet patrocinium aliarum disciplinarum, defendendo eas contra proteruos & sophisticas; & suam cuique scientiæ materiam præscribit in qua uer-

A setur, & cum agat de his quæ uocantur transcendentia; quæque lausimè patent atque permanant ad omnes scientias, uidentur reliquæ disciplinæ spem uero egerere præsidio & adiumento Metaphysicæ. Ad hæc, Plato, cum in Philebo, tum in 7. Dialogo de Rep. tantum concedit Metaphysicæ (quam ibi appellat & significat nomine Dialecticæ) ut præ illa non dignetur appellatione scientiæ alias disciplinas: sed libet apponere uerba Platonis ex lib. 7. de Republ. ubi ita scribit. [Ceteræ artes, aut opiniones hominum cupiditateque respiciunt, uel ad generationes & compositiones, uel ad culturam eorum, quæ generantur, & corrumpuntur, spectant. Reliquæ uero quas diximus uerarum rerum quoquomodo participes esse (Geometria, scilicet eiusque comites) circa ipsam essentiam, quodammodo somniant, sincerè autem quidquid ab illis cernere impossibile est, tantisper dum suppositionibus hærent, eaque ratas & immobiles adeo ferunt, ut illarum rationem reddere nequeant. Nam ubi principium quidem ponitur id quod est ignotum; finis autè & media ex ignoto tracta inuicem connectuntur, collectam inde assertionem quoniam pacto scientiam uocemus? Nullo. Dialectica uero sola, sublati suppositionibus omnibus ad ipsum principium, ut comperit habeat, pergit, & re uera animi oculum æno barbarico obrutum, paulatim sursum trahit ac ducit, tanquam aduersariis, ac ministris quibusdam utens his artibus, quas narraui mus eas porro nos sæpe scientias propter consuetudinem nominauimus, indigent autem alio nomine clariore quidem quam sit opinio, obscuriore uero quam scientia: Cogitationem certe nos in superioribus, earum notionem cognominauimus, neque tamen est de nomine controversia inter eos, quibus de rebus tantis, quantum nobis ad præsens est disceptatio, sermo est. Placet igitur quæ admodum supra, primam partem uocare scientiam, secundam cogitationem, tertiam fidem, postremam imaginationem uel assimilationem, & ambo illa simul opinionem, & opinionem quidem circa generationem, intelligentiam uero circa essentiam esse. Quod autem est essentia ad generationem, id ad opinionem; intelligentia; quod uero intelligentia ad opinionem, id & ad fidem scientiam, & ad imaginationem

Sententia Platonis de præstantia Metaphysicæ.

D

tionem

tionem denique cognitio.] Et paulo post, [An ergo videtur tibi doctrinis omnibus Dialectica] (intelligit autem primam Philosophiam) [velut apex præposita; nec vl la doctrina vltior ac eminentior reperiri?] Proclus autem capit. 4. primi Commentarij sui in Euclidem, Metaphysicæ præstantiam declarat atque commendat his verbis. [Hæc est omnium scientiarum capacissima, & ab illa ceteræ sibi omnes sua sumunt principia: semper namque superiores, inferioribus primas demonstrationum suppositiones præbent. illa autem quæ scientiarum omnium perfectissima est, omnibus ex se principia largitur, alijs quidem magis vniuersalia, alijs verò particularia magis.] Et paulo infra, [Vna igitur scientia omnes scientias præcellit, quip pe quæ communia & per omnia genera permeantia cognoscat, cunctisque Mathematicis scientijs principia suppeditet.] Idem atque ipsidem prope uerbis scriptum reliquit magnus Syriacus initio sui commentarij super 3. librum Metaph. Aristot. Ex quibus uerbis tam Procli, quam Platónis, & his quæ dicta sunt initio huius capituli, perspicuum fit quid respondendum sit quæstioni propositæ; etenim breuiter dicendum est: Scientiam si consideretur propria ratio eius (quæ est esse potissimæ demonstrationis effectum, & declarare subiectas sibi res per proprias earum causas) uniuocè dici de Metaphysica & Physica; sin autem spectetur excellentia Metaphysicæ, & singulares quædam prærogatiuæ quas concessu omnium habet supra ceteras scientias, iure optimo nomen scientiæ attribuendum esse magis principaliter Metaphysicæ quam reliquis disciplinis. Simpliciter igitur scientia uniuocè dicitur de Metaphysica & Physica, secundum quid autem minime, sed hoc ex ijs quæ infra dicentur, planius erit. Verum, quia multi pro certo habent alias scientias uere subalternari Metaphysicæ, ex quo putant necessario effici, ut scientia speculatiua non dicatur uniuocè de illis tribus, ideo uideatur non alienum esse ab hoc loco, quin etiã per magni referre ad pleniorẽ atque uberiorẽ susceptæ disputationis intelligentiam, ut etiam hæc de re sententiam nostram aperiamus.

A Reliquas scientias propriè subalternari Metaphysicæ, opinio quorundam.

C A P. XIII.

Q Vi opinantur omnes alias scientias uere subalternari Metaphysicæ, his serè rationibus conantur persuadere alijs opinionem suam. Prima ratio est hæc: Tria sunt quæ necessario concurrere debent ad perficiendam subalternationem scientiarum, ut aperte colligitur, ex his quæ scribuntur 1. Poster. text. 20. 2. 30. Vnum est, ut subiecto unius scientiæ contineatur a subiecto alterius: Alterum est ut eiusmodi subiecta sint diuersa inter se, non quidem essentialiter, sed accidentarie, nam inferior scientia superioris subiectum contrahit per differentiam quandam accidentiam, & sic ipsa quoque utitur eo, tanquam subiecto suo, quæ admodum Geometria agit de linea, Perspectiua uerò quæ subalternatur illi, agit de linea ut est uisibilis; esse autem uisibile, non per se sed per accidens inest lineæ qua ratione linea est: Tertium est; ut principia inferioris scientiæ, quamuis demonstrabilia sint, tamen supponantur in ea scientia ueluti quæ debeant declarari atque demonstrari in scientia subalternante. Hæc igitur tria in quibus scientijs insunt, faciunt eas subalternas; sed insunt alijs omnibus respectu Metaphysicæ, ergo alix omnes scientiæ subalternantur Metaphysicæ: Minor ita probatur 1. Ens de quo agit Metaphysicus, continet ens mobile, quantitatem, & alias res in quibus versantur ceteræ sciẽtiæ, unde in 4. Metaphysic. text. 1. dicitur Metaphysica speculati uniuersè ens prout ens; reliquæ autem discipline sumunt suam quæque partem entis, ceu abscondentes aliquerantum ex uniuersa arbore. Deinde, esse mobile, uel esse quantum (quod Physica & Mathematica disciplina adiungunt ad ipsum ens) sunt differentie accidentariæ; nam enti ut ens est, accidit esse mobile, uel esse quantum; sicut Ari. 1. 2. docet in 2. libro Topic. per accidens esse ut triangulum sit æquilaterum. Postremò, principia reliquarum scientiarum, declarantur atque

Tria requiri ad subalternationem scientiarum.

B Ex his quæ scribuntur 1. Poster. text. 20. 2. 30. Vnum est, ut subiecto unius scientiæ contineatur a subiecto alterius: Alterum est ut eiusmodi subiecta sint diuersa inter se, non quidem essentialiter, sed accidentarie, nam inferior scientia superioris subiectum contrahit per differentiam quandam accidentiam, & sic ipsa quoque utitur eo, tanquam subiecto suo, quæ admodum Geometria agit de linea, Perspectiua uerò quæ subalternatur illi, agit de linea ut est uisibilis; esse autem uisibile, non per se sed per accidens inest lineæ qua ratione linea est: Tertium est; ut principia inferioris scientiæ, quamuis demonstrabilia sint, tamen supponantur in ea scientia ueluti quæ debeant declarari atque demonstrari in scientia subalternante. Hæc igitur tria in quibus scientijs insunt, faciunt eas subalternas; sed insunt alijs omnibus respectu Metaphysicæ, ergo alix omnes scientiæ subalternantur Metaphysicæ: Minor ita probatur 1. Ens de quo agit Metaphysicus, continet ens mobile, quantitatem, & alias res in quibus versantur ceteræ sciẽtiæ, unde in 4. Metaphysic. text. 1. dicitur Metaphysica speculati uniuersè ens prout ens; reliquæ autem discipline sumunt suam quæque partem entis, ceu abscondentes aliquerantum ex uniuersa arbore. Deinde, esse mobile, uel esse quantum (quod Physica & Mathematica disciplina adiungunt ad ipsum ens) sunt differentie accidentariæ; nam enti ut ens est, accidit esse mobile, uel esse quantum; sicut Ari. 1. 2. docet in 2. libro Topic. per accidens esse ut triangulum sit æquilaterum. Postremò, principia reliquarum scientiarum, declarantur atque

C Trium rationibus conantur persuadere alijs opinionem suam. Prima ratio est hæc: Tria sunt quæ necessario concurrere debent ad perficiendam subalternationem scientiarum, ut aperte colligitur, ex his quæ scribuntur 1. Poster. text. 20. 2. 30. Vnum est, ut subiecto unius scientiæ contineatur a subiecto alterius: Alterum est ut eiusmodi subiecta sint diuersa inter se, non quidem essentialiter, sed accidentarie, nam inferior scientia superioris subiectum contrahit per differentiam quandam accidentiam, & sic ipsa quoque utitur eo, tanquam subiecto suo, quæ admodum Geometria agit de linea, Perspectiua uerò quæ subalternatur illi, agit de linea ut est uisibilis; esse autem uisibile, non per se sed per accidens inest lineæ qua ratione linea est: Tertium est; ut principia inferioris scientiæ, quamuis demonstrabilia sint, tamen supponantur in ea scientia ueluti quæ debeant declarari atque demonstrari in scientia subalternante. Hæc igitur tria in quibus scientijs insunt, faciunt eas subalternas; sed insunt alijs omnibus respectu Metaphysicæ, ergo alix omnes scientiæ subalternantur Metaphysicæ: Minor ita probatur 1. Ens de quo agit Metaphysicus, continet ens mobile, quantitatem, & alias res in quibus versantur ceteræ sciẽtiæ, unde in 4. Metaphysic. text. 1. dicitur Metaphysica speculati uniuersè ens prout ens; reliquæ autem discipline sumunt suam quæque partem entis, ceu abscondentes aliquerantum ex uniuersa arbore. Deinde, esse mobile, uel esse quantum (quod Physica & Mathematica disciplina adiungunt ad ipsum ens) sunt differentie accidentariæ; nam enti ut ens est, accidit esse mobile, uel esse quantum; sicut Ari. 1. 2. docet in 2. libro Topic. per accidens esse ut triangulum sit æquilaterum. Postremò, principia reliquarum scientiarum, declarantur atque

De eadem sententia Procli.

atque probantur a Metaphysica, cuius rei A
 auctor est Aristot. tum in 1. Phys. tex. 3. tum
 in 1. Poster. tex. 2. 3. scribēs nullam scientiā
 posse probare sua principia, sed eorum pro-
 bationem esse rei sciendam ad Metaphysi-
 cam, quæ est scientia communis, & tanquā
 Domina Reginaque omnium, habet ius at-
 que imperium in alias scientias. Idē quo-
 que scriptum reliquit Auer. 3. lib. de Caelo
 com. 4. dicens Metaphysici esse uerificare
 atque defendere subiecta scientiarum par-
 ticularium, atque hæc quidem est prima ra-
 tio; quam, quia multas partes continet, ali-
 quāto latius exposuimus. Altera ratio quæ
 affertur ad confirmandam eandem opinio-
 nem hæc est; proprium est scientiæ subal-
 ternatæ non posse perfecte declarare subie-
 ctas sibi res sine auxilio subalternantis, ut
 ceramus in Perspectiua & Geometria, sed
 quæ subijciuntur alijs disciplinis, non pos-
 sunt cognosci perfecte sine Metaphysica;
 ergo aliæ scientiæ subalternantur Metaphy-
 sica; Minoris ueritas per se manifesta est,
 nam cum Metaphysicus agat de his rebus
 quæ per se insunt in omnibus alijs (cuius-
 modi sunt ens, unum, verum, bonum, sub-
 stantia, accidens, &c.) qui fieri potest, ut ni-
 si eiusmodi prædicata Metaphysica, perspe-
 ctæ & cognita habeamus, scientiam aliarū
 rerum consequamur? Ad hæc, si nihil po-
 test perfecte sciri, nisi cognoscantur quæ-
 cumque per se insunt illi, utque ad prima &
 immediata, ut docet Aristot. 1. Poster. tex.
 5. & 1. Phys. tex. 1. ergo non poterit cog-
 nosci, v. g. homo, nisi cognoscantur pri-
 ma & uniuersalissima prædicata quæ in-
 sunt in illo; hæc autem sunt Metaphysica,
 ut ens, substantia, corpus, &c. & si quod est
 aliud, Quare Physicus non potest dare
 perfectam scientiam hominis sine subsidio
 & opera Metaphysici. Præterea, tritum D
 est illud sermone omnium Philosophorū,
 quemadmodum res se habet ad esse, sic se
 habere ad ueritatem & cognitionem; ergo
 sicut causæ particulares non possunt ope-
 rari sine causis uniuersalibus, & aliæ res
 non possunt existere sine rebus Metaphy-
 sicis (nam formaliter pendunt ab illis præ-
 dicatis transcendentibus, effectiue autem
 ab intelligentijs & ab ipso Deo) ita quo-
 que scientia aliarum rerum nõ poterit ab-
 solute percipi sine cognitione Metaphysi-
 cæ. Tertia ratio nititur testimonijs Phi-

losophorum, qui uidentur aspirari huic
 scientiæ; & primum quidem citant Ari-
 stot. in his locis, quæ supra ex 1. Phys. &
 1. Poster. in medium protuli, & in 1. lib.
 Metaph. summ. 2. cap. 2. ait scientiam Ma-
 thematicam & Physicam, esse partes Sa-
 pientiæ, hoc est Metaphysicæ: Deinde The-
 mistium, qui in sua paraphrasi super lib. 1.
 Poster. cap. 20. explanans 23. tex. ita scri-
 bit: [Sed quæ sit hoc inexorabile, ut
 principia Geometriæ, Arithmeticæ, Mu-
 sicæ, cæterarum artium demonstrari non
 possunt? an possint quidem illa, sed non
 in ea scientia, cuius sunt principia, & quæ
 ijs ut principijs utitur: nam si ita sit, tunc
 scientiæ aliæ, principia suis principijs fa-
 cescent, sed ratio hæc primæ Philosophiæ
 commissa, mandataque est, cuius ambitu
 omnes doctrinæ cinguntur, ita enim do-
 mum obire scientias omnes potest, si am-
 plexa omnes sit, quemadmodum Geome-
 tria Perspectiuam, alioquin impossibile ar-
 bitror, quandoquidem necesse est demon-
 strationem aut ex proprijs aut ex cognatis
 & finitimis confici. Atque hæc illa est præ-
 dicatione omnium celebrata Sapientia,
 quam simpliciter & maxime scientiam ap-
 pellare oportet. Vna hæc, causas rerum
 non omnes, sed principes, & optimates at-
 tingit; principes & optimates causas nun-
 cupamus, quarū nulla superior causa sit.]
 Hæc The. Præterea idem uidetur Simplicius,
 exponens 8. tex. 1. Phys. significare hic
 uerbis, [Porro autem prima quoque philo-
 sophia demonstrabit omnia principia;
 quocirca & ars artium & scientia scientiarum
 celebratur.] Item D. Thom. in opus-
 culo de natura generis, inquit Physicam
 subalternari Metaphysicæ. Sed uidetur mi-
 hi maxime omnium huic opinioni seruire
 atque suffragari, tum Plato in 7. libro de
 Rep. tum apertissime Proclus 1. lib. corū
 commentariorum, quos scripsit in Encli-
 dem. cap. 4. quorum uerba, quouā in præ-
 cedenti capite commemorauimus, non at-
 tinet hoc loco repetere. Quæ igitur
 asserri possunt ad declarandam
 communisdamque prædi-
 ctam opinionem, a no-
 bis sepe sunt ex-
 plicata.

*Thomistæ
 tenent, de
 potestate
 Metaphysicæ
 et supranatu-
 ralis scientiæ.*

*Contraria opinio magis
probat.*

C A P. XIII.

Hanc sententiam, quia nonnulli graues & docti viri sequuntur, eaque nititur satis multis & verisimilibus argumentis, non aspernor equidē aut condemno, sed neque probō tamen, atque amplector. Rationes autem, quæ non sinit me assentiri prædictæ opinioni, & cogunt opinari alias scientias nō proprie subalternari Metaphysicæ, septem nunc afferam. Prima ratio est hæc; principia scientiæ subalternatæ non sunt per se immediata & indemonstrabilia: sed Physica habet principia per se immediata, & indemonstrabilia. ergo Physica per se non subalternatur Metaphysicæ: Maior huius syllogismi manifesta est ex his, quæ paulo ante docui nus pertinere ad subalternationem scientiarum: Minor autem ita probatur; Principia Physica sunt, ut naturam esse principium motus & quietis; Motum esse actū entis in potentia ut in potentia; hominem esse animal rationale, & alia his similia. hæc autem non possunt demonstrari a Metaphysico, nisi forte demonstratione quæ ducit ad impossibile, vel quæ procedit ex communibus: nam propositio, in qua prædicatur definitio de suo definito, apud omnes censetur esse prima, immediata, & indemonstrabilis, quare prædictæ definitiones Physicæ, sunt per se indemonstrabiles. Præterea, si quæ tractat Metaphysicus, communia sunt tam rebus physicis quam non physicis, qui fieri potest ut demonstratio, quæ de rebus physicis a Metaphysico conficitur ex illis prædicatis communibus, aut sit, aut dicatur perfecta demonstratio? quippe quæ constare debeat ex proprijs, & ex ijs quæ in alias res conuenire non possunt. II. Ratio. Aristot. in 1. Poster. 23. ponit hoc discrimen inter subalternatam & subalternantem scientiā, quod subalternata tantum declarat & demonstrat quod res sit, subalternans autem propter quid sit; quorum uerborum germanus intellectus hic est, non quod subalternata ali-

A quando nō declarat propter quid, & causam eorum, quæ demonstrat, sed quia in his rebus quas subalternata demonstrat tantum eas esse, subalternans demonstrat propter quid sint; ut Perfectiuis sæpe demonstrat tantum aliquid inesse alicui, cuius causam & propter quid, oportet petere a Geometra: vel quia licet subalternata nonnunquam delectet propter quid, non tamen resoluit demonstrationem usque ad ultimum propter quid vel ad primas causas, hoc enim proprium est subalternantis. Cum igitur hoc sit discrimen inter subalternatam & subalternantem scientiam, si Physica demonstrat ipsum propter quid affectionum naturalium, earum proprias & primas causas docens, non petens eas a Metaphysicæ; periculum erit Physicam proprie nō subalternari Metaphysicæ: Physicum autem dare primas causas affectionum naturalium, testatur Aristot. in principio Physicæ, scribens Physicum esse agere de causis omnium rerum naturalium maxime primis, propterea quod tunc arbitramur scire unumquodque eū cognoscimus primas causas, primaque elementa, idem quoque ostendi potest multis exemplis, de quibus proferam in medium unum aut alterum. Queritur, cur terra motu suo naturali petat in sumum locum mundi, Physicus reddit hanc causam, quia est corpus grauissimum; quæ causā neque Physicus, neque Metaphysicus potest priorem, aut magis propriam aliam redderet: Similiter, si queratur a Physico, cur terra obtineat figuram rotundam, & partes eius conglobentur in orbem, respondet Physicus, quia cū omnes partes terræ propter insitam æqualem uim grauitatis, contendant æque appropinquare centro, tanquam loco suo naturali, non possint id omnes æque consequi, nisi æqualiter se inuicem premendo & tridendo, efficiant figuram rotundam: An Metaphysicus asseret unquam magis idoneam aut propriam causam? Immo uero Aristot. irridet atque increpat eos, qui effectum naturalium student asserre causas non naturales, ut uidere licet apud ipsum tum alibi, tū lib. 3. de Cælo tex. 32. a. gelsinoprimo. III. Ratio. In primo Poster. tex. 23. scriptum est, passionem quas demonstrat scientia subalternata, nō esse passionem per se subiecti sui, verū superioris subiecti

circa

*Physicā nō
subalternari
Metaphysicæ,
probat
septem
rationibus*

circā quod verſatur ſciētia ſubalternans; at
 paſſiones naturales quas Phyſicus explicat,
 non conueniunt per ſe ſubiecto Metaphyſicæ,
 vt clarum eſt conſideranti afſectiones natura-
 les, ergo Phyſica non ſubalternatur Metaphyſicæ.
 III. Ratio. Ait Ariſt. in 1. de Anima tex. 11. definitionē
 eſſe caput ſciētiae, & principium omnis
 demonſtrationis, ſiue hoc intelligatur de
 definitione ſubiecti, ſiue paſſionis; ſed
 definitiones naturales ex quibus conſtat Phyſica,
 & ex quibus conſtituntur demonſtrationes
 affectionum naturalium, non conſiderantur
 aut traduntur a Metaphyſico, ſed omnes
 dantur & declarantur a Phyſico, ergo
 Phyſica per ſe eſt ſciētia perfectā, non
 pendens a Metaphyſicā, ceu ſubalternata
 pendet a ſubalternante. V. Ratio. Ariſt.
 in 1. Poſter. 43. [Vnam ſciētiam eſſe quæ
 eſt vniuſ generis, quæcunq; ex primis
 componuntur & partes ſunt aut paſſiones
 horum, per ſe; alteram uerō ſciētiam eſſe
 ſe ab altera, quarumcunq; principia, neque
 ex eiſdem, neque alteræ ex alteris ſunt,
 huius autem ſignum, cum ad indemonſtrabilia
 uenerit.] Ex quibus uerbis colligitur ſciētiam
 ſubalternatam, per ſe ac eſſentialiter non
 diſſerre a ſubalternante, quoniam principia
 illius pendent ex principijs huius; quare ſi
 omnes ſciētiae ſubalternantur Metaphyſicæ,
 non dabantur aliæ ſciētiae per ſe primò
 diuerſe, ſed vna tantum erit ſciētia, nempe
 Metaphyſica, quod uidetur planè aduerſari
 Ariſt. qui in 6. Metaph. facit tres ſciētias
 ſpeculatiuas, eaſque diſtinguit ſecundum
 diuerſos modos abſtractionis, uel per diuerſam
 rationem definiendi, quæ diſtinctio uidetur
 eſſe per ſe ac eſſentialis ſciētiae. VI. Ratio.
 Si Metaph. eſt ſubalternans, aliæ uerō ſciētiae
 ſubalternatae, ergo Metaphyſica ordine doctri-
 nae deberet præcedere alias ſciētias, & a nobis
 diſci ante omnes diſciplinæ; conſequens
 abſurdū eſt & ferre contra omnes; Metaphyſicam
 enim tum quia omnium diſciſſima, tum
 quia præſupponit aliarum ſciētiarum notitiam,
 cõſtat eſſe vltimam ſecundum nos. Conſequentia
 autem per ſe patet: nam cū ſubalternat
 in ratione ſciētiae pendet a ſubalternante,
 non poteſt ſine cognitione ipſius ſciēti-
 ficè diſci aut teneri. VII. Ratio. Perfecta
 demonſtratio debet conſtare

ex primis & immediatis, ut colligitur ex
 ijs quæ Ariſt. ſcribit 1. Poſter. tex. 5. ergo ſi
 aliæ ſciētiae ſubalternantur Metaphyſicæ,
 non conſtituent demonſtrationes ſuas ex
 primis, quare nec in Phyſica nec in Mathe-
 maticis, erunt perfectæ demonſtrationes,
 ſed in ſola Metaphyſica, quod eſt contra
 opinionem omnium, etiam ipſorum qui
 illud tenent.

*Prædocentur quædam neceſſaria ad
 ſolutionem rationum prioris
 opinionis, & ſoluntur
 rationes.*

C A P. XV.

Reliquum eſt, ut diſtiamus argumen-
 ta contrariæ opinionis. ſed quo
 planius intelligatur quod dicturi
 ſumus, altius repetendum eſt. Omnis
 ſciētia, quæ alijs ſciētiae ſubalternatur,
 neceſſario etiam ſubijcitur ei, non tamen
 retro committit, ut quæcunq; ſubijcitur,
 continuo etiam ſubalternetur; etenim
 ſciētia hominis ſubijcitur ſciētiae anima-
 lis, non ſecus atque homo ſubijcitur ani-
 mali, nemo tamen dixerit illum ſubalternari
 huic. Quocirca declarandum eſt
 quot modis contingat unam ſciētiam
 ſubijci alteri, & quis modus eorum con-
 ſtituat ueram ſubalternationem; ſic enim
 remota omni ambiguitate, perſpicuum
 erit in quas ſciētias conueniat propria
 ratio ſubalternationis. Dupliciter
 poteſt una ſciētia ſubijci alteri; uel ſecundum
 ſe totam, uel ſecundum aliquam
 partem tantum: Priori modo
 Perſpectiua ſubijcitur Geometriae; poſteriori
 autem, Phyſica perſpectiuae, in
 eo quod tractat de iride, ſicut uidere
 poteſt 1. Poſter. text. 30. Rurſum, poteſt
 una ſciētia ſubijci alijs uel ſecundum
 naturam ſuam, quia per ſe ab illa
 pendet, ſicut Muſica ab Arithmetica, uel
 ſecundum nos, quomodo Metaphyſica ſub-
 ijcitur Phyſicæ, ut poteſt quæ accipit Deū
 & intelligentias eſſe, & pleraque ac potiora
 eorum quæ docet, declarat rationibus
 Phyſicis. Nobis in præſentia, fermo futurus
 eſt de ſciētia, quæ ſecundum ſe
 totam,

*Quot
 modis
 contin-
 gat unam
 ſciētiam
 ſub-
 ijci alijs
 ſciētiae.*

toram, & secundum naturam subiicitur alteri; quo item pacto contingit unam disciplinam subijci alteri, vel ratione finis, vel ratione subiecti, vel ratione principiorum; ratione finis, dupliciter, vel ex parte scientis, & sic alix scientix subijciuntur Metaphysicæ ratione finis: Nam cum ultimus finis naturalis ipsius hominis, consistat magna ex parte in cognitione rerum diuinarum, quam suppeditat Metaphysica; ideo reliquis disciplinis, ad unam illam refert atque ordinat. Ex parte autem scientix, cum vna scientia est quasi administrata & instrumentaria alterius, ut ea sublata illa superuacanea esset, qua ratione Aristot. 1. Ethic. cap. 1. docet artem frænestoriam subijci equestri, hanc uero imperatorix facultati; si enim equestris atque imperatoria facultas tolleretur, superuacanea & inanis esset ars conficiendi frænatæ atque hoc modo etiam Logica subiicitur Philosophiæ, cum munus & finis Logicæ non sit alius quam præbere Philosophiæ omnia instrumenta, quæ necessaria sunt ad consequendam scientiam omnium rerum. Ratione autem subiecti, tunc una scientia subiicitur alij, cum vnus subiectum continetur a subiecto alterius. id quod fieri potest duobus modis; nam subiectum inferius, vel per se vel per accidens subiicitur superiori; per se, cum subiectum contrahitur per aliquam differentiam per se ac essentialem, sicut animal per rationale; per accidens, cum limitatur per differentiam accidentariam, ut animal, per esse album, & linea per esse visibilem. Vnde scientia hominis est sub scientia animalis ratione subiecti priori modo, posteriori autem, Perfectiua est sub Geometria. Ratione uero principiorum, dupliciter una scientia est sub alia, vel quia unius principia non sunt per se nota, sed declarantur & per se demonstrantur in superiori: ueluti Perfectiua multa supponit, quorum declaratio atque demonstratio petenda est a Geometria: uel licet principia alicuius scientiæ sint per se nota & per se indemonstrabilia, tamen si forte negantur & impugnantur ab aliquibus, defenduntur a scientia superiori; & sic Metaphysica dicitur demonstrare principia omnium scientiarum, non proprio & per se genere demonstrationis, sed eo tantum quod sumi-

atur ex rebus communibus, uel quod ducit ad impossibile: Atque his quidem positis & perceptis, facile est nunc occurrere argumentis contrarijs.

Ad primam igitur rationem respondeo: Eorum trium quæ posita fuerunt pertinere ad subalternationem scientiarum, tertium hic deficere; nam principia scientiæ subalternatæ sunt eiusmodi, ut sint per se ignota & per se demonstrabilia, eorumque propria demonstratio tractetur in scientia subalternante; quod ualde remotum est a principijs physicis, ut ante diximus, quæ, si quando usui uenit ut probentur a Metaphysico, id fit contra sophistas a quibus opugnantur, ut quodammodo redarguantur atque conuincantur: non quod talia principia ulla egeant probatione, aut quod possint a quoquam ex prioribus atque proprijs causis eorum demonstrari. Ad secundam dicendum est hominem v.g. (sit enim idem argumenti & solutionis exemplum) posse dupliciter considerari, uno modo absolute ac secundum omnia prædicata quæ in eo insunt: altero modo, ut solum est res quædam naturalis ac secundum prædicata Physica quæ habet: priori quidem modo, non potest Physica perfecte declarare hominem sine Metaphysica, nec uero Metaphysica, sine auxilio Physicæ: siquidem eorum quæ insunt in homine, quædam sunt prædicata Metaphysica, quædam uero Physica; posteriori autem modo Physica potest tradere perfectam scientiam hominis, non simpliciter, sed Physicæ, non omni ex parte, sed qua est corpus quoddam naturale. Præterea, duplex est resolutio, una rei in omnia prædicata quæ in ea insunt, altera effectus in suas causas, prior non potest perfecte fieri a Physico circa res naturales. Posterior autem potest: id quod planum fiet exemplo terræ, hanc enim non potest Physicus ut Physicus est, resoluiere usque ad ultimam & immediatam prædicatam quæ dicitur de terra, ut est substantia, ens & alia eiusdem generis: quippe cum sint plane Metaphysica. Illum autem effectum naturalem terræ, qui est proprius & naturalis motu ferri deorsum, Physicus resoluet in propriam & perfectam eius causam, uidelicet, quod sit corpus simplex omnium grauissimum, ultra quam causam non potest

Solutio argumentorum quibus probatur Physicæ subalternari Metaphysicæ.

Metaphysica.

Metaphysicus afferre aliquid quod sit vel causa vel certe sit propria causa illius effectus: nam si exposita tali causa, rursum quispiam querat, cur terra sit corpus gravissimum, vel quid sit terra, aut gravitas, vel cur terra sit substantia aut corpus, gravitas autem qualitas & accidens; querat item aliquis quid sit aut quam vim habeat unumquodque horum; profecto talium questionum explicatio, ut maximè conferat ad perfectam atque absolutam cognitionem terræ, atque gravitatis, minime tamen necessaria esse videtur ad demonstrandum & cognoscendum illum effectum terræ. Quamvis igitur Physica non possit res sibi subiectas declarare secundum omnia prædicata quæ habent; potest tamen explicare effectus naturales secundum omnes causas naturales eorum, etiam usque ad primas & immediatas: Ex quo intelligitur cætera quæ adiuncta fuerunt secundo argumento, non posse momenti; non enim concludunt aliud quam res naturales absolute & secundum omnia prædicata, ex quibus constant, non posse declarari a Physico, quod nos vltro damus; sed negantur constanter, hoc facere Physicam, subalternatam Metaphysicæ. Vna enim subalternatio in eo posita est, ut non possint conclusiones seu effectus in scientia subalternata resolvi usque ad principia immediata, & indemonstrabilia causasque primas. Ad tertiam rationem respondendum est quoniam cætera disciplinæ multis modis subijciuntur Metaphysicæ, nimirum ex parte finis, subiectorum & principiorum, eo modo quo declaratum fuit a nobis; ideo habent speciem & similitudinem quandam subalternationis, ex quo factum fuit, ut veteres Philosophi significaverint alias scientias subalternari Metaphysicæ, aliquantulum usurpantes vocabulum subalternationis: Verum si proprius accedamus ad contemplandam proportionem vim & rationem subalternationis, planè intelligemus (id quod satis, ut opinor luculenter ostensum est) neque Physicam, neque cæteras doctrinas propriè subalternari Metaphysicæ: sed revertamur ad pertractandam comparationem inter scientias speculativas.

Que illarum trium scientiarum sit nobilissima, & certissima.

C A P. XVI.

Est consensus sententia omnium, Metaphysicam dignitate antecellere reliquis disciplinis, propter summam nobilitatem earum rerum, quas tractat; agit enim de Deo & intelligentijs, quapropter vocatur prima Philosophia, Metaphysica, Sapientia, Theologia. hoc est scientia Dei: vel quoniam hanc propriè solus Deus habet, vel quia hæc sola continet scientiam rerum diurnarum. Ac licet perexigua sit eà cognitio diuinitatis quam nobis reliquit Aristot. quamne possunt mortales adipisci; tamen propter excellentiam rerum quæ cognoscuntur, longè anteposenda est etiam limatissimis & absolutissimis scientijs aliarum rerum.

B Quam rem Aristot. lib. 1. de Partibus animal. cap. 7. pulchre docet, his verbis; Res illas superiores tamen si leniter attingere possimus, tamen ob eius cognoscendi generis excellentiam, amplius oblectamur, quam cum hæc nobis innotuit, omnia tenemus. Secundum locum dignitatis obtinet Physica; extremum autem deinde Mathematicæ; etenim Physicus differit de substantijs & corporibus naturalibus, in quibus sunt stirpes, animantes, homo, & cælum, quibus rebus nihil est infra intelligentias excellentius atque nobilius: Mathematicæ autem disciplinæ in sola cognitione accidentium occupantur; agunt enim de quantitate, & his quæ in quantitate insunt affectionibus. Excipio Astrologiam, quæ versatur in contemplatione corporum cælestium, de qua ita scribit Aristot. 12. Metaph. text. 44. [Pluralitatem verò latationem ex peculiarissima Philosophia Mathematicarum scientiarum, videlicet ex Astrologia, considerandum est, hæc enim de substantia sensibili quidem, ut semperna speculatur, cætera verò de nulla quidem substantia, veluti quæ circa numeros, & quæ circa Geometriam.] Quoniam si rem subtiliter expendamus, ne ipsa quidem Astrologia attingit substantiam cæli, sed tantummodo occupatur in quantitate,

Primo loco nobilissima omnium ista Metaphysica.

Physica nobilior est Mathematicis disciplinis.

D Ceterum Mathematicæ autem disciplinæ in sola cognitione accidentium occupantur; agunt enim de quantitate, & his quæ in quantitate insunt affectionibus. Excipio Astrologiam, quæ versatur in contemplatione corporum cælestium, de qua ita scribit Aristot. 12. Metaph. text. 44. [Pluralitatem verò latationem ex peculiarissima Philosophia Mathematicarum scientiarum, videlicet ex Astrologia, considerandum est, hæc enim de substantia sensibili quidem, ut semperna speculatur, cætera verò de nulla quidem substantia, veluti quæ circa numeros, & quæ circa Geometriam.] Quoniam si rem subtiliter expendamus, ne ipsa quidem Astrologia attingit substantiam cæli, sed tantummodo occupatur in quantitate,

C

figura

Cur nonnulli Peripatetici significauerint alias scientias subalternari Metaphysicæ.

figura & proportionibus motuum celestium, non Physico sed Mathematico modo pertractandis.

Certitudo scientia duplex. Certitudo autem scientie duplex est; una spectatur ex firmitate ac immutabilitate rerum quae docentur, eaque tanto maior est quanto res quae cadunt sub scientiam, sunt magis immateriales & expertes potentiae; quo fit ut Metaphysica maxime certa hoc nomine censeri debeat; propterea quod agit de rebus divinis quae a materia, potentiaeque concretionis penitus segregatae omni ex parte immutabiles sempiterno xpo perseverant: de quibus Aristot. 1. lib. de Caelo. tex. 100. haec verba scribit, [Extra autem caelum, quod neque est, neque contingit esse corpus ostensum est; manifestum igitur, quod neque locus, neque vacuum, neque tempus est extrinsecus: quapropter neque quae illic sunt, nata sunt in loco esse, neque tempus ipsa facit senescere, neque vlla transmutatio ullius eorum est, quae super extrema disposita sunt latatione; sed inalterabilia & impassibilia, optimam habentia vitam & per se sufficientissimam, perseverant toto xpo.] Ex paulo post ait, [Omne divinum necesse est inalterabile esse.] quod sumptum fuit ex Platonis Timaeo Politico, & 10. lib. de Legibus. At Plato quidem huiusmodi certitudinem scientiae considerans, saepenumero ait solam Metaphysicam, scientiam esse, quoniam versatur in rebus divinis quae sunt omnino necessariae atque immutabiles.

Metaphysica certissima omnium rerum obiectis.

Qua difficultas sit rerum Metaphysicarum cognitio.

Altera certitudo scientiae nascitur ex vi firmitateque rationum ac demonstrationum, quibus nititur scientia, quarum maior copia est in alijs scientijs quam in Metaphysica, propter summam difficultatem earum rerum quas tractat. quod significat Aristot. in 1. Metaphys. cap. 2. ita scribens, [Per se autem & difficillima hominibus cognita sunt ea, quae maxime universalia sunt, siquidem remotissima sunt a sensibus.] & in 12. Metaphys. text. 1. [Quemadmodum vesperilionum oculi ad lumen dici se habent, ita & intellectus animae nostrae ad ea quae manifestissima omnium sunt.] Et in 1. de Partib. anim. cap. 5. [Sed partem illam aeternam ac proinde nobilem, ac divinam minus contemplari licet, quod admodum pauca illius, sensui patent, quorum beneficio, tum de

A ipsa parte divina, tum de ijs quae nosse cupimus facultas nobis cogitandi indagandique suppeditatur, res mortales atque caducas, ut stirpes & animantes quod eas socias familiaresque habemus, nosse vberius possumus, quippe cum multa inesse quoque in genere percipere possint, quicunque non laborem recusant.] Simile fore scribit de Caelo in 2. lib. tex. 17. & 60. si autem natura caeli, quod tamen sub aspectum oculorum cadit, tam difficilis est ad intelligendum, quid exaltandum est de intelligentijs? quae non modo ex operant comprehensionem omnium sensuum, sed etiam intellectus nostri facultatem captivumque multum excedunt. Si autem Physicam cum Mathematicis disciplinis conferamus secundum certitudinem, compertentis doctrinas Mathematicas certiores esse quam Physicam tribus de causis. Primo quia Mathematicae nunquam videntur nisi rationibus demonstrativis, probabiles autem nunquam adhibent ad docendum. vnde Arist. 1. lib. Ethic. ait nihil interesse vtrum Mathematicum probabilibus rationibus videntem ferat, an ab ore demonstraciones possit. Deinde si aliquid patet sensui, Physicus non curat id amplius demonstrare, quinimmo docet esse valde absurdum & ridiculum, quod evidens est id argumentari velle. Vnde Arist. 2. Phys. tex. 6. ait, ridiculum esse si quis tentet demonstrare naturam esse, quoniam hoc per se manifestum est; & in 8. Physic. tex. 22. ait in his, quae sensibus perspecta & cognita sunt, ratione quae reere dimisso sensu, infirmitatem quandam esse intellectus, & lib. 3. de Gener. anim. cap. 10. ait, credendum esse magis sensui quam rationi, & rationi tunc credendum esse, cum ea consentit cum sensibus: vnde manavit illud Auerrois experimentum verorum sermonum esse, si consentiant enim rebus sensatis, at Mathematicus non curas evidenciam, quae est secundum sensus, eorumque iudicia, licet clara & certa contemnent, omnia, ut aiunt, revocat ad calculos, cunctaque ad exactissimam scientiam normam exigens, nihil praeterit sine firma demonstratione. Postremo, tamen Physica interdum utatur rationibus necessarijs, tamen vis atque firmitas rationum Mathematicarum est multo clarior ac evidencior intellectui. ex quo fit, ut si demonstratio

B lectus nostri facultatem captivumque multum excedunt. Si autem Physicam cum Mathematicis disciplinis conferamus secundum certitudinem, compertentis doctrinas Mathematicas certiores esse quam Physicam tribus de causis. Primo quia Mathematicae nunquam videntur nisi rationibus demonstrativis, probabiles autem nunquam adhibent ad docendum. vnde Arist. 1. lib. Ethic. ait nihil interesse vtrum Mathematicum probabilibus rationibus videntem ferat, an ab ore demonstraciones possit. Deinde si aliquid patet sensui, Physicus non curat id amplius demonstrare, quinimmo docet esse valde absurdum & ridiculum, quod evidens est id argumentari velle. Vnde Arist. 2. Phys. tex. 6. ait, ridiculum esse si quis tentet demonstrare naturam esse, quoniam hoc per se manifestum est; & in 8. Physic. tex. 22. ait in his, quae sensibus perspecta & cognita sunt, ratione quae reere dimisso sensu, infirmitatem quandam esse intellectus, & lib. 3. de Gener. anim. cap. 10. ait, credendum esse magis sensui quam rationi, & rationi tunc credendum esse, cum ea consentit cum sensibus: vnde manavit illud Auerrois experimentum verorum sermonum esse, si consentiant enim rebus sensatis, at Mathematicus non curas evidenciam, quae est secundum sensus, eorumque iudicia, licet clara & certa contemnent, omnia, ut aiunt, revocat ad calculos, cunctaque ad exactissimam scientiam normam exigens, nihil praeterit sine firma demonstratione. Postremo, tamen Physica interdum utatur rationibus necessarijs, tamen vis atque firmitas rationum Mathematicarum est multo clarior ac evidencior intellectui. ex quo fit, ut si demonstratio

C

D

Doctrina Mathematica certior quam Physica.

Quanta sit firmitudo, & evidenciam demonstrationum Mathematicarum.

Mathe-

Mathematica bene percepta fuerit, eximat A
 omnem scrupulum dubitationis, nullumque
 relinquat dissentiendi locum, quin etiã
 pierumque sit, vt Theoremata quãdam
 Mathematica antequam demonstrentur, vi
 deantur incredibilia, atque adeo impossibi-
 lia, postquam autem eorum ueritas a Ma-
 thematico demonstrata atque patefacta est,
 ita creduntur, ut euidenter cognoscatur
 oppositum eorum esse falsum & impossi-
 bile. Propter has igitur causas scientiã
 Mathematicã vincunt certitudine Philo-
 sophiam naturalem. Quamobrem cum
 Aristot. uult significare genus aliquod do-
 cendi limatum, firmum, exquisitum, & om-
 nibus numeris absolutum, appellat illud
 Mathematicum, ut apud eum videre licet
 in 1. Ethic. & in 2. lib. Metaph. & in 3. de
 Caelo tex. 65. vocat certissimas disciplinas
 Mathematicas. Auert. quoque in eandem
 sententiam scribens. 2. Metaph. comm. 16.
 hæc sit, [Demonstrationes Mathematicæ
 sunt in primo ordine certitudinis & demon-
 strationes naturales consequuntur eas in
 hoc.] Cæterum Physica potest dici secun-
 dum quid certior Mathematicis, vel quon-
 iam agit de substantiã, quæ est certior ac-
 cidentẽ, utpote quod uideatur sustentari
 atque stabiliri in substantiã, ab ea depen-
 dens in esse; vel quia uittur priori genere
 demonstrationis, faciens scire per proprias
 causas, propter quas res sunt, & per ea
 quæ per se, primoque insunt in rebus quæ
 demonstrantur, quod non facit Mathema-
 ticus; Verum hoc partim fuit a nobis su-
 perius explicatum, partim aliã ueritas
 explicabitur. Reliquum est vt uideamus,
 quænam illarum trium scientiarum sit pri-
 ma.

*Quæ illarum trium scientiarum
 sit prima.*

C A P. XVII.

Bariam contingit unam scientiam ef-
 se priorem alia, vel secundum natu-
 ram, si uersatur in rebus suapte natu-
 ra prioribus, vel secundum nos, si tractat
 eas res, quæ a nobis prius atque facilius
 cognoscuntur. Quæ uerò sunt priora, &
 notiora secundum naturam & secundum

nos, breuiter quidem indicat Arist. 1. Post-
 tex. 7. diligentius autem pertractat in 6.
 lib. Topic. nos autem proprie agemus hæc
 de re in 3. huius operis libro. Ex his per-
 spicuum est Metaphysicam secundum natu-
 ram esse omnium primam, quoniã agit
 de prædicatis, causisque omnium primis
 & generalissimis, hoc est de transcenden-
 tibus, & intelligentijs, quamobrem uocatur
 prius Philosophia. Secundum nos uerò
 postremam omnisi esse, homines enim iam
 cognitisi & perceptisi alijs rebus, tandem ad
 extremum, perueniunt ad notitiã rerum
 diuinarum, propter summam earum diffi-
 cultatem & remotiorem a sensibus nostris
 (quæ omnia manifesta sunt ex his quæ pau-
 lojatẽ diximus) & quoniam in multis præ
 supponit cognitionem aliarum scientiarum
 præsertim autem Physicã. Quod autem
 quidam aiunt, Metaphysicam etiam ordi-
 ne doctrinæ priorem esse cæteris discipli-
 nis, propterea quòd quæ alijs scientijs sub-
 iectã sunt non possint scientificè percipi si-
 ne cognitione rerum Metaphysicarũ (quæ
 per omnes res pertinent, atque peruadunt,
 & quæ sunt superiora & per se dicuntur
 de subiectis aliarum scientiarum, cuiusmodi
 sunt transcendentia, decem prædicamen-
 ta &c.) nullius momenti est, cuiusque refuta-
 tio in promptu est ex ijs quæ tractata sunt
 in præcedenti cap. 15.

Si autem contentio fiat inter Physicam
 & Mathematicas disciplinas, dubitatio exi-
 stit utri scientiæ principatum deferri oporteat.
 Nos ut planè intelligatur quod docere
 uolumus, subiiciemus duas propositiones.
 Prima est hæc. Mathematica secundum
 nos sunt priores Physica. hoc patet
 ex duobus: primum quia principia Ma-
 thematicã sunt per se & secundum nos ma-
 nifesta, nec vt cognoscantur & credantur,
 indigent longa experientia, qua tamen &
 multa, & diligenti, opus habent principia
 Physica. Hæc etiam de causis absolute ap-
 pellantur disciplinæ, quoniam facillimè
 sunt ad discendum, licet aliã causam ponat
 ex Platone Proclus in 1. super Euclidem.
 Deinde, quia scientiæ Mathematicæ
 (loquor de puris Mathematicis, Geometria
 inquam & Arithmetica, nam in alijs,
 ut est Astrologia, & Perspectiua,
 non ita manifestum est quòd dicimus) fa-
 cillimè addiscuntur etiam a pueris & in-
 C 2. dibus

*Quo Meta-
 physica sit
 omnium scie-
 tiarum pri-
 ma & po-
 strema.*

*Vtra scien-
 tia superior
 Physica an
 Mathema-
 tica.*

*Quo Physi-
 ca possit di-
 ci certior
 Mathematicis disci-
 plinis.*

dibus aliarum disciplinarum; Quocirca olim Mathematica, primæ omnium ex ponebantur: Aristot. item in 6. Ethicorum, scribit puerum posse euadere Mathematicum, prudentem; verò aut Philosophum minime. Ceterum Albertus in 1. Tractatu Physico cap. 1. vult Physicâ priorem esse Mathematicis secundum nos; quoniam agit de proprijs obiectis sensuum; quæ sunt magis sensatae ac proinde notiora quàm sit quantitas, quæ est tantum sensibile commune. Sed paco Alberti dictum sit, licet quantitas non sit proprium sensibile, tamen, quia omnibus sensibus vsurpatur, atque percipitur, hac ratione notior erit quam quoduis sensibile proprium. Præterea, dictum Alberti si quidem valeret, illud tantummodo concluderet, res Physicas notiores esse cognitione crassa, quæ est secundum sensus, secundum quos res tantum cognoscitur (vt aiunt) quo ad esse, nõ autem cognitione distincta & scientifica, quæ est per causas & principia; hæc enim constat notiora nobis esse (vt diximus) in Mathematicis quàm in Physicis. Altera propositio est hæc: Mathematicæ secundum naturam videntur priores Physicæ. Ratio est, quoniam Mathematicæ considerant quantitatem vt quantitas est, Physicæ vero res, prout sunt mobiles, atque sensibiles, sed esse mobile & sensibile præsupponit quantitatem: ergo prior natura est materia Mathematicæ doctrinæ, quæ est quantitas, quàm Physicæ, quæ est ens mobile, quare tametsi substantia sit prior quantitate quæ est accidens, tamen substantia vt mobilis vel sensibilis, est posterior, hoc autem modo etiam Physicus considerat; nam prior contemplatio substantiæ vt substantia est, ad Metaphysicam pertinet. Hoc item perspicuum sit ex eo, quia res Mathematicæ sunt magis abstractæ a materia quàm Physicæ: ex quo fit, vt sint quoque priores natura; nam prius potest abstrahi a posteriori, non autem contra, sed quantitas abstrahitur a rebus physicis, vt physicæ sunt, hæc verò, vt tales, non possunt ab ea separari, ergo, &c. Idem confirmari potest testimonio Aristot. qui in primo Poster. tex. 4. ait eam scientiam esse priorem, quæ non agit de subiecto aliquo, hoc est, vt interpretantur omnes, de re materiali & sensibili. Præterea, in-

quit illam scientiam priorem esse, cuius subiectum est magis simplex, & cui altera scientia addit aliquid, sicut Perspectiua addit lineæ, esse visibilem, & Musica numero, esse sonorum, sed Mathematicus agit de quantitate abstracta a materia, Physicus autem de rebus quæ sunt coniunctæ motui & materiæ; Physicus item considerat quantitatem ex additione, hoc est non agit de quantitate, vt quantitas est, sed vt quantitas materialis, mobilis, & sensibilis, ergo Physicæ est posterior secundum naturam Mathematicis: Sed quia nonnulli hac in re later difficultatis, id breuiter explicandum est.

Duplex hoc loco dubitatio existit, vna est hæc; Aristot. in 6. Metaphys. tex. 3. inquit, si non essent substantiæ abstractæ, fore, vt Physicæ esset prima Philosophia; & in 6. lib. Metaphys. tex. 39. inquit Physicæ esse secundam Philosophiam; ex quibus verisimiliter intelligitur Physicam esse proximam Mathematicæ, ac proinde secundam inter scientias speculatiuas, ergo est natura prior Mathematicis disciplinis. Altera dubitatio est hæc: Mathematica quantitas abstrahitur a rebus Physicis, ergo est posterior illis, prius enim est talem quantitatem fuisse Physicam, quàm esse abstractam ab intellectu a rebus Physicis; sed vt est abstracta, consideratur a Mathematico; consideratio igitur quantitatis Mathematicæ, erit posterior cognitione Physicæ eiusdem quantitatis. Ad primam dubitationem respondent quidam Scotistæ, si tollerentur de medio intelligentiæ, non remanerent Metaphysicam distinctam a Physicæ & disciplinis Mathematicis, quia tunc sola Philosophia naturalis ageret de substantia quæ est prima omnium entium, idcirco Physicæ merito diceretur tunc prima Philosophia: hoc autem ita confirmant, Metaphysicæ differre a Physicæ & Mathematicis per abstractionem, quæ secundum rem & rationem sit a materia, sed sublatis intelligentijs nullo modo remaneret talis abstractio, ergo neque remaneret Metaphysicæ. Sed hi Philosophi dupliciter meo iudicio falluntur; primum enim falsum est, sublatis intelligentijs non esse remanentem Metaphysicam, nam tunc remaneret res naturales & res Mathematicæ; quibus essent aliqua prædicata

*Duplex
dubitatio.*

*Vtrū
substantia
intelligentiæ
omnino
tollere
tur
Metaphysicæ,
et
tunc
Physicæ
esset
prima
philosophia.*

cata communia, vt ens, verum, accidens, prius, & posterius, totum, & pars, idem, diuersum, & alia per multa his similia, quæ cum sint communia utrique scientiæ (nimirum Physicæ & Mathematicæ) neutra posset sibi sumere & vendicare peculiare corum tractationem, sed id pertineret ad scientiam quampiam superiorem, & magis communem, quæ non potest fingi esse alia quam Metaphysica. Deinde illud quoque procul est a vero totam Metaphysicam contineri illa abstractione quæ est secundum rem, & rationem a materia, cum Metaphysicus agat de multis rebus, quæ minime cadunt sub prædictam abstractionem; de qua re, quoniam satis supra dictum fuit cap. 6. & 7. nihil atinet in præsentia plura uerba facere. Nos igitur respondemus illum locum Arist. tametsi perdifficilis sit, plurimumque negotij facessat his qui nobiscum sentiant, tamen sic esse interpretandum, vt Aristot. significare uelit Physicam tunc futuram fuisse primam Philosophiam, primam inquam, dignitate atque præstantia, quoniam sola ageret de substantia, quæ præstantior est accidentibus, non autem primam, vel secundam naturam vel secundum nos; quamquam & hæc etiã ratione quodammodo prima esse & dici posset, sublatis enim intelligentijs omnique substantia incorporea & immobilis, tunc non esset alia substantia, quam naturalis; Physicus igitur non solum consideraret substantiam, vt est naturalis, sed absolute etiam, ut substantia est; ac proinde natura præcederet scientiæ Mathematicæ: Et quamuis etiam sublatis intelligentijs relinquere quædam scientia considerans, vt ante dixi, nonnulla prædicata communia rebus naturalibus & Mathematicis, tamen quoniam talis scientia perexigua esset, non numeraretur tanquam distincta ab alijs duabus, sed eam complecteretur Philosophia naturalis tanquam partem aliquam sui: Quemadmodum non est dubium quin sit aliqua scientia Mathematica communis, quæ debeat speculari affectiones communes magnitudini & numero, quæ tamen scientia, a Mathematicis non numeratur distincta a Geometria & Arithmetica. Ergo quia sublatis intelligentijs, Physica non solum ageret de substantia vt est mobilis & sensibilis, sed etiam absolute, ut est substantia, & tractationem eorum quæ rebus

A Physicis & Metaphysicis communia sunt, sibi ipsa sumeret, quod nunc non facit, ideo tunc censeretur prior Mathematicis, & prima Philosophia. Sic igitur sit occursum priori dubitationi.

Ad posteriorem autem dubitationem Proclus in 1. Commentario suo in Eucl. c. 6. respondet, negando res Mathematicas habere esse per abstractionem a rebus naturalibus, sed esse in fitas in anima, ab eaque genitas & multo priores esse materia Physica. Quomodo enim (inquit Proclus) rationes Mathematicæ in esse pendunt a rebus Physicis, cum sint certiores illis, & gignant B firmiorem limitatoremque scientiam? Verum; quia hoc Procli responsum olet magis doctrinam Platonis quam Arist. idcirco conuenientes Philosophiæ Peripateticæ respondentes proposita dubitationi, dicimus illud argumentum nihil valere: illo enim pari ratione confici posset uniuersalia singularibus & superiora suis inferioribus posteriora esse, quoniam ab his abstrahuntur illa; quamuis enim quantitas prius existat in re Physica quam sit actu abstracta ab intellectu, tamen prior est quantitas per se ac secundum rationem suam quam eadem prout est Physica, & conceptus atque ratio quantitatis ut quantitas est, & vt consideratur a Mathematico, prior est quam conceptus quantitatis, ut est in rebus naturalibus, & ut consideratur a Physico. Neque verò aliud est intellectum abstrahere quantitatem a materia Physica, quam considerare illam sine consideratione huius, quod proculdubio arguit quantitatem per se priorem esse, & non pendere a rebus naturalibus. prius enim a posteriori, non autem e contrario posteriori a priori potest abstrahi.

D

Exponitur diuisio Philosophiæ practica.

C A P. XVIII.

Quoniam satis diligenter (ni fallor) explanata sunt quæcunque pertine re uidebantur ad intelligendam diuisionem Philosophiæ speculatiuæ, consequens est, vt de Philosophia practica aliquid etiam dicamus: sed libet hic breuiter esse;

C 3 esse;

Explicatur locus difficultatis Aristotelis.

esse; festinamus enim ad alia maiora, & quæ magis propria sunt huius operis. Scientia igitur practica, si late sumatur hoc vocabulum (practicum) complectitur scientiam actiuam & factiuam; nomen actiuæ eametsi latius patet, tam è fere (sic vsus iam obtinuit) vsurpatur pro Philosophia moralis, factiua autem continet omnia genera artium. Rursum, nota & peruulgata est tripartita diuisio Philosophiæ moralis, in Ethicam, Politicam, & Oeconomicam, quarum partium, si animum attendas ad ordinem doctrine, prima est Ethica, quippe quæ continet principia & quasi fundamenta reliquarum partium, agens de passionibus seu affectionibus animi, de virtijs & virtutibus earumque actionibus, denique de summo bono, & ultimo fine hominis, quibus rebus non antè cognitjs, atque constitutjs, facultas Oeconomica & Politica ne digressi quidem progredi possent: Sin autem spectes excellentiam atque præstantiam, proculdubio primas tenet Politica, etenim ad hanc ceteræ tanquam extremum & finem, referuntur; vnde Aristot. in 1. lib. Ethic. & in principio Magnorum moralium, scientiam morum (quæ Græcè dicitur Ethica) subijcit Politicæ, eisque partem quãdam facit. Ac licet facultas Oeconomica natura sit prior civili disciplinæ (veluti pars est prior toto, & vnus multis) tamen quoniã Oeconomica, hoc est administratio rei familiaris, non potest bene designari, & doceri, nisi ante descripta & constituta fuerit ratio administrationis Politicæ, hac una re inductus est Arist. ut facultati Ethicæ proximè subijgeret doctrinam Politicam, quod planè liquet ex vltimis verbis eius in 10. lib. Ethicorum. Artes autem mechanicas, nemo, qui bene sentiat posuerit partes Philosophiæ: quis enim fabrum ærarium, aut lignorum appellet Philosophum? sed sunt quasi famulæ & administratæ facultatis Politicæ, in id comparatæ, vt societas civilis, illis instructa, nullum desideret, vel præsidium vel ornamentum ad bene beateque viuendum. Harum artium varietatem in-

A dicat Aristot. 1. Physic. 24. & 25. & 79. Plato item in 10. lib. de Rep. Verum subtiliorem, atque pleniorẽ diuisionem artium, elegantem, & copiosè persequitur Plato in Dialogo, qui dicitur Sophista, seu de ente.

Cæterum meritò quispiam mirari posset, & a nobis requirere, cur Logica prætermissa fuerit in diuisione Philosophiæ, quã Platonici, & Stoici in Philosophiæ partibus numerarunt? Verùm huic potest dupliciter responderi; Primum quidem Logicam prætermitti, propterea quòd illa generalis diuisione Philosophiæ, Philosophi voluerunt diuidere tantummodo scientiam & Philosophiam (vt vocant) realem, hoc est, quæ tractat genus aliquod entis realis, qualem constat non esse Logicam. Deinde, potest etiam dici, a Peripateticis prætermitti Logicam in diuisione Philosophiæ, quòd ipsi existimant Logicam non tam esse scientiam & partem Philosophiæ, quàm modum sciendi, & (vt ita loquar) omnium scientiarum, cunctorumque Philosophiæ partium instrumentum. Vide Ammonium, & Simplicium in præfatione super categorias Arist. Philosophonum in Proœmio Priorum, Alexandrum ibidem, & 1. Topicorum cap. 9. Albertum in principio Posteriorum, & in 1. Metaphysic. tract. 1. cap. 1. & in fine secundi lib. Metaphysic. D. Thomam in Opusculo super Boetium de Trinitate, in questione de diuisione scientiæ speculatiuæ art. 1. sub finem. Egidium Romanum in principio Post. qui omnes negant Logicam, si propriè ac subtiliter de scientia & Philosophia sentire ac loqui uolumus, esse scientiam aut partem Philosophiæ. Ac mihi quidem cum inter Philosophos nostri temporis disputetur an Logica sit sciẽtia vel pars Philosophiæ, videtur huiusmodi cõtrouersia, & Philosophorum dissenso; non tam esse in rebus, quàm in verbis, vel in modo loquendi; alijs nimirum Philosophiæ & scientiæ nomẽ latius, alijs vero angustius, & magis propriè sumentibus. Sed iam finis sit huius primi libri.

*Dubitatio
cur Logica
non fuerit
numerata
partib. Phi
losophiæ.*

*Diuisio
Philosophiæ
moralis.*

*Politica or
dine doctri
na esse prio
rem Oeco
nomica.*

*De artibus
mechanicis*

Finis Primi Libri.

DE PHILOSOPHIA NATURALI

LIBER SECVNDVS.

PRIMO libro disputatum est de diuisione Philosophiæ in speculatiuam & practicam, & ipsius speculatiuæ, in disciplinas Mathematicas, Physicam, & Metaphysicam. Sed quia hoc opus quod in manibus habemus, totum planè dicatum est docendis tractandisque rebus Physicis; de ipsa Physiologia, omisiss alijs Philosophicis deinceps agendum est. Ac primum quidem statuendum est, quæ sit eius materia vel subiectum: tum ipsius subiecti principia, species, & passiones indicandæ: deinde de partibus Philosophiæ naturalis, earumque inter se connexionem, ac ordine discernendum: postremò explicanda est inscriptio præfixa octo lib. Physicæ Aristoteli, quale sit hoc genus doctrinæ quod nunc explicare ingredimur, melius intelligatur.

*Quod sit Subiectum Physicæ, opinio
D. Thomæ.*

C A P. I.

QUæ possent huc afferri ex Logica de varia significatione, ac proprietatibus subiecti, consultò prætermittentes, primum exponemus præcipuas aliorum Philosophorum opiniones de subiecto Physicæ: tum aperiemus quid nobis hæc de re magis probetur. Ab opinione D. Thomæ ordiamur. D. Thom. in suo Proem. Physico uidetur asserere, subiectum Physicæ esse ens mobile, scribens his verbis, [Cuius] (scilicet Physicæ) subiectum

est ens mobile simpliciter, non dico autem corpus mobile, quia omne mobile, esse corpus, probatur in isto libro; nulla autem scientia probat suum subiectum; & ideo statim in principio de Cælo; qui sequitur ad illud, incipitur a notificatione corporis.] Hæc ille. & licet D. Thom. in proem. suo super lib. de Cælo scriptum reliquerit, subiectum Philosophiæ naturalis esse corpus mobile, Thomæ tamen priorum sententiam descendunt; & suadent his fere argumentis, Primum, subiectum Physicæ, aut est corpus mobile, aut ens mobile (nã de his duobus præcipue dubitatur inter Philosophos) sed non est corpus mobile, ergo est ens mobile: Minor sic probatur, subiectum esse, supponitur in ea scientia, cuius est subiectum, sed Physicus probat corpus mobile esse, si quidem Arist. in 6. Physic. 2. demonstrans omne mobile esse diuisibile, simul etiã demonstrare uidetur omne mobile esse corpus (nam esse diuisibile, conuenit mobili, quia est corpus) qui autem ostendit omne mobile esse corpus, aliquo modo etiã probatum relinquit, corpus mobile esse; cum enim probatur esse coniunctio aliquarum partium quæ faciunt aliquod totum, uidetur etiam aliquo modo probari, illud totum esse: Arist. igitur demonstrans coniunctionem mobilis cum corpore, simul etiam demonstrasse uidetur corpus mobile esse, quare hoc non potest esse subiectum Physicæ. Deinde, idem est subiectum scientiæ; & præcipue passionis quæ de ipso demonstratur in tali scientia; sed subiectum motus vel mobilitatis, quæ est præcipua passio Physicæ, non est corpus sed ens, siquidem cum subiectum ponatur in definitione propriæ passionis. Arist. in 3. Physic. tex. 6. definit motum non per corpus, sed per ens, dicens,

Op. D. Thomæ, ens mobile esse subiectum Physicæ, probatur quatuor rationibus.

[Mottus est actus entis in potentia prout in potentia.] Postea, subiectum (vt vocant) adæquatum debet complecti omnia quæ tractantur in scientia, sed multa sunt mobilia, quæ non sunt corpora; materia enim mutatur ad substantiam, quantitas item, & qualitas producuntur per motum, constat autem huiusmodi res, nõ esse corpora, cum tamen sint entia; Adequatum igitur subiectum Physicæ est ens mobile. Postremum, Arist. in 6. Metaph. tex. 1. & Auerroes 4. Metaph. comm. 1. aiunt Physicam uersari circa ens quod habet in se principium motus & quietis, quibus verbis significant subiectum Physicæ esse ens mobile. Ne videatur autem esse repugnãtia in verbis D. Thomæ scribentis in principio Physicæ subiectum eius esse ens mobile, & in lib. de Cælo asserētis esse corpus mobile, quidam Thomistæ aiunt duplex esse subiectum, vnum adæquatum, & hoc in Physicæ esse ens mobile, alterum principale, & hoc esse corpus mobile; de illo D. Tho. locutus esse in Physicis, de hoc autem in libris de Cælo. Alij, qui volunt re idem esse ens mobile & corpus mobile, dicunt D. Thom. in Physicis loqui de subiecto formaliter sumpto, in libris autem de Cælo, de eo materialiter accepto. Hæc pro sententia D. Thomæ.

Egidius re
sellit opin.
D. Tho. sed
non bene.

Hanc opinionem Egidius in principio Physicæ dupliciter confutat. Primò, si ens mobile esset subiectum Physicæ, ipsa Physicæ subalternaretur Metaphysicæ (quod tamen falsum esse ostensum a nobis est in primo libro) nam ens mobile, continetur ab ente quod est subiectum Metaphysicæ, eique addit ipsum mobile, quod cum sit inferioris ente, nec fluens ex principijs eius, est quodammodo differentia accidentaliter respectu entis, cum igitur hæc duo faciant vnam scientiam subalternari alijs, ambo autem conueniant in Physicam, si ea pro subiecto habet ens mobile, relinquatur Physicam subalternari Metaphysicæ. Deinde, sequeretur Physicam esse partem Metaphysicæ; cum enim Metaphysicæ, vt scriptum est in 4. Metaphysicæ, consideret ens & species entis, omnique scientia considerans aliquod commune, etiam consideret differentias & modos, per quos illud commune proximè diuiditur; ens autem proximè diuiditur in ens mobile & immobile, sicut in ens finitum & infinitum, in contingens &

necessarium, Metaphysicæ considerans ens, etiam considerabit ipsum ens mobile; quare Physicæ, quæ agit edente mobili; erit pars Metaphysicæ. Hæc Egidius cõtra D. Thomam. Sed rationes Egidij partim firmæ uidentur ad euertendam hanc opinionem. Nam prior eius ratio in eo deficit, quod relinquit tertiam proprietatem, quæ in primis requiritur ad faciendam subalternationem in scientijs, nimirum vt principia inferioris scientiæ per se demonstrentur in superiori, quia per se sint ignota & demonstrabilia; hoc autem non conuenire in Physicam, probatum fuit in primo libro. Ad posteriorem autem eius rationem, Thomistæ responderent dupliciter, primò quidem, concedendo considerari a Metaphysicæ species entis non quidem omnes, sed eas tantum quæ continentur abstractione Metaphysicæ: Est autem abstractio Metaphysicæ, quæ sit secundum rem & rationem a materia & motu, in qua abstractione perspicuum est ipsum ens mobile non posse contineri. Deinde, dicerent esse Metaphysicæ, generatim & uniuersè considerare generales species, modos, & gradus entis, sed propriam atque plenam abstractionem eorum modorum qui alieni sunt a Metaphysicæ, relinquit scientijs particularibus. Quocirca licet Metaphysicæ diuidat ens in mobile & immobile, & utriusque differentiam generatim exponat, singularem tamen explicationem rerum mobilium, non sibi sumere, sed totam Physicam relinquit, ex quo intelligitur, Physicam non esse partem Metaphysicæ.

Sed opinionem D. Thomæ ualentiore forsasse ratione oppugnare quis posset ad huc modum: Subiectum cuiuslibet scientiæ, vt est apud Auerroem. 1. post. commen. 179. habet duas partes, unam ueluti materiam, quæ est res ipsa quæ tractatur in scientia; alteram ueluti formam, quæ est ratio & modus secundum quem prædicta res tractatur: inter has autem partes oportet talem esse proportionem, qualis cernitur in rebus naturalibus inter materiam & formam, ita ut unicuique formæ respondeat propria materia; sed inter ens & mobile, non seruatur talis proportio; nam esse mobile non cõuenit rebus quæ sunt entia, alioquin omne ens esset mobile, sicut non conuenit rebus, quatenus sunt animantes; sic enim

Oppugnatur aliter
opi. D. Th.

enim feret, ut præter animal, nihil esset
mobile; querendum igitur est proprium
aliud subiectum cui primo inest mobile, &
propter quod etiam comparat alijs rebus;
hoc autem quoddam sit, facile reperiemus
si ponamus nobis ante oculos seriem eorū
quæ numerantur in categoria Substan-
tiæ, exempli gratia,

Ens
Substantia
Corpus
Viuens
Animal
Homo
Petrus

Ex hac serie quidquid sumptis infra
corpus, non proprie respondet mobili, quo-
niam est angustius & minus late patens; de
pluribus enim rebus dicitur mobile, quam
quodlibet eorum quæ numerantur sub cor-
pore; si autem sumas aliquid eorum quæ
sunt supra corpus, id profectò amplius erit
atque latius quam mobile; non enim om-
ne ens aut omnis substantia, est mobilis. Ex
his intelligitur, esse mobile nõ esse coniu-
gendum cum ullo eorum, quæ sunt præter
corpus; quare non rectè statuitur subiectū
Physicæ, ens mobile. Præterea, si quis ita
loqueretur, animal componitur ex materia
prima & anima, vere quidem sed impro-
prie loqueretur; nam proprie materia ani-
mæ, non est materia prima, sed corpus or-
ganicū; etenim anima definitur actus cor-
poris organici; similiter si quis ita defini-
ret hominem, homo est substantia rationalis
compos, non bene definiret, quia rationale,
non est proxima differentia substantiæ, sed
animalis; quamobrem in definiendo homi-
nem, rationale non debet coniungi cum sub-
stantia sed cum animali; Vnde Arist. in 6.
Topic. reprehendit eas definitiones quibus
res definiuntur per genus remotum; ergo
pari ratione absurdum uideri debet, si quis
ponat subiectum Physicæ, ens mobile, cum
mobile non conueniat enti ut ens est, sed
potius ut est corporeum, non secus atque
si quis faceret subiectum Medicinæ, ens sa-
nabile, ac non potius corpus humanum sa-
nabile. Verum, quid præ opinione D. Tho-
mæ, & quid contra eam dici possit, ita sit
explicatum.

A Si cui autem opi. D. Thomæ non maxi-
mè probatur, is posset ad rationes quæ pro
confirmatione eius supra posite sunt, hoc
modo respondere. Ad primam rationem
responderi potest, nunquam demonstrari ab
Arist. corpus mobile esse, neque verò posse
demonstrari a Physico: Etenim demonstra-
tio adhibetur ad faciendam fidem rebus ob-
secris & dubijs, non autem certissimis &
maximè perspicuis, uti est in Physicis, cor-
pus mobile esse; & Arist. significat hoc sup-
ponendum esse in Physicis, scribens in 1.
Physic. tex. 11. ad hunc modum, [Nobis au-
tem supponatur ea quæ sunt natura, aut

B omnia, aut quædam moueri: manifestum
est autem ex inductione.] Deinde si rudi-
culum est demonstrare naturam esse, ut
scriptum est in 2. Physic. tex. 6. quãto ma-
gis ridiculus esset Physicus, si tentaret de-
monstrare corpus mobile esse, cum manife-
stius sit esse corpora mobilia quam naturã
esse. Præterea, Physicus non debet neque
potest demonstrare motum esse, ut pulchrè
docet Arist. 8. Physic. tex. 2. sed corpus mo-
bile est notius nobis quàm motus, ergo
Physicus nullo modo potest demonstrare
corpus mobile esse. Minor patet tum ex

C his, quæ sunt apud Arist. 4. Physic. tex. 104.
ubi sic ait, [Etenim motus notus est per id
quod mouetur, & latius per id quod fertur,
Hoc aliquid enim est id quod fertur, mo-
tus autem non;] tum ex his, quæ scribit
Themist. in 3. Physic. super tex. 16. hoc mo-
do [Accedit, quod notius est mobile ali-
quando quam motus, non enim idem est
nosse motum esse, & quid si motus explo-
ratum habere; Nam ut sit motus, nemi-
nem latet, quid autem sit, vel nos quoque
nunc querimus; ad uerò motum esse, res
motæ nobis ostendunt, hæc autem sunt,

D quæ nos mobilia nuncupamus, quare is qui
in motu definiendo admonitionem habet
rei mobilis, asserti rem magis planam, &
notam ad docendum, id quod erat ignotius.]
Non igitur Thomistæ bene concludunt
cum ita ratiocinantur. Aristot. demonstrat
omne mobile esse diuisibile, uel esse cor-
pus, ergo demonstrat corpus mobile esse;
nam illud potest demonstrari quoniam est
dubium; etenim Scotus putat Angelos ve-
rè mobiles esse, cum tamen non sint cor-
pora; & Democrit. Leucippus, & Epicur.
faciebant atomos mobiles, & indiuisibiles;

hoc autem, cum sit per se notum, non potest cadere sub demonstrationem. aliud igitur est, omne mobile esse diuisibile, quod cum non sit per se notum probatur a Physico, & aliud est, corpus mobile esse, quod cum sit manifestissimum sensibus, non potest a Physico probari. Ad secundam, Ens dupliciter sumitur; vel tanquam nomen quoddam transcendens, vel tanquam participium verbi substantiuū, sum, vt idem valeat, atque id quod existit; in definitione motus ponitur ens, non vt nomen transcendens, sic enim faceret definitionem vitiosam; nam Aristot. 2. Post. tex. 17. & in 6. Top. vetat adhiberi in definitionibus eiusmodi nomina transcendētia, propterea quod quicquid ponitur in definitione alicuius rei, debet eam separare ab alia quapiam re. Itaque illud, Entis in potentia, idem valet, atque si dixisset, motus est actus eius quod existit in potentia; Sed dices, cur non loco entis ponitur (corporis) quandoquidem corpus est proprium subiectum motus? An quia nondum erat notum omne mobile esse corpus, idque postea demonstratum erat in 6. Physicorum? Ad tertiam, est quidem mutatio in formam tam substantialibus quam accidentariis, tanquam in terminis inter quos & circa quos fit mutatio, est quoque in materia tanquam in eo quod subleuitur, & subijcitur mutationi; verum proprie motus est in toto composito; si enim queratur quid est quod generatur, aut corrumpitur, quid item est quod alteratur; qui diceret materiam, aut formam generari, & corrumpi, non bene profecto responderet, etenim totum compositum est quod generatur, corrumpitur, alteratur secundum qualitatem, mouetur secundum locum, ceterisque mutationum generibus afficitur. Vnde Aristot. in 1. Physic. 3. dicit, omne quod fit, semper esse compositum. Ad quartam, cum idem plane sit corpus mobile, atque ens mobile, & substantia naturalis vel sensibilis, Aristot. & Auerr. non admodum solliciti de uocabulis fuerunt, & varijs nominibus designant subiectū Physicæ, nunc hoc, nunc alio uocabulo appellant. Quod si tantum tribuat verbis Aristot. vt ab his ne gent temere discedendum esse, cur non animaduertunt Aristot. in 6. Metaphysicæ proximè ante eam locum, quem ipsi citant,

A scribere Physicam versari circa substantiam quæ habet in se principium motus & quietis? quare. hinc liceret concludere subiectum Physicæ esse substantiam mobilem. Cur item non repetunt memoria quæ scripta sunt ab Auerr. in 12. Metaph. & in principio Physicæ? etenim illic ait subiectū Philosophiæ naturalis esse corpus mobile, hic autem, esse res sensibiles prout sunt transmutabiles? cum igitur tam uarie locuti fuerint de subiecto Physicæ, non sunt eorum uerba argumenti loco trahenda, ad vnā aliquam certam opinionem asserendam & altrudendam.

B

Exponuntur aliæ opiniones de subiecto Physicæ.

C A P. II.

S Cotilæ arbitrantur subiectum Philosophiæ naturalis esse substantiam naturalem, idque probant ad hunc modum. Primum, quoniam Aristot. id aperte significat in 6. Metaphys. textu 1. his uerbis quæ paulo ante commemorauimus. Deinde, si subiectum Physicæ non est substantia naturalis, aut igitur erit ens mobile, aut corpus mobile: sed neutrum potest esse: Minorem ita probant, non potest esse subiectum ens mobile, duas ob causas, tum quia sic Physicæ subalternaretur Metaphysicæ, quod ipsi confirmant similiter, vt Egidius cuius rationes superioribus exposui, tum etiam quia mobile, cum significet motum, seu mobilitatem quæ est passio quædam Physicæ, non potest esse ratio formalis subiecti: nam passio una cum subiecto facit ens per accidens, & posterior est subiecto; ita vt citra passionem subiectum possit perfecte cognosci secundum quidditatem suam, & potest passio demonstrari de subiecto suo, sicut mobile de ente naturali demonstrari potest, hoc modo; Omne ens quod habet in se principium motus & quietis, est mobile; sed omne ens naturale est tale, ergo est mobile. Hæc aut e omnia repugnant rationi formalis alicuius subiecti. Præterea, quæd nō potest esse subiectum Physicæ corpus mobile, sic

Opinio Scotistarū esse substantiam naturalem.

hic ostendunt; nam Angeli sunt mobiles A motu physico; qui tamen non sunt corpora; Angelos autem moveri posse ex uno loco ad alium, tamen latius Aristotelem, tamen nos, qui Christianæ doctrinæ præceptis imbuti sumus, ex sacris litteris certum, atque perspectum habemus. Hæc illi.

Sed tres ob causas non probatur nobis hæc sententia. Primò, quia sicut supra docuimus, mobile non bene coniungitur cum ente, quia multo latius patet ens, quam mobile; sic nunc contra istos dici potest, mobile non bene ac proprie congruere cum substantia, siquidem non omnis substantia est mobilis motu physico. Deinde, falsò existimant, eos qui ponunt subiectum Physicæ corpus aut ens mobile, usurpare ipsam mobile, pro passione aliqua physica, ac non potius per id uocabulum significare uelle idem, quod ipsi uocant naturale, hoc est, id quod habet in se principium motus & quietis: non secus atque cum dicimus, animal rationale esse definitionem hominis, non sumimus rationale, pro quadam potestate rationandi, quæ est qualitas accidentalis; sed eo uocabulo innuimus atque denotamus proprium gradum & differentiam essentialem hominis. Postremò, falsum est Angelos esse mobiles motu physico: etenim motus Angeli, vel potentia passiva eius ad motum, non potest a Physico, non dico scientificè, comprehendi, sed ne comitæta quidem aut suspitione aliqua percipi. Præterea, si Angelus mouetur physice, ergo vel ab alio; vel a se; sed non ab alio, ut clarum est, nec a se, quia haberet duas partes, quarum una moueret, altera moueretur; nisi forte dicant secundum idem mouere, & moueri, quod simpliciter absurdum est. Deinde, si Angelus mouetur physice, ergo habet in se principium motus, sed quæ sunt huiusmodi, per se ac simpliciter pertinent ad scientiam naturalem; hanc enim regulam reliquit nobis Aristot. 2. Physic. tex. 71. ad dignoscendam eas res quæ cadunt sub scientiam Physicam; ab his quæ non pertinent ad ipsam, quæcunque inquit, mouentur & mouentur, quoniam habent in se principium motus, quod est natura, sunt uerè physica, & proprie pertinent ad scientiam naturalem.

Necesse igitur est Scotistas confiteri Physici esse, agere de Angelis simpliciter, & ut uocant, quiddam: Ad hæc, si Angelus physice non est in loco, nec potest moueri physice secundum locum, sed non est physice in loco; nam quod sic est in loco; consequatur ei, & ab eo continetur, & alias proprietates habet, quas de loco physico tradit Aristot. in 4. lib. Physico. Adde, quòd cum Angelus sit substantia immaterialis & incorporea, nullam habet proportionem ad locum physicum, nec ad motum. His accedit quod Aristoteles in 6. lib. Physic. probat, omne mobile physicum esse diuisibile, & habere partes quantitatis; & alio loco confirmat cuncta quæ mutantur physice, habere materiam, & nullum indiuisibile posse moueri physice secundum locum. aliud igitur est Angelos moueri ex uno loco ad alium: quod neque nos, neque ullus Theologus negabit, & aliud est Angelos moueri secundum locum physice, eo nimirum modo quo mouentur mobilia physica, quod plerique omnes Theologi insiciantur.

Quidam recentiorum Philosophorum, Tertia osti faciunt materiam Physicæ, substantiam nio quòd sit sensibilem, motu uerbis Auerrois, quæ scilicet res sensibili- præ sunt ab eo in prologo Physico, ubi ait subiectum huius artis non esse aliud quam res sensibiles; Sed hi si uolunt substantiam sensibilem, quatenus est sensibilis, esse materiam Physicæ, dupliciter errant; primum quia ex eo fieret, ut libri de Anima continerent uniuersam Physiologiam; nam si bona est ratio cinatio Aristot. qua ipse utitur in 1. de Partibus animalium cap. 1. ad ostendendum scientiam animæ intellectuæ non pertinere ad Physicam, quæ sic habet. si Physicus ageret de intellectu, similiter etiam deberet agere de omni intelligibili; ergo pari ratione liceret nobis in præsentia sic argumentari: in libris de Anima agitur de sensu; ergo ibidem debet tractari de omni sensibili quia sensibile est, sed esse sensibile secundum illos est ratio formalis subiecti Physicæ, ergo libri de Anima continent uniuersam materiam Physicæ, ac proinde totam scientiam naturalem. Deinde, si esse sensibile, est ratio & causa cur aliquid subijciatur scientiæ naturali, ergo cui talis ratio per se conueniet, id per se ac simpliciter

Resoluitur
secunda opi
nio.

Angelos
moueri se-
cundum lo-
cum, non
physicè nec
modo phy-
sico, probat-
ur multis
argumen-
tis.

C

D

pliciter tractabitur in Physica, cui neco competet secundum quid atque per accidens, id quoque per accidens & secundum quid pertinet ad Physicam; sed esse sensibile, per se conuenit accidentibus, per accidens autem substantiæ (vt clarum est ex his quæ traduntur in secundo lib. de Anima textu 65.) Physicus igitur per se ager de accidentibus, per accidens autem de substantia, quod perspicue falsum est. Adde, quod subiectum Physicæ, oportet esse quidpiam absolutum, cuius ratio formalis non potest esse, vt uocant respectiua, sed esse sensibile habet in se respectum & relationem ad aliud, ergo non potest esse propria ratio subiecti Physicæ. Neque uero debuit eos mouere auctoritas Auerrois, quippe qui non tam subtiliter de re ipsa loquens uariè descripsit materiam Physicæ, vt supra diximus.

Quarta opinio, subiectum esse, res generabiles & corruptibiles.

Non desunt etiam qui putent subiectum Philosophiæ naturalis, esse res generabiles & corruptibiles; quam opinionem corroborant his duobus argumentis. Primum est hoc, Aristot. in octo libris Physicis tradit principia & affectiones communes omnium rerum naturalium; sed non exponit nisi principia & affectiones rerum corruptibilium; ergo in Physica tantum agitur de rebus corruptibilibus: Maiorè ita probant, Aristot. initio Physicæ proponit se uelle tractare de principijs maxime uniuersalibus, idemque præcipit tum ibi, tum in primo de Partibus animalium cap. 1. prius explicanda esse quæ sunt communia quam quæ sunt propria, & quæ sunt magis uniuersalia quam quæ minus. Deinde, si in octo libris Physicis non tractantur principia communia omnium rerum naturalium, ergo aut traditur alibi, aut nusquam; man capigitur & imperfecta esset doctrina Aristot. alibi uero nec Aristot. egit, nec potuit agere sine initio: Etenim doctrina talium rerum poni ac explicari debuit in ueshibulo Philosophiæ naturalis. Minorem autem confirmant hoc modo. Aristot. in 1. Physicorum agit de materia, forma, & priuatione; quæ tria proprie non insunt nisi in rebus corruptibilibus; nam quibus rebus priuatio accidit, in eas necessario aliquando cadit interitus. Præterea, hoc apertissime declarat Aristot. in 1. Physic. tex. 68. ubi quasi sciens epilogum eorum quæ an-

A tē docuerat, ait se dixisse de principijs eorum quæ generantur & corrumpuntur. Postea, in 2. Phy. definit naturam esse principium motus & quietis, quam definitionem perspicuum est non conuenire nisi in naturam corruptibilem, celestis enim naturæ sempiterno & irrequieto motu cietur. Ad hæc; motus est actus entis in potentia, & circumscribitur duobus terminis, quorum unus dicitur terminus a quo, alter ad quem, quod de motu cæli uere dici non potest. Ad extremum, esse in loco & in tempore, tantummodo competit in res corruptibiles, ergo &c. Alterum uero argumentum quo hanc opinionem communiunt est hoc; Tota Physiologia occupatur & consumitur in explicandis rebus corruptibilibus, exceptis modo duobus libris de Cælo, in quibus tamen non agit de cælo per se, nec ut est species subiecti Physicæ, sed quatenus est principium mouens ac efficiens rerum corruptibilium, quod ita esse ex eo perspicuum est, quia eiusdem est tractare de forma atque de materia alicuius rei, ut docet Aristot. in 2. Phy. a 27. ad 28. quare si Physicus ageret de materia cæli, eundem quoque oportet differere de forma eius quæ est intelligentia, quod palam est & ab Aristot. doctrina, & a ueritate plurimum abhorre. Non igitur Physicus considerat cælum nisi prout est causa mouens & efficiens rerum sublunarium.

Horum sententia licet in speciem probabilis sit, tamen si bene perpendatur, falsa est. Primum, quoniam Aristot. 3. de Cælo tex. 1. in 8. Metaph. tex. 12. & in 12. Metaph. tex. 5. & in primo de partibus animalium cap. 5. numerat cælum inter substantias naturales, & uult scientiam eius, D Physicam esse: Vnde, cum in 12. Metaph. tex. 5. tripartito diuisisset substantiam, in mobilem, & immobilem, & uult mobilem in sempiternam, & corruptibilem, inquit substantiam mobilem, siue fuerit æterna, siue corruptibilis, pertinere ad Philosophum naturalem, immobilem autem minime. At si cælum tantummodo pertinet ad Physicum, vt est principium mouens & efficiens, cur Aristot. cælum referat ad scientiam naturalem; intelligentias autem minime, cum sint etiam ipsæ causæ mouentes, efficientesque rerum naturalium?

*Responsum
4. opinio.*

ralium? Deinde, in 2. Physic. tex. 7. 1. Aristot. ait quæcumque mota mouent, siue corruptibilia sint, siue incorruptibilia, esse Physica & spectare ad negotiū Physicum, sed cælum mouet & mouetur, ergo &c. Amplius, Aristot. in lib. de Cælo, non tantum agit de cælo, ut est principium harum rerum inferiorum, sed absolute, & vt loquitur nunc Philosopho, quidditatiuè: demonstrat enim naturam cæli diuersam esse a naturis elementarum, eamque ingenerabilem atque incorruptibilem; nec vquam indicat quidditatiuam cognitionem cæli requirendam esse ex alia scientia. Preterea, cælum habet naturam quæ est principium motus, ut docet Aristot. 1. lib. de cælo, tex. 5. propria item operatio eius, quæ est motus circularis, est plane Physica, ergo cælum est corpus Physicum. Postremo, si perfecta cognitio cæli non traditur a Physico, a quo igitur petenda est? Num quid a Mathematico? Atqui Astronomus, qui vnus de cunctis Mathematicis solum verba facit de cælo, non perscrutatur substantiam eius, vt egregie ostendit Simplic. in 2. Physic. super tex. 18. Num a Metaphysico? Sed neque Aristot. talem scientiam dedit in sua Metaphysica, nec ibi proficitur: aut significat eiusmodi doctrinam esse Metaphysicam.

Cæterum dissoluam rationes ipsarum: Ad primam respondeo, in 1. lib. Physic. solum tradi principia rerum generabilium, in lib. autem de Cælo declarari principia cæli; causa autem, cur non primum de de sit principia communia vtriusque rebus corruptibilibus, nimirum & cælis duplex asserri potest, vna est quoniam corpus naturale analogice dicitur de cælo & rebus subluaribus: non autem vniuoce, saltem loquendo Physicè; analogum autem, seu (vt cum Aristot. loquar) id quod dicitur ab vno ad vnum, non significat naturam aliquam diuersam ab analogatis, sed proximè significat omnia analogata. vnum tamen eorum principaliter alia verò prout sunt aliquo modo affecta ad illud & habent ordinem seu proportionem quandam ad ipsum: Ex quo fit, vt bene declarato principali analogato, facilis sit cognitio & reliquorum analogatorum, & ipsius analogi quoad est commune omnibus. Quamobrem vsuuenit, vt Aristote. & alij Phi-

Solutio vnum quæ est opinio.

losophi, interdum posthabito communi analogo, præcipue commouentur in explicando principali analogato: vnde Aristot. in libris Metaphysicis pauca scripsit de accidente, de ente verò paucissima, sed omnem operam suam contulit ad docendam, explanandamque substantiam quæ est principale analogatum entis. Altera causa est, quoniam paucissima sunt communia cælo & rebus corruptibilibus; quanto enim intervallo distant inter se, materia, forma, motus, locus, denique mensura durationis corporum cælestium, atque corruptibilium? Quamobrem quoniam ea quæ videntur esse communia, per pauca sunt, eaque perobscura & perdifficilia cognita, nisi ante perfectam habeamus naturam vtriusque corporis, ideo fatuus fuit quæ propria sunt vtriusque corporis, fortissimè & distinctè operibus edocere; quemadmodum videmus factum fuisse ab Aristot. Exortus autem fuit scientiam naturalem a doctrina rerum corruptibilium, quoniam hæc facilius est ad perdiscendum, multumque adiumentum præbet ad peruelligandam & cognoscendam naturam cæli. Ad secundam rationem, dicendum est ipsos falso existimare intelligentiam esse veram formam cæli, cum sit tantum forma (vt aiunt) assilens, non autem dans esse cælo; quod luculenter confirmarem, nisi hoc alienum videretur instituto nostro (pertinet enim talis discussio ad lib. de Cælo) & hac de re infra lib. 7. huius operis, nonnulla nihil obtingemus: Verum

quia satis superque hinc est appropinquatum alienas opiniones resutauimus, restat ut sententiam nostram deinceps exponamus.

D

Pulchra doctrina de analogo, seu eo quod dicitur ens ab vno ad vnum.

*Ponitur quinta opinio, subiectum
Physicæ esse corpus mobile
seu naturale, quæ ma-
gis probatur.*

C A P. III.

Mhi quidem probatur maxime, & ad veritatis similitudinem videtur esse propensior opinio Avicennæ, Linconiensis, Alberti, Egidij, & aliorum grauium atque præstantium Philosophorum, qui existimant subiectum Philosophiæ naturalis, esse corpus mobile seu naturale: Sed ut probabilitas huius opinionis cunctis perspecta explorataque sit, quædam ante declaranda sunt. Primum igitur sciendum est, triplex esse corpus, unum Physicum, alterum Mathematicum, tertium autem Metaphysicum: etenim trina dimensio, quæ continet longitudinem, latitudinem, & crassitiam, & propter quam aliquid est atque nominatur corpus, tribus modis considerari potest, vel præcisè & seorsim ab omni materia, & sic facit corpus Mathematicum: vel ut inest in substantia composita ante motum, & qualitates sensibiles, atque hoc modo constituit corpus Metaphysicum; nam si Metaphysicus speculator decem categorias, necesse est eum quoque agere de substantia composita & de quantitate; ex quo necessariò efficitur, ut tractet etiam de corpore: vel ut est affectio substantiæ mobilis & sensibilis, necessaria cum ad suscipienda sustinendaque cetera accidentia, tum ad exercendos motus & actiones naturales; atque propter huiusmodi quantitatem sic affectam, appellatur corpus Physicum; qua significatione corporis, nos in præsentia utimur cū facimus subiectum Physicæ corpus mobile. Sed dicit aliquis, hec Auerri. neque Aristoteli. agnoscere hoc nostrum corpus Metaphysicum; illum quidem, quia in 3. Metaphysicorum, com. 17. scribit duplex tantummodo esse corpus, Physicum, & Mathematicum: hunc autem quoniam 3. Physicorum, tex. 40. & item alijs locis innuit solum duo genera corporum, unum intelligibile, hoc est Mathematicum, alterum sen-

sibile, hoc est Physicum. Et in 2. de Anima tex. 3. ait corpora naturalia esse principia aliorum corporum, quod verum non esset si existeret aliquod corpus Metaphysicum, hoc enim non esset posterius corpore Physico, sed potius esset natura prius. Verum, huic dubitationi occurrere potest ad hunc modum: non potest negari quin (ut antea diximus) triplex sit & ad tres scientias pertinens consideratio corporis, sed Aristoteli. & Auerri. partim quia corpus Metaphysicum, & Physicum re non differunt, partim sequenti communem modum loquendi usitatum in scientijs, tantum faciunt duplex corpus, unum Physicum, alterum Mathematicum. In 2. autem lib. de Anima Aristoteli. loquitur de corporibus quæ reuera existunt, & sub sensibus nostris cadunt, non quæ sola cogitatione coherant, cuiusmodi est corpus Metaphysicum & Mathematicum. Illorum autem corporum quæ existunt in natura, duo genera sunt, vnum naturale, ut lapis & planta; alterum verò artificiosum, ut mensa, vel lectus; & quia formæ artificiales habent pro subiecto in quo inhaerent & a quo sustentantur, ipsum corpus naturale, idcirco Aristoteli. ait corpus naturale esse principium, videlicet tanquam materiam aliorum corporum, nimirum artificialium. Est quoque quarta consideratio corporis prout est artificiale; nam quantitas, ut varie figuratur & determinatur per artem mechanicam, facit corpus artificiale, quod prioribus tribus posterius est, & vocari potest corpus artificiosum: Deinde, memoria repetendum est id quod supra diximus, cum discuteremus opinionem Scoti; illud uocabulum (mobile) non significare aliquam passionem, nam passio subiecti non potest esse ratio formalis eius, ut ibi ostendimus. significat igitur mobile, idem profertus atque naturale, & quod habet in se principium motus. Cum enim ille gradus & ratio corporis quæ præcisè consideratur a Physico, nobis occulta sit, & careat proprio nomine; idcirco exprimitur & declaratur ex comparatione ad motum, qui est effectus & passio eius, cupietis, notissima. Itaque apud nos idem omnino valent hæc omnia, corpus mobile, naturale, habens in se principium motus, & si quod aliud

*Solutio da
dubitationis.*

*Triplex,
uelquadru-
plex consi-
deratio cor-
poris, Phy-
sica, Ma-
thematica,
& Me-
taphysica.*

Dubitatio.

nomen est eiusdem generis. Quocirca materiam Physicam varijs nominibus designavit Averroes. Nam in prologo Physicæ, ait esse res sensibiles prout sunt transmutabiles: at in 12. Metaphysicæ. comm. 5. scribit esse corpus mobile, & in quarto Metaphysicæ. com. primo, ens mobile, vt vel inde perspicuum sit, non debere Philosophum, vbi res manifesta est, valde sollicitum esse de verbis; pulchre enim illud a Platone dictum est, si verba ubi opus est contemneremus, prudentia eruditioneque ditiores essemus. Ac his quidem positis, facile & breuiter confirmari potest opinio nostra de subiecto Physicæ, hoc modo: Illud est subiectum alicuius scientiæ, cuius quæcunque per se tractantur in scientia, sunt vel principia, vel passionēs, vel species, hæc enim tria, vt est in 1. Posterior. omnis scientia persequitur circa subiectum suum, sed tale est corpus mobile. ergo, &c. In promptu est Minoris probatio; nam materia, forma, & natura sunt proxima principia corporis mobilis; Item quantitas, motus, locus, & tempus, sunt affectiones naturales, quæ per se, ac primò conueniunt corpori mobili; denique, cælum, elementa, mixta, inanimata, stirpes, animantes, homo, sunt species corporis mobilis. Adde, quod mobile seu naturale, propriè & (ut uocant) adæquatè, nec enti, nec alij subiecto conuenit, præterquam corpori. quod quia supra fufius explicauimus, hoc loco simpliciter & breuiter attingimus. Maneat igitur, subiectum Philosophiæ naturalis esse corpus mobile seu naturale.

*Ponuntur
decem du-
bitationes.*

Sed ex his quæ de subiecto Physicæ dicta sunt, existunt nonnullæ dubitationes, quas nunc enodare oportet. I. Dubitatio. Cur facimus tantum subiectum Physicæ corpus mobile, & non addimus etiam, vt ita loquar, quiescibile? cum natura definitur esse principium motus & quietis? II. Cur dicimus corpus mobile, & non mouens, cum mouere sit nobilius quàm moueri? III. Cur non ponimus subiectum Physicæ, corpus quantum, vel figuratum? nam sicut necesse est omne corpus naturale aliquo motu præditum esse, vt scribit Aristot. 1. de Cælo tex. 57. sic etiam debet esse affectum

A quantitate, & figura. III. Physicus agit de intelligentijs, vt uidere est in 8. Physicæ. agit item de formis tam substantialibus quam accidentarijs, harum autem rerum nulla est corpus mobile, ergo &c. V. Aristot. in 1. Physicæ. text. 11. ait supponendum esse ea quæ natura constant, aut omnia, aut quædam moueri; ergo his uerbis innuit esse aliquas res naturales quæ non sint mobiles, non igitur erit adæquatè subiectum Physicæ, corpus mobile. VI. Corpus mobile continet res generabiles & corruptibiles, sed huiusmodi rerum non potest esse scientia; etenim Aristot. scribit in 1. Posterior. tex. 21. & 22. res corruptibiles, neque sub demonstrationem, neque sub definitionem cadere posse; quibus duobus instrumentis omnis scientia perfecta continetur. VII. Multa tractat Aristot. in libris Philosophiæ naturalis, quæ non uidentur attingere ad corpus mobile, quin etiam ei repugnare, cuiusmodi sunt casus, fortuna, infinitum, & uacuum. VIII. Meritò etiam dubitari potest, an cognitio rerum naturalium quam nobis reliquit Aristot. sit nère scientia? IX. Si subiectum Physicum est corpus mobile, ergo Physicus non considerabit res nisi prout habent respectum ad motum, quare nõ erit Physici considerare puras quidditates rerum naturalium; nam quidditas exempli causa, hominis præcisè sumpta, non includit motum neque respectum ad motum; ad rationem enim quidditatis eius quod est ens absolutum & substantiam, non potest illo modo pertinere vel accidens vel respectus aliquis; quod si physicus non considerat tales quidditates, vix dici aut fingi potest, a quo alio cognosci aut declarari debeant. X. Si subiectum Physicæ est corpus mobile, ergo Astrologia & Medicina erunt partes Philosophiæ naturalis, quoniam tractant, illa quidem de cælo, hæc autem de humano corpore, quæ sunt species corporis mobilis. Verum ad has obiectiones facile responderi potest ad hunc modum.

Ad 1. Respondemus, Quia omne corpus naturale est mobile, non tamen omne capax est quietis, vt in cælo manifestum est, & quia motus est ueluti habitus, quies autem tanquam priuatio, priuatio autem esse habitu cognoscitur, idcirco diximus corpus mobi-

*Solutio
dubitationū.*

*Demonstratio
quod sub-
iectum Phy-
sica sit cor-
pus mobile
vel natu-
rale.*

mobile esse subiectum Physicæ, non adden-
tes quiescibile. Huc accedit, quod Arist.
in 8. Phy.tex. 2. 8. ait motum esse quiddam
magis Physicum, quam quietem, his uer-
bis scribens, [Fore autem & omnia dicere
moueri, falsum quidem est, minus autem
hoc præter methodum, posita est enim na-
tura in naturalibus principum, sicuti motus
& quietis, tamen physicum magis est
motus.] Addunt præterea quidam, motum
esse perfectiorem quiete; quod in cor-
poribus quidem animatis uerum est, non
autem in simplicibus, ut sunt elementa,
quorum perfectio non est motus, sed po-
tius quies in suo loco naturali. Vnde A-
uer. 4. lib. de Carlo ait definitiones corpo-
rum simplicium quæ assignantur per quietes,
esse perfectiores, quoniam declarant
naturalem statum, & dispositionem talium
corporum; corpus enim simplex ideo mo-
uetur quia est extra suam naturalem dispo-
sitionem, & ideo mouetur, ut motu perueni-
at ad suum locum in quo quiescat, ita-
que quies est finis motus.

Ad 2. Res aliqua non dicitur aut est na-
turalis, quia mouet naturaliter, alioquin
intelligentiæ essent res naturales & Physi-
cæ, quippe quæ celum moueant motu phy-
sico, sed uocatur aliqua res naturalis, pro-
pterea quod naturaliter mouetur; etenim
natura definitur esse causa ut id in quo in-
est, moueatur & quiescat. Vnde Arist. in 2.
Phy.tex. 71. ait duplex esse se mouens Phy-
sicè, unum quod etiam mouetur, alterum
quod mouet & non mouetur, illud & phy-
sicum est & pertinet ad scientiam natura-
lem, hoc autem minime.

Ad 3. Licet quantitas & figura sint af-
fectiones communes omnium rerum natu-
ralium, tamen non sunt ita Physicæ ut mo-
tus, neque ita declarant naturam cuiusque
rei naturalis. Quamobrem Arist. ex uarie-
tate motuum naturalium solet indagare ua-
rios gradus & ordines rerum naturalium.

Ad 4. Physicus agit de intelligentijs,
non absolute, sed ut mouent Physicè or-
bes cælestes, formæ autem substantiales &
accidentales, & si non sunt corpora mobi-
lia, tamè sunt principia uel affectiones eius;
neque enim oportet quæcunque tractan-
tur in scientia esse species subiecti, sed uel
species, uel principia, uel passionis eius.

Ad 5. Aristot. non subiunxit illa uerba

(aut quædam) propter polos mundi, aut
centrum, aut animam rationalem, aut for-
mas substantiales, seu accidentales, in qui-
bus non uidetur inesse motus; quoniã præ-
dictæ res non constant natura, ut ipse ibi
dicit, hoc enim proprium est corporum:
neque illud dixit quæsi naturale esse, sed
aliquod corpus naturale quod nõ esset mo-
bile, id enim apud ipsam est impossibile.
Sed Arist. pronuntiauit illa uerba, quia li-
cèt omnia corpora naturalia sint mobilia,
tamen hoc apertissimè est in quibusdam,
ut in animalibus & cælo, in alijs uero sub-
obscurè est, ut in elemento terra, satis
autem erat Arist. ad ostendendum nõ posse
se demonstrari motum esse, docere per se
manifestum esse aliqua corpora naturalia
moueri.

Ad 6. Rerum corruptibiliũ ut sunt cor-
ruptibiles, hoc est ut sunt singulares, non
est scientia, tamen in huiusmodi rebus, in-
tellectus noster reperit prædicata quædam
uniuersalia & necessaria, quæ colligit &
reuocat ad rationem scientiæ; etenim li-
cèt homo sit corruptibilis, tamen hoc ip-
sum, nimirum hominem esse corruptibili-
tem, est quidpiam incorruptibile; simili-
ter, Petrus sedere, est contingens, ta-
men illud esse contingens, est necessarium;
res item sublunares sunt mutabiles, sed
ipsas esse mutabiles, est prorsus immuta-
bile: & quamuis res naturales non sem-
per ac perpetuo contingant eodem planè
modo, sed interdum a naturali statu & or-
dine suo deficient, tamen hoc ipsum non
fugit, aut latet Physicum: etenim Physi-
cus docet rerum caducarum atque mor-
talium hoc esse ingenium, ut licet fere ita
eueniant, tamen aliquando a fine & sco-
po suo naturali aberrant; quod, quomodo,
quando, cur, aut in quibus rebus con-
tingat, idem Physicus uerè ac diligenter
explanat; ita fit, ut res naturales per se quæ-
dam sint commutabiles, & non necessariae;
tamen quod de huiusmodi rebus Physi-
cus nos docet, est penitus necessarium at-
que immutabile. His consentanea sunt
quæ ait D. Tho. 1. p. q. 86. art. 3. scribens
si considerentur rationes uniuersales rerum
sensibilium, omnes scientiæ esse de nec-
cessarijs, nedum Physicam.

Ad 7. Physicos in docèda Philosophia na-
turalis (id quod est in alijs disciplinis tradendis
eodem

Quomodo
sit scientia
rerum cor-
ruptibiliũ.

eodem modo contingit) quaedam tractat per se, hæc autem sunt vel principia, uel species, uel affectiones subiecti adæquatæ, alia tractat per accidentis, demonstrans eâ falsa esse, & redarguens eos qui de talibus rebus male sentiunt: cuius generis sunt que disputantur ab Aristot. de casu, & fortuna, vacuo, & infinito; nonnulla etiam sub alia persona vel Metaphysici, uel Mathematici, a Physico pertractantur: disputatio enim de vno, & ente aduersus Parmenidem in 1. libro Physicorum, Metaphysica est: quæ autem de continuo Aristot. in lib. 6. differit, non tam redolent doctrinam Physicam, quàm representant abstractionem Mathematicam. Denique multa vel digrediendi, vel ornandi & amplificandi causa intextuntur in tractandis disciplinis, quæ videntur esse remota & aliena a proprio ipsarum instituto.

An Physica doctrina quæ nobis reliqua scripta Arist. possit appellari scientia.

Ad 8. Doctrina rerum naturalium quæ nobis scriptam reliquit Aristoteles; si quis velit bene sentire & proprie loqui, non potest dici absolute & in totum scientia. Primum, quia æternitas materiæ, motus mundi, intelligentiarum, necessitas Dei in agendo, finita uirtus eius, & id genus alia: quæ sunt præcipua fundamenta, atque firmamenta Philosophiæ Aristotelicæ, perspicuum est falsa esse. Ex quibus principijs falsis, cum ab eo textatur & nectatur magna quedam series aliarum rerum, necesse est magnam partem Physicæ Aristot. non esse scientiam. Deinde, eas res quæ veræ sunt, plerumque leuiter ac molliter tractat, non eas confirmans firmis necessariisque rationibus, sed tantum Dialecticis ac probabilibus, ut ipsemet Aristoteles confiteri videtur, libro 2. de Cælo, tex. 17. & 60. cum igitur pars Physicæ Aristotelis sit falsa, pars autem Topicam tantum & probabilem doctrinam continens, non potest Physica Aristotelis simpliciter, & absolute appellari scientia. Verum, ne ingrati videamur in principem & parentem Philosophiæ, constanter affirmamus, cum præter ceteros Philosophos, dignum esse laude & admiratione, eiusque disciplinam longè præferendam esse doctrinis aliorum Philosophorum. Primum, quia vnus Arist. plura scripsit de rebus naturalibus, quàm omnes alij Philosophi simul, quorum extent opera. Deinde, quia vnus est meliori metho-

do; tum quoniam adhibuit genus rationis maxime accommodatum ad tractandas & docendas res Philosophicas. Ad hæc, quoniam primus fere in declarandis rebus naturalibus omnia quatuor genera causarum tam prima & remota, quàm proxima, parefecit, & vnamquamque rem declarauit non ex communibus & alienis principijs, sed ex proprijs atque germanis causis. Postremo, cum tam multa, & tam varia scripserit, minimè tamen omnium Philosophorum a veritate abtrauit: Et qui sunt errores eius, hi nec multi sunt, nec ita ridiculi & absurdi, ut aliorum Philosophorum.

B

Ad 9. dubitationem hoc modo respondendum est. Cum ponitur subiectum Physicæ corpus mobile, non sic intelligendum est, ut putemus Physicum non aliter considerare res naturales quàm prout habent respectum ad motum, sed quia omnium rerum naturalium quidditates sunt huiusmodi, ut ipsas necessariò ac per se consequatur motus: & quoniam Aristot. per motum inuestigat essentiam rerum naturalium, & cum non præsto adsunt differentie essentielles, quæ profectio magna ex parte non latent, earum loco adhibere conuenit proprios motus & operationes naturales, idcirco Philosophi statuerit materiæ Physicæ corpus mobile, significantes per mobile, non respectum ad motum, sed rationem & gradum essentialem corporis, ex quo per se oritur motus, & respectus ad motum, ita ut eas omnes res comprehendat subiectum Physicæ, quæ per se sunt Physicæ mobiles, atque mutabiles. Non esse autem Metaphysici persequitari quidditates rerum naturalium, ut quibusdam visum fuit, ex his quæ mox dicam perspicuum erit. Primò Aristot. in 1. Metaph. cap. 2. ait sapientem omnia nosse, non singulariter, sed vniuersaliter: & in 1. lib. 2. cap. 2. ita scribit. [Philosophia verò de particularibus quidem prout unicuique horum aliquid accidit, nõ considerat, nec verò ens prout ens, vnumquodque horum speculatur:] Deinde, falsum esset subiectum Metaphysicæ esse ens prout ens, quod tamen plusquam mille inculcat Arist. in libris Metaph. Etenim Metaphysicus si cognosceret quidditates rerum naturalium, consideraret hominem non solò, ut est ens,

An Metaphysicus consideret quidditates omnium rerum in particulari.

C

D

D sed

sed ut est homo, & Leonem item, idemque contingeret in alijs rebus. Præterea, rueret ea distinctio scientiarum speculatiuarum, quam Aristot. in 6. Metaph. tradit & colligit ex diuersa definiti ratione. Ad hæc, in libris Metaph. Aristot. non explicatur scientia quidditatum naturalium, sed in 7. lib. Metaph. vniversè tantum agitur de quidditate, nusquam autem de quidditatibus Physicis, ergo hoc est iudicio, eiusmodi quidditatum cognitionem non esse Metaphysicam. Amplius, reliquæ scientiæ suæ peruanæ essent, nam perfectissima cognitio ea est, quæ cognoscitur quidditas rei, ut est apud Aristot. in 3. Metaph. tex. 3. & 7. lib. tex. 4. hæc autem cognitio quidditatum omnium rerum, esset Metaphysicæ, ergo &c. Quod si quis dicat, reliquas scientias speculati passiones earum rerum, quarum Metaphysicæ contemplantur quidditates, atque hæc ratione locum aliquem relinquit cæteris scientijs, hic profecto vehementer fallitur; eiusdem enim scientiæ est considerare causam & effectum, principium & conclusionem, medium & extrema demonstrationis, ut ex his quæ scribuntur ab Aristot. 1. Poller. tex. 20. & 23. conspicuum est, sed quod quid est, est causa passionum, est caput scientiæ, est principium atque medium demonstrationis, ergo non potest consideratio definitionum uel quidditatum pertinere ad Metaphysicam, & consideratio passionum quæ fluunt ex illis quidditatibus, ad alias scientias. Et in 2. lib. Phy. tex. 17. ait Aristot. [Inconueniens esse si Physicus scit, quid sit Sol & Luna, nullum autem accidens eorum determinat] significans his verbis, utrumque declarandum esse ab eadem scientia. Item, hoc pacto alix omnes scientiæ subalternarentur Metaphysicæ, quod supra explosum est: Nam principia demonstrationum, quæ sunt definitiones, supponerentur ex Metaphysica, sicut facit Perspectiua respectu Geometrix. Dicitur autem Metaphysicus tractare ipsum quod quid est omnium rerum, non quidem speciatim, sed vniversè, uel quia tractat ea quæ attingunt quidditates omnium rerum, uti sunt, ens, substantia, uel accidens, actus, & potentia; uel quia docet quale esse debeat ipsum quod quid est, ex quibus rebus cõstet, quo pacto differat quod quid est substantiæ, a quod quid est accidentis,

ut videre est apud Aristot. in 7. lib. Metaphysicæ; uel quia cum ipsum quod quid est, sit principium cuiuslibet scientiæ particularis, supponitur in ea uel declaratur leniter per inductionem, sicut ait Aristot. in 6. Metaph. tex. 1. Si autem necesse sit contra sophistas ueri & confirmare ipsum quod quid est, & ostendere id bene constitutum esse, id profecto iam pertinet ad Metaphysicam. Sed dicit aliquis Aristot. 3. Metaph. tex. 5. significare primi Philosophi esse speculati de omnibus rebus etiam in particulari; nam subdit, illius esse considerare an Socrates, & Socrates sedens, sint idem an diuersa; Sed ad hoc dicitur, sententiam illorum uerborum hanc esse, primum Philosophum considerare illa prædicata transcendendia, idem & diuersum, ita ut an Socrates, & Socrates sedens sint idem an diuersa, non possit cognosci sine doctrina Metaphysicæ; hoc igitur quod de Socrate dicitur ab Aristot. non simpliciter dicitur, sed tantum exempli causa, nulla enim scientia, nedum Metaphysica, considerat Socratem aut ullum aliud singulare.

Ad ultimam dubitationem licet respondere ad hunc modum. Et si de cælo agere Physicus, & Astrologus, tamen dissimilis est utriusque tractatio: differentiam autem Physicæ, & Astrologiæ, pulchre tradit Geminus, cuius longam hæc de re orationem refert Simplicius in 2. Physicorum super tex. 17. multa item Auert. scribit, tum in 1. Metaph. comm. 19. tum in 2. de Cælo comm. 57. Quorum uerba supersedeo hic adscribere, ne longior sim in re minime necessaria. Equidem reor inter Physicam & Astrologiã, sex differentias constitui posse. I. Differentia est hæc: Physica considerat substantiam cæli & astrorum an sit ingenerabilis & incorruptibilis, an sit simplex uel composita, an sit elementaris an potius quæta quædam essentia; Astrologia autè hæc minime considerat. II. Physicus circa cælum perscrutatur omnia genera causarum; ut, an cælum habeat causam efficiëntem necne, an habeat materiam, an intelligentia quæ mouet ipsum, sit anima & forma eius, quæ sit finis cæli, & operationum eius, quæ res non cadunt sub Astrologi contemplationem. III. Astrologus de accidentibus cæli maximè considerat magnitudinem, figuram, & motum, quatenus in

Dubita-
tio.

Sex differe-
ntiæ inter Phy-
sicam & A-
strologiam.

his

his accidentibus reperiuntur rationes quædam Mathematicæ, v. g. ratio maioris, minoris, æqualis, distantis, propinqui, proportionis, seu proportionalitatis: Physicus autem peruehigans omnia cæli accidentia, etiam ea quæ tractantur ab Astronomo, longe diuersa ratione considerat, nimirum prout fluunt ex natura cæli, prout congruunt illius substantiæ, prout sunt necessaria illi ad operationes Physicas perfectissimas, denique prout sunt coniuncta cum materia sensibili. III. Astrologus non curat quæerere & ponere veras causas & quæ consentiant cum natura rerum, sed tantum eiusmodi per quas possit uniuersæ, apte, & constanti rationem reddere eorum omnium quæ apparent in cælo; quo fit ut plerumque statuat ea principia, quæ uidentur congruere cum natura & recta ratione, cuiusmodi putantur esse eccentrici, epicycli, motus inæqualitatis & trepidationis, & alia his similia. de quibus uide quid sentiat & scribat D. Tho. par. 1. quæst. 32. art. 1. in resp. ad secundum. V. Physicus tametsi tractat easdem res atque Astrologus, tamen ille demonstrat eas a priori, hic autem sapienter merito a posteriori, uerbi gratia, Physicus dicit terram esse rotundam, quia cum omnes partes eius sint æquæ grates, ac proinde appetant æqualiter appropinquare centro, comprimitur & conglobant se in figuram rotundam; Astronomus autem dicit terram esse rotundam, quoniam eclypsis Lunæ quæ fit ob interpositum terræ, rotunde & circulariter efficitur. VI. Si quædo euenit ut ambo reddant causam euisdem rei, tamen Physicus exponet proprias & naturales causas, Astrologus autem communes & Mathematicas. ut si quæstio sit cur cælum sit rotundum, Physicus dicet, quia nec graue est neque leue, sed aptum moueri in orbem; Astrologus autem respondebit, quoniam cælum omni ex parte æqualiter distat a terra, quod est centrum eius.

De differentia inter Medicinam & Physicam, & an Medicina subalternetur Physicæ, & cuius sit ponere discrimen inter scientias.

CAP. IIII.

Inter Medicinam autem & Physicam (nam hoc etiam in decima dubitatione tangebatur) hoc interest, quod Physicus agit de homine ut est species corporis naturalis, Medicus autem, ut potest curari arte Medicinæ. Similiter Physicus tractat de morbo & sanitate, ut sunt affectiones naturales hominis, & ortum habent ex principijs causisque naturalibus: Medicus autem, quatenus corpus humanum arte Medicinæ uuari potest ad depellendos morbos, & sanitatem recuperandam atque conseruandam. Verum, hoc loco dubitari possit, an Medicina uero subalternetur Physicæ. Etenim multi putarunt Medicinam subalternari Philosophiæ naturali, tum quia Arist. uidetur id sentire in principio libri de Sensu & sensili, scribens Physicum prima cognoscere principia sanitatis & infirmitatis, & Physicum desinere in ea quæ sunt Medicinæ; Medicum autem incipere ab ijs quæ sunt de natura: tum etiam, quoniam ea tria quæ in primo libro diximus requiri ad efficiendam ueram propriamque subalternationem scientiarum, perfecte conueniunt Medicinæ comparatione Philosophiæ naturalis; nam corpus humanum, quod ponitur subiectum Medicinæ, continetur a corpore naturali quod est subiectum Physicæ, & contrahitur per differentiam accidentalem, quæ est esse sanabile per artem, & prima principia Medicinæ demonstrantur & tractantur in Physicæ, ut manifestum est ex uerbis Aristot. proxime citatis. Hæc illi. Sed cur ego hanc opinionem non maxime probem, dicam breuissime. Etenim duos habitus in perfecto Medico esse oportet, unum, quo is cognoscat præcepta Medicinæ & res ei facultati subiectas, alte-

An medicina subalternetur Physicæ, subtilis & doctæ inquisitio.

Duos habitus esse oportet in perfecto Medico.

rum, quo potest bene & promptè operari, scitatus conciliantibus singularibus, quæ ad bene medendum concurrunt. Hos duos habitus distinctos esse, perspicuum fit, eo quod unus potest esse sine altero; sunt enim non pauci, qui scientiam Medicinæ in scholis didicerunt, sed usum eius nullum habent: Sunt etiam e contrario multi, qui nullam quidem Medicinæ scientiam habent, usum tamen & experientia, ut bene medeorum, consequuti sunt. Interest verò inter prædictos habitus. Primò quidem, quòd prior ille speculando acquiritur, & sine ullo medendi usù ab alijs percipi potest, posterior autem experiendo tantum & operando acquiritur: Tum, ille ver sicut circa uniuersalia, hic autem totus occupatur in rebus singularibus. Deinde quamuis alter sine altero sit imperfectus, tamen ille sine hoc, propè nihil, hic etiam sine illo, non parum, uterque autem simul quàm plurimum valent ad medendum. vide Arist. 1. libro Metaphy. cap. 1. Porro, prior ille habitus, qui nihil aliud est quàm ipsa scientia Medicinæ, in duas partes distribuitur, vnam quæ continet generalia præcepta & notitias a praxi remotas, vocant Medicum speculatiuam; alteram, quæ iam attingit praxim & viam atque rationem bene operandi tradit, præctiam appellant. His potius facile erit nunc ostendere Medicinam non subalternari Philosophiæ naturali. Nam posterior ille habitus non subalternatur Physicæ, utpote qui totus consistit praxi, praxis autem non subalternatur speculationi, cum sint res diversi ordinis, & differant essentialiter, doctrina autem subalternata non differat essentialiter a subalternante. Prioris autem habitus pars ea quæ est practica, secundum rationes & causas eorum quæ tractat, pendet ex altera illa parte Medicinæ, quæ est speculatiua; hæc verò non subalternatur Physicæ, quia tota est præctia Physicæ, & est pars ipsius Physiologiæ, non secus atque doctrina animalium & plantarum. Tria enim sunt quæ præcipue tractat Medicina speculatiua, primò quidem corpus humanum cum omnibus eius partibus, temperamentis, facultatibus, & operationibus, quas res nemo nescit esse Physicas: Deinde sanitas & morbus considerantur in Medicina, quæ sunt affectio-

*Medicina
nō subalter
natur Phy
sica.*

nes Physicæ, proueniens ex principijs Physicis. Postremò alimenta & medicamenta, quorum facultates & actiones constat esse Physicas; vires enim herbarum, lapidum, omniumque medicamentorum, quibus Medici morbos pellunt & sanitatem fouent ac roborant, Physicæ sunt, & ad Physicam pertinent, non secus ac proprietates & motus elementorum. Sed cur Medici hanc doctrinam sibi ascuerunt; & a Physicâ separarunt? An quia si Medicina tantum contineret habitum illum præctiam, qui est eius proprius, nimis tenuis & ignobilis futura erat; adiunctione autem illius doctrinæ, quæ alioquin magno vsui & ornamento est Medicis, facultas Medicinæ locupletior, ornatio, & perfectior extitit? Medicinam verò speculatiuam esse Physicâ, illud est indicio, quòd qui inter Medicos illam norunt & tractant, eos vulgò appellant Physicos. itaque quidquid est in Medicina cognitionis scientificæ, id totum est Physicum, executio autem illius cognitionis & applicatio ad opus ea demum est quæ constituit habitum quendam Medicinæ diuersum a Physicâ.

C Sed quoniam de differentia, quæ est inter Physicum, Astrologum, & Medicum verba fecimus, uolumus hic, quasi ingredientiæ paululum ab instituto, breuiter explicare cuius nam sit tradere atque docere discrimen quod est inter scientias: Exempli causa, nos hoc loco declarauimus differentiam Physicæ, & Astrologiæ, quam etiam Aristoteles pertractauit in 2. Physic. tex. 18. potest igitur in dubium uerti, an id fecerit Aristot. tanquam Physicus, uel potius tanquam Metaphysicus, aut Logicus. Auerris in 2. Phys. comm. 16. cum dixisset, propositum Aristot. ibi esse dare discrimen inter Physicam & Astrologiam, subiungit hæc uerba, [Et ista perscrutato licet pertineat ad Logicam, tamen mos est ut illud quod est commune omnibus artibus, dicatur in Logica; & illud quod est proprium unicuique arti, dicatur in illa arte.] Quibus uerbis significat hoc munus distinguendi scientias, uniuerse quidem pertinere ad Logicam, speciatim autem ad unamquamque scientiam particularem. Quod, quia breuiter & sub obscure dictum est ab Auerr. a nobis latius &

Qd. Cuius sit, tradere discrimen inter scientias.

enuclatius declarandum est. Primum igitur affirmamus, tradere discrimen inter duas scientias, non pertinere ad aliquam scientiam particularem, vt v.g. tradere discrimen inter Physicam & Mathematicam doctrinam, nec pertinet ad Physicam nec ad Mathem. doctrinam, cuius rei causa hæc, quoniam is qui ponit discrimen inter duas, debet vtrumque cognoscere, vt innuit Aristot. 2 de Anima cap. de sensu communi; ergo qui ponit discrimen inter subiecta duarum scientiarum, debet vtrumque cognoscere, nulla autem scientia particularis cognoscit subiectum alterius scientiæ, sed tantum nescit & explicat suum proprium subiectum; Physicus enim non cognoscit nisi res Physicas, nec potest sibi viuipare cognitionem rerum Mathematicarum, quia nulla scientia potest transire fines sui subiecti adæquati. Quocirca non potest Physicus cognoscere aut docere discrimen quod est inter res Mathematicas & res Physicas; sed hoc pertinet ad facultatem communem & generalem omnibus scientiis: Hæc autem facultas, duplex est, vna Logica, altera Metaphysica, Logica enim tradit generalem modum sciendi omnes res; quo fit, vt Logicus doceat differentiam scientiarum. Nam cum duo sint modi sciendi, definitio & demonstratio, scientia quæ paratur definitione, diuersa erit ab ea quæ acquiritur demonstratione. Deinde, cum demonstratio sit multiplex, scientiæ quoque erunt multiplices secundum varietatem demonstrationum. Præterea, cum scientia habeat principia, subiectum, passiones, & species, diuersæ scientiæ erunt quæ habebunt diuersa vel hæc omnia, vel solum aliqua. Postremo, cum in omni subiecto scientiæ duo reperiantur, res quæ sciuntur & modus sciendi, diuersæ scientiæ erunt, vel quæ habent vtrumque diuersum, vel saltem quæ alterum; vt quamuis in eisdem rebus versentur, diuersa tamen ratione eas tractent. Atque hoc modo Logica tradit discrimen & distinctionem scientiarum; Metaphysica autem, quoniam agit de ente ut ens est, diuidit & declarat omnia genera entium, v.g. quod alix res sint tantum speculabiles, alix factibiles, & alix ægibiles; rursum alix sunt omnino immateriales, alix penitus materiales, alix vero mediæ, partim scilicet materia-

*Distinctio
scientiarum
pertinet ad
Logicam &
ad Meta-
physicam.*

les, partim immateriales. Ex quâ distinctione rerum, nascitur distinctio scientiarum, ut alix sint speculatiuæ, alix actiuæ, alix factiuæ: speculatiuarum autem, alia sit Metaphysica, alia Physica, & alia Mathematica doctrina. Tradere igitur discrimen inter scientias, est Logici & Metaphysici; particularis autem artifex, cuiusmodi est Physicus vel Mathematicus, non potest id facere: quia talis est, nisi forte incipiat aut gerat personam vel Logici vel Metaphysici; quomodo Aristot. in 2. lib. Physicorum tradit discrimen inter Physicam & Mathematicas disciplinas. omnis igitur scientia particularis, quemadmodum supponit subiectum suum esse, ita quoque supponit distinctionem eius ab omnibus subiectis aliarum scientiarum: Metaphysicus autem quamuis distinguat subiecta scientiarum particularium, non idcirco tamen perfecte cognoscit ipsa; alioquin reliquæ scientiæ superflue essent, sed tantum cognoscit ipsa prout sunt gradus & genera entis diuersa inter se.

Memorantur causa & principia, affectiones item & species corporis naturalis.

C A P. V.

Quoniam constitutum est subiectum Philosophiæ naturalis, doctrinæ nostræ ordo depositus; vt causas, affectiones, & species huius subiecti generatim exponamus; sic enim lector poterit formam totius operis quasi in tabella quadam adumbratam & ante oculos suos expositam, intueri. Causæ rerum naturalium quatuor sunt, materia, ex qua sunt; efficiens, a quo sunt; finis, cuius gratia sunt; forma, propter quam sunt id quod sunt. Materia duplex est, vna rerum sublunarium, altera corporum caelestium; hæc enim materias inter se diuersas esse aperte docet Aristot. in 8. Metaph. tex. 12. & in 2. lib. tex. 10. Materia rerum sublunarium, alia prima, quæ communis est earum omnium rerum quarum mutua est communitatio; alia secunda, quæ multiplex est; nam

De varietate materiarum.

De varietate forma.

elementa sunt materia mixti, & partes similes partium dissimilium, & dissimiles; totumque corpus organicum, est materia animalis. Forma est duplex, una substantialis quæ facit ens simpliciter, & hoc aliquid, & ubique definitur ab Aristot. ¶ Quod quid erat esse rei,] quoniam uel est tota quidditas rei, uel certe principalis pars quidditatis: Quatuor aut gradus sunt formæ substantialis, unus eius quæ dat tantum esse rei, qualis est forma elementorum & mixtorum quæ caret anima: Alter, qui præterea tribuit uitam, ut forma plantæ: Tertius, qui præter hæc, largitur vim sentiendi: Quartus, qui ad hæc omnia, impertitur vim rationis & intelligentiæ; atque hæc est propria forma hominis, obtinens principem locum inter formas naturales; de qua Themistius in 2. lib. de Anima super tex. 32. eleganter scribit his verbis, [Ab anima vegetali ad alias, ordine subeundum est, usque dum ad postremam & nobilissimam ascendamus, ea est rationalis, quæ quanquam vltima ortu est, tamen potestate & dignitate cognoscitur Princeps; illuc progressa natura mortalis, recepti uero cedit, nec procedit ultra.] Altera est forma accidentalis, cuius munus triplex est; primo, apte præparare & instruere materiam ad accipiendam formam substantialem; tum, eam conseruare & tueri ab his quæ vim habent uitandi ipsam atque corrumpendi; Postremo, esse quasi instrumentum quoddam naturale per quod substantia operetur; non enim potest substantia quidquam agere sine accidentibus; quod aperte indicat Aristot. in libro de Sensu, & sensu, ubi agit de sapore, scribens hoc modo, [Quæ igitur ignis, uel quæ terra, nihil natum est agere uel pati, quæ autem inest contrarietas in eis, hæc omnia agunt & patiuntur.] Efficiens aliud uniuersale, aliud uero particulare, illud rursus duplex, quoddam mouens quidem Physice, sed non existens Physicum, hoc est mouens, non motum, ueluti est intelligentia; quoddam autem, quod mouet Physicè, & est Physicè, quia mouet & mouetur; tale autem est cælum, quod secundum Peripateticos agit in hæc inferiora per motum & lumen: Hoc autem quod est agens particulare, triplex est; etenim uel semper est simile effectui; quod bifariam contingit, aut enim est eius-

De varietate efficiētis.

dem speciei cum effectu, ut homo semper gignitur ab homine; uel eiusdem generis, ut mulus procreatur ab equo, uel semper esse dissimile suo effectu, huius generis sunt omnes animantes quæ solùm ex materia putrescente gignuntur; uel partim est simile, partim dissimile sui effectu, quod perspicue cernitur tum in alijs tum in generatione ignis, quem uideamus interdum effici ab igne, aliquando uero etiam ab alijs causis, hoc est uel a lumine uel a motu. Solent autè Latini Philosophi & Theologi causas efficientes in æquiuocas & uni uocas diuidere, quod tamen in idem recidit. Finis duplex est, unus generacionis, alter rei genitæ; quæ distinctio peruulgata est apud Philosophos, & uadit ab Auer. 4. de Cælo comm. 22. Ille est forma quæ per generationem acquiritur. Vnde Aristot. in 1. de Gener. tex. 53. sic ait, [Habitibus præsentibus, non amplius generatur, sed est iam; formæ autem & fines, habitus quidam sunt.] Et in 2. Physicor. tex. 70. inquit formam & finem esse idem numero. Hic autem finis rei genitæ est perfecta operatio eius, de quo fine Aristoteles loquitur in 2. de Cælo tex. 17. scribens, eorum, quorum est aliquid opus, unumquodque esse gratia operis: & in 3. libro Ethicorum, vltimum finem hominis collocat in perfecta operatione uirtutis. Rursus, finis alius est cuius gratia alius cui, ut finis qui intenditur a Medico est sanitas, cui autem talis finis procuratur, est ægrotus: hanc distinctionem finis innuit Arist. 2. Physic. tex. 24. & 2. de Anima tex. 37. Præterea, alius finis acquiritur per motum qui est Physicus, & est finis rerum naturalium, hic autem in 2. Physic. tex. 23. ab Aristot. describitur his uerbis; [Quorū enim continuo motu existente, est aliquis finis ipsius motus, hic vltimum est, & id cuius causa.] Alius finis est propter quem res agunt, non ut ipsum producant, sed ut assimilentur ei, quomodo Deus est finis omnium rerum; priorem finem Aristot. in 3. Metaph. tex. 3. negat esse in rebus immobilibus, uti sunt intelligentiæ uel res Mathematicæ; posteriorem autem finem in 12. Metaph. 37. Affirmat repeti. Et etiam in rebus immobilibus uel in ipsis intelligentijs. Porro, quæ agunt propter finem, quædam extrinsecus & ab alio mouentur ad ipsum,

Resutatur
4. opinio.

D

ipsum, quemadmodum corpora simplicia dicuntur ab Aristot. tum in 8. Physicor. tex. 32. tum in 4. lib. de Caelo 25. uel a generante uel a remouente prohibens, moueri ad suum locum naturalem, qui est finis huiusmodi corporum: Alia mouent se ad finem suum, sed nullo modo cognoscunt eum; eius generis sunt uiuentia, quorum finis est generare sibi simile, ut Arist. indicat in 2. libro de Anima textu 34. ad quem finem ipsamet sua ui & potestate naturali se prouehunt atque perducunt, nelectu cernere licet in plantis. Alia mouent se ad finem & cognoscunt tam finem, quam media, quæ conducunt ad finem, sed non cognoscunt hæc (vt loquitur more nostrorum Philosophorum) formaliter, uerum tantum materialiter, hoc est cognoscunt rem quæ est finis, & cognoscunt media, sed non prout est finis, aut medium: hoc genere continentur omnia bruta, quæ uidentur impulsu quodam naturali trahi ad expectandum finem suum, & querenda media necessaria ad assequendum illum: Alia denique cognoscunt perfecte finem suum, & media quæ ducunt ad ipsum, & liberè agunt ita ut in ipsis positum sit agere & non agere. Hunc supremum gradum agentium, vnus omnium animantium tenet homo; qua etiam de causa dicitur esse dominus suarum actionum. Sed de cæussis rerum naturalium facis.

*Quæ sine
in Physica
principia co
gnoscendi &
præcipua q̄
dam pronū
siata.*

Sunt in Physica quedam alia principia quæ in scholis Philosophorum, vocari solent principia complexa, uel principia cognoscendi, quæ nihil aliud sunt, quam sententiæ quædam generales notissimæ ac tristissimæ, quæ crebrò usurpantur ab Aristotele, & ad res Physicas explicandas probandasque sæpenumero adhibentur: Huius generis sunt hæc. I. Motum esse. II. Esse multitudinem & diuersitatem in rebus naturalibus. III. Tria esse principia generationis rerum naturalium, materiam, formam, & priuationem. IIII. Quatuor esse genera causarum, materiam, formam, efficiens, & finem. V. Ex nihilo nihil fieri, sed in omni productione Physica, opus esse subiecto aliquo & materia. VI. Per se non generari materiam aut formam, sed totum compositum. VII. Naturam esse principium motus in eo in quo

est. VIII. Naturam operari alicuius gratia. IX. Naturam nihil frustra facere. X. Naturam semper, cum possibile est, facere quod est melius. XI. Quæ natura fiunt; aut semper aut ut plurimum ita fieri, quæ autem præter hæc accidunt, non fieri secundum naturam. XII. Naturam fugere infinitum & inordinatum, semper enim natura querit finem, & est omnibus causa ordinis. XIII. Motum esse actum entis in potentia prout in potentia. XIIIII. Quatuor esse species motus, generationem & corruptionem; augmentationem & decretionem; alterationem, & motum localem. XV. Omne quod mouetur, ab alio moueri. XVI. Moueri a se, proprium esse animatorum. XVII. Esse formam substantialem. XVIII. Formam substantialem esse præstantiorem materia; & mouens mobili & agens patienti. XIX. Natura eligit potius unum quam multa, & pauciora quam plura, nisi quid obstat. XX. Continuum esse diuisibile in infinitum. XXI. Contrariorum esse contrarias causas, effectus atque proprietates. XXII. Omni natura constanti, esse certum magnitudinis & paruitatis terminum. XXIII. Remissionem & debilitationem unius contrarij, fieri propter admixtionem alterius contrarij. XXIII. Idem ut idem, semper aptus esse facere idem. XXV. Omni actui, propriam & determinatam potentiam, & omni formæ, propriam & determinatam materiam respondere. XXVI. Nihil præter naturam existens, aut uolentem, esse perpetuum. XXVII. Actus actiuorum, in patiente, & disposito recipiuntur: Ex quo natum est illud multorum sermone tritum pronuntiatum, Quicquid recipitur, per modum recipientis recipitur. XXVIII. Quod est in rebus naturalibus euidens secundum sensum, id non esse in questionem uocandum, nec rationibus probandum. Hæc atque horum similia, quæ sparsa in scriptis Aristotelis reperiuntur, sunt quasi fundamenta & firmamenta quædam, quibus eius toto prope Philosophia naturalis nititur at que fulcitur, easque passim occurrunt, ut ipse quæ in plarisque demonstrationibus & probationibus Physicis inferuntur. Sed veniamus ad affectiones & species corporis naturalis.

Affectiones communes omnium rerum
D 4 natu-

naturalium, præsertim corruptibilem, quatuor sunt, Quantitas, Locus, Tempus, & Motus. Quantitas est duplex, una magnitudo, altera numerus, etenim corpus naturale quæ est mobile, debet esse præditum magnitudine, quæ verò est specie multiplex, necesse est ipsum dividi in multas & varias species rerum. Magnitudini autem est adiuncta figura; nam cum omnis magnitudo naturalis sit corpus finitum; terminus autem corporis est figura, necesse est omne corpus naturale affectum esse aliqua figura; locus absolutè quidem debetur corpori naturali, quia est corpus longum, latum, & crassum; hic autem vel ille locus, hoc est vel superior, vel inferior debetur ei quatenus habet gravitatem vel levitatem. Loco autem cognatus est situs vel positura, quæ ex circumscriptione loci, & locati corporis existit; cuius differentie sunt, supra, infra, ante, retro, dextrum, sinistrum. Motus est præcipua affectionum naturalium, & quæ maiori studio, cura, & diligentia tractatur à Physico quàm aliæ; cuius quatuor sunt species, generatio & corruptio, accretio & decretio, alteratio, & motus localis. Tempus non modò est mensura omnium motuum naturalium, sed etiam merito durationem rerum corruptibilem. Species verò corporis naturalis, septem sunt, cælum, elementa, mixta imperfecta, ut nix & grando, mixta perfecta quæ carent anima, ut metalla, plantæ, bruta; homo; quanquàm mixta imperfecta (quoniam non habent formam substantialem diversam ab elementis ex quibus constant, sed sunt accidentaria quædam eorum complexio & coagmentatio) non debent tanquam species quædam corporis naturalis diversa ab elementis recenseri. Harum autem specierum quæ sit præstantissima paucis explicandum est.

Inter species corporis naturalis, quæ sit omnium præstantissima.

C. A. P. VI.

Aristoteles multis in locis haud obscure docet, cælum dignitate antè reliquis corporibus naturalibus. Nam

in libro 6. Ethicorum, ubi loquitur de sapientia, ita scribit, [Neque verò quidquam ad rem attinet, quòd homo reliquorum animalium quiddam sit quàm optimum: sunt enim & alia homine multo ditiora, ut ea quæ omnibus maximè sunt in conspectu, ex quibus hic mundus coagmentatus est.] Deinde in 2. Physicor. textu 47. & 1. de partibus animalium cap. 1. reprehendit eos Philosophos, qui aiebant, plantas & animalia effici a suis quæque causis, cælum autem & sydera, casu & sortitu extitisse, [absurdum, inquit, est cælum, & divinissima sensibilem, subijcere temeritati fortunæ.] Tum, in 1. de Cælo textu 12. inquit, [Manifestum est, esse aliam substantiam præter eas quæ hic sunt, priorem, ac diviniorè his omnibus.] loquitur autem de cælo. Præterea 1. lib. de Cælo tex. 100. ait cælum esse corpus immortale & divinum, ex quo & alijs corporibus pendet esse & vivere, his quidem exactius, his autem obscurius. Amplius, in 1. de Cælo tex. 16. sic ait. [Quapropter ex omnibus his, aliquis ratiocinando crediderit, quòd est aliquid, præter corpora quæ hic & circa nos sunt, alterum separatim, tanto nobiliorem habens naturam, quanto plus distat ab his, quæ hic sunt.] Ad hæc, in 1. de Partibus Animalium cap. 5. ait, res naturales æternas, ut sunt cæli, tantum præstare alijs rebus naturalibus, ut cognitio illarum vel minima & tenuissima multis partibus præstabilior sit, quàm harum rerum amplissima & accuratissima scientia. Postea, in 1. libro Meteorologico, inquit hunc mundum inferiorem, continentem acque coniunctum esse cælo, ut omnis virtus eius per motus celestes confervetur & gubernetur. Hoc etiam est valde consentaneum rationi, etenim substantia cæli est simplex, ingenerabilis, & incorruptibilis; forma a qua movetur, & quæ est finis ipsius, est intelligentia; motus eius est circularis, qui est primus & nobilissimus omnium motuum naturalium; figura est rotunda, quæ antecellit cæteras species figuræ; virtus eius & efficientia, est maxime generalis, utpote per quam omnia quæ sunt infra Lunam, procreantur, reguntur, conservantur, & quodam modo perpetuantur. videtur igitur

cæle

esse cælum omni alio corpore naturali præstantius.

Sed hoc non videtur carere difficultate: quoniam Aristot. in proximo librorum de Anima, significat scientiam animæ, dignitate antecellere reliquis disciplinis, ergo anima vel animal, erit nobilior cælo.

Deinde, videtur homo esse nobilior cælo, quippe cum habeat animum participem rationis, immortalem & diuinum, suum lem Dei, & partem prope modum intelligentiis: quin etiam Aristot. in 2. Ph. tex.

24. inquit hominem esse finem omnium rerum, hoc modo scribens, [Et utimur tanquam propter nos, omnibus quæ sunt, finis enim quodam modo & nos finis.] Præterea, animatum est nobilior inanima to, sed formica v.g. est animata, cælum autem non, ergo formica est nobilior cælo. Verum paruo negotio occurrere possumus his obiectionibus. Ad primam dubitationem respondemus. Cum Arist. ibi commendat scientiam animæ, tum ob certitudinem, tum ob excellentiam rerum quas tractat, non affirmat eam primam esse omnium disciplinarum, sed esse ponendam in primis, hoc est numerandam esse inter primas & clarissimas scientias; quod profecto verum est, nam post doctrinam intelligentiarum, & scientiam cæli, primum ac summum locum sibi suo iure vindicat scientia animæ. Ad 2. obiectionem responderet Arist. cælum posse considerari duobus modis, vel unâ cum intelligentia, hoc est pro toto quodam, quod existit ex orbe & intelligentia, cuius motu, ac efficientia continentur omnes res sublunares; vel præcisè & citra intelligentiam, prout est corpus quoddam simplex & naturale; & quod perpetuo mouetur in orbem: similiter diceret Arist. hominem bifariam accipi posse, vel ut est corpus quoddam naturale, habens esse physicum, & operationes physicas, vel ex ea parte quæ est immortalis intelligens, & participes diuinitatis. His positis, facillime dissolueret dubitationem propositam ad hunc modum; Cælum (sumptum priori modo proculdubio nobilior est homine, posteriori autem modo vincit quidem dignitate hominem priori modo acceptum, vincitur tamen ab eo si homo posteriori modo consideretur: Vel aliter, anima ratio-

nalis pendet a cælo ratione corporis quod informat, & unionis cum eo ex qua existit homo, & ratione operationis, quatenus ea pendet a phantasmate, & usus eius potest impediri ob deprauationem instrumenti sensitiui, per se autem & simpliciter, ea ratione ut animus nollet est immaterialis, omnia intelligens, & liberum habens arbitrium, non pendet a cælo. Sicut igitur homo quodam modo est dependens a cælo, quodam modo non; ita quodam modo est eo nobilior, quodam modo uerò nõ; quamuis propter nobilitatem hominis, (quam post resurrectionem animo & corpore adepturus est, & quia eius gratia cælos creatos esse in sacra scriptura legimus, tum alibi, tum Deuteronom. 4.) iudicio uerius dici potest, hominem esse simpliciter præstantiorem cælo. Ad eum autem locum qui ex 2. Ph. adductus est, duobus modis respondere possumus: uno modo, si dicamus Aristot. ibi facere hominem finem omnium rerum, non naturalium sed artificialium. nam de huiusmodi rebus ibi loquitur Aristot. omnes enim artes comparatæ sunt ad usus & commoditates hominis, præsertim, ut inquit Albertus, hominis ciuilis, nam homo solitarius agens uitam solitariam, non eget tam multis artibus, atque hoc modo prædictum locum Aristot. interpretantur Simplicius, Auerr. & B. Thom. est igitur homo finis omnium rerum artificialium. quin etiam hominem finem esse omnium rerum naturalium, quæ sunt infra Lunam, Aristot. docet. 1. Polit. cap. 5. Altero modo, possumus etiam dicere hominem dici finem omnium rerum non absolute, sed quodam modo, quam particulam ponit ibi Aristot. cælum enim in primaria intentione est propter Deum & intelligentiam, quodam modo autem, hoc est, secundaria intentione, est propter generationem & conseruationem harum rerum inferiorum, maxime autem hominis. Sed dicit aliquis. Aristot. teleum in 9. lib. de Hist. Animal. cap. 1. ita scribere de homine, [Quorum uestigia morum, cum in omnibus fere insunt, tum vel maxime in perfectioribus; & maxime in homine, hic enim natura perfectissima est, & ob eam rem habitus isti conspectiores in ipso continentur.] Et in 2. lib. de Partib. animalium cap. 10. [Habent,] in-

An homo sit finis omnium rerum naturalium.

Tres Dubitationes.

Quomodo cælum parum sit nobilior homine, parum uero non.

Obiectio.

quit,

quit, [quædam animalia etiam bene uiuenti rationem, quale hominum genus est, quippe quod ut unum ex nobis cognitum diuinitatis particeps sit, aut omnium maxime.] quibus uerbis significat hominem dignitate excellere omnes res naturales.

Solutio.

Verum, hoc facta soluitur, nam Arist. nō loquitur de homine absolute, sed facta comparatione cum alijs animantibus mortalibus; id quod ex eius uerbis liquido cognoscitur. Ad 3. dubitationem dici potest, comparationem fieri debere in his, quæ sunt eiusdem generis uel ordinis.

Non sēper animatum est nobilius inanimato

Quocirca in mortalibus, animatum nobilius est inanimato, sed animatum mortale, non est nobilius inanimato incorruptibili, quale est cælum; quod (tum quia est incorruptibile, tum quia est causa universalis omnium corruptibilium, in fieri, in esse, & in operari) ceteri debet nobilius cunctis rebus corruptibilibus. Quanquam D. Thom. uidetur paulo aliter sentire in 1. par. quæst. 70. artic. 3. in resp. ad 2. scribens animal simpliciter esse nobilius cælo, propter animam: cælum autem secundum quid esse nobilius animali, tum quia forma eius in totum perficit materiam, ita ut non sit amplius in potentia ad aliam formam; quod non facit anima in animali, tum etiam propter motum caelestem, qui fit a nobiliori motore.

Enumeratio partium Philosophiæ naturalis.

C A P. VII.

Quod sit subiectum Philosophiæ naturalis, & quæ huius subiecti principia, affectiones, & species, ostensum est; sequitur, ut principes Physicæ partes, earumque partium inter se ordinem, indicemus. Aristotel. in 3. lib. de Anima tex. 38. auctor est scientiam ita secari & diuidi ut res diuiduntur, in quibus scientia uersatur, ex quo fit, ut quoniam supra indicauimus uarietatem rerum naturalium quæ subiiciuntur Physicæ, nunc facillimum nobis futurum sit colligere ac explicare omnes partes Philosophiæ naturalis. In principio operis Me-

A teorologici Aristot. partim repetens quæ ante docuerat, partim ea proponens quæ deinceps tractaturus erat, pulchre ante oculos ponit omnes partes Philosophiæ naturalis, earumque dispositionem & ordinem. Commemoratur autem ibi sex partes Physicæ. Vnam de primis causis naturæ, & de omni motu naturali, quæ continentur octo primis libris Physicis; Alteram, de cælo, quam complectuntur quatuor libri de Cælo & Mundo: Tertiam, de mutua transmutatione elementorum, & uniuersæ de generatione & corruptione, quæ docetur in lib. de Generatione

Septi partem Physicæ

B & corruptione: Quartam, de rebus Meteorologicis, quam Aristoteles exposuit tribus, uel ut alijs placet, quatuor libris: Quintam, de animalibus, qua comprehendit Aristot. omnia quæ pertinent ad doctri nam animalium, hoc est libros de Historia animalium, de Partibus animalium, de Anima, de Generatione animalium, & quæ uulgò nominatur Parua naturalia: Sextam, de plantis, de quibus pollicetur Aristot. se uelle conscribere aliquod opus; tum hic (tum in lib. de Sensu & sensili, ubi agit de saporibus) & in fine libelli de Longitudine & breuitate uitæ; sed neque nūc extat aliquod opus eius de plantis, neque extabat tempore Alexandri, ut ipse scribit in suis Commentarijs in lib. de Sensu & sensili, loco suprascripto; duos autem libros de Plantis, qui nunc circumscribuntur nomine Aristot. utri doctrinæ Aristotelicæ periti, existimant falso adscribi Aristot. cui rei fidem faciunt, inuentio, dispositio, & elocutio rerum quæ tractantur in illis libris, quippe cum nihil planè oleant lucernam Aristot. His sex partibus Physicæ, adiungenda est septima de mixtis perfectis & inanimis, uti sunt metalla, quam prætermisit quidem Aristot. in hac enumeratione, sed in fine tertij Me teorologici expressit, nam cum de metallis generatim quædam attingisset, ampliore & diligentiore explicationem pollicetur his uerbis, [Communiter igitur dictum est de omnibus his, sigillatim autem considerandum est intendentibus circa unumquodque genus.] Hæc igitur est diuisio uniuersæ Philosophiæ naturalis, a Peripateticis memoriæ prodita.

Cæ-

Antonius
Mirandula
in li.
15. de E-
nerfione fa-
gulari ter-
tiamini.

Ceterum, quoniam nonnulli ætatis no-
stra Philosophi, præstantes ingenio & sci-
entia Philosophiæ Aristotelicæ, pugnacissi-
me contendunt octo libros Physicæ (in
quibus agitur de principijs & affectioni-
bus rerum naturalium) omnino remouen-
dos esse a partibus Physicæ, & referendos
esse ad Metaphysicam, initium autem Phi-
losophiæ naturalis sumendum esse ex li-
bris de Cælo; æge hanc etiam opinionem
obiter refellamus. Multa sunt quæ huic
opinionem maxime aduersantur. Primò, ti-
tulus horum librorum, qui est de Physico
auditu. Tum quoniam Aristot. citans ali-
bi hos libros, appellat eos Physicos; veluti
in 8. Physic. tex. 4. Postea, quia omnes
interpretæ Aristot. concordissime agno-
scent hos libros Physicos, & primam partem
Philosophiæ naturalis: Deinde, quod
duo primi libri sint Physici, ostendit Ari-
stot. in præmio, dicens entendum esse
Physico, primum omnium docere causas
& principia rerum naturalium. Quod autem
reliqui sex libri sint etiam Physici, apertè
indicat Aristot. in principio tertij
libri, scribens, [Quoniam Physica tra-
ctat de natura, quæ est principium motus,
motus autem est continuus; ac proinde po-
test infinite diuidi, & sine loco ac tempo-
re esse nequit; ob id Physico differendum
esse de motu, infinito, loco, & tempore.]
Ad hæc, Aristot. in 1. de Partibus ani-
mal. præcipit in omnibus disciplinis expo-
nendis atque tractandis, primum docenda
esse quæ sunt maxime communia, sed
quæ declarantur in octo libris Physicis,
sunt maxime communia omnium pene re-
rum naturalium; ergo &c. His accedit,
quod omnis sciëntia ut est in 1. Poster. tria
speculatur circa subiectum suum, princi-
pia, species, & affectiones eius; quare Phy-
sica speculari debet principia & affectiones
sui subiecti, quod est corpus natura-
le: huius autem corporis principia & affec-
tiones, traduntur in octo libris Physicis,
ergo tales libri non possunt a Physica remoueri.
Postremo, vnius sciëntiæ est; ut scri-
bitur in 1. Poster. 43. docere subiecti sui
principia, species, & affectiones, si Meta-
physica igitur considerat principia & affec-
tiones corporis naturalis, de quibus agi-
tur in octo libris Physicis, eadem profectò
considerabit species corporis naturalis; ex

A quo necessario efficitur, vel nullam esse
Physicam, vel si qua est, certe superuaca-
neam esse: cum quiddam attingat ad perse-
ctam cognitionem rerum naturalium, id
totum sibi sumat & arroget Metaphysica,
quare absurdum est octo lib. de Physico au-
ditu, remouere a doctrina Physicæ: om-
missa igitur hac opinione, pergamus ad
alia, & de supradictarum partium Physicæ
ordine differamus.

De ordine quorundam partium Physicæ
conuenit inter omnes; etenim certum
est octo libros Physicorum, primum tene-
re locum, quippe cum principia & quasi
fundamenta totius Philosophiæ natura-
lis, & æque maxime communium doc-
trinam contineant. Vnde Auer. in suo
prologo Physico, loquens de his libris sic
ait, [Proportio istius libri ad scientiam na-
turalem, est sicut proportio elementorum
rei ad rem, quia iste liber comprehendit
res, quæ sunt principia & radices uniuersales
illorum, de quibus vult loqui Natura-
lis.] Hos libros proxime sequuntur duo
libri de Cælo; eorum enim quoniam est
maxime simplex, perfectum, immortale,
& causa efficiens, regens atque conser-
uans omnium rerum sublunarium, opti-
mo iure sibi uendicat primum locum inter
species corporis naturalis: Tertius locus
tribuendus est elementis, quippe cum
sint corpora simplicia & principia omnium
rerum mixtarum. Doctrinam autem ele-
mentorum Aristot. quidem inchoauit in
extremis duobus libris de Cælo, in libris
verò de Generatione penitus absoluit, ut
inquit Alexander in principio operis Me-
teorologici, & Philoponus in proximo
lib. de Generatione. Porrò quæcumque
scribuntur in libris de Generatione per-
tinere ad scientiam elementorum, eoque
referri ab Aristot. ex his quæ subijciam,
manifestum erit. Totum opus quod in-
scribitur de Generatione & corruptione,
diuisum est in tres partes; in prima agi-
tur præcipue de generatione & corrup-
tione; in secunda quæ incipit a tex. 43. pri-
mi libri de Actu, Actione, & Mixtione;
in tertia quæ continet secundum librum,
agitur de elementis. Ad hæc tres partes
distinguendas, Aristot. vsus est tribus
progymijs, ut cuius licet videre in prin-
cipio cuiusque partis. His igitur partes affir-
mamus

Principia
lis mate-
ria, q̄ tra-
ctatur in li-
bris de Ge-
neratione,
& corrup-
tione, sicut
elementa.

namus Aristot. instituisse atque pertractasse elementorum causa; ac de vltima quidem, hoc est de secundo lib. nemini dubium est. nam & Aristot. initio eius libri proponit se velle agere de elementis, & principalem partem libri consumit in explicatione illorum: & alibi citans hunc librum, appellat eum de elementis, vt in 2. de Anima tex. 117. & in libello de Sensu & sensili, vbi disscit de saporibus. Secundam autem partem operis, etiam referri ad doctrinam elementorum, planum facit Aristot. in progymio eius, scribens ibi textu 43. quia de elementis sermonem instituit, necessarium item agendum esse de tactu, actione, & mixtione. De prima vero parte, quae est de generatione & corruptione, licet id maxime obsecrum esse uideatur (propterea quod Aristot. significat in progymio eius, se agere velle non tantum de generatione & corruptione elementorum, sed vniuersae ac simpliciter de generatione omnium quae natura constant) idem tamen sententiandum est. Etenim Aristot. tum in progymio 2. lib. de Generatione, tum apertissime in 3. lib. de Caelo text. 1. indicat se aggredi ad tractandum de generatione & corruptione, elementorum causam; sic enim scribit in 3. de Caelo, [De primo igitur elementorum dictum est, & quale id est, secundum naturam, & quod incorruptibile, atque ingenerabile. Reliquum est autem de duobus dicere, simul autem accidet de his dicentibus, & de generatione & corruptione considerare; generatio enim aut omnino non est, aut solum in his est elementis aut in ijs quae ex his sunt.] Ex quo intelligitur vltimos duos libros de Caelo, & item duos de Generatione facere vnum opus, quo perfecta elementorum doctrina continetur. De ordine igitur harum partium Physicæ quas memorauimus, omnes consentiunt. At de quarto lib. Meteorologico, de libris de Anima, ac de Plantis, quo loco censeri & numerari debeant, magna controuersia & dissensio est inter expositores Aristot. de qua re, quod nobis videtur maxime probabile, in præsentia explicabimus.

De Quarto libro Meteorologico.

C A P. VIII.

Go sic existimo, cum libri qui vulgo inscribitur quartus Meteorologicus, nihil attinere ad doctrinam Meteorologicam, nec cum alijs tribus prioribus libris coherere, sed potius libris de Generatione & corruptione subiungendum esse; in quam opinionem adducor his rationibus. Primo, quia nec inscriptio operis Meteorologici, conuenit in hunc librum, nec materia Meteorologica, quae est duplex habitus, vnus calidus & humidus, alter calidus & siccus, vt est apud Aristot. in principio primi, & sine tertij libri Meteorologici. Etenim quae continentur hoc libro (sive is sit separatus ab alijs & per se coherens, vt quibusdam visum est; sive sit pars seu additamentum eius operis quod est de elementis) neque iunguntur in sublimi, nec duplici ex habitu efficiuntur. Deinde, Aristot. in progymio Meteor. exponens vniuersam materiam pertractandam in libris Meteorologicis, solum enarrat ea quae docentur in tribus libris, de quae to autem nullum verbum facit; mox lubdit, [Cum autem,] inquit, [pertransierimus de his, speculabimur de animalibus, & plantis] ex quo perspicitur, inter tres libros Meteorologicos, ac eos qui sunt de Animalibus, non esse interponendum hunc librum. Praeterea, inter libros tres Meteorologicos apparet magna euidentisque connectio, quam Aristot. apertissimis verbis facit & declarat primis extremisque verbis cuiusque libri; at inter hunc librum, & priores tres Meteorologicos, nec est nec fit ab Aristot. vlla connectio; nam in fine tertij libri proponit agendum esse de metallis, in principio autem huius libri reuocat in memoriam quae tractata fuerunt in 2. lib. de Generatione, de primis qualitatibus elementorum, & proponit se velle docere nonnullas affectiones, quae ex actione perpersioneque harum qualitatum existunt, vt vel ex hoc vno loco, clarissimum sit hunc librum connectum esse non cum Meteorologicis sed cum his qui sunt de Generatione.

Ad

Liber, qui dicitur 4. Meteorologicus non pertinet ad doctrinam Meteorologicam, nec post tractat Meteorologicorum, locari debet, sed post libros de generatione & corruptione.

Ad hæc, causa quæ mouet alios, ut hunc A
librum proxime subiungant alijs Meteorologicis, futilis est; siquidem iuxta in alijs tribus libris dictum esse de mixtis imperfectis, in hoc autem agi uniuersè de mixtis perfectis, quod perfectò falsum mixto nam neque hic declaratur principia mixtorum, quæ sunt quatuor elementa, nec eorum species, quæ sunt metalla & lapides, nec affectiones, quæ sunt tum alia, tum in primis qualitates sensibiles; sed in hoc libro scopus Aristotelis est (cum in 2. libro de Generatione docuisset esse quatuor primas qualitates, earumque duas esse actiua, alteras uero duas passiuas) declarare ea quæ tam ex actione quam passione talium qualitatum accidunt mixtis; ex actione enim caloris & frigoris, prouenit generatio, putrefactio, concoctio, & concoctio, earumque species, uti sunt maturatio, cruditatis, elixatio, inquinatio, assatio, & tollio: Ex perpeffione uero humoris & siccitatis, proficiuntur mollietas, durities, concretio, liquefactio, inersatio; tum præter hæc, flexibile, friabile, frangibile, & alia horum similia; ut nemo sit, licet parum acute uideat, qui cernens animo principium, finem, & totumque contextum huius libri, non animaduertat eos dissentaneum esse libris Meteorologicis; his autem qui sunt de elementis seu de Generatione, planè consequentem. His denique accedit locupletissimum testimonium Alexandri, quem nos huius sententia ducem & auctorem libenter sequimur: is enim in præfatione sua super hunc librum sic ait, [Liber hic qui quartus inscribitur Meteorologicorum, Aristot. quidem est, uerùm ad Meteorologicum negotium non attinet; nam quæ in ipso pertractantur, huiusce theoriae propria non uidentur, sed magis quantum ex his quæ in ipso dicuntur, ratiocinari possumus, consequi habet ad lib. de Generatione & corruptione: cum enim in ipsis pertractauerit de quatuor uirtutibus tangibilibus, caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate, ostendem ex combinatione harum uirtutum elementa fieri, quia etiam aliquas ipsarum actiua esse; aliquas uero passiuas; in præfenti modo libro, quæ nam sint ea declarat, quæ, unaquæque dictarum uirtutum facit, aut patitur, & quæ ab ipsis

geruntur, ac fiunt.] Hæc Alexander.
Sed dicit aliquis, Hic liber inscriptus & habitus est Meteorologicus, etiam ante tempora Alexandri. Esto: sed Alexander improbat talem inscriptionem, nec est inusitatum uel adornare libros falsis inscriptionibus, uel eos adscribere alienis auctoribus. Sed cur, inquires, Aristot. non meminit huius libri in enumeratione quam fecit in præfatio operis Meteorologici? An quia cum comprehendit sub opere de elementis & de Generatione? An potius quoniam cum instituit generalem distributionem Philosophia naturalis in principales partes eius, sicut omisit opus de metallis, ita non est mirandum hunc unum librum fuisse ab eo prætermisum. Illud uero quod nonnullis deducit ab hac sententia, infirmum sanè est. Aiunt quidam, hunc librum non posse coniungi cum his qui sunt de Generat. propterea quod Aristot. extrema parte ipsius, significat huic libro proxime succedere libros de Partibus animalium, scribens, [Quoniam hic dictum fuit generationem de constitutione naturaque partium similarium, deinceps agendum esse sigillatim de unaquæque ipsarum, tum de partibus dissimilaribus, ad extremum de animalibus quæ constant ex huiusmodi partibus.] Sed hoc argumentum, nec obest nobis, ne prodest his qui contra sentiunt: non enim illis uerbis Aristot. indicat connexionem successiionemque librorum, sed potius seriem, atque ordinem rerum cognoscendarum, quasi diceret; Cum hic declarata fuerint nonnullæ affectiones quæ insunt in partibus animalium, cum qui uellet totam hanc materiam ad extremum usque profectui, oportet speculari hæc uel alia, quæ ibi proponuntur: alioquin si hic liber proxime anteit libros de Partibus animalium, ergo subsequitur libros de Metallis & de Anima, quoniam isti uolunt libros de Anima præire eos qui sunt de Partibus animalium: Cum autem contendant hunc librum proxime coniungi cum alijs Meteorologicis, hinc necessario concluditur libros de Metallis, & de Anima, priores esse libris Meteorologicis, quod nemo non uidet falsum & absurdum esse. Sed de his satis ueniamus ad libros de Anima & de Plantis.

Solutio 111
um dubitationum.

*De ordine
librorū qui
pertinent ad
doctrinam
animaliū.*

De ordine quo libri qui pertinent ad scientiam animalium, ab Aristot. scripti aut euulgati fuerint, ponam in medio, quæ potius ex varijs locis eius, coniectura consequi. Primus locus assignari debet libris de Historia animalium, quibus Aristoteles tradidit rudem & adumbratam notitiam animalium, quam quia non demonstrando, sed veluti narrando exposuit, appellauit Historiam: Secundus locus dandus est libris de Partibus animalium: Tertius, libello de Incessu animalium. Quartus, libris de Anima: Quinto, libro de Sensu & sensili; de memoria & remiſcentia; de somno & vigilia; de somnijs; de diuinatione per somnum; de communi motu animalium: Sextus, libris de Generatione animalium: Septimus, libro de Longitudine & breuitate uitæ; & de iuuentute & senectute, vita & morte; ac respiratione. Quod libri de Historia animalium primi omnium locari debeant, ex eo manifestum est, quod mos est Aristot. primum generalem & crassam notitiam rerū, quas diligenter tractare vult, proponere, tum subtilem & accuratam eandem cognitionem tradere. Deberi autem secundum locum libris de Partibus animalium, declarat epilogus illius operis & libri qui est de Motu animalium, vbi Aristot. repetens, quæ ab eo tractata fuerunt de animalibus, semper memorat primo loco lib. de Partibus animalium. His autem proximè succedere libellum de Incessu animalium indicat Aristot. extremis verbis quarti libri de Partibus animalium, scribens, [Quoniam actum fuit de partibus animalium, sequitur, vt de his quæ in excessu animalium deseruiunt disseratur.] Huic libello consequens esse opus de anima, declarant vitima verba huius libelli, quæ sic fere habent, [De partibus cum alijs, tum his quæ faciunt ad incesum animalium, hoc se habet modo: ijs autem sic determinatis, proximum est de anima contemplari] Has libros de Anima subsequitur liber de Sensu & sensili; quod ostendit Aristot. in principio eius, coniungens ipsum cum libris de Anima. Huic libro de Sensu & sensili adnectendus est liber de Memoria & remiſcentia; vt videre licet ex fine libri de Sensu & sensili. Porro, librum de Memoria & remiſcentia, sequitur hi qui sunt de Somno & vigilia, de Som-

nij, de Diuinatione, & de communi motu: post quos proximè numerantur libri de generatione animalium, id quod liquidò perspicitur ex epilogo libri de Motu animalium, qui sic habet, [De partibus igitur vniuersaliſque animalium, & de anima, præterea de sensu & memoria, & somno, & communi motu diximus, reliquum autem & de Generatione dicere.] Quod autem liber de iuuentute & senectute, de longitudine & breuitate uitæ, de vita & morte, atque respiratione, extremum locum teneant, aperte docet Aristot. extrema parte libri de Longitudine & breuitate uitæ, vbi sic ait [Dicta est causa de magnitudine & breuitate uitæ, reliquum autem nobis considerare de iuuentute & senectute, vita & morte, his enim determinatis, finem utique habebit, quæ de animalibus meliò dus.] si igitur hi libri terminat doctrinam animalium, necesse est his antecere eos qui sunt de Generatione animalium. Hoc igitur ordine videtur Aristot. eos libros qui continent scientiam animalium aut scripsit se, aut in publicum dididisse.

Sed quaerit aliquis, An ordine doctrinae libri de Anima proponendi sint his qui sunt de partibus animalium nec ne? Equidem vehementer assentior Alexandro, qui censet libros de Partibus animalium, ordine doctrinae prius explicandos esse, quæ libros de Anima: huius viri auream orationem hic adscribemus; sic enim ait in primo libro suo de Anima capit. 2. [Fere autem assecuturum ea quæ de anima traduntur, & rationes quæ ad eius substantiam pertinent, tractaturum, animaduertere præter cætera opus est id, quod in natura ambigiose elaboratum est. Cum enim qualis, & quæ res sit natura didicerimus, nobisque persuaserimus quocunque opere, vti admirabili, quod intercedente arte confectura sit longè maiori admiratione digna esse effecta natura: facile fidem præstabitur ijs, quæ a nobis de animæ substantia recensenda sunt; Nihil enim magis in causa est, vt cum de anima disseritur, ambiguus difficultatibus inuoluatur, quam quod difficultum est illius potestates functionesque ijs quæ de ipsa dicuntur consentanea, & concordati ratione coniungere; quasi omni corporea virtute diuina, & maiora esse existimetur,

*Libros de
Anima, or
dine doctrinae
posterior
res esse, ijs
libris, qui
sunt de Par
tibus ani
malium.*

Quare si ea quæ commodè & aptè de anima substantia proferuntur, contradictionibus implicare non volumus, primo loco ipse possidentis animam corporis apparatus contemplandus est, & internarum imicium externarumque partium cum ipso venustatis & pulchritudinis concentus, lex & dispositio conquirenda: Simul enim hæc ipsa speculati fuerimus, præquam vltius admirabile, & nostra opinione maius esse videbitur, vt in corpore supra quàm opinari possumus; mirabiliter atque ambitiosè disposito; anima tot in se motionum principia possidens, contineatur.] Auicenes idem sensu & scriptum reliquit in principio Meteororum. idè quæ recta ratio suadet: nam si anima est actus corporis organici, ergo corpus organicum ordine generationis est prius quàm anima, ac proinde prius declarari ac cognosci debet. Deinde si in explicandis disciplinis, incipendum est ab his quæ sunt magis nota & manifesta nobis, corpus autem organicum cum cadat sub sensu nostros est nobis magis conspicuum & familiare quàm anima, cur non doctrina corporis animati & partium eius præponenda erit scientiæ animæ? & Aristot. in 1. de Partibus animal. disputat an sit Physici agere de omni anima, qua re innuit doctrinam animæ non ab eo fuisse præpositam libris de Part. animalium, sed magis postpositam. Sed Auicenna nobis dissentiens, vult libros de Anima priores esse his qui sunt de Partibus animalium, tribuens eis sextum locum inter partes Philosophiæ naturalis; eo maxime argumento, quod anima sit perfectior corpore, & finis eius, & sicut est præcipua causa ipsius animalis, ita in eo cognoscendo priorem, atque potiore esse debere. verum dupliciter D peccat Auicenna, primum, quia putat in docendis rebus perpetuò tenendum esse ordinem naturæ ac perfectionis, cum Aristot. clamet in 5. Metaphy. tex. 1. non a primo & rei principio aliquando inchoandum esse; sed vnde quis facilius discat. Deinde quoniam facit scientiam animæ, partem quandam Physicæ diuersam a doctrina animalium, cui Aristot. vult esse unam methodum animalium, quæ comprehendat libros de anima & de Partibus animalium, & alios quos supra enumerauimus, vt apud

Opinio Auicenna re fellitur.

A cum uidere licet in Progmio Meteororum, & in fine libri de Longitudine & breuitate vitæ.

De Plantis autem ita dicendum est, Aristotelem prius tractasse de animalibus quàm de plantis: vbi enim commemorat hos libros, semper anteposit libros de Animalibus, his qui sunt de Plantis, vt potest cognosci ex his quæ scribit ipse in proemio Meteororum, in lib. de Sensu & sensib. vbi loquitur de saporibus, & in fine libri de Longitudine & breuitate vitæ; idque Aristoteles non temere sed consultò fecit: ete nim ordine doctrinæ priores sunt libri de animalibus quam de plantis; nã licet plantæ quæ sunt corpora magis simplicia, uideantur esse natura priores animantibus, tamen horum doctrina antegredi debet, propterea quòd facilius & manifestior est & multum præbet adiumenti ad capeendam scientiam plantarum: operationes enim animæ, partes item & instrumenta plantarum, deprehenduntur, cognoscuntur & nominantur per analogiam quandam ad ea quæ cernuntur in animalibus, hoc autem perspicuum fit ex uerbis Theophrasti, quæ in primo de Historia plantarum sic habet [Nec illud latere non decet, quid proportione intelligi debeat, vt in animalium genere, ad ea scilicet redigendo, quæ quum simillima perfectissimæque continentur; ad summam omnium quæ in plantarum genere spectantur similitudo petenda ex ijs est quæ in animalibus insunt, quo ad fieri possit. Igitur hæc ita determinare liceat.] De partibus igitur Philosophiæ naturalis earumque partium ordine ac dispositione ita dictum sit. nunc pauca de utilitate ac uoluptate, quæ ex Physicæ studio capitur, strictim attingamus.

Lib. de Animalibus fecerunt ordine doctrina libri de plantis.

De utilitate & inuenditate Philosophiæ naturalis.

C A P. IX.

ET si Physica, quoniam est scientia speculatiua, non propter aliud sed per se, sine gratia querenda & expectanda est, nihilominus tamen plurimas atque maximas commoditates & ornamenta præ-

Utilitates Philosophiæ naturalis.

præbet omnibus disciplinis. Primum, vtilis est Metaphysicæ: propter cognitionem primi motoris, & intellectus humani, & propter cognitionem atque contemplationem motuum caelestium, quæ utiam stertunt Metaphysico ad peruestigandam scientiam intelligentiarum. Tum Medicinæ; propter doctrinam elementorum, facultatum naturalium, spirituum, & corporis humani: & quia Physicus aperit primas causas naturales sanitatis & ægritudinis, quod pulchrè docet Aristot. in lib. de Sensu & sensili, scribens his verbis, [Naturalis autem est, & de sanitate, & infirmitate prima cognoscere principia: nec enim sanitatem, nec infirmitatem possibile fieri carentibus vita. Quare ferè naturalium plurimè, & Medicorum, qui magis philosophicè attem prosequuntur, illi quidem finiunt ad ea, quæ de Medicina, hi verò ex ijs quæ de natura, incipiunt quæ de Medicina.] Postea, conducit disciplinam Mathematicis; Astronomiæ quidem propter notitiâ cæli; Perspectivæ, propter scientiam luminis, coloris, ac eorum quæ attinent ad aspectum; Musicæ verò, propter intelligentiam soni, vocis, eorumque quæ spectant ad facultatem auditus; Deinde, Philosophiæ morali, propter scientiam hominis potentiæ eius, affectuum & operationum. quo circa Aristoteles in tractandis rebus moralibus multa sumit ex libris Physicis, præsertim ijs qui sunt de Anima. Denique, multum servit Theologiæ; etenim multa sunt in libro Genesis, Ecclesiastice, Iob, & Psalmorum, planè physica, quæ ignarus Physicæ bene intelligere non poterit. in Theologia etiam Scholastica, quamplurimas tractari quæstiones Physicas, manifestum est. Postremò, vtilis est cunctis artibus, tum quia omnis ferè ars in id comparata est, ut vel imitetur naturam, vel eam adiuvet, & perficiat ea quæ natura per se non potest efficere; tum etiâ quia subiectum & materia omnium formarum artificialium, est corpus naturale. Sed immensum esset, non modò dicendo Physicæ utilitates, quæ latissimè ad omnes disciplinas, & omnes humanæ vitæ communitates vsulque permanent.

Quæra vo
luptati sic

De voluptate autem, quæ eorum animos afficit, qui verè pureque philosophan-

tur, quis pro eò, ac res est, dignè eloqui valeat? Aristot. in 1. de Part. anim. cap. 5. multis verbis egregie declarat quantas voluptates adferat Physica, his qui rerum naturalium causas studiose accuratèque contemplantur; quem locum hortor omnes ut totum diligenter legant, admirabiles enim in animis legentium amores erga studium cultumque Philosophiæ naturalis excitabit: & in 10. lib. Ethicorum ita scribit, [Videtur Philosophia mirabiles quasdam cum sinceritate tum stabilitate continere voluptates.] Cicero etiam in 1. lib. Acad. Quærit. cum dixisset res physicas non firmè comprehendi scientia, sed varijs Philosophorum opinionibus, huc atque illuc probabiliter agitari, subiungit hæc, [Neque tamen illas quæstiones Physicorum extermindas puto: est enim animorum ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulum, consideratio contemplatioque naturæ; erigimur, elatiores fieri videmur, humana despiciamus, cogitantèque supera atque cælestia, hæc nostra, vt exigua, & minima contemnimus; indagatio ipsa serena, tum maximam, tum etiam occultissimam; habet oblectationem, si verò aliquid occurreret, quod utrisque simile videatur, humanissima complectitur animus voluptate.] Sed quoniam exposita sunt quæ generatim & univèrsè pertinere videbantur ad disciplinam Philosophiæ naturalis, nunc propius accedentes ad ea quæ in hoc opere tractare constituimus, pauca quædam explanabimus, quæ proximè attingunt doctrinam octo lib. Physicæ & primum omnium declaranda est inscriptio hæc
 octo librorum, quæ sic habet, *τῆς φυσικῆς ἀποδείξεως*, hoc est de Physico auditu.

Declaratur inscriptio octo librorum
Physicorum, quæ est hæc: *De
 naturalibus auditibus, & dispo-
 sitionibus de libris acroa-
 maticis et exo-
 teticis.*

C A P. X.

Quid significet hæc inscriptio, & cur præcipue attributa fuerit octo libris *Physicis*, quales item sint libri exotetici & acroamatici, non satis conuenit inter omnes interpretes Aristot. Ego primum quidem exponam opiniones aliorum, tum etiam sententiam meam adscribam. Auerores, ait positum fuisse (de naturali auditione) pro eo quod est, de naturali sermone, sed quia accidit sermoni ut audiatur; per metaphoram, loco sermonis dictum est de auditione. Nam præteritque, ut est apud Aristot. in 3. lib. Rhetoricorum, maior quardam vis ac suauitas est in verbis translatis quam in proprijs: ac tamen si naturales sermones non modo his octo libris, sed alijs etiam omnibus explicentur, tamen his præcipue hoc nomen tribuitur, quoniam sunt quasi ianua ad externos, ut quibus contineatur ueluti radix & fundamentum uniuersæ Philosophiæ naturalis; itaque ut habent se elementa ad alia corpora, sic etiam huiusmodi libri ad reliquos huius disciplinæ. Hæc Auerores. Sed multis non probatur hæc interpretatio Auerr. talem enim metaphoram, non solum non potuit uenisse & iucundam esse, uerum etiam maxime duram & insuauem; ut non sit uerisimile Aristot. qui ab omni propemodum, in doctrinis tradendis, genere translationem abhorreat, earumque usum in scientijs non seipsum reprehendat, translatione tam rudi & inuitata usum esse in principio & inscriptione huius operis. Quis enim ferret eum qui sic loqueretur, de naturali usu, uel odoratu, uel gustatu; significare uolens, de colore, odore, aut sapore? Sed expositionem Auerr. non esse penitus absurdam & remotam a ratione, perspicuum erit ex his quæ dicturi sumus extremo loco. Albertus Magnus

tradatu 1. *Physico*, cap. 4. de inscriptione huius operis ita scribit, [Dicitur autem liber *Physicorum*, eo quod ipse in uniuersali totum complectatur negotium *Physicum*. Dicitur etiã de *Physico* auditu, quia ibi tanguntur ea quæ auditu plus quam demonstratione sciuntur de *Physicis*, hoc est principia *Physica* uniuersalia, ex quibus habent probari alia, propter quod aliquando intitularur de principijs *Physicis*.] Hæc Albertus. In cuius expositione, non uideo cur dicat quæ de principijs traduntur in his libris sciri magis auditu quam demonstratione. An non Aristot. ea quæ pertinent ad principia, firmissimis atque pulcherrimis confirmat atque communit rationibus? ut quod non fit infinita; quod non unum tantummodo; quod inter se contraria; quod opus sit præter duo contraria, tertio quasi subiecto trinuque; quod materia sit ingenerabilis & incorruptibilis; quod natura agat propter finem. Deinde, cur præcipue auditu sciuntur principia, ac non etiam per alios sensus? Postea, hic titulus (de *Physico* Auditu) non tantum pertinet ad duos primos libros, sed etiam ad alios sex, in quibus disputatur de motu, maxime in 6. lib. in quo multa certissimis & exquisitissimis demonstrationibus explicantur, ut eas Proclus, ob euidentiam & necessitates concludendi, quodam libello reuocari ad formulam rationum Mathematicarum. D. Thomas initio suorum *Commentariorum* quid sentiat de huiusmodi inscriptione, exponit his uerbis, [Hic autem est liber *Physicorum*, qui etiam dicitur de *Physico* auditu, quia per modum doctrinæ ad audientes traditus fuit.] Hæc ille. Sed merito quispiam dixerit, tradi per modum doctrinæ audientibus, esse commune alijs libris; ut etiam in libros *Logicos*, *Physicos*, & *Metaphysicos* conuenire possit; nisi quis inuenter contendat hos dumtaxat octo libros ab Aristot. doceri & in scholis explicari solitos fuisse; qui potest igitur quod est commune omnibus, causa esse singularis & propriæ inscriptionis horum librorum? Sed neque hanc D. Thomæ interpretationem procul esse a uero, ex ijs quæ infra dicemus, perspicuum erit.

Alia est opinio Græcorum interpretum, per uulgata illa quidem & probata omni-

hæc inscriptio
 est uerba
 in
 ita
 hoc

Refellit
 Albertus.

Opinio D.
 Thoma.

Opinio Græ-
 corum de
 bus

Opinio A-
 uerrosi.

Oppugnat
 Auerr.
 ros.

Opinio Al-
 berti.

diuisione li-
brarū Ari-
stotelis in
acroamati-
cos & exo-
tericos.

bus propè melioris notæ scriptoribus, duo
fuisse genera librorum Aristot. vnum, eor-
um quos *ἑωτρηκούς* vocent, quales sunt
Historicæ, Poeticæ, ac Rhetoricæ commē-
tationes, demum ea quæ leuiter & popu-
lariter scripta sunt, nec ad tenue climata:
Alterum, eorum quos appellat *ἀκουστικοί*
τῶν Latine auscultatorios, diligentioris
atque limatioris operæ, quibus prauior at-
que subtilior Philosophicæ disciplina con-
tinetur: quos ideo putant sic dictos esse,
quia sint tam difficiles ad intelligendum,
vt sine voce operaque magistri uix percipi
& comprehendī possint. Ex horum nume-
ro habetur hoc opus, vt ob id etiam uolent
acceperit inscriptionem: Hanc descripto-
rum Aristot. diuisione sententiam, pluri-
mi & clarissimi uiri memoriæ prodiderūt:
Galenus in fragmento de substantijs natu-
ralium facultatum, Plutarchus in uita Ale-
xandri, Cicero in 7. libro de finibus, Am-
monius in Logica, Simplicius in proœmio
Physicæ, Aulus Gellius libro 20. cap. 4.
Clemens Alexandrinus in 7. lib. Stromati-
cum, & Alexander in 1. Topicorum li-
bro, Theonistius (sine autor illius proœ-
mij, vt ante dixi, Simplicius fuerit) hæc
scribit, [Cum autem scriptorum commen-
tationumque suarum species duas habe-
ret, unam eorum quæ exteriora nomina-
bat, quales erant Historicæ, & Rhetoricæ
meditationes, demum omnia ea, quæ mi-
nus tam curæ ac diligentia, tum intentio-
nis ac studij requirerent: Alteram eorum
quæ auscultatoria nuncupabat, in quibus
Philosophia remotior subtiliorque agitā-
batur; ex quorum numero habetur hoc
opus, cui titulus est de Physica auditione;
in auscultatorijs, data opera uoluit ob-
securus esse, ratus hunc in modum obiter
posse rudiora ingenia ab huiusmodi studio
quasi reijci deterrereque, utpote quibus
futurū sit perire ac si neque scripta qui-
dem unquam fuissent.] Simpl. in 4. Physi-
cæ. 87. ubi Arist. ait Physico agendum esse
de tempore, his uerbis [Primum bene haber
dubitare de ipso per exteras rationes, &c.]
Exponens illa uerba (exteras rationes.)
[Externa, inquit, dicuntur quæ sunt com-
munia & concluduntur per probabilia, non
autem demonstratiua; nec acroamatica,
hoc est, non ex accuratioris doctrinæ au-
ditiōne desumpta.] Et in 1. de Cælo super

A. tex. 100. ubi Aristot. citat *ἡ κολοία εἰσοσ-
φισματα*; Simplicius interpretatur exote-
rica, hoc est scripta popularia. Anacris
quoque eundem locum interpretans, ita
scribit; [Et intendit per extraneos, logi-
cos; sermones enim logicos, uocat sermo-
nes extraneos: & philosophiam quæ com-
ponitur ex istis, uocat philosophiam extra-
neam.] Quid multa? Eustratius, sub fine
primi libri Ethicorum, exponens illa Ari-
stotelis uerba. [Dicuntur etiam de ipsa in
extrarijs disputationibus, nonnullis] in hæc
sententiam scribit. [Ex operibus Aristote-
lis, alia ad discipulos eius scripta sunt, qui
ad eum audiendum simul conueniebant,
quæ ipse in publicis scholis eorum disere-
bat & exponebat, alia priuatum ad aliquos
extrinsecos, illi argumento accommodata
quod unusquisque requisierat. Illa *ἡ κολοία
ἡ εἰσοσφισμα*, hoc est auditoria uel auscultatoria
appellatur. quippe quæ ad eos qui tum
publice audiebant, fuerunt conscripta: Hæc
autem *ἡ εἰσοσφισμα* uocantur; quasi dixeris
extraria, siue extranea, quia unumquodque
ex ipsis ad priuatum aliquem extra publi-
cum auditorium conscriptum fuit.] Hæc
Eustratius. Ex cuius uerbis licet intelligen-
re, diuisionem librorū Aristotelis in acroamati-
cos & exotericos, quæ Eustratio cog-
nitam & probatam, eumque paulo aliter
quàm ceteros, quales fuerunt libri acroamati-
ci, quales item exoterici, interpreta-
ri. Manifestum igitur est, diuisionem il-
lam scriptorum Aristotelis in acroamati-
ca & exoterica, & ueritate illudrem, &
eorum auctoritate qui eam tradiderunt,
esse probabilem.

Vnus memoria nostra Ioannes Sepul-
ueda uir doctus ac disertus, huic tam ue-
teri & receptæ opinioni dissentire & re-
pugnare ausus est. Ecce in quibusdam
scholijs quæ scripsit in libris Polyticorum
Aristot. a se conuersos Latine, lib. 3. cap.
quarto, huiusmodi partitionem librorum
Aristot. reprobat his rationibus: Primum,
quoniam Aristot. interdum uocat exoteri-
cos libros omnium difficillimos, vt in ex-
tremo primo libro Ethicorum ad Nico-
machum, uerba faciens de partibus seu
potestatibus animi, citat hoc nomine li-
bros de Anima: & in primo lib. de Mori-
bus ad Eudemum in questione de ideis,
eodem nomine citat libros Metaphysicos his

Quales pu-
tet Eustra-
tius fuisse
libros Ari-
stotelis ac-
roamati-
cos & exo-
tericos.

Opinio Ioh-
nis Sepul-
uedæ.

Ille dicitur
ver-

*Qui fuerit
libri Aristoteli
de Philosophia.*

[Plurima namque divulgata sunt de ipsis etiam in exotericis sermonibus.] Per libros autem de Philosophia, fortasse non Metaphysicos significat, sed externos libros, qui sic inscribebantur, quos tres fuisse scribit Laertius in vita Aristoteli, sed vel alios eadem inscriptione ab Aristoteli divulgatos esse, vel illos, quos memorat Laertius, plures tribus fuisse, colligi potest ex ijs quæ scribit Eusebius in 1. libro de Preparatione Evangelica; capit. 1. citans quendam locum Aristoteli ex 7. libro eius de Philosophia. Huiusmodi autem libros populares fuisse, cognoscere potest ex his quæ ibi afferit Eusebius, & Ciceroni libro primo de Natura Deorum, & in secundo libro eiusdem operis, citans tertium lib. Aristoteli de Philosophia: Vel forte indicare vult duos lib. de Ideis, quos separatim scripsit Aristoteli, ut refert Syriacus in extremo suo commentario, quo explanavit librum decimumquartum Metaphysicæ Aristotelis. Prætermisissimam autem esse huiusmodi partitionem a Diogene, non tanti existimandum est, ut ob id, plane repudianda sit; quin etiam si Laertius negaret esse Aristoteli, tamen deberet apud nos præponderare maior atque grauior autoritas tot præstantium virorum, qui contra sentiant. Titulum vero illum *περὶ τῶν φυσικῶν ἀποδείξεων* præfixum octo libris Physicorum, equidem reor non esse Aristoteli, ducor autem coniectura minimè (ut mihi quidem certe uideatur) contemnenda: Etenim si Aristoteli talem hisce libris dedisset inscriptionem, certe aliquando eos citaret hoc nomine ubi de his sermonem haberet: at cum facit mentionem illorum, nunquam hoc titulo ipsos nominat, sed appellat vel de causis & principijs, inueniens primos duos, vel vniuersales sermones de motu, aut simpliciter de motu, significans reliquos sex. Putarem igitur hunc titulum affictum esse huic operi a discipulis Aristoteli, vel qui eum postea subsequuti sunt; aut quia hi libri, tum propter multas magnasque difficultates, tum quia continent principia totius Physicæ, solerent ab Aristoteli præcipue doceri, & ab alijs audiri; aut fortasse, ut significarent huiusmodi libros, quoniam sunt quæ ianna & aditus ad cæteros, esse necessarii audiendos & perdiscendos a magistro.

A Atque hoc modo interpretatur Pfellus in principio Physicorum. Porro scripta exotérica, tum alijs de causis, tum etiam, quia Peripatetici ea fortasse paruipendunt, facile omnia serè intercederint; cum enim populariter & non Philosophicè essent composita, eamque ob causam a Peripateticiis hand magno studio & diligentia conseruarentur, quid mirum est, ea penè omnia excidisse? Acroamatici autem libri (quanquam ne hi quidem omnes) maiori studio & diligentia conseruati, ad nos peruenire potuerunt; quorum tamen nusquam uideo Aristoteli, facere mentionem præterquam in epistola, quam, auctore Plinarcho, rescriptis Alexandro querentem cum ipso de huiusmodi librorum editione. Itaque quouiscunque unum aliquem de acroamaticis nominat, non hoc communi nomine, veluti exotericos, sed suo & singulari quem uis titulo appellat, ut libros de Anima, de Cælo, &c. Verum de inscriptione huius operis satis dictum est.

Quoniam autem modo Aristoteli solet appellare hos octo libros Physicorum, quoniam uidentur res cognitione digna, ex varijs libris eius, breuiter indicandum est. C In 1. de Cælo tex. 20. citans primum librum Physicum, inquit, [Quemadmodum in primis dictum est sermonibus.] In 8. Physicor. tex. 23. uolens significare secundum librum Physicorum ait, [Posita enim est natura in naturalibus principijs sicuti motus & quietis.] In eodem lib. tex. quarto & vltimo, eodem modo nuncupat tertium librum Physicorum scribens, [Sicut prius dictum est in Physicis] quanquam eundem librum aliter describat in 1. de Cælo tex. 54. dicens, [Sicut ostensum est in his quæ circa principia dicta sunt a nobis.] In 2. lib. de Generatione & corruptione, tex. 61. loquens de 4. lib. Physicor. sic ait, [Quemadmodum in his, qui in principio sermonibus determinatum est.] Sextum porro librum Physicorum varie designat scribens seut dictum est vel [in vniuersalibus de motu,] ut secundo lib. Posterior. tex. 24. uel, [in primis de motu sermonibus] ut in 8. Physicor. tex. 68. uel, [in his quæ de motu.] ut in 1. de Cælo 38. uel, [in sermonibus de motu,] ut in 3. de Cælo tex. 5. & in lib. de Sensu & sensib. uel, [in

*Quæ uaria
citet Aristoteli,
octo libris
Physicorum.*

*Tentum illud
de Physico
Aristoteli
præfixum octo
libris
Physicorum
non esse
Aristoteli.*

his quæ uniuersaliter de natura, vt libro Physicorum octauo tex. 40. Postremo, in quarto de Cælo tex. 28. indicare uolens octauum lib. Physicorum ait, [Quemadmodum dictum est in primis sermonibus.] At in primo de Gen. tex. 14. sermonem habens de eodem libro, inquit, [Sicut dictum est prius in de motu sermonibus.] Duorum autem librorum, hoc est quinti & septimi libri Physici, nusquam reperio mentionem factam esse ab Aristot. Ex his autem, quæ memorata sunt, quibus facile intelligit, illam appellationem [de motu] Aristot. tantummodo attribuere 6. & 8. lib. Physicor. Illam autem [Primos sermones] communem esse omnium octo librorum; At eam quæ est [in Physicis] vel [in his quæ a principio] aut [circa principia] proprie dari quatuor prioribus libris Physic. vt non sine causa ueteres Peripatetici (vt refert Simplicius in præmio 5. & 6. lib. Physicorum) bipartito diuiserint octo libros Physic. affirmantes in primis quinque libris, vel ut placet alijs, in quatuor, tractari de his quæ pertinent ad prin-

cipia rerum naturalium; in cæteris autem posterioribus, de his quæ spectant ad motum. Priores autem quatuor pertinere ad doctrinam principiorum uerisimile est; nam in 3. & 4. lib. agitur de infinito, loco, tempore, & vacuo, motus gratia; de motu autem propter pleniorum cognitionem naturæ, in cuius definitionem positum fuerat eam esse principium motus, id quod aperte indicat Aristot. initio tertij libri Physicorum. De quinto libro, utrum prioribus quatuor, an tribus posterioribus annumerari debeat, incertum est. Mihi quidem uidetur aggregari debere ad tres posteriores, tum quia totus est in explicando motu, tum etiam quia sextus liber incipit a descriptionibus eorum uocabulorum, quæ declarata fuerant in quinto libro. Sed huius secundi libri, hic finis esto.

Finis Secundi Libri.

DE VIA ET ORDINE DOCTRINAE PHYSICAE LIBER TERTIVS.

QUAE ad generalem & rudem quandam, tum vniuersae Philo-
sophiae, tum huius
quam tractare uolu-
mus Physiologie sci-
cognitionem perti-
nebant, ea sunt non,
vt opinor, indiligenter superioribus duobus
libris explicata. Hoc autem, qui illos pro-
ximè sequitur tertio libro, propositum no-
bis est explanare progymnasium Aristot., quod
ponitur initio eius operis, quod inscribitur
de Physico auditu; sic enim nobis persuasi-
mus, quemadmodum illud progymnasium est
tanquam illustre quoddam vestibulum, &
magnificus quidam aditus ad ea quae illis
octo libris physicis edocentur, ita fore, ut
eius progymnij diligens accurataque inter-
pretatio, aperiat quasi ianuam, & faciliè det
introitum ad ea quae hoc opere tractanda
suscepimus. Quae autè hoc tertio libro tra-
ctantur, vt hinc, velut intento digito lecto-
ri premonstrantur, hae fere sunt, I. Quid
Aristoteles per illa tria uocabula, princi-
pia, causas, & elementa, significare uolue-
rit. II. An omnes scientiae tractent omnia
quatuor genera causarum, & quae ex his con-
sideret Metaphysicus, quae Mathematicus,
quae Physicus. III. An ad perfectam cu-
iuslibet rei naturalis cognitionem, necessa-
ria sit omnium causarum, quas ea res ha-
bet praecognitio. IIII. Quid sit notius se-
cundum nos & secundum naturam; & cur
via procedendi a notioribus secundum nos,
dicatur innata nobis. V. An idè notius se-
cundum nos & simul secundum naturam,
reperitur frequentius in Mathematicis di-
sciplinis quam in scientia Physiologiae.
VI. An quae sunt magis uniuersalia sint

etiam magis nota secundum nos. VII. Que-
stio de primo cognito late tractabitur.

TEXTVS PRIMVS.

Quarum sunt principia, aut cau-
sae, aut elementa.

*Agitur de significatione illorum trium
uocabulorum (principium)
(caussa) & (elemen-
tum.)*

C A P. I.

QUAE sunt in his quinque primis tex-
tibus primi lib. Physicorum conti-
nent progymnasium, non quidem om-
nium octo librorum, sed priorum tantum
duorum, in quo progymnasium Aristoteles non
incipit a commendatione Philosophiae natu-
ralis, ostendens dignitatem aut utilitatem
eius, quomodo orsus est Metaphysicam &
scientiam Animae, sed primo textu, ait Physi-
co dicendum esse primo loco de principiis
rerum naturalium, tum, quia talia principia
sunt nobis obscura & occulta; secundo & ter-
tio textu, dat rationem peruestigandi, de-
monstrandi & perueniendi ea ipsa principia;
Ad extremum, quoniam in principiis, alia
sunt priora, alia posteriora, & alia magis co-
munita, alia uero minus, praecipit 4. & 5. tex-
tu, in tractatione illorum eum ordinem at-
que methodum seruare, vt a primis maxi-
meque communibus initium sumatur. Ve-
rum, quid, significare uoluerit Aristot. il-
lis tribus uocabulis. Principia, Causae, &
Elementa, non conuenit inter eius expo-
sitores.

Opinio Eudemi & Alexandri. sutores. Eudemus & Alexander, vt refert A

Simplicius, per Principium, exponunt efficiens, quoniam definitur primum principium vnde motus: per Causam, finem; quia est causa causarum, a qua pendent ceteræ causæ; & formam, quæ in idem numero recidit cum fine: per Elementum, materiam, vt poce ex qua cum insit, res naturales sunt: quæ est definitio elementi: Hanc interpretationem etiam D. Thom. sequitur. Sed contra hos dici potest, si finis est prima omnium causarum, & primum mouens, cur non etiam uocetur principium, potius quam efficiens. Præterea, Deus secundum Eudemum & Alexanderum, est principium omnium rerum etiã cælorum & intelligentiarum, non quidem ut efficiens sed ut finis, ergo nomen principij magis videtur conuenire fini, quam efficiens. & Arist. 1. Metaphys. cap. 2. ita scribit, [Deus etenim tum causa omnibus videtur esse, tum quoddam principium.]

Opin. Porphyrij.

Porphyrius vult nomen principij & causæ, æquè patere ac vicissim reciprocari. Sed non rectè, nam punctum est principium lineæ, & terminus a quo, est principium motus, at neutrum propriè dici potest causa lineæ aut motus. Licet igitur omnis causa possit dici principium, non tamen contra, omne principium potest rectè appellari causa. Simplicius putat nomen Principij uniuersè positum fuisse pro omnibus quatuor causis, & postea per nomen Causæ diuisum esse in causas externas, efficientem, & finem; per nomen autem Elementi, in causas internas, materiam, & formam. Verùm si nomen causæ etiam dicitur uniuersè de quatuor, cur potius uocabulum Principij generatim positum fuit pro omnibus quatuor, Causæ verò, tantum pro duobus externis?

Opi. Auer. & Alberti.

Auerroes quem Albertus hoc loco sequutus est, vna re tantum differt ab Alexandro, quod formam non Causæ, sed Elementi uocabulo significari vult. Sed peccat dupliciter; primum, quoniam hanc suã expositionem attribuit Alexandro, quem ex his quæ antea dicta sunt, & referuntur a Simplicio, constat aliter fuisse interpretatum: Deinde quia non constat sibi in explanatione illorum uocabulorum; nam duodecimo Metaphys. com. 2. inquit, Aristot. hoc loco, per nomen Causæ, si-

gnificasse communiter omnia genera causarum; in sexto autem Metaphys. com. 1. vbi Aristot. simul etiam usurpat prædicta tria uocabula, Auer. vult Principium dici de omnibus quatuor, Causam interdum etiam de omnibus, sed maxime de agente & fine, Elementum autem, non nisi de causis internis, hoc est materia & forma; Idem denique in 5. Metaphys. in com. 4. scribit hæc tria nomina esse propmodum Synonyma, solere tamen ita distinguui, vt elementum dicatur de internis causis, potissimum autem de materia; Principium verò maxime de causis externis, hoc est, efficiente & fine, latius tamen patere nomen Principij quam Causæ; quoniam illud, dicitur etiã de principijs transformationis, hoc autem minime. Hæc Auer. ex quibus intelligitur non semper esse idem sensisse de significato illorum nominum. Aduersus autem omnes has interpretationes, illud meo iudicio multum ualet, quod Aristot. 1. lib. Physic. vbi agit de materia, forma & priuatione, indifferenter appellat hæc vel Principia, vel Causas, vel Elementa.

Ego igitur, vt aperiam quod sentio, alitius repetam. Plato in Philæbo, vult causam & efficiens idem esse re, tantum voce differre, vt omnis causa sit efficiens, & vicissim omne efficiens sit causa; In Timæo autem, citra ullum discrimen videtur vti his tribus uocabulis, quoniam Plutarchus in lib. de Placitis Philosoph. horum cap. 3. scribat ueteres nomen principij & elementi non distinxisse, vt postea fecerunt Plato & Aristot. apud quos principium est simpliciter primum, non ex alijs rebus constatum, vt materia & forma; elementum verò est primum quidem in genere compositorum corporum, sed constat ex alijs prioribus initijs, vt ignis, aer, aqua, & terra. idem quoque ait Galenus in primo de Elementis. Simplicius autem hic nominat Eudemum, qui scribit nomen principij fuisse antiquissimum, elementi verò nomen a Platone inuentum, & ante alios usurpatum esse. Aristot. lib. 12. Metaphysicæ, tex. 23. inquit elementa esse ea, quæ insunt in re que generatur; causas verò & principia, esse tum hæc, tum ea quæ sunt extra rem, vti est efficiens, atque ita, vt elementa sint tria, causas au-

tem & principia, quatuor: Principia enim interna generationis, sunt materia, forma, & priuatio, his accedit extrinsecus efficiens, nam finis idem numeratur cum forma. At ex his quæ scripta sunt in quinto Metaph. de distinctione horum uocabulorum, cognoscimus Elementum dici de causis internis; nomen Causæ, & de his, & de externis; uocabulum aut Principij, & de his omnibus, & de eo quod est primum in unaquaque re, siue sit causa illius, siue non, ut de puncto, comparatione lineæ, & de termino a quo, ratione motus. In principio libri sexti Metaphysicæ scribens Aristot. tam in Mathematicis disciplinis, quàm in alijs scientijs, esse quædam principia, causas & elementa. uidetur accipere nomina hæc pro initijs doctrinæ, quæ sunt propositiones quædam primæ & immediata, quæ, græcè dicuntur ἀξιώματα latinè effata, vel dignitates: non enim possunt illa uocabula, ibi significare quatuor genera causarum, quippe cum res Mathematicæ, aut nullum proprie agnoscant genus causæ, ut paulo infra dicitur, aut certè (quod inter omnes fermè conuenit) careant materia efficiente ac fine. Initia igitur scientiarum (cuiusmodi est in Mathematicis, Totum esse maius parte: & in Physicis, Naturam esse principium motus & quietis) dicuntur principia, quia sunt prima & immediata: Vnde Arist. in 1. Poster. tex. 5. [idem, inquit, dico primum & principium; principium autem est demonstrationis propositio immediata; immedia ta uerò, quæ non est alia prior.] Vocantur etiam causæ, ratione conclusionis quam inferunt, & cuius parient scientiam; denique appellantur elementa, quoniam ex illis componuntur demonstrationes, in eaque tandem retexuntur atque resoluntur. In tertio autem libro de Anima tex. 17. uidetur ponere nomen causæ, simpliciter pro efficiente, scribens in omni natura esse aliquid tanquam materiam, & alterum tanquam causam, & factum, & paulo infra tex. 19. ponit nomen principij pro forma vel efficiente, scribens semper honorabilius esse agens patiente, & principium materia. Arist. 4. lib. Metaph. tex. tertio, ita se habere inquit unum ad ens, ut se habet principium ad causam, nam hæc inter se distingui ratione, non re. sed

quo pacto differant ratione, ibi non dicit, uide in ibi Alexandrum. At in 5. lib. Metaph. tex. primo, scribit proprium esse principij, esse primum, unde aut est, aut fit, aut cognoscitur aliquid. Hoc autem loco, æquidem arbitror tria hæc uocabula pro eodem fuisse posita, ut uerborum Aristot. hic sit germanus intellectus: In scientijs, quarum sunt aliqua initia, vel quæ tractant de rebus habentibus initia, siue uoces ea Causas, siue Principia, siue Elementa (ueteres enim alij, alio modo hæc appellabant) primum agendum est de illis autijs. Huic interpretationi certissima fides sit ex eo quod in hoc 1. lib. Physicorum, in quo agitur de materia, forma, & priuatione, hæc interdum uocat causas, aliàs principia, nonnunquam elementa. quod aperte intelligit, qui considerabit tex. 48. & 65. primi Physici, quanquam ex toto processu libri id manifestum sit. Neque uerò nos mouere debet quod hoc loco inquit Aucr. nimirum uerba synonyma non adhiberi in doctrina demonstratiua: id enim si proflus fiat sine causis, uotiosum est, sin autem, ut res de qua agitur, magis perspicue, distincte, grauius, & ornate declaretur, & licet uti uerbis synonymis; & quidem per se usus est Aristot. Dixit autem Aristot. illud [quarum sunt principia] indicans, ut uidetur ferè omnibus Expositoribus, non omnia causarum genera tractari in omnibus scientijs, sed in quibusdam omnia, in alijs autè minime: Quæ res, ut melius intelligatur, latius explicandum est, quæ causarum genera ad unamquamque scientiarum speculatiuarum pertineant: atque id quidem considerandū est primum in Physica, tum in Metaphysica, postremò in Mathematicis disciplinis.

*Quæ genera causarum tractet
Physicus.*

C A P. II.

Physicus considerat omnia quatuor genera causarum: sic enim Aristot. scribit in 2. libro Physicorum tex. 70. [Cum autè cause quatuor sint, de omnibus est Physici cognoscere, & ad omnes redu-

Physicè cōsiderare oīa quatuor genera causarum.

redu-

reducens ipsum propter quid, assignabit
 Physici materiam, formam, ipsum mouens,
 & id cuius gratia. Idem in 8. Metaph. text. 12. [Cum, inquit, aliquis, quanam
 sit causa quæret; quoniam multipliciter
 causæ dicuntur, omnes contingentes
 causas dicere oportet, ut puta hominis
 quæ causa, ut materia? nempe mensura;
 quæ ut mouens? semen; quæ ut
 forma? quod quid erat esse; quæ ut huius
 gratia? finis (fortassis autem hæc omnes
 idem sunt) in naturalibus igitur & generalibus
 substantijs, necesse est ita procedere,
 si quis recte procedat: si quidem hæc
 totque causæ sunt: & oportet causas cognoscere.]
 Auerr. item in 2. Physi. comment. 70. idem confirmat ex eo, quoniam
 res Physicæ habent materiam, ubi autem
 materia est, ibi necesse est omnes alias causas
 esse. Id quod secundum Auerr. verum
 est in rebus Physicis, duntaxat corruptibilibus;
 nam in celo sicut negat Auerr. proprie
 materiam esse, ita non vult esse aliquam
 formam celi aut efficiens Physicæ. Quod
 autem perfectæ cognitio rerum naturalium
 requirit notitiam omnium causarum, ostendi
 potest hoc argumento. Quia si est natura
 cuiusque rei, talis debet esse cognitio eius:
 sed res naturales cum sint generabiles &
 corruptibiles, indigent omnibus causis
 (materia quidem, quoniam est subiectum
 motus: forma quia est terminus illius, &
 propter quam res actu est id quod est:
 efficiente, propterea quod est primum
 principium unde fuit motus: finis autem,
 ut æ numero idem est cum forma) ergo
 cognitio rerum naturalium requirit cognitionem
 omnium quatuor causarum. Deinceps autem
 videndum est, cum in vnoquoque genere
 causæ sit aliquid primum (ut pulchre ostendit
 Aristot. in secundo lib. Metaphysicæ) an
 Physicus speculetur omnes primas causas
 cuiusque generis. De materia prima, non
 dubium est quin agat Physicus, utpote de
 qua & Aristot. tractat in 1. de Generatione.
 (proprie autem atque copiose in primo
 Physico.) & materia prima non existat
 nisi in rebus Physicis, neque vis, & (ut
 loquuntur alij) causalitas eius ad alias
 res pertinere atque permanere possit
 quàm ad res Physicas. Tota igitur
 potestas & amplitudo materię primæ
 licet ea pateat lausimè, ta-

mon naturæ rerumque naturalium finibus
 circumscripta est: De prima vero forma,
 vltimo fine, primo quoque efficiente, se-
 cundo est: Etenim cum tria hæc sint idem
 re atque Deus (de quo Physicus, aut nihil,
 aut valde tenuiter agit) perfectam eius
 contemplationem deserens atque relinquens
 Metaphysico, non possunt illæ tres primæ
 causæ tractari perfecte a Physico. Dicitur
 autem Deus prima forma, quoniam
 est prima substantia, primusque & purissimus
 actus, expertus omnis materie ac potentie,
 primumque intelligibile; & quia sicut
 forma ei materie in qua inest, ita Deus
 toti mundo cui assistit, largitur esse, incolu-
 mitatem, distinctionem, um agendi, orna-
 mentum atque perfectionem: Vocatur pri-
 mum efficiens, quoniam ab ipso efficiuntur,
 conseruantur, & reguntur omnia, &
 cunctis rebus impertitur esse, quibusdam
 incorruptibile, & immediate, & sine motu;
 alijs vero corruptibile per causas secundas,
 motusque Physicos: Appellatur denique
 vltimus finis, quoniam illius tandem
 gratia omnia sunt, existunt, & agunt.
 Physicus igitur primam formam non attingit,
 quoniam ratio eius penitus abiuncta est,
 non solum a motu Physico, sed etiam
 ab omni respectu talis motus: quanquam
 in 8. Physico. Aristot. exponat quædam
 attributa, quæ videntur propria esse primæ
 formæ, ut esse æternum, vnum, expertus
 materia, & magnitudinis, sed ea Physicus
 tractat, quatenus æternitas motus ostendit
 primum motorem ijs rebus seu attributis
 necessario præditum esse debere. De
 primo efficiente agit Physicus, ut est
 primum mouens, a quo ceu primo perenni-
 que fonte manant omnes motus Physici,
 & cælum, naturaque dependet. Unde
 cum Physicus agit de ordine naturalium
 mouentium, vel de perpetuitate motus,
 solet producere disputationem vsque ad
 primum motorem; ut videre licet apud
 Aristot. in 8. Physicæ. & in extremo
 secundo libro de Generatione. De vltimo
 fine: non nihil scribit in 2. de Anima,
 text. 34. & 35. & in 2. de Generatione
 19. affirmans, omnibus rebus innatum esse
 appetitum quendam perpetuitatis, ut sic
 valeant assimilari Deo; eiusque Diuinitatis
 quodammodo participare fieri; sed quia
 res naturales sūt a Deo valde distinctæ &
 remotæ,

An Physicus
 consideret primam
 formam, primum
 efficiens, & vltimum
 finem.

motu, non locorum spatijs, sed infinito A per motum; rebus Physicis; at Metaphysicis, vt dat esse omnibus, siue corruptibilibus, siue non, siue de nouo, siue ab eterno, siue mediate, siue immediate, siue per motum Physicum, siue alio modo. De prima uero materia, tamen Physicus tractat, vt est primu subiectum transformationum naturalium, nihilominus tamen etiam Metaphysicus agit prout est substantia incompleta, & pars substantiæ perfectæ, & ens in potentia. Cum enim Metaphysicus disputet de actu & potentia, & de substantia prædicamentali, materia autem prima sit ens in potentia, atque adeo vt more loquar aliorum, radix omnis potentialitatis, sique pars substantiæ prædicamentalis, non potuit ea præteriri & negligi a Metaphysico: nam quod aliqui sibi persuadent ea tantummodo per se tractari a Metaphysico, quæ sunt cogitatione reque separata a materia & motu, superiori libro consutatum est, atque sententiam hanc nostram expressam ab Aueroe inuenies in septima Metaphysicorum comm. nono: & duodecimo libro, comm. 6. Verum quid opus est testibus in re tam aperta? cum Aristot. multa scribat de materia prima in libris Metaphysicis, maxime uero in septimo, & priori parte duodecimi. Sed dices cur igitur Auerr. in suo prologo Physico ait contemplationem primæ materiæ, & primi mouentis, esse Physicam; primæ autem formæ, & ultimi finis, esse Metaphysicam? An quia rationes, & causalitates illorum sunt magis Physicæ, & coniunctæ cum motu, harum uero sunt potius Metaphysicæ, & plus remotæ a motu? An etiam, quia res Metaphysicæ, hoc est intelligentiæ, cum ab omni materia motuque penitus segregatæ sint, propriè non habent nisi duas causas, nempe primam formam, & ultimum finem? nam licet Deus sit efficiens earum, non tamen Physicum est efficiens, hoc est per motum, sed per creationem ex nihilo, quæ ratio efficiendi, non est Physica: An potius, quia Physicus demonstrat per motum Physicum primam materiam esse, & primum mouens existere, quibus declaratis atque patefactis, dein de Metaphysicis introducit nos ad cognoscendam & contemplandam primam formam, atque ultimum finem. Sed de his

Principio, Metaphysicus (vt est apud Auerr. secundo Metaphys. comment. 6 & Albertum tertio Metaphys. tractatu tertio, capitulo primo, & lib. duodecimo Metaphysici, tractatu primo, capit. tertio) vniuersæ agit de omnibus causis. Nam causa & causatum, sunt generales differentie vel modi entis vt ens est, siquidem omne ens, aut est causa aut causatum; ratio item causæ, latius patet quam Physiologia; quippe cum non modo cadat atque conueniat in res naturales, sed etiam in res ætherales. Hoc licet contemplari in Metaphys. Aristot. in qua non semel sed sæpius de causis differit. Etenim in 1. lib. Metaphys. discutit opiniones antiquorum de causis & principijs: In secundo lib. agit de nexu, & ordine causarum, docens in vnoquoque genere reperiri primum & vltimum, omnesque causas principio & fine circumscriptas esse, alioquin fore, vt causæ procederent in infinitum, quæ tamen infinitudo, necessario euertit ac penitus tollit omnem vim, rationemque causæ: In quinto libro exponit significata causæ, genera, modos, definitiones, & proprietates vnicuiusque. Vnde Aristoteles transulisse videtur ad Physicam, quæ scripta reliquit de causis in libro secundo Physicorum. De quatuor autem primis causis, nullam prætermitit Metaphysicus, nam de primo efficiente, prima forma, & vltimo fine, non obscure tractat Aristoteles in duodecimo Metaphysico. Ratio autem primæ formæ, tota plane Metaphysica est, cum sit primus actus, primumque intelligibile. De primo autem efficiente, & vltimo fine agit Metaphysicus, modo quodam magis generali & sublimi, quam Physicus, hoc est, non solum respectu rerum naturalium, sed omnium rerum, omniumque modorum quibus pendat a Deo; nam Physicus considerat primum efficiens, vt dat esse de nouo, per causas secundas &

*Metaphysici
aut confide
rat omnia
quatuor ge
nera caus
sarum et pri
mā cuius
que generis
causam.*

*D*ubitatio.
*Solutio du
bitationis.*

B atque adeo vt more loquar aliorum, radix omnis potentialitatis, sique pars substantiæ prædicamentalis, non potuit ea præteriri & negligi a Metaphysico: nam quod aliqui sibi persuadent ea tantummodo per se tractari a Metaphysico, quæ sunt cogitatione reque separata a materia & motu, superiori libro consutatum est, atque sententiam hanc nostram expressam ab Aueroe inuenies in septima Metaphysicorum comm. nono: & duodecimo libro, comm. 6. Verum quid opus est testibus in re tam aperta? cum Aristot. multa scribat de materia prima in libris Metaphysicis, maxime uero in septimo, & priori parte duodecimi. Sed dices cur igitur Auerr. in suo prologo Physico ait contemplationem primæ materiæ, & primi mouentis, esse Physicam; primæ autem formæ, & ultimi finis, esse Metaphysicam? An quia rationes, & causalitates illorum sunt magis Physicæ, & coniunctæ cum motu, harum uero sunt potius Metaphysicæ, & plus remotæ a motu? An etiam, quia res Metaphysicæ, hoc est intelligentiæ, cum ab omni materia motuque penitus segregatæ sint, propriè non habent nisi duas causas, nempe primam formam, & ultimum finem? nam licet Deus sit efficiens earum, non tamen Physicum est efficiens, hoc est per motum, sed per creationem ex nihilo, quæ ratio efficiendi, non est Physica: An potius, quia Physicus demonstrat per motum Physicum primam materiam esse, & primum mouens existere, quibus declaratis atque patefactis, dein de Metaphysicis introducit nos ad cognoscendam & contemplandam primam formam, atque ultimum finem. Sed de his
lati.

fatis. Restat, vt dicamus de causis in quibus versantur disciplinæ Mathematicæ.

In scientiæ Mathematicæ tractantur vltimum genus causæ.

C A P. III.

In disciplinis Mathematicis, proprie loquendo de causis, nullum genus causæ considerari.

Res Mathematicæ ea ratione vt sunt Mathematicæ, & in doctrina Mathematica tractantur, (si de causis proprie loqui uolumus) nullum habent genus causæ. Nam eas carere sine ac efficiente, auctor est Aristoteles in 3. Metaphys. tex. tertio. Easdem porro abiunctas esse materiæ, scriptum est in secundo Physic. 18. & 6. Metaphys. tex. secundo. sublata uero materia, formam quoque auferri necesse est, cum ambæ sint ad aliquid. Deinde, forma seu causæ formalis, definitur ab Arist. secundo Physic. [quod quid erat esse rei:] at quantitas quæ tractatur a Mathematico, non est forma quiddam rei, quinimo nec consideratur ab illo vt est accidens substantiæ, nec Mathematicus speculatur essentiam quantitatis, aut proprias & naturales affectiones eius, quatenus sunt naturaliter ex natura quantitatis; cuius rei certum argumentum est, quod definitiones Mathematicæ, non sunt definitiones essentialis, sed descriptiones quædam accidentariæ; & affectiones quæ demonstrantur in huiusmodi scientiis, magna ex parte sunt respectus & relationes quædam extrinsecus aduenientes quantitati vel figuræ. quod non eget probatione, quoniam est per se manifestum consideranti definitiones demonstrationesque Geometricas, atque Arithmeticas. Neque verò medium, quod ponitur in demonstrationibus Mathematicis, dici potest esse causæ formalis, ratione conclusionis seu affectionis quæ demonstratur: Etenim oportet ipsum esse vnum tantummodo, & proprium, & per se ratione passionis; hæc enim tria conueniunt in veram causam formalem: at vsu venit quam sepius apud Mathematicos, vt ad demonstrandam affectionem quampiam, accommodentur multa & diuersa media,

A & contra, vnum idemque medium adhibeatur ad demonstrandas multas passiones. Præterea, sæpe accidit, vt medium Mathematicum habeat se omnino per accidens ad passionem: An in prima demonstratione Euclidis, vt ostendatur triangulum super lineam datam descriptum esse æquilaterum, nonne profus est per accidens, quod pro medio assumitur? nimirum latera illius trianguli esse lineas ductas a centro ad circumferentiam, quas constat æquales esse inter se ex definitione circuli? Quid? in 32. demonstratione, producti lateris trianguli, ex eoque fieri angulum externum, nonne plane accidit triangulo? & est quiddam externum & aduentitium comparatione eius affectionis, quæ ibi demonstratur de triangulo, nimirum habere tres angulos æquales, duobus rectis? Hæc qui videt, non potest fieri quin etiam videat talia media non esse vere formas, seu causas formales respectu conclusionis: Sed nullum genus causæ proprie tractari in disciplinis Mathematicis, potest etiam confirmari ratione & testimonio Aristot. Ratio sit hæc. Res Mathematicæ abstractæ sunt a motu; ergo ab omni genere causæ: Antecedens per se clarum est; consequentia patet ex eo quia omnes causæ sunt connectæ aliquo modo cum motu, id quod aperte declarat definitio cuiusque: Materia enim est id ex quo res fit: Efficiens, unde est primum principium motus: Finis, cuius gratia fit aliquid, vel terminus seu extremum motus naturalis non impediti: Forma autem, re idem est quod finis, nec potest consistere sine materia: Testimonium Aristotelis & quidem luculentissimum, ad ostendendum id de quo agimus, depromptum est ex 2. lib. Moralium ad Eudemum cap. 7. vbi ait: in rebus Mathematicis, verè ac proprie non inueniri causas uel principia, sed tantum ratione quadam & similitudine; quia sicut ex causâ manat effectus, & remota causâ necessariò tollitur effectus, sic apud Mathematicos initio scientiæ ponuntur quædam generales propositiones, ex quibus postea deducuntur demonstrationes, & illis sublatis necesse est omnes demonstrationes conuelli & penitus everti. Scribit autem Arist. his verbis, Immo illa autem vt in Mathematicis, nõ per se, sed simili-

similitudine quadam, principia appellantur. hic enim ipso principio labefactato, labefieri omnes quæ ab illo principio fluxere demonstrationes oportet, cum ipse inter se demonstrationes, altera alteram, tan tisper non euerant quantisper illa conu nio supposito vnde lucem illæ suâ habent, non eueritur.

*Septem du
bitationes.*

Verum, quæ a nobis dicta sunt, non uacant dubitationibus, quas hoc loco ponere & diluere oportet. I. Dubitatio est hæc, Aristot. initio 6. libro Metaphysicæ ait in scientijs Mathematicis esse principia, causas, elementa, ergo &c. II. Aristot. in 2. Phy. tex. 68. ait in Mathematicis ipsum propter quid reduci ad quod quid erat esse, hoc est ad causam formalem, ergo in Mathematicis est causa formalis. III. Idem in secundo Poster. tex. vndecimo, ait Mathematicos demonstrare per causam materialem, quod ostendit exemplo anguli, qui fit in femicirculo, qui demonstratur esse reclusus, propterea quod est dimidium duorum rectorum. quæ demonstratio ducta est ex causa materiali; nam partes sunt tâquam materia totius, easque Aristot. 2. Physic. tex. 31. reuocat ad causam materialem. IIII. Mathematicus demonstrat aliquos duos angulos esse æquales duobus reclusis, quia sunt a linea reclusa cadente in aliam lineam: similiter ostendit aliquem angulum esse reclusum, quia efficitur a linea reclusa, quæ perpendiculariter incidit in aliam lineam reclusam, ergo Mathematicus vitur genere causæ efficientis. V. Bonum, & finis conuertuntur, sed in Mathematicis est bonum & pulchrum; etenim in 13. lib. Metaphysicæ cap. 3. ita scriptum est. [Qui dicunt Mathematicas scientias nihil de bono vel pulchro dicere, falsum dicunt, dicunt etenim & maxime ostendunt, nam etsi non nominant, cum tamen opera & rationes ostendunt, nonne dicunt de eis pulchrum namque maxime species sunt, ordo, commensuratio, & definitum, quæ maxime ostendunt Mathematicæ scientiæ.] Hæc ibi. Auer. in tertio Metaphysicæ. commen. 3. inquit hunc locum indigere persequutione, uidetur enim pugnare cum his quæ sunt apud Aristot. in tertio Metaphysicæ, ubi ait in Mathematicis non esse finem, aut bonum; quæ de causa Aristippus Sophista, tales disciplinas cõtemnebat, easque postponerebat cum-

*Locus Ari
stotelis con
sideratione
dignus.*

Actis artibus, etiam fordidas & illiberalibus. VI. Simplicius tom initio primi libri Physicorum, tum in secundo Phy. super. tex. 68. contendit offendere disciplinas Mathematicas habere finem nimirum vel vsum, & commoditatem, quæ ferè pendet ex Mathematicis demonstrationibus vel ex citationem atque preparationem mentis ad diuinas abstractiones. VII. Demonstrationes & scientiæ Mathematicæ sunt lima tissimæ & exquisitissimæ, ergo procedunt ex causis. nam 1. Post. tex. 5. definitur Seire, cognoscere rem per causam propter quam res est; & Demonstratio, syllogismus constans ex causis conclusionis, ergo in Mathematicis scientiis debet tractari & considerari aliquid generis causæ. Hæc ferè sunt, quæ dubitationem asserere possent, ad quæ tamen facillimè responderi potest sigillatim hoc modo.

Ad 1. Res Mathematicæ, dicuntur habere causas & principia, non, vt aiunt, efficiendi, sed cognoscendi, hoc est habent quædam axiomata quæ similitudinem & conuenientiam habent cum veris & naturalibus causis, vt ex verbis Aristotelis paulò ante ostendimus. Ad 2. Demonstrationes Mathematicæ dicuntur reduci ad ipsum quod quid est, quoniam resoluntur tandem in illas generales dignitates quæ magna ex parte sunt definitiones: definitio autem & partes definitionis pertinent ad quod quid est, & causam formalem, vt traditur 2. Physic. tex. 28. Id ipsum autem, quod nunc dictum est de rebus Mathematicis, non obscure indicat Aristoteles 2. Physic. 68. hoc pacto scribens, [Aut enim ad ipsum quid est, reducit ipsum propter quid ultimum in immobilibus, vt in Mathematicis; ad definitionem enim reclusi, aut commensurabilis, aut cuiuspiam alterius, reducit ultimum.] Ad 3. Nomen materiæ dupliciter sumitur, uno modo proprie, & significat materiam naturalem; ex qua verè fit aliquid per compositionem naturalem, quæ simul cum forma constituit substantiam rei, & talis materia verè facit causam materialem; hæc autem non inuenitur in rebus Mathematicis; Altero modo, nomen materiæ latius accipitur, nam & subiectum dicitur materia earum passionum quæ insunt in ipso, & omnis pars componens aliquid totum, qua-

*Solutio du
bitationum.*

qualiscunque fuerit ea compositio, siue sensibilis & Physica, siue tantum intelligibilis & abstracta; dicitur materia respectu totius, atque hoc pacto non est negandum reperiri materiam etiam in rebus Mathematicis; nam quantitas Mathematica vocatur materia intelligibilis ab Aristot. in 7. Metaphys. 3. scilicet, quoniam scientiæ Mathematicæ versantur circa illam, & affectiones quas demonstrant, inhaerent in ipsa; pari ratione quoniam res Mathematicæ sunt diuisibiles in partes, quæ, vt diximus, sunt materia totius, mirandum non est, cur demonstrationes quæ sumuntur a partibus, dicantur sumi a causâ materiali. Huiusmodi autem materiam etiam in rebus Metaphysicis reperimus; etenim dicimus definitionem consistere ex genere & differentia, tanquam ex materia & forma. Ad 4. sicut Mathematicus usurpat multa vocabula, vt lineas produci, secari, concurrere, quæ significant motum; non quidem verum & naturalem, sed tantummodo imaginarium & intelligibilem; sic etiam vitur verbis significantibus efficientiam quandam, quæ tamen in sola informatione animi cogitationeque consistit, etenim efficientia quæ pertinet ad veram causam efficientem, semper est coniuncta cum motu Physico. Ad 5. Ordo, & commensuratio, prout applicantur rebus, & inhaerent in ipsis, reddunt eas bonas & pulchras; verum si ratio ordinis & commensurationis, præcisè & seorsum a rebus atque per se considerentur, non habent rationem boni aut pulchri; bonum enim & pulchrum, cum moueant appetitum & amorem, debent actu inesse in rebus, & non sola intelligentia contineri: Quocirca Mathematicus, qui de ordine & commensuratione agit; abstractendo ea a rebus, non secus atque in intellectu abstractit quantitatem & affectiones Mathematicas, non potest dici proprie agere de bono & pulchro, nisi quatenus agit de his quæ adiuncta rebus, faciunt eas bonas & pulchras. Ad 6. Aliud est loqui de scientia Mathematica; quæ est habitus quidam inhaerens in intellectu, cumque perficiens, cuius finis internus, sicut ceterarum scientiarum, speculatiuarum, est cognitio veritatis; exterius autem, ut placet Simplicio, vel usus artium mechanicarum, vel præparatio mētis ad Theologicas contem-

plationes: Aliud vero est loqui de rebus Mathematicis; quæ tales sunt, quæ cum abiunctæ sint a materia, & (vt loquuntur) ab actuali existentia, non potest aut ratio boni, aut vis causæ vilius in eas conuenire. Ad 7. Hæc dubitatio magnam continet difficultatem; valde enim obscurum est, nec satis adhuc diligenter explicatum, an species & forma demonstrationis & scientiæ, quam Aristot. describit 1. Post. reperitur magis expressa in disciplinis Mathematicis, quam in reliquis scientijs, ita ut demonstrationes Mathematicæ haberi debeant præstantissimæ omnium. Quocirca quid videatur nobis hac de re, paulo fusiùs & accuratius explanandum est.

An præstantissima illa demonstratio, quæ ab Aristotele describitur priori libro Post. vel solum vel maximè reperitur in disciplinis Mathematicis.

C A P. IIII.

Multorum est opinio, illud genus demonstrationis potissimum, quod traditur in 1. Post. aut nusquam, aut certè in disciplinis Mathematicis potissimum inueniri. Quæ opinio nititur atque corroboratur his rationibus. Prima ratio est hæc, Aristot. in 1. Eth. cap. 3. & 2. Metaph. tex. 15. significat demonstrationes Mathematicas esse omnium limatissimas & exquisitissimas, & cum vult indicare genus aliquod docendi certum & positum, vel aliquam rationem demonstrandi firmam atque robustam, consuevit eam appellare Mathematicam, ergo &c. II. Auerr. 2. Metaph. comen. 15. ait demonstrationes Mathematicas esse in primo ordine certitudinis. III. Demonstratio potissima debet procedere ex his quæ sunt notiora nobis & certiora, sed talia non reperitur nisi in scientijs Mathematicis. ergo Maiorem & Minorem huius syllogismi, non solum Auerr. cõcedit, sed etiam inculcat multis locis. III. Arist. 1. Post. tex. 3. vult ostendere primam figurâ esse maxime scientiam,

Opinio eorum qui esse sensu demonstrationes potissimas præcipuè referunt in Mathematicis præbatur sex rationibus.

rialem, id est accommodatâ scientiæ, ostendit eo argumento, quod Mathematicæ demonstrationes atque scientiæ, vtuntur hac figura. V. Doctrinæ Mathematicæ, appellatur per excellentiam resolutiua & disciplina; præcipuus autem finis resolutionis est demonstratio potissima, quæ gignit perfectam disciplinam. VI. Præstantia demonstrationis, consistit in certitudine & euidentiâ ipsius; hæc autem vtraque excellit plurimum in Mathematicis demonstrationibus, cuius signum est, in demonstrationibus Mathematicis nõ esse eam varietatem, atque dissensionem opinionum, quæ reperitur in Physicis & Metaphysicis demonstrationibus. Hæc dicta sunt in confirmationem huius sententiæ.

A at potissima demonstratio sine tantum est, sicut etiâ definitio, ut scribit Philosophus 6. libro Topicorum, quæ omnibus alijs demonstrationibus, multis partibus antecedit. III. Demonstratio debet consistere ex proprijs, non ex principijs communibus, quæ in alias demonstrationes transferri queant; at Mathematici idem principium eandemque propositionem usurpant in multis & diuersis demonstrationibus: etenim quàm sepe adhibentur pro medio ad conficiendas demonstrationes, illæ propositiones: Totum esse maius sua parte: Si ab æqualibus æqualia demas quæ remanent sunt æqualia. Lineæ a centro ad circumferentia sunt æquales: & huius generis aliz quamplurimæ. IIII. Potissima demonstratio constat ex his, quæ sunt per se, & Mathematici demonstrant multa ex his quæ accidunt, ut patet in prima demonstratione Euclidis, ubi ostendit latera trianguli exstructi seu erecti super datam rectam lineam esse æqualia inter se, propterea quod sint lineæ ductæ a centro circuli ad circumferentiam, accidit autem lateribus trianguli æquilateri, esse lineas ductas a centro circuli ad eius circumferentiam. V. Demonstratio potissima gignit scientiam perfectam, quæ est cognitio rei per causam propter quam res est; at Mathematicus non demonstrat sua theoremata per huiusmodi causas; nam medium quod assumitur in prima demonstratione Euclidis, non est causa theoremati quod demonstratur; similiter illa celebri demonstratione, quæ est 32. primi libri, ostendit Euclides triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, ex eo quia angulus externus qui fit ex latere producto, sit æqualis duobus angulis illi oppositis: Constat autem hoc non esse causam illius passionis, nam tamen talis angulus non esset, & priusquam efficiatur ille angulus, iam triangulus est triangulus, & habet prædictam passionem. Posset idem declarari pluribus exemplis Mathematicis, quæ, ne longior sim, enumerare superfedeo. Si autem quæ supra 1. lib. cap. 12. de disciplinis Mathematicis disputauimus, ostendentes perfectam scientiæ rationem eis nequaquam conuenire, coniungantur cum his quæ hoc loco docuimus, magnam opinionis nostræ fidem asseruent.

Opinio illa resellitur, et quinque rationibus probatur, non inueniri in Mathematicis præcipue tiffimum illud demonstrationis genus.

Ceterum licet hæc opinio sit permissa & a multis recepta, mihi tamen nullo modo probari potest: Censeo enim demonstrationem potissimam quæ depingitur ab Aristot. primo Posterior. aut nullo modo, aut vix reperiri in scientijs Mathematicis: quam sententiam confirmo his argumentis. Prima ratio, medium demonstrationis potissimæ, debet esse definitio, siue sit subiecti, siue passionis, ut est apud Arist. in primo libro de Anima, tex. vndecimo, & secundo lib. Posterior. compluribus locis, sed in demonstrationibus Mathematicis non assumitur pro medio vel subiecti, vel quæ sit, definitio, vt patet consideranti demonstrationes Mathematicas, vt vnæ sunt apud Euclidem, vel Theonem, Archimedem, Campanum, & alios, ergo, &c. Quod si in aliquibus demonstrationibus adhibetur definitio, ut videtur significare Arist. primo libro de Anima tex. 11. & primo libro Posterior. tex. 29. tamen id fit per ræto: & non sumuntur definitiones internæ, hoc est subiecti, vel passionis, in quibus versatur demonstratio; sed externæ & quæ extrinsecus attingunt id quod demonstratur. II. Signum huius rei est, quod in Mathematicis scientijs reperuntur quamplurimæ demonstrationes ducetes ad impossibile, quæ non sunt demonstrationes simpliciter, sed secundum quid, vt ait Arist. 4. Metaphysic. tex. 9. Sunt nem euisdem theoremati complures demonstrationes, quare vna non est melior altera, nisi forte, quatenus est breuior, & paucioribus medijs rem conficit, vt inquit Proclus primo libro super Euclidem;

Solutio rationū prioris opinionis, quæ contra nititur pulchra & subtili quadam distinctione.

Argumenta uerò quibus contraria nititur sententia, diluuntur hac distinctione: In medio demonstrationis aut considerationis certitudo & euidencia concludendi & demonstrandi secundum nos, & hæc utraque uirtus maxima est in demonstrationibus Mathematicis, quamobrem appellantur præstantissimæ & exquisitissimæ ab Auerroë & alijs Philosophis; uel in medio considerationis alias proprietates, quæ magis attingunt & constituunt naturam demonstrationis potissimæ, nimirum ut sit primum & immediatum, ut sit proprium & per se, & ut sit causa non tantum cognoscendi, sed etiã ut uocant, cõfendi, quæ cum non insint, neque cernantur in modis demonstrationum Mathematicarum, ut ostensum fuit, idcirco indicantur a nobis non esse potissimæ. Quod autẽ ex sententia Auerrois dictũ fuit, demonstrationẽ potissimã procedere ex notioribus nobis & natura, negandum est, nam demonstratio potissimã, ut auctor est Themistius, non quid ipsi possimus attendit, sed rectam tenet ad ueritatem uiam, naturam rei considerans & explorans, quamuis illa nobis ignota ininspectaque sit, quia de re alio loco a nobis disputabitur. Quod si dicas Themistium secundo Posteriorum, cap. 2. suã paraphraseos uelle demonstrationem potissimã declarare, & quòd res sit & propter quid sit (quod tamen solæ demonstrationes Mathematicæ præstare uidentur) respondebo omnem demonstrationem quæ aperit ueram & propriam causam rei, etiã simul declarare esse illius rei; quippe esse cuiusque rei ut pendet a sua causa, ita propter illam per se declaratur & cognoscitur: Sed quoniam interdum accidit, ut rem esse, nobis notum sit antequam causam eius cognoscamus, hinc fit per accidens, ut demonstratio, quæ postea procedit ex causa non dicatur declarare esse rei, utpote quod antea notum esset, sed tantum propter quid ipsius rei, quod nobis erat ignotum. Appellantur autem Mathematicæ scientiæ, per *δευδαισιαν*, disciplinæ, non propter excellentiam demonstrationis, sed ob maximam facilitatem discendi, & ob pulcherrimum ordinem atque mirabilem connexionem demonstrationum inter se. Sunt autem demonstrationes Mathematicæ certissimæ, euiden-

A. tissimæ, & facillimæ ratione subiecti, nempe quantitatis: quantitas enim est maxime sensata, quippe quæ percipiatur omnibus sensibus; & media seu principia demonstrationum Mathematicarum possunt exponi & declarari, ita ut uel sensibus ipsis pateant, quod fieri non potest in rebus naturalibus aut diuinis. Præterea, principia Mathematicæ non exigunt longam experientiam & diligentem obseruationem, quemadmodum principia Physicæ uel Medicinæ. neque hanc causam assertit Aristoteli in 6. Ethicorum, propter quam pueri possunt euadere Mathematici, nõ autem Physici, aut prudentes. Postremò, res Mathematicæ habent facillimam abstractionem a materia, propterea quòd quantitas non est alligata & pendens ab aliqua certa & determinata materia, sicut alia accidentia Physicæ, quocirca facile potest abstrahi, & concipi ab intellectu. Hinc quoque fit, ut res Mathematicæ nominentur ab Aristotele, entia ex abstractione, uidelicet ob facilitatem abstractionis; quod autem facile abstrahitur a materia, facile etiam intelligitur. Relinquitur igitur, ut his de causis demonstrationes Mathematicæ sint certissimæ, euiden-
B. tissimæ & facillimæ nobis, quamobrem uocantur a Philosophis perfectæ, & absolute demonstrationes, loquimur autem in presentia de disciplinis purè Mathematicis, quale est Geometria, & Arithmetica, nam in Astrologia, Perspectiua & alijs quæ uocantur medicæ uel mixtæ, focus res se habet.

C. Sed de presenti questione hæc satis sint. Deinceps uidentur
est an cognitio
omnium causarum quas
res habet, ad eius rei
scientiam sit nec
cessaria.

Est disciplina Ma-

*thematica
sunt nobis
facillima.*

An cognitio omnium causarum necessaria sit ad perfectam scientiam rerum naturalium, & primo agitur de cognitione substantiæ.

C A P. V.

Sententia huius primi textus videtur tota contineri hoc syllogismo: Omnis doctrina, quæ habet principia, vel quæ agit de rebus habentibus principia, debet primo loco ea declarare, & sed talis est scientia naturalis, ergo debent in ea primo explicari principia: Cuius syllogismi Aristhæ non exprimit Minorem, sed de probatione ipsius dicam in extremo hoc capite; ponit autem Conclusionem & Maiorem, cuius etiã confirmationem adiungit his verbis, [Tùm enim putamus cognoscere vnumquodque, eum causas primas cognouerimus, & principia prima vsque ad elementa: hoc est: cum cognouerimus omnes causas tam externas quàm internas, tam proximas quàm remotas.] Quæ verba magnam habent difficultatem; etenim viri docti in dubium vocare solent, an in cognoscendis rebus naturalibus necesse sit tenere omnes causas earum. Quem nodum vt nos facilius dissoluamus, quædam ante declaranda sunt. Primum, hæc quæstio potest dupliciter intelligi, vel an cuncta genera causarum pernoscentia sint, hoc est materia, forma, efficiens, & finis: vel an in vno quoque genere omnes causæ ab infima vsque ad supremam tenendæ sint. Deinde res quæ cognoscitur, aut est substantia, aut accidens; Substantia, ut talis est, per solam definitionem perfecte cognoscitur; Accidens uero si per se sumatur, etiã agnoscitur per definitionem, sin autem vt est affectio substantiæ inhaerens in ea, per demonstrationem. Ad hæc, perfecta cognitio duobus modis sumitur, vel absolute, & omni ex parte, quæ tunc contingit, cù in re propolita cognitio sunt quæcunque possunt cognosci, & quocunque modo possunt: Vel non simpliciter perfecta, sed tantummodo secundum materiam subiectam, aut secundum eam rationem, quæ tractatur in ali-

Dupliciter, cognitio alienius rei dicitur perfecta.

A qua scientia, ut dicatur perfecta, vel Physicæ, vel Mathematicæ, vel Metaphysicæ, ita ut in tali scientia perfectior cognitio nec requiri debeat, nec possit inueniri. Exempli gratia. Hominis perfecta cognitio simpliciter erit, si omnia quæ sunt in homine & de eo dicantur, siue Physica, siue Metaphysica, siue Theologica fuerint, perfecte cognoscantur: ac Physicæ perfecta hominis cognitio erit, si omnia quæ homini non quidem omni modo, sed physico modo conueniunt, perfecte cognoscantur. Possit emò, in substantia naturali potest considerari essentia illius, vel præcisè ac syncretè, hoc est, solum ut est nuda & pura quidditas, vel prout generatur, existit, & corrumpitur. His positis, uenio ad explicationem quæstionis. Si quidditas rei naturalis præcisè definitur, potest scribi per se hæc sine cognitione aliarum causarum, quàm materiæ & formæ: quippe cum hæc duæ causæ sint tantum essentielles ac internæ; efficiens autem & finis non attingunt substantiam nisi extrinsecus, nec ab illis pendet, nisi cum sit, aut existit. Ac de efficiente quidem, hoc aperte sentit, & scriptum reliquit Arist. in 7. Metaph. tex. 59. dicens, [Quando causa quæritur, interdum quæri eam quæ est forma, & quod quid erat esse, aliquando uero eam, quæ est ut efficiens & primum mouens.] & post hæc subdit, [Causa nanque etiã hoc sed talis quidem causa quæritur, dum quippiam sit vel corrumpitur, illa uero etiã dum est.] De sine idè iudicandum est, qui in substantijs naturalibus re idem est quod forma, sed. differt ratione; dicitur enim finis prout est terminus generationis, atque motus naturalis nõ impedit. Sic enim definitur ab Arist. 2. Phy. 23. & 1. de Partibus anima. cap. 1. in his autem quæ sunt instrumenta ad aliquè usum comparata, siue a natura, ut sunt partes animalium, siue ab arte, vt malleus, securis, & ferra, uidetur finis distingui a forma, quæ constituit huiusmodi res, & inhaeret in ipsis, v.g. finis ferræ est secare, forma autem eius, est figura quæ cernitur in ferra, uel factas secandi; quanquam Arist. sepe conuenit in talibus rebus sinem appellare formam & rationem, uocans definitiones quæ ducuntur a tali sine; uocans, inquam, eas a forma & ratione, ut uidere quisque potest apud eù, tñ in 1. de Anima 16. tñ in extre-

mo libro quarto Meteorologico: Vnde si huiusmodi instrumenta carcant vsu, nec queant prellare id propter quod instituta fuerunt (vt si terra seccare nequeat, aut oculus videre) quanquam retineant eadem naturam & substantiam, tamen solent ab eo dici æquiuocè talia. Vniuersè autem finis ita describitur ab Arist. [Cuius gratia aliquid fit.] Ex quo apparet, neque finem, neque efficiens aliter pertinere ad substantiã rei, nisi prout uersatur in generatione motuque naturali. Potest idem confirmari hoc argumento. legimus apud Aristot. in libris Posteriorum, definitionem non significare esse aut non esse; & questionem quid est res, distingui ab ea qua queritur an res sit, & item esse cuiuscunque rei, differre a substantia eius: ex quibus sententijs necessario concluditur, vt quoniam definitio declarat essentiam rei nudam & abiectam a motu seu existentia, tantum continere debeat eas causas, quæ talem essentia constituit: Efficiens autem & finis, cū non pertineant ad essentiam, nisi prout fit uel existit, remoueri debeant a definitione.

Sed dicit aliquis, etiam in pura quidditate rei naturalis continentur aliqua prædicata Metaphysica, vt actus vel potentia, substantia uel accidens, quæ si Physicus consideret, transibit fines subiecti sui, sin autem omittat & ignoret, non perfecte definit quidditatem naturalem. Verum soluitur hoc, nam si Physicus in definienda re naturali, exposuerit omnia prædicata essentialia eius, quæ sunt Physica, tamen si prætermittat alia quæ non sunt Physica, tamen perfectus erit munere suo, nec ab eo quicquam præterea iure desiderari poterit, talisque definitio censenda erit perfecta, non quidem simpliciter, sed Physicè; nam absolute & omni ex parte esse non poterit, nisi cognita & explicata fuerint quæcunque insunt in quidditate, quod fieri non potest sine scientia Metaphysicæ, sine cuius opera nulla res potest in alijs sciētis perfecte agnosci. quomobrem uocatur regina scientiarum, & omnes disciplina pendet ab ipsa, tum quia docet primas causas, hoc est intelligentias & Deum, a quibus manant & pendunt res omnes, tum etiam quia declarat attributa quædam sua per cunctas res, ut est, ens, substantia, accidens, actus, potentia. Sed de his latius disputatum

fuit superiori libro. Atque hanc ego puto causam esse, cur Plato in 7. lib. de Rep. scribat, cæteras doctrinas non simpliciter demonstrare, sed procedere ex multis suppositionibus, solum aut Dialecticam, hoc est Metaphysicam, simpliciter, & sublati cunctis suppositionibus, res ipsas contemplari atque demonstrare. Quas ergo causas requirat cognitio puræ quid dicitur, satis ostensum est. Si autem consideretur quidditas rei naturalis vt uersatur in generatione, existentia, cæterisque motibus & affectionibus Physicis, quemadmodum ita pendet ab omnibus causis internis iuxta & externis, sic etiam non nisi per omnes perfecte cognosci & explicari potest; generatio enim & interitus, sine materia constare non possunt, ubi autem materia est (quod ante consummationis testimonio auert.) necesse est alias causas etiam requiri; ac ut de existentia loquar, ea profecto indiget forma, a qua proxime, intime & continenter fuit; materia, qua ninitur & sustentatur; efficiente, a quo primum manauit, uel a quo extrinsecus conseruatur; denique fine, cuius gratia constat, qui finis est perfecta operatio, congruens ei naturæ quæ sic existit; & quia Physicus non contempletur essentiam rerum naturalium purè ac præcisè (hoc. n. uidetur potius esse quiddam Metaphysicum quam Physicum) sed considerat eam mobilem, sensibilem, existentem in rebus, hinc fit, vt in definiendis rebus naturalibus, intersit etiam causas externas, motum, & affectiones Physicas.

Ad id autem de quo addubitari solet, an in cognoscenda qualibet re sint pernoscendæ causæ primæ, vt prima forma, & primus finis, & primum efficiens, expedire respondendum est, si loquamur de cognitione perfecta, non simpliciter, sed de ea, quam potest & debet quilibet scientia uadere, non esse id necessarium; nam Mathematici in rebus sibi subiectis explicandis & demonstrandis accurate uersantur, sine ulla prænotione aut etiam mentione primarum causarum, hoc est Dei, & intelligentiarum. Quod si Physicus interdum uerbum habet de Deo, id sane facit, quia Deus, est primum mouens a quo profectumtur & pendunt omnes motus naturales: Sin autem loquamur de cognitione rerum, quæ sit omnibus expleta partibus, cunctisque

*Explicatio
scētis
Pia
tenis.*

*An primas
causas
cuiusque
generis
causarum
in
qualibet
re
pernosce
nda, scire
oportet.*

que numeris absoluta, proculdubio affirmandum est, sicut quilibet res habet esse a prima causa, ita sine cognitione eius per se esse sciri non posse; quod facile concedet, qui attendet animum ad definitionem ipsius Scire, quæ traditur ab Aristot. hoc modo, [Scire est rem per causam cognoscere, propter quam res est.] non minus autem, quin etiam magis, quælibet res suum esse acceptum referre debet causis vniuersalibus & primis, quam particularibus & proximis. Verùm de cognitione substantiæ hæc dicta sunt; deinceps agendum est de accidentibus.

De cognitione accidentis per se.

Definitio accidentis duplex est, vna essentialis, altera causalis; illa continet genus accidentis & proprium subiectum eius; cuius generis sit hæc definitio, Eclipsis, defectus luninis in luna; uel Tonitru, sonus qui fit in nube. Hæc autem quæ dicitur causalis, sumitur ex causis externis, vt si priori definitioni adiungas, ob interpositum terræ; posteriori autem ob extinctionem ignis. censetur autem a Philosophis perfecta definitio accidentis, quæ completitur essentialem & causalem, hoc est, quæ continet omnes causas per se illius accidentis; nam cum accidens non intrinsecè ac per se subsistat eum substantia, sed a multis causis extrinsecus pendeat, rectè faciunt, qui tales causas adhibent in definiendis accidentibus: Vnde Arist. 8. Metaph. tex. 13. scribit rationem accidentis, quæ est definitio essentialis, sine causa non esse manifestam; Causæ uerò, a quibus pendet accidens, ut minimum sunt tres, materia, quæ est subiectum in quo inest, forma, hoc est genus, vel categorica ad quæ pertinet; efficiens, a quo efficitur & conseruatur. Non desunt etiam quædam accidentia, quæ ab omnibus causis pendunt, quare in perfecta definitione eorum, omnes pariter causæ cognoscendæ & explicandæ sunt; quod uidetur Galenus in definiendo pulsu egregiè præstitisse ad hunc modum: [Pulsus est actio peculiaris, primum cordis, deinde arteriarum quæ distensione & contractione mouentur a facultate vitali, ut caloris innati mediocritas conseruetur, & spiritus animales gignantur in cerebro.] De accidentium autem demonstratione, quid sentiendum sit facile est ex his, quæ nunc dicta sunt intelligere.

A Etenim cum Aristot. in 2. Post. compluribus locis auctor sit, medium perfectæ demonstrationis, idem esse quid & propter quid passionis quæ demonstratur, ita, ut idem medium mutato tantum situ & formula uerborum adhiberi queat & itaquam definitio, ad declarandum quid sit talis passio, & tanquam medium ad demonstrandum propter quid insit subiecto. Hæc igitur cum ita se habeant, palam est, vt perfectæ definitio accidentis ducenda est ab omnibus causis, a quibus per se ac necessario pendet, ita quoque perfectam demonstrationem eius ex cunctis causis petendam esse. Nec uerò nos moueat, quod Arist. definiens scire, ait ipsum esse cognoscere rem non per causas, sed per causas: nam tantum est multæ causæ concurrunt ad definiendum, vel demonstrandum accidens, omnes tamen unius causæ integræ, perfectæ atque absolutæ locum tenent, quanquã non raro accidit vt in definiendis atque demonstrandis rebus quædam causæ taceantur, quod sint per se manifestæ & a quouis facile intelligantur. Atque hoc quidem est iudicium & sententia nostra de præsentibus questionibus.

C Ceterum, quæ latius hic disputata sunt, quò facilius vniuersa comprehendi & teneri queant, possunt breuiter ita colligi. Definitio puræ quidditatis, tantum materiæ & formæ; at quidditatis ut est mobilis & in rebus naturalibus existens, omnium quatuor causarum cognitionem requirit. Accidentis definitio duplex est, vna tantum essentialis, quæ solo genere & proprio subiecto accidentis quod definitur continetur; altera causalis, quæ præcipue ducitur ex causis externis, efficiente inquam, & sine, sed perfecta definitio accidentis censetur, essentialem & causalem completens, solo situ differens a perfecta demonstratione. Demonstratio autem accidentis ex omnibus causis sumenda est, a quibus per se ac necessario pendet accidens. Porro primæ causæ cuiusque generis, si queratur perfectæ simpliciter cognitio rerum, necessario tenendæ sunt; in autem queratur perfectæ cognitio, non absolute, sed aliqua ex parte, uel secundum aliquam scientiam, aut non est necessarium illas causas cognoscere, vt fit in Mathematicis, aut certe tantum scire oportet

Eleganti etiam, qua in presentibus quæst. disputata sunt. epilogus.

oportet quantum pertinent ad illam scientiam, id quod in Physica contingit, quæ agit de Deo, ut est primum mouens. Verum de præfenti quæst. factis sit dictum.

Nunc doceamus cur Arist. non expresserit aut probauerit Minorem illius syllogismi, nimirum, res naturales habere principia, hoc enim a principio pronissimus nos esse dicturos ad extremum. Porphyrius, ut hic refert Simplicius, & Auicenna (ut inquit Auer. 1. Physi. comm. vltimo) putarunt non esse munus Physici, sed potius Metaphysici demonstrare res naturales compositas esse & habere causas: At hoc non placet Simplicio & Auer. nam ut Physicus superferat demonstrare id, perinde quasi per se notum atque manifestum sit, tamen non potest inueniri alia ratio, vel, ut aiunt, medium ad demonstrandum hoc, quam Physicum, quod quidem medium est transmutatio: quicquid enim transmutatur simplex esse non potest, sed habet materiam, quæ transmutationi subijciatur, & formam secundum quâ transmutatio fit: ab hoc medio Physico cæteræ rationes, quæ ad idem ostendendum afferuntur, siue Physicæ siue Metaphysicæ fuerint, lucem atque robur accipiunt. Verum Theophrastus, ut ait Simplicius, res naturales habere principia confirmabat hoc argumento: Omne corpus est compositum, quod autem compositum est, habet partes & principia ex quibus componitur, sed res naturales sunt corpora, ut clarum est, ergo sunt compositæ, & habent principia ex quibus constant. Hæc illæ. Sed hæc demonstratio non caret dubitatione, nam cum triplex sit compositio, una ex substantia & accidente, altera ex partibus quas vocant integrales, seu quantitativas, tertia ex partibus essentialibus, nempe ex materia & forma; primam & secundam compositionem certum est inueniri in omni corpore naturali, tam cælesti quam sub lunari; tertiam autem, ut perspicuum est inesse in cunctis corporibus sublunariis, ita obscurum & dubium est an ea inest in celo. Auerroes enim faciens substantiam cæli simpliciter non assignat ei talem compositionem; si igitur diceret prædictam rationem Theophrasti, aut esse intelligendam tantum de dualibus prioribus compositionibus, aut non habere locum in omni

A corpore naturali. Aristoteles hic non probauit res Physicas habere principia; quæ omittens tanquam cuius notum, vel quia fuscè in processu huius primi libri ab ipso declarandum erat. Verum hæc ad expositionem & intelligentiâ primi textus sint factis, deinceps ad explanandum secundum textum veniamus.

*Explanatio textus secundi primi libri
Physicorum.*

C A P. VI.

B **S**ecundus textus primi libri Physicorum sic habet, [Innata est, ex notioribus nobis via ad notiora naturæ.] Similem scientiam per multos locis apud Aristot. reperire licet; veluti 1. lib. Ethic. cap. 4. libro 5. Metaphysicæ tex. 1. lib. 2. de Anima tex. 12. præcipue autem 7. Metaph. tex. 10. Apud Aristot. autem & Peripateticos, notus secundum naturam, natura, vel naturæ, idem plane significant, quod notus simpliciter, vel notus secundum rationem; ut ex supradictis locis colligi potest. Sed quoniam de eo quod est notum secundum nos & secundum naturam multa præclare scribit Aristot. 6. lib. Topicorum, non alienum fore putauimus si verba eius hic adhiberem. Notus igitur docet quid sit notus nobis & simpliciter, hoc modo: [Dupliciter contingit accipere notus, aut nobis, aut simpliciter: Simpliciter igitur notus est, quod prius est posteriori, ut punctum linea, & linea superficie, & superficies solido, quemadmodum, & unitas numero, prius enim & principium omnis numeri, similiter autem, & elementum syllaba. Nobis autem e conuerso quandoque accidit, nam maxime solidum magis sub sensum cadit, quam superficies, & superficies quam linea, & linea quam signum, quare multatim magis huiusmodi cognoscit, nam illa quidem que modolibet, hæc autem subtili, & facundo intellectu comprehendere oportet.] Deinde utra docendi ratio sit melior per notiora nobis an secundum naturam, declarat his verbis, [Simpliciter igitur melius, per priora, posteriora tentare cognoscere, nam magis scientificum tale est; verum ad eos, qui

De eo quod est notus simpliciter vel secundum nos, patet chra Arist. sententia.

impotentēs sunt cognoscere per talia, necessarium forte per ea quæ illis cognita sunt, facere orationem.] Postea ostendit ea quæ sunt nota secundum naturam, esse certa, definita, & immutabilia; quæ autem sunt notiora secundum nos, esse incerta & indeterminata, nam inquit, [Alia alijs & non omnibus eadem contingit notiora esse, quin etiam eisdem alia interdum & alia magis nota, nam a principio quidem sensibilia, instructionibus autem factis contra, quare nec eidem homini semper idem notius est.] Ex quo Aristot. colligit perfectas definitiones & orationes scientificas assignandas esse non per ea quæ singulis quibusque sunt notiora, quippe quæ sunt varia & indefinita. Postremo, explicat quod est notum simpliciter, quibus hominibus sit etiam notum & quibus non, ita scribens, [Fortasse autem, & quod simpliciter notum, non est id quod omnibus notum, sed quod bene dispositis intellectibus, quemadmodum & simpliciter salubre, quod est salubre ijs qui bene affectum habent corpus.] Hæc Aristot. in 6. Topicorum. Simile serè scribit in primo Posterior. tex. 5. ad hunc modum, [Priora verò nota & notiora hisiam, nõ enim idem prius aut notius natura & ad nos. dico autem ad nos priora & notiora, quæ sunt propinquiora sensui, simpliciter autem quæ longius sunt, sunt autem longissimè quidem ipsa maxime uniuersalia, proxime verò ipsa singularia.] Ex omnibus autem locis, quæ nunc commemorauimus, licebit nobis elicere certam & generalem regulam Aristotelicam internoscendi ea quæ sunt nobis nota ab his quæ sunt nota secundum naturam; quæ est hæc; Quæcunque cadunt sub sensum vel sunt propinqua sensibus, sunt nota nobis: quæ verò a sensibus remotiora sunt habentur ignota, & quo magis minusve sensus nostros attingunt vel resurgunt, eò magis minusve nota aut ignota iudicari debent. At nota secundum naturam vel simpliciter, tenentur debent quæcunque sunt priora, & a quibus pendent alia: e contrario verò quæ sunt posteriora, & manent atque pendent ab alijs, sunt ignota secundum naturam. Quamobrem causæ, partes, simplicia, magis uniuersalia, sunt priora & notiora secundum naturam; effectus vero totum, compositum,

A & singularia, posteriora & minus nota: & quamuis hæc quoque possint dici aliquo modo notiora secundum naturam, quatenus sunt perfectiora illis & tanquam finis eorum: tamen in præsentia non loquimur de prioritate nature, quæ est secundum perfectionem vel intentionem eius, sed de eo, quod dicitur prius esse ordine generationis & temporis. Sed dicet aliquis, Aristot. in 1. de Anima tex. 8. affirmare uniuersalia aut nihil esse, aut posteriora esse singularibus, ergo qui facta ea secundum naturam priora singularibus, aperte contradicit Aristot. Verum soluitur hoc, nam uniuersale actu & (vt dicitur) formaliter sumptum, aut nihil est per se in rebus existens, abundantum a singularibus, vt Platonem sensisse multi opinantur, aut ut est uniuersale vt mentis, abstractum ab indiuiduis, posterior est singularibus, quippe cum nihil aliud sit, quam notio quædam & similitudo singularium, quam ex eorum comparatione & conuenientia intellectus noster expressit. Vide quæ in hæc sententiam eleganter scribit Themistius, exponens supradictum textum octauum primi lib. de Anima in sua Paraphrasi: At si uniuersale sumitur pro natura (hanc multi appellant fundamentum uniuersalitatæ) vt animal pro natura sensitiua, viuens pro animata, corpus pro corporea, hoc pacto manifestum est magis uniuersalia priora esse minus uniuersalibus, nam illa sine his, hæc autem non possunt esse si sine illis: quod autem tale est Aristot. vocat prius simpliciter in Posterioribus, & 8. Physic. lib. 1. Vide quæ hæc de re doctè scribit D. Tho. 1. par. quæst. 85. ar. 2. in responsione ad primum.

Dubita-
tio.

Regula in-
ternoscen-
di nota se-
cundum nos,
ab his quæ
sunt nota
secundum na-
turam.

Consulantur qui aliter exponunt notum secundum naturam. & docetur cur via procedendi a notioribus secundum nos, dicatur esse nobis innata vel naturalis.

C. A. P. VII.

SI igitur notum secundum naturam apud Aristot. significat id, quod paulo ante ostendimus ex multis locis eius, ergo fallitur Averroes interpretans notum secundum naturam, id quod natura prius cognosceret si intelligeret ea quæ facit: nõ quia putet naturam more Stoico esse intelligentem, vt ei falso exprobrant quidam recentiores interpretes, sed quia facit Arist. vt metaphora & analogia nimis dura & insolenti. Errant etiam, qui notum secundum naturam exponunt id, quod habet naturam per se magis cognoscibilem & intelligibilem: etenim compositum notius esse secundum naturam, quam materia prima, contra quam docet Arist. hoc loco: Compositum enim cum in se cohibeat formam & actum, qui est causa atque ratio intelligendi, vt dicitur 9. Metaphy. tex. 20. procul dubio habet naturam magis intelligibilem, quam materia prima; quippe quæ sit ens in potentia, & (vt scriptum est 7. Metaphy. tex. 35.) per se ignota: at materia notior est secundum naturam quam compositum, cum sit prior eo, & eius principium & causa. Illi quoque decipiuntur, qui per notius secundum naturam putant significari id, quod est simplicius: Siquidem color & alia sensibilia accidentia sunt simpliciora, quam substantia composita, cum tamen hæc sit notior secundum naturam, & ignotior secundum nos: illa vero e contrario notiora secundum nos, & ignotiora secundum naturam; sed cur hæc via procedendi a notioribus nobis ad notiora secundum naturam vocetur nobis innata vel naturalis deinceps exponamus. Non dicitur talis via procedendi, naturalis quod similis sit modo quem natura tenet in procreandis rebus, quinimo ei penitus contraria est: Etenim natura in fingendis operibus suis progreditur a simplicibus ad composita, a

A causis ad effectus, nec e contrario in iisdem cognoscendis procedimus. Nec vocatur naturalis, quoniam sit contentiens naturæ ipsatis rerum; Nos enim multa prius cognoscimus, quæ si natura rerum spectetur, posterius cognosci deberent; siquidem ante percipimus accidens, quam substantiam, at substantia per se ac suapte natura prior est quam accidens. Nec appellatur naturalis, quod sit congruens atque consentiens naturali appetitui hominis, quo is duce natura vehitur atque ducitur ad sciendum. Homo enim naturaliter expetit scire non quocumque modo, sed per causas, talis enim scientia est perfecti intellectus

B humani, explens atque saturans naturalem appetitum eius. Itaque homo naturaliter expetit res cognoscere, per ea quæ sunt priora & notiora secundum naturam ceu per causas, potius quam per ea quæ sunt notiora secundum nos veluti per effectus. Nec denique nuncupatur naturalis, quod ita sit homini insita & infixa, ut ab ea nunquam diuelli & separari possit. Nã quamuis rudes & indocti, cum primum aggrediuntur ad cognoscendas res, hanc intelligendi rationem sequantur, tamen, qui sunt

C secundo & subtili ingenio & in scientiis exercitati, cognoscunt res conuenienter naturæ ipsarum, & quod secundum naturam prius atque notius est, illis quoque prius & magis notum habetur. Cuius rei simile quiddam cernimus in his quæ pertinent ad gustatum; nam ut alia alijs dulcia & incunda videantur, tamen id, quod uerè ac simpliciter est dulce, videtur etiam tale non quidem omnibus, sed his, qui stomachum non habent labefactum & corruptum, sed bene affectum atque constantem. Talis igitur via procedendi est, atque dicitur nobis naturalis, propterea quod cum primum duce magistraque natura accedimus ad cognoscendas & contemplandas res naturales, excitati aspectu & admirabilitate earum rerum quas hic mundus continet, ita procedimus, ut primo quidem appulsu mentis incurramus in notiorum effectuum compositorum & accidentium, tum magis animo extardescentes ad interiorum & perfectiorem earundem rerum scientiam capessendam, quasi per gradus quosdam progredientes tandem perueniamus ad causam rerum simplicium & substantiæ com-

turam, vocetur nobis naturalis.

Cur via procedendi a notioribus secundum nos ad notiora secundum natura-

prehensionem. Cuius rei hęc ego quidem certe causam esse arbitror; A principio enim donatur nobis a Deo animus, immortalis ille quidem & capax omnium disciplinarum, sed rudis experique scientiarum, & ut pulchrè inquit Aristot. ceu tabula quaedam nuda, in qua nihil omnino pictum est. Quamobrem idem Aristot. scribit illum esse in potentia ad omnia, nec aliam esse naturam eius quam ueluti potestatem & habilitatem quandam ad percipiendas omnes res; cumque locum esse formatum non actum, ut Plato existimabat, sed tantum potestatem. Is autem animus tanta necessitudine & tam naturali connexionie iungitur atque copulatur cum sensibus, ut dum est in hoc corpore, nec sine adminiculo sensuum uitam suam agere & tueri, nec nisi per eodem sensus; cognitionem & scientiam rerum possit adipisci. Itaque ut in homine uitam hanc mortalem agente, esse intellectuum non potest separari ab esse sensitivo, sic etiam functiones partis intelligentis non possunt ab actionibus facultatum sententium penitus disiungi atque segregari. Atque hinc existisse illas nobiles & illustres sententias, quæ in scriptis Aristot. non secus, ac stellæ in cælo mirabili splendore collucent: Deficiente sensu, etiam deficere scientiam eorum quæ pertinent ad illum sensum: Omnes scientias & artes ex sensibus, memorijs, experimentisque ortum habere. Intellectum nostrum nihil unquam speculari sine permixtione phantasmatis: Cogitata & intelligentias animi nostri non esse quidem phantasmata; vel ut latine loquar cum Cicerone, uisa, ueruntamen non posse constare sine illis. si igitur prima humanæ cognitionis acquisitio fit per sensus, necesse est ea prius ab homine cognosci, quæ prius atque uehementius mouet sensus, ijsque obuia & familiaria sunt; eiusmodi autem sunt singularia, accidens compositum, effectus &c.

Ex his autè liquet, falsum esse id quod Plato habuit pro certo & explorato; Nostrum scire nihil aliud esse, quam quoddam reminisci. Nam (ut de hoc nonnihil etiam nunc attingamus) si animus noster olim habuit scientiam omnium rerum, quã postea dum est in corpore per disciplinam institutionem exercitationemque reminiscitur, cur ad reminiscendum adeo egemus

A sensibus, ut his sublatis nulla queat scientia comparari? Nos enim experimur, cum quidpiam reminisci uolumus quod antea cognouimus, non ualde indigere aut uti opera sensuum exteriorum; & sine his non solum posse sed interdum etiam fieri solere multarum rerum reminiscientiam sola uis & ope imaginatricis uel cogitatricis facultatis; Deinde, qui sit, ut nemo uel priusquam addiscat scientias, aliquo modo meminerit se quondam illas tenuisse, & per obliuionem amisisse: Vel postquam scientias didicit, eas tanquam ante cognitatas & perceptas recognoscat? Ad hæc quemadmodum animus hominis, quia est immortalis, non solum uidet res præsentis, sed prouidet etiam futuras, multaque cogitationem & curam suscipit posteritatis, cur si idem animus fuit ante corpus, florens scientia cunctarum rerum maximisque circumfluens bonis, cur inquam, non itidem cernitur in eo aliqua certe cognitio, cogitatio, memoria, aut denique uelligium aliquod præteritarum & antiquarum rerum, quas olim gesserit & tenuisse dicitur? Cur nullus in eo ætor & dolor de tantorum bonorum amissione? Postea, si mens nostra haberet naturaliter sibi inhiatas scientias omnium rerum, non posset esse capax errorum & falsarum opinionum. Etenim, quod per se atque naturaliter inest, non potest mutari in contrarium, sic enim Aristot. 2. lib. Ethicorum docet, uirtutes non esse natura nobis innatas, quoniam nemo prauus & improbus euadere posset, siquid quod natura ingeneratum est, nulla consuetudine tolli potest, ut licet millies lapidem sursum iactites, nunquam tamen assuescet per se tendere sursum propter naturale pondus atque grauitatem. Sic etiam in 3. de Cælo 67. ostendit Aristot. nullam esse definitam a natura figuram elementorum, ut ad omnes figuras facile conformari & accommodari queant. Et iterum, Peripatetici disputant primam materiam per se nullam habere formam, quam sibi præcipue & sua natura uendicet, ut possit esse receptaculum omnium formarum etiam contrariarum. Postremo, aut coniunctio animi cum corpore est naturalis, aut præter naturam; si præter naturam, quo pacto efficitur a natura & a Deo? cur semper eodemque modo contingit? Nam quæ præter naturam

B

C

D

*Digressio
circa Plat.
scientiã no-
strã nõ esse
reminiscen-
tiam.*

*quæ præter naturam
est, non potest
efficitur a natura
& a Deo? cur
semper eodemque
modo contingit?*

turam

curam sunt, & raro & per accidens eueniunt. Cur dissolutio prædictæ vnionis, quam mors efficit, est adeo præter naturam & violenta, vt nos & metus futuræ mortis sollicitet & dolor præsentis discruciet? sin autem talis coniunctio animi cum corpore est naturalis, tantum abest vt possit tam insigne animo detrimentum afferre, hoc est obliuionem omnium scientiarum, ut ei debeat magnam adiungere perfectionem maximumq; præbere adiuumentum ad suas actiones rite obeundas. Forma enim, quæ est actus naturalis materię, sicut per vnionem cum materia perficitur in esse, sic etiam perficitur in operando; Id quod lustranti animo cunctas res naturales in omni coniunctione formæ cum materia perspicuum erit. Hæc autem quæ contra Platonem a nobis explicata sunt, docet etiam D. Tho. in 1. par. q. 84. art. 3. Sed de his rebus quoniam sunt extra materiam propositam, & ab instituto nostro remotæ, plura dicere non conuenit. Quoniam igitur intellectus noster ita coheret cum sensibus, vt per eos ceu interpretes & nuncios rerum omnium intelligendi materiam accipiat, nihilque sit in illo quod non in his aliquo pacto prius fuerit, hinc fit, ut quæ sensibus nostris magis propinqua, nota & familiaria sint, vt effectus, totum, compositum, accidens, ea quoque prius ad intellectum perferantur, eique prius innotescant. Quæ vero sensibus posterius cognita, aut penitus ignota sint, vt causa, partes, res simplices & intima cuiusque rei substantia, eò tardius atque difficilius ad mentis nostræ intelligentiam perueniant. Ergo, cur ea quæ ordine naturæ posteriora sunt, plerumque sint nobis notiora ijs, quæ sunt priora secundum naturam, & cur uia procedendi ab illis ad hæc vocetur nobis innata & naturalis, hoc modo explicatum sit. Nunc uideamus an in rebus physicis sint aliqua, quæ eadem sint nota nobis & secundum naturam.

A In rebus naturalibus permulta reperiri quæ sint nota nobis simul atque secundum naturam.

C A P. VIII.

A Ristoteles hoc 2. tex. ait nõ eadem esse nota nobis & simpliciter, in primo autem lib. Post. tex. 3. similem ponit sententiam, verum alijs verbis, scribens hæc inuicem opponi, hoc est quæ sunt nota nobis, esse ignota secundum naturam, & contra, quæ sunt nota secundum naturam esse nobis ignota: Quæ sententia quo pacto intelligenda sit, pluribus uerbis aperient dum esse quis putet fieri nunquam posse ut eadẽ sint nota secundum nos & secundum naturam. Peruulgata est opinio apud Philosophos, in rebus naturalibus, aut nihil aut perpauca reperiri quæ nobis sint nota pariter ac secundum naturam, propterea quod rerum effecta & accidentia, quæ nobis manifesta sunt, habentur ignota secundum naturam; è contrario autem substantia & causa, quæ sunt notæ secundum naturam, nobis sunt ignotæ: At uerò in disciplinis mathematicis, aut omnia aut certe pleraque sunt nota nobis iuxta atque secundum naturam. Etenim demonstrationes mathematicæ procedit ex primis principijs, quæ nobis sunt manifestissima, ueluti, Totum maius esse sua parte, & Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia. Eadem quoque sunt nota secundum naturam, quippe cum sint causa eorum, quæ postea demonstrantur a Mathematicis. Atque hoc ipsum uidetur Auer. sensisse, multis locis scriptum & testatum relinquens. Verum opinio hæc (aut ego penitus fallor) multos adhuc fefellit, uel incitua uel negligentia perferuntur ueritatis; etenim utrumque reor esse falsum, sed de mathematicis posterius disceram; nunc tribus rationibus ostendam, multa in rebus physicis eiusmodi esse, ut simul nobis nota sint atque secundum naturam. Primò, naturæ magis uniuersales sunt notiores nobis & secundum naturam, quam minus uniuersales, ut corpus quam uiuens, uiuens quam animal, animal quam homo; ergo & c. antecesses secundum uiræque

In reb. phy
sicis nõ pau
ca reperiri,
quæ sũt ea
dẽ nota no
bis & secũ
dum natu
ram.

partem percipiunt verum est; Nam quod magis vniuersalia sunt notiora nobis, Arist. testatur hic tex. 4. & alijs compluribus locis, de quo etiam consentiunt omnes prope modum interpretes eius; idque confirmat experientia, nam aspicientes id quod e loquino accedit ad nos, prius agnoscimus esse corpus quoddam quam animal, & animal prius quam hominem; Infantes etiam (vt hoc loco inquit Aristoteles) primum quidem appellat omnes homines vniuersae ac indistincte patrem, feminas matrem, postea vero utrunque speciatim distinguunt. Ratio item hoc docet, nam signa & accidentia rerum vniuersaliorum sunt nobis notiora, cum enim insint in pluribus rebus, frequentius cadunt sub sensus; ex quo fit, ut illis magis obuia, familiaria, & manifesta sint; paucioribus quoque signis opus est ad percipiendum magis vniuersale, ut aliquid esse corpus, viuens aut animal, quam ad cognoscendum minus vniuersale, vt esse hominem vel Petrum. Quod autem magis vniuersalia sunt notiora secundum naturam, vel ex eo intelligi potest, quia simpliciter priora sunt minus vniuersalibus, eorumque principia & quoniam minus perfecta sunt; a quibus natura incipit procedere ad minus vniuersalia, tanquam perfecta. Itaque in procreatione hominis, primum effingitur in foetu natura uiuentis, tum animalis, ad extremum hominis, vt scriptum est ab Aristot. in 2. de Gene. anim. cap. 3. Sed considerandum est hoc loco id quod D. Tho. scribit in 1. parte q. 85. art. 3. Nam cum vellet docere magis vniuersalia esse prius cognita nobis quam minus vniuersalia, praemittit hanc obiectionem. [Non sunt eadem (inquit) prius nota nobis, & secundum naturam, sed magis vniuersalia sunt prius nota secundum naturam, quam minus vniuersalia, quippe cum illa sint priora simpliciter his, ergo non possunt esse nobis quoque prius cognita.] Quam obiectionem deinde soluens in responsione ad primum argumentum scribit haec, [Duplex est ordo naturae, vnus secundum viam generationis & temporis, secundum quam viam, ea quae sunt imperfecta & in potentia, sunt priora, & hoc modo magis commune est prius secundum naturam, quod apparet manifeste in generatione hominis & animalis, nam prius generatur animal

quam homo, vt dicitur in libris de Gene. Animal. Alius est ordo perfectionis siue intentionis naturae, sicut actus simpliciter est prior secundum naturam quam potentia, & perfectum prius quam imperfectum, & per hunc modum minus commune est prius secundum naturam quam magis commune; ut homo quam animal; Naturae enim intentio non sinit in generatione animalis, sed intendit generare hominem.] Haec D. Tho. ex cuius uerbis posset quispian forte suspicari esse uerba illa Arist. [Non sunt eadem nota nobis, & secundum ordinem naturae interpretari non de ordine naturae qui est secundum generationem, sed de eo qui est secundum perfectionem, ex quo fieri ut magis vniuersalia non sint simul nota nobis & secundum naturam, quod tamen a principio aggressi sumus ostendere; sed nobis in praesentia quid D. Tho. senserit de intellectu illorum uerborum Aristotelis, non est curae. Illud quidem pro certo affirmare possumus, Aristot. hoc loco non loqui de prioritate perfectionis, sed generationis, & temporis; etenim docere uult primas causas primaque principia rerum naturalium esse nobis obscura & ignota, tamen secundum ordinem naturae manifesta sunt & magis certa, quam ea quae formantur & efficiuntur ex illis; quod si loquatur Aristoteles de ordine generationis, magis vniuersalia, erunt nota nobis & secundum naturam, vt dictum est supra; Sin autem de ordine perfectionis, totum compositum & secundum nos & secundum naturam erit notius quam partes & principia eius. Quocirca utrius modo sumatur prius secundum naturam, uel ordine generationis, ut nos sumimus, uel ordine perfectionis, ut sumit D. Tho. uerum est, quod institutum demonstrare, in rebus Physicis multa reperiri quae sint nota nobis & secundum naturam. Scio Alexandrum, ut refert Simplicius, ipsumque Simplicium in expositione huius secunda textus, conatos esse hanc nostram rationem soluere. sed qui eorum uerba legerit, facile intelligit infirmam esse eorum solutionem. Deinde, potest hoc ipsum confirmari altera ratione; Ea quae uocantur obiecta sensuum exteriorum, ut color, sapor, odor, ex se fundunt atque mittunt species quasdam (ita enim fere commune omnium

nium pene Philosophorū opinio) per quas A
a sensibus percipiuntur. His igitur formis
(quas multi appellant species intentionales)
priora sunt obiecta tam secundum natura-
turam, quam secundum nos; secundum na-
turam quoniam sunt causæ illarum, secun-
dum nos, propterea quod obiecta usurpan-
tur sensibus, eorum autem species inten-
tionales nimirum: Illa nemo sanæ mentis
negavit unquam, has verò nec pauci, nec
indocti iuri, de medio sustulerunt. Con-
stat igitur in hoc exemplo idem esse notius
secundum nos, & secundum naturam. Vi-
de D. Thom. 1. par. q. 85. in fine artic. 3.
Postremo, idem potest comprobari hoc mo-
do. Multa sunt tam in Physica quam in
Medicina, quæ habent effectus quosdam
admirabiles, nobisque additis & occultos.
Etenim complura sunt medicamenta, quæ
vel extrinsecus admota corpori humano,
vel in ipsū intromissa, operantur intus
permuta quæ per se latent nos, prouidentur
autem atque cognoscuntur ex suis causis,
quæ palam adhibita sunt: itaque Medi-
cus certo prænoscit, & prædicat tales ef-
fectus euenturos, manifestè cognoscens cau-
sas a quibus illi proficiuntur. Vbi mani-
festum est, talia medicamenta & secundum
nos & secundum naturam esse notiora quam
ipsorum effecta. Sed quid dicendum est ad
illa uerba Aristot. [Non sunt eadem no-
ta nobis, & simpliciter?] Mihi quidem ui-
dentur habere locum non in omnibus re-
bus Physicis, sed in multis, maximè uero
in primis causis primisque principijs rerū
naturalium, de quibus ibi sermonem habet
Aristot. si quidem eiusmodi sunt, ut cum
ordine naturæ præcedat ceteras res phy-
sicas, a nobis tamen posterius cognoscantur,
& quæ ab ipsis esse habent, profusque
pendent uti corpora & accidentia physica, D
ad eorum cognitionem nos perducant. Sed
de rebus physicis dictum est satis.

Nunc disquirendum est. An in

Mathematicis disciplinis

idem maxima ex

parte, cu

mul-

tis uisum est, sit notius se-

curdum nos & secun-

dum natu-

ram.

¶

An demonstrationes Mathematicæ
maxima ex parte consent ex
his quæ sunt nota nobis,
& secundum na-
turam.

C A P. I X.

A Verros in primo Physic. com. 2.
& in primo de Anima com. 1. in
commentarijs etiam magnis super
B libros Post. atque in quæstionibus Logi-
cis, ait demonstrationes Mathematicas con-
sistere ex propositionibus quæ sunt notæ no-
bis & simpliciter, ac cum ipse putet demon-
strationem simpliciter, quam facit tertiam
quandam speciem demonstrationis longè
principem omnium, consici debere ex his
quæ sunt nota secundum nos & secundum
naturam, affirmat talem speciem demon-
strationis nusquam reperiri aut crebriore
aut perfectiorem, quam in disciplinis Ma-
thematicis. Multi quoque expostores Ari-
stot. (cum is ait tum hoc loco, tum in 1.
C Post. tex. 5. non esse eadem nota nobis &
simpliciter) censent, id maximè locum ha-
bere in scientia naturali, nam in doctrinis
Mathematicis idem plane notum esse no-
bis & simpliciter. Est itaque multorum Phi-
losophorum opinio, demonstrationes Ma-
thematicas procedere ex præmissis, quæ
sunt tam secundum nos quam secundum
naturam notiores conclusione. Quam sen-
tentiam equidem arbitror aut falsam esse,
aut certè recta quadam explanatione vel
potius correctione indigere; quare facien-
dum mihi putauit, ut quod ea in re uerum
aut falsum esse ducerem, liberè ac sincerè
explicarem. Primum igitur opinor, me-
dium quod adhibetur in demonstrati-
onibus Mathematicis, si propriè & subtiliter
rem ipsam expendamus, nec secundum na-
turam nec secundum nos esse notius con-
clusioni; id quod facile cognosci poterit
ex his paucis, quæ subijciam. Primò, Si
medium Mathematicum esset notius secu-
dum naturam conclusione, hoc ideo accide-
ret, quia tale medium esset propria causa
eius quod demonstratur; ut supra fuit osten-
sum Mathematicos non demonstrare ex pro-
prijs

Mediū de-
monstrati-
onis Mathe-
maticæ, non
esse per se
ac simpliciter

*ter notius
secundum
naturam,
cōclusionem.*

prijs & naturalibus cauffis, ergo &c. Dein de Mathematicis non considerat naturam ac essentiam quantitatis, nec affectiones eius, prout habent esse reale fluens ex natura quantitatis, sed tantummodo prout habent esse intelligibile, & prout possunt eui denter ac certo sciri quocunque modo id contingat, ergo Mathematicis nō curabit, an medium sit prius secundum naturā nec ne, sed an sit evidens, certum & aptum ad demonstrandam propositam cōclusionem. Præterea, apud Mathematicos una demonstratio non habetur potior quā altera, quoniam habet medium prius secundum naturam, quinimo id nusquam & a nullo Mathematico considerari & perpendi solet, sed ea demonstratio melior ducitur, quæ simpliciter ostendit rem, quā quæ ex suppositione, & quæ directo seu ostensue, quā quæ indirecte vel decendo ad impossibile, ad extremum, quæ per pauciora media conficit rem propositā, quā quæ per plura quocunque modo id fiat, siue per media priora secundum naturam siue posteriora. Postea in 32. demonstratione, quæ est in 1. elemētorum Euclidis, ostenditur tres ægulus trianguli esse æquales duobus reëtis, propterea quod angulus externus, qui fit ex latere eiusdem trianguli producto, æqualis sit duobus angulis internis sibi oppositis. Hoc medium perspicue cōstat non esse prius secundum naturam, eo quod demonstratur; quin etiam mihi quidem videtur esse posterius secundum naturā, nam productio lateris & ortus illius anguli externi, necessariō cōsequitur structuram trianguli constituti: Similiter in 1. demonstratione eiusdem libri, Euclides docet latera eius trianguli quod super datam lineā constitutum fuit, esse inter se equalia, propterea quod sint lineæ ductæ ex centro ad circumferentiam; quis non videt cum hoc medium omnino per accidens affectum sit ad id quod demonstratur, non posse dici prius secundum naturam cōclusionem? Etenim planè accidit triangulo æquilatere, quod super lineam datam constitutum est, includi in circulo, & latera eius sic describi ut existant lineæ a centro ad circumferentiam illius circuli ductæ. Quod autem a nobis ostensum est in his duabus demonstrationibus mathematicis, si quis ad reliquas demonstrationes animum aduertat, idem pe-

ne in omnibus comperiet. Postremò, quæ sunt vere priora secundum naturam, sunt per se definita & pauca numero, & habent necessariam atque naturalem cognitionē connexionemque cum his rebus, quibus dicuntur priora; at medium mathematicum non est definitum secundum naturam, & est multiplex: nam quod ostenditur per unum medium, potest etiā probari per alia multa, & in conuersione demonstrationū, ubi ex medio fit conclusio, & ex conuersione medium (quod fieri cœnimus tum sæpe alibi, tum in primo Euclidis in proposit. 18. & 19.) nullo modo fieri potest ut in utraque demonstratione medium secundum naturam, sit notius cōclusionem. Amplius, in 27. propositione eiusdem libri, Euclides demonstrat aliquas lineas esse parallelas, quoniam in eas incidens alia linea recta facit angulos coalternos æquales sibi inuicē, quoniam modo tale medium recte dici potest prius secundum naturam cōclusionem, aut esse causa, cur lineæ quæpiam sint parallele vel æquidistantes, cum potius id uideatur esse tanquā effectus & quidpiam cōsequens & per accidens se habens ad id, quod demonstratur, parique referat quò lineæ aliquæ sint parallele ut in eas cadat alia linea recta, & tales anguli coalterni existant, nec ne? Itaque reor ordinem, qui est in demonstrationibus mathematicis non fuisse ductum ex naturali prioritate aut posteritate earum rerum quæ demonstrantur, sed ex maiori minorive facilitate doctrinæ atque ordine inuentionis, Etenim Euclides eas demonstrationes priores esse noluit, quæ ut demonstrarentur, non egent declaratione aliarum, cætera verò demonstrationes, non possunt & facile explicari & intelligi, nisi prius illæ demonstratæ cogniteque fuerint. Quarum igitur cognitio adiumentum allatura erat ad explicationem & cognitionem aliarū, eas demonstrationes prioris loco ponere & declarare uoluit & quamuis eadem propositio per alia quoque media ostendi potuisset, tamen elegit quedam faciliora, ac eiusmodi, ut in his teneri & cōseruari posset perpetua & continuata series atque connexio omnium demonstrationū. Hac etiam de causa factū existimo, ut Euclides multas propositiones consultò omiserit, utpote quibus opus futurum nō erat ad explicationem aliarum demonstrationum,

Ratio ordinis ex dispositionis propositionum atque demonstrationum Euclidis.

Cur Euclides multas alias propositiones demonstratione supersederit.

mm, quæ si fuissent interpositæ, admirabilem mathematici ordinis continuationem interurbassent. Nam cur obsecro putamus Euclidem tantum demonstrare voluisse suæ per datam lineam rectam triangulū æquilaterum constitui posse, cum idem quoque de alijs speciebus triangulū ostendi queat, & quidem ostensum fuerit a Proclo? nisi quia demonstratio quæ fit de triangulo æquilatero, utilis futura erat ad explicationem demonstrationemque aliorum propositionum; quæ autem sunt de reliquis triangulis minime.

Quod autem in demonstrationibus mathematicis, medium non sit etiam notius secundum nos conclusionem, manifestum est ex eo, quia Aristot. docet in 1. Post. tex. 5. id esse prius atque notius secundum nos, quod est propinquius sensibus; at si cui rudi & indocto Geometriæ proponatur quarta & quinta demonstratio Euclidis, antequam explicatæ & demonstratæ fuerint, una non erit notior & manifestior quàm altera, non enim una est propinquior sensibus nostris quàm altera, utraque igitur per se aequè obscura & ignota nobis erit. Dicitur autem una propositio mathematica secundum nos esse notior, quàm altera, nõ per se ac simpliciter, sed ob dispositionem ordinemque doctrinæ, quem instituit Euclides, secundum quem ordinem prius debet cognosci a nobis quarta propositio quàm quinta, quoniam hæc demonstratur per illam, ut necesse sit cum uenitur ad quintam, ante cognitam fuisse quartam, atque hoc modo una propositio mathematica, quàm altera, & medium demonstrationis, quàm conclusio potest appellari prius & notius secundum nos, non per se, sed propter doctrinæ & demonstrationum ordinem ab Euclide institutum atque descriptum. Ergo

his quæ hoc loco disputata sunt a nobis, clarissimum est, medium quod ponitur in demonstrationibus mathematicis, per se ac simpliciter, nec secundum nos, nec secundum naturam esse notius conclusionem, ac proinde falsam esse prouulgatam illam opinionem eorum, qui putant demonstrationes mathematicas procedere ex notioribus secundum nos & simpliciter; Quisquam potest hæc sententia aliquo modo adduci ad bonum sensum; nam licet propria cuiusque demonstrationis principia non sint

A notiora utroque modo ea conclusione quæ inferunt, tamen prima illa initia, & axiomata mathematica, quæ in uestibulo Geometriæ exponuntur, & postea in plurimis demonstrationibus adhibentur, sunt utroque modo notiora; secundum naturam quidem, quoniam sunt prima, immediata & indemonstrabilia, ex quibus ceteræ propositiones mathematicæ oriuntur, pendunt, atque demonstrantur; secundum nos autem quia citra demonstrationem ullam nobis manifesta sunt, aut per solam cognitionem terminorum, ex quibus constant, velut illa, tum esse maius sua parte: & si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia: & quæcunque sunt æqualia unum tertio sunt æqualia inter se; vel per solam descriptionem aut lenem quampiam expositionem, cuiusmodi sunt definitiones trianguli, circuli, &c. Possunt igitur demonstrationes mathematicæ dici constare ex notioribus secundum nos, & simpliciter, quatenus omnes vel mediatè vel immediate oriuntur ex illis primis principijs, & in ea tandem resoluuntur, quæ principia sunt (ut diximus) utroque modo notissima.

C Itaque si demonstrationes mathematicæ comparentur cum Physicis secundum prima & generalia principia, ex quibus dicitur, quoniam prima & generalia principia physica siue incomplexa; (ut prima materia & primum mouens (siue complexa) ut naturam esse principium motus in eo, in quo est &c. & motum esse actum entis in potentia, prout in potentia) sunt quidem notiora secundum naturam, verum non secundum nos, quàm affectiones physicae & sensibiles quæ de rebus naturalibus demonstrantur; ideo secundum huiusmodi comparisonem atque considerationem primorum principiorum scientiæ mathematicæ & physicae rectè dici possunt demonstrationes physicae procedere ex

notioribus secundum naturam,

non autem secundum nos:
mathematicæ

autem ex his, quæ sunt utroque notiora. Sed de hoc satis dictum sit.

mathematicas procedere ex notioribus secundum nos & secundum naturam.

Medium demonstrationis mathematicæ per se non esse secundum nos notius conclusionem.

Quomodo possit uere dici demonstrationes

*Expenditur interpretatio secundi
textus, & aliorum sequen-
tium, tradita a D. Tho-
ma, & Alexan-
dro Aphro-
disæo.*

C A P. X.

Non est hic tacendum D. Thomam aduersari Auerroï & Græcis expostitoribus, qui volunt hoc 2. tex. ab Aristot. ostendi uiam declarandi & demonstrandi principia rerum naturalium quæ latent nos, per ipsa composita, quæ sunt quidem secundum naturam illis posteriora, sed nobis notiora. Nam inquit D. Th. rationem demonstrandi qua uti debet Physicus, explicari in 2. lib. Physic. etenim in 19. tex. libri 2. Physicorum datur uia definiendi res physicas per materiam & formam, in 70. textu eiusdem libri modus demonstrandi, nimirum per omnes causas. Quocirca putat ipse a 2. tex. hoc usque ad sextum doceri ordinem seruandum in explicatione principiorum: ut uidelicet incipiamus a principijs maxime uniuersalibus quoniam sunt notiora nobis, idque probari hoc syllogismo; Procedendum est a notioribus, sed confusa, idest, magis uniuersalia, sunt notiora nobis, quapropter incipiendum est a magis uniuersalibus. Huius syllogismi Maior tangitur tex. 2. Minor 3. Conclusio 4. & sequentibus planius explicatur Minor. Sed contra D. Th. illud dici potest, si principia rerum naturalium sunt nobis ignota, indicanda sunt uia & ratio aliqua ea cognoscendi, quam uiam Aristoteles ipse ingredi & insistere uelit in huiusmodi principijs manifestandis; eiusmodi autem uiam prædocere, maioris erat momenti, quam declarare ordinem seruandum in principiorum tractatione. in secundo autem lib. Physicorum Aristotel. docet rationem definiendi & demonstrandi res naturales non autem uiam cognoscendi principia rerum naturalium; nam cum horum scientiam 1. libro Phy-

Asciorum tradidisset, absurdum fuisset tradere postea in 2. libro modum & rationem ea sciendi. Deinde si per (confusa) in tex. 3. accipit uniuersalia, necesse erit quod sequitur, [Ex his autem nota sunt principia & elementa, ijs qui diuidunt hæc] intelligere de singularibus, uel de minus uniuersalibus, at quomodo inferius & minus uniuersale est elementum superioris, cum è contrario res habeat. Amplius, si per uiam procedendi a notioribus secundum nos ad notiora secundum naturam, intelligit ordinem & uiam demonstrandi, non congruit præceptum cum doctrina; Aristoteles enim procedit a principijs primis & maxime uniuersalibus, quæ sunt priora secundum naturam quam principia minus uniuersalia, nam prima materia prior natura est quam hominis uel equi uel alius cuiusuis rei materia: huiusmodi autem principia uniuersalissima, non sunt notiora secundum nos quam principia minus uniuersalia; prima namque materia non est notior, quinimo longè ignotior nobis, quam materia hominis uel equi, nec primum mouens quam secunda & particularia mouentia.

C Alexander autem, ut hic refert Simplicius, uoluit Aristot. his textibus docere uiam & rationem cognoscendi prima principia rerum naturalium, hanc autem uiam non aliam esse, quam ut per quasdam uniuersales quæstiones seu pronuntiatas quasdam generalia, quæ cum disunctione efferuntur, gradatim ueniatur in notitiam principiorum naturalium; generales autem illæ quæstiones, quæ per disunctionem enuntiantur, sunt huiusmodi; Principia rerum naturalium, aut esse unum aut multa, aut esse finita aut infinita, aut mobilia aut immobilia; & si multa atque finita, aut plura aut pauciora tribus, aut omnia inter se contraria aut non omnia; per has enim quæstiones certum est Aristot. in 1. Physicorum processisse ad explicationem primorum principiorum, quæ sunt tria, duo quidem inter se contraria, forma & priuatio, tertium uero subiectum illorum contrariorum, materia prima. Cuiusmodi Aristotel. in 2. tex. ait procedendum esse a notioribus nobis ad ea quæ sunt nota secundum naturam, Alexander interpretatur progrediendum esse a tractatione

D

tionem illarum, quæstionum universalium, ad demonstrationem seu explicationem principiorum naturalium: prædictas autem quæstiones inquit esse notas secundum nos, tum quia constant ex terminis universalibus & notis, quales sunt, unum, multa, finitum, infinitum, mobile, contrarium; tum etiam quia virtute continent illud primum principium: Quodlibet est vel non est, quod nemini hominum sanæ mentis obicuum aut dubium esse potest. Nam hoc disunctum principium, Aut est unum aut multa, seu vocatur ad hoc, Aut est unum aut non est unum; idemque coniungit in alijs disunctis. Similiter cum in 3. tex. Arist. inquit primum manifesta nobis fieri consula, posterius autem his qui diuidunt hæc elementa & principia, Alexander exponit de illis universalibus disunctis, quæ appellantur consula, tum quia sunt universalis (omne autem universale potest uocari consulum), propterea quod multa continent potentia, hoc est consula ac indistincte tum etiam quia ipsum disunctum per se dici potest consulum, quoniam neutram partem disunctionis determinat enuntiat de re subiecta, sed alterutrum indefinitè; ex huiusmodi autem disunctis diligenter explicatis euadent manifesta principia rerum naturalium per diuisionem illorum disunctorum hoc pacto. Principia rerum naturalium necesse est aut esse unum aut multa, sed non unum, ergo multa; deinde si multa, aut finita aut infinita, sed non infinita, ergo finita; tum si finita, aut plura aut pauciora tribus, sed neque plura neque pauciora tribus, ergo tantum tria; postremo, vel omnia inter se contraria vel nullum, sed neque nullum neque omnia, ergo quedam contraria quedam non. ex quibus omnibus tandem efficitur tria esse principia rerum naturalium, duo contraria inter se, tertium autem subiectum illorum contrariorum. Ad extremum, cum Arist. scribit in tex. 4. procedendum esse ab universalibus, Alex. intelligit in explicatione illorum disunctorum quæ uiam mutant ad intelligentiam principiorum naturalium, incipiendum esse a disunctis universalioribus; quales est illud, principia aut esse multa aut unum, hoc enim disunctum latius patet, quam illa, aut esse finita aut infinita, aut contraria aut non. Atque hæc

A quidem est interpretatio Alex. quam Philoponus in commentarijs suis aliquo modo sequutus est: Sed ea non solum probatur Simplicio, mihi autem uidetur & subtilis & nec absurda nec inrudita, nec plane aliena a uerbis Aristot. nec denique ab ipsius Simplicij explanatione multum diuerfa.

EXPLANATIO TEXTVS quarti.

Quapropter ex universalibus ad singularia procedere oportet.

C A P. XI.

Aristoteles in primo tex. docuit scientiam rerum naturalium perfecte tradi non posse, nisi ante earum rerum causæ & principia cognoscantur. Scire enim (ut in priori libro Posteriorum Analyticorum scriptum est) est rem per causam cognoscere, propter quam res est. Quocirca Philosophum naturalem, doctrinam Physicæ ab explicatione causarum & principiorum exordiri oportet. Verum, quia principia rerum naturalium, uelut materia prima, forma, & priuatio, nec sunt nobis manifesta, quod sensibus nostris minime subijciuntur, nec tamen, quia sunt prima principia demonstrari possunt eo demonstrationis genere quod ex causis ducitur, Aristoteles in 2. tex. monet nos, hanc uiam nobis reliquam esse uiam & rationem cognoscendi & declarandi principia, si res ipsæ quæ sunt nobis nota & conspicua (licet ea sint principia) posteriora, minusque secundum naturam nota) eorum quæ ad principia pertinent, cognitionem indagemus. Quænam autem sint hæc nobis nota, quæ nos ad principiorum notitiam perducere queant, indicat tertio tex. affirmans ea esse ipsa corpora & composita Physicæ, quæ quoniam multis accidentibus & mutationibus sensibilibus affecta sunt, sensus nostros mouent, nobisque perfecta & cognita sunt. Ex horum autem compositorum manifesta in multis rebus transmutatione Aristoteles in primo lib. Physicorum, doctrinam principiorum peruestigauit, docens cunctis mediis principia

necessario esse mobilia, multa, finita, contraria, denique esse tria, materiam, formam, & priuationem. Sed cur Aristoteles tex. 3. non dixit composita, sed confusa? An Aristoteles quidem *συγχευωσα* vel potius *συνυμεινωσα* hoc est composita, errore autem scriptorum vel typographorum propter uocum similitudinem mendose suppositum est *συμμεχυωσα* id est confusa. Quamquam Simplicius & vetus & Græcus Aristotelis interpres legit confusa & non composita. An igitur confusa dixit, ut una uoce non modo composita naturalia, sed etiam uniuersalia, quæ potestate atque confuse multa continent, denotaret? An potius composita uocauit confusa, quoniam multa in se unitæ & confuse cohibent? Homo enim cum sit unum corpus unumque compositum naturale, in se tamen continet materiam primam, elementa, partes similes & dissimiles, varias item potentias animæ alentis, sentientis & intelligentis. Sed ad expositionem quarti textus, quem nunc interpretandum suscepimus, propius ueniamus.

Aliud est via doctrinæ et aliud ordo doctrinæ.

Aliud est uia doctrinæ, & aliud ordo doctrinæ: uia doctrinæ est ratio declarandi & probandi ex ijs quæ nobis manifesta, certa, & cognita sunt, ea quæ sunt obscura, dubia & ignota. Est autem uia doctrinæ multiplex, quæ enim obscura & incerta sunt, interdum probantur demonstratione uel ex causis uel ex effectibus ducta, aliquando probabilius modo & dialecticis rationibus, nonnunquam inductione, exemplis, similitudinibus, aliisque argumentationis generibus. Ordo autem doctrinæ, est ratio ordinandi & disponendi ea quæ in scientijs tractantur, ut a partibus ad totum, a simplicibus ad composita, a causis ad effecta, a magis uniuersalibus ad minus uniuersalia progrediamur: atque hunc ordinem doctrinæ Philosophi partiuertunt in compositum, diuisiuium, definitiuum, & resolutiuum. Aristoteles igitur cum in 2. & 3. textu aperuisset uiam percipiendi doctrinam principiorum naturalium, docens eiusmodi principia non aliter quam ex ipsis compositis & effectibus naturalibus, quæ nobis perspecta & nota sunt, demonstrari posse, hoc quarto textu tradit ordinem doctrinæ, quem in principijs tractandis seruare oportet. Sed eius sen-

tentia potest hoc syllogismo comprehendendi: Bonus doctrinæ ordo poscit, ut a notioribus procedamus ad ignotiora; Sed magis uniuersalia sunt notiora quam minus uniuersalia: ergo procedendum est a magis uniuersalibus ad minus uniuersalia. Huius syllogismi Maior propositio declarata est in secundo textu, Minor ab Aristotele probatur in textu quinto, Conclusio autem ponitur hoc texto quarto. Nec uero Aristoteles præcepto suo non ipse paruit, & quod uere docuit, diligenter præstitit. Nam in primo libro Physicorum, primo de principijs disputat ea quæ sunt magis generalia, tum quæ sunt magis propria: primum enim docet principia esse multa, tum esse finita, postea esse contraria, deinde esse tria, ad extremum quid illorum trium unumquodque sit, proprie ac subtiliter exponit. Eius autem quod hic ait Aristoteles, procedendum esse a magis uniuersalibus ad minus uniuersalia, simplicissimum est, quod ipse scribit primo libro Physicorum textu 57. his uerbis, [Est secundum naturam, communia primum dicentes, deinde circa unumquodque propria speculans.] Et in tertio libro Physicorum textu 2. [Posterior (inquit) est de proprijs speculatio ea quæ de communibus est.] In primo autem libro de Partibus Animalium, argumentatur communia prius exponenda esse quam propria, & magis uniuersalia quam minus uniuersalia: nam cum communia sint in omnibus ijs quæ illis subiunguntur, ut animal in homine, leone, cano &c. nisi communia prius explicentur, necesse erit ea sigillatim in cuiuslibet particularis tractatione (ut quæ sunt animalis, in doctrina hominis, equi & leonis) edoceri, & quod absurdissimum est, eadem sæpiissime repeti. Auerroes in Prologo super libros Physicorum, & sæpe per libros Posteriorum scribit, nisi communia prius in scientia tractentur quam propria, fore, ut doctrina demonstratiua uitetur atque corrumpatur. Etenim quæ sunt magis uniuersalium; cum non de illis, sed de minus uniuersalibus, quibus non per se nec primo conueniunt, demonstrantur, et sciuntur demonstrationes uitiosæ, quippe quæ non constant ex prædicatis per se, primis & proprijs. Sed dicit aliquis, cum certum sit singularia excludi a scientijs,

Cur magis uniuersalia prius tractanda sint.

quomodo Aristoteles hoc tex. 4. ait in scie-
tia principiorum procedendum esse ab uni-
uersalibus ad singularia? Respondeo Ari-
stotelem & hic & alibi nomen singularis
accipere, pro eo quod est proprium & mi-
nus uniuersale, præsertim autem pro spe-
cie ultima quam Logici uocant specie spe-
cialissimam, nam quod est vere singulare,
ueluti Petrus & Paulus, non est, ut inquit
Auerroes. pars demonstratiuæ doctrinæ,
licet principium sit eam acquirendi, ex sin-
gularibus enim sensu cognitis, memoria cõ-
seruatis, experiētia denique exploratis col-
ligitur uniuersale, cuius est scientia, ut mul-
tis uerbis docet Aristot. in principio Me-
taphysicæ, & in fine libri secundi Posteriorum,
in quo libro tex. 17. ait facilius desi-
niri singulare quàm uniuersale; proculdu-
bio intelligens per singulare, id quod est
minus uniuersale, uel potius ipsam spe-
ciem ultimam, nam uere singularium ne-
que definitiones neque demonstrationes
esse constant. Verum non est hoc loco
prætereundum id, quod recte monet A-
uerroes initio Meteororum, duplicem esse
ordinem doctrinæ, unum necessitatis al-
terum ob melius; secundum illum ordi-
nem, priora posterioribus, & magis uni-
uersalia minus uniuersalibus præponen-
da sunt; & uocatur, necessitatis, quia nisi
quid obisset, & ratio doctrinæ bene consi-
stunt & ipsa rerum natura necessario de-
poscit ut rerum magis uniuersalium tra-
ctatio minus uniuersalium rerum tra-
ctationem antecedit, cum illæ sint his pri-
ores & notiores nobis, & sint eiusmodi, ut
nisi prænoscantur, non possint quæ sunt
minus uniuersalia perfecte cognosci. Al-
ter autem ordo doctrinæ, qui uocatur pro-
pter melius, tunc sequatur, cum quæ mi-
nus uniuersalia & posteriora sunt, præpo-
nuntur & prius tractantur, quàm magis
uniuersalia & priora; idque duas ob cau-
sas fieri solet, uel quando minus uniuersalia
sunt perfectiora & præstantiora magis
uniuersalibus; quam ob causam pu-
tant nonnulli Aristotelem in secundo li-
bro de Anima, prius egisse de uisu quam
de tactu, licet tactus & natura prius sit,
& latius pateat quam uisus. Uel quando mi-
nus uniuersalia sunt notiora nobis; atque
ob hanc causam prius egit Aristoteles de
animalibus quàm de plantis, ut supra li-

A bro secundo ostendimus; & Metaphysica,
quæ agit de maxime uniuersalibus, ordi-
ne doctrinæ posterior est cæteris scientiis
quæ in rebus minus uniuersalibus versan-
tur; Semper enim præclaram illam Ari-
stotelis sententiã, quæ est initio libri quin-
ti Metaphysicæ, in memoria habere oportet;
in doctrinis, non a primo & rei prin-
cipio aliquando inchoandum esse, sed un-
de quis facilius dicat. Ergo huius quarti
textus hæc erit propria & germana sen-
tentia; in tradenda principiorum doctrina,
primo de principijs esse disputanda & doc-
cenda ea quæ uniuersæ & generatim de ip-
sis quaeruntur, deinde quæ speciatim &
proprie eorum naturam attingunt, expli-
canda.

*Pulchra &
sententia Ari-
stotelis.*

*Cur magis uniuersalia sint nobis no-
tiora, & quomodo hic sumatur
nomen uniuersalis.*

C A P. XII.

Causam autem, cur magis uniuersalia
sint nobis notiora, quàm minus uniuersalia,
ut hoc quarto textu dicit Aristoteles, nunc persequarur
uolumus. Sed ut rem in pauca contraham,
cuius rei causam hanc ego esse arbitror, quod
magis uniuersalia, sunt in pluribus singu-
laribus, ipsæque magis sensibilibus, utpote
quorum accidentia prius crebrius & fortius
feriunt sensus nostros; etenim quan-
to agens e longinquiori loco potest agere
in ipsum passum, tanto ualentius censetur
ad agendum; accidentia autem sensibilia
corporis & animalis e remotiori loco & citius
mouent sensum quàm accidentia hominis
uel Socratis, ut patet in eo quem e
longinquo cernimus aduententem ad nos,
prius agnoscimus eum esse corpus uel ani-
mal quàm hominem aut Socratem; ut quem
admodum in ipsis sensibilibus, singularia
rerum magis uniuersalium, ut corporis &
animalis sunt notiora sensui, quàm sin-
gularia minus uniuersalis, ut hominis &
Socratis, sic etiam in his quæ sunt intelli-
gibilia, magis uniuersalia sunt intellectui
notiora, quàm minus uniuersalia. Nam
quàmuis actus uideatur esse ratio & causa
propter quam aliquid sit intelligibile sim-
pliciter

*Rõ & causã
sa cur ma-
gis uniuers-
alia sint
notiora no-
bis.*

*Duplex or-
do doctri-
na, alter ne-
cessitatis al-
ter ob me-
lius.*

placiter (sicut inquit Arist. 9. Met. tex. 20.) rati-
onem, ut aliquid sit nobis intelligibile, præ-
cipua ratio est, ut sit sensatum, ex quo fit,
ut quæcumque a sensibus nostris ualde re-
mota sunt, uti res diuine, ea nobis sint per-
difficilia cogniti; de quo uide quæ scribit
Aristot. primo libro de Partib. animal. cap.
1. & 2. de Cælo tex. 17. atque primo libro
Metaph. cap. 2. e contrario autem faciliora
sunt ad intelligendum quæcumque propria
vicinioraque sunt sensibus nostris, de quo
poteris uidere, quæ scribit Aristot. 1. Post.
tex. 5. & 8. lib. Topicorum. Quod autem
paulo supra diximus magis uniuersalia esse
notiora nobis, accipiendum est cum ad-
iunctione, uidelicet, scire, & ut plurimum
interdum enim secus accidit, nam proximi-
mum genus equi & asini, utroque quidem
uniuersalius est, uerum inuolutum est,
& utroque minus notum nobis. Lege quæ
Aristot. scribit 7. Metaph. tex. 28.

*Quomodo
intelligen-
dam ma-
gis uniuersalia esse
notiora no-
bis, quam
minus uni-
uersalia.*

Certe cum dubitatur inter Philo-
sophos, An magis uniuersalia sint notiora
nobis quam minus uniuersalia, non est du-
bitatio de qualibet cognitione, sed de cras-
sa & confusa, nam de distincta conuenit
inter omnes, siquidem minus uniuersale
non potest distinctè & perfectè cognosci,
nisi ante cognita fuerint magis uniuersalia,
quæ dicuntur de ipso; quippe eum sint
quasi partes & principia eius. Nec quaeri-
tur de quacumque cognitione hominis ab-
solutè, sed tantum de intellectiua; nam est
in homine multo ante uiget cognitio sen-
sitiua quam intellectiua, non est dubium
quam singulare, quod sensibus ultro occur-
rit & subiicitur, notius sit homini quam u-
niuersale, quod expressum ex his quæ a sen-
sibus percepta sunt, multo post ab intelle-
ctu cognoscitur. Neque hic sermo est de
uniuersalibus, ut uocant in causando, quo
nomine appellant Deum & intelligentias;
quoniam sunt causæ uniuersales & com-
munes omnium rerum; huiusmodi enim
rerum notitia magna difficultate & nõ nisi
post multam cognitionem aliarum rerum
sensibilium mortalibus contingit. Nec
questio est de uniuersalibus in prædicando
sæmpis (ut aiunt) formaliter, hoc est
quatenus sunt uniuersalia; sic enim magis
uniuersalia aut posterius, aut certè simul
cognoscuntur cum minus uniuersalibus;
exempli causâ, genus, ea ratione ut ge-

nus est, non potest bene cognosci, nisi uel
ante uel simul cognitis speciebus eius, id est
que contingit in quolibet superiori & mag-
is uniuersali comparatione eorum, quæ
subiiciuntur ipsi. Nec loquimur in præ-
sentia de magis uniuersalibus, prout sunt
partes & principia minus uniuersalium, ut
de animalibus quatenus est pars hominis com-
ponens definitionem eius, quæ est animal
rationale, sic enim posterius & minus nota
nobis sunt; quàm minus uniuersalia;
nam sicut totum sensibile confuse prius no-
tum est sensui quam partes eius, ita totum
intelligibile prius manifestum fit intelle-
ctui, quam partes & principia ipsius, atque
hoc quidem significat Aristot. in tex. 1. 5. scri-
bens. Nomen, id est definitum, quia est
quoddam totum notius esse nobis, quam
rationem hoc est definitionem, propterea
quod distinctè continet partes illius. Li-
cet igitur prius nos cognoscamus animal
simpliciter, quam equum, prius tamen co-
gnoscimus equum, quam cognoscamus ani-
mal esse partem & principium equi. Po-
stremo, non ambigitur de magis uniuersali-
bus, quatenus consideratur secundum totam
suam amplitudinem, & ut ita dicam, con-
tinentiam potentialem, an sit prius & mag-
is notum nobis, quam minus uniuersale,
nam quanto quidpiam est uniuersalius, tau-
to prædicta continentia & amplitudo ma-
ior magisque uaria, & multiplex est, ac pro-
inde etiam obsecurior atque difficilius ad
intelligendum; nam cum multo plura ma-
gisque differentia inter se subiiciantur gen-
neri, quam speciei infimæ, quis non uidet
longè difficultiorem esse cognitum continen-
tiam & potestatem generis, quam speciei?
Relinquitur igitur, cum Aristot. hoc loco as-
seruat magis uniuersalia esse notiora nobis
id esse intelligendum de magis uniuersali-
bus, quatenus sunt natura quadam, quæ
actu insunt in pluribus, hisque magis sen-
tatis singularibus, & sunt affectæ
conspicuis quibusdam atque il-
lustribus accidentibus, quæ
ut ante dixi, prius,
vehementius
atque
frequentius serijunt
sensus no-
stros.

Explicantur dubitationes duæ circa id quod dictum fuit (magis vniuersalia esse notiora nobis.)

C A P. XIII.

Quomodo intelligenda sit illud Aristot. in 1. Metaphysica. maxime vniuersalia esse nobis cognita difficiliora opima D. Thomae interpretatio.

Sed existit hoc loco non parua dubitatio, quo pacto Arist. sibi conset, nam hic allerit magis vniuersalia esse notiora nobis, in 1. autem Metaphy. cap. 2. contra sentit, scribens maxime vniuersalia, quoniam a sensibus remotissima sunt, esse nobis cognita difficillima. idemque confirmat in 1. lib. Poster. tex. 3. D. Thomas interpretans illum locum ex 1. Metaphy. & respondens ad hanc dubitationem inquit, duplicem esse cognitionem maxime vniuersalium, cuiusmodi est ens & alia transcendentia. Vnam incomplexam & confusam, secundum quam magis vniuersalia dicuntur in 1. Physicâ Aristot. esse prius, & magis nota nobis : Alteram complexam & scientificam, secundum quam omnes proprietates maxime vniuersalium per demonstrationem distincte cognoscuntur, atque secundum huiusmodi cognitionem, affirmat D. Tho. magis vniuersalia esse difficiliora minus vniuersalibus. Sed præstat hic adscribere verba ipsius, ut eius sententia ab omnibus planius intelligatur : Cum igitur supradictam dubitationem in medium produxisset, ad eam respondens ita scribit. [Sed dicendum est, quod magis vniuersalia secundum simplicem apprehensionem sunt primo nota, nam primo in intellectu cadit ens, ut Auicenna dicit, & prius in intellectu cadit animal, quam homo. Sic enim in esse nature, quod de potentia in actum procedit, prius est animal, quam homo, ita in generatione scientiæ prius in intellectu concipitur animal, quam homo. Sed quantum ad inuestigationem naturalium proprietatum & causarum, prius sunt nota minus communia, eo quod per causas particulares quæ sunt vnius generis vel speciei peruenimus in causas vniuersales. Ea autem quæ sunt vniuersalia in causando, sunt posterius nota quo ad nos, licet sint prius nota secundum natu-

Aram : quamuis vniuersalia per prædicationem, sine aliquo modo prius quo ad nos nota quam minus vniuersalia ; non prius tamen sunt nobis nota quam singularia, nam cognitio sensus, qui est cognoscitius singularium, in nobis præcedit cognitionem intellectiuam quæ est vniuersalium.] Atque hæc quidem D. Tho. Sed posset quædam occurrere D. Tho. in eo quod ait, distinctam cognitionem magis vniuersalium esse difficiliorem quam minus vniuersalium, nam sicut se habet esse rerum, ita se habet distincta & perfecta cognitio earum, sed esse minus vniuersalium pendet a magis vniuersalibus, ut esse hominis ab animali, ergo distincta cognitio minus vniuersalium pendet ex distincta cognitione magis vniuersalium, eamque præsupponit : quare difficilior erit ; etenim difficilior est cognoscere plura, quam pauciora ; distincta autem cognitio, verbi gratia hominis, continet non modo cognitionem rationalis, sed etiam animalis, ad cognitionem vero animalis, non est necessaria cognitio hominis. Verum D. Tho. responderet huic obiectioni, bipartito distinguens cognitionem distinctam alicuius rei, verbi gratia animalis, unam quidem, per quam animal distincte cognoscitur non modo secundum proprium & præcipuum gradum animalis, sed etiam secundum omnes gradus superiores & prædicata quæ insunt in animali, ut secundum gradum viuentis, corporis, substantiæ, entis, atque hæc quidem cognitio tanto difficilior est in minus vniuersalibus quam in magis vniuersalibus, quanto illa continet plura quam hæc : Alteram uero, per quam animal distincte quidem cognoscitur secundum proprium & præcipuum gradum animalis, & passiones quæ animali quæ tale est, conueniunt, at secundum superiores gradus solum crasæ & confusæ cognoscitur, atque hoc quidem modo etiam Physica tradit distinctam cognitionem rerum naturalium secundum gradus Physicos, secundum autem gradus superiores Metaphysicos, qui insunt in rebus naturalibus, minime : etenim Physicus explicatè docet naturam hominis, animalis, uiuentis, denique corporis naturalis, at corporis simpliciter vel substantiæ, uel entis nequaquam, huiusmodi autem cognitio distincta longe difficilior est in maxime vni-

uer salibus, quàm in inferioribus, tum propter maximam amplitudinem eorum, tum etiam quoniam cum non dicantur vniuersales, difficillimum est videre, an significent naturam quampiam communem omnium rerum nec ne, quomodo ens habeat passiones, quomodo contrahatur, & determinetur, & descendat ad inferiora, & alia innumera horum similia, quæ de ente disputari possunt, nam cum nec natura entis nec affectiones eius per se cadant sub sensibus nostris, quemadmodum contingit in homine & animali, ideo necesse est scientiam entis cæterorumque transcendendum nobis arduam & difficilem esse, id quod aperte docet nos experientia: nusquàm enim plures aut grauiiores difficultates inuenimus, quàm in tractatione transcendendum, quam rectè dicere possumus, sicut est in Proterbio, obscuriorem esse numero Platonis. Hinc igitur manifestum est, quomodo dilucida sit obiectio, quæ contra solutionem D. Thom. allata est: quantum non ignoro alios esse, qui existimant Aristotelem in supradicto loco Metaphysicæ, non loqui de vniuersalibus in prædicando, sed de vniuersalibus in causando, ut sunt intelligentiæ, quantum cognitionem mortalibus difficillimam esse, nemini dubium est. Sed D. Tho. utranque interpretationem amplexus est, docens locum Aristotelis, & de vniuersalibus in causando, & de vniuersalibus etiam in prædicando, aliquo modo intelligi posse; præsertim autem de maximè vniuersalibus velut est substantia, ens, cæteraque transcendentia; quam sententiam ego libenter sequor. Nunc locum alterum huius similem, qui est in 1. lib. Posteriorum tex. 5. explicemus.

Porrò idem D. Tho. in 1. Poster. exponens quintum text. ubi Aristot. ait; quæ longius absunt a sensu, ut maximè vniuersalia esse minus nota nobis, quæ uero propinquiora sunt nostris sensibus uelut singularia, notiora esse nobis; affirmat Aristot. ibi non comparare inter se ea quæ percipiuntur tantum ab intellectu; sed ea, quæ simpliciter a nobis percipiuntur siue per sensum siue per intellectum. & quoniam sensitua cognitio in homine prior, frequentior, & facilior est quam intellectiua, hinc necessario fit, ut singulare, quod sensu per-

A cipitur, prius magisque notum homini sit quàm a vniuersale, quod sola mentis intelligentia comprehenditur; at si ea sola quæ intellectu percipiuntur nec sub sensus cadunt, inter se conferamus, in istiusmodi rebus magis vniuersales sunt nobis notiores, ut Aristot. docet 1. lib. Phys. Sed quispiam diceret contra D. Thom. quoniam singularare sit homini notius quam vniuersale, cur tamen inter vniuersalia, ea quæ sunt magis vniuersalia dicuntur magis distare a sensibus & nobis esse minus nota? cum contra res habeat, ut scribit Aristot. in principio Physic. & ibidem in suis commentarijs scriptum reliquit D. Thom. uel igitur recursum est ad superiorem solutionem illius loci Metaphysicæ, quam ex D. Th. erutam paulò ante explicauimus, uel alia interpretatio huius loci Aristotelis prior, atque uerisimilior quaerenda est. Auerr. roes 1. lib. Poster. commento 12. ait Aristot. in illo tex. 5. non comparare intelligibile cum sensibili uel vniuersale cum singulari, utrum sit notius aut sensui aut intellectui, ut exposuit D. Thom. sed comparare inter se ea quæ sunt intelligibilia, & docere illud intelligibile, quod est rei sensibilis, esse notius nobis secundum intellectum, quàm intelligibile eius rei, quæ est remotior a sensibus, exempli causa, quoniam accidens, effectus, totum, compositum, sunt res quædam sensibiles; at substantia, causa & principia non cadunt sub sensibus, ideo prædicata intelligibilia & vniuersalia illarum rerum sunt notiora nobis, & inter ipsas causas, quo magis procedimus ad uniuersaliores, tanto obscuriores & difficiliores cogniti eas reperimus, donec perueniatur ad uniuersalissimas causas, videlicet primam materiam & primum mouens, quarum causarum cognitio nobis est longe difficillima. Aristotelem igitur Auerr. putat in 1. Physic. loqui de vniuersalibus in prædicando, in 1. autem Poster. de vniuersalibus in causando, etenim causæ & principia rerum magnam partem latent sensibus nostris; quocirca magna etiam difficultate animo & ratione cognoscuntur, atque eò magis, quo magis proceditur ad causas priores atque uniuersaliores. Si quis autem est, cui non probentur huiusmodi interpretationes, is, si quidem

C se notius nobis secundum intellectum, quàm intelligibile eius rei, quæ est remotior a sensibus, exempli causa, quoniam accidens, effectus, totum, compositum, sunt res quædam sensibiles; at substantia, causa & principia non cadunt sub sensibus, ideo prædicata intelligibilia & vniuersalia illarum rerum sunt notiora nobis, & inter ipsas causas, quo magis procedimus ad uniuersaliores, tanto obscuriores & difficiliores cogniti eas reperimus, donec perueniatur ad uniuersalissimas causas, videlicet primam materiam & primum mouens, quarum causarum cognitio nobis est longe difficillima. Aristotelem igitur Auerr. putat in 1. Physic. loqui de vniuersalibus in prædicando, in 1. autem Poster. de vniuersalibus in causando, etenim causæ & principia rerum magnam partem latent sensibus nostris; quocirca magna etiam difficultate animo & ratione cognoscuntur, atque eò magis, quo magis proceditur ad causas priores atque uniuersaliores. Si quis autem est, cui non probentur huiusmodi interpretationes, is, si quidem

D dem

dem poterit, meliores afferat, quas fortasse nihil negotij erit eruere ex his quæ dicta sunt paulo supra, ubi docuimus magis uniuersalia partim esse nobis cognitui faciliora, partim difficiliora minus uniuersalibus. Nam si Aristoteles eo loco de maximis uniuersalibus in causando loquitur, res est manifesta, sin autem de maximè uniuersalibus in prædicando cuiusmodi sunt transcendentiâ, licet hæc secandum crasam & rudem quandam cognitionem satis sint nobis nota, eorum tamen subtilis & limata cognitio est nobis ualde obscura ætque paralis.

Reflat nunc difficultatem alteram quæ nascitur ex eo loco Aristoteli, qui est in 2. Poster. ubi ait facilius definiti singulare quam uniuersale, breuiter enodare, intelligit autem Aristoteli, eo loco per singulare non id, quod est propriè singulare, huius enim neque definitionem nec demonstrationem esse ipse non semel nec uno loco ostendit, sed ea uoce significat vel minùs uniuersale, vel propriè, ut ego puto, ipsam speciem infimam uel ut Græci uocant atomam, hoc est in aliis species indiuisibilem.

Tres sunt apud Aristoteli, uix inuestigandi definitionem, una per diuisionem, altera per compositionem seu resolutionem, tertia per demonstrationem. Priores duas ipsas dedit in 2. Poster. tex. 17. Tertiam autem tradidit in eodem libro, ubi docet quo pacto per demonstrationem ostendi & colligi queat ipsum quod quæ est. Via quæ est per diuisionem a summis descendendo per media usque ad infima, adeo manifesta est omnibus ut explicatione non egeat. Tertia uero, quæ est per demonstrationem, maxime conducit ad colligendas definitiones accidentium. Nam in perfecta demonstratione, mediis continet propriam causam eius accidentis, quod demonstratur, quare si medio adiungatur definitio quid nominis, uel definitio essentialis eiusdem accidentis, quæ aut est in promptu cunctis, aut certe nullo negotio confici potest per supradictam uiam diuisionis, tunc paululum commutata uerborum formula, medium cum tali adiunctione euadet in perfectam definitionem causalem illius accidentis: quæ res uel unius exempli appositione perspicua erit. Quæritur cur eclipsis accidat lunæ? demon-

stratur eclipsim accidere lunæ propter interpositionem terræ: si quis præterea summat definitionem quid nominis seu essentialem ipsius eclipsis, quæ est priuatio luminis in luna, ex his omnibus conficiet perfectam definitionem eclipsis quæ est de sectio luminis in luna ob interpositionem terræ; idem potest declarari alijs exemplis, sed quia ex hoc uno quod posui, res plane intelligitur, superuacaneum est uti pluribus. Hoc igitur significare uult Aristoteli in 2. Poster. ubi multis locis scribit ipsum quod quæ est non propriè demonstrari; ueruntamen per demonstrationem aliquo modo ostendi & colligi posse, & idem esse propter quid atque ipsum quod quæ est eius quod demonstratur. Vide quæ his de rebus scripta sunt in 1. & 8. tex. 2. lib. Poster. Secunda uia, quæ est per compositionem uel resolutionem hoc modo se habet. Cum definiendum est aliquod superius, iubemus spectare definitiones omnium inferiorum eius, in quibus remotis his quæ sunt propria cuiusque inferioris, oratio quæ remanet communis omnium, erit propria definitio illius superioris, uel aliter, oportet considerare quid habeant illa inferiora commune essentialiter cum alijs rebus quæ non continentur sub illo superiori, & quid habeant proprium quatenus participant illo superiori, & per quod differunt ab alijs quæcunque non subiiciuntur illi superiori; nam ratio, quæ constabit ex his, quæ sunt communia, & ex eo quod est proprium illorum inferiorum quatenus participant ipso superiori, erit propria definitio illius superioris. Sed hoc præceptum facilius intelligitur proposito aliquo exemplo. Est animal, quod per hanc uiam resolutionis definiendum sit, primum sumatur definitio hominis, quæ est substantia corporea, uiuens, sentiens, rationalis; & definitio bruti, quæ est substantia corporea, uiuens, sentiens, & rationis expertus, è quibus definitionibus postea detrahatur quod est proprium hominis rationale, & quod est proprium bruti rationis expertus, oratio, quæ relinquatur est germana definitio animalis, hoc est substantia corporea, uiuens, & sensus particeps; uel aliter considerandum est quid habeant commune species animalis,

Tres uia
inuestigandi
definitio-
nes.

*Quo intelli-
gendum sit,
illa Arist.
sententia, q̄
est in 2. lib.
Poster. tex.
17. facilius
est definire
singulare,
quam uni-
uersale.*

cum alijs rebus, quæ non sunt animalia, quid item habeant proprium quatenus animalia sunt per quod differant a non animalibus, & commune quidem est, esse substantiam corpoream viventem; proprium autem habere sensum; oratio quæ conflabitur tum ex illis communibus, tum ex hoc proprio erit perfecta definitio animalis. Ex his autem clarum est fore longe difficilius per hanc viam resolutionis definire magis uniuersale, quam minus uniuersale; tñ quia per hanc viam definitio superioris colligitur ex definitionibus inferiorum ante cognitis; tum etiam, quia multo plura & magis diuersa inter se subiunguntur magis uniuersali, quam minus uniuersali, propter quam uarietatem accidit, ut sub magis uniuersalibus lateant æquiuocationes. Ergo sicut per viam diuisionis facilius est definire superiora, quam inferiora, quoniam illa prius occurrunt ei, qui per diuisionem a summis descendit ad infima, & quoniam definitio superiorum paucioribus rebus ab soluitur, sic è contrario ascendenti ab imis ad summa per viam resolutionis promptior atque facilior est definitio minus uniuersalis, quam magis uniuersalis: ex quo patet quomodo verum sit illud dictum Aristot. quod uertebatur in dubium, facilius esse definire singulare, quam uniuersale, ex quo effici posse uidebatur magis uniuersalia non esse nobis cognitum priora & facilliora (ut in præcæmio Physicæ, Aristot. ait) quam minus uniuersalia. Verum hoc Aristot. præceptum & nostram explanationem mirifice illustrabunt atque confirmabunt uerba Themistij, quæ apud ipsum 2. Poster. super tex. 17. ita habent. [Ex ijs delu- cet longe facilius speciem indiuiduum fini- ri quam genus, ea enim, quæ singularibus insunt communia, magis quam quæ speciebus, perspicua sunt. Definitio speciei ex singularibus, definitio generis ex spe- ciebus colligitur. Præterea euidentior speciei, quam generis homonymia est, propte- rea quod secundum speciem sensibilia di- cuntur quæ facile dignoramus homonyma sunt nec ne, ut hominem pictum a uero, homonymia generum non nisi per collatio- nem ad speciem discernitur; ideo animal dictum homonymus, animal uocatur, quia & homo pictus homonymus homo intelli- gitur.] Hæc Themistius. Sed de his satis;

A etenim contradictionem, quæ in uarijs locis Aristot. inesse uidebatur, his quæ dicta fuerunt a nobis omni ex parte sublatam esse arbitramur. Quare absoluta huius pro- mij Physici Aristot. explanatione, nihil amplius requiri, nihilque obstare uideretur, quominus huic tertio lib. finem imponeremus, nisi hic admoneret nos uetus & communis omnium pene tam scriptorum, quam professorum consuetudo, ut hoc loco etiam de primo cognito uerba faceremus: Cuius quæstionis explicatio, tamen si huic loco planè aliena & intempestiua est, eaque propriè pertinet ad libros de anima, a nobis tamen in præsentia nullo modo prætermittenda est; tum quia huius controuersie disceptatio est per se grauiss, illustris, atque imprimis scitu digna; tum etiam ne a ueteri & perulgata consuetudine aliorum temere discessisse uideamur. Cum enim sit adhuc disputatum, quid sit nobis prius & magis notum, his assine ac proxime consequens uideatur, ut, quid sit nobis primum omnium cognitum disseratur.

*Introducitur quæstio de primo co-
gnito, & exponitur opi-
nio Scoti.*

C A P. XIII.

Q uæstio est, quid nam sit homini primo cognitum. Non agitur hic de qualibet cognitione hominis, etenim apud omnes constat, secundum cognitionem sensitiuam primum omnium ab homine cognosci singulare. Nec quæstio est de cognitione distincta, sed de rudicrassa, & (ut uocant) confusa, nec de cognitione complexa alcius propositionis sed de simpliciter apprehensione rerum, nec quaeritur quid sit primo cognitum primitate dignitatis aut perfectionis: quis enim nescit hoc modo longe primam omnium esse cognitionem Dei? Sed quaeritur de eo, quod est primò notum homini primitate originis uel durationis uel temporis, nam cum intellectus hominis non sit æternus sempiternam habens rerum cognitionem, sed aliquando ceperit & esse, & intelligere, meritò ambigitur quid nam primam

*Explica-
tur titulus
quæstionis,
qua est de
primo co-
gnito.*

occur-

occurrat, & se offerat intellectui ad intelligendum. Postremo non uocatur in dubium, quid sit primo notum. huic uel illi homini, id enim cum singulari, contingens, & per accidens sit, respuit scientia, sed cum multa sint intelligibilia quæ possunt ab intellectu apprehendi, dubitatur hoc loco, quod inter illa aptum sit per se ac si apte natura primum mouere intellectum & ab eo cognosci. Ergo uerus intellectus propositæ questionis hic est; quid sit illud, quod per se aptum est primitate temporis vel originis primum cognosci ab homine per cognitionem intellectum sim plicem & confusam. Ergo in hac contro uersa tam genitæ & dissimili enitit quo ad eius fieri poterit tum commemorandis res solendisque opinionibus aliarum, tum etiam aperiendo & confirmando sententiam nostram, quidquid difficultatis est expedire, & huic tam obscuræ questioni lucem aliquam afferre. Quicquid ab intellectu nostro cognosci potest, id necesse est esse aut singulare, ut Petrus aut uniuersale ut animal. Rursus si est uniuersale, aut esse maxime uniuersale ut ens, aut minime uniuersale ut species infima, aut medium inter hæc ut corpus, uiuens, animal. Ex hac varietate rerum exitit magna varietas opinionum de primo cognito. Sed nemo adhuc, quod ego sciam, opus natus est quidpiam eorum; quæ media interiecta sunt inter ens & speciem ultimam esse primum cognitum. Quare res tantum relinquuntur opiniones, una eorum, qui singulare, altera qui ipsum ens, tertia qui speciem infimam uolunt esse primo cognitum. a qua opinione libet mihi nunc ordiri.

*Op. Scoti,
speciem spe
cialissimam
esse primū
cognitum.*

Scotus 1. sentent. distinct. 3. quæst. 2. ait inter uniuersalia, speciem specialissimam, cuius singulare fortius mouet sensum, esse nostro intellectui primo cognitum; idque confirmat hoc argumento. Agentia quæ naturaliter agunt, nisi quid obstat atque impediat, producent effectum quam possunt perfectissimum. Etenim natura agens ex necessitate agit, quare ager secundum ultimum suæ potentiam, sed agentia quæ producent conceptum uel speciem intelligibilem in intellectu possibili, uide licet intellectus agens & phantasma, naturaliter agunt, si quidem intellectus agens

A non ex cognitione aut electione, sed per modum naturæ operatur illuminando phantasmata ad modum luminis quod illultras colores facit eos aliquo modo visibiles: de phantasmate autem, quod naturaliter agat, nemini dubium est, nec potest fingi quidquam, quod huiusmodi agentibus obstat, quominus efficiant quod ut sua possunt efficere, ac si quid impedimenti accideret, id per accidens esset. Ex his concludit Scotus primum omnium in intellectu nostro produci perfectissimum conceptum, qui non potest esse alius quam conceptus speciei specialissimæ; nam sicut species ultima perfectior est quam ea prædicata, quæ supra ipsam sunt, quippe cum ea contineat tanquam partes sui, & plus habeat actus minus autem potentiam, ita conceptus speciei infimæ perfectior erit quam conceptus superiorum, hic igitur ante omnes alios producet in intellectu, ac proinde primo cognitum erit species specialissima.

Hanc sententiam Scoti, eius sequaces comprobant alijs rationibus. Primo cum intellectus noster ex se indifferens sit ad omnia intelligibilia, quippe qui ut in tertio de Anima scriptum est sit in pura potentia ad omnia, ueluti tabula nuda in qua nihil pictum est; illud intelligibile, quod est magis intelligibile, magisque aptum mouere intellectum, id magis & prius ab eo intelligetur, sed species specialissima est huiusmodi, ergo &c. Minoris probatio patet ex eo quod ait Aristot. libro nono Metaphysicæ, actum esse rationem & causam intelligendi. Cum igitur species ultima sit magis actu, quam ullum aliud uniuersale superius, erit quoque magis atque prius intelligibilis. Deinde Metaphysica est posterior alijs scientijs secundum ordinem doctrinæ & secundum nos, ergo termini Metaphysici, qui sunt maxime uniuersales, ut ens, subsistentia & accidens, erunt posteriores secundum nostram cognitionem, ex quo sequitur speciem ultimam, quæ est minus uniuersalis, esse priorem cognitum secundum nos. Postea cum intellectus intelligat res abstrahendo eas a singularibus, cuius erit facilius abstractio, eius quoque erit facilius & prior cognitio, sed speciei ultimæ quam generum facilius est abstractio, nam species ultima

non debet abstrahi nisi ab indiuiduis, quorum maxima est conuenientia & similitudo; genus autem abstrahendum est ab indiuiduis & speciebus, in quibus inest diuersitas essentialis, ergo &c. Præterea illud vniuersale est magis & prius notum intellectui, cuius singulare fortius mouet sensus; propterea quod intellectiua cognitio oritur ex sensitua, sed singulare speciei specialissimæ fortius mouet sensus nostros, ergo, &c. Minor probatur ex eo, quia idcirco aliquid est sensibile, quoniam est singulare existens hic & nunc, ut docet Arist. in primo Metaph. cap. 1. sed indiuiduum speciei specialissimæ est maxime singulare, ut patet, erit igitur etiam maxime sensibile. Amplius totum est notius partibus suis, & definitum his, per quæ definitur, ut est apud Aristor. in hoc proœmio Physicorum tex. 5. sed species ultima est uelut totum quoddam ratione prædicatorum magis vniuersalium, & definitur per ea, ergo erit nobis notior. Ad hæc Aristor. in 1. Metaph. cap. 2. & in 1. Poster. tex. 5. inquit, maxime vniuersalia esse difficillima cognitui; facilliora autem esse minus vniuersalia, & quæcumque sunt propinquiora singularibus: sed species vicinæ est minimè omnium vniuersalis & omnium maxime propinqua singularibus, ergo, &c. Item si cum intellectui, verbi gratia occurrit homo, primum omnium in eo cognosceret ens, ut uoluit Thomista; & non primo cognosceretur ipsum esse hominem, ergo antequàm deueniret eò, ut cognosceret ipsum esse hominem, oporteret pertransire omnia prædicata, quæ sunt media inter ens & hominem, quomobrem a cognitione entis ad cognitionem hominis multum temporis intercederet, quod est contra experientiam, ergo &c. Postremò si ens esset primum cognitum, utique primum cognosceretur ab intellectu confuse, sed ens non potest cognosci confuse, nam id dicitur confuse cognosci, quod nã cognoscitur, ut partes & principia eius non penetrantur, & quasi introspectantur ab intellectu, sed ens non habet partes & principia, propter quorum ignoracionem, cum a nobis apprehenditur, dici possit apprehendi confuse, ergo ens non potest confuse cognosci; quare non erit primum cognitum. Atque hæc quidem dicta sunt pro

A expositione & cõfirmacione opinionis Scotlicæ.

Verum huic sententiæ non solum in se aduersantur Thomistæ, quibus perpetuum certamen est cum Scotistis, sed eam quoque grauitèr oppugnat Guglielmus Ochan ut cætero quin non abhorrens a doctrina Scoti. In enim in 1. lib. sententiæ distinct. 3. quæst. 5. redarguit prædictam opinionem partim solutis rationes Scoti & quasdam in eum retorquens, partim docens singulare esse primo cognitum: nos igitur quo pacto abij tentent solvere supra dictas rationes Scoti, hic breuiter subiiciemus.

B Ad primam respondent, eam rationem tripliciter esse contra Scotum. Primum quia eadem ratione posset concludi, primum produci conceptum speciei ultimæ non confusum sed distinctum, nam si agens naturale primum producit perfectissimum effectum, sed distinctus conceptus speciei ultimæ est perfectior, quàm confusus, ergo is primum produceret intellectui, quod est contra Scotum & per se falsum. Deinde sensibile multum distans prius cognoscitur ab intellectu (etiam secundum Scotum) sub prædicatis magis communibus ut corporis & animalis, quàm sub minus communibus ut hominis & Socratis, ergo non semper species ultima est primum cognitum. Sed ipse diceret id contingere tunc per accidens, nimirum propter nimiam distantiam, nam si sensibile esset in debita distantia, prius moueret intellectum ad cognoscendum prædicatum speciei ultimæ quàm prædicata superiora. Contra, omnè agens naturalis quod ex maiori distantia prius agit & fortius, etiam in minore distantia prius & fortius agit; ut si essent duo ignes, vnus maior, qui e longiori spatio posset comburere aliquid, alter uero minor, qui ex tali distantia non posset comburere illud; si ambo ignes ponerentur in æquali distantia respectu eiusdem passi: non dubium est, quin prior & maior ignis fortius & prius combureret quàm minor; Similiter si sensibilia rerum vniuersaliorum, è longinquo prius mouent intellectum quàm sensibilia speciei ultimæ, ergo etiam cum prope sunt ac in eadem distantia, prius mouebunt; uel aliter, sensibilia rerum magis vniuersalium

Rõnes Scoti & Scoti starum diluuntur.

Scotus dicit
vbi dicitur
Lactantius
lib. 1. c. 10
vbi dicitur

nam mouent intellectum in ea distantia, in qua mouent sensibilia speciei ultimæ, nam si mouent in maiori distantia, multo magis mouebunt in minori, veluti si aliqua ignis potest e longinquo comburere quidpiam, multo magis poterit comburere e propinquo; at non e conuerso; non enim sensibilia speciei ultimæ possunt mouere intellectum ex ea distantia, ex qua possunt mouere ipsum sensibilia rerum magis uniuersalium, ergo hæc apta sunt prius mouere intellectum, quam illa; nam secundum Aristot. prius est, a quo non conuertitur subsistendi consequentia: Præterea inquit Ochan, si ratio Scoti ualeat, concludet primo cognitum esse singulare, quippe cum sit perfectius quam uniuersale, etenim: singulare continet in se uniuersale, & per se existit in natura, quamobrem etiam Aristot. in Categoria Substantiæ, primam substantiam longe præfert secundis. Adhuc etiam prædicta ratio Scoti ob id reprehendenda est, quia cum ipse ait omne agens naturale primum producere perfectissimum effectum, aut intelligit simpliciter perfectissimum, & hoc falsum est, nam ignis non statim producit calorem perfectissimum qui est ut octo, sed primum calorem imperfectum, deinde per sectiorem, tandem perfectissimum. Aut intelligit perfectissimum non absolute, sed quem potest in illo principio efficere, at sic non concludit ratio Scoti, nam dicit Thomista perfectissimum conceptum, qui potest primum effici in intellectu nostro, esse conceptum entis, non autem speciei ultimæ, ut quemadmodum virtus formatiua hominis in principio non producit perfectissimum effectum, hoc est formam hominis, sed primum formam uentis, tum animalis, tandem hominis, ita se habeat intellectus agens in efficiendo conceptu entis, corporis, animalis, & hominis. Ad secundam respondent, Cum Scotista aiant intellectum nostrum per se indifferentem esse ad omnia intelligibilia, id posse accipi dupliciter: uno modo, quoniam intellectus noster ex se non habet actum ullum intelligibilem, & hoc uerum est: Altero modo, quoniam intellectus indifferentis e citra ullum discrimen prioritatis & posterioritatis recipit quodlibet intelligibile; & hoc partim falsum est,

nam ut materia prima, licet per se indifferens sit ad omnes formas naturales, tamen non accipit eas indifferenter & sine ordine, sed prius (anthore Auer. i. Metaphysicæ comment. 2. 7.) accipit formas magis uniuersales ut elementorum, & mixtorum, deinde magis particulares ut uentium & animalium, ita quoque se habet in nostro intellectu; partim est contra ipsos Scotistas, nam si intellectus indifferenter se habet ad omnia intelligibilia, ergo primum cognitum non magis est species ultima, quam quodlibet aliud uniuersale. Quod autem ad confirmationem huius rationis adiunctum est, nimirum speciem ultimam esse magis intelligibilem, quia est magis actu & perfecta, nihil ualeat, aliquem Deus, qui est purissimus actus cuiusque perfectissimum est, et primum intelligibile secundum nos, Etenim aliud est loqui de eo, quod est simpliciter intelligibile, & aliud de eo quod est intelligibile secundum nos; nam illud exiit tale, propterea quod est actu ens perfectum, hoc autem, quia est sensatum, hoc est propinquum & familiare nostro sensibus. Ad tertiam ita respondent, primum, Metaphysica dicitur esse postrema secundum nos, non propter cognitionem illorum terminorum maxime uniuersalium, sed propter doctrinam intelligentiarum, quæ est principalis pars eius habens obscurissimos atque difficilimos explicatos. Deinde Metaphysica non est difficilis secundum incomplexam & rudem notitiam illorum terminorum maxime uniuersalium, sed secundum complexam & distinctam scientiam earum ueritatum, quæ circa illos exiunt: nam fieri potest, ut termini alicuius propositionis per se sint manifesti, ueritas autem eius propositionis sit perquam obscura: etenim ealum, astra, par, & impar uoces sunt nemini non manifestæ, at sint astra cæli paria nec ne, quis obiecto mortali plane cognitum & exploratum habet? Præterea, si termini uniuersaliores sunt posteriores secundum nos, ergo male præcipit Aristot. in hoc proximo Physicæ ordiendum esse a magis uniuersalibus, quia sunt notiora secundum nos; huc accedit, quod in tractandis disciplinis prius explicanda esset doctrina speciei quam generis, & libri de cælo deberet

præcedere octo libri de Physico auditur, quod qui non uidet esse contra omnem ordinem doctrinæ, nihil plane uidet. Ad 4. Negandum est simpliciter difficiliorem esse abstractionem magis uniuersaliū quam minus uniuersaliū, nam uerbi gratia animal potest considerari dupliciter, uel ut genus quoddam est, & sic difficilior est abstractio eius quam hominis, si quidem genus ut genus est, debet abstrahi non solum ab indiuiduis, sed etiam a speciebus, quæ sunt multæ & uariæ; homo autem & quæuis species ultiua tantum abstrahitur ab indiuiduis: uel considerari potest animal, ut natura quædam, quæ in plurimis indiuiduis existit, ut in hoc & illis & alijs animalibus, & sic tantum abest, ut sit difficilior abstractio eius ab indiuiduis, ut etiam promptior atque faciliior sit; etenim cum indiuidua animalis plura sint quam hominis, & accidentia illius sint magis sensibilia quam huius, palam est phantasmata animalis esse paratiora ut ab ipsis abstrahatur natura uniuersalis animalis, quam sunt phantasmata hominis; & cum Scotus etiam putet uniuersale fieri ab intellectu agente & phantasmate, intellectus autem agens per se indifferens sit ad fingendum quodlibet uniuersale, determinetur autem per phantasma ad effectiōnem huius uel illius, hinc necessariō sit, ut eius uniuersalis prior atque faciliior sit abstractio & effectio, cuius habemus plura, acriora, & magis familiaria phantasmata; huiusmodi autem constat esse animal potius quam hominem. Ad 5. Hæc ratio supponit quidpiam, quod est falsum, etenim falsum est ideo aliquid esse sensibile, quia est singulare, nam singularitas reperitur in Deo, intelligentijs, substantijs, alijsque rebus similibus, quæ tamen sunt a sensibus nostris remotissimæ & cogniti difficilissimæ. Ad 6. animal ut est pars hominis, & principium per quod definitur homo, est ignotius nobis quam homo, & hoc pacto præcedit ratio Scotistarum, sed nullam uim habet contra Thomistas; quippe qui, cum aiunt animal esse notius homine, sumunt animal, non ut est pars hominis, sed prout est natura quædam communis existens in homine & bruto, secundum quam acceptionem tantum abest ut sit pars hominis, ut potius appellari debeat totum; omne

A enim superius (ut inuinit Aristot. hoc loco) est ueluti totum quoddam comparatione suorum inferiorum. Ad 7. Aristot. in illis locis uel loquitur de maxime uniuersalibus in causando non autem in prædicando, ut permultis expositoribus usum est; uel intelligit maxime uniuersalia in prædicando esse difficillima secundum cognitionem eorum complexam, & scientificam, atque perfectam, non autem secundum notitiam eorum rudem atque confusam, de qua nunc disputatur. Ad 8. Hæc ratio retorqueri potest in Scotistas, nam pari ratione si primum cognitum est species ultiua, si occurrat intellectui homo, is prius cognoscet cum esse hominem, dein de animal uel corpus, itaque non nisi multo tempore post animaduertet ipsum esse ens, nam sicut Scotistæ aiunt Thomistas descendentes ab ente ad hominem oportere diu comorari in prædicatis medijs, ita Thomistæ uicissim dicunt Scotistas ascendentes ab homine ad ens, multo tempore comorari debere in prædicatis intermedijs; præterea dicunt Thomistæ, ens quidem esse primum cognitum in omnibus quæ occurrunt intellectui, quia cum sit obiectum intellectus, & ipsum esse sit basis atque fundamentum aliarum perfectionum, ideo conceptus entis debet esse fundamentum omnium aliorum conceptuum: Post apprehensionem autem entis, intellectus indifferenter se habet ad apprehensionem aliorum prædicatorum, præterquam cum adest impedimentum aut distantia aut ætatis, tunc enim prius cognoscuntur prædicata magis uniuersalia quam minus uniuersalia, ut patet in exemplo rei quæ è longinquo cernitur, & in infantibus, quorum exemplo etiam hic uertitur Aristot. quippe qui primum omnes viros appellant patres, omnes item feminas matres, deinde uerò hæc distinctiō discernant & appellent. Ad 9. si hæc ratio ualeret, etiam concluderet, ens neque distincte cognosci posse a nobis, nam cum distincte cognosci, oppositum sit ei quod est confuso cognosci, si confuso cognosci est apprehendi aliquid ignoratis partibus & principijs eius, ergo distincte cognosci erit remi intelligi cognatis partibus & principijs eius, quare cum ens careat partibus atque principijs, quemadmodum pro-

pter hoc non potest secundum Scotistas confuse cognosci, ita quoque propter idem nec distincte cognosci poterit: Sed soluitur, nam tamen in his quæ habent partes & principia ipsum confuse cognosci tale quiddam fit, quale nolunt Scotistæ, tamen simpliciter & uniuersè res ita non habet, sed confuse cognosci rem, est non intelligi eam omni modo quo apta est intelligi, sed tantum inditer, hoc est vel secundum simplicem significationem nominis, vel secundum accidentia, vel alio modo, atque hoc pacto dicitur ens confuse cognosci. At que hæc quidem, ut diligenter examinaretur opinio Scoti, a nobis in utranque partem disputata sunt, deinceps ad cæterarum opinionum enarrationem ueniendum est.

Discutitur opinio Thomistarum, qui uolunt primò cognitum esse ens.

C A P. XV.

Opinio D. Thom. ens esse primò cognitum.

D Thom. 1. parte quæst. 85. artic. 3. & super præcæmium Physicæ, & in opusculo de ente & essentia, atque alijs compluribus locis scriptum reliquit, secundum nos, priora & notiora esse magis uniuersalia quàm minus uniuersalia, ex quo Thomistæ colligunt & tanquam principale dogma doctrinæ Thomisticæ tradunt, ipsum ens, quod est maxime uniuersale esse nobis primò & maxime notum: In qua opinione multò ante fuisse uidetur Auicenna, quippe qui in sua Metaphysic. inquit ens prima impressione imprimi in animam nostram. Ratio, quam ferè semper adhibet D. Tho. ubicunque loquitur de hac re ad comprobandam opinionem suam, hæc est. Quidquid de pura potentia exit ad actum, prius uenit ad actum imperfectum quàm ad actum perfectum, exempli causa, quod ex non calido fit calidum, prius suscipit calorem imperfectum quàm perfectum, idemque manifestè conspicitur in generatione hominis, non enim subito sanguis mensuris accipit ultimam & perfectam formam hominis, sed prius recipit alias formas im-

A perfectas, per quas fit quasi gradus & transitus quidam ad perfectam formam hominis. Cum igitur intellectus noster sit in pura potentia ad intelligendum & ad omnes conceptus rerum intelligibilem, necessario prius accipiet conceptus imperfectos quàm perfectos; sed conceptus rerum magis uniuersalium est imperfectior quàm minus uniuersalium, ut per se clarum est, est enim magis potèntialis, ac proinde conceptus entis est imperfectissimus omnium, ergo intellectus prius accipiet conceptum rerum uniuersaliorum, atque omnium primò recipiet conceptum entis, ens igitur est primum cognitum. Hæc D. Thomas. Thomistæ autem aliter formant prædictam rationem ad hunc modum. In formis subordinatis, semper quæ est imperfectior atque uniuersalior, prius inducitur in materiam, ut patet in vegetatiuo, sensitivo, & intellectu, quæ hoc ordine producuntur in fetu; ergo pari ratione conceptus talium formarum seu prædicatorum, erunt inuicem subordinati. quare conceptus rei uniuersalioris prius recipietur in intellectu: & cum ens sit maxime uniuersale, conceptus eius primus omnium gignetur in nobis. Alias item rationes in eisdem sententiæ confirmationem Thomistæ conferunt. Prima est, Omnis potentia primum fertur in suum obiectum adæquatum; & in alijs omnibus primum apprehendit rationem illius obiecti, sed ens est obiectum adæquatum intellectus, ergo primum apprehendetur ab intellectu. Secunda, Primum cognitum complexum, est illud principium, Quodlibet est uel non est; nam cum sit certissimum, euidentissimum, & regula cæterorum principiorum, ut est apud Aristot. in 4. Metaphysicæ, erit quoque primò notum intellectui, ergo pari ratione primum cognitum incomplexum, erit ens, nam reuerti ex quibus componitur illud principium, sunt ens & non ens. Tertia, Aristot. 1. Physic. tex. 3. inquit confusa esse magis nota nobis, sed quò aliquid est uniuersalius, eo est magis consulum, tum quia plura continet, tum quia continet ea in potentia; quæ est causa confusionis, sicut è contrario actus est causa distinctionis; unde species ultima, tamen multa continet in se, tamen quoniam ea continet actum, id-

circo minorem habet confusionem. Cum igitur ens sit magis uniuersale, erit quoque maximè confusum, ac proinde maximè primòque notum nobis. Hæc Thomistæ.

Zimara in illa sua proluxa quæstione de primo cognito, partim suffragatur, partim autem refragatur Thomistis: etenim assentitur illis, magis uniuersalia ut plurimum esse prius & magis nota nobis, propterea quod sunt magis sensata, hoc est quoniam singularia & accidentia sensibilia illorum, magis mouent sensus nostros; verum in tribus dissentit ab illis; primum quia Thomistæ simpliciter & uniuersaliter asserunt magis uniuersalia esse notiora nobis; quod quidem licet maiori ex parte uerum sit, tamen semper nõ est uerum; siquidem existunt quedam uniuersalia incognita & innominata, quale est proximi genus equi & nuli, quod est quidem magis uniuersale, sed minus notum quàm illorum utriusque, ut innuit Aristoteles, 7. Metaphysicæ, tex. 28. Deinde quia Thomistæ dicunt magis uniuersalia simpliciter esse notiora nobis, non declarando cur hoc eis conueniat, non enim id contingit illis, quatenus sunt magis uniuersalia, sed quatenus sunt magis sensibilia, hoc est quatenus habent singularia & accidentia magis sensata: Aristot. enim in 1. Poster. tex. 5. ad discernendum & dijudicandum quid sit prius & notius secundum nos, tradidit hæc uerissimam & certissimam regulam, Illud esse prius & notius secundum nos, quod est propinquius sensibus, qualecunque fuerit, id uero quod a sensibus nostris remotius est, difficilius, atque posterius cognosci a nobis. Atque hæc regula Aristot. est ualde congruens cum experientia, tum natura intellectus nostri, & modo intelligendi eius; etenim uniusquique experitur sibi faciliora & promptiora ad intelligendū esse ea quæ cadunt sub sensus, quàm ea, quæ nullo modo sensibus subijciuntur; intellectus etiam noster nihil intelligit nisi speculando phantasmata; a quibus accipit materiam intelligendi & omnia semina artium & scientiarum. Postremo Thomistæ uolunt ens esse primò cognitum, quod non placeret Zimaræ; quippe qui significari sibi ualde probat opinionem Heruli quolibeto 3. quæst. 12. in qui conicit conue-

tum accidentis sensibilis esse prius notum secundum nos quàm substantiam. Quare si ex multis uerbis Zimaræ, uelimitis colligere in pauca opinionem eius, dicendum est primum cognitam esse uniuersale, nam fortiter repugnat his qui uolunt esse singulare, affirmans huiusmodi opinionem è diametro aduersari doctrinæ omnium Peripateticorum. Sed inter uniuersalia, primum cognitum non erit substantia, sed ut diximus concretum accidentis sensibilis, inter huiusmodi autem accidentia, id quod erit maxime sensatum, quod fortasse diceret esse accidens sensibile corporis, uti est figura, quantitas, color, motus, assereret esse primò cognitum. Atque hæc commemorata sint secundum opinionem Zimaræ. Nunc ad opinionem D. Thom. reuertamur.

Opinio Thomistarum, multis, hisque non infimæ classis Philosophis, minimè probatur. In primis autem Ochan duobus argumentis oppugnat eam in eo loco, quem paulo supra commemorauimus. Primum enim inquit, si magis uniuersalia sunt notiora nobis, ergo non posse cognosci ullum minus uniuersale, nisi præuia cognitione eorum, quæ sunt magis uniuersalia & superiora illo, sed hoc aperte falsum est; nam multæ species gemmarum & herbarum sunt notæ etiam non doctis, qui tamen proxima genera illarum penitus ignorant, idem quoque patet in mulo & equo, quorum proximum genus, ut antè dictum fuit, nobis ignotum est. Deinde, obiectum terminans primum actum intellectus, vel erit aliquid reale existens extra animam, vel aliquid ens rationis, vel aliquid ens reale adiunctum habens ens rationis: duo posteriora dici non possunt, siquidem talia consequuntur actum intellectus, at obiectum terminans primum actum intellectus præcedit omnem actionem eius, quare primum dicendum est nimirum obiectum primi actus intellectus esse aliquid reale actu existens extra animam; hoc autem non potest esse uniuersale, utpote quod habet esse per operationem intellectus. Quare est falsa opinio eorum qui uolunt magis uniuersalia esse notiora nobis. Hæc Ochan. Cuius argumentum non proprie impugnat opinionem Thomistarum, sed communi-

Ochan refellit opinionem D. Thomæ.

Idem dicitur in 1. poster. tex. 5.

inter tendit contra Thomistas & Scotistas, & si qui sunt alij, qui uolunt primum cognitum non esse singulare, nec ipsum argumentum est ualde firmum: respondenti enim potest, uniuersale esse obiectum intellectus possibilis, & præcedere omnem eius actum, non enim uniuersale fieri ab intellectu possibili, sed ab intellectu agente.

Alij etiam conantur eandem sententiã euertere his argumentis. Primum, Aut ens est primum cognitum, prout est quoddam transcendens habens unum conceptum diuersum à conceptibus inferiorum, aut prout inest in cunctis inferioribus: sed neutro modo potest esse primum cognitum; non quidem priori modo, siquidem quod est primò notum, necesse est, ut sit cunctis euidens, certum & indubitatum, ac ens habere unum aliquem conceptum siue formalem (ut uocans) siue obiectiuum distinctum à conceptibus omnium inferiorum, ualde obscurum & dubium est: quin etiam id negant permulti haud uulgares Philosophi: Neque posteriori modo potest esse primum cognitum, etenim ipsum ens cum dicitur de rebus sibi subiectis, non significat naturam quampiam illarum omnium communem eisque adiunctam, seu animal significat naturam quampiam sentientem, communẽ hominis & bruti, quocirca unumquodque per quod est aut homo aut animal aut aliud quippiam, per idem prorsus & non per alium naturam gradum & est & dicitur ens, quocirca qui enstia hoc totum, homo ens, nihilo plus dicitur quàm sit tantummodo enstia rei hominem; hæc autem quæ de ente dicimus, manifestis & prope conceptis uerbis scripta te stataque reliquit Aristot. pluribus locis, ut in 4. Metaphys. tex. 3. in 5. Metaphys. tex. 14. in 8. Metaphysicæ, tex. 16. in 10. Metaphysicæ, tex. 8. Auert. item in 3. Metaphysicæ, commen. 10. & in lib. 10. Metaphysicæ, commen. 8. Cum igitur ens non habeat in rebus propriam aliquam naturam, qui fieri potest, ut aut efficiat in intellectu propriam aliquam conceptum sui, aut certe sit id quod primum omnium mouet intellectum ad intelligendum? Deinde si cognitio intellectus nostri nascitur ex his quæ cadent sub sensum, ergo quod est maximè sensibile, id necesse est ut sit

maximè atque primùm intelligibile: sed ens neque est sensibile per se, siquidem sensus proprie est accidentium, neque uendicat sibi aliqua propria & peculiaris accidentia sensibilia, ueluti corpus & animal habent quædam accidentia sensibilia, propter quæ facile etiam penetrant & perueniunt usque ad intellectum, ergo non potest ens esse primum intelligibile. Amplius, phantasia uñ cum intellectu agere efficit rem uniuersalem & intelligibilem, nam intellectus agens determinatur a phantasia ad effectiõnem huius uel illius uniuersalis, ergo phantasia id primum facit intelligibile & uniuersale, cuius est per se primò phantasia, ergo primum intelligibile, quod efficiatur in intellectu non erit ens; nam cum ens non sit aliquod per se primò phantasia, ipsum non erit primò cognitum. Præterea si ens est primum cognitum, ergo in quacunque cognitione cuiuscunque rei semper primum omnium occurreret intellectui. Sed hoc est absurdum, ergo &c. maior patet ex eo, quia cum intellectus agens & phantasia naturaliter agent, semper agent, nisi quid obster, eodem modo, quare si in prima cognitione intellectus, nec nisi a uiris doctis. Postremò, uidentur Thomistæ sine causa opinari, ens quidem necessariò primum omnium cognosci ab intellectu, cætera uerò prædicata uniuersalia, non debere necessariò cognosci confuse priusquam minus uniuersalia, nam quæ causæ mouent eos ut ita sentiant & dicant de ente, eadem planè deberent eos mouere ut idem sentirent de alijs prædicatis superioribus; primum enim, si ens ideo primò debet cognosci, quia est maximè uniuersale, ergo similiter corpus & animal debent prius cognosci quàm homo, quia sunt magis uniuersalia; deinde si quia conceptus entis confusus, est imperfectissimus omnium, ideo prius gignitur in intellectu, ergo cum

huius opinionis secundum alios refutatio.

animalis & corporis conceptus sint imperfectiores quàm cōceptus hominis, propter eandem causam prius etiam inducitur in intellectum. Postremo utemur argumentis eorum; nam si ita se habent prædicata uniuersalia secundum cognitionem intellectus, quemadmodum se habent formæ naturales a quibus somitur illa prædicata, secundum generationem naturæ, ergo sicut non potest in materiam induci forma minus uniuersalis, vt forma hominis, nisi prius (prius inquam vel tempore, vel natura, nam utrumvis dixeris, parum refert ad id quod nunc agitur) inducatur fuerint formæ magis uniuersales, ut animalis, uiuentis, corporis; ita quoque non poterit in nostro intellectu gigni conceptus hominis, nisi si ante in eo existerint cōceptus rerum magis uniuersalium.

*Soluuntur
rōnes Thomistarū.*

Hæc contra Thomistas a uiris doctis disputantur; a quibus quo pacto etiam soluuntur rationes eorum, deinceps ostendendum est. Ad primam ita respondet. Hæc ratio ualet tantum in actibus & formis, quæ per se inuicem sunt subordinatæ, ita ut posterior nequeat existere sine prioribus; at licet in prædicatis uniuersalibus distincti conceptus & perfectæ cognitiones eorum sint inuicem subordinatæ, ita ut minus uniuersale distincte ac perfecte cognosci nequeat sine præuia cognitione magis uniuersalium quæ dicuntur de illo; nam sicut se habet esse cuiuslibet rei, ita quoque se habet perfecta & distincta cognitio eius: quare sicut esse minus uniuersalis dependet a magis uniuersali, ita distincta cognitio illius pendet ex cognitione huius, nihilominus tamen confusa cognitio rei minus uniuersalis non necessario præsupponit in intellectu cognitionem magis uniuersalis: nam cum nihil aliud sit confusè cognosci, quàm cognosci secundum quid, & tantum aliqua ex parte, si v. g. homo cognoscatur tantum secundum corpus, ut quod sit erecta statura, vel tantum secundum animam, ut quod habeat animam immortalem, vel secundum accidentia, ut quod sit risibilis vel capax disciplinæ, vel secundum aliquam causam extrinsecam, ut quod sit a Deo effectus ad persuadenda bona sempiterna, dicitur sic cognosci confusè, cum tamen hoc modo non consideretur, prout est animal, uiuens; cor-

pus, substantia, & ens, ergo potest aliquod inferius cognosci confusè non præuia cognitione, vel consideratione superiorum.

Ad secundam, si intelligunt ens esse obiectum adæquatum intellectus, prout est quoddam transcendens, falsum est; alioquin cæteræ res, quæ non sunt transcendentes, non cognoscerentur ab intellectu: Quod si intelligant ens esse obiectum adæquatum intellectus, hoc est omnes res, prout tamen participant rationem entis, quod habet diuersum conceptum ab inferioribus; sic etiam falsum est. etenim homo nõ modo est intelligibilis, quatenus in se habet rationem entis; sed etiam quatenus habet rationem substantiæ, corporis, uiuentis, animalis, & hominis: Sin autem intelligant ens esse obiectum adæquatum intellectus, hoc est quidquid est ens reale, vel aliquod quomodocunque existens, & secundum quemcunque gradum naturæ, id esse intelligibile, sic uerum quidem est, sed nihil facit pro opinione ipsorum; nam ita non significatur ens, ut quid distinctum ab animali, homine, exteriorisque rebus.

Ad tertiam, non ualet similitudo complexorum & incomplexorum, nam cognitio horum est simplex apprehensio, illorum autem, est iudicium & assensus continens uerum uel falsum. Deinde licet inter complexa, quæ sunt principia scientiarum, illud complexum, Quodlibet est, uel non est, sit maximè notum, tamen non simpliciter inter quælibet complexa: diceret enim quispiã eas propositiones, quæ constant ex terminis sensibilibus, maxime quorum unus sit singularis alter uniuersalis, ut hoc corpus est quantum, figuratum, coloratum, motum uel quiescens, primum uersari in nostro intellectu: Præterea non sequitur, ut si quid est maxime notum intellectu iam instructo, & exercitato, illud etiam fuerit primo notum ei ab initio; nõ in principio, intellectus per sensus cognoscit, atque ideo res sensibiles habet maxime notas, & familiares; deinde uerò accessione doctrinæ excitatoque naturali lumine, animaduertens in quibusdam primis principijs contineri immutabiles quasdam ueritates, quæ sint ueluti regulæ aliarum ueritatum, postea habet illa principia

pro

pro certissimis, & euidentiſſimis, nihilque A
 ducit clariuſ, maniſteſtiſq; illis, atque hoc
 quidem apertis verbis docet Ariſtoteles 6.
 lib. Topic. Ad quartam, Ariſtoteles ibi
 per conſuſa (vt placet Auerroi & Græcis
 expoſitoribus) intelligit compoſita, in qui
 bus principia & partes eorum conſuſe &
 permixtæ continentur. Atque hoc quidem
 modo rationes Thomiſtarum a viris doctis
 diluuntur.

*Opinio aliorum qui volunt ſin-
 gulare eſſe primò co-
 gnitum.*

C A P. XVI.

*Opinio eorū
 qui putant ſingula
 re eſſe primò cog-
 nitum.*

E St alia opinio valde celebris, Du-
 randi, Ochan, Gregorij Ariminen-
 ſis, Burlei, aliorumque grauium
 atque ſapientum virorum, qui arbitrantur
 ſingulare eſſe primò notum intellectui no-
 ſtro. Quibus autem rationibus vnusquif-
 que eorum quos commenterari, hanc opi-
 nionem corroborat, eas nunc ſigillatim ex-
 ponam. Durandus 2. Senten. diſtin. 3. q.
 7. probat ſingulare primum omnium co-
 gnoſci ab intellectu, his argumentis. Pri-
 mò cum intellectus ſit potentia paſſiua,
 primum obiectum terminans primum actum
 eius, non poteſt fieri ab ipſo, ſed necesse-
 rio præcedere debet omnem operationem
 eius, & hoc per ſe patet; ſed nihil eſt,
 quod ſit ante omnem actum intellectus,
 præter ſingulare, nam vniuerſale ſit ab in-
 tellectu iuxta illud Auerrois in primo de
 Anima commen. 8. [Intellectus eſt qui fa-
 cit vniuerſalitatem in rebus,] Si quis au-
 tem dicat vniuerſale fieri quidem ab intel-
 lectu agente, & præcedere omnem actum
 intellectus poſſibilis, hoc nihil valet, nam
 Durandus antea demõſtrauit, intellectum
 agentem eſſe merum ſegmentum, cunctaque
 vniuerſalia effici ab intellectu poſſibili.
 Quare ex hac ratione licet concludere
 id quod primo notum eſt intellectui,
 nihil aliud eſſe poſſe, quam ſingulare.
 Deinde in potentis ſubordinatis, vbi deſinit
 inferior, inde incipit ſuperior, vt patet
 in ſenſibus exterioribus, & interioribus;

ſed ſenſus eſt potentia quædam ſubordi-
 nata intellectui, ergo cum ſenſitiua cog-
 nitio deſinat in ſingulare, ab eo vtrique
 incipiet cognitio intellectiua. Præterea, in om-
 ni motu terminus a quo præcedit tempore
 terminum ad quem in eo quod mouetur,
 ſed intellectus abſtrahit vniuerſale a ſingu-
 laribus, quæ abſtractio eſt veluti motus qui
 dam ipſius intellectus, cuius motus, termi-
 nus a quo eſt ſingulare, terminus autem
 ad quem vniuerſale, ergo notitia ſingula-
 ris, in noſtro intellectu antere debet cog-
 nitionem vniuerſalis. Amplius, ſi intel-
 lectus noſter non cognofcit primo ſingula-
 re, hoc fortalſe continget, vel quia nihil
 eſt, quod intellectui repræſentet ſingulare,
 vel quia intellectus non poteſt cognofcere
 ipſum, vel quia non vult cognofcere; ſed
 nihil horum conſentaneuſ eſt rationi; nam
 exiſtunt phantaſmata, quæ verè repræſen-
 tant res ſingulares, & perabſurdum eſt ſin-
 gularia non cognofci ab intellectu, tolle-
 rentur enim omnes actiones humanæ, &
 morales, propter quas dicimur boni, aut
 improbi, quippe cum proficiantur a vol-
 untate, & intellectu: nolle autem intel-
 lectum, & quaſi ſaſtidire, atque reſpuere cog-
 nitionem ſingularis, plane ridiculum eſt;
 nam, cur non velit cognofcere ſingulare?
 Primus item actus mentis non eſt volun-
 tarius, ſed naturalis, nam cum omnem
 actum liberum voluntatis præcedat aliquis
 actus intellectus, ſi primus actus intelle-
 ctus eſſet voluntarius, ante ipſum eſſet ac-
 ctus voluntatis, quem cum neceſſario præ-
 cedere debeat aliquis actus intellectus, ſe-
 queretur, vt ante primum actum intel-
 lectus eſſet alius actus eiufdem; nihil igitur
 obſtat quominus ſingulare queat eſſe pri-
 mò notum intellectui. Hæc Durandus.

D Ochan lib. 1. Sent. diſtin. 3. queſt. 7. tan-
 git etiam ſecundam rationem Durandi.
 adfert præterea tres alias, quarum prima
 eſt hæc. Intellectus noſter prius cognoſ-
 ſcet res prout ſunt in ſe actu, & naturali-
 ter extra animam, quam prout habent eſ-
 ſe in anima, ſed ſingularia ſunt actu extra
 animam, quidquid enim eſt actu extra ani-
 mam ſingulare eſt; at vniuerſale, vt tale
 eſt, non habet eſſe niſi obiectiue in anima,
 ergo illud prius cognoſcetur ab intellectu
 quam hoc. I. I. Ratio. Non dubium eſt
 quin ſingulare cognoſcatur ab intellectu;
 ſi au-

*Quatuor
 vides Du-
 randi.*

*Tres ratio-
 nes Augu-
 ſtini.*

si autem non primò cognoscitur, hoc erit, quia singulare non potest ab intellectu cognosci per se, & per proprium conceptum, sed per conceptum & speciem vniuersalis quasi indirectè; si igitur ostensum fuerit hoc esse falsum, simul etiam demonstratum erit nihil ob stare quo minus singulare primùm cognosci queat ab intellectu; non posse autem singulare cognosci distinctè per conceptum, seu speciem vniuersalis, liquido patet ex eo, quia cum vniuersale sit indifferens ad omnia singularia, quemadmodum confusè repræsentat omnia: ita distinctè nullum, quare per conceptum vniuersalis, non potest distinctè, & determinate cognosci hoc vel illud singulare, quomodo tamen nos ipsi experimur multa singularia cognosci a nobis; absurdum igitur est commentum eorum, qui proinde negat singulare primùm omnium cognosci posse, quia putant ipsum non aliter cognosci a nobis, quàm per conceptum vel speciem vniuersalis. III. Ratio. Tritum est axioma illud, quidquid potest virtus inferior, id totum etiam posse virtutem superiorem, & eo amplius, quare cum intellectus sit virtus superior sensu, poterit cognoscere quidquid cognoscit sensus, nimirum singulare, quæntiam prius cognosceret illud, nam sicut anima rationalis prius dat esse sentitium quàm intellectuum, ita quoque prius cognosceret res sensibiles, & singulares, quàm vniuersales.

Tres ratio-
nes Grego-
rii Arimi-
nonis.

Gregorius Ariminensis 1. sent. distin. 3. quaestio. 3. in eiusdem opinionis defensionem atque confirmationem, asserit, tum ali- quas de supradictis rationibus, tum etiam has. Primum, vniuersale efficitur ab intellectu per comparationem atque collationem singularium, considerando similitudinem, & conuenientiam quæ est inter illa; ergo singularia prius cognoscuntur ab intellectu, quàm vniuersalia. Antecedens patet tripliciter, primo, quoniam ita sentit Themistius in primo de Anima super Tex. 8. & Auerroes in duodecimo Metaphysic. commen. 4. tum quia hoc ipsum unusquisque experitur, se non aliter uenisse in primam cognitionem vniuersalis, quàm ex comparatione singularium: ad extremum, quoniam idem etiam inuit Aristoteles in primo Metaphysicæ, capitulo primo, & secundo Posterior. capit. vi-

A timo; idque aperte quoque indicat 1. Posterior. text. 43. scribens his uerbis. [Sensus non est ipsius vniuersalis, sed ex eo quod speculamur hoc plerumque contingere, ueniamur vniuersale, ex singularibus enim pluribus vniuersale manifestum est.] Consequentia uerò per se manifesta est, non enim potest intellectus facere comparationem inter singularia, nisi cognoscat ea, quare cum ex tali comparatione eliciatur vniuersale, necesse est singularia prius cognosci ab intellectu quàm vniuersale; saltem negari non potest, quin cum intellectu intellectus possit per talem comparatio-

B nem singularium, colligere aliquod vniuersale, quin inquam necesse sit singularia distinctè cognosci ab eo: quod si concedant aduersarij, nulla causa est, cur non etiam fateantur singulare primò cognosci ab intellectu. Deinde necesse est intelligentem phantasmata speculari, ut est apud Aristotel. tertio de Anima 39. sed phantasmata sunt imagines rerum singularium, ergo intellectus necessariò prius cognosceret singulare. Postremo purus conceptus vniuersalis difficilis est, siquidem non nisi hominibus prouocet ætatis, perfectæque intelligentiæ contingit separatim comprehendere vniuersalia. Itaque multo tempore, etiam post usum rationis, maxime nisi accedat informatio doctrinæ, humanus intellectus aut non nisi singularia perscrutatur, aut si considerat vniuersalia, non nisi permixta, & complicata cum singularibus: cum igitur notio, & informatio rerum vniuersalium sit difficilis, id autem, quod est primùm cognitum oporteat esse clarissimum, facillimum, & promptissimum ad intelligendum, relinquatur id quod est primò notum intellectui, non esse vniuersale.

D In eadem opinione fuit Burleus, ut solo nomine ridiculus, cætero quin autem peracutus, & imprimis doctus. Is primo Physic. in enarratione tex. 4. tum confirmans singulare esse nobis primò notum, tum etiam occurrens argumentis eorum qui contra sentiunt, multa reliquit subtiliter, & præclare scripta, ex quibus tum nonnulla eorum, quæ ante commemorauimus, tum etiam quædam alia deprimuntur argumenta. Primum enim inquit Burleus, si singulare potest distinctè cognosci

Burlei &
aliorum, ad
idem pro-
bandum ra-
tiones sex.

ab intellectu, nihil uideatur obflare, quomodo
 A queat esse primò notum: sed potest di-
 stinctè cognosci, ergo erit primò notum.
 Minor probatur quadrupliciter. Primo,
 quia facultas distinctè cognoscens discrimen
 quod est inter duas aliquas res, debet
 utranque distinctè cognoscere, ut docet
 Aristot. lib. 2. de Anima, tex. 146. sed intel-
 lectus distinctè cognoscit discrimen, quod
 est inter singulare, & uniuersale, hoc est
 inter hominem, & hunc hominem; ergo
 distinctè cognoscet utranque, non modo
 uniuersale, sed etiam singulare. II. Intel-
 lectus format hanc propositionem, Petrus
 est homo, distinctè cognoscens ueritatem
 eius: sed hoc fieri non posset, nisi etiam di-
 stinctè cognosceret terminum ex quibus cõ-
 stat talis propositio, quorum unus est sin-
 gularis, ergo distinctè cognoscet singulare.
 III. Operationes artis & prudentiæ uer-
 santur circa singularia, ut per se clarum est,
 & apertissimis uerbis declaratur ab Ari-
 stot. in 6. Ethico. sed huiusmodi actiones
 proficiuntur ab intellectu, quippe cum
 manent ex arte & prudentia, qui sunt ha-
 bitus intellectuales, ergo intellectus cog-
 noscit singulare. IIII. Constat singulare
 cognosci ab intellectu, aut igitur per
 proprium conceptum seu speciem, aut tan-
 tummodo per conceptum uniuersalis; hoc
 posterius dici non potest, nam paulo supra,
 cum exponeremus ratione ipsius Ochan,
 ostensum fuit nullum singulare determi-
 natè cognosci posse per solum conceptum,
 vel speciem uniuersalis. sin autem prius di-
 xeris, necessario etiam habes concedere,
 singulare cognosci per se distinctè ab intel-
 lectu, quare obtinimus quod uolebamus;
 ex quo etiam conficitur id quod principa-
 liter intenditur, nimirum singulare primò
 notum esse nobis. Deinde Aristot. 1. Me-
 taphy. capit. 2. ait maxime uniuersalia esse
 difficilia cognitu, quia sunt remota a sensu,
 si igitur esse remotum a sensu facit
 aliquid difficile cognitu, & esse propinquum
 sensui, ut dicitur 1. Poster. tex. 5. reddit fa-
 cile cognitu, cum singulare sit propinquis-
 simum sensui, erit maxime, & primò no-
 tum nobis. Postremò prior est cognitio di-
 recta quàm reflexa: sed intellectus non
 cognoscit se, aut ea quæ obiectiue sunt in
 ipso, cuiusmodi est uniuersale, nisi reflexe,
 directe autem ea quæ sunt extra ani-

ma, qualia sunt singularia; ergo cog-
 nitio singularium prior est quàm cognitio
 uniuersalium. Alij prædictis rationibus
 adiungunt quasdam alias. Primum, in-
 quiunt, imponere nomina rebus esse mu-
 nus ipsius intellectus, quinimò Socrates
 apud Platonem in Cratilo, ait impone-
 re nomina rebus esse proprium sapientis,
 quem ibi designat nomine Dialectici: at
 nomina prius imponuntur rebus singula-
 ribus, quàm uniuersalibus, ergo prius il-
 la, quàm hæc cognoscuntur ab intellectu.
 Præterea Aristot. in primo de Anima tex.
 3. auctor est, uniuersale aut nihil esse, aut
 posterius esse: Cum igitur & ordine natu-
 ræ, & secundum nos uniuersale posterius
 sit quàm singulare, consequens est, ut po-
 sterius etiam cognoscatur ab intellectu no-
 stro. Postremò, intellectus practicus secun-
 dum nos prior est quàm speculatiuus,
 & habitus practici fere sunt priores quàm
 speculatiui, necessitas enim aut commoditas,
 aut etiam uoluptas earum rerum, quæ
 pertinent ad humanam uitæ, civilisque so-
 cietatis conseruationem & administratio-
 nem, cogunt homines prius animo uerfari,
 atque occupari in rebus, quæ sub actio-
 nem, effectiõnemque cadunt, quàm in his,
 quæ nuda contemplatione & perspicientia
 veri continentur: Cum igitur actiones
 practiæ, priores sint secundum nos, quàm
 speculatiuæ, illæ autè & ab intellectu profi-
 ciscentur, & uersentur circa singularia;
 necesse est, ut singularia sint prius nota
 intellectui. Quibus igitur argumentis inni-
 tatur, atque corroboretur opinio eorum,
 qui existimant singulare primò notum esse
 intellectui nostro, satis diligenter & copio-
 sè a nobis declaratum est. Et quia cæ-
 teris opinionibus hanc unam præfe-
 ro, & uerisimiliorem iudico,
 tentabo ego etiã quibus-
 dam alijs rationibus
 eam commu-
 nire, &
 paulò apertius atque
 distinctius ex-
 plicare.

Secundum propriam opinionem ostenditur, singulare posse distinctè cognosci ab intellectu.

C A P. XVII.

Probatur septem rationibus singulare propriè ac distinctè ab intellectu non sivo cognosci.

Mihi valde probatur singulare esse primò notum intellectui nostro, sed quia huius rei explicatio atque confirmatio, ferè pèndet ex demonstratione illius, *Age nos etiam huic rei, nouis quibusdam argumentis euentem, certamque fidem faciamus.* Primum, Intellectus noster distinctè cognoscit hominem esse quoddam uniuersale, & speciem ultimam; cum igitur uniuersale & species habeant in se relationem ad singularia, non poterunt illa distinctè cognosci sine his: quare necessarium est singularia distinctè cognosci ab intellectu. Præterea, argumentari est munus proprium intellectus, sed quædam species argumentationis, nempe inductio, uersatur circa singularia, siquidem inductio describitur ab Aristot. primo libro Topicorum capitulo decimo, esse quædam progressio a singularibus ad uniuersale, ergo intellectus interdum uersatur in cognitione singularium. Maior huius syllogismi per se manifesta, & certa est: Minor autem dubitationem habet; nam ei posset occurrì dupliciter; primùm concedendo singularia quæ numerantur in antecedente inductionis, cognosci quidem ab intellectu, ueruntamen non distinctè, sed confusè; deinde etiam negando, ea cognosci ab intellectu, sed tantum a sensu, ita ut inductio sit opus duarum facultatum animæ, & antecedens quidem habens enumerationem singularium cognoscatur & formetur a sensu; conclusio autem colligens uniuersale, comprehendatur efficiaturque ab intellectu; cui sententiæ, aptissimis uerbis susfragari uidetur Themistius in secundo libro Posteriorum trigesimo sexto capitulo suæ Paraphraseos, scribens; antecedens inductionis pertine-

Are ad sensum, conclusionem autem eius, ad intellectum; quod caput, quia continet multa de inductione pulchre, & eleganter dicta, dignum est quod legatur ab omnibus. Verum neutra responsio uim atque robur rationis nostræ, aut penitus tollit, aut etiam aliqua ex parte imminuit; non prior, nam cum in inductione ex antecedente distinctè colligatur & inferatur consequens, id nullo modo fieri posset, nisi antea distinctè cognitum fuisset antecedens. etenim si cognitio antecedentis, uel per se, uel certè secundum nos, est causa efficiens notitiam consequentis, qui fieri potest, ut si illa fuerit confusa & indistincta, hæc aperta & distincta esse queat? Neque uero posterior responsio minori reprehensione uidetur esse digna, siquidem inductio prout continet antecedens & consequens, est una quædam argumentatio, unus discursus, unusque numero motus ipsius intellectus, quâ obrem in ea quoque erit unum idemque mobile, quod a termino a quo idest ab antecedente & cognitione singularium, procedet ad terminum ad quem, hoc est ad consequens, in quo cognitio rei uniuersalis continetur, huiusmodi autem mobile, quod nam aliud esse possit, quàm intellectus, ne fingere quidem licet, is igitur antecedens inxta & consequens inductionis cognoscet. Præterea, argumentari, est ex uno inferre aliud: non potest autem ex uno inferri aliud, nisi utrumque cognoscatur; quare cum in inductione, intellectus ex singularibus inferat uniuersale (talem enim illationem non potest facere sensus, quippe cum non attingat uniuersale) necessarium debet utrumque cognoscere. Falsum item est, antecedens inductionis posse cognosci & formari a sensu. tum quia in tali antecedente, licet subiectum sit terminus singularis, tamen prædicatum est terminus uniuersalis, cum sit etiam prædicatum consequentis; exempli causa; in hac inductione, Petrus est risibilis, & Ioannes, &c. ergo omnis homo est risibilis, illi termini Petrus & Ioannes, quia sunt singulares, possint cognosci a sensu; at ille terminus risibilis, quatenus absolute & simpliciter dicitur de Petro & Ioanne, non cadit sub sensum, ergo sensus non potest conficere antecedens inductionis: Tum etiam,

Nota doctrinâ hæc de inductione.

etiam, quia cum in antecedente inductionis dicitur, Petrus esse risibilis, distinguitur risibile a Petro, tanquam prædicatum a subiecto, talem autem distinctionem nullo modo sensus facere potest, relinquitur igitur ab eadem facultate, hoc est, ab intellectu cognosci & effici tam antecedes, quam consequens inductionis. Ad illud autem testimonium Thémistij, respondemus eum significare voluisse illis verbis, antecedens inductionis cognosci quidem ab intellectu, sed non nisi coniuncto & complicato sensibus, ac consequens cum sit uniuersale, ab intellectu tantum percipi, nec sensum ullo pacto admitti ad notitiam eius. Manet igitur firma, & inuicta hæc secunda ratio nostra, qua docuimus singulare distincte cognosci ab intellectu. Amplius, omnis potentia quæ ponit discrimen inter duas aliquas res, necessarius debet cognoscere utramque illarum, sed intellectus noster ponit, & cognoscit discrimen quod est inter singulare & uniuersale, ut inter hunc hominem & hominem, ergo is non solum cognoscet uniuersale, sed etiam singulare: Major non eget probatione, siquidem perspicue colligitur ex his quæ de sensu communi Arist. scribit in 2. de Anima tex. 146. Minor autem per se clara est, nam differentia, quæ est inter uniuersale & singulare, nullo modo cognosci potest a sensu, quare manifestum est singulare distincte cognosci posse ab intellectu. atque hoc quidem argumentum supra enumerauimus inter rationes Burlei, sed hoc loco repetere volumus, ut ostende remus responsiones eorum, qui prædicte rationi occurrere conati sunt, imbecillas esse. Quidam igitur nostra memoria magni nominis, egregieque eruditionis Philosophi, consentiunt quidem, hoc nostrum argumentum esse perquam efficax, sed negant ex eo concludi necessarium, id quod intendimus; non enim si quid ponit discrimen inter duas res, continuo necessarium est, ut cognoscat utramque illarum per eandem potentiam, sed satis est, si per unam potentiam cognoscat alteram illarum rerum, & alteram similiter per aliam potentiam: atque hoc pacto homo quidem ponit discrimen inter singulare & uniuersale, non cognoscendo utrumque per intellectum, sed uniuersale quidem per intellectum, ac uero singulare per sensum: hoc igitur modo pu-

A tant, & argumento nostro responsum esse, & satisfactum Aristoteli. Verum hoc responsum ualde infirmum est, veritati enim & Arist. plane repugnat; etenim, quærentem ex illis, an potentia, quæ ponit discrimen inter duo, id est quæ cognoscit hoc esse aliud ab illo, sit una an multas, multas esse impossibile est, nam discernere unum ab alio, est vnus actus, una cognitio, vnumque iudicium, ergo erit vnus potentia; cum enim illa differentia, seu (vt ita loquar) alietas sit vnium quoddam intelligibile, & vno actu, & ab vna potentia cognosci necesse est, quæ potentia proculdubio erit intellectus, sed fieri non potest, quin si intellectus cognoscat hoc esse aliud ab illo, etiam apprehendat utrumque, nam alietas est relatio, & non potest distincte cognosci, nisi cognitis simul terminis eius; quo pacto enim intellectus verè ac securè iudicare poterit, hoc esse aliud ab illo, si uel neutrum uel certe non utrumque cognitum & perspectum habeat? Porro eiusmodi responsione contrariam esse doctrinæ Aristotelis, luce clarius est his, qui diligenter cõsiderant verba eius posita eo in loco, quæ ante nominati, quæ libuit hic apponere, ut liquido intelligant omnes rationem nostram firmam esse. [Neque itaque (ait Aristor.) separatis contingit discernere, discernens quod aliud sit dulce ab albo, sed oportet aliquo vno utraque manifesta esse; sic enim & si hoc quidem ego, illud autem tu sentires, manifestum vique esset, quod alia ab inuicem, oportet autem vnium dicere quod aliud, aliud enim dulce ab albo, dicit ergo idem, quare, vt dicit, sic & intelligit, & sentit. Quod igitur nõ possibile sit separatis dicere separata, palam est.] Hæc Aristoteles. Quibus verbis significat differentiam, seu alietatem aliquorum rerum, non separatis, hoc est diuersis potentijs, sed vna eademque cognosci & iudicari; relinquitur igitur, esse prædicte ratio nostra vni atque robur suum retineat, rectè concludi ex ea, singulare distincte cognosci ab intellectu. Postea, cum voluntas non possit aliquam uelle, quod non fuerit antea cognitum ab intellectu, quemadmodum appetitus sensitivus non potest ferri nisi in ea, quæ sensibus percipita sunt, omnes autem propè dixerim, voluntatis actiones versentur in rebus singularibus, hinc necessario efficitur

An ponens
discrimen
inter duo al-
qua, debeat
utrumque il-
lorum per
eandem po-
tentiam co-
gnoscere.

*Nulla potest
via sensiti-
ua in seip-
sam refle-
ctitur.*

huiusmodi singularia debere cognosci ab intellectu. Deinde supponimus duo, quorum unum est, nullam facultatem sensitivam reflecti in seipsam, hoc est posse cognoscere se suamque operationem, de quo inter omnes ferme convenit, idque manifeste docet Arist. in 1. de Anima tex. 46. ita scribens: [Primum igitur non bene est dicere animam magnitudine esse, eam enim quæ universi, talem esse vult, qualis est vocatus intellectus, non enim qualis sensitiva est; nec qualis desiderativa, harum enim motus non circularis est.] Hæc Arist. quibus verbis docet solius intellectus esse motum veri circulariter, hoc est reflecti posse in seipsam, se suamque operationem cognoscendo; idque minime convenire in facultates sensitivas. Vide quæ to in loco Philoponus & Anerr. in Commentarijs suis scripta, reliquerunt. Alterum autem quod supponimus est, inter facultates sensitivas principem atque supremum locum tenere, eam quæ vocatur cogitativa, quod quia apud neminem in dubio est, in præsentia probare superfluo. Ex his duabus suppositionibus conficimus hanc rationem: Facultas cogitativa, & operatio eius, sunt res quædam singulares; nec possunt per se cognosci ab ipsa cogitativa, ut ante diximus, cû sit facultas sensitiva quæ in seipsam non reflectitur; nec ab inferiori aliqua facultate sensitiva, non enim potestas inferior habet vim & ius in superiore, reliquam igitur est, ut cognoscantur ab intellectu. Ad hæc consultatio, electio, liberum arbitrium, artis prudentiæque actiones, laus, & vituperatio operationum humanarum proficiuntur ab intellectu, ad eumque pertinent; cû igitur hæc præcipue versentur circa singularia, quis sane mentis negare auit singularia posse cognosci ab intellectu? Postremo, Aristot. in 3. de Anima tex. 39. auctor est, intellectum nostrum non posse quidquam intelligere nisi speculando phantasmata, & quemadmodum se habent sensibilia ad sensum, ita etiam habere se phantasmata ad intellectum, ex quo loco plane intelligitur phantasmata quæ sunt singularia, & rerum singularium imagines, cognosci ab intellectu, non secus quam sensibilia a sensu. sed adversarij respondent, singulare cognosci ab intellectu indirecte, reflexe, per accidens, secundum quid, non autem per

se, simpliciter, & directe. Verum hanc responsionem quæ multorum communis est, nihil aliud esse, quam effugium difficultatis, nos planissime ostendemus; etenim querendum est ex illis, quid intelligant, cû aiunt singulare cognosci indirecte, nam hæc oratio illorum habet triplicem sensum, unus est, singulare non esse directum obiectum intellectus, hoc est principale, & ad quod cognoscendum per se dirigitur, & ordinatur intellectus, & in cuius cognitione perficitur atque conquiescit. Alter sensus est, singulare idcirco cognosci indirecte ab intellectu, quia intellectus non cognoscit ipsum, prout intellectus est, & in se manes, sed prout applicat, & aggregat se ad sensus, & convertit ad phantasmata. Atque hi duo sensus veri sunt, nihilque obstant quominus singulare distincte cognosci queat ab intellectu, nam etiam accidens, non est principale obiectum intellectus, nihilominus tamen distincte cognoscitur ab eo. Tertius sensus est, singulare indirecte cognosci ab intellectu, hoc est non determinate & per se, nec per conceptum, aut speciem propriam, sed per aliud; & hic sensus falsus est, tum quia est contra experientiam, unusquisque enim experitur se determinate cognoscere hoc & illud singulare, tum etiam quia est contra rationem: nam si v. g. Petrus cognoscitur ab intellectu, non per proprium conceptum eius, sed per conceptum alterius; aut igitur per conceptum alterius singularis, ut Pauli vel Ioannis, ac fieri non potest, ut conceptus Pauli cum sit singularis & proprius eius, repræsentet Petrum; aut per conceptum universalem, nempe hominis, sed cum universale per se indifferens sit ad omnia singularia, confuse & indistincte repræsentat ea, quare per conceptum eius non potest intellectus perducere in determinatam notitiam huius singularis potius quam alterius. Quæ circa manifestum est responsonem eorum qui aiunt singulare cognosci indirecte ab intellectu, aut penitus inanem & absurdam esse, aut certe non obviare, quominus singulare distincte determinateque cognosci queat ab intellectu. In hac sententia fuit etiam Philoponus, id quod manifeste licet contere in commentarijs eius super lib. de Anima, tam in 2. lib. super tex. 136. quam in 3. lib. super tex. 9. ubi dupliciter probat singulare cognosci ab intellectu,

An verum sit singulare indirecte cognosci ab intellectu nostro.

Philoponus probat dupliciter singulare cognosci ab intellectu.

tum quia intellectus ponit discrimen inter uniuersale & singulare, quare debet utrumque cognoscere, tum etiam, quia rationis est corrigere sensum in his rebus, in quibus sensus fallitur, vt patet in eo iudicio, quod vitas facit de magnitudine solis, iudicans eum multo minorem esse tota terra, in quo ostendatur a ratione, quæ certissimis argumentis docet solem multis partibus maiorem esse terra; non posset autem sensus corrigi a ratione, nisi quod sensibus percipitur, etiam cognosceretur ab intellectu.

Explicit sex propositionibus, conclusur atque decretur, quod nam sit primum cognitum.

Sed his rebus expositis, restat ut explicitius ostendamus atque decernamus, quod nam sit primum notum intellectui, ad id autem bene declarandum adhibere oportet eam regulam, quam Aristoteles tradidit. *Poster. tex. 5.* scribens id esse prius & notius secundum nos, quod est propinquius sensibus: id autem quod est remotius ab ipsis, esse posterius & ignotius secundum nos. Adhibita igitur hac regula, facillimum est secundum eam iudicare, quid sit prius aut posterius notum secundum nos, & quid etiam sit primum notum: hoc autem quo planius & apertius sit, appositis nonnullis propositionibus explanabimus.

I. Propositio. Intellectus noster prius intelligit alias res quam seipsum. & ratio est, quia cognitio directa prior est quam reflexa: sed intellectus directè cognoscit res alias, seipsum autem non nisi reflexè, ergo, &c. Hoc etiam docet *Arist. in 3. de Anima tex. 8.* scribens: Cum intellectus factus fuerit singula intelligibilia; tunc & ipse potest seipsum intelligere.

II. Propositio. Res materiales sunt prius notæ secundum nos, quam immateriales, euisinodi sunt intelligentiæ. Hoc experientia declarat & ratio docet, nam res immateriales sunt remotiores a sensibus, & nobis difficiliiores ad intelligendam.

III. Propositio. In rebus materialibus, ipsa composita prius nota sunt, quam partes & principia eorum, quoniam hæc vel solum, vel præcipue obijciuntur sensibus, idque confirmat *Aristot. 1. Phys. tex. 3.* affirmans consula, id est composita, primum nobis dilucida & manifesta esse, posterius autem ex his nota fieri elementa & principia eorum. cui enim non motus est lapis aut ferrum? propria autem lapidis & ferri

materiam atque formam, quis nisi apprimè doctus, cognoscit?

III. Propositio. Accidens prius notum est secundum nos quam substantia: hoc egregie probat *Herueus in 3.* Quolibeto, quæst. 12. & quidem per se clarum est; si quidem accidens est sensibile per se, substantia autem minime; quin etiam substantia, vel non cognoscitur ab intellectu, nisi per speciem accidentis, ut multis uisum est; vel si cognoscitur per propriam speciem, certè posterius cognoscitur.

V. Propositio. Inter accidentia, singulare est prius notum secundum nos quam uniuersale. Hoc non eget probatione, cum paulo ante plurimis argumentis demonstratum atque confirmatum fuerit, singulare cognosci distinctè & prius, quam uniuersale.

VI. Propositio. Inter singularia uerò accidentium, illud est magis notum, quod est magis sensatum, huiusmodi ferè sunt accidentia rerum magis uniuersalium, notiora enim secundum nos sunt accidentia hominis quam Socratis, & animalis quam hominis, & corporis quam animalis: de qua re quia supra latius dictum est, nõ attinet hic plura uerba facere. Itaque probabiliter statui posset, primum cognitum esse accidens vel accidentia corporis, qualia sunt, Quantitas, Figura, Motus, Quies, Color & ceteræ qualitates sensibiles, nam unum aliquod horum determinatè constituit primum cognitum, fortasse impossibile est, aut certè perquam difficile. Satis in præsentia sit, ad enodandam quæstionem de primo cognito quam nunc tractamus, demonstrasse, primum cognitum esse

singulare accidentis concreti & maxime sensibilis, qualia ostenduntur esse accidentia corporis. Sed opinio nostra de primo cognito ita declarata & probata sit.

maxime sensibilis, qualia ostenduntur esse accidentia corporis. Sed opinio nostra de primo cognito ita declarata & probata sit.

maxime sensibilis, qualia ostenduntur esse accidentia corporis. Sed opinio nostra de primo cognito ita declarata & probata sit.

B

C

D

*Quibus rationibus ostendant aliqui sensum A
gulare non cognosci per se ac pri-
mò ab intellectu nostro.*

C A P. XVIII.

Quoniam ad confirmandum uerita-
tem, non facis est eã firmis rationi-
bus communitate, sed etiã oportet,
quæcũque possunt ei obijci atque opponi,
funditus demoliri: idcirco, postquã multis
argumētis docuimus, primò notum intelle-
ctui nostro esse singulare, faciendum nobis
est, ut quæ huic opinioni aduersari & officere
uideantur, diligenter explicemus atque
diluamus. Quidã conantur probare singu-

*Nonum ar-
gumēta, eo-
rum qui co-
nātur pro-
bare, singu-
lare non es-
se primum
cognitum,
nec distin-
ctum cognosci
ab intelle-
ctu.*

lare nõ prius cognosci ab intellectu quã
uniuersale, ad hũc modum. Primum Arist.
in 1. Phys. tex. 49. inquit, alia esse notiora
secundũ rationem, & alia secundũ sensum:
secundum rationem quidem uniuersalia, se-
cundũ sensum uero singularia; ergo uiuere
sane est magis priusque notũ secundũ ratio-
nẽ & intellectu quã singulare. Deinde in 5.
Metaph. c. de Priori scribit uniuersalia esse
priora cognitione secundũ rationẽ, singula-
ria autẽ secundũ sensum. Postea in Proo-
mio Physicæ, & pluribus alijs locis ait, ma-
gis uniuersalia esse notiora sensui nos: ex his
autẽ omnibus locis Arist. manifestũ est uni-
uersale notius, & prius esse secundũ intelle-
ctũ, quã singulare. Amplius, omnis potẽ-
tia prius fertur in suum obiectum quã in
alienũ, sed uniuersale est propriũ obiectum
intellectus, quemadmodũ singulare ipsius
sensus, ergo &c. Præterea, intellectus possi-
bilis eget opera intellectus agentis ad intel-
ligendas res, ergo maximẽ indigebit eo in
prima cognitione, quia tũc maximẽ intel-
lectus possibilis est in potẽtia, nudus & ex-
pers omnis præsidij; at si prima cognitio
eius esset rerũ singularium, non esset ei ne-
cessarius intellectus agens, si quidẽ munus
eius nõ est aliud quã facere res uniuersa-
les & immateriales, & ut ab eo intellectus
possibilis intelligendi materiã accipiat. Ad
hæc, singulare nõ cognoscitur distinctè ab
intellectu, ergo nõ est primò notũ illi. An
recedẽs multis modis probatur; etenim Ari-
stot. 1. Phys. 49. & alijs locis inquit intelle-
ctũ esse uniuersalium, sensum autẽ singula-
riũ; at si intellectus & uniuersale & singula-
re cognosceret, non recte Arist. illo modo

distinxisset intellectu a sensu. ex quo loco
licet etiã hoc pacto argumentari: Sicut se
habet intellectus ad uniuersale, ita sensus
ad singulare, ergo secundũ permutatã pro-
portionẽ, sicut sensus ad uniuersale, ita in-
tellectus ad singulare: sed sensus nullo mo-
do apprehendit uniuersale, ergo intellectus
aut nullo modo, aut saltẽ non per se cogno-
scet singulare. Amplius, inter obiectum &
potentiã debet esse proportio, at inter sin-
gulare & intellectum non videtur esse legiti-
ma proportio, cũ intellectus sit immate-
rialis, singulare autẽ materiale: ex quo etiã
fit, ut intellectus non possit moueri a singu-
lari, nec recipere in se propriã speciẽ eius,
quippe cũ sit materialis: his accedit, quòd
Arist. in 3. de anima tex. 16. ait ea, quæ ha-
bent materiã, esse tantum potestatem intelli-
gibilia: eũ igitur singulare sit penitus mate-
riale, non erit actũ & per se intelligibile.
Quid? q. ibidem tex. 18. dicitur intellectus
agens facere omnia intelligibilia; quod pro-
fecto uerũ non esset, si singulare esset per se
intelligibile: nam cũ singulare actũ tale sit,
nõ sit singulare ab intellectu agente: ac ideo
per se & actũ esset intelligibile, nec fieret
intelligibile ab intellectu agente, quin etiã
sine causa Arist. eo in loco tantopere com-
mẽdaret uim atque præstantiã intellectus
agentis, eiusque necessitatẽ frustra persua-
dere nobis cõtenderet; siquidem is ponitur
necessarius esse, propterea quòd cũ intelle-
ctus possibilis sit in pura potẽtia ad intelli-
gendũ, nec possit recipere nisi speciẽ rerũ
immaterialium & uniuersalium, intellectus
agens transfert res (ut uerbis utar Auer.)
de ordine singularium, materialium, & sensu-
bilium ad ordinẽ uniuersalium, immateria-
liũ, atque intelligibiliũ, ut ita percipi queat
ab intellectu; at si potest singulare per se
cognosci ab intellectu possibili, quorũ
opus erit intellectu agente? Hæc asserri
possent contra sententiam nostram, quæ si-
gillatim enodanda & dissoluenda sunt.

Soluuntur supradictæ rationes.

C A P. XIX.

Sed quædam ante declaranda sunt, ex
quibus facilis existat solutio argumen-
torum. Primum igitur sciendum est
animam rationalem dupliciter considerari
posse.

De duplici statu & consideratione animae rationalis, ut supra & praedicta doctrina.

posse. Vno modo, ut est substantia quaedam immaterialis, per se subsistens, similis intelligentiarum, cuius summa perfectio in verum uniuersalium & diuinarum cognitio non consistit. Altero modo, ut est pars corporis, actus materiae, pars hominis, & naturaliter connexa atque copulata cum facultatibus sensitiuis; per se omnis scientiae & cognitionis expertus, omniumque rerum notitiam quasi aucupans & acquirens per sensus. Ex qua distinctione (quam Philoponus etiam tetigit in 2. de Anima super tex. 136.) perspicuum est; primum quidem animam rationalem nec esse penitus immaterialem, nec proferus materialem, sed quasi mediam & utriusque naturae aliquo modo participem; quocirca interdum posse operari immaterialiter, nonnunquam uero etiam materialiter. Deinde duplicem esse statum animae rationalis; unum in quo adhaerens ad sensus, uersatur circa res corporeas, materiales, & sensibiles; & in his rebus, quae sub sensu cadunt; perferendis, discernendis, atque iudicandis occupatur; alterum uero in quo animus noster seipsum colligens & excitans, uim illam immaterialem & propere diuinam cognoscendi res uniuersales & immateriales, quae antea ueluti sopita erat, intendit & desigat in peruestigationem atque cōtemplationem rerum uniuersalium & immaterialium, atque hac ratione omnes artes & scientias adipsit. Horum statuum licet posterior hic prior & nobilior sit & dignitati animae rationalis congruentior; tamen ille prior & ordine temporis antiquior est; in eoque animus noster multos annos ante uersatur, quam perueniat ad hunc posteriorem. Priorem enim statum tenet, cum incipit intelligere; tunc rerum singularium & sensibilibus, quae primae omnium sese ad intelligendum offerunt, notitias accipit, quibus excitata & illustrata mens nostra, ad rerum uniuersalium & immaterialium cognitionem deinde prouehitur.

Quo uniuersale dicitur ab Aristotele notius secundum rationem quae singulari.

Sed iam his rebus expositis, fidenter agere diamus solutione argumentorum. Ad 1. Uniuersale dicitur notius secundum intellectum prout intellectus est, nam intellectui ut intellectus est magis congruit cognitio uniuersalium, quam singularium, ad secundum intellectum ut est coniunctus cum

A sensibus, multo notius est singulare. Vel aliter, uniuersale dicitur, notius secundum intellectum, quia cognitio illius est perfectior, distinctior & certior; nam quamuis singulare cognoscatur euidenter ab intellectu, quod sit, tamen haec cognitio est imperfecta & instabilis; siquidem cum singulare abest a sensu, intellectus non habet eundem & certam cognitionem eius, sed tantum opinionem quandam & leuem coniecturam; uniuersale autem non modo cognoscitur, quod sit, sed distincte perfecte comprehenditur secundum essentiam suam, secundum principia & causas omnes, denique secundum proprias affectiones tam per definitionem, quam per demonstrationem, & cognitio eius per se constans & immutabilis est; haec igitur de causis uniuersale potest dici notius esse secundum intellectum, cum nihilominus tamen secundum nos, singulare sit notius. Ad 2. Uniuersale est prius secundum intellectum quam singulare, prioritate perfectionis, & quia eius cognitio est prius & principalis intentio secundum naturam, & quatenus singulare non potest perfecte cognosci nisi praecognito uniuersali; at prioritate generationis & temporis, prius notum est singulare cognitione crassa & confusa. Ad 3. Magis uniuersalia dicuntur ab Aristotele esse notiora nobis, non quidem comparatione eorum quae sunt uere singularia, sed ratione eorum quae sunt minus uniuersalia; quemadmodum enim nos arbitramur singulare esse prius notum nobis quam uniuersale, sic etiam existimamus inter ipsa uniuersalia ea quae sunt magis uniuersalia, notiora esse secundum nos quam minus uniuersalia; propterea quod, ut ante diximus, illorum singularia & accidentia sunt magis sensata quam horum, nobisque notiora. Ad 4. Falsum est, quod assumeret, uniuersale esse proprium obiectum intellectus, nisi per proprium intelligant principale, nam obiectum adaequatum intellectus, est omne ens, siue uniuersale siue singulare. Vel aliter, licet uniuersale sit proprium obiectum intellectus, ut est intellectus, tamen ipse intellectus prout est coniunctus cum sensibus, & uersatur in illo priori statu, quem supra descripsimus, etiam singulare est obiectum. Ad 5. Quod in hoc argumento tangitur de intellectu

B
C
D

agentis,

agente, cum etiam tangatur in alia ratione, idcirco vtriusque solutio latius infra explicanda est.

Ad ea verò argumenta, quibus videtur ostendi singulariter non cognosci distinctè ab intellectu, respondendum est hoc modo. Ad 1. Dicitur sensus esse singularium, quia tantum cognoscit singulare, intellectus autem uniuersalium, quia licet is, ut est cõiuñctus cum sensibus etiam percipiat singulare, tamè intellectus per se & vt intellectus est, non habet cognoscere nisi vniuersale. Vel aliter. Dicitur intellectus esse vniuersalis, non quia non cognoscat singulare, sed quia cum sensus non ascendat altius quàm ad cognitionem singularis, intellectus peruenit usque ad cognitionem vniuersalis.

Quoniã igitur cognitio vniuersalis est propria intellectus, propter quam antecellit facultates sensitivas, & ab his differt, ideo intellectus per vniuersale, tanquam per id quod est summum & ultimum, distinguitur a sensu: etenim potentia distinguitur, & testificatur per summum & ultimum quod præstare possunt: Exempli causa. Sint duæ potentia mouentes, A. & B. & A. habeat vim mouendi pondus vt 3. B. autem sit 4. si qui eratur, quanta sit vis motiua ipsius A. respondebitur esse vt 8. quia potest mouere pondus ut 8. & hac re differre a B. quod tantum mouere potest pondus ut 4. non quin A. mouere queat etiam pondus vt 4. sicut B. sed quia summum quod potest A. est vt 8. quod autem B. ut 4. idcirco per hæc dijudicantur atque distinguuntur. Atque hæc rem Arist. in 1. de Cælo text. 116. pulchre declarat his verbis. [Si igitur aliquid potest mouere per stadia centum, aut leuare pondus, semper ad plurimum dicimus, ut talenta leuare centum, aut per stadia ambulare centum, quãuis & partes que infra sunt possit, si & excessum, tanquam oporteat definiiri potentiam ad finem excessus. Necessè est igitur id quod secundum excessum tot potest, & quæ infra sunt posse, ut si talenta centum leuare, & duo, & si per stadia centum, & per duo posse ambulare. Potentia autem ipsius excessus est.] Hæc Arist. Ad eam autem rationem quæ huic argumento subnectitur, ductam ex permutata proportione respondendum est; talem modum argumentandi non valere in his rebus, quæ sibi inuicè subordinatæ sunt, hoc

A est quarum una ab altera continetur & includitur, sicut prior a posteriori, & inferior a superiori, id quod dilucide ostendit potest hoc exemplo: Sicut se habet homo ad non hominem, sic animal ad non animal; ergo secundum permutatam proportionem, sicut homo ad non animal, ita animal ad non hominem; hoc tamen falsum est, nam homo ita se habet ad non animal, vt verum sit nullum hominem esse non animal; non sic autem habet se animal ad non hominem; non enim est verum dicere, nullum animal esse non hominem, siquidem equus est animal, qui est non homo. non ualet autem in huiusmodi terminis modus argumentandi secundum permutatam proportionem, quia sunt sibi inuicem subordinati; homo enim subijcitur animali, & non homo non animal; cum igitur sic etiam se habeant sensus ad intellectum, & obiectum sensus ad obiectum intellectus, non est mirum in his etiam infirmam esse prædictam argumentandi rationem. Sensus enim inferior & angustior in cognoscendo est quàm intellectus, non ergo si sensus non potest apprehendere vniuersale, ex eo concludi potest intellectus non posse cognoscere vniuersale. Ad 2.

C Falsum est inter intellectu & singulare non esse debitam proportionem; nam si non potest singulare cognosci ab intellectu; hoc accideret aut quia est singulare, aut quia est materiale; non quia singulare, sic enim nullum singulare cognosci posset; quare nec Deus. Nec quia materiale, quod patet tripliciter, primum quia sic nec vniuersale posset cognosci, quippe cõ sit etiam materiale ut homo & animal & materia prima: Deinde quia licet intellectus per se & ut intellectus est sit immaterialis, tamè ut est forma corporis est quodammodo materialis, & prout coniunctus cum sensibus uersatur in illo priori statu, quem ante diximus; est quoque materialis quodammodo in operando, & sic habet similitudinem & proportionem cum singulari. Postremò cum percipiuntur sit & in confesso apud omnes, singulare aliquo pacto cognosci ab intellectu, & quidem distinctè, ut ante docuimus, eadem planè difficultas urget & premit aduersarios, quo pacto id quod est materiale cognoscatur ab eo, quod est immateriale. Nec possum satis mirari eorum qui contra sentiunt, opinionationem; quippe qui cum velint

Potest igitur virtus altissima ex summo & maximo quod potest.

Quando uel Argumentatio a permutata proportione.

Non est contra naturam & conditionem intellectus nostri, uti cognoscatur res singulares.

hinc unam tantummodo esse animam rationalem in homine (id quod nobis etiā, quia verissimum est, maxime probatur) in cuius substantia quæ est immaterialis & indivisibilis, vel immediatè vel mediatè fundetur, atque inhæreat omnes potentie eius, siue immateriales vt intellectus & voluntas, siue materiales ut omnes potentie sensitiuæ ac uergetiuæ; cum inquam hoc teneant & proficantur, tamen pro absurdo habeant conceptum seu speciem singularis posse recipi in intellectu. Ad 3. Quod habet materiam, cuiusmodi est singulare, potest dici partim esse intelligibile, partim non; sicut enim intelligibile pro eo quod est proprium obiectum intellectus, & nullo modo percipitur a sensu, & refertur ad intellectum, prout intellectus est, sic res materiales & singulares secundum Aristot. nō sunt actus intelligibiles; ac sumendo intelligibile pro eo quod est per se primò quidem sensibile, secundario autem & aliqua ex parte etiam percipitur ab intellectu, non ut intellectus est, sed prout est coniunctus sensibus, sic & verum est, & a nobis asseritur singulare esse intelligibile. Ad 4. Intellectus agens dicitur facere omnia intelligibilia, non simpliciter & absolute, sed ea tantum quæ sunt proprie & uerè intelligibilia, quales sunt res vniuersales. Quanquam nonnulli putant, in quibus est Burleus, eo loco quem antea citauimus, intellectum agentem necessariò esse duplici nomine, tum ut efficiat res proprie & perfecte intelligibiles hoc est vniuersales, atque hoc est principale munus eius, tum etiam ut ea quæ sunt per se materialia & singularia illuminet & reddat apta ut si non perfecte saltem aliquo pacto sint intelligibilia; & moueat intellectum: negant enim res singulares sine lumine & beneficio intellectus agentis habere posse ullam uim mouendi intellectum possibilem. Sed licet hæc opinio non probetur nobis, tamè eam impune nunc abire sinamus. Sed dicit aliquis, Aristot. aduerfari nobis, quippe qui in 3. de Anima tex. 9. scribit, res materiales & singulares cognosci ab intellectu reflexè; vniuersales vero & immateriales directè: quid autem aliud est reflexè cognosci, quàm non distinctè cognosci, sed cognosci ab intellectu, non prout intel-

lectus est in se manens, sed prout est conuersus, demissus, & quasi inflexus ad sensum. Nec verò later me, Gregorius Ariminensem & Burleum, in his locis quæ supra in medium protuli, multò secus interpretari hunc locum Aristot. quàm explanare solent cæteri expositores: aiunt enim Aristot. eo loco docere velle res singulares directè cognosci ab intellectu, vniuersales autem reflexè; nam cum intellectus possibilis conuertitur se ad sensus, vt ab his accipiat materiam intelligendi, primò & directè incurrit in ipsa phantasmata, quæ sunt singularia & rerum singularium simulachra; non autem in vniuersalia, quippe cum ibi non sint expressa, sed tantum potestate inuoluta in ipsis singularibus latent; sed postea reflectens se ad considerationem & comparationem singularium, quæ ante seorsum cognouerit per phantasmata, & intuens similitudinem & conuenientiam eorum inter se, et illis elicit notionem vniuersalis, atque hoc pacto quasi per quandam reflexionem & facit & cognoscit vniuersale.

Quomodo autem qui faciunt primò cognitum singulare, tueri queat necessitatem intellectus agentis, quem Aristot. introduxit, & deinde omnes ferimè Peripatetici ad miserunt atque defenderunt, paucis est in præsentia a nobis explicandum. Tamen si ponatur non modò singulare cognosci a nostro intellectu, sed etiam prius cognosci quàm vniuersale, nihilominus tamen intellectum agentem necessarium esse homini ad intelligendum, hæc una & breui ratione ostendi potest. Intellectus humanus eò differt & præstat sensibus, quòd sensus quicquid percipit, id omne actu est in rebus, nec rem ullam accipit, quæ non sit actu in rebus, & quam necesse sit fingi, & informari ab animo. Etenim quicquid sentitur (Aristot. ait prioris libri Posteriorum Analyticorum textu 43. id necesse est, hoc aliquid esse & alicubi & nunc, quod autem euifimò di est, id actu esse in rebus, nec ab animo nostro fingi, manifestum est: ex quo Aristoteles concludit vniuersale, quod est ubique, & semper sentiri non posse. Sed dicit aliquis Aristot. extremis propè uerbis secundum lib. Posteriorum & perspicue & affirmatè docere, licet quod sentitur sit singulare, sensum tamen esse ipsius vniuersalis: cum autem vniuersale nō sit actu in rebus, con-

Secundum Greg. Ariminenf. & Burleū singulare dicitur esse vniuersale autem non nisi reflexè ab intellectu non sro cognoscitur.

Obseruandum diligenter de ista hæc de necessitate intellectus agentis.

Non intellectus agens secundum Burleum sit necessarium non modo reflexè sed vniuersalium, sed etiam singularium.

sequens est aliquid sub sensu cadere, quod non est actu in rebus. Verum hoc facile soluitur: Actio sentiendi ea re differt a potentia sensitiva, quod sensatio est vnius determinati singularis: cernitur hoc coloratum, auditur hic sonus, nec potest indifferenter actu sentiiri uel cerni quodlibet coloratum: At potentia sensitiva ut visus, ex se non est determinata ad hoc uel illud coloratum, sed pro obiecto adaequato respicit quodlibet coloratum; quoniam igitur actus sentiendi semper est determinatus ad vnum aliquod singulare, potentia uero sensitiva ex se indeterminata est ad quodlibet singulare contentum sub obiecto suo adaequato: idcirco Aristoteles dixit, sentiiri quidem singulare, sensum autem esse ipsius uniuersalis. verum igitur est quod demonstrandum suscipimus, nihil percipi a sensu; quod non sit actu in rebus, uel quod necesse sit de nouo ab animo fingi & informari. Ex quo licet intelligere, quauis sensus & dici queat, & necesse sit Agens respectu sensationis, quam efficit (Sensationem namque, tum quia est actio vitalis seu uiuentis, tum quia est actio immanens, necesse est produci a sensu, a quo recipitur) non esse tamen necessarium ponere sensum aliquem agentem respectu obiecti sensibilis, ut nimirum uel species sensibiles effingat, uel de nouo formet aliquid sensibile, quod non est actu in rebus; omne enim sensibile, cum sit hoc aliquid alicubi & nunc, actu est in rebus & per se sufficiens est ad mouendum sensum. Non sic est in intellectu: Intellectus enim humanus non

A modo singulare, sed etiam uniuersale cognoscit; quinimo uniuersale est praeceptum ac principale intellectus nostri obiectum. Uniuersale autem (ut Arist. ait 8. tex. primi libr. de Anima) aut nihil est aut posterius est; reuera enim nihil est ante singularia, uel in singularibus actu existens ante omnem animam operationem, sed posterius est, ut pote ex ipsis singularibus, uel & functione animi elicitum & effectum. Cum igitur praeceptum intelligibile sit uniuersale, nec id actu sit in rebus, sed ab animo nostro formari debeat, quis non uidet necessarium esse in animo nostro uim quandam & facultatem esse

B triticem uniuersalium, quae intellectus agens appellatur? nihil autem ad id quod nunc agimus refert, siue intellectus agens refferat ab intellectu possibili, siue eadem re sit potestas animi, ratione tantum & mure differens: Et siue intellectus agens efficiat uniuersale per abstractionem a singularibus, uel per singularium inter se compositionem: quibus de rebus in libris quos de Anima iuuante Deo edituri sumus, tempestiue lateque disputabitur. Manifestum igitur est, eos qui censent singulare cognosci ab intellectu, per helle tueri necessitate uim, & dignitate intellectus agentis.

C Atque his expositis, huic Tertio lib. finis imponatur.

Finis Libri Tertij.

De Antiquis Philosophis 121

DE ANTIQVIVS PHILOSOPHIS

EORVMQVE VARIIS CIRCA RERVM
naturalium principia, opinionibus.

LIBER QVARTVS.

Quam uiam munire poterant, & aditum patefacere ad faciliorem intelligentiam explanationemque eorum rerum quas hoc opere docere uolumus, ea fere superioribus libris complexi sumus. Quamobrem sequitur ut ad id, quod est principalis materia huius operis, tractandum aggredientes de communibus omnium pene rerum naturalium principijs, & affectionibus agamus. Sed quia ars & scientia naturalium affectionum, tota proficitur ac pendet ex principijs caris ante cognitjs, & perceptis, de his priori loco dicendum erit.

Sex igitur, qui proximè sequuntur libri in explicandis generalibus principijs, & causis rerum naturalium conueniunt. In hoc autè quarto libro, arbitrati sumus fore lectoribus iucundissimum atque utilissimum, si priusquam ueram & Aristotelicam naturalium principiorum doctrinam tradamus, omnes propemodum opiniones, quæ de principijs rerum naturalium apud ueteres Philosophos olim floruerunt, commemorantes, & uelut ante oculos ponentes, diligenter & accuratè pertractemus. Vix enim credi potest, quoniam multarum & discrepantium inter se opinionum diligens enarratio atque dijudicatio, utilitates habeat, quantumque præbeat adiumenti ad peruestigandam, & percipiendam, tuendamque ueritatem.

Quæ res, licet per se manifesta sit, libet tamen eam hoc loco nonnullis testimonijs Aristotelis illustrare.

Quam sit utilis consideratio uariarum opinionum.

C A P. I.

Primum igitur docet Aristot. 1. lib. Topicorum, habere cognitæ, & notatas complures sententias & rationes illustrium Philosophorum, suspeditate magnam uim & copiam ad differendū probabiliter de omni re proposita: siquidem hoc dicitur probabile, quod uidetur aut omnibus sapientibus, aut multis, aut etiã uni, si modo is præcellens fuerit. Deinde multitudo & uarietas opinionum quæ in re quapiam uersantur, faciunt nos dubitare, & uni maduertere difficultates quæ in ea re latent: nã ut est in 1. de Cælo tex. 100. [Contrariarum demonstrationes, dubitationes sunt de contrarijs.] Quid autè utilitatis sit scire bene dubitare, & perspectas habere difficultates, quibus id quod disputatur implicatum atque insolutum est, pulchrè declarat Aristot. initio 3. lib. Metaph. his uerbis: [Est autè opere præuium aliquid facultatis habere uolentibus, bene dubitare: Nã posterior facultas, solutio eorum est quæ antè dubitata fuerunt; illi enim qui quærent, nisi primò dubitent, similes illis sunt qui quoniam ire oporteat ignorant, & adhuc neque utri inuenerint quod queritur an non, cognoscere repossunt.] Finis etenim his quidem nõ est manifestus, illi autè qui antè dubitauerit, pateat.] Postea, diligenter enarratis opinionibus aliorum, facile intelligimus quid in illis probandum est, & sequendum; quid item fugiendum & reiiciendum sit: id quod Aristot. indicat in 1. li. de Anima tex. 19. [Oportet, inquit, percurrere opiniones priorum qui

Septem uariarum, quæ ex diligenti uariarum, opinionum translatione percipiuntur.

Septem uariarum, quæ ex diligenti uariarum, opinionum translatione percipiuntur.

qui de anima aliquid enunciantur, ut bene quidem dicta accipiamus, si quid autem est non bene, hoc uitemus.] In 13. lib. Metaph. simile habet. [quæ ab alijs dicuntur,] ait. [primo speculari debet, ut tum si quid non recte dicant, non sinis eisdem consilij, tum si quid nobis & illis commune decretum est, hoc separatim nõ contra nos grauitè seramus, sufficiens enim erit, si quis quædam meliùs dicat, quædam non deterius.] Præterea; Philosophi est, veras opiniones a falsis internoscere & secernere, has condemnare, illas approbare: hoc autem rectè facere non potest, nisi utraq; bene perspectis explicatasque habeat; nam ut est apud Aristot. 1. lib. Ethic. vnusquisque rectè iudicat ea quæ nouit, atque eorum bonus index est: si quidem, ut dicitur 3. Metaph. tex. 1. melius se habere necesse est illum ad iudicandum quàm tanquam aduersarius, omnes utrinque rationes oppositas audit. quare ne quemquam absentem, aut indicta causa uideamur condemnare, eorum sententias atque rationes in medium producere ac enarrare oportet. Quod Aristot. elegantissimis uerbis ostendit in 1. de Cælo text. 101. ita scribens: [Narratis opinionibus aliorum, magis utique credibilia erunt dicenda; ijs qui ante audierint dubitatorum sermonum iustificaciones: nam uideri indicta causa condemnare, minus utique nobis inerat, etenim oportet eos arbitros esse non aduersarios, qui ueritatem sunt iudicaturi sufficienter.] Postremò, ex tractatione atque refutatione aliarum opinionum firmiter ac que illustrior sententiæ nostræ ueritas existit. Non enim ueritas satis munita & tuta esse, aut lucem suam ostendere potest, nisi priùs dubitationum tenebris discussis & aduersarijs opinionibus reiectis atque profligatis. Porro, commemorandis aliorum sententijs, non solum id consequimur ut redarguamus eas quæ falsæ sunt, uerum etiam ut aperiamus causas cur illæ sint falsæ, & cur si falsæ sunt, ueræ tamen multis magnisque Philosophis uisæ fuerint. Que res quantum ualeat ad cõfirmationem ueritatis præclare offendit Aristot. 7. lib. Ethic. cap. ult. hoc modo scribens: [Non tantum opus est ut uerum dicamus, sed etiam oportet ut falsi causam explicemus: hoc enim ad fidem faciendam conducit; nam cum ra-

tionem consentanea uisa fuerit causa, cur uerum appareat esse quod uerum non est, facit ut uero magis fidem adhibeamus.] His accedit, quòd ex comparatione nostræ sententiæ cum aliorum opinionibus, clariùs apparet quantò probabilior & uerifimilior sit nostra sententiæ; secundum illud quod uulgò dici solet, opposita iuxta se posita magis elucescere: hoc est clariùs discerni ac dignosci. Nos igitur propostis tot tantisque utilitatibus, fidenter aggrediamur (opus sane arduum, a paucis susceptum, a nullo elaboratum, desideratum a plurimis) ad tractandas opiniones antiquorum de principijs rerum naturalium: easque uel ex illorum libris; qui adhuc extant, uel ex scriptis aliorum qui eas memoriæ prodiderunt, perspicuè ac diligenter exponamus.

De varijs sectis Philosophorum.

C A P. II.

H Narraturis opiniones ueterum Philosophorum de principijs rerum naturalium, paulò altius repetendum est, & nonnihil dicendum de varijs eorum sectis, quæ olim præcipue flourerunt, tum quo melius intelligantur ea, quæ hoc loco docere uolumus, tum etiam ut aliquam lacem afferamus quam plurimis locis Aristot. in quibus præca Philosophorum decreta, nimis præse & obscure perstringit. Itaque uarietatem & progressionem omnium ferè sectarum quasi in tabella quadam adumbratam, omnibus inspicendam proponemus.

Sciendum igitur est duas fuisse principes Philosophorum sectas, è quibus reliquæ propagatæ & pereminatæ sunt; vnã Ionicam, alterã Italicam; utramque ex locis in quibus flourerunt, nominatam: id quod facile colligi potest ex ijs, quæ scribit Aristot. 1. Metaph. August. 8. de Ciuit. Dei, & Laertius in prog. sui operis. Tertia uero secta, quæ a Clemente I. Stro. Eusebio 10. lib. de præparat. Euang. & Theod. 1. lib. de curatione Græcanicari affectionis dicitur Eleatica, ab alijs subijcitur Italicæ sub Thelauge filio Pythagoræ. Ionica autem sectæ princeps fuit Thales Milesius, cui succeffit Anaximander, quem subsequutus est Anaximenes, cuius auditor fuit Anaxagoras;

*Præclara
Aristot. sen-
tentia, om-
nibus sapid-
itè studio-
sis diligen-
ter animad-
uertenda.*

ras; Anaxagoram autē audiuit Archelaus, A qui primus memoratur ex Ionia Athenas Philosophiam transfuisse: hic magister fuit Socratis, qui relicto studio Physicæ tanquam magis curiosus quam necessarius uel uili ad priuatam ciuilem; vitam informandam, & ad beatitudinem cognoscendam atque comparandam, se totum dedit ad tractandam & explicandam Philosophiam moralem; Socratis porro multi fuerunt auditores, sed in primis nobiles Aristippus auctor sectæ Cyrenaicæ, Antisthenes Cynicæ, Plato academicæ, & Xenophō magis studiosus vitæ militaris & historicæ ac politicæ facultatis, quam theoreticæ Philosophiæ. Post Platonem autem Philosophia in quatuor celebres disciplinas, & sectas diuisa est, Academicam, Peripateticam, Stoicam, Epicuream. Academicæ, quæ a loco nomine accepit, princeps fuit Plato, cui successerunt Speusippus sororis filius, Xenocrates, Polemon, Crantor, & Crates. At que hi ad veterem Academicam pertinent.

An fuerit
triplex A-
cademia.

Mediam Academicam (si Laertio creditur) instituit Arcefilas; Lacides Nouam inuenit. Eusebius li. 14. de præparat. Euan. cap. 2. testimonio Numenij Pythagorici confirmat tertiam quandam Academicam a Carneade fuisse excitatam. Cicero duas Academicas, Veterem & Nouam agnoscit. Mediam, ceu tertiam quandam & a Noua diuersam, nusquam, quod ego sciam, nominat. Quanquam in, lib. 2. Academicarum questionum, Carneadem nonnihil ab Arcefila discrepasse, non obscure significat. Cum enim hæc quatuor essent Arcefilæ decreta: Vnum, Nihil posse comprehendi: Alterum, Sapientem nulli rei vnquam assensurum: Tertium, Omnia esse æqualiter incerta, obscura, incognita, & improbabilia: Quartum, Sapientem nihil probaturum, nihilque opinaturum. Ex his, Carneades priora duo probabat, placebat enim ei, nihil posse comprehendere, & sapientem nulli rei tanquam perceptæ atque planè cognitæ assensurum: in duobus autem posterioribus, Arcefilæ dissentiebat: inter omnino enim incertum & omnino comprehensum, medium ponebat ipsum probabile & id quod esset simillimum & proximum ueritati: atque hoc probaturum & opinaturum, & sequenturum sapientem tam in agendo quam in differendo: ita tamen, ut se non scire, sed opinari, non verum

Dissensio
ter Arce-
filæ & Car-
neadem.

comprehendere, sed verisimilitudinem sequi, & intelligat ipse, & simpliciter aperiteque profiteatur. Hanc ego doctrinam, cum media sit inter veteris Academicæ disciplinam & Arcefilæ sententiam, uerius Academicam Mediam, quam illam Arcefilæ appellari posse censo. Sed qui disciplinam Arcefilæ Mediam Academicam nuncupauerunt, non tam spectantur rationem doctrinæ, quam ordinem temporis quo Arcefilas medius fuit inter veteres Academicos & inter Lacydem atque Carneadem: illis posterior, his autem prior. Porro Carneadis sententiam & doctrinam multis locis Cicero tam studiosè amplectitur, tamque pugnaciter defendit, ut eam sibi præter ceteras placuisse, satis aperte declarat. Eam tamen & Lucullus apud Ciceronem libro 2. Academicarum questionum, & D. Augustus tribus libris quos contra Academicos scripsit, accerrimè oppugnat. Numenius Pythagoricus de horum Academicorum varietate, inconstantiâ, & dissensione librum scripsit elegantissimum, cuius etiam nunc apud Eusebium lib. 14. de præparat. Evangelica, nonnulla extant uestigia. Sed ommissis Academicis ad Peripateticos ueniamus.

Carneadis
sententiæ
uerius quam
Arcefilæ ad
Mediam A-
cademiã
pertinet.

Aristoteles quamuis discipulus fuerit Platonis, tamen secedens in Lyceum, diuersam instituit sectam, quæ, quod is obambulans auditores suos docere soleret, Peripatetica dicta est. In hac, post Aristotelem illustres fuerunt, Theophrastus Aristotelis discipulus & in schola successor. Theophrastum audiuit Eudemus, qui (ut Simplicius ait i. lib. Physicorum super textum 30. & libro 6. super textum 51.) in omnibus sequutus est Aristotelem, cuiusque decreta & sententias, omnium eius interpretum optimè cognitæ & perspectas habuit. Theophrasti auditor fuit Strato Lampiscenus, cognomento Physicus: quamquam hunc, quod multa a magistris suis bene constituta, loco mouerit atque deurbauerit, Cicero neget germanum fuisse Peripateticum. His adnumerare oportet Lycopen, Critolaum, Diodorum, Denerium Phalercum Diccarchum, Hieronymum, Cratippum. Eusebius quouoc libro 9. cap. 2. de præparatione Evangelica, nominat quendam Clearchum Peripateticum. Hæc disciplina postea iacuit sine cultu & honore,

Secta Peri-
patetica.

vel iniuria temporum vel hominum indigentia, eamque longo post intervallo excitavit & illustravit Alexander Aphroditæus, qui explanandis omnibus pene libris Aristotelis id consecutus fuit, ut nemo suo tempore ac citâ multo post, auctore Averz. 3. de Anima, comm. 14. haberetur Philosophus & Aristotelicus, qui non esset Alexander. Nam Porphyrius Syriacus, Ammonius, Philoponus, Simplicius, Themistius, aut magis fuerunt Platonicus quam Aristotelici, aut certe utriusque sectæ studiosi, utramque conciliare atque permisce re studierunt. Averroes autem inter Arabes, & inter Latinos Albertus & D. Thomas dignissimi sunt, qui in Lyceum ascripti, in primis Peripateticis numerantur: reliquos autem propemodum infinitos, qui postea Peripateticis videri noluerunt, quia vel minuti & obscuri sunt si conferantur cum superioribus, vel quia solo nomine Peripateticis sunt, re ipsa autem minime, hoc loco prætereundos esse duximus. Sed quantum Aristotelis disciplina cæteris omnibus præferet, vel hoc nunc iudicio & argumento esse potest, quod posthabitis & pene delectis alijs, hæc una iamdiu uigeat apud omnes & maxime colatur a Christianis: licet Eusebius in lib. de Preparat. Euang. & D. Augusti lib. 8. de Civr. Dei, affirmet doctrinam Platonicam reliquis omnibus disciplinis, & ueritati & Religioni Christianæ longè propriorem esse.

Secta Stoica.

Stoicæ disciplinæ princeps fuit Zeno Cittyceus, auditor Cræti Thebani, quamquam is dicitur etiam operam dedisse Xenocrati & Polemoni. Præfuit scholæ duos & uiginti annos: post quem numerantur illustres Stoici, Cleanthes, Chryssippus, Diogenes Babylonius, Anupater, Pangtius, Possidonius. Vide Cicronem in proemio lib. de Diuinat. in cuius operis primo libro, Boetium quendam appellat Stoicum. His quoque annumerari potest Seneca & Epictetus, cuius extat pulcherrimum Enchiridion Simplicij commentarijs illustratum. Epicurus auctor sectæ Epicuræ, secundum Gellium æqualis fuit Zenonis Cyttici. in Physicis quidem serè Democritum sequutus est: in his autem, quæ ad summum bonum pertinent, ab Aristippo Cyrenaico & Eudoxo (cuius de summo bono sententiam Aristot. commemorat lib. 10. Ethico) ali-

Secta Epicuræ.

quantulum quidem, sed non multum abhorret. Huius præcipui sectatores fuerunt, Metrodorus, Heraclius, & Zeno; quem Philo, ut est apud Cicronem in 1. de Natura Deorum, Corypheum Epicureorum solebat appellare: ad quorum societatem non uideo cur non sit aggregandus Lucetius, vir Romano genere clarus, & in hæc disciplina ualde probatus & nobilis; quippe qui totam Epicuri Physiologiam latinis uersibus diligenter exposuit. Hæc de Philosophia Ionica, nunc de Italica dicendum est.

Secta Pythagorica.

Pythagoras Samius uenit in Italiam regnante Torquimo Superbo: tantaque cum disciplina & auctoritate tenuit magnam illam Græciam, multaque secula sine uigule Pythagoreorum nomen, ut nulli alij docti uiderentur; cuius sapientiæ prædicata opinio tantum ualuit apud eius auditores, ut cum quid affirmarent, si quaeretur ex ipsis cur ita esset? nihil aliud responderent, quam ipse dixit; ipse autem erat Pythagoras. Præceptor eius fuit Pherecydes Syrus, qui & primus Philosophorum, quod literis extat, dixit animos hominum immortales esse, & non fabulosæ more antiqui fidei (ut Aristot. docet 14. Metaphysicæ cap. 6.) sed grauius, & seriò Philosophari cepit; quem apud sapientes sui temporis magni nominis & auctoritatis fuisse, persequimur est ex Thaleris uita, quæ est apud Laertium. Pythagoras igitur auctor fuit eius Philosophiæ quæ dicta est Italica; propterea quod eam docuit in Italia, maxime uerò Crotonæ, magna frequentia & nobilitate discipulorum. Sectatores eius memorantur, Thea no uxor, Thelauges filius, Empedocles, Epicharmus, Architas Tarentinus, Alexmao Crotoniatis (quem Aristot. 1. Metaphysicæ capitulo tertio, confirmat fuisse tempore Pythagoræ iam senioris) Hypsifus Metapontinus, & Philolaus. In secta autem Eleatica (quam initio diximus a multis subijci & subnecti disciplinæ Italice) hi serè numerantur, Xenophanes, Parmenides, Melissus, Zeno Eleates, Leucippus, Democritus, quo tempore fuit etiam Hippocrates Medicorum princeps, & Heraclius. De uarijs igitur sectis Philosophorum pro eo, ac uisum est instituto nostro consentaneum, est ut opinor, dictum satis. Sua potèrè cuiusque sectæ dogmata

Secta Eleatica.

dogmata plene cognosci possunt, ex ijs quæ de sectarum principibus Laertius & alij memoria prodiderunt. Quamquam Platonis doctrinâ breuiter & distincte uno libello complexus est Alcinoûs: Epicuri autem Physiologiam (quæ tota etiam pene Democriti est) Lucretius, vt supra diximus, eleganti & copioso poemate subtiliter explicauit.

Philosophiâ prius floruisse apud Barbaros, quam apud Græcos.

Neque vero apud Græcos solum Philosophia nignit, sed etiam apud Barbaros atque adeo multo prius & purius: quod indicat Plato multis locis, vt initio Timæi, in Cratylô, in Conuiuio, & in Epimenide; & item Aristot. in 1. Metaph. loquens de Ægyptijs. Quamobrem Pythagoras, Democritus, Plato studio ac spe addiscendi, externas & barbaras nationes adierunt, longinquasque terras peragrarunt. Quin etiâ Aristotelem multa didicisse a quodam Iudæo, & a Theophrasto magno opere laudatam esse Philosophiam Hebræorum, Eusebius confirmat libro 9. de Præparat. Euang. cap. 1. & 2. testimonio Porphyrij, & Clearchi Peripaterici; id quod Eusebius accepisse videtur ex Iosepho, libro primo aduersus Apionem. Illos etiam, quos tanquam sapientes uenerata est antiquitas, non Græcos, sed magnam partem Barbaros fuisse constat. Etenim Orpheus, Thrax fuit; Thales, Phœnix; Mercurius, Ægyptius; Zoroastes, Persa; Athlas, Lybicus seu Phryx; Anacharsis, Scyta; Pherecydes, Syrus: Deinde apud Hispanos, olim magistratus gerebât uiri sapientia clari, discentes de natura, Deo, & moribus; Apud Gallos sapientes habebantur Druidæ; Apud Ægyptios, Sacerdotes; Apud Babylonios, Chaldæi; Apud Persas, Magi; Apud Indos, Gymnosophistæ; Apud Hebræos, Prophetæ. Quinimo cunctarum pene artium, & scientiarum originè, & imentionem multi antiquitatis scientissimi, & maximæ auctoritatis uiri referunt ad Barbaros, & imprimis ad Hebræos; cuius rei non parua nec obscura extant in sacris literis argumenta. Verùm hæc de re copiosissimè scripserunt Iosephus duobus libris contra Apionem, Iulianus Martyr in sermone exhortatorio ad Gentes; Clemens 1. libro Stromatum, Eusebius lib. 9. & 10. de præparat. Euang. Cyrillus 1. lib. contra Iulianum, Theodoretus in lib. de

A Græcanicis affectionibus; licet Diodorus Siculus 1. lib. cap. 1. putet Græcos non esse Barbaros antiquiores: & Epicurus, ut in alijs, sic in hoc etiam delirans dixerit, neminem nisi Græcum, idoneum esse ad Philosophandum. De Latinis autem nihil dicendum est, quippe cum Philosophiam a Græcis accepissent, eorumque sectas alij alias secuti fuerint.

Illud etiam his quæ dicta sunt adiungi potest, Philosophorum sectas nomen sum ptisse vel ab eo qui instituit, vt Pythagorici, dicti sunt a Pythagora; vel a patria illius, vt Cyrenæici, a Cyrene, quæ fuit patria Aristippi; vel a loco ubi Philosophabantur, vt Academici; & Stoici; vel ab actione aliqua, vt deambulatione, unde Peripaterici nomen inueniunt; vel a genere uitæ, ut Cynici, vel ab electione & iudicio in philosophando, ut Epicetici vel Sceptici, qui auctore Pyrrhone nullum esse certum iudicium rerum affirmabant. Quoniam verò multi in una potissimum Philosophiæ parte fuerunt occupati, hinc alij dicti sunt Physici, ut fere qui ante Socratem; alij Ethici ut ipse Socrates; alij Dialectici, ut Megaresis. Ex Priscis itè Philosophis, quidam nihil in scriptis reliquerunt, ut Socrates; licet D. August. 1. libro de consensu Euang. cap. 7. asserat Socratem impulsu demonis, quem sibi ipse familiarem esse iactabat, scripsisse fabulas Ætopi. alij unum tantum opus, ut Parmenides & Anaxagoras; alij multos libros, vt Plato & Aristot. Sed quia de sectis Philosophorum dictum fuit; de

tempore quo quisque eorum uixit ac floruit, etiam dicamus; est enim tractatio hæc; nec instituto no- stro aliena, & scitu dignissima, certè studiosis Philosophiæ non minus utilis quam iucunda.

Explicatur, quo tempore floruerint nonnulli ex præcipuis Philosophis: sed prius agitur de ratione Olympiadum, quarum cognitio ad exponenda illorum Philosophorum tempora, mirifice confert.

C. A. P. III.

Quo tempore uixerint ac floruerint nonnulli ex ijs Philosophis, quos paulò ante memorauimus; nempe qui in singulis sæctis sapientia nomine ac fama cæteris antecelluerunt, deinceps ostendamus: verum quoniam in descriptione & expositione horum temporum, non alia utemur cronographia, quam ea quæ notatione Olympiadum nititur, quòd ea sit omnium maximè certa & explorata, & ab antiquis scriptoribus Græcis, iuxta & Latinis probata & usurpata; necessarium esse diximus, quòd melius intelligantur quæ dicere uolumus, pauca quædam de ratione Olympiadum prædocere.

Vnde sumptum sit nomen Olympiadis.

Nomen Olympiadis ductum fuit ex ludis Olympicis, qui sacri Ioui Olympico, in Elide, maximo totius Græciæ concursu, quinto quoque anno fiebant: spacium enim eorum quatuor annorum, qui inter unam celebrationem ludorum Olympicorum inclusiue, & alteram celebrationem proximè consequentem exclusiue, interiecti sunt, Olympiadem appellauit. Et quia id temporis spacium quadriennium continens, erat tum maximè certum, fixum & immutabile, tum etiam notissimum omnibus, non Græcis modo; sed quibus etiam Barbaris & externis gentibus, propter famam illorum ludorum ad omnes penè regiones peruulgatam: idcirco Historiographi & Cronographi ratione & usum Olympiadum ad cõstitutionem Cronographiæ, & ad notationem distinctionemque temporum, meritò adhibuerunt. Sed quanquam nomen Olympiadum ex Olympicis ludis sumptum est, non idem tamen utriusque rei initium fuit: ludos namque Olympicos multò priores & antiquiores

fuisse quam Olympiades, norunt quicumque memoriam antiquitatis vel leuissimè tenent. Legimus enim ludos Olympicos etiam ante bellum Troianum, magna celebritate fieri solitos: usum autem Olympiadum, nõ ante quadringentos annos, post excidium Troiæ transactos coepisse cõstat. Verum quo tempore primum instituti sicut ludus Olympici, quisue primus eorum auctor & inuentor fuerit, non idem sentiunt & scribunt omnes.

Ludi Olympici multo antiquiores Olympiadibus.

Velleius Paterculus priore libro suæ Historiæ certamen Ludicrum Olympicorum ad corporis inimique uirtutem excitandum efficacissimum, institutum esse ait ab Iphito Elio, annis ante consulatum Marci Vinicij (ad quem Velleius illam scripsit historiam) octingentis uiginti tribus; incidit autem consulatus Vinicij (ut ipsemet Velleius paulò infra scribit) in annum ab urbe condita septingentesimum octogesimum quintum, quare institutio ludorum Olympicorum facta ab Iphito Elio præcessit urbem Romam annis triginta octo. Sed cum eodem in loco Velleius dicat, certamen Olympicum fuisse institutum ab Atreo, cum is Pelopi patri funebres faceret ludos, in quibus omnis generis certaminum Hercules iustor exstitit, annis ante sua tempora mille ducentis quinquaginta, hoc est ante Iphitum annis plus quam quadringentis, manifestum esse Iphitum non fuisse primum Ludicri Olympici auctorem: sed nocari auctorem a Velleio, fortasse quòd is ludos Olympicos iam pridem intermissos, renouauerit, auxerit, & illustrauerit; vel quòd ab illo tempore initium acceperit usus Olympiadum. Quanquam si descriptionem temporum eo loco positam a Velleio subtiliter expendere uoluerimus, compertemus ludos Olympicos institutos fuisse ab Iphito annis sexdecim ante initium Olympiadum, quòd uerum sit nec ne, postea declarabitur. Per multi alij scriptores in primis nobiles, auctorem primum horum ludorum faciunt Herculem, qui socius fuit Iasonis in expeditione Argonautica ad rapiendum uelut aureum. Plutarchus quidem certè in Theseo ait, Theseum constituisse ludos Isthmicos emulatione Herculis, qui Olympicos constituerat: idem scribit Plinius lib. 7. cap. 58. & Solinus cap. 2. Dios-

A quo instituti sunt in di Olympiæ et uariæ opinionēs.

dnus Siculus lib. 5. cap. 2. & 4. fufius docet quemadmodum Hercules ludos Olympicos in Elazorum regione iuxta Alphæum fluvium inftituerit: Eufebius idē ſentens in chronici, addit ex quo tempore Hercules hos ludos inftituit uſque ad primam Olympiadem, annos fluxiſſe quadringentos triginta: quamobrem initium certaminis Olympici præceſſit auctore Eufebio, excidium Troiæ, annis uiginti quinque; nam ipſe in eodem opere, ab excidio Troiæ uſque ad primam Olympiadem numerat annos quadringentos & quinque, vel quadringentos & ſex. Clemens quoque Alexandrinus primo libro Stromatum, auctorem Olympici certaminis facit Herculem: Vide etiam Strabonem libro octauo. Sed cum Pofuanus omnium ſubtiliſſimè, & accuratiſſimè his de rebus ſcripſerit, libentius opinionis eius acceſſerim. Is igitur in priori Eliacorum libro, Herculem Idæum auctorem facit Olympici certaminis. huius autem Hercules fratres quatuor fuisse, quibus Hercules nati maximus huiusmodi certamen quaſi per ludum propoſuit, victoremque Oleatri corona donauit, & quia quinque fratres erant, hos ludos quinquennales eſſe placuit; hec D. Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi duodecima, ludos Olympicos quolibet quadriennio fieri ſolitos dicit, propter quadriennem ſolis curſum, qui ſingulis annis tres horas adſiſcit, quæto quoque anno diem integrum addit. Quoniam autem hos ludos, qui poſtea conſequuti ſunt, vel intermiſſos renouarunt, vel imperſectos auxerunt & illuſtiores atque celebriores fecerunt, idcirco alij hoc inuentum tribuunt Pelopi & Pelix, alij Chlymeno, alij Herculi Amphitrionis filio, alij Oxillo, alij Iphito Elæo. Victores huius certaminis Oleaſtro coronabantur, quod ea arbor cariem ueruſtatemque minime ſentiat, cui rei fidentem facit Oleaſter quo Hercules in hoc certamine uictor coronatus fuit, ad Plinij uſque tempora religioſe cuſtoditus, Statuæ etiam uictoribus dicabantur. vide Plin. libro 15. capit. 4. & libro 26. capit. 40. & capit. ultimo. Quæ autem genera certaminum in eo genere ludorū exercerent, & quo tempore quodque inuentum & exhiberi ceptum fuerit, diſceriſ-

ſimè Paſſianus eodem in libro exponit.

Fiebant autem ludi Olympici circa æſtium ſoliſtium, quo tempore & Olympiades & anni Olympici initium habebant: tunc enim apud Athenienſes illos veteres, & anni & primi menſis, cui nomen Hecatombæon, initium erat, vt teſtatur Simplicius Philoſophus, ex planans textum uigeſimum quintū libri quinti Phyſicorū Ariſtotelis, & copioſè demonſtrat Theodorus Gaza in eo lib. quem de menſibus Atticis ſcripſit. His conſentaneum eſt quod Herodotus ait lib. octauo, Xerſem qui cum innumerabili prope exercitu inuente æſtate maria tranſiit ad debellandam Græciam, reperiſſe Græcos in celebrandis Olympiis ludos occupatos. Non me fugit Ioannem Lucidum lib. primo de emendatione temporum cap. 8. & in libro de uero die paſſionis Domini, Hypotheſi ſeptima & octaua, pugnaciffime contendere, initium ludorum Olympicorum, & Olympiadium, fuiſſe circa æquinoſtium autumnale: Sed uir ille fruſtra & temerè conuincit ueterum Scriptorum ſententiæ repugnat: cui in ijs quæ ad fidem ueteris Hiſtorix & Cronographix pertinent, parum eſt credendum, ut homini & antiquitatis minime docto, & ſpecioſis Ioannis Annij ſigementis, decepto. Verum quæ de ludis Olympicis adhuc diſta ſunt, ſatis eſſe debent. deinceps ad Olympiades, quarum gratia illa tractauimus, ueniamus. Ac primum uideamus quo tempore initium habuerint Olympiades. Initium Olympiadium ad tria tempora, quæ maxime illuſtra & memorabilia fuerunt, referri poteſt, ad tempus excidij Troiani; ad originem urbis Romæ; & ad ſacram Cronographiam, hoc eſt ad ea tempora, quæ in ſacris literis deſcribuntur: ſi referatur principium Olympiadium ad excidium Troiæ, Eufebius in Chronici, ait Olympiades incepiſſe, annis poſt Troiam captam, quadringentis quinque, vel quadringentis ſex: idem ſenſit ante ipſum Iulius Africanus; & poſt ipſum idem quoque ſenſit D. Cyrillus primo libro contra Iulianum. Velleius Paterculus priori libro ſux hiſtorix, initium Olympiadium facit poſterioris excidij Troiæ, annis quadringentis & quindecim; Eutropius in uo primi libri, anno poſt eutr-

Quo tempore fiebat ludi Olympici, & unde inchoabantur anni Olympiadi.

Contra Ioannem Lucidum.

Cur ludis Olympici quinquennales fuerint.

Cur uictores in ludis Olympicis coronabantur Oleaſtro.

Quot annis poſt excidium Troiæ inceperint Olympiades.

euerſam Troiam trecentefimo feptuagefimoſecundo inchoat Olympiades . Sed longè probabilior eorum eſt ſententia, qui ponunt initium Olympiæ anno quadringentefimoſeptimo uel quadringentefimoſexto poſt euerſum Ilium . Hoc ſentit Diodorus Siculus initio primi libr. ſecutus Apollodorum : idem affirmat Clemens Alexandrinus primo lib. Stromatum ; idem ſe comperiſſe, collatis Græcorum & Romanorum temporibus, teſtatur Solinus capit. ſecundo; his adnumerare oportet M. Varronem, Dionyſium Halycarnaſſeum, & alios qui ab excidio Troiæ uſque ad originem Romæ, recentent annos quadringentos trigintaduos uel quadringentos trigintatres : Romam autem conditam eſſe cenſent ; primo anno ſeptimæ Olympiæ . Ab hac ſententia prope nihil difcrepat Eufebius, quippe qui in Chronicis (ut ſupra oſtendimus) ab eo numero non niſi uno uel altero anno difcedat ; quanquam is in decimo libro de Præparatione Euangelica capit. tertio, a Troiæ capta uſque ad primam Olympiadem, annos quadringentos quinqueaginta, ex Græcorum hiſtoria colligi affirmat, niſi forte mendium ſit in illo numero, ut pro 405. tranſpoſito, 0, poſt, 5, mendosè ſcriptum ſit 450. licet ratio temporum quam ibi deſcribit & ſubducit Eufebius, hanc noſtram ſuſpicionem reſellat ; nam ut ea conſtat, illum numerum annorum, 450. depoſcit, ut promptius ſit opinari errorem eſſe in ſententia Eufebij, quàm mendam in ſcriptura . Cœpit autem prima Olympias Iphito Elio, certamen Olympicum iam pridem intermiſſum renouante, in quo certamine uictor exiit Coræbus Elæus : putant autem nonnulli, Iphiti in renouando certamine Olympico ſocium & adiutorem fuiſſe Lycurgum, qui Lacedæmonijs leges tulit : id quod Plutarchus in Lycurgo confirmat teſtimonio Ariſtorelis Philoſophi, & eo argumento, quod diſcus Olympicus, Lycurgi præſeferat inſcriptionem . Sed tum eodem in loco Plutarchus multos ex ueteribus teſtes excitat, qui Lycurgum longè antiquiorem faciunt ; tum Eufebius in libro decimo de Præparatione Euangelica cap. 3. ſcribit, Lycurgum leges tulſiſſe Lacedæmonijs annis centum ante primam Olym-

A piadem ; Cyrillus 1. lib. contra Iulianum uetuliorem eum facit Olympiæ annis centum quadraginta, Eufebius in Chronicis, annis paulò pluribus quàm centum ; Solinus capit. 53. ſuæ hiſtorie ait Heſiodum mortuum eſſe in auſpicijs primæ Olympiæ, eo autem antiquiorem fuiſſe Homerum annis centum triginta & octo : Sed tam multæ ac difcrepantes inter ſe ueterum de ætate Homeri & Heſiodi apud Clementem in primo Stromatum, & apud Eufebium in decimo libro de Præparatione Euangelica capit. 3. extant ſententiæ, ut ea de re niſi certè decerni queat . Ergo ſi ſpectemus tempus excidij Troiæ, oportet initium Olympiæ, annis poſt euerſam Troiam quadringentis & ſeptem, uel quadringentis & octo collocare .

De initio autem Olympiæ relato ad originem urbis Romæ, variè ſcripſerunt veteres, alijs duodecima, alijs octaua, alijs ſeptima, quibusdam ſexta Olympiæ de Romæ condentibus . Verùm Solinus cap. 2. ubi hanc opinionum uarietatem memorat, Romam eſſe conditam primo anno ſeptimæ Olympiæ probat ea ratione, quod conſulatus G. Pompeij Galli, & Q. Veranni, qui geſtus eſt anno Urbis conditæ octingentefimoſexto, annotata eſt in publicis actis Olympias ducentefimaſeptima ; ex quo manifeſtum ſit, exordium Urbis conditæ in principio ſeptimæ Olympiæ eſſe collocandum . Eandem ſententiam alio valde probabili argumento confirmat Dionyſius Halycarnaſſeus, quod nunc conſulto breuitatis cauſa prætermittito . & certè ſi ab excidio Troiæ uſque ad initium Olympiæ fluxerunt anni quadringenti & ſeptem ; uel quadringenti & octo, ut ſupra docuimus, cum plurimi grauiſſimique ſcriptores affirmant, ab euſo Ilio uſque ad Romam conditam, præteritiſſe annos quadringentos trigintaduos, uel quadringentos trigintatres (hoc enim ſenſit M. Varro, Meſſala, Dionyſius Halycarnaſſeus, Strabo, Solinus, & alij complures) neceſſe eſt exordium Urbis Romæ ponere in principio ſeptimæ Olympiæ . principium igitur Olympiæ exordia urbis Romæ, annis uiginti quatuor antecellit .

Reſtat ut ad quod tempus eorū q̄ in ſacta

Cro-

De æpore
Heſiodi &
Homeri, &
pino Soli
ni .

Quot an
nis, Olym
piades ſec
ſerine Ro
mæ in excid
tam, uariè
opiniones .

De æpore
Lycurgi .

Quo Rege
apud Iuda
regna
te, referant
Olympia-
das.

Cronographia recensentur, referendum sit. A
initium Olympiadum, breuiter videamus.
Equidem arbitror Olympiades cepisse re-
gnante in tribu Iuda Achaz, octauo nini-
rum regni eius anno, quod ne longum sim,
hac vna ratione demonstro. Cyrus primus
Persarum Rex, cepit regnare anno primo
Olympiadum quinquagesimæ quintæ: hoc
est annis post initium Olympiadum, ducentis
& sexdecim, id enim probat Eusebius in
decimo libro de præparatione Euangelica,
cap. 3. testimonio plurimorum & nobilissimorum
scriptorum; sed ab octauo anno
regni Achaz, vsque ad primum annum im-
perij Cyri, intercedunt anni ducenti & sex
decim; etenim ab octauo anno Achaz, vsque
ad ultimum annum Sedechæ ultimi
regis Iudæ, colliguntur ex scriptura quarto
lib. Regum anni centum quadragesimæ;
ab ultimo autem anno Sedechæ, vsque ad
primum annum Cyri, intercesserunt septua-
ginta illi anni captiuitatis solitudinis & val-
littatis Iudæorum prædicti a Hieremia, &
toties in scriptura memorati; quos ince-
pisse ab ultimo anno Sedechæ, & manife-
stum est ex sacra scriptura, & confirmant
Iosephus Iudæus, Clemens Alexandrinus,
Iulius Africanus, Eusebius, D. Hierony-
mus, D. August. Seuerus, Sulpitius, Ildo-
rus, & Beda: desisse autem eos primo an-
no Cyri, clarissimis verbis testatum habe-
mus in sacris litteris, in fine secundi libri
Paralipomenon, in principio primi libri
Esdæ, apud Hieremiam, cap. 25. & 29. &
apud Iliam cap. 45. septuaginta uero anni
prioribus centum quadragesimæ & sex addi-
ti, efficiunt annos ducentos & sexdecim,
nempe tot quot ab initio Olympiadis vs-
que ad primum annum regni Cyri supra di-
ximus interfluxisse. Habemus igitur con-
stitutum initium Olympiadum, ostensum
enim est cepisse Olympiades annis post ex-
cidium Troia quadragesimæ septem, uel
quadragesimæ octo: ante originem autem
Romæ, annis viginti quatuor; denique se-
cundum Cronographiam sacræ scripturæ,
anno octauo regis Achaz. licet Iulius Afri-
canus, & Eusebius in chronicis, exordium
Olympiadum referant ad tempus Ioathan
regis Iuda; & in decimo libro de Præpara-
tione Euangelica, cap. 3. Eusebius inconstanter scribat de Olympiadum initio, pri-
mo quidem ipsam ponens in anno quin-

quagesimo Ozia Regis Iuda, paulo autem
postea, ipsum reiciens ad tempus regni A-
chaz. Sed nobis, quibus quod supra docui-
mus, optima ratione conclusum uidetur,
nihil horum curæ est. Quam sit autem ve-
ra, exacta, expedita, fideque digna ea Cro-
nographiæ ratio quæ Olympiadum descri-
ptione nititur, magno indicio est, multitu-
do & præsentia scriptorum, qui hanc quæ-
numerandi & distinguendi tempora uiam,
atque rationem maxime probantur & scri-
ptis suis vsurarunt; Polybium dico, Dio-
dorum Siculum, Dionysium Halicarnas-
ensem, Plinium, Solinum, Pausaniam, Dio-
genem Laertium, Iosephum Iudæum, Cle-
mentem Alexandrinum, Iulium Afri-
canum, Eusebium, D. Hieronymum, D. Cy-
rillum, & alios quamplurimos. Scitum est
illud Iulij Africani, & Iustini Martyris,
de Olympiæ Cronographiæ certitudine
eulogium: ante Olympiades nihil in Græ-
corum historia exploratum inueniri, sed
esse omnia confusis scripta temporibus;
post Olympiades autem, quoniam qua-
dringentio diligentissime cuncta notabatur,
nullam temporum confusionem extitisse.
Hæc Iulius Africanus in 3. lib. Annalium,
referente Eusebio in decimo libro de Præ-
paratione Euangelica, cap. 3. idemque ante
Africanum, Iulianus Martyr in exhortato-
rio sermone ad gentes scriptum reliquit.
Eusebius in chronicis ait, a tempore Olym-
piadum Græcam de temporibus historiam
veram credi; ante Olympiades autem, Scri-
ptores, ut cuique visum & libitum est, var-
ias protulisse sententias. Quocirca Mar-
cus Varro apud Crisostomum, totum illud
tempus quod Olympiades antecessit, sabu-
losum appellat. Sed quæ de ratione Olym-
piadum prædocere volebamur, ea sunt a
nobis, quantum putauimus satis fore
ad id quod tractandum est, ex-
plicata. Sequitur igitur ut
ad expendendam Cronographiam co-
muniurum Philo-
sophorum de quibus di-
cere instituumus, aggredia-
mur.

Quam præ-
stas sit sup-
putatio tē-
porum per
Olympia-
das.

Exponitur duodecim clarissimorum
Philosophorum Crono-
graphia.

C A P. IIII.

Cronographiam duodecim Philo-
sophorum, qui singulis in sectis splen-
dore nominis, & opinione sapien-
tiae, ceteris eiusdem sectae Philosophis prae-
sterunt, caeteram susceperunt: eo de
singulis ordine dicturi, ut qui priores aeta-
te fuerunt priorem quoque in explanatione
huius Chronologiae locum sint habituri. A
Thalete igitur qui vetustissimus Phi-
losophorum est habitus, ordiemur.

THALES.

Thaletem, natū esse primo anno tri-
gesimāquinta Olympiadis, obijisse
autem Olympiade quinquagesima-
octava, ita ut ad nonaginta vixerit an-
nos, confirmat Diogenes Laertius primo
libro in vita Thaletis, testimonio Apollodo-
ri, & Socratis. Idem plane de ortu &
obitu Thaletis scribit D. Cyrillus 1. lib.
contra Iulianum. Tatianus apud Eusebiū
libro decimo de Preparatione Evangelica
cap. 3. Thaletem vetustissimū facit septem
sapientum quos Graecia coluit, vixisse au-
tem cum circa Olympiadem quinquagesi-
mam; quod etiam affirmat Clemens Ale-
xandrinus primo libro Stromatum. Ab
his parū discrepat Plinius libro secundo
naturalis historiae, capitulo duodecimo, faci-
ens eum sapientiae fama florētē Olympi-
ade quadragesima octava. Herodotus pri-
mo libro, & Eudemus in historijs Astrono-
micis narrat, quo tempore Cyaxares pen-
ultimus Medorum Rex, cum Alyatte Ly-
dorum Rege praelium volebat committe-
re, repente solem, die in noctem verso, de-
fecisse. Eamque defectionem solis Thale-
tem Ionibus praedixisse. Clemens autem
Alexandrinus primo libro Stromatum, il-
lam Solis Eclipsim euenisse dicit Olympi-
ade quinquagesima; sed fallitur: nam
Cyaxares obiit circa Olympiadem qua-
dragesimam quintam: ei namque successit
Astyages, regnum tenens annis triginta-

De eclipsi
solis quam
praedixit Tha-
les.

A quinque: post quem regnum accepit Cy-
rus anno primo Olympiadis quinquagesi-
ma quinta. Haec autem nota sunt & ma-
nifesta ex his, quae cum ab alijs, tum ab
Herodoto memoriae sunt prodita. Pli-
nius in secundo libro cap. duodecimo, &
Eusebius in Chronicis, Eclipsim illā con-
tigisse aiunt quadragesima octava Olym-
piade; sed Plinius refert illam ad qua-
rtum annum Olympiadis quadragesima-
octavae, qui fuit Romae condita annos cen-
tesimus septuagesimus, regnante Alyatte
Lidorum Rege: Eusebius verò eam inquit
accidisse regnante apud Medos non Cy-
axare, sed Astyage eius filio, atque ea ra-
tione illud incommodum quo Clemetem
vergebamus & redarguebamus, euadit. idē
scriptum reperimus apud Ciceronem in
primo libro de Diuinatione. Solinus cap.
20. huius belli quod inter Medos & Ly-
dos gestum est memoriam faciens, ait ip-
sum inter Alyattem Lydorum, & Astya-
gem Medorum Reges factum esse, Olym-
piade nona & quadragesima, anno autem
post Ilium captum sexcentesimo quarto.
Verum insigne mēdum, quod est in Chro-
nicis Eusebij, non debet a nobis silentio
praeteriri: ponitur enim ibi Thales Milesi-
sius Physicus, iam sapientiae fama conspicuus
& illustris sub Olympiade octava,
eius autem obitus longissimē post denota-
tatur; in Olympiade nimirum quinquagesi-
ma octava: ut eum, ducentis & eo ampli-
us vixisse annis, necesse fuerit: quod
praeterquam quod perspicue falsum & ab-
surdum est, aduersatur etiam ijs, quae idē
Eusebius ait 10. libro de Preparatione Eu-
angelica cap. 3. scribens Thaletem Cyri
Regis tempore floruisse. D. Augustinus li-
bro decimo octavo de ciuitate Dei cap. 37.
ait Thaletem vixisse regnante apud Rō-
manos Romulo, qui a septima Olympi-
ade usque ad decimam sextam regnauit: qua
in re eum quoniam proximē retinuit. Eu-
sebij errorem, secutus est. Thalesis aequa-
lem fuisse Pherecydem Syrum Pythagorae
magistrum, satis declarat eorum epi-
stola: ultra citroque missae, quae etiā nunc
extant apud Laetium: Pherecydem au-
tem floruisse regnante Cyro Persarum Re-
ge auctor est Plinius libro 7. cap. 56. cum
autem ex epistola Pherecydis ad Thale-
tem, liceat intelligere, Pherecydem mor-
tuum

Insigne mē-
dū in Chro-
nicis Euse-
bij.

C
D

rum esse ante Thaletem, cuius obitum Laertius ponit in quinquagesimo octava Olympiade, nescio cur postea Laertius deicribens vitam Pherecydis, affirmet eum vixisse circa Olympiadem sexagesimam nonam; cum si vera sunt quae ipsemet antea scripserat, plusquam decem Olympiadibus ante, obisse eum necesse sit. Auditor Thaletis, & in Philosophia successor, fuit Anaximander, quem ponit Eusebius in Chronicis, sub finem Olympiadis quinquagesimae. Laertius, ait eum Olympiade quinquagesimo octava, egisse aetatis annum sexagesimum quartum. Plinius libro secundo, capitulo octavo, Anaximandrum, inquit, primum omnium aperuisse obliquitatem zodiaci, Olympiade quinquagesimo octava. Post Anaximandrum in eadem Philosophia Ionica floruit Anaximenes, natus ut scribit Laertius, Olympiade sexagesimatercia, cui successit Anaxagoras, de quo infra suo loco dicemus.

Ex his igitur quae a nobis adhuc commemorata sunt, licet concludere Thaletem floruisse circa Olympiadem quinquagesimam: in hoc enim omnes fere, quos supra citauimus scriptores, consentiunt. Hoc autem tempore Iudaei erant in captiuitate Babylonica: quae captiuitas initium habuit Olympiade trigesima septima, finem vero Olympiade quinquagesima quinta. Floruerunt tempore Thaletis apud varias gentes multi omni genere laudis praestantes viri: apud Iudaeos quidem, duo eximij Prophetae Ezechiel & Daniel, qui etiam vsque ad tertium Cyni Regis annum, vixit, ut scriptum est in libro Danielis capitulo decimo. Apud Athenienses, eorum legislator Solon; qui leges scripsit anno trigesimo tertio Tarquinij Prisci Romanorum Regis, ut refert Gellius lib. decimo septimo, cap. vigesimo primo. Apud Syros, Pherecydes Pythagorae magister: Epimenides apud Creten ses; denique septem illi Graeciae sapienter. Tunc regnabat apud Lydos Croesus; tunc Monarchia Medorum euerfa est a Cyro, & ad Persas translata. Postremo, Thales natus est sub initium regni Ancj Martij, qui quartus fuit Romanorum Rex. floruit regnantibus Romae Tarquinio Prisco, & Seruio Tullio, quo Rege est vixisse, anno Urbis conditae, circiter ducesimo

A octauo. Haec autem tum ex his quae nos supra docuimus, tum ex his quae scribit Solinus cap. 2. facile possunt intelligi.

PYTHAGORAS.

Fuit quidem Pythagoras aetate posterior Thalete, sed claritate nominis & doctrinae, ac sapientiae fama, discipulorumque multitudine atque nobilitate, non prioribus modo Philosophis longè praestitit, sed posteriorum etiam summis, vel maior vel par fuit, inferior certe nullo. De cuius aetate tam variè scripserunt veteres, ut non decem aut viginti, sed centum & eo amplius annis, inter se differant. Etenim Plin. lib. 2. cap. 8. facit eum iam doctrina florentem Olympiade circiter quadragesima secunda: anno autem Urbis conditae centesimo quadragentesimo secundo. Eum autem fuisse in Aegypto, regnante ibi Semisertho, scribit lib. 36. c. 9. illius autè Regis principij regnandi facit Eusebius in chronicis, Olympiade quadragesima tercia, finem vero quadragesima quinta. At Diodorus Siculus lib. 2. scribit eum claruisse Olympiade octogesima tercia, nempe posterioriorem etiam faciens quam Plin. annis 120. Verum neutra opinio probabilis. T. Liuus primae Decadis lib. 1. ait Pythagoram regnante Romae Seruio Tullio floruisse in Italia: cepit autem regnare Seruius Tullus circa Olympiadem quinquagesimam. Liuio consentit Dionysius Halicarnassensis lib. 2. dicens eum vixisse in Italia post Olympiadem quinquagesimam. Idè sentit Eusebius, 10. lib. de Praeparatione Euangelica c. 3. quanquam in Chronicis scribit eum floruisse sexagesima quarta, obisse aut Olympiade septuagesima. Clemens Alexandrinus 1. lib. Stromatum, ait eum vixisse circa Olympiadem sexagesimam secundam. D. Aug. lib. 18. de Ciuitate Dei cap. 37. affirmat Pythagoram eo tempore Philosophi habitum, quo soluta est Iudaeorum captiuitas, hoc est Olympiade quinquagesima quinta. Laert. eum floruisse ait Olympiade sexagesima, & uenisse in Aegyptum. Amalthe apud Aegyptios regnante, qui initium regnandi fecit Olympiade quinquagesimatercia; finem autem sexagesimatercia, ut in Chronicis notat Eusebius. Ego miror Laertij, ortum Anaximenes Philosophi ponere in Olympiade

De aetate Pythagorae uariae admodum sententiae.

Tempore Thaletis q floruerit apud varias gentes, ffortim autem apud Hebraeos.

Quo tempo-
re Pythago-
ras venerit
in Italiã.

Numã Põ-
piliũ secu-
dũ Regẽ
Romanorũ
non fuisse
Pythagorã
auditorẽ.

piade sexagesimatertia, quem tamen æ-
qualem fuisse Pythagoræ, eique familia-
riter notum, utriusque epistolæ quas Læ-
tius refert aperte declarant. Cice. in pri-
ma Tusculana ait Pythagoram venisse in
Italiam regnantæ Romæ Tarquinio Super-
bõ, qui regnare cepit circa Olympiadem
sexagesimamprimam: idemque confirmat
Gell. lib. 17. cap. 27. at Solinus cap. 16. ait
Pythagoram venisse in Italiam, Bruto qui
reges vrbe exegerat, consule. In quarta
Tusculana Cicero scribit Pythagoram flo-
ruisse in Italia, eo tempore, quo Brutus
Romam dominantæ regio liberavit, quod
tempus Dionysius Halycarnassæus docet
incidisse in Olympiade sexagesimamoctã-
uam. Merito igitur Cicero, Lælius, & Dio-
nysius, locis supradictis, opinionem eorũ
refellunt, qui Numam Pompiliũ,
secundum Romanorum Regem, Pythago-
ræ auditorem, & sectatorem fuisse existi-
marunt: a qua opinione non videtur Cle-
mens 1. lib. Stromatum abhorruisse, nec
Plinius, alijque quos ipse memorat lib.
23. cap. 13. sed ex his quæ diximus, con-
stat, Numam pluribus quàm centum an-
nis Pythagoræ fuisse ætatiorem. Quin
etiam Dionysius ostendit Crotonem vrbe,
ad quam multis iam ante annis conditam,
Pythagoras venit, regnante ipso Numa
fuisse ædificatam. Cice. lib. 1. de Orato-
re, Numam significat duobus ante Pytha-
goram sæculis fuisse. Plutarchus in Nu-
ma scribit eam vulgi opinionem de Numa,
quod is Pythagoreus fuerit, inde fortasse
ortam, quod tempore Numæ floruerit Py-
thagoras quidam Spartanus, qui ueniens
in Italiam Numæ familiarissimus fuit: ve-
rum hoc refellit Dionysius Halycarnas-
sæus, affirmans id futile esse, cum a nullo
veterum Scriptorum fuerit memoriæ pro-
ditum. Probabilior illa Ciceron. coniec-
tura, tanta fuisse in tota Italia de Pytha-
goræ doctrina & sapientia famam &
existimationem, ut qui sapiens haberetur,
is continuo Pythagoreus putaretur. Nu-
mam igitur, quod cum sapientem virum
fuisse a maioribus accepissent, temporum
vero, & ætatum differentiam, propter ve-
tustatem ignorarent, quidam Pythagoræ
auditorem crediderunt. Hanc Ciceronis
coniecturam confirmant ea, quæ scribit
Plinius lib. 34. cap. 6. cũ enim bello Sam-

A niri, consultus a Romanis Pythius Apol-
lo, iussisset duobus Græcorum gentis, vii
sapientissimo, alteri fortissimo, statuas in
vrbe, celebri loco dari, Romanos vnã
Pythagoræ, alteram Alcibiadi dicasse. vt
mirum sit eos vel sapientia Pythagoram
Socrati, eiusdem Dei sententia sapientissi-
mo omnium promissio, vel fortitudine,
Alcibiadem The mitocli prætulisse.

B Omnibus igitur veterum scriptorum de
Pythagoræ ætate sententijs inter se colla-
tis, illud teu simillimum & proximum ve-
ro constitui potest, Pythagoram eo tem-
pore floruisse, quod inter sexagesimam &
septuagesimam Olympiadum interiectum
fuit: in hoc enim conueniunt, atque con-
sentiant plerique nobiles Scriptores, Ci-
cero, Lælius, Dionysius Halycarnassæus,
Clemens Alexandrinus, Eusebius in chro-
nicis, & Diogenes Laertius. Diodorus Si-
culus lib. 12. Milonem illum Crotoniatem
incredibili corporis robore præditum, æ-
qualem facit Pythagoræ, utrunque autem
circa Olympiadem octagesimamtertiam
floruisse: sed fallitur. Vetus Herodotus,
qui lib. 3. Milonem eo tempore uixisse si-
gnificat, quo Darius Hyttaspis filius re-
gnum Persarum administrabat; regnavit
autem Darius ab Olympiade sexagesi-
maquarta, vsque ad septuagesimamter-
tiam. Solinus cap. 4. ait. Milonem eni-
tuisse tempore Tarquinij Romanorum re-
gis, quod in idem tempus recidit. Aul. Gel-
lius. lib. 15. cap. 16. mendosa nescio quæ
secutus chronica, falsò putauit, Milonem
prima Olympiade floruisse. Eo autem
temporis intervallo, quo uixit & floruit
Pythagoras, multa, eaque illustria, &
memorabilia contigerunt. Romani ex-
actis regibus, potestatem Consulatum ins-
tuerunt: Persæ, rege Cambyse uictam ar-
mis Ægyptum imperio suo adiecerunt.
Hebræi, Darij Persarum regis qui Cam-
bysi successit, & eius in prioribus libro El-
dræ & apud Zachariam Prophetã sit men-
tio permisso & liberalitate, templum Hie-
rosolytanum instaurarunt; Zorobabe-
le principatum populi, summum autem
Pontificatum Iesu filio Iosedech regente,
prophetantibus uerò Zachariæ & Agge-
o, qui cum Malachia ultimi fuerunt Prophe-
tarum, quorum in sacris libris extant scri-
pta. Atque hoc loco uelim lectorem cõ-
decare

Error Dio-
dori Siculi.

Quæ memo-
rabilia or-
be contige-
runt tempo-
re Pythago-
ræ.

derare (id quod perutilem, atque pericun-
dam habet contemplationem) quemadmo-
dum quo tempore apud Græcos prope in-
fans erat Philosophia & sapientia, eo tem-
pore fuisse eam apud Hebræos vetustissi-
mam, & (si fas est ita loqui) pene decrepi-
tam: nouissimos enim sapientum, & Pro-
phetarum qui fuerunt apud Hebræos, con-
stat fuisse *guyyphos* antiquissimis, atque
adco primis Græcorum sapientibus.

HERACLYTUS.

Exiant duæ apud Laertii epistolæ,
vna Darij Persarum regis Heracly-
tum ad se humanissime accercentis,
eiusque se auditorum & discipulum esse cu-
pientes, multaque ei benigne pollicentis:
Altera ipsius Heraclyti professionem ad
Persas abnuentis, & tanti Regis promissa
litterarum otio & studio Philolophiæ pol-
ponentis. Idem confirmans Clemens primo
libro Stromatum ita scribit, [Heracly-
tus posterior fuit Pythagora, vrpote cuius
ipse meminit in suis scriptis, hic despexit
Darium regem adhortantem se, vt ad Per-
sas veniret.] Hæc Clemens. Ex quo li-
cet intelligere, uixisse Heraclytum, eiusque
nomen in Philosophia clarũ fuisse regnan-
te apud Persas Dario Hystaspis filio; re-
gnauit autem Darius ab Olympiade sexa-
gesimaquarta usque ad septagesimamter-
tiam: cum quo Laertius cõsentit, scribens
eum claruisse circa Olympiadem sexage-
simamnonam. Eusebius in chronicis de
ætate Heraclyti inconstanter scribit, nam
cum dixisset eum floruisse Olympiade sep-
tuagesima, postea inquit, eum clarum in
Philosophia fuisse habitum Olympiade oc-
togesima. Vixit autem Heraclytus annos
sexaginta.

ANAXAGORAS.

Anaxagoram æqualem Pythagora
facit Eusebius lib. vii. de præpa-
ratione Euangelica cap. 4. in chronicis
autem paulo posteriorem eum facit
Pythagora, scribens floruisse illum desun-
cto Pythagora circa Olympiadem septuā-
gesimam. Fuit Anaxagoras magister Ar-
chelai Philosophi, Euripidis Poetæ, &
Periclis Atheniensis principis, qui ob in-

Acredibilem eloquentiæ vim, dictus fuit to-
pare, selminare, totam Græciam permisce-
re. Hunc Periclem Diodorus Siculus lib.
vñdecimo affirmat Olympiade octogesi-
ma prima floruisse. Plinius lib. 2. cap. 8.
ait Anaxagoram Olympiades septuagesimā
et octauā secundo anno; cælestium litera-
rarum scientia prædixisse, quo die casurus
esset è sole lapis, quod ita euenit, vt ab eo
prædictum fuerat. Auctor est Diogenes
Laertius, Anaxagoram uiginti annis ætatis
annum egisse, quo tempore Xerxes in Græ-
ciam transijt; eius autem Regis in Græ-
ciam transitum Eratosthenes apud Cle-
mentem primo libro Stromatum, & Dio-
dorus Siculus lib. vñdecimo, notat in pri-
mo anno Olympiades septuagesimæquin-
tæ. Apollodorus in chronicis refert, Ana-
xagoram floruisse Olympiade septuagesima,
obijisse autem septuagesimæ octauæ
Olympiades anno primo. De hoc igitur
fere conuenit inter omnes; Anaxagoram
vixisse, & claruisse, eo tractu temporis, qui
inter Olympiadem septuagesimam & octo-
gesimam, interiectus fuit. Hoc temporis
spatio, regnare apud Persas Xerxes, &
filius eius Artaxerxes cognomento Longi-
manus. Hic Eldram, & Neemiam (ut scri-
ptum est in 1. & 2. lib. Eldræ) misit Hiero-
solytam ad corrigendos mores populi Ju-
daici, ad constituendum & ornandum cul-
tum diuinum, & ad muros eius vrbis ex-
tendendos atque muniendos: quæ murorum
ædificatio cepit anno regni huius Artaxer-
xis vigesimo, hoc est anno quarto Olym-
piades octogesima tertiam; nam regnare ce-
pit (auctore Diodoro libro vñdecimo) an-
no primo Olympiades septuagesimænonæ.

CAb hoc autem tempore initium sumere oportet numerandi septuaginta illas
DDanielis hebdomades: id quod video &
ipsum Danielem satis perspicue indicare
cap. 9. & non paucos, eosque in primis gra-
ues atque præstantes scriptores ecclesiasti-
cos, memorie prodidisse. Hoc etiã tem-
pore Athenienses nobilissimas illas maxi-
meque memorabiles de Persis victorias,
Marathonicam, Salaminiã, & Platean-
sem, duobus Miltiade, Themistocle, &
Aristide, retulerunt. Ferunt primos Phi-
losophorum, Pherecydem Syrum & Ana-
xagoram, illum quidem, immortalitatem
animi nostri, hunc autem Deum quem
I 3 ipse

*Vnde ini-
tium nume-
rãdi septua-
ginta hebdo-
mades Da-
nielii, sum-
mendũ sit.*

Qui primi
Philosopho-
rum animi
nostri im-
mortalita-
tem & Dei
efficientiam
Græcos do-
cuerint.

ipse Mentem vel intellectum vocabat, esse mundi cunctarumque rerum opificem; Græcos docuisse: ut permirum sit, priores Philosophos qui hæc ignorarent, sapientium nomen, & honorem habuisse; & duas has res, quarum cognitio cunctis mortalibus optatissima est, & ad bene pieque vitendum maxime necessaria, tam læto ad Græcorum notitiam pervenisse.

DEMOCRITVS.

Democritus in eo opere, quod inscripsit paruum Diacosmum, ait se iuvenem eo tempore fuisse, quod iam senex erat Anaxagoras, ut potè minorem natu, quam ille erat; annis quadraginta; addit etiam se opus illud composuisse, anno post excidium Troiæ, quingentesimo trigésimo; quod si verum esset, vixisset Democritus circa trigésimam Olympiadem, hoc est multo ante Thaletem & septem sapientes, quod cum perspicue falsum sit, necesse est, vel errasse Democritum in Cronographia, vel, quod est credibilis, numerum illum annorum postea fuisse vitiatum, & legendum sit, itaque a Democrito scriptum fuerit (anno post excidium Troiæ septingentesimo trigésimo) cum quo consentit id quod scribit in Chronicis Apollodorus, affirmans eum floruisse circa Olympiadem octogésimam, & Plinius libro trigésimo cap. primo, dicens eum floruisse circa bellum Peleoponnesiacum, hoc est ab Urbe condita anno trecentésimo, quod tempus incidit in octogésimam primam Olympiadem; Ab excidio autem Troiæ usque ad octogésimam primam Olympiadem fluxerunt anni septingenti triginta. Thrasyllus in eo libro qui inscribitur de legendis Democriti libris, memorat Democritum annis septuaginta septem maiorem natu fuisse, quam Socratem. Herodotus inquit (auctore Laertio) Xersem regem hospitatum esse apud patrem Democriti tunc temporis pueri, eique reliquisse Magos quosdam & Chaldaeos, a quibus Theologiam, & Astrologiam didicit. Hippocratem Medicorum principem æqualem fuisse Democriti, & Plinius libro trigésimo, capitulo primo, testis est, & confirmat apud Laertium Athenodorus, scribens Hippocra-

Atem cum ad curandum Democritum morbo laborantem venisset, multis in rebus exploratam; & cognitam eius sapientiam fuisse demiratum: quare constat falsam fuisse eorum opinionem, quos Cornelius Celsus initio sui operis ait credidisse, Hippocratem fuisse Democriti discipulum. Gloriatur Democritus apud Ciceronem primo libro Sironatum, & apud Eusebium libro decimo de Preparatione Evangelica capitulo secundo, se octoginta annis abfuisse a Patria, plurimas, longissimæque distitas regiones peregrinando atque perlustrando, quo maiores sapientiæ opes undique conquestas sibi compararet. Objicit, centésimum nonum ætatis annum agens. Eusebius in Chronicis facit eum æqualem Anaxagoræ, & florentem circa septuagésimam Olympiadem: sed falso; nam supra demonstratum est, Anaxagoram initio septuagésimæ quintæ Olympiadis, fuisse viginti annorum; quare natus fuerat initio septuagésimæ Olympiadis: dictum etiam fuit Democritum annis quadraginta minorem natu fuisse, quam Anaxagoram. Ergo tantum abest ut floruerit Olympiade septuagésima, sicut ait Eusebius, ut natus fuerit octogésimæ: quanquam ne hoc quidem verum esse videtur: nam si natus est Olympiade octogésima, vixit autem centum & novem annis, ergo pervenit usque ad Aristotelem annos iam circiter triginta natum, quod aperte falsum est; quare, vel quod dicitur de tempore ortus eius, vel quod de longitudine vitæ affirmatur, pro vero habendum non est.

Equidem cum opiniones veterum de ætate Democriti considero, eas tam varias & discrepantes inter se reperio, ut ea de re nihil certi habeam confluere: probabile tamen est Democritum circa septuagésimam secundam Olympiadem esse natum, siquidem is puer erat Olympiade septuagésima quinta, quo tempore Xerxes Persarum Rex in domo eius est hospitatus, ut memoriæ prodidit Herodotus, qui eodem illo tempore floruit, ut docet Diodorus Siculus lib. 3. cap. 9. quanquam Plin. lib. 12. cap. 4. ait Herodotum Thurijs in Italia composuisse Historiam suam anno Urbis conditæ trecentésimo decimo, nempe circa octogésimam tertiam Olympiadem.

Tempore Democriti floruit Medicorum princeps Hippocrates.

De ætate Herodoti Historia.

EMPEDOCLES.

Empedocles Xenophanis, vel ut alij placet, Parmenidis æmulus, secta Pythagoreus, aequalis Zenonis Eleatis, Magister Gorgiæ insignis admodum tempore Socratis sophista ac rhetoris, descripsit transitum Xerxis in Græciam, qui fuit septuagesima quinta Olympiade. Hæc Laertius ex antiquis scriptoribus accepta memorie prodidit; a quo parum discrepat Eusebius in chronicis, scribens Empedoclis nomen Olympiade octogesima prima clarum & illustre fuisse. Aristot. 1. lib. Metaphysicæ, ait, Empedoclem ætate qui dem inferiori fuisse Anaxagora, operibus uero superiorem. Ex his autem licet intelligere, quatuor proxime memoratos Philosophos, Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, & Empedoclem; vel eadem plane ætate, uel certe hæud longo temporis intervallo distinctos: hoc est ab octogesima, usque ad nonagesimam Olympiadem, floruisse.

SOCRATES.

Nascitur Socrates anno quarto Olympiadis septuagesimæ septimæ, moritur septuagenarius anno primo Olympiadis nonagesimæ quintæ, quem admodum Apollodorus in chronicis, & Demetrius Phalereus tradiderunt. Eusebius in chronicis, ortum Socratis ponit in anno secundo Olympiadis septuagesimæ octauæ, quo anno Themistocles interiit. obitum autem refert ad annum tertium Olympiadis nonagesimæ quintæ, annos uitaë duos & sexaginta ei assignans. Paucis aliquot annis ante Socratis obitum, hoc est circa Olympiadem nonagesimam tertiam, imperium Persarum suscepit Artaxerxes cognomento Memnon, vir lenitate ingenij, beneficentiæ splendore, amplitudine imperij, secundoque rerum successu maximus omnium qui in Perside regnarunt, vel certè maximis partibus cuius res gestas Ctesias Gnidius, Dinon, Xenophon, & Phtarehus perscripserunt. Hic est, ut placet Eusebio, & uero mihi sic uerisimile, ille maritus Hester femine Hebrææ, qui in eod. Hester primùm qui-

dem uocatur Assuerus, postea uero; sub finem eiusdem libri, nominatur Artaxerxes, sub hoc Rege tota prope Iudæorum gens, opera & beneficio Hester atque Mardochoxi, liberata est à supremo exitio & interitu, quem ei Aman primus apud Regem Satrapa, odio Mardochoxi fuerat machinatus. Non ignoro Iosephum libro undecimo antiquitatum, & D. Augusti libro decimo octauo de Ciuitate Dei capitulo trigesimo sexto, in ea esse sententia, ut Assuerum illum maritum Hester Artaxersem Longimanum filium Xerxis, eius inquam Xerxis, qui Græciæ tanto apparatu bellum intulit, fuisse arbitrentur; Sed ego ut id credam in animum inducere non possum; si enim regnante Longimano Hester & Mardocheus florissent, non est dubitandum quin Esdras, qui eodem illo tempore uixit, eiusque temporis historiam pertexuit, & illi Regi in primis charus fuit, aliquam tantæ formidinis, tantique uiri mentionem fecisset. Nam quod ait Iosephus libro undecimo antiquitatum, Regem illum a quo Esdras & Neemias cum amplissimis muneribus Hierosolymam missi sunt, fuisse Xersem patrem Longimani, saltem esse declarat posterior Esdræ liber capitulo decimo tertio, in quo trigessimus secundus regni Artaxerxis annus memoratur. Xersem autem, uel viginti; uel uno & viginti duntaxat annis regnasse, inter omnes serè Historicos constat, certè ad trigessimum annum nemo eius regnum produxit. Verùm de his quæ ad Sacram Cronographiam pertinent, alio quodam libro in hoc separatim a nobis elaborato copiosè differuimus. Erat inuenis Socrates florentibus apud Hebræos Esdræ & Neemias. Etenim uigesimo anno Artaxerxis Longimani; quo Neemias a Rege missus est ad erigendos muros Hierosolymitanos, Socrates annum uigessimum quintum agebat: Socrates enim natus est Olympiadis septuagesimæ septimæ anno quarto, Artaxerxes autem regnare cepit, ut ait Diodorus Siculus lib. 11. anno primo Olympiadis septuagesimæ nonæ. Quocirca quod scribit D. Augustinus libro decimo octauo, de ciuitate Dei capit. 37. Socratem fuisse post Esdræ, sic interpretari oportet, ut illos eodem quidem tempore uixisse, Socratem

Reprehenditur Iosephus Iudæus.

Constat, saltem esse declarat posterior Esdræ liber capitulo decimo tertio, in quo trigessimus secundus regni Artaxerxis annus memoratur. Xersem autem, uel viginti; uel uno & viginti duntaxat annis regnasse, inter omnes serè Historicos constat, certè ad trigessimum annum nemo eius regnum produxit. Verùm de his quæ ad Sacram Cronographiam pertinent, alio quodam libro in hoc separatim a nobis elaborato copiosè differuimus. Erat inuenis Socrates florentibus apud Hebræos Esdræ & Neemias. Etenim uigesimo anno Artaxerxis Longimani; quo Neemias a Rege missus est ad erigendos muros Hierosolymitanos, Socrates annum uigessimum quintum agebat: Socrates enim natus est Olympiadis septuagesimæ septimæ anno quarto, Artaxerxes autem regnare cepit, ut ait Diodorus Siculus lib. 11. anno primo Olympiadis septuagesimæ nonæ. Quocirca quod scribit D. Augustinus libro decimo octauo, de ciuitate Dei capit. 37. Socratem fuisse post Esdræ, sic interpretari oportet, ut illos eodem quidem tempore uixisse, Socratem

Qui floruit apud Hebræos et post Socratem.

eratam tamen ipso Esdra, cen iuuenem niro, aut etiam sene, posteriorem fuisse intelligamus.

P L A T O.

Error Eusebii circa aetate Platonis.

Eusebius in decimo lib. de Preparatione Evangelica extremo cap. 3. ait, Platonem clarum fuisse, eo tempore quo desijt Imperium Persarum, vel paulo ante Alexandrum, & quadringentis annis ante Augustum Caesarem, vel paulo amplius. In quibus uerbis eminet adeo manifestus & insignis error, vt cum non uidisse Eusebium, qui alia permulta in Cronographia uidit, non facit mirari queam. Etenim ab Alexandri Magni ortu, qui fuit centesima quinta Olympiade, usque ad ortum Augusti, qui fuit Cicerone Consule, anno urbis conditae sex centesimo nonagesimo, & Olympiade centesima septuagesima nona, non interfluxerunt anni trecenti. D. Augustinus libro secundo de Doctrina Christiana, capitulo 28. D. Ambrosij testimonio confirmat, eo tempore Platonem uenisse in Aegyptum, quo tempore ibi erat Hieremias Propheta, & ab hoc multa illum de rebus diuinis fuisse edoctum; sed postea cognoscens id esse falsum (Hieremias enim fuit in Aegypto euersa urbe Hierosolomitata, & populo Hebraeo in captiuitatem Babyloniam adducto, quod circa Olympiadem trigessimam octauam euenit; Plato autem natus est Olympiade octogesima octaua, nempe ducentis annis post Hieremiam) idem Augustinus libro secundo retractationum, cap. 4. & lib. 8. de Ciuitate Dei cap. 11. scribit Platonem annis post Hieremiam centum esse natum: sed uera Cronographiae ratio, ducentos circiter annos inter Hieremiam & Platonis ortum intercessisse docet. In lib. autem 18. de Ciuitate Dei, cap. 37. scriptum reliquit: non multo post Esdras, Platonem esse natum: & recte quidem non multo post, nam Esdras in posteriori libro mentionem facit trigessimasecundi anni regis Artaxerxis, qui incidit in Olympiadem octogessimam sextam, una autem Olympiade post, ortus est Plato.

Ergo Platonem natum esse Olympiade octogessimam octauam, tradidit Apollo-

Adorus in Chronicis, quo anno Pericles obiit; Isocrate sex annis minor natu: uigessimam annum agens, Socratem audire cepit, quo defuncto, Cratylus Heracliti, & Hermogeni Parmenidis discipulis, operam dedit: nondum triginta annos natus, peregrinari cepit, & uarias regiones discendi cupiditate peragravit; obiit octogenuarius Olympiade centesima octaua: Plato (inquit Tullius in libro de Senectute) vno, & octogesimo anno scribens, mortuus est. Reliqui successorem Speusippum ex sorore nepotem, qui schola praefuit octo annis: post quem Academiam tenuit Xenocrates annis uiginti quinque usque ad Olympiadem centesimam decimam sextam, post Xenocrate Polemon, Crates, & Crantor in Academia floruerunt. His successit Arcefilas Medice iuuentor Academiae, florens circa centesimam uigessimam Olympiadem, cuius in eadem schola successor fuit Lacydes circa Olympiadem centesimam trigessimam quartam: hic Nouae Academiae auctor fuisse dicitur: post quem Carneades floruit, circa centesimam sexagesimam secundam Olympiadem defunctus, vir toties, tantumque a Cicerone laudatus: Et quia principatus Machabaeorum (de quo scriptum est 1. libro Machabaeorum) circa Olympiadem centesimam quinquagesimam quartam initium habuit, videtur hic Philosophus illo eodem tempore floruisse. Multo post hos tempore, Plotinus fuit imperante Galieno, magister Origenis & Porphyrij, a quo eius uita diligenter per scripta est, quinquaginta quatuor libros scripsit, Platonice sane, hoc est obscure, apud eius sectae amatores, post Platonem, primas Plotinus tenet. Verum ad Platonem reuertamur: Eius tempore Artaxerxes, vel ut alij uocant, Darius Ochus, Persarum regnum accepit, vir ingenio ferox, saeuus atque in Iudaeos crudelis: id quod ex his quae Iosephus lib. 1. antiquitatum, & Eusebius in Chronicis scribunt, manifestum est. Hunc regem Senerus Sulpitius lib. 2. sacrae historiae, putat esse illum Nabuchodonosor cuius sacrae literae initio libri Iudith, mentionem faciunt: ex quo efficeretur, Iudith quae obruneato Holopherne, & patriam suam ab archissima obsidione, & uniuersam Hebraeorum

*Successorū
Plat. aetate.*

Opi. D. Augustini de Platone aetate.

*Refellitur
opi. Seneri
Sulpitij.*

gentem ab ultimo exitio liberavit, æqualem fuisse Platonis: sed fallitur Sulpitius, Indith namque multo antiquiorem fuisse, quinetiam ante Babylonicam Iudæorum captivitatē extitisse, multos & quidem probabilibus argumentis probari potest, verum his de rebus, alio loco disputandum est.

Tempore Platon. Roma capta. est a Gallis.

Illud in præsentia taceri non potest, florente Platone, Romam captam, & vastatam esse a Gallis, Capitoliumque septem mensibus obfessum, sed Camillo Imperatore, non ab Urbe solum pulsū sunt, sed etiam cæsi, atque profligati: Hoc autem cue nullo anno Urbis conditæ trecentesimo sexagesimo quarto, testatur Plinius lib. 3. cap. 1. Eutropius lib. 1. Orosius lib. 3. Dionysius Halycarnassæus libro 5. ait, consistere inter omnes scriptores Romam captam esse a Gallis, anno primo Olympiadis nonagesimæ octavæ, quod in idem recidit, Quare miror, Eusebium in chronicis hoc ad initium Olympiadis nonagesimæ septimæ retulisse: sed quatuor vel quinque annorum erratum dissimulari & condonari potest, [Roma capta est a Gallis anno Urbis conditæ (inquit Plutarchus in Camillo) trecentesimo sexagesimo & aliquantō amplius, atque id se audisse testatur Aristoteles.] Hæc Plutarchus, Platonis tempore multi in omni genere laudis excelluerunt: in re bellica Agesilaus, Epaminondas, Philippus pater Magni Alexandri: in Historia Xenophon: in Astrologia Eudoxus: in Rhetoricæ arte Isocrates: in Philosophia Pythagorica, Architas Tarentinus: in Cynica Diogenes: tunc uterque Dionysius Siciliam tyrannide oppressam tenuit, quam excussit Dion Syraculanus, vincto eicectoque ex insula Dionysio iuniori: quo tempore etiam Trasylbulus Athenas oppressas a Tirannis, in libertatem pristinam restituit.

ARISTOTELES.

Nascitur Aristoteles primo anno Olympiadis nonagesimæ nonæ, Platone minor natu, paulo amplius quadringenta annis, anno primo Olympiadis centesimæ tertie: cum is esset annorum decem & septem, ad Platonem iam sexagenarium audiendum accessit apud

A quem annis circiter viginti, hoc est ad quartum usque annum Olympiadis centesimæ septimæ, est conmoratus. Anno secundo Olympiadis centesimæ nonæ, ad Philippum Macedonum Regem se contulit, a quo filium eius Alexandrum annos natum quindecim, Philosophiæ præceptis imbuedum, annum ipse agens quadragesimum secundum, accepit, in quo munere quinquennio consumpto, postea secundo anno Olympiadis centesimæ undecimæ, Athenas concessit, & in Lycæo tredecim annis Philosophiam docuit. erat autem annorum circiter quinquaginta cum ibi docere cepit, tandem profectus Chalcedem anno tertio Olympiadis centesimæ decimæ quartæ, tres & sexaginta annos natus, biennio post mortem Alexandri Magni, eodem autem anno quo Demosthenes orator, interijt. Hæc Apollodorus, Hermippus, Trogus Pompeius, Plutarchus, Eusebius, & Laertius, tradiderunt. Aulus Gellius lib. 17. cap. 21. scribit Aristotelem natum post recuperatam & a Gallis liberatam Romam anno septimo, qui incidit in annum tertium Olympiadis nonagesimæ nonæ. **D.** Iulianus Martyr in sermone exhortatorio, quod quætionem de admiranda vi & natura Europi proposuit sibi, explicare non potest, pudore simul atque tædio uictum ex hæc uita migrasse. Plin. lib. 29. cap. 1. ait ex filia Aristotelis genitum esse insignem illum Medicum Erasistratum, cuius in sanando Antiocho rege, Seleuci Nicanoris filio, multum spectata & nobilitata est solertia & prudentia, sanatique regis mercedem a Ptolemæo eius filio centum talenta accepit. Hunc Erasistratum Plinius Chryssipi discipulum facit: sed haud scio, an ei constet ratio temporum, cum Chryssippus circa Olympiadem centesimam quadragesimam floruerit: probabilis est quod alij prodiderunt, Theophrasti cum fuisse auditorem, quibus Laertius in Theophrasto non dissentit: quamquam idem Laertius in Chryssippo, ait, alium quendam Chryssippum Gnidium Medicum fuisse, a quo Erasistratus testatur se multa didicisse.

C Quomodo Aristobrius secundu Iulianu Martyrè.

Erasistrat. medicus Aristor. fuit ex silanopos.

D Floruit autem ætate Aristot. apud Hebræos, Iaddus summus Pontifex, qui habitu & ornamento pontificijs obuiam processit

Memorabili Historia

cessit Alexandro Magno hostiliter Hierosolymam petentis cuius Pontificis vel aspectu solo, nique adeo Regis animus ad benevolentiam eius gentis, & Pontificis reverentiam flexus est: ut Iudeis amice con salutatis, honoratoque Pontifice, nomen Dei, quod in capite gettabat lamina aurea insculptum supplex adoraverit, affirmans sibi eodem illo habitu Deum, in Dio Macedoniae apparuisse, pollicentem se illius Dei duæ Perfarum imperio positurum. Alexander igitur veniens Hierosolymam, templamque ingressus, Deo sacrificavit, templamque amplissimis muneribus, maximo honore Pontificem, plurimisque beneficijs Iudeos afficiens: ostensoque ei libro Danielis, in quo prædictum erat fore, ut Perfarum imperiis a quodam rege Græcorum funditus everteretur, cum se Regem esse interpretatus, læta sidentique animo adversus Darium exercitum movit, non dubiam habens victoriam spem, du pliei oraculo, Dei & Vatis, sibi promissa. Hæc ex Iosephi vndecimo antiquitatum libro, descripsimus. Aristotele philosophante, regnanteque Alexandro, Græcia clarissima fuit, totoque terrarum orbe potentissima, ut ait Plin. lib. 18. cap. 7. Tunc enim fuit Aristoteles Philosophorum facile princeps, tunc floruit Demosthenes eloquentia parens, tunc quasi sol exorietis, & sua hæc reliquas stellas præstringens, gloria rei bellicæ excellente Alexander, ob incredibilem certum, tanta celeritateque gestarum, cognomentum Magni apud omnes adeptus gentes; quem nisi te mudentia, & ex hac essetruens in amicos crudelitas, sæpe vicisset, omnes ipse quotquot ante cum, postque fuere Reges, & Imperatores, proculdubio vicisset. Huius regis tam subita mortis, conscium fuisse Aristotelem, quin etiam excogitatum Aristotelis consobrinæ filium ab eo rege ignominiosissime crudelissimeque necatum, multi memorie prodiderunt. In qua sententia Plinius fuisse videtur, cuius extrema trigefimi libri verba, hæc sunt. [Vngulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam, quæ non perderetur a veneno stygis aquæ, cum id dandum Alexandro Magni Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Ari-

stotelis infamia, excogitatum.] Hæc Plinius. Plutarchus etiam in Alexandro opinionem illam veneni ab Antipatro missi, & ab Aristot. excogitati, Antigonis Regis testimonio confirmat; quamvis ipse su spitionem veneni tollat, vel eo argumento, quod certum sit, neque tunc mortuo Alexandro ullam in exercitu veneni suspicionem fuisse, neque tot diebus, quibus inter Principes de successore Alex. adri. præ sente eius corpore, disceptatum est, vllum in cadavere tumorem aut livorem aliunde veneni indicium aut vestigium, extitisse.

Moriens autem Aristot. & scholam & Bibliothecam suam reliquit Theophrasto, sed quam lepide simul & verecunde, Arist. duo & sexaginta annos, Theophrasto sibi successorem elegerit, cum Menecemo eius discipulo præferretis, pulchre narrat Gel lius, lib. 13. c. 5. Quæ vero, & quanta calamitas scriptis Aristotelicis, post Theophrasti mortem acciderit, adscriptis hoc loco Strabonis verbis, commemorandum est: id enim nosse, studiosis doctæ Arist. perutile fuerit. Strabo igitur lib. 13. ita scribit. [Aristoteles & scholam & bibliothecam suam Theophrasto reliquit, primumque omnium, quos scimus, & libros congregavit, & Egypti Reges Bibliothecæ ordinem docuit. Theophrastus eam Neco tradidit, & Neleo Sceptum detulit, & posteris dedit, hominibus sane in peritis, qui libros in clu sos, & negligenter positos habebant: cūque Atrahæorum regum, sub quibus erant, ita diu sentirent conquiescentium librorum ad instruendam Bibliothecam, quæ Pergami erat, eos in fossa quadam sub terram oc culerunt, quos partim tineis, partim humi ditate labefactos, tandem qui ex eo genere erant Apelliconi Teio tradiderunt, magno emptis precio, Aristotelicis scilicet atque Theophrasticis. Apellicon, ut qui libræ magis studiosus esset, quam sapientia, volens corrosiones emendare, eos transcribendos dedit, scriptura non recte suppleto; qua propter libros edidit erroribus plenos. Peripatetici igitur qui post Theophrastum fuerunt, cum libris omnino carerent, pau cis dumtaxat exceptis exterioribus sermonum, nihil habebant in quo firmiter philosopharentur, sed positiones quadam lucubrabant. Posteriores autem, postquam hi libri in lucem editi sunt, Aristotelem

Purgatur
Aristot. ab
infamia.

Calamitas
scriptorū
Aristote-
lis.

Tempore
Aristotelis
Græcia fuit
florantissi-
ma.

Infamia
Aristote-
lis.

telem imitantes multo melius quam illi philosophati sunt. Multum ad hoc Romani contulerunt. Nam continuo post Apollonionis obitum, Sylla qui Athenas cepit, allata eius Bibliotheca, Romam cum transtulit. Tirannion quoque Grammaticus, cum Aristotelis amanuissimus esset, eo sibi conciliato qui præfatus erat Bibliotheca, incæpit eos describere; item librarij quidam scriptoribus tamen utentes nõ bonis, nec scripta conferentes, quod in ijs libris præsertim fieri solet, qui vendendi transcribuntur, tum Romæ, tum Alexandriæ. J Hæc Strabo, ex quo licet suspicari, non pauca in scriptis Aristotelis fuisse vitata, quæ cum indocti homines, vel supplerent, vel corrigere voluissent, ab his magis esse corrupta. Quid ergo miri si quoddam in libris Aristotelis, præsertim Logicis, Metaphysicis, atque Physicis, locos offensivos, difficillimos ad intelligendum, & prope inexplicabiles? Quid etiam mirum, si aureum illud (ut Cicero vocat) eloquentiæ flumen, interdum luententum, atque sordidum fluere videatur? Verum de his hæcenus; & ad successores Aristotelis veniamus.

Describuntur atque insigniorum Peripateticorum. Theophrastus.

Defuncto Aristoteli proximè successit Theophrastus, tanta auditorum multitudine nobilitatus, ut duo milia discipulorum scholam eius frequentarent. vixit ad octogintaquinque annos. Hoc tempore apud Hæbros clarus fuit Simo Onix filius summus Pontifex, qui ob singularem eius erga Deum pietatem, ac religionem, & erga ciues suos benevolentiam, atque charitatem, cognomentum, Iusti, promeruit. Hic nepos fuit Iaddi Pontificis, de quo paulo supra diximus, & avus eius Pontificis, qui etiam Simon Onix filius appellatus est, cuius eximias laudes prædicat Iesus filius Sirach quinquagesimo capite eius libri, qui Ecclesiasticus nuncupatur. Uterque autem, hoc est Iesus filius Sirach, & posterior ille Simon, Ptolemæo Evergete in Aegypto regnante floruerunt. Post Theophrastum insignes fuerunt Strato Lampiscenus cognomento Physicus, & Demetrius Phalereus; ille magister fuit Ptolemæi Philadelphi Secundi post Alexandrum Magnum, Aegypti regis, a quo talentis octoginta donatus est, cepit autem præfesse scholæ Olympiade centesi-

Strato.

ma vigesima tertîa, quàm annis decem & octo tenuit. Demetrius autem ob præclara eius in Republicam Athenienis merita, decennali vrbis Præfectura, & tredecim sexaginta æreis status honoratus est: sed quas mox Athenienses lacerauerunt, nondum anno hunc dierum numerum excedente, ut ait Plin. lib. 34. cap. 6. Hic Demetrius, Bibliothecam Alexandrinam, cui augendæ ac locupletandæ a Rege præfectus fuerat, quingentis circiter librorum millibus instruxit & ornauit, eiusque fructu reus Philadelphus, duobus & septuaginta viris, sapientia, & linguæ Græcæ ac Hebræe perita apud Iudeos præstantissimis, ab Elezaro tunc Pontifice ad ipsum missis, mandauit, ut sacram scripturam ex Hebræo in Græcum sermone, quàm fidelissimè verterent, quæ postea Septuaginta translatio appellata est. Demetrii prope æqualis fuit Hieronymus Peripateticus, sæpe a Cicrone nominatus. Multi deinde diuersis temporibus in secta Peripatetica excelluerunt. Circa Olympiadem centesimam quinquagesimam primam, paulo ante Machabæorum principatum, clarus fuit Aristobolus Iudæus cognomento dictus Peripateticus, cuius initio posterioris libri Machabæorum, fit mentio. Hic in libros flos commentarios ad regem Aegypti Ptolemæum Philometora, in quibus docet, scripta Moysi ante Alexandrum, & Persarum imperium, in Græcam linguam, licet non bene, fuisse traducta, caque a Pythagora, Platone, aliisque Philosophis esse lecta, ut mirum videri non debeat, si multa tum in disciplina Pythagorica, tum vero in Platonis libris, eorum quæ leguntur in sacris literis, similis reperiantur; affirmat etiam philosophiam Aristotelis, plerisque rebus, cum Moysi doctrina consentire. Hæc de Aristobolo Clemens primo lib. Stromatum, & Eusebius in libris de Preparatione Evangelica tradiderunt. Cicero iam senex, princeps Peripateticorum illius temporis, erat Cratippus, quo magistro, filius Ciceronis philosophiæ operam dedit. Boethius Peripateticus æqualis fuit Strabonis Geographi, qui libro 13. ait secum Boetho Aristotelica dogmata esse Philosopharum; vixisse autem Strabonem imperante Tiberio Cæsare, ipse testis est lib. 13.

Demetrius Phalergus.

De Septuaginta duobus sacra scriptura interpretibus Hieronymus.

Aristobolus Iudæus cognomento Peripateticus.

Cratippus

Boethus.

sed ueniamus ad Peripateticos nobis notos, & familiares.

Alexander
Aphrodisiensis.

Alexander Aphrodisiensis omnes pene libros Aristotelis diligenter, & accurate interpretatus est; qua re tantum nomen, tanquamque autoritatem est consecutus, ut nemo olim Aristotelis habere, qui non esset Alexandrius. Aequalis fuit Galeni Medici, Ptolemæi Mathematici, & nostri Iustini, nobilis quidem Philosophia, sed Martyrij gloria longe nobilioris. Floruisse Alexandrum tempore Antonini Imperatoris, prodit liber eius de fato. Sed quia in Praefatione eius libri, Alexander Imperatorem ad quem scribit, uocat Antoninū Senerum, Politianus in Miscellaneis opinatur fuisse Septimium Seuerum, qui regnauit circa annum ab ortu Domini ducen-
tesimum, quo tempore in schola Alexandrina Clemens Alexandrinus, & Panthenus, & paulo post, Origenes excelluerunt, Porphyrium, licet quidam in Peripateticis numerent, eum tamen Platonis magis, quam Aristotelis fuisse studiosum, eius scripta declarant. Ego ne Philosophum quidem appellandum censo, hominem usque adeo impijs superstitionibus, & magicis fallacijs deditum. fuit certe Christianæ religionis nequissimus Apostata, & hostis acerrimus; Præceptorem habuit Plotinum, Condiscipulum Origenem, discipulus Iamblichum, ut Funapius in eius uita scribit.

Porphyrius.

D. Hieronymus in supplemento Chronicon Eusebij ait, eum misso ad Constantinum Magnum libro, ab exilio fuisse reuocatum; extremam senectutem attingit, quinimo, amplius quam centum annis uixit; nam Origenem, cuius condiscipulum fuisse Porphyrium dixit, Ennapius Eusebius, in Chronicis, clarum iam & illustrem facit, anno ab ortu Domini Nostri, ducentesimo trigesimo secundo, reuocationem autem Porphyrij ab exilio, notat D. Hieronymus, anno Domini trecentesimo trigesimo secundo, centum annis interlapsis. Themisium Philosophum, qui Paraphrastica, eaque perspicua & eleganti multorum librorum Aristotelis explanatione, magnā laudem inuenit, tempore Valentis Imperatoris floruisse, æqualem D. Basilij Magni, & Gregorij Nazianzeni, demonstrat Ecclesiastica historia Socratis, lib. 4. capite 27. idemque confirmat Nicephorus Cæ-

Themisius.

listus libro 18. cap. 70. Nec ab his differit Suidas, scribens eum uixisse sub imperio Iouiniani. Etenim Iouinianus octo duntaxat mensibus imperauit, post quem proxime Valentinianus & Valens imperium acceperunt. D. Augustinus in eo libro quæ de Categorij Aristotelis scripsit, Themisium eximium Philosophum appellat, eumque & suæ ætatis & Magistrum suum fuisse significat. Simplicius in exponendis Aristotelis scriptis, nulli secundus, Iustiniano Imperatore uixit, ut Suidas inquit, ubi de Damascio Philosopho uerba facit quo fere tempore floruit Seuerinus.

Simplicius,
Ioanes Pbiloponus, Seuerinus Boetius.

B Boetius, uir genere, dignitate, pæfeco, philosophiæ, ac theologiæ præstantia clarissimus. Ioannem autem Philoponum, haud ignobilem Philosophum, nec obscurum Aristotelis interpretem, sub Phoca Imperatore uixisse, significare uidetur Nicephorus lib. 18. cap. 46. sed eum antiquior rem esse, uel æqualem Simplicij, uel etiam aliquanto priorem, magno est argumento, quod Simplicius non raro eum acerbè mordet & conuicijs lacerat, eumque sententias, decretis Aristotelis contrarias; non sine hominis odio, & execratione confutat. Verum de Peripateticis hæcenus.

EPICVRVS.

Nec ingenij magnitudine, nec doctrinæ præstantia, nec splendore uirtutum, nec uilius rei quæ laudem aliquam meretur, excellentia, sed sola mortalium ad peiora semper ruentium uanitate quadam & insania factum est, ut Epicurus in Philosophia clarus, & illustris haberetur; eiusque sectæ princeps & auctor esset, quæ sectatorum multitudine, & nobilitate, mutuaque eorum inter se concordia, atque consensione, ceteris omnibus sectis longissime antecelleret. & quem admodum Hærostratus ille fertur incendendo Dianæ sano, quod erat templum totius Asiæ celeberrimum, æternam sibi nominis famam comparare uoluisse, sic etiam Epicurus, evertendo Dei providentiam, tollendo nostrorum animorum immortalitatem, concussendo uirtutis & honestatis dignitatem, denique in una corporis uoluptate summum hominis bonū collocando, immortalem doctrinæ ac nomi-

Detestatio
Epicuri.

nis

nis sui memoriam consequi se posse speravit. Heu cecum genus hominū, suis blandientium cupiditatibus, & quæ iucunda sunt sensibus, verā esse cupientium. Ergo ne ad felicitatem comparandam, eum duceam sequi iubet, qui ex homine pecudem faciat, non aliud aestimans bonum, quā quod pecudum est, voluptatem? Siccine iuvat desipere, ut qui nihil homine, ne dū Deo dignum sapit, eum nobis sapientiæ magistrum atque doctorem eligamus? Sed quandoquidem stultitia nostra hoc monstrum Philosophiæ, in Albano Illustrium Philosophorum ascripsit, de eius quoque ætate hoc loco nobis dicendum erit. Epicurus igitur otij magister, ut inquit Plinius, hoc est, ut ego interpretor, malorum omnium Seminarium (quæ enim mala nō parit otium?) nascitur (Apollodoro in Chronicis auctore,) centesimæ nonæ Olympiadis anno tertio, septem nimirum annis post Platonis obitū; vixit annis duobus & septuaginta, obiitque anno primo Olympiadis centesimæ vigesimæ septimæ, Eusebius in Chronicis, insigni Cronographiæ errore, Epicurum florentem facit Olympiade centesima duodecima, quo tempore vix pueritiam exegerat Epicurus, tredecim duntaxat annos natus. Si scriptorum multitudine æstimari deberet Philosophi præstantia, fuisset proculdubio Epicurus omnium Philosophorum præstantissimus, quippe qui infinita prope volumina, ut Laertius refert, posteris reliquit, certè plura eum, quā ullum priorum scripsisse, in confesso est. Habuit quamplurimos suæ doctrinæ studiosos, & defensores, in quibus primas, meo iudicio, tenuit Lucretius Romanus, qui eleganti poemate totam Epicuri disciplinam, quæ ad Physicam pertinet diligenter exposuit: natus Olympiade centesima septuagesima prima, annos vixit tres & quadraginta, vir omni laude dignus, si ad meliorem Philosophiæ disciplinam, tantum ingenium tantumque studium ac diligentiam contulisset.

ZENO CITTICVS.

Stoica disciplina, multis rebus Christianæ religionis, ut D. Hieronymus ait, quā simillima, Epicurus autem sectæ omnino contraria fuit, utraque tamen eodem ferme tempore nata est. Nam utriusque parentes, Epicurum & Zenonem eadem propemodum ætate floruisse constat, etenim Olympiade centesima trigesima, senem fuisse Zenonem, Laertius veterum testimonio confirmat. Non rectè igitur Eusebius in Chronicis obitum Zenonis signat in Olympiade centesima vigesima nona. Aulus Gellius lib. 17. cap. 21. ait, quo tempore Romani bellum gerebant cum Pyrrho rege, anno nimirum urbis conditæ circiter septuagesimo & quadringentesimo, quod tempus incidit in Olympiadem centesimam decimam octavam, Epicurum, & Zenonem Citticensem, celebres fuisse. Duorum & viginti annorum erat Zeno cum Athenas concessit, annis octo & quinquaginta scholæ præfuit: cumque annorum esset duorum & septuaginta, vel ut docent alij, nonaginta octo, nullo conflatus morbo, ex hac vita decessit. Multa scripsit, tanta subtilitate, ut Carneades, quo subtilius eius scripta reserret, Elæborum ante sumptis se dicatur; quod plerisque alios etiam fecisse studiorum gratia, ad peruidèda acris quæ commentabantur, testis est Plinius lib. 25. capite 5. Plurimi clarissimique viri huius sectæ Stoicæ studiosissimi fuerunt. Cleanthem, maiorum gentium Stoicum Cicero appellat, ex Romanis proceribus eminent Caro Vitensis, & qui Cæsarem occidit, Brutus; inter Philosophos, Crippheus Stoicorum, eorumque porticum humeris suis fulcire, ac sustentare dictus est Chryseppus, insinuatorum prope librorum scriptor, quocirca non insulse Carneades, eum Parasitum librorum vocare solebat; quanquam plerisque lib. alienis modo testimonijs, & sententijs referret. Floruit, (ut Apollodorus in Chronicis ait) Olympiade centesima quadragesima tertia. Africani & Lelij æqualis & familiaris fuit Panætius, nobilis in primis Stoicus, quem Cicero sequutus est in libris quos de Officijs scripsit. Nerone Imperan-

Carneades, quo subtilius scripsit, quod plerisque alios etiam fecisse studiorum gratia, ad peruidèda acris quæ commentabantur, testis est Plinius lib. 25. capite 5. Plurimi clarissimique viri huius sectæ Stoicæ studiosissimi fuerunt.

Elæborum ante sumptis se dicatur; quod plerisque alios etiam fecisse studiorum gratia, ad peruidèda acris quæ commentabantur, testis est Plinius lib. 25. capite 5. Plurimi clarissimique viri huius sectæ Stoicæ studiosissimi fuerunt.

te, duo præstantissimi Stoici fuerunt, unus Epicætetus, in cuius librum, qui etiam nunc extat, Simplicius Philosophus eruditus ædidi Commentarios: Alter Seneca, non solum doctrinæ & præclaris ingenij monumentis, sed etiam familiaritate, quam cum Apostolis habuisse dicitur, illustris. Huius Nero Imperator discipulus fuit & carnifex. Epicætetum, Domitiano Imperante, Roma Nicopolim decessisse, propter Senatusconsultum id temporis æditum quo Philosophi eiekti, Vrbeque & Italia interditi sunt, auctor est Gellius lib. 15. cap. 6.

Sed his, de Philosophorum Cronographia explicatis, iam tempus est, ut ad enarrandas & discutendas veterum Philosophorum de principijs rerum naturalium opiniones, propius accedamus.

Opinio eorum, qui dicentes omnia esse unum ens immobile, omnem principij rationem de medio tollunt.

C A P. V.

Sententias veterum de principijs rerum naturalium, Plato, & Aristoteles multifariam commemorant: Ille in Theæteto, & Sophista: Hic in primo Physicorum, & de Generatione in tertio de Cælo, & 1. Metaphysicæ, Plutarchus primo libro de Placitis Philosophorum, ut omitteam Clementem Alexandrinum, Eusebium, Theodoretum, D. Augustinum, & alios, tum sacros, tum profanos scriptores. possunt autem omnes de principijs sententiæ ad hanc breuem, & generalem diuisionem reuocari. Alij enim nullum videntur facere principium, nempe ij, qui aiunt omnia esse unum ens immobile: Alij quidem faciunt, sed vel unum, vel multa; & unum, vel finitum magnitudine, vel infinitum; & item, vel unum ex quatuor elementis, vel quippiam illis prius, aut medium: similiter qui multa faciunt, aut eâ statuant numero finita, aut infinita: si finita, vel

A duo, vel tria, vel quatuor, vel decem, vel alio quopiam numero circumscripita: infinita, vel omnia unius generis, ac naturæ, vel specie diuersa & contraria. Verum hæc enucleate pertractanda sunt, vnamquamque harum opinionum proprie, ac sigillatim explicando. Qui igitur putarunt, id quod est, vnum tantummodo esse, atque immobile, hos necesse est omnem principij physici rationem funditus fuisse. Etenim cum nihil sit principium sui, sed aliorum, nihil item possit effici ab illo principio physico sine motu (siquidem natura definitur esse principium motus), hinc fit, ut sublato motu, & rerum multitudine, nihil loci principijs naturalibus relinquatur.

Tres autem huius sententiæ principes fuisse memorantur, Xenophanes, Parmenides, & Melissus, de quibus eodem ordine dicendum est. Xenophanes Colophonius magister Parmenidis, ipse autem vel nullius secundum aliquos, vel secundum alios Archeali, seu Botonis cuiusdam Atheniensis auditor, existimauit (ut refert Aristoteles in eo libello qui inscribitur de Xenophane, Zeno, & Gorgia) id quod est, æternum esse, infinitum, unum, omninoque sui simile, & immobile. Æternum, quoniam si factum esset, aut ex nihilo, quod est impossibile, nec posset reddi ratio, cur tunc, & non ante factum fuisset: aut ex aliquo, vel igitur simili, vel dissimili; non simili, nam similitudo eadem est vis & ratio, quare non conuenit uni eorum potius quam alij, aut fieri, aut facere: neque ex dissimili, nam sic fieret ex eo, quod non est. Denique cum quicquid fit de nouo, antea non fuerit, necesse est id fieri ex nihilo, quod cum sit impossibile, recte se habet arbitrari; id quod est, æternum esse. Si autem æternum, ergo infinitum, nam neque habet principium unde extiterit, neque finem in quem possit desinere: si infinitum, ergo unum; nam si multa, ergo inuicem terminata, & unum extra aliud, quod est contra rationem infiniti. Si unum, ergo undique sui simile, nam ubi dissimilitudo, ibi multitudo: His etiam consequens est, ut sit immobile, tum quia, nec ea moueri potest, cum sit omnino simplex, & undique

Opinio Xenophanis.

D

sibi simile, nec ab alio, si enim id quod est, vnum est, nihil aliud erit, a quo moueri queat. quid? quod vel moueretur in plenum, at non est aliud ens præter ipsum, vel in vacuum, sed vacuum nihil est in rebus. Ex quo fit, vt neque dolori, neque morbo, neque illi plane commutationi sit obnoxium. Hæc Aristoteles de Xenophane: a quo Theophrastus (referente Simplicio 1. Physico supra tex. 6.) in eo dissentit, quod putat Xenophanem illud solum vnum Ens, neque finitum fecisse. Alexander autem Aphrodisæus (vt ibidem memerat Simplicius) inducit Xenophanem facientem id quod est, finitum, & sphaericum. Laertius vero in vita Xenophanis, scribit eum constituisse quatuor principia omnium rerum, mundoque innumerabiles; quæ non videntur congruere cum his quæ dicta sunt. Cicero etiam 2. Acad. Quæst. confirmat eum sensisse habitari in Luna, eamque esse terram multarum vrbiũ, & montium. Vixit annos centum, atque eo amplius; scripsit carmine, acerrimusque fuit insectator Homeri, & Hesiodi.

Parmenidis opinio.

Parmenides Pleates arbitratus est (quæuis secundum fallacem sensum, & vulgi opinionem multæ sint res, earumque duo principia esse uideantur, terra, loco materix, & ignis loco efficientis) tamen secundum rationem & ueritatem, id quod est, vnum tantummodo esse. Hoc autem ita concludebat; Quod est præter id quod uere est, id non est, vnum tantummodo est, nam si ea quæ sunt, multa essent ea profecto differenter inter se: aut igitur in eo, quod non sunt, aut in eo quod sunt; non in eo quod sunt, in hoc enim sunt similia, quæ autem sunt similia, nõ sunt alia; quæ non sunt alia, sunt vnum & idem; nec in eo quod non sunt, quod enim non est, nihil est, per id autem, quod nihil est, nulla fit differentia: si igitur quæ sunt, nullo modo differre possunt inter se, necessariò conficiunt, id quod est, vnum esse. Hæc est ratio Parmenidis secundum Porphyrii explanationem, quam refert Simplicius 1. Physico. super tex. 25.

Melissæ opinio.

Melissus auditor Parmenidis existimauit id quod est, ingenitum, infinitum, vnum & immobile esse. Ingenitum quidem unũ, & immobile, propter cassæ rationes, quas

ut ante diximus, assererat Xenophanes; esse autem infinitum hoc modo demonstrabat: Si quod est genitum habet principium, ergo quod non est genitum carebit principio: similiter, si quod est mortale habet finem, ergo quod est ab interitu liberum, carebit fine; sed id quod est, nec est genitum, nec mortale; si enim interiret, necessarium esset in nihil recidere, ergo id quod est, caret principio, & fine; quæ obrem oportet esse infinitum, id enim appellamus & intelligimus esse infinitum, quod principio uacet & fine. Ergo hi tres Philosophi, Xenophanes, Parmenides & Melissus, facientes unum tantum esse uere ens, nullum faciunt principium rerum naturalium. Sed ueniamus ad eos qui faciunt unum principium rerum omnium naturalium, vel unum ex quatuor elementis, vel quippiam ab illis diuersum.

Opinio eorum qui faciunt unum principium omnium rerum naturalium.

C A P. VI.

C

Thales Milecius, vnus de septem sapientibus, eorumque longe sapientissimus, & Philosophix naturalis, vt est apud Aristot. 1. Metaphysicæ, primus apud Græcos auctor & illustrator, sensit principium omnium rerum esse aquam, vel ipsum humidum, motus fortasse eo augmento (vt est apud Aristot. & Plutarchum) quod cereret semina, & alimentum rerum, esse humida, ex quo autem res gignuntur & aluntur, id esse principium earum rerum. Calorem item, cuius ui omnia tenentur, & conseruantur, humore pasci atque sustentari: Verisimile autem est, inquit Aristoteles. Pæiscos viros, Theologos, & Poetas, vt Orpheum, Homerum, & Hesiodum, eamentes Oceanum, & Thetyn parentes esse generationis, & aquam, quæ Ithx appellatur, insurandum esse Deorum, cui quippiam vetustissimum, & honoratissimum, in eadem fuisse sententia: Hippocnem quoque, qui teste Alexandro dictus est Atheos, idem sensisse ferunt, sed cum Aristot. contemnit propter mentis utilitatem.

Opin. Thalæ.

Thales

Thales autem, auctore Simplicio, nihil scripsit præter Astrologiam nauticam, quam Laertius ait, eam referri ad Phocum quendam Samium. Atque hoc innuens, Aristot. quotiescunque de Thalete verba facit, sic fere loqui solet, [Fortasse, ut memorant, dicitur:] Quæ verba in hæc sententiam recte ponderavit Alexander 1. Metaphysicæ.

Opin. Anaximenes.

Anaximenes, auditor Anaximandri, & doctrinæ Thaletis perquam studiosus fuit, ut ipse ostendit, quam (ut Laertius refert) scripsit ad Pythagoram. Is principium omnium rerum dixit esse Aerem; hanc enim opinionem eius fuisse testatur Aristot. 1. Metaph. & Theophrastus; Simplicius quoque confirmat idem se in illius scriptis cõperisse: Nicolaus autem Damascenus in opere, quod fecit de Dijs, scriptum reliquit, secundum Anaximenum principium rerum esse non Aerem, sed quiddam medium inter Aerem, & Ignem. Verum præponderat superiorum auctoritas, quam Cicero etiam & Laertius secuti sunt. Putatur autem ratio principij recte convenire Aeri, propterea quod is facile accipit quæcumque vim, actionem, & qualitatem adventitiam, & in omnes formas, atque figuras parvo negotio sese induit, nec habet qualitates naturales, siue quæ ad motum loci, siue quæ ad alterationem pertinent, nimium, ut cætera elementa, insignes, aut ægre mutabiles. Eiusdem sententiæ fuit Diogenes Apolloniates discipulus Anaximenes, & Anaxagoræ æqualis, ut eloquentia & sapientia clarus, cuius decreta, teste Laertio, sunt, elementum omnium esse Aerem, ex quo densato & rarefcente gigni mundos innumerabiles; esse infinitum, inane; terram rotundam, & in medio locatam fixamque semper hæere. Is scripsit opus quoddam cuius fuit huiusmodi principium; [Qui docere aliquid instituit, cum in primis debere certum aliquid, & indubitatum principium ponere, tum simplici, & pudica oratione uti.]

Heraclyti opinio.

Heraclytus Ephesius, vir animi & ingenij magnitudinis, humanarumque rerum despicientia vix memorabilis, quò magis soluto & tactuo animo philosophari posset, regnum concessit fratri, & a Dario Rege Persarum magnis opum, & hono-

rum promissis æctus, cum suis Ephesijs apud quos obscurus, & contemptus erat, vivere maluit. Hic, cum Hyppalio Metapontino sensit initium cunctarum rerum esse Ignem, ex quo nascerentur omnia, & in quem cuncta tandem occiderent, & cumque omnes res densatione, & rarefactione fiant, putabat eos more fluminis continenter labi, & fluere: videtur etiam amicitias, & litem similiter, ut Empedocles; causas efficientes rerum constituere. Ait porò ignem cum densatur humescere, & aerem fieri, hunc item, cum magis cogitur & concrevit, aquam effici, quam densatam verti in terram, & vicissim ex terra sula atque rarefcente aquam, & similiter reliqua deinceps elementa renasci; atque hoc modo mundum perpetua vicissitudine gigni & iterare. Visum est autem illi, ignem præ cæteris elementis constituendum esse principium omnium, quia est maxime mobilis, & minutissimum, ac subtilissimum partium; tum etiam quia multiplex eius vis per omnia permeans, cunctas res gignit, auget, sustentat, perficit, atque moderatur: quæ res late tractatur apud Cicero nem secundo libro de Natura Deorum, a Balbo Stoico; nam in tertio eiusdem operis libro Cotta disputat, Stoicos in hoc esse germanos Heraclytos. Quamquam id quod ipsi dicunt de igne, potius declarat ei competere rationem causæ efficientis, quàm materiæ, aut elementis. Scripsit autem Heraclytus libro de natura, incredibili breuitate, & obscuritate, quamobrem dictus fuit *οκρετός*, quem librum cum legisset Socrates sibi datum ab Euripide, serunt dixisse, quæ in eo intellexisset præclara sibi videri, quæ autem non intellexisset putare se non dissimilia esse, sed omnia Deo quopiam natatore indigere. Arist. vero in lib. Rhetoricis auctor est, obscuritatem, quæ erat in scriptis eius, propter difficultatem interpungendi dictiones accidisse. Habuit multos, nec sine minutis viros sectatores, & interpretes suæ doctrinæ, quamvis Lucretius parvipendat ipsum, & acerbe mordet his verbis.

Quapropter qui materiam rerum esse putarunt Ignem, atque ex igni summam consistere solo,

Magnopere a vera lapsi ratione uidentur.

Heraclytus inquit quorundam Dux praelia primus.

Clarus ob obscuram linguam magis inter inanes.

Quam grauior, Graios inter, qui uera requirunt:

Omnia enim stolidi, magis admirantur amantque,

Inuerfis quæ sub uerbis latitantia cernunt.

Veræque constituunt quæ belle tangere possunt

Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore.

Solam terram, nemo Philosophorum fecit principium rerum.

Terram autem Hesiodus fortasse principium fecerit fingens primam omnium ex Chao natam exiisse, sed Philosophorum nemo solam posuit initium rerum, ob eius crassitiam, durtiam, atque immobilitatē, coniunctam uero, & confociatam cum alijs corporibus, principium statuerunt Empedocles, ac Parmenides.

Alij faciunt unum quidem principium, diuersum tamen a prædictis quatuor elementis, hoc est, uel medium inter ignem, & aerem, illo densius, hoc rariis; uel quippiam prius quatuor elementis, quod fortasse idem est. Hanc opinionem Nicolaus Damascenus, falsò, ut supra dictum est, attribuit Anaximeni: Simplicius autem 3. Physic. & Philoponus in 2. lib. de Generat. quibus in locis Aristot. mentionem facit huius opinionis) eam ascribunt Anaximandro Milesio, qui ut narrat Laertius, elementum omnium dixit esse quippiam infinitum prius quatuor elementis. Hic primus Gnomonem inuenit, eumque Lacedæone in loco umbræ captandæ idoneo fixit, quo solis conuersiones & æquinoctia

Anaximandri opinio.

notaret, primus etiam maris, & terræ circuitus descripsit, & sphaeram construxit, quin etiam putauit, ut est apud Ciceronem natiuos esse deos, longis intervalis, orientes, occidentesque, eosque innumerabiles esse mundos. Porro Aristot. 1. Physic. 34. uerisimiliorem inquit esse opinionem eorum, qui faciunt principium omnium quippiam diuersum ab elementis, quam eorum, qui pro initio cunctarum rerum ponunt unam aliquod eorum quatuor corporum, propterea quod principium debet esse

vacuum & nudum ijs omnibus rebus, quas in se accipit, at quoduis illorum quatuor elementorū habet suam, sique conatam qualitatum uim, qua, sine sui exitio, priuari non potest. Adde, quod illi, per huiusmodi principium uidentur esse subodorati materiam primam, eamque adumbrare & posteris innuere uoluisse.

Opinio eorum qui faciunt principia multa quidem, sed finita, præcipue autem Pithagoræ.

THEORUM.

C A P. VII.

Quia multa inuehunt principia, necesse est ea faciant mobilia, tum quia non possunt multa principia sine motu, aut simul cogi & congregari ad efficiendam generationem, aut inuicem dissolui & disungi ad interitum asserendum: tum etiam, quia multitudine principiorum, semper adiuncta est aliqua repugnancia & contrarietas, quæ nunquam esse potest absque motu. Qui autem multa principia ponunt, ea statuunt uel finita, uel infinita; qui finita, uel duo, ut Parmenides in his, quæ scripsit secundum iudicium sensuum & opinionem vulgi, nimirum, ignem & terram, uel lucem & tenebras, uel calidum & frigidum, ut refert Aristot. 1. Metaph. & 1. Physicor. tex. 41. Plato etiam, unum tanquam formam, & magnum ac paruum tanquam materiam, ut ei Aristot. multis locis imponit. Stoici quoque secundum Simplicium, Deum & Materiam, uel faciunt tria, ut Aristot. Materiam, Formam, & Privationem, & Plato (secundum Plotarchum) Mentem, Ideam, & Materiam: Uel quatuor ut Empedocles quatuor elementa, quibus loco efficientis adiunxit Litem, & Amicitiam. Quanquam Aristot. in 1. Metaph. auctor est, eum non ut illis, nisi tanquam duobus; Igne quidem per se reliquis uero tribus tanquam una nature: id quod aperte cognosci potest ex ipsius uerbinibus. Alij produxerunt numerum principiorum usque ad denarium; quam perhibent fuisse opi-

Diligenter ac subtiliter exponitur opi. Pythagoraeorum de Numeris, quos rerum omnium initia faciunt.

opinionem Pythagoraeorum. Etenim cum A faciant numeros initia rerum, naturam autem numeri, cernent denario completi & absolui, siquidem omnes gentes numerant usque ad denarium, quo cum pervenerint, redeunt ad unitatem eam iterantes, idcirco rationem principij denario maxime tribuerit: cuius numeri tum cum animadverterent totam quaternarium contineri, in eo enim includuntur, 1. 2. 3. 4. quae simul iuncta faciunt denarium, ob eam causam existimabant, quaternarium esse numerum sanctissimum, quo cum quipiam sancte confirmare volebant, tanquam iururando utebantur, dicentes, [Iu- ro per omnipotentem, animae qui tetradis nostrae, perpetuos fontes naturae insudit habentem,] fingebant enim animum nostrum ex quaternario constare, ita ut *μύρας* sit mens, *δύας* scientia, *τρίας* opinio, *τέτρας* sensus, qua de re legi possunt quae scribit Plutarchus primo libro de placit. Philosophorum capite. 3. & D. Augu. in libr. de Musica. Quoniam igitur Denarius est numerus perfectissimus, induerunt tanquam initia rerum omnium decem coniugationes vel oppositiones, unam formarum, habituum, & bonorum; alteram privationum, malorum, ac eorum, quae habent indefinitam, & indeterminatam naturam.

Denarius.

Bonorum	Malorum
Finitum	Infinitum
Impar	Par
Vnum	Multiplex
Dextrum	Sinistrum
Mas	Femina
Quies	Motus
Rectum	Curvum
Lumen	Tenebrae
Bonum	Malum
Quadratum	Longius altera parte.

Opi. Manichaeorum, secundum aliquos, fluxit ex Pythagoraeorum fontibus.

Ab his Pythagoraeis, nonnulli arbitrantur fluxisse opinionem Manichaeorum, qui ponebant duo aequae prima, immutabilia & potentia principia, unum bonum, omnium bonorum, alterum malum, omnium malorum; quam sententiam diligenter pertractat Simplicius in ijs commentarijs, quos scripsit in Epictetum, & D. Aug. cum alijs multis libris, tum maxime ijs duobus quos scripsit de Gene. contra Manichaeos.

Cur autem Pythagorici fecerint numeros principia rerum naturalium, Aristot. videtur reddere duas causas, vnam, quia numeri sunt priores omnibus corporibus, quippe cum sint ex abstractione, hoc est quia numeri sine corporibus Physicis animo concipi & intelligi possunt, corpora vero sine illis minime; alteram autem, propter magnam similitudinem, quam praebet esse inter numeros & res naturales; omnia enim, ut sacris literis etiam proditum est, condita sunt a Deo in numero, pondere, ac mensura. Et sicut Musicus (ut Syriani utar similitudine) per numeros Mathematicos Lyram, sic natura per naturales numeros suos componit & modulatur effectus. Verum age, quomodo vis & similitudo numerorum in rebus naturalibus & moralibus efficiat, & expressa sit, Pythagorica memorantes dogmata, breuiter ostendamus. Ac cur menti attribuant monada, scientiae diada, triada opinioni, tetrada sensui explicatur a Plutarcho eo, quem supra posuimus, loco. Quaternarium autem, vel Nouenarium assignabant iustitiae, propterea quod ille est primus numerus quadratus, & pariter par; hic autem est primus numerus solidus, ex ternario in se ipsum ducto existens, atque hoc modo parilitatem & aequilibratam iustitiae representant. Quinarium vocabant nuptias quae constantur ex maris & foeminae coniunctione; nam Quinarium constat ex pari, cui assimilabant foeminam, & impari, cui marem similem esse dicebant. De praesentia & mysterijs numeri Quinarj, multa reperies apud Plutarchum, in libello de Particula, et, acute docteq; disputata. Septenarium vocabant tempestiuitatem, quoniam multa tempestiue, cum in alijs rebus, tum in homine sunt per numerum septenarium. Etenim homo septimo a conceptione mensis, vitalis editur, septimo anno dentes erit, altero septenario pubescit, tertio barbam emittit, & semen maturum generationi. Sol quoque qui est princeps causa rerum sublanarium, apud ipsos septimum tenet locum, videlicet post orbem stellatum, & quinque planetas. His accedit, quod solus septenarius, neque generat ullum numerum eorum, qui denario continentur, neque ab vllorum generatur. Na binarius bis sumptus facit 4. ter 6.

De Pythagorici numeri nos accōno dabant rebus naturalibus.

De praesentia numeri septenarij.

quater 8. quinquies 10. ternarius bis terve acceptus facit 6. & 9. bis quaternarius 8. bis quaternarius 10. At senarius, octonarius, & nouenarius, licet non generent numerum ullum eorum qui sunt intra decem, generantur tamen ab illis: nimirum a binario, vel ternario, vel quaternario: Septenarius verò, neque generat alium numerum, neque ab alio generatur, vt per se patet. Quare Pythagoræ appellabant septenarium, Mineruam, quæ fingitur ex nulla matre nata esse, & virgo perstitisse. Anlus Gellius libro 3. cap. 10. virtutes potestatesque Septenarij, plurimis & disertissimis verbis ex M. Varrone declarat. Sed reuertamur ad denarium, quem quia perfectum numerum iudicabant, nouem autem existimabant esse corpora quæ in orbem mouerentur, nimirum septem planetas, orbem stellarum, & terram, quam non secus ac ceteros planetas dicebant in orbem volui circa Vestam, hoc est Igne, quem vt dignitate præstantem alijs elementis, in medio mundi, tanquam in loco maxime nobili collocabant; his igitur nouem corporibus ad explendum denarium numerum adiunxerunt etiam aliud corpus, fingentes, nescio quam Aricthona hoc est terram, huic nostræ aduersam, & quæ motu opposito cieretur; huiusmodi autem corpora putabant distare inter se certis quibusdam harmonijs, & interuallis, vt verbi gratia Solis interuallum a terra, sit in dupla proportione, quàm Lunæ; interuallum autem Venus in tripla; Mercurij in quadrupla, idem simili proportione contingere in reliquis superioribus cælis. Quinetiam prædicta corpora existimabant moueri certis quibusdam harmonicorum numerorum proportionibus, ut quæ mouentur celerius acutiorem, quæ tardius grauiorem efficiant sonum: ex quo incredibilem suauitatem concentum quandam existere, qui a nobis vixote iam inde ab ortu assuescatis, non exauditur. quoniam autem omnis concentus ad numerum aliquem constituitur; nam Diapason consistit in proportione dupla, Diapente, in sex quialtera, Diatesseron in sesquialtertia, idcirco totum cælum, totumque mundum, qui mirabili tenetur concentu, numerum, & ex numeris esse affirmabant, sed de his vide Aristotelem libro 2. de Cælo, tex. 52.

& 71. Syrianus in extremo penè commentario suo quo explanauit librum quartum decimum Metaph. Aristot. refert, Pythagoram in quodam sermone de numeris, qui a Pythagoræ propter eius diuinitatem, sacer dicebatur, aperuisse mirabilia quædam mysteria, & occultas proprietates eorum numerorum, qui sunt usque ad Decem. Neque uero Aristoteli displicuisse videntur huiusmodi dogmata; siquidem is, quæ a Pythagoræ de ui, & natura numerorum prædicabantur, interdum sequitur, & usurpat, vt cerere licet non semel in Problematibus & in principio lib. de Cælo, vbi agit de Ternario. Sunt igitur numeri secundum Pythagoræ, initia omnium rerum. Sed in quo genere causæ? Aristot. in primo Metaphysicæ refert ad materiam, illi enim dicebant omnia confici, & componi ex numeris: constat autem id, ex quo aliquid, & componitur, materiam esse. Sed Pythagoræ alij numeros referunt ad causam exemplarem, & ad rationes opificias, quæ sunt in primo summoque opifice, quæ non re, sed ratione tantum ab Ideis differunt. Alij ad formam; vnde Aristot. lib. 8. Metaphysicæ tex. 10. ait formas esse numerorum similes. vnitas porro est principium numerorum, cuius vis nullo inquam numero exhauriri, & absumi potest, quin alium semper numerorum creare queat, in quo mirifice representat immensam Dei potentiam, quæ nullius rei molitione, ita finitur, & terminatur, ut non semper possit aliud maius, & perfectius moliri. Vnitatem autem Pythagoræ vocabant parem imparem; quatenus pari addita gignit imparem, huic uero adiuncta creat parem; atque ob hanc causam par & impar faciebant principia omnium numerorum, & par uocabant infinitum, impar autem finitum, propterea quod numeri impares per seriem dispositi, si adduntur quadratis numeris, semper retinent formam quadrati; quocirca Pythagoræ appellabant eos Gnomones, ad similitudinem Gnomonis Geometrici: qui adiectus quadratis non variat formam; at numeri pares si addantur numeris quadratis, semper mutant formam numeri. Hæc tangit Arist. 3. Physicæ. 2. 6. 1. Auctus autem explicant Simplicius & Themistius in supra dicti textus expla-

In quo genere causa numeri, secundum Pythagoræ sunt rerum principia.

De præstantia unitatis.

explanatione. Sed qui de Pythagoricis numerorum mysterijs plura scire auct, legat eos, qui in his enarrandis diligenter, & copiose versati sunt. nam hic omnia propriè & subtiliter persequi velle, magis operosum, atque curiosum est, quam vel utile, vel nostro congruè insitutum.

Decreta Pythagora.

De Pythagoræ autem decretis ita scribit Laertius. [In Pythagoricis commentarijs hæc nota sunt; Vnitatem esse principium omnium. Ex unitate indefinita dualitatem processisse, & tanquam materiam ei subiectam esse. Ex Monade porro & indeterminata dualitate numeros gigni: ex numeris puncta, ex punctis lineas, ex lineis planas figuras, ex planis solidas, ex quibus corpora; quorum esse quatuor elementa, Terram, Aerem, Aquam, Ignem; quæ per omnia se mutant, & vertunt: Ex his constare mundum, rotundum, animatum, & intelligentem.] Hæc ille. D. Augustinus in extremo 2. lib. de ordine, multis laudibus effert Pythagoræ disciplinam: Sed is postea 1. lib. retract. cap. 3. religioni habuit, tantum se honoris detulisse homini ethnico, qui multa, multisque modis peccauit. Verùm de his, qui multa & finita posterunt initia rerum naturalium, hæc tenus dictum sit: deinceps agendum est, de his qui fecerunt infinita, initium ab Anaxagora fumendo.

Declaratur opinio Anaxagoræ.

C A P. VIII.

Opin. Anaxagora.

Anaxagoras Clazomenius Anaximenes discipulus, Magister autem Archelai, & Periclis summi apud Græcos oratoris, & Euripidis Poætæ, tanto Philosophiam studio complexus est, vt derelinquens patriam, & patrimonium negligens, se totum Philosophiæ cognitioni deuotuisse videretur. Hic pro initio rerum naturalium, statuit infinitatem quandam partium similium, quam Aristot. 1. de Generat. tex. 1. uocat *πᾶσι πᾶσι* licet in 3. Physic. tex. 23. & 3. de Cælo tex. 37. hoc nomen referat ad opinionem Democriti. Lucretius autem & alij nominant, *κοινωνία*. Vnaquæque igitur res secundum

A Anaxagorâ fit ex partibus similibus atque eiusdem naturæ, vt caro ex multis carunculis, sanguis & os ex alijs similibus naturæ particulis, quarum congregatione res gigni, segregatione autem interire dicitur: hæc uero particulas necesse erat infinitas esse, ne videlicet vnquam cessaret segregatio, & aliquando tandem penitus deiceret generatio. ac tamen in qualibet re permixta sint infinita cuiuslibet rei particula, nominatur tamen aliquid: v. g. aurum, uel caro potius quam aliud quidpiam, non quia sit purum, & sincerum aurum, uel caro, sine ulla concrezione & admixtione aliarum rerum, sed quod in tali re particulae auri uel carnis sint maiores, & magis in fronte locatæ appareant. hanc sententiam pulchrè describit Lucretius primo libro his uersibus.

Nunc & Anaxagoræ scrutemur *ἐπινοήματα*

Quam Græci memorant, nec nostra dicere lingua.

Concedit nobis patrij sermonis egestas:

Sed tamen ipsam rem facile est exponere uerbis.

C Et quæ deinceps sequuntur. Et paulò infra subdit.

Hoc & Anaxagoras sibi sumit, ut omnibus omnes

Res putet immixtas rebus latitare, sed illud

Appareere unum, cuius sint plurima mixta,

Et magis in promptu primaque in fronte locata.

Præter hanc infinitatem partium similium, quæ ad materiam pertinet, loco efficientis adiunxit mentem, seu intellectum, qui consulam illam partium similium congeriem segregando distingueret & ornaret. Quamobrem sola mens non erat mixta: ut dominari possit mixtioni quam non ab æterno, sed ab aliquo principio digerere, & in ordinem cepit adducere, ut docet Aristoteles lib. 3. de Anima tex. 4. & lib. 8. Physicorum, tex. 15. Cum autem priores Philosophi materiam tantè ex qua omnia consistunt, tradidissent, causam autem efficiientem aut nullo modo, aut per obsecrè attigissent, quæ certe non minus necessaria est, quam materia; nam ut ex nihil,

fic a nihilo nihil potest effici, nec materia potest ipsa per se sine agentis ui & efficiencia quicquam mouere uel agere, non secus quam lignum fabricari lectum, vel mensam, sine opificis arte: Anaxagoras præ alijs Philosophis sobrius (vt verbis utar Arist. lib. 1. Metaphysicæ) visus est, sic enim de eo scribit. [Quare qui ut in animalibus, ita in natura intellectum esse causam mundi, totiusque ordinis dixerat, quasi sobrius comparatus ad antiquiores uana dicentes, apparuit.] Simile quidpiam legimus apud Platonem in Phædone, ubi Socrates narrat se cum iam pene desperasset intelligere posse causas eorum, quæ sunt; propterea quod ex aliorum Philosophorum scriptis nihil certi elicere potuisset, audita sententia Anaxagoræ, qui faceret omnes res, totumque mundum a mente diuina, designari, cõfici, exornari, & regi, magno studio, & spe addiscendi ea, quæ antea non potuerat, erectum ac elatum fuisse. De hoc intellectu Anaxagoræ sic ait Laertius: Primus materia, quam *ΐδαν* appellant, mentem adiecit in principio operis sui ita scribens: [Omnia simul erant, deinde accessit mens, eaque composuit.] Quamobrem cognominatus fuit mens, siue animus. Apud Cicero etiam in primo de nat. Deor. ita scriptum est; [Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum descriptionem & modum, mentis infinitæ ui, ac ratione, designari & cõfici uoluit;] Quid autem Anaxagoram in prædictam sententiam induxerit, breuiter exponit Arist. primo Physic. 33. & lib. 3. 28. Is enim hoc modo ratiocinabatur: Quod sit, necesse est, aut nihil fuisse antea, at ex nihilo nihil fieri posse communi sapientum decreto ratum, & constitutum est; aut prius quidem fuisse, sed occultum, & cum alijs rebus permixtum latuisse: ita ut nihil aliud sit res generari quàm eas ex admixtione & confusione aliarum rerum segregatas manifestari, & in lucem proferri: Et quoniam cernimus omnes res inuicem posse commutari, uel proxime uel interiectis aliquot alijs mutationibus, concludebat necessarium esse; vt in quauis re sint omnes aliæ res, quæ tamen ob præuitatem atque permixtionem a nobis deprehendi nequeant: hoc etiam illustrabat accretionis exemplo; nam cum ex alimeto gignatur caro, uena, os, neruus,

& alia corporis membra; nec ea queant ex nihilo creari, necessariò efficitur, vt ipsa præ fuerint quidem in alimento iuicem admixta & confusa, per accretionem autem secreta fuerint, & animantium partibus adiuncta, & adglutinata. ac quemadmodum particularis generatio cuiuslibet rei, sit per secretionem eius ex alijs, similiter etiam putabat Anaxagoras totum mundum non aliter fuisse perfectum, quàm per segregationem omnium rerum ex infinita quadam, & indigesta cõgerie, ubi prius infinito tempore sine distinctione & ordine iacuerunt. talem autem segregationem partium mundi, nullo modo fieri potuisse, nisi a mente; tum quoniam id quod ex illa mixtione segregare debebat, nullo modo in ea contineri oportebat, ut posset ei præesse, atque dominari. quamobrem necessarium erat, ut esset quidpiam immateriale, impatiibile, ac diuinum, cuiusmodi est sola mens; tum etiam, quia distinguere, exornare, disponere & suos cuique rei fines, & munera præscribere, omniaque ad perfectionem & pulchritudinem uniuersæ dirigere, proprium est mentis. Verum de sententia Anaxagoræ hæcenus; ad Democritum & Epicurum ueniamus.

*Opinio Democriti, Leucippi,
& Epicuri.*

C A P. I X.

Sententia horum Philosophorum diligenter explicabitur a nobis, tum ex libris aliorum, tum maxime ex ijs, quæ Lucretius huius discipline studiosissimus primo & secundo lib. reliquit scripta. Principio, censent duo esse prima, & generalia initia rerum naturalium, ex quibus cuncta quæ sunt, fieri, & constare necesse est; Plenum, & uacuum; illud ens & atomos; hoc non ens, & inane, appellabant. id quod Aristot. inuuit in primo Metaphysicæ, & primo Physicor. tex. 41. & Lucretius primo libro his uerbis.

Omnis, ut est igitur per natura duas

constitit in rebus, nam corpora sunt, & inane

Cor-

Quid Anaxagoræ in suam illam sententiam impulerit.

Corpus enim per se communis deliquat
esse,
Sensus, &c.

[& paulò infra]

Tum porro locus, & spatium, quod inane
vocamus

Si nullum foret, haud usquam sita cor-
pora possent

Esse, neque omnino quoquam diuersa
meare.

Vacuum autem multis de causis neces-
sarium esse, his argumentis confirmat.
Primum ratione loci: omne enim corpus
propter molem quam habet, indiget loco,
a quo totum contineatur & locetur: talis
autem locus non potest esse superficies,
quippe quæ tantum extrinsecus contineat,
& solas corporum extremitates ambiat;
neque corpus ullum sine materiam habeat
sive sola consistet trina dimensione; sic enim
duo corpora simul essent, quod nullo mo-
do fieri potest: relinquitur igitur, locum
nihil aliud esse, quam inane. Deinde ratio-
ne motus localis, qui si est (esse autem
cunctis plane sensibus perspicue cognitum,
& exploratè perceptum est) non potest ef-
fici, nisi per inane, nam per plenum, hoc
est per ipsa corpora solida, qui fieri potest,
cum proprium corporis sit obflare, nec lo-
co cedere alij corpori, nisi maiori ab eo vi
expulsum? nisi forte quis velit, unum cor-
pus penetrare in aliud, & multa corpora
simul esse; quod sane perabsurdum est.
quare, ut motus consistat, opus est inani.
Hoc idem argumentum tractat Aristoteles
lib. 4. Physicorum text. 53. his uerbis,
[Dicunt enim, quod motus secundum lo-
cum nõ erit sine vacuo; plenum enim non
potest suscipere id quod mouetur. Si ue-
rò suscipiat, sintque duo corpora in eod-
em, continget utique & quotlibet esse si-
mil corpora; si autem contingat hoc, &
minimum suscipiet maximum, multa nan-
que parua ipsum magni est; quare si mul-
ta æqualia contingit in eodem esse, & mul-
ta inæqualia.] Sed dicit aliquis, motum
localem fieri, non quia ullum in rebus sit
inane, sed quia proxima corpora cedat ijs,
quæ mouentur, vel migrando in alium lo-
cum, vel seipsa consistendo; Verum hoc
ipsi refellunt, demonstrando neutrum il-
lorum posse contingere sine vacuo. Etenim
corpus, quod migrat, aut uenit in uacuum,

& sic erit uacuum; aut in locum proximi
corporis, quod ei cedit; de quo similiter
quaerendum est, quo nam abeat, ac sic dein-
ceps de alijs procedendo in infinitum, qua-
re necesse est, aut esse uacuum in rebus, aut
multa corpora simul esse, aut denique quo
cunque corpore moto, quantumuis mi-
nimo, omnia alia corpora commoueri, to-
tumque mundum iactari, & fluctuare.
Quo argumento Aristot. 4. Physic. text. 79.
scribit Xuthum Philosophum visum esse ad
comprobandum uacuum. Similiter qua ra-
tione poterit quidpiam consipari, & conden-
sari, nisi in eo inserta sint aliqua inani-
tates? alioquin partes eiusmodi corporis
cum coarctantur, se inuicem penetrarent.
Postea si non esset uacuum in rebus, qui
possent, aut ex intimis faxorum, & rupi-
um partibus manare liquidi humores, &
vberisque aquarum guttæ, aut cibus ad
alendas omnes corporis partes per uniuersum
corpus permeare, atque dissipari?
Hanc rationem tangit Aristot. 4. Physic.
text. 55. his uerbis. [Amplius autem, &
augmentatio videtur omnibus fieri per ua-
cuum, alimentum enim corpus esse; duo
autem corpora impossibile simul esse.]
Præterea nisi uacui permixtum esset cum
rebus, qua ratione fieri posset, ut quod
est densum, sine accessione alterius rei
rarefscens maius existeret, aut e contra-
rio, quod est rerum citra detractionem
cuiusquam rei densatum & consipatum
in angustiores moles contraheretur, at-
que hoc modo minus euaderet? Hanc
rationem illustrat Aristot. 4. Physic. text.
55. exemplo vini, & cineris, hæc scribens.
[Demonstrat etiam uacuum esse, quia
videntur aliqua cogi, & consringi, etenim
dicunt unum eum utribus recipere do-
lia, tanquam in ea, quæ insunt uacua sub-
eunte, quod condensatur corpore. Testi-
monium etiam illud de cinere faciunt, quæ
tantum aquæ recipit, quantum uas ua-
cuum.] Ad hæc videmus quasdam res ha-
bere plus ponderis, quam alias, tamen si
pari sint mole, ut si parem auri, & lanæ
molem capias, aurum sine dubio longè
præponderabit. cur? nisi quia in rebus,
plus aut minus uacui admixtum, & insi-
tum est; quocirca, quæ res plus inanis
habet, ea minoris est ponderis; quæ ue-
ro plus uacat inani, maiori eam pondere

Probat
septimè argu-
mentis uacu-
um esse.

præditam esse necesse est. Amplius, si duo corpora ampla inter se concurrant, & ex illo concursu, subito desiliant, totum illud spatium, quod inter huiusmodi corpora relinquunt, necessarium erit inane: non enim partes aeris, quæ circumstant tanta celeritate undique possunt confluere, ut uno tempore totum illud spatium compleant. Postremò diuisio, multitudo, separatio, & distinctio rerum non potest fieri sine uacuo: Hoc autem inquit Aristot. 4. Physic. tex. 52. [Vacuum (inquit) diuidit omne corpus, ut sit non continuum, quemadmodum dicunt Democritus, & Leucippus, & alij multo Physiologorum.] Significans Pythagoræos, quos paulo post text. 56. ait existimasse vacuum esse id, quod discriminat naturas. tanquam uacuum separatio quædam sit & discrimnatio eorum, quæ sunt consequenter. Ex his igitur, quæ commemorata sunt, arbitrantur perspicue, ac necessario concludi, adeo necessarium esse uacuum, ut eo sublato, neque motus, neque multitudo, neque distinctio rerum ullo modo coherere possint.

Præter inane autem, statuunt alterum principium rerum naturalium, quod sit omnino plenum, & solidum; alioquin quicquid esset, uacui esset: at si quid est, quod distinguit, aut continet ipsum uacuum, hoc perfectò non erit uacuum; nam tangere & tangi, agere & pati, mouere & moueri, non conueniunt uacuo: quippe cum sit id, in quo talia fieri & geri debent. Sicut igitur inane nihil habet pleni & solidi, sic contra, plenum, & solidum, omni debet vacare inanitate. Huiusmodi autem corpora plena & solida uocabantur Atomos, hoc est corpora indiuidua: de quibus hæc sentiebant. Primum quidem ea impatientia & sempiterna esse: tum quia penitus carebant inani, per quod omnis passio penetrat in corpora: tum etiam, quia essent prima principia omnium rerum: oportere autem prima principia, è quibus cætera nascuntur, immutabilia esse, ne omnia penitus concidant, & ad nihilum uniuersitas rerum intreat. Ex quo fit, ut talia corpora, neque frangi, neque diuidi, nec ullis coloribus, aut qualitatibus patibilibus affici possint. Hæc enim eiusmodi sunt, ut nec sine uacuo, nec sine certo interitus pe-

riculo, atque indicio rebus queant accedere. Deinde uolunt eiusmodi corpora esse minima, nec amplius posse diuidi; non enim assentiuntur ijs, qui faciunt corpus infinite secabile: sed putant in sectione corporum necessariò tandem deueniendum esse ad quædam corpuscula minima & indiuidua. quod ita docent: etenim corpus, aut componitur ex nihilo, aut ex punctis, & aut ex corpusculis minimis atque indiuiduis: sed priora duo esse absurda per se clarum est, tertium igitur tenendum est. Deinde si omne corpus posset infinite diuidi, ergo quodlibet corpus haberet infinitas partes: quid igitur interesset inter corpus maximum & paruum? utrunque enim totidem constaret partibus, hoc est infinitis; cui etiam necessariò consequens est, ut quoduis corpus esset infinitum; nam quod habet infinitas partes, quantumuis paruas, id necesse est infinitum esse. Præterea fingamus, siquidem corpus infinita diuisione diuisibile est, ipsum iam actu penitus diuisum esse: nam si quod est possibile, ponatur actu esse, nihil sequi debet impossibile: diuisione igitur omnino completa, ita ut nihil aliud superfit diuidendum; æquid tunc erit reliquum? aut enim nihil, aut puncta, aut corpuscula indiuidua; ex punctis, vel ex nihilo corpus effici, neque fert natura corporis, neque ratio concedit. quamobrem necessariò inducendæ & admittendæ sunt atomi. Hanc rationem sulsus explicat Aristot. 1. lib. de Generat. text. 8. in quo libro ualde laudat Democritum, eumque præfert Platoni; tum quia uitur rationibus proprijs, hoc est Physicis, Plato autem Logicis, id est communibus & alienis: tum etiam, quoniam eiusmodi statuit principia, è quibus possit omnia quæ contingunt in natura, si non verè, saltem proprie, aptè & constanter explicare. Vide Aristot. 3. Physic. tex. 32. id quod Plato non fecit. Postea censent atomos multitudinem quidem esse infinitas; nam sicut inane in omnes partes immensum & infinitum est, sic atomos conuenit esse numero infinitas. Esse autem uniuersitatem rerum omni ex parte infinitam breui ratione concludunt, quam Cicero secundo lib. de Diuinat. his uerbis exposuit. [Quod finitum est, habet extremum; quod habet extremum, id cernitur ex alio

*Aristoteles
Democritum
præfert Platoni.*

*Democriti
& Epicuri
decreta
de atomis,
quas ponit
alterum
omnium
rerum
principium.*

*Dubitatio,
an Democritus figurarum, quae sunt in atomis species fecerit in infinitum.*

extrinsecus: at quod omne est, id non tenetur ex alio extrinsecus, quod igitur omne est cum non habeat extremum, infinitum sit necesse est.] Licet autem numerum atomorum infinitum statuatur, tamen species figurarum, per quas atomi differunt, ut unaquaque species figurarum habeat infinitas atomos similes, sicut infinitae atomi eiusdem figurae, ut v. g. rotundae. Id autem Lucretius comprobatur hoc argumento. Si essent inquit secundum speciem, atomorum figurae infinitae, ergo distantiae cōtrariorum non essent finitae; nec in ullo genere daretur aliquid summum & infimum, optimum & pessimum; neque natura in generando & corrumpendo usquam consisteret, nec faceret reciprocaiones, sed recte procederet semper in infinitum, nouaque semper exorirentur species rerum, quae omnia sunt contra sensum & rationis iudiciū; hoc idem assignat Epicurus Plutarchus in primo de placitis Philosophorum, & Laertius uitam Epicuri scribens. Sed ab hac opinione clara uoce nos reuocat Aristot. qui in 3. lib. de Caelo tex. 37. & 1. de gener. tex. 5, de atomis Democriti, ac Leucippi loquens, perspicuis & conceptis uerbis affirmat, infinitas esse, secundum illos, species & differentias figurarum. Nisi quis respondere uelit, sententiam, quam praedictis locis refert Aristot. esse quidem Democriti, sed ab ea discrepasse Epicurum, ceu in quibusdam quoque alijs rebus fecit. Nam cum Democritus attribuisset atomis magnitudinem & figuram, Epicurus adiecit pondus, ratus nihil moueri posse sine pondere, & cum ille unum, atque simile omnium atomorum scisset motum, hic ueritus, ne si omnes atomi suo pondere ad lineam ferrentur deorsum, non possent aliae alias attingere & apprehendere, ex qua complexione efficitur rerum generatio, & ne si certus, atque uniusmodi esset motus atomorum, nihil foret in nostra potestate, commentus est motum quandam declinationis, quo facit atomos paulum declinare de recta uia qua feruntur deorsum, quo commentus putat effugere necessitatem Fati & alia omnia incommoda: atque haec quidem solatio uerisimilis sit, ob auctoritatem Philoponi, qui eam tradidit in

A primo de Generat. super textum quintū, & confirmat testimonio Alexandri. Verum nos redeamus ad narrandas atomorum proprietates. Praeterea, quamuis omnes atomi sint eiusdem naturae, tamen in his aiunt inesse triplicem differentiam & uarietatem; unam positurae, ut aliae sint superiores, aliae inferiores; aliae anteriores, aliae posteriores; aliae dexterae, aliae sinistrae: alteram ordinis, ut quaedam sint priores, quaedam posteriores: tertiam figurarum, secundum diuersas figurarum species & differentias, quamobrem apud Cicero. 1. de natu. Deor. inducitur Democritus faciens atomos quasdam leues, alias asperas, partim rotundas, partim autem angularas, curuias quasdam & quasi aduncas & hamatas. Ex atomis igitur secundum hanc tertiam uarietatem uarie coniunctis atque copulatis, creati omnium rerum genera & species arbitrantur. Non secus ac ex uigintiquatuor literis, varijs modis inuicem copulatis, exiit infinita propemodum uarietas dictionum, ut incredibile uideatur quicquid loquimur & scribimus, ex illis tantummodo literis confici posse. Vide Aristot. 1. Metaphysicæ & 1. de Generat. tex. 5. Hanc sententiam pulchre declarat Lucretius lib. 2. his uersibus.

Qui etiam refert, nostris in uersibus ipsis,

Cum quibus, & quali sint ordine quae que locata:

Namque eadem caelum, mare, terras, flumina, solem

Significant; eadem fruges, arbuta, animalia;

Si non omnia sint, at multo maxima pars est

Consimilis, uerum positura discrepant res;

Sic ipsi in rebus, item iam materia Intermittunt uia, connexus, pondera, plagae;

Concursum, motus, ordo, positura, figurae,

Cum permutantur, mutari res quoque debent.

Ad extremum opinantur atomos non ab aliquo principio, sed ab omni aeternitate moueri perpetuo per inane, atque ex fortuitis earum concursationibus & coniunctio-

Qua adiuuat Epicurus doctrinam, qua de atomis tradiderat Democritus.

*Ex atomis
innumera-
biles mun-
dos effici, et
quoslibet om-
nino simi-
les ac pares*

unctionibus non solum effici hunc unum mundum in quo nos sumus, sed alios innumerabiles, & quidem quosdam sic inter se non solum similes, sed vndeque perfecte & absolutè pares, vt inter eos nihil prorsus intersit. Nam cum inane quoquo versus infinite pateat, summa item materie, hoc est atomorum multitudo sit innumerabilis, eaque non consilio & vi alicuius nominis & mentis regatur & ad procreandas res adducatur, sed vi sua semper agitetur & fortuitis concursibus ad omnium rerum generationem conueniat, nulla profecto causa satis idonea & verisimilis asserri potest, cur in hac parte uacui, quam nosster mundus occupat & ex his atomis ex quibus ipse coagmentatus fuit, vnus hic mundus effectus sit, & non similiter possint in alijs partibus uacui, atque ex alijs atomis complures alij mundi, quin etiam innumerabiles effici. Ergo apud hos Philosophos, inane & atomi locum tenent materie, nec aliam ullam ipsi causam agnoscunt & admittunt; etenim nolunt atomos vel ab aliqua causa efficientes, vel alicuius finis gratia, simul cogi & congregari ad efficiendas res, sed talem concursum esse prorsus fortuitum. Itaque licet non ex quibuslibet atomis quælibet res fiat, sed ex certis, atque definitis, certæ, ac definitæ rerum species existant; ex alijs enim atomis constant animantes, & ex alijs stirpes, atque lapides, alioquin quodlibet esset quodlibet, nec vllum foret rerum discrimen, & non differret equus ab homine, & lapis a planta: licet inquam uelint cuiusque rei materiam esse certam, ac determinatam; tamen quod talis materia simul cogatur & prelo sit, hoc est, vt atomi, quæ sunt aptæ ad efficiendum hominem, vel equum, simul congregentur, id censent non ab aliqua causa efficiente proficisci, sed casu & temere contingere.

Verum hoc loco non mediocrem afferunt difficultatem verba Aristot. quæ sunt in 2. lib. Physic. tex. 45. & in primo libro de partibus Animalium, capite primo, quibus significat Democritum (sic enim illa verba Simplicius & Themistius interpretantur) existimasse, Cælum quidem & sidera, casu effecta fuisse: animalia uero & plantas, a certa quodam causa nempe

A vel natura, vel intellectu procreari; quæ verba, me quidem certè ualde dubium & perplexum tenent: nam nec ausim suspicari Aristot. (tantum uidelicet virum) quidquam falsò & iniquè Democrito ascripsisse, præsertim non contradicentibus antiquis eius expositoribus: nec tamen queo uidere, qua ratione, quod Aristot. ait, cum certissimis & manifestissimis illius viri decretis consentiat. Primò quia neque in ijs, quæ de Democrito scripsit Laërtius, nec in his quæ vel Epicurus, vel Lucrætius eiusdem doctrinæ propugnatores in scriptis reliquerunt, tale quicquam reperio, sed potius contrarium: tum quia vix credibile est, Democritum cordatum sanè & sapientem virum, atque multifariam laudatum ab Aristotele, res tam perspicuè falsas & absurdas, nec occulte modo rationi, sed etiam apertè ipsis sensibus aduersantes credidisse, ac enuntiasse, quis enim tam hebeti est ingenio, qui si ullus fortunæ locus dandus sit, non eum potius illi tribuat in his, quæ sunt infra lunam, in quibus multa inconstanter & inordinate fieri cernimus, quam in rebus cælestibus, in quibus ne minimum quidem ab omni aternitate vel erroris, vel inconstantiæ ac temeritatis vestigium apparuit?

B Deinde quoniam Aristot. non satis uidetur sibi constare, quippe cum in alijs locis affirmet, nec causam efficientem, nec eam quæ est vt finis & cuius gratia, fuisse Democrito cognitam; non igitur is potuit Cæli coagmentationem fortunæ attribuire; animantium uero & stirpium, certis causis efficientibus. Si quidem aliquam sibi ad effugiendam difficultatem latebram querens, responderet, id quod Aristot. ait, plantarum & animalium esse secundum Democritum certam quandam causam, non ad efficientem, sed ad materiam esse referendum, is profecto ualde infirmum sibi reperit perhægium: primùm quoniam Aristot. ibi loquitur de casu & fortuna, quæ non ad materiam, sed ad causam efficientem referuntur, ut ipse paulò infra docet text. 65. deinde Aristot. explicans quomam causam plantarum & animalium faceret Democritus, subdit causam esse naturam, vel intellectum: quas causas perspicuum est numerari in efficientibus: postremò quod attinet ad ma-

D

Magna difficultas an D. moerit. stirpium et animalium certas aliquas causas efficientes effecerit.

teriam, non minus necesse est, ex certis atomis cælum constitui, quam stirpes & animales, vt supra dictum est; quin etiam tanto magis id necessarium esse uideri debet, quãtò cæli structura solidior, firmior, atque diuturnior est, quam rerum sublanarum.

*Summa eo-
rũ q̄ de opi-
nionẽ Democriti di-
ctã sunt.*

Sed his omisiss, sententiam horum Philosophorum de principijs rerum naturalium pluribus uerbis explicatam, paucis nunc, quasi repetendo complectamur. Faciunt itaque materiam omnium rerum inane & atomos: illud in omnes partes infinitè patens; has multitudine innumera-biles, penitus solidas, imparibiles, omniumque patibilium qualitatum expertes. In his inesse magnitudinem, figuram, & pondus: motum item earum triplicem esse. Vnam, qui directè sic deorsum: alterum elisionis, qui ex mutuis earum plagis, & ictibus contingit: tertium declinationis. congregationem atomorum, ex qua innumerabiles mundi efficiuntur, tribus differentijs uariari, possitura, ordine, & figura. Vnde omnis rerum omnium uarietas exiit: nullam esse certam vim & causam efficientem, nullamque præfixam naturæ ad agendum finem: cuncta enim casu & fortuito contingere. Hæc igitur de opinione Leucippi, Democriti, & Epicuri dicta sint.

Reprehenditur Simplicius, qui conatur ostendere, omnes supradictas opiniones veterum Philosophorum veras esse, atque inter se consentientes.

C A P. X.

Hæc sunt igitur aut omnes, aut certe magis illustres ueterum Philosophorum de principijs rerum naturalium sententiæ, satis, vt opinor, a nobis dilucidè, ac diligenter explicatæ. Nunc consequens est, ut doceamus quid in illis reprehendat Aristot. quid item nobis re-

Aprehensione] aut defensione, & æqua interpretatione dignum esse uideatur. Ac primum quidem (vt hoc ante dicamus) nullo modo probatur nobis iudicium, & studium Simplicij, qui contendit persuadere, supradictas opiniones, si quis eas rectè intelligat, atque interpretetur, nec absurdas esse, nec inter se discrepantes: grauius etiam inuehit in eos; a quibus prisci Physiologi tanquam absurde sententes, & inter se pugnantes irridentur, atque condemnantur: Etenim super tex. 6. primi libri Physicorum, postquam opiniones antiquorum de principijs rerum, multis uerbis exposuit, subiungit hæc uerba. [Non perperam autem fecerimus, si paululum digredientes, studiosis ostendamus, quo modo antiqui, etsi uideantur differre in rerum principijs, pulchre tamen consentiant. Non enim oportet, eos, qui tantam audiunt discrepantiam, existimare, esse has Philosophorum repugnantias: quod quidem nonnulli, qui in historicas solas descriptiones incidunt, & nihil eorum, quæ dicuntur intelligunt, conantur exprobare: etsi sint ipsi diuisi in sectas innumerabiles, non de naturalibus quidem principijs (hæc enim ne per somnium quidem audiunt) sed in delenda diuina excellentia.] Hæc Simplicius. Quibus uerbis rectè, ni fallor, pungit ueteres Ecclesiæ Doctores, Clementem inquam Alexandrinum, Tertullianum, Origenem, Iustinum Martyrem, Lactantium, Eusebium Cæsariensem, & alios quamplurimos, qui ut Philosophos opinione sapientiæ inflatos, & Christianam doctrinam, quæ fide, ac simpliciter nititur, ludibrio habentes, coarguerent, in demonstrandis & refellendis illorum erroribus, & dissensione, quæ inter ipsos semper fuit maxima, declaranda, plurimum elaborarunt. Sed profectò, quamuis Simplicius contendat omnes ueruos, vt Philosophorum dicta, multò aliter, quam ipsa eorum uerba præferunt, allegoricè interpretando, ad uerisimilè aliquem sensum traducat; tamen luce clariùs est, nonnullas opiniones usque adeo falsas & absurdas esse, ut risum potius mereantur & indignationem, quam ullam impugnationem; quasdam uerò, tam pugnantes inter se, ut plumbæ, & plane stultus sit, qui putet eas ad concordiam posse reuocari. Ve-

rum

rum ne de meo sensu uidear hæc dicere, A
vel odio ueterum, vel studio contradicendi
Simplicio: proferam in medium, quid
hæc de re senserint duo Philosophiæ prin-
cipes Aristoteles & Plato, tum præcipuas
Philosophiæ quæstiones percensens, quan-
ta in his fuerit ueterum discordia, breuiter
explicabo.

Ex Aristotele & Platone ostenditur contra Simplicium quantum sit in opinionibus ueterum Philosophorum repugnantia & absurditas.

Principio Aristot. 1. Phys. tex. 71. scribit primos Philosophos ueritatem, & naturam Entium querendo, depullos ob inexperimentiam in aliam uiam aberrauisse. Idem tex. 74. [Illi, inquit, aberrauerunt & propter hanc ignorantiam, tantum insuper ignorauerunt, ut nihil aliorum opinati sint fieri, aut esse, sed abstulerint omnem generationem.] Et item in lib. 13. Metaphysicæ de Pythagoræis loquens, ait, [quod ipsi primi de numeris discordant inter se, signum esse, ipsas res, cum non sint ueræ, eis præbere confusionem;] & paulo post. [Ac ipsi, inquit, fatentur nõ eadem, sed contraria dicentes; causa uerò est, quod suppositiones, & principia eorum falsa sunt; difficile autem est, ut ait Epicharmus, ex non bene præsuppositis, bene dicere; cum primum enim aliquid dicitur, confessum apparet non bene dictum esse.] Amplius in 1. Metaphys. affirmat quosdam ueterum attigisse materiam, & causam efficientem: [obscurè tamen, inquit, & non clarè; sed quemadmodum in exercitati in prælio faciunt: etenim illi cit cumeantes egregias plerunque plagas insiliunt: sed nec illi ex scientia, nec isti uidentur scire quid dicant.] Idem quoque alij locis confirmat, ueteres multa peccasse ob imperitiam Dialecticæ, eosque ualde fabulosè, pueriliter, inconstanter, & quasi balbutiendo, atque formiando Philosophatos esse. Deinde apud Platonem in Phædone, Socrates Anaxagoram (quæ tamen præ alijs Philosophis antiquis sobrius, & sapiens uisus est) miris modis exagitat, seque confitetur ex inspectione naturæ & lectione Philosophorum, magis quam antea fuisse, ignarum & cæcum extitisse. in Theæteto opinionem ueterum de principijs rerum, appellat fabulas pueriles, in quibus ipsi uehementer inter se pugnant atque diglaciuntur; & è quibus nihil certi & ueri cognosci potest. Porro Heracleitus ait: nihil decernere, nihil doce-

re, sed per dictumculas quasdam referatas ænigmatibus ueluti per sagittas è pharetra eductas, mentes hominum ferire, atque sanari. Idem in Sophista recensens eorum sententias, qui de essentia disseruerunt, inquit eos more Gigantum cù Dijs, & inter se pugnare: ita ut ad singulorum opiniones euertendas, non opus sit, nouas argumentorū machinas querere, sed aliorum armis alios oppugnari posse. Hanc Philosophorum discordiam Eusebius 14. lib. de preparatione Euangel. & Theodoretus in opere, quod inscribitur De Curatione Græcorum affectionum lib. 2. qui est de principijs, copiose pertractat. Merito igitur Timon (ut est apud Theodoretum) tragicè Philosophos infectat his uerbis.

Mortales, miseri, probos uentris ad instar,
Quænam uos lites nugis pugnantibus
urgent?
O ures, animi sensus quos implet inanes.

Præterea hoc idem declarat & confirmat uarietas innumerabilium penè sectarum, & cuiuslibet sectæ successio, plena mutabilitatis & inconstantiæ. Nam ut excipiam Pythagoræos, & Epicureos in quibus aliquanto maior, & diuturnior fuit uoluntatum, & sententiarum consensus; in alijs sectis adeo sunt magistrorum disciplinæ, & posteriores priorum dissimiles, ut nihil præter nomen ab illis accepisse, & retinuisse uideantur: quam enim principes sectarum disciplinæ lux rationem, & formam sequendam, & custodiendam reliquerunt, eam mox illorum posteri, vel detrahendo, vel addendo, vel etiam contradicendo, totam propemodum immutauerunt, atque peruerterunt. Itaque dum quisque mauult (illustriorem ea re laudem & gloriam sperans) uideri nouæ auctori sententiæ quam ueteris sectator, & defensor alienæ, quot fuerunt homines, tot pene opiniones extiterunt. Verum hæc missa faciamus, & discordias eorū in præcipuis Philosophiæ quæstionibus (quod secundo loco proposuimus) aperiamus.

Si cogitatione illustremus; principes Philosophiæ quæstiones, eiusmodi sunt: de iudicio ueri & falsi: de finibus bonorum: de mundo: de Providentiâ Dei: de animo nostro.

Disiunctissima Philosophorum sententia Philosophi quæstionibus.

nostro, & de principiis rerum: quarum res certa, explicataque cognitio, tum ad agnitionem veritatis, tum ad bene beatęque viuendum apprime necessaria est, & in quibus sapientem fluctuare, ac sola opinione duci, a sapientia abhorret plurimum; plane reperiemus ueteres Philosophos tanta esse in varietate, & dissensione constitutos, vt necesse sit, qui eorum decretis nituntur, eos in summo errore, & in maximarum rerum ignoracione versari. Etenim duo sunt, ut hinc ordiamur, prima totius Philosophiæ fundamenta; vnum veri & falsi iudicium, alterum finis honorum. Neque enim sapiens esse potest, qui aut cognoscendi initium ignoret, aut extremum expectandi: vt aut vnde proficiscatur, aut quo perueniendum sit ignoret. Iudicium autem veri & falsi, Academici, negando vera penitus innotesci posse a falsis, omnino fuisse erunt: Epicurei totum in sensibus collocarunt: Platonici in sola mente: Aristotelici tum in hac, tum etiam in sensibus: nam euidenter certamque cognicionem rerum singularium, atque sensibilem, a sensibus petendam esse: primorum autem principiorum, eorumque quę nullam cum sensibus cognationem habent, a naturali nostre mentis lumine totam pendere. Itaque Epicurei contendunt, semper esse veros sensus: Academici nunquam; ita ut nihil illis credendū, & fidendum sit: Peripatetici interdum quidem veros, interdum autem falsos. Rursus Academici negant vllius rei apud nos scientiam & comprehensioem esse: Platonici eam quidem concedunt, sed nolunt eam a nobis de nouo parari, verum renouari tantummodo per reminiscenciam: Aristotelici verò & scientiam esse, & nouo studio ac disciplina comparari. De finibus autem honorum, Varro in libris de Philosophia, vt refert D. Aug. lib. 19. de Ciuit. Dei cap. 1. partim commemorando opiniones, quę inter Philosophos fuerunt, partim quę possent esse, collegit ducentas octoginta octo varias sentencias; quam res etiam luculenter tractat Cicero, tum in 2. lib. Acad. quęst. tum in libris de finibus honorum. Postea de mundo varia senserunt Philosophi: alij enim faciunt unum, alij infinitos: alij factum esse volunt, & interiturum: alij factum quidem, sed nunquam periturum: alij vero, neque factum

vnquam, neque interiturum: Alij putant eum casu regi, alij Prouidentia Dei, alij naturalium motuum, ponderum, & proprietatum occulta quadam vi atque conuenientia. De Deo autem, an sit, quid sit, quales sit, quid agat, & an vnus sit, nec ne, quis Philosophorum varias, & discrepantes opiniones vel enumerando quare recensere? legi potest Cicero in primo libro de Nat. Deor. & D. Aug. lib. 5. & 6. de Ciuit. Dei. Themistius Philosophus (veluti commemoratur in histor. Eccles. Socratis lib. 4. cap. 27.) in oratione quam habuit apud Valentem Imperatorem, affirmavit plurquam trecentas fuisse apud Gentiles Philosophos varias de Deo ac religione opiniones. Deinde, quàm parum inter Philosophos conueniat de animi nostri natura, immortalitate, & actionibus, nemo est qui si legat primum librum Arist. de Anima, non perspicue intelligat: nec verò solum in hoc discrepant, qui sunt in diuersis sectis, sed etiam, qui eandem disciplinam profitentur: etenim in ipsis Peripateticis, qui propius a uero abesse existimantur; alij censent animum mortalem, & natium; alij natium, sed immortalem; alij neque natium neque mortalem, sed omni ex parte sempiternum: Rursus alij vnum in omnibus, alij suum cuique; alij certum animorum numerum ab æternitate fuisse constitutum, qui diuersa temporibus diuersa induant, & vicissim exuant corpora. Et item alij veram, atque naturalem formam hominis; alij tantummodo assissentem, ut non secus ad hominem affectus sit, quàm naua ad nauim, vel intelligentia ad orbem, quem mouet. De varietate autem, & dissensione Peripateticorum, qui Aristotelis & Theophrasti posteri fuerunt, sic est apud Ciceronem quinto libro de finibus. [Horum, inquit, posteri meliores illi quidem mea sententia, sunt, quàm reliquarum Philosophi disciplinarum, sed ita degenerant, ut ipsi ex se nati videantur.]

Ad extremum de principiis rerum (quo spectant cetera quę hic a nobis commemo-rata sunt) quanta sit inter eos non de terminis solum (ut aiunt) sed de tota possessione dissenso, quoniam perspicuum est ex his, quę supra docuimus, tamen potest etiã graui Ciceronis testimonio confirmari,

Is enim in 2. lib. Academic. quaest. cum ex alijs rebus, tum maxime ex dissensione Philosophorum, quae est de primis rerum initijs, acutè, & copiose disputat, nihil esse a Philosophis exploratè perceptum, nihil firmis, & necessarijs rationibus conclusum; sed omnia verisimilibus modo coniecturis, & argumentis explicata. Ex qua Philosophorum discordia reuoluitur Academia, nihil affirmans, & approbans, contra omnes, & contra omnia disputans, comprehensionem, & scientiam funditus tollens, clamans fallaces esse sentis, infirma iudicia, res ipsas inexplicabilibus obductas difficultatibus, ita ut, aut nihil sit uerum, aut si quid est, id certe a nobis animo cerni, & comprehendi, nequeat. Et trãuerso autem venit Prothagoras (cuius in hoc uestigia sequitur Epicurus qui indignum, & iniquum putans, tam multos graves, & doctos viros inter se pugnantem contemnari, vociferatur, quod cuique uiderit, id uerum esse, & tale esse, quale uideatur, nec res quae cognoscuntur, nostrae cognitionis, sed nos potius rerum ipsarum causam, & mensuram esse, ut docet Arist. 10. & 11. lib. Metaphysice. Quid si diuersis hominibus diuersa & contraria simul uideantur; neque hoc absurdum esse ducit, nihil enim prohibere putat, quin ea quae pugnant inter se, simul uera, & falsa esse queant: nec minus habenda esse uera, ea uita, quae nobis dormientibus, quam quae uigilantibus: quae aegrotantibus, quam quae bene ualentibus: quae insanis, quam quae sanis occurrunt. quis hæc ferat? Et quidem hanc sententiam, ut pestiferi ingeniorum, & omnisi disciplinarum exitium, Aristot. & Plato multifaria coarguendo ex hominum animis conantur extrahere, [Si enim (ut inquit Aristot. lib. 4. Metaphysice tex. 21.) qui maxime putantur uerum querere, amare, ac cernere, ita Ies opiniones habent, & talem de ueritate sententiam ferunt, quomodo non socordia ijs sit, qui Philosophari conantur? Nam querere ueritatem, non est aliud, quam uolucres persequi.] Prothagoras tamen, nec patroni, nec discipuli desuerunt. Anaxagoras niuem nigram esse, nec sibi unquam uideri albam; Xenophones habitari in Luna, eamque terram esse multarum urbium & montium, dixerunt, ut ait Cicero lib. 2. Academicarum quaest. quis hæc portenta

Pulchra sententia Aristot.

A ferat? Ipsi tamen Philosophi, in primis magni & nobiles existerunt. Non ero Igiour, nam si persequar omnia, operosum sane laborem, & in re cuius aperta minime necessarium, suscipiam. Illud certe clarissimum est, nihil esse tam euident, & certum, de quo non uariè discrepent Philosophi: nihil ut (ut est apud Ciceronem 2. lib. de Diminatione) tam ridiculum, & absurdum, quin aliquem Philosophorum auctorem, & defensorem aliquando habuerit. Stoicos perhibent omnia Philosophorum maxime grauem, seriam & constantem Philosophiae disciplinam condidisse. At Plutarchus uir in omni genere eruditionis maxime probatus & nobilis, opusculum fecit de contradictionibus Stoicorum, hoc est de his de quibus Stoici inter se magnopere dissentiunt & dissident; & item aliud, in quo docet, magis esse incredibilia, & fabulosa Stoicorum decreta, quam uel ipsas Poetarum fabulas. Scripsit etiam quinq. lib. de placitis Philosophorum, è quibus plane intelligitur, in omnibus Physiologiae quaestionibus, uaria & discrepantia fuisse eorum dogmata. Ergo siue tanta opinionum uarietas orta sit ob ignorantiae caliginem communem omnium mortalium, qui coelestis doctrinae lumen non acceperunt, siue ob animi prauitatem, non tam cupientes ex disputatione, ueritatis lumen aspiciere, quam esse philosophica contentione inanes gloriae umbras consecrantis, id quod a principio contra Simplicium docere insitimus, uerissimum est, ueteres Philosophos, cum alijs rebus, tum maxime in ijs, quae de principijs rerum disserunt, multa, & falsa, & inter se pugnantia tradidisse: quamquam non negamus quaedam eorum dicta & decreta quae a multis ridentur & improbantur, ad ueram sententiam facile traduci posse, si detrahitur allegoriae, & alijs uerborum integumentis, & explanentur quae res liquido per se ueritate specierent, ex ijs quae supra dicta opinio- nes excutien- do & disiudicando, mox dicturi sumus.

Plutarchus contra Stoicos.

Refellitur ab Aristot. opinio eorum qui dicunt omnia esse unum ens immobile.

CAP. XI.

Sententiam eorum qui dicunt omnia esse unum ens immobile, Aristoteles i. Physic. non aliter accipiens, quam videntur primo aspectu eorum verba significare, tribus modis eam refellit: primum enim docet, non esse Physici contra eam disputare: deinde personam Metaphysici suscipiendo, breuiter eam coarguit: ad extremum rationes soluit, quibus eam communiunt, & tutantur. Sed cur non est Physici contra huiusmodi opinionem disserere? Quia tollit omnia principia Physiologiae, tam quae sunt verae causae rerum naturalium, quam quae uocantur principia cognoscendi, ut accidentia, & effecta, quae nos quasi manuducunt ad cognitionem causarum, earumque rerum, quae iua sensus nostros latent, fugiunt etiam intelligentiam. Si enim omnia sunt (unum) ergo non est multitudo rerum in natura. Si immobile, ergo nullus est motus, nihil autem sensibus euidentius atque certius est, quam esse motum, & multas ac diuersas res: deinde sublato motu, tolluntur omnes causae: etenim Natura est principium motus: Materia est ex qua aliquid fit: Finis (a quo forma re non differt) est cuius gratia cetera fiunt: Efficiens est id unde primum principium motus. Cum igitur omnia principia Physica, qualia qualia fuerint, vel sint motus, vel ad eum necessario affecta sint, conspicuum est, praedictam opinionem, quae tollit motum, vna quoque omnia principia Physica e medio tollere. Quare cum nulla scientia probare queat principia sua, quicquid enim asseret ad illa probanda, vel illis posterius erit, ac proinde ignotum & obcurum: ex principijs enim reliqua demonstrari & illustrari necesse est: vel erit prius; at nihil est prius primis principijs, & si quid tale sit, id profecto extra scientiam erit, & ad alias disci-

Aplinas pertinebit hinc efficitur, ut Physicus nec sua principia confirmare, nec eos a quibus negantur redarguere aut debeat, aut etiam, quae Physicus est, possit. Nam quamuis principia, quae sunt causae rei, possunt (vt docet Auerr. 2. Physic. commento 22.) demonstrari esse in natura, demonstratione signi, quemadmodum demonstratur materia esse in rebus ex transmutatione formarum, & primus motor ex subordinatione & finitate mouentium, & motuum: tamen qui asserit omnia esse unum ens immobile, nullum Physico relinquit argumentum, siue dictum a priori, siue a posteriori, quo uti possit ad sua principia tuenda, & comprobanda. Quia enim est in rebus naturalibus, quod sit non dicam magis, sed vel aequo nobis euident atque certum, quam motus, & rerum multitudo? quare necesse est Physicum omnibus Praesidijs spoliatum obmutescere, eiusque patrocinijs & defensionem ab alijs suscipere enim res se habet: si ea scientia, cuius principia negantur, sit subalternata, eorum principiorum probatio petenda est a scientia subalternata, illius enim principia, sunt conclusiones, quas ab hac demonstrari, vel potius demonstratas esse oportet, vt ceruere licet in Perspectiua, & Geometria: Si vero ea scientia non sit subalternata: sed eius principia sint per se immediata, prima & per se indemonstrabilia: talium principiorum nulla esse potest demonstratio ex proprijs, nec in eadem scientia, nec in alia: sed si quae est, eam necesse est, vel Dialecticam esse ex probabilibus confectam; si quidem inter alias Dialecticae utilitates, quae commemorantur in primo libro Topicorum, haec una in primis est, quod praebet instrumenta, & praesidia quaedam ad tuenda, & defendenda scientiarum principia: Vel Metaphysicam, quae scientia, cum agat de ente ut ens est, ac de his, quae pertinent ad omnes disciplinas, suo sibi iure uendicat patrocinijs ac defensionem aharum scientiarum, earumque principia; cum opus est, probat rationibus necessarijs quidem, sed commentarijs, & quae ducunt ad impossibile. quanquam si is, qui negat principia alicuius scientiae particularis, concederet aliqua, quae subiecta sunt illi scientiae; tunc recte posset particularis scientia ex ijs, quae concessa sunt,

Cur Physicus non possit disputare contra negantes motum, & multitudinem rerum naturalium.

Cuius sit principia particularium scientiarum si ab aliquo opponantur defendere.

sunt, probationem suorum principiorum conficere; ut si quis negans materiam, vel primum motorem esse, aut naturam agere propter finem, concederet naturales formarum mutationes, nec tolleretur motus, & actiones Physicas, ex his posset Physicus (ut fecit Aristot.) illa principia demonstrare.

Dubitatio, si negentur principia ipsius Metaphysicæ, quæ scientia debent ea probare.

Sed existit hoc loco non levis dubitatio, quæ (auctore Simplicio) proposita est ab Eudemo, nec ab eo tamen soluta. Si enim negentur principia ipsius Metaphysicæ, quæritur cuius scientiæ sit ea probare. Nam si Metaphysica sua principia defendat, cur non similiter unaquæque scientiarum particularium idem poterit efficere; sicut enim Metaphysica se habet ad sua principia, ita quoque videntur se habere scientiæ particulares ad sua? Sin autem principia Metaphysicæ dicat quispiam probari ab alia scientia superiori & universaliori, primum hoc falsum est, nulla enim est, aut esse potest, talis scientia: deinde ne sic quidem difficultas tollitur: nam de tali scientia similiter quæri potest; si eius principia negentur, a quo probari debent? Si enim ab alia scientia, & illius itidem ab alia, & ita semper deinceps, res sane procedet in infinitum: quare eo tandem necessario veniendum est, ut vel principia Metaphysicæ remaneant sine ulla probatione, & omni defensione destituta, vel ut probentur ab ipsamet Metaphysica: quod si ei conceditur, nulla videtur esse causa, cur non idem concedendum sit scientiis particularibus. Hæc est dubitatio, quæ

Solutio Dubitationis.

soluitur hoc modo. Qui negat principia scientiæ particularis, fieri potest, ut nihil penitus concedat eorum, quæ ipsi scientiæ subijciuntur; ex quo fit, ut nihil ei reliquum faciat, quo principia sua veri possit: qui autem negat principia Metaphysicæ, vel is concedit aliquid, vel nihil: si nihil, non erit cum eo disputandum: nulla enim de re potest suscipi disputatio, nisi ante quibusdam rebus positis, & concessis: si aliquid, hoc ipsum quale quale fuerit, aliquo modo attinget ius Metaphysicæ, ut potest quæ agit de ente, ut ens est, cui subijciuntur omnia, quæcumque sunt in rebus; quare Metaphysicus ex eo, quod aduersarius ponit, & concedit, principia sua confirmare, eumque redargue-

re poterit. Atque totum hoc, quod nunc a nobis dictum est, diligenter observatum esse cernimus ab Aristot. in 4. libro Metaphysic. ubi primum illud principium, Quodlibet est vel non est, contra nonnullos id sophisticè negantes, multis modis declarare, ac probare contendit. vide etiam D. Thomam prima par. quæstione prima, artic. 8. Sed quemadmodum prædictos Philosophos refellat Aristoteles, videamus.

Licet prædicti Philosophi sic opinando auferant, ut dictum est, principia Physicæ, tamen quoniam profitentur se agere de rebus naturalibus, & naturales dubitationes tractare, Aristoteles contra eam disputationem inuit, non tanquam Physicus, ut malè putauit Simplicius; tollentes enim motum, omnia Physico subtrahunt præsidia quibus ab eo repelli, & rejici possint; sed tanquam Metaphysicus, ut rectè sentit Alexander, & perspicue intelligitur ex ipsa disputatione. Refellit autem eorum sententiam duobus argumentis; uno ex multiplici ratione entis sumpto; altero ex uaria (unius) significatione; sed ante omnia Aristot. ponit Ens multipliciter dici, non quidem dici de multis rebus; id enim, cum ab illis negetur, accipere pro certo, quid aliud esset quam, ut aiunt, principium petere? sed, ens, significare multa, & uaria, ut substantiam, quantitatem, qualitatem & cætera genera accidentium, siue sint ea diuersa inter se, siue non; hoc enim, cum sit omnium sermone tritissimum, a nemine, qui sanæ mentis sit, negari potest. Ex hac hypotesi sic deinde ratiocinatur; Qui dicunt omnia esse unum ens, aut intelligunt omnia esse unum, sequendum nomen entis, quod dicitur de omnibus, licet re ipsa sint multa, & hoc modo nulla est quæstio; aut esse unum sequendum rem, quod multis modis contingere potest; vel ut sint unum genere, vel specie, vel numero; priora duo, cum genus & species de multis dicantur non tollunt multitudinem rerum; quod si uolunt omnia esse unum numero secundum rem, vel putant omnia esse unum numero, quod sit substantia sine accidentibus, vel aliquod accedens sine substantia; si erit substantia sine accidentibus non poterit esse

esse finita, vel infinita, ut ipsis placet; finitum enim, & infinitum sunt propriae affectiones quantitatis; quæ nec substantiæ, nec ulli aliarum rerum accident, nisi propter quantitatem. Si est accidens sine substantia, multa consequuntur incommoda, quæ necesse non est commemorare, cum in aperto sit, nullum accidens seorsum a substantia per se coherere, & constare posse. Ergo quocumque se uertat, tenentur conuicti, & habent confiteri, illud suum ens, quod faciunt finitum, vel infinitum, non esse unum, sed nimirum duas esse res, substantiam nimirum & quantitatem. Alterum argumentum ex uaria notione Vniuersi, hanc vim habet; Cum Vnum, dicatur multis modis, ut uidere licet lib. 5. Metaph. maximè uero (quod ad rem presentem attinet) tribus; Dicitur enim vnum, uel quod est continuum, ut magnitudo, uel quod est indiuisibile, ut punctum, uel quod est unum omnino secundum rationem; multis autem & varijs nominibus significatur, quæ nomina uocantur synonyma, ut ensis & gladius. Quo nam horum trium modorum existimant omnia esse vnum? si ut continuum, cum id sit multa potestate, siquidem potest infinitè diuidi, non erunt omnia unum propriè; si ut ea, quorum ratio est una, ita ut omnia nomina idem penitus significant, sequeretur, idem esse contraria, ut bonum & malum, & idem esse disparata, ut hominem & equum; quin etiam, idem esse contradictoria, ut bonum, & non bonum, hominem & non hominem. Quare idem erit ens, & non ens; cessabit igitur questio, nam idem erit dicere omnia esse vnum ens, & omnia non esse unum ens, imò omnia non esse ens, sed nihil. Si autem unum accipitur pro eo quod est indiuisibile, ergo tale Ens unum, non erit quantum, ac proinde, nec ut ipsi uolunt, finitum, aut infinitum, nec item erit quale, aut alijs sensibus accidentibus affectum. Etenim, ut est apud Arist. 6. Physicorum & in lib. de sensu & sensibili, nec motus ullus, nec ullum accidens sensibile, potest esse in eo, quod caret quantitate; quin etiam Aristoteles nullum accidens, siue materialè siue spirituale agnoscit & ponit in illa re quæ aut non sit particeps quantitatis & materiæ, aut cum his natu-

ralem & necessariam connexionem, atque coniunctionem non habeat; quamobrem nec in Deo, nec in Intelligentijs ullum accidens esse uult; nec sane putaret, habitus & actiones Animæ rationalis esse accidentia, nisi uideret eam naturaliter quodammodo pendere a corpore, & in eius functionibus uarietatem quandam, & mutabilitatem contingere. etenim quod adest, & abest alicui rei præter eius interitum, id nemo negare potest esse accidens; sed uirtus & uitium, scientia & ignorantia, intelligere & uelle adsunt, & absunt animæ rationali sine ullo eius interitu, relinquuntur igitur, nemini dubium, ac obscurum esse posse, quin huiusmodi res sint accidentia. Sed quamuis Aristoteles solo natura lumine, uel suæ Philosophiæ hand omnino ueræ, principijs nixus, non cognouerit ullam in substantijs incorporeis uarietatem & commutationem, aut fuisse unquam, aut aliquando esse posse; Theologi tamen, (quia id ex sacris literis, quibus longè sublimior & certior doctrina continetur, comperitum habent) constanter affirmant & docent habitus & actiones, tam intellectus, quàm uoluntatis, non secus in Angelis, quàm in nobis esse accidentia. Verum, ut eo reuertatur, unde huc nostra defluxit oratio, perspicuum sit contra rationem entis & unius esse, facere omnia unum ens. atque hæc quidem Aristoteles contra hanc opinionem. Plato autem licet in Parmenide eam probare uideatur, interpretans eam Metaphysicè; tamen in Sophista, non multò aliter eam accipiens, quam hic Aristot. multis uerbis exagitat. Verum de hoc, paulo infra.

D *Rationes Xenophanis soluunt secundum Aristotelen.*

C A P. XII.

Aristot. in eo libello, qui de Xenophane inscribitur, multa & uaria oratione docet, Xenophanis rationes, quas supra exposuimus, captiolas, & infirmas esse. Primum, quia non est æquum, ex rebus minus certis & perspicuis, tollere alias res magis euidentes & certas,

tas, vt facit Xenophanes: qui ex eo, quod sumit, ex nihilo nihil fieri, vult auferre motum & multitudinem rerum; cum tamen hoc multò clarius & firmitus sit, quàm illud. Nam ex nihilo nihil fieri, non tam sensibus perspicuum est, exploratèque perceptum, quàm res moueri & multas esse, siquidem ex non ente res gigni, quidam existimauerunt, & hi quidem non e uulgo, sed ex ijs, qui sunt habiti sapientes: Hesiodus quidem hæc cecinit.

Primum ante omne aliud, Chaos extitit, inde patenti

Pectore cunctorum sedes firmissima Tellus,

Atque amor: is cunctis specie immortalibus anteit.

Ex his autem dicit cætera fuisse genita, illa uero ex nihilo. Tum quia, ut uerum sit id quod sumit, tamen ex eo non conficitur quod uult; non enim si ex nihilo nihil fit, continuo necesse est, nihil gigni posse. An Empedocles, Anaxagoras, Democritus, & alij Physici non in id pariter cõsenserunt, ex nihilo nihil posse effici, qui tamen, nec generationem, nec motum, nec multitudinem sustulerunt? rectè enim diceret aliquis, in rebus naturalibus quasdam æternas esse sine generatione & interitu, vt cælos & materiam primam: aliàs uerò generari & interire, non ex nihilo, uel in nihilum; sed aliàs ex alijs, uel directè procedendo in infinitum, uel uicissim retro commeâdo, ut aqua ex aere oriatur, & uicissim aer ex aqua, uel ut omnia ex uno principio nascantur: & in ipsum dissoluantur, quemadmodum qui putant omnia esse aqua, uel aerem, hi censent ex aere, uel aqua per condensationem & rarefactionem uariè affectis atque commutatis, cunctas res existere. Similiter qui faciunt multa principia, uel finita, ut Empedocles, uel infinita, ut Anaxagoras, & Democritus, uolunt ipsa quidè principia esse sempiterna, cæteras autè res ex illis & in illa per congregationem, & segregationem generari, atque interire. Deinde, cur si id quod est, æternū est, ex eo fit, ut sit infinitum? quia, inquit, si quod est genitum habet principium, ergo quod nō est genitum, neque est interitū, neque principium, neque finem habebit: atqui hoc non ostendit, id quod est, carere terminis suæ magnitudinis & extētionis, sed carere

A principio & sine durationis, atque eo principio, ex quo creatur, & in quod tandem occidat. Nonne Empedocles ait quatuor elementa esse ingenita, & atomos itidem Democrit. quibus tamen non tribuitur infinitatem magnitudinis? Postea, cur oportet esse unum? quasi uero non possint esse multa & ingenita, uelut de cælo sentiunt Peripatetici. Vel enim illud Ens, ponitur incorporeum, uel corporeum: si incorporeum, quo pacto dicit esse infinitum? nam finitum & infinitum, tales sunt affectiones, ut non nisi cadant in corpus: si autem est corporeum, habebit multas partes, quare non erit simpliciter unum. Amplius, quid prohibet esse Vnum, non tamen undique sui simile? Etenim fieri potest, ut ipsum Ens sit unum, ingenitum & infinitum, tamen constitutum, uel partibus dissimilis naturæ, cuiusmodi est animal, uel ex partibus simili quidem natura præditis, dissimilibus tamen affectis accidentibus, ut aliæ sint raræ, aliæ densæ, aliæ lucentes, aliæ obscuræ, quam uarietatem nos ipsi agnoscimus in cælo, cuius substantiam uniformè esse, & simplicem arbitramur. Ad extremum, cur necessarium est: si uacuum

C non sit, id quod est non posse moueri? primum enim uacuum esse quasi locum & sedem corporum, multis ueterum placuit, ut Hesiodo: qui ait ante omnia extitisse Chaos ueluti receptaculum omnium corporum: quin etiam Democritus non modo (ut supra diximus) censet uacuum esse, sed uult ipsum esse principium rerum; multoque uerisimiliori & apertiori ratione Democritus ex eo quod motus est, coniecit, necessarium esse uacuum, quàm Xenophanes ex eo, quod non est uacuum, nititur concludere, non esse motū; magis enim certum & perspicuum est, motum esse, quàm nō esse uacuum, ut si alterutrum concedendū, aut negandum fuerit, omnes sine dubio potius admitturi sint uacuum, ne motum tollant, quàm negaturi motum, ne uacuum admittant. His accedit, quod sine migratione totius in alium locum, potest & totum ipsum moueri motu alterationis, & partes ipsius, motu locali per quandam ueluti coagitationem & fluctuationem partium adiuuicem. Atque hoc modo Xenophanis rationes eo, quem ante posui, libro, dissoluit Aristoteles.

Soluuntur rationes Melissi.

C A P. XIII.

Melissi autem argumentationem, qua sic ratiocinatur (si quod est genitum, habet principium, ergo quod non est genitum, caret principio: sed id quod est, non est genitum, ergo caret principio, quare necesse est infinitum esse) Aristoteles duabus de causis vitiosam esse confirmat 1. lib. Physic. tex. 23. primum propter formam, tum propter materiam. Ac vitium quidem formæ, deterius est, quam materiæ, nam si forma est vitiosa, etiam concessio antecedente, non recte inferitur consequens, sed potest negari, ut in hoc syllogismo: Omnis homo est animal, omnis equus animal, ergo omni equus est homo: concessis præmissis, recte negatur consequens ob vitium consequentiæ, quam parit mala syllogismi forma. At si bona fuerit argumentationis forma, positus præmissis siue veris, siue falsis, necessario colligitur conclusio: unde bona forma facit ex falsis colligere verum, & retinent nomen syllogismi: eius autem defectu, nec est, nec dicitur syllogismus, nisi secundum quid. Ratio igitur Melissi, primo peccat in forma, siquidem procedit ex opposito antecedentis ad oppositum consequentis: ut si dicitur, si homo est animal, ergo si non est homo, non est animal; cum e contrario fieri deberet. quocirca habet in se fallaciam consequentis: quæ dupliciter fit (vt Arist. docet 2. lib. elenchorum. cap. 5. hanc ipsam Melissi orationem ibi exempli loco afferens) vel cum ex opposito antecedentis colligitur oppositum consequentis, ut accidit in hac ratione Melissi, vel cum ex positione consequentis inferimus positionem antecedentis; ut si est homo, est animal, ergo si est animal, est homo: & prior quidem modus huius fallaciæ, cû ad syllogismum reuocatur argumentatio, facit syllogismum in prima figura, cuius minor propositio est negatiua, qualis est hic; Omnis homo est animal, nullus equus est homo, ergo nullus equus est animal. Posterior autem modus facit in secunda figura syllogismum ex duabus affirmatiuis, cuiusmodi est hic:

A Ignis est elementum, aqua est elementum, ergo aqua est ignis. Sed quia posset aliquis pro Melisso respondere, eam ratiocinandi formam, quam usurpauit Melissus, licet per se vitiosa sit, tamen in terminis conuertibilibus, quales sunt, habere principium & esse genitum, satis valere, & non iniustatam esse in scriptis Aristotelis; idcirco demonstrandum est rationem Melissi (tamen si nullum esset in ea vitium formæ) tamen vel sumere, id quod est falsum, vel si vera sumit, certe non concludere, & obtinere quod vult. Nam cum principij nomen multis modis dicatur, significat enim (vt alias nunc significationes omitam) initium temporis vel durationis, & initium magnitudinis. Si Melissus priori modo vsurpet nomen principij, vera quidem colligit, nimirum id quod non est genitum non habere initium temporis atque durationis suæ; sed ex eo non licet inferre quod maxime vult; nimirum, id quod est, secundum quantitatem infinitum esse, sic enim variè acciperet notionem principij, & in æquiuocationis vitium incurreret, sumens in antecedente principium, pro initio temporis, in conclusione autem pro initio magnitudinis: sin autem posteriori significatione accipiat vocabulij principij pro eo quod habet terminos magnitudinis, dupliciter peccat; primum enim non quicquid gignitur habet principium magnitudinis, quæ primo, vel generationem, vel alterationem acceperit, sed (vt Aristot. docet 1. 7. & 8. lib. Physic.) extremo item libello de sensu & sensibili, & Theophrastus in 10. lib. de motu (vt refert Simplicius 1. lib. Physic. super tex. 23.) quædam sunt, quæ non per partes, sed tota simul & accuratum alterantur, ut patet in congelatione aquæ & coagulatione lactis, nam licet alteratio simul ratione formæ aut temporis fieri nequeat, ita ut aliquid qualitatis, quæ habet contrarium & per motum propriè dictum inducitur, simul in instanti producat, propterea quod (vt in libro sexto Physicorum demonstratur,) non potest dari primum mutatum, sed ante quodlibet mutatum, est mutari, & ante quodlibet mutari est mutatum esse; tamen ratione subiecti potest alteratio simul fieri; ita ut nõ ante quamlibet partem magnitudinis subiecti, alia sit pars prius alterata & ante

illam alia, & sic deinceps in infinitum, sed possit tota aliqua magnitudo simul alterari. Deinde non est verum quod sumit Melissus, quod non est genitum carere principio & termino magnitudinis. Ecce cælum ingenitum est, & tamen secundum magnitudinem definitum est, atque circumscriptum: Atomus Democriti, elementa Empedocles, cum ingenita ponantur, non tamen dicuntur esse infinita secundum mo-lem. Hæc de Melisso: veniamus ad Parmenidem.

*Refutatur ab Aristot. argumen-
tatio Parmenidis.*

C A P. XIII.

Parmenidis ratiocinationem tripliciter refellit Aristoteles 1. Physicor. li. 1. tex. 25. Primum enim docet falsam esse illam propositionem, quam ipse sumit (quod est præter ens, est non ens) nam licet in uniuocis, quæ significant vnã naturam æqualiter communem multis, talis ratio differendi valeat: vt quod est præter animal, est nō animal; & quod est præter hominem, est non homo; tamen in æquiuocis, quæ nihil commune, sed immediatè significant ea de quibus dicitur, non valet, vt quod est præter canem, potest esse canis; cum enim illa vox sit æquiuoca significans canem marinum, cælestem & terrestrem: fieri potest ut quod præter canem terrestrem est; sit canis marinus, vel cælestis; similiter etiam cum ens immediatè significet decē categorias, hinc fit ut cum dicimus ens, non intelligamus aliam rem, quàm substantiam, vel accidens: quamobrem quod est præter ens, hoc est præter substantiam, potest esse ens, nimirum accidens; vel è cōtrario quod est præter ens, hoc est accidens, potest esse ens, nimirum substantia. Deinde ostendit ex ijs, quæ sumit, non confici quod vult: nam, vt demus illud esse verum, quod est præter ens, est non ens, non tamen ex eo rectè concluditur, ergo ens est vnũ. Etenim ponamus, omne ens esse album; bene sequitur, omne ens est album, ergo quod est præter album, non est ens: at non rectè colligeretur illud, ergo album est vnũ;

quid enim prohibet, vt omne ens sit album, tamen quæ alba sunt, multa esse, ut lanam, niuem, cyenum. Præterea non esset vnũ album continuatione, quanquam etiam sic, esset multa potestate; quia posset diuidi in multas partes albas; & vicinque sit, necessarium esset, in albo duo cogitare, rationem albedinis, & id cui, tanquàm subiecto inest albedo. Licet enim accidens separari nequeat a subiecto, vtriusque tamen ratio longè diuersa est. Ad extremum tacitè demonstrat, conclusionem Parmenidis pugnantem cum eius sententia; nam si vnũ est ens, sequitur nihil esse; vel enim illud vnũ ens erit accidens, vel substantia; si accidens, cum nequeat per se constare, necessariò accidet & adnitetur alteri, nempe subiecto; at hoc cum diuersum sit ab accidente, quod positum fuit tantummodo esse ens, non erit ens, quod autem est accidens non entis & ab eo sustentatur, qui potest esse ens? quare, si illud vnũ ens ponatur esse accidens, planè nihil est; sin autem dicant esse substantiam, nihilominus idem continget incommodum; nam cum sit perspicuum multa substantiæ accidere, vt esse calidam, album, grauem vel leuem, hæc omnia erunt non entia, quippe quæ non sint substantia, quæ sola ponitur esse ens; at cuius accidentia sunt non entia, ipsum quoque esse non ens. quocumque igitur se vertant, nullam habent exitum. His etiam accedit, cum dicunt ens esse finitum & sphericum, quæ in solam cadunt quantitatem, necesse est in tali ente quantitatem esse, & substantiam, sine qua nullum accidens coherere potest in natura, quare non vnũ erit ens. Neque vero cuiquam mirandum accidere debet, Parmenidem non uidisse hæc incommoda, quæ tam aperte consequuntur ipsius opinionem; nam Simplicius Eudemii testimonio confirmat, apud præcos illos nondum fuisse in obseruatione regulas distinguendi, demonstrandi, aliaque dialecticas præceptiones, quæ postea ex ipsarum rerum consideratione, præsertim autem ex ipso vsu, & disputandi exercitatione peruestigatæ, atque inventæ fuerunt. quæuis nonnulli contendant, in quibus est is, quem modo dixi Simplicius; nihil horum latuisse Parmenidem, utpotè virum disputando acutum, & acrem, nec ignarum

*An Parme-
nidis cal-
luerit Logi-
cam.*

Dia-

Dialecticæ; siquidem is apud Platonem in eo dialogo, qui ab ipso nomen accepit, valde laudat, & commendat Socrati studium Dialecticæ. Sed de hoc paulò post.

Quo Plato
Parmeni-
dis ratione
soluat.

Plato autem in Sophista, alio modo Parmenidi occurrit. Nam cum eius ratio continetur hoc syllogismo, quicquid est præter ens, est non ens, sed non ens est nihil, ergo ens est vnum; Plato, licet in mundo intelligibili, ubi est ineffabilis vnio omnium rerum, concedat omnia esse vnum ens, sicut etiam nos concedimus omnia in Deo esse vnum quiddam simplicissimum, tamen in mundo sensibili, propter discretionem, & diuisionem rerum, quæ ante fuerat vnita, putat necessarîo ponendam esse multitudinem; nam quæ intelligentia Dei comprehenditur, sunt maxime vnita, ea cum descendunt in materiam corpoream, non possunt illam vnionem retinere, sed ratione partium, & multitudinis, per multiplicacionem, extensionemque sui, varîe diuiditur. Itaque cum huic Parmenidis conclusioni, quæ multitudinem tollit, Plato non assentiretur, præmissarum, ex quibus ipsa conficitur, alteram, nimirum maiorem cõcedit, alteram, videlicet minorem negat; nam vt fateatur quod est præter ens, esse non ens, ita negat, quod est non ens, nihil esse; vult enim ipsum non ens esse in rebus, & causam esse multitudinis, diuersitatis, & inæqualitatis, quæ in rebus inuenitur. quam responsionem, quoniam Aristoteles videbat in speciem absurdam esse, & secum pugnantem, quippe cum ponat non ens esse: Si enim est non ens, ergo non est, & si est, ergo non est non ens: idcirco in primo Physicorum tex. 30. ait quosdam (sine dubio Platonem innuens) cum occurrere vellent rationi Parmenidis, ei potius cessisse, & manus dedisse, vtpote qui affirmando, nõ ens esse, longe absurdiorẽ inducant sententiam, quam est illa Parmenidis. Sed quia nos Platonem hac in re non solum non absurdẽ, sed etiam sapienter ac diuine philosophatũ esse arbitramur, eius sententia paulò aper-
tius, atque enu-
ceatius decla-
randa est.

¶

Explicatur sententia Platonis
de non Ente.

C A P. XV.

A Pud Platonem, ipsum non ens tribus modis vsurpatur; vno modo pro eo, quod penitus est nihil, & absolute ac simpliciter opponitur Enti, quod ambitu suo amplectitur omnẽ ens, quale quale fuerit, hoc est, siue corruptibile, siue incorruptibile, siue sensibile, siue intelligibile: altero modo pro ente sensibili, generabili, & corruptibili, quod appellatur non ens, tum quia tempus, quo existit, per exiguum est, si conseruatur cum eo tempore, quo non est, quod tam ante ipsius generationem, quam post interitum, infinitum est: tum etiam quia dum existit, nunquam idem permanet, sed continenter variatur, atque commutatur, de quo ita scribit in Timæo. [Quid est, quod semper est, generationem autem non habet? & quid est, quod gignitur quidem, nunquam autem est?] Quæ verba Porphyrius diligenter expendens, (vt Simplicius refert primo Physicorum super tex. 30.) ait Platonem, id quod est, dicere Ideam, id autem quod non est, Materiam primam omni specie & forma carentem, quæ in se ipsa considerata, potestate quidem est omnia, acẽm verò nihil: compositum autem ex forma & materia, quia formæ particeps est, nihil vctat appellari Ens, & esse; quia verò materiam continet, atque propter eam est in perpetuo fluxu, & mutatione, recte dicitur non ens, & non esse. Verum, cum is modus loquendi frequens & familiaris Platonĩ, reprehendatur ab Alexandro Aphrodisæo, vt, quanti sit eius reprehensio, verè queat æstimari, nec me pigebit Alexandri verba, quæ in primo Physic. super tex. 15. commemorat Simplicius, hoc loco ascribere, nec lectorem (vt opinor) ea legisse tẽdebit. [Qui ea, quæ gignuntur & intereunt (inquit Alexan.) propterea dicunt non esse, quoniam aliquando quidem sunt, aliquando verò non sunt, solam autem æternam substantiam esse, quia nullo modo participat eo, quod non est: primum ex ipsa euidencia vsuque loquendi redar-

Tres signifi-
cationes Nõ
entis, apud
Platonem.

C
D
L 3
guendi

Alexander
reprehendit
Platonem.

guendi sunt: Omnibus enim, quæ talia sunt, videntur esse & ita sentiunt, & dicunt. Deinde, quod gignitur, ex non ente fit ens, & acquirit esse, alioqui non gigneretur; similiter quod interit, ex esse mutatur in non esse, amittens esse quod habebat antea, alioquin non interiret; quare hæc ipsa re, quod aliquid gignitur & interit, necessario habet esse, & in ipsis, quæ sunt, numerari debet. Non enim corruptibilis substantia, si non est similiter atque æterna, propterea non est, nam si ideo non est, quia interit, ergo, quando non interit, & quatenus non interit, eo ipso tunc quoque fuerit.] Hæc Alexander. Cui Simplicius pro Platone respondens, ait, quemadmodum album id proprie dicitur, quod est pure, & sincere album, omni permutatione nigrores vacans, quod autem ita est album, ut plus nigredinis admixtum habeat, quam ipsum est, nemo sapiens dixerit simpliciter album, sed tantummodo secundum quod qui dicit, & potius appellauerit non album; sicut etiam aqua unum habens gradum caloris, septem autem frigoris, non appellatur calida; sic etiam res corruptibiles potius dici debent non esse, quam esse, quandoquidem plus habent de non esse, quam de ipso esse. Etenim ante generationem infinito tempore non sunt, similiter quoque post interitum, dum autem videntur esse, perpetuo commutantur, tendentes ad non esse. Verum dissensio quidem horum Philosophorum, meo iudicio, non est in rebus sed in verbis. Nam si de ipso esse, loqui volumus absolute, nemo inficiari potest, res generabiles esse, alioquin nec generari, nec operari, nec sentiri, nec moveri, nec interire possent. Sin autem loquimur de ipso esse non absolute, sed facta comparatione rerum generabilium cum rebus æternis, quæ habet esse æternum, & penitus immutabile, hæc ratione *κατὰ τὴν ἐξουσίαν* hæc dicuntur esse, illæ autem non esse, quo circa etiam D. Augustinus in 7. lib. confess. cap. 1. in eandem sententiam hæc scribit. [Inspecti cætera infra te; & vidi nec omnino esse, nec omnino non esse; esse quidem quoniam abs te sunt, non esse autem, quoniam id quod es non sunt; id enim vere est, quod incommutabiliter manet.] Idem D. Augustinus lib. 8. de Civit. Dei, cap. 11. hoc vno maxime argumento per-

A suatum sibi esse ait, libros sacræ scripturæ lectos esse a Platone, quod is res sensibiles & corruptibiles appellet non entia, res autem intelligibiles & incorruptibiles (præsertim verò ipsum Deum) verè ac proprie & solum entia esse censet; sequutus in hoc sacras litteras, in quibus non semel legimus omnes creaturas cum Deo collocatas, esse quasi non entia; solum autem Deum, & Vnum, & Bonum & Ens esse. Præcipue autem putat Augustinus, Platonem in eam de Deo doctrinam, & sententiam venisse, exercitatum, & quasi admoventem illis Dei verbis, quæ sunt in Exodus cap. 3. Deus enim, querenti ex eo Moysi, quod esset nomen eius, respondit, [Ego sum qui sum, Sic dices filijs Israel. Qui est misit me.] Pro foribus etiam templi Delphici, palam positum erat verbum hoc Græcum *εἶ τι*. nam ingredientes templum, a Deo moniti illo oraculo. [Cognosce te ipsum.] cum resalutantes respondebant, *εἶ τι*, hoc est [Tu es.] Solum Deo, ut æterno & prorsus immutabili, ipsum Esse, convenire fatentes. Ac Plutarchus quidem, verbum illud Græcum exponens in eo libello, quem ea de re scripsit, multa eaque præclara ad hanc eandem sententiam confirmandam, & illustrandam asserit. Quem Plutarchi locum, magna cum eius laude, commemorat Eusebius lib. 11. de Præparatione Evangelica cap. 7. Verum de secunda non entis significatione fit dictum satis. Veniamus ad tertiam non entis acceptionem, quæ omnium maxime id de quo nunc agitur attingit.

Plato in Sophista disputat id proprie ac simpliciter posse dici ens & esse, quod in se continet omne esse omnesque gradus, ac perfectiones entis, & cui nihil, quod ab ente continetur, vlllo modo desit. Nam tum ens non significet vnam aliquam naturam generalem & diversam ab alijs naturis, sed immediate significet quicquid quoquo modo est, non potest quicquam proprie dici & absolute vocari ens seu id quod est, nisi complectatur omne esse. Quare hoc modo ens vel id quod est, soli Deo verè convenit, ut pote in quo omnium rerum perfectiones longè præstantiori modo quam sunt in rebus ab æterno præexistunt. quamobrem merito in fa-

ni de Platone sententia.

Simpli-
cius defen-
dit Plato-
nem.

An res cor-
ruptibiles,
dici debeant
entia, an
non entia.

Præclara
D. Augusti

eris literis de se ipse dicit. [Ego sum, qui sum.] Quilibet autem aliarum rerum quoniam limitatam, determinatamque naturam nata est, sicut propter eam partem entis, quam est sortita, potest dici ens, ita vere appellari potest non ens, propterea quod non habeat complures alias partes entis: exempli causa; Homo dicitur ens propter naturam hominis, quæ est particula quædam entis, dicitur quoque non ens, quia non est ens, quod est leo, equus, planta, calx, Angelus; & quia plus est id, quod non est, quam id quod est, non absurde potius dicitur non ens, quam ens. Atque huiusmodi non ens, causa est omnis multitudinis & diversitatis, quæ cernitur in rebus. Nam quod in se comprehendit totum esse, non potest esse nisi unum; si autem est multitudo, necesse est unum esse non ens quod est alterum; alioquin si quod est unum, idem proforsus est alterum, non multa, sed unum erunt. Quoniam igitur unumquodque ita est, ut etiam aliquid non sit, ex hoc quasi fonte non entis, manat rerum diversitas atque multitudo. Vnde in Sophista inducuntur hæc quinque, idem, diversum, statum, motus, inæquale, quæ sunt diversa ab ente, & participant non ens.

Itaque cum Plato in Sophista (vt eo pertinetur unde hæc digressi sumus) occurreret Parmenidi affirmanti, id quod est, vnum esse, concedit non Ens esse, non loquitur de non Ente, primo modo sumpto, sed hoc tertio modo, id quod aperte significat his verbis. [Ne quis de nobis dicat, quod id, quod est Entis contrarium, nempe id, quod nihil est, hoc esse audeamus dicere. Nos enim huiusmodi non Ens, iam pridem valere iubemus, quod autem nunc id quod est non Ens (nempe tertio modo acceptum) esse dicimus, vel persuadeat aliquis, probans nos non recte dicere, vel quandiu non potest, dicendum quoque est illi, sicut nos dicimus.] Et quia huiusmodi non ens permittitur, atque confusum est cum ente, hinc putat Plat. necessario existere multitudinem & varietatem rerum. Neque vero hoc tertium non entis significatum displicet Aristoteli: etenim proxime post ea verba, quibus recte Platonem reprehendit, subdit hæc primo Physic. tex. 30. [Manifestum quod non verum erit, quod si v-

num significat id quod est, nihil erit quod non est, nihil enim prohibet non simpliciter esse, sed non ens aliquid esse quod non est.] quibus verbis significat, id quod est præter vere ens, nempe substantiam, esse quidem non ens, verum non simpliciter, sed non ens aliquid, hoc est non ens quod est substantia, posse tamen esse aliud ens, quod sit accidens. Perpicuum autem est hunc modum loquendi plane similem, & congruentem esse sententiæ Platonis, quam paulo supra docuimus, vt vel hæc vna ex re perpicere liceat, hos duos Philosophos nunquam verbis dissentire, cum rebus & sententijs omnino consentiant. Atque hoc modo Arist. soluit rationes eorum, qui conabantur probare Ens esse vnum. Restat vt dicamus quid nos de horum Philosophorum opinione sentiamus.

Defenditur opinio Parmenidis, Xenophanis, & Melissi.

C A P. XVI.

SI talis est Parmenidis opinio, qualem Aristot. depinxit, non dubium est, quin ea penitus, & falsa, & absurda sit. Sed quia nemo esse potest usque eo sensibus, & mente captus, ut contra omnem rationis, omniumque sensuum euidenciam, negare audeat motum, & multitudinem esse in rebus, idcirco multis fit verisimile, Parmenidem illis verbis non esse locutum de rebus Physicis, quas luce clarius est, & moueri, & multas esse. Vt autè ita de illo sentiant, his coniecturis adducuntur. **D** Primum Plato in Theæteto, & Sophista, vocat Parmenidem Magnum, sapientem, acrem, generosum, patrem & Magistrum Socratis, vtentem pulcherrimis rationibus in disputando, & sit non modo sententiæ eius, sed etiam oratione esse valde difficilem ad intelligendum, & profundo naratore indigere: At si Parmenides loquendo de rebus Physicis, pronunciasset cunctas esse unum Ens immobile, fuisset ea quidè opinio, non hominis sapientis, sed vel stulti non intelligentis quid diceret, vel impudentissimi Sophista huiusmodi paradoxis defendendis,

inam sibi laudem, & gloriam aucupantis, non solum ad intelligendum non difficile, sed etiam ad redarguendum facillima. Deinde Aristot. primo Physic. segregat eum a Physicis, & in 3. de Cælo tex. 2. ait Parmenidem & Melissum affirmantes, omnia esse unum Ens immobile, non esse putandum de rebus naturalibus id dicere, & in primo Metaphysic. loquens de Parmenide, significat eum, cum dixit omnia esse unum, aliud quidpiã inspersisse, quàm vulgo putatur, ut ipsius verba præferunt; & cum ibi fateatur Xenophanem dixisse omnia esse unum, quia respiciens ad totum cælum, ipsum unum esse dixit Deum: cur non Parmenides simile quidpiã putetur significare voluisse? cum & (auctore ipsomet Aristot.) auditor fuerit Xenophanis, & longe politior, atque subtilior, quàm Xenophanes, & simili utatur loquendi modo, & Aristot. in lib. qui est de Xenophane, Zenone, & Gorgia scribat Parmenidem fecisse uniuersum (quod appellat unum Ens) ingenitum, immobile, & undique perfecte globosum. Postea in eo opere, in quo Parmenides hanc sententiam suam uerbis exposuit, quos uersus citat Simplic. 1. Physic. super tex. 3. 1. & Bessarion contra Platonis calumniatorem, lib. 2. cap. ult. de suo illo uno Ente uerba faciens, perspicue ostendit se loqui de eo Ente, quod uerè est, quibus uerbis apud ueteres significabatur, Ens tantummodo sempiternum, immutabile, diuinum: ad extremum autem conuertens se ad res naturales, quæ in generatione, & interitu uersantur, appellat eas fallaces, & non Entia, nisi secundum opinionem hominum, qui ea solum existere putant, quæ sensibus uersantur; uocat fallaces, propter earum mutabilitatem & inconstantiam, quæ in causa est, ut sæpe fallant sensus & in errore inducant. Quocirca Parmenides (ut auctor est Laertius) iudicium uerè, non in sensibus, sed in sola mente collocabat. his uerbis:

Nec tibi communis sensus persuadeat
vquam
Quicquam, ut fallaces oculi, aut ut iudicet auris,
Aut lingua, at ratio dirimat discrimina
rerum.
Appellabat autem nō entia, ob eam causam

A sam, quam supra memorauimus, cum ageremus de non ente Platonis. Huiusmodi autem rerum sensibilibus duo facit prima principia, unum ignem, seu id quod est calidum, lucidum, rarum, leue; alterum terram, seu id quod est frigidum, obscurum, densum, graue: id quod de illo etiam Arist. scribit 1. Metaph. & 1. Physic. & tex. 4. Ex his manifestum est Parmenidem, neque motum, neque multitudinem esse rebus naturalibus sustulisse. Postremo in supra dictis uerbis, ea pronunciat de illo uno ente, & talia illi attributa assignat, qualia nullo modo conuenire possunt in res physicas, quæ attributa (ut quod dicimus clarius sit) hic breuiter recensebimus, [ingenitum & immortale, totum, unum, unigenitum, irrequietum, habens esse suum totum simul, indiuisibile, principij & finis expertum, nullius indignum, in quo idem est intelligens & intellectio, simile globo perfecto, in quo omnes partes extremæ, æque distant a medio.] Quis non uidet hæc tam aliena & remota esse a reb. Physicis quàm quæ maxime? quid igitur dicit aliquis, significat illud unum ens Parmenidis? certe id ex ijs quæ in supra dictis uerbis posita sunt, duplci & diiudicari debet. Ac primum constat deceptos esse, tanti eos, qui putarunt Parmenidem illis uerbis, materiam primam indicare uoluisse, quàm qui existimarunt eum non serio & affirmative illam sententiam pronuntiasse, sed dialecticè in utranque partem disserendo, probabiliter locutum esse; illos quidem quod eorum, quæ illi enti attribuit, ne unum qui dem ad materiam primam bene accommo dari potest; hos autem, qui licet apud Platonem logicè de uno Parmenides disputet cum Socrate, qui locus istis fortasse sic opinandi occasionem dedit, tamen in ijs uerbis, quos ante memorauimus, & in quibus hæc sententia expressa est, adeo afferuerant loquitur Parmenides, ut contrarium, ne suspicari quidem nos, aut etiam cogitare permittat.

Ergo qui uerisimiliorem Parmenideæ opinionis interpretationem afferunt, eorum alij consent, ut Eudemus ait, id quod Simplicius refert 1. Physic. Parmenidem illis uerbis cælum, uel uniuersum significasse; quippe cum appellet illud ens totum, rotundum, cuius extrema æqualiter distarent

Quid Parmenides significauerit, uaria opinionis.

starent a medio, quæ non Deo, sed Cælo, vel vniuerso competunt. Sed his vehementer aduersatur Simplicius, nam cum illud, inquit, suum ens Parmenides vocat immobile, indiuiduum, habes totum esse simul, in quo idem sit intellectio & intelligens, qui possunt hæc in cælum continere, aut in aliud quidpiam, quàm Deum? is enim est omne ens, quia esse, & perfectiones omnium in se continet, & quod est præter ipsum, est non ens, quatenus est mortale, nec per se consistere potest, & cum ex se nõ sit, eius tantummodò participatione existit, qui verè est: atque hic immobiles est, nam neque amittere quicquam, nec acquirere potest, quare non est, cui vel quo moueatur. Oportet autem huiusmodi ens esse vnum, nam si multa, & omnis multitudo pendet ab uno, illa multa penderet ab illo, quare non essent primum, & ex se ens. Deinde si essent duo, vel essent omnino eadem. at sic non essent nisi unum quidpiam, aut alterutrum superuacaneum esset: vel essent dissimilia, quare vnum non esset id quod est alterum, ac proinde neutrum esset verè ens, sed vtrunque esset non ens: quæ res facilis est ad intelligendum, si memoria repetantur quæ supra exposuimus, cum de non ente Platoni egeremus. Hæc pro interpretatione Simplicij, ad intelligendam, tuendamque Parmenides sententiam afferri possunt; quæ nobis ita probantur, vt eos tamen non condemnemus, qui verba Parmenides referunt ad cælum, vel ad vniuersum, hæc enim non pugnant inter se, posuit enim Parmenides facere mundum, vel cælum animatum, cuius animam putaret esse Deum, quocirca vocans Deum, illud unum ens, quædam tribuit Deo, quatenus Deus est, videlicet quæ Simplicius enumerat, ut esse intelligens, totum simul, indiuiduum &c. alia vero ei assignat ratione eius corporis, quod animat, mouet & regit, ut esse totum, & globosum. Atque hoc quidem certè, nemini accidit incredibile, qui pendet illa, quæ sunt apud Ciceronem 1. de Natura Deorum; cuius sunt hæc verba. [Parmenides, inquit, commentitium quiddam coronæ similitudine efficit, Stephanem appellat, continentem ardore lucis orbem, qui cingit cælum, quem appellat Deum.] Sed de Parmenides defensio-

ne hætenus. De Xenophanis sententiæ intelligentia, nihil dubij est; siquidem ipse fomet Aristot. 1. lib. Metaphysic. auctore & interprete, illis suis verbis significare voluit cælum, quod putabat esse Deum. Melissi opinionem, eodem fere modo, quo Parmenidis, Simplicius 1. Physic. super tex. 6. interpretatur, nisi quod Parmenides spectans ambitum cæli finitum, & quod esse infinitum arguat veluti quadam materiam imperfectionem, & quod Deus est principium & finis omnium rerum, omnia vi efficientiæ, conseruationis, & regiminis sui finiens, determinans & intra suos quæque rem terminos ritè continens, & quod idem est finitum atque perfectum, quia finis est perfectio rei; idcirco dicit Parmenides illud vnum ens finitum esse: Melissus verò contemplans illud suum ens, hoc est Deum, non habere principium, & finem, vel durationis, vel efficientiæ, vel a quo esse habeat & cuius gratia sit, vel quæ ab aliquo genere ortum, & aliquibus differentijs insignitum & circumscriptum fuerit; & quia id vulgo appellari solet finitum, quod magnitudinis particeps ab alio finitur, atque terminatur; ob has inquam causas Melissus, non sententia, sed oratione tantum discrepans a Parmenide, maluit illud suum ens infinitum dicere, quàm finitum. Ergo, & sententias horum Philosophorum veras esse, & rationes, si ad prædictam intelligentiam accommodentur, minime pessimas, perspicuum est ex ijs quæ dicta sunt. Sed quæret aliquis, si ita res habet, cur Aristot. insinuat eos & falsi, & absurda sensisse? nam vel eum non vidisse, quod Simplicius & alij viderunt, vel si vidit, se tamen contradicendi studio videre dissimulasse, non caret aut ignorantia, aut improbitatis crimine. Respondet Simplicius, priscos illos Philosophos solitos esse velare sententias suas ænigmaticis & allegoricis obscuritatibus: quocirca Plato & Aristoteles, veriti ne qui rudiores hebetioresque sunt ad eorum abstrusa sensa introspicienda, quod primo quasi aspectu appareat ex ipsorum dictis arripientes, in errorem laberentur, ita illorum opiniones tractantur, vt eas vulgo improbare, ac reprehendere videntur; quatenus supplent, quod ab illis prætermissum est, quod obscure dictum, declarant, quod

Cur Parmenides illud suum unum ens, fecerit finitum, Melissus autem infinitum.

Cur Aristot. Priscos Philosophos interdum bene sed obscure philosophantes reprehendat, non rationum sententiarum quæ verba spectans?

quod de intelligibili & diuino ente disputatum erat, a rebus Physicis docens esse alienum, ad extremum quatenus, quæ in speciem videntur falsa & absurda, fellunt, atque redargunt, quâquam non id negotij a nobis susceptum est, vt tam in doctrina, quam in moribus, ab omni errore & vitio Aristol. iudicemus. Non enim inficiari possumus, eum in aliorum opiniones inquirendo, & in his ipsis diiudicandis, magis quam æquum erat, durum & acerbum arbitrium, atque iudicem extitisse. Verum de his satis. Deinceps ad eos veniamus, qui vnum aliquod corpus faciunt principium rerum omnium.

Contra eos qui faciunt vnum aliquod corpus principium rerum.

C A P. XVII.

EOS, qui vnum aliquod corpus statuunt initium rerum naturalium, Aristoteles vniuersè quidem refellit primo Physic. tex. 50. Propterea quod principia rerum debent esse contraria, ut ipse proxime ante monstrauerat in 3. lib. de Cælo a tex. 41. vsque ad 50. idem probat, eo quod motus simplices sint plures vno, alius enim motus simplex secundum locum fit a medio, alius ad mediũ, & alius circa medium; quare similiter etiam principia eorum erunt plura vno. ad hæc 1. de Gener. tex. 1. eo confirmat, quod istiusmodi Philosophi funditus tollunt generationem substantialem: etenim illud vñ corpus, nullo modo mutari poterit secundum substantiam, videlicet ne pereat, vtpote quo extincto, cum sit principium rerum omnium, reliqua simul interire & nihil præterea gigni posse necesse sit; quare tantum mutabitur secundum accidentia; cuncta igitur vnius erunt substantiæ secundæ speciem & formam, quod esse absurdum & sensus ipsi testificantur, & Aristol. docet 1. Physic. 24. itaque solam alterationem reliquam faciunt in rebus naturalibus: imò ne hanc quidem, quippe cum sit alteratio verè Physica fuerit, via certissima fit ad generationem & interitum. Vide quæ contra huiusmodi Philosophos scribit Aristol. primo Metaphysicæ tex. 10. vsque ad 15.

A & Hippocrates in lib. de Natura humana, & item Galenus in 1. lib. de Elementis. Qui autem faciunt vno principio vnum aliquid ex quatuor Elementis, consulantur ab Aristol. 2. lib. de Gener. in principio, & ibidem a tex. 24. vsque ad 36. eo niuinarum argumento, quòd experientia doceat, omnia elementa citra illum discrimen inter se vicissim comitari, vt non debeat vnum constitui principium cæterorum: id quod rationi etiam consentaneum est, nam cum quodlibet elementum, secundum qualitates sit cuiuslibet quodammodo contrarium, necesse est inter ea mutuum pugnam intercedere, cui necessario consequens est, quæ ad generationem & interitum ducit alteratio. ibidem etiam, & in 3. Physic. tex. 41. refelluntur ij, qui corpus quoddam dicitur, & prius elementis, volunt esse principium rerum naturalium; nam præterquam quòd experientia demonstrat omne corpus naturale, aut esse aliquid ex quatuor elementis, aut ex illis constatum, id etiam ratio confirmat, nam illud corpus, vel esset Mathematicum, vel Physicum; si Mathematicum, non reuera in natura constaret, sed sola animi informatione, & cogitatione cohereret; si Physicum, ergo mobile, & sensibile, at periculum est, nec motiuas, nec sensibiles qualitates in rebus esse alias, quam quæ assignantur elementis, vel ex ipsis oriuntur: quicunque etiam locus illi corporis tribuatur (nam extra locum existere, nec fingi quidem potest) eum sibi naturaliter vendicat vnum aliquod elementorum. Quamobrem eius modi corpus necessario esset, vel aliquod ex prædictis elementis, vel aliud quidpiam ex ipsis tamen concretum, atque coagmentatum. Denique eos qui loco principij constituerunt vnum quoddam corpus infinitum, ne forte aliquando deficiat generatio, Aristoteles redarguit in 3. Physic. a 31. vsque ad 55. & primo de Cælo a 33. vsque ad 76. Nam cum infinitum impleat, & occupet omnia, & nullis terminis definitum sit, neque moueri, neque moueri, neque agere, neque pati, neque ullam figuram habere, neque aliud corpus in reum natura posset admittere; causam verò cur non deficiat generatio, tamen nullum corpus subit infinitum, ipse primo de Genera. 14. & 3. Phys. 73. refert in materiam

teriam primam, quæ cum sit æterna, & corruptio unius semper euadat in generationem alterius, & uicissim generatio in corruptionem, potest infinitas formas successiue accipere, & abijcere. In secundo autem libro de Gene. 56. id etiam refert in semipiternam motum solis, qui accessu & discessu suo, generationis, & interitus uicissitudinem sempiternam reddit: ibidem quoque tex. 59. & 2. de Anima 34. & 35. ait hoc ideo accidere, quia omnes res naturalis appetitu ebriantur assimilari Deo, quo fit, ut eternitatem eius, quoad possunt, assimilari studeant; id autem perpetua indiuiduorum propagatione assequuntur.

Rationes autem quibus suam quisque eorum, qui unum faciunt principium, opinionem confirmant, paruo negotio soluntur: etenim non continent proprietates, & conditiones primi principij simpliciter, qualem nos facimus Materiam primam, sed tantum principij corporei, cuiusmodi sunt elementa. Itaque quamuis huiusmodi proprietates latissime pateant, tamen non queunt accommodari ad omnia quæ generantur, & intereunt. Deinde licet nonnullæ proprietates primi principij possint, aut alijs corporibus conuenire, tamen omnes nullo modo possunt; nam esse primum subiectum, ex quo primo omnium cætera efficiantur, & in quod extremum dissoluantur, esse penitus immutabile, & nullam sibi formam atque qualitatem naturaliter utdicant, omnium autem appetens, & capax, quemadmodum uerissime conueniunt in materiam primam, ita longissime absunt ab omni corpore, qualescunque id fuerit. Porro Simplicius 1. Physic. super tex. 6. magnopere laborat in defendendis horum Philosophorum opinionibus, sed quam sit eius leuis & infirma defensio, quam inanis conatus, & labor sine ratione susceptus, quia per se quisuis facile potest cernere atque iudicare, hic silentio prætereundum esse duximus. Sequitur

ut cum his qui multa & finita ponunt principia, disputemus.

Contra eos, qui multa, sed finita, faciunt Principia.

C A P. XVIII.

Illis, qui duo tantum ponunt principia, Aristot. 1. Physic. tex. 51. utique ad 53. aduersatur, ostendens duos principia non sufficere ad generationem: etenim cum non quiduis ex quouis gigni queat, ut disertè probatur in 1. Physic. sed ex opposito, ita ut omnis mutatio a contrario procedat ad contrarium, non potest autem unum contrarium commutari in alterum, ne ab eo recipiatur, atque sustentetur, utque enim album, quod album est, euadit in nigrum, sed res, quæ erat candore affecta, eumque deponens accipit nigredinem: hinc fit, ut præter duo contraria, necessario opus sit tertio principio, tanquam illorum duorum subiecto, plura uero tribus principia superuacanea esse demonstratur primo Physicorum 56. Iam uero Empedoclis sententiam, qui peruulgata hæc quatuor corpora, prima facit

Contra Empedoclem, Aristot. multis locis multisque modis coarguit: id quod uidere licet apud eum primo de Generatione tex. 2. & 3. in 2. de Generat. a tex. 37. uique ad 46. in primo Metaphysic. tex. 15. Reprehendit autem eum, primum, quia negat omnia elementa posse inuicem transmutari, contra experientiam quæ mutuum illorum generationem, & interitum quotidie clara uoce testificatur, & contra rationem, quæ ubi uidet inesse qualitatum contrarietatem, ibi docet necessario existere pugnam & alterationem. Deinde **D**el differentiarum elementorum, cuiusmodi secundum Empedoclem sunt primæ qualitates, & quædam ex secundis, mutabiles sunt & separabiles ab elementis, uel non; si non, ergo nec alteratio ulla erit, nec generatio: nam nec alteratio esse potest nisi in illiusmodi qualitibus, nec sine alteratione potest esse generatio. Sin autem sunt mutabiles, necesse est, illis mutatis & amissis continuo mutari & interire elementa, ac ob eam causam non esse prima simpliciter principia. Tum quia uult omnia nasci ex mixtione ele-

*Refutatio
Empedocles
opinionis.*

elementorum, quod de affectionibus, habitibus, & actionibus animæ rationalis, cum supra extraque materiam sint, dici non potest. Postea, quia formam & naturam mixtorum nihil aliud esse putat quam solam ipsam mixtionem, & eorum quæ miscentur, quasi foedus quoddam atque conuentionem, ignorans aut omnino tollens formam substantialem, quæ in mixtis est quidpiam re diuersum, tum ab elementis, tum etiam ab ipsa eorum mixtione. Præterea, quia existimat generationem rerum naturalium casu, & fortuito contingere, omnia ex necessitate materię provenire: naturam non agere propter aliquem finem: nullum esse in rebus ordinem per se fixum, ratum, atque constitutum. Ad hæc, quia non satis bene distribuit munera amicitię & contentionis, affirmans illius esse congregare, huius autem disgregare; nam nisi uelit ipse sibi repugnare, multarum rerum coniunctionem hinc, diremptionem autem amicitię cogitur assignare. Ad extremum, ne pueriliter omnia cõscõtemur, ex illis scriptis non est perspectum & exploratum, an uelit Sphærum esse principium elementorum, cum ait ex Sphæro, lite dominante, euocari, & segregari elementa ad conficiendum, & ornandum mundum; an potius opinetur, elementa esse principia Sphæri, cum inquit Sphærum effici ex elementis dominatu & conciliatu amicitię, vnâ coeuntibus elementis & confusis omnibus. Hæc Aristot. contra Empedoclem, quem tamen in primo Metaphy. præfert Anaxagoræ, dicens illum quidem ætate fuisse inferiorẽ, operibus autem superiorẽ. In primo autem Physic. 41. & 50. & item in 3. de Cælo 37. ait melius sensisse Empedoclem faciendo principia rerum finita quam Anaxagoram inducendo infinita, propterea quod natura horret infinitum, amat ordinem, satagat quam paucissimis rebus potest, opera sua moliri: & sicut non denegat necessaria, ita nihil permittit superfluum, quamobrem, quæ paucioribus instrumentis potest efficiere, ad ea perficienda, plura non adhibet. Quæcunque autem Anaxagoras ex infinitis illis suis principijs conficit, eadem nec sanè minus aptè ac probabiliter, ex finitis principijs facit Empedocles. Lucretius, quanquam ap-

A pellant Empedoclem sapientem, & planè diuinum, eiusque dogmata & inuenta sanctiora & certiora esse ait, quam Apollinis responsa.

Pythia, quæ tripodè ex Phæbi, lauroque profatur.

Eum tamen, tum in alijs, tum in eo maxime reprehendit, quòd cum initia rerum debeant esse immutabilia & sempiterna, ipse constituat quædam corpora natia & mortalia, vt necesse sit, ne summa rerum aliquãdo tandem in nihilum habeat, alterutrum confiteri: aut huiusmodi corpora in nihilum redigi, & rursus, ex nihilo refici ac reparari, quòd est rationi, & sententiæ omnium Philosophorum summè contrarium; aut quippiam subesse elementis longè prius, atque simplicius ex quo creentur, & in quod dissoluantur; quòd si Empedocles concedit, necessariò etiam concedere habet, non quatuor elementa, sed illud vnum esse primum initium omnium rerum. Non me lateo quid Simplicius primo Physic. quid item Syrianus in ijs commentarijs, quos in nonnullos Metaphysicæ Aristot. libros edidit, pro Empedocle respondeant: sed aliud est germanas scriptorum sententias verè ac propriè interpretari, & aliud allegoricis, & mysticis explanationibus aliorum eas detorqueere. Sed nunc id non agimus: si enim Simplicium hac in re velim imitari, confirmare ausim, nihil unquam ab ullo mortalium tam peruersè, absurdè, ac stultam scripturæ, aut dictum esse, quin id possit metaphysicis quibusdam, uel potius fictitijs interpretationibus, ad ueritatem, uel ad aliquam certè probabilitatis speciem reuocari: quare has Simplicij, & aliorum commentationes, quæ maiorem admirationem adserunt quam fidem faciunt, magisque subtiles & acutæ sunt, quam uerisimiles, in præsentia omittamus; nobis enim ad grauiora festinantibus, & uitio, & detrimento esset, in his nugis atque figmentis commorari.

Deinceps breuiter expendamus Pythagoricam opi. de numeris; de quibus multa hic, nec ineleganter, nec inrudite dici possent, sed ea nunc prætermittenda sunt, nec de re curiosa magis, quàm ad bene philosophandũ uili, & quæ iam pridem è Philosophia sit explorata, latius disserere, suuacaneũ, & instituto

*Resoluitur
Opinio Pythagorica
de Numeris.*

nostro alienum esse videatur. Ac nos quidem, ut magnopere laudamus Ecclasiasticos Doctores, qui explanando sacras literas, in quibus, ne vnus apex, aut Iota vnum sine singulari consilio, & insinûu Dei positum esse credunt, arcanas, & mysticotas numerorum significationes, non minus pie quam acute persequuntur. sic eos minime probamus, qui idem facere student in tractandis humanis disciplinis, & pro veris ac proprijs rerum naturalium rationibus, atque causis, nescio quæ numero- rum & magnitudinum mysteria nobis obtulerunt, non animaduertentes (id quod recte monuit Aristot.) in scientijs non esse transcendendum de genere in aliud genus, nisi scientias permisceri, & confundi velimus; Scire esse cognoscere rem, non per quæcumque principia, sed per causam, propter quam res est, & non contingit aliter se habere: Demonstrationem consistere ex proprijs, nam quæ communia, & aliena sunt, licet vera, & necessaria sint, non esse tamen demonstratiua, & scientifica, quin etiam Demonstrationem ex causis remotis imperfectam esse; Oportere sempiternorum sempiterna, sensibilibus sensibilia, corruptibilem autem corruptibilia esse principia, atque omnino eiusdem generis cum ijs, quæ efficiuntur. Neque verò sum nescius, quæ res a Deo & natura conditæ sunt, eas res certis quibusdam numerorum & proportionum rationibus impressas, insignitas, & modificatas esse: sed aliud est dicere numeros, tanquam modum & rationem quandam, ad modificationem, & determinationem rerum concurrere, & aliud, affirmare eos principes causas esse omnium rerum. nam qui ternarium, septenarium, denarium, & alios similes numeros, magnis in Cælum laudibus efferunt, propterea quòd eos in quibusdam rebus optimis, & præstantissimis inesse comperiunt, ridiculè profectò faciunt, ne dicam absurdè, cum eisdem plerunque cernere liceat in rebus pessimis, atque corruptissimis. uide Aristotelem libro 14. Metaphysicæ cap. ultimo. Etenim Ternarius (idemque similiter contingit in alijs numeris) qua ratione ternarius est abiunctus a rebus, nihil prorsus ad earum perfectionem aut vitium conferre potest: quæ uerò in ipsis rebus a na-

A tura signatus, & quasi inscriptus est, potest quidem aliquo modo conferre, uerum secundum quid & per accidens. Ceterum hanc Pythagoræorum opinionem de numeris, refellit Arist. 1. Metaphysicæ. tex. 19. silius autem, atque subtilis in 13. & 14. lib. Meta. quos libros, Syrianus luculenter interpretans, suscipit patrociniū Pythagoræorum, eorumque sententias egregie tutatur. sed quæ in utranque partem hac de re disputari possent, consulto ut diximus, omittuntur. Illud hoc loco dixisse satis sit, numeros, qui non sunt substantia, & per se motu materiaque uacant, absurde constitui principia naturalium substantiarum, motuum item, & affectionum sensibilibus. At dicit quispiam, Pythagoræos non loqui de numeris Mathematicis, sed de ijs, qui sunt, vel in anima mundi, vel in mente Dei, eorumque dicta *συμπεριεσ* esse interpretanda: Esto, ueritamen numeri, quales quales ponuntur, & cogitatione informantur, non possunt esse principes causarum, quæ a natura procreantur, ut ante dictum est: deinde in exponendis causis rerum naturalium, non generales & remotas tantum, sed etiam propinquas, & particulares, & maxime proprias commemorare oportet; numeri autem diuini & opifices rerum, qui sunt in mente diuina, ad rationem primæ & uniuersalissimæ causæ pertinent, porro turpissimum est, in philosophando ita loqui, ut oratio in errorem potius inducat, quam patefaciat ueritatem. Sed qui hac ætate sunt (inquit Aristot. 1. Metaphysicæ tex. 44. de Pythagoricis, & Platonis loquens) ijs Mathematica facta sunt Philosophia, quamuis dicant, aliorum gratia ea oportere tractare, id autem accidit ipsis propter nimiam exercitationem in illiusmodi rebus, nimisque earum studium & amorem; de quibus idem quoque alio loco, nimirum lib. 3. de Carlo tex. 61. ita scribit: [Hi uerò propter horum amorem, idem facere uidentur, quod ij qui positiones in sermonibus seruant: omne enim iustinent, quod accidit tanquam uera habentes principia, perinde quasi nulla indicare oporteat ex ijs quæ eueniunt, & maxime ex sine: finis autem effectiua quidem scientiæ est opus ipsum, Naturalis uero id quod senser proprie in secundum sensum.]

Hæc Arist. An verò res Mathematicæ sint prioribus naturalibus, & utrum sola cogitatione animi a rebus Physicis abstrahi queant, an potius per se consistant extra materiam & supra naturam, in eam partem huius operis explicandum differatur, in qua separatim dissendendum est de quantitate: quare de sententia Pythagoræ eorum hæc tenent. Cum ijs qui infinita faciunt principia, extremo loco decertandum est.

Refellitur opinio eorum, qui faciunt infinita principia, & primum Anaxagoræ, deinde Democriti.

C A P. XIX.

ANaxagoram multis modis & sane vehementer exagitat Aristot. Primum quia facit principia infinita, eaque non solum diuersa numero, sed etiam specie: etenim talis infinitas principiorum repugnat tum naturæ, tum scientiæ: naturæ quidem, dupliciter, nam motus naturales simplices finiti sunt, ergo prima principia naturalia, a quibus manant, erunt quoque finita; & ut dicitur 1. de Generat. animal. cap. 1. natura horret infinitum, ac in omnibus rebus amat & querit finem: Scientiæ autem, quoniam id quod est infinitum, est ignotum, nec potest certis vilius scientiæ finibus contineri & comprehendendi. Porro ignoratis principijs rerum naturalium, funditus tollitur earum rerum scientia, quippe quæ ex illis proficitur, atque omnino pendet. Postea, quia partium simularium paruitatem indefinitam esse vult, ita ut cuiusmodi paruitatis nullum putet esse fixum modum, atque terminum: quæ res duas ob causas falsa & absurda esse cognoscitur. Primum, quia sicut omnium rerum essentia, esse, perfectio, potentia, operatio, & instrumenta naturalia, ut qualitates, sunt naturaliter definita, sic etiam paruitas & magnitudo quantitatis certis quibusdam terminis definita esse debet: & sicut ars, quæ naturam imitatur, necessarîo requirit certum quendam modum magnitudinis, tam in instrumentis, quibus utitur, quàm in operibus, quæ perficit, citra quem, & ultra quem modum,

non potest vis artis consistere, neque enim quantacunque nauis possit nauigari, nec quantocunque malleo uel ferramentis uti potest, quia de re in decimo huius operis libro copiose differetur: similiter etiam contingit in natura: tum quia cum totum conlequitur & coalescat ex partibus, eiusque paruitas & magnitudo illarum paruitatem & magnitudinem planè consequatur, si partes animalium & plantarum possunt esse in quantauis paruitate & magnitudine, hinc necessarîo efficitur; ipsas quoque animantes & plantas, quantalibet paruitate & magnitudine præditas esse posse, ergo possent existere homo procerior Cypresso, & minor formica; quod qui concedit, non uideo, cur non itidem concedat, posse ex formica hominem, & ex homine formicam existere. Deinde, quod affirmet in quolibet esse quodlibet, ex quo fit, ut in ea re quæ habet magnitudinem finitam, necessarium sit inesse infinitas infinitas particulas similes, quo quid absurdius, aut magis secum pugnant? nam si totum est finitum, qui potest actu continere diuersas partes infinitas? & si partes sunt infinitæ, fieri non potest, ut non ex ipsis infinitis quippiam existat: præterquam quod, si vnum infinitum non potest esse in natura, multa, atque adeo innumera infinita, nec natura recipere, nec ratio potest capere. Præterea, quod planè existimet omnes res esse inuicem mixtas præter intellectum, nam quæ miscetur eiusmodi sunt, ut rursus & separari, & separata per se coherere queant, quod planè abhorret a natura accidentium, si quidem accidens sic hæret in subiecto, ut ab ea nulla vi seungi, aut seinctum permanere possit: quare, accidentia, si uerè ac proprie loqui uolumus, non possunt dici mixta cum alijs rebus; non igitur omnia cum omnibus mixta sunt. Ad hæc quoniam opimatur generationem rerum tantummodo fieri per compositionem ex partibus similibus, cum sit alter modus generationis ex rebus dissimilibus per alterationem, longè potior & naturæ familiarior, ut lutum ex aqua & terra, homo autem ex semine fit, & ex corpore & anime constat, corpus autem humanum ex tam multis tamque varijs & multiformibus partibus, coagmentatum est. Vide hæc apud Aristot. 1. Physic.

Physic. 235. vsque ad 41. & 1. Metaph. a. tex. 16. ad 19. lege item Lucretium, qui 1. lib. argumentis ex ipsa ductis experientia lepidè consutat hanc sententiam. Ratio Anaxagoræ soluitur ab Aristot. sub finem primi libri Physici, ubi docet generationem effici, partim ex ente, partim ex non ente; ex ente potestate, ex non ente actu: siquidem materia prima ex qua, & in qua fit generatio, huiusmodi est, vt potestate colibeat omnes formas, quæ deinde vi & efficientia ipsius agentis, quasi extenduntur & in actum erumpunt: itaque quod generatur, ante generationem, erat, & non erat; in potentia, erat in finis, & ut ita loquar, in vtero materiæ; non erat actu, sed hoc esse acquirit sibi per generationem. Simplicius autem in 1. & 3. lib. Physic. super tex. 6. & 28. & in 3. de Cælo defendit Anaxagoram, eius sententiam allegoricè interpretando, sed aliud est germanam eius sententiam fideliter exponere, & aliud, conari eam allegoricè commentis ad verisimilem aliquem sensum deflectere & traducere.

Democritum autem, tametsi Aristot. in lib. 1. de Genera. præter ceteros Philosophos commendat, affirmans eum magis phisicè locutum esse de rebus naturalibus, quàm alios, eaque induxisse principia, ex quibus videtur rationes & causas asserere posse eorum omnium quæ cernuntur in natura: attamen in 3. de cælo a 27. vsque ad 40. & a 65. vsque ad finem libri, & item alijs locis, vehementer eum reprehendit, atque oppugnat. primum, quia vacuum, quod nō est ens, facit principium entium, & putat motus naturales indigere vacuo, cum tamen, si vacuum esset, nullus in eo motus fieri posset, ut fusè declaratur in 4. Physic. tex. 70. & a nobis infra disputabitur libro vndecimo huius operis. Tum quia, statuit corpora indiuidua, repugnans & Mathematicis disciplinis, & naturæ continui, quod siuapè natura, infinite secari potest, quæ res certissimis, atque euidētissimis demonstrationibus ostenditur. 6. Physicorum: quāquā de impartibilitate atomorum non videtur inter Democritum & Epicurum conuenire: quam discrepantiā Simplicius in explanatione 6. lib. Physici, statim in principio his verbis commemorat. [Leucippus, inquit, & Demo-

critus, non solum existimant impartibilitatem esse causam primis corporibus, cur non diuidantur, sed etiam paruitatem, & quod careant partibus: Epicurus autem postea existimat ea quidem non carere partibus, sed ipsa dicit esse inseparabilia, propter impartibilitatem: & sæpe quidem Democriti opinionem consutat Aristot. ac fortasse propter illas consutationes quæ contendunt aduersus id, quod atomi careant partibus: Epicurus, qui fuit posterior, atomos quidem seruat impartibiles, quod autem partibus careant, ab eis abstrahit, vt quæ ab Aristot. propterea resellerentur.]

Hactenus Simplicius: quod autem is de Epicuro refert, non obseque significat & docet Lucret. in 1. lib. Præterea, quo motu atomi mouentur? deorsum inquit. non igitur poterunt esse principia eorum, quæ feruntur sursum: nam dicere nullum corpus sua vi tendere ad loca suprema, est nimis manifestè contradicere his, quæ aperte apparent, & sensibus vsurpantur. Postea, vnde atomi motus inest, eum sint omnium qualitatum expertes? si autem mouentur, simili motu omnes ferri, aut sursum, aut deorsum necesse est, quippe cum sint eiusdem naturæ participes: quomodo igitur poterunt inuicem concurrere, & tam varijs modis inter se complicari & connecti? Nam quod Epicurus ait, quosdam atomos in motu suo paululum declinare, & quasi de recta viā ad dexterā leuamve deflectere, scitè ac lepidè ridetur a Cicerone 1. lib. de Natura Deorum, itaque merum Epicuri figmentum; neque enim cum omnium atomorum simplex, similis, & unius modi sit natura, ex ea potest tam in signis variatio proficisci, quare oportet vel omnes atomos similiter declinare a recto cursu, vel nullam. Ad hæc si atomi sunt indiuiduæ, nec habebunt vllam figuram, nec moueri poterunt: siquidem ratio figuræ & motus localis, in eo quod est indiuisibile inesse nequit, vt probatur in sexto libro Physicorum ab Aristot. si etiam vacant omni genere qualitatum, & nullam actionem, vel alterationem accipiunt, nullo modo poterunt ex ipsis effici tam multæ & variæ formæ essentielles stirpium, & animalium, & aliarum rerum: ceu ex lapidibus, & lignis vario situ, aut ordine & figura dispositis, non existit aliqua natura, vel spe-

cies re differens ab ipsis. Hoc argumentum luculenter tractat Gale. in 1. lib. de Elementis. Postremo si est fortuita concursio atomorum, generatio rerum naturalium non deberet esse certa, uti est; ubi enim casus & fortuna dominantur, ibi nihil esse potest certum, definitum, constans, ordinatum, denique nihil tale, quale cernimus esse in rebus naturalibus. Quocirca Aristot. sub finem secundi libri Physicorum disertè docet, Naturam non fortuitò, sed certa via & ratione procedere, & alicuius gratia operari. Iam verò si (vt aiunt) inter quascunque atomos interiaceret uacuum, nullum corpus naturale esset continuum, aut contiguum, neque cohereret inuicem atomi, qua igitur ratione fit earum complexio & copulatio? aut quomodo manent simul quamdiu res durat, aut quid est, quod atomos continet in officio, vt talem tandiu posituram & ordinem cõseruent? neque enim id referri potest ad vacuum, cum sit non ens. Argumenta verò Democriti & Epicuri de necessitate quidem vacui, dissoluuntur ab Aristot. in 4. Physic. de indiuisione autem corporum in 1. lib. de Gener. Atque in singulis veterum opinionibus quod reprehensione dignum sit, adhuc exposuimus. Reliquum est vt quid in omnibus illis desideretur doceamus.

Uniuersè indicantur errata veterum Philosophorum, quibus tamen ignoscere quin etiam gratias agere oportet.

C A P. X X.

PRæter ea, quæ in ueteribus Philosophis adhuc propriè & sigillatim reprehendimus, sunt alia quædam ipsorum errata, quæ nunc breuiter perstringemus. Primum, nemo (Plat. excipio) agnouit materiam primam; cuius ignorantia fecit, vt antiqui nescientes occurrere quibusdam dubitationibus, de medio auferrent generationem, ut significat Aristot. 1. Physic. tex. 78. quamuis Auerr. lib. 12. Metaphysicæ Commen. 3. scribat Democritum fuisse de propinquitioribus in aspi-

Aciendo primam materiam, quod intelligendum est, comparatione eorum Philosophorum, qui fuerunt ante Democritum & Plat. Etenim Plato in Timæo, copiosè & aperte de ipsa loquitur, & secundum Aristot. maxime omnium naturam eius uidit, atque cognouit, vt ipsemet Auerr. testatur 1. Physic. comen. 79. Tùm ignorantur priuationem esse principium generationis, & necessarium & diuersum a materia, vt quamuis non sit ens, nec maneat ad ueniens forma, magnam tamen vim habeat, magnamque opem asserat ad inchoandam & promouendam generationem. Deinde, pauci attigerunt causam efficientem, sine qua tamen materia non magis sufficit ad procedendas res naturales, quàm lignum ad efficiendum lectum, vel aliud quoduis opus artis, citra operam artificis. Anaxagoras quidem vim & principatum causæ efficientis deseruit intellectui, at tamen postea (quod exprobat illi Socrates in Phædone, & Aristot. 1. Metaphysicæ) in declaranda generatione cuiusque rei naturalis, opera illius non utitur, sed omnem vim agendi, totamque efficientiam refert ad qualitates materiarum, ratum & densum; calidum & frigidum. Vide Aristot. 2. Physic. 71. & 2. lib. de Gene. 52. Empedocles etiam inducit duas causas efficientes licet & amicitiam, sed eis tantummodo assignat vim congregandi & segregandi, carcerum autem motuum, & actionum, atque effectuum naturalium, quæ nam sit potestas & vis efficiens, nusquam ostendit. Præterea formam & quod quid erat esse rei, cuius cognitio ad res definiendas & demonstrandas pernecessaria est, primum omnium subodoratè esse Democritum, non quod existimaret illam esse principium, sed quod ipsa re & veritate in id traheret, auctor est Aristot. 1. lib. de partibus animal. cap. 1. Postea Socrates in huius peruestigationem studiosè & diligenter incubuit, sed is vim & rationem formæ negat positam esse in substantijs naturalibus, quæ percipiuntur sensibus, totamque attribuit substantijs quibusdam separatis quas ipse vocat Ideas. Auerr. autem lib. 2. Physic. comen. 9. ait veteres putasse solam materiam, quæ est subiecta omnibus rebus esse substantiam earum, neque distinxisse formam accidentalem a formis substantialibus. Aristot. etiam 2. Physic. 22. & 1. Metaph.

taph. & in 2. Phisic. 75 de antiquis loquens, qui videntur omnia referre in materiam, sic ait: [Etenim etiam si aliam causam quam materiam dicunt, tamen solum tangentes eam, valere sinunt.] Postremo sine & boni, cuius gratia natura facit omnia sua opera, & cuius ratio sicut in rebus artificiosis sic in naturalibus magnam vim habet, vel nemo vidit, vel quasi per nebulam vidit, vel nemo exposuit, aut numeravit in principijs, vel certe nemo nisi valde fabulose & enigmaticè huiusmodi causam tradidit: ut veteres illi Theologi & Poetae, qui amorem, tanquam Deum quendam & unam de primis causis inducunt. Veteres igitur, pauca vere, multa falsè, plurima supervacaneè, omnia inordinate & obscure nihil propemodum demonstrativè & scientificè tradiderunt. itaque pulchrè scribit Arist. in fine 1. Metaphysicæ. Philosophiam apud illos veteres fuisse tanquam infantem, & tunc primum quasi balbutiendo loqui cepisse.

Cæterum idem Arist. in 2. Metaphysicæ tex. 2. auctor est, antiquis Philosophis, non modo si quid errarunt, esse condonandum, propterea quòd primi omnium ingressi sunt ad philosophiãdam, sine ijs prædijs & adiumentis, quibus posteri minime caruerunt, sed etiam agendas esse gratias, qui nos ad benè philosophandum, & vehementer excitarunt, & vtiliter exercuerunt. Verùm præstat Aristot. verba singulari in veteres Philosophos observatæ & pietatis plena, hic adscribere. [Sed non solum (inquit) illis agenda sunt gratiæ, quorum opinionibus quis acquiescet, sed il-

lis etiam qui superficialitèr dixerunt, conserunt enim aliquid etiam illi, habitum namque nostrum exercuerunt: si enim Timotheus non fuisset, multum melioris nequaquam habuissetus, si tamen Platonis non extisset, ne Timotheus quidem fuisset: simili modo & de illis est qui de veritate asseruerunt, a quibusdam enim aliquas acceperimus opiniones, quidã verò, ut hi fierent, causa fuerunt.] De veterum igitur opinionibus, quæ pertinent ad principia rerum naturalium (ut aliquis tandem huic libro terminus & finis imponatur) ita sit a nobis non (ut opinor) indiligenter, nec ineptè disputatum. De Platonis autem opinione mirum nemini videri debet, nihil a nobis hoc in libro dictum esse: nam cum de principijs rerum plurimæ atque grauissimæ quæstiones & controversiæ sint inter Platonem & Aristotlem nequaquam satis adhuc explicatæ, alijs quidem hos duos Philosophos non rebus, sed verbis tantùm dissidere affirmantibus, alijs autem contententibus eos inter se omnino discrepare, non debuit tanta quæstionũ moles in hunc libellum intrudi, & opinio Platonis simul cum aliorum Philosophorum sententijs inuolui, & communi iudicio cognosci, sed satius fuit eam destinato in id libro aliquo, separatim explicari, & subtiliter ac propriè dijudicari.

Cur non sit hoc libro expressa doctrina Platonis de principijs rerum naturalium.

C

Præclara Arist. sententia.

Finis Quarti Libri.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

A

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

DE MATERIA PRIMA ET PRIVATIONE

LIBER QUINTVS.

HROPOSITIS atque dijudicatis opinionibus uterum Philosophorum de principijs rerum naturalium, sequitur ut deinceps aperiamus sententiam & doctrinam Arist. de huiusmodi principijs, quam nos vero proximam esse arbitramur. Primum igitur quid Arist. de Principijs rerum naturalium vniuersè docuit, exponemus: tñ de Materia prima copiosissimè disputabimus; ad extremum nonnulla etiam de Privatione breuiter tractabimus. Sed ut omnes intelligant, quantum viri iudicio ac testi monio totius antiquitatis, in omni genere doctrinæ fuerit Aristoteles, & quod eum nos merito, posthabitis cæteris Philosophis, sequi & imitari studemus, non nihil hoc loco de eius laudibus, dicendum est.

De laudibus Aristotelis.

C A P. I.

ARISTOTELES (Quem ego sane puto non temere ita uocatum esse, quippe cum omnes penè disciplinas ad extremum optimumque finem perduxerit) fuit natione Græcus, non modo singulare decus Græciæ, sed eximium orbis terræ ornamentum: patria Stagiritæ, quam urbem cæteroguin per se obscuram & ignobilem & penè dirutam ac euersam, Philippus Macedonum Rex (ut ait Plutarchus in Alexandro) vel ut scribit Plin. lib. 7. c. 29. Alexander Magnus, Aristotelis gratificaturus, instaurari & ornari iussit. Gentilis eius

AEsculapius Medicus apud Ethnicos Deus, memoratur. Plat. per viginti annos præceptor vsus est, a quo mens Gyrnassij sui se lebat appellari. Discipulinam eius meliorem amplioreque reddidit, & tanquam bonus hæres patrimonium acceptum, non modo conseruauit, sed purgatum, atque perpolitum multo maxime amplificauit: Ingenij acuminè inferior nullo, grauitate iudicij parem habens neminem, varietate scriptorum & præstantia, vberior cunctis atque illustrior. Floruit nobilitate discipulorum, in quibus vnus fuit Alexander Rex Macedonum, quem Philippus pater, gaudere se dixit (ut refert Gell. lib. 9. cap. 3.) non tam quod eum genuisset, quam quod eo tempore eum nati contigisset, quo posset ab Arist. imbui optimis præceptis, institutisque Philosophiæ. Tantum vero magistro suo Alexander tribuebat, ut ei diceret se non minus debere, quam parenti, cum ab hoc viuendi, ab illo benè viuendi rationem accepisset. Alter eius auditor Theophrastus extitit, qui singulari doctrinæ, quam ex illo hauserat, tantam dicendi suauitatem adiuxit, ut cum antea diceretur Tyrannus, eum Arist. propter diuinitatem quandam orationis, Theophrastum appellauerit. Fuit Aristoteles auctor, & Princeps disciplinæ Peripateticæ, quæ longè præferenda est alijs sectis Philosophorum: non solè quia est propior veritati, & ab errorum sordibus purior atque remotior, sed quia est vberior, ornatus, neruosior, magisque accommodata ad erudiendos homines, uitamque eiuudem instruendam. Verùm de laudibus doctrinæ Peripateticæ multa sunt apud Ciceronem in quinto libro de finibus eleganter & ciuicè conscripta. Hæc doctrina multos annos olim iacuit inculca,

De deserta, vel iniuria temporum vel hominum indigentia: sed statim ut splendor eius mortalibus affulsit, raptim ad se omnium animos, stupidaque convertit. Etenim ab Alexandro Aphrodisiaco, qui primus dicitur adiutus Socratici magistri sui opera, lucem attulisse ad intelligendum & interpretandum Aristotelem; usque ad hunc diem, ita esculpta, & illustrata fuit commentarijs eorum qui ad explanandum Aristoteli maxima ingenia, summa studia, accuratissima iudicia, multarumque rerum copiam & scientiam attulerunt: ut reiectis alijs Philosophis, vnus iamdiu floreat, & regnet Aristoteles: vnus cunctis penè hominibus sit in honore, & delictijs: vnus denique hinc eum ducentem, & auctorem sequantur, quicumque se ad Philosophiam bonarumque artium studia dederunt.

Huius igitur viri, quem admirata est antiquitas, posteritas verò etiam venerata, & (vt Lucretij verbis utar.)

Qui genus humanum ingenio superauit, & omnes

Præstinxit stellas, exortus vti æthereus sol.

Huius inquam uiri præstantiam, virtutesque laudando consequi velle, simile est, ut siquis vellet aut Oceanum exhaurire, aut stellas cæli dinumerare, & mundi totius magnitudinem manibus suis metiri. Sed ne ingrati animi nobis crimini datur, quòd eius uiri laudes taciti prætereamus, eum tantum debemus, quicumque Philosophiam colimus, uolui breuiter ascribere: hinc ea, quæ de Arist. uiri auctoritate doctrinaque præstantes, memorie prouiderunt.

Cicero quodam loco ita scribit. [Sed quis omnium doctor? quis acutior? quis in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acrior Arist. fuit?] Et alibi. [Cum omnis, inquit, ratio diligens discernendi duas habeat partes, unam inueniendi, alteram iudicandi, vtriusque Princeps, ut mihi quidè uideatur, Arist. fuit.] Multis item in locis, appellat eum uirum diuino ingenio excellentè, subtilitate, & copia, longe omnibus, uno excepto Plat. præstantem & scientia, & diligentia, & quem ipse maxime omnium admittit. Sed quia multi qui nõ Arist. Græcum, sed barbaras, sordidasque Latinorum interpretum versiones eius legunt, solent in eo reprehendè reiectionem, asperitatem, obscuritatemque orationis, audiunt hi Cicero optimam dicendi iudicem atque magistrum, ita de eo scribentem. [Cum tuus ille Stoicus sapiens syllabatim illa dixerit, ueniet stultitiam orationis aureum fundens Arist. qui illum desipere dicat &c.] Et alio loco. [A libris Arist. te obscuritas reiecit: rhetor autem ille magnus (vt opinor) Aristotelica se ignorare respondit, quod quidem minime sum admiratus, tui Philosophum Rhetori non esse cognitum, qui ab ipsis Philosophis, præter admodum paucos, ignoratur, quibus eo minus ignoscendum est; quòd nõ modo rebus, his, quæ ab illo dictæ, & inuèntæ sunt, allici debuerit, sed dicendi quoque incredulitatem quodam copia, tum etiam suauitate.]

Plinius de Arist. a quo magnam partem mutuatus est earum rerum, quarum tam locupletem, & nobilem reuoluit historiam, hoc modo scribit lib. 8. c. 16. [Arist. diuersa tradit, vir, quò in his magna securitas ex parte præstandi reor, Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegataque hac commentatione Arist. summo in omni doctrina uirò, aliquot millia hominum in totius Asia, Græciæque tractu parere iussa, omnium quos venates aucupatos, piscatosque alebant, quibusque viuaria, armenta, aluercia, piscinæ, auicilia in cura erant, nequid usquam sentium ignoraretur ab eo, quos percontando, quinquaginta ferme uolumina illa præclara de animalibus condidit.] Idem alio in loco appellat Arist. uirum immensè subtilitatis. Alexander Aphrodisiaco (ut refert Auerr. in lib. 12. Metaphy. comm. 18.) inquit discipulatus, & magis remotus ab errore & repugnantia, quam aliorum Philosophorum: quocirca hanc unam uiam esse ingrediendam his, qui ad sapientiam student peruenire.

Themistius (siue is fuerit Simplicius qui conscripsit illud præcimum in lib. Physicorum Aristot.) magnam sane laudem tribuit Arist. nam conferens eum cum alijs Philosophis sic ait. [Genus Philosophi hæc Aristoteles distat a cæteris, quatenus obscuritates, & scirpos illorum transiulit in perspicuam, & propriam expositionem, & uim præterea præbationibus & syllogismis adiecit. A Plat. autè eo uideatur distans, quod demonstrationes apertius, illustratiusq; inducit, & quòd ea u principia a sensu, & ab euiden-

179

Ex Plinio.

Ex Alexandro Aphrodisiaco.

Ex Themistio.

Laudis Aristotelis ex Cicero.

179

tibus rationibus finit. Ab omnibus pretere
rea simul in eo diffidet, quod partes omnes
Philosophiæ naturalis usque ad singularia
evoluit, ac resolutas reliquit.] Non est
dissimile quod ait Simplicius in proœmio
suo super Categorias Aristotelis, ubi verba
facit de genere commentationis Aristote-
licæ, quem locum studio breuitatis non ap-
ponam.

De Auer. Sed quid ego dicam de Auerro? Mihi
quidem uidetur is, non habere Aristote-
lem tanquam unum aliquem mortaliū,
sed veluti Deum quendam Philosopho-
rum colere, atque uenerari. Longum es-
set colligere omnes sententias eius, quæ ad
laudationē Aristotelis pertinent: nos pau-
cis in præsentia contenti erimus. In proœ-
mio suo Physico ita scribit. [Aristoteles
tres scientias inuenit, logicam naturalem
& diuinam: & nullus error inuentus est vl-
que ad hoc tempus, quod est mille & quin-
gentorum annorum, & talem uirtutem esse
in uno indiuiduo, potius est miraculo-
sum, quàm humanum.] Idem in tertio
de Anima commento 14. [Aristoteles (in-
quit) fuit regula & exemplar, quod natura
inuenit ad demonstrandum ultimam perfe-
ctionem humanam in materijs.] Idem in
primo de generatione animalium sic ait.
[Laudemus Deum, qui separauit hunc vi-
rum ab alijs in perfectione, & appropria-
uit ei ultimam dignitatem humanam, quā
nullus homo potest in ulla ætate attinge-
re.] Idem in libro de destructionum disputa-
tione tertia in solutione dubitationis 13. ita
scribit. [Aristotelis doctrina est summa ue-
ritas, quoniam eius intellectus fuit finis hu-
mani intellectus, quare bene dicitur de il-
lo, quod ipse fuit creatus & datus nobis di-
uina prouidentia, ut non ignoremus possibi-
lia sciri.] Et alio quodā loco inquit, [Arist.
fuisse Principem, per quē perficiuntur om-
nes sapientes, qui fuerunt post eum, licet
differant inter se in intelligēdo verba eius,
& in eo quod sequitur ex eis.] Hæc Auer-
roes. Si cui autem uidetur Auerroes in lau-
dando Aristotele nimis fuisse, & transiisse
sines veritatis, is sciat me illi assentiri, nec
me posuisse hæc loca, quod putem tantum
esse tribuendum Aristoteli, aut quod existi-
mem eum nusquam offendisse, & ab omni
errore vacasse: scio enim eum & ignorasse
multa & plurimis grauissimisque Philoso-

A phia questionibus, vel hæc transiisse, vel eum
a uero aberrasse; Sed ut ostenderem, quan-
ta in laude, ac honore nomen & doctrina
eius apud clarissimos quosque viros omni-
bus seculis extitisset. Hunc igitur tantū vi-
rum, quem ego constitui in huius operis
molitione sequi & imitari, libet nunc ijs-
dem uerbis præfari, quibus Epicurus
suum, minus profecto uere ac dignè, Lu-
cretius libro tertio affatus est.

E tenebris tantis tam clarum extollere
lumen.

Qui primus potuisti, illustrans commo-
da uita.

B Te sequor o Graiæ gentis decus, inque
tuis nunc

Fixa pedum pono pressis uestigia fi-
gnis.

Non ita certandi cupidus, quàm pro-
pter amorem

Quod te imitari aueo. Quid enim con-
tendat hirundo

Cycnis? aut quid nam tremulis facere
artibus hædi,

Consimile in cursu possint, ac fortis e-
qui uis?

Tu pater ex rerum inuentor, tu patria
nobis

Suppeditas præcepta, tuis ex inclyte
chartis

Floriferis, ut apes, in salubus, omnia
libant:

Omnia nos itidem depascimur aurea
dicta,

Aurea perpetua semper dignissima vita.

*Quæ Aristoteles de principijs rerum
naturalium, & quibus locis
scripta reliquerit.*

C. A. P. II.

D E principijs rerum naturalium uni-
uersæ quidem hæc fere docuit A-
ristot. Primò, principia oportet
esse contraria, primo Physicorum textu
41. Secundo, quod non possit esse tantum-
modò vnum principium. Tertio, quod non
possint esse infinita, tex. 50. Quarto, quod
præter duo principia contraria, opus sit
tertio, quod illorum duorum sit tanquam
subie-

*De princi-
pijs in com-
muni.*

subie-

subiectum & materia, tex. 51. Quinto, principia neque esse plura, neque pauciora quã tria, hoc est Materiam, Formam, & Privationem, textu 56. Sexto, ex his tribus principijs duo esse per se causas eius quod sit, nimirum materiam & formam, tertium ut delictet privationem, esse per accidens, tex. 66. Septimò, principia quodam modo esse duo, quodam modo autem tria: nam principia per se, ac re ipsa, sunt duo, Materia, & Forma: simpliciter autem, principia sunt tria, Materia, Forma, & Privatio, tex. 67.

De Materia prima.

De singulis autem principijs speciatim ac proprie, hæc tradidit: ac de Materia qui dem primum hæc: Primò, Materiam non esse scibilem nisi per analogiam ad materiam rerum artificialium. 1. Physic. textu 69. Secundo, Materiam per se ignotam esse & cognosci negatione, libro 7. Metaphy. textu 35. & libro decimo textu 24. Tertio, quòd Materia non est ens sicut hoc aliquid primò Physicorum tex. 69. Quarto, Cognita natura Materiz soluit omnem antiquorum ignorantiã & dubitationes, lib. 1. Physicorum textu 78. Quintò, Materiam per se esse ens & prope substantiam 1. Physic. textu 79. Sexto, Materiam etiam post generationem manentem unã cum forma, esse causam eorum quæ sunt, tanquam matrem. 1. Physic. textu 80. Septimò, Materia expetit formam sicut turpe pulchrum & femina uirum. 1. Physic. tex. 81. Octauò, Materiam per se, ac secundum potentiam suam esse ingenerabilem, & incorruptibilem. 1. Physic. textu 82. Nonò, Materiam esse primum subiectum ex quo inexistente res sunt, & in quod ultimũ eorum puntur: ibidem. Decimò, Materiam per se, neque quid, neque quantum esse, neque aliquid aliorum quibus ens determinatur, neque etiam negationes horum: septimo libro Metaphysicorum tex. 8. Undecimò, Cuncta quæ transmutantur, habere materiam, lib. 12. Metaphysicorum textu 10. Duodecimò, Materiam esse causam cur aliquid sit possibile esse & non esse: libro septimo Metaphysicorum textu 22. & primo de Cælo textu 136. Decimotertio, In corporibus æternis & incorruptibilibus esse quidem Materiam, sed diuersam a materia rerum sublunarium: lib. octauo Metaphysicorum textu 12. & libro duodecimo

A textu 10. Decimoquarto, Materiam primam per se non esse separabilem, & semper cum contrarietate existere: secundo libro de Generatione textu 6. Decimoquinto, Impossibile est materiam habentem non existere aliquid contrarium: in libro de longitudine, & breuitate uitæ, cap. 2. Decimosexto, Ex non ente simpliciter impossibile est fieri aliquid, sed ex eo quod partim est non ens, partim ens, posse fieri, cuiusmodi est materia, quæ non est id quod generatur actus, sed potestatis, & habet adiunctam privationem propter quam est non ens: primo Physic. 75. & 78. Decimo septimò, Intelligentias æternas esse & pro se immobiles, quia sunt sine materia, lib. duodecimo Metaphysicorum textu 30. quasi nihil habens materiam, talem nimirum, qualis est in rebus sublunariis, possit esse æternum.

De Forma hæc tradit varijs locis. Primò, Formam esse rationem, exemplar & quod quid esse rei: secundo Physicorum textu 28. Secundo, Formam presentiam & absentiam suam sufficere ad faciendam transmutationem, primo Physic. 68. Tertio, Formam esse quiddam diuinum, bonum, & appetibile 1. Physic. textu 81. Quarto, Vnumquodque est, & denominatur simpliciter tale, non propter materiam, sed propter formam: secundo Physic. tex. 11. Quintò, Forma naturalis non est separabilis nisi secundum rationem tantum, & est magis natura, quàm materia lib. 2. Physic. textu 12. Sexto, Forma & finis in naturalibus idem sunt 2. Physic. tex. 70. Septimò, Forma est causa materie, sed non contrã; quare magis hæc quàm illa Physico considerata est. lib. 2. Physic. tex. 91. Octauò, Formam esse prius & magis ens quàm materiam, & compositum lib. 7. Metaphysicorum textu 7. Nonò, Substantia, quæ est secundum formam, est sicut numerus, hoc est constituitur in indissolubile, nec suscipit magis & minus, lib. 8. Metaphysicorum tex. 10. Decimò, Presente forma & que uocatur habitus, & finis, seu terminus, cessat generatio, & motus. lib. 1. de generatione tex. 55. Undecimò, Physico agendum esse de formis corruptibilibus & inseparabilibus a materia, de separabilibus autem a materia tractandum esse: Metaphysico, primo libro Physicorum 83. secundum

De Formis.

do Physicorum, 26. & sexto Metaphysicorum 2.

De Priuatione.

De priuatione docet hęc. Primo, Priuatione non manet re facta: primo Physicorum tex. 59. & 60. Secundo, Priuatione est principium per accidens, & est quasi accidens materiae 1. Physic. tex. 66. Tertio, Priuatione re uel numero, non differt a materia, sed tantum ratione uel secundum esse. 1. Physic. tex. 67. & 79. Quarto, Priuatione per se est non ens. 1. Physic. textu 73. & 79. Quinto, Priuatione, ad maleficium ipsius incidenti intellectum, uidebitur penitus non esse, & esse causa corruptionis rerum, potius quam generationis; quanquam ipsa utriusque sanę, diuersa tamen ratione causa est. 1. Physic. textu 80. Sexto, Priuatione non expetit formam, quia est illi contraria. 1. Physic. textu 81. Septimo, Materia est generabilis & corruptibilis non secundum se, sed ob priuationem, quę in ea est. tex. 82. Octauo, Priuatione est quodammodo forma; lib. 2. Physic. tex. 15. Hęc fere Aristoteles de principijs rerum naturalium: Deinceps de Materia disseramus; ac primõ uariis eius nomina & appellaciones apud Philosophos uisitas, exponamus.

De varijs significationibus & uocabulis Materie apud Philosophos uisitat.

C A P. III.

Quonia Aristoteles primo libro de celo tex. 110. præcipit, si uox eius rei de qua differendum est, multiplex fuerit, eam primum distinguendam esse, explicando significationes eius; postea ponendam & constituendam esse, qua significatione usurpanda sit; Idcirco cum uarię sint acceptiones & uocabula materię, de qua hoc lib. agendum est, libet ante omnia, huiusmodi significationes & uocabula explanare. Primum, Materie triplex est, una alterationis tantum, ex qua mutata nec permanente res efficitur, sic alimentum uiuentis, & ligna ignis materiam dicimus: Altera compositionis tantum ex qua manente nec alterata res fit, quo modo literę

Varij diuisiones Materie.

sunt materia syllabarum, & lapides domus: Tertia utriusque, ex qua nimirum & manente, & tamen aliquo modo alterata res fit; sic affecta sunt miscibilia ad mixtum, ut patet in Oxymelle: uide hanc distinctionem apud Auerroem; secundo lib. Physic. comm. 31. Deinde materia, alia est prima, alia secunda: Illa per se est simplex, informis, & capax atque receptaculus omnium formarum: hæc habet formam, & est composita, sed dicitur materia, comparatione posterioris & perfectioris formę cui subijcitur & quam in se recipit: sic elementa sunt materia mixti, & partes similes dissimilarij, & corpus organicum animę.

B *Amplius* Materia, alia est ex qua res fit; ut lapides domus: alia in qua res inhæret, sic substantia est materia uel potius subiectum accidentium, ut significat Aristoteles lib. 8. Metaphysicę tex. 12. alia circa quam, qua ratione patiens agentis, & mobile mouentis materiam esse dicimus: atque hinc nomen materię transfatum est ad artes & disciplinas, quarum materiam appellamus id circa quę contemplationem & tractationem uersantur: & Aristoteles primo Meteor. cap. 2. hunc mundum

C inferiorem inquit esse quę materiam, quę agitatur, formatur, & regitur a corporibus celestibus. Postremo, alia est materia proxima, alia remota: lib. 9. Metaphysicę. 12. proxima est ex qua immediate & sine alia mutatione sui potest fieri id cuius materia dicitur, ueluti lignum & æs sunt materia proxima statuę, quoniam ex illis immediate potest fieri statuę terra uel aqua non sunt materia proxima statuę, sed remota, quoniam necesse est prius terram commutari in lignum uel æs, quam ut ex ipsa possit confici statuę; quamobrem cum

D quid dicitur esse in potentia tale, proprie id conuenit materię proximę non remotę: non enim dicimus terram esse potentia hominem, sed semen, uel menstrua. Omittimus hic diuisionem Materię in sensibilem & intelligibilem, secundum quam Mathematici dicuntur considerare non materiam sensibilem, sed intelligibilem, ut docet Aristoteles lib. 7. Metaphysicę tex. 39. & item illam diuisionem materię in essentialis homini, caput autem, brachia, tho-

est, etiam, sunt materia integralis ipsius A
corpore.

*Varia Ma-
teria voca-
bitur.*

Apud Peripateticos tria sunt uocabu-
la Materie: unum, Materia, alterum Sub-
iectum, tertium Elementum: differen-
tiam inter materiam, & subiectum tradit
Themistius & confirmat testimonio Boe-
thii, primo Physic. super textum 61. mate-
ria enim dicitur ratione formæ futuræ ad
quam est in potentia, subiectum autem ra-
tione formæ præsentis, quam sustinet: sed
præstat ira distinguere, ut materia dicatur
ratione formæ substantialis siue futuræ, si-
ue præsentis; subiectum ratione formæ ac-
cidentariæ vel motuum, aut transmutatio-
nis; nam neque accidentia proprie ha-
bent materiam, sed subiectum, ut est in
octavo Metaphysicæ textu 12. neque for-
ma substantialis est in subiecto, ut præcla-
rè docet Alexander primo libro natura-
lium questionum capite 17. & traditur ab
Aristotele in categoria substantiæ, cum
ait commune esse omni substantiæ in sub-
iecto non esse. Apud Platonicos, ut vi-
dere est in Timæo, appellatur τὰ ἀείδητα id
est, omnia habens, conceptaculum, gre-
mium, sinus, locus formarum, mater, &
nutrix. Apud Arabicos scriptores, origo,
massa, sylva, seminarium nuncupatur.
Vide Albertum Magnum primo Physico.
tractatu ultimo, capite 12.

*Quid inter
materiã et
subiectũ in-
terfuit.*

*An sit necessaria Materia in re-
bus naturalibus.*

C A P. IIII.

*Probat
sepe ratio
nibus ma-
teriam esse
necessariã.*

DE Materia quatuor illa quæstio-
nes, an sit, quid sit, qualis sit, & pro-
pter quid sit, explicandæ sunt. Ac
primum Materiam esse, & necessariam esse
in rebus naturalibus, facile ostendi potest
his rationibus. Primò quia ex nihilo nihil
feri potest, & omne quod sit, ex aliquo &
ab aliquo & aliquid sit, imò, non quodlibet
potest fieri ex quolibet, sed ex certo & de-
finito subiecto. Deinde, omnis transmuta-
tio per se fit ex opposito ad oppositum,
siue illud oppositum sit priuatio, siue con-
trarium: at utrumque horum necessariò re-
quirat aliquod subiectum, in quo insit: &

cum in transmutatione v. g. caloris in frigus ipsum frigus non recipiat in se calorem, neque fiat calidum (non enim unum contrarium accipit & fouet alterum contrarium, sed potius illud a se expellit, & corrumpere conatur) necessarium est aliquod tertium, medium inter calorem & frigus, utriusque capax & vicissim particeps: Hanc rationem potissimum usurpat & inculcat Aristoteles, ut videre licet primo Physic. 51. usque ad 54. & octavo Metaph. tex. 4. & libro duodecimo textu 7. Postea, si ad productionem rerum non esset opus subiectum aliquod, ergo quolibet productio fieri posset in instanti, & sine dispositionibus illis antecedentibus, quod experientia docet esse falsum; nam generationes Physicæ ut arborum, & animalium non subito sed paulatim certis definitisque temporibus perficiuntur; idque propterea euenit, quòd materia paulatim ab agente naturali preparatur & idonea fit ad accipiendam formam substantialem. Ad hæc, facta inductione per omnes transmutationes conspicuum erit, semper esse necessarium aliquod subiectum; ut patet contemplanti transmutationes artificiales, naturales, accidentales, & substantiales tam uiuentium, quæ sunt ex semine, quàm mixtorum, quæ ex elementis, & ipsorum elementorum, quorum semper unum fit ex alio; nec ullam mutationem sine subiecto fieri posse, adhuc probauit experientia. Præterea, omnis transmutatio est actio, actio nequit esse sine agente, nec agens sine patiente, cum sint relatiua, ergo in omni transmutatione est necessarium aliquod subiectum patiens: & cum generatio non sit actio immanens in generante, & aliquo ipsum generans generaretur, quare simul esset & non esset, nam quatenus generat, iam est, quatenus generatur, non est; oportet eam esse actio nem transcurrentem in aliquod subiectum. Quid plura? omnis transmutatio, tum quoniam est accidens quoddam, tum quia est motus, qui definitur actus entis in potentia, & non est in mouente, sed in mobili, necessariò indiget subiecto. Ad hæc, si non est necessaria materia, ergo veliampridem cessasset generatio, quippè cum omnes formæ Physicæ sint corruptibiles: vel ex nihilo effici & rescipi possent; cui po-

B

C

D

fitioni consequentia sunt plurima, & grauissima incommoda; quæ plurimis & disertissimis uerbis persequitur Lucretius primo: nam cur non quodlibet agens æqualiter & indifferenter agit in quamlibet re; si ad agendum non est opus materia? imò qui tollit materiam, unâ quoque tollit omnem actionem, omnemque potentiam actiuam, utpotè quæ sine patiente consistere ne queat.

Esse autem necessariò ponendam aliquam materiam primam, perspicuum & certum fieri potest ex eo, quòd si non daretur prima materia, neque essent aliæ materię; nam posteriores materię sustentantur a prioribus; & nisi detur prima, essent in re naturali infinitæ materię; quare etiam infinitæ formę; & nullum esset corpus simplex; & eunt quælibet formã addat rei aliquem gradum perfectionis; & prebeat aliquam operationem; res naturales haberent infinitas perfectiones & actiones. Immo non est propriè alia materia nisi prima, nam quæ sunt præter materiam primam, sunt formę, quarum priores & imperfectiores dicuntur materia posteriorum & perfectiorum: aut certò sunt composita, quæ formantur & perficiuntur a formis. Itaque nomen & ratio materię præcipuè conuenit materię primæ: ipsa enim maximè est in potentia ad omnia, ipsa maximè est per se informis, ipsa maximè subijecit contrarijs, eaque uicissim recipit & abijcit, ipsa est ex qua omnes res naturales constituuntur & constant. manifestum igitur est materiam præsertim primam, esse maximè necessariam.

De Creatione.

C A P. V.

Hic locus nos admonet, ut priùs quàm progrediamur ad enodandas alias quæstiones, quæ de Materia prima propositæ sunt, nonnihil dicamus de creatione. Et enim quæ præcedenti capite posita sunt, ea uidentur funditus tollere creationem. Si enim materia necessaria est ad cuiuslibet rei productionem, ergo non potest quicquam ex nihilo effici;

A cui necessariò consequens est, nullam esse creationem. At Theologia Christiana, cui nullus error nullumque mendacium subselle potest, pro uero & certo docet, non modò possibilem esse creationem, sed ea plerunque usum esse Deum in rebus procreandis. Quare ut hunc etiam locum in Philosophia illustremus, uideamus primùm quid sit creatio; tum an ea concedi & admitti queat secundum Aristotelis doctrinam: ad extremum an creationem esse possibilem, lumine naturæ cognosci possit, & manifestis atque necessarijs rationibus demonstrari.

B Quinque fuerunt opiniones de generatione rerum. Vna, nullam esse generationem; eorù uidelicet qui faciebant omnia esse unum ens immobile; quam sententiam Aristoteles attribuit Parmenidi & Melisso; Altera, nihil de nouo generari; sed generationem nihil aliud esse; quam segregationem quandam & manifestationem eorù, quæ prius erant permixta & abscondita: quæ sententia fuit Anaxagoræ. Tertia (quam perhibent fuisse Anticnæ) formas naturales ex nihilo creati a quadam intelligentia, quæ præsidens huic mundo inferiori, producit omnes formas, intelligibiles, sensibiles, & Physicas: itaque agentia particularia tantum disponere materiam ad recipiendas huiusmodi formas. Quarta, Aristotelis qui sensit omnes formas naturales & mortales produci ex materia; ab agentibus particularibus; & idem esse agens disponens materiam, & inducens formam. vide Auerroem septimo Metaphy. commento. 31. & duodecimo libro Metaph. commento. 18. Quinta, nostrorum Theologorum; qui distinguunt res quæ producuntur, in res materiales & immateriales; & rerum materialium productionem, in primam quæ initio simul cum molitione mundi a Deo facta est; & eam quæ post consecuta est, quasi per propagationem; & item potentiam Dei in absolutam & infinitam, atque in ordinariam, & quæ ad causas secundas naturales temperata & accommodata est. His positis; conuenienter ijs quæ in sacris literis scripta sunt, affirmant, res immateriales creati a Deo, siquidem non possunt ex materia effici; tum aiunt primam rerum materialium productionem fuisse ex nihilo: cum enim

Quinque Philosophorum opinioes de rerum productione.

D Quæ ad causas secundas naturales temperata & accommodata est. His positis; conuenienter ijs quæ in sacris literis scripta sunt, affirmant, res immateriales creati a Deo, siquidem non possunt ex materia effici; tum aiunt primam rerum materialium productionem fuisse ex nihilo: cum enim

enim simul cum ipsi rebus producta fuerit materia, non præcesserat aliquid ex quo eam subiecto, tales res fieri possent; ac cæteras productiones earum rerum, quæ sunt veluti propagationes illius primæ productionis, docent fieri ex materia, ab agentibus naturalibus secundum legem ordinariam: secundum potentiam autem Dei absolutam, etiam tunc posse creati ex nihilo, propterea quod Deus sit agens liberum infinitæ virtutis, & potens immediate ac per se facere quicquid fecit per causas secundas. Hæc Theologi de procreatione rerum & necessitate materiae, gravissimè verissimèque philosophantur. Sed his expofitis notionem creationis euoluamus, atque illustremus.

Sex res necessario concurrere ad generationem rerum naturalium.

Aperiamus igitur quid sit creatio: cuius vis, & natura facilius perspicitur poterit, si eam cõseruamus cum generatione: in qua sex potissimum res cernuntur: Prima est, subiectum seu materia, è cuius potentia forma naturalis per generationem quasi extenditur, & producitur ad actum: neque enim generatio physica sine subiecto & materia constare potest. Secunda est, terminus a quo, qui est prinatio, hoc est negatio formæ in subiecto apto: homo enim generatur ex femine, quod non est homo, sed aptum est fieri hominem. Tertia est, terminus ad quem qui est res corporæa, materialis, corripibilis: nam in generationibus omnino physicis & rebus materialium, de quibus in præsentia loquimur, termini ad quos terminantur generationes, sunt formæ substantiales corporum naturalium, corporeæ & mortales. Quarta est motus qui est veluti genus ipsius generationis, & generatio est quædam actio transiens in subiectum, & successivè fit propter dispositiones, quas necessario prærequirit. Quinta, generatio requirit tempus, & locum: tempus, quoniam est motus, cuius mensura est tempus: locum, quoniam fit ex alio corpore quod est in loco: & quia id, quod generatur est corporeum, & mobile localiter cum sit res naturalis. Sexta, generatio fit a causa particulari, & vniuersali, neque enim sufficeret vniuersalis, vj est cælum, vel etiam intelligentia quævis præter Deum, cum sit per se indifferens & indeterminata ad productionem huius vel illius effectus parti-

Acularis, neque sola particularis causa sufficeret, cum hæc non moueat, nisi mota ab vniuersali causa, & id manifestè comprobatur experientia: Sol enim & homo, vt inquit Aristot. generant hominem. Si hoc autem in generatione hominis fieri oportet, quanto magis in procreatione aliarum rerum naturalium idem fieri necesse est? hæc sunt in generatione naturali: at in creatione nihil horum reperitur; cum enim fiat ex nihilo, neque habeat pro subiecto vllam materiam, neque pro termino a quo priuationem quæ supponit subiectum, neque erit motus, cum is fit actus alicuius mobilis, neque actio erit transiens, ac proinde non fiet in tempore; neque potest creatio fieri a causis secundis, sed tantum immediate a causa prima; tum quia causæ secundæ non possunt operari nisi per motum, qui subiecto indiget, quod abest creationi: tum etiam quia cum inter nihil & ens sit infinita distantia, vtpote inter quæ nulla sit proportio; creatio quæ præcedit ex nihilo ad ens, requirit in agente infinitam virtutem, quæ infinitas aut nulla est in rebus aut certe tantum in primo agente esse potest: Iam verò terminus creationis per se, est res immaterialis, & incorruptibilis (loquor de termino creationis, qui non potest alia ratione produci quàm per creationem) quæ res siue non sit ex materia, ita non dependet a materia, ac proinde non habet contrarium: & quoniam omnis mutatio physica uertitur in materia (cuncta enim, quæ transmutantur, materiam habent, vt est in duodecimo Metaphys. tex. 10.) necesse est quæ creantur ex nihilo, ea libera esse ab interitu: qui non cadit in res materia carentes: quanquam possit etiam creati res materialis non tantum ratione formæ, vt fit in generatione, sed ratione totius cõpositi: hoc est formæ simul & materiæ, quod tamen Aristoteles non videtur cognouisse: nam licet Aristoteles septimo & duodecimo libro Metaphysicæ affirmet in generatione naturali non produci formam solam sed cõpositum; non vult tamen illis verbis significare produci simul materiam, & formam; cum ipse asserat in fine primi libri Physicæ materiam esse ingenerabilem & incorruptibilem: neque inuitè produci aliquam entitatem tertiam,

Quid sit in generatione naturae nisi productum ei formam sed compositum.

re diuersam a partibus, vt alio loco disputabitur a nobis: Sed vult indicare formam non produci per se solitariam & seorsim a materia; & postea copulatur eum materia; sed eam produci ex materia, in materia, & cum materia copulatam, & ab ea inseparabilem; & quoniam nihil aliud est compositum, quam copulatum & coniunctum ex forma & materia; idcirco agens naturale producendo formam copulatam cum materia, dicitur producere compositum. Atque hoc perspicuis verbis docet Aristot. in 7. lib. Metaph. tex. 27.

Definitio creationis

Ex his autem, quae dicta sunt potest conici definitio creationis ad hunc modum, [Creatio est productio rei immaterialis & incorruptibilis ex nihilo, quae immediate fit a Deo.] In qua definitione illa vox productio non significat aliquam actionem vel mutationem distinctam a creatore & a re creata, alioquin indigeret subiecto in quo reciperetur & circa quod uersaretur, sed est ipsamet res creata, prout de non ente simpliciter transit ad ens: unde relatio, quae est inter creatorem, & rem creatam; ratione creatantis est relatio rationis, quia nihil reale nouum ponit in creatore, sed solam denominationem extrinsecam ab eo quod creatur; dicitur enim creans, non per aliquam nouam actionem, quam nunc exercet, & prius non exercebat, sed quia creatur de nouo aliquid ab eo, ratione autem rei creatae, est relatio realis: etenim creare, est Deum velle rem ex nihilo tunc esse, cum incipit esse; Deum conseruare, est velle rem permanere in esse accepto; rem creari est de nouo incipere esse non ex subiecto, & dependente a Deo; an vero relatio quam creatio ponit in creatura ad Deum, sit transcendentalis, non re, sed formaliter tantum differens a substantia creaturae, vt vult Scot. secundo sentent. distinctione prima: an vero sit realis distincta, vt voluit Thomista, hoc est Capreolus secundo sentent. distinct. prima, Caietanus in prima parte quaest. 45. super artic. 3. Ferrariensis secundo libro contra Gentes super caput 28. non est huius loci explicare; ne nimis minuta, & superuacanea consuetudo, longiores simus, quam par est: satis hoc fit, nobis magis probari Scoti sententiam. Postea, illa vox, Ex nihilo, non significat subiectum: qui

A potest enim quod est nihil, esse subiectum illius rei? neque significat ordinem temporis, vt necessarium sit quod creatur, prius fuisse nihil; Sed tantum indicat negationem subiecti, vt sensus sit, creationem fieri ex nihilo, hoc est non ex aliquo subiecto vel materia: vide Simplicium in digressionem, quam facit octauo Physicor. super tex. 9. Sequitur vitima pars definitionis, [Quae immediate fit a Deo,] quod, quia magnam habet subitationem, enucleate declarandum est.

B *An vis creandi in solo Deo insit, ita vt nulli creaturae communicari queat.*

C A P. VI.

Q uoniam in definitione creationis positum est, eam proxime fieri a Deo, posset in dubium vocari, an vis creandi ita sit propria Dei, vt cum nulla re alia communicari queat: qua de re licet multa subtiliter disputentur a Theologis in secundo lib. sentent. nos tamen & quod sentimus, & quod satis sit ad id de quo agimus, paucis exponemus. Duxerunt inter se pugnantem Theologorum sententiae, vna est D. Thomae, prima par. quaestio. 45. artic. 5. & secundo libro contra gentes capit. 21. & in secundo sentent. distinct. 1. quaest. 1. artic. 3. & A. 2. d. j. Romani in quolibeto quinto quaest. 1. Henrici de Gandano in quolibeto quarto quaest. vltima, & Scoti in quarto sentent. distinct. 1. quaestio. 1. qui aiunt nullam rem aliam a Deo, posse creare quicquam. Scotus eam sententiam probat his rationibus. Aut eo res seu creatura, quae ponitur creare, est immaterialis, aut materialis; si immaterialis vt intelligentia, aut creat per actionem quampiam transcendentem, & hoc non; quia talis actio eget subiecto, quod nullum est in creatione; aut per actionem immanentem cuiusmodi est intelligere & velle; sed hoc non potest dici, tum quia solum intelligere & velle Angeli non potest esse tantae efficacitatis, vt ad voluntatem Angeli, ex nihilo res quae sunt extra Angelum, ab

Rationes Scoti.

eo multum differentes, momento existat, nisi fortasse ex diuino aliquo pacto & uoluntario Dei concursu, ita ut uoluntarie eo fuerit Deus, cum Angelus quispiam cogitat aut uult creationem alicuius rei, continuo eam rem, vi & potestate sua infinita creare: id quod ab eo per Prophetas & Apostolos edendo miracula, non semel factum est: Tum etiam quia intellectio & uolito Angeli sunt accidentia quae non possunt separari a subiecto: quamobrem illorum vi & efficientia non potest ulla substantia creari ex nihilo, hoc esse produci ex non subiecto. Sin autem ea res, quae ponitur creare, sit materialis, duabus rationibus coniunctur, id non posse praestare: primum quia nulla res materialis potest quicquam efficere nisi per actionem transcurrentem, & mutationem physicam, cui exercenda opus est subiecto: deinde quia in re materiali, principium productuum, est forma materialis, in esse & operari dependens a subiecto; quare actio uel productio ab ea proficiscens, non erit praestantior, & ut ita dicam, independentior, quam illa; ut cum forma agens sit in subiecto, eius tamen actio non recipiatur, & insit in aliquo subiecto. Haec Scotus.

Diuis Thomas idem confirmat duabus rationibus: quarum prior haec est; creatura neque tanquam principale agens, neque tanquam instrumentale potest quicquam creare, ergo nullo modo potest creare: probatur antecedens, non tanquam principale agens, quia repugnat creaturae, sicut non dependere a Deo in esse, ita non dependere ab eo in causalitate ut per se sola non mota & directa a Deo quicquam agere queat: & quia creatio terminatur ad esse simpliciter, ut opponitur nihilo, tunc autem, est effectus uniuersalissima cause, qualis est Deus; neque tanquam agens instrumentale, siquidem instrumentis non adhibetur a principali agente nisi ut per suam propriam actionem aliquo modo disponat ad productionem effectus, quem principale agens intendit; ut patet in securi, terra, malleo, & alijs instrumentis; sed ad productionem eius quod creatur in instanti ex nihilo, nulla dispositio potest praecedere, aut recipi in ipso nihilo, ergo creatura nullam potest Deo ad creandum subministrare opera, uel aliquid pra-

parando, uel productionem eius quod creatur, vi sua aliquo modo attingendo. Posterior ratio est haec: nam sicut inter ens & nihil, nulla est proportio, ut etiam argumentatur Aristoteles de uacuo & pleno in 4. Physic. tex. 71. sic inter uirtutem actiuam, quo producit aliquid ex nihilo, & eam, quae producit ex ente, nulla erit proportio: Sed inter quaelibet agentia finitae potestatis ac uirtutis est proportio, ergo agens ex nihilo oportet esse infinitae uirtutis; hoc autem in nullam creaturam conuenire potest; ergo neque creare cadere potest in creaturam. Et sane cuiuspiusmodi nihil sit infinitum & indeterminatum, continens totum non esse, nulla res potest habere ins, vim, acque efficacitatem in ipsum nihil, nisi ea quoque sit infinita, continens in se excellenter totum esse cuiusmodi solus Deus esse potest. Haec autem ratio, quamuis e Scoto, Durando, Guglielmo Ochan multis calumnijs premitur, firma tamen & integra adhuc stat; ac mihi quidem certe ualde probatur. Praeterea, sicut Deus aliqua attributa sua communicat creaturis, ut sapientiam, iustitiam &c. aliqua uero minime, ut esse independentens & omnipotens; ita uerisimile est praeter actiones, quas communicat cum creaturis, ut sunt, mouere, producere uelle, intelligere &c. esse aliquam propriam Dei, ut Deus est, incommunicabilem creaturis, ut nimirum ex nihilo aliquid traducat ad ens. Atque haec sententia iustitice consentit cum ijs, quae scribit D. Augustinus 9. lib. super Genesim ad literam capit. 15. [Dicens, nullam creaturam posse creare quippiam; seu magnum, seu paruum.] & paulo post, [Creare, inquit, uelam creaturam tam nullus potest Angelus, quam nec se ipsum.] Vide etiam Damascenum in eadem sententiam lib. 2. de fide Orth. cap. 3. Hanc opinionem etiam sequitur Guglielmus Ochan 2. sent. D. 1. q. 7. & 2. quod. 9. & Gabriel 2. sent. D. 1. q. 4. Verum negant eam argumentis demonstratiuis ac scientificis, ostendi posse: sed tantum probabiliter persuaderi. Passet hic dubitari de gratia, quae a Deo, & immediate per sacramenta animis nostris insunditur, cuius productio uidetur creatio, & tamen iustitiametaliter attingitur & producit a sacramento; sed quia hoc est nimis Theologicum athenum

Rationes D. Thomae.

C

D

num esset hic a nobis eiusmodi questionem tractari; ceterum D. Thomas pulchram huius difficultatis solutionem tangit in 3. quæst. de potentis Dei. artic. 8. in resp. ad 3.

Alter sententia est Magistri sent. lib. 4. distin. 5. afferentis, nihil prohibere quominus vim creandi Deus impartire queat alicui creaturæ, non tanquam principali agenti, sed tanquam administro & quasi instrumento Dei, quam sententiam Durandus in 2. sent. conatur defendere non aliter, quam demonstrando id non includere contradictionem, & soluendo rationes aliorum qui contra sentiunt. Sed quæ si suprascripto loco assert, ea nunc breuitatis causa commemorare superfedo. Ex his duabus opinionibus priorem æquidem iudico esse probabiliorem & magis congruentem tum rationi & vetæ Philosophiæ, tum dictis sanctorum Patrum, qui propter pietatis, atque sapientiæ laudem sint quasi lumina quædam clarissima Christianæ religionis, verum his omnis quæ magis sunt Theologica quam Physica, videamus, quid Aristotel. senserit de creatione.

An creatio admittenda sit secundum Aristotelis doctrinam: & an lumine naturali cognosci possit.

C A P. VII.

Duodecim argumentis probatur creationem non fuisse cognitam.

Aristoteli nunquam uenisse in mentem, ut existimaret creationem, quæ est noua rei ex nihilo productio, esse possibilem perspicuum & (vt opinor) certum faciam ex ijs paucis quæ subijciã. Primo, in 1. lib. Physic. tex. 33. & 34. commendat commime illud decretum omnium Physicorum, ex nihilo nihil posse fieri. In eodem libro tex. 75. ait esse impossibile, ex simpliciter non ente aliquid fieri deinde, in primo Physic. tex. 43. inquit, non quodlibet fieri ex quo libet, sed unumquod quæ ex suo opposito, quod est contrarium, vel priuatio: & in 7. libro Metaphysic. tex. 22. dicit omne quod fit, ex aliquo, & ali-

A quid fieri. Postea Aristoteles semper definit causam efficientem per esse principium motus, nec vquam vel leuiter innuit modum efficiendi per creationem. In quidem in 5. libro Metaphysic. vbi explicat varias significationes nominum, quibus & Metaphysica, & alia discipline usitur, nullam vel mentionem, vel etiam verbum fecit creationis. Ad hæc, in 5. libro Metaphysic. tex. 17. definit potentiam actiuam per passiuam, dicens illam esse principium transformandi aliud in quantum aliud: & apud eum nullum potest esse agens absque patiente: atqui hoc aduersatur creationi, in qua cernimus agens sine patiente, & potentiam actiuam sine passiuam. Præterea, Aristoteles (vt clarum est legenti eius libros) in omni productione requirit subiectum, terminum a quo, videlicet priuationem, vel contrarium, motum, locum, tempus, præuias dispositiones, concursus causarum particularium: quæ res nullo modo cadunt in creationem. Tum, Aristoteles (vt censent veteres Peripatetici, licet multi alij docti & graues viri contra sentiant) non concedit infinitam virtutem (vt uocant) in vigore: neque immediate sine causis secundis quicquam de nouo posse a Deo fieri; nec cum aliter agere a se ipso transeunte, quam per motum, & lumen cæli, nec operari liberè, sed ex necessitate naturæ: quibus de rebus alio loco a nobis disputabitur. His autem rebus non concessis, nullo modo concedi potest creatio. Amplius, Aristoteles, & Peripatetici putant euidenter demonstratam esse æternitatem Materie primæ in 1. Physic. 82. illo argumento, quia si unquam fuisset producta, operaretur eam productam esse ex aliquo subiecto, quare ante primam materiam fuisset alia, & sic res procederet in infinitum: similiter etiam in 8. Physic. motus, & temporis æternitas demonstratur ea ratione, quoniam si hæc facta essent, non potuissent fieri aliter quam per motum, & in tempore: quare ante motum & tempus, & motus & tempus fuissent; quas demonstrationes quis non videt posita creatione nulla esse? Et cum æternitatem materie, temporis, motus, atque mundi, Aristoteles inculcet, tantopere commendat, & tantum in ea roboris, atque præsidij locatū esse putat ad bene philosophandū, vt tota propemodum eius

*etiam alii
sunt p^o*

eius disciplina, maximè quæ est de intelligentiis, & rebus diuinis, hoc quasi fundamentum nititur, atque sustentetur; quis credat Aristotelem adeo fuisse vecordem & stupidum, vt concederet creationem, quæ tantum doctrinæ suæ fundamentum labefaceret ac funditus euerteret? Quid? ratio illa, qua in primo libro de Cælo confutat sententiam Platonis, qui facit eælum ab aliquo principio natum sed nunquam interiturum, omne, inquit, quod incipit esse, aliquando desinet esse, nam quod tale est, factum est ex materia, quare corruptibile; quod autem corruptibile est, aliquando corrumpetur: hæc, inquam, ratio quam vim habet admissa creatione? nullam sane. illa item disputatio eius, quæ luculenter tractatur in 7. lib. Metaphy. & priore parte lib. 12. formam nõ posse produci per se nec immediate substantijs abstractis, nonne admissa creatione labaficit? His accedit quòd Peripatetici ita secum cogitarent, si Deus potest creare res ex nihilo, aut is agit liberè atque contingenter, aut ex necessitate naturæ, si contingenter, cum sit infinitæ virtutis (non enim minor virtus quàm infinita sufficit ad creandum) non posset philosophus vllam causam, & rationem reddere de magnitudine, numero, perfectione, & ordine earum reru quæ sunt in mundo: Etenim hæc omnia penderent ex libera voluntate Dei, qui si voluisset multo plures, maiores & perfectiores res creare potuisset: Sin autem agit ex necessitate naturæ, & habet infinitam uirtutem ad creandum ex nihilo, cum in ipso nihilo nullus sit terminus aut modus, deberet sane semper in infinitum nouas rerum species efficere; nam si agit ex necessitate naturæ, agit quicquid potest, & quantum potest; at potest in infinitum, ergo &c. Quamobrem cum Peripatetici animaduertent admissa creatione, omni ex parte consequi grauissima incommoda contra suam ipsorum disciplinam, nullo modo possent in animo inducere ut eã concederent. His adde quòd veteres interpretes Aristotelis, non modo non admittunt; sed etiam vehementer oppugnant. vide Aueroerum in 8. Physic. comm. 4. Themistium in eodem libro super tex. 6. Simplicium ibidem in digressionibus suis contra Philoponum. Quid

A plura? Nihil (vt nostra fert sententia) reperiri, aut fingi potest, quod sit magis contrarium doctrinæ Aristotelis; & quod omnes eius artus, & neruos uehementius elidat. Atque hæc quidem ex sensu Aristotelis disputata sunt.

Secundum quid Plato sensit de creatione, non satis conuenit inter omnes. Etenim sunt tres opinionēs. Vna, Platonē fecisse mundum æternum non aliter quàm fecit Aristoteles: nam cum apud eum in Timæo sint tres causæ ipsius mundi, vna efficiens, quæ est Deus; altera exemplaris, quæ est Idea; tertia tanquam finis, quæ est bonitas ipsius Dei: cum hæ tres causæ omnes sint æternæ, non potuit mundus non esse sempiternus. vocat autem eum genitum & factum, vt indicet eum ex omni æternitate pendere omnino a Deo non fecus ac si de nouo factus fuisset: & quemadmodum quod sit, pendet ab efficiente, sic mundus omnino pendet a Deo. Altera est, eum sensisse mundum ab initio temporis facti esse ex materia, quæ ab omni æternitate præcellerit molitionem mundi, sed informis & incerto atque inordinatu motu agitata: etenim hoc ipsum eisdem propè verbis docet Plato in Timæo, cui consentit quod scribit Plutarchus in 1. lib. de placitis Philosophorum cap. 3. ponens secundum Platonem tria principia omnium rerum, Mentem, Ideam, & Materiam. Tertia est, Platonem fecisse mundum de nouo, & ex nihilo, alioquin nec materia, nec animæ rationales, nec intelligentiæ factæ fuissent a Deo, quod est contra Platonē; certe, cum Plato in Timæo inducat Deum effectorem mentium caelestium, & animorum nostrorum, has autem res manifestum sit ex materia fingi non posse, relinquunt eas secundum Platonem ex nihilo fuisse procreatas. Harum trium opinionum quæ sit magis Platonica, vltimo libro huius operis a nobis disquiretur: certe vltima minime omnium probatur a Platonice. Secundum autem primam & secundam, clarum est nullum plane locum apud Platonem relinquere creationi.

Restat extrema huius disputationis pars, in qua declarandum est, an creatio lumine naturali humanæ rationis cognosci queat. Ac possibilem quidè esse creationem, quin etiam necessario admittendam, videtur sa-

Quid Platonē sensisse de creatione tres opinionēs.

Probatur esse rationibus possibile esse creationem.

tis euidenter ostendi posse his octo rationibus. I. Si Deus non potest agere nisi ex subiecto, ergo virtus eius est alitricia & definita ad materiam; quis eam definiuit & sic astrinxit? non Deus ipse sibi, nec ali quid prius aut superius Deo, neque materia, quoniam hæc natura posterior est Deo, ergo nihil. II. Eo maior est nobilitas agentis, quo paucioribus indiget ad agendum; sed Deus est nobilissimus agens quàm Natura, ergo paucioribus ad agendum indigebit, sed Natura eget materia prima, ergo neque hæc requiret Deus: ut sint hæc tria agentia, Ars, Natura, Deus: primo, ad agendum opus est aliquo corpore; secundo, tantum opus est materia prima; ergo tertio nihil opus erit ad agendum. III. Modus agendi, sequitur modum essendi, & quale est esse cuiusque rei, talis est actio; sed Deus in esse a nullo pendet, nihil prærequirit, aut præsupponit, ergo nec in agendo. IIII. Hanc omnes habent notionem Dei naturaliter animis insitam & impressam, Deum esse ens primum, perfectum, a nullo pendens, per se sufficienter, nullius indigens, ergo per se sufficit ad agendum, nec eget subiecto. V. Deus est causa omnium rerum: alioquin præter Deum esset aliquid sine causa, habens esse a se, quod fieri non potest, non enim omnia penderent a Deo; sed multa sunt ut materia prima, cæli, intelligentiæ, quæ non potuerunt habere esse a Deo ex materia per motum, ergo per creationem. si dicat huiusmodi res habere esse a Deo ab æterno; respondeo id non ob stare creationi, in cuius ratione ponitur ut sit ex non subiecto, non autem ut fiat de nouo, vel ut quod creatur prius duratione fuerit nõ ens; nec minoris sane virtutis est ab æterno aliquid creare & cõseruare posse, quàm de nouo. VI. Vel Deus ad agendum esset materia prima, vel non; si non, ergo potest creare ex nihilo agens; sin eget, ergo materia prima non est a Deo, ceu quoniam ars eget corpore naturali, & Natura eget materia in agendo, neque corpus naturale habet esse ab arte, neque materia prima a Natura. Esse autem aliquid quod non processerit a Deo, repugnat primæ & amplissimæ virtuti Dei; qui cuncta complectitur & continet. Contra eos vero qui negant materiam a Deo esse produ-

A ctam, disputat Eusebius lib. 7. de Præparat. Euangelica cap. 8. VII. Quamuis in productione cuiuslibet indiuidui uidelicet hominis, semen est prius quam ille homo simpliciter tamen homo est prior semine, sicut actus potentia & perfectum imperfecto: quam rem discretissimis verbis docet Aristoteles in 12. Metaphy. tex. 40. ita scribens, [Semen ex alijs prioribus perfectus est, neque semen primum est, sed quod perfectum est, veluti hominẽ dicere quispian possit priorem semine esse, non illum qui eo generatur, sed alium ex quo ipsum semen est.] Hæc Aristot. quare generatio hominis ut homo est non eget semine, cum sit homo simpliciter prior semine, potest igitur habere alium modum productionis, nimirum per creationem. VIII. Infinitum pertransiri non potest, sed si mundus esset æternus, oportet pertransisse infinitos homines generantes ante hunc qui generatur hodie; hoc autem esse impossibile, ergo in unoquoque genere animalium perfectorum quæ non possunt generari nisi a sibi simili, necessario quodendã est ad vnum aliquod primum quod non potuerit fieri per generationem, ergo per creationem. Quid de animo nostro dicam? quem si in mortalem, si veram atque naturalem hominis formam, si suam cuique hominum tributum esse, vti re vera est, concedimus, cum ex nihilo singulis prope momentis creari a Deo negare non possumus. Sed circa hæc quæ dicta sunt nonnullæ dubitationes existunt, quas enodare oportet.

*Ponuntur quædam obiectiones
contra ea quæ dicta
sunt de crea-
tione.*

C A P. VII.

O cto dubitationes seu obiectiones, quæ aduersari videntur ijs quæ de Creatione diximus nunc proferre in medium & explicare volumus. Ad prima quidem obiectio sic habet. Videtur creatio effici ab agente naturali in generatione

ratione formæ: nam per generationem, licet dicatur fieri compositum, tamen forma vere producitur; quæ cum ante generationem nec secundum se totam, nec secundum aliquam partem alicubi extiterit, sed prorsus nihil fuerit, cur non dicatur creati? neque enim obstat quod præfuerit in uirtute agentis, neque quod recipiatur & producat in materia: siquidem hoc etiam reperitur in productione animæ rationalis & donorum supernaturalium, cuiusmodi est gratia; quarum rerum productionem constat esse creationem. Ex enim quod vulgo dicitur formam educi ex materia, nimis improprie dicitur; sonat enim illam segregationem formarum Anaxagoræ; vel inchoationem quandam formarum ab alijs introductam; quare magis proprie diceretur forma induci & gigni in materia quam ex ipsa educi, videtur igitur in ipsa generatione rerum naturalium complicatam atque consolutam cum ea reperiri creationem. II. Aristoteles cognouit materiam primam, celos, & intelligentias habere esse a Deo, & non per motum ex aliquo subiecto, ergo per creationem ex nihilo; quare creatio cognita est Aristoteli, & secundum eius doctrinam necessario concedenda est. III. Similiter etiam anima rationalis secundum Aristotelem est immortalis, & forma hominis, ut ex multis locis eius liquido perspicitur & demonstrari potest, sed nulla forma potest esse ante id cuius est forma, ut Aristot. scribit in 12. Metaphysic. 16. ergo anima rationalis incipit esse de nouo; non per generationem, quoniam sic non esset immortalis, ergo per creationem, quare creatio etiam de nouo admitrenda est secundum Aristotelem. IIII. Creatio est actio, ergo creans est agens, sed agens non potest esse sine patiente, quoniam sunt relativa, ergo creatio non erit sine patiente, quare non fiet ex nihilo. V. Aut quod creatur, ante poterat esse, aut non; si non poterat creati, ergo neque creatum est, nam quod impossibile est fieri, etiam impossibile est esse factum; si autem poterat creati & esse, talis potentia ad hoc ipsum creati, vel ad esse creatum, cum non possit per se conflare, incipit in aliquo subiecto, quare creatio non fit ex nihilo. VI. Si creatio fiat ex nihilo, non

A poterit reddi ulla causa cur potius hoc creatur quam aliud? Nam ipsum nihil per se indeterminatum & indifferens est ut ex eo hoc uel aliud quodlibet creetur; Similiter etiam Deus qui creat, cum sit agens vniuersale, per se indifferens est ad huius uel illius rei productionem, ergo nulla ratio potest reddi cur potius hoc quam aliud quoduis creetur; sed hoc est absurdum, creatio igitur est impossibilis. VII. Aut Deus creat res per aliquam actionem transeuntem, at hæc indiget subiecto; aut per actionem immanentem, hoc esse per suam essentiam, vel per suum intelligere & uelle, quæ sunt idem quod essentia eius; at hæc sunt æterna in Deo, sed non potest effectus nouus immediate produci per actionem antiquam & æternam; ergo nihil de nouo potest a Deo creati. VIII. Si Deus potest immediate creare omnes res ex nihilo, frustra igitur sunt agentia naturalia; nam frustra fit per plura quod potest æque bene fieri per pauciora; cum igitur Deus sine causis secundis, per se ipsum omnia possit efficere, quid opus erat causis secundis? quare vel nulla est creatio uel superuacanea est causalitas agentium naturalium. Atque hæc quidem obijci possunt contra ea quæ de creatione docuimus.

Ad has autem obiectiones facile respondere possumus hoc modo. Ad primam. Hæc tunc generatio aliquam similitudinem creationis, propter eam rationem quæ in obiectione posita est, sed hoc interest, quia id quod creatur, uel non requirit ullum subiectum, uel certe tantum ut recipiens, nec eiusmodi ut per affectiones & dispositiones eius producat id, quod creati debet: at quod generatur exigit necessario materiam, tantquam id in quo ipsum recipiatur, sustentetur, & per eius dispositiones & affectiones procreetur. Et forma quæ creatur non est eiusdem ordinis cum materia in qua recipitur, ut patet in anima rationali & gratia; forma uero quæ per generationem fit, eiusdem generis & ordinis est cum materia sua. Sed hæc de re lege Scotum sent. distin. 18. quæ sit unica, acutè doctèque disputantem. Non dicitur autem forma induci in materia, ne quis falsò opinetur formam per se producendam extrin-

*ta que creati
ex eius de orbi
in mat. in qua
recipit.*

trinfecus adiungi materiae, sed dicitur educi ex materia, ut intelligatur forma producti coherens imò immerfa materiae, per transmutationem eius, inseparabilis ab ea in fieri esse & operari, cuius rei illud est clarissimum argumentum, quod per contrarias affectiones & mutationes materiae, non solum separatur a materia, ut fit in anima rationali, sed penitus interit, ut in alijs omnibus formis Physicis contingit. Nec tamen formae naturalis interitus, est annihilatio; alioquin eius quoque generatio deberet dici creatio; nam per eandem vim & dispositiones, quibus vna forma dicitur ex materia, continuo excitatur altera inhærens in eadem materia. Itaque corruptionem naturalem semper immediate consequitur generatio, annihilationem autem non est necessarium ut alterius rei productio consequatur. An verò in rebus sit aliqua annihilatio, vel esse possit docet D. Thomas prima par. quaest. 104. art. 3. & 4. Ad Secundam. Alexander negat secundum Aristotelem, Deum esse causam efficientem rerum æternarum, sed tantummodo esse finem: Simplicius concedit productionem eiusmodi rerum a Deo esse perfectam, sed negat eam vocari debere creationem: Auicenna non dubitat eam appellare creationem, nec putat creationem ab æterno, sed eam duntaxat creationem, quæ fit de nouo displicuisse Aristoteli. Vtunque sit, illud manifestum est; argumentum hoc nihil sententiæ nostræ officere; quippe qui eam tantum creationem quæ de nouo fit, Aristoteli cognitam esse negamus. Ad Tertiam. Inter Aristotelicos alij putant animum nostrum secundum Aristoteli esse mortalem, ac proinde generabilem, ut Alexander: alij mortalem, sed assistentem, & vnum in omnibus ut Theophrastus, Themist. Aueroes: Alij mortalem & informantem & finem cuiusque hominum, ut Albertus & D. Thomas: Alij Aristotelem de natura animi nostri dubium fuisse, atque ob eam rem ambigere locutum esse, ut Scotus & Herueus. Quare cum de opinione Aristoteli tanta sit dissensio inter Peripateticos, nec possit id quod est dubium, per aliud quod sit vel magis vel æquè dubium ostendi & probari; nec Philosophicè nec prudenter faciunt, qui ex anima rationali, ar-

A gumētantur creationem esse cognitam Aristoteli. Ad Quartam. Creatio non est actio proprie sed tantum æquiuocè, nam nihil aliud est quàm ipsamet res creata cum relatione ad Deum, & ad id, quod cum immediate ante nihil esset, a Deo facta est aliquid ens. Obiecto igitur valet in actione Physica proprie dicta, qualis non est creatio; ut præclare docet D. Thomas prima par. quaest. 45. artic. 2. ad 2. Ad Quintam. Hoc intercessit inter creabile & generabile, quod hoc includit duplicem potentiam, unam intrinsecam ex parte materiae, alteram extrinsecam ex parte agentis; illud autem vnam tantum, nempe extrinsecam ex parte solius creatis; non enim ob aliam causam dicitur quidpiam creabile, nisi quia Deus id creare potest. Possit igitur creari, significat eam solam potentiam quæ est in create: at posse generari, duplicem potentiam denotat, & eam quæ est in generante, & eam quæ est in materia ex qua fit generatio. Ad Sextam. Determinatio creationis ad hunc vel illum effectum, neque proficiscitur ex nihilo, neque ex Deo ut Deus est; sed ex Deo, ut habet in se varias ideas, & suam cuiusque rei definitam & propriam rationem. Nam quòd Deus habet in se ideam hominis, ad eius similitudinem creat cum vult hominem; idemque contingit in alijs quæ ab eo creantur. Adde quod secundum Aristotelem 9. Metaphysicæ tex. 10. agens per intellectum determinatur ad agendum simpliciter, vel ad agendum hoc potius quàm aliud quidpiam a sua voluntate. Ad Septimam. Deus creat res per suam voluntatem, quæ licet sit æterna, id tamen non obstat quominus possit ab ea effici aliquid nouum: potest enim Deus ab æterno velle & consistere, ut quidpiam fiat de nouo, & certo quodam tempore. Sicut ego possum hodie velle & deliberare facere aliquid ab hinc vnum annum vel mensem. Verum hac de re, extremo huius operis libro subtilius agetur. Ad Octauam. Deus nullo modo indiget creaturis, nec est aliqua perfectio in creaturis; quæ non infinitis partibus maior atque præstantior in Deo in se; neque tamen ob eam rem putatur superuacanea fuisse productio creaturarum; quoniam in illis Deus manifestatur

fluit

*Ar. de anima in
materia nihil dicit
esse agere.*

flavit bonitatem, potentiam, & sapientiam suam, boni enim est esse diffusivum & communicativum sui; similiter etiam, quantum Deus possit per se omnia efficere, tamē sicut alias perfectiones impertivit creaturis, ita rationi consentaneum fuit, ut hęc quoque vim & potestatem producendi simile, eis largiretur: nam si non tribuisset, fecisset sanē illas imperfectas, sicut perfectum est unumquodque cum potest sui simile producere: Sin autem tribuisset, non siceret autem eam exerceri, frustra illam dedisset. Atque hęc quidem de creatione, satis ad id quod nunc agere institutus, dicta esse arbitror. De qua multa etiam scribit D. Thom. 1. par. questio. 45. & Theologi Scholastici initio secundi libri sententiarum. Verum nos ad tractationem materię, a qua ad hanc de creatione disputationem defleximus, revertamur.

*De materia Cęli opinio
Aegidij.*

C A P. IX.

Demonstratum est materiam esse, & necessariam esse in omni mutatione Physica, qua etiam de causa obiter disputatum est de creatione, nunc consequens est, ut ad secundam questionem, hoc est, ad explicandum quid sit materia, veniamus. Sed quia alia est materia in corporibus cęlestibus, & alia in sublunariis, necessarium esse puto, antea discrimen, quod est inter materiam cęlestem & sublunarem indicare; ut nobis quibus propositum est hoc loco tantum differere de materia rerum sublunarium, de qua sola etiam Aristoteles egit in primo Physicorum, planior & absolutior procedat disputatio. Videndum igitur est, an Cęlum habeat materiam eiusdem rationis cuius est materia rerum corruptibilium. Quidam putant Cęlum esse compositum ex materia & forma, & materiam eius non esse diversam a materia rerum sublunarium. Quod autem cęlum ex materia &

A forma sit compositum, confirmant primium testimonij Aristot. tum rationibus. Testimonia Aristoteles sunt hęc. Primò Aristot. in lib. 2. de Gener. tex. 51. sic ait. [Principia sunt numeri aequalia, & genere eadem, quæ in æternis & corruptibilibus.] Sed hęc sunt composita ex multis principijs, nempe materia & forma, ergo & illa. Præterea in 12. Metaphys. tex. 10. ait cuncta quæ moventur habere materiam, & subdit cęlum habere materiam, quamvis diversam ab alijs: sed habere materiam est compositorum, ergo cęlum est compositum. Amplius 1. de Cęlo tex. 92. inquit, Cęlum esse mixtum in materia, & in 94. constare ex tota materia; sed hęc verba significant ipsum esse compositum, ergo &c. Idem in eodem loco, tum proposuisset dubitationem hanc, cum omnia quæ habent formam in materia, possint numerabiliter multiplicari, Cęlum autem sit huiusmodi, cur ipsum secundum numerum non multiplicetur? Ipse solvens hanc rationem, ait, id accidere, quia Cęlum in se habet omnem materiam quam habere possit, & ob id non suppetere illi aliquam materiam in quam multiplicari queat: quibus verbis aperte concedit, cęlum habere formam in materia, ergo est compositum.

C Rationes ad idem comprobandum has afferunt. I. Substantia est triplex, materia, forma, & compositum ut dicitur. 2. de Anima tex. 2. Sed Cęlum non est materia, quia hęc per se non movetur, ut apud Aristot. scriptum est lib. 5. Phys. tex. 8. & per se non est hoc aliquid 7. Metaph. tex. 8. At Cęlum per se movetur & est hoc aliquid. Deinde Cęlum non est forma, quia hęc per se, nec est quantæ, nec mobilis, ut est in 5. Physicorum tex. 3. Cęlum autem utrunque habet, ergo vel non est substantia, vel est compositum. II. Cęlum habet materiam, ut multis locis ait Aristot. & patet ex eo quia habet quantitatem, raritatem, & densitatem, quæ accidentia comitantur materiam; deinde habet etiam formam, tum quia actu existit hoc aliquid, quod facit formam; tum quia accidentia eius sunt terminata, talis autem terminatio provenit a forma, secundum Auctorem in libro de substantia orbis; ergo Cęlum est compositum ex materia &

forma. III. Moueri est materiae, mouere autem formam, ut dicitur 2. de Generat. 3. & 3. Physic. 17. sed caelum mouetur localiter, & mouet, ac regit hunc mundum inferiorem, ut dicitur 1. Meteororum cap. 2. ergo erit compositum ex materia & forma. IIII. Aut caelum est actus purus, aut pura potentia, aut compositum ex utroque; non actus purus, quia sic esset intelligentia, & non posset moueri secundum locum; quia omne tale participat potentiam; nec est actu potentia: quia sic non existeret actu hoc aliquid, nec ageret in haec inferiora, ergo est aliquid compositum ex utroque. V. Secundum Auerr. 1. Caeli, com. 91. unumquodque est sensibile propter materiam, & intelligibile propter formam: sed caelum est sensibile; quippe cum percipiatur sensu uisus, ergo habet materiam: est quoque ipsum intelligibile, quia de eo est scientia tam Physica, quam Astrologica, ergo habet etiam formam. Quare ipsum necesse est esse compositum ex materia & forma. VI. Caelum est corpus naturale, ergo vel est natura, vel habens naturam; si natura, cum haec sit causa, ut moueatur id in quo est, (sic enim definitur 2. lib. Physic.) necessarium est caelum esse compositum ex ipsa natura, quae est principium motus, & ex eo in quo est talis natura, eo uidelicet, quod mouetur: Sin autem sit habens naturam, similiter manifestum est debere esse compositum ex natura, & habente naturam. VII. Cum in alijs omnibus corporibus sit compositio ex materia & forma, non est remouenda a caelo, nisi repugnet ipsi: sed cur ei repugnat? an quia omnis compositio est dissolubilis? an quia materia haberet potentiam ad formam, omnis autem potentia est contradictionis, hoc est ad esse & non esse; ut scriptum est in 9. libro Metaphysic. tex. 17. ex quo efficeretur necessarium caelum aliquando tandem interitum esse? Atqui hoc est infirmum; Etenim in caelo est compositio ex substantia & quantitate; & caeli natura est in potentia ad quantitatem, ceu quodlibet subiectum ad ea, quae sibi proprie & naturaliter conueniunt accidentia, nec tamen aut illa compositio est dissolubilis; aut illa potentia est contradictionis ad esse & non esse: cur igitur idem non contingat in compositioe substantiali, cum

A haec non minus valens ac firma sit ad permanendum quam accidentalit? VIII. Datu compositio substantialis est forma corruptibili & materia incorruptibili, ut in elementis; & item ex materia corruptibili, & forma corruptibili, ut in equo: & ex materia corruptibili & forma incorruptibili, ut in homine: restat vltimus gradus, ex materia & forma incorruptibilibus; qui, ne quia gradus perfectionis uniuerso desit, tollendus non est: is autem nulli rei, praeter caelum, assignari potest, ergo caelum est compositum. Minus est natura ac rationi congruens esse in rebus compositionem ex forma immortali & materia mortali, quam ex utraque immortalit: quia hic cernitur ordo & proportio inter materiam & formam, illic autem nulla apparet proportio; cum tamen materia & forma quia sint ad aliquid, ut est in 2. Physic. 26. debeant esse simul; & una sine altera frustra sit, & praeter naturam se habeat. Si igitur illa compositio reperitur in homine, multo verisimilius est hanc posse reperiri in caelo. His igitur testimonijs & rationibus probatum est caelum esse compositum ex materia & forma. Quod autem materia caeli per se non sit diuersa rationis a materia rerum sublunarium, hoc modo demonstrant. Primo si tales materiae differrent, per aliquem actum & formam differrent: nam ut est apud Aristot. 7. Metaph. tex. 49. actus est qui separatur & distinguit; sed illae materiae cum sint primae & simplices non habent vllum actum vel formam ex se, ergo non possunt inter se distingui. Si quis autem dicat eas distingui per diuersos respectus ad diuersas formas, hoc est caelestes & sublunares; id nihil valere ostendunt ex eo, quia illae duae materiae cum sint res absolutae, & secundum naturam prioris illis respectibus, ut potest qui fundantur in ipsis materijs, non possunt per eos distingui. Deinde, in omni genere causae ueniendum est ad aliquam primam causam illius generis, ut patet in efficientibus & similibus, & traditur ab Aristotele in 2. Metaphysic. tex. 6. ergo in materijs quoque ueniendum est ad unam primam, at si materiae caeli & horum inferiorum per se diuersae essent, reperiretur duae materiae aequaliter primae. Postea, quantitas caeli eiusdem rationis est ac quantitas rerum sublunarium,

tiam, nam quod illa sit incorruptibilis hæc autem corruptibilis, hoc non obstat, tum quia secundum Commentatorem etiã quantitas huius materie sublunariæ suapte natura est incorruptibilis, & tantummodo ratione diuersæ terminationis & figuræ variatur, atque commutatur: tum etiã quia esse corruptibile vel incorruptibile accidit quantitati ut quantitas est, videlicet propter subiectum in quo inhæret; quamobrem nõ potest mutare propriam, & essentialent rationem quantitatis. Si igitur quantitas cæli, & corporum sublunarium sunt eiusdem rationis, quantitas autem est accidens per se consequens materiam, relinquatur etiã illas materias eiusdem rationis esse. Præterea Aristot. in 1. Physic. tradidit principia communia omnium rerum naturalium, tum quia id postulat ordo doctrinæ ut a maxime vniuersalibus ad minus vniuersalia fiat progressio; tum quia id Aristot. præmonuit & proposuit uelle se facere in præmio illius libri; ergo materia prima quæ ibi tractatur communis est omnium corporum naturalium. Non igitur materia cæli, & harum rerum inferiorum sunt diuersæ rationis. Sed dubitaret aliquis, quomodo si in cælo est materia similis materie nostratis, cū hæc sit causa interitus rerum sublunarium, non similiter illa reddat cælum corruptibile? Hanc dubitationem ita solunt; Materiam, quæ est sub una forma, non aliam ob causam, esse causam corruptionis eius, nisi quia habet priuationem & appetitum alterius forme, quam quia simul cum priori tenere nõ potest, illam abijcit ut hanc accipiat. In materia autem cæli nulla hæret priuatio & appetitus alienæ forme; propterea quod forma cælestis ob excellentem nobilitatem suam omni ex parte satiat & explet appetitum materie sibi subiectæ. cernitur autem illius forme nobilitas ex eo quod est æterna & generalis causa rerum sublunarium, & omnes earum rerum perfectiones excellentes in se cohibens, ut nulla causa sit cur materia, tam præstanti forme subiecta, aut eam saldire debeat, aut alienam expetere. Hanc opin. sequitur Aegidius in tractatu quodam suo de materia cæli & alijs multis locis: D. Bonauentura etiã videtur in eam inclinare 2. senten. dist. 12. & Guglielm. Ochan super eundem librum

A quæst. 22. Gabriel Biel, & Scotus locis supradictis hanc sententiam putant esse tenendam Theologis, tanquam magis congruentem ijs, quæ sunt in sacra scriptura. Attribuitur quoque hæc sententia Platoni, Philopono, & Auicennæ.

Refellitur opinio Aegidij.

C A P. X.

Hanc opinionem falsam esse, & testimonij Arist. & rationibus ostendimus. Arist. 8. Metaphysic. text. 14. ait non omnium esse materiam, sed eorum tantum quorum est transmutatio adinueniam, quæcunque vero abis eo quod trãmutantur sunt, horum non esse materiam: ex quibus uerbis conficitur in cælo non esse materiam aut longe diuersam ab hæc nostra. In eodem lib. text. duodecimo, & in libro duodecimo Metaphysicæ textu decimo, & in nono Metaphysicæ textu decimo-septimo perspicuis & apertis uerbis scribit materiam cæli esse diuersæ rationis a materia aliorum corporum. In secundo de Generatione textu quadragesimo tertio, reprehendit Diogenem, quod diceret unum & idem esse subiectum atque materiam omnium rerum, affirmans id uerum esse in ijs, quæ inuicem transmutantur; in alijs autem minime. In eodem libro text. 53. & 54. & 87. quæcunque inquit communicant in materia possunt inuicem agere & pati, quæ autem non communicant, minime: sed cælum agit in res sublunares nullam ab illis perfectionem accipiens, ergo non habet cum illis materiam communem. Postremo in primo libro de Cælo Aristot. demonstrat cælum esse corpus genere diuersum ab alijs corporibus, ergo illius principia, in quibus est materia, diuersa erunt ab aliorum principijs, & Themistius ut refert Auer. octauo Metaphysicæ comment. duodecimo ait cælestia corpora aut esse formas sine materijs, aut habere materiam secundum æquiuocationem.

Idem confirmatur hac ratione. Si cælum est compositum ex materia, & forma, ut sentit Aegid. ergo est corruptibile: quod

Multis testimonij Arist. probatur materiam cæli esse diuersam a materia rerum sublunarium.

Materia est cur gætur sit corruptibile.

est contra opinionem Aristot. & ipsius Agidij. Consequenter probatur, primum his testimonijs Aristot. in 7. Metaph. tex. 22. Sic ait, [Cuncta, quæ a natura, aut arte fiunt, habent materiam, possibile est enim esse, & non esse eorum unumquodque, hoc autem in cuius materia.] In eodem libro tex. 53. [Substantiarum, inquit, sensibilem & singularem, neque definitio, neque demonstratio est, eo quod habent materiam, cuius natura talis est, ut esse & non esse contingat, quare corruptibilia sunt omnia, quæ illam habent,] In 9. Metaph. tex. 17. ait in æternis non esse potentiam, nisi ad ubi; & ratio est ut ipse mox subdit, quia omnis potentia est contradictionis ad esse & non esse. Quare si in Cælo non est potentia nisi secundum quid, similiter etiam non erit materia nisi secundum quid. In 1. de Cælo tex. 136. scribit materiam habere in se potentiam contradictionis, & causam esse, ut res sint & non sint. In libro de longitudine & breuitate uitæ cap. 2. habet hæc verba. [Impossibile est materiam habenti non existere aliquid contrarium,] Sed ipse in 1. de Cælo tex. 20. probat Cælum carere omni contrario, ergo secundum eum carebit etiam materia. In 12. lib. Metaph. tex. 30. probat intelligentias esse sine materia, quia sunt sempiternæ, ergo propter eandem rationem, cum Cælum sempiternum sit, erit quoque sine materia. Ad extremum in 1. de Generatio. in fine textus primi scriptum est, quæcunque habent inuicem transmutationem, habere unam communem materiam; & contra, quæ unam habent communem materiam, esse inuicem transmutabilia. His adde pulcherrimum illum locum Arist. qui est in 14. lib. Metaphysicæ cap. 3. ubi peracute probat, res æternas non esse compositas, quia si tales essent, haberent materiam, quæ in causa est cur res in quibus inest, contingat esse & non esse, quo circa ipsæ si materiam haberent non essent æternæ.

*Firmiffi-
marz con-
tra Aegi-
dium.*

Confirmatur etiam superior consequentia hac ratione; si materia Cæli per se sumpta non differat a materia horum inferiorum, ergo sicut hæc ex se est in potentia ad formas sublunares, sic etiam illa, alioquin non essent eiusdem rationis; quare materia Cæli habet potentiam accipiendi

A formas sublunares, sed id contingere non potest sine interitu Cæli, præsertim cum nulla potentia naturalis omnino frustrari possit, ergo Cælum est corruptibile. Neque firmum est illud præsidium Agidij, huiusmodi potentiam penitus expleri & exhaustam propter excellentiam formæ celestis, quæ eminenter continet omnes formas sublunares; hoc inquam præsidium nullum est, primum quoniam illa potentia accipiendi omnes formas cum per se ac essentialiter conueniat materiæ, nullo modo potest ab ea remoueri. Deinde falsum est formam celestem nobiliorem esse cunctis formis sublunariis, cum illa secundum Agidium sit inanimata, in his autem quædam sint viuentes & sentientes. Præterea forma orbis Lunæ, quamvis expleat appetitum suæ materiæ quæ est in orbis Lunæ respectu formarum sublunarium, quibus putatur nobilior, tamen non potest explere illum appetitum, ratione superiorum formarum celestium, nimirum Mercurij, Iouis, Martis, & Saturni: Cum enim huiusmodi formæ nobiliores sint, quam forma Lunæ, non poterit Agidius dicere illas contineri eminenter ab hac; quare, cum materia Lunæ habeat potentiam ad alias formas celestes: nulla verò potentia naturalis frustra sit, poterit sine dubio eas accipere; id autem non potest accidere sine commutatione substantiali orbium celestium, ergo quocumque se vertat Agidius, tenetur restrictus, & cogitur fateri, Cælum esse corruptibile, aut saltem ratione materiæ esse corruptibile, ratione verò formæ incorruptibile, quod sane maxime absurdum est in Philolophia, quæ docet inter quamlibet materiam & formam ei respondentem, summam esse cognitionem, atque proportionem. verum ad solutionem eorum, quæ pro Agidij opinione allata sunt veniamus.

Ad testimonia & rationes quæ posita sunt initio proximè antecedentis capituli, nihil necesse est respondere: propterea quod illis rationibus solum conficitur, Cælum esse compositum ex materia & forma, quod non est contra id quod nunc docendum & probandum suscipimus: Etenim hanc disputationem de materia Cæli, ob eam maxime rem institimus,

ut doceremus longe diversam esse rationem materiam caelestis atque sublunaris, siue Caelum sit compositum, siue simplex quaedam substantia, quemadmodum placet Auer. cuius opinionem probabilioem putat secundum Arist. Durandus, Gabriel Biel, Scotus in 2. lib. Sentent. distinctio. duodecima, & 14. si quae autem sententias Arist. supra adduximus, quibus significari videtur nullam in caelo esse materiam, eas sic interpretari oportet, ut non omnem caelo materiam, sed talem modo, qualis est in rebus sublunariis, admi intelligamus. Ad rationem quibus conatur Aegidius demonstrare materiam caelestem, & sublunarem eiusdem rationis esse, breuiter respondemus ad hunc modum. Ad Primam: Ille quae materiae differunt seipsis, non autem per aliquem actum, sic enim esset processus in infinitum; Et id quod ait Arist. actum esse qui distinguit, verum est in compositis de quibus ibi loquitur; quamuis autem respectus materiae ad formam per se sit posterior natura materiae, tamen est nobis pro certissimo & manifestissimo signo ad cognoscendam propriam eius rationem. Nam quia materia caelestis & sublunaris per se referuntur ad formas maxime diversas, ex eo intelligimus huiusmodi materias esse longe diversas inter se. Idque multo certius & clarius est secundum opinionem Auer. quippe qui facit materiam caeli substantiam simplicem actu per se subsistentem, & perfectam: quod nequaquam conuenit in materiam sublunarem. Ad 2. Sufficit venire ad unam primam materiam analogice; neque enim in formis venimus ad unam primam formam uniuocè, sed analogice; nimirum ad formam abstractam, seu ad formam assistentem, & informantem, de quibus nomen formae dicitur analogice. Ad 3. Accidentia caeli & horum rerum inferiorum, Physicè, non sunt eiusdem rationis; excipit causa, quantitas caelestis & sublunaris Mathematicè sumptae non sunt diversi generis, Physicè autem, sunt ratione subiecti; siquidem illius subiectum est incorruptibile, huius autem corruptibile, vel per se, vel per accidens: corruptibile autem, & incorruptibile differunt genere, ut est in fine 10. lib. Metaphysicæ: & quantitas caelestis ex se est ter-

minata & immutabilis, sublunaris autem ex se est interminata & uariam determinationem accipit a diuersis agentibus propter diuersas formas. Ac quantitas quidem si per se atque Mathematicè sumatur, nullius sensibilibus materię rationem continet; quare non potest quā talis est, certò demonstrare diuersam uel eandem esse rationem atque naturam materiae; cum autem accipitur Physicè, hoc est prout habet esse in rebus & prout est coniuncta cum hoc uel alio genere motus & aliorum naturalium accidentium, hac ratione potest indicare uim & naturam materiae. Si autem hoc modo spectetur quantitas caeli, cum habeat esse incorruptibile, & subiacet motui circulari perpetuo, aperte declarat materiam caelestem ualde diuersam esse a materia sublunari; id quod Iulianus ostendit Alexander Aphrodisiensis 1. lib. Naturalium quæst. cap. 17. Ad 4. Arist. in 1. Physic. tex. 68. perspicuis uerbis docet se non agere nisi de principijs rerum naturalium quae habent generationem & interitum. Nam ut ait Auer. primo cap. libri de substantia orbis, impossibile est esse eadem principia æternorum & corruptibilium nisi æquiuocè, sed hanc solutionem suffus tractauimus in 2. lib. huius operis capite 2. Ad illud autem testimonium Arist. ex 2. lib. de Generat. tex. 53. uti ait in æternis, & corruptibilibus principia esse aequalia numero & genere eadem, respondendum est, nomine generis intelligendum esse genus analogum, hoc est secundum proportionem; nam est in caelo materia & aliquo modo forma, atque priuatio, & efficiens, similiter ut in rebus sublunariis: uerum sicut forma, efficiens, priuatio sublunarium & caelestium sunt longe diuersa, sic etiam illorum materiae.

D Ergo manifestum est materiam caelestem diuersam esse a sublunari, quare illa reliqua, per genus quae de materia rerum sublunarium dicere conuertimus, ea diligenter applicare.

Et primum quid sit materia peruestigemus.

Quantitas caeli & rerum sublunariarum Mathematicè sumptae, sunt uniuocae, Physicè autem uniuocae.

Quid sit Materia.

C A P. XI.

Materia & ens & substantia.

Dicemus quid sit materia; enu-
merantes & colligentes omnia quae pos-
sunt ei conuenire. Ac primo quid-
dem materia est ens & substantia, ut Arist.
scribit 1. Phys. tex. 79. quo in loco addit
[prop] q; non sit perfecta substantia; & 7.
Metaph. tex. 7. & 2. de Anima tex. 2. atque
alijs locis substantia diuiditur in materia,
formam, & compositum; & 1. Physic. tex.
52. Aristot. inquit substantiam non compo-
ni ex non substantijs, ac substantiae natura-
les componuntur ex materia & forma, ergo
materia est substantia. Quod si materia
non esset ens, quo pacto esset subiectu
generationis? quo modo reciperet formas
atque sustentaret? Si autem est ens & non
substantia, ergo accidens; si accidens oportet
ipsum esse in aliquo subiecto priori; &
vnum accidens non potest suscipere aliud
accidens; materia autem suscipit formas
omnes, & est prior illis, nec quicquam est
ea prius, ergo non potest esse accidens.
Denique proprium est substantiae non esse
in alio, quod praecipue conuenit materiae;
caeterae enim res sunt in alio, uel simplici-
ter, ut accidentia, uel aliquo modo, ut for-
mae substantiales. Sed dicit aliquis, Arist.
1. Physic. tex. 8. & 1. de generatione, ap-
pellare materiam non ens; & 7. Metaph.
tex. 8. negare eam esse substantiam: Respon-
demus; materiam primam appellari non
ens & non substantiam, quia non est ens
completum, neque substantia perfecta,
hoc est specificè in aliquo gradu entium
determinata & constituta. Deinde materia
est substantia re diuersa a forma; nam
cum Aristot. 1. Physic. scribat duo esse prin-
cipia rerum naturalium, quia scilicet pri-
uatio, quae nudiaturus tertium principium,
idem est cum materia; eadem igitur ratio
ne possit concludi vnum tamen esse prin-
cipium, siquidem materia re non differret
a forma. Praeterea, si materia diuersa non
esset a forma, nulla esset substantia natura-
lis vere ac secundum essentiam composita.
His accedit, quod materia subiicitur for-
mae & eam recipit & per se est ingenerabi-
lis atque in corruptibilis, forma uero recipi

*Materiam
re distingui
a forma.*

Atur in materia, terminus existens generatio-
nis & corruptionis. Scot. & Greg. Arimin-
ens. 2. sent. d. 12. q. 1. resellunt opinionem
quorundam dicentium materiam & for-
mam re non distingui. Sed quae ipsi asser-
unt, ea hic recensere breuitatis causa su-
perfedeo. Sed dubitaret aliquis, si mate-
ria differt a forma, ergo per aliquam differe-
ntiam; quare materia esset composita ex
sua propria natura & ea differentia qua di-
stinguitur a forma. Respondemus; mate-
riam & formam distingui se ipsis, sicut e-
tiam seipsis & non per aliquas differentias
ipsis additas distinguuntur summa genera
categoriarum, vltimae differentiae, Deus &
Creatura; & alia eiusdem rationis. Quam-
obrem si proprie loqui uolumus: non de-
bemus dicere materiam & formam esse in-
ter se differentes, sed diuersas; quid autem
discriminis sit inter differens & diuersum,
docet Arist. 10. Metaph. tex. 12. Neque ve-
ro, si materia re differt a forma, propterea
potest concludi, eam aut posse existere sine
forma, aut definiti. Nam similiter etiam v-
num relatiuè re differt ab alio, & accidens
a subiecto, quae tamen neque secundum rem
neque secundum definitionem, inuicem se
parari possunt. Posset etiam hic quaeri; ut-
rum forma substantialis differat a mate-
ria, quam a forma accidentali; Cui dubi-
tationi breuiter ita occurritur, secundum
quid maior est contentiua inter formam
substantialè & accidentale, quoniam ambe
sunt actus, & dant esse, & determinat ad ali-
quid, quae non possunt dici de materia pri-
ma; simpliciter tamen maior est cognitio
inter formam substantialè & materiam primam;
quia sunt ambae vnius categoriae, & princi-
pia per se eiusdem rei, & ita inuicè coherent
atque vniuntur ut conficiant vnu quidpià
per se ac proprie ens; quae in formam accide-
tale nullo modo conueniunt. Postremo; ma-
teria est substantia imperfecta, & ens in po-
tentia; quod sit substantia imperfecta, ex eo
perspicuum est, quia est pars alterius, & ut
scriptum est 1. Physic. tex. 81. expetit formam
tanquam femina mare & ueluti turpe pul-
chrum. Adde, quod per se indefinita & inde-
terminata est, & determinatione, atque per
fectionem suam accipit formam. Est autem
ens in potentia, affluat Aristot. pluri-
bus locis, ut 7. Metaph. tex. 7. & 8. & 12.
lib. tex. 7. & 2. Physic. tex. 11. & 12. & 2. de

*Quo distin-
guatur ma-
teria a for-
ma.*

*An sit ma-
ior conuen-
ientia in-
ter formam
et materiam
quam iter
formam sub-
stantialem
& acciden-
talem.*

Anima tex. 2. Nam cū sit ens imperfectum & recipiens aliud, erit in potentia; neque enim vt Aristot. docet 2. de Anima tex. 7. & 7. Metaph. tex. 49. & 8. lib. tex. 15. possit vnū ens per se cōfici ex materia & forma si essent amba actūs: oportet enim ut ē duobus efficiatur vnū quidpiam per se, alterum eorum esse actum, alterum potentiam: cum autem forma sit actus, necesse est materiam esse ens in potentia. Demonstratur igitur est materiā esse ens, & substantiam, & in potentia, & imperfectam. Sequitur ut proprias definitiones & descriptiones eius aperiamus.

1. Descrip-
tio Materie.

Prima descriptio materię primę significatur in 1. Phys. tex. 69. & ducitur ex similitudine, seu analogia, quę est inter materiam primam respectu formarum naturalium & materiam artificialem respectu formarum artificialium, potest autē huiusmodi descriptio materię ex verbis Aristotelis ita confici; [Materia est substantia, quę ita se habet ad formas & ad substantias cōpositas naturales, quemadmodum æs, vel lignum, vel aliud quidvis ad formas artificia-
tas.] Recte autem materia describitur similitudine & comparatione aliarum rerum artificialium; illa enim nullum habet actum, & quidditatem, vt ibi scribit Commentator, per quam sit per se intelligibilis. Quo circa bene Plato in Timæo inquit, eā rem nō nisi ad altera rationatione cognosci, & cum vacuitate sensus contrētabilem esse. Sed in illa analogia est quędam similitudo & item quędam dissimilitudo: Similitudo in eo est, quod sicut lignum vel æs ex se nullam habet speciem aut formam artificiosam, sed tantum potestatem accipiendi eam ab alio; & sicut æs determinatur in genere artis & perficitur a forma artificiali, sic etiam materia prima in se nullā cohibet formam substantialem, sed tantum habet potestatem accipiendi omnes formas, a quibus in certis, definitisque gradibus rerū determinatur, perficitur, & denominatur; dissimilitudo autem in eo cernitur, quod materia rerum artificialium est corpus per se actu existens & completum, quod non perficitur a forma artificiali nisi secundum quid, nec ad eam habet internam & naturalem potentiam: At materia prima per se non est ens completum sed perfectionem & complementum suum accipit a forma,

A ad quam habet naturalem & internā propensionem. Altera descriptio ponitur in fine primi lib. Phys. his verbis. [Materia est primum subiectum vniuersi quę ex quo fit aliquid cum insit, non secundum accedens, & si corrumpitur aliquid, in hoc abibit vltimum] dicitur [subiectum] propter formam [primum] propter materiā secundam, vt sunt elementa, [cum insit] propter priuationem quę non manet in re generata, [non secundum accedens,] propter non nullas affectiones, quę erant in re corrupta & manent etiam in ea quę generatur, quales sunt qualitates similes speciei in elementis symbolis; Denique illud [in quod vltimo abibit,] significat eandem esse materiam compositionis & resolutionis, vt sicut nihil potest generari ex nihilo, ita nihil possit dissolui in nihilum. Neque verō his verbis significatur nequid corrumpitur necessario resolui debere immediate, vsque ad materiam primam; sed illud tantum docetur, omnem corruptionem tandē desinere & terminari in materiam primā; vt cum moritur homo, primum fit resolutio in cadaver, tum in mixtum non organicum, postea in mixtum imperfectū, vel elementa, ad extremum in materiā primā.

C Tertia descriptio traditur in 7. lib. Metaph. tex. 8. his verbis, [Dico autem materiam, quę per se ipsam, neque quid, neque quantum, neque aliquid aliud est eorum, quibus ens determinatur, neque etiam negationes; etenim hæc quoque secundum accedens erūt.] Quę descriptio est Metaphysica, nec conuenit materię prout habet esse in rebus, sed prout secundum se nuda, & spoliata omnibus rebus, quę sunt extra ipsius essentiam, animo & cogitatione cernitur & consideratur: bene autem negatione declaratur vis materię primę; nam, vt est apud Aristot. 10. Metaphysicæ tex. 24. materia per se est ignota, & negatione cognoscitur; quanquam autem in 6. lib. Topicorum vituperantur definitiones negatę, attamen hæc tolerantur & propemodum necessarię sunt in duobus rerum generibus; nimirum in rebus imperfectissimis quolis est materia prima, cuius natura apte declaratur remouēdo ea omnes partes perfectionis: & in rebus perfectissimis, cuiusmodi est Deus; qui propter excellentiam suę perfectionis melius a nobis co-

2. Descrip-
tio.

3. Descrip-
tio.

gnoscitur negatione & remotione, quam affirmatione. Dicitur autem materia non esse quid, vel quia ex se nullam habet formam quæ est, quod quid erat esse, & est secundum Arist. tota quidditas rei, vel quia non est hoc aliquid & substantia completa per se subsistens: additur, neque quantum, aut quia materia ex se non habet quantitatem determinatam, aut quia materia non est quantitas: subditur postea, neque negationes, nam quemadmodum formæ non sunt de essentia materiæ, ita neque formarum negationes: primas enim conceptus materiæ est hic; materiam esse substantiam, quæ potestatem habet accipiendi omnes formas, quem conceptum sequitur secundus includens negationem, si enim materia habet potestatem accipiendi formas, ergo ea ex se caret illis; hunc conceptum proxime sequitur tertius continens in se priuationem, etenim si materia apta est accipere formas quas non habet, ergo est priuata illis. Sed qua ratione, priuationes & negationes dicantur de materia prima, vide apud Themistium in quadam digressionem sua de potentia materiæ primæ, quam facit super textum 61. primi Physicorum, & apud Alexandrum secundo lib. naturalium questionum cap. 7. Quartam descriptionem materiæ primæ conficit Porphyrius in libro de occasionibus cap. 11. ex varijs proprietatibus, quas ei veteres Philosophi assignabant; hoc modo; [Materia prima ex se est incorporea, neque intellectus, neque anima, neque aliquid secundum se viuens, informis, immutabilis, infinita, impotens; Quapropter neque ens sed verum non ens, imago molis apparens, appetitio subsistentiæ, & itans non in statu, tum paruum, tum magnum, quod fiat semper, manet vero nunquam, neque tamen auferre potens; quippe cum totius entis sit defectus, Quamobrem, quicquid promittit, mentitur, ac si magnum appareat, interim enadit paruum; quasi enim ludus quidam est, in non ens auferens; si ga eius non sit loco, sed dum ab ente deficit: quocirca quæ in ea sunt imagines, insunt in deteriori rursus imagine; sicut in speculo, id quod alibi situm est, apparet alibi, & ipsum speculum plenum esse videtur, nihilque habet dum omnia videtur habere.] Hæc Porphyrius. Quinta de-

4. Descrip-
tio mate-
ria ex Por-
phyrio lon-
gè pulcherrima.

A scriptio elicitur ex ijs quæ scribit D. August. 12. lib. confessionum; Materia est infima omnium rerum & prope nihil, ex se informis & immutabilis, omnium tamen formarum capax, omniumque mutationis primum subiectum, non tam ex se quam ex commutatione eorum quæ in ea versantur apta cognosci a nobis. Ex his descriptionibus luce meridiana clarius est, materiam primam omnium rerum maxime dissimilem esse Deo, ab eoque longissime distare. Non defuerunt tamen qui materiam primam Deum esse diceret; quorum impietatem, vel potius insaniam paucis redarguere libet.

5. Descrip-
tio mate-
ria prima
ex D. Au-
gustino.

B Refellitur insignis quorundam error, qui dixerunt Deum esse materiam primam.

C A P. XII.

Tanta est humani ingenij inscitia caligo, tanta Philosophantium auaritia, licentia, & peruersitas; ut nihil fingi possit tam absurdum, inopinabile, & a ratione abhorrens, quin aliquando aliquem Philosophorum assertorem ac defensorem habuerit: quod vel ex hoc uno quod dicitur sum, perspicue cognosci potest. Quid enim in rebus est a Deo tam remotum, disinctum, ac diuersum quam materia prima? Etenim ille est ætus purus, hæc in pura potentia; ille summum ens & quodammodo ipsum esse, hæc infimum ens, prope nihil & quodammodo non ens; ille simpliciter independens & immutabilis, hæc omnino dependens & omni mutationi subiecta; ille infinitam potentiam actiuam habet, passiuam autem nullam, hæc actiuam nullam, passiuam vero prope infinitam; ille fons omnium perfectionum quæ cernuntur in rebus creatis, hæc quasi radix & origo omnium imperfectiorum & defectuum qui sunt in rebus naturalibus; ille per se maxime intelligibilis lumenque impertiens quo cætera possint intelligi, hæc suapte natura ignota obstantque quominus cætera bene ac facile cognosci queant; ille continens in se omnes res nobiliore modo quam ipse sunt per se & in se ipsis, hæc continens in se omnes res

Pulcherrima
paratio in-
ter Deum &
materiam
primam.

corruptibiles ignobiliori tamen modo quā sunt in seipsis, nimirum secundum potentiam passivam, ille formosissimus pulcherrimus & ornatissimus, hæc maxime informis inornata indecora & turpis. Quid plura? cum a nihilo discesseris, nihil plane reperies magis a Deo separatum, & distitum, quā materiam primam. Cum eo igitur intervallo materia prima distet a Deo, quo maius ne cogitatione quidem informari & fingi possit, quis non obstitet, fuisse vltimo tempore aliquos adeo desipientes, & in clarissima luce cæcutescentes, qui Deum esse materiam primam & constantem asseuerarent, & pugnaciter defenderent? At qua ratione tam stultam & impiam opinionem confirmabant? Si materia prima & Deus (inquiunt) non sunt idem, ergo differunt inter se, quæcunque autem differunt, ea necesse est aliquo differre, quare composita esse oportet ex eo in quo conveniunt, & ex eo in quo differunt; cum igitur nec in Deo nec in materia prima ulla sit compositio, nulla quoque differentia inter ea esse poterit; quare necesse est esse unum & idem. Vide quam levi argumento in quam prævium errorem seu potius amentiam inducti sunt, non intelligentes discrimen quod est inter differens & diversum, quod etiam traditur ab Acilitorele 10. lib. Metaph. tex. 12. Differunt enim inter se, quæcunque in aliquo conveniunt & aliquo distinguuntur; ut homo & leo conveniunt in genere quia uterque est animal, & distinguuntur per proprias differentias, alter enim est rationis particeps, alter vero expertus: Diversa autem sunt quæcunque seipsis distinguuntur, quoniam sunt simplicissima: sic distinguuntur inter se decem. Prima genera, sic ultimarum differentiarum, sic materia & forma, sic Deus & creatura, sic denique Deus & materia prima: quippe cum sint duo extrema in latitudine entis maxime omnium disuncta, unum perfectionis, & alterum imperfectionis. Deus igitur & materia prima seipsis diversa sunt; & quidem maxime diversa. Verum quisquam fortasse scire cupiet, quis inter Philosophos tam absurda opinionis auctor vel assertor fuerit. Dicam equidem quod apud eos legi. Albertus in 1. Physicor. tract. 3. cap. 13. refert hanc opinionem ad Alexandrum quendam Epicureum

ita scribens. [Alexander Epicureus dicit Deum esse materiam, vel non esse extra ipsam, & omnia essentialiter esse Deum; & formas esse accidentia imaginata, & non habere veram entitatem, & ideo dixit omnia idem esse substantialiter, & hæc Deum appellavit aliquando Ionem, aliquando Apollinem, & aliquando Palladem; & formas esse pepulum Palladis & vestem Ionis; & neminem sapientum aiebat ad plenum revelare posse ea quæ latebant sub peplo Palladis & sub ueste Ionis.] Hæcenus Albertus. Dicitur Thomas tam 1. par. quæst. 3. art. 8. quā 1. lib. 10. contra gentes cap. 17. stultam hanc & insanam opinionem tribuit cuidam Davidi de Dinanto, qui David de Dinanto fuit hereticus, cuiusque libri damnati & exusti sunt; floruit autem imperante Philippo Barbarossæ filio, & summo Pontifice Innocentio III. anno Domini (ut ex Halmarici Historia colligere licet) 1204. Possem etiam hoc loco commemorare deliramenta Manichæorum circa materiam primam, quæ narrant eunyalij, tum in primis Nicephorus, Histor. Ecclesiast. lib. 6. cap. 41. sed ne figmentis narrandis operam perdam, & molestia lectores afficiam, ea nunc recensere superfedebō. De natura igitur & quidditate materię primæ satis dictum sit: quoniam autem existentia consequitur essentiam, postea ordo doctrinæ ut de existentia materię primæ deinceps dicamus.

Materiam ex se habere existentiam propter quam est in rebus.

C A P. XIII.

ET si non levis est controversia inter viros doctos, an materia prima ex se habeat existentiam secundum quam est in rebus, an verò eam omnem accipiat à forma; nobis tamen probabilior videtur eorum sententia, qui aiunt materiam suam vi existere, nec existentiam per quam est in mundo, capere ex formis quas recipit: quæ sententiam, ut ex cæteris etiam persuaderi queat, his octo rationibus confirmamus. Prima ratio sit hæc. Vnaquæque res acci-

*Argumenta
tio eorum,
& dixerunt
Deum esse
materiam
primam.*

Hanc sententiam tuetur Scotus, & Gregor. Ariminas. 2. sent. dist. 12. q. 1. & 2.

pit existentiam per generationem, vel productionem suam, quare quæ habent diuersam productionem, non habent eandem existentiam; materia autem prima habet diuersam productionem a formis: nam hæ per generationem producuntur ab agente naturali: illa vero per creationem immediate procedit a Deo; & formæ sunt corruptibiles, materia verò incorruptibilis, ergo materia habet diuersam existentiam ab existentia formarum, nec eam potest ab illis accipere. II. Tunc res corrumpitur cum amittit suam existentiam, ergo si materia acciperet existentiam suam a formis, oporteret eam propter uariam formarum generationem & interitum, infinitis accipere & amittere existentiam suam, ac proinde infinitis generari ac interire. III. Si existentia materiæ est a forma quam sustinet, ergo illius formæ discessu delecte quoque existeret materia. Illud autem certum est, cum generatur una forma, corrumpi aliam; generatur enim forma ignis & corrumpitur forma aquæ, sumo igitur illud instans quo generatur forma ignis; hoc ipso instanti nõ reperitur forma aquæ, essent enim simul duæ formæ, & illa quidē inter se pugnantes: Si ergo ignis tunc nõ reperitur formæ aquæ, nec materia reperiet; siquidē materia habebat existentiam ab illa forma, ut ea peruenire superfluo esse non potuerit, quare forma nunquam generaretur in materia, nunquam enim illam posset reperire; nisi forte dicamus tunc simul cum forma generari nouam materiam, quod dici non potest, cum perspicue falsum & absurdum sit. IIII. Si quis dicat propterea materiam non corrumpi, quia eodem instanti in quo corrumpitur prima forma, aduenit secunda a qua materia capit existentiam suam; querendum ex illo est, sit ne utriusque formæ materia eadem numero, si enim non est, ergo corrupta fuit: si autem est, ergo retinet eandem numero existentiam, sed ab utraque forma habet? non a priori, quippe quæ recessit, nec a posteriori, quippe quæ non fuerit antea cum erat materia; habet igitur materia existentiam a seipsa. V. Prior est ordine generationis materia quam formam, ut est apud Arist. 1. Phys. tex. 52. subiectu prius est ipsa quæ in eo insunt, non potest autem quod prius est existere beneficio eius, quod est posterius ipso, ergo materia non

A existit beneficio formæ. VI. Prius est secundum naturam, materiam esse, quam ut recipiat formas, & similiter prius est secundum naturam, formam recipi in materia, & cum ea uniri, quam ut possit ei formam aliquam existentiam impartiri; forma enim non potest dare existentiam materiæ, nisi unita & hærens cum ipsa; ergo si prius est materiam esse quam formam in ea recipi, & hoc item prius est, quam formam dare existentiam materiæ; prius igitur erit materiam esse quam accipere existentiam a forma. Quare materia non omnino existit tui & beneficio formæ. VII. Potentia quam habet materia ad formam, nõ est a forma, quinimo potentia materiæ ordine generationis & temporis formam antegreditur, sed talis potentia præsupponit existentiam materiæ, nam quod potest in se recipere aliud, id necesse est actu existere: quod enim non est, neque potest quicquam, nec aliquid ualet recipere, ergo materiæ existentia non est a forma. VIII. Philosophi ajunt, in transmutatione, terminum a quo & priuationem corrumpi, subiectum autē & materiam manere eandem numero sub utroque termino; sed nõ potest materia eadem numero manere ante & post, si existentiam haberet a forma, siquidem nunquam eadem numero forma permanet ante & post, loquor de formis, quarum in transmutatione una est terminus a quo, altera verò terminus ad quem; ergo materia non accipit a forma suam existentiam.

Alij contra opinantur materiam ex se nullam habere existentiam, sed quam habet, accipere a forma; id autem probant his quatuor rationibus. I. Aristot. expe uocat materiam non ens, aut ens in potentia, ergo ex se non est actu. In 5. lib. Metaphy. tex. 15. significat formam esse causam existentia secundum quam res sunt. Themistius 2. lib. de Anima super tex. 7. scribit, esse & unitatem, accidere rebus a forma. Boetius in opusculo de unitate, & uno, sic ait [Omne esse ex forma est in rebus creatis, quatenus forma est unita, & coniuncta materiæ; unde Philosophi illud describentes dicunt, esse est existentia formæ in materia.] II. Si materia ex se haberet existentiam, ergo similiter etiam forma & compositum, & in vna re essent tria esse, seu tres existentie, quod uidetur absurdum, siqui-

si materia
non est
actu
sed in
potentia
ergo ex se
non est actu

D. Tho. 1.
par. q. 7. ar.
ti. 2. 3. resp.
ad 3. argu.
& q. 66. ar.
ti. 1. Paul.
Socin. 7.
Met. q. 17.
Duran. 2.
sent. distin.
12. q. 2. ita
sententiunt.

siquidem unius rei unum est esse vnaque
 existentia, sicut est unares. III. Si materia
 non a forma, sed a se habet existentiam,
 ergo posset esse sine forma; quod est contra
 Averroem, qui in secundo Physicorum. cammen.
 decimo secundo, sic habet consequentiam; si
 materia esset sine forma, tunc quod non est
 actu esset actu. Eandemque consequentiam
 tractat D. Thom. prima parte quest. 66. articulo primo. quae consequentia ex eo
 tantummodo vim & robur habet, quod in ea
 supponitur materiam non a se, sed a forma
 habere id, unde actu existit. III. In tota
 latitudine entis sunt duo extrema opposita
 inter se, nimirum Deus & materia prima;
 sed Deus est purus actus ex se habens esse
 suum, ergo materia prima (quoniam
 oppositorum opposita debent esse rationes) est
 pura potentia, esse suum accipiens aliunde.

Solutio
 praedictarum
 rationum.

Sed his rationibus facile occurrere potest
 praemissis haece distinctionibus. Ens aliud
 est completum, & perfectum; aliud imperfectum,
 & indefinitum, quod illius comparatione
 potest dici non ens. Et rursus existentia
 duplex est, una per quam res simpliciter
 est in mundo extra nihil; altera est per
 quam res sunt perfectae, & determinatae,
 & sub aliquo definito genere, & gradu
 rerum constituta: prior existentia vocatur
 a quibusdam actus entitativus; posterior
 autem dicitur formalis, specificus, & perfectus.
 Materia igitur appellatur non ens, quia est
 ens incompletum & indefinitum; dicitur
 etiam ex se non habere existentiam & actum
 ullum; intelligendo id de actu formali &
 specifico, & ad unam aliquam certam
 rationem entis determinatum. Ex his autem
 in promptu est responsio ad primam
 rationem. Ad 2. non est absurdum in una
 re multas reperiri existentias imperfectas,
 quae faciunt unam perfectam; quemadmodum
 in uno composito naturalium sunt duae
 substantiae imperfectae, e quibus conficitur
 tertia substantia, quae est ipsius compositi
 perfecta, & completa. Ad 3. licet materia
 ex se habeat suam existentiam secundum
 quam est ingenerabilis & incorruptibilis;
 tamen non potest omni forma spoliari.

Tres causas
 cur materia
 non...

Primo, quia materia habet naturalem
 & essentialem ordinem ad formam, sicut
 perfectibile ad suum perfectum, sine quo

A esset indeterminata & indefinita. Deinde,
 quia nunquam ulla forma corrumpitur,
 quin continuo alia generetur; imò ex
 accidenti sit corruptio, nempe ut locus
 detur alij formae; omne enim agens
 non ideo agit, ut corrumpat alia, sed ut
 corruptis alijs quae ipsi obstant, generet
 aliquid sibi simile, atque hoc principaliter
 intendit. Quare nunquam materia posset
 forma penitus privari. Ad extremum
 quia perpetuus caeli motus, ita continenter
 versat & commutat materiam, ut ex
 ea perpetuo novas formas eliciat & quasi
 extuliat. Illa vero consequentia Averroem
 interpretanda est de actu formali & determinati
 gradus. Ad 4. Hae ratio secum ipsa
 pugnat; qui enim dicit materiam esse
 extremum entis, eandemque esse puram
 potentiam, nonne hi pugnancia loquuntur?
 Si enim materia est vnum extremum
 entis, ergo est ens, at si est pura potentia,
 est non ens; sicut quod est potentia
 calidum, vel album, non est calidum, neque
 album, ita quod est simpliciter & absolute
 pura potentia, simpliciter non est ens. Praeterea
 illa pura potentia, aut est nihil, aut
 aliquid est; si nihil, ergo similiter materia
 nihil est; si ens, ergo igitur iam est
 pura potentia. His accedit; quod potentia
 non potest per se existere, est enim quidam
 relatiuum, & omnis relatio fundatur
 in aliquo absoluto; & ut ait Averroes 3.
 de anima com. 5. omnis potentia fundatur
 in aliquo actu. Respondemus igitur non bene
 concludi, si in latitudine entis reperitur
 purus actus, similiter reperiri debere
 puram potentiam. hoc enim repugnat,
 ut ante diximus, rationi ipsius entis,
 illud autem minime: quemadmodum in
 simili genere, non valet illud, datur
 summum bonum, ergo dari debet summum
 malum; repugnat enim aliquid esse, & esse
 summum malum: Malum enim ex se
 nihil est, & non habet esse, nisi fundetur
 in aliquo bono; ipsum enim esse, sine
 quomodo constare non potest, bonum est.
 Dicitur igitur est de quidditate materiae
 cuiusque existentia, quod pertinet ad secundam
 questionem, qua quaeritur quid sit materia.
 Sequitur nunc ut tractemus tertiam
 questionem, hoc est ut doceamus qualis sit
 materia; & primo omnium quaerendum est,
 an materia ex se sit formata, & habeat aliquam
 formam

quae omni
 forma pri
 nata esse
 queat.

Materiam
 non esse pu
 ram poten
 tiam.

formam inseparabilem sibi; coeternam, qualem putarunt quidam esse formam corporeitatis. Deinde disputabimus an habeat quantitatem sibi coeternam, & illas quas vocant, dimensiones interminatas.

Opinio eorum qui inducunt formam corporeitatis materia coeternam.

C A P. XIII.

Multi tam de antiquioribus quam de recentioribus Philosophis, arbitrati sunt esse quãdam formam corporeitatis inseparabilem & coeternam materiae, ex se indeterminatam, quæ postea a formis specificis determinatur atque perficitur. Hæc forma secundum illos disponit materiam, facitque ut appetat formam, & apta sit eam recipere, & est tanquã seminarium aliarũ formarum, eamq; aiunt esse priuationem, quæ ab Arist. ponitur tertium principium generationis. Hanc autẽ opinionem affirmant esse Auer. primum quia is in 8. Phys. comm. 4. inquit, si materia prima esset nudata omni forma, fore ut non possit recipere aliquam formam, quibus verbis significat materiã primam tantẽsi priuari queat formis specificis, quãdam tamen generali forma, cuiusmodi est forma corporeitatis, nunquam delicturi. Deinde in 3. de Caelo comm. 61. ait, perum corruptibilem non esse principia æterna, nisi prima, & remota, videlicet materiam primam & primam formam: Ergo secundum Auer. sicut est materia prima æterna, ita est forma quãdam æterna, quæ non potest esse alia quãam forma corporeitatis. Præterea in 2. Phys. comm. 15. ait priuationem esse quãdam formam materiæ. Postremò, corpus compositum ex materia & forma est genus corporum simplicium, prædicatur enim uniuocè, & in quid de ijs, quæ differunt specie. Ergo cum genus secundum Auer. 1. Metaph. comm. 17. significet formam quãdam uniuersalem diuersam & priorem formis specificis, necesse est nomine corporis, significari formam quãdam corporeitatis diuersam a formis elementorum, & illis priorem, atque hoc ip-

Asum uidetur Auer. indicare in epitome sua super lib. Metaph. tract. 2. cap. vii. quærens genus summum prædicamenti Substantiæ, & hancens corpus quod dicitur de corporibus simplicibus. Huc etiam spectare uidetur illud Auer. 1. Phys. comm. 2. [Quæcunque sunt præter ultimam formã & primam materiam, sunt materiæ, & formæ cõpositæ. Nam per ultimam formam, inuit hanc formam corporeitatis, quæ est ultima via resolutionis. Hanc suam opin. non solum Auer. sed etiam ueritati cõsentaneam esse confirmant, his quinque rationibus. I. Materia cum sit æterna, debet habere existentiã æternam, sed omnis existentiã est a forma, ergo debet formam coeternam, qualis est forma corporeitatis, in se habere. II. Formæ, quæ generantur, non possunt induci in materiam nisi sit quanta & extensa, sed quantitas præsupponit in materia formam aliquam substantialẽ, nimirum formam corporeitatis, cuius quantitas est propria affectio, ergo ante omnes formas generabiles, est in materia forma corporeitatis. III. Cum materia sit remotissima a forma, quomodo sit ei opposita, sicut actus opponitur potentia, non posset materia formã appetere nisi habere in se formam quampiam imperfectam, per quam illi quodam modo similis esset; simile enim appetit sibi simile. IIII. Nisi talis forma in sit materiæ, difficile est explicare, aut intelligere, quo pacto uel unde signatur forma. Nam uel generatur ex nihilo, quod est impossibile; non enim esset generatio, sed creatio: uel ex sola materia: at cum hæc sit ens imperfectissimum & in pura potentia, non potest ex ea gigni forma quæ est actus & perfectio. Quare oportet in materia inesse formam corporeitatis; ex qua tantumquam e quodam seminario ceteræ formæ oriuntur. V. Omne quod mouetur est indiuisibile & corporeum, ut probat Arist. 6. Phys. tex. 32. sed materia in generatio-

ne formarum naturalium a generante mouetur & transmutatur, ergo debet esse corporea.

Hæc illi afferre possunt ad comprobandam hanc opinionem.

Quid, & qualis sit forma corporeitatis.

Hanc opinionem esse contra Auerroem & Aristotelem.

C A P. XV.

Multas ob causas supradicta opinio reprehendenda est, multisque modis refelli & coargui potest. Primum igitur demonstrabimus eam esse contra Auer. tum contra Arist. postea contra veritatem, ad extremum occurremus quibusdam dubitationibus quæ sententiæ nostræ videntur aduersari. Et vt a primo ordiar, quàm illa repugnet doctrinæ Auer. ex his octo argumentis quæ subiiciam, manifestum erit. I. Auerroes in 1. Physicor. comm. 63. ait materiam primam nullam formam sibi propriam & peculiarem habere, vt possit omnes formas recipere; & in 69. commento inquit, materiam non esse aliquod ens in actu, nec esse aliquod compositum ex materia & forma. II. In 1. cap. libri de substantia orbis scribit materiam primam esse se nec formam vllam, nec actum habere, sed eam substantiari per ipsum posse; & ibidem reprehendit Auicennam propterea quòd talem formam corporeitatis poneret in materia ante formas specifiques; & docet quàm magna & absurda incommoda opinio eiusmodi consequatur. III. In 1. Metaphysicæ comm. 17. affirmat materiam primam ex se nullam formam habere neque vniuersalem, neque particularem, sed omnes recipere; primum quidem vniuersales, deinde verò particulares; & ibidem probat ipsam materiam non esse genus, quia genus per se significat formam quandam generalem; materia verò ex se nullam formam propriam & peculiarem continet. IIII. In epitome super libros Metaphy. tractatu 2. cap. ultimo, his verbis scribit. [Secunda opinio, si intendit quòd datur forma simplex in actu præter formas corporum simplicium, & quòd connectio huius formæ cum materia prima, est illa substantia cui accidit corporeitas, & cui accidunt tres dimensiones, quæ significantur per nomen corporis sine corporeitatis, est sane falsa; sequeretur namque ex hoc quòd generatio elementorum esset alteratio. Vide etiam Auer. 1.

A Metaphy. comm. 11. V. In 1. Physicor. commento ultimo, vult cognitionem eius compositionis quæ est ex materia & forma esse Physicam; at compositio ex materia prima & forma corporeitatis, cum nullum accidens sensibile nullam operationem atque transmutationem proprie habeat, denique cum sempiterna sit, a Physico non potest cognosci. VI. In 12. lib. Metaphy. comm. 39. asserit omne compositum esse nouum; quod verum non est, si forma corporeitatis esset materiae coæterna. VII. Secundum Auer. summum genus prædicamenti Substantiæ, est corpus compositum generabile & corruptibile, ut ipse conceptis verbis dicit in paraphrasi sua super caput de Specie Porphyrij, & in 2. lib. de Cælo comm. 49. ergo omne compositum corporeum secundum Auer. est corruptibile. Quare non potest esse in materia ulla forma corporeitatis æterna. Alioquin rationes Auerrois quibus conatur demonstrare Cælum esse substantiam simplicem (quia si esset compositum ex materia & forma non posset esse incorruptibile) nihil sane concluderent & conficerent. VIII. Si materia haberet illiusmodi formam corporeitatis, elementum per se moueri posset a seipso; quod est contra Auer. in 8. Physic. 29. & 32. in 3. de Cælo 28. & in 4. de Cælo 21. nam quòd mouetur a seipso debet habere duas partes actu diuersas, propter quarum unam dicitur mouere, propter alteram verò moueri; eiusmodi sunt in animali primum quidem anima & corpus, tum etiam cor, & cætera membra. Quamobrem cum tales partes non habeat corpus simplex, habet enim unam tantum formam substantialem, & materiam primam, quæ non est ens in actu determinato, ideo non potest corpus simplex moueri a se nisi ex accidenti. At si forma corporeitatis esset in materia, in terra. v. g. essent duæ partes secundum actum distinctæ, una tanquam mouens, quæ est forma grauitatis, altera tanquam mota, quæ esset illud compositum ex materia & forma corporeitatis; atque hoc modo nihil obstarat quominus terra seipsam posset mouere non minus quàm ipsam animal.

Restat nunc ut rationes, quæ ex varijs locis Auerrois commemoratæ sunt ad tuendam formam corporeitatis, breuiter discussamur.

namus. Ad 1. Respondemus, Auerr. illis verbis significare voluisse, cum alteratio adeo necessaria sit ad generationem, ut quod non est alterabile, nec generabile esse queat; subiectum autem proximum alterationis sint ens in actu; hinc fieri, ut si materia prima experta esset omnis formæ substantialis, exsistens tantum in potentia, nullo modo alterari posset, ac proinde nullam formam substantialem reciperet. Nam si est impossibilis alteratio, est quoque impossibilis generatio, propter necessariam connexionem harum mutationum inter se. Etenim tribus de causis alteratio confert ad generationem, primò quia excludit contrarias dispositiones quæ sunt in materia, tunc quia potentiam materiae indifferentem & indeterminatam contrahit & determinat ad receptionem huius vel illius formæ: postremo, quia per eam forma substantialis in materia producitur ab agente. Ad 2. Auerr. in 3. de Cælo, per primam formam intellexit Deum, qui simul cum materia prima est remotissimum principium rerum sensibiliu, iuxta illud dictum eiusdem Averrois in 12. lib. Metaphysicæ Commento 18. [Omnes formæ potentia sunt in prima materia, actu vero in primo motore.] Sic Auerr. quamplurimis in locis scribere solet a Physico considerari primam materiam & primum motorem, a Metaphysico autem primam formam & ultimam finem; inde eandem 7. Metaph. comm. 9. & 3. Metaph. comm. 3. & 4. Metaph. comm. 1. Ad 3. Auerr. uocat priuationem formam materiam accipiendo priuationem pro ea potentate & habilitate recipiendi formas, quæ priuatio ad significat in materia. Hæc enim potentia quasi quædam forma materiam dici potest. Etenim materia Physice considerata, est materia atque subiectum ob huiusmodi potentiam. Quocirca Auerr. in 1. cap. de substantia orbis, inquit potentiam esse differentiam substantialem materiam. Ad 4. Corpus quod prædicatur de corporibus simplicibus, ut habere queat conceptum aliquem formalem & notionem vni uoce communem omnibus corporibus simplicibus, atamen non potest significare naturam quampiam genericam diuersim a natura corporum simplicium, hoc enim includit repugnantiam & contradictionem; corpus namque simplex non esset simplex;

si enim ignis v.g. præter propriam formam suam haberet aliam formam corporeitatis, non esset corpus simplex, cum non esset vni forme, sed biforme. Atque hæc quidem ex sensu Auerr. Deinceps quid senserit Aristoteles intelligemus.

Hanc opinionem contrariam esse doctrinæ Arist. perspicue ostendit per se huiusmodi rationibus. I. Arist. 1. Physico text. 69. inquit materiam ita se habere ad formas naturales, sicut se habet materia artis ad formas artificiales. sed hæc nullam habet ex se formam artificialem, ergo nec illam ullam habebit naturalem. II. Idem in 2. lib. Physico text. 7. inquit materiam esse per se informem, & in 7. Metaphysicæ text. 8. ait materiam ex se non esse quid, neque quantum, & quæ uera non essent, si materia haberet formam corporeitatis sibi contrariam. III. In 5. Physico text. 8. demonstrat generationem non esse motum, quia subiectum generationis, quod est materia prima, nec sit ens; nec sit in loco; quicquid autem mouetur oportet esse ens, & esse in aliquo loco: At si materia prima esset corporea, utrumque obtineret. & esset ens actu & esset in loco. IIII. In 8. Metaph. 35. & lib. 10. text. 24. inquit materiam per se ignotam esse, & tantum cognosci posse per negationem; at si haberet formam aliquam, posset ex ea cognosci. V. In 2. de Generat. text. 1. atque alijs locis, reprehendit ueteres Philosophos, propterea quod conlutebant subiectum generationis corpus quoddam inmutabile secundum substantiam; sic enim, inquit, mutationes quæ fierent circa tale subiectum non essent generationes, sed tantum alterationes, ergo qui ponunt huiusmodi formam corporeitatis, necessario habent de medio tollere generationem. VI. In 3. lib. Physico in libro 3. de Cælo & in 2. de generat. & corruptione coarguit eos, qui ponebant aliquod corpus simplicium & prius quatuor elementis. At tale corpus (secundum hanc opinionem) esset illud compositum ex materia & forma corporeitatis. VII. In 2. lib. de partib. animal. cap. 1. facit triplicem tantummodo compositionem in animantibus, unam elementorum, alteram partium similarium, tertiam partium dissimilarium. Hæc autem forma corporeitatis afferret quartam compositionem ex cæteris prioribus,

Opiniones de forma corporeitatis, doctrinæ Aristoteles esse contrariam.

præter-

Tripliter alteratio dicitur fieri generationem.

pretermiffam ab Aristotele. VIII. Arist. 1. A
 lib. de generat. tex. 6. tradens compositione
 elementorum, facit eam ex materia prima,
 quam uocat potentia corpus, & ex contra-
 rietate, nullam faciens mentionem istius for-
 mæ corporeitatis, quinimò apertis verbis
 eam refellit paulò supra tex. 3. IX. Quo-
 to lib. Metaphysicæ tex. 5. definitur elemé-
 tum esse id quod est indivisibile specie in
 aliam speciem; quæ definitio non conueni-
 ret elementis, si præter propriam formam
 haberent aliam corporeitatis generalem,
 sic enim elementum posset diuidi in aliam
 speciem & formam, nimirum in formam
 corporeitatis, quæ est diuersa à propria cu-
 iusque elementis forma. X. Secundum Ari-
 stot. omnis forma existens in materia est
 corruptibilis, ut manifestum est ex ijs Jo-
 cis, quæ supra innotauimus, cum resuta-
 uimus opinionem Agidij de materia cæli,
 ergo ponere formam corporeitatis in ma-
 teria eamque incorruptibilem, est contra
 doctrinam Aristotelis. XI. Quid magis
 contrarium doctrinæ Aristot. quàm affir-
 mare huiusmodi formam corporeitatis esse
 priuationem, quæ numeratur tertium
 principium generationis? cum Arist. velit
 priuationem esse principium per accidens,
 esse per se non ens, nec manere re iam
 generata, sed adesse & abesse a materia; quæ
 sanè nullo modo cõueniunt isti formæ cor-
 poreitatis. XII. Simplicius 1. Physic. tex.
 69. in illa sua digressione de corporeitate
 materiæ primæ, ait, facere materiam pri-
 mam corpoream, esse antiquam Stoico-
 rum opinionem, quam suo tempore sequi-
 tus est Pericles quidam Lydius; eam au-
 tem docet penitus aduersari decretis Ari-
 stotelicis & Platonicis. Restat, ut
 quemadmodò ostendimus hæc
 opinionem doctrinæ Auer-
 rois & Aristotelis ad-
 uersari, sic e-
 tiam re-
 ctæ
 rationi atque uerita-
 ti contrariam ef-
 se doceamus.

Opinionem de forma corporeitatis esse contra ueritatem.

C A P. XVI.

Quantum hæc opinio abhorreat a
 ratione & ueritate, uel ex his pau-
 cis quæ mox subiiciemus, cuius
 perspicuum erit. Primò, uel illa forma
 corporeitatis est uniuersalis & generica;
 uel specifica & determinata; non specifi-
 ca, quia est contra ipsos, neque generica,
 quia sic extra animam actu existerent uniu-
 uersalia in rebus, & Aristot. 1. de Generat.
 tex. 31. his uerbis scribit. [Corpus autem
 commune nullum est. Ergo talis forma
 corporeitatis nulla est in rebus. Deinde;
 aut illa forma est Physica, aut Mathema-
 tica, aut Metaphysica; non Metaphysica,
 quia formæ Metaphysicæ 10 & ratione se-
 paratæ sunt à materia; non Mathematica,
 quia est substantia, Mathematici autem de
 nulla substantia agunt, ut dicitur 12. Meta-
 physicæ tex. 44. nisi fortè Astrologia, quæ
 agit de cælo: si Physica est, ergo est natu-
 ra, & principium motus; at omnes diffe-
 rentiæ motuum assignatæ sunt alijs corpo-
 ribus, uel simplicibus, uel animatis, ergo
 illa forma neque est Physica, neque Ma-
 thematica, neque Metaphysica: nihil igitur
 est. Postea, aut illa forma corporeita-
 tis secundum raturam in materia præit di-
 mensiones quantitatis, aut eas subsequi-
 tur; si præit, ergo ipsa est indivisibilis se-
 cundum doctrinam Auer. in lib. de sub-
 stantia orbis: Si subsequitur, ergo dimen-
 siones immediate inhaerent materiæ pri-
 mæ ante omnem formam substantialem,
 & determinantur per ipsam formam corpo-
 reitatis, quod est contra ipsos. Ad hæc, ac-
 tus est qui separat, & distinguit, ut est apud
 Arist. 7. Metaphysicæ tex. 49. sed illa
 forma corporeitatis non facit aliquem gra-
 dum distinctum ab alijs. Nam si ab ali-
 quo distingueret, maximè a rebus incorpo-
 reis: At huiusmodi discernimur sumitur ex
 materia: quæ separat res incorporeas a cor-
 poreis; ergo illa forma nullus est actus,
 nec igitur erit forma, quia omnis forma est
 actus. Præterea, rō quæ frequenter utitur
 Arist. ad demonstrandū materiam primam
 esse

esse ducta ex transmutatione formæ si nulla esset, propterea quod ea non perduceret nos ad materiam primam, sed ad illud compositum ex materia prima & forma corporeitatis.

Optima argumentatio qua conclusitur nullum esse ueram formam corporeitatis, ex quo sciuntur rationes propter quas inducitur.

Postremo, entia, ut tritum est Philosophorum sermone, non sunt multiplicanda sine necessitate; sapiens enim naturam initiari debet, quæ nihil frustra facit. At nulla ratio, nullaque causa satis idonea cogit nos ponere istiusmodi formam corporeitatis, ergo non est ponenda: aut enim poni debet, ut det existentiam materię: At materia per se ipsam existentiam habet, ut supra ostensum est: Aut ut det materię quantitatem & extensionem, propter quam in diuersis partibus suis simul queat etiam diuersas formas accipere: sed ad hoc præstandum sufficit ponere quantitatem proximè inhärentem materię, ut ponit Auerroes, nec ad id opus est ista forma corporeitatis: Aut ut materia appetat formam: atqui talis appetitus nihil aliud est, quam ipsa potentia materię, per quam naturaliter ordinatur ad suscipiendas formas; imò talem appetitum habet materia etiam respectu illius formæ corporeitatis, alioqui materia non haberet potentiam ad istam formam, & sic non posset ex materia & ista forma effici unum ens per se. Aut inducitur huiusmodi forma, ne alie formæ specificæ particulares creentur ex nihilo, sed hoc ridiculum est, ut patet ex his quæ diximus, cum de creatione ageremus, & solueremus eam dubitationem, qua probabatur formas naturales ex nihilo produci. Nec sane ista forma corporeitatis tollit difficultatem de creatione, si qua est. Nam sicut formæ quæ generantur, neque secundum se totas, neque secundum aliquam partem sui præferunt in materia prima, sic etiam non præferunt in ista forma corporeitatis: Aut denique ponitur hæc forma ut materia prima moueri queat, cum nihil nisi corporeum moueri possit: at hoc nihil ualet, tum quia materia prima proprie non mouetur, cum sit proximum subiectum generationis & corruptionis, quæ non sunt motus proprie dicti, sed tantum mutationes, ut docet Aristot. 1. Physicor. tex. 3. tum etiam, quia in 6. Physic. tex. 32. non demonstratur omne quod mouetur esse corporeum, sed esse quantum & diuisibile,

A atqui materia prima potest habere extensionem & distinctionem partium ex quantitate interminata citra ullam formam corporeitatis. Relinquitur igitur cum hæc forma corporeitatis sit contra Auer. Aristot. & veritatem, nec sit ullam ob rem necessaria; eam omnino repudiandam ac reiciendam esse. atque ex hac ultima ratione in promptu est solutio earum rationum quas supra posuimus ad comprobandam formam corporeitatis.

Explicantur tres dubitationes.

C A P. XVII.

Sed antequam ex hac disputatione beamus, tres dubitationes, quæ non nihil negotij facessunt, diluendæ sunt. Primum enim dubitari potest, cum materia & a Porphyrio in cap. de differentiâ, & ab Aristot. 5. & 10. libro Metaphysicorum ponatur esse similis generi, genus autem significet formam universalem; quomodo materia non habeat ex se formam aliquam generalem propter quam sit similis generi? Altera dubitatio est, cum materia prædicatur uniuersè de alijs materijs, omnis autem prædicatio fiat ratione formæ, necesse est materiam, aliquam ex se formam habere, propter quam prædicetur de alijs. Tertia dubitatio est, necesse est materiam primam aut esse unam aut multas, omnemque unitatem ac distinctionem provenire a forma; ut est apud Aristot. 2. de Anima tex. 7. & 7. Metaph. tex. 49. ergo materia habet aliquam formam universalem. Cæterum his dubitationibus paruo negotio occurrere potest. Ad primam igitur respondemus, inter materiam & genus, multas esse conuenientias, nullas item differentias, uide Auer. 1. Metaph. comm. 17. & Alex. 2. lib. naturalium questionum cap. ult. conuenientiarum autem inter materiam & genus sunt hæc. I. Quia utriusque est in multis. II. Quia utriusque est antiquior formis & compositis. III. Sicut materia est in potentia ad formas, & alijs physicis, sitque ex materia & forma unum compositum per se, sic eadè propemodum dicimus de genere & diff-

Conuenientia atque differentia inter genus et materiam primam.

differentijs. III. sicut non potest materia esse absque formis, sic nec genus sine differentijs. Discrimina verò inter genus & materiam sunt huiusmodi. I. communitas materix est in eo ut multis formis subiiciatur, generis autem in eo ut de multis speciebus dicatur. II. communitas materix est in rerum natura extra animam, generis autem communitas est in anima tantum per abstractionem mentis. III. materia non solum secundum se totam, sed etiam secundum omnes partes suas singula res est incorruptibilis & ingenerabilis, genus verò quanquam totum & uniuersè sumptum est incorruptibile, tamen corrumpitur & generatur in suis singularibus. IIII. materia prima, quæ est sub una forma potest eadem numero esse sub alijs; at natura generis, quæ est in uno individuo, non potest eadem numero esse in alio. V. materia secundum existentiam est prior quam forma: at genus est posterius indiuiduis in quibus inest, quia ut genus est non habet esse nisi intelligibile, quod est posterius quam existentia indiuiduorum, secundum illud Aristotelis, [Animal aut nihil est, aut posterius est.] VI. Genus est quippiam compositum, & completum; at materia simplicissimum quiddam & imperfectum. Quocirca rectè Auerr. i. Metaph. commen. 17. scriptum reliquit, materiam non esse genus, euidenter ac demonstratiue ostensum fuisse ab Alexandro. Ad 2. Respondetur materiam tripliciter prædicari de alijs: primò de toto composito, quæ prædicatio est denominatiua, vt cum dicimus statuam esse marmoream: tum de materijs quæ sunt sub diuersis formis, nam materia hominis & equi est materia: postremo de suis partibus integralibus quarum quælibet est materia. prima & secunda prædicatio conuenit materix ratione formæ: tertia uero conuenit materix tum per se, tum ratione quantitatis: propter se quidem, quia quælibet pars materix est materia, aliquam materiam non esset simplex, sed ex dissimilibus naturis concreta; propter quantitatem autem, quia materia ex se non habet partes distinctas, quarum una sit extra illam, sed id accipit & habet a quantitate. Hinc autem potest solutio dubitationis. Verum præterea sciendum est, duas de causis

A accidere posse vt totum aliquod prædicetur de partibus, nimirum uel positiuè, quòd eadem forma totius sit in singulis partibus: ut forma aquæ eadem est in omnibus partibus aquæ; uel priuatiuè quòd in toto non sit alia & diuersa forma quam in partibus; ac hoc modo materia tota est eiusdem rationis cum omnibus suis partibus: quia nulla pars materix primæ ex se habet aliquam formam, sed hoc est omnium partium commune, quòd per se omnis formæ expertes. Ad 3. Respondemus, duplicem esse unitatem atque distinctionem, unam entitatiuam & transcendentalem, propter quam vnumquodque eo ipso quo est ens, est unū & distinctum ab alijs; alteram formalem specificamq; propter quam res dicuntur conuenire & differre vel numero, uel specie, uel genere: priori modo materia dicitur vna & distincta ab alijs, non autem posteriori modo. Vide B. Tho. 1. par. q. 16. ar. 7. in resp. ad 2. Sequitur nunc altera quæstio de dimensionibus interminatis.

C *Quantitatem interminatam immediate inherere materix primæ.*

C A P. XVIII.

D **M**agna & perdifficilis controversia est inter Philosophos; Vtrum quantitas sit materix coætærna, & sit ingenerabilis & incorruptibilis, & antecedit formas omnes; an subsequatur formam substantialem, & more cæterarum formarum naturalium generetur & intereat. Intelligentius autem hoc loco per quantitatem, magnitudinem triplici dimensione completam, hoc est longitudine, latitudine atque crassitie: Vocatur autem quantitas hæc proxime inherens materix primæ ab Auertoe indeterminata; non quòd actu nullum terminum habeat, sed quia si ex se spectetur, non sit terminata, aut figurata; hoc enim accidit ei a formis ingredientibus in materiam. Proprium enim est formæ, ut nullis locis Aristot. docet, contineri & terminari; quæ etiam de causa forma appellatur terminus & finis; atque hoc est modo materia prima

O dicitur

dicitur informis, non quod actu nullam habeat formam, sed quod si spectetur ex sua ipsius natura, expressit omnis formæ. Videtur igitur nobis verisimillimum esse, quantitatem ex quo creata fuit a Deo materia, inesse in materia, & antegredi formas substantiales, & suapte natura interminatam esse, varie autem determinari ab agentibus naturalibus pro varietate formarum substantialium, quæ inducuntur in materiam; & per se nunquam generari aut corrumpi, sed tantum ex accidenti, nimium ratione determinationis & figuræ; ut si sit globus cereæ, & in eo effingantur varix figuræ, fiatque vel rotundus, vel longus, vel quadratus; quantitas quidem cere non mutatur, terminatio autem & figura eius variatur; sic agens naturale additione ac detractioe formarum naturalium immutat quidem terminos & figuras quantitatis, sed ipsam quantitatis formam quam materia sua vi possidet, intelligimus fixam stabilem & immutabilem esse. Hanc autem sententiam his rationibus confirmare possumus. I. Materia non potest recinere existentiam suam mutata quantitate, ergo si habet existentiam ex se & immutabilem & non a formis variabilem, habebit etiam quantitatem ex se immutabilem, nec accipiet eam a formis. Quomodo enim si materia existentiam acciperet a formis, his mutatis, necesse esset materia identidem generari & interire, ita etiam si quantitatem acciperet a formis, his variatis oporteret quantitatem variari, qua sublata tollitur etiam existentia sine qua materia esse non potest. sic igitur cogitandum est, vniuersam materiam molem simul a Deo productam esse, quæ totum hoc spatium quod cæli ambitu circumscripsum atque comprehensum est, occuparet, atque completeret; nec ea potest aliqua ex parte vel augeti, vel immiui, si enim quidquam augetur, penetraret atque percuiperet cælum: si minueretur, aliquid inane & vacuum relinquere-tur; Ergo sicut sculptor ante sibi comparat eam vel eris, vel marmoris molem, quæ satis sit ad id operis perficiendum quod in animo habet: deinde vi artis illam materiam cudendo dolando variè formando opus suum artificiosum fingit & absoluit, sic etiã contingit in rebus natura

A libus. II. Forma non dat materiæ ut sit materia, & ut sit subiectum, sed præsupponit illam esse subiectum; quare similiter etiam præsupponet id sine quo materia non posset esse subiectum formæ: hoc autem est quantitas, sicut enim materia non habet partes distinctas citra quantitatem; ita non potest secundum varias partes suas varias formas accipere, nisi propter quantitatem, ergo forma præsupponit quantitatem, neque eam tribuit materiæ. III. Forma substantialis ex se est indiuisibilis, & sit quæta ac diuisibilis ratione subiecti in quo recipitur, subiectum autem eius est materia, ergo efficitur diuisibilis propter quantitatem materiæ; at si forma tribueret quantitatem materiæ, non esset forma diuisibilis propter materiam, sed potius eò contrario materia propter formam, ut potè a qua tribueretur ei quantitas. IIII. Si quantitas immediatè non inest in materia prima, sed in toto composito, hoc est in materia & forma (ponatur enim nunc, quod posterius ostendetur, totum compositum nihil esse aliud quam partes eius simul iunctas) hinc efficitur ut quantitas hominis sit in materia, & anima rationali tanquam in subiecto. Quamobrem necesse erit animam rationalem esse quantam & diuisibilem. nam licet fieri possit, ut anima rationalis existens in subiecto quanto non sit quanta & diuisibilis; propterea quòd nec per se, nec in fieri, nec in esse, nec in operari, dependeat a tali subiecto: Illud tamen nullo modo fieri potest, ut in ea subiectiò in sit quantitas, & ipsa tamen non sit quanta: sicut fieri non potest ut in aliquo sit albedo, quod non sit album, non enim potest effectus formalis separari a forma, nec potest illam ob causam contingere ut forma non tribuat suum esse formale ei subiecto in quo inest. V. Si duo agentia æqualis virtutis simul agere incipient in duas medietates ligni pedalis, eo instanti quo primum non est forma ligni, formæ quæ tunc ab illis agentibus inducendæ sunt, aut reperiunt materiam ligni in duas partes distinctam, aut non; si reperiunt distinctam, cum talis distinctio accidat materiæ propter quantitatem, utique reperiunt quantitatem in materia; si autem offendunt illam materiam indistinctam, in vna & eadem parte materiæ indistinctæ & confusæ

*Probat
dece & so-
pium argu-
mentis qua-
ritatè in-
harere im-
diatè ma-
teriæ prime
eius coactū
& insepa-
rabile esse.*

confuse recipitur illa formæ; quo modo igitur per quantitatem posterius aduenientem rursum distingui & separari poterunt? & certè sicut forma præsupponit materiam, ita multitudo & distinctio formarum præsupponit multitudinem & distinctionem materiæ, quæ sine dubio prouenit a quantitate. VI. Omne quod mouetur oportet esse diuisibile, ut est in 6. Physic. tex. 3. 2. sed materia est primum subiectum omnium transmutationum: non enim alia ratione formæ substantiales exiunt de sinu & potestate materiæ, quam per eius transmutationem; oportet igitur materiam esse quantam; in eo enim quod est indiuisibile, nulla transmutatio inesse potest. VII. Qualitates primæ inhaerent materiæ primæ & præcedunt formas substantiales, & alteratio quæ secundam eas fit, proxime attingit materiam primam, ergo quantitas est in materia prima ante formas substantiales: antecedens probatur ex ijs quæ scripta sunt in 2. lib. de Gener. tex. 6. Consequencia autem per se manifesta est: nam nec qualitas sensibilis, nec alteratio quæ est secundum qualitates, potest esse in subiecto non quanto, vt docet Aristot. 6. Physic. & in libro de sensu & sensibili. VIII. Si quantitas non est materiæ coeterna, sed producitur de nouo, quærendum est a quo producatur; omnis enim effectus habet suam causam propriam: Dices esse aliquod proprium efficiens quantitatis. Contra, quia sic cætera agentia non producerent quantitatem; & cum nulla actio Physica obiri possit sine quantitate, nihil planè agerent. Dices forte produci eam ab omnibus agentibus. Contra, omnis effectus, si est vnus, referendus est ad vnâ causam, & quamuis a multis producatur, tamen non producit ab eis ut multa & diuersa sunt, sed vt habent unum aliquid commune. Quod ergo erit hoc commune propter quod omnia agentia producerent quantitatem? non forma, nulla enim forma substantialis reperitur communis omnibus rebus naturalibus; nec materia, quod ea non actiua sit sed tantum passiuâ: non igitur quantitas a quoquam producitur, sed ingentia est vna cum ipsa materia; & cum quantitas ibi sit forma vim habens agendi, ne fingi quidem potest vnâ quantitatem ab alia quantitate produci. IX. Si

A quantitas producitur, aut ea recipitur in materia quæ habet quantitatem aut non; si prius dicatur vel erit progressus in infinitum in quantitatis, vel erit aliqua quantitas quæ non producitur; & cum omnium quantitatum eadem sit ratio, quod de vna dicitur, idem similiter pronuncian- dum erit de cæteris; sin autem posterius affirmetur dicaturque quantitatem recipi in materia non quanta, sic quod est quantum & diuisibile recipietur in eo quod est indiuisibile; quod manifestum in se repugnans & contradictionem continet.

X. Omnes Philosophi asserunt quantitatem tenere se ex parte materiæ; multa verò alia accidentia ex parte formæ: ac si quantitas produceretur ab agente, eamque formam substantialis secum ferret & tribueret materiæ, potius dicendum esset quantitatem tenere se ex parte formæ quam ex parte materiæ. XI. Si quantitas sequeretur formam substantialem, ergo non posset abstrahi a forma substantiali; quod enim posterius est, non potest perfectè abstrahi a priori: At quantitas & Mathematico & a Metaphysico abstrahitur ab omni forma naturali, quin etiam consideratio quantitatis secundum naturam, prior est quam consideratio physica formarum naturalium.

Ex quo factum est, vt præter Physicam sit alia scientia quæ per se agit de quantitate, id quod in alijs accidentibus physicis nõ contingit. XII. Aristot. 2. de generat. 27. & ante in 1. de generat. textu 24. docet accidentia quæ sunt communia generato & corrupto eadem manere in vtroque, vt cum aer vertitur in ignem, humor quidem aeris vt qui sit repugnans igni prorsus deletur, calor autem aeris cum sit congruens naturæ ignis idem manet; sed quantitas

D est communis omnibus rebus naturalibus, ergo debet eadem manere in omnibus, nec est vlla causa cur a singulis agentibus generari & corrumpi debeat. XIII. Sicut materia in transmutatione non mutatur sed manet eadem, propterea quod est subiectum transmutationis quod manere debet idem ante & post, sic etiam quantitas debet permanere eadem. Et enim materia subiecit transmutationi per quantitatem; & sanè sicut materia est subiectum vt quod (sic enim loquuntur nunc Philosophi) omnium transmutationum & forma-

rum, ita quantitas est subiectum omnium vt quo. XIII. Si quantitas producit de nouo, vel igitur ex nihilo, at sic crearetur; vel ex materia non quantata, at qui fieri potest, vt ex eo quod est indiuisibile nec vllas prorsus habet partes, prodeat aliquid longum, latum, & crassum, & habens partes extra partes. XV. In aquæ interitu, si quantitas eius corrumpitur, quæ edum est a quo corrumpatur: non ab aliquo contrario, tum quia nihil est contrarium quantitati, tum etiam quia omnia contraria sicut habent eandem materiam communem, sic etiam quantitatem; si quidem mutua contrariorum actio, quæ est alteratio, fit in eodem subiecto quanto; nec ob interitum formæ aquæ dici potest corrumpi quantitas, quia licet quantitas aquæ ratione talis termini & figuræ quam gerit in aqua, pœdeat a forma aquæ, tamen vt quantitas est, cum sit communiter in cunctis rebus naturalibus, non potest pendere a forma aquæ. Et quod ostensum est de aqua idem in alijs demonstrari potest. XVI. Vel quantitas producit a quantitate, veluti calor a calore, at qui quantitas non est actiua; vel a quantitate aliqua actiua; at quantitas secundum naturam prior est qualitate, eique necessario præsupponitur tam in fieri, quam in esse, & operari; ergo quantitas est ingenerabilis. XVII. Videtur Aristoteles hoc sentire, is enim multis locis significat quantitatem esse propriam affectionem materię; & in 3. Physic. Scribit infinitatē quantitatis provenire ex materia, eius autem determinationem a forma; in 4. Physic. ipsam materiam appellat indefinitum & interuallum; in 7. Metaph. tex. 8. innuit quantitatem primo inesse materię, eamque distinguere & determinari a quantitate. Idem Plato etiam declarare voluit, nominans materiam magnum & paruum. Hæc item sententiam Simplicius 1. Physic. super tex. 69. quamquam verbis obscuris & Platonicis, videtur attribuire Platoni & Aristoteli. Eiusdem opinionis grauis interpretis & defensorum Auer. in lib. de substantia orbis; In 1. Physic. comen. 63. & in Epitome Met. tractat. 2. capite vltimo. Ammon. in Categoria Quantitatis ita scribit: [Quantitas secundum sibi locum in rerum natura vendicat: prima enim materia prius in molem elata, quantitatem habet, quod se-

condum subiectum Aristot. nominat, tum formas suscipit, & fit compositum.] Hæc ille. Philopponus primo libro de Generatione super tex. 33. inquit, quantum trifariam dimensionem esse subiectum immutabile, & permanere in omni generatione ac mutatione: & ibidem super textum 40. ait materiam propinquam sublatam omnibus formis & per se immutabilem esse corpus trifariam dimensionem. Sed quia hæc opinio a multis & sane doctis viris vehementer oppugnatur, nec in se pauca habet dubitationes, volumus quæcunque contra eam afferri possunt, diligenter ac proprie commemorare, atque refellere.

Opinio & argumenta eorum qui contra sententiam & oppugnant dimensionem interminatam.

C A P. XIX.

Qui opinantur quantitatem, nec esse incorruptibilem, nec immediate inherere in materia prima, sed in toto composito, has sexdecim pro sua opinione & contra sententiam nostram, rationes afferre possunt. I. Aristot. in Categoria Substantiæ ait, [Alia omnia vel dici de substantia prima vel esse in ea; nam secundæ substantiæ dicuntur de prima, accidentia verò in ea insunt: quamobrem sublatis primis substantijs, nihil aliorum remanere possent.] Ex quibus verbis licet intelligere accidentia omnia habere pro subiecto suo primam substantiam, quæ est substantia composita. Quare quantitas non est immediate in materia prima, sed in toto composito. II. In 7. Metaph. tex. 4. dicitur substantia esse prior accidenti, ratione, natura, & tempore; & ibi loquitur Aristot. de substantia prædicamentali, quæ est composita; si igitur substantia composita secundum naturam præcedit omne accidens, ergo etiam quantitatem; quare non erit quantitas æterna, existens in materia ante formas substantiales. III. In 5. Physic. tex. 8. Scriptum est, subiectum generationis, quod est materia prima, non esse in loco, at si materia prima habens quanti-

D. Tho. in opus. 22. q. est de dimensionibus in terminatis Durandus 1. sent. dist. 8. q. 4. Heruasus quod 2. q. 10.

Aristoteles Plato, Simplicius, Ammonius, Auer. Philopponus alios huius sententia.

quantitatem subijceretur generationi, pro
 eul dubio esset in loco, siquidem locus de-
 betur rei cuiuslibet propter quantitatem,
 quæ in ea inest. III. Secundum Aristot.
 omnis forma materialis est corruptibilis, &
 materia habet potentiam contradictionis
 ad esse & non esse, ergo cum quantitas sit
 forma materialis, erit corruptibilis, & ma-
 teria habebit potentiam ad esse & non esse
 quantitatæ, ergo non est quantitas mat-
 eriæ coeterna. V. Idem est subiectum
 augmentationis & quantitatæ, siquidem
 augmentatio est motus per se tendens ad
 quantitatem, sed proprium subiectum aug-
 mentationis nõ est sola materia sed totum
 compositum, imò augmentatio non fit ra-
 tione materiæ, sed ratione formæ, ut Ari-
 stoteles docet in 2. de Anima, & in 1. de
 Gener. ubi agit de augmentatione, ergo & c.
 VI. Auerroes 2. de Anima commen. 4. ait
 hoc esse discrimen inter formam substan-
 tialem, & accidentalem, quòd substantia-
 lis habet pro subiecto ens in potentia, nem-
 pe materiam primam, accidentalis uerò
 ens in actu quod est ipsum compositum,
 sed quantitas est forma accidentalis, ergo
 subiectum eius non est materia prima, sed
 totum compositum. VII. Auerroes in E-
 pitome Metaph. tractatu 2. cap. ultimo ait
 dimensiones interminatas non actu, sed po-
 tentia inesse in materia prima, ergo mat-
 eria non habet actu quantitatem aliquam
 prius quàm accipiat formam substantialem.
 VIII. Secundum Auerroem lib. 12. Me-
 taphysicæ commento 39. omne compositum
 est nouum, ergo compositum ex mat-
 eria prima & quantitate non est æternum.
 IX. Idem est subiectum quantitatæ inter-
 minatæ & terminatæ, quippe cõ hæc duæ
 quantitates non differant secundum rem
 sed tantummodo secundum rationem, sed
 quantitas terminata sequitur formam &
 habet pro subiecto ipsum compositum, ergo
 similiter etiam interminata. X. Ens per
 se, est prius, quàm ens per accidens, sed
 ex materia & forma substantiali fit ens per
 se, ex materia uerò & quantitate fit vnum
 ens per accidens, ergo forma substantialis
 in materia præcedit quantitatem. XI. Si
 quantitas immediate & semper inhæret
 materiæ, ergo maior esset unio materiæ
 cum quantitate quàm cum forma substan-
 tiali; illa enim esset immediate & indis-

A solubilis, hæc autem minime; at hoc fal-
 sum est: cum enim materia & forma sub-
 stantialis pertineant ad idem prædicamen-
 tum, & cum componant unum ens per se,
 cuius sint partes essentielles, & cum forma
 substantialis sit propria perfectio materiæ,
 maiorem utique habebit materia coniun-
 ctionem cum forma substantiali, quàm
 cum accidentali. XII. Si quantitas esset
 coeterna materiæ; ergo essent quatuor
 principia generationis, nimirum Materia,
 Forma, Priuatio, & Quantitas. XIII. Prius
 est esse simpliciter, quàm esse secundum
 quid, quia esse secundum quid præsupponit
 esse, sed forma substantialis, materiæ
 largitur esse simpliciter, accidentalis au-
 tem tantum esse secundum quid, ergo il-
 la præcedit hanc, non potest igitur quanti-
 tas esse in materia ante formam substantia-
 lem. XIII. Nulla est quantitas inter-
 minata etiam si secundum se consideretur
 citra formas substantiales. nam uniuersa
 materiæ moles per se sumpta, non est infi-
 nita sed finita, quippe cum tota contineatur
 ambitu orbis Lunæ, & si esset tota si-
 mul, haberet figuram rotundam, quoniam
 undique perfecte terminaretur a cælo,
 quemadmodum contingit in elementis.
 C XV. Cum ex minori quantitate fit maior,
 id quod accipit in rarefactione, non manet
 eadem quantitas, alioquin idem esset ma-
 ius & minus, ergo acquiritur de nouo ali-
 qua pars quantitatæ; sed in quantitate ead-
 em est ratio minus partis & totius. si igitur
 una pars eius de nouo est generabilis,
 similiter etiam tota erit generabilis.
 XVI. Omne accidens definitur per suum
 subiectum, sed quantitas non potest defi-
 niri per materiam primam, siquidem de-
 finitio debet esse ex ijs quæ sunt nota, &
 D magis nota, quàm id quod definitur, sed
 materia prima est res quædam ignota, ut
 est apud Aristot. 7. Metaphysicæ. tex. 35.
 & certe ignotior est quantitate,
 ergo materia prima non
 est immediatum sub-
 iectum quan-
 titatis,
 sed potius totum
 compositum.

Soluntur supradictæ rationes.

C A P. XX.

*Quo intel
ligentia sit
omnia ac-
cidentia ef-
se prima
substantia
& ab ea p[er]
dere.*

Quamquam hæc opinio, tum propter auctoritatem eorum qui eam sequuntur, tum propter supradictas rationes quibus ea comprobatur, nec damnanda, nec contemnenda sit; nos tamen, quod contrariam sententiam, quam supra explanauimus & multis rationibus communiuimus, probabiliorē esse iudicamus, enitemur soluere rationes supradictas. Ad primam rationem ita respondemus: Omnia accidentia esse in prima substantia, uel inhæsiue, ut albedo, uel donominatiuè, ut quantitas & qualitates primæ, quæ inhærent quidem immediate in materia prima, sed cum ea sit pars compositi, fit ut propter eam ipsum compositum denominetur ab illiusmodi accidentibus. adde quod, cum nec secundæ substantiæ sine primis existere queant, nec materia extra ipsum compositum, rectè profecto dixit Aristot. omnia accidentia esse in prima substantia. Illam uero sententiam Aristotelis, (sublatis primis substantiis nihil aliorum remanere) tripliciter interpretari possumus: Primo sublata prima substantia tolli accidentia, quædam simpliciter, nempe quæ consequuntur formam uel compositum; alia uero secundum quid, hoc est uel ratione gradus certi & determinati, ut in primis qualitatis, uel ratione terminationis, ut in quantitate. Nam cum ex igne fit aer, corrupto igne licet maneat calor, non tamen talis & tantus calor: qualis & quantum erat in igne, is enim non competit aeri, nec in alio corpore quàm in igne esse potest; idem de quantitate dicendum est. Deinde si prima substantia tollatur penitus & secundum omnes suas partes, hoc est tam secundum materiam quàm formam, nullum accidens manere potest; nam cum nullum accidens per se coherere queat, in quo inheret tanquam in subiecto? Postremo, cum tam materia quàm omnia accidentia sint propter formam & compositum, accidens enim est dispositio formæ substantialis, uel ad eam procedendam, uel conseruandam, uel ad eius actiones exercendas,

A sublata prima substantia; si manerent cætera, sine frustra essent: Deus autem & natura nihil permittunt frustra esse in rebus; ille igitur locus, & illa sententia Aristot. nequaquam officit sententiæ nostræ. Ad 2. Substantia composita est prior accidentibus non eodem modo; sed quibusdam tempore, nimirum ijs quæ illi adsunt & absunt præter ipsius interitum; alijs secundum rationem & cognitionem; & sic est prior propria passione; alijs secundum naturam, id est secundum perfectionem, & sic est prior quantitate interminata: uel di cito, substantiam compositam esse omnibus accidentibus terminatis priorem, interminatis uero, si non secundum se totam, saltem ratione partis, hoc est ratione materiæ esse quoque priorem. Ad 3. Aristot. in illo 8. tex. quinti lib. Physic. per id quod generatur, non intelligit subiectum generationis, quod est materia prima, sed totum compositum, id enim proprie generari dicitur; ita ut vis rationis Aristotelicæ, quæ demonstrat generationem non esse motum sit hæc: Id quod uere mouetur, existit actu & in aliquo certo loco, ut id quod albescit uel nigrescit & id quod augetur, uel mouetur secundum locum; dicitur enim statua nigrescere, uel planta augeti, uel animal moueri secundum locum, quæ omnia actu existunt: At quod generatur, nondum actu est, sumentes generationem non solum proprie pro illa introductione formæ substantialis, quæ fit in instanti, sed etiam pro tota dispositione præterea, quæ ratione finis, ad quem naturaliter tendit, ferè uocatur a Philosophis generatio. generatur enim homo & nondum actu est, non enim sicut in alteratione, ante & post permanet subiectum idem habens nomen & speciem; ita contingit in generatione: statua enim quæ dealbatur, ante & post dealbationem manet & nominatur statua, at cum ex semine generatur equus, ante generationem est semen & non equus, post generationem est equus & non est semen. Atque hæc est germana sententia illorum uerborum Aristot. Sed præterea respondemus, duplicem esse locum, unum indefinitum, alterum determinatum ad unam, aliquam certâ differentiam loci; ut sursum uel deorsum; prior locus conuenit rebus propter quan-

An substantia composita sit prior omnibus accidentibus.

Quo pacto id quod generatur nec sit ens actu nec sit in loco.

D

quantitatem, posterior autem, ob qualitates motivas, gravitatem inquam & leuitatem. Materia igitur propter quantitatem quam habet, est in loco indefinitè; hoc est non magis sursum quàm deorsum; determinatur autem ad hanc vel illam differentiam loci, a qualitatibus motiuis quas accipit ab agentibus naturalibus. Itaque Aristot. cum air, id quod generatur non esse in loco, id autè quod mouetur esse in loco loquitur de esse in loco non priori, sed posteriori modo. Ad 4. Cum aunt Peripatetici formas materiales esse corruptibiles, loquuntur de formis substantialibus, non autem accidentalibus qualis est quantitas. Ad 5. Quoniam augmentatio non tendit ad quantitatem simpliciter, sed ad quantitatem terminatam & perfectam & conuenientem naturæ uiuentis, ideo subiectum augmentationis non est materia prima, sed totum compositum. Ad 6. Auer. in illo 4. commento 2. de Anima loquitur de accidentibus determinatis, non autem de indeterminatis, cuiusmodi est quantitas de qua nunc agimus. Ad 7. Quia proprium est actus & formæ, terminare & diffinire, quantitas autem interminata, nec ex se, nec ex materia habet ullum certum terminum, ideo dicitur esse potentia, & non actu; & sicut materia, quamuis sit actu materia, tamen quia est in potentia ad omnes formas dicitur ens in potentia, sic quantitas interminata licet actu sit quantitas, tamen quia est in potentia ad omnes terminos & figuras quantitatis quas potest accipere ab agentibus naturalibus, vocatur quantitas in potentia; & hic est intellectus atque sententia illorum uerborum Auerrois. Ad 8. Omne compositum esse nouum: intelligit Auerroes de eo quod est vere compositum, cuiusmodi est compositum substantialiter, non autem accidentale. Ad 9. Cum eadem secundum rem sit quantitas terminata & interminata, idem erit utriusque subiectum inhaerentis: Verum terminata dicitur esse in toto composito denominatiue, quatenus determinatio quantitatis sit ab agente naturali propter formam substantialem, & propter opportunitatem ipsius compositi naturalis. Ad 10. Ens per se, prius est simpliciter quam ens per accidens, sed in hac uel illa re, nihil prehi-

bet aliquid ens per accidens esse prius quàm aliquid ens per se, præsertim si illud sit naturalis & necessaria præparatio atque dispositio ad productionem huiusmodi quod contingit in materia & quantitate respectu formæ substantialis & ipsius compositi. Ad 11. Illa est simpliciter maior unio, ex qua fit magis unum, & cum ex materia & forma substantiali fiat magis unum, quia sit unum ens per se, quàm ex materia & quantitate ex quibus fit unum per accidens & secundum quid, ideo simpliciter maior unio est inter materiam & formam substantialem, quàm materia cum quantitate, secundum quid autem illa unio minor est quàm hæc, quatenus hæc est magis immediata, & indissolubilis. Ad 12. Quantitas non est principium generationis diuersum a materia, sed pertinet ad causalitatem eius tanquam dispositio necessaria materię, ut ea queat subijci transmutationi, neque enim materia posset subijci transmutationibus physicis nisi ante quantitatem haberet: at priuatio habet diuersam rationem principij, nempe tanquam terminus a quo. Ad 13. Si forma daret materię esse ens & existere in rebus, sine dubio forma substantialis in materia præcederet quantitatem, prius enim est materia esse ens, & habere esse quantum; sed quia materia non est ens nec simpliciter existit propter formam, ut supra ostensum est, id circo argumentum nil ualet. Dicitur autem forma substantialis dare esse simpliciter, quia simul cum materia facit unum ens per se completum & sub determinato gradu & specie entium constitutum, quod non potest facere ulla forma accidentalis. Ad 14. Licet uniuersa quantitatis moles terminata sit, vipotè quæ cæli finibus circumscripita tota contineatur, tamen dicitur interminata, propter innumerabiles terminos & figuras quas ipsa quidem in se non habet, sed eas potest accipere ab agentibus naturalibus secundum uarietatem formarum substantialem que inducuntur in materiam; quemadmodum lignum aliquod dici posset informe, ratione formarum artificialium quas accipere potest ab arte. Ad 15. In rarefactione eadem est ratio quantitatis & materię: nam sicut ibi plus existit quantitas, ita quoque plus materię: quemadmodum

enim per rarefactionem partes quantitatis multiplicantur, sic etiam partes materię: quare si nolunt in rarefactione ullam materię particulam de nouo acquiri, idem quoque sentire debent de quantitate. Nos igitur respondemus, acquiri nouum terminum & nouam extensionem quantitatis, non autem nouam partem quantitatis; de qua re alijs plura dicentur; nam quæstio de rarefactione perdifficilis est, & diligenter atque accuratam tractationem deposcit. Ad 16. Licet materia prima secundum nos sit ignota, & secundum naturam sit etiam ignota comparatione formę substantialis, tamē est notior simpliciter quantitate. Etenim Aristot. 6. lib. Topicorum docet id esse notius simpliciter, quod est prius, & a quo dependet aliud, constat autem materiam esse secundū naturam priorem quantitate, cum sit subiectum eius; quare si quantitas definiatur per materiam, non definiatur per aliquid ignotius; posset autem confici huiusmodi descriptio quantitatis interminata: [Quantitas interminata est quantitas, quę per se nec rotunda, nec quadrata, nec triangularis est, nec habet ullam figuram earum, quibus species rerum naturalium determinantur, sed est in potentia ad eas omnes. Est item prima dispositio materię, qua materia efficitur idonea ut subijci queat cunctis mutationibus physicis, & ut in diuersis partibus suis diuersas formas substantiales simul possit accipere.] Sed de interminata quantitate hæcenus. Posset etiam hoc loco disputari contra eos qui faciunt in materia prima nescio quam inchoationem formarum, sed quoniam hæc opinio iam pridem explosa est ab omnibus, eiusque falsitas & absurditas per se manifesta est, superuacaneum esse duximus ea de re verba facere. Restat vltima quæstio de materia: nam cum explicatū sit de materia an sit, quid sit, &

qualis sit, reliquum est docere propter quid sit.

Propter quid sit materia, & de potentia eius duplici.

C A P. XXI.

Materia est propter id ad quod ipsa refertur; triplex autem est relatio materię primę, vna ad agens, altera ad formam, tertia ad compositum. Primò enim materię refertur ad agens, sicut potentia passiva ad actiuam, & sicut mobile ad mouens. Etenim potentia actiua est principium transfundendi aliud in quantum aliud; & potentia passiva est principium, vt transfundatur ab alio in quantum aliud est. Deinde materia refertur ad formam tanquam potentia materialis ad actum formalem, tanquam perfectibile ad suam perfectionem. Est enim forma, finis materię, ut est apud Aristot. 2. Phys. tex. 31. & 31. quam rem pulchrè de clarat Aueroes in libro de beatitudine animę, extremis verbis ita scribens. [Materia est eius & in seipsa & in sui natura propter formam, & eius perfectio est ut recipiat formam, nam si forma non esset, neque materia esset.] Postremò forma refertur ad totum compositum ut causa ad causatum; causalitas enim materię est in eo, ut ex ea fiat aliquid ita ut insit: id autem quod sit ex materia, est totum compositum; refertur etiam materia ad compositum vt pars ad totum, cum esse partis sit propter esse totius, præsertim eius partis quę non potest per se coherere extra totum; hæc autem causalitas, est communis materię cum forma, siquidem ambę sunt partes essentielles totius compositi. Relatio autem materię ad ipsam transfunditionem, non differt uel ab ea quę est ad agens, vel ab ea quę est ad formam. Inter has tres relationes is ordo cernitur, vt ordine generacionis, relatio ad agens sit prima, ad formam secunda, ad compositum tertia. primū enim materia mutatur & disponitur ab agente, tum accipit formam, ad extremum ex coniunctione formę cum materia existit cōpositum. Relatio ad agens est extrinseca, & uiget tantū in ipso fieri, hoc est dū res fit & generatur; materia enim indiget agēte, vt ab eo transfundatur,

Triples relatio materię, ad agens, ad formam, & ad compositū.

Quid sit quantitas interminata.

Vide Paulum Sompi natū 7. lib. Metaphysicę 9. 27. & 28.

mutetur, & sic in ea producatu forma, A
 qua producta non est amplius opus agente. Relatio ad formam & compositum, est
 intrinseca, & consistit non modo dum res
 fit, sed etiam postquam facta est quandiu
 res manet; & hæc relatio continet perfe-
 ctionem materiæ. At si spectetur natura
 ipsius materiæ, principalis eius relatio est
 ad formam; hæc enim expetit ut turpe
 pulchrum, & ut suum actum atque perfe-
 ctionem; quo fit ut sibi inuicem omni ex
 parte semper apte respondeant, & sint ad
 aliquid, ut dicitur 2. Phys. tex. 26. forma
 enim est finis materiæ, ut ante diximus.
 Sin autem consideretur intentio naturæ,
 principalis eius relatio est ad compositum;
 natura enim materiam ordinat ad formam
 & utramque ad totum compositum; hoc
 enim est quod per se subsistit, & quod ope-
 rationes naturales exercet, & quo natu-
 ra tendit, & in quo tandem conquiescit.
 Verum quia in hæc relationibus materiæ,
 includitur potentia, eaque magnæ diffi-
 cultates habet, de ipsa necessario dicen-
 dum est.

Duplex est potentia, vna quæ conuenit
 materiæ ex sua ipsius vi & natura, altera,
 quæ conuenit ei prout est ab agente desti-
 nata & determinata ad hæc uel aliam for-
 mam; nam cum materia esse nequeat sine
 potentia, duplex autem sit materia, prima
 & secunda, necesse est similiter etiam dupli-
 cem esse potentiam, vnam quæ conuenit
 materiæ primæ, alteram quæ secundæ. Hæc
 duæ potentie varijs vocabulis distinguuntur;
 illa dicitur prima, indeterminata, vniuer-
 salis, remota, confusa, essentialis materiæ &
 inseparabilis ab ea: Hæc autem appellatur
 secunda, determinata, particularis, propin-
 qua, distincta, accidentalis materiæ & ab
 ea separabilis. Vtrius autem potentia tri-
 pliciter accipi potest vel subiectiuè & idem
 est quod materia potens; uel formaliter
 pro illo respectu & habitudine potetie ad
 actum; uel terminatiuè, nimirum pro ip-
 so actu & forma ad quam terminatur po-
 tentia: primo modo, potentia est substantia
 non differens a materia; secundo mo-
 do, est relatio vel de prædicamento. Ad
 aliquid, uel egegè transcendentalis; tertio
 modo, tota spectat formam a qua & unitatem
 & distinctionem accipit: posset fortasse
 etiam quarto modo accipi potentia

prout est quædam qualitas secundæ speciei,
 hoc est naturalis quædam habitudo ad reci-
 piendas formas. Quid autem interfit in-
 ter possibilitatem & potentiam, vide apud
 Auerroem in libro de Beatitudine animæ
 cap. 2. ubi vult nomen possibilitatis esse ma-
 gis intrinsecum & substantiale rei quam
 nomen potetie, & potentiam, inquit ne-
 cesse est exire in actum in aliquo indiui-
 duo speciei, & in aliquo tempore, at pos-
 sibilitatem nimirè. Sed quid inter poten-
 tiam primam & secundam interfit, osten-
 damus.

Inter hæc duas materiæ potetias, qua-
 tuor sunt differentie. Vna differentia est,
 primam potentiam esse materiæ essentiali-
 tem, secundam autem esse accidentalem.
 Quid autem prima potentia sit essentialis
 materiæ, ex his ostendi potest. Primò, quia
 multis locis Arist. describit materiam per
 esse ens in potentia, qua re significat poten-
 tiam essentiali esse materiæ. Tum, Auer.
 in lib. de substantia orbis cap. 1. ait poten-
 tiam esse differentiam substantiam materiæ.
 Deinde ita se habet potentia ad materiam,
 sicut actus ad formam, sed essentiali
 est forma, esse actum, ergo similiter es-
 C
 sentialis erit materiæ potentia. Postea Ar-
 rist. lib. 8. Metaphysicæ tex. 15. inquit, ideo
 ex materia & forma fieri vnum, quia materia
 est in potentia, forma autem est actus:
 Si igitur potentia non esset materiæ essen-
 tialis, non posset unum quippiam essen-
 tialiter fieri ex materia & forma. Præ-
 terea, si potentia non est essentialis materiæ,
 ergo posset intelligi materia absque poten-
 tia ad formam, at id est contra Aristot.
 qui 2. Physic. tex. 26. inquit, materiam &
 formam esse ad aliquid, quare non poterit
 unum intelligi sine altero. Et Auer. 7.
 D
 Physic. comment. 17. ita scribit, [difficile est
 cognoscere quidditatem primorum princi-
 piorum, nimirum materiæ & formæ; in-
 telligere autem materiam sine forma, est
 impossibile.] Postremò, materia essentiali-
 ter est incompleta, alioqui non esset pars
 essentialis alterius; ergo ordinatur essen-
 tialiter ad id a quo perficitur & cõpletur,
 id autem est forma; ad eam uerò dirigi &
 ordinari non potest sine potentia, est igitur
 potentia essentialis materiæ. Quod autem
 secunda potentia sit accidentalis materiæ,
 hoc modo demonstrari potest. Primò,
 quia

*Quatuor
 differentia
 inter poten-
 tia primam
 & secundam
 materiæ.
 Potetia est
 essentia
 materiæ.*

*Hæc distin-
 ctione potetia
 inuinit
 Auer. 1. de
 Calo com.
 120. & 4.
 Physic. com.
 120.
 Præclaræ
 doctrinæ de
 duplici ma-
 teriæ poten-
 tia.*

quia secunda potentia est determinata, essentia verò materia, per se est indeterminata; nullum autem determinatum est de essentia indeterminati. Deinde potentia secunda sunt multae & variae, v. g. ad hominem, ad equum, & ad alias species & indiuidua rerum naturalium: at essentia materiae una est. Denique potentia secunda contrahit & determinat primam, largiendo materiae dispositiones accidentarias per quas ea fit determinatè habilis ad certam aliquam formam accipiendam; in quibus dispositionibus cum maximè posita sit vis secunda potentiae, non potest ea pertinere ad essentiam materiae. Altera differentia est; primam potentiam re nò distingui a materia; si enim ea vt dictum est, attingit essentiam materiae, non potest ab ea, re distingui alioquin essentia materiae non esset simplex sed composita. Ad secunda potentia re distinguitur a materia; siquidem in se continet accidentales dispositiones re diuersas a materia. Tertia differentia est, primam potentiam esse vnam, quia est vna essentia materiae, & quia talis potentia conuenit materiae per se sumptae, quae vno modo indeterminatè & indifferenter se habet ad omnes formas, & quia si talis potentia esset multiplex, non esset indistincta respectu formarum. Etenim vbi est multitudo ibi est distinctio: at secunda potentia est multiplex non secus quàm formam ad quam determinatè refertur; si enim sunt variae dispositiones materiae pro varietate formarum, & si qualibet forma suam sibi propriam vendicat materiam, denique si numerus & distinctio huiusmodi potentialiarum spectari debet ex formis ad quas referuntur, necesse profectò est has secundas potentias multas & varias esse. Quarta differentia est, primam potentiam esse ingenerabilem atque incorruptibilem; nam cum sit essentialis materiae, non potest abesse materiae sine eius interitu; adde quod si prima potentia interiret, materia nullam formam posset accipere, quare cessaret generatio, imò cuncta in nihilum reciderent. Quamobrem Aristoteles 1. Physic. tex. 82. ait, materiam generari & corrumpi per accidens ratione priuationis, per se autem & secundum potentiam suam esse ingenerabilem & incorruptibilem; & in 5. Metaph. tex. 5.

A loquens de materia, ita scribit [item natura dicitur, ex quo primo inordinato existente & immobili ex sua potentia; aut est aut fit aliquid eorum quae natura sunt. Secundam autem potentiam necesse est variè mutari, quemadmodum contingit in secundis materijs & in accidentarijs dispositionibus ipsius materiae. Verum ex istis quae dicta sunt de prima illa materiae potentia, nonnullae exiunt difficultates, quas deinceps explicare oportet.

Dubitationes contra ea quae dicta sunt de potentia materiae.

C. A. P. XXXII.

Prima Dubitatio quae primo loco citari & enodari debet, sic se habet aut prima materiae potentia dicitur esse essentialis materiae, quia est de ipsius essentia, at hoc est contra Themistium qui 1. Physicorum super tex. 61. in illa sua nobili digressione de potentia materiae, ait materiam esse quispian absolutam, actua existens, eique accedere potentiam: aut dicitur essentialis, quoniam est proprietas quaedam consequens essentiam materiae per quam natura materiae nobis innotescit: at sic posset materia intelligi sine potentia, sicut homo intelligi potest, tamen cum risibile esse non intelligamus; quod est contra Aristot. & Auer. locis in praecedenti capite positus. II. Dubitatio. Videtur Auer. sibi contradicere, nam in libro de substantia orbis cap. 1. scribit potentiam esse differentiam substantialem materiae, at in 1. Physic. comm. 70. ait potentiam non esse substantiam materiae, quoniam illa est corruptibilis & de praedicamento Relationis, & in 12. Met. comm. 11. inquit materiam secundum naturam suam esse una at potentia eius multas esse, & numerum; potentialiarum esse sicut numerum formarum; quod non esset verum si potentia esset materiae essentialis. III. Dubitatio. Si potentia materiae est immutabilis, ergo idem numero quod est corruptum poterit redire; quod est contra Aristot. in fine 2. lib. de Generat. probatur consequentia, nam si corrupta forma, manet in materia potentia

tentia passiva ad illam (quippe cum potentia materiae ponatur immutabilis) & omni potentia passiva responderet aliqua potentia activa: ubi est autem potentia passiva & activa, potest esse effectus; ergo posset quod semel interijt idem numero regenerari. III. Dubitatio, quod est in potentia, tandem reducitur ad actum; ergo si materia est in potentia, erit aliquando actu, & sic amittere potentiam suam, nam adveniente actu evanescit potentia, at materia sine omni potentia esse nequit. Deinde, si materia est in potentia ad omnes formas, aliquando habebit omnes, quibus habitis cessabit generatio: non enim erunt aliae formae quae generari queant; & tunc illae formae quae suapte natura corruptibiles sunt, aut corrumpentur, aut non; si corrumpentur, materia remanebit sine ulla forma; si non corrumpentur, erit aliquid corruptibile, quod nunquam corrumpetur, quod est contra Aristot. in 1. lib. de Caelo. V. Dubitatio. An materia sit in potentia ad omnes formas tam individuales quam specificas aequaliter nec ne; merito dubitari & in quaestionem vocari potest. VI. Dubitatio. Cum Philosophi, maxime qui sunt Theologi, dicant aliud esse recipi in materia eamque informare, & aliud educi e potentia materiae, ut patet in anima rationali, merito dubitatur quid sit educi e potentia materiae? Sed ad has dubitationes potest breviter responderi ad hunc modum.

Ad 1. Respondemus, & si utraque opinio probabiliter defendi potest, nimirum primam illam potentiam esse de essentia materiae; & ipsam non esse de essentia materiae; sed dici essentialem, quia est proprietas quaedam naturalis materiae ex eius manans essentia; & pro prima opinione ad testimonium Themistij responderi posset, aut eum ibi loqui de secunda potentia materiae non de prima, aut eum intelligere materiam non esse ipsam puram potentiam, sed quiddam absolutum in genere entis, cui quasi differentia quaedam accedit potentia: & si, inquam, utraque haec sententia defendi potest; attamen probabilius esse existimamus potentiam dici essentialem materiae, quia intrinsece consequitur eius essentiam tanquam proprietatem quaedam naturalis. Sic enim (nisi nos

A fallimur) de natura materiae cogitandum est; eam ens quoddam, (vt est apud Simplicium 2. de Anima, comment. 2.) tenuissimum & imperfectissimum; ens inquam absolutum quidem entitative, sed omnino incompletum specificè, cuius eiusmodi est natura, ut ab agentibus naturalibus variè mutari & formari queat, quam consequitur summa & prope infinita quaedamabilitas accipiendi omnes formas naturales. Itaque sicut naturam ferri consequiturabilitas quaedam vt ex illo gladius effici possit, & naturam cereæ, mollities & flexibilitas qua ad omnes figuras accommodari potest; similiter etiam cogitandum est de natura materiae. Haec autemabilitas seu potentia, simpliciter est qualitas secundae speciei, adiunctum habens respectum ad formam, non re, sed ratione tantum differens a materia. Dicitur autem haec potentia essentialis materiae, quatuor ob causas; primo, quia immediate & intrinsece fluit ex essentia materiae; tum quod per eam essentia materiae ordinatur ad formam; deinde quod ex materia & forma propter actum huius, & potentiam illius, efficitur per se ac essentialiter unum quoddam compositum; postremo, quod cum natura materiae maxime fugiat intelligentiam nostram, ponitur loco differentiae substantialis, ipsa potentia, ita vt materia sine notione potentiae, nec de sumi, nec intelligi a nobis possit. Ad 2. Averroes in libro de substantia orbis, loquitur de prima potentia, quam vocat differentiam substantialem materiae, intelligendo eo modo, quo paulo ante exposuimus; in primo autem Physic. & in 12. Metaphysicæ loquitur de secunda potentia vel de prima accepta formaliter aut terminative, hoc est pro nudo ipso respectu potentialitatis, vel termino respectus, qui est forma. Ad 3. Sicut ad generandum quidpiam non sufficit prima potentia materiae, sed necessaria est secunda potentia, quippe quae cohibet in se dispositiones congruentes formae procedendae, ita etiam ad regenerandum idem numero quod iam interijt, non satis est eandem manere in materia illam primam potentiam; sed oportet manere secundam, quae tamen vna cum forma corrupta prorsus interijt, ex quo fit, ut quod semel corruptum est, idem numero redire nequeat.

Quatuor ob causas potentia dicitur essentialis materiae.

An prima potentia sit de essentia materiae.

*Potētia dup-
pliciter re-
ducitur ad
actum.*

nequeat. Verum hac de re aliis subtilius
disserendum est. Ad 4. Duplex potentia
cernitur in rebus naturalibus: vna quæ to-
ta simul reducitur ad actum, quomodo æs
dicitur potentia statua, & ær potentia
ignis: altera, quæ nunquam tota simul re-
ducitur ad actum, sed tantum successiue,
ita vt simul cum actu semper admixtum
sit aliquid potentia; talis est potentia con-
tinui motus, temporis, & materia primæ;
itaque potentia materiae reducitur ad actum
omnium formarum, non simul vt omnes in
se habeat, id enim est impossibile, sic enim
existeret actu infinitus, & omnia contra-
ria simul actu essent, sed successiue, quod
nunquam cessabit generatio ob insatiabilem
appetitum materiae, & sempiternum
motum, atque efficientiam orbium cele-
stium. Quomodo igitur diuisio con-
tinui nunquam potest terminari & absol-
ui, sic appetitus & potentia materiae nun-
quam omnino expleri, & vt ita loquar,
actuari potest. Hanc potentia distinctionem
tradit Aristot. 3. Physic. 57. & 8. Me-
taphysicæ tex. 11. Ad 5. Potentia mate-
riae non æqualiter speciat formas indi-
uiduales & specificas, si quidē inter has mul-
tum interest; primo quod illæ sunt infini-
tæ, hæ autem determinatæ; tum quod
hæ sunt omnes simul, nulla enim species
deesse potest vniuerso, alioquin non esset
perfectum: illæ autem minime; postea
quod potentia materiae ad formas specifi-
cas nunquam frustratur, sicut eam frustra-
ri contingit in formis indiuiduis, non enim
omnis generatio formæ singularis comple-
tur, sed nonnunquam impeditur. Ad 6.
Apud Christianos Philosophos & Theo-
logos, aliud est aliquid esse formam mate-
riae, & aliud esse formam omnino mate-
rialem; illud enim dicitur esse forma
materiae, quod dat esse materiae & simul cum
ea facit unum compositum essentiale, quod
fit ens specificè completum & absolu-
tum; id autem vocatur forma materia-
lis, quod est educium & potentia materiae
eique immersum, & ab ea inseparabile.
Quocirca anima rationalis dicitur for-
ma materiae, proprie autem non appellat-
ur forma materialis. Vt autem planius
intelligatur quid sit educi e potentia mate-
riae, exponemus quinque proprietates,
as habent formæ omnes educitæ ex po-

tentia materiae. I. est, quod tales formæ
producentur ab agentibus materialibus,
per actiones materiales, & per dispositio-
nes materiales, hoc est hærentes & infixas
in ipsa materia. II. est, quod tales formæ
pendent in fieri a materia, hoc est non
possunt gigni nisi intra materiam, eique
penitus copulatæ, non enim per se producuntur
& extrinsecus adueniunt & adiunguntur
materiae. III. est, quod pendet a ma-
teria in esse; nam extra eam materiam in
qua ab initio productæ sunt, ne puncto
quidem temporis, aut per se subsistere, aut
in alia materia existere possunt; sed planè
idem est eas separari a sua materia, quod
ipsas penitus incirere. IIII. est, quod pen-
dent a materia in operationibus suis, ex
quo fit, ut operationes huiusmodi forma-
rum, subiectiue non sint in forma, sed in
toto composito. V. est, quod pendet a
materia quidditatiue, quomobrem sine ea
nequeunt, aut definiti, aut perfecte in-
telligi. Eas igitur formas, materiales &
educitas ex potentia materiae appellare o-
portet, in quibus incidunt prædictæ quin-
que proprietates. Porro, si quis quærat,
an materia sit in potentia ad animam ra-
tionalem, respondendum est, secundum
veritatem materiam esse in potentia ad ani-
mam rationalem, ut eam recipiat, & vt
ab ea accipiat esse humanum, & simul cum
ea conficiat hominem; non esse autem in
potentia ad eam perinde atque est ad cæ-
teras formas materiales, non enim anima
rationalis educita est ex potentia materiae,
quocirca ex prædictis quinque propieta-
tibus quæ conueniunt in formas penitus
materiales ultimam tantum habet, quate-
nus nimirum est forma materiae, & pars
essentialis humanæ naturæ. Vide hac de re
D. Tho. in 1. par. q. 90. art. 2. ad 2.

*Quid sit e-
duci e po-
tentia ma-
teria.*

*An ma-
teria sit in
potētia ad
animā ra-
tionalem.*

De priuatione.

C A P. XXIII.

Dicta sunt de materia prima, ea, quæ
ad obscuram & abditam naturam
eius peruestiganda, atque cogno-
scendam conferre videbantur. Nunc dicen-
dum est de Priuatione, quæ cum hæreat in
materia,

De variate privationum doctina peripatetica.

materia, nec ab ea re differat, eiusque causa vim & rationem principij obtineat, simul cum illa tractari debuit. De hac igitur si pauca dixerimus, finem huic libro imponemus. Privatio duobus modis sumitur, vel pro absentia eius formæ quæ iam fuit vel esse debuit, quomodo cæcitas est privatio visus; vel pro absentia eius formæ, quæ nec fuit, nec esse debuit, sed quæ futura est, & sic privatio ponitur principium generationis. Inter has duas privationes hoc interest, quod in priori, potest fieri mutatio ex habitu ad privationem, sed non contrâ, ut ex visû ad cæcitatem, non autem ex cæcitate ad visum; in posteriori autem contra accidit. nam si mutatio ex privatione ad formam, non autem ex forma ad privationem. Rursus prior privatio duplex est, una quæ non solum esse subiecto aufert formam, sed etiam habitum & dispositiones ad eam recuperandam, ut cæcitas in oculo; & ab huiusmodi privatione non fit regressus ad habitum: altera est quæ ita esse subiecto aufert formam ut in eo potentiam relinquat eam recuperandi, ut tenebræ in aere, ignorantia in intellectu; & in huiusmodi privationis fit vicissim mutatio inter habitum & privationem. Ex qua distinctione perspicue cernitur, quomodo intelligendum sit id quod Aristot. in post prædicamentis ait, a privatione ad habitum, nullum esse regressum. Posterior item privatio duplex est; una remota, sic terra dicitur habere privationem formæ nominis: altera proxima, secundum quam semen dicitur habere privationem hominis. inter quas id est discriminis, quod a remota privatione ad formam sit transitus interiectis ante multis mutationibus; a proxima verò, vnicui tantum interponitur mutatio per quam forma acquiritur. Vnde quemadmodum potentia materiæ, alia est prima, quæ conuenit materiæ ut est indifferens ad omnes formas; altera est secunda per quam materia certam aliquam formam præfinito respicit; sic etiam privatio, nam potentia materiæ semper habet adiunctam privationem. Verum privatio, quæ est principium generationis, de qua Aristot. loquitur 1. Phys. non est illa prima, quippe quæ sit una tantum & incorruptibilis, & non sufficiens ad inchoandam generationem, sed

A. est secunda, quæ secundum Alexandrum 2. lib. naturalium questionum cap. 11. definitur potest hoc modo. [Privatio est absentia formæ naturalis generandæ, in subiecto apto eam recipere.] Cur autem sit principium generationis, causa est primò, quia in transmutatione naturali habet se ut terminus a quo. Deinde, quia omne quod sit, ex opposito fit, quod per se quidem est privatio, ex accidenti vero potest esse, vel contrarium, vel medium. Denique quod generatur, necessarium est, ut & antea non fuerit, & ut esse potuerit, hoc autem est privatio. Sed cur Arist. 1. Physic. 66. vocat eam principium per accidens? an quia res naturalis sit ex materia, quam accidit esse privatum ea forma quæ producitur? an quia res naturales non indigent privatione, nisi dum sunt, cum primum autem obtinere esse, dimittunt, ac depellunt privationem? an potius, quia, ut placet Alberto, privatio requiritur in generatione propter materiam, hæc enim non posset moveri ad formam, nisi adiunctam haberet privationem? Quoniam igitur privatio neque remanet in re generata, neque re differt a materia, & prope est non ens; idcirco spreta fuit ab antiquis, nec est numerata in principiis rerum naturalium. Sed hoc loco existunt octo dubitationes, quas ad id quod agimus plurimum interest diligenter explicare. Prima dubitatio est hæc, Cum privatio sit absentia formæ, quæ absentia re idem est, quod ipsa forma, cur privatio dicitur potius esse idem re cum materia, quam cum forma? Secunda. Si potentia materiæ in se continet absentiam formæ & habitatem ad eam; quod enim potest esse, id & non est & aptum est esse, cur magis privatio ponitur tertium principium generationis, quam potentia materiæ? Tertia. Si privatio accedit & decedit materiæ non secus quam forma, ergo sicut formæ est privatio, sic etiam ipsius privationis erit privatio, & ita res abiret in infinitum. Quarta. Aut privatio est ens reale, aut non; si est ens reale, quomodo Arist. appellat eam per se non ens? si non est ens reale, siue sit ens rationis, siue nihil, quomodo potest esse principium entis realis? Quinta, Arist. 1. Physic. 43. & 47. ait: omne, quod sit, ex opposito fieri, hoc est ex contrario, vel medio, ergo, si proprie loquamur, privatio

Cur privatio dicitur principium per accidens.

uatio per se non est principium generationis. Sexta, Non videtur esse tantum tria principia rerum naturalium. Nam si priuatio quæ est non ens, & per accidens concurret ad generationem, constituitur principium, quanto æquius est causam efficientem & finem, quantitatem, & dispositionem materiæ, locum item & tempus numerari in principijs? Septima, Potest etiam dubitari, vtrum nomen principij de his tribus materia, forma, & priuatione dicatur uniuocè an secundum prius & posterius, & de quo principalius dicatur? Octaua, Cum priuatio sit non ens, dubium est, vnde habeat unitatē, distinctionem, definitionem, atque cognitionem?

Soluuntur & explicantur supradictæ octo dubitationes.

C A P. XXIII.

Verum hisce dubitationibus facile occurri potest. Ad primā hoc modo respondemus, duas ob causas non dicitur priuatio esse idem cum forma, primum quia priuatio hæret in materia, & cum ea inchoat motum, nec ei aduersatur sicuti formæ, utpotè qua adueniente continuo priuatio euanescit. Deinde, quia priuatio præter absentiam formæ, includit vel adsignificat potentiam, quæ est in materia ad formam accipiendam; denique materia est, quæ dicitur priuata quādiu non habet formā. Itaque priuatio est in materia quādiu abest forma, cum primum autem aduenit, priuatio esse desinit; quamobrem merito priuatio refertur potius ad materiam quā ad formam. Ad 2. Quoniam priuatio proprie principaliter, & vt nunc loquimur formaliter, significat non esse formæ; quam ob causam in transmutatione est terminus, a quo, potentia autem proprie quidem tantum significat habilitatem ad formam, ex consequenti uerò nõ esse actum formam in materia, idcirco potentia numeratur idem principium cum materia, priuatio autem diuersam principij rationem obtinuit. Nam in omni mutatione physica tria sunt veluti principia, terminus a quo, terminus ad quem, & subiectus potens accipere terminum ad quem: Itaque in ratione

A principij, potentia adnumeratur & adiungitur subiecto seu materiæ, priuatio autem quæ est terminus a quo, seu diuersum a materia principium numeratur. Ad 3. Ad hanc dubitationem ita respondet Simplificius; quemadmodum nec absentia est absentia, nec presentia presentia, ita neque priuationis est priuatio; alioquin res procederet in infinitum, priuatio enim est absentia formæ, & vt vocant entis positiui: cum igitur priuatio non sit habitus, neque forma, neque ens vllum posituum, non potest esse priuationis priuatio. Ad 4. Aliud est querere, an aliquid sit priuatio realis, & aliud, an priuatio sit ens reale. Etenim cæcitas, v.g. priuat oculum aliquo ente reali, nimirum facultate videndi, quam ob causam vocari debet priuatio realis: at cæcitas non est ens reale, immo nullum esse posituum habet, & si quod habet, id est ens rationis, quod fingit mens formando huiusmodi propositiones (cæcitas est priuatio visus, vel cæcitas est tolerabilior, quàm surditas) in quibus cæcitas concipitur, & apprehenditur a mente, perinde atque haberet aliquid esse. Si quis autem obiiciat priuationem percipi a sensu: nam, vt est apud Aristot. 2. de Anima, visus percipit lumen & tenebras, & similiter alij sensus, habitus & priuationem circa suum obiectum; Respondendum est, si priuatio per se a sensu perciperetur, necessario fore ens reale; cum autem percipiatur ex accidenti, & ex absentia formæ uel habitus, visus enim percipit tenebras aeris quatenus animal sentit suum visum non percipere lumen aeris, nec ab eo pati & affici, id manifeste declarat, eā non esse ens reale: quo licet intelligere, quamuis priuatio sit principium rerum naturalium, tamen, quia non est principium per se sed per accidens, nec in esse, sed in fieri tantum, idcirco non posse concludi eā esse ens reale. Ad 5. Huius dubitationis solutio pendens est ex Alexandro lib. 2. q. naturalium, cap. 12. vbi ait res naturales per se fieri ex priuatione, quia oportet id quod fit, antea non esse, & posse esse; id autem nihil aliud est, quàm priuatio; per accidens autem fieri ex contrario, quatenus accipit materiam, quæ est priuata forma, esse sub alia contraria; verum res non fit ex contrario, vt contrarium est, sed quatenus unum contrarium habet adiunctam priuationem alterius.

Neque

An priuatio sit ens reale.

C

D

Cur potentia non sit principium.

Nota doctrina Alexandri.

Neque res fieri ex contrario, per se locum A
habet, nisi in mutatione, quæ est in qualitatibus. Nam in substantia, & quantitate per se nulla est cõtrarietas. Ad 6. Tria tantũ sunt interna generationis naturalis principia, nam cum generatio sit quædam mutatio, intrinsece petit terminum a quo, & ad quem, & subiectum quod mutetur; cetera uerò quæ ad generationem concurrunt, aut sunt principia externa, ut efficiens; aut dispositiones materiæ quibus preparatur ad accipiendam formam, ut quantitas, & qualitas; aut sunt circumstantiæ, quæ generationi extrinsecus necessario adiunctæ sunt, ut locus, & tempus. Cum autem eadẽ res sit forma & finis, merito dubitari potest, an ea res sit principium generationis ut finis an ut forma, sed huius dubitationis explicatio rejicienda est in sequentem librum sextum, in quo propriè agendum est de forma. Ad 7. Placet nobis sententia Alberti Magni, quã is accepit ab Averroes & Avicenna, nomen principij de his tribus dici secundum prius ac posterius; primum enim dicitur de forma, nam in generatione, forma est finis ad quem vniuersa tendit generatio; in esse autem rei naturalis etiam forma est principalis causa, si quidem vel est tota quidditas rei naturalis, ut Peripateticis uisum est, uel certe principalis eius pars, de quo nemo adhuc dubitauit. Adde, quòd priuatio est propter materiam, materia autem propter formam. Deinde secundum locum in numero, & dignitate principiorum, nendicat sibi materia; Vltimum uero priuatio; hæc enim, cum neque sit ens, neque permaneat in re generata, non est causa, nisi per accidens, atque ob eam rem infimum in principijs loci obti-

ner. Ad 8. Priuationes sunt eadem, aut diuersæ inter se, non aliter quàm formæ quarum sunt priuationes, ut si formæ aut numero, aut specie, aut genere differant, sic etiam distinguuntur necesse sit earum priuationes; ut dux cæcitas numero, cæcitas & surditas specie, cæcitas uerò & priuatio hominis, genere differunt inter se. Quocirca licet priuationes per se non reponantur in categorijs, tamen reuocantur ad categorias earum rerum quarum sunt priuationes: atque huius rei causa est, quia priuatio ita habet unitatem & distinctionem, ut esse: esse autem priuationis non est aliud, quàm esse absentiam formæ: ex quo item efficitur priuationem non posse aliter cognosci, aut defini quàm per formam. Quamobrem in 6 lib. Topicorum scriptum est, quædam esse generum oppositorum, quæ per se inuicem definiuntur, qualia sunt relata; alia uerò quorum unum definitur per alterum, id autem non uicissim per illud; huiusmodi sunt habitus & priuatio. etenim habitus ponitur in definitione priuationis, priuatio uerò non adhibetur in definitione habitus, neque id accidit sine causa. Nam ut est apud Aristot. 1. de Anima textu 85. rectum est iudex sui & obliqui, obliquum autem neque superioris, neque alterius; si cut enim res est, ita cognosci debet. cum autem priuatio non sit aliud quàm absentia formæ, non aliter quàm per formam defini, aut intelligi potest. Atque hæc quidem dicta sunt de materia & priuatione.

Vnde sumatur unitas & distinctio Priuationis.

Finis Quinti Libri.

Nomẽ principij nõ dicitur equaliter de forma, materia, & priuatione.

D E F O R M A

L I B E R S E X T V S .

Quæta sit
præstantia
forma.

LERTIVM generacionis principium, vltimum quidem ordine temporis, sed dignitate primum & summum, est forma. Hæc enim est diuinū illud bonū quod a materia perpetuo expetitur, sine quo ipsa esset rudis, deformis, & quodammodo non ens. Hæc est tanquam domina & regina, cuius obsequijs & vsibus addita & mancipata sunt accidentia: omnia enim accidentia aut sunt præparaciones & affectiones materię ad accipiendam tuendamque formam, aut velut instrumenta quædam ad eius actiones obeundas. Hæc est finis agentium naturalium, in quo assequendo laborant, quo adeptio conquiscent, & perfecta iudicantur, & speciem quandam eternitatis atque diuinitatis consequuntur. Hæc rebus compositis nobilitatē atque perfectionem tribuit, & in latissima entis regione certam fixamque sedem & gradū præfinit, & suam cuique rei notam atque characterē imprimat; quo a nobis & intelligi & nominari, & a cæteris rebus distingui possit. Hæc est fons omnium actionum & motuum naturalium, & admirabiliū operum architectrix, cuius in fingendis formandisque rebus vim, atque solertiam, nulla vel ars, vel industria, vel intelligentia hominum perfecte imitari & consequi potest. Hæc vna maximè continet mundi pulchritudinē & ornatum: ex forma enim manat & pendet multitudo, varietas, & dispositio rerum, earumque naturalis inter se tum conuenientia, tum etiam repugnantia, in quo præcipue consistit uniuersus decor & præstantia. Hæc denique est quasi apex & fastigium humanæ sapientię. Etenim perfecta cuius-

que rei cognitio ducitur ex causis, in quibus principem locum forma obtinet; nam cum ea sit quod quid esse rei, per eam quod quæque res sit cognosci debet; qua cognitione nulla (iudicio Aristot. 3. Metaph. tex. 10. & 7. lib. tex. 4.) melior aut præstabilius esse potest. Recte igitur Aristot. ait, tamen si vtraque causa, hoc est materia & forma studiose ac diligenter a Physico requirēda & consideranda sit; formam tamen, quæ finis est materię, maiori studio & cura cognoscendam & tractandam esse. Quamobrem is nonnunquam reprehendit veteres Philosophos, quod in unius materię contemplatione & explicatione penitus occupati & defixi, nunquam animum attenderint ad formam, eamque vel omnino prætermiserint, vel certe perquam leuiter & obscure attigerint. Quo in uitio ne nos etiam, qui de rebus physicis agimus, hæc re videamur, quemadmodum superiorem quintum librum in declaranda materia consumpsimus, ita hunc sextum librum ad explanandam vim & naturam formæ, conferemus. Sed vt quæ dicturi sumus, perspicue ac distincte tractentur, distributa est hæc discretio nostra de forma in duas partes, in priori agitur de forma simpliciter & absolute; quæ pars explicatur hoc 6. lib. in posteriori vero ea ratione quatenus est natura, quo modo videtur eam tractasse & considerasse Aristot. in initio 2. lib. Physic. & hæc tractatio in septimo lib. proximè sequenti continetur. Atque ita fiet ex hac tractatione nostra, vt quæ Aristot. concise & inuoluted scripsit de natura, ea tum explanationibus tum etiam disputationibus nostris apertiora, & illustriora existant.

De Formæ nominibus & varietate.

C A P. I.

Disputationem de materia & privatione, sequitur hæc de forma, quæ quamquam magna ex parte est Metaphysica, tamen quoniam in explicanda Physiologia frequens fit mentio formæ, explicanda nobis sunt ea quæ pertinent ad formas naturales: Metaphysicas verò tum formas, tum etiam quæstiones quæ habentur de formis naturalibus, aut omnino omittemus, aut certe eas nec subtilissimè nec accuratissimè (quoniam esset id instituto nostro minime consentaneum) persequemur. Ante iterò quam aggrediamur ad disputationem, declaranda sunt varia formæ & nomina & genera. Nomina hæc sunt.

[Forma.] quod formet poliatque ruditatem & informitatem materiæ. [Species.] uel quòd sit pulchritudo atque ornamentum materiæ. hanc enim inquit Aristot. expecta a materiâ ut pulchrum a turpi: uel quia, ut usus ex sua quamque rem specie dignoscit, ita mens naturam cuiusque rei cognoscit ex illius forma ac specie. [Ratiò.] hoc est definitio; hæc enim formam rei de clarat, & ut ait Aristot. 2. Physic. cap. de causis definitio & eius partes ad causam quæ forma est referuntur. [Quod quid erit esse,] liquiditas enim atque essentia cuiusque rei, uel solum, uel præcipue est in forma. [Actus.] ut enim per materiam res est in potentia, ita est per formam in actu: uide Aristot. 2. Physic. tex. 11. & 12.

Forma sic enim uocat Aristot. lib. 2. de Anima tex. 2. quod uerbum è uerbo exprimentes dicemus latine, perfectum habitum, aut perfectionem habitam, uel uo uerbo cū Hermolao perfecti habiam. cum enim res habet formam, tunc perfecta est generatio, quamobrem Aristot. lib. 1. de Generatione inquit, præsentibus habitibus, id est formis cessare motum. [Terminus] sic etiam appellatur ab Aristot. 3. & 4. lib. Physico & 1. de Generat. Materiam enim per se indefinitam determinat & conuertit ad certum aliquod genus rerum, & sicut agri terminis, sic res ipsæ distinguuntur formis. [Exemplar.] sic uocatur 2. Phy-

A cap. de causis, propterea quòd ut Simplicius, Themistius, & Alexander interpretantur, quemadmodum exemplar est in animo artificis præscriptum, definitumque, sic cuiusque rei natura est definita & determinata per formam; uel quia sicut artifex facit opus ad similitudinem exemplaris quòd gerit in animo, sic agens naturale producit effectum ad similitudinem rei formæ quam in se habet. Hæc de nominibus & deinceps formarum genera distinguamus. Plato duo nouit formarum genera, unum expertæ materiæ & particeps intelligentiæ, quòd uocat exemplar, ideam, per se ens: alterum coniunctum cum materiâ, quòd appellat uel imaginem, uel similitudinem. Secundum Aristot. alia est forma naturalis, alia artificiosa: naturalis, alia substantialis, alia accidentalis; substantialis, alia informans & dans esse, quæ est pars rei, ut forma equi & hominis; alia est assistens, quo modo intelligentia dicitur anima & formæ mali: informans, alia separabilis a materiâ, qualis est anima rationalis, alia inseparabilis, cuius sunt quatuor gradus, forma elementorum, mixtorum, mixturarum, animalium. sed de varietate formarum supra lib. 2. cap. 5. nonnulla etiam explicuimus.

B Nobis autem differendū est de forma Physica, substantiali, informante, & inseparabili. Excludimus igitur ab hac disputatione formas artificiosas, Metaphysicas, Mathematicas, accidentales, & animam rationalem, quæ ut peculiarem habet naturam & excellentiam, ita peculiarem quoque deposcit explanationem, quam in fine huius libri adhibebimus. Porro huius disputationis distributio quadripartita erit; primum enim agetur de forma per se sumpta, differendo an sit, quid sit, qualis sit: Tum de forma respectu materiæ; deinde, respectu compositi; post, respectu operationum.

An sit & quid sit forma.

C A P. II.

E sic formam substantialem in rebus naturalibus res diuersam a materia prima & accidentibus, licet (ut multi putant) non omnino sumis & necessa-

Multis arguuntur & dicitur esse in rebus formam substantialem.

rijs rationibus evidenter concludi possit, tamen potest argumentis suis profecto verisimilibus & probabilibus ad hunc modum ostendi. Primum ex compositione, res enim naturales sunt substantiæ compositæ, oportet igitur præter materiam, esse aliam partem componentem quæ sit substantia, hæc autem est forma. Tum ex ipsa existentia, res enim naturales existunt per se determinatæ ad aliquam speciem, quæ quidem existentia a substantia proficiscitur; aut non a materia; quippe quæ aut nullam ex se habet existentiam, aut ea certè est indefinita: proficiscitur ergo a forma. Deinde ex distinctione, si enim non esset forma substantialis, cum materia prima sit una & communis omnium rerum, omnes res naturales eadem essent secundum substantiam & quidditatem, nec differrent, aut genere aut specie, quod non esse possibile, confirmat Aristot. 1. Physic. tex. 24. Postea ex operationibus: singulæ enim res proprium habent motum & operationem, ut magnes vim trahendi ferrum, quæ vis manat a substantia rei, non quidem a materia, si quidem ea vim tantum habet patiendi, & huiusmodi vis ac facultas esset in cunctis rebus naturalibus in quibus est materia; nec ab accidentibus, unde Aristot. 2. de Gener. tex. 54. & 55. Nam quod ipsa agant præ seposito & accommodatè ad suam cuiusque rei speciem, non habent ex se, sed a substantia specifica, cuius sunt instrumenta. Præterea ex generatione; Nam si nulla est forma substantialis, nulla item est generatio; Etenim nec generatur materia, nec productio accidentium est generatio sed alteratio. Postremo ex propria cuiusque rei natura; si enim nulla est forma substantialis, quæro unde spectanda sit natura, atque esse cuiusque rei? non ex materia; hæc enim communis est omnium; ex accidentibus igitur, at quibus? communibus ne? sed quod est commune non potest dare proprium esse: an ex proprijs? Verùm si tollas formam substantialem, nulla potest reddi causa, cur aliqua sint accidentia aliquorum propria, & cum unius rei multa sint propria accidentia, ut hominis habilitas ad ridendum, ad ratiocinandum, & ad disciplinas accipiendas, vnum autem sit esse cuiusque rei, a quo illorum accidentium id sumendum erit? Quod si dicas es-

A se rei non sumendum ex uno aut altero accidenti, sed ex omnium complexione & conjunctione, quæ quidem uniuersa accidentium omnium copulatio ita reperitur in una re ut non sit in alia? Primum ista accidentium unio est per accidens. Nam constat ex multis rebus diversarum categoriarum, & diversorum accidentium esse unum ens per accidens, quare talis unio non potest facere vnum ens per se, qualis est substantia composita: Deinde, si nihil illorum accidentium per se facit substantiam, ergo nec illorum unio; quippe quæ nil aliud sit quam quædam relatio: Vide Aristot. 2. de Gener. tex. 40. & 42. Postremo quæro unde sit hæc tot accidentium unio? si enim facta est casu, non est de substantia rei; si per se, quæ nam est causa? Nam materia ipsa una est atque indifferens ad omnia accidentia: horum autem quodlibet per se non requirit talem unionem: quid ergo est quod eam hoc, vel alio modo & gradu requirit si tollatur forma substantialis? Ex his igitur perspicuum est formam substantialem esse in rebus.

Quid autem sit forma substantialis, breuiter exponamus: Arabes eam definiunt esse participationem primi actus, impressam rebus, & primum actum uocant vel Deum, uel ipsum esse. Platonicæ autem esse Diuini exemplaris imaginem expressam in materia. Aristot. inquit esse rationem & quod quid erat esse rei; quæ definitio ex ijs, quæ deinceps tractanda sunt, apertior & explicatior existet. Deinceps qualis sit forma substantialis, ostendamus.

Quid sit forma.

Qualis sit forma naturalis.

C A P. III.

QVo melius intelligatur qualis sit forma, tria sunt declaranda. Primum an omnes formæ Physicæ sint generabiles & corruptibiles: Deinde, an sint extensæ & diuisibiles: Postremo, an sint communicabiles. Omnes formas Physicas esse generabiles, tum per inductionem, & experientiam manifestum est, tum etiam hac ratione demonstrari potest: si enim non sunt generabiles, ergo uel sunt ex nihilo pro-

Formæ Physicæ esse generabiles, corruptibiles, et inseparabiles.

pro-

productæ per creationem. at sic non essent formæ Physicæ, id est materiales, de quibus nunc agitur, cum nec per motum Physicum, neque ab agente Physico, nec ex subiecto Physico producerentur: vel omnes ab æterno essent in materia, sed hoc modo nulla esset generatio; & ruerent quæ ab Arist. in 1. Physicorum scripta sunt de principijs rerum naturalium, quæque a nobis superiori lib. disputata sunt de potentia materię ad omnes formas. Neque uero existimandum est quasdam formas esse æternas, nonnullas creabiles, alias generabiles. Nam neque ostendi potest quæ sint primi & secundi: aut tertij ordinis, & cum omnes sint materiales, quarum eadem est natura, eandem quoque oportet esse conditionem; sed dicit aliquis, Aristot. 7. & 12. lib. Metaph. affirmare neque materiam neque formam generari, sed totum compositum, ergo nulla forma est generabilis. Respondendum est Aristot. illis uerbis significare uoluisse formam nõ generari per se atque separatim a materia, sed eam generari in materia; quod nil aliud est quàm generari ipsum compositum, nam compositum non est aliud secundum rem, quàm materia & forma simul & naturaliter iuncta. Similiter etiam demonstrari potest omnem formam Physicam esse corruptibilem. Nam quod habet materiam in qua est potentia contradictionis ad esse & non esse, quod habet contrarium, quod est generabile, quod aliquando cepit esse, necessariò est corruptibile, & aliquando tandem esse desinet. Sed quid dicemus de forma cæli, siquidem cælum (ut placet multis) compositum est ex materia & forma? Verum neque nos in præsentia de alijs formis agimus quàm de ijs quæ de nouo producuntur; neque desunt multi cum primis graues ac illustres Peripatetici, qui compositionem ex materia & forma substantialian cælo nullam esse arbitrantur. Ac ex his concludi potest, nullam esse formam Physicam quæ a materia separata possit existere. Nam si est forma materialis, hoc est ex materię potentia educta (eductum autem esse ex potentia materię nihil aliud est (ut præcedenti libro explicatum fuit) quàm dependere a materia in fieri, in esse, in operari, & in definitione) sequitur talem formam separationem a materia, esse ip-

A sum earum interitum. Deinde si extra materiam subsisterent, operaretur ne aliquid? si nihil, essent otiosæ & frustra illi flatum essent sortitæ; si aliquid agerent, uel illa actio esset motus Physicus, at nullus motus Physicus esse potest sine materia uel non esset, ergo neque illæ formæ essent Physicæ. Postremo, sicut postea existere possent sine materia, sic a principio producti potuissent sine materia; ergo non essent formæ generabiles & Physicæ.

B An uerò formæ naturales sint extensæ & diuisibiles nec ne, deinceps breuiter exponendum est. Nulla forma est per se diuisibilis: nam diuisibilitas & extensio sunt propriæ quantitatis affectiones, quæ non possunt ad ceteras res pertinere nisi per accidens, & propter ipsam quantitatem. Omnes autem formæ materiales sunt extensæ atque diuisibiles per accidens, nempe ratione subiecti in quo sunt. Cuius rei hæc est & breuis, & propria, certaque demonstratio. Quicquid recipitur in subiecto quanto, ex illius potentia eductum, in illo diuisibiliter producitur, & ab eo penitus dependens, necesse est id esse extensum ac diuisibile, alioquin uel nulla forma siue accidentalis siue substantialis esset diuisibilis, uel certè nulla posset reddi causa, propter quam forma materialis esset diuisibilis: sed omnes formæ naturales sunt huiusmodi, ut perspicuum est ex ijs quæ supra dicta sunt de quantitate interminota, quæ est materię cœua, & præcedit formas substantiales tanquam necessaria materię dispositio ad eas accipiendas: omnes igitur formæ naturales sunt per accidens extensæ atque diuisibiles. An uerò animæ perfectiorum animalium, ut Equi, & Leonis, non sint extensæ ac diuisibiles secundum quantitatem materię, ut sentire uidetur. D. Thomas prima parte quæstione 76. articulo octauo, & lib. 2. contra Gentes, capitulo 72. non est huius loci disputare: hic enim de formis Physicis uniuersè tantum agimus. Quancumque, ea ratione qua proxime ante uisum, omnes formas materiales, qualescunque fuerint, extensæ & diuisibiles esse necessariò concluditur. Ex quo faciliè intelligitur, quo modo formæ Physicæ sint mutabiles: non enim sunt mobiles, per se, siquidem, ut demonstra-

Omnes si-
mas ma-
teriales esse
extensas &
diuisibiles.

tur 6. Physic. tex. 32. omne quod mouetur debet esse diuisibile. Quamobrem Arist. in 5. Physic. tex. 5. ait formas ad quas fit motus, esse immobiles; per accidens autem mouentur motu compositi cuius sunt partes; nam ut dicitur in 4. Physic. partes mouentur propter motum totius; & ut in secundo Topicorum scriptum est, motis nobis, mouentur omnia quæ sunt in nobis. Sed videamus quod tertio loco propositum fuit, an forma omnis Physica sit communicabilis multis.

Quo forma sit comunicabilis multis.

De communicabilitate autem formæ, multa Metaphysicis disputatio possent: sed quæ uidetur satis esse huius tractationi Physicæ, ea sunt hæc. Formam esse triplicem, numericam, specificam, & genericam. Numerica est prorsus incommunicabilis, quamobrem uocatur singularis & indiuidua; specifica est comunicabilis multis indiuiduis; generica uero etiam multis speciebus. Verum hoc interest, quod communicatio formæ genericæ, essentialis est; fit enim per differentias essentielles, indeque exiliat species. At communicatio formæ specificæ, accidentaria est; species enim quia communicatur indiuiduis, non propterea gradum aliquem essentialem acquirit. Deinde communicatio generica, in totum expletur & ad actum reducitur: species enim quæ hinc procedunt, sunt omnes acti in mundo: at communicatio specifica, nunquam tota expletur, ita ut omnia indiuidua quibus communicari potest, simul exsistant. fit enim hæc communicatio propter materiam, quæ non recipit simul omnes formas numericas ad quas est in potentia. Sed unde prouenit communicatio specifica? Multi putant eam accedere formæ non per se sed propter materiam; nam quia in diuersis materiæ partibus forma inducitur, necesse est eam numero multiplicari: atque huic rei illud fidem aluit, quod Aristot. multis in locis ait distinctionem & differentiam numericam indiuiduorum, esse propter materiam. Verum nobis uerissimum fit huiusmodi communicationem accedere, tum propter materiam, tum etiam propter formam. Illud enim apud Peripateticos axioma certissimum & tritissimum est; quicquid est possibile ex parte materiæ, esse possibile ex parte formæ, & contra, alioquin alteru-

tra possibilitas esset otiosa, cum una sine altera impleri & ad actum perducere nequeat. ergo similiter etiam quod est comunicabile propter materiam, erit comunicabile propter formam; præsertim cum forma sit finis materiæ. Huc facit, quod uniuersalitas nascitur ex comunicabilitate. Nam uniuersale est, quod natura sua aptum est esse in multis: sed uniuersalitas conuenit rei propter formam, ut docet Auerroes. 1. libro de celo commen. 92. ergo &c. Itaque dicendum est hanc comunicabilitatem, duas ob causas accedere formæ specificæ, primum intrinsece, quatenus est in tali gradu, hoc est in gradu eiusmodi formarum quæ sunt uibiles materiæ. Cernimus enim omnes formas unibiles materiæ subulari, esse multiplicabiles, alias uero quæ sunt extra materiam, cuiusmodi sunt intelligentiæ, minime: Tum extrinsece, propter finem: nam cum talis forma per se sit corruptibilis, ne si in uno tantum indiuiduo esset, penitus interiret, natura fecit ut in multa indiuidua uarie fundi & propagari possit, ut eam sic ab interitu aliquo modo vindicaret. Vide Aristotelem lib. 2. de Gener. 39. & lib. 2. de Anima 34. & 35. Atque hoc modo de forma per se sumpta & considerata, dictum fit.

De forma relata ad materiam.

C A P. IIII.

Equitur alterum huius disputationis caput de forma relata ad materiam, in quo explicandæ sunt quatuor quæstiones. Prima quæstio est, an forma sit nobilior quam materia. Ac uidentur quidem materia esse nobilior. Primo, quia materia est ingenerabilis & incorruptibilis, forma autem generatur, & corrumpitur. Deinde quia, ut præcedenti libro demonstratum est, materia habet existentiam ex se, non pendente ab hac, vel alia quahbet forma: at formæ existentia necessario pædet a materia in qua inest. Postremo, cuius agens immediatum est nobilior, & item modus productionis est nobilior, id quoque nobilior est; sed materia, cum sit incorruptibilis, a Deo immediate,

1. Quæstio an forma sit nobilior quam materia.

mediatè, sine per emanationem, siue per creationem procedit, forma uero per motum Physicum; immediate fit ab agente Physico, ergo materia est nobilior quàm forma. Verum sine dubio sentiendum, & affirmandum est formam præstantiorè esse materia. Primò, quia secundum Arist. 2. Phys. 81. & 91. & 1. lib. de partibus animalium cap. 1. forma est finis materiæ propter quem est, & ad quem ordinatur materia, & in 1. Phys. 81. Aristoteles ait, formam esse bonum quiddam, & diuinum, eamque expectari a materia, tanquam pulchrum a turpi, & in 7. Metaphysicæ tex. 7. inquit formam esse se magis ens quàm materiam, & in 2. Physic. 17. atque 12. scribit, formam esse magis naturam quàm materiam, quæ duæ sententiæ declarant maiorem esse perfectionem formæ quàm materiæ. Postea idem rationibus confirmatur. Etenim perfectius est nobilius perfectibili, & actus formalis nobilior est potentia materiali. Nam ut scriptum est in 2. Metaph. 19. in bonis semper est melior actus quàm potentia; in malis autem e contrario. Adde, quod res naturales similitudinem quandam Dei consequuntur propter formam, quæ cum sit actus, est participatio quædam primi actus, & agens nobilior est patiente, vim autem agendi habet forma, materia patiendi tantum. His accedit, quod apud Peripateticos certum est & perualgatè, omnes perfectiones compositæ a forma proficisci, imperfectiones autem & defectus omnes ex materia necessitate acciderè. Quid plura? forma determinat materiam ad certam speciè, & gradum entium: forma actuat potentiam materiæ: forma explet eius appetitum: forma denique tribuit ei unitatem atque distinctionè siue genericam & specificam, siue etiam numericam. Sed respondendum est ad rationes contrarias, quæ initio positæ sunt. Ad primam dicendum est, posse aliquid esse ingenerabile dupliciter, vel quia propter suam perfectionem est supra generationem, ut intellectus; vel quia ob suam imperfectionem est infra generationem, tanquam prope nihil existens, ut materia prima, quæ non propter se facta est incorruptibilis, sed propter formas, ut nimirum sedem, & domicilium certum, præberet accidentibus atque abeuntibus formis. Quod autem dici solet; incorruptibile nobilius esse corrumpibili, verum quidem est in ijs, quæ sunt eiusdem ordinis & rationis, ut si ambo sint, vel materiæ, vel formæ, vel substantiæ compositæ, alioquin quantitas Cæli, quæ est incorruptibilis, nobilior esset, quàm solis materia equi, quæ est corruptibilis. Ad 2. Existentiæ formæ præstantior est quàm existentiæ materiæ, illa enim est specificæ, & determinata, hæc autem est entitatiæ tantum, & indeterminata, & per illam determinabilis & perfectibilis; neque uero existentia formæ pendet a materia, tanquam ab ea proveniens, sed tanquam in ea nitens: non enim potest forma naturalis extra materiæ aut operari, aut esse. Ad 3. Verum est illud axioma de his, quæ sic producuntur, per se, & propter se: at materiæ, neque talis est, non enim per se, sed cum composita comproducitur & procedit a Deo: neque sic producitur propter se, sed propter maiorem commoditatem, & usum formarum, & cum finis nobilior sit ijs quæ referuntur, & ordinatur ad ipsum, necesse est materiam, quæ est propter formam, dignitate minore atque inferiore esse forma.

Secunda questio est an forma sit prior, quàm materia. Atque ipse quidem Arist. non uidetur sibi satis constare, quippe qui in 1. Physic. tex. 52. ait subiectum esse prius ijs, quæ sunt in subiecto, significans materiam esse priorè forma & primatiue. in 7. autem Metaphysicæ tex. 7. scribit formam esse priorè materia. Sed facile tollitur hæc repugnantia. Prius enim dupliciter dicitur, uel ordine generationis & temporis, cum quid antecedit aliud tempore & duratione, atque hæc ratio materia prior est quàm qua libet forma, cum illa sit æterna, ceterè ex quo, initio mundi condita est a Deo, eadem numero perseverat: uel ordine perfectionis & secundum intentionem naturæ, qua ratione forma est prior, est enim perfectior, & principaliter intenditur a natura, ut pote cuius gratia materia se instituta, atque hoc etiam modo Arist. in 2. Metaphysicæ. decernit actum esse priorè potentia.

Tertia questio est, an una numero forma substantialis possit esse in diuersis numero materijs. Huius questionis duplex est intellectus; unus, an simul eodemque tempore possit esse in diuersis materijs; alter est, an successiue & diuersis temporibus.

2. *Quæ est prior materia.*

3. *Quæ an possit materia una numero esse in multis materijs.*

bus: & vtrouis modo impossibile est vnam formam numero esse in multis materijs: simul quidem, quia sic esset una & nō una: Vna, propter suppositionem, ponitur enim esse vna numero; non vna, quod secundum multitudinem materiarum, & compositorū necesse est multiplicari formas; si enim non potest vnum corpus simul esse in diuersis locis, ergo multo minus vna forma in multis materijs, quia magis pēdet a materia, esse, vitata, & distinctio formæ, quàm corporis locati a loco. Deinde, vna forma existens in multis materijs, quarū vna non penderet ab altera, posset simul corrumpi, & non corrumpi, esse & non esse. Nam si vni materiæ & non alteri adiuuatur alteratio corruptiva perseverans vsque ad finem, sine dubio corrumpet formam in tali materia inhererentem, quæ tamen forma in altera materia permanebit, nihil enim causæ est cui ribi corrumpi debeat, cum illi materia nulla alteratio nihilque contrarij acciderit. atque hinc intelligi potest, animam quæ est in brutis, non esse vnam simpliciter in toto corpore vnius animalis; quod non videbitur mirū ei, cui perfecta & persuaasa erunt duo Axiomata apud Philosophos Medicos certissima: Vnum est, omnem formam materialem esse extensam & diuisam secundum extensionem & diuisionem sui subiecti (quod præcedenti capite fuit a nobis explicatum:). Alterum est, partes corporis animalium, non esse continuas nec unam rem numero, sed tantum esse contiguas & naturaliter inter se connexas, reuera autem esse numero distinctas & diuersas: hoc enim offendit Anatomicæ ars in earum dissectionibus: hoc docet diuersitas temperamenti & operationū quæ in diuersis partibus corporis manifestè perspicitur. Continuitas autem (ut Aristot. inquit in 5. Physic. 39. & 40.) non est in ijs quæ specie differunt inter se; quis enim dixerit venas cum nervis, vel ossa cum carne, vel hæc omnia, atque alia quæ sunt in corpore animalis, esse vnum quiddam numero & continuum? Dicitur autem corpus ex his constatum esse vnum, tripliciter, Primum, ob naturalem omnium partium inter se unionem & compositionem, sicut domus dicitur vna; Tum, ob dependentiam omnium partium ab vno principio, quod secundum Aristotelem est cor;

*Nota hanc
viciositiam.*

A Postremò, ob relationem ad vnum finem & ad bene esse vnius suppositi, quod sine tanta partium uarietate non posset esse perfectum. Quare similiter etiam anima in tam diuersis partibus exiens, non erit secundum rem vna numero, sed multæ numero, partialiter, licet ob tres prædictas causas ipsa quoque vna dici queat. idem enim iudicari debet de anima quæ est in osse, & carne; quod de calore qui est in carne, & osse, quem calorem constat non esse vni numero in illis duabus partibus. Sic nec partes animæ quæ sunt in carne, osse, & nervis, sunt vna res numero sed diuersæ. Forma enim materialis, siue substantialis, siue accidentalis fuerit; non potest vna re ac numero esse in multis materijs re numeroque distinctis. Etenim unitas & distinctio numerica formarum, pendet ex unitate & distinctione materiarum in quibus inhererent. Quod autem nec successiue & diuersis temporibus potest vna numero forma esse in diuersis materijs, hinc perspicuum erit. Primum, quia si migraret ex vno subiecto in aliud; quis igitur transferret formam? aut quomodo transferret? aut talis migratio & transitio quæ nam esset speciei motus? ad nullam enim referri posse clarum est perillustranti omnes species motus. Deinde forma non penderet a materia in qua inest; alioquin non posset ab ea sine interitu separari, si autem non penderet, non est forma physica. Postremò, Aristot. multis locis confirmat impossibile esse transmigrationem formarum, nam 1. lib. de anima tex. 53. opinionem Pythagoræorum de transmigratione animarum, tanquam fabulosam eludit & contemnit; & 2. de anima tex. 26. aduersus hanc opinionem pronuntiat illam sententiam, vnumquemque actū non in quolibet, sed in propria materia esse aptum fieri; & in 2. Physic. tex. 12. formam naturalem inquit non posse a materia in qua est secundum rem separari: & in eodem lib. tex. 26. materiam & formam docet esse ad aliquid, ad aliam enim formam alia est materia, & contra, quare necesse est similem & parem esse unitatem & distinctionem formæ atque materiæ. Non potest igitur vna forma numero esse in multis materijs.

Quarta questio est, an vnus forma sub-

4. *Quaestio
an forma
substantia
lis immo-
diata eni-
tur mate-
ria prima.*

substantialis immediate unatur materiae primae, hoc est an ordine naturae prius in materia producatur & insit forma substantialis, quam alia quaelibet forma accidentalis. Hic existunt duae opiniones. Una est Thomistarum, qui censent omnem formam substantialem immediate uniel materiae primae, ita ut praecedentes dispositiones corrumpantur, & materia prius secundum naturam accipiat formam substantialem, deinde formas accidentales. Etenim putant subiectum inhaesionis omnium accidentium esse totum compositum. Hanc autem sententiam confirmant iisdem proportionibus quibus probant quantitatem non esse materiae coaevam eique immediate inhaerentem, quas superiore libro commemoravimus et in loco in quo differimus de dimensionibus interminatis. D. quidem Thomas prima parte quaest. 76. artic. 6. hanc opinionem eo potissimum argumento probat, quod cum materiae forma substantialis det esse actum simpliciter, forma autem accidentalis det esse tantum secundum quid: prius autem sit esse simpliciter & principalius expetitur a materia, quam esse secundum quid; hinc concludi prius recipi debere a materia formam substantialem quam ullam formam accidentalem. Altera opinio est & Graecorum, & Arabum, & Philosophorum, & Medicorum, & plurimorum Theologorum, qui aiunt nullam formam substantialem immediate uniri posse materiae, eique non nisi praevius atque medijs formis accidentarijs coniungi posse. Nam omnis forma requirit determinatam materiam in qua insit & producatur, quae determinatio fit per accidentia; si igitur forma substantialis eo instanti quo producenda est, non reperit in materia praecedentes dispositiones, quae ipsius gratia inducuntur fuerunt ab agente, inveniet profecto materiae indeterminatam; quam ob rem non poterit ei naturaliter uniri. Denique cum id unoquoque potentia praecedat actum, ut explicatur lib. nono Metaphysicae, necessarium est ut determinata, & specialis potentia materiae, ordine generationis antecedit actum substantialem; si igitur eo instanti quo producitur forma substantialis, non insunt in materia praecedentes dispositiones, ergo materia tunc non habet determinatam potentiam

A ad illam formam potius quam ad aliam quamlibet, siquidem determinatio potentiae fit ab agente per dispositiones quas praemitit in materia; quae quidem dispositiones dupliciter inferuntur formae generandae; tum quia expellunt formas contrarias in materia praexistentes, tum etiam, quia potentiam materiae per se ad omnes formas indifferenter determinant & accommodant ad unam aliquam formam potius, quam ad aliam. Quare huiusmodi dispositionibus a materia remotis, tollitur determinatio potentiae, quae sublata naturaliter impeditur generatio futurae formae. Postea,

B forma substantialis non potest produci immediate a substantia, sed per actionem alicuius accidentis: substantia enim, aut nihil agit, aut non per se immediate, sed tantum per accidentia, loquor autem de substantia & de actione Physica. Quocirca productio substantiae necessario consequitur productionem alicuius accidentis in materia, non enim producitur forma substantialis nisi virtute ultimae, ac perfectissimae dispositionis ab agente in materiam inducuntur, quae proxime antecedit ordine generationis, formae substantialis productionem. Ad extremum omnes rationes quibus ostenditur primas qualitates inherere materiae primae, & in corruptione non fieri resolutionem usque ad materiam primam ex parte accidentium, & in elementis symbolis, cum unum generatur ex alio, qualitates quidem utriusque contrarias interire, symbolas autem remanere, ad hanc opinionem comprobendam conferri possunt. Sed eas hic omittimus quod proprius attin-

gant disputatione de elementis. Quae autem conferunt ad solvendas adversariae opinionis rationes, sumenda sunt ex disputatione non infra de dimensionibus interminatis, quae superiori libro fuit explicata.

*De forma relata ad compositum,
Et primò an forma sit prior,
& nobilior com-
posito.*

C A P. V.

*1. Quæstio
an forma
sit prior &
nobilior cõ
posito.*

Tertium huius dispositionis caput postulat ut de forma relata ad compositum agamus; quæ tractatio quatuor explanatione questionum continetur. Vna quæstio est, an forma sit prior, atque nobilior composito. Ad quam quæstionem breviter respondemus, prioritate naturæ sine dubio formam esse prioris composito; etenim ordine naturæ, causa prior est effectus, simplex composito, pars toto. At prioritate temporis, atque durationis, non potest forma Physica esse prior composito. Hoc enim inter esse vult Aristot. 12. Metaph. 16. inter formam & causam mouentem, quod causa mouens & efficiens tempore prægreditur effectum suum, ut ædificator domum, forma uero nunquam tempore prior est composito cuius est forma, forma enim domus una cum ipsa domo efficitur & existit. & aduertendum est Aristot. loqui non de quavis causa efficiente, multæ enim simul sunt cum effectus, ut Deus, secundum Aristot. neque Cælis, neque Intelligentijs est antiquior, & umbra terræ, quæ ex ipsius inter Solem & Lunam interiectu existit, non est ante quam Eclipsis Lunæ, loquitur igitur eo in loco Aristot. de causis mouentibus, quæ cum per motum successiue operentur, necessario antegrediuntur effectus suos qui per motum illorum causarum producuntur. Sed ad rem, Arist. 2. lib. de Gener. anima. cap. 3. negat ullam animam esse ante corpus, & vni menti, quippe quæ incorporea, separabilis, & diuina est; id singulariter concedit, ut extrinsecus adueniat. Et hoc sane manifesta, & necessaria ratione concluditur. Nam si forma est ante compositum, quomodo est? an per subsistens? ergo non est Physica, sed immaterialis, & Metaph. an potius erat in aliqua materia ex qua deinde per generationem commigravit in aliam? sed

A illiusmodi commigratio formarum superiori disputatione confutata, & explorata est.

An uero forma sit nobilior composito, non conuenit inter Philosophos. Etenim quidam opinantur compositum esse nobilior forma. Primum, quia per se generari, per se subsistere, per se operari, esse item completum quiddam, & in specie constitutum, non formæ, sed composito competit. Deinde, compositum habet in se formam & præterea materiam, quare continens totum id quod formæ, & eo amplius aliquid, erit præstantius quam forma.

B Præterea, anima rationalis a corpore separata naturaliter cupit iterum coniungi cum corpore, & hoc inter Theologos indubitatum est; at cur id? nisi quia nobilior est esse hominis, quod est compositum, quam animæ rationalis, quæ est forma. Ac si hoc verum est in anima rationali quæ est immaterialis, immortalis, & per se subsistens, quanto uerius idem putari & affirmari potest de cæteris formis Physicis, quæ sunt longe ignobiliores, & multo magis a materia, & composito dependent? Ad extremum, Arist. in Categoria Substantiæ, ait primam substantiam (quæ est substantia composita) esse maxime substantiam; & in 2. Physic. 31. inquit partes esse tanquam materiam comparatione totius, ergo sunt ignobiliores toto; & hoc perspicuum est, nam partes ordinantur ad totum, ex quo pendet esse, & perfectio earum. Alij uero Peripatetici arbitrantur formam esse nobilioris composito, tum quod compositum est perfectum propter formam, ergo forma est magis perfecta, nam propter quod unumquodque tale est, & illud magis est tale, quotiescunque animaliquid dicitur de duobus, de uno tanquam de causa per se, ac essentialiter de altero autem, ut de caussato, cui totum id quod dicitur non conuenit nisi ob illam causam magis dicitur de causa; sed forma est causa totius perfectionis, quæ in est composito, ergo ipsa est magis perfecta quam compositum. Tum etiam quoniam Aristot. uidetur id perspicuis uerbis docere in septimo libro Metaphysic. tex. 7. ita scribens, [Si forma prior est materia & magis ens, eo quoque quod ex ambobus est prius quid erit ob eandem rationem.]

Hæc opi. videtur Simplicio. 1. Physic. super tex. 51. & 2. Physic. super tex. 4. & est communis sermone latini uerborum Physicorum at Theologorum.

Opinio Auerrois. 2. Physicorum comment. 4.

D Sic

Sic enim legit Auerr. & verò sic est in codice Græco, quamvis in alijs translationibus; pro illo, [eo, quòd ex ambobus est;] Sit, [illud quod ex ambobus est;] Vt his verbis significet Arist. quemadmodum forma est magis ens quam materia, nimirum, quoniam est actu, ita etiam compositum esse magis ens, quam materiam ob eandem causam. Qui autem videntur eam sententiam quamproximè ante declarauit, aiunt ipsùm compositum a Philosophis interdum appellari nobiliss ac prestantius, nõ quòd tale sit secundum rationem & veritatem, sed quòd tale iudicatur secundum sensum, & hominum existimationem. Hæc a Philosophis de re proposita in utraque partem disputantur. Hæc autem controuersia facile dirimi, & discordia opinionum reuocari potest ad concordiam hoc modo; forma dupliciter considerari potest, vel per se ac separatim a materia, vel prout habet esse in materia; priori modo sumpta ignobilior est composito, vt rationibus prioris sententia concluditur; posteriori autem modo, nihil aliud est quam ipsùm compositum; quod attinet ad nobilitatem & perfectionem quæ est in composito, quocirca erit æquè nobilis vel etiam ob id nobilior, quia compositum in se cohibet materiam tanquam partem suam essentialem: quæ materia non modo nullam ipsi rebus quarum pars est, perfectionem adiungit, sed etiam est radix & seminarium cunctarum imperfectionum & defectuum, qui accidunt rebus naturalibus. Quinobrem dicere solent Peripatetici, bona quæ sunt in rebus naturalibus ex forma prouenire, mala verò ex necessitate materie. Sed veniamus ad secundam questionem quæ grauior est, atque difficilior, an forma sit tota quidditas rei naturalis.

Secunda questio. An forma sit tota quidditas rei compositæ.

C A P. VI.

Quo melius hæc questio explicetur & intelligatur, eam nos positus tribus propositionibus sic explanabimus, vt quædam ea manifestum & certum

A sit, quid contra dubiis & controuersum cognoscatur. **I. Propositio.** Materia est pars substantiæ ac naturæ ipsius compositi. nam Aristot. 1. Physic. 52. inquit materiam esse substantiam, quòd ex ea componitur substantia composita; non potest autem substantia componi ex non substantijs, & multis in locis tripartitò diuidit substantiam in materiam, formam, & quod ex utrisque est compositum, & in 2. Physic. tex. 12. atque in 5. Metaphy. tex. 5. ait compositum naturaliter, vocari naturam vel potius a natura, quoniam conflat ex materia & forma, quæ sunt nature. Ac ratio quidè huius rei est, quia res naturalis, vt homo vel lapis, nõ est substantia simplex, sed composita ex multis & diuersis partibus; harum autem partium vnam esse materiam, perspicuum est; ergo materia est pars substantiæ, ac natura compositi physici. **II. Propositio.** Non potest negari materiam aliquo modo pertinere ad quidditatem rerum naturalium. Etenim Aristot. 2. Physic. tex. 19. & 1. de Anima tex. 16. & 16. lib. Metaphy. tex. 2. affirmat id in definitionibus rerum naturalium necessario ponendam esse materiam, atque earum definitiones Physicas distinguere a Mathematicis. In hanc item sententiam Auerr. primo de Anima comm. 16. his verbis scribit. [Qui accipit materiam in definitione rerum naturalium & dimittit formam dimittit accipit, qui accipit formam & dimittit materiam existimatur quòd dimittit aliquid non necessarium; sed non est ita, quia forma debet accipi in definitionibus secundum dispositiones in quibus existit.] Hæc ille. Hoc etiam rationi consentaneum est, nam forma per se non constituit speciem rei, sed vna cum materia, quare nec quidditatem, nisi prout continet in se intrinsecum ordinem ad materiam in qua naturaliter habet suum esse. Ac de supradictis duabus propositionibus, nulla est inter Philosophos dissensio. **III. Propositio.** An forma, prout habet ordinem ad materiam sit tota quidditas rei naturalis, ita vt materia non sit pars quidditatis, sed eius tantum quasi vehiculum & subiectum naturaliter necessarium; An potius materia sit pars quidditatis sicut forma, licet minus principalis, obscurum, dubium, & valde controuersum est inter Philosophos, quare varias eorum sententias explicare oportet.

Sed

Sed primo loco D. Thom. opinionem expendamus.

Opinio D. Thomae, & Scotistarum, materiam esse partem quidditatis.

D. Thom. 7. Metaphy. super tex. 34. & 1. par. quest. 75. art. 4. & in opusculo de Ente, & essentia, censet materiam esse partem intrinsecam quidditatis specificæ rerum naturalium; & hac ratione confirmat. Definitio explicat quidditatem rei, sed materia est pars definitionis, ergo est pars quidditatis. Maior per se nota est: Minor sic probatur: Aristot. 7. Metaphy. tex. 39. inquit auferre materiam a definitionibus quarundam rerum, id est, naturalium, esse superuacuum, & increpat iuniorum Socratem, qui tentabat definire animal sine materia, non secus quam circulum sine ære. in lib. etiam 8. Metaphy. commendat eas definitiones, quæ materiam pariter atque formam complectuntur. Sed responderet aliquis, materiam poni in definitionibus non ut partem quidditatis, sed ut subiectum & uehiculum eius; hanc responsonem Thomistæ putant absurdam esse, propterea quod, hoc modo etiam substantia definiretur per aditamentum sicut accidens, quod est contra Aristot. in 7. Metaphy. Etenim sicut subiectum ponitur in definitione accidentis ut in definitione finitatis natus, non quod subiectum sit pars quidditatis accidentis, cum accidens sit quiddam simplex & alterius generis quam subiectum, sed quia est naturale uehiculum, & fundamentum accidentis, sic etiam materia ponitur (secundum illam responsonem) in definitione substantiæ, non ut pars sed ut uehiculum quidditatis. Hanc opinionem Scotistæ item sequuntur, & ita confirmant. Si materia non est pars quidditatis, ergo sola forma est tota & complexa quidditas ac species, quare anima separata hominis esset tota species hominis, nec forma cum materia faceret unum ens per se unum & completum, non fit nisi ex entibus incompletis. Præterea; quid esset discriminis inter rem materiale, & immateriale? utrobique namque sola forma est tota quidditas rei. Addunt etiã, qui ita sentiunt, Auerroem quibusdam in locis huic sententiæ suffragari, nam in primo Metaphy. comm. 9. hoc modo scribit, [Species quæ verè dicuntur, sunt illud quod congregatur ex forma uniuersali & materia. v. g. species hominis non est forma eius tantum secundum quod intendebat Plato,

A sed congregatur ex materia, & forma.] Quod si quis contra hanc opinionem opponat, Aristot. ubique nominat vel dicitur bit formam, semper eam appellare ipsam quod quid erat esse, eiusmodi uerbum non obscure indicans formam esse totam quidditatem rei, respondent ipsi ad hoc dupliciter. Primum enim aiunt duplicem esse formam, unam Physicam, quæ est pars, qualis est anima respectu animalis; alterã Metaphysicam, quæ est tota essentia rei in abstracto concepta vel enuntiata, qualis est humanitas respectu hominis; abstractum enim habet se ut forma respectu concreti, B etiam si concretum & abstractum non re, sed ratione tantum differant. Cum igitur Aristot. inquit formam esse quidditatem rei, accipit formam non priori, sed posteriori modo, quæ est tota rei essentia materiam etiam continens. Deinde, altero etiã modo respondent, denominationem plerumque fieri a principaliori, ita ut dicatur simpliciter tale, quod est magis principaliter tale. Quare cum forma sit principalis pars quidditatis, quid mirum est si nonnunquam vocetur quidditas rei? Sed neutra sane responso firma aut uerisimilis est; non quidem prior, quia cum Aristot. appellat formam quidditatem, loquitur de forma quæ est causa distincta ab alijs tribus generibus causarum, & est finis materiæ eique relatiuè opponitur, & est uerè ac proprie forma physica; talem autem constat esse non eam, quæ dicitur ab ipsis forma totius, sed eam quæ uocatur forma partis: Posterior autem responso nihilo plus ualet, nam licet in appellationibus interdum contingat denominationem sumi a principaliori, non tamen in definitionibus, in quibus ad tenentem ueritas eliminatur. quale enim quidque definitur, tale est simpliciter; ne si secus fuerit, definitio, quæ enucleatè ac proprie rem ut est, explanare debet, ambiguitatem poriat, & in errorem inducat. Sed de hac opinione satis.

Ad eos, qui contra opinantur uentiamus.

Altera opinio veterum Peripateticorum, aientium totam quidditatem rei, in forma eius rei contineri.

C A P. VII.

Est igitur altera sententia eorum qui censent totam quidditatem rei naturalis compositam, esse in forma ipsius non quidem solitarie ac precise sumpta; sed ut includit & in se cohibet naturalem quandam atque essentialem ordinem ad materiam, que licet non sit pars quidditatis, tamen quia est quasi uehiculum, fundamentum, & subsiectam naturalem ac necessarium ipsi forme, ideo in definitionibus rerum naturalium necesse est non solum formam sed etiam materiam adhibere; non aliter quam in definitione similitatis oportet nasum ponere. Est autem apud hos Philosophos magnum discrimen inter substantiam & quidditatem, quod uidetur indicasse Aristot. in 7. Metaph. cum enim in tex. 7. posuisset materiam esse substantiam, mox in tex. 8. negat eam esse quidditatem scribens. [Materiam autem dico que secundum seipsum, neque est quid &c.] Hanc autem fuisse opinionem veterum Peripateticorum, facile intelligitur ex illorum scriptis. Nos de plurimis, nonnullorum in presentia, quo res illustrior sit, proferemus testimonium. Alexander Aphrodisiæus in 2. lib. Metaphys. super tex. 12. ita scribit. [Quemadmodum homo & hominis esse differunt, sic fit in cunctis rebus compositis. Esse enim cuique rei ex forma adest: Homo enim ex materia & forma constat, esse autem hominis simplex est, quippe cum forma sit eius esse: nam in rebus incorporeis idem est res atque ipsius esse, in habentibus autem esse in materia, differunt.] Themistius in 3. de Anima super tex. 9. sic ait. [Aliud est aqua, aliud essentia, seu quod quid erat esse aquæ; illud enim est quiddam ex materia & forma concretum, hoc autem est aquæ forma & ratio per quam est aqua. Vnaquæque enim res descriptionem suam non de materia sed de forma nanciscitur.] In eodem libro super tex. 8. hoc modo inquit. Res quanta est, forma ipsa est, materia ue-

Ato non essentia sed generationis potius & ipsius, ut ita dixerim, fieri auctor & causa est. Disfluunt obiter corpora, quod quidem opera & maleficio materix accidit: Si qua stant quiescuntque, totum id debet forme acceptum referri. Simplicius in 3. de Anima super textum 9. hæc scribit. [Forma differt ab eo quod ex forma constat, caro enim & aqua formis affecta sunt, ipsum uero esse uisusuiusque corruptum, ipsa uisusuiusque forma est. Forma namque per ipsum quid erat definitur consuevit.] Aueroes in 7. libro Metaphys. commen. 27. [Quidditas (inquit) hominis uno modo est homo, & alio modo non est homo; est enim ipsa forma hominis, non est autem homo qui est congregatus ex materia & forma.] Hoc etiam apertioribus uerbis declarat in eodem libro commen. 34. scribens materiam esse quidem partem substantiæ si nomen substantiæ significet congregatum ex materia & forma, sin autem significet iam quidditatem, non esse partem eius, sed esse tanquam uehiculum deferens ipsam in sua definitione. Albertus in 2. lib. Physic. super tex. 28. hæc scripta reliquit. [Forma proprie loquendo est essentia constituens speciem secundum esse in rebus naturalibus, nam esse compositi fuit ab essentia que est forma rei; sicut lumen fuit a luce,] & paulo infra subdit. [Hæc autem forma est rei uera quidditas, quoniam res non habent hoc quod sunt, a materia, quippe cum ipsa sit in potentia ad opposita, sed id habent a forma substantiæ, & ideo ipsa est propria rei quidditas; & cum definitur res, ratio definitiua dicens quid est res, sumitur penes formam, siue ipsa concepta sit cum materia sicut est forma naturalis, siue non, ut est forma Mathematica & Diuina.] Eandem sententiam tradit in 7. Metaphys. super 1. tex. dicens. [Principia substantiæ sunt materia & forma, & præcipue forma, quam dupliciter determinare oportet, uno modo secundum quod ipsa est totum esse & tota quidditas substantiæ, que significatur per definitionem, & sic consideratur in hoc 7. lib. Metaph. &c.] Quis poro ipsam Peripateticorum Principem Aristotelem, nesciat aut dubitet in eadē sententia fuisse esse in totam rei compositionem quidditatem in sola forma esse, multifariam clarissimis,

Simplicius

Aueroes.

Albertus Magnus.

Alexander Aphrodisiæus.

Themist.

*Aristoteles
sensit materiam
non esse partem
quidditatis.*

grauissimisque verbis testatum, confirmatumque reliquerit? An non in 3. de anima tex. 9. affirmat aliud esse carnem, & aliud ipsum esse carnis? nam illa est forma cum materia, hoc autem est ipsa forma simplex: Sic enim hunc locum Aristotelis explanant Themistius & Simplicius, quorum uerba supra memorauimus. Deinde, cum in 7. Metaphysicæ tex. 9. diuisisset substantiam in materiam, formam, & compositum, subiungit prætermittendam esse materiam & compositum, solam autem formam considerandam, & tractandam esse: mox uerò tex. 10. proponit sibi agendum esse de ipsa quidditate; ex quo quis non intelligit Aristot. pro eodem habere formam & quidditatem? Perterea, in 8. lib. Metaphysicæ. tex. 12. si quis inquit, interroget quæ sit materia hominis, respondendum est esse mensuram: si quod mouens seu efficiens? respondendum est ipsum semen: si quæ sit forma? respondendum est ipsum quod quid erat rei. Postea, Arist. docet in 2. Physicæ. tex. 2. 8. omnes partes definitionis pertinere ad causam formalem, quod sane uerum est, nam ut est apud Auerro. 1. Metaphysicæ. com. 17. genus sumitur a forma generali, differentia uerò a forma particulari & propria. Amplius, secundum Aristot. in 2. Physicæ. tex. 19. & in 6. Metaphysicæ. tex. 2. & alijs locis, ita definiuntur res naturales per materiam sensibilem, ut simitas per nasum: hoc enim exemplo ad id exponendum sere utitur Aristoteles, ergo sicut nasus non pertinet ad definitionem simitatis, tanquam pars eius, sed tanquam subiectum; ita materia non pertinet ad quidditatem rei naturalis, ut pars sed ut subiectum ipsum. Ad hæc, quod obstat quo minus in rebus materialibus quidditas sit idem cum habente quidditatem, id non potest esse pars quidditatis, sed tale est materia secundum Aristot. 3. de Anima, tex. 9. ut supra diximus & in 7. Metaphysicæ. tex. 4. præsertim secundum explanationem huius tex. traditam a D. Thoma in commentarijs quibus cum locum exponit. Ergo &c. His accedit, uere dici aliam esse quidditatem hominis, aliam Leonis, & Lapidis; quæro unde nascatur hæc diuersitas quidditatum? non ex accidentibus, quippe quæ sunt extra quidditatem rei; nec ex materia prima, quæ una est omnium subalternarum; et

A go ex sola forma substantiali. Postremo, quidquid ponitur in definitione rei, debet eam distinguere ab aliquo alio; quam ob rem Aristot. 6. lib. Topicorum ait prædicata transiendia non esse ponenda in definitionibus: sed distinguere & separare, est proprium actus & formæ, ut docet Aristot. 7. Metaphysicæ. tex. 49. ergo &c. Sed queret aliquis, si materia non pertinet ad quidditatem rei, quamobrem ea sit necessaria rebus naturalibus? Respondeo materiam esse necessariam quatuor ob causas: primò, quia est naturale subiectum formæ & quidditatis, sine qua forma, & quidditas nec esse nec definiri aut intelligi possunt: tum est necessaria substantiæ compositæ, quæ per se generatur & corrumpitur, cum sit pars eius intrinseca & essentialis: Deinde necessaria est ad existentiam, seu substantiam compositi naturalis: quod enim compositum existat, habet a forma quæ est causa cur res existat, ut dicitur 5. lib. Metaphysicæ. cap. de substantia; quod autem per se existat & non in alio, causa est materia. Postremo ad eius individuationem, causa enim individuationis est materia, quantum nec sola nec principalis.

*Quatuor
ob causas
necessaria
& materia
rebus natura-
libus.*

*Soluuntur rationes prioris
sententiæ, & sententiæ au-
toris aperi-
tur.*

C A P. VIII.

D Restat nunc ut breuiter doceamus quo pacto ab ijs qui contra sentiunt, rationes quæ contra hanc opinionem pro confirmatione prioris sententiæ commemoratæ sunt: breuiter dissoluantur. Ad 1. Respondendum est, materiam poni quidem in definitione rei naturalis, uerum non aliter quam ponitur nasus in definitione simitatis, hoc est, non tanquam partem quidditatis; sed tanquam subiectum; neque ob id dicendum est definitionem substantiæ esse per additamentum sicut est accidentis, quia forma & materia sunt unius generis & categoriæ, & simul, nuncque con-
sistunt

*Breuis so-
lutio ratio-
nis prioris
sententiæ.*

fitiunt vnum ens per se: at subiectum & accidens, & sunt diuersarum categoriarum; & ex ipsis non existit unum aliquod ens nisi per accidens. Ad reliquas rationes dicendum est formam esse quidem totam rei quidditatem, verum non sumptam precise & separatim a materia, sed ut includit ordinem essentiali ad materiam; ex quo apparet, & cur forma solitaria, qualis est anima rationalis a corpore seiuncta, non dicatur esse tota quidditas, sicut completa rei species; & quod sit discrimen inter quidditates rerum materialium & immaterialium. Postremo illud aduertendum est quod supra monuimus, apud Peripateticos aliud esse substantiam compositam, essentiali, & naturam; & aliud quidditatem, quocirca, non si quis illorum interdum dixit materiam esse partem substantiæ vel naturæ compositæ; continuo putandum est eum sensisse materiam esse partem quidditatis. Atque hæc quidem inter Philosophos disputantur de quidditate rerum naturalium. Vtram verò sententiam nos magis probemus, pauca exponamus.

Nobis quidem posterior sententia videtur esse magis Peripatetica & Aristotelica, quod ex his quæ eam declarando & probando diximus, liquido cognosci potuit. Vtra autem opinio sit verò similior ac propior, facile est iudicium; nam omnis hæc opinio varietas atque diffusio, non tam in re ipsa quàm in verbis, & modo loquendi consistit. Etenim, si nomen quidditatis significet totum id quod pertinet ad integritatem substantiæ & nature ipsius compositi, (quomodo id nominis est in usu apud recentiores Philosophos & Theologos) solum excludendo accidentia, non est dubium quin materia habenda sit pars quidditatis: sin autem vocabuli quidditatis angustius & prescius sumatur, id tantum significans in quolibet composito naturali, quod est eius actum, distinctum, denominatum, definitum; intelligibile, determinatum, & perfectum, quo modo ipsum usurpant antiquiores Peripatetici, luce Solis clarior est, cum hæc omnia a forma proficiscantur, materiam non esse partem quidditatis. Cum igitur res ipsa constet, quisque vtro maluerit modo loquatur, non enim Philosophum decet, re iam explorata & constituta, de vocalis & syllabis disputaciones producere. Sequitur nunc quæstio illa perquam cele-

bris inter Philosophos, de principio indiuiduationis, sit ne materia, an forma, an quiddam aliud.

Exploditur opinio eorum qui putant distinctionem numericam provenire a quantitate.

C A P. I X.

Tertia quæstio de materia relata ad compositum a nobis hoc loco tractanda hæc est, an unitas & distinctio numerica corporum naturalium quæ sunt eiusdem speciei ultimæ, conueniat ipsis propter formam. Triplex est unitas & distinctio, vna generica, altera specifica, tertia numerica eorum quæ sunt eiusdem speciei. Priores duæ concessu omnium petuntur ex forma substantiali; de tertia magna lis est inter Philosophos, quæ continet peruulgatam illam quæstionem de principio indiuiduationis, quatuor principum opinionum varietate nobilitatam. Prima opinio eorum est qui putant unitatem & distinctiõnem numericam provenire a quantitate, ita ut principium indiuiduationis in rebus naturalibus sit quantitas; quam sententiam his rationibus persuadere conantur. Primò, secundum Auerr. 1. Physic. comm. 6. & secundum Aristot. in 3. Meta. phys. 1. 1. omnis distinctio, aut est secundum formam, aut secundum quantitatem; sed inter ea quæ sunt eiusdem speciei, non est distinctio secundum formam, quoniam ea est specifica & quidditatiua, relinquatur igitur ut sit tantum distinctio secundum quantitatem. Deinde, vel indiuidua eiusdem speciei differunt per aliquam differentiam essentiali, vel accidentali; non per substantialem, nam ultima differentia substantialis est specifica; in qua conueniunt omnia illius speciei indiuidua, ergo per accidentalem, sed primum omnium accidentium est quantitas, ergo quantitas erit princeps causa distinctiõnis indiuiduorum. Postea, natura specifica ideo secundum numerum multiplicatur, quia recipitur in multis & distinctis partibus materiæ, sed multitudo & distinctio partium accedit materiæ propter quan-

Prima opinio quantitatem esse principium indiuiduationis.

Sententia auctoria de presertim quæstione.

quantitatem, ergo in quantitate est radix numerica multiplicationis, quæ cernitur in natura specifica. Postremo, id confirmant exemplo aquæ, quæ si in tres partes diuidatur, quælibet pars aquæ existit una numero, & a qualibet aqua alia numeraliter distincta, at hæc multitudo & distinctio aquarum non aliunde orta est quam ex diuisione primæ aquæ secundum quantitatem; vt vel in hoc exemplo, etiam sensuum iudicio probetur multitudo, & distinctio indiuiduorum a quantitate proficisci.

Refutatio
prima opinionis.

Verum hæc opinio multas ob causas falsa est. Primo, quia quantitas præterit terminata, (nam interminata, cum sit indifferens ad omnia indiuidua, non potest eorum esse principium distinctiuum) cum inquam quantitas terminata sit posterior substantia composita, non potest esse principium indiuiduationis eius; quinimò cum accidens indiuiduetur per subiectum, qui fieri potest vt subiectum vicissim indiuiduetur per ipsum accidens? nisi non paretur absurdum esse vt idem secundum idem sit prius & posterius, principium atque principiatum. Deinde, cum indiuidua substantia sit substantia, & quatenus indiuidua est, ad prædicamentum Substantiæ pertinet, siquidem est prima substantia: nam substantia prædicamentalis diuiditur in primam & secundam, necesse est principium, propter quod indiuidua est hæc prima substantia, sit quidpiam substantiale, & ad idem prædicamentum pertinens; at quantitas nullo modo attingit essentiam substantiæ, nec ad Substantiæ categoriam reduci potest, ergo non potest esse principium indiuiduationis eius. Præterea, substantia indiuidua est verum ens per se, quando quidem ponitur in prædicamento, & species per se prædicatur de ipsa, sed ex substantia & quantitate fit unum ens per accidens, ergo quantitas non est principium indiuiduæ substantiæ. Ad extremum, generatio substantialis per se terminatur ad substantiam indiuiduam, si igitur substantia est indiuidua propter quantitatem, generatio substantialis per se terminaretur ad quantitatem, quod nemo non videt quam sit absurdum. Vide apud Scotum 2. sent. distin. 3. quæst. 4. alias rationes contra hanc opinionem.

Rationes autem huius opinionis facile est soluere. Ad primam, & secundam ratio-

nem respondendum est, inter indiuidua eiusdem speciei esse distinctionem formalem. Petrus enim differt a Paulo, quia alia est anima Petri & alia Pauli, siquidem a quores habet esse, ab eodem habet unitatem & distinctionem: est autem duplex distinctio formalis, vna quæ sumitur a forma simpliciter & specificè sumpta, quæ dicitur formalis simpliciter, & non est inter ea quæ continentur eadem specie; altera quæ dicitur a forma, vt est singularis, & actu existens in rebus quæ uocatur formalis secundò quid, & secundum hæc differtur indiuidua eiusdem speciei: Sed hoc paulò infra planius intelligetur; vbi tractando sententiam nostram, latius explicabitur.

Ad tertiam, & quartam rationem dicendum est, causam intrinsecam, & formalem, cur natura specifica secundum numerum sit multiplicabilis, intrinsecè quidem non esse aliam, quam ipsamet naturam formæ, quæ eo ipso quod est materialis, & vmbilis materiam, sumpte vt est multiplicabilis. effectiue quidem, hoc etiam habet ab agente, finaliter autem ut quia est per se corruptibilis per indiuiduorum propagationem conseruetur; subiectiue a materia, in cuius diuersis partibus recipiuntur diuersæ numero formæ; tandem dispositiue a quantitate propter quam materia est diuisibilis in partes, itaque exemplum illud aquæ, nihil plane iuuat opinionem, nam licet quantitas in causa fuerit, cur cum esset una aqua, in tres partes diuideretur, tamen quod quælibet pars illius aquæ sit aqua per se subsistens, & a qualibet alia parte numero distincta, causa est ipsa forma substantialis aquæ, quæ cum sit homogenea, tota est in qualibet parte aquæ, quam ob causam cum partes aquæ disunguntur, necesse est quamlibet earum esse aquam per se subsistentem. Illa igitur diuisio aquæ vt est totius in partes integrales seu quantitatis fit propter quantitatem, & vt autem est in partes subiectiuas, quæ

vt autem est in partes subiectiuas, quæ cum quælibet est aqua singularis, & subsistens, fit propter formam substantialem aquæ. Verum expendamus opinionem secundam opinionem, quæ ca-

Scoti.

Quæ sit
causa cur
natura specifica
indiuidualiter
multiplicetur.

*Non esse principium indiuiduationis illam Scoti Hæc-
ceitatem.*

C. A. P. X.

*Secunda opinio, quæ
est Scoti.*

Scotus in 2. senten. d. 3. q. 6. arbitratur infra differentiam specificam ex qua sumitur unitas & distinctio speciei, esse aliam quandam differentiam indiuidualem, per quam natura specifica contrahitur ad esse hoc aliquid & singulare, quæ licet realiter non distinguatur a differentia specifica, distinguitur tamen formaliter, & una est extra conceptum alterius, sicut oportet esse contrahens extra rationem contrahibilis: propter quod etiam hæc differentia indiuidualis habet se ad specificam, ut actus ad potentiam, & est entitas quædam posita per quam, quia res est hoc aliquid, potest ea ritè nominari Hæcceitas. Hanc suam opin. Scot. his argumentis confirmat. Primò, omnis unitas sequitur aliquam entitatem, ergo unitas numeralis quæ est maxima, & simpliciter unitas, consequitur aliquam entitatem, que non potest esse entitas seu natura specifica; tum quoniam ea uendicat sibi suam propriam unitatem nimirum specificam; tum etiam, quia entitas specifica, cum sit indifferenter communis omnibus indiuiduis, non potest esse principium eorum determinatiuum, ac distinctiuum. Deinde, omnis differentia eorum quæ differunt inter se, reducitur ad aliquod primo diuersum; aliquo non esset status in ijs que differunt inter se; sed indiuidua proprie differunt, quia in aliquo sunt eadem, & in aliquo diuersa, ergo eorum differentia reducitur ad aliqua primò diuersa; sed hæc non sunt ipsa natura specifica, ut potè secundum quam inticem conueniunt indiuidua, ergo sicut diximus, ponendæ sunt differentie indiuiduales. Præterea, cum natura specifica contrahitur ad singulare, uel contrahitur per se ipsam, uel per formam, uel per materiam, uel per quantitatem, uel per Hæcceitatem; non per seipsam, quia contrahens diuersum esse debet a contrahibili: sicut actus a potentia; non per formam, quia forma, ut ait

*Nota doctrinã
Scoti de sua Hæc-
ceitate.*

Auer. est subiectum uniuersalitat. quare non potest esse principium singularitatis, & quia, ut diximus, contrahens debet esse extra rationem contrahibilis: forma autem est pars essentialis naturæ specificæ, quæ contrahitur ad singularitatem: non per materiam, tum propter hanc eandem causam proxime dictam, tum etiam quia idem est constitutum & distinctiuum, ac materia non potest distinguere, cum id proprium sit actus secundum Arif. 7. Metaphys. tex. 49. his accedit, quòd eadem numero materia est in duobus indiuiduis, nempe cum unum ex altero generatur, ut aer ex aqua, quare distinctio indiuiduorum non debet peti a materia; non per quantitatem, quoniam secundum Arif. 7. Metaphys. tex. 4. substantia composita est prior accidentibus, & Auer. in eo. lib. comm. 2. inquit indiuiduum substantiæ prius esse alijs indiuiduis accidentium; relinquatur igitur, ut talis contractio non per aliud, quam per Hæcceitatem fieri queat.

Sed contra hanc opinionem existunt duæ obiectiones, una est, Boetium in lib. de Trinitate, affirmare differentiam numeralem fieri per accidentia. Altera est, Arifto. quam plurimis locis, que in tractatione sequentis opinio. recensimus, clarissimis uerbis referre ad materiam distinctionem & unitatem indiuiduorum: Ad utranque responderet Scot. Ad priorem, quidem, indiuidua distingui per accidentia concomitantia, hoc est quia distinctionem indiuiduorum, quæ primò & principaliter fit per Hæcceitates naturaliter ac necessario consequitur distinctio per accidentia, uel illa Boet. sententia accipienda est notificatiue, hoc est secundum nos, nam quia latet nos sua cuiusque indiuidui Hæcceitas, ideo solemus distinctionem indiuiduorum facere per accidentia. Ad posteriorem autem obiectionem responderet, sicut forma duplex est, una totius, altera partis, quam distinctionem superius declarauimus, sic etiam materiam esse duplicem (nã forma & materia sunt ad aliud ut quot modis unum eorum dicitur, totidem etiam alterum dici necesse sit) unam quæ opponitur formæ partis, ut corpus anime, alteram quæ opponitur formæ totius; & quia forma totius est tota quidditas, ideo ma-

teria

feria que illi opponitur, est extra quidditatem, huiusmodi autem materiam Scot. vult esse suam Hæccitatem, quæ vocatur materia, propterea quod constituit re in ultimo esse subijcibili & materiali, nec illo modo prinet ad esse formale, & quidditarium rei.

Heruani opin. Scoti oppugnat. Hæc Scotus pro sua opi. quæ Heruani Quodlibet. 3. q. 9. dupliciter impugnat: Primo quidem, quia cum Scot. ait principium indiuiduationis non posse sumi a materia, & forma, propterea quod sunt communes omnibus indiuiduis, aut loquitur de communitate materię & formę, quæ est secundum rem extra animam, aut de ea, quæ est tantum secundum rationem; si de priori, ergo extra animam erit actu ali-

quod uniuersale, quod falsum est; cum Aristot. dicat 1. de Anima tex. 8. Vniuersale aut nihil esse, aut posterius esse; nam eiusmodi uniuersale, uel per se subsisteret seicunctum a singularibus, quod sane absurdum est, uel esset in ipsis singularibus, at quidquid est in singulari, necessarium est esse singulare. Et quamuis Scot. de Vniuersali existens aliter sentiat, eius tamen sententiam, & rationi & doctrinæ Arist. aduersari, alio loco demonstrandum est. Cuius autem loquitur de posteriori communitate quæ est secundum rationem, quod ipse dicit de materia & forma, idem prolixius dici poterit de Hæccitate, nam sicut ab hac & ab illa materia, ut mentis abstrahitur ratio, quædam materię quæ est communis omnibus materijs, similiter etiam ab hac & ab illa Hæccitate potest elici communis quædam ratio Hæccitatis quæ erit communis singulis Hæccitatibus: quare si propter huiusmodi communitatem negatur materia uel forma esse principium indiuiduationis, propter eandem negari etiam debet Hæccitas. Deinde Heruani querit quid sit illa Hæccitas; nam uel est substantia, uel accidens: si substantia, uel materia, uel forma, uel compositum; si accidens, uel absolutum, uel respectuum; si absolutum, uel quantitas, uel qualitas; at nihil horum potest Scotus dicere; quia Scot. laboraret in eas opiniones, quas ipse in 2. lib. senten. dist. 3. accerrime oppugnat, ergo illa Hæccitas nihil est. Hæc Heruani contra Scot. Rationum autem Scoti facilis est solutio, nam

A quia ipse non aliam ob causam finxit illam Hæccitatem, quam quia persuasum habuit indiuiduationem non posse fieri uel per accidens aliquod, uel per materiam & formam, si demonstraretur id esse falsum, ut certe infra demonstrabitur, nullum erit eius fundamentum, quo sublato, tota confestim ipsius ruet atque concidet opinio; quare ad tertiam opinionem transicamus.

Principium indiuiduationis non esse materiam signatam quantitate.

C A P. XI.

D Thomas in opusculo de ente & essentia, & de principio indiuiduationis, & in lib. 5. Metaph. super tex. 12. & in 3. p. quæst. 77. art. 2. opinatur principium indiuiduationis esse materiam cum quantitate: nam duo in primis sunt de ratione indiuidui, unum est, ut sit incomunicabile non aptum esse in pluribus, alterum est, ut sit distinctum numeraliter ab alijs eiusdem speciei; priorum proprietatem indiuidui accipit a materia, quæ cum sit vltimum subijcibile, facit ut forma in ea existens, non possit in alijs inesse; posteriori autem proprietatem habet a quantitate, propter eam enim materia est diuisibilis in multas partes, in quibus cum diuersæ formę recipiantur, existit numeralis indiuiduorum distinctio. Sed præstat hic adscribere uerba D. Thomæ ex 3. p. quæst. 77. art. 2. ut ipomet dicente, quæ sit eius opinio clarius atque certius cognoscatur: sic igitur ait. [Est de ratione indiuidui ut non possit in pluribus esse, quod dupliciter contingit, uel quia non est natum in aliquo esse, & sic formæ immateriales sunt per se ipsas subsistentes & indiuiduæ, uel quia forma substantialis seu accidentalis est quidem nata in aliquo esse, non tamen in pluribus, ut hæc albedo, quæ est in hoc corpore non potest esse in alio; quantum igitur ad primum, materia est indiuiduationis principium omnibus formis sibi inherentibus, nam cum tales formæ aptæ esse in subiecto, ex quo aliqua earum recipitur in materia,

Secunda opinio qua est D. Thom.

Expressa doctrin. D. Thom. de principio indiuiduationis.

teria, quæ non est in alio, nec forma ipsa sic existens potest in alio esse. Quantum autem ad secundum; principium in individuationis, est quantitas, ideo enim aliquid natum est esse in uno solo, quia illud est in se indivisum, & diuisum ab omnibus alijs, diuisio autem accidit substantiæ ratione quantitatis, & ideo quantitas est quoddam individuationis principium in quantum diuersæ formæ numeri, sunt in diuersis partibus materiæ. Vnde etiam quantitas secundum se habet quandam individuationem, possumus enim imaginari plures lineas eiuſdem speciei differentes positione, quæ cadit in ratione quantitatis. Hæc D. Thomas. Siquis autem plura scire cupit, quæ conducant ad huius sententiæ explanationem, legat tres illos Principes Thomistarum; Capicolum inquam in 2. sententiæ. distict. 3. & Paulum Sencinatem in 7. Metaphy. q. 33. 34. & 35. & Caietanum in commentarijs suis super opusculum de Ente, & essentia. Quod autem materia sit principium individuationis per multis testimonijs Aristoteli ostendi potest, in 5. Metaphy. text. 1. 2. & lib. 7. text. 2. 8. & lib. 12. text. 49. & 1. lib. de Carlo text. 92. apertis verbis docet unitatem, ac distinctionem individuatorum esse in materia, ipsa autem materia ex se una est, indeterminata atque indifferens ad omnia individua, quapropter nisi ei accedat quantitas per quam determinetur, distinguatur & in diuersas partes diuidatur, non poterit esse si scilicet ratio & causa determinandi & distinguendi individua.

*Refutatio
secunda o.
pinioni.*

Sed hæc opinio non videtur vobis vera duas ob causas, primam quidem, quia aggregatum ex materia & quantitate est ens per accidens; non potest igitur esse principium constitutum individui, quod est ens per se; & cum quantitas sit accidens, quomodo potest esse principium individui quod est substantia? Denique rationes, quibus supra refutauimus eorum sententiam, qui quantitatem faciebant individuationis principium, valent etiam contra hanc opinionem. Deinde, cum ex æqua generatur ær, quæ nam quantitas est principium individuationis ærem? in ea, quæ in æqua præcedit generari ænem æris? at hæc secundum ipsos contumitur, non in eo instanti, quo generatur ær, non est præcedens

A quantitas, siquidem idem instans est primus esse æris, & primus non esse tantum præcedentem formarum; necessarium autem est principium formaliter constitutum in alicuius, manere in eo, quo constituitur. An forte est ea quantitas, quæ ceceatur in ære generato? at hæc secundum ipsos ordine naturæ posterior est formæ substantiali, & ipso compositio, namque enim in accidentium volent subiectum esse totum compositum, ita ut prius secundum naturam sit forma in materia, & ipsum compositum prius sit individuum, quàm habeat quantitatem; ex quo fit, ut quantitas adueniens compositio, in reperiatur ipsam individuum & singulare, & potius quantitas individui per subiectum, quàm e contrario. Si quis autem per materiam cum quantitate, putet eos significare voluisse materiam præcedentem in se respectum quendam ad quantitatem, fallitur; & ut ita sit, id tamen pari facilitate refellitur; nam talis respectus non potest fundari in materia prima, quippe quæ per se indifferenter respiciat quamlibet determinationem quantitatis; nec in quantitate aut præcedente aut subsequente generationem individui, propter idem, quod paulo ante de quantitate dictum est, ergo hic respectus est nullus. Præterea, respectus non potest attingere, ne de in eo ple rationem formalem entis ad soluti quale est individuum. His cedit, quod secundum Themistolum materia prius respicit formam substantialem quàm accidentialem, quare prius indiuiduatur per substantialem, quàm per accidentialem. Rationem autem, quæ pro hac sententia posita sunt, ex his quæ mox dicemus, petenda est solutio. Cum igitur quid sentiant alij de questione ne pro dictum sit, restat ut dicatur quid nobis sentienda esse videatur.

D

Unitatem & distinctionem indiuiduorum principaliter esse a forma substantiali.

C. A. P. XII.

QUæ nobis probabilior uideatur sententia, ea duabus propositionibus explicabitur. Prima propositio fit hæc: unitas & distinctio indiuiduorum est a materia, & a forma. Altera propositio, talis unitas & distinctio principaliter est a forma. Vtraque propositio facile probatur hæc utrius ratione. Vnum, & ens conuertuntur, & ab eodem unum quodque habet unitatem & distinctionem, a quo habet esse; sed indiuiduum substantiæ materialis, cum sit compositum ex materia & forma, habet suum esse completum a materia & forma, ergo ab eisdem habet unitatem & distinctionem; sed principaliter compositum est ens & unum & ab alijs distinctum propter formam; omnes namque concedunt esse cuiuslibet rei, uel solum, uel certe principaliter esse a forma; ergo unitas & distinctio indiuiduorum principaliter est a forma; cui rei etiam illud fidem facit, quod materia est propter formam, etenim forma est finis materiae, ut auctor est Aristot. 2. Phys. tex. 81. & 91, quare unitas & distinctio materiae est ob unitatem & distinctionem formæ; melius enim est, ut inquit Auer. 2. de Anima com. men. 60. existimare diuersitatem materialium esse propter diuersitatem formarum, quam e contrario, si enim unitas & distinctio generica est a forma, similiter etiam specifica, cur non itidem numeralis erit principaliter a forma? præsertim cum Aristot. in 2. de Anima tex. 2. affirmet per formam fieri hoc aliquid, & tex. 7. unitatem & multitudinem rerum principaliter esse ab actu, & in 7. Metaph. tex. 49. separare ac distinguere esse proprium actus. Auer. autem in 2. de Anima com. 2. 7. 3. 9. concepris uerbis docet substantiam fieri & esse indiuiduum propter formam.

Nota hæc dubitationes, quoniam ex ca-

Sed hoc loco existunt duæ perquam graues dubitationes; Una est, per quid forma fiat singularis, cum ex se, uel sit universalis uel certe indistrens ad uniuersa-

litatem & singularitatem? Altera dubitatio, cur Aristot. & Peripatetici unitatem & distinctionem numeralem indiuiduorum fere assignare soleant materiae, si ipsæ principaliter sumuntur a forma? Ad priorem respondendum est, formam per se nec uniuersalem nec singularem esse; si enim esset per se uniuersalis, ergo unquam posset esse singularis, quare nec generari nec corrumpi, nam singulare est quicquid generatur & corrumpitur; si autem esset per se singularis, non posset effici uniuersalis nec cadere sub scientiam, quæ est tantum rerum uniuersalium: Etenim quod per se alicui conuenit, id necessitate ei conuenit, & non potest non conuenire. Sed quemadmodum uniuersalis existit per abstractionem intellectus, per hoc nimirum quod abstrahitur a materia signata, & a proprietatibus rerum singularium, sic etiam fit singularis per productionem agentis; nam quod producitur ab agente in materia quadam singulari, & per dispositiones quasdam singulares, necesse est ipsius quocumque euadere singulare. In rebus enim primis atque simplicibus, non est quærenda causa intrinseca, & formalis cur uel sine, uel tales sint, & si quæ est illarum causa, ea prouenit extrinsecus uel ab agente, uel a materia, uel ab ipsa dispositionibus. Ad posteriorem dubitationem respondendum est, unitatem & distinctionem numeralem assignari materiæ, tres ob causas. Primò quidem, quia secundum nos manifestus est talem unitatem & distinctionem fieri propter materiam, quæam propter formam. Videmus enim unam sigilli formam uariè multiplicari, propterea quod imprimitur & recipitur in multis & diuersis subiectis. Deinde quod multiplicari numeraliter, non conuenit formæ ut forma est, sed ut est forma materialis uel unibilis materiae, quoscumque intelligentiæ, quia sunt immateriales, non multiplicantur secundum numerum: Anima uero rationalis, licet sit per subsilens & immortalis, tamen quia est unibilis materiae, & pars essentialis compositi materialis, multiplicatur secundum numerum. Ad extremum, multiplicatio numeralis efficiuntur a natura propterea quod res est corruptibilis, ut per huiusmodi multiplicationem, si non eadem res numerum, sicutem

*rū solutio-
ne pendet
huius qua-
stionis intel-
ligentia, et
cōtrariorū
argumēto
rū solutio.*

*unitatem
& distinctio-
nem*

eandem secundum speciem perpetuo conservatur, ut in 2. de Anima tex. 35. & 2. de Gener. tex. 59. scriptum reliquit Arist. At radix cuiuscumodi corruptibilitatis, est in materia, quare non immerito ei attribuitur individuorum multiplicatio. Quas igitur ob causas unitas & distinctio numeralis a Peripateticis interduum materiae ascribitur, cum ea principaliter sit a forma, hoc modo breuiter explicatum sit. Atque hinc etiam facile potest elici solutio earum rationum, quibus supra docuimus Thomistas, Scotistas, & alios probare velle non formam sed vel quantitatem vel materiam signatam, vel aliud quidpiam esse principium individuationis, quarum rationum enodationem in hunc locum distuleramus.

*De forma relata ad suos effectus, ac
primum de existentia que
est effectus forma-
lis ipsius.*

C A P. XIII.

Dictum est de forma in se, & respectu tam materiae quam compositi; restat ut de forma differamus respectu suorum effectuum. Est autem duplex effectus formae, viuis formae ut forma est, quale est ipsum esse seu existentia; alter est formae, vt est principium efficiens motuum & actionum naturalium. De utroque nunc dicendum est, sed prius de existentia; de qua nonnullae quaestiones breuiter ac dilucide tractandae sunt, his enim explicatis, quae ad cognoscendam existentiam pertinent, cognita & perspecta erunt.

Prima quaestio est an omnis existentia sit a forma, ad quam respondendum est, duplicem esse existentiam, vnam quae simpliciter & absolute dicitur per quae quidquid est in natura quocunque modo existit; alteram perfectam & determinatam ad gradum seu speciem aliquam entis. Alij eandem distinctionem existentiae alijs verbis exponunt, autem enim aliam esse entitativam, & aliam formalem. Prior igitur existentia non semper est a forma, nam mate-

ria existit, nec existentiam suam per quam est extra nihilum, & actu est in rebus, accipit a forma, sed tam sua vi & suapte natura habet, quemadmodum supra lib. 5. a nobis demonstratum fuit. Posterior autem existentia, semper est a forma, vnde Aristot. 5. Metaphyl. tex. 15. [silio, inquit, modo substantia dicitur, quocunque fuerit causa existentiae in rebus, ipsiusque inexistens ut anima animalis] & in 2. de anima tex. 36. [causa, inquit, ipsius esse omnibus, substantia est] vocat autem ibi substantiam ipsam formam. & in 2. phys. tex. 11. ait res naturales per materiam esse in potentia, per formam autem existere actu: & sane merito, nam cum generatio sit mutatio a non esse ad esse, non sit autem mutatio ad materiam sed ad formam; necesse est, esse quod per generationem acquiritur, a forma proficisci, quare id quod Boetius in lib. de uno & unitate ait, quod omne esse est a forma, & quod Philosophi defuerunt esse, existentiam formae in materia, intelligendum est de esse perfecto & formali.

Secunda quaestio est; Quid sit existentia. Ad quam respondendum est. Primum quidem existentiam non esse quidditatem rei, nec de quidditate, ac proinde nec esse materiam nec formam nec compositum. quod probatur testimonio Aristot. & ratione. Etenim Aristot. in 2. lib. Posteriorum distinguit quaestionem an sit, a quaestione quid sit, & in textu 7. eiusdem libri ita scribit. [Quid autem est homo, & esse hominem, aliud est;] & paulo post subiungit; [Ipsium verum esse, nulli est substantia.] Atque id sane rationi valde congruit, nam definitio quae declarat substantiam & quidditatem rei, non significat rem esse aut non esse, & quidditas per se indifferens est ad universalitatem & singularitatem, existentia vero semper atque necessario coniuncta est cum singularitate rei, non enim existentia est universalium, sed singularium. Deinde, existentia non est accidens; nam si est accidens, erit in aliqua categoria vel quantitatis, vel qualitatis, &c. sed eam nihil horum esse manifestum est. Postea, generatio terminatur ad ipsum esse, et generationis terminus non est aliud quod accidens. Amplius, si est accidens,

2. *Quaestio quid sit existentia.*

1. *Quaestio an omnis existentia sit a forma.*

aut eicit proprium aut commune, non proprium, cuius existentia communiter inest in omnibus rebus; neque commune, quia posset ab esse rei sine eius interitu, quod implicat contradictionem, sic enim res existeret sine existentia. Postremo, accidens caperet suam existentiam a subiecto, quare si est accidens, præsupponet aliam existentiam in subiecto, ac illa cum etiam sit accidens, rursus aliam præsupponet, atque hoc modo numerus existentiarum procederet in infinitum. Existentia igitur cuiuslibet rei, nec est de substantia & quidditate eius, nec unum aliquod de accidentibus, quæ in ea insunt. Quid igitur est nobis quidæ videtur nihil aliud esse quam modus quidam rei, quos res dicitur esse extra nihilum & a suis causis producta, & actû esse in mundo; qui enim dicit hominem, significat naturam & quidditatem hominis non declarando an sit actû in rebus nec ne; qui autem dicit hominem existere, significat naturam hominis quatenus extra suas causas producta existit in rebus. Ac modus quidem existentia sequitur modum essentie, nam si essentia fuerit completa per se, qualis est substantia completa, existentia quoque est completa, unde substantia dicitur per se existere; si autem essentia fuerit incompleta cuiusmodi est accidentium & partium, existentia similiter incompleta erit, quocirca non dicuntur huiusmodi res per se existere, sed inexistere, inherere, inesse in alio. Quanquam hoc non videtur habere locum in anima rationali, quippe quæ cum habeat essentiam incompletam, est enim pars, & forma hominis, habet tamen completam existentiam, si quidem a corpore seuuncta per se existit. Verum dici potest animam rationalem quatenus est independens a materia, & composito, per se existere, quatenus verò est pars & forma inexistere & inesse in alio tanquam in toto & subiecto. Licet autem anima separata per se existat, non tamen (proprie loquendo) per se subsistit, quia id est suppositorium, qualis non est anima. Verum de hoc aliis.

3. *Quibus rebus conveniat existentia.*

Tertia questio est, quibus rebus proprie conveniat existentia? Respondendum est, existentiam primò & per se convenire singularibus & compositis, secundum

- A quid autem univ. salibus, & ipsis partibus. Loquimur autem hic de existentia rerum duntaxat naturalium. Hoc autè ita probatur, ei convenit existentia, quod actû uerè existit per se, sed univ. sale nec per se existit, sed in singularibus, nec extra animam existit actû, sed tantum potentia, ergo non proprie convenit univ. sali existere. Deinde, existentia est earum rerum quæ generantur, corrumpuntur, moventur, operantur, sunt in loco determinato, & sub tempore, quæ quidem non conveniunt univ. salibus nisi propter singularia: nam univ. sale, ut dici solet, abstrahit ab hinc & nunc. Præterea existentia accidit rei ex eo quia est producta, univ. sale autem per se non producitur sed tantum singulari, ergo &c. Quod autè existentia per se sit totius non autem partium, vel ex eo manifestum est, quia ut sapenumero Aristot. ait, quod per se generatur nõ est materia nec forma, sed totum compositum, quare similiter etiam quod per se existit, erit totum compositum. His accedit, quòd nec materia per se existit, saltem existentia perfecta & determinata, nec forma, quippe quæ inexistit materiæ, ergo quod per se existit est ipsum compositum. Restat quarta questio omnium gravissima & difficillima an existentia realiter distinguatur ab essentia.
- B
- C

Quarta questio. An existentia distinguatur realiter ab essentia, & primum exponitur opinio D. Thomæ.

C A P. XIII.

- D Magna est disceptatio tam inter Philosophos quam inter Theologos an existentia cuiuslibet rei distinguatur realiter ab eius essentia & quidditate. De qua re dux sunt opiniones, una D. Thomæ, qui omnibus rebus creatis existentiam vult distinguere realiter ab essentia. Altera aliorum, qui id negat, qui inter essentiam & existentiam solam rationis differentiam esse putant. Nos prior loco D. Thomæ opin. oem diligenter explanemus. Sententia D. Thomæ est, in qualibet re creata (solum enim Deum exci-

excipit) esse distingui realiter ab essentia. Vide D. Thomam in libro de ente & essentia, & in 2. contra gentes cap. 52. & in 1. sentent. distinct. 8. in 4. Metaphys. super tex. 3. vide etiam Aegidium Romanum in libro de Ente & essentia q. 9. & 1. Quodlibeto quæst. 7. Hanc opinionem latissime tractat Capreolus 1. Sent. distin. 8. & Paulus Soncinas super 4. Metaphys. quæst. 12. Affirmat igitur D. Thom. duplicem in rebus creatis reperiri compositionem, unam ex materia & forma, unde resultat essentia rei, altera ex ipsa essentia & existentia: respectu prioris compositionis, essentia habet se ut actus; respectu autem posterioris habet se ut potentia, habet enim essentia potentiam recipiendi existentiam; quare existentia est ultima actualitas rei; in priori compositione res acquirit esse quidditativum, specificum, intelligibile, immutabile, indeterminatum secundum tempus & locum, abstractum a singularitate & a respectu ad causas extrinsecas, ut ad efficientem & finem. In posteriori autem acquirit esse existentie singulare, sensibile, generabile, & corruptibile, determinatum secundum tempus & locum dependens non solum a causis internis, sed etiam externis. Ac licet prior compositio non sit nisi in rebus materialibus, posterior tamen in omnibus inest etiam in ipsis Intelligentijs.

A accidens, in omnibus autem creaturis operari distinguitur a substantia rei, necesse igitur est in omnibus creaturis esse aliquod accidens. Denique si in creaturis esse extrinsecus advenit essentia eique imprimatur a primo agente, nulla creatura est sui esse. Quomodo autem se habeat illa duplex compositio in rebus, facile intelligitur hoc exemplo. Est Aer & perspicuitas & lumen: Aer est in potentia ad perspicuitatem, perspicuitas est in potentia ad lumen, & perspicuitas est actus aeris, & lumen perspicuitatis. Sic materia est in potentia ad formam; forma vel essentia est in potentia ad existentiam.

B Sed quæret aliquis quid sit talis existentia? Respondent, non esse vel substantiam, vel accidens, sed esse ultimum completum in cuiuslibet rei, & reduci ad eam categoriam, in qua est ea res cuius est existentia. v. g. existentia quantitatis ad categoriam Quantitatis, existentia substantia ad categoriam Substantia. Describit autem existentiam hoc modo. Existentia est ultima actualitas impressa rebus a primo agente. Nam esse, quemadmodum dicitur in lib. de causis, est primum, & uniuersalissimum, proprius atque immediatus effectus primæ causæ.

C Hæc opinio sic explanata quod attinet ad id quod nunc quaeritur an existentia realiter distinguitur ab essentia, confirmatur his argumentis. Primum Aristot. in 2. Post. ijs locis, quæ præcedenti capite in explicatione sectæ quæstionis citauimus, satis aperte declarat ipsum esse distingui a substantia rei; & Boetius in libro de Hebdomadibus ponit huiusmodi sententias.

[Diuersum est esse & id quod est; & id quod est, accepta essendi forma est atque subsistit, & Item, omne quod est, participat eo quod est esse, ut sit.] Ex quibus colligitur esse distingui realiter ab essentia. Deinde essentia, secundum se est indifferens ad esse & non esse, ab utroque enim abstrahitur: essentia enim rosæ, v. g. in hyeme non habet existentiam, in vere autem habet, ergo existentia distinguitur realiter ab essentia: nam si esset idem realiter cum existentia, nunquam posset reperiri cum opposito eius, quemadmodum si aliquid esset idem realiter cum albedine, nunquam posset reperiri cum nigredine. Adde, quod nihil est in potentia ad se ipsum, sed essentia rosæ in hyeme est in

Opinio D. Thomæ.

Quinq; de cunctis scilicet Thom. doctrinam, diligenter observanda.

Ex his, quinque colliguntur quæ sunt secundum hanc opinionem summa animaduersione digna. unum est, nullam creaturam esse penitus simplicem; alterum, nullam creaturam esse actum purum; tertium, nullius creature operationem esse idem cum eius substantia; quartum, in omni creatura esse aliquod accidens; quintum, de nulla creatura vere dici posse quod ipsa sit suum esse, sed hoc esse proprium Dei, qui dixit, Ego sum qui sum. Quæ omnia uno eodemque nituntur fundamento; Nam si cunctis in rebus esse distinguitur realiter ab essentia, ergo in omnibus est compositio ex esse & essentia, ergo in omnibus est potentia, quia in omni compositio implicata est ratio potentia & actus; ergo operatio distinguitur a substantia cuiuslibet rei; nam cum operari sequatur esse, si esse distinguitur realiter ab essentia, multo magis operari; ergo quia in quibuscumque rebus operari distinguitur ab essentia, in his, operatio est

Probatur a Themistio quinque rationibus existentiam esse distinguere ab essentia.

potentia ad existentiam quam accipit in ve-
re; ergo existentia rose differt realiter ab
eius essentia. Postea; si idem est esse &
quidditas, sicut quælibet res est sua quid-
ditas, ita esset suum esse, ac proinde habe-
ret esse infinitum, & illuminatum; omnis
enim limitatio fit uel per subiectum in quo
recipitur, uel per aliquas differentias quæ
contrahunt id quod limitatur: sed ipsam
esse non limitatur per receptionem in subie-
cto; nam cum fit idem cum essentia non
potest dici, quod recipiatur in ea tanquam
in subiecto; nec etiam limitatur per diffe-
rentias, sicut enim ens non habet diferen-
tias, ita nec esse; non enim habet essentia-
les differentias, quoniam hæc pertinent ad
essentiam, nec accidentales, alioqui substan-
tia existeret per accidens. Præterea, in ac-
cidente inexistens differt ab essentia, pos-
set enim unum ab altero separari, nam in
quantitate hostiæ consecratæ manet essen-
tia quantitatis, quæ prius erat, non autem
manet inexistens, quia non inexistit alicui
subiecto sicut prius inexistebat, ergo simili-
ter in substantia existentia realiter differt
ab essentia. Postremo, quidditas non ha-
bet causam efficientem, v.g. hominem esse
animal rationale, quidditatiuè a nullo fit,
tum quia hoc est æternum, quod autem fit
a Deo, non est æternum, tum quia, quod fit
a Deo, potest non fieri, ac nullo modo pos-
set fieri quin homo sit animal rationale,
sed existentia habet causam efficientem,
omnia enim habent esse a Deo, & tam ge-
neratio, quam creatio terminantur ad esse
rei, ergo existentia differt realiter ab essen-
tia. Hæc de opinione D. Thomæ.

*Refellitur supra dicta opinio & demon-
stratur existentiam re non distin-
gui ab essentia.*

C A P. XV.

HÆc sententia nobis non ualde pro-
batur, quibus autem rationibus ea
refellitur, eisdem comprobatur al-
tera sententia eorum qui censent existen-
tiam non re, sed ratione tantum distingui
ab essentia; quam sequitur Henricus Scot.
Durandus, Guglielmus Ochan, & alij

A quamplurimi. Primum autem ostende-
mus secundum Aristot. in intelligentijs exi-
stentiam re non distingui ab essentia: Tum
idem simpliciter & uniuersè demonstrabi-
mus in omnibus rebus. Existentiam non
distingui ab essentia in intelligentijs secun-
dum Aristot. doctrinam, hinc manifestum
est; Aristot. in 8. Metaph. tex. 16 ait quæ-
cunque nec sensibilem nec intelligibilem
materiam habent, seipfis sunt ens, & v-
num, & non per aliquid sibi additum, sed
intelligentiæ nec sensibilem nec intelli-
gibilem materiam habent, dicitur enim ma-
teria sensibilis ea quæ est in rebus Physi-
cis, & intelligentibus, quæ est in Mathema-
ticis, quemadmodum ipsemet Aristot. de-
clarat in 7. Metaph. tex. 35. ergo intelligen-
tiæ non sunt nec existunt per existentiam
additam essentiæ suæ, & ab ea re diuer-
sam. Præterea, in abstractis a materia
idem est quidditas & habens quidditatem,
ut Aristot. ait in 3. de Ani. tex. 9. sed ha-
bens quidditatem, est res existens; ergo in
rebus abstractis existentia est idem cum
essentia. Amplius, si in intelligentijs es-
set compositio ex essentia & existentia ut
uolunt Thomistæ, esset in ipsis potentia,
nam essentia habet potentiam ad existen-
tiam, sed Aristot. omnem remouet poten-
tiam ab Intelligentijs, nam in lib. 9. Me-
taph. tex. 17. ait omne æternum carere po-
tentia, & solum ibi excipit cælum, quod
habet potentiam ad uel, ratione cuius est
mutabile & variabile, & in 12. Metaph.
tex. 30. scribit in Intelligentijs nullam esse
potentiam siue in substantia, siue in opera-
tione. Cuius rei utroque in loco hanc red-
dit causam; cum omnino, inquit, potentia sit
contradictionis, si Intelligentiæ haberent
potentiam, uel in substantia, uel in opera-
tione, possent esse, & non esse, etiam ope-
rari, & non operari, quare & motus cælestis,
& Intelligentiarum atque adeo ipsius mun-
di æternitas tolleretur. His accedit, quod
apud Peripateticos tristissimum est, atque
certissimum axioma, omnè compositionem
esse nouam & dissolubilem, quare si in In-
telligentia esset compositio ex essentia &
existentia, Intelligentiæ non essent æternæ.
Quid? quod Aristot. in 12. Met. tex. 5. uult
in Intelligentijs idem secundum rem esse in-
tellectionem, intelligentem, & rem intellectuam;
si autem intellectio idem est eum substan-
tia

*In intelli-
gentijs secū-
dum Arist.
existentia re
diuersa nō
esse ab es-
sentia.*

*si essentia
esset 3*

C

D

la Intelligentiæ, multò magis erit existentia. Atque hæc quidem pauca de existentia & essentia Intelligentiarum secundum Aristotelicæ disciplinæ decreta, dicta sint. Deinceps ad generalè eiuſdem rei demonstrationem, quæ omnes in res conveniat, aggrediamur.

*Septem ar-
gumētis p-
batur, exi-
ſtentia cu
inſubſt-
rei
non diſtin-
gui ab eſ-
ſentia.*

Omnes res qualescunque fuerint, habere existentiam reanon diuersam a sua ipſorum essentia? ad hunc modum ostendi potest. Primò Aristot. in 4. Metaphys. tex. 3. & in 5. lib. tex. 14. & in 10. lib. tex. 8. scribit, ens & unum adiuncta rebus, nihil amplius significare, quàm res ipsas; sed idem est existens, quod ens, ergo existere non significat aliquam rem diuersam ab essentia; probatur Minor, tum quia hoc nomen ens impositum est, vt ait D. Thom. in lib. de Ente & essentia, ad significandam essentiam in ordine ad existentiam; tum etiam, quia cum existere sit transcendens, necessè est ut sit vel idem quod ens, vel aliqua passio entis; sed constat non esse aliquam passionem entis, ergo est idem quod ens, & confirmatur hæc ratio, existere est transcendens, ergo non significat aliquam rem diuersam ab ijs de quibus dicitur, probatur consequentia, tum, quia cætera transcenduntur vt Ens, Vnum, Verum, Bonum, non significant aliquid re diuersum ab ijs de quibus dicuntur, tum etiam quia hoc requirit ratio transcendens; nã si est transcendens, ergo per omnes res peruadit, si autem existentia est res quædam, ergo ipsa quoque existet, nam transcendens de omnibus dicitur, vel igitur, se ipsa vel per aliã entitatem, si se ipsa, cur non itidem essentia existet se ipsa? sin autem per aliam entitatem, & illa similiter per aliam, res abit in infinitum. Deinde, si existentia est res quædam diuersa ab essentia, necessè est eã esse vel substantiã vel accidens; nõ est substantia, quia nec est materia, nec forma, nec compositum, hæc enim pertinent ad ipsam essentiam; nec est accidens: tum quia substantia non existit propter accidens, sed potius è contrario; tum etiam, quia dici non potest ad quam accidentis categoriam existentia propriè pertineat. Nec firmum est Thomistarum perſugium, qui respondent existentiam, nec esse substantiam, nec accidens, sed vltimè rei actualitatem, atque complementum. Hoc enim est, vt Aristot.

*Trãsſcẽdẽtia nõ ſigni-
ficant rem
quãpiã di-
uerſam ab
ijs de qui-
bus dicuntur.*

telico utar proverbio, præter fores rationi occurrere; siue enim existentia sit complementum, siue actualitas, siue quidvis aliud, id non obstat, quominus necesse sit eam esse vel substantiam, vel accidens: etenim diuisio entis in substantiam & accidens, immediata est, quippe cum ad contradictoria reducatur. Postea; existentia secundum Thomistam est actus, cum igitur Aristot. 2. de Anima tex. 2. & 5. distinguat actum in primum & secundum; quæritur quid est an existentia sit actus primus? sed nã est forma secundum Aristotem, quare si existentia est actus primus, non poterit distingui a forma. An secundus? at verò is est operatio: ergo existentia nullus est actus. Præterea, essentia secundum ipsos est in potentia ad existentiam, duplex autem est potentia, vt Aristot. innuit 8. Physic. tex. 3. & 2. de Anima 5. vna essentialis, altera accidentalis; sed essentia non est in potentia essentialis ad existentiam, alioquin essentia per se non esset completa, & per existentiam essentialiter completeretur, quod & falsum est, & decretis ipsorum repugnans; nec in potentia accidentali; quia existentia non est accidens, ergo, &c. Confirmatur hæc ratio, vel ex essentia & existentia sit vnum ens per se, vel vnum ens per accidens; non vnum ens per se, quia cum essentia sit actus & similiter existentia, est apud ipsos quasi axioma certissimum, ex duobus entibus in actu non potest fieri vnum ens per se, hæc enim maximè ratione pugnant ipsi contra eos, qui ponunt multas formas substantiales in uno composito; sin autem ex ipsa existentia & essentia existat vnum ens per accidens, cū res existens sit terminus generationis, generatio substantialis terminaretur ad ens per accidens. Amplius, si existentia res desert ab essentia, essent duo termini per se primi ipsius generationis, quod nequam fieri potest: Vnitas enim numeralis cuiuslibet motus, pendet ex unitate numerali termini an quem; probatur antecedens: nam terminus generationis est forma, vnde Aristot. formam sæpe vocat generationis terminum finem & cuius gratia; est etiam existentia terminus generationis, nam generatio de finitur esse mutatio a non esse ad esse; generari est fieri, fieri autem per se terminatur ad esse;

Q 4 quare

quare si esse secundum rem differret a forma, duo essent termini generationis. Verum Thomistæ respondent, esse quidem duos terminos, non tamen æque primos; sed unum primarium, alterum secundarium; bene habet, sed quærat ab illa utrum uelint esse primarium, formam ne an existentiam? non existentiam, hæc enim posterior est forma, cum sit effectus formalis eius; nec ipsam formam; nam si generatio per se primò terminatur ad formam, secundario autem ad existentiam, ergo etiam si remoueretur existentia (quaque ratione id fieri possit) generatio quantum attinet ad ipsam rationem generationis, completa & absoluta esset in sola forma; quòd tamen implicat contradictione; pugnat enim hæc inter se, aliquid esse generatum & productum, quòd tamen non existat, ac si existentia esset terminus secundarius generationis, non accideret talis repugnantiã; quemadmodum, quia calefactio primò terminatur ad calorem, secundario ad raritatem, etiam si raritas separaretur a calore, nihilominus calefactio intelligeretur completa & absoluta per solam caloris productionem. Ad hæc in accidenti essentia non distinguitur ab existentia, ergo nec in substantia; par enim est utriusque ratio. Probatur antecedens. Si existentia accidentis est res diuersa ab essentia, quærendum est an talis res sit substantia vel accidens, non substantia, ut patet; si est accidens, ergo similiter ipsum inexistit; aut igitur seipso, aut per existentiam a se diuersam; si seipso, cur non idem de primo accidente dictum est? si per aliam existentiam, idem rursus de illa quæri potest, atque hoc pacto res procederet in infinitum. Postremo, ratio Auer. in 4. Metaphysicæ comm. 3. contra Auenientiam affirmantem Ens, & Vnum significare dispositiones seu naturas quasdam adiunctas rebus de quibus dicuntur, quam rationem ibidem probat D. Thomas, Hæc inquam ratio Auer. non minorem vim habet contra hanc Thomistarum opinionem, quam contra Auenientiam. Est autem ratio Auerrois huiusmodi. Si ens, & vnum significant aliquid additum rebus, cum illud etiam sit ens & vnum, alioquin nihil esset, vel est tale seipso, vel per aliquid aliud; si seipso, etiam quilibet res

Inexistentia accidentis ab eius essentia res non differt.

erit ens & una seipso; si per aliud, de illo itidem quærat, & sic continget processus in infinitum; Hæc ratio similiter ualet contra Thomistam; nam si existentia est res diuersa ab essentia, cum ipsa existat, siquidem ipsum existere transcendens est; vel existit seipso vel per aliam existentiam; & cætera deinceps, similiter ut supra, connectantur. Quare, ne pluribus argumentis colligendis longiores simus, ex his quæ dicta sunt, manifestissimum est, existentiam non posse realiter distingui ab essentia; & sanè nulli viro sapienti placere potest multiplicatio entium sine causa & necessitate, præsertim cum quæ de essentia & existentia dicuntur, sola rationis distinctione, posita facillime defendi & optime possint explicari.

Soluuntur rationes quibus probatur existentiam re distingui ab essentia.

C A P. XVI.

Restat, ut rationes Thomistarum dissoluamus. Ad primam rationem eorum, ita respondemus. Illis testimonijs, non concludi distinctionem realem inter essentiam & existentiam, sed tantum rationis. Ad 1. Primum, non esse, ergo distinguitur realiter ab existentia; nam etiam albedo est indifferens ad fundandam dissimilitudinem comparatione nigredinis, & similitudinem comparatione alterius albedinis, & albedo tamen nec a similitudine, nec a dissimilitudine re differt, non enim relatio re differt a suo fundamento. Similiter quantitas indifferens est ad hanc vel aliam quamlibet determinationem & figuram, ac inter quantitatem & figuram non est distinctio realis. Deinde, falsum est essentiam posse esse cum existentia & sine existentia, nunquam enim est essentia sine existentia, & oppositum huius, implicat contradictionem; essentia enim nihil est sine existentia. Potest quidem essentia esse in intellectu sine existentia, id est

id est concipi ab intellectu non concipiendum; sed diuerso modo, nam ante erat in subiecto in ipso inhaerens & ab ipso dependens, post autem est per se absque illo subiecto, quocirca ante uerè dicebatur inexistens, & ipsius existentia uerè dicebatur inexistens, post autem minime. Ad 5. Falsum est quidditatem creaturae non habere causam efficientem, nam si ipsa non est Deus, necesse est eam a Deo productam esse, quinimo quod producitur per generationem substantialem, est forma & quidditas, alioquin nõ esset generatio substantialis, si ea non per se terminaretur ad substantiam. Falsum etiam est quidditates rerum prout habent esse diuersum a Deo, & extra Deum, esse æternas; nam cum æternitas sit duratio, quæ est quasi quædam extensio ipsius existentie, habere profecto existentiam æternam; vel probanda esset opinio Henrici, qui affirmat creaturas ab æterno extra Deum habuisse quoddam esse non existentie, sed existentie, quæ opinio & a Thomistis & ab alijs ferè Theologis reprobat. Ergo Deus producendo hominem, simul etiam producit quidditatem hominis, & tribuendo ei naturam sensitivam & rationalem, facit, ut de quidditate hominis sit esse animal rationale. Itaque quidditas creaturae vel nihil est, uel idem est quod Deus, uel si quid est a Deo diuersum & seunctum, id necesse est ab eo productum, atque effectum esse, uel est tantum notio ipsius quidditatis, quam fornat intellectus.

An qualibet res sit suum esse, & quomodo limitatur ipsam esse in rebus creatis.

An quidditas cuiuslibet rei creaturae habeat causam efficientem, & an sit æterna.

De altero effectu formæ, qui est operatio.

C A P. XVII.

DE actionibus quæ a forma proficiunt, ea tantum breuibus explicanda sunt, quæ ad ampliores certioreque formæ notitiam conducunt. Ac primum quidem sciendum est, ob quinque causas posse contingere, ut ab una eademque forma multa ac variae actiones proficiantur; uel enim una per se proveniat a forma, altera uero per accidens, sicut ab igne per se est calefactio, per accidens est cõgregare, segregare, rarefacte. Vel quod

vna

una est a forma tanquam principali agente, altera est ab ea ut est instrumentum alterius agentis, quemadmodum ignis ut ignis calefacit, ut autem in inuentibus est instrumentum anime, concoquit, attrahit, generat carnem & ossa: Vel quia forma est consociata cum multis accidentibus, quomodo ignis per siccitatem exsiccatur, per calorem calefacit, per leuitatem mouetur sursum, & anima per varias potentias, multas & varias explet actiones: Vel quia forma est causa universalis, & per agentia particularia determinatur & deducitur ad varias actiones & effectus, quam ob causam sol & homo generant hominem; sol & equus aut planta generant equum aut plantam; vel ob materiam in qua inest forma, aut densiorem aut rariorem, ob eam rem calor in materia densa acrius vrit quam in materia rara.

*In Actione
quatuor a
Philosophis
est considerari
soler.*

Deinde considerandum est, in actionibus quæ manant a forma, quatuor in primis solere a Philosophis perpendi: substantiam seu naturam actionis, durationem eius, modum, & effectum. Natura actionis in eo est vt videatur an sit materialis vel immaterialis, corporca uel incorporea: Duratio, an sit æterna nec ne: Modus, an sit dependens uel independens, sit ex nihilo an ex aliquo subiecto: Effectus, quid sit & quale id quod post actionem relinquitur & per ipsam actionem producitur. Ex his quatuor facile cognoscitur & æstimatur cuiusque forma vis atque præstantia. quorum omnium multa & illustria sunt apud Aristot. exempla. Etenim in 2. lib. de Generatione animal. cap. 3. demonstrat animam sensitivam & vegetatiuam ante corpus esse non potuisse, propterea quod earum actiones sint penitus corporeæ: mentem autem, quod eius actio sit incorporea, extrinsecus aduenire, diuinam ac separabilem esse. Et in 1. de Anima tex. 13. docet ex operatione Intellectus, cognoscendum atque diiudicandum esse, an is sit a corpore separabilis nec ne. Idem quoque in 8. Physic. & 12. Metaph. ex æternitate motus caelestis, cuius effectrices sunt Intellectus, concludit eas esse sempiternas, immateriales, indiuisibiles, & immobiles. Ex modo autem agendi, Theologi ostendunt infinitam esse Dei potentiam, nam quamuis nullus Dei effectus sit infinitus,

A tamen quia multa creauit & quoties creat ex nihilo, is modus agendi ex nihilo, clarissime declarat infinitam eius vim atque potestatem. Ad extremum, ex effectu restissime indicatur de forma quæ est efficiens, nam dum omne agens producat (quoad eius fieri possit) aliud sibi simile, qualis & quanta in rebus effectus inest atque cernitur nobilitas, talem atque tantam in formis efficientibus eam inesse & æstimari oportet. Atque hoc quidem interit inter formas celestes & sublunares, quod illæ quæ superiores atque perfectiores sunt, eo pauciores habent actiones, primam enim calorem quod omnium est nobilissimum, unico tantum simplici motu ducitur, & Theologi in primis nobiles affirmant quod Angeli superiores & præstantiores sunt, eo minorem habere tum intellectuum tum specierum intelligibilium multitudinem ac varietatem: cum enim dignitate & similitudine Deo propriores sint, magis etiam diuinam uirtutem atque simplicitatem imitantur. E contrario autem res habet in rebus sublunariis, in quibus quæ præstantiores sunt, eas uidemus pluribus actionibus abundare. Etenim scimus C Princeps omnium rerum caducarum atque mortalium, multitudine varietateque functionum ceteras res longe superat. Cuius rei hanc constat esse causam, quod in immortalibus, quæ præstantiora sunt, plures formas seu plures facultates formales natae sint, e quibus necesse sit plures etiam actiones dimanare.

Postremo, illud etiam hoc loco intelligendum est, omnem actionem esse a forma, nullam autem a materia prima quatenus materia est, quod Aristot. 1. de Generatione tex. 55. confirmat his uerbis, [Materia secundum quod materia, passiuum est] & in 2. lib. tex. 53. [Materia est moueri & pati, moueri autem, & facere, alterius potentia.] quod sane hoc modo probari potest, omne agens producit sibi simile, si igitur materia agit, quid producet? non formam quippe quæ est illi dissimilima atque adeo opposita; ergo producet materiam, at materiam ingenerabilem & incorruptibilem esse superiori libro ostensum est. Postea si materia ageret, eius actio reciperetur in materia, quare si una pars materiae primæ esset agens, altera patientis,

*Præclarum
discrimen in
ter formas
celestes &
sublunares.*

Nullam actionem a materia prima ut materia 2. p. ubi est demonstratur.

tens, cum omnes partes materiæ primæ sint eiusdem rationis, hinc efficeretur, idem respectu eiusdem esse agens & patiens, quod est absurdum, quid multa? actio non est nisi inter contraria, materia nulli est contraria, non enim alij materiæ, siquidem contraria specie differunt, omnes autem materiæ partes sunt eiusdem naturæ; nec formæ, vapore quam in se suscipit & fluens, unum autem contrarium, ut docet Aristot. 1. Physic. tex. 51. non suscipit in se alterum contrarium; ergo materia nullius actionis est causa efficiens. Forma autem triplicem habet causalitatem: nam quod Aristot. de anima scribit lib. 2. de Anima tex. 36. id uniuersè conuenit in omnibus formis naturalibus. Etenim respectu ipsius esse vel existentie, est causa formalis, respectu operationum & motuum naturalium est efficiens, respectu generationis per quam ipsa producit, est bens.

*Tripliciter
forma est
causa.*

An sit aliqua forma Physica separabilis a materia, & de immortalitate anime rationalis secundum doctrinam Platoni.

C A P. XVIII.

R Est extrema pars huius libri, in qua disquirendum est, an inter formas Physicas sit aliqua separabilis a materia & immortalis; quæ quidem quæstio solum inducitur & proponitur tractanda propter animam rationalem quæ est vera & naturalis forma hominis. nam vel nulla est forma Physica separabilis a materia, uel, si qua est, talis profecto sola est anima rationalis. Huius autem disputationis duæ sunt partes, una complexiuntur ueritatis declarationem atque confirmationem: altera continet solutionem argumentorum quæ contra ueritatem adducuntur; Nos in præsentia priorum tantum partem exponemus, posteriores autem reiiciemus in libro de Anima; nam si hæc quoque pertractandam susciperemus, & libri magnitudinem inuicem excreueret, & mul-

A ta hic disputari necesse esset, ab insuetudine huius operis ratione valde aliena. Quare veram de anima rationali sententiam, nec ieiuno nec indiligenter (quantum ad id de quo in præsentia agitur, attinet) expositam, nunc lector accipiat. enodationem autem explanationemque; innumerabili prope difficultatum quæ contra ueritatem & solent & possunt asseri, alio loco a nobis expectet. Primum igitur indicemus quid de immortalitate anime rationalis duo Philosophorum Principes Plato & Aristoteles sentiant: tum doceamus an immortalitas anime nostræ possit etiam lumine naturæ cognosci, & Philosophicis rationibus comprobari; ad extremum, quia fortasse aliquis multitudinem ac pondere argumentorum oppressus, concederet quidem animam nostram esse immortalem, sed ambigeret, num ea sit uera & naturalis forma hominis, hoc est forma, ut uocant, informans & dans esse homini: idcirco ne quid ueritati officere queat, hunc quoque ambiguitatis & dubitationis scrupulum eximamus. Ac de Platone quidem, quid is senserit de animi nostri immortalitate, dicere ordiamur.

C Certum est animam rationalem secundum Platonem esse immortalem; nam & plurimis in locis id affirmat, ut in Phædro, Phædonè, Timæo, Philæbo, in Menone, in libris de Republica, in epistolis, præsertim ad Syracusanos; & ea de re cum nemo uoquam dubitauerit, nulla est controuersia. Rationes autem quæ ad id confirmandum ex scriptis & doctrina Platoni eliciuntur, hæc fere sunt. I. Vnum contrarium non recipit alterum, sed animus nosster per se uiuit & adfert uitam corpori, ergo non est capax mortis. II. Animus descendens ad res corporeas & sensibiles, obscuratur, atque se ipso ignobilius, uilior, & abiectioni exilit; abducens autem & reuocans se a corpore ad res diuinas & æternas, maxime illustratur & perficitur; tantum igitur abest ut ex separatione eius a corpore timeri debeat eius interitum, ut tunc maxime perfectio & felicitas ipsius speranda sit. III. Animus imperat & dominatur corpori, ut planum est in uiris iustis ac sapientibus, ergo non dependet a corpore, nec est cum eo mixtus, recte enim Anaxagoras dixit solum Intellectum non fuisse mixtum cum

Decem argumēta ex doctrina Platoni ad probandam animi nostri immortalitatem.

alijis rebus, vt illis dominari, & imperare possit. III. Scire nostrum non est aliud, quàm quoddam seminifici eorum quæ animus noster ante quàm in hoc terrenum & mortale corpus nostrum intraret, cognouit & gessit, ut Plato in Memnone ostendit: fuit igitur animus ante corpus, quare est immortalis. V. Animus a se ipso mouetur, ergo est immortalis, quia quod a seipso mouetur semper mouetur, nunquam enim seipsum deseret. Alcinoüs in libro de doctrina Platonis cap. 25. ait Platonem uocare animam seipsam mouentem, quia habet uitam innatam, per seipsam semper operantem. quare cum Aristoteli propter hunc motum anime Platonem reprehendit in 1. lib. de Anima, is sanè non sententiam Platonis, sed eius tantummodo uerba & modum loquendi redarguit. & Albertus in lib. de Origine anime, inquit hanc rationem Platonis, paucis mutatis, eandem penitus esse cum illa Aristoteli. in 2. lib. de Genera. animal. cap. 3. quæ probat mentem extrinsecus aduenire, diuinamque ac separabilem esse, propterea quod cum eius actione nulla communicet actio corporalis: & cum ea regula, quam idem Aristoteli tradit in primo de Anim. affirmans; si anima nostra habet propriam operationem non communicantem corpori, eam separabilem esse: ita ut apud Platonem idem sit animus moueri a se, quod apud Aristoteli animus habere propriam operationem non communicabilem corpori.

VI. Vnumquodque corrumpitur a suo proprio uitio & malo, sed anime proprium uitium atque malum est ignorantia, & improbitas, a quibus tamen ipsa non corrumpitur secundum substantiam, ergo simpliciter est immortalis. VII. Animus habet eundem ultimum finem, quem Intelligentia, nempe cognitionem & amorem Dei, ergo similem quoque nature immortalitatem obtinet. VIII. Inter Animantia, solus homo habet cognitionem Dei, & cultum atque religionem; solus intimo conscientie angore torquetur, solus tangitur appetitu & cura posteritatis atque immortalitatis, solus studet, & contendit proximè ad Dei similitudinem accedere, quæ omnia immortalitatem eius declarant.

IX. Sublata immortalitate animorum, unà quoque tolli pondentiam Dei necesse

est, quæ re nihil magis impium cogitari potest, hanc autem rationem paulo infra explicatiüs trademus. X. Fides habenda est vaticinijs & responsis optimorum & sapientissimorum hominum, apparitionibus & oraculis Deorum, quibus immortalitas animi nostri confirmatur; & cerrè, ut quisque iustissimus, & sapientissimus fuit, ita optimè de anima nostra sentit; multos item homines constat prouidisse & prædixisse ea quæ futura erant, quod sanè magnum argumentum est ad idem demonstrandum. Hæc igitur secundum Platonem de Animi nostri immortalitate breuiter dicta sunt. Ex supradictis autem rationibus quarta, falsa & absurda est; quinta, firma & necessaria, & vt vocant, demonstratiua; cæterarum, non pauca satis probabiles, quædam verò alie leues & inhemæ sunt. Porro Plato nonnunquam ea ratione confirmat animum hominis esse immortalem, quod sicut corpus hominis, quia est simile rebus caducis & mortalibus, constat esse mortale; ita cum animus & mens nostra Deo rebusque diuinis quæ sunt immortales, quamissimilla sit, non est dubitandum eam quoque immortalem esse.

Quam Platonis argumentationem Porphyrius in ijs quæ scripsit ad Boethium, mirificè commendat, & omnium argumentorum quæ ad eam sententiam probandam adhiberi possunt, firmissimam & optimam esse affirmat, eamque multis diuersisque verbis exponit atque corroborat: vt videre licet apud Eusebium libro vndecimo de Preparatione Evangelica cap. 14. nam ea nos hoc loco, breuitatis studio commemorare super sedemus. sed veniamus ad Aristotelem.

*Animum nostrum esse immortalem
etiam secundum doctrinam
Aristotelis.*

C A P. XIX.

Aristotelem autè existimasse animum nostrum esse immortale; ex multis locis eius planissimè intelligi potest; nã in 1. lib. de partib. animæ affirmat animam

*Plurimum ac
luculentissimè
ma Aristote-
sententiã ad
nam*

*demonstrā
dum animi
nostri im-
mortalita-
tem.*

man intellectivam esse abstractam a mate-
ria. In 2. lib. de Generatione animal. cap.
3. inquit solam mentem extrinsecus adve-
nire, diuinam, & separabilem esse, & cum
eius actione non communicare actionem
corporalem. In 2. libro de Generatione &
corruptione tex. 45. absurdum esse inquit
animam esse ortam ex elementis, cum eius
actiones & operationes non sint corporeæ.
In primo de Anima tex. 65. & 66. uocat in-
tellectum nostrum incorruptibilem, diui-
num, & impassibilem; & in tex. 82. Ratio-
nabilissimum esse, inquit, Intellectum an-
tiquissimum esse & Dominum; & in tex.
92. Difficile, inquit, est vel fingere in qua
parte corporis sit intellectus. In 2. lib. de
Anima tex. 11. scribit nihil prohibere quas
dam partes animæ separabiles esse, quia
nullius corporis actus sunt. & in tex. 2. ait
intellectum nostrum incorruptibilem esse aliud genus
animæ, & separari posse ab alijs tanquam
perpetuum a corruptibili. In 3. libro de
Anima textu 4. ait, Intellectum non esse
mixtum, & in tex. 6. esse incorporeum &
inorganicum, & tex. 7. sensitiuum quidem
non esse sine corpore, intellectum autem a
corpore esse separabilem. In tex. 15. affir-
mat intellectum, quia est sine materia, esse
per se intelligibilem & intelligentem.
In 12. Metaph. tex. 17. nihil prohibere ait
aliquam animam remanere post interitum
compositi, non quidem omnem, sed tan-
tum intellectivam; & in tex. 52. dicit in-
tellectum humanum esse indiuisibilem, &
sine materia. In 3. de Anima tex. 18. ait
intellectum possibilem esse in potentia ad
omnia intelligibilia, talis autem non esset
si non esset immaterialis, & incorruptibi-
lis; & in tex. 19. uocat intellectum agen-
tem separabilem, non mixtum, & impas-
sibilem: in textu autem 20. etiam immor-
talem, ergo similiter etiam intellectus pos-
sibilis erit separabilis & immortalis: tum
quia paulo supra in tex. 17. dixerat prædi-
ctos duos intellectus esse differentias ani-
mæ rationalis; tum etiam quia inter agens
& patiens debet esse proportio, qualis non
esset inter intellectum agentem & possibili-
lem, si ille esset immortalis, hic autem
mortalis: & sane si agens est immateria-
lis quia facit omnia intelligibilia, quomo-
do possibilis non erit etiam immaterialis &
incorruptibilis, cum in se recipiat atque

A cognoscat omnia intelligibilia? Quid?
quod si intellectus possibilis est materia-
lis, omnia cognoscat materialiter, quid igitur
ei opus erit intellectiva agente; Multis
in locis Aristoteles affirmat sensum quide-
m esse singularium, intellectum vero vni-
uersalium; at, si esset virtus materialis,
omnia perciperet materialiter, atque sin-
gulariter. In lib. 3. Ethicorum & in libro
Perihermenias, ubi agit de futuris contin-
gentibus, uidetur alluere liberum arbi-
trium, quod sanè, si animus est materialis
& mortalis, nullum esset. Scripsit etiam
Aristoteles dialogum ad Eudemum Cyprium
familiarem suum, cui etiam dicunt octo
libros Moralium, qui nunc extant. In illo
autem Aristoteles collegit multas rationes
ad ostendendam immortalitatem animi no-
stri, ut refert Themistius in Paraphrasi super
tertium de Anima cap. 37. Vide etiam
Plutarcum in uita Dionis, & in Conso-
latoria ad Apollonium. Illius quoque Eue-
demi meminit Cicero in primo de Diuina
tione, narrans somnium quoddam eius ad
immortalitatem animi pertinens, disertis
uerbis ab Aristot. confirmatum atque per-
scriptum. Hæc sunt de plurimis, nonnullæ
C illustriores Aristotelis sententiæ, è quibus
intelligere licet immortalitatem animi no-
stri cognitam & probatam fuisse Aristot.
Verum de sententia Platonis & Aristote-
lis eorumque testimonij hæc sint satis.
Non enim huius loci aut Methodi est, om-
nia quæ ad probandam & illustran-
dam hanc questionem adduci
possunt, subtiliter & accu-
ratè persequi. Ad ra-
tiones Philoso-
phicas, qui-
bus
immortalitas animi nostri cui-
us sanæ mentis persua-
deri potest, accedamus.

*Probatum immortalitas animæ rati-
onalis rationibus Phi-
losophicis.*

C A P. X X.

Licet Scotus in 4. Sent. dist. 43. q. 2. & Caietanus Cardinalis in expositione sua super 3. cap. Ecclesiasticus sub finem, asserant immortalitatem animæ nostræ, nec ab ullo Philosopho demonstrati-
tæ probatam esse, nec posse naturaliter probari, sed fide tantum a nobis credi, tamen potest etiam immortalitas animæ nostræ persuaderi his rationibus. I. Mens nostra habet infinitam potentiam ad cognoscendas omnes res, etiam immaterialiter, vniuersaliter, & indivisibiliter. Licet enim Mēs apprehendat materialiter id est cum phantasmate, iudicat tamen immaterialiter discernens res materiales ab immaterialibus, ergo est ipsa immaterialis & incorruptibilis, alioquin id præstare nullo modo posset. II. Sola Mens in se reflectitur, seipsam intelligens, suarum actionum arbitra, iudex, & domina, quod virtuti materiali & extrinsecæ nequaquam convenit, ut innuit Arist. 1. de Anima tex. 46. III. Actiones mentis, quo magis abstrahuntur a corpore, & materia, eo puriores & præstantiores evadunt, ipsæque mentem nobiliorem atque perfectiorem reddunt ita, ut animus discedere a corpore, non sit cum interitu, sed potius perfici. Vide Arist. 1. de Anim. tex. 49. IIII. Operatio intellectus & voluntatis non circumscribitur tempore, sed vsque ad æternitatem aspirat, nec nisi in obiecto sempiterno quiescit: nam animus noster non solum cognoscit res æternas, sed etiam ea ratione ut æternæ sint eas cognoscit & amat. V. Toti speciei humanæ naturaliter est insitus insatiabilis quidam appetitus immortalitatis, qui cum sit a Deo auctore nature, non potest esse inanis, aut frustra datus homini. VI. Omnis virtus naturalis & materialis eodem modo operatur, vel semper, vel ut plurimum, & per se ac necessario pendet a Cælo, liberum autem arbitrium hominis, mere contingenter, & ad vtrumlibet operatur, nec per se dependet a

A Cælo. VII. Si materiam primam quia est in potentia ad omnes formas materiales, oportuit esse ingenerabilem & incorruptibilem, quanto magis intellectum nostrum oportuit esse immortalem, qui diuini quodam modo est in potentia ad omnes formas immateriales & intelligibiles?

VIII. In solo homine est Dei cognitio, obseruantia, religio, desiderium imitandum; & notitia æternitatis atque diuinitatis; ea ratione, ut æternitas, atque diuinitas est. IX. Nihil quod est limitatum & non æternum, implet animum hominis, non tempus, non locus, non imperium, non honor, non voluptas, non uita, nullum denique bonum: immò quantumuis maximum bonum, cum tanquam mortale & aliquando desitutum apprehenditur, hæc de causa non fatiatur, nec in eo animus nosse sibi ipse satisfacit aut plane conquiescit. X. Conscientia scelerum, quæ nemine accusante, hominem accusat, torquet, cruciat: naturalis amor honesti, ut ab vili & iucundo distinguitur: naturalis quædam admiratio, laus, honor, obseruantia in eos qui corpus negligunt, vitam parant pendunt ut virtuti & sapientia inserviant; & quod in multis rebus insum ac laudabile ducitur, ultrò mortem oppetere, hæc immortalitatem animi non obscure declarant. XI. Præclara & admiranda iuuenta & opera, siue quæ spectant ad scientias speculativas, siue quæ ad artes mechanicas, siue quæ ad res ciuiles, aperte demonstrent rationem hominis a qua profecta sunt; diuinæ, & immortalem esse. XII. Per suasum habere animum nostrum esse immortalem, naturaliter inducit nos ad cultum Dei, ad parandas scientias, ad restituendum uitæ, ad conferendum iustitiam, ad obtemperandum legibus, ad inservendum Reip. etiam cum certo uitæ discrimine: contraria autem opinio & persuasio, contraria facit: quare cum illa naturaliter inducat hominem ad suam perfectionem, hæc autem ab ea remoueat, illa sine dubio vera, hæc autem falsa iudicanda est. XIII. Sicut naturale desiderium generandi sibi simile, arguit æternitatem speciei, ita cum quilibet homo naturaliter uelit nomen & famam suam in perpetuum propagari, ut etiam post mortem eius nomen cum laude & gloria perpetuo

petuō nigeat ac floreat, hoc sanē indicat A
 immortalitatem cuiuslibet animæ rationalis. XIII. Anima rationalis repugnat corpori suo, & contra quam ipsam intelligat & inclinat, suspensuro ipsa operatur, bona eius negligens, & motus, atque propensiones competens: nulla autem virtus materialis id facere potest circa suum subiectum, utpote a quo in esse penitus dependeat & in operando. XV. Aut nullus est ultimus finis hominis, aut si est aliquis, non potest ab eo comparari; quæ duo quàm sint absurda, nemo non videt. Aut si comparari potest, cum in hac vita obtineri nequeat, utpote in qua nihil mentem & voluntatem hominis omnino explere & satiare valeat, relinquatur igitur ultimam finem hominis post hanc vitam ei propositum esse, quare animus eius est immortalis. XVI. Si animus noster est mortalis, ergo non est Dei Providentia circa res humanas: sed Deus habet Providentiam circa res humanas, ergo animus noster non est mortalis. maior huius syllogismi sic probatur: In hac vita non videtur agi cum hominibus secundum eorum merita, quinimo cernitur in rebus humanis magna quædam inordinatio & inæqualitas. nam improbi ferè magis prospere vivunt quàm boni, illi plerumque abundant & affluunt omnibus bonis, superbe imperant & tyrannicè dominantur viris iustis & innocentibus; hi autem xramnose calamitose ac misere vivunt, ab hominibus sceleratis oppressi & contumti; nisi autem huiusmodi inordinatio & inæqualitas post hanc vitam emendetur atque corrigatur, ita ut divina providentia unicuique hominum pro meritis vel delictis, præmia aut supplicia dispenseret; sed una cum corpore animus noster penitus intereat & extinguatur, nihilque D
 post hanc vitam amplius aut sperandum aut timendum sit, sanè præstabilius & optabilius videri posset malorum hominum quàm bonorum conditio, & improbis licet esset improbitas, bonis autem detrimento esset virtus & innocentia: quod animus non omnino ratione captus, non solum credere sed etiam cogitare refugit atque perhorrescit. Minor autem eiusdem syllogismi sic etiam confirmatur. Quod Deus habeat presidenciam rerum humanarum, est novio quædam & opinio natu-

raliter innata & insita cunctis hominibus, ex qua continuò nascitur in omnibus naturalis quædam observantia & religio erga Deum; ex quo fit ut in suis quilibet peccatis quasi naturæ instinctu & impulsu ad divinam opem optandam & implorandam confugiat. Ac si res naturales, quæ ratione carent, & dignitate ac præstantia naturæ sunt inferiores homine, tanta ratione reguntur & administrantur, ut raro a proposito sibi sine debitaque perfectione deficiant; cuius amentia & insanix est, arbitrari res humanas casu & fortuito contingere, nec eas aliqua divini numinis ratione, vi, & providentia contineri? quis non videt resertimam atque inserrimam fore conditionem hominum, nisi tanta rerum humanarum inordinatio quantam esse cernimus in hac vita, ad aliquam certam legem, ordinem, & rationem aliquandò tandem revocaretur? Verum ne quis putet animum nostrum esse quidem immortalem, non autem esse veram & naturalem formam hominis, hoc etiam veris & necessarijs rationibus addicamus.

C *Animam rationalem esse veram
 & naturalem formam
 hominis.*

C A P. XXI.

Tribus tantummodò rationibus, sed
 ijs valde perspicuis & firmis, & ad
 id quod propositum est docendum
 atque confirmandum accommodatis, vte-
 mur: cæteras autem rationes magis ab-
 strusas, & a comunum hominum sensu at-
 que intelligentia remotas, vel sciosas
 magis quàm nervosas, & populares potius
 quàm Philosophicas, in præsentia omit-
 temus. Prima ratio sit hæc. Homo est
 verè intelligens, ergo anima intellectiva
 est forma essentialis eius. Antecedens sic
 probatur. I. Ex comunum hominum consen-
 senu, iudicio, sententia, & sermone cla-
 rum est, hominem & dici, & esse verè in-
 telligentem; at cum intellectio subiective
 sit in anima intellectiva, si ea non esset
 naturalis forma hominis, sed tantum as-
 sistens, non magis propter talem assisten-
 tiam

tiam videretur posse dici homo intelligentes, quam vel navis vel equus vel currus vel alia res similes possunt dici intelligentes, propter assilientiam hominis qui in eis secundum intellectum operatur. II. Sicut quilibet hominum experitur, se esse qui videt & audit & denique sentit, & non esse aliud quiddam ab ipso separatum, sic etiam quilibet experitur se esse qui intelligit, & non esse aliquam substantiam secundum esse separatum ab homine, quae producat & recipiat intellectum. III. Quilibet homo cum vult, & quotiescumque vult, & prout vult, intelligit atque speculatur, ergo id quod producit intellectum in homine, vel est ipse homo, vel aliqua pars eius; nam si esset aliqua substantia separata, illa profecto non dependeret in suis actionibus ex voluntate hominis, valde enim indecorum & inordinatum est, quod est superius atque nobilior, id esse sub voluntate, imperio, & potestate inferioris, & ignobilioris; quilibet autem substantia separata, secundum naturam nobilior est anima rationali. IIII. Voluntas rationalis est propria cuiuslibet hominis, nihil enim videtur esse tam proprium hominis, aut tam in eius potestate quam ipsum velle, sed voluntas & intellectus, sunt potentiae eiusdem animae atque eiusdem ordinis: ergo similiter etiam intellectus erit proprius cuiuslibet hominis, & non separatum quidpiam ab homine. V. Liberum arbitrium est in anima intellectiva, sed liberum arbitrium est aliquid hominis, & proprium cuiuslibet; alioquin quilibet homo non esset dominus suorum actuum, & non esset in potestate cuiuslibet, bene vel male opere, quare nemo deberet propter bene facta vel male facta, laudari aut vituperari, premiari aut supplicari: fieri, ergo &c. VI. Quilibet homo naturaliter appetit immortalitatem, nec appetit immortalitatem alicuius substantiae separatae ab ipso homine, sed suam ipsius quisque immortalitatem appetit; cum igitur haec immortalitas sit animi, erit is naturalis forma hominis. Antecedens igitur prima rationis his modis confirmatum est: Consequenter vero eiusdem ita probatur: aut enim homo est intelligens per aliquid ab ipso separatum; & hoc non, ut ex his quae proxime dicta sunt, perspicuum est, aut est

A intelligens se ipso toto, & hoc non, tum quia licet in substantiis simplicibus idem substantialiter sit quod operatur, & id quod operatur, tamen in substantiis compositis, haec duo inter se differunt; in his namque quod operatur, est compositum, id autem quo operatur, est aliqua pars eius: tum etiam quia ut innuit Aristot. 1. de Anima tex. 64. & 66. passiones & operationes animae sensitivae sunt in toto composito, quemadmodum etiam in eodem libro significaverat tex. 12. & 14. ut ipsum intelligere non ita se habet, ut potest, quod subiective tantum inest in anima rationali; quocirca bene Aristot. in 3. de anima, negat ipsum, commixtum esse materiae & corpori; & in 2. de Generat. animalium cap. 3. ait: cum actione mentis nihil communicare actionem corporalem: aut est homo intelligens per aliquam partem sui, nempe per materiam; & hoc non, quia materia non potest esse principium receptivum aut productivum actionis immaterialis, qualis est ipsa intellectio: aut homo intelligit per formam suam, sed intelligit per animam intellectivam, haec enim immediate producit & recipit intellectum, ergo anima intellectiva est vera & naturalis forma hominis. Unde Aristot. in 2. de Anima tex. 24. de finit animam esse id quod vivimus, movemur, sentimus, & intelligimus. Atque ita prima ratio sit explicata.

Exponitur secunda ratio qua simpliciter probatur animam rationalem nullo modo esse assilientem.

C A P. XXII.

SECUNDA ratio qua probatur animam immaterialem esse formam & partem essentialem hominis, est haec. Si anima rationalis non est essentialis forma & pars hominis, sed tantum ei assilientis, ergo est substantia quaedam completa habens quidditatem independentem a corpore, & liberam & absolutam ab omni eisdem & reverte essentiali ad corpus, demerit talis erit secundum substantiam, qualis

qualis est intelligentia mouens caelum, sed hoc est falsum, ergo &c. Maior est per se manifesta, nec vlla eget probatione; Minor autem ita probatur, operari sequitur esse & naturam quae est principium operandi, nam qualis est modus & conditio naturae, talis est modus & ratio ipsius operationis, si natura est materialis & dependens a corpore, operatio quoque erit materialis & dependens a corpore: si autem natura est penitus independens a materia & a corpore, similiter etiam operatio ab ea proveniens erit prorsus independens a corpore. Quare si anima rationalis est substantia completa, nec in esse, nec in quidditate villo modo dependens a corpore, propria eius operatio, quae est intellectio deberet esse omni modo independens a corpore, at nos experimur eam semper obiectivè dependere a corpore, hoc est a phantasmatibus, necesse enim est intelligentem phantasmata speculari, ergo falsum est animam rationalem esse substantiam completam sine habitudine quidditativa ad corpus. Sed dicit aliquis, animam rationalem posse dupliciter considerari, uno modo ut est intelligentia quaedam habens substantiam per se completam, & sic ipsam habere operationem quandam independenter a corpore, indeficientem, invariabilem, sibi que inseparabilem & coeternam, hoc est divinam quandam intellectionem, qua se & substantias superiores, sine villo discursu & commutatione phantasmatum, pura, simplici, ac intuitiva cognitione perpetuò contemplatur: Altero modo considerari posse, ut est assistens homini & in eo operans; & hac ratione eam habere operationem variabilem & obiectivè dependentem a corpore, hoc est intellectionem illam quam in nobis experimur fieri per phantasmata. quemadmodum Intelligentia mouens caelum, ut est Intelligentia, habet propriam operationem non communicatam caelo, nimirum intellectionem; ut autem est assistens caelo, habet aliam operationem communicatam caelo, nimirum motum circularem. Verum hoc responsum est admodum futile & plane fictitium; ponere enim in anima rationali praeter intellectionem quae fit per phantasmata, aliam quandam divinam & caelestem operativam, per quam & perpetuò,

A & quidditativè, & sine discursu, atque phantasmatibus, se, ac superiores intelligentias cognoscit, est merum figmentum. Nam, ut inquit Commentator, ex perimèntum sermonum veterum est, ut cōsistent cum rebus sensatis; & Aristot. in 3. lib. de Gene. anima. capit. 10. docet, cum ratio aduersatur sensui & experientiae, magis esse credendum sensui quam rationi, sic enim scribit, [Rationi tunc fides adhibenda est, si quae demonstrantur, concunant cum ijs quae sensu percipiuntur rebus.] sed animam rationalem habere in se intellectionem quandam perpetuam, sine discursu & phantasmatibus, nec ipsi experimur in nobis, nec vllum, huius rei aut signum aut vestigium tenemus, ergo id sine ratione, ac temere asseritur. Deinde, si anima rationalis haberet divinam illa intellectionem, frustra haberet illam alteram quae fit per phantasmata. Si dicitur, necessariam ei fuisse huiusmodi intellectionem, ut per eam cognosceret res sensibiles, & materiales; id sane frivolum est, nam per illam priorem, excellentiori, & diuiniore modo eiusmodi res intelligit: alioquin si talis cognitio rerum sensibilium qualis est in homine, perfectior esset quam earundem rerum cognitio, quam Deus & intelligentiae eminenter in se habent, oporteret similem modum cognoscendi res sensibiles, hoc est per phantasmata, Deo & Intelligentijs attribueri & inesse. Praeterea, quorsum anima rationalis exerceret operationem illam per phantasmata? An ut ipsa perfecteretur? ut ipsa iam est perfecta per priorem illam intellectionem divinam & perpetuam, & non conuenit perfectione substantiae penitus immaterialis, sumi ac dependere a re materiali, id est a phantasmatibus: An exercet illam operationem, non ut ipsa perfectionem aliquam in se acquirat, sed ut eam communicet homini? Verum hoc dici non potest, nam intellectio per phantasmata, cum sit operatio immans, non tranfit in hominem, nec illi communicatur, sed subiectivè remanet in anima rationali a qua produciatur: quare si anima rationalis non est pars hominis, sed substantia quaedam ab eo separata, intellectio illius nullo modo pertinet ad hominem, nec ad eius perfectionem confert, nec potest cum homine communicari. Intel-

Actio enim cum sit actio immanens, non potest ab una re produci & in alia re suscipi: sed in eo solum a quo producitur, harere & inesse potest. Sed veniamus ad tertiam rationem, qua contra Auerroistas & Platonicos pugnandum est.

Explicatur tertia ratio, qua contra Assistentiam animæ rationalis quam Auerroista finxerunt, acriter disputatur.

C A P. XXIII.

Tertia ratio sit hæc. Si anima rationalis non est forma dans esse homini, sed ei tantum assistens, vel igitur est una numero in cunctis hominibus, vel singulari sunt in singulis, ita ut ab initio mundi certus quidam numerus animarum conditus & constitutus fuerit, quæ diversis temporibus diversâ corpora humana ingrederentur & inhabitarent, quemadmodum placet Platonici: sed utranque horum non modo falsum, sed etiam absurdum & fabulosum est, ergo anima rationalis non est assistens homini, sed vera & naturalis forma eius. Maior manifesta est ex eo, quia tot fuerunt opiniones eorum Philosophorum qui existimaverunt animam rationalem esse assistentem; prior enim opinio attribuitur Auer. Themist. Theophrasto; posterior autem Platoni: minor probatur refellendo supradictas duas opiniones; Ac primum quidem quod non sit anima rationalis una numero in cunctis hominibus ex eo perspicuum est. I. Quia, nec credibile est, nec verò intelligibile, quo modo una numero intelligentia simul & immediate in se atque operetur in innumeris propemodum hominibus tantis locorum intervalis inter se distans, atque disjunctis. II. Cum defensores huius sententiæ pro certo & manifesto habeant, ex principio æterno & immutabili, non posse immediate provenire actionem aliquam vel effectum novum ac variabilem; quo pacto docent & affirmant

Figuratum Auer. de assistentia & unitate intellectus humani, resolutur.

A ex intellectu humano, quem aiunt esse Intelligentiam quandam quæ secundum substantiam & propriam operationem est æterna & immutabilis, immediatè proficisci intellectiões humanas quæ infinites innovantur atque variantur? Nam motus caelestis qui efficitur ab Intelligentia, multo aliter se habet; is enim licet secundum partes varietur, partes enim eius de novo incipiunt & desinunt, tamen secundum se totum, propter continuum fluxum ac successiõnem, nullo iniquam tempore interruptam semper idem numero uniformis & invariabilis perseverat. III. Virtus intellectiva illius Intelligentiæ, aut est infinita secundum rigorem, aut finita, infinitam esse ipsi non concederent: si finita, ergo non potest simul producere infinitas operationes, alioquin esset infinita: sicut enim Sol quia est finita virtutis, & quia est finita lucis, nequit simul infinita corpora illuminare, sed est definitum spatium quod potest sol illuminare, & ultra ipsum non potest; ita etiam virtus Intellectus humani non poterit simul illuminare phantasmatâ inferiorum hominũ, nec poterit exercere intellectiõnem in infinitis hominibus; quare virtus eius determinata est ad certum numerum intellectiõnem, & ad certum numerum hominum, in quibus simul operari potest. Hinc autem efficitur, vel homines qui simul in mundo existere possunt, per se determinari aliquo certo numero, quem pertransiri sit impossibile, nimirum ut talis numerus sit is ad quem virtus Intellectus humani se extendit ut simul possit operari: sed hoc valde remotum est a ratione, nam quemadmodum species rerum sunt determinatæ, sic specierũ indiuidua per se sunt indeterminata, quippe cum illorum multiplicatio proveniat ex indeterminata materiæ potentia; quare quibuscumque positus indiuiduis alicuius speciei, præteritum humanæ, nihil prohibet, aut repugnat, & pauciora illis, & plura existere. Vel si dicunt non esse determinatum numerum hominum, qui simul in mundo possint existere, cum sit determinatus numerus hominum, ut ostendimus, in quibus intellectus humanus simul potest operari, necesse est eos fateri, ultra talem numerum existere posse aliquos homines; quibus tamen

men Intellectus humanus non posset assistere nec in illis operari, quare illi non possent intelligere nec essent unius rationis cum alijs hominibus, si quidem homo & dicitur, & est homo, maxime propter uim intelligendi; quod quam sit absurdum, nemo non aperte uidet. III. Aut iste Intellectus humanus qui dicitur assistere hominibus, est ubique assistens omnibus rebus, & hoc non, quia cum non operetur in omnibus rebus, sed tantum in homine, frustra ei attribueretur talis assistentia: aut tantum assistit hominibus; & sic vel cum v. g. Petrus ex uno loco mouetur in alium, Intellectus ei assistens deserit eum, & tunc Petrus non posset intelligere, & saepe numero experienter homines se priuari facultate intelligendi tantummodo propter motum localem: vel comitatur Petrum quocumque ierit, & nunquam ac nusquam ab eo recedit; at si hoc dicitur, necesse est concedere intellectum, moto Petro, una cum eo moueri: aut igitur mouetur per accidens aut per se, non per accidens, nam quod mouetur per accidens ad motum alterius, habet se ad illud vel ut accidens ad subiectum, vel ut pars ad totum, vel ut locatum ad locum, tot enim modis contingit aliquid moueri per accidens: at nihil horum conuenit intellectui respectu hominis cui assistit. Nec potest moueri per se, nam secundum ipsos, nullum incorporeum & indiuisibile potest per se moueri motu locali, immo intelligentias quae mouent caelos, aunt nec per se, nec per accidens moueri propter motum suorum orbium. V. Cum intellectus applicat se alicui homini, qui recens generatur, aut cognoscit, id cui se applicat, aut non; si non cognoscit, ergo nescit quid agat, & sicut se applicat homini, posset applicare se vel bruto vel lapidi: si autem cognoscit, quaerendum est ab illis, per quid cognoscit eum cui de nouo se applicat? an per phantasmata eius qui de nouo generatur; sed in eo qui nunc generatur, nondum sunt ficta & expressa phantasmata: an per phantasmata aliorum hominum? at fieri potest ut alios homines lateat generatio illius hominis, ut si quis in absente, & remoto loco generatur extra notitiam aliorum. VI. Quando primum Intellectus aduenit homini? an ita-

tim ac formatus est in utero foetus? at cum tot annos postea non possit exercere operationes Intellectus, frustra tunc se ei adiungeret, & toto illo tempore assisteret: an aduenit ei cum primum aptus est habere usum rationis, quod dicitur contingere in fine primi septennij? at toto illo tempore praecedenti, non esset homo sed brutum, habens in se tantum animam sensitivam, si quidem nec esset intelligens, nec haberet in se Intellectum. Praeterea, cum tempus illud in quo incipit usus rationis, non sit idem in omnibus, sed alijs celerius, alijs tardius contingat, quo modo Intellectus determinate ac sine errore adueniret homini? qua enim ratione cognosceret quibus hominibus citius, quibus tardius se debet adiungere? VII. Si vnus numero Intellectus producit, & recipit in se intellectiones omnium hominum, cum diuersorum hominum non solum diuersae, sed etiam plerumque contrariae sint opiniones & electiones, quo pacto vnus numero intellectus simul tam diuersas & contrarias intellectiones ac uoluntates immediate poterit producere, & in se recipere? ut simul putet idem esse verum & falsum, bonum & malum, eandemque rem simul amet & oderit, nec ualeat exemplum Solis quod Themistius affert in 3. de Anima ad hanc rationem diluendam; (Sol inquit, cum vnus sit, nulla tamen & diuersa corpora simul illuminat, & varie illuminat propter uariam eorum corporum preparationem & affectionem, sic Intellectus, etiam si vnus sit, potest tamen in diuersis hominibus diuersas intellectiones elicere) nam, ut inquit commentator in 3. de anima comm. 1. Intellectus non per se ac immediate intelligit, sed per species intelligibiles quae eliciuntur a phantasmatis, & in intelligendo semper est coniunctus cum aliquo phantasmate: ex quo fit, ut quia simul se applicat ad uaria phantasmata & diuersis speciebus intelligibilibus afficitur, idcirco potest simul in diuersis hominibus uarias intellectiones habere, neque opinari idem esse verum & falsum, bonum & malum, implet contradictionem; quia Intellectus hoc non facit in eodem, nec secundum idem, sed in diuersis hominibus secundum diuersa phantasmata atque diuersas species,

Hoc inquam exemplum, & per fugiū The-
 multij, atque commentatoris, non est satis
 idoneum; ac firmum ad tuendam eorum
 sententiam; longē enim dissimilis ratio est
 illuminationis quæ a sole efficitur, atque
 intellectiōnis quæ producitur ab Intel-
 lectu; si quidem illuminatio non est actio im-
 manens in sole, sed transiens in res illumi-
 natas, quocirca licet ea, vna & simplex a
 sole procedat, tamen necessariō multipli-
 catur & variatur secundum multitudinem
 & varietatem eorum in quibus recipitur;
 at Intellectio non transit in phantasmata,
 nec in illis recipitur, non enim phantasma,
 cum sit materiale potest vel effectiue
 vel subiectiue concurrere ad intellectiō-
 nem quæ est immaterialis; cum igitur in-
 tellectio sit actio immanens, quæ ab intel-
 lectu producitur & in eodem recipitur,
 semper manet difficultas vel potius abstru-
 ditas, nimirum quomodo idem numero
 Intellectus, possit in se habere simul in-
 numerabiles intellectiōnes ac uolitiones,
 earumque plerasque omnino contrarias &
 pugnantes inter se? VIII. Si est unus nu-
 mero Intellectus, ergo secundum ipsos, qui
 mundum æternum faciunt, continget in-
 finitū eundem intellectum esse scientem,
 & ignorantem, uerum & falsum, stultum
 & sapientem, bonum & malum, miserum
 & beatum; quæ tam miserabili uicissitudi-
 ne, quid magis contra rationem? contra
 dignitatem intellectus? contra ordinem na-
 turæ; denique contra aliarum Intelligen-
 tiarum statum, & conditionem fingi po-
 test? Non esse igitur unam animam ratio-
 nalem assilicem cunctis hominibus,

quamuis multis alijs rationibus
 demonstrari possit, tamen
 ex ijs quas adduxi-
 mus, quæ sunt
 omnium
 fir-
 missimæ & optimæ, sa-
 tis, ut opinor decla-
 ratum est.

*Refellitur opinio Platoniorum de
 numero quodam definito A-
 nimarum rationalium
 a principio mun-
 di consti-
 tuto.*

C A P. XXXIII.

Non esse autem certum aliquem nu-
 merum animarum rationalium a
 principio constitutum, quæ diuer-
 sis temporibus in diuersa corpora seipsas
 insinuent, sicut opinantur Platonici, faci-
 le est intelligere ex his paucis quæ nunc
 subiiciemus. Primo, oportet et hominum,
 qui simul in mundo existere possunt, ne-
 cessariō definitum esse aliquem unum nu-
 merum, ultra quem non esset possibile exi-
 stere aliquem hominem, non enim possent
 esse plures homines quæm sint animæ ra-
 tionales. Deinde, oportet et magis ac ma-
 gis in dies minui numerum hominum, &
 semper pauciores nasci, nam cum semper
 in mundo sint aliqui iusti & sapientes uiri,
 post eorum obitum, collat animas eorum,
 secundum Platonem, consequi beatitudi-
 nem, vel igitur istiusmodi animæ cursum
 deserentes beatum statum, reuocabuntur
 ad corpora humana, sed in eo sanè fieret il-
 lis iniuria, idque esset contra rationem bea-
 titudinis, quam oportet esse stabilem, per-
 manentem, ac immutabilem; si autem non
 quam reuocabuntur, ergo numerus ani-
 marum, quæ inhabitant corpora humana,
 quotidie minuetur, cui etiam consequens
 est pauciores homines semper nasci, & exi-
 stere. Postremo, aut unio animæ rationalis
 cum corpore est secundum naturam,
 aut contra naturam, aut neutrum horum
 affirmari potest secundum hanc optio-
 nem Platoniam, non enim ipsi dicere pos-
 sunt eam esse secundum naturam, quip-
 pe cum sit ipsi animæ detrimentosa, & no-
 xia, siquidem anima ex ingressu in corpus,
 obliuiscitur secundum ipsos, omnium re-
 rum, quas antè sciebat; & ipsi uocant cor-
 pus sepulchrum & carcerem animæ, eique
 melius atque obtabilius esse solui atque
 liberari a corpore, quam eo inclusam, &
 uinctam

*Cōtra defi-
 nitū nume-
 rū anima-
 rū, & eorū
 assistentiam
 a Platone
 consiliam.*

vinciam teneri; quam ipsorum sententiam inopiens Aristot. in 1. de anima tex. 49. ita scribit [Laboriosum est intellectum esse commixtum corpori, & non posse ab eo absolui, idque fugiendum est, siquidem melius est intellectui, non cum corpore esse, sicut consuetum est dici, & multis placet.] Neque vero talis unio dici potest esse contra naturam, nam quod est prae- ter & contra naturam, teste Aristot. multis in locis, non fit semper nec ut pluri- mum, sed raro. Adde, quod non potest unio animae cum corpore non esse natura- lis & secundum naturam, cum separatio animae a corpore sit violenta, & contra natura- m, vt potè quam homo naturaliter re- fugiat, perhorrescat & maximo cum sen- su doloris sustineat; est enim mors ultimam, summam, grauissimam, & acerbis-

A sinum omnium terribilium. Verum de anima rationali, haecenus dictum siet plu- ra enim disserere, non est huius loci. Nam vel haec pauca quae nunc tractauimus, eo tantum consilio docuimus, vt ostenderemus animam rationalem, licet ea sit pars essentialis hominis, & forma quodammo- do Physica dans esse materiae; in eo tamen ceteris formis Physicis esse dissimilem, ac longe praestantiorern, quod per se ex- stat, quod fit a materia separa- bilis & immortalis, quod denique sit eterna- tis diuinitatis-

B que parti cepti.

Finis Libri Sexti.

[Faint, illegible text in the right margin, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

C ...

[Marginal notes in the bottom left corner, partially cut off.]

DE FORMA VT EST NATURA LIBER SEPTIMVS.

ETIMVS de Forma vniuersæ vt Forma est, quæ consideratio tota plane Metaphysica est, deinceps agendum est de Forma ut est natura, quæ tractatio est Physica, & ab Arist. in 2. lib. Physicorum explicata. Quæcunque autem pertinent ad huiusmodi tractationem, ea putamus explanatum iri commodissimè, si definitionem naturæ, quæ in 2. lib. Physic. tex. 3. posita est, copiosè ac diligenter explanemus. Etenim, ut auctor est Aristot. in 1. de anima tex. 11. & in 4. Physic. 31. ea vis est bonæ definitionis, ut non solum eius rei, quæ definitur naturam aperiat, sed etiam aditum patefaciat ad cognoscendas eius affectiones, magnamq; opem ferat ad omnes quæstiones & difficultates, quæcunque circa eam rem contingunt, enodandas. Definitio autem naturæ, hoc modo se habet. [Natura est principium & causa, ut moueatur & quiescat Id in quo est, primò per se, & non secundum accidens.] Nos igitur circa hanc definitionem, primùm exponemus nomen naturæ, quæ hic definitur: tum, singulas dictiones & particulas quæ sunt in definitione, sigillatim & subtiliter expendemus; ad extremum, graues quasdam & perobscuras quæstiones, quæ ex hac definitione exsurgunt diligenter explanabimus.

Declaratur nomen naturæ, & quot modis dicatur esse aliquid Naturale.

C. A. T. I.

DE Natura agit Metaphysicus, ut uideret apud Aristot. 5. Metaphysicæ tex. 5. ubi varias eius significationes distinguit; etenim Metaphysicus agit de substantia, cuius genera, & significationes explicare debet; substantia autem diuiditur in naturalem & diuinam, in mobilem & immobilem, ut patet in 12. Metaph. tex. 5. Physicus etiam agit de natura propriè & per se, prout est principium motuum naturalium. Natura enim non est nomen omnino absolutum, sed includit respectum ad aliud, quippe cum supra materiam, formam, & substantiam, addat hoc, quod est esse principii motus. Atque hoc fortè uoluit intelligere Simplic. in 2. Phys. super tex. 16. scribens naturam propriè sumptam, neque esse materiâ neque formam, sed habitatem & aptitudinem quandam ad motus naturales; quæ sententia Simplic. si præcisè, ac non eo modo quo diximus intelligatur, falsa est; illa enim habitas per se sumpta, neque est substantia, neque est per se causa motuum naturalium, nec est agens alicuius gratia, neque habet per multa alia quæ Arist. in 2. Phys. attribuit naturæ. Multæ autem sunt naturæ significationes. Boetius in libro de duabus naturis & una persona Christi, tradit quatuor significationes naturæ; primùm, inquit, natura capitur pro origine, siue substantia fuerit, siue accidens; & potest sic de finire. [Natura est earum rerum, quæ cum sint

Quatuor significationes naturæ secundum Boetium.

sint quoquomodo, intellectu capi possit.] dicit, [Cum sint,] quia Chymera, & alia figmenta, licet aliquo modo possint intellegi, tamen, quia non existunt, non obtinent nomen naturæ; dicit etiam, [Quoquomodo,] propter Intelligentias & Deos, quæ res, ægræ, & tenuiter ab intellectu nostro percipiuntur. Deinde pressius accipitur natura tantum pro substantia siue corporea siue incorporea, & sic definitur. [Natura est quod facere, aut pati, aut utrumque potest.] Deus, tantum est agens, materia, tantum patiens; Anima uero & alie res huiusmodi, & agunt & patiuntur. Præterea etiam angustius sumitur pro sola substantia corporea, & definitur sic ut definitur Aristot. [Est principium motus & quietis.] Postremo sumitur natura pro ultima & propria differentia cuiusque rei; unde dicitur aliam esse naturam auri, & aliam argenti, & varias esse naturas animalium, & potest hoc modo definiti. [Natura est inamquamque rem informans specifica differentia.] Hæc Boetius. Præter has significationes, sunt etiam alie: nam interdum sumitur natura pro notionem cuiusvis, siue fuerit ens, siue non ens; dicitur enim hæc esse naturam negationis, privationis & ipsius nihili, nonnunquam accipitur pro causis secundis, sic dicitur Deum, & Naturam nihil frustra facere; plerumque etiam sumitur pro universitate rerum ex quibus coagmentatus hic mundus constat, sic dicitur in Natura nihil esse otiosum, aut inordinatum; denique tot modis Natura capi potest, quot accipitur ipsum Naturale, de quo mox dicturi sumus. Vide significationes Naturæ, quas ponit Themistius in 2. Physic. super tex. 7. & Simplicius super tex. 16. Nomen uero Naturæ, non dicitur uniuocè, sed secundum prius & posterius de materia & forma; hoc enim Aristot. docet in 2. Physic. tex. 12. & in 5. Metaphy. tex. 5. affirmans formam esse magis naturam, quam materiam, & nomen naturæ conuenire materiæ propter ipsam formam, siquidem, ut scriptum est in 2. Physic. tex. 81. & 91. forma est finis materiæ; similiter etiam de natura corporis Cælestis, & rerum sublanariū non dicitur ut uocè, ut auctor est Averroes 2. Metaphy. tex. vlt. propterea quod æterno & corruptibili corpori nihil potest

A esse commune uniuocum; & quamuis si spe dicitur dignitas, nomen naturæ magis conueniat carlo, tamen si consideretur proprie significatio, & prima impositio eius nominis, magis conuenit rebus sublanariis, quod paulo inferius explicabitur. Deinceps, quot modis dicitur esse aliquid naturale, doceamus.

Porrò dicitur aliquid naturale sex modis. Primo quatenus opponitur uoluntario, & definitur esse id, quod fit sine consilio & deliberatione, sic dicitur nutrir esse naturale homini, at esse iustum uel sapientem, non est naturale sed uoluntarium.

II. Quatenus opponitur ei quod fit ab anima, & definitur id quod est determinatum ad unum; nā Peripatetici distinguunt Naturam ab Anima; quoniam Anima varijs modis, & secundum varias differentias positionis mouet ipsum uiuentem, Natura autem uno & determinato modo, uel sursum, uel deorsum, quare motus lapidis deorsum dicitur naturalis, motus autē progressiuis animalium appellatur uoluntarius. III. Quatenus opponitur Violento, & definitur id, ad quod res habet naturalem inclinationem atque propensionem: uiolentum autem dicitur, quod accidit rei natura ipsius repugnante: v. g. ferri deorsum lapidi naturale est, sursum autem uiolentum. IIII. Quatenus opponitur supernaturali, & definitur esse id quod fit ab agente naturali, modo naturali, & secundum ordinem naturalem. Unde Theologi dona & opera Dei diuidunt in naturalia & supernaturalia. V. Quatenus opponitur ei quod fit a casu, & definitur esse id quod ut plerimum & secundum intentionem agentis particularis, efficitur: a casu uero appellatur, quod raro contingit, ut monstra. VI. Quatenus opponitur Artificiali, quem admodum sumit Arist. in 2. Physic. tex. 2. definiens esse id quod in se habet principium motus & quietis; quantum autē inter Naturale hoc modo sumptum, & Artificiale interfit, declarabitur sequenti capite. Dicitur autem esse aliquid naturale, nō quia producat effectus naturales, sic n. Deus & Intelligentiæ essent res naturales, quippe cum sine causis omnium rerū naturalium nec appellatur aliquid naturale, quia productū sit modo naturali, uel per motum naturalem, etenim primus homo, res fuit naturalis, is tamen, non est

Quot modis dicitur esse aliquid naturale.

C

D

Cur dicitur aliquid esse propriè naturale.

productus modo naturali; similiter etiam velinone a Deo crearetur ex nihilo vel homo vel equus, res quidem productæ essent naturales, at modus productionis non esset naturalis est igitur atque uocatur aliquid naturale propterea quod habet in se insitum principium, & propensionem ad eum motum, quo ipsum mouetur. Verum quoniam Aristot. ex differentia, quæ est inter res naturales & artificiales colligit definitionem naturæ, quid inter has res differat, latius atque subtilius exponendum est.

*De differentijs inter res naturales
& artificiales.*

C A P. II.

Octo differentia inter res naturales & artificiales.

Multis modis res naturalis differt ab artificiali, sed nobis satis visum est octo præcipuas differentias hoc loco indicare. Prima hæc est: Res denominatur artificialis extrinsecus, nimirum ab arte: non enim res dicitur artificialis propter materiam aut formam simpliciter, quam habet in se, sed quia talis forma effecta fuit ab arte; naturalis autem dicitur res intrinsecè, quoniam habet in se naturam, quæ est principium motus. hanc differentiam tangit Aristot. 6. Metaphy. tex. 1. II. Effectus artificialis conuenit cum agente suo tantum secundum formam, nõ autem secundum esse; vt forma Scamni, est similis formæ quæ est in mente artificis, sed habet diuersum esse, nam illa est materialis & sensibilis, hæc autem immaterialis & intelligibilis: effectus verò naturalis potest conuenire cum suo agente, & secundum formam, & secundum esse, vt homo genitus cum generante. III. Omnes partes, & principia rei naturalis, sunt a natura, non enim ipsum animal tantum est a natura, sed etiam partes eius ut brachium, & caput; & principia eius, vt materia, & forma, in rebus verò artificialibus, quamuis res ipsa ut Statua dicatur esse ab arte, attamen non omnes partes & principia eius sunt ab arte, sed a natura; lignum enim, ex quo fit statua, est a natura: & hanc differentiam ponit Alexan-

Ader, vt refert Simplicius super primum textum libri 2. Physicorum. III. Omnis forma artificialis habet pro materia & subiecto ens aliquod actu completum, quod est corpus naturale, vt forma Statuæ habet pro materia res vel lignum: at forma naturalis potest immediate produci & in esse in materia primâ, quod perspicuum est in formis elementorum. Atque hinc fit, vt corpus naturale sit principium corporis artificialis, vt est apud Aristot. 2. de anima tex. 3. Hinc etiam fit, vt res artificialis videatur habere motum naturalem, videlicet propter materiam naturalem quam in se continet: quæ est causa alicuius motus naturalis; sicut lectus fertur deorsum propter pondus ligni ex quo est; ob hæc etiam causam euenire putatur, vt omnis forma artificialis sit accidentalis, & ut in re naturali, forma sit nobilior quam materia; in artificiali autem, e contrario materia sit nobilior quam forma. V. Res artificiales sunt certæ, ac determinatæ secundum formam & speciem; at secundum productionem, sunt contingentes & incertæ; exempli causa, forma Domus vel Scamni, secundum speciem suam est determinata; sicut etiam habet determinatum usum, & finem; effectio tamen domus, est contingens, quia proficitur ab artifice, qui operatur ex consilio & uoluntate. Res autem naturales utroque modo sunt determinatæ, nam & forma hominis, & materia, & generatio, & modus, tempus, locus, atque aliæ circumstantiæ, quæ generationem committunt, sunt naturaliter definitæ. VI. Formæ artificiales hærent extrinsecus tantum modo in superficie, vnde ars dicitur operari tantum superficietenus; formæ autem naturales intus sunt rebus; & intrinsecè uniuntur materiæ; hanc differentiam tradit Auerroes in Paraphrasi sua super libro de generatione animalium. VII. Materia prima habet potentiam & inclinationem ad formas naturales, non autem ad formas artificiales; quod duplici ratione probari potest. Primò, quia si materia haberet potentiam ad formas artificiales, eiusmodi formæ essent in potentia passiuâ materiæ, quæ potentia est naturalis: omni autem potentia passiuâ naturali, respondet etiam potentia actiua naturalis, alioquin inter agens & patiens nõ

Materia prima non habet potentiam ad formas artificiales.

non esset proportio; Si autem forma artificiales haberent potentiam passivam naturalem ex qua educerentur & potentiam actiuam naturalem a qua producerentur, non essent formae artificiales, sed naturales. Deinde si materia esset in potentia ad huiusmodi formas, ergo productio illarum esset naturalis; quia principium illius productionis esset in materia quae est natura; sicut generatio ignis ex aqua est naturalis propter materiam aqua, quae est in potentia ad formam ignis; non igitur bene Aristot. diceret, res artificiales nullum in se habere principium suae mutationis. Atque hoc etiam confirmat D. Thomas in 2. Physic. super tex. 2. scribens effectiones rerum artificialium non esse naturales, quia tamen habent pro materia aliquid naturale, tamen illud non est in potentia ad huiusmodi formas. VIII. Res naturales habent in se principium eius motus quo ipse mouentur, vel actiuum, vel passiuum, uel utrunque, res autem artificiales, quae tales sunt, nullum habent principium, atque hanc solam differentiam, ceteris ommissis, Arist. ponit in secundo Physic. tex. 2.

An forma artificialis sit principium alicuius motus: & an re differat a subiecto in quo efficitur & inhaeret.

C A P. III.

An forma artificialis sit principium alicuius motus.

Verum merito dubitari potest, an forma artificialis sit principium alicuius motus; nam ars cantandi videtur esse principium cantus in cantore: & ars saltandi, saltationis in eo qui saltat: in horologijs etiam, ars videtur esse principium eorum motuum qui in ipsis cernuntur: nonnumquam etiam per artem fieri solet, ut res melius & commodius moueantur, ut si quod erat quadratum fiat rotundum vel pyramidale, celerius & incitatus mouebitur. Sed hoc facile soluitur: etenim ars non potest efficere motum, potest tamen eum aliquo pacto determinare & modificare; ita vt hoc

A vel alio modo fiat, sicut patet in exemplis propositis; nam saltatio, vt est motus, fit a facultate naturali motiua, quae est in membris saltantibus, quod autem saltatio fiat hoc, vel illo modo, id est artificiosè, id proficitur ab arte. similiter motus horologii per se proficitur a ponderibus quae sunt in horologio, respectu quorum aliqui motus horologii sunt naturales, aliqui etiam violenti, nam motus ponderum dum fit deorsum, est illis naturalis; dum autem fit sursum, est violentus: prout autem motus horologii est ordinatus & determinatus ad certam quantitatem regulam & mensuram temporis; sic est ab arte. Corpus quoque rotundum, mouetur deorsum propter grauitatem naturalem, figura tamen rotunda, facit ut velocius moueatur, quoniam per hanc figuram melius descendit & dissipat medium aërem.

B Sed hic exoritur alia quaedam grauior difficultas, an forma artificialis re differat a corpore naturali in quo tanquam subiecto efficitur, & inhaeret. Hac de re diuersae sunt opinioniones. Vna est eorum qui opinantur, formam artificialem esse rem quandam diuersam a corpore naturali, quod est eius subiectum, his rationibus adducti. Primo, quae ponuntur in diuersis categorijs, re distinguuntur inter se, sed forma artificialis pertinet ad quartam speciem qualitatis, subiectum autem eius siue sit quantitas, siue substantia, ad alias categorias spectat, ergo inter haec est distinctio realis. Deinde, quia si re non differrent, ergo artifices nullam rem efficerent, quare ars non esset principium efficiendi aliquid, contra definitionem artis traditam ab Aristot. lib. 6. Ethicorum, ars enim definitur recta ratio factibilium. Postea, forma artificialis variat operationem, & determinat illam, ergo est aliquid ens reale. Postremo si duo sunt ita affecta inter se, vt vnum corrumpi possit altero incolumi & saluo, huiusmodi re differunt, sed forma artificialis potest corrumpi, salua penitus re in qua inerat, vt si dissoluitur domus nulla re earum ex quibus constat, corrupta, ergo &c. Ceterum nobis non est verisimilis haec sententia, exillamamus enim formam artificialem non re sed ratione tantum distingui a subiecto in quo est; nam

An forma artificialis sit res aliqua diuersa a subiecto in quo inhaeret.

D si re

si re differret, quotiescunque aliquis ce-
ram quampiam formaret atque figuraret
(posset autem ita facere pene infinitis mo-
dis) tot res produceret, & corrumpere-
t; quod est absurdum. Deinde, cum forma
artificialis non producat ex potentia ma-
teriae, ut ante dictum fuit, si esset res qua-
dam diuersa a corpore naturali, extrinse-
cus accederet, & ex nihilo produceretur;
quare productio eius esset creatio, & poten-
tius atque nobilior agens effectus, quam
natura: His accedit, quod ut tritum est
Philosophorum sermone, non sunt multi-
plicanda entia sine necessitate, debet enim
sapiens imitari naturam, quae nihil frustra
facit; sed ad ea omnia, quae de forma ar-
tificiali dicuntur & traduntur declaranda
tendendaque, satis est dicere eiusmodi for-
mas non re, sed ratione tantum distingui,
ergo frustra ponuntur distingui re. si enim
dixerimus formam artificialem esse tantum
modum quendam, seu determinationem
quantitatis, per quam quantitas aliter &
aliter se se habens varias induit figuras, fa-
cile occurrerit omnibus argumentis, quae
superius exposita sunt contra hanc senten-
tiam. Quod enim primo argumento dicitur,
quacunque pertinent ad diuersas cate-
gorias ea distingui re, falsum est: satis
enim est ea distingui ratione, ut mani-
festum est in actione, & passione. Secun-
dum item argumentum nihil concludit,
nam licet artifices non faciunt rem aliquam
nouam & diuersam, faciunt tamen, ut res
alio & diuerso modo se habeat, quod nul-
lum inuit ad operationem & meliorem vi-
sum rei. Tertium autem argumentum pa-
ri facilitate soluitur, forma enim artifi-
cialis, non est principium motus, sed est de-
terminans, & modificans motum, ut su-
pra declaratum est; quod sane non ex eo
accedit, quia sit res diuersa, sed quia est di-
uersus motus rei. Postremo, quod in vl-
timo argumento asseritur, ea re distingui
quorum vnum potest esse sine alio, quamuis
sit apud Scotistas certissimum ac cele-
bratissimum axioma, tamen nec alijs viris
doctis, nec verò nobis probatur, depre-
henditur enim esse falsum in materia &
priuatione, in quantitate & figura, in fun-
damento & in relatione, & in alijs mul-
tis; in quibus vnum potest esse sine alio,
nec tamen inter se differunt secundum rem.

A In quo licet Scotista repugnent, tamen a
nobis fiat ratio, & aliorum serò omnium
authoritas. Loquimur autem nos in hac
disputatione, de effectibus artificiosis, qui
omnino sunt ab arte, ut est domus & sta-
tua; non de ijs qui ab arte quidem sunt,
tamen instrumentis & administrata natu-
rae, ab ipsa vero natura tanquam prin-
cipali agente, ut est sanitas, & quae vel Medi-
cina, vel Agricultura arte conficiuntur.
Sed eiusmodi effectus sunt sane naturales
simpliciter, secundum quid autem, arti-
ficiales. Verum quia de natura quam desig-
nare volumus satis dictum est, transcamus
ad excutiendas particulas definitionis eius.
B Sic autem habet definitio Naturae, [Prin-
cipium & causa ut moueatur & quiescat
id in quo est, primo, per se, & non secun-
dum accidens.]

Declarantur particula defini- tionis Naturae.

C A P. IIII.

C Prima pars definitionis Naturae, est
illa, [Principium, & Causa.] Alber-
tus putat nomen naturae conuenire ma-
teriae, formae, & priuationi; & propter ma-
teriam quidem, ac formam, dici causam,
ob priuationem autem, uocari principium,
quia priuatio est principium a quo inchoat
motus naturalis. Sed non uidetur de-
finitio naturae posse conuenire priuationi,
nam mox Aristot. subiungit. [Primo, per
se, & non secundum accidens.] At primo
libro Physicor. tex. 66. scriptum est, priua-
tionem esse causam per accidens. deinde
D in 2. Physic. tex. 4. diuiditur natura tantum
in materiam & formam: quid multa? pri-
uatio nequit dici esse principium quietis.
Alij autem, nomen principij significare causam
efficientem, qualis est forma, nomen
autem causae, significare principium pas-
suum, cuiusmodi est materia. Nonnulli
putant nomen principij poni pro alijs causis;
nomen autem causae, pro causa finali:
natura enim quae est forma, est finis ge-
nerationis. verum haec interpretatio pa-
rum firma est, & videtur ab illo pro ipso-
rum arbitrio conficta; cum nomen causae
&

Cur natu-
ra dicatur
principium
& causa.

& principij indifferentem pro omni genere causæ apud Arist. vsurpatum reperitur: Præterea, si forma prout est finis generationis, nondum actu est, qui fieri potest, ut sit ea ratione natura, quæ est principium motus & quietis in eo in quo est: Non desunt etiam, qui consent his duobus vocabulis tantum significari principium actiui, quod est forma, existimant enim nomen naturæ tantum conuenire principio actiui & formæ. Quod sanè si ita esset, nulla profecto generatio esset naturalis, nihil enim seipsum actiue generat; nec alteratio elementorum naturalis esset: cum enim elementa sint corpora simplicia, non possunt actiue alterare seipsa. Nos igitur opinamur, quemadmodum primo libro Physicorum illa tria vocabula, principium, causa, & elementum, sæpe vsurpata fuerunt pro eodem, sicut a nobis in 3. libro huius operis declaratum est, sic etiam hoc loco duo hæc vocabula: [Principium & Causa] indifferentem sumi pro eodem, & illis significari tam principium actiui quam passiuum; nam quædam res naturales habent in se solum principium passiuum sui motus, ut de generatione & alteratione elementorum manifestum est; quædam verò etiam actiuum, vt apparet in motibus animantium.

Secunda pars definitionis est illa, [Vt moueatur, & quiescat id in quo est.] Non enim natura dicitur, quia id in quo est, moueat aliud, vt v.g. quod ignis calefaciat aliud, hoc enim dicitur potentia, quæ definitur 5. Metaphy. principium transmutandi aliud in quantum aliud; sed natura dicitur quia est causa ut moueatur id in quo ipsa inest, vt quod ignis possit moveri sursum, vel ab alio alterari. Differentiam autem inter potentiam & naturam, tangit Aristot. 3. de Cælo tex. 28. dicitur autem natura principium motus & quietis, non simul, nam sunt opposita, sed successiue: non in omni re naturali utrumque, sed alterutrum præstans; omnes enim res naturales, vel tantum mouentur, vel quiescunt tantum, vel partim mouentur, & quiescunt, ut ait Aristot. octauo Phys. tex. 21. Et quamuis hoc loco nomen motus sumatur ample pro Anni specie motus, præcipue tamen conuenit motui locali, quippe qui sit prior, & perfectior alijs, & commu-

nis omnibus rebus naturalibus, & certissimus index naturæ cuiusque rei naturalis; vide Aristot. 4. Physic. tex. 1. & octauo lib. Physic. tex. 56. vnde ipsemet Aristot. 1. lib. de Cælo tex. quinto. definitionem naturæ præcipue accomodat motui locali, ex quo etiam concludit, cælum habere diuersam naturam a corporibus sublunarijs, propterea quòd habet diuersum motum localem.

Tertia pars definitionis, est illa. [Primo.] Idem vt placet Græcis, immediate, & non propter aliud; nam lectus mouetur quidem deorsum, verum non primò, sed propter aliud, nimirum propter lignum vel ferrum quod in eo est. vel aliter, ut Latinis placet; Primo, idest principaliter, & non instrumentarie, ita vt sic excludatur accidentia, quæ licet sint principia motus, ut gravitas & leuitas motus localis, calor & frigus alterationis, tamen non sunt principia primaria, sed tantum instrumentaria; principale enim principium est forma substantialis, quæ ad operandum vtitur accidentibus quasi instrumentis. Quare nomen naturæ non conuenit accidenti, non enim accidens est natura, sed potius res secundum naturam, vt Aristoteles innuit in secundo Physicorum, textu quinto. Restat vltima illa pars definitionis. [Per se.] Hic Græci repetunt discrimen inter primum & per se, traditum ab Aristotele primo Posteriorum. Verum quid Aristot. intelligit hoc uocabulo, per se, exponit eo quod proxime subiungit, [& non secundum accidens] ut per se. nihil aliud sit, nisi quatenus tale est, terra enim deorsum mouetur per se, idest quatenus terra, lectus autem non per se, quia non quatenus lectus, sed quatenus ligneus est. Signum autem eius quod est per se, & eius quod est secundum accidens, est posse separari inuicem vel non posse, quemadmodum ipsemet Aristot. docet exponens hæc uocabula; etenim medicus per se medetur, quia mederi non potest separari a medico, nullus enim scienter & ex arte mederi potest, qui non sit medicus; at medicus per accidens ædificat, potest enim ipsum ædificare separari a medico; multi enim ædificant qui non sunt medici, & multi sunt medici qui non ædificant. Atque hæc quædam est

est differentia eorum dictionum, quæ sunt in definitione naturæ. Sed prius quàm hinc abeamus, diluenda sunt nonnullæ dubitationes, quæ circa ea, quæ adhuc diximus, occurrunt.

Explicantur quatuor Dubitationes.

C A P. V.

An res sit pura principium.

Prima Dubitatio est, quomodo natura sit per se principium quietis, cum quietis sit privatio & non ens? Respondeo, nomen quietis bifariam sumi, vel pro nuda cessatione motus præcisè, & sic est pura privatio non habens per se principium, & ita non accipitur hoc loco, vel sumitur pro eo quod est manere in suo loco naturali, nihil enim est aliud ignem quiescere, quàm manere in loco naturali, & hoc modo sumpta quietis, est perfectior motu, quoniam est ipsius finis; idcirco enim mouetur corpus simplex, ut perveniat ad suum locum naturalem, & in eo maneat; & sic quietis habet principium per se, nam gravitas terræ, quæ facit eam moveri ad suum locum, eadem facit etiam quando ad eum pervenierit, vt in ipso maneat, nec inde, nisi vi depulsa, dimoveri queat. II. Dubitatio. Non omnis res naturalis videtur moveri & quiescere, nam terra semper quiescit, cælum autem semper movetur. Verùm hoc ita soluitur. Terra secundum se totam quiescit, tum quia est centrum, circa quod movetur cælum; id autem circa quod movetur aliquid, debet esse firmum & stabile, vt ait Aristot. in libro de Motu animalium, & 2. libro de cælo tex. 17. tum etiam, quia est sedes & domicilium animatum, quamobrem eam fixam & immobilem esse, necesse fuit. Movetur autem terra secundum partes suas, & quia in corporibus simplicibus eadem est natura partium quæ est totius tam secundum motum, quam secundum locum, ideo quod parti convenit, potest toti etiam attribui. Cælum autem, quamvis semper moveatur, id tamen non obstat de finitum naturæ; nam illud, [Vt moueatur & quiescat.] legendum est non coniunctè, sed disiunctè, quemadmodum placet Porphyrio, Simplicio, & Auctori; ita

A vt natura in aliquibus sit principium motus, in aliquibus quietis, sed hoc infra latius & accuratius explicabitur. III. Dubitatio. Natura est potentia quadam naturalis rationis expertis, ergo nequit facere duo contraria, cuiusmodi sunt motus & quietis, hoc enim interest auctore Aristot. 9. Metaphys. tex. 3. inter potentias rationales & irracionales, seu naturales, quod illæ possunt duo contraria facere, vt medicus sanitatem & ægritudinem: hæc vero minime, sicut ignis potest quidem calcescere, non autem frigescere, Respondet, illud Aristot. dictum intelligendum esse de contrariis, non autem de ijs, quæ opponuntur privatiue, cuiusmodi sunt motus & quietis. præsertim cum hæc ita se habeant, vt vnum sit propter aliud, nam in animalibus natura principaliter intendit motum & operationem; per accidens autem quietem, sicut de somno & vigilia animalium docet Aristoteles in libro de Somno, in elementis autem principaliter intendit quietem illorum, huius autem gratia motum efficit. IIII. Dubitatio. Quomodo ex differentia quæ est inter res naturales & artificiales rectè colligitur ab Aristot. definitio naturæ? Respondendum est, secundum Alexandrum, & Auctorem colligi hoc syllogismo hypothetico, si res naturales, quæ tales sunt, differunt a non naturalibus quoniam habent in se principium motus & quietis, ergo natura est principium motus & quietis: id enim propter quod sic differunt, proculdubio non est aliud quàm natura; sed res naturales differunt a non naturalibus, quoniam habent in se principium motus & quietis, ergo natura est principium motus & quietis. At secundum Simpliciam, syllogismo categorico in prima figura colligitur ad hunc modum; naturalia differunt a non naturalibus quoniam habent in se principium motus, sed natura est id per quod naturalia differunt a non naturalibus, ergo natura est principium motus & quietis. Secundum autem D. Thomam colligitur hoc syllogismo tertie figure, naturalia differunt a non naturalibus, quoniam habent in se principium motus; sed naturalia differunt a non naturalibus, quoniam habent naturam, ergo natura est principium motus & quietis.

Quo-

Quocunque autem horum trium modorum fiat talis deductio, constat eam esse per se certam & manifestam. Nam quantum dubium sit, an omne quod mouetur habeat in se principium actuum sui motus, sicut de motu locali elementorum ambigitur; & an in omni motu, mouens sit re distinctum a mobili, nemini tamen dubio, aut obscurum esse potest, omne quod mouetur motu naturali, sic moueri propter instanti sibi naturam. Restat nunc, ut quod tertio loco propositum fuit, graues quasdam ac perdifficiles quaestiones explicemus.

Prima quaestio, An definitio Naturæ conueniat Cælo.

C A P. VI.

Motum cæli non esse naturalem opinio multorum.

DVæ sunt opiniones eorum qui putant definitionem naturæ non conuenire cælo, una est eorum qui arbitrantur motum cæli non esse naturalem, ex quo fit necessario ut cæli substantia non sit natura; quæ 2. Physic. definitur. Huius opinionis assertores sunt Auicenna, Scotus, Albertus, Durandus. Rationes Auicennæ & Scoti sunt hæc. I. Omnis motus naturalis fit ab imperfecto ad perfectum, & ab innaturali dispositione ad perfectum, & ab innaturali dispositione ad naturalem, sed motus cæli non est talis: cælum enim semper habet perfectam & naturalem dispositionem, ergo motus cæli non est naturalis. II. Motus naturalis habet terminum à quo, & terminum ad quem, sed hi termini non reperiuntur motu circulari cæli, ergo &c. III. Motui naturali opponitur quies, nunquam enim cælum quiescit: nec verò aptum est quiescere, ergo &c. Rationes Alberti quibus idem confirmat sunt hæc. I. Motus cæli fit ab intelligentia, quæ non est natura cæli, quippe cum sit substantia immaterialis operans per voluntatem & intellectum, ergo &c. II. Nullus motus naturalis est infinitus: natura enim, ut est apud Aristot. 1. de Gene. animal. cap. 1. horret infinitum; sed motus cæli est infinitus, ergo &c. III. Motus naturalis non fit in loco naturali, cum enim res est in loco suo naturali, non mouetur sed

A quiescit: sed cælum existens in suo loco naturali mouetur, ergo eius motus non est naturalis. Rationes quoque ad idem probandum Durandus affert sunt hæc. I. Unius corporis simplicis unus tantum est motus simplex naturalis, quemadmodum in 1. de cælo scriptum est: nam cum forma corporis simplicis sit una & simplex, nequit esse causa nisi unius motus naturalis; sed in cælo simul sunt multi motus, ut in luna est motus ab ortu ad occasum, & alius ab occasu ad ortum, & alius epicycli, ergo tales motus non sunt naturales. nec ualet dicere unum esse tantum.

B modo motum proprium cuiusque cæli, cæteros autem esse communes & inesse inferioribus cælis propter superiores; cum enim omnes cæli sint unius speciei, non potest in ipsis esse tanta diuersitas motuum naturalium. II. Omnis motus naturalis fit propter absentiam alicuius perfectionis, quæ per talem motum acquiri debet, sed nulla perfectio abest cælo, quæ per motum ipsius acquiri possit, ergo &c. III. Si motus cæli esset naturalis, ergo quæ & cessatio a tali motu esset uolenta; quare cum in fine mundi debeat cælum quiescere, tunc esset in dispositione uolenta & deteriori quàm nunc est, quod uideretur absurdum, tunc enim melior atque præstantior erit mundi status: & certe nullum uolentis potest esse perpetuum, quies autem illa cæli erit perpetua. Vult igitur Durandus motum cæli; neque esse a natura, neque ab anima, sed esse ab Intelligentia, quæ cum libere & contingentem cælum moueat, facit ut motus eius sit plane uoluntarius, nec dici debeat naturalis nisi secundum quandam conuenientiam & analogiam.

C Altera opin. eorum est, qui negant hanc definitionem naturæ conuenire cælo, non quia cælum non sit corpus naturale, aut quod motus eius non sit naturalis, sed quia putant Aristot. in 2. lib. Physic. ubi definitur naturam, consilium & propositum fuisse, non omnem naturam, sed eam tantum quæ est in rebus corruptibilibus, desinendo explicare; cui opinioni fidem facere conantur his argumentis. I. Quia de ipsdem principijs agit Aristot. in 2. lib. de quibus egit in primo libro Physicorum: sed in primo egit tantum de principijs rerum corrupti-

ruptibilium, sicut ipse declarat 1. Physic. tex. 68. ergo etiam in lib. 2. agit de natura quæ est tantum in rebus corruptibilibus. Deinde, Themistius exponens definitionem naturæ, discretis uerbis docet cælum ea definitione minime contineri, ita scribens. [Diuinum & cæleste corpus excipio, quod sempiterno & irrequieto motu ciatur, in quo natura est quidem principium motus, non etiam causa quietis.] Postea, Aristot. videtur hoc significare in 8. Metaph. tex. 9. his uerbis, [naturæ etenim solâ perfectio quis ponet eam, quæ in corruptibilibus est, substantiam.] præterea illa particula definitionis, [ut moueatur, & quiescat] non potest bene accommodari cælo, utpote quod semper moueatur, nec unquam aptum sit quiescere; moueri enim & quiescere tantum conuenit in res corruptibiles. Postremo, Aristot. exposita definitione naturæ, mox diuidit naturam in materiam & formam, & inquit, naturam semper esse aut subiectum aut in subiecto, & in definitione naturæ dicitur, quod est causa, ut moueatur id in quo est, quæ omnia indicant eam tantum naturam definiti, quæ est in rebus compositis ex materia & forma, quod non competit cælo, præsertim secundum opinionem multorum, qui uolunt cælum esse simplicem substantiam. Quamuis igitur naturæ definitio possit aliquo modo accommodari cælo, tamen neque propriè ei conuenit, neque fuit intentio Aristot. ipsum includere in huiusmodi definitionem; cuius rei haud obscurum signum est, quod Aristot. in 1. tex. 2. lib. Physic. enumerando genera rerum naturalium, ut inde colligeret definitionem naturæ, nullam cæli fecit mentionem.

Explicatur uera sententia, refellendo supra dictas opiniones, & demonstrando motum cæli esse naturalem.

C A P. VII.

Probatnr multis argumentis,

Verum prima sententia falsa est, secunda uerò non nihil probabilis; sed omnisi maxime probabilis est ter-

tia opin. quam sequuntur Græci, Auer. item & D. Thom. qui censent hac definitione naturæ cælum etiam comprehendendum quod quidem facile demonstrari potest his argumentis. Primo, Aristot. 1. de Cælo tex. 5. probat cælum habere aliquem motum naturalem, quoniam est corpus naturale habens in se naturam, [natura autem, inquit, ut diximus, est principium motus.] quibus uerbis clarissime significat & cælum esse corpus naturale, & motum eius naturalem esse, & definitionem naturæ traditam in 2. Physic. ei conuenire, idque non solum illo loco, sed etiam per alios textus qui sequuntur in eodem lib. usque ad tex. 17. planum facit. Deinde cælum est corpus naturale, ut patet ex 3. lib. de cælo tex. 1. ex primo de Partibus animalium cap. 5. ex 8. lib. Metaph. tex. 1. & 12. ex lib. 12. Metaph. tex. 5. sed omne corpus naturale habet motum naturalem, impossibile enim est, ut inquit Auer. 1. de cælo comm. 81. esse corpus ali- quod naturale sine motu naturali, tum quia propter hoc uocatur naturale, tum etiam quia alioquin tale corpus esset otiosum; ergo cælum habet motum naturalem, & habet in se naturam quæ est principium talis motus. Postea, motus circularis, quo cælum uoluitur, aut est ei naturalis, aut uiolentus; non est autem uiolentus, tum quia est perpetuus, nullum autem perpetuum est uiolentum; tum etiam quia motus qui uni corpori est uiolentus, alij est naturalis, ut docet Aristot. 1. lib. de cælo, circularis autem motus nequit ulli alij corpori esse naturalis quam cælo, relinquitur igitur, ut is motus sit naturalis cælo. Atque hæc tota argumentatio est Aristot. 1. de cælo. Præterea, omnis res naturalis habet naturalem propensionem ad suam operationem & perfectionem, sed propria cæli operatio & perfectio est motus circularis; nam si is non est, quid aliud fingi potest? ergo cælum habet naturalem propensionem ad motum circulearem; quare talis motus est ei naturalis. Ad extremum, quæ sunt necessaria ad efficiendum motum circulearem, ea omnia naturaliter in cælo insunt, ergo & ipse motus circularis est ei naturalis; primum enim cælo inest figura rotunda, abest grauitas & leuitas, est si substantia incorruptibilis carensque contrario, quæ omnia requiruntur ad efficiendum motum circulearem.

Atque

Atque harum rationum prima quidem, re-
fellitur fecunda opinio, cæteris autem, con-
futatur prima sententia.

*Quomodo
motui cali
fi natura
lia.*

Est autem motus circularis naturalis ca-
lo ratione principij passivi, quia in caelo est
quædam habitas, & propensio ut mouea-
tur motu circulari: ratione autem princi-
pij actiui quod est Intelligentia, potest ali-
quo modo dici naturalis, & aliquo modo
non; etenim Intelligentia, si proprie lo-
qui uolumus, non est natura calis, quia non
dat esse illi, neque est pars ipsius, neque
quidditatiua eius consideratio ad Physi-
cum pertinet: potest tamen aliquo modo
dici Intelligentia natura calis, tum quia si-
cut naturam calis consequitur ut mouea-
tur circulariter, ita ut si uideret illo motu,
ipsum esset imperfectum, sic etiam (secundum
Peripateticos) naturam Intelligentiæ
consequitur ut ipsa moueat calum, quem
motum si non ederet, esset (auctore Ari-
stotele. 12. Metaph.) otiosa & imperfecta;
tum etiam quia Intelligentia perinde mouet
caelum ac ipsum est sua natura apta
moueri, non secus ac si esset eius forma &
natura, mouet enim Intelligentia caelum
secundum eas differentias positionis, & tan-
ta celeritate nec maiori nec minori quam
conuenit naturali propensioni calis. His
accedit, quod & natura calis & ratio mo-
tus circularis possunt, ut Intelligentia sit
mouens ipsum, & non aliud mouens. Nam
cum caelum sit substantia simplex, non
potest moueri a se, siquidem mouens & mo-
tum debent esse diuersa, nec potest moueri
ab alio corpore, quia caelum est primum
omnium corporum, & sic res procederet
in infinitum; quare moueri debet ab ali-
quo mouente incorporeo, cuiusmodi est
Intelligentia. Motus item circularis, quia
cæret principio & fine, & est perpetuus, non
potest effici nisi a mouente per intellectum,
quod sit perpetuum. Et quia motus calis
est causa efficiens & conservans omnium
animantium sublunarium; & quia ex eo
pendet totius mundi corporei ordo, guber-
natio & perfectio; & quia eo sublato In-
telligentia nullam habere viderentur cum
hoc mundo sensibili & mobili coniunctio-
nem atque connexionem; denique quia
nulla res inanimata potest se ipsam in suo lo-
co naturali per se mouere: ob has om-
nes causas, necesse est motum calis ab In-

*Motum ca-
li non ab al-
io quam ab
Intelligen-
tia posse
effici.*

A Intelligentia effici. Sed hac de re possunt le-
gi ea quæ scribit Auer. 1. de caelo comm. 5.
& 2. de caelo comm. 3. & in disputationibus
contra Algazelem per totam 14. disputa-
tionem. Quod autem motus calis sit natu-
ralis ratione principij passivi confirmat
D. Tho. in 2. Physic. super tex. 2. his ver-
bis. [Motus localis corporum caelestium
est naturalis, licet sit a motore separato, in
quantum in ipso corpore calis est potentia
naturalis ad talem motum.] Et in 1. p. q.
70. art. 3. ad 4. ita scribit, [Motus corporis
caelestis est naturalis, non propter princi-
pium actiuum, sed propter principium pas-
siu; quia scilicet habet in sua natura apti-
tudinem, ut tali motu ab intellectu mouea-
tur.] Et ibidem in responsione ad quin-
tum docet eiusmodi motum posse dici natu-
ralem, ut tali motu ab intellectu mouea-
tur hoc modo scribens, [Cælum dicitur
moueri seipsum, in quantum componit
ur ex motore & mobili, non sicut ex ma-
teria & forma, sed secundum contactum vir-
tutis, ut dictum est, & hoc etiam modo po-
test dici, quod eius motor est principium
intrinsicum, ut sic etiam motus calis possit
dici naturalis ex parte principij actiui, sicut
motus uoluntarius dicitur esse motus natu-
ralis animali, in quantum est animal, ut di-
citur in 8. Physic.] Hæc D. Tho.

*Refelluntur qui putant Intelligentiam
esse veram formam & na-
turam calis.*

C A P. VIII.

Q Vidam autem memoria nostra Phi-
losophi in primis nobiles, in scri-
ptis suis reliquerunt, Arist. sensisse
Intelligentiam re vera esse naturam calis,
nempe talem qualis hic definitur, quod his
argumentis persuadere conantur. 1. Cælum
est vere animatum, tum quia id ait
Aristot. in 2. de Cælo tex. 13. & 67. tum
etiam quia animatum est nobilissimum
inanimatum, & quia autem multo nobilissimum est cor-
poribus sublunariis, in quibus tamen mul-
ta sunt animata. Sed cælum non est ani-
matum anima negatiua aut sensitiua, ut
patet, ergo intellectiua quæ est Intelligen-
tia, omnis autem anima est natura eius
cuius

*Antonius
Miradula
nus in ope-
re de eger-
sione singu-
laris certis
minis.*

cujus est anima, relinquatur igitur Intelligentiam esse naturam cæli. Deinde cælum non est tantum materia, quia non ageret in hæc inferiora, nec haberet determinatam existentiam & quantitatem, & alia per multa accidentia, præsertim autem lucem; non est etiam tantum forma, quia non moteretur per se, ergo est ex utraque compositum; forma autem eius non est materialis, alioquin esset corruptibile cælum; si autem est immaterialis, erit Intelligentia. Postea, tota definitio naturæ conuenit Intelligentiæ, vt patet expendendo omnes particulas eius. Amplius, si motus cæli extrinsecus sit ab Intelligentia tantum assistente; ergo est uiolentus, Aristot. enim 7. Physic. tex. 10. ait quod extrinsecus mouetur ab alio, id moueri uiolenter. Præterea, secundum Aristot. in 8. Physic. mobile a se, prius & nobilissimum est quam mobile ab alio, sed, cælum est primum, ac nobilissimum omnium mobilium & mouetur ab Intelligentia, ergo ea non est extra cælum, sed intra ipsum uera eius forma existens.

Hæc illi. Contra quos pauca quædam nunc dicemus, nam latius, & opinionem eorum resellere, & rationes soluere, non est huius loci, sed eius in quo disputatur, an Cælum sit animatum. Ac primum, si intelligentia est natura Cæli, ergo quiddam eius consideratio pertinet ad Physicum, nam omnis forma, quæ est natura, est Physica, & qui considerat materiam, idem etiam, vt scriptum est in 2. libro Physicorum, debet considerare formam eius: Physicus autem considerat materiam cælestem, ergo idem quoque quiddam eius considerabit Intelligentiam, sed hoc est contra Aristot. in enim in 2. Physic. 26. & 71. atque 73. ait formas separabiles a materia, & quæ mouent ac non mouentur, non esse doctrinæ Physicæ, & in 6. Metaphysicæ ea potissimum te distinguit Metaphysicam a Physica, quod hæc agit de formis materialibus, illa de abstractis; & propter intelligentiæ inquit lib. 6. Metaphysicæ, Metaphysicam esse priorem atque nobiliorem Physicæ, alioquin si Intelligentiæ non essent, fore vt Physicæ esset prima Philosophia, & in 12. Metaphysicæ tex. quinto, inquit omnem substantiam mobilem esse considerationis Physicæ, immobilem autem, minimè. Et sane si intelligentia est

A natura cæli, necesse est eam motu cælestium moueri per accidens, quam tamen Aristot. affirmat, nec per se, nec per accidens, mobilem esse. Cumque materia sit propter formam, cur opus fuit vt intelligentia informaret cælum? an propter esse eius? at per se subsistit eum sit immaterialis; an ob propriam eius actionem? at ea eum sit perfecta intellectio, non indiget corpore nec subiectiuo, quia intellectio præsertim Intelligentiarum est omnino immaterialis; nec obiectiue, quia intelligentia non eger sensibus aut phantasmatibus sicut nos, ad intelligendum; nec opus est ad efficiendum motum circula-

B Rem cæli ut intelligentia sit eius forma, satis enim est vt sit ei assistens & moueat ipsum sicut natura sua moueri aptum est. Rationes autem omnes contrariæ supra posite, hæc una solutione breuiter & facile diluuntur. Cælum sumptum pro coniuncto & aggregato ex orbe & Intelligentia, potest dici quodammodo animatum: & est nobilissimum cunctis rebus sublunariis; & est mobile a se, vel mouens seipsum; & sic, Intelligentia non est externum sed internum mouens cæli. Plura his de rebus non scribimus, ne si in his docendis longiores & accuratiores simus, quæstiones, ab eo quod nunc agitur longe remotas, alieno loco inepte tractare uideamur.

Soluntur rationes primæ sententiæ eorum qui negant definitionem naturæ conuenire Cælo.

C. A. P. IX.

Nunc respondendum est ad rationes prioris sententiæ. Argumenta Scoti & Auicennæ, facile soluntur hac una distinctione. Duplex est motus naturalis localis, unus rectus, alter circularis. Rationes ipsorum uim & robur habent in motu recto, non autem in motu circulari. Sic etiam solui debent duæ posteriores rationes Alberti; nam prima ratio eius tantum concludit motum cæli non esse naturalem ratione principij

Intelligentiæ non esse uerā formā & naturā cæli.

pij actiui, quod vt diximus, non est proprie natura cæli, & hoc nos sponte concedimus. Quod autem in secunda ratione dicit naturam horrere infinitum, & motum cæli esse infinitum, distinguendum est de infinita, nam motus cæli est finitus ratione spatij quod tali motu pertransitur, ratione autem durationis est infinitus. Vide Arist. 6. Phy. tex. vltimo. Itaque primum cælum quotidie semel motum suum conficit, qui tamen infinities repetitur, tum propter globosam cæli formam; non enim cælum mouetur ad locum, sed circa locum, tum ob perennem indefessam virtutem motiuam Intelligentiæ. Natura autem refugit infinitum, non quod est infinitum duratione, sed quod est infinitum magnitudine vel multitudine. Prima autem ratio Durandi ita soluitur. Vnius cæli tantum est vnus motus proprius, alij sunt a superioribus cælis; neque verum est quod ait, omnes cælos vnus esse speciei, quia sic essent materiales & corruptibiles. Præterea, in indiuiduis eiusdem speciei in fine, vnus non est per se prius aut perfectius alio, vt dicitur lib. 3. Metaph. tex. 11. neque est inter ipsa ordo & dependentia essentialis, quæ tamen omnia terminus in cælis. Neque verò ipsi cæli secundum Arist. differunt specie vnioeca, nã sic essent compositi ex genere & differentia, id est ex actu & potentia essentiali, quamobrem essent corruptibiles, vt copiose ostendit Aucr. 3. de celo Comm. 49. Ad hæc, si cæli eorumque motus sunt vnus speciei, ergo similiter etiam motores, id est Intelligentiæ erunt vnus speciei, talem enim Arist. vult esse proportionem, & ordinationem inter Intelligentias mouentes, qualis cernitur esse inter cælos qui mouentur, facere autem Intelligentias vnus speciei, manifeste aduersatur ijs quæ scribit Aristoteles lib. 12. Metaphysicæ tex. 49. Secunda ratio Durandi, concludit quidem de motu recto non autem de circulari; etenim ratio motus circularis in eo consistit; vt fiat circa eundem locum, vt talis motus non fiat ad æquiuocandam aliquam perfectionem cælo, sed principaliter quidem vt cælum per talem motum assimiletur Deo, cuius intelligibilem motum mirifice æmulatur cælum motum circulari: secundario autem, vt per talem motum communicetur rebus

An cæli
sint vnus
speciei.

- A sublimitibus esse, & viuere, alijs clariùs, alijs obscuriùs, vt est in 1. de celo. textu 100. & vt inde vniuersa virtus inferioris mundi constructur atque gubernetur. Tertia ratio Durandi non habet vim in Philosophia, quia docere in fine mundi planè cessaturum esse motum cæli non attingit id ad Philosophum, cum nec lumine naturæ cognosci, nec rationibus philosophicis persuaderi possit. Sed nihilominus responderi potest Durando ad hunc modum. Creaturam priuari suo motu naturali ab alia creatura, est illi violentum, a Creatore autem, qui totius nature auctor est, minime: sicut enim in omni creatura est potentia naturalis ad operationem propriam, ita est potentia quædam, quam quidam magni nominis Theologi obedientialem vocant, secundum quam apta est obedire Deo in omnibus quæ de ipsa facere Deus constituit. Sunt etiam quidam Theologi, qui putant cælum per se non habere inclinationem naturalem potius ad motum, quàm ad quietem, sed ad alterutrum determinari ratione ordinis qui est in vniuerso, & quia ordo qui nunc est in vniuerso, propter vicissitudinem generationis & corruptionis rerum sublunarium, necessariò exigit vt cælum moueatur, ideo nunc naturaliter mouetur; quoniam verò in fine mundi erit alius ordo vniuersi, sublata mutua sublunarium corporum transmutatione, idcirco tunc se exigente vniuersi ordine, cælum naturaliter quiescet. Quare cõcludunt tam motum quàm quietem esse naturalem cælo, non secundum propriam eius naturam, sed secundum communem mundi perfectionem, & propter varium vniuersi ordinem. Verum hæc, si philosophice penduntur facillè intelliguntur esse falsa; nam, vt omitimus cætera, quid magis a ratione & Philosophiæ decretis alieni esse potest, quàm quod habet determinatam naturam, id non habere etiam certam, ac determinatam propensionem ad suam perfectionem? quam necesse est, (vt manifestum est ex ijs quæ supra diximus) vel in motu esse, vel in quiete. Sed ad rationes secundæ opinionis dissoluendas, veniamus.

An vacatio a motu, que dicitur calu in fine mundi, sit iuxta illi naturalem an violentam.

*Soluntur rationes secunda
opinionis.*

C A P. X.

Licet autem secunda opinio probabilis sit, nec magno negotio defendi queat, tamen quia tertiam opinionem tum rationi, tum Arist. doctrinae magis consentaneam esse ostendimus; rationes eius hic etiam solvendae sunt. Rationum autem, quibus secunda opinio nititur, potentissima est illa de motu & quiete, non enim celum habere in se principium motus & quietis, sicut natura definitur habere. Hanc dubitationem interpretes Aristotelis varie conantur explicare. Etenim Philoponus in 2. *Phy.* super tex. 3. & Alexander Aphrodisiensis 1. libro *Naturalium* quaestio. in cap. 18. aiunt in caelo non esse proprie quietem, quae est priuatio motus, sed tantum metaphoricè, quatenus caelum ita conquiescit in illo perenni motu suo, tanquam in sua perfectione; non secus ac corpora sublunaria quiescunt in suis locis naturalibus, vel quatenus totum caelum nunquam mutat locum aut situm & vno si milique motu semper cietur, quae constantia & infirmitas eius, potest appellari quies. Neque vere Simplicius ab his discrepat, scribens caelum quiescere ratione centri, polorum & axis, quae in motu caeli semper manent eadem & immutabilia; hoc etiam videtur innuere Aristot. 8. *Phy.* tex. 73. ita scribens. [Mouetur & quiescit quodam modo sphaera, eundem enim occupat locum.] Verum cum Aristot. hoc loquatur de quiete proprie ac Physice sumpta, quae nimirum est vacatio & priuatio motus physici, ea vero quam isti tribuunt caelo sit metaphorica & metaphysica, idcirco eorum interpretatio probanda non est, tanquam parum congruens verbis Aristot. Porphyrius autem (referente Simplicio) Auerroes item & D. Thomas volunt illa verba legi debere disiunctè, vt illa coniunctio, & sic posita pro, vel, vt sententia illorum verborum sit haec, naturam esse principium motus vel quietis, vel vtriusque. Sed paulò durior est haec expositio, incredibile enim videtur Aristot. in tam graui definitione, abusum fuisse huiusmodi vocibus, Nos autem censemus illa verba le-

*An illa
pari defini
tionis na
tura, [esse
principium
motus &
quietis] pos
sit esse con
uenire.*

Agenda esse coniunctè, & habere hunc intellectum, non vt omnis natura sit principium motus & quietis, sed vt omnis motus & quies naturalis, sit a natura; quaecunque enim vel mouentur naturaliter vel quiescunt, id habent propter naturam ipsam insitam. Hoc modo loquendi etiam videtur Aristot. 2. de Anima tex. 24. dicens, Anima est, qua viuimus, sentimus, mouemur & intelligimus; non quòd omnis anima faciat has omnes operationes, sed quòd omnes huiusmodi operationes, vbicunque reperiantur, procedunt ab anima. Itaque nomen naturae, in definitione eius ponitur simpliciter & indeterminatè, nomen autem motus & quietis, ponitur vniuersaliter & distributivè, & quemadmodum cum dicitur anima esse principium viuendi, sentiendi, mouendi & intelligendi, ex eo non rectè inferri potest, ergo omnis anima id in quo est facit viuere, sentire, moueri & intelligere; sic etiam cum definitur natura esse principium motus & quietis, non debet ex eo concludi, ergo omnis natura facit moueri & quiescere id in quo est; sed illud potius concludi debet, ergo omnis motus & quies omnis naturalis, efficitur a natura. Eodens modo posset exponi id quod ait Aristot. 4. *Phys.* tex. 30. scribens, omnem locum naturalem habere sursum & deorsum: hoc est, non quidem omnem locum esse sursum & deorsum, quod fieri non potest, sed, (vt eum locum explanans, inquit Simplicius) naturam loci diuidi per illas differentias sursum & deorsum. Reliquorum autem argumentorum solutio ex ijs quae scribit Auerroes. 2. *Metaph.* com. vlti. petenda est, etenim eo in loco affirmat naturam aequiuocè idest analogicè dici in corporibus celestibus & in sublunariibus; atque illis quidem secundum se, & secundum perfectionem; his autem secundum famositatem, idest secundum nos, & secundum vulgarem existimationem hominum, & primam eius nominis impositionem vtitatamque appellationem hoc nomen naturae principaliter conuenire. vulgus enim eam tantum appellat naturam, cuius generatio, corruptio ceterique motus ante oculos omnium sunt, quòd fit vt Aristot. etiam definitionem, diuisionem & proprietates naturae praecipuè accommodet ad naturam corruptibilem; vt potè quae

quæ nobis magis cognita & perspecta sit. Itaque ea verba quæ ex 9. textu libri octavi in Metaphysicæ citata sunt, ad hunc modum interpretari conveniunt. [Naturam simplicem profectò quis ponet, quæ in corruptibilibus est, substantiam.] Id est, si quis manifestam & vulgatam notionem & rationem naturæ spectet, solam existimabit naturam, eam quæ est mortalis. Quod autem Aristoteli & vulgatam notionem & rationem naturæ spectet, solam existimabit naturam, eam quæ est mortalis. Quod autem Aristoteli non putet, cælum excludi nomine & definitione naturæ, ibidem præcipuè declarat, appellans cælum in eodem libro 8. Metaphysicæ tex. 12. substantiam naturalem. Themistius autem, illis verbis quæ commemorata sunt, non excipit aut remouet cælum a definitione naturæ, sed ipsum excipit ex numero earum rerum naturalium, quæ habent in se principium motus, & quietis. Nec Themistius latuit tria genera rerum naturalium poni ab Aristoteli. lib. 8. Physicæ. vnum earum, quæ semper mouentur, quale est cælum; alterum earum, quæ semper quiescunt, cuiusmodi est terra si non secundum omnes partes, at certe secundum totam elementi molem; tertium earum, quæ partim mouentur, partim quiescunt, in quo numero sunt plantæ, & animalia.

An definitio naturæ conueniat animæ, præsertim autem animæ rationali.

C A P. XI.

Quandoquidem constitutum est de definitionem naturæ etiam cælo conuenire, sequitur nunc, ut disquiramus an ea definitio conueniat animæ. Simplicius quidem in 2. Physicæ super textu 1. & 3. & item Albertus in eodem libro tractat. 1. cap. 2. negant hanc definitionem conuenire animæ, eamque tantum naturam hic definire parant, quæ est in corporibus simplicibus & inanimatis; si autem animantes dicuntur habere naturam vel esse res naturales; ita dici aiunt propterea quòd in se habent corpora simplicia: omne enim corpus, aut est elementum, aut constans ex elementis, quæ sunt proprie res naturales. Atque hanc sententiam Simplicius ita confirmat: esse natu-

Quæstio secunda, an definitio naturæ conueniat animæ.

A rationale conuenit omnibus rebus naturalibus quæ tales sunt, ergo conuenit illis propter aliquod principium, & propter aliquam substantiam communem omnibus: sed hæc substantia non est anima, quippe quæ non est nisi in viventibus, neque aliud quicquam esse potest quàm substantia corporum simplicium, hæc enim sola reperitur in omnibus rebus naturalibus: quare natura, quæ hic definitur, est tantum substantia corporum simplicium. Deinde Aristoteli in 2. de anima: definiens animam esse; eum corporis naturalis, aperte distinguit animam a natura, siquidem facit naturam subiectum ipsius animæ; & in eodem libro tex. 37. ait corpora naturalia esse instrumenta animæ. Hoc ipsum etiam comprobatur testimonio Eudemi, qui idem sensus, Albertus verò idem confirmat his argumentis. Primum, Natura est determinata ad vnum, vel enim mouet sursum vel deorsum: anima autem habet multos & varios motus, secundum omnes differentias positionum, quare non est determinata ad vnum; non igitur est natura. Deinde, natura definitur esse principium motus per se, id est immediate & sine instrumentis, anima autem non mouet nisi per instrumenta corporea, veluti per musculos & nervos, ex his putat Albertus necessario concludi animam non esse naturam, nec eam supradicta naturæ definitione comprehendendi.

Secundum hæc sententia multis modis falsa esse conuincitur. Primum, Aristoteli in 2. Physicæ. tex. 1. enumerans res naturales, easque distinguens a non naturalibus, ex quo mox colligit definitionem naturæ, commemorat plantas & animalia, idemque facit semper alijs in locis in quibus recenset res naturales. Tum, definitio naturæ tota sanè congruit animæ, etenim anima est principium motus, & quietis; in eo in quo est primum per se, & non secundum accidens. Neque vero obstat, quòd anima utitur instrumentis ad mouendum, ut Albertus obijcit, nam etiam forma substantialis elementi utitur accidentibus vel motibus vel actibus ad efficiendos motus suos: non enim, (ut Aristoteli ait libro de Sensu, & sensili capite de odore) ignis calefacit, ut ignis est, sed ut calidus est. Itaque Albertus male interpretatur illud verbum, [primum per se, & non secundum accidens]

Probatum animam esse naturam.

An anima rationalis sit natura.

C A P. XII.

*Quæ tertia,
an anima
rationalis sit
natura.*

*Opin. Sim-
plicij.*

DE anima rationali dubitari solet, an ea sic natura nec ne, proprie sumpto naturæ vocabulo, ut hic definitur. Ac Simplicius quidem in 2. *Phy.* super tex. 3. negat animam rationalem esse naturam, nec eam vult hac definitione naturæ contineri; cui rei fidem facit his argumentis. Primo, quia infra Aristot. dicitur naturam in subiectum & in id quod est in subiecto; sed anima rationalis nec est subiectum, id enim est materia, nec est in subiecto, forma enim quæ est in subiecto, est materialis, & inseparabilis, Intellectum autem humanum esse immaterialem & separabilem docet Aristot. in 3. de Anima, ergo anima rationalis non est natura. Dein de Aristot. in 2. *Physic.* text. 12. ait naturam quæ est forma, non posse separari a materia secundum existentiam, sed tantummodo secundum rationem, quod non convenit in animam rationalem, quæ secundum existentiam est a corpore separabilis. Ad hæc, forma naturalis educitur de potentia materiæ per generationem, & est terminus generationis, anima verò rationalis minime; nam Aristot. 2. lib. de Generatione animal. capit. 3. ait mentem esse divinam, & extrinsecus advenire. Postremo, Aristot. nullum reliquit locum dubitandi hac de re, is enim in 1. de partibus animal. capit. 1. negat considerationem animæ intellectivæ esse physicam, tum propter alias causas, tum propter eam maxime, quia non est natura quæ sit principium motus naturalis. Atque hæc sunt Simplicij opinio paucis verbis ab eo indicata, sed a nobis, ut quantum in ea esset probabilitatis intelligeretur, latius exposita.

Nobis autem Simplicij opinio, nec plane probatur, nec sanè omnino improbat. Exillimamus enim animam rationalem partim esse, & appellari posse naturam, partim vero minime. Sed, ut quod docere volumus melius intelligatur, sententiam nostram duabus propositionibus breviter exponemus. Una propositio est, animam rationalem aliquo modo posse se

A dici naturam: Hæc propositio ita probatur. Primo, Anima rationalis, re vera est pars essentialis hominis, & forma dans esse homini: sed homo, ea ratione ut est homo, est res naturalis, ergo anima rationalis erit eius natura. Præterea quamvis Intellectus ut intellectus est non efficiat in homine motum aliquem physicum, regit tamen atque moderatur motus physicos, eorumque usum & exercitiis determinat; exempli causa, licet motus loquendi, ingrediendi vel saltandi, efficiatur a virtute naturali motiva quæ est in membris hominis: attamen quantum is motus esse debeat, quo item modo fieri, aut cur & ad quem finem referri, præscribitur, definitur, & imperatur a ratione. Huiusmodi enim operationes, subsunt consilio & arbitrio hominis; ex quo fit, ut sint dignæ laude vel vituperatione, pœna etiam vel præmio. Postea, coniunctio animæ rationalis cum corpore, efficitur & conservatur per motum physicum, ad proprias etiam actiones intellectus obeundas opus est phantasmate, nunquam enim mens dum est in corpore, auctore Aristot. 3. de Anima text. 30. & 39. intelligit sine phantasmate: phantasma autem est quidpiam materiale coniunctum motui physico; ob has igitur causas anima rationalis potest appellari natura. Altera propositio est, Animam rationalem secundum aliam quandam considerationem, non esse naturam de qua Physicus agit; quam propositionem veram esse, clarissime perspicitur ex his paucis quæ sequuntur. Primo, quia anima rationalis non producitur per motum physicum, sed per creationem ex nihilo: tum, quia non efficitur ab agente naturali, sed immediate a Deo. Amplius, quia inter eam & corpus ipsius, non est proportio physica, qualis esse debet inter formam & materiam naturalem; siquidem anima rationalis per se est immortalis, corpus autem eius suapte natura est mortale. Deinde, quia propria operatio eius quæ est intellectio, per se (& quemadmodum Philosophi loquuntur) secundum substantiam suam, non est motus naturalis. Ad hæc ultimus finis animæ rationalis quo adeptus ipsa per se est, & naturalis appetitus eius planè acquiescit, est supernaturalis, media item ad eum finem consequendum necessaria;

*Explicatio
questionis.*

sunt supernaturalia. Quid plura? Physi-
ci est agere de natura; multa autem sunt
in anima rationali que longè transcendunt
facilitatem & considerationem Physicis; sed
hac de re latissimè disputatum fuit in 1. li-
bro huius operis. Ex his igitur clarum est,
animam rationalem partim appellari posse
naturam, partim verò minime. Ex quo
item in promptu est solutio eorum argu-
mentorum, quibus supra ex Simplicij sen-
tentia, probauimus animam rationalem
non esse naturam. Illis enim argumentis
non conficitur animam rationalem nullo
modo esse naturam, sed tantum secundum
aliqua, quæ conueniunt ipsi ea ratione ut
est experte materiæ atque immortalis; quod
nos libenter concedimus. Aristoteles ces-
tiam verè ait eam non esse omnino natu-
ram, nempe talem quales sunt naturæ cor-
poræ ac mortales: nec eam considerari a
Physico, nimirum omni ex parte, & se-
cundum omnia quæ insunt in anima ratio-
nali; quod & verum est, & opinioni nostræ
consecutaneum.

*In quibus rebus naturalibus, & resse
Etu quorum motuum, Natura
sit principium actuum
& passiuum.*

C A P. XIII.

QVoniam in definitione naturæ
positum est, naturam esse prin-
cipium motus, declarandum est,
quorum motuum natura sit principium ac-
tuum, & quorum passiuum. Certum est;
in omni re naturali, & respectu cuiusuis
motus naturalis, esse naturam, quæ sit prin-
cipium passiuum, tū quia in omni eo quod
mouetur, inest materia, quæ est principium
passiuum; tum etiam quia quicquid natu-
raliter mouetur, suo modo natura aptum est
ita moueri, quare necesse est in eo esse po-
tentiam passiuam ad huiusmodi motum:
Sed obscurum est, & in quibus rebus natu-
ralibus, & quorum motuum naturalium
sit natura principium actuum. Sunt au-
tem multa genera motuum; est enim mo-
tus generationis, corruptionis, alteratio-
nis, accretionis & motus localis, quæ item

A naturaliter mouetur, alia sunt corpora sim-
plicia, alia mixta, sed inanimata, & alia
quæ vitam, atque sensum habent. In sin-
gulis & mobilium & motuum generibus,
videndum est an natura sit principium ac-
tuum nec ne. Ac primum de generatio-
ne & corruptione dicamus.

Nulla res habet in se principium ac-
tuum suæ generationis. Etenim aut hoc
principium esset materia, aut forma; non
materia, quippe quæ nullus est actiuita-
tis; non forma; tum quia ipsa est quæ ge-
neratur, quare non potest esse generans,
tum etiam quia generans est ante genera-
tionem, forma verò non nisi post genera-
tionem existit, cum primum enim adest
forma, generatio cessat. Dicuntur autem
quædam habere in se principium suæ gene-
rationis sicut viuientia, quatenus vis gene-
rans hæret ipsis constituta; quemadmodum
virtus feminis est coniuncta cum fetu do-
nec absoluitur eius generatio. Atque ob
hanc causam videtur natiuitas seu viuenti-
um generatio distingui a generatione com-
muni quæ vita caret, ut inquit Aristot. 5.
Metaph. text. 5.

C Sed assert difficultatem locus Auerois
in 7. Metaph. comm. 29. ubi scribit, sicut
in motu locali quædam mouentur a seip-
sis, quædam ab alio, sic in generatione que-
dam generari a se ipsis, quædam ab alio.
Verum hoc facile soluitur, si bene ponder-
entur verba: Auerr. non enim eo in loco
Auer. agit de generatione substantiali, sed
de generatione accidentium, quorum ait
quædam tantum posse effici extrinsecus ab
arte, ut domus, lectus & alia his similia;
quædam verò tantum a natura quæ est in
subiecto ipsorum, ut risibile; quædam au-
tem, & intrinsecè a subiecto & extrinsecè
ab arte, ut sanitas; sanantur enim quidam
a Medico; alij verò a seipsis. Ex his pa-
lam est Auerr. loqui de generatione acci-
dentium, quæ dicuntur a seipsis generari,
quatenus non extrinsecus ab arte, sed a
causis, quæ sunt intra eorum subiectum,
procreantur.

De Corruptione autè non potest quic-
quam vniuersè pronuntiare, sed distinctio-
ne opus est. Etenim alia sunt corpora sim-
plicia, ut elementa; alia mixta, ut metal-
la & viuientia. Nullum autem corpus sim-
plex habet in se principium actuum suæ
corru-

*Quarta J-
Bio, an in
aliquo na-
tura sit prin-
cipium ge-
nerationis
actuum.*

*Dubitatio
ex Auerr.
ree.*

*In quib. et
bus natura
sit prin-
cipium actuum
corruptionis
nis. q. 5.*

corruptionis; omnis enim res expetit esse, & quoad eius fieri potest, se suaque conferuat ac resistit corruptenti; ergo nulla res potest seipsam corrumpere. Deinde quodnam erit in corpore simplicis principis corruptens? materia ne an forma? non materia, quia non est actiua; neque forma, quia forma dat esse, non igitur auferit ipsum esse, praeterim cum esse sit effectus internus & inseparabilis a forma. Praeterea aut forma corrumpit seipsam, aut materiam; non seipsam, id enim inuoluit contradictionem, nã quod corrumpit, existit, quod corrumpitur, non existit; neque materiam, tum quia materia est incorruptibilis, tum quia corruptens est contrarium ei quod corrumpitur, forma autem non est contraria materiae.

Omne autem mixtum perfectum, qualecunque fuerit siue animatum, siue inanimatum, habet in se principium actiuum suae corruptionis, siquidem omne mixtum in se cohibet quatuor elementa & quatuor qualitates inter se contrarias ac pugnantes, quocirca cum una earum exuperat plusquam ratio mixti patitur, opprimit reliquas; atque hoc modo dissoluitur certa quaedam proportio qualitatum, in qua tantummodo conseruari potest natura mixti. Mixta vero eterogenea ut sunt animalia, praeter hunc modum corruptionis communem omnium mixtorum, habent alium sibi peculiarem, quatenus una eorum pars potest alias corrumpere; & ita toti mixto interitum asserre; cum enim partes animatum, sint dissimiles, ac quaedam etiam inter se contrariae, siquidem cor est calidum, cerebrum frigidum, os siccum, caro humida; quatuor etiam humores sanguis, pituita & veraque bilis habent qualitates & temperamenta inuicem contraria; idco sepe contingit, ut una pars laesa, & male affecta, ceteris perniciem & exitium afferat, unde totius animalis interitus existat. In mixtis autem homogeneis, non est hic modus corruptionis; cum enim omnes eorum partes sint vniformes eiusdemque naturae, non potest vna corrumpere aliam, debet enim corruptens esse diuersum, atque contrarium ei quod corrumpitur. Quamquam si subtiliter loqui, & ad tenue rationem eliminare uoluimus, comperimus nullum mixtum habere in se naturã, quae

A sit principium eius corruptiuum: Natura enim principaliter est forma substantialis, quae nulli corpori, cuius est propria forma & naturalis, interitum asserere potest; cum potius ipsa faciat illud existere. Id igitur accidit mixtis propter accidentia inuicem contraria, quae in ipsis insunt, quae ea proportione & temperatione quam in mixtis naturaliter habent, extrinsecus ab aliquo agente dissoluta & sublata, pugnant inter se, sibiue inuicem exitium moluntur. Ex quo euenit, ut mixta quoque, in quibus illa sunt accidentia, necesse sint interire. Atque ita de generatione & corruptione breuiter dictum est, sequitur ut de alteratione & accretione dicamus.

In quibus rebus natura sit principium actiuum alterationis.

C A P. XIII.

D Vplex est alteratio Physica; vna corruptiua, quae tandem asserit interitum rei quae alteratur, ut caliditas aquae; altera quae dicitur perfectiua, per quam res, tantum abest ut corrumpatur, ut magis perficiatur, propulsans quae sibi contraria & noxia sunt, & angus atque corroborans vires suas; sic aqua feruens remota ab igne paulatim calorem pellit, & recuperat pristinam frigiditatem, sic etiam quaedam corpora ab antiperistaltim euadunt vel frigidiora vel calidiora quam fuerant antea. De alteratione igitur corruptiua, quod attinet ad principium actiuum eius, idem iudicium est, quod supra esse diximus de corruptione quae accidit tam mixtis quam simplicibus; propterea quod illiusmodi alteratio est via certissima ad corruptionem: de altero autem genere alterationis quam vocat perfectiuam, magna dubitatio est inter Philosophos, a quo aqua calefacta & ab igne remota, adhuc reducatur ad pristinam frigiditatem. Quorundam enim auiunt aquam reduci ad frigiditatem a generante quemadmodum Aristoteles ait grana & leuia moueri a generante. Alij a qualitate quadam virtuali, quae in aqua occulte id operetur. Alij a circumstante, ut ab aere vel ab alio corpore quod

Sexta questio, in qua bus corporibus natura sit principium actiuum alterationis.

Quomodo aqua calefacta ex remota ab igne redeat ad suã frigiditatem? uaria opinio nes.

ambit aquam. Alij propter exhalationem vaporum qui permitti cum aqua reddebāt eam calidam, his autem ex aqua excedentibus redit aqua ad suam frigiditatem.

Alij putant in calefactione aquæ, frigus seipsum collegisse & abdidisse in partes interiores aquæ, exteriores autem partes occupatas esse a calore: cum autem aqua remouetur ab igne, frigus quod latebat in partibus interioribus, expellere calorem ab exterioribus partibus, & in his genere frigus sibi simile, atque ita totam aquam frigidam euadere sicut ante erat. Si quis autem obijciat, cum calor feruentis aquæ, in dicio sensus sit longe maior quàm frigus aquæ, fieri non posse vt calor ab hoc frigore vincatur & expellatur: Respondent; Semper in aqua dum est aqua, inesse plus frigoris quàm calor; alioquin non posset conferuari forma substantialis aquæ; iudicari tamen in aqua feruente esse plus caloris quàm frigoris, tum quia calor est qualitas magis actiua, vehementius mouens & afficiens sensum quàm frigus, tum quia calor insidens in partibus exterioribus aquæ frigore introsum compulso, magis occurrit sensui: quineriam licet minus esset frigus in aqua feruente quàm calor, tamen esset illo potentius, propterea quod frigus est natium aquæ, proprio & naturali subiecto inhxrens, & cum forma substantiali aquæ coniunctum, cui est admodum affine: at calor est desertus a suo agente id est ab igne, nec hæret in suo naturali subiecto, & est simul cum forma substantiali aquæ, a qua suapte natura plurimum distat. Tot igitur & tales sunt opinioniones Philosophorum circa hanc opinionem; quas subtiliter discutere ac iudicare, & quid pro vero certoque habendum sit constituere, non est huius loci: a nobis autem in lib. de Elementis, quos confecto, & absoluto hoc opere edere (Deo iuuante) cogitamus, hæc quæstio diligentissime tractabitur, atque profligabitur: fortasse autem ad eiuſmodi effectum, hoc est vt aqua redeat ad priorem frigiditatem, vel omnes supradictæ causæ, vel complures, vel aliquando una, aliquando alia concurrunt.

De Accretione autem quod sit principium actiuum eius, paucis explicari potest: nam cum ea, quæ proprie dicitur accre-

tio, in solis viuentibus reperitur, manifestum est principem eius causam efficientem esse animam, calorem autem naturalem esse quasi administrum & instrumentum animæ, sicut Aristoteles scribit 2. de Anima a text. 3. usque ad 4. Diximus autem (proprie) quomam est quædam accretio quæ fit per solam additionem & aggregationem unius corporis ad aliud corpus, quæ reperitur etiam in rebus non viuentibus, cuius principium efficiens non est intra, sed extra.

Sed quia supradictum est de corruptione & alteratione tam simplicium, quàm mixtorum corporum, merito dubitari potest, an mixtum inanimatum habeat alium gradum naturæ quàm elementa; nam cum natura sit principium motus, uidentur motus quibus mouetur mixtum inanimatum, effici ab elementis quæ in eo insunt; motus enim localis mixti vel sursum vel deorsum, sit ab elemento predominante, ut dicitur primo de Cælo text. 7. motus autem alterationis, efficitur a primis qualitatibus elementorum, ab his enim tantum prouenit ea quæ proprie est & dicitur alteratio; quare non uideretur esse alia ratio naturæ in mixto inanimato quàm in elementis. Verum non ita res habet, nam cum mixtum habeat diuersam formam & naturam ab elementis, cum habeat facultates quasdam & actiones prestantiores & admirabiliores, quàm elementa, qualis est in Magnete, vis attrahendi ferrum, cum denique habeat in se principium efficiens suæ alterationis & interitus, quemadmodum supra ostensum est, negari non potest, quin in mixto inanimato sit alia ratio & superior quidam gradus naturæ quàm in elementis. Ergo si amplè vtamur nomine & significatione naturæ, fatendum est in mixtis esse naturam quandam diuersam ab elementis: Sin autem nomen & vim naturæ præse sumamus, ea nimirum ratione, ut definitur esse causa cur naturaliter moueatur id in quo ipsa incit, probabilissimum est, in mixtis inanimis non esse aliam naturæ rationem, vel gradum, quam reperitur in elementis. Reitat vt dicamus de motu locali.

An in mixtis sit inanimata ratio, & vocatur gradus naturæ quæ est in elementis. q. 7.

An natura in Elementis sit principium actuum motus localis quo ipsa naturaliter moventur.

C A P. XV.

De obiecto an natura sit principium actuum motus localis elementorum.

Opin. Thomistarum.

Dplex est motus localis, vnus simplex per se primo conueniens elementis eorumque causa, etiam mixtus; alter mixtus, qualis est animalium; primum de simplicibus, tum de mixto dicimus. Magna questio est, nec satis adhuc explicata, quæ sit causa efficiens motus simplicis in elementis; exempli causa, cum terra mouetur deorsum, quid sit quod eum motum præcipue efficiat? Quidam existimant motum naturalem elementi effici a generante, ita vt generans sit princeps causa eius motus, forma autem substantialis & grauitas, sicut tanquam eius instrumenta; nec referre, an generans adsit cum sit talis motus nec ne, sed satis esse vt vim mouendi a principio tribuerit; quemadmodum sagitta motus causa efficiens est is qui iaculatus fuit, licet postea recesserit vel interierit; & in generatione hominis, princeps causa generans est pater, vis autem feminis est quasi instrumentum illius. Hanc opinionem duo faciunt admodum probabilem, vnum est, quod Aristoteles quæ loquitur de motu corporum simplicium, loquitur autem simpliciter, vt in 8. Phy. tex. 17. 29. 32. & in 4. de Cælo 25. & 1. de Anima 19. & 5. Phy. 18. & 2. de Cælo 9. & in lib. de motu animalium c. 3. semper non solum inuinit, sed etiam aperte docet & argumentatur eiusmodi corpora non moueri a se, sed a generante vel a remouente prohibens. Alterum est, quod cum in eo omni corpore quod mouetur a seipso necesse sit esse duas partes, vnam quæ sit tanquam mouens, altera quæ sit tanquam mota, quas in corpore simplicibus reperire non possumus, nam vt ipsa forma corporis simplicis dicatur esse mouens quid erit in eo tanquam motum? an eadem forma? at idem mouere & moderari respectu eiusdem motus, nisi per accidens, est impossibile; an materia? at quod mouetur debet esse ens

A in actu; & materia prima per se non habet maiorem propensionem & habilitatem ad motum qui sit sursum, quam ad motum qui sit deorsum; Cum igitur ita sit, vt in corpore simplici non possit distinguui mouens a moto, necessario concluditur eiusmodi corpus non posse moueri a se ipso. Vide D. Thomam 1. p. quæst. 18. art. 1. in respon. ad 2. & in commentarijs eius super ea loca Aristotelis quæ proxime supra citauimus.

E contrariò, alij opinantur corpus simplex non a generante sed a seipso moueri, quod sane tam multis & firmis rationibus confirmant, vt id cuius facile persuadere posse videantur. Etenim quæruntur, quomodo motus lapidis deorsum, efficiatur a generante? tripliciter enim potest generans ad eum concurrere, vel impellendo lapidem, aut ei occultam quandam vim, qua moueatur deorsum, impertiendo; sed hoc non est verisimile, tum quia sæpe contingit, vt cum lapis mouetur, generans eius non adsit, quin etiam multo ante interierit, oportet autem cum sit actus motus, ad se actu mouens & mobile, quia motus definitur ab Arist. 3. Phys. tex. 23. actus mouentis in mobili; tum etiam qui motus propulsionis quo vnum corpus mouetur ab alio, numeratur ab Aristotele 8. Phys. tex. 10. inter motus violentos. Illa verò occulta vis quam generans imprimi lapidi, quantum aut qualis sit ne fingendo quidem dici potest; non enim est alia qualitas vel virtus quæ moueat deorsum, quam grauitas, & quicquid aliud dicitur, quale quale fuerit id, per seipsum cognoscitur superuacuum, atque fictitium esse. Vel dicent generans concurrere ad motum lapidis, quatenus lapis eam vim motiuam, quæ in eo inhaeret, & propter quam fertur deorsum, accipit a generante, quam ob causam talis motus merito assignatur generanti. Verum hoc nihil est, nam sic etiam dici posset calefactionem, quia ignis calefacit aquam, non effici ab igne, sed ab eo quod generauit ignem; quandoquidè vim calefaciendi ignis accipit a suo generante; Præterea, si quia lapis vim motiuam deorsum habet a generante, ideo motus eius deorsum, actuè sit a generante, ergo pari ratione cum potentia passiuæ & habitas, quæ est in lapide, vt moueatur deorsum, sit

Opin. Auerroistarum & Scotistarum, qua est probabilior.

etiam

etiam lapidi tributa a generante siue ea sit grauitas, siue aliud quiduis, non solum lapis non dicitur moueri a se actiue, sed nec etiam passiuè, quod est contra Arist. in 8. Phy. 32. & est contra rationem, quia si in lapide nec est principium actiuum, nec passiuum, eius motus qui sit deorsum, non esset is motus naturalis lapidi. Vel denique possent dicere, propterea talem motum lapidis effici a generante, quia generans producens formam lapidis, simul etiam per modum (vt aiunt) sequelæ producit eius motum, secundum illud quod dici solet, dans formam dat omnia consequentia formam; atqui hoc longè abest a vero, nam ea dicuntur a generante produci per modum sequelæ, quæ per eandem actionem qua res generatur producuntur, sicut homo & risibile; nam quia eadem actione producit homo per se primò, & eadem producit risibile, sed secundario, ideo dicitur risibile generari per modum sequelæ ab eodem generante a quo generatur homo. At generatio lapidis fit in instanti per primùm sui esse, motus autem eius secundum locum incipit in tempore per viciniam sui non esse, quare eo instanti quo fit generatio, non est motus, & cum sit motus, tunc non est generatio lapidis; quare non verè dicitur motus lapidis effici a generante; atque hoc quod nunc diximus, manifestius apparet, cum lapis non statim, ac generatus est, mouetur deorsum, nempe cum ob aliquod impedimentum in loco superiori retinetur; si enim postea sub lato impedimento deorsum moueatur, quis dicit hunc motum tunc fieri a generante? Perspicuum igitur est, nullum modum fingi posse secundum quem dicitur generans concurrere ad motum lapidis. Præterea, si Deus creet lapidem, is proculdubio mouebitur deorsum, non aliter atque quibus aliis lapis naturaliter productus; querendum est, a quo efficiatur motus illius lapidis? nam si non sit intrinsicè ab ipso met lapide, cum non habuerit generans naturale, necessario, secundum istos, dicendum est eum motu fieri a Deo creatore, quod qui non ducit absurdum, nescio quid ei absurdum videri possit. Causa enim efficiens motum naturalem lapidis, certa, definita, & vnus modi est, siue lapis creetur ex nihilo, siue ab agète phy-

sico generetur. Hanc sententiam defendit Scotus 2. sent. distin. 2. quæst. 10. sed eam suboscure declarat & leuiter confirmat.

Secunda sententia quod nimirum elementa moueantur a se, tanquam probabilior confirmatur.

C A P. XVI.

Quod autem Aristot. existimauerit elementa moueri a seipsis, multis in locis perspicue declarat. Et enim 2. Phy. tex. 84. ait naturalia esse quæcunque ab aliquo in se ipsis principio continue mota perueniunt ad aliquem finem, in 4. Phy. tex. 86. innuit graue, & leue esse factiua lationis, in 7. Physic. tex. 10. inquit omnia quæ mouentur extrinsecus ab alio, moueri uolenter; in 4. de Cælo tex. 24. ponit hanc differentiam inter graue & leue, & inter sanabile, quod hoc extrinsecus mouetur ad sanitatem, illa uerò habent in se ipsis principium suorum motuum. Ad hæc, Eudemus & Alexander perspicuis verbis denonstrant (quæ uerba refert Simplicius in 2. Phy. super tex. 1.) in elementis esse principium actiuum naturalium lationum, quibus ad sua loca mouentur: nam aiunt in elementis nullius motus naturalis esse principium, nisi eius motus qui sit secundum lationem; loquuntur autem de principio actiui, nam principium passiuum est in illis, non solum respectu motus localis, sed etiam alterationis, generationis & corruptionis. Aristot. autem his in locis, quibus ait corpora simplicia non moueri a se, sed a generante, nihil aliud significare uoluit, quam eiusmodi corpora non moueri a seipsis eo modo quo mouentur animalia; quæ undecunque, quocunque & quandocunque uolunt, possunt seipsa mouere, ac simpliciter etiam quiescere, corpus autem simplex non potest moueri, nisi ex certo loco ad certum locum, id est ex non naturali ad naturalem; & cum cepit moueri, non potest sistere motum suum & interquiescere, donec perueniat ad suum locum naturalem, vt

Aristoteles sensie elementa moueri a seipsis.

Cur elementa neget Aristoteles interdum moueri a seipsis.

non sine causa Aristot. in 5. Physic. 18. scriptum reliquerit, corpora simplicia non tam mouere se ipsa quam ferri; quare corpus simplex comparatione animalium potest merito dici non moueri a seipso. Præterea, sicut sentire dicitur esse quoddam pati, non quod anima non efficiat actionem sentiendi, sed quia necesse est prius quam anima actionem sentiendi perficiat, eam pati aliquid extrinsecus ab obiecto, accipiendo ab eo vel speciem sensibilem, vel aliud quippiam; quoniam igitur sensationem præcurrit passio quædam animæ, sentire dicitur esse quoddam pati. Sic etiam quamuis corpus simplex moueatur a se ipso, tamen quia motum eius necessario præcedit aliquid immutans ipsum corpus simplex, siue fuerit generans, siue remouens prohibens, ideo tale corpus dicitur moueri a generante vel a remouente prohibens. Quamuis autem corpus simplex a se ut diximus moueatur, tamen non mouetur per se, sed ex accidenti, nempe ratione mediij; quemadmodum enim remex mouendo tritemem, seipsum mouet, sic etiam corpus simplex pellendo medium, perducit seipsum usque ad locum suum naturalem. Atque hæc est opinio Auerrois, quam is in 3. lib. de Cælo commen. 28. & in 4. de Cælo commen. 22. disertissimis uerbis exposuit. Quam sententiam etiam Aristoteli placuisse, ipsemet Aristoteles ostendit 3. de Cælo text. 28. scribens naturam ad efficiendum motum localem corporum simplicium siue naturalem siue uolentem uti medio aere tanquam instrumento, atque eo sublato neutrum motum effici aut constare posse: & in 4. Physic. tex. 72. affirmat sine medio, vel quod idem est, in vacuo, nullum motum corporum simplicium esse posse, totamque causam successionis quæ est in eo motu, assignat medio. Quamobrem eorum ratio, qui putant corpus simplex non moueri a seipso, propterea quod in eo non sunt duæ partes, quarum una sit mouens, altera mota, facile diluitur. Id enim vere dicitur in eo, quod perfectè, & per se mouetur a seipso, cuiusmodi est animal, non autem in eo quod ex accidenti, & propter aliud mouetur a se, qualis est motus corporum simplicium, quoniam enim lapis trudit æ-

*Elementa
mouens a
seipso ra-
tione me-
diij, opin.
Auerrois.*

A rem; ac reus trufus pulsusque cedit. Lapi-
di, ideo lapis seipsum promouet deor-
sum. Quamquam si rem ipsam accuratius
expendamus, non minus, quam nos,
hæc ratio urget ac premat eos, qui cen-
sent corpus simplex moueri a generante;
nam cum talis motus actu non efficiatur
proximè a generante, quippe cum plerum
que ipsum non adsit, necesse est eum fieri
ab aliquo principio, quod sit in corpore
simplici, quare etiam ipsi coguntur de-
monstrare in corpore simplici aliquid, quod
sit proximè efficiens & efficiens illum mo-
tum, & alterum, quod eum motum reci-
piat. Hæc de principio actiui motus
localis qui est in elementis, a Philosophis
in utranque partem disputantur. Ergo licet
posterioriorem sententiam probabiliorem
esse iudicem, in eo tamen quod ait,
medium esse necessarium quasi instru-
mentum ad efficiendos motus naturales e-
lementorum, multas, magnasque difficul-
tates existere non ignoro, quas in lib. de
Elementis tractaturi sumus.

Motus autem localis animalium pro-
culdubio actiue fit ab ipsa anima, tanquam
ab agente principali; intercedunt tamen
C multa instrumenta, ut nervi, muscoli, spi-
ritus, & pro varietate motuum, vel pe-
des vel branchiæ, vel alæ. Quadruplex
enim cernitur huiusmodi motus in ani-
malibus, vnus ingrediendi ut in homine,
alius rependi vel serpendi ut in vermibus
& serpentibus, alius volandi ut in auibus,
alius natandi ut in piscibus. Potest au-
tem horum motuum causa dici etiam
aliquid externum, nempe ipsum ob-
iectum, cuius appetitione vel
fuga animal impellitur ad
motum, sed ea caus-
sa non est effi-
ciens,
sed potius tanquam finis,
neque mouet mo-
tu physico.

D

An natura quæ hic definitur sit non solum forma, sed etiam materia, & an utriusque nomen naturæ conueniat uniuocè.

C A P. XVII.

Quæstio nona, an materia sit natura.

Quidam putant naturam, quæ 2. lib. Physic. definitur, esse solam formam, propterea quòd cum dicitur natura esse principium motus, interpretantur ipsi principium actiuum, quale non potest esse nisi forma. Sed hi falluntur, quia Aristoteli in 2. Physic. tex. 4. diuidit naturam in eam, quæ est subiectum, & in eam quæ est in subiecto, hoc est in materiam & formam; & tex. 7. comparat materiam cum forma, concludens tex. 12. naturam, licet ea de utraque dicatur, principalius tamen dici de forma; in tex. etiam 21. cum duplex, inquit, sit natura, utriusque consideratio pertinet ad Physicum. Deinde, si materia non est natura, ergo nulla generatio est motus naturalis, utpote cuius non est principium actiuum in eo quod generatur; alteratio item & corruptio elementorum non essent mutationes naturales, neque verò celum esset corpus naturale, neque motus circularis esset eius naturalis, si quidem intelligentia, quæ est efficiens illius motus, non est propriè natura cæli. Quid? quòd potentia actiua responderet potentia passiuæ? quare si est aliqua potentia actiua quæ sit natura, similiter etiam erit aliqua alia potentia passiuæ quæ sit natura, qualem constat esse materiam: & in 5. Metaph. tex. 5. Aristoteli exponens significata naturæ tandem concludit naturam dici de materia & forma: eaque fuit sententia omnium Græcorum interpretum, quam Simplicius confirmat etiam testimonio Syriani. Sunt porro nonnulli, qui in omnire naturali volunt formam esse principium actiuum cuiuslibet motus quo ea res mouetur: & fingunt quosdam inchoationes formarum in materia, quas dicunt esse priuationem, quæ est tertium principium, propter quod generationes, & corruptiones corporum sim-

plicium sunt naturales, quam opinionem egregie confutat D. Tho. in 2. Physic. super tex. secundum [cum enim inquit, principium agendi sit actus, illa vero inchoatio formæ non sit actus, sed tantum aptitudo quædam ad actum, nullo modo potest esse principium actiuum motus; & quamuis illa inchoatio esset forma completa, non ageret tamen in subiectum suum alterando ipsum: quia forma non agit sed compositum, quod non potest seipsum alterare, nisi in eo sint duæ partes quarum una sit alterans & alia alterata. Materia igitur quatenus habet naturalem potentiam ad formam & ad motum, est natura, & facit ut motus eius rei in qua est, sit naturalis.] Hæc D. Thom. Verùm hanc quæstionem satis copiosè & accuratè tractat Scot. 2. sent. dist. 18. q. vnica.

Deinceps videamus an nomen naturæ uniuocè ac æqualiter dicatur de materia & forma. Simplicius super tex. 3. 2. Physic. negat definitionem naturæ esse uniuocam, idque confirmat testimonio Syriani: idem sentit Auer. super eundem tex. & Albertus Magnus in 2. Physic. tractatu 1. ca. 3. & sanè merito, nam non potest ea definitio esse uniuoca cuius & definitum & partes definitionis dicuntur analogicè, id quod accidit huic definitioni; natura enim quæ definitur dicitur analogicè de materia & forma, ut ait Auer. 2. Physic. commen. 1. atque id confirmari potest testimonio Aristoteli qui in 2. lib. Physic. text. 81. & 91. formam inquit, esse finem materiæ, & materiã esse propter formam; quod latius edocet 1. de partibus anim. cap. 1. in lib. autem 5. Metaph. tex. 5. scribit naturam primò & propriè dictam esse formam, materiam uerò dici naturam quatenus est susceptiua formæ: generationem item siue ipsum nascentem, appellari etiam naturam propterea quod est uia ad formam. Præterea, natura dicitur analogicè in cælo & in rebus sublimaribus, sicut ait Auer. in 2. Physic. comm. 1. & in 2. de Cælo comm. 3. & in 2. Metaph. comm. ultimo, & in Disputationibus contra Algazelum disputation. 14. cuius rei causa, & ratio in promptu est, non enim possunt res corruptibiles & incorruptibiles vno genere physico comprehendi, neque principium rerum immortalium atque mortalium vnius rationis esse possunt; Vide Aristoteli.

Præclara D. Tho. sententia.

Quædecima an forma magis sit natura quàm materia.

Aristo. in libro 10. Metaph. tex. ultimo, & Averr. in libro de Substantia orbis cap. 1. Deinde, nomen principij dicitur analogice de actu & passivo, de illo quidem principaliter, de hoc autem minus principaliter, quemadmodum Averro. innuit Comm. 1. 2. Physicorum. Postea, nomen motus non dicitur pari ratione de omnibus motuum generibus, sed precipue de motu locali, quod Arist. luculenter ostendit lib. 8. Physicorum, a text. 55. ad 63. Nomen denique ipsius quietis, si expositionem Græcorum sequeremur, qui censent etiam ipsum celum quodam modo quietescere, proprie dicitur in rebus corruptibilibus, in celo autem non nisi metaphorice.

An in composito naturali præter materiam & formam sit quedam alia tertia natura re diversa a partibus.

C A P. XVIII.

Quæstio undecima, an totum essentialiter re distinguatur ab omnibus suis partibus.

Vltimo loco tractanda est illa quaestio, an totum re distinguatur ab omnibus suis partibus simul sumptis; totum, inquam, non univertale, non quantitativum vel integrale, non mixtum, sed totum essentialiter, quale est animal respectu corporis & animæ, & ignis respectu materiae, & formæ ex quibus constat. Neque vero quisquam putet huius quaestiois tractationem alienam esse huic loco; hinc enim cognosci & iudicari debet, an sit tantum duplex natura, materia nimirum & forma, an verò præter illas sit tertia longè potior, atque præstantior quæ est substantia ipsius compositi naturalis. Quam sit autem difficilis hæc quaestio, vel ex eo animadverti potest, quod hæc de re non satis constanter loqui videntur Peripatetici. Etenim Arist. in 7. Metaph. tex. ultimo satis aperte significat totum re distinguari a suis partibus, scribens ipsum BA, esse aliud quidpiam, quam, b, & a, sicut caro est alia res quam ignis & aqua; idemque insinuat faciens multis in locis tres substantias nempe materiam, formam, & compositum. At in 1. Phy. tex. 17. & in

A 2. de Anima tex. 10. videtur contra sentire. Deinde Averroes in 1. Phy. Comm. 17. ait totum nihil aliud esse quam suas partes: idemque confirmat in 7. Metaphysic. com. 20. & 44. At contrarium docet in 7. Metaphysic. com. ultimo, in 3. de Anima. Com. 5. in 5. Metaph. Comm. 6. in 7. Metaphysic. com. 27. Quamobrem Averroistæ distracti sunt in contrarias opiniones. Alij autem negantibus totum re distinguari a suis partibus. Similiter etiam Thomistarum non est concursus sententia, quidam enim distinctionem realem totius a suis partibus probant: Alij verò reprobandi propterea quod D. Thomas in 4. contra gentes ca. 81. videtur eiusmodi distinctionem refellere, in 3. autem Sent. distinct. 2. quaest. 1. art. 3. quaest. 3. & in 3. par. quaest. 6. artic. 5. videtur eam approbare. Nos igitur primum ostendamus quid alij senserit, tum doceamus, quid doctrinæ Arist. congruentius, ac probabilius esse videatur.

Quidam existimaverunt, ut refert Heruzus. Quodlibeto 2. quaest. 14. totum re distinguari a suis partibus; quam opinionem probant declarando tria; vnum est, totum distinguari a partibus per modos quosdam intrinsecos quos superaddit partibus & in se simul complectitur, qui modi duo sunt, esse in alio qui est formæ, & esse id in quo est aliud, qui est materiae. Alterum eorum dictum est, huiusmodi modos re distinguari a partibus, nempe ipsum esse in alio, re distinguari a forma, & esse id quo est aliud, a materia. Tertium est, non facere compositionem cum ipsis partibus, id est cum materia & forma. Hæc sententia falsa est, quam Heruzus quantum ad tria quæ continet, bene confutat. **D** Primum enim isti modi per quos differt totum a suis partibus, vel sunt partes totius, & sic totum differret ab omnibus partibus per aliquas partes, quod est impossibile; vel sunt passionēs totius, sed cum passio sit posterior subiecto nec essentiam eius attingat, non poterit totum per se primo ac essentialiter distinguari a partibus per illos modos: Vel isti modi sunt ipsum totum, at id esse nequit, nam tantum est vnum, illi modi sunt duo inter se distincti & oppositi; totum, quale est homo & equus, est ens absolutum & ponitur in categorijs;

Prima epistola eiusdem refutatio.

tegorijs; illi modi sunt respectus quidam nec per se, ut fatentur assertores istius opinionis, vllum in categorijs locum habent. Deinde qui fieri potest vt isti modi re distinguantur ab ipsis partibus? hinc enim efficietur vt isti modi habeant alios modos, & ita res eat in infinitum, nati vel sunt accidens vel substantia; si accidens ergo habent esse in alio; si substantia, vel materia, vel forma, quare vel habebunt esse in alio, vel erunt id in quo aliud habet esse. Postremo, istos modos, cum re distinguantur a partibus, non facere cum eis vllam compositionem, quis sane mentis possit credere? Nam esse duo quare re differant, & vnum sit in alio ei coniunctum extra vllam compositionem, non solum est incredibile, sed neque est intelligibile.

*Exponitur secunda opinio ponentium
distinctionem realem inter to-
tum & partes.*

C A P. XIX.

*Secunda opi-
nio satis g-
uabilis.*

Altera opinio est eorum qui arbitrantur totum re distinguui a suis partibus, non per aliquos modos, verum seipso quatenus ex vnione forme cum materia resultat tertia quædam entitas quæ est substantia & quidditas ipsius compositi, & propter quam ipsum totum formaliter & complete habet vt sit totum. Hanc opinionem tueritur magni tum Theologi tum Philosophi Scotus 3. Sent. dist. 2 q. 2. Heruzus. Quodlibeto 2. qua. 14. & principes Thomistarum Capreolus, Caietanus, Ferrariensis, & item Aueroistarum, Burleus, Landinus. Rationes quibus hæc probatur opinio ex Scoto & Scotillis magna ex parte sumptæ, sunt hæc. I. Ratio. Totum est vnum ens per se, sed omnes partes simul sumptæ non sunt vnum ens, sed multa entia, ergo totum distinguitur a suis partibus: alioquin nihil interesset inter totum quod est vnum ens per se, & inter totum quod est vnum per aggregationem, vel per accidens, hæc enim tota non sunt aliud, quam suæ partes simul sumptæ, velut domus, acernus lapidum, exercitus &c. II. Generatio, tum quia est vna mutatio numero, tum quia est sub-

stantialis, debet habere pro primo & proprio termino ad quem, aliquid quod sit vere vnum & substantia, sed hoc non est materia, neque forma, quia secundum Arist. nec materia nec forma per se generatur; neque est materia & forma simul sumptæ, quia ipse non sunt vere vnum ens: sed duo entia, cum igitur compositum sit id quod generatur, erit ipsum re diuersum a suis partibus. Nec valet quod respondent quidam, materiam & formam vt sunt simul & inuicem vnita, esse ipsum totum, & id quod per se generatur hoc inquam non valet, nam illa multitas seu vnio, est ratio, quare non potest esse terminus generationis, tum quia secundum Arist. in 5. Phy. non fit per se motus ad relationem, tum etiam quia terminus generationis debet esse substantia. III. Sequeretur id quod corruptum est etiam post corruptionem suam remanere integrum atque completum secundum essentiam suam sicut erat antea; etenim corrupto homine remanet materia, & anima rationalis, sed homo nihil aliud est secundum eos qui nolunt totum re distinguui a suis partibus, quam materia & forma, ergo post corruptionem hominis, remanet integer homo secundum essentiam; nam vnio corporis & anime quæ ante corruptionem erat in homine, post corruptionem autem non superest, cum sit ratio quædam nihil plane attingit essentiam hominis. IIII. Ea de quibus simul vere dicuntur contradictoria, non possunt esse idem secundum rem, sed de toto & partibus enuntiantur contradictoria; siquidem de toto dicitur quod est vnum, de partibus quod sunt multe; de toto quod causatur & componitur ex partibus, de partibus, quod causant & componunt totum: ergo totum & partes non sunt idem secundum rem. V. Nihil causat seipsum, & causa realis semper causat aliquid a se diuersum realiter, sed materia & forma sunt causæ reales, & simul iunctæ causant ipsum totum compositum, ergo hoc re distinguitur ab illis. VI. Vnius passionis vnum est subiectum, cum ergo multe sint propriæ passionis ipsius compositi vel totum, partes autem eius simul sumptæ non sint vere vnum aliud, relinquuntur ipsum totum re diuersum esse a suis partibus. VII. Si in homi-

ne præter materiam & formam non est
 tertia quædam res quæ sit substantia totius,
 necessariò sequitur animam rationalem
 esse quantam & diuisibilem; probatur
 consequentia, nam subiectum quantitatatis
 præsertim terminata, est totum compositum:
 quare si homo non est aliud secundum rem
 quam materia & anima rationalis, necesse est
 quantitatem hominis subiectiuè inhaerere in
 materia & in anima rationali; ex quo necessariò
 efficitur, animam rationalem necessariò esse
 quantam, non enim fieri potest ut quantitas
 subiectiuè insit in aliquo & non continuo
 reddat ipsum quantum. VIII. Si homo non
 est res quædam diuersa a materia sua & forma,
 ergo homo generando hominem nihil producit,
 quare falsò dicitur generare; quid enim
 producit? an materiam? sed ea est ingenerabilis
 & incorruptibilis; an formam? sed anima
 rationalis, quæ est forma hominis, non
 producit ab homine, sed ex nihilo creatur a Deo:
 an vnionem animæ, cum corpore? verum ea cum
 sit respectus quidam, non potest per se
 produci, præsertim cum terminus generationis
 sit substantia. IX. Aristoteles in 2. de anima
 tex. 2. & in 7. Metaph. tex. 7. & in 12. Metaph.
 tex. 14. diuidit substantiam tripliciter, in
 materiam, formam & compositum, & ait esse
 tres substantias; cum igitur membra diuidentia
 debeant esse inter se diuisa, erit substantia
 composita re diuersa a materia & forma;
 alioquin si compositum est idem quod materia
 & forma, non erunt tres, sed duæ tantum
 substantiæ, nisi forte illam similitudinem & vnionem
 materiæ & formæ, libeat appellare substantiam;
 quod quantum a vero absit, nemo est qui non
 videat. His igitur rationibus hæc secunda
 opinio comprobatur.

Veniamus ad tertiam opinionem quæ ceteris est probabilior.

A Tertia opinio eorum qui negant totum re distinguunt a suis partibus.

C A P. XX.

D Vrandus lib. 3. Sent. dist. 2. quaestio. 2. & Gregorius Ariminensis 1. Sent. dist. 24. quaest. 1. art. 1. & alij graues viri, opinantur totum non re sed ratione distinguunt ab omnibus partibus suis simul sumptis, quam opinionem his rationibus conantur persuadere.

I. Secundum Scotum, omne ens absolutum & realiter distinctum ab alio, potest, saltem per diuinam potentiam, separari ab illo, cum igitur totum sit ens absolutum, & secundum Scotum, re distinctum a partibus, posset ab omnibus suis partibus separatim existere: quod tamen implicat contradictionem, quia de ratione totius est habere in se partes. II. Vel totum distinguitur a partibus secundum se totum, vel secundum aliquid sui; si secundum se totum, ergo secundum omnes partes suas, quare secundum omnes partes suas differt ab omnibus partibus; si secundum aliquid sui, cum id non possit esse passio totius, quippe quæ sit eo posterior, erit pars totius, quare secundum aliquam partem differet ab omnibus partibus; vtrumvis eorum dicatur, implicat contradictionem, ergo &c. III. Quicquid aduenit enti in actu est accidens, sed ista entitas totius aduenit formæ vnitæ cum materia quæ forma est actus, ergo illa entitas totius, est accidens; atque hæc ratio est D. Thomæ in 4. contra Gentes c. 81. IIII. Ternarius esset quaternarius, nam præter tres vnitates partiales, esset quarta vnitas, nimirum entitas totius ternarij, & sic non posset dari binarius. V. Tota aliqua quantitas, esset maior quam omnes suæ partes simul sumptæ, nam tota quantitas habet omnes quantitates omnium suarum partium, & præterea habet entitatem totius, quæ non potest esse aliud quam quantitas, ergo habet plures quantitates. quare est maior.

VI. Essent cuiuslibet generationis duo termini, vnus forma, alter entitas totius, & vnus motus numero, vnus tantum terminus esse potest. VII. Videtur secunda opinio.

opinio.

opinio esse contra Auerroem, & contra Aristotelem, ac veteres Peripateticos. Nam secundum eos tota quidditas compositi naturalis est forma, ut supra ostensum fuit, at si præter materiam & formam est illa tertia entitas totius, necesse est ipsam esse quidditatem rei, non autem formam.

VIII. Ista entitas totius si est a partibus suis distincta, ergo ex tali entitate & partibus fit vnus ens per se, & fit aliud quoddam compositum, & aliud totum, quare erit duplex vnus ens per se, duplex compositum, & duplex totum; quæ omnia nõ modo sunt manifeste falsa, sed etiam inuoluunt contradictionem.

IX. Separatur cogitatione ista entitas totius ab entitatibus omnium partium, & queratur an in illa entitate totius separatur a partibus considerata, includatur partes necne? non includi eas, est contra rationem totius; includi autem, est contra suppositionem; neque dicat quisquam non posse cogitatione separari entitatem totius ab entitatibus partium; etenim cum entitas totius sit absoluta, & diuersa a partibus, nulla causa est nec verò fingi potest, cur nequeat animo secerni & seorsim considerari.

X. Damascenus ait, & id videtur probatum, & receptum ab omnibus Theologis, Verbum Diuinum in Christi incarnatione nihil assumpsisse, quod postea dimiserit, at si præter animam & corpus, est tertia quædam entitas hominis, eam Verbum Diuinum assumpsit, quam tamen postea in morte Christus dimisit; non enim sicut post mortem Christi remansit materia & anima, quibuscum semper vnita fuit Diuinitas; sic etiam dicere possumus remansisse humanitatem, quippe cum eam per distinctionem, atque separationem animi a corpore necesse sit definire.

XI. Si in composito naturali præter materiam & formam est ista entitas totius; ipsa erit natura, omnis enim substantia Physica est natura, quare non tantum duplex erit natura, nimirum materia, & forma, ut vult Aristot. in 2. Phys. sed erit triplex; at cuius motus ista natura principium erit? aut quare definitio nature ei poterit accommodari? aut quale principium erit, acti-uum ne, an passiuum? aut quo pacto erit causa, ut moueatur id in quo est.

XII. Aristot. in 7. Metaphysicæ textu vltimo, quo in loco qui secundam opin. sequuntur existimant eum ipsi suffragari, satis aperte declarat, quemadmodum velis totum distinguui a partibus, cum enim scribat aliud esse, ba, & aliud b, & a, quis non intelligit eum non ponere distinctionem realem inter totum & partes, sed tantum discrimen rationis? non enim, ba, est alia entitas, quàm, b, & a, simul, sed tantum ab illis differt in sono pronuntiationis sicut distinctiones differunt a syllabis & litteris, tum sono, tum significatione. Præterea, nonne Arist. alibi sicut in principio huius questio. indicauimus, apertissimis verbis docet totum non esse aliud quam omnes partes simul sumptas? His rationibus confirmatur tertia hæc opinio, & secunda quæ ei contraria est, refellitur.

Nos autem, quia putamus vtramque opinionem probabilem esse, & neutrius rationes vel necessarias vel etiam admodum firmas esse; ideo quæ pro vtriusque sententiæ confirmatione posita sunt argumenta, breuiter dissoluemus.

Soluuntur rationes secundæ opinionis.

C A P. XXI.

NE longiores simus singulas rationes cuiusque opinionis subtiliter & explicate soluendo, idcirco breuius tantummodo cuiusque rationis solutionem attingemus. Ad rationes igitur secundæ opinionis, hoc modo responderi posset. Ad 1. Sicut ternarius dicitur vna species numeri, non propter vnâ aliquam entitatem se distinctam a tribus unitatibus, quomodo enim vna res numero in tribus alijs rebus distinctis & discretis esse queat? sed quia est vna quædam certa ac determinata collectio unitatum; sicut etiam domus dicitur vna propter vnâ compositionem & figuram partium; sic etiam compositum naturale est vnus propter naturalem vnionem, & coniunctionem formæ cum materia; neque enim vel propriæ affectiones res naturalis existere, neque motus naturales effici possent nisi forma esset vnita & coniuncta materiæ. Interest autem multum inter vnus per se,

fe, quale est compositum naturale, & vnum per accidens; quia in illo partes habent inuicem essentialiter ordinem atque dependentiam; adeo vt una pars non possit obtinere perfectionem suam sine altera, in hoc autem non sic est. Ad 2. Generatio terminatur ad formam substantialem, non quidem separatam a materia, sed ei inherentem iniqueque coniunctam: quamobrem dicitur generari compositum, quia nihil est aliud compositum, quam forma coniuncta cum materia; vnde Arist. in 7. Metaphys. tex. 27. [Non (inquit) generatur hoc vel hoc, sed hoc in hoc.] Hoc est non generatur materia, aut forma separatim, sed forma in materia; & paulo infra sic ait, [non fit forma, sed copulatio formae cum materia.] Ad 3. Essentia hominis integra, non est sola forma separata, sed est forma vnita cum materia; & quia post mortem hominis, anima non habet esse in materia, nec in ea operatur, idcirco tunc non est integra essentia hominis. Ad 4. Haec ratio non concludit, ea de quibus simul verè enuntiantur cōtradictoria, re distingui inter se, sed tantum probat ea distincta esse debere saltem ratione; alioquin necessariū esset re distingui vniuersale a singularibus, primationē a materia, totū quantitatiuum a suis partibus, relationē a fundamento, figuram a quantitate, actionem a passione: de quibus tamen propositiones inuicem contradicentes vere confici & pronuciari possunt. Ad 5. Haec ratio vim habet in eo, quod causat effectiue, non autem in eo, quod causat intrinsecè, vel essentialiter, vt sunt materia, & forma; nec valet in eo quod causat quantitatiue, alioquin eadem ratione concludi posset totum quantitatiuum re distingui a suis partibus: nam sicut partes essentialis causant totum essentialē, sic quantitatiue totum quantitatiuum efficiunt: dicuntur autem materia, & forma causare ipsum compositum, propterea quod sunt sibi inuicē causae, nam materia est causa formae quatenus forma educitur ex potentia materiae & in ea recipitur, forma verò vicissim est causa materiae, quatenus eam actuat, determinat, & persistit; ex hac autem mutua causaliitate efficiuntur naturalis eorum vnio, & coniunctio, propter quā est & nominatur compositum naturale. Ob hanc igitur

A causam materia & forma compositū causare dicuntur. Ad 6. Propriae passionēs dicuntur esse ipsius compositi, quia non oriuntur ex materia; nisi prout est actiua & determinata a forma, nec oriuntur a forma, nisi ea ratione, vt est vnita materiae. Ad 7. Per multos viros doctis non probatur quantitatem subiectiue esse in toto composito, sed putat eam immediate inherere in materia prima, accipere vero hos vel illos terminos ab agente, secundum varietatem formarum, quas inducit in materiam; quocirca anima rationalis, licet si tactus materiae quantae, tamen quia ab ea nō pendet, sicut in se non recipit ipsius materiae, vt ita dicam, materialitatem, ita nec ipsius quantitatis in se recipit extensionem ac diuisionem. Ad 8. Non possumus insicari multis in rebus longe diuersam esse rationem generationis hominis, quam ceterarum rerum naturalium, verum tamen dicitur homo generare hominem, tum quia efficit ipsum corpus humanum, tum etiā, quia largitur dispositiones propter quas materia fit capax animae rationalis, & probet ea quae necessaria sunt ad efficiendam vnionem animae cum corpore, qua vnione posita, existit homo, eaque sublata corrumpitur & interit. Ad 9. Propterea vocat Aristoteles compositum, tertiam quādam substantiam, quia forma coniuncta materiae habet substantialem quēdam modum essendi, qui modis consistit in naturali partium vnione; qui modus, est diuersus a modo proprio materiae, & a modo proprio formae ea ratione vt per se considerantur disiunctae inuicem atque dissociatae.

Soluantur rationes tertiæ opinionis.

C A P. XXII.

Q uopiam autē breuiter docuimus, quemadmodum rationes secundae opinionis solui possent, consequens est, vt ad rationes tertiæ opinionis simili breuitate respondeamus. Ad 1. Respondet Antonius And. in primae classis Scotista, in 7. Metaph. q. vlt. maiorem propositionem illius argumentationis esse veram. si illud absolutum est prius, & non dependens essentialiter ab alio: at compositum

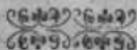
est posterius, & essentialiter dependens a partibus; si quis autem inler: quod facit Deus accidens sine subiecto, cum tamen accidens sit posterius, & dependens essentialiter a subiecto: respondet non esse simile, quia accidens non habet subiecto pro causa intrinseca, sicut compositum habet materiam & formam; nullus autem effectus simpliciter, & omnino dependet a causa extrinseca preterquam a prima, quia Deus omnem causalitatem extrinsecam potest supplere sine causa secunda, nō sic de causis intrinsecis, quippe quæ includunt imperfectio nem, nimirū esse partem causati. id quod in Deum cadere nullo modo potest. Hæc ille. Ad 2. Entitas totius, dupliciter considerari potest, vel in se formaliter, & præcisè, ut est quædam res distincta a suis partibus, & sic se tota differt ab omnibus suis partibus, vel constitutivè, & integratiōe, ut dicit relationem ad partes ex quibus componitur, & sic non differt aut se tota, aut secundum aliquid sui a suis partibus. Ad 3. Illa ratio D. Thom. supponit non posse esse in uno composito naturali multos actus substantiales, quod non probatur multis, qui putant in aliquibus compositis esse multas formas substantiales. Nam quod aduenit enti in actu completo, nec habenti ulterius potentiam essentialē ad alium actum perfectiorem, id est accidentarium, at quod aduenit enti in actu apto perfici & determinari per alium actum perfectiorem, id est substantiale. Ad 4. & 5. Alia est ratio totius essentialis, & alia totius quantitativæ: illud dicent aliqui res distingui a suis partibus, hoc autem minime. Præterea, unitas illa totalis ternarij non est numeralis, sed entitativa, & transcendentalis, quare cum alijs tribus unitatibus non facit numerum quater-

narium. similiter etiam entitas totius magnitudinis, est entitas formalis & transcendentalis, non habens in se extensionē, quare simul cum suis partibus, non facit quid maius secundū molem, quam omnes eius partes simul sumptæ. Ad 6. Nihil prohibet esse duos terminos generationis ducti sa ratione, vnum ut quo, qui est forma; alterum ut quod, qui est substantia composita. Ad 7. Quia proprium quidditatis est determinare, distinguere &c. hæc autē magis conveniunt formæ, quam entitati totius, idcirco forma potius appellatur quidditas, quam illa entitas totius. Ad 10. Hæc ratio Theologica est, quare eius solutio nō est hoc loco a nobis qui Philosophiam tractamus, requirenda. Eam uerò infirmam esse & multis modis solui posse, ostendit Capreolus in 3. sen. d. 2. q. unica, art. 3. in responsione ad argumenta contra secundam conclusionem. Satis erit in præsentia lectorem monere, illam Damasceni sententiam, Verbum, quod semel assumpsit nunquam dimisit, intelligendam esse de partibus essentialibus humanæ naturæ, corpore nimirum & anima rationali, a quibus nōquā Verbum diuinum separatum est, ne illo quidem triduo, quod inter mortem & resurrectionem Christi, interiecerunt verborum Damasceni sententiam liquidò cognosceret quicumque locum illum & uerba Damasceni tantum non oscitanter legerit. Porro cæteræ rationes, quas hic insolutas relinquimus, uidentur nobis admodū probabiles, quare tum propter eas, tum etiam quia non sunt multiplicanda entia sine causa & necessitate, tertiam opinionem probabiliorem esse iudicamus. Atque his expositis, finem habet liber septimus.

Finis Libri Septimi.

DE CAUSSIIS

LIBER OCTAVVS.

POST explanationem materiae, formae, ac naturae, proxime disserendum est de causis; tum quia illarum commune est, esse causas, tum quia causarum mentio per sepe fit in Physiologia, & omnis quae ratio ne conficitur doctrina, ex causis proficitur & omnino pendet. De causis autem, & si agit Logicus atque Metaphysicus, multo aliter tamen quam Physiologicus; etenim Logicus agit de causis ea ratione ut sunt principia cognoscendi & sciendi res; scire enim est rem per causam cognoscere; & tamen demonstratio quam definitio, quae sunt duo instrumenta logica sciendi, ex causis procedunt; Metaphysicus autem agit de causis quatenus causa & causatum diuidunt ens quod est subiectum Metaphysicis; siquidem omne ens est aut causa aut causatum, & quia ratio causae pertinet ad omnes res tam materiales quam immateriales, suas namque Intelligentiae etiam causas habent. At Physicus eo modo sermone habet de causis, ut eas consideret in ordine ad motum: namque corpora Physica, praesertim sublimaria, omnia quatuor causarum genera complectuntur. Neque vero nobis animus est minutissima quaeque ac leuissima quae de causis dici possent considerari, sed eas tantum res quae abditiores sunt, & a vulgaris notitia remotiores, grauiiores etiam & obscuriores quaestiones enodare.

De numero Causarum.

C A P. I.

ARISTO. ubi agit de causis, nusquam tradidit generalem definitionem causae: fortasse quia cum causam non dicatur vniuocae, difficile fuit eiusmo-

di definitionem conficere, quae in quolibet genus causae conueniret. Quidam ita definiunt causam, [quae dat esse rei,] sed non bene, nam nec materia nec finis dant esse rei; sed id est intrinsicè quidem forma, extrinsecè autem efficiens. Fortasse posset hoc modo definiiri.

B [Causa est quae in suo genere per se & principaliter concurrat ad constituendum effectum.] Dicitur illud [in suo genere] quia licet materia sit infima causarum, ea tamen in genere causae materialis principaliter ac per se concurrat ad effectum, nec suam causalitatem accipit ab alijs causis. Dicitur [per se & principaliter] ut excludantur causae per accidens, & quae principibus causis tanquam administris inseruiunt.

C Quatuor autem esse causarum genera, nulloquam etiam Arist. demonstrant, sed id tanquam per se clarum sine probatione assumi potest. Posset autem ad id ostendendum adhiberi ea ratio quam affert Simplicius 2. Physicorum super tex. 68. Quod effectus inquit, tantum potest habere duas causas in ternis, materiam ex qua fit & formam per quam fit hoc aliquid, neque plures causae fingi possunt quae sint intra effectum; extrinsecus autem effectus indiget efficiente, nihil enim fit a seipso, sed quicquid fit ab alio fit: Efficiens autem naturale non agit temere & inordinate sed determinate ob certum aliquem finem, alioquin non constanter, non ordinate, non eodem modo plerumque ageret; quare in effectiōne rerum naturalium omnes supradictae quatuor causae conueniunt, nec opus est pluribus.

Verum Platonicus adiungunt quintam causam, quam ipsi vocant Ideam & exemplar. Namque Deus molitor effectusque omnium rerum, cum nihil agat nisi sapienter, id est perfecte intelligendo quid, & quorsum agat, habere debet ipse Ideas, & quorsum agat, habere debet ipse Ideas.

Ideam esse quintam generis causae distinctam ab alijs quatuor, secunda

*dam Plato
nicos pro-
batur qua
eius ratio
nibus.*

id est notiones & formas intelligibiles earum rerum quas agit, nihil enim fit in rebus, quod non ante imo quod non ex omni aeternitate fuerit in Intelligētia & scientia Divina. ac velut artifex animo conceptam habet ideam & formam operis quod efficit, ita Deus omnium suorum operum ideas & rationes habet. Quæ Platonis sententia confirmari potest his argumentis.

Primo, quod modis fieri potest de rebus quæstio propter quid, totidem causas esse necesse est; nam quæstio propter quid petit causam, sed potest fieri quæstio propter quid de re aliqua, cui non possit bene responderi & satisfieri per quatuor supradictas causas ab Aristotele traditas, sed tantum per causam exemplarem, ergo poni debet causa exemplaris. Maior per se nota est. Minor autem hoc modo probatur: Si de imagine Socratis quæ est sima quærat propter quid sit illa imago sima, ad id responderi nequit vel propter materiam imaginis, vel propter formam seu figuram, vel propter artificem, aut finem id accidisse, sed tantum propter exemplar quod sibi artifex imitandum proposuit. Idcirco enim imago Socratis est sima, quia Idea & exemplar Socratis quod voluit pictor in illa imagine exprinere, habebat similitudinem; erat enim Socrates simus. Deinde, hoc idem Simplicius sic argumentatur, res naturales sunt id quod sunt, quia participant forma quæ est in materia; in omni autem participatione, tria reperiri debent; id quod participat, & quod participatur, & a quo siue ad cuius similitudinem fit participatio: materia est quæ participat, forma naturalis quæ participatur, ergo debet esse quiddam tertium a quo manet participatio, & cuius particeps efficiatur forma quæ inducitur in materiam; hoc autem nihil aliud est quam Idea & exemplar. Præterea, nisi essent Idea non posset reddi vlla causa, cur in effectio ne mundi tam multæ ac varix species rerum fuerint condite: Nam ipsum nihilum ex quo mundus creatus fuit, ex se indifferens & indeterminatum est; potentia item Dei est infinita & indifferens ad omnes effectus; nisi ergo Deus haberet in se varias rerum Ideas ad quarum similitudinem effingeret quæcunque molitur, non posset reddi causa cur hominem potius

A creet quam equum aut leonem, aut aliud quiddam: Possit, si tollas Ideas & rationem exemplarem, quam afferes causam ei qui petet; cur homo vel alia quævis species, sit ita definita & determinata, ut semper eandem perfectionem essentialē immutabiliter obtineat? vel cur homo sit animal rationale & non potius equus vel lapis? cur etiam natura semper eodem modo producat hominem? Qui autem amplectuntur causam exemplarem, facile has & alias similes quæstiones explicare & expedire possunt. Modus enim, numerus & mensura omnium rerum naturalium, præscriptus & definitus est a Deo secundum uniuscuiusque speciei Ideam & exemplar, quod ipse mente sua continet. Hæc Platonici pro causa exemplari.

Verum Aristoteles huiusmodi causam exemplarem aut nullam esse putat, aut non separat a supradictis alijs quatuor causis, siquidem eam refert ad causam efficientem; nam cum duplex sit efficiens, vnum quod agit sine cognitione, quod vocatur agens naturale: alterum quod agit cognoscendo & intelligendo ut homo: sicut agens naturale habet in se formam naturalem per quam producit effectum, & cuius similem cum facit: sic etiam agens per intellectum habet in se formam intelligibilem eius rei quam effecturus est, & contendit, quoad eius fieri possit, facere opus suum simile eius formæ: siue Idea quam animo comprehensam tenet. Atque hoc spectans Aristot. ait in 7. lib. Metaph. donum materiale effici a domo, quæ est in mente artificis, & sanitatem quæ fit in corpore, proficisci a sanitate id est a sanitatis Idea, & forma intelligibili quæ est in mente Medici. Itaque sicut forma quæ est in agente naturali pertinet ad causalitatem efficientem, nec facit diversum genus causæ, sic Idea quæ est in agente per intellectum non facit quantum quoddam genus causæ separatim ab illis quatuor, sed pertinet ad completam rationem causalitatis effectivæ quæ est in agente per intellectum. sicut igitur calor ignis, est efficiens caloris in aqua, & licet calor respectu ignis sit forma, tamen respectu caloris aquæ, est efficiens; sic etiam domus intelligibilis quæ est in mente architecti, & nihil aliud est quam Idea domus, efficiens

*Arist. eam
exemplarem
refert ad
eam quæ
est ut for-
ma vel ut
efficiens.*

domum in materia sensibili, & illa Idea est forma architecti ut est artifex, sed est efficiens ipsius domus sensibilis, atque hanc ob causam Aristot. 2. Physic. tex. 18. definit causam formalem, ipsam appellat rationem & exemplar. Atque ex his quæ diximus, facile erit cuius soluere rationes quæ pro causa exemplari sunt allatæ. Hæc autem de causa exemplari dicta sunt, ne, quod ad numerum causarum pertinebat, id omnino prætermisum esse uideretur. Causæ autem instrumentariæ, reducuntur ad genus causæ, cuius sunt instrumenta; ut si fuerint instrumenta efficiendi, rediguntur ad causam efficientem; si instrumenta & præparationes materiæ ad accipiendam formam, reuocantur ad causam materialem.

Explicantur definitiones & causalitates singularum causarum.

C A P. II.

Nunc singularum causarum vim, rationem, atque causalitatem expendamus. Materia in 2. Physic. ita definitur. [id ex quo fit aliquid ita ut insit.] Quæ definitio differt ab ea quæ traditur in 1. Physic. tex. 82. quia illic definitur tantum materia prima, quocirca ponuntur in definitione illius particule (subiectum primum, & ultimum) hic autem definitur materia tam priuua quàm secunda, tam naturalis quàm artificialis; non tamen definitur materia accidentium, quoniam accidens cum sit forma simplex, non habet materiam ex qua fiat, sed tantum materiam in qua fiat & insit, ut est apud Aristot. 8. Metaphysic. tex. 12. Peripatetici uocant id quod subest accidenti & in quo ipsum accidens inheret, non quidem materiam sed subiectum, quare esse in subiecto ita proprium est accidenti, ut nulli conueniat substantiæ. Habet autem materia duplicem causalitatem, vnã respectu compositi, quæ est esse id ex quo fit & constat ipsum compositum, & ratione cuius habet subsistentiam, ita ut nullo modo insit in alio: Alteram respectu formæ, quæ est esse

A id ex cuius potentia forma educitur, & a quo recipitur & sustentatur. Cætera quæ de materia hic dici possent, copiosè tractata sunt in quinto huius operis libro. Forma definitur esse (ratio & quod quid erat esse rei) appellatur etiam exemplar, species, terminus, & alijs nominibus quæ omnia sunt a nobis supra lib. 6. subtiliter explicata. Duplex item est causalitas formæ, una respectu compositi, quæ est dare ei esse tam quidditatum, quàm actualis existentie, idque constituere in certo gradu entium, & ab alijs rebus essentialiter distinguere: Altera est respectu materiæ,

B quæ est eam actuare, determinare, cuiusque informitatem perficere & ornare. Cum igitur supra dictum sit materiam esse causam formæ, nunc autem dicamus etiam formam esse causam materiæ, palam est has duas sibi inuicem causas esse vnã subiectiuè, alteram (ut ita loquar) actiuè & formatiuè. Quemadmodum etiam se inuicem finiunt atque terminant, materia quidem finitur a forma quatenus materia habet potentiam indifferentem ad omnes formas, quæ suscipiendo vnã aliquam earum, determinatur: forma vero

C finitur per materiam, quatenus forma per se sumpta indifferens est ad multa, & uniuersalis, atque communicabilis; cum autem recipitur in materia, determinatur, fitque singularis & incommunicabilis. Hoc tamen interest, quod indeterminatio materiæ significat imperfectionem eius; determinatio autem perfectionem: e contrario uero res habet in forma, cuius indeterminatio declarat eius perfectionem, determinatio autem ferè adiunctam habet imperfectionem; sæpe enim forma cum producit in materia, non habet tantam perfectionem quantum habere posset, propter indispositionem materiæ cui unitur. Vide D. Tho. 1. p. q. 7. ar. 1.

D Efficiens definitur (primum principium motus) & uocatur primum, non absolute nam finis prior est, & ab eo mouetur efficiens ad agendum, sed dicitur primum Physicè, nã causa quæ primò mouet motu Physico, est efficiens; finis enim non mouet motu Physico sed metaphysico, motu nimirum desiderij & amoris. Additur, motus, non quod efficiens tantum faciat motum, producat enim etiam formam substantialem,

Duplex causalitas materiæ.

Duplex causalitas formæ.

Materia determinat formam, & forma materiam, sed diuersa modo.

Duplex causalitas efficientiæ.

tialem, ſed vel quia quicquid facit, per motum facit, vel quia effectus non dependet neceſſario ab agente niſi in fieri & dum motus durat quo ab agente producitur, uel ut diſtinguatur efficiens Phyſicum a non Phyſico; nam licet Deus ſit cauſſa efficiens Intelligentiarum, tamen quia non eſt efficiens per motum, ſed per creationem aut ſimplicem emanationem, uel circò non eſt, nec appellatur efficiens Phyſicum. Duplex autem eſt efficiens cauſſalitas; vna reſpectu materiæ quam mouet, præparat, & ſic aſſicit ut opus eſt ad formam ſubſtantialem accipiendam, & eſt cauſſalitas agentis erga patientem & mouentis erga mobile; altera eſt cauſſalitas reſpectu formæ ſubſtantialis, uel potiùs reſpectu ipſius compoſiti, quod producit, & hæc eſt propria cauſſalitas efficiens ut eſt efficiens.

Cauſſalitas ſinis duplex eſt, vna reſpectu mediõrum, quæ eſt dare illis bonitatem, amabilitatem, menſuram & ordinem, multa enim per ſe non amarentur, quæ tamen amantur, quia conferunt ad ſinem, ut potio amara grata eſt propter ſanitatẽ.

Duplex eſt
licet ſinis.

Similiter quæ debeat eſſe menſura mediõrum, uel quæ ordo, ſpectatur ex ſine, ſicut perſpicue cernitur in curatione ægroti; quod enim medicamentum, quantum, quo tempore, quomodo adhiberi debeat, attenditur ex ſanitate, hæc enim præſcribit & præſinit omnia medicis propt̃ conducit ſanitati ægroti. Illud enim ab Ariſt. 1. lib. Polit. cap. 6. recte dictum fuit, in ſine non eſſe modum aut menſuram, media uero habere modum quem ex ſine capiunt; ut ſanitas ſine modo & menſura expetitur, nempe quanta maxima eſſe poteſt; medicamenta uero hætenus tantummodo expetuntur & ſumuntur, quantum conducunt ſanitati. altera cauſſalitas ſinis eſt reſpectu agentis, quæ nihil aliud eſt, quam eſſe id cuius gratia agens operatur, uel ad quod per ſe ordinatur actio agentis, uel eſt mouere agens ad agendum deſiderio ſui. Cui enim ſinis dicitur mouere, non intelligitur proprie & Phyſice; nam quod mouet Phyſice, actu eſt, ſinis autem ut ſinis, nondum actu eſt; deinde quod mouet Phyſice, eſt efficiens & mouet ob aliquem ſinem, quare idem eſſet ſinis & efficiens, & ſinis moueret propter ſinem, ſiquis res abiret in infinitum. Mouet igitur ſi-

nis Metaphorice; uel quia inijcit agenti deſiderium & amorem ſui, qui eſt motus metaphoricus, id quod accidit ijs, quæ cognofcendo & eligendo agunt: uel quia cum ſinis ſit id cuius gratia agens operatur, & ad quod ordinat ſuam actionem, perinde ſe habet ac ſi moueret agens. Etenim ſic habet uſus loquendi, ut cum quidpiam facimus alicuius gratia, dicamur id feciſſe moti ab illo: ut quia mercator lucri faciendi & augendi cauſſa laborat, dicitur ſi moueri & trahi a lucro ut tantos ſubeat labores.

B *Explicantur tres Dubitationes.*

C A P. III.

S Ed contra ea, quæ de ſine proximè ſunt a nobis explicata, occurrunt tres dubitationes; vna eſt, non ems non poteſt cauſſare, aut mouere quicquam, ſed ſinis ut ſinis nondum eſt, ergo nequit cauſſare uel mouere. Altera dubitatio eſt, non uidetur ſinis poſſe dare bonitatem medijs quæ ad ipſum ſinem referuntur, tum quia cum ſinis non ſit actu, & ab ipſis medijs efficiatur, non poteſt eis communicare ullam bonitatem; tum etiam quia talis bonitas aut eſt in ipſis medijs, & ſic erunt bona non finaliter, id eſt propter ſinem, ſed formaliter, id eſt per ſe: aut eſt in ſine, & ſic non media, ſed ipſe ſinis dicitur bonus; aut eſt in quadam relatione mediõrum ad ſinem, at non uidetur relatio eſſe quippiam per ſe bonum, & amabile. Tertia dubitatio: dictum fuit ſinem mouere metaphorice quatenus inijcit agenti amorem & deſiderium ſui, quod non uidetur eſſe uerum; nam licet agens per intellectum ut homo, moueatur deſiderio ſinis ad agendum, quippe cum habeat uim cognofcendi & amandi, attamen agens naturale, quod caret cognitione, quomodo ad ſine propter quem agit moueri poterit? an Phyſice? an hoc ſupra reſutauimus, ſinis enim cum nondum ſit actu, mouere Phyſice non poteſt. an Metaphorice per amorem & deſiderium? atqui hoc cadere non poteſt in agens naturale, quod eſt omnino expers cognitionis.

Ad quas dubitationes breuiter hoc modo

do

do respondendum est. Ad 1. Non ens nō potest causare effectū nec mouere Physicē, sed non ens actū, quod tamen & esse & a nobis parari potest, nihil prohibet causare finaliter, quod nihil aliud est quā esse id cuius gratia aliquid fit. Nos enim non solum operamur propter id quod iam actū est, sed etiam propter id quod nondum est, potest tamen esse & a nobis actione nostra comparari. Ad 2. Bonitas, quæ assignatur medijs, partim est in fine, partim in medijs, partim in relatione mediolorum ad finem; est in fine, quatenus si finis bonus aut malus fuerit, media item habentur bona vel mala; & multa sunt quæ propter se nunquam a nobis expectentur, ea verò tanquam bona expectuntur a nobis propter finem: est in relatione mediolorum ad finem, quatenus media ob id dicuntur plus minus ue bona, quia plus minus ue conferunt, & conducunt ad finem; est denique in ipsis medijs, quia quōd medium conducit ad finem, habet propter aliquam virtutem vel qualitatem vel aliud quiddam in ipso instrum. Ad 3. Apprehensio & amor finis, satis est, vt sit in agente principali & primo a quo mouentur & reguntur inferiora agentia; in agente autem instrumentario non est necessaria cognitio finis, sed loco eius est inclinatio & propensio ad finem. Itaque cognitio finium naturalium, & directio actionum naturalium ad illos fines est in Deo & intelligentijs a quibus mouentur & reguntur agentia naturalia, in ipsis autem agentibus naturalibus non est apprehensio finis, sed eis ab agenti primo insita est virtus aliqua naturalis, propter quam inclinātur & propēdēt ad suos fines, quemadmodum lapidi data est grauitas propter quā propendit, & fertur deorsum. Potest autē id quod diximus illustrari exemplo Imperatoris, qui cum alijs principibus exercitus nouit finem belli & rerum in eo gerendarum, quem privati milites plerumque ignorant: sed cum regantur ab Imperatore, satis illis est ab eo habere mandata, & rationem rerum agendarum. idem cernitur in architecto, qui operis quod efficitur causas omnes rationeque cognoscit, at fabri cementarij, ceterique administrj, quid fiat, aut fieri debeat norunt quidem, cur autem quidque

A ita fiat, nec sciunt, nec verò scire eos opus est.

Hæc dicuntur ab ijs qui de fine adhuc scripserunt. Quæ nobis quidem videntur nec satis Aristotelicæ, nec philosophicæ dici. Etenim fortasse secundum Aristotelem (quæ multorum magnorumque philosophorum est sententia.) Intelligentijs, aut nullo modo cognoscunt species rerum subalternarum, aut certe non proprie ac distincte, sed tantum eminenter ac universaliter cognoscunt, nec eas mouent atque regunt alio modo quā per motum ac lumen cæli. Deinde, singulus mundum esse sine Intelligentijs, nam quæ in eo essent graua & leuia, aut non mouerentur, aut aliter mouerentur, aut non ad eadem loca mouerentur sicut nunc mouentur? Præterea, qualis est ista motio & directio agentium naturalium ab Intelligentijs? aut quorsum est necessaria? immò vero quomodo non est superuacua? Cum enim in agentibus naturalibus sint naturaliter insitæ qualitates ac virtutes actiue, per quas eiusmodi agentia naturaliter ac sufficienter determinantur ad suas actiones & fines; quid præterea opus est illis singulari quadam intelligentiarum rectione, vt ad suos fines mouantur atque perueniant? Quem enim philosophum, si ex eo quærat, cur ignis calefaciat, aut cur calefaciendo producat calorem, aut ignem, non pudeat respondere, propterea id euenire quia ignis mouetur & dirigitur ab Intelligentia? ac non potius is, si sapiat, respondeat id effici quia ignis est calidus, hanc autem esse naturalem vim caloris ut calefaciat, & calefaciendo, calorem, & ignem producat? Similiter etiam si quærat cur graue mouatur deorsum, ridiculum fuerit respondere, propterea moueri deorsum quia dirigitur ab Intelligentia, cum id proueniat ex grauitate, quæ inhærens lapidi, inclināt & necessario mouet eum deorsum, nec potest vel alio vel aliter mouere. Neque verò illud rectè habet quod a multis dicitur, ita se habere agentia naturalia comparatione Intelligentiarum, sicut sagittam aliquo instanti, respice ita iaculantis, a quo nisi ea moueretur ac dirigeretur, nunquam directè ferretur in scopum. nam in sagitta non est naturalis inclinatio aut virtus pertenden-

*Præterea
verè; se-
ripatetica
de fine do-
ctrina dis-
genter obser-
uanda.*

di atque perueniendi ad scopum, quo circa indiget motione & directione iaculantis: at in graui & in quolibet agente naturali, est virtus & inclinatio naturalis, per quam determinate, & necessario ad suas actiones & fines producuntur. Neque hoc dicimus (id enim diligenter intelligi volo) quia existimemus res naturales non administrari a Deo opera & ministerio Angelorum; quis enim Aristotelica & Christiana doctrina uel mediocriter eruditus, hoc inficiari possit? Sed ut doceamus non propterea agens naturale agere propter finem, quia eius finis cognitio sit penes Intelligentias, sed quia virtus actiua ipsius ad talem actionem, actio uero ad talem effectum naturaliter determinatur. Itaque sicut se habet in agente per intellectum apprehensio & desiderium ad ipsum finem propter quem agit, sic in agente secundum naturam, virtus actiua & naturalis inclinatio se habet ad finem naturalem. Maneat igitur, quamuis in his quæ per intellectum agunt, finis moueat agens amore & desiderio sui, tamen uiuersè loquendo, causalitatem finis in eo esse, ut sit id ad quod per se & ultimo terminatur agentis operatio.

An in ijs quæ agunt per intellectum, finis causset prout habet esse in anima, an prout habet esse extra animam in ipsis rebus.

C A P. IIII.

Hoc loco quaeri potest, & sanè cognitum dignum est, an cum v.g. sanitas sit finis Medici & ægroti, eaque duplex esse habeat, vnum intentionale seu intelligibile in mente Medici, alterum reale, cum per curationem efficiatur in ægroti; quaeri, inquam, potest, secundum utrum esse sanitas sit finis, & habeat propriam rationem atque causalitatem finis. Hanc difficultatem, quemadmodum nos sentimus, breuiter enodabimus. Primo, finis non est causa, nec habet rationem finis prout iam actu adest agenti ab eo acquisitus. Etenim finis est cuius gra-

tia aliquid sit, at nihil sit eius gratia quod iam actu exiit & habetur ab agente. Finis item est prima causa, eiusque causalitas præcedit causalitates aliarum causarum, at prout est iam acquisitus, est vltimum quiddam & post alias causas. Deinde, finis non est causa secundum esse intentionale quod habet in mente agentis. Nam una est ratio finis in omni fine, & respectu cuiuslibet finis, esse autem intentionale non habet finis in omni agente, sed in eo tantum quod agit per intellectum. Præterea, finis & bonum idè sunt, at sanitas non est boni & perfectio ægroti secundum esse intentionale quod est in animo & cogitatione Medici vel ægroti; sed secundum esse reale & materiale. Præterea, finis est cuius gratia aliquid fit, at neque Medicus neque ægrotus adhibendis sumendisque potionibus tantopere laborant propter sanitatem intentionalem, sed propter realem. Nam sanitatem intentionalem iam actu habent in animo. Denique, finis est qui explet appetitum agentis, quo præsentè cessat actio, & in cuius possessione agens conquiescit; hæc autem nullo modo conueniunt in finem intentionalem. Quare non debet probari sententia Auicennæ, qui in 6. sue Metaphysicæ, cap. 15. cui etiam subscribit Paulus Soncinas in 5. Metaph. affirmat finem causare secundum esse intentionale quod habet in anima.

Finis igitur proprie ac per se causat, secundum esse reale extra animam futurum & possibile acquiri ab agente. Diximus (futurum) nam finis vel nondum exiit & per motum efficitur, vel si iam est, saltem debet acquiri & possideri ab agente. Quare semper est futurum, vel secundum esse actionem, vel secundum possessionem. Est enim duplex finis, vnus qui per motum & actionem acquiritur, quomodo forma naturalis dicitur finis quia per generationem acquiritur; & Aristò. in 2. Physic. tex. 23. definiuit finem esse terminum motus continui, & sic non reperitur finis in rebus diuinis, atque mathematicis, quod Aristò. considerans scripsit in 3. Metaphys. tex. 3. neque causam efficientem neque finem esse in immobilibus, quo nomine appellat res mathematicas. Nam cum huiusmodi res abiunctæ sint a motu, non possunt

Finis non causat secundum esse intentionale quod habet in anima.

Quomodo causat finis.

possunt habere eum finem qui motu com-
paratur. Alter est finis, qui non effici-
tur motu, sed præexistit operationi agen-
tis, agens autem propter illum operatur,
non ut eum efficiat, sed ut ei coniungatur
& assimiletur, eoque perfruatur; sic Deus
est finis Intelligentiarum ut Aristot. inuuit
in 12. Metaphys. 37. atque etiam omnium
rerum naturalium, ut ipse docet in 2. de
Gener. & in 2. de Anima. Sed reuertamur
ad id quod supra dicebamus. Finem igitur
apprehendi & amari ab agente, non est ve-
ra & propria eius causalitas, sed est condi-
tio, sine qua non causaret in agente per in-
tellectum. etenim licet finis esset bonus &
possibilis, nisi eum tamen agens per intel-
lectum cognosceret esse talem, nunquam
perfecto moueretur ab eo ad agendum.
Quemadmodum licet ignis habeat vim cõ-
burendi, & stuppa sit combustibilis ab igne,
tamen nisi vnum sit propinquum alteri,
nulla erit combustio: hæc autem appropin-
quatio ignis & stuppæ non est causalitas
ignis, neque est id per quod aut propter
quod ignis comburit, sed est conditio seu
circumstantia necessaria igni ad comburendum.
Itaque sicut se habet appropinquatio
ignis & stuppæ ad causalitatem ignis,
sic etiam se habet apprehensio & deside-
rium finis ad eius causalitatem. Quare
Aricenna affirmans finem causare secun-
dum esse intentionale, fortasse significare,
voluit, hoc esse intentionale, conditionem
necessariam esse fini ad causandum; vel si
secus putauit, deceptus est. cuius erroris
causa esse potuit, aut quia non intellexit
quo pacto finis posset causare nisi esset præ-
sens & actu existens, aut quia non distin-
xit conditionem sine qua non, a ratione for-
mali causæ. Nos certe auctorem senten-
tiæ nostræ ut omittamus alios, habemus
Auerroem qui 12. Metaphys. comm. 36.
ita scribit [forma balnei, prout habet esse
extra animam, mouet ut finis Jergo esse co-
gnitum non est propria ratio finis, sed est
tantum conditio sine qua non, respectu non
cuiuslibet agentis, sed tantum eius quod
agit per intellectum. Verum deinceps in-
uestigamus an inter causam efficientem
& finem sit necessaria connexio.

*An inter causam efficientem &
finem sit necessaria
connexio.*

C A P. V.

Certum & indubitatum est, quicquid
habet causam efficientem, etiam
habere finem propter quem fit;
quod enim efficitur, alicuius gratia semper
efficitur. Nam licet quædam respectu a-
gentium particularium temere ac fortuito
effici dicantur, ea tamen si causarum vni-
uersalium & ordinis vniuersi intentio & ra-
tio spectetur, non carent suo fine; quemad-
modum infra de monstris dicturi sumus;
sed an quod habet finem, id necessariò quo-
que habeat causam efficientem, non si-
militer manifestum ac certum est: Nam
Eudemus & Alexander, existimauerunt Deum
finem quidem esse Intelligentiarum, non
autem causam efficientem; idemque sen-
sisse Aristotelem contendit Gregorius Ari-
minensis, & alij viri docti. Verum hos re-
darguit Auerroes in lib. de substantia or-
bis cap. 2. scribens finem necessaria signifi-
catione inferre agens: nam finis definitur
cuius gratia aliquid fit. Quam sententiam
Auerrois egregie probat Heruasius 2. Quo
libeto q. 1. Quod enim inquit, non habet
efficientem, non habet esse ab alio sed a
se; quod habet esse a se, est propter se &
non propter alium; ergo non habet finem;
quare illa duo non coherent sed maxime
pugnant inter se, habere finem & non ha-
bere causam efficientem. Deinde, tolle
è mundo cogitatione Deum, & queratur
an sic Intelligentia retineat suum esse, an
non? si retinet, ergo Intelligentia per se
non dependet a Deo tanquam a fine sed
per accidens, siquidem quod alicui rei con-
uenit per se, non potest ab ea separari sine
eius interitu; at siue sit Deus, siue non sit,
nulla ex parte tollitur esse Intelligentiæ:
fin autem remotio Deo Intelligentia amit-
tit esse suum, ergo illud esse non habebat
a se, sed a Deo: nam quod est a se, quocun-
que alio remoto ipsum remanet, nihil autem
habet esse ab alio quam a suo efficiente,
relinquitur igitur si Deus est finis Intelli-
gentiarum esse quoque earum causam effi-
cientem.

An quicquid habet finem necessarium etiam habeat causam efficientem.

cientem. Præterea, operari sequitur esse, & quale est hoc, tale est illud, si est a se, operatur propter se: si non est ab alio, non operatur propter aliud; quare si non habet causam efficientem, nec finem habet. Huic autem quod demonstratum est, illud etiam est necessarium consequens atque coherens, eandem omnino rem esse ultimum finem & primam causam efficientem: nam si Deus est primum efficiens, aut agit propter se aut propter aliud, si propter se, habemus quod volumus; si propter aliud, ergo cum finis sit nobilior, & agens dependeat a fine in agendo, idem autem sit in Deo agere & esse, sequeretur & aliquid esse nobilius Deo, & Deum aliunde in suo esse dependere; quod est contra rationem primi entis & primi efficientis; cum igitur primum efficiens non possit agere nisi propter se, necessarium efficitur, quod est primum agens, esse ultimum finem, & contra quod est ultimus finis, esse primum agens.

Discrimen inter quatuor causas generis cum ad effectum concurrunt.

Ac de singulis quidem generibus causarum ita dictum sit. Inter eas vero hoc inter est, quod finis tantum concurrat ad productionem effectus, quo producto cessat eius casualitas: & efficiens, aliquod concurrat ad solam effectiorem rei, ut pater ad solam filij generationem; aliquod autem etiam ad conservationem, quomodo lux se habet ad lumen ab ea productum, & causæ universales ad effectus particulares. Materia utroque modo necessario concurrat ad effectum; effectus enim naturalis dependet a materia & cum sit & quâdiu est; namque materia est subiectum generationis, & pars essentialis rei compositæ: forma, ut forma est, concurrat ad effectum non in fieri, sed tantum in esse, unde forma definitur quod quid erat esse rei: & quantum Aristot. 1. Physicorum, scribat formam esse unum ex tribus principijs generationis, ibi tamen non accipit formam, ut forma est, sed ut est terminus & finis generationis, siquidem cum forma est, res iam est generata & plane cessat motus. Porro, si quaeratur cui harum quatuor causarum præcipue conveniat nomen & ratio causæ? ita respondendum est, si spectetur origo & initium cauillandi, prima causa est finis; si ratio motus: Physici, prima est efficiens, definitur enim esse primum princi-

Cui generi causa nomen est ratio causæ magis competit.

A primum motus: si esse & quidditas rei prima est forma, si antiquitas & permanentia, prima est materia: simpliciter autem & absolute prima videtur esse forma, nam efficiens per formam & propter formam agit, materia propter formam mutatur, & finis generationis nihil aliud est quâ forma: certe ad sciendam rem quamlibet, hæc maxime conferunt, & præstat cæteris. definitio enim quæ est nobilissimum instrumentum sciendi, constat ex causa formali. Sed videamus, an omnes quatuor causæ sint inter se necessario connectæ.

B *An omnes causæ sint inuicem necessario connectæ.*

C A P. VI.

HÆc quaestio de connexione causarum inter se, potest dupliciter intelligi, vel an unum genus causæ sit necessario connectum cum alio quolibet genere, ut materia cum alijs causis, & aliæ causæ cum materia, vel an causæ quæ sunt eiusdem generis quarum aliæ sunt priores, & universales, aliæ autem posteriores & particulares, sint inuicem necessario coniunctæ: sicut in genere causæ efficientis se habent sol & homo. Secundum igitur priorem quaestionem intellectû, dicendum est finem & efficientem necessario inuicem coniungi, nam quod habet efficientem, etiam necessario habet finem, & contra, sicut paulo superius declaratum est. Finis autem & efficiens non necessario dependent a materia & forma, id quod perspicue cernitur in Intelligentijs, quæ cum finem, & efficientem habeant ipsum Deum, carent tamen materia & forma, quippe cum sint substantiæ simplices; materia vero & forma necessario pendent a fine & efficiente, quicquid enim est ex materia formæque compositum, id factum atque conditum est; ad omnem autem effectiorem quæ non casu & fortuito eueniat, necesse est concurrere causam efficientem & finem. Inter materiam etiam & formam necessario est coniunctio, nam neque materia sine forma, neque forma Physica sine materia coherere potest. Secundum autem posteriorem intellectum quaestionis dicen-

dicendum est causas particulares necessa-
rio pendere ab vniuersalibus, & vicissim
vniuersales indigere particularibus ad agen-
dum (loquor de causis vniuersalibus Phy-
sici, & de ijs quæ agunt secundum ordina-
rium cursum nature, quod addo propter
infinitam Dei potestatem, quæ ad agen-
dum quodcumque Deus vult, nec eget causis
secundis, nec illis semper est alligata,) quod
nos planum faciemus in causis efficien-
tibus. idem tamen transferri, & accom-
modari poterit ad alia genera causarum.
Primum igitur mutam hanc causarum
vniuersalium, & particularium inter se con-
nexionem necessariam esse, facile ostendi
& probari potest vel ea tantum ratione,
quia bonum & perfectio vniuersi consistit
in ordine omnium partium, præsertim autem
causarum, quarum decet ordinem esse
optimum & perfectissimum, melior autem
ordo est ordo per se & inmutabilis quam
ordo per accidens & quam connexio solubi-
lis; decet igitur causas vniuersales eo or-
dine cum particularibus collocatas atque
conexas esse, vt alia aliarum vi & causali-
tate ad agendum indigeant, & alia sine
aliarum concursu nihil agere possint. Præ-
terea, causa vniuersalis per se indifferens
est ad quemlibet effectum, non potest igitur
ab ea immediatè produci vnus aliquis
effectus particularis potius quam alius qui
libet, necesse enim est particularium effec-
tum sensibilem atque corruptibilem, vt est in
3. lib. de Cælo. tex. 6. causas proximas ac
proprias esse particulares, sensibiles, &
corruptibiles, namque debet esse natura-
lis proportio, conuenientia, & similitudo
inter causas proprias, & earum effectus.
Quamobrem Aristot. in 7. Metaphysicis.
& alijs locis valde reprehendit Platonem,
qui existimabat Ideas, quæ sunt natura
quædam immobiles, & immateriales, esse
proprias causas omnium rerum naturalium.
Quod autem causæ particularis necessario
dependeat ab vniuersali, manifestè ostendit
Aristot. scribens in 8. Physico. tex. 56. nullam
motum subtilem existere posse sine motu circulari,
& affirmans in 1. Meteororum. cap. 2. hunc
mundum inferiorum necessario coniunctum
esse cum cælestium corporum rationibus;
quoniam ab illis omnis eius virtus conser-
uatur atque gubernatur: quin etiam docet

A in 2. lib. Metaph. & 8. Phy. in ordine
causarum efficientium & mouentium, secundas
causas non agere nec mouere, nisi motas
a primis; & sanè quantum in alijs causis ve-
luti in ordine materiarum, & in ordine for-
marum, priores non dependant a posteriori-
bus, & sine illis causalitatem suam exer-
cere possint, vt materia prima non depen-
det a secunda, nec anima vegetatiua a sensiti-
ua, & neutra ab intellectiua, in causis tamen
efficientibus priores sine posterioribus,
& posterioribus sine prioribus nihil possunt
agere; & ratio est, quia in alijs causis cau-
salitas priorum & posteriorum non termi-
natur ad eundem effectum; diuersæ enim
materiæ habent diuersos effectus materia-
les, & diuersæ formæ diuersos effectus for-
males inuicem separabiles, vt anima vege-
tatiua facit esse viuens, anima sensitiua fa-
cit esse sentiens, potest autem aliquid esse
viuens, & non sentiens, vt planta. in causis
autem efficientibus, causalitas vniuersalis
causæ, & particularis ad eundem numero
effectum terminatur, nec est alius vnus ef-
fectus causæ vniuersalis quam causæ par-
ticularis.

B Si autem queratur, vtrius causæ, vniuer-
salis ne an particularis potior sit ac princi-
palior causalitas? Respondendum est, vim
atque causalitatem vniuersalis causæ mul-
tas ob causas esse præstantiorem. Primum,
quia est amplior, & latius patens, si quid
vis causæ vniuersalis ad multos effectus
pertinet, particularis autè contracta & de-
terminata est ad vnus effectus, homo enim
tantum generat hominem, sol autè & ho-
minem & equum & alia. Tum quia est effi-
caciior, nã non solum concurrit ad productio-
nem effectus, sed etiã ad conseruationem
eius, ad perfectionem, ordinationem & eterni-
tatem. Deinde, quia est prior, nã vniuersa-
lis causa nõ solum concurrit ad producen-
dum effectus, sed etiam concurrit mouendo
causam particularis ad agendum. Itaque
vniuersalis, habet se vt agens principale, par-
ticularis verò vt agens instrumentariu. Ad
extremum vniuersalis causa est magis inde-
pendens; nam licet ea sit remotior ab effec-
tu, tamè causalitas eius non est dependens
a causa particulari, mouet enim ipsam, nec
tamen ab ea mouetur; causa autè particu-
laris, licet propinquior sit effectui, tamen
dependet a causa vniuersali, non enim mo-
uet

*An causa
litas causæ
vniuersalis sit
potior quam
particularis.*

uer nisi mota ab illa. Quamobrem, tritum A illud est in scholis Philosophorum & Theologorum, causam vniuersalem immediatius concurrere ad effectum immediatione virtutis: causam autem particularem, immediatione concurrere immediatione suppositi.

In caussa vniuersalis, praesertim autem prima qui est Deus, necessario concurrat actu cum caussa particulari ad quemlibet eius effectum, & eius operationem.

C A P. VII.

Deum non concurrere actu cum caussis secundis, op. Durandi, sed nec pia nec uera et ual de periculo sua.

Illud hoc loco disquirendum & explicandum est, an quotiescunque causa particularis aliquid operatur, indigeat immediato & actuali concursu causae vniuersalis & primae. Hac de re duae sunt opinioniones, una est Durandi in 2. Senten. dist. 1. quaest. 7. qui affirmat cum operatur causa particularis, v.g. cum calor producit calorem, tunc non concurrere causam vniuersalem actu & immediato, sed tantum mediate; nimirum quatenus ipsa produxit causam particularem, eique dedit uirtutem agendi, & quatenus iam ipsam causam particularem, quam uirtutem eius acti uam in esse conseruauit. Quam sententiam ita confirmat. Si enim causa vniuersalis quando calor producit calorem, etiam concurrat actu ad productionem illius caloris, aut concurrat eadem actione qua calor producit aut diuersa: non eadem, quia impossibile est eandem numero actionem esse a duobus immediatis & perfectis agentibus quae sint numero distincta; quamuis enim eadem actio possit procedere ab uno mediate & ab alio immediate, & a duobus partialiter agentibus, tamen ut immediate & perfecte procedat a duobus est impossibile; Aut concurrat diuersa actione, & hoc non quia aut per illam actionem producat totus effectus causae particularis, & sic actio causae particularis superflua esset, aut tantum pars illius effectus, & sic causa vniuersalis esset causa partialis, & non concurreret cum causa particulari ad producendum idem numero secundum idem, quare aliquid produceret causa particu-

laris, quod nullo modo produceret causa vniuersalis, & cum non possit dici quae & quanta pars effectus produceratur a causa vniuersali, & quae ac quanta a causa particulari, videtur id esse simile figmento: haec Durand. Cuius sententia potest etiam comprobari tripliciter. Primo, talis concursus causae vniuersalis non est necessarius, neque ad producendum, quia calor ut octo sufficiens est per se ad producendum calorem ut sex vel ut octo, cum effectus non sit supra uirtutem causae, sed vel aequalis, vel etiam inferior; quare ad eum producendum non eget adiumento alterius causae: neque ut causa particularis determinetur ad producendum hunc vel illum effectum; nam agens naturale naturaliter & necessario ex sua uirtute determinatum est ad effectum, ut calor ad calefaciendum, & graue ut moueat deorsum: neque propter applicationem causae particularis ad suum effectum; nam talis applicatio vel fit naturaliter per concursum motuum & agentium naturalium, vel fit libere ab homine, ut cum ignem quispiam applicat ligno. Nulla igitur causa factus idonea asserri potest cur talis concursus causae vniuersalis necessarius sit. Deinde, hic concursus videtur impossibilis; nam si causa vniuersalis producat totum effectum, superflue agit particularis; sin autem partem, ergo uniuersalis & particularis non sunt causae totales subordinatae, sed partiales, nec concurrunt ad idem, nec particularis per se sed per accidens & secundum quid dependeret ab vniuersali. Si quis autem respondeat, effectum produci a prima causa quantum ad esse ipsius, a causa uero particulari quantum ad determinatum esse, v.g. homo, quod sit ens & habeat esse, accipit a Deo, quod autem sit tale ens idem homo, habet a suo generante:

Hoc responsum infirmum est, tam quia ens & tale ens, non differunt secundum rem sed tantum ratione, siquidem ens non significat aliquam naturam superadditam rebus de quibus dicitur, idem enim est ens homo & homo, ut dicitur 4. Metaph. tex. 3. quare non potest, esse, & esse hominis, separatum produci a diuersis agentibus. Tum etiam, quia sic ignobilior esset effectus Dei quam causa particularis; nam nobilior est esse hominis, quam esse ens tantum, semper enim nobilior est forma posterior quam prior, & potentius inferius, quam superius. Postremo, ut talis concursus tollere libertatem

Arduum & perdifficile argumentum.

entem nostræ voluntatis, etenim si voluntas non vult nisi mota a Deo, ergo non vult liberè, probatur consequentia, nam voluntas non potest mouere se ad aliquid volendum nisi ad id moueatur & determinetur a Deo, & cum mouetur a Deo, non potest non moueri, nam implicat eòtadictionem ut mouens moueat ipsum mobile, & ut sic mobile non moueatur; nec valet si respondeatur propterea voluntatem moueri liberè, quia Deus eam liberè mouet, hoc enim demonstrat libertatem Dei, non autem voluntatis nostræ. Sicut enim non quia Deus liberè concurre ad motum cæli, aut ad calefactionem ignis, ideo verè dici potest ad cælum liberè moueri, aut ignem liberè calefacere: ita non quia Deus liberè voluntatem nostram mouet, verè dici posse videtur voluntas liberè operari. Dices, Deum mouere voluntatem ea ratione vt eius naturæ conueniens est atque consentaneum; & quoniam voluntas sue nature natura est libera, facit Deus eam moueri liberè; sicut facit vt cælum moueatur necessarios; & vt res sublunares, quia sunt contingentes, moueantur contingenter: Sic enim eiusmodi rerum natura postulat. Sed Durandus, vel aliquis alius pro Durandi opinione pugnans, primò quidem negat, cælum necessario moueri, nam cum motus pendeat ex motore, motor autem cæli, qui est intelligentia, liberè & contingenter ipsum moueat, si non secundum Peripateticam, certè secundum Christianam philosophiam, non potest cæli motus esse omnino necessarius. Deinde, non pugnant hæc duo inter se, aliquis moueri necessario, & moueri ab alio: at hæc duo, moueri aliqui liberè ita vt in potestate eius sit moueri ac non moueri, & tamen semper moueri ab alio, quo mouente non possit non moueri, videntur inter se vel maxime pugnare. Cum igitur voluntas non possit, velle nisi a Deo mota & determinata ad volendum, mouente autem Deo voluntatem effectiue ad volendum, non potest voluntas non velle, non est autem in potestate voluntatis vt Deus eam vel moueat vel non moueat ad volendum; ergo non est in potestate voluntatis velle autem non velle. Quare si Deus semper actu concurrat effectiue ac determinatiue ad quamlibet operationem nostræ voluntatis, vide-

atur labefactari ac funditus tolli libertas voluntatis. Atque hæc quidem pro opinione Durandi possent disputari.

Exponitur & probatur opinio
D. Thomæ quæ est
vera.

C. A. P. VIII.

Altera est opinio D. Thomæ, qui libro 3. aduersus Gentes cap. 67. & in prima parte quest. 105. ar. 5. ait Deum actu concurrere ad quamlibet actionem secundarum causarum quinque modis; ipse enim virtus & facultates, agendi dedit causis secundis, ipse illas facultates sustentat & tuctur in esse & vigore; ipse applicat causas secundas ad agendum; ipse dirigit eas in agendo, vt ad fines suos ipsis ignotos, ordinate perueniant; ipse denique determinat eas ad agendum & mouet, seu principale mouens instrumenta mouet & regit in operando. Hanc opinionem ea potissimè ratione probat, quod in mouentibus per se subordinatis, inferius non mouet nisi motum a superiori; ex quo Aristot. 1. libro Metaphysicæ concludit. huiusmodi mouentia esse non posse infinita, quia motio priorum mouentium, cum ipsa sint infinita, nunquam perueniret ad vltimum mouens, quod tamen sine motione priorum mouentium, mouere non potest. Atque hoc perspicitè cernimus in agentibus naturalibus, & ijs quæ operantur ex arte; agentia namque sublunaria, atque adeo totus hic mundus inferior omnino pender ex lationibus corporum cælestium: sol enim & homo generant hominem; idemque contingit in alijs. Artes quoque inferiores, non nisi ex præscripto & directione superiorum artium quibus subordinatæ ac subsiectæ sunt, operantur. Argumenta verò Durandi, & multo ante Durandum D. Thomas, ut erat acerrimo ingenio peruiderat, & locis paulò supra citatis, omnia singillatim & proprie soluit.

Hæc doctrina, in eo quod ait D. Thomas, Deum actu concurrere ad quamlibet secundarum causarum operationem, non est opinabilis aut probabilis tantum, sed

Opinio D.
Thomæ lon-
gè probati-
ssima.

Sententia
autilior.

sed est omnino vera, certa, & indubitata; de qua fas non est Christiano Philosopho dubitare. Etenim sæpenumero in diuinis litteris scriptum testatumque legimus, nihil fieri, vel magnum, vel paruum, vel in cælo, vel in terra, vel vsquam alibi, sine uoluntate, rectione & concursu Dei. Hinc sunt illa, [Omnia opera nostra operatus es in nobis domine, Isaiæ 26. & Ipse operatur in nobis uelle & perficere ad Philip. 2. & sine me nihil potestis facere, Ioan. 15. In ipso uinum, mouemur & sumus, Act. 17.] & Isaias hominem facit comparatione Dei, tanquam securim comparatione artificis. Solet etiam sacra scriptura operationes effectiuesque causarum secundarum Deo auctori tribuere, ut ostendat eas principalis a Deo quam a causis secundis proficisci. Quocirca Deum inquit, formare corpus hominis, singulaque membra manibus suis fingere, & sito quæque loco aptè disponere, solis ac lignæ cæterorumque syderum cursus moderari, fundere imbres, concitare uentos, accendere fulgura, terram tremefacere, animantibus cibum uitamque largiri. Hæc etiam ob causam, Theologi aiunt Deum esse in omnibus rebus per præsentiam & potentiam, quia cognoscit omnia, & uis atque efficacia eius per omnia pertinet atque peruat. D. etiam Augustin. libro 9. super Genesim ad literam cap. 15. [Si Deus, inquit, subtrahat operationem suam intimam, qua naturam creatam sustinet, continuo tanquam extincta, nulla remanebit.] Et paulo post. [Nisi Deus continenter operaretur, nec aliarum rerum, nec ipsorum Angelorum natura subsisteret.]

In eo autem quod adiungit D. Thomas, causas secundas, & in his uoluntatem nostram a Deo moueri, applicari, & determinari ad uolendum, licet nonnulli dissentiant Theologi, ego tamen manibus pedibusque in eam sententiam perquam libenter eo; hoc enim est ingenium, hæc conditio, hic nexus atque contextus mouentium, & causarum per se ac essentialiter subordinatarum, ut posterior non moueat nisi mota a priori; [in ordine mouentium (inquit Aristoteles lib. 8. Physic. tex. 41.) quod prius est, magis est causa mouendi quam sequens, & mouebit magis.]

A Et in libello de causis, Propositione prima, dicitur causa prima plus, uolentius, intimius, & inseparabilius concurrere ad effectus causarum secundarum, quam ipsas causas secundas, & mouere causas secundas in operationibus ipsarum, & magis esse causam effectus quam causas secundas. Quemadmodum igitur in alijs causarum generibus per se subordinatis inuicem, posterior causa necessario præsupponit causalitatem priorum, ueluti in formis, esse sensitiuum præsupponit vegetatiuum, & hoc esse corpus; & in materijs, secundæ præsupponunt primam, idemque in finibus per se subordinatis euenit; sic etiam in mouentibus & efficientibus per se inuicem subordinatis, posterius necessario præsupponit priuum, & primæ causæ causalitas prior natura est quam causalitas secundæ causæ. Quid multa; causæ secundæ comparatione Dei, sunt tanquam instrumenta artis, comparatione artificis; a quo nisi moueantur & ex arte regantur; nec mouere quidquam, nec facere artificiose aliquid possunt.

C Soluuntur argumenta contraria.

C A P. IX.

R Estat ut argumenta quæ supra posita sunt pro opinione Durandi, ea nunc breuiter dissoluamus. In illis autem tria præcipue tanguntur quæ difficultatem habent, & explicationem requirunt: unum est, uideri super suum concursum Dei cum causis secundis, cū causa secunda per se sufficiens sit ad producendum effectum suum: Alterum est, concursum illum Dei uideri impossibilem, siquidem impossibile uidetur eundem numero effectum proficisci ac pendere totum ex Deo & ex causa secunda. Tertium est, illum Dei concursum cum nostra uoluntate, auferre ei libertatem, & agendi atque non agendi necessitatem asserere. Ad hæc igitur tria, eodem ordine respondendum est. Ad 1. Licet ignis (quod autem de igne dicimus, idem quoque in cæteris causis secundis intelligendum est) ut est causa secunda & particularis, sit per se suffi-

Solutio trium difficultatum argumentorum.

sufficiens ad producendum ignem, propterea quia non indiget alius causa secundæ concurſu & auxilio ad illum effectum producendum; absolute tamen ac simpliciter non est per se sufficiens, ita ut primæ causæ concurſu non egeat. Ergo sufficientia ignis; excludit quidem indigentiam alterius causæ secundæ ac particularis; non excludit autem, nec vero potest excludere, indigentiam diuini concurſus, & dependentiam a causalitate Dei. Etenim Deus, tam quia est infinitus, infinitum autem ubique est, in omnibus rebus operatur, tum quia est prima causa & ens per essentiam, cætera uero sunt causæ secundæ illi tanquam instrumenta diuinæ sapientiæ subiecta, sicut in existentia pendet ab illo, sic etiam in operando. In eo enim vel maxime consistit ratio creature, ut sicuti ex nihilo creata fuit a Deo, ita nisi perpetuo quasi manu Dei teneatur & iuuetur, nihil agere, nihil esse possit. Non igitur superuacaneus est concurſus Dei cum causis secundis, sed est quam maxime necessarius.

Ad 2. Quemadmodum si ego aliquid calamo scribam, vel terra signum scem, illa scriptio & sectio tota quidem fit a calamo & terra instrumentaliter, eadem uero tota etiam fit a me tanquam a principali agente, a quo illa instrumenta, ad operandum mouentur, determinantur, atque diriguntur: sic etiam quilibet effectus causæ secundæ, totus a causa secundæ consistit, idemque totus proficiscitur a Deo, in cuius uirtute operatur causa secundæ, quæ nisi ad agendum a Deo determinaretur, moueretur, atque dirigeretur, nihil plane posset agere.

Ad 3. Licet uoluntas nostra nihil operetur nisi mota & determinata a Deo, quia tamen mouetur a Deo conuenienter naturæ suæ, & ut suapte natura apta est moueri, hoc est non necessario sed libere, idco uere dicitur, uereque est libera. Si enim uoluntas ita moueretur a Deo, ut ipsa se nullo modo moueret & ad agendum determinaret, omnis profectio meriti & demeriti, & libertatis ratio funditus tolleretur; sed, quia Deus eam sic mouet, ut ipsa uoluntatis simul etiam se ipsam moueat, & per suam deliberationem se determinet ad agendum hoc uel illud

quidpiam, ob eam causam merito appellatur libera & uere est libera. Non enim intelligendum est uoluntatem esse liberam omnino, ita ut a nullo pendeat, nullique subiciatur; hæc enim libertate solum Deum liberum esse agnosceamus, quippe qui sit omnino liber a nullo dependens, nullius indigens, nulli subiectus, per se sufficiens sibi ad omnia. Hæc autem libertas in nullam creaturam potest conuenire: ratio enim cuiusuis creature necessariam & inseparabilem continet dependentiam eius a creatore tam in existentia quam in omni operatione. Ergo libertas nostræ uoluntatis ea est, quæ potest competere creature, nempe quæ separat & distinguit uoluntatem ab agente naturali. Quadruplex autem discernitur repertio inter uoluntatem & agens naturale. Etenim agens naturale determinatum est ad effectum & operationem unius modi; quæ enim sunt uariæ speciei, ea omnia cernimus eadē fere eodemque modo semper operari: uoluntas hominis indifferens & indeterminata est ad omne bonum, hoc est ad omne ens, nam bonum tam late patet quam ens: habet etiam uoluntas triplicem in operando uarietatem, aut uolendo, aut nolendo, aut suspendendo & cohibendo omnem actum suum. Deinde, omne agens naturale per se pendet effectiue ex motu & causalitate exteriori; uoluntas autem effectiue a nulla re præterquam a Deo per se pendet; nisi forte per accidens, secundam quid, indirecte; & (ut loquuntur nunc Philosophi ac Theologi Scholastici) inclinatur tantum, non autem necessario. Postea, adhibitis positisque omnibus rebus quæ ad agendum ex parte obiecti requiruntur, ita ut nihil desit, nihil uel obset, agens naturale non potest non agere: at uoluntas, etiam tunc potest agere, & non agere, & agere illud quod ei proponitur, uel etiam contrarium. Postremo agens naturale non mouet & determinat se ad agendum, cognoscendo, & deliberando, & eligendo id quod agit: quod tamen facit in omni sua operatione uoluntas nostra. Ex quo fit, ut unus omnium animalium homo uere sit dominus suarum actionum, & ut suis actionibus apud Deum & homines, aut bene, aut male mereretur. Sed hæc omnia habent

Nota diligenter doctrinam hæc de libertate nostre uoluntatis.

Definitio causa.

habent enim & bene longam, & satis litigiosam, certe valde remotam ab hoc Philosophiæ instituto, quod nunc persequimur disputationem: Quoniam autem docuimus, concursum vniuersalis causæ, præsertim autem primæ cum causis secundis, ad productionem cuiuslibet effectus esse necessarium, sequitur vt videamus, an effectus debeat plus causis vniuersali an particulari: & an omnis causa sit nobilior suo effectui.

Explicantur duæ Dubitationes.

C A P. X.

An effectus debeat plus causis vniuersali, quàm particulari.

DVæ hoc loco dubitationes existunt; vna est, an effectus, plus debeat causis vniuersali quàm particulari: altera est an omnis causa sit nobilior effectui. Ad priorem ita respondendum est, effectum partim debere plus causis vniuersali, partim autem particulari. Debet enim plus vniuersali, quatenus ab ea dependet non solum in fieri veluti a causa particulari, sed etiam in esse & operari; quoad enim est & quotiescunque operatur, eger concursu & ope vniuersalis causæ, debet autem plus causis particulari, quatenus accipit & habet ab ea conditionem, speciem, & gradum naturæ, eique assimilatur. Namque effectus naturalis est cōtingens & corruptibilis, non propter causam vniuersalem quæ est necessaria & incorruptibilis, sed propter causam particularem. Adde, quod cum quaeritur causa alicuius effectus, non debet asserri vniuersalis, sed particularis & proxima: vt si quaeras quæ sit causa efficiens hominis; non bene respondebis eam esse solem, sed hominem. Quo

Pulchra hæc sectatio inter Platonicos & Peripateticos, an agēs naturale sit agēs principale, an tamen sit agēs instrumentale.

A lud est agēs principale, quod efficit & non efficitur, mouet & non mouetur, & quod est finis atque principium motus, qualem manifestum est Deum esse & causas vniuersales. Illud autem est agens instrumentarium, quod non mouet nisi quia mouetur ab alio, nec cognoscit finem suum propter quem agit, sed regitur & dirigitur ab alio finem ipsius cognoscente. Sed talis est natura & agens naturale, vt cuius perspicuum est, ergo natura magis est, & appellari debet agens instrumentarium quàm principale. Peripatetici verò contra disputant, quauis causa vniuersalis sit agens

B principalius quàm particularis, non ob id tamen negandum esse, quin etiam causa particularis appellari debeat agens principale potius quàm instrumentarium; quandoquidem effectus, vt paulo ante dictum fuit, assimilatur causis particulari secundum quoddiratem, secundum esse, secundum modum operandi, & secundum proprietates atque accidentia; eiusque perfecta cognitio precipue pedit ex noticia causæ particularis, quod sane in agens quod est verè & tantummodo instrumentarium, minime conuenit. Sed hi iudicio nostro, non tam re quàm verbis inter se dissident, tota enim dissensio in eo posita est, vt constituitur quid nomine instrumenti intelligendum sit. Platonicis enim ampliorem instrumenti significationem amplexi sunt. Peripatetici verò presfioerem, & angustioerem sequuntur. Platonicis enim definiunt instrumentale agens, quod non mouet nisi motum, & quod non cognoscit finem propter quem agit; hæc autem ratio instrumenti omni agenti naturali competit. Peripatetici verò definiunt agens principale, quod in se habet naturalem & perfectam vim producendi effectum sibi similem; quo modo natura & causæ secundæ sunt agentia principalia.

D Ad posteroerem dubitationem hoc modo respondendum est; de materia non ambigitur quin ea sit ignobilior tam forma, quàm composito. De forma, an sit nobilior composito, disputatum est in 6. libro. Agens vniuersale quod appellatur æquiuocum, sine dubio præstantius est effectui, vt sol & Intelligentiæ dignitate excellunt effectus omnes Phisicos; dicitur autè huiusmodi agens vniuersale æquiuocum quia

quia non est eiusdem speciei & naturæ cuius est effectus ab ipso productus, & quia non ad vnum aliquem tantummodo effectum, sed ad multos & diuersos effectus producendos concurrit. Agens autem particulare vniuersum, id est quod eiusdem speciei est cum effectu, partim est nobilior, partim minime; nam secundum conditionem, seu dispositionem quandam, est nobilior; quatenus homo generans iam est actus, qui generatur nondum est; ille iam est perfectus; siquidem perfectum iudicatur esse id quod potest sibi simile generare, hic verò est imperfectus; ille nullo modo dependet ab hoc, hic autem, saltem cum generatur, ab illo dependet. At verò secundum essentialiam perfectionem, non est nobilior; eorum enim quæ continentur eadem specie, par est dignitas & perfectio essentialis; nam ut dicitur in categoria substantiæ, non suscipit substantia magis & minus; & scriptum est in 8. Metaph. tex. 10. substantiam esse sicut numerum, cui nihil addi aut detrahi potest sine commutatione speciei; quæ etiam in 3. Metaphysicæ, tex. 11. Aristoteles affirmat in indiuiduis eiusdem speciei, non esse prius & posterius, neque nobilior & ignobilior secundum essentialiam. Finis autem duplex est, vnus qui efficitur ab agente sicut forma naturalis per generationem producitur ab agente naturali, & hic finis licet nobilior sit actione agentis, cum eius tamen sit effectus, non potest esse nobilior agente. Alter finis est qui præexistit agenti, propter quem agens principaliter agit, & ad quem præcipue ordinatur a natura, qualis est in agentibus naturalibus, æternitas speciei, & assimilatio Dei; quem finem perspicue constat esse nobilior rem agente. Sed dicit aliquis, si agens non potest esse ignobilior suo effectu, quomodo videmus ab accidente produci substantiam? sæpe enim contingit a calore qui est in ferro ignito, quin etiam a motu & a lumine produci ignem. Respondendum est, an accidens producat substantiam, esse valde dubium & controuersum, quare quantum in præsentia satis erit ad id quod propositum est explicandum, de hoc dicendum est breuiter, exponendo quid alij sentiant, & quid nobis tanquam verisimilissimum probetur.

An est effectus sit nobilior suo effectui.

An accidens possit producere substantiam.

C A P. X I.

HAEC de re sunt tres opiniones: vna est Scoti 4. sent. dist. 12. quaest. 3. & Ochan lib. 2. Sent. quaest. 23. & Durandi 1. Sent. dist. 2. quaest. 2. qui censent accidens nullo modo habere vim producendi substantiam, sed eam immediatè produci a substantia, quæ opinio ita probatur. Nullum agens potest agere vltra virtutem suam, ergo accidens cum sit imperfectius substantia, non potest eam producere; consequentia per se est manifesta. Antecedens autem probatur dupliciter, tum quia illa propositio est per se nota, quæ negata non relinquitur vllus modus ostendendi Deum, qui est causa omnium, esse ens perfectissimum; nam non valeret, ab ipso producta sunt omnia, ergo ipse est perfectissimus omnium; dicit enim aliquis, posse quod est perfectius produci ab eo quod est imperfectius; quamobrem fieri posset (sicut ait Scotus) vt mundus fuisset conditus ab aliqua muca: tum etiam, quia si effectus posset esse perfectior causa, diuidatur cogitatione ille effectus in duo, nimirum in id, in quo secundum perfectionem æquatur causæ suæ, & in id, in quo secundum perfectionem superat causam; & quærat, unde habeat effectus id in quo superat causam suam? non a se, vt patet; non a causa, quia nihil dat quod non habet, & quicquid a causa est in effectu, præexistit in causa, vel perfectiori modo si fuerit causa æquiuoca, vel saltem æquè perfectio, si fuerit vniuersa. Atque hæc est ratio Scoti. Deinde Ochan idem confirmat alij duabus rationibus; si enim inquit, non potest substantia immediatè produci a substantia, aut id eveniet propter perfectionem substantiæ, at Deus, qui est perfectissimus, immediatè secundum suam substantiam res ipsas producit: vel propter imperfectionem eius, sed cum accidens producat accidens, vt calor calorem, cur non etiam substantia producat substantiam? quandoquidem accidens est imperfectius substantia. Præ-

Nulli accidens habere vim producendi substantiam, opinio Scoti, Durandi & Ochan.

terea, in generatione vniuoca simile generatur a simili, cum igitur ignis generat ignem, substantia generatur a substantia non ab accidente, alioquin nunquam reperiri posset generatio vniuoca; nec vnquam vera esset illa sententia, simile generari a sibi simili. His accedit, quòd quidditas subiecti, est causa propriæ passionis, & non secundum potentiam passiuam, quia omnis potentia passiuæ est contradictionis ad esse, & non esse, propria autem passio non est eiusmodi vt possit adesse & abesse subiecto, ergo secundum potentiam actiuam quidditas rei est causa propriæ passionis; ergo substantia potest immediatè producere aliquid, & si potest producere accidens, cur non etiam substantiam? Hæc sunt pro prima opinione. Contra quam est Aristoteles, & experientia. Etenim Arist. in lib. de sensu, & sensibili, capite de sapore, ait ignem non agere vt ignis est, sed vt calidus est. At secundum Scotum, principalis actio ignis quæ est productio substantiæ, non est ab igne vt calidus est, sed vt ignis est. In primo etiam libro de Generat. scriptum est, actionem nõ posse fieri, nisi vbi est contrarietas, debet enim agens esse contrarium patienti: at contrarietas non est proprie in substantia. Aueroes etiam in 7. Metaph. commen. 22. & 31. in 12. Metaph. comm. 18. ait, idè esse agens disponens materiam, & inducens formam: Sed accidens disponit materiam, ergo ipsum quoque aut per ipsum procreatur forma substantialis. ibidem quoque ait nec elementa nec vllas substantiales formas esse actiuas & passiuas nisi propter qualitates; & semè quod non est actus animatum, facere actus animatum per calorem naturalem qui in eo inest: Experientia item frequens, perspicuè declarat substantiam igni ab accidente, namque videmus calorem qui est in ferro ignito ignire stuppam; & a lumine aeris, ob reflexionem radiorum, produci ignem. Similiter etiam per motum localem, allisionem nimirum & attractionem duorum corporum, ignem procreari.

Explicatur opinio D. Thomæ, accedens in virtute substantiæ posse producere substantiam.

C A P. XII.

Altera est opinio Thomistarum, qui aiunt accidens. v.g. calorem, habere duplicem modum operandi, vnum in virtute propria quatenus accidens est, secundum quem tantum potest producere calorem; alterum in virtute substantiæ cuius est naturalis virtus & instrumentum, secundum quem potest etiam producere substantiam; sicut calor qui est in animali & in semine, quamuis per se non habeat nisi calefacere, tamen quatenus est naturale instrumentum animæ & generantis, potest producere carnem, & ossa, atque adeò ipsum animal. Vide D. Thomam in 3. parte quæst. 77. art. 3. & in 4. sent. distin. 12. quæst. 1. & 1. parte quæst. 77. art. 1. Vide etiam in eisdem locis Thomistas, ut Capreolum, atque Caietanum super primam partem quæst. 77. art. 1. Confirmatio huius opin. pendet ex superioris sententiæ confutatione. Etenim certum & perspicuum est, ut supra ostendebamus, substantiam sæpè produci ab accidente, non autem potest eam accidens producere virtute propria, quemadmodum prima ratio Scoti euidenter & necessariò concludit, ergo virtute alterius, hoc est substantiæ cuius est naturalis virtus atque instrumentum.

DVerùm hæc opinio licet a multis probetur ac defendatur, plurimis tamen rationibus vehementer oppugnatur ac prope modum evertitur: Primum enim qualitates actiue, quæ sunt quatuor primæ qualitates, immediatè inhaerent in materia prima, & ordine generationis præcedunt formas substantiales, sicut a nobis supra ostensum est in 5. libro, ergo non agunt in virtute formarum substantialium. Postea, aut ignis producit substantiam ignis per actionem aliquam substantialem distinctam a calefactione, at sic & relabimur in opinionem Scoti, & accidens nullo modo produ-

Secunda opinio D. Thomæ accedens producere substantiam suam, sed virtute substantiæ.

produceret substantiam nec sua nec aliena virtute, sed substantia produceretur per actionem substantiæ propriam & incommunicabilem accidenti: aut ignis producit substantiam per calefactionem, sed calor sua virtute calefacit, ergo si ignis calefaciendo producit substantiam, virtute caloris eam producit. Deinde, quid est illud agere in virtute substantiæ? vel enim est accidens moueri & dirigi a substantia, sicut dicimus securum agere in virtute artificis, quia non ageret nisi ab eo moueretur & regeretur; at quo pacto accidens moueatur & dirigatur a substantia, ne intelligi quidem aut fingi a quoquam potest. Vel est, substantiam influere aliquam virtutem accidenti, per quam fiat potens ad producendam substantiam, at talis influxus atque virtus statim videtur esse signum, & cum nihil sit in accidente quod sit ipso nobilior, si accidens non agit virtute sua, neque ager virtute illius influxus. Præterea, cum ille influxus seu virtus sit accidens, quaeretur quomodo habeat vim producendi substantiam? si enim non virtute sua sed substantiæ, existeret eadem difficultas, resque procederet in infinitum; sin autem sua, idem a principio de priori accidente dici debuit. Aut (id quod aiunt acutiores Thomistæ) accidens producit substantiam, quia est naturalis & propria virtus substantiæ, ab ea dependens, eique a natura tributa tanquam instrumentum ad obundas eius actiones. Verum hoc nihilo plus valet quam superiora, tum quia totum id quod sic aiunt, nihil aliud est quam relatio quædam accidens ad substantiam; quæ relatio sicut non potest esse per se primò terminus actionis, ita nec eius principium: tum etiam quia falsum est ignem produci a calore, vt is est naturalis quædam virtus ignis; namque calor qui est in aere habet etiam vim gignendi ignem, siquidem vera sunt quæ scribit Aristot. in 2. libro de Gene. ex duobus elementis a symbolis tertium vtrique symbolum effici posse, vt ignem ex aere & terra; si enim aer calore suo vincat frigiditatem terræ, relinquendo in ea siccitatem, tunc in materia terræ, cum insit calor & siccitas, necessario existit forma ignis. Præterea, non solum ignis gignitur a calore ignis, sed etiam per ludem & motum localem, illud autè ridiculum est, quod qui-

dam aiunt, calorem propria quidem virtute calefacere vsque ad septimum gradum, octauum autem gradum vel si quis est alius, qui sit immediata dispositio ad introduendam formam ignis, hunc inquam, non in propria virtute producere, sed in virtute substantiæ; quis hoc non tanquam merum planè signum deideret? cum enim ignis naturaliter & necessarior agat, semper agit eodem modo; quomodo igitur priores omnes gradus virtute propria producit, vnum vero illum vltimum non potest eadè virtute producere? quid enim tunc de nouo accedit calori producenti quod ante non habuit? nam si nihil aduenit, eodem modo se habebit calor ante, & post, quare etiam eodem modo aget; nam idem manens idem semper natum esse facere idem, vt dicit Aristot. in 2. lib. de Generatione.

Tertia opinio probabilior cæteris ponitur, & soluantur rationes contrarie.

C A P. XIII.

Tertia opinio est; quæ nobis videtur probabilior, accidens sua virtute posse substantiæ producere, ita cum ignis producit ignem, tota ea productio intrinsece & effectiue procedet a calore, neque ad eam effectiue concurrat forma substantialis quæ est in igne. Quæ opinio refutatis iam superioribus sententijs, longa nõ eget probatione; nam si substantia producit ab accidente, vt demonstratum est contra Scotum, & non in virtute substantiæ, vt ostensum est contra Thomistas, relinquatur igitur vt accidens virtute sua producat substantiam. Restat nunc, vt soluamus rationes Scoti; & alias quasdam dubitationes, quæ videntur esse contra tertiam opinionem, explicemus. Ad Primam rationem quæ est Scoti, responderi potest dupliciter, primum hoc modo: inter accidens & substantiæ potest fieri comparatio vel in ratione entis, & sic clarum est accidens esse ignobilius substantiæ, vel in ratione productiui & producibilis, & sic est proportio inter ea; nam sicut accidens

naturaliter eſt productiuum ſubſtantix, ita ſubſtantia naturaliter eſt producibilis ab accidente, nec in hoc eſt inxqualitas; & ſane vtrumque eſt eiſdem ordinis, cum ſit quidpiam naturale, & materiale, & corruptibile. Altero modo etiam reſponderi poteſt, duplicem eſſe effectum agentis, vnum inſiſſecum actui agentis, vt pote qui per eius actionem attingitur, alterum externum actioni agentis, qui quoniam habet naturalem & neceſſariam connexionem cum primo illo inſiſſeco effectū, idcirco cum hic internus producitur, ille externus quoque per modum naturalis ſequelæ producitur ab agente exempli cauſa:

*Nota do-
ctri-
nā hāc
de duplici
effectū agē-
tis.*

Calefactionis, inſiſſecus & immediatus effectus eſt calor, mediatuſ autem, & huic naturaliter conſequens, eſt raritas & leuitas. Inter hęc autem duo genera effectuum hoc intereſt; quod prior non poteſt eſſe nobilior agente: poſtteriorem autem eſſe vel nobiliorem vel ignobiliorem, nihil prohibet; & ratio eſt, quia ille, cum per ſe producatur ab agente, neceſſario ſequitur meſuram & modum virtutis actiue, hic autem, cum non producatur per ſe, minimè commenſurari & reſpondere debet virtuti, & perfectioni agentis; ſiquidem præſtantia agentis & actionis, æſtimari debet ex primo & immediato termino atque effectū, non autem ex alijs que propter naturalem rerum conſequentiam & connexionem producuntur. Cum igitur ſubſtantia ſit effectus accidentis non priori ſed poſteriori modo, nam cum in materia eſt calor vt octo, neceſſario erumpit, & exiſtit forma ignis, non enim poſſunt hęc duo inuicem ſeparari; ex quo ſit, vt calor producendo in materia: calorem vt octo, conſequenter etiam producat ſubſtantiam ignis, ob hanc cauſam ſit, vt quamuis accidens ſit ignobilius ſubſtantia, eam tamen poſſit producere.

*Cur ſubſtā-
tia im-
mediatè nihil
poſſit agere.*

Ad 2. Repugnat ſubſtātia immediate producere aliquid, non ratione perfectionis vel imperfectionis, ſed quia productio eſt actio, actio autem non poteſt eſſe niſi vbi eſt contrarietas, hęc autem non competit ſubſtantix, niſi propter accidentia, quare nec agat ſubſtantia niſi per accidentia. Ad 3. In producendo & producto duo conſiderare oportet, vnum eſt id quod producit & quod producitur; alterum eſt id quo

A producit & quo producitur: exempli gratia: ignis ex aqua producit ignem, quod producit & producitur eſt ignis, ſimiliter etiam quo producit & quo producitur eſt calor, tum qui eſt in igne producente, tum qui inducitur in materia aque. Ergo in generatione vniuocæ eſt ſimilitudo, ſi comparentur inter ſe, vel quod producit & quod producitur, nam vtrumque eſt ſubſtantia, vel id quo producit, cum eo quo aliud producitur, vtrumque enim eſt accidens: non oportet autem comparare, id quo producitur, cum eo quod producit, quia non fieret comparatio inter ea, quæ ſunt eiſdem rationis.

Ad 4. Subiectum non eſt cauſa efficiens propriæ paſſionis, nam vel produceret eam per eandem actionem, qua ipſum producitur; at hoc repugnat, quia producere præſupponit eſſe, quare ſi ſubiectum per huiusmodi actionem producitur, iam eſt; ſi per eandem producitur, nondum eſt, ergo ſimul eſt & non eſt; & eſſet poſterius illa actione, vt pote per quam ipſum producitur; & eſſet prius illa eadem actione, vt pote per quam producit ipſam propriam paſſionem: vel per aliam actionem, ſed hoc modo propria paſſio eſſet tempore poſterior ſubiecto, & non fluere ex quidditate ſubiecti ſimpliciter ſed ex quidditate rei exiſtentis, quod falſum eſt: nam non eſt neceſſaria cōnexio quidditatis cum ſua exiſtentia, nulla enim res, præſertim eorum quæ ſunt generabiles, neceſſario exiſtit: at cōnexio propriæ paſſionis cum ſubiecto, neceſſaria eſt; ſive enim triangulum exiſtat ſiue non, habet tres angulos æquales duobus reſtīs. Eſt igitur eadem cauſa efficiens ſubiecti & paſſionis, eadem enim actione vtrumque producitur, ſed illud per ſe primo, hęc autem per modum naturalis & neceſſariæ conſequentiæ. Neque etiam ſubiectum eſt in potētia paſſiua phyſica ad propriam paſſionem, nam id dicitur phyſice eſſe in potētia paſſiua reſpectu aliquid, quod nondum actu habet, aptum tamen eſt ab agente naturali tranſmutari ad illud.

Aristot. enim in 5. & 9. libro Metaphy. principium rei, quo eſt tranſmutabilis ab alio vt aliud eſt, potētiā paſſiuā deſinit: ſi igitur ſubiectum eſt in potētia paſſiua ad ſuam propriam paſſionem, neceſſe

*An ſubie-
ctum ſit eſ-
ſiciens ſol
proprie paſ-
ſionis.*

*Quid ſit po-
tētia paſſi-
ua phyſica
vel potētia
cōtra adiecti-
ui, ſecūda
peripatetico-
rum.*

esse est cogitare subiectum prius esse, & tum ab aliquo agente transmutari ad suam passionem, quod falsum est; cum subiectum & propria passio simul sint & simul producantur. Atque supradicta quidem potentia passiuæ est illa quam Aristot. tot in locis appellat potentiam contradictionis ad esse & non esse. Si quis autem existimat propterea subiectum habere potentiam passiuam & contradictionis respectu passionis, quia propria passio in ipso inhæret, is sane non recte sentit; ob eandem enim causam dicere deberet, substantiam eam habere potentiam passiuam contradictionis respectu quantitatis in ipso egeri inhærentis; quam tamen constat ab eo esse inseparabilem.

Enodantur quatuor alie dubitationes.

C A P. XIII.

Quatuor dubitationes contra tertiam opinionem.

EXistunt præterea quatuor dubitationes, quæ videntur officere tertie opinionis, quam cæteris probabiliorē esse iudicauimus. Prima dubitatio est, cum communis sit & trita multorum Philosophorum sententia, accidens cum producat substantiam, agere in virtute substantiæ; idque secundi tertiam opinionem defendi nequeat, non videtur ea opinio probanda esse, vt quæ communi sententiæ aduersetur. II. Dubitatio. Si forma substantialis neque mediate neque immediate operatur, ergo frustra est & otiosa, & cum melius sit habere vim atque facultatem agendi quam non habere, nobilior erit conditio accidentis, quam substantiæ; quin etiam facillime credi poterit nullâ esse formam substantialem; namque formam esse, & qualis ea sit; non aliter cognosci potest quam ex operatione. III. Dubitatio. Forma substantialis nullo modo posset appellari natura, siquidem natura definitur esse principium motus; at secundum tertiam opinionem substantia nullo modo est principium actuum alius cuius motus. IIII. Dubitatio. Si substantia producit per solam actionem accidentis, ergo non per se producit sed per

A accidens, quare generatio non erit per se mutatio aliqua; probatur consequentia; nam per actionem accidentis non potest intrinsecè & immediate produci aliud nisi accidens sicut per calcificationem primò non aliud quam calor producit; quare si per eandem actionem etiam substantia producit, necesse est eam consequenter, & per accidens produci. Ad has dubitationes breuiter respondendum est hoc modo. Ad 1. Potest dici accidens agere in virtute substantiæ tripliciter, primum secundum dominationem, nam licet actio effectiue procedat ab accidente, tamen quia actiones denominatiue sunt suppositorum vel rerum per se subsistentium; non denominatur agens, nisi quod est per se subsistens, huiusmodi non est accidens, sed substantia accidente affecta. Deinde, substantiæ; nam quia operari sequitur esse, accidens autem habet esse in virtute substantiæ quatenus ab ea sustentatur, ob eam quoque causam potest dici agere in virtute substantiæ. Postremò, determinatiue; nam substantia ignis non producit per calorem, vt calor est, alioquin per quamlibet gradum caloris produceretur, sed vt est tantus calor. v. g. vt octo; non habet autem calor, vt sit tantus ex eo quod sit accidens, sic enim indifferens est ad omnem gradum, sed ex substantia in qua est, quæ vt secundum naturam suam perfecte se habeat. vendicat sibi tantum calorem, determinatio igitur accidentis, substantiæ quidem prouenit ex substantia in qua inhæret: finaliter autem ex substantia quæ per ipsum produci debet. Ad 2. Non est substantia otiosa etiam si nihil operetur, tum quia otiosum est id cuius potest esse aliqua operatio & non est, quod non conuenit substantiæ, tum etiam quia forma substantialis tametsi nihil operetur, ob alias tamen causas necessaria est, quas nos in principio sexti libri exposuimus. Adde quod potest dici operari, si non effectiue, certè illis tribus modis, quos paulò ante memorauimus. Ad 3. Forma substantialis est natura & principium motus, non effectiue, sed illis tribus modis quos in solutione primæ rationis posuimus. Ad 4. Forma substantialis ordine generationis seu productionis, consequenter & secundario producit, at

*Quo acci-
dēt dici pos-
si agere in
virtute sub-
stantiæ.*

si spectetur intentio dispositio & ordinatio naturæ, quæ per se primo intendit formam substantialem, & propter eam præmittit & producit in materia accidentia, existimandum ac dicendum est, formam substantialem per se primo produci. Atque hæc quidem de præfenti quaestione probabiliter disputata sunt; neque enim priores duas opiniones contemnimus, aut damnamus, sed tertiam illis præferimus, ut quæ nobis propensior ad veritatis similitudinem videatur; quam tamen ita probamus, ut ea formam substantialem è medio tolli nullo modo velimus, nec verò tolli oportere iudicemus.

An idem numero effectus a multis causis possit effici.

C A P. X I.

Potest hoc loco tractari, quod a multis quæri & disputari solet, an idem numero effectus a diversis causis proficisci queat. De quo nos, quia res neque multæ difficultatis est, neque magni momenti, breviter dicemus. Primum, potest idem effectus fieri a multis causis diversi generis, inò necessariò concurrunt quatuor causæ ad producendum effectum naturalem. Præterea, idem effectus potest fieri a multis causis eiusdem generis verum subordinatis, quarum una est vniuersalis, altera particularis; sol enim & homo generant hominem. Deinde, potest idem effectus effici a multis causis eiusdem generis & proximis atque immediatis, sed quæ sunt (ut vocant) partiales non autem totales, velut tritremis mouetur a multis remigibus, sed is motus non fit a singulis eorum omnino totus, sed ab omnibus illis simul, ea ratione ut vnus causæ integræ ac perfectæ vim & potestatem expleret. At ut idem numero effectus producatur a multis causis eiusdem generis immediatis & perfectis, ita, ut quælibet earum per se sufficiens sit ad totum effectum omnino producendum, videtur esse impossibile. Primum, quia sicut non potest esse nisi vna proxima materia, & vna proxima forma ipsius effectus, ita nec efficiens, tum quia

A sic non effectus necessaria & determinata connexionis effectus cum sua causa, quamobrem talis effectus sciri non possit: quia scire est rem per causam cognoscere propter quam res est, & quod non contingit aliter se habere. Postea, quia in natura nihil est superfluum & otiosum, ac si essent multæ causæ vnus effectus, eo modo quo diximus, præter vnâ illarum, cæteræ otiosæ essent. Deinde, vna numero actio non potest fieri a duobus agentibus, nam actio dependet ab agente & per ipsum definitur, ergo nec vnus numero effectus; nam actio re non differt ab effectu, qui est intrinsecus & immediatus eius terminus. Ad extremum, sit C. effectus, sint eius causæ A. & B. sequeretur effectum a neutra causa per se ac necessariò dependere, quod est falsum; nam effectus necessariò dependet a causis suis per se; probatur consequentia, C. non dependet necessariò ab A. alioquin eo remoto non posset effici ab ipso B. at ponitur posse etiam fieri ab ipso B. similiter C. non dependet a B. propter eandem causam, ergo a neutro per se necessariò dependet. Et quamquam ita sentiant Thomistæ, ut videre est apud D. Thomam in prima par. quæst. 12. art. 3. & Paulum Soncinatem in 5. Metaphysicæ, quæst. 6. tamen cum ipsi affirmant genita ex putrefactione & semine esse eiusdem speciei, videntur concedere multas causas efficietas eiusdem effectus proximas & perfectas, quarum quælibet per se sufficiens est ad producendum effectum: minus enim secundum ipsos æquè generari potest ex semine, ac ex putri materia. Sed ipsi respondere possent dupliciter, vel se tantum loqui de causis efficientibus eiusdem generationis, id est vel ambabus vniuocis vel æquiuocis; at generatio muris ex semine est vniuoca, ex putri autem materia, est æquiuoca; vel se loqui tantum de causis efficientibus, quæ simul concurrunt ad vnum numero effectum producendum, nam quam autem contingit eundem numero murem simul generari ex semine, & ex putri materia.

Solet etiam ab alijs in dubium uocari, an effectus qui ab hac causa efficiente, & in hoc loco, atque hoc tempore productus est, idem numero potuerit produci vel ab alia causa efficiente, vel in alio loco, uel alio

An idē effectus numero patens sit ab alia causa vel alio loco et tempore effecti.

alio tēpore. Ad quod nos breuiter respondemus, videri nobis probabilius, id fieri non posse. Primò, quia debet esse determinata habitudo & connexio effectus cum sua causa, quæ non esset, si effectus, a quaelibet alia causa, produci posset. tum quia vna numero actio non potest esse a diuersis agentibus, aut in diuersis temporibus: quia ad vnitatem numeralem motus requiritur vnitatis numeralis mouentis, vt dicitur 8. Phy. tex. 49. & vnitatis numeralis temporis, vt dicitur in 5. Phy. tex. 4. si autem actio variatur per quã effectus producitur, fieri non potest quin etiam effectus varietur. Postremò, quia effectus particularis per se dependet a cælo, quare variato cæli aspectu & siderum, quem omni puncto tēpore variari necesse est, non potest idem numero effectus produci. Verum de his satis.

Nunc declarandum est, an effectus eiusdem speciei, possint produci a causis efficientibus diuersæ speciei, vel etiam generis, quarum quælibet sit proxima & perfecta causa ipsius effectus. Atque hic locum habet insignis illa quæstio de genitu ex femine & ex putri materia, an sint eiusdem speciei; exempli causa. An mus qui sine femine gignitur ex putri materia, sit eiusdem speciei, cuius est is qui gignitur ex femine alterius muris. Circa hanc quæstionem reperimus tres opiniones. Quidam enim putarunt omnia animalia tam imperfecta quam perfecta, etiam ipsam hominem, posse gigni ex femine & ex putri materia. Alij cõcitant, nullum animal eiusdem speciei posse vtroque illorum modorũ gigni; sed quæcunque gignuntur vno modo, specie distingui ab his quæ gignuntur altero modo. Sunt etiam multi, qui arbitrantur animalia quidem perfecta, tantum posse gigni vno modo, nimirum ex femine, cuiusmodi sunt, leo, equus, homo; Imperfecta verò qualis est mus, vermis, serpens, scorpio, vtroque modo gigni posse: quin etiam sunt quædam imperfectissima, quæ non nisi ex putri materia generantur: ita vt sint tria genera animalium, quorũ quædam tantum ex femine, alia tantum ex putri materia, non nulla vtroque modo generantur. Has igitur tres opiniones sigillatim discutere, ac diiudicare operæ pretium fuerit.

A *Quæ generantur ex femine & ex putri materia, an sint eiusdem speciei. Ac primò examinatur opinio Auicennæ.*

CAP. XVI.

Prima opinio est Auicennæ in libro quem scripsit de Diluuiò, & a quibusdam etiã tribuitur Alberto, quem *Mirabilis opi. Auic. hominẽ et sine humo no femine, naturali-ter posse creari.*
B innuit Arist. in 2. Politi. cap. 6. vbi reprehendit deus pericos legum latores, ait eos vel ex corrupto femine vel ex terra natos fuisse, & in Sect. 10. Problema. 15. & Plato in Me-nexeno, & Philoponus in 3. de generatione animalium nominant Stesicorum qui dicebat post diluuium homines fuisse renatos ex putri materia: poterunt autem hi fortasse sumere huius opinionis occasionem ex ijs quæ continentur in sacris literis, vel de formatione Adam, qui ex limo terræ a Deo factus est, vel de generali diluuiò. Quæ opinio his argumentis probari posset. Primò, eadem est materia generationis, & nutritionis, sicut Arist. docet in 2. de Gene. text. 50. & in 2. de Anima. sed terra suggerit materiam qua possit homo nutrir, vt herbas & fructus: ergo potest ipsa quoque præbere materiam ex qua homo generari queat. Deinde, quicquid potest virtus inferior, potest etiam superior, si igitur virtus quæ est in femine, cum sit particularis causa & ignobilior virtute cælesti, gignit hominem, cur non idem facere possit cælum cum elementis? Postea, cælum potest afferre interitum homini, et **D** ergo etiam eius generationem perficere, si quidem oppositorum eadem est ratio. Præterea, ars imitatur naturam, sed ars quamlibet formam potest exprimere in diuersis materijs, vt formam hominis in ligno, argento, marmore; ergo similiter natura poterit quamlibet formam naturalem in diuersis materijs producere. Postremò, homo libere generat hominem, quare potest non generare; & ex ea parte qua homo generatur ex homine, potest deficere species humana: cum autem impossibile sit eã simpliciter deficere, propterea quod

species continent vniuersi perfectionem, præsertim autè humana, quæ est omnium nobilissima, necessarium est dicere generationem humanam, non solum ex semine hominis, sed etiam alio modo & ex alia materia effici posse. Itaque secundum hanc opinionem, semina non est per se necessaria ad generationem hominis, sed tantum per accidens, nimirum propter locum matricis, qualis locus extra seminam, id est tam opportunus, tam commodus & conducens generationi, conseruationi, & accretioni hominis, donec in lucem edatur, non facile reperiri potest.

*Refutatio
Auisconna*

Verum hæc opinio indigna est Philosopho, quippe qui non debet, vt est apud Arist. 3. Physi. tex. 15. & in 2. de Generat. tex. 42. quidquam asserere, quod non vel experientia vel ratione aliqua probabili cognitum habeat, & alijs suadere queat. At nulla experientia docet hominem aliter generari posse naturaliter quàm ex semine; neque ab initio mundi vllis hominum (nisi forte Poetarum fabulis putemus habendam esse fidem) ex putri materia generatus est; & sanè quod nunquam adhuc factum fuit, physicè loquendo de ijs quæ ad speciem pertinent, plusquam verisimile est, neque deinceps aliquando futurum, neque fieri posse naturaliter. Ratio autem reclamation, hominem ex putri materia generari posse: quomodo enim tam varia, subtilis, delicata & artificiosa tot membrorum & partium humani corporis compactio, conformatio, distinctio, figuratio ex putri materia efficiatur? aut quis locus præter matricem femine, qui sit calidissimus, non igneo sed vitali quodam calore, & ab omnibus clementiorum caligine iniurijs tutissimus, reperitur? Sed esto, generetur homo ex putri materia; at postquam est conceptus & in lucem editus, quo alimento nutrietur & sustentabitur? non enim quodlibet illi ætati congruit, & cum homo per multos annos non possit per se sine adiumento parentum vitam degere, quidnam ei ex terra nato, hæc necessaria adiumenta & præsidia præstabit? An natura quidem generabit ex terra, eum autem generationem conseruare non poterit, sed mox interituum deseret? quis hæc tam insipienter & impie de natura vel potius de Deo qui est nature conditor & rector, lo-

quentem ferat? Verum plura contra hanc opinionem disputare superuacaneum est; stultum enim est, vt ait Aristot. attendere quid quisque dicat; & quidam lepidè ait, sapientes viros ambigere, vter stultior sit, is ne qui stulte dicit, an qui stulte dicentem serio refutare contendit. Nec verò quisquam miretur tam inuenditam, tam absurdam & incredibilem sententiam cuiquàm Philosopho probari potuisse; namque non minus verum quam scitum est illud quod Cicero scribit in 2. lib. de Diuinatione. [Nescio, inquit, quomodo nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo Philosophorum.] Quare breuiter ad rationes huius opinionis respondeamus.

Ad 1. Duplex est materia nutritionis, vna remota, vt herba & fructus, altera proxima, vt sanguis; illam terra dare potest, hanc non potest, de qua tamen intelligitur id quod dicitur eandem esse materiam nutritionis & generationis: ac licet eadem sit materia generationis & nutritionis, quæ tamen generationi inseruit, & appellatur materia seminalis, multo purior, efficacior, & perfectior est, quàm alimentalis materia; cuius rei signum est illud, quædam membra ex materia seminali a principio formata, si postea corrumpanantur, frangantur, ac mutentur, non posse rursus per nutritionem renasci aut reparari. **A**d 2. Causa vniuersalis, duplex est, vna prima & simpliciter vniuersalis vt Deus, qui propterea quod liberè agit; & infinitam habet vim ad agendum, potest quicquid ab agentibus particularibus & causis secundis efficiatur, proximè sine illis efficere: altera causa vniuersalis secunda, quæ est vniuersalis non simpliciter, sed tantum respectu rerum sublunarium vt cælum, quæ causa tum quia est finitæ virtutis & naturaliter operans tum quia per se est indifferens & indeterminata ad productionem cuiuslibet effectus particularis, nequit sine proximis & proprijs causis particularibus, earum effectus producere. **A**d 3. Non valet consequentia, nam multo plura, & maiora præsidia necessaria sunt ad generandum hominem, quàm ad eum corrumpendum. etenim si vnum quodlibet elementorum exuperet cætera, potest homini exitium afferre,

*Solutio
rationum
opinionis
Auisconna.*

afferre, at perspicuum est non posse hominem ex uno elemento generari. Ad 4. Inter naturam & artem multum interest, primum enim forma quam efficit ars, non est substantia, vel res quædam diuersa a subiecto, sed est uaria quædam determinatio, conformatio, & figuratio quantitatis, in qua ratio figuræ consistit. Deinde materia quæ accipit formam artificialem, non habet ad eam naturalem potentiam & inclinationem, quemadmodum est in septimo libro explicatum. Propter hanc igitur quæ est inter naturam & artem dissimilitudinem, fit, vt forma artificialis in diuersis materijs effici queat, naturalis autem minime. Ad 5. Coniunctio maris & femine per quam semen exhibetur matri, libere fit; at postquam matrix semen virile cõplexa est, omnis illa operatio subsequens, per quam generatio hominis absoluitur, per se non libere sed naturaliter efficitur. Neque uero, quia initium generandi in nostra est uoluntate atque potestate, ideo metuendum est ne ipsa hominis generatio aliquando deficiat. Etenim appetitus generandi, cui liber homini naturaliter insitus & penitus infixus, acerrimus & incitissimus est: isque post labefactam, primi hominis scelere integritatem naturæ nostræ, multo etiã uehementior & effrenatior exitit; vt tam ardens procreandi cupiditas ne quando in cunctis hominibus omninõ relinqueretur, nequaquam sit pertimescendum. & sanè quod adhuc nunquam accidit, non est uerendum ne in posterum aliquando contingat, quamuis si theologicè ac uerè loqui uolumus, aliquando cessaturam esse generationem hominis minime dubitandum est; post resurrectionem enim neque nubent neque uxores ducent (ut ait Dominus) sed erunt uelut Angeli Dei.

Declaratur secunda opinio quæ est Auerrois.

CAP. XVII.

Altera opinio est Auerrois, quam is copiose tractat in 8. Physicom. 46. & in sua Paraphrasi super primum librum de Gener. animalium, c. 1. 2.

A firmans nullam speciem, seu uiuentium seu animalium, posse generari ex putri materia & ex semine, & quæcunque his duobus modis generantur, quamuis in specie similia sint ipse tamen inter se distinguuntur. Hæc sententiam, tunc ipse, tunc eius lectiones confirmant multis rationibus. Prima ratio. Materia & Forma sunt ad aliquid, ita vt quemadmodum formæ differunt, sic necesse sit materias quæ proximè ac propriè illis formis respondent, diuersas esse, sicut Aristot. ait in 2. Phys. tex. 26. sed putris materia, & seminalis, inter se differunt specie, ergo formæ quæ ex illis educuntur, & in illis recipiuntur, non possunt esse eiusdem speciei. Ad hoc quæ contra sententiam, fortasse responderent dupliciter. Primo, quamuis materia putris per se & a principio multum differat a seminali, tamen per uirtutem caloris cælestis, uel aharum influentiarum, sic afficitur & temperatur, vt habeat temperationem quandam & constitutionem qualitatum, ualde similem ei quam materia seminalis habet in matrice, quamobrem non est mirandum si possit etiam similem formam recipere. Deinde, duplex est materia, una transiens, altera immanens, nihil prohibet eiusdem speciei esse diuersas materias transientes, uelut sanguis efficitur ex carne, fructibus & pane, similiter etiam ex materia putri & seminali, quæ sunt materię transientes, poterit eadem species produci. Materia autem immanens (dicerent forsitan illi) non est alia quam materia prima, si quidem omnis forma substantialis immediate uinitur materię primæ, quare cum materia prima, quæ est in corpore putri, & quæ est in semine, sint eiusdem rationis, relinquitur animalia quæ generantur ex putri materia & ex semine, habere materias immanentes eiusdem speciei. II. Ratio. Mus æquiuocè dicitur de eo qui generatur ex semine & putri materia, ergo illi mures non sunt eiusdem speciei: consequentia satis per se manifesta est: Antecedens autem ita probatur, æquiuoca sunt quorum nomen est commune, & ratio substantiæ diuersa, sed illi mures habent nomen Mus commune, definitionem autem substantialem diuersam, ergo &c. Minor probatur, etenim materia necessariò ponitur in definitione rerum naturalium,

putri materia semper inter se distingui spectantur.

An generatio hominis sit naturalis, an potius libere fiat, & an possit aliquando deficere.

Opin. Auerrois generatio ex semine

vt est apud Arist. 1. de anima tex. 16. & in 6. Metaph. text 2. præsertim cum secundum eos qui huic opinioni aduersantur, materia sit pars quidditatis, ergo si est diuersa materia, impossibile est eandem esse quidditatem & definitionem; cum igitur illi mures ex diuersis materijs existant, non possunt eandem habere quidditatem. Ad hoc quid responderent aduersarij, facile conijci potest ex superiore responsione; dicerent enim licet materiz, quas uocant transientes, in illiusmodi animalibus sint diuersæ speciei, materias tamen manentes, quæ propriæ pertinent & adhibentur ad definitiones rerum naturalium, unius esse speciei. III. Connexio effectus cum suis causis, per se necessaria & immutabilis est, alioquin tolleretur scientia siue quæ demonstratione, siue quæ definitione consistit; siquidem scire definitur rem cognoscere per causam propter quâ res est, & quod non contingit aliter se habere; ac illi mures cum tam ex materia putri, quàm ex seminali generari queant, cum neutra materia habent connexionem quæ sit necessaria per se. IIII. Ratio. Generatio muris ex semine, sit secundum naturam, vt patet, ergo fit uel semper uel ut plurimum, sic enim Aristot. in 2. Physic. & in 1. de celo definit id quod est secundum naturam; ergo oppositum huius, est præter naturam, & raro, ac per accidens contingit; sed mures, qui signuntur ex putri materia, ita frequenter & per se generantur sicut illi qui ex semine, hoc igitur est manifestissimum signum, hos & illos non esse eiusdem speciei. V. Ratio. Vnius naturæ unus est modus generationis, ergo diuersus modus generationis arguit diuersas naturas. Antecedens innuit Aristot. in 1. lib. de Generat. animal. cap. 1. VI. Ratio. Natura nihil frustra & superfluum facit, nec facit per plura, quod potest facere per pauciora; ergo si eadem speciei animalium generari potest ex semine & sine semine, alter istorum duorum modorum erit superfluum, cum unus illorum sufficiat. Si dicant, id facere naturam propter maximam sollicitudinem, quam habet de conseruatione huiusmodi animalium; id sanè ridiculum est, nam multò equius esset illiusmodi curam & sollicitudinem habere de animalibus perfectiori-

bus, quæ tamen non nisi uno modo generantur. Si dicant, hoc idcirco fieri, quia perfectiorum animalium præstantia non patitur ea generari aliter quàm ex semine. Nec id profecto satis firmum est, nam si sunt animalia quædam imperfectissima, quæ tantum generantur ex putri materia, & alia quædam perfectissima, quæ non generantur nisi ex semine, & ad horum animalium propagationem & conseruationem vnus tantum generationis modus sufficit, cur non item ad murium speciem propagandam & conseruandam vna generatiois ratio sufficiat; sed oportuit naturam ad eorum propagationem atque conseruationem, duplicem generandi modum adhibere? VII. Ratio. Mutationes differentes speciei, habent terminos ad quos differentes speciei, vnitas enim & distinctio specifica motuum, auctore Aristot. in 5. Phys. sumitur ex terminis ad quos tendunt, sed generatio ex putri materia, & generatio ex semine, sunt mutationes inter se speciei differentes, ergo termini earum differunt speciei, quare animalia quæ illis duobus modis generantur, erunt diuersæ speciei; minor ita probatur, termini a quibus procedunt illæ duæ generationes speciei differunt inter se, nam, vt sæpe dictum est, materia putris & materia seminalis, nõ possunt esse vnus speciei, ergo similiter etiam termini ad quos tendunt, speciei differunt: probatur consequentia. Primò. Terminus a quo, est contrarius termino ad quem, omnis enim mutatio, vt dicitur in 1. & 5. Phys. fit ex contrario in contrarium. Deinde, sicut Ari. docet in 1. li. de Cælo, & 10. li. Metaph. vnum unum tantummodo est contrarium. nec vni rei possunt esse duo contraria, quæ speciei differant: cum igitur terminus a quo generationis ex putri materia, & terminus a quo generationis ex semine, inter se speciei differant, & vterque illorum sit contrarius suo termino ad quem, si termini ad quos tendunt illæ duæ generationes essent vnus speciei, iam tunc uni, duo quæ sunt diuersæ speciei, esset contraria. VIII. Ratio. Forma cognoscitur ex operatione, nam quæ habent formam, & naturam eiusdem speciei, similes quoque habent operationes; sed animalia quæ nascuntur ex semine, & ex putri materia, dissimiles habent operationes, ergo non sunt eiusdem speciei: probatur

batur minor, animal natum ex semine, per se habet vim generandi, & quidem generandi sibi simile, animal autē ex putri materia natum, aut nihil omnino generat, sicut Arist. docet in 2. de anim. tex. 34. his verbis. [Generare est naturalissimum opertum quæ in uiuentibus sunt, quæcunque perfecta, & non mutilata sunt, aut generationem spontaneam habeant.] Cuius generis esse constat ea quæ oriuntur ex putri materia: aut si generat aliquid, id nec est eiusdem speciei cum generante, nec habet vim aliud quidpiam amplius generandi. Nam quod generatur ab eo quod productum est ex putri materia, si esset eiusdem speciei cum illo, haberet quoque eundem modum generationis, quare sicut illud ex putri materia genitum est, ita hoc gigni de buisset; vel sicut hoc ex semine natum est, sic illud nasci oportuisset; quæ sunt enim eiusdem speciei, vnum habent similemque generationis modum. Præterea, si hoc quod generatum est ab eo quod fuit productum ex putri materia, et generaret aliud quidpiam, vel hoc esset eiusdem speciei, at non haberet eundem generationis modum cum primo generante, vel esset diuersæ speciei, & sic generatio specierum procederet in infinitum. Atque tota hæc argumentatio, eisdem propemodum uerbis tractatur ab Arist. in 1. lib. de Gen. anim. c. 1. quo in loco ita scribit. [Quæ non ex coitu, sed ex putri materia oriuntur, ea generant quidem, sed genus diuersum, quodque prodijt, nec mas est, neque foemina; quod iusta euenit ratione; nam si ex coitu eorum, quæ non ex animalibus orta sunt, animalia oriretur, hæc si eiusdem generis essent, primū quoque parētum ortum talem esse oporteret: quod rectē ita censemus, quando sic euenire in cæteris animalibus patet. Sed si dissimilia quidem, sed quæ coire inter se possent gignerentur, tursus ex his alia quædam natura procrearetur, & alia ex ea, idque in infinitum procederet. At natura infinitum vitare solet, infinitum enim sine caret: natura autem semper finem quærit.] Ac ne putetur Arist. hoc in loco id fortuito dixisse, vel probabiliter tantum, vt quidam nostræ memoriæ scriptor ait, disputare eandem planē sententiam similibus plenē verbis expressam reliquit in 5. lib. de Hist. animal. c. 1. hoc modo scribens. [Quæ per

A se, vel in animali, vel in terra, vel in stirpe, vel etiam in eorū ipsorum partibus creantur; eademque; maris, ac femine sexu distincta sunt, ijs coëstibus gignitur quidem aliquid, sed ex quo nihil amplius gigni possit. v.g. Coitu pedicularum, lentes dictæ procreantur; muscarum, vermiculi; pulicum, genus pedicularum ouium speciei referens; ex quibus nec ea quæ generantur proveniunt, nec aliud vllum animal, sed id quod sunt, sordes tantum exiunt.] Hæc & si quæ sunt alia afferri possunt, quasi sic mamenta & præsidia, ad opinionem Auermunicendam atque confirmandam.

B

Explicatur tertia opinio.

CAP. XVIII.

Tertia opinio est, quemadmodum animalia perfectissima tantum generantur ex semine, & imperfectissima tantum ex putri materia, ita quæ media sunt, secundum eandem speciem propagari posse tam ex semine quam ex putri materia. Hanc opin. sequitur D. Thom. in 7. Metaph. super. tex. 23. & ferè probatur a Theologis & Latinis Philosophis, præsertim huius temporis; quæ sententia his posset argumentis persuaderi. Prima ratio sic hæc. Arist. in 7. Metaph. tex. 23. docet sanitatem effici posse ab arte & a casu, sicut a natura sunt quædam animalia tam ex semine quam sine semine; quæ similitudo vel exemplum, nihil planē valeret, nisi animalia quæ gignuntur ex semine & sine semine, essent eiusdem speciei, namque manifestum est sanitatem quæ ab arte efficitur, non distingui specie ab ea quæ casu quodam sine arte contingit, idem quoque innuit Arist. paulo infra hunc locum tex. 31. Deinde, in Proble. Sect. 10. Problem. 64. Arist. ponit hanc quæstionem. Cur animalium alia non solum coita sed etiam sponte naturæ procreantur, alia coitu dumtaxat proveniunt, ut homo & equus? quæ soluit, dicens id ob eam causam accidere, quia illorum animalium generatio breui tempore absoluti potest, quocirca nihil prohibet ea ex putri materia nasci; horum autē procreatio longissima est, atque operosissima; quo fit ut ex putri materia fi-

D

Egregia huius opinionis confirmatio.

Nota præclarā hanc sententiā et doctrinā Arist.

ri nequeant. Quis non videt, si non sunt eiusdem speciei quæ generantur ex semine & putri materia, & ipsam quæstionis propositionem sophisticam, & solutionem eius futilem ac frivolam esse? Præterea, Theophrastus in 1. lib. de Plantis, cap. 1. scribit plantarum & animalium in eo similem esse rationem, quod in utroque genere, quædam tantum generantur ex semine, quædam tantum sponte naturæ sine semine, quædam autem utroque modo.

II. Ratio. Quæcumque indicare solent unitatem formæ specificæ, ea omnia cernuntur in huiusmodi animalibus, quæ ex semine & sine semine nascuntur, ergo ipsa sunt eiusdem speciei; probatur anteceditis; nam est in illis similis color, figura, magnitudo, motus, distinctio membrorum, est idem ingenium, sunt iidem mores, est eorum inter se congregatio atque consociatio, easdem res experient ac persequuntur, eosdemque oderunt, atque fugiunt hostes; similiter etiam generantur, sequens enim testatur experientia, in nauibus recens extractis in quibus nulli erant mures, postea in media navigatione plurimos reperiri, ex his deinceps magnam eorum copiam propagari; constat autem primos illos mures non aliunde quam ex putri materia generari potuisse. III. Ratio. Si quid obstatet quo minus animalia, quæ ex semine & sine semine generantur, essent eiusdem speciei, illud profectò in primis esset, quod unius naturæ vnus tantum uideretur esse debere modus generationis, & quia frustra multas & diuersas generandi rationes natura instituisset, cum ad cuiuslibet speciei propagationem atque conseruationem vna sufficiat; verum hæc ratio infirma est: etenim multa sunt in natura, quæ concessu atque confessione omnium, cum vnus sint speciei, vnde procreantur, sicut ignem effici videmus, & ab igne, & a lumine propter radiorum reflexionem, & per motum, & ex conflictu attrituque duorum corporum. IIII. Ratio. Minus probabile est, eandem naturæ rei quæ speciem & a natura & ab arte effici, quam ab eadem natura diuersis modis procreari, sed potest eadem res effici a natura & ab arte, etenim alchimix pro certo habent, & alij persuadere conantur, verum aurum opera, & arte scientiæ alchimisti-

A cæ posse ab ipsis effici, non secus quam a natura efficitur in aurifodinis ni agentium particularium, & beneficio virtutum caelestium; ergo multo probabilius est, idem animal diuersis modis a natura generari posse.

Cæterum ad hæc, Auerroistæ ita respondent; cum Aristot. ait eadem animalia generari utroque modo, significare non eadem speciem infimam, sed subalterna, vel appellare eadem quia propter magnam eorum similitudinem sic vulgo existimantur; nec debere aiunt sententiam Aristot. spectari ex ijs locis vbi hæc de re perfunctorie & velut exempli causa loquitur, sed ex ijs, vbi ex proposito agit, qualis est locus ille de quo supra diximus in 1. lib. de Generat. animal. cap. 1. negant etiam animalia, quæ sunt ex putri materia, habere facultatem generandi sibi simile, quippe cum hoc ipsum neget Aristot. in his locis quæ supra commemorauimus; nec contra hoc est ulla experientia, nam quod de muribus in nauibus genitis atque propagatis dicunt, nullam fidem facit; etenim sicut priores illi mures sine semine nati fuerunt, sic etiam posteriores simili generationis modo procreari potuerunt, quam etiam ob causam credendum est tantam illam muturium copiam exitisse. Iam verò, quod aiunt ignem multis modis generari posse, non habet magnam vim contra secundam opinionem; siquidem valde dissimilis ratio est imperfectissimarum specierum, cuiusmodi sunt elementa, quorum formæ substantiales immediate sunt in materia prima, & parum distant a qualitibus primis, earumque productionem in materia, naturali quadam consequentia & connexionem consequuntur; atque earum specierum quæ inter perfectiores mundi formas numerantur, in quibus continentur animalia. His accedit, quod varia & multiplex generatio ignis maxime necessaria erat, propterea quod ignis necessarius est ad generationem, conseruationem, perfectionem, cunctasque omnium mixtorum operationes, præsertim cum ignis ille elementaris qui supra cætera elementa residet cælo proximus, non tam facile ad generationes mixtorum descendere, & concurrere possit. quod uerò dictum est verum aurum, sicut a natura efficitur,

*Responso
Auerrois-
tum ad
tionem ter-
tia opinio-
nis.*

C

D

sic

fic etiam per artem alchimisticam effici posse, hoc ipsi constanter negant. Hæc igitur de præsentia quaestione tam variè ac subtiliter, in omnes partes à Philosophis disputantur. Nobis autem sicut facile est primam opinionem tanquam falsam, & absurdam condemnare, ac repudiare, ita difficillimum est, vtra duarum posterorum probabilior sit, propter paria ferè vtriusque opinionis rationum momenta, iudicare. sed nescio quo modo sit ut nos tertia opinio magis ad se trahat; quamquam non sumus ignari, totam huius con-
trouersie explicationem ex ipsa experientia præcipue pendere; si enim experiendo compertum fuerit, mures, v.g. qui sunt ex putri materia, generare alios sibi similes, non aliter quam eos qui nati sunt ex femine, nulla erit causa, cur negetur illos esse eiusdem speciei cum alijs: sin autem è contrario rem se habere experientia declarauerit, id erit magno argumento inter huiusmodi animalia esse distinctionem specificam. Verum, quoniam in vltima ratione tertie opin. dictum fuit, verum aurum, quemadmodum efficitur a natura, sic etiam effici posse ab hominibus ea arte quam vocant alchimisticam; de hoc etiam in præsentia dicendum est, non solum vt exploratum sit an quod in illa ratione positum est, & vulgo iactatum verum sit aut falsum; sed etiam, ut cognoscatur an quilibet efficitur qui a natura efficitur, similiter etiam possit ab arte cõfici: quæ res maximè pertinet ad eam quam de causis instituimus tractationem.

An possit verum aurum effici per artem alchimisticam, ac primo quod non possit effici, opinio multorum exponitur.

C A P. XIX.

Auicenna.
Avicenna in quibusdam suis commentarijs in lib. Meteororum, ut refert Aegidius in 3. Quodlibeto quest. 8. de alchimistico auro, ita scripsit, sciunt artifices Alchimie, species metallorum transmutari non posse, quamuis si-

A milia illis fieri possint; & quamuis Alchimia quærit tingere ipsum ex colore quo volunt, donec sit multum simile auro; & abstergere immunditias plumbi, ita ut videatur argentum, semper tamen secundum substantiam manebunt æs & plumbum.]

Aueroes in Paraphrasi super primum librum de Gener. anim. explanando primum caput in eandem sententiam hæc scribit [similiter etiam si datur aliquid artificiale valde simile naturali, tanta poterit esse similitudo, quod existimabitur esse idem specie, et si ars Alchimie habet esse, hoc est quod potest fieri in ea] & ibidem Aueroes declarat sicut se habent mures ex putri materia ad mures ex femine, (inter eos enim est tanta similitudo, ut quamuis reuera inuicem differant specie, tamen vulgò putentur esse eiusdem speciei) ita etiam aurum alchimisticum se habere ad verum & naturale aurum. Idem sensit Auicenna, cuius verba paulo infra memorabuntur, initio capitis proxime sequentis.

D. Thomas in Secunda Secundæ conditionaliter loquens de auro alchimico quaest. 77. art. 2. ad primum ait, [si aurum, quod fit ab Alchimistis, non sit verum & tale, quale sit a natura, eius venditionem pro vero fraudulentam & iniustam esse; sin autem fiat verum aurum ab Alchimistis, id licet pro vero auro vendi posse, nihil enim prohibere artem utendo causis naturalibus, naturales & veros effectus producere.] Sed quid ipse simpliciter, & absolute sentiret de auro alchimico, satis perspicuis verbis declarauit in 2. Sent. d. 7. q. 3. art. 1. ad quintum ita scribens. [Potest quidem ars virtute naturalium agentium aliquas formas substantiales inducere in materiam; sunt tamen quædam formæ quas nullo modo ars potest efficere, quod propria actiua, & passiuæ earum, non potest inuenire atque adhibere, sed bene aliquid simile illis efficere; sicut Alchimisti faciunt aliquid simile auro quantum ad accidentia exteriora, sed tamen non faciunt verum aurum, quod forma substantialis auri, nõ est per calorem ignis, quo videntur Alchimistæ, sed per calorem solis in loco determinato, vbi viget uirtus mineralis; & ideo tale aurum non habet operatio-

nem

nem conſequentem ſpeciem, & ſimiliter in alijs quæ eorum operatione ſunt.

Egidius.

Egidius in 3. Quodlib. q. 8. affirmat Alchymiſta poſſe quidem facere metallum aliquod, quod tantum conſiſt ex permixtione aliorum ſimplicium metallorum, cuiuſmodi eſt electrum, quod dicitur conſiſt re ex tribus partibus auri & una argenti; & quia ſæpe in uenis metallicis vnum metallum conſunditur & permixtetur cum alio, Alchymiſta per actionem ignis ſegregando & ſeparando aurum, quod erat permixtum cum alio metallo, videbitur de nouo facere aurum; tantum autem abeſt, vt poſſint verum aurum facere, vt ne ſimile quidem vtro auro ita effici queat, vt non poſſit alio modo dignoſci & diſcerni. Porro exiſtimat Egidius aurum alchymiſticum non poſſe ſine peccato vendi pro auro naturali: non ſolum quia incertum pro certo, & falſum pro vero venditur, ſed etiam quia in medicina adhibetur aurum ad confortandum cor, & morbos quosdam proſtigandos; maximum autem periculum eſt, ne aurum alchymiſticum propter diuerſam rationem conſtitutionis, nimium læderet complexionem humani corporis, etique inſigne aliquod detrimentum aſſerret.

Egidius negat aurum chymicum licitè vendi poſſe pro vero.

Quod autem verum auri conſici nequeat ab Alchymiſtis, Egidius ita probat, vcl potius declarat. Cernimus in vnoquoque genere entium, quædam illius generis eſſe perfectæ, alia vero imperfectæ; perfectorum autem generationem, eſſe determinatam tam ſecundum principium actuum & ſecundum materiam, quam ſecundum locum in quo ſit; Imperfectorum autem, minime: exempli cauſa, in genere animalium, quæ ſunt perfectiora, ita ſe habent natura, ut equus non generetur niſi ab equo, & ex ſanguine menſtruo equæ & intra matricem eius; at mures poſſunt generari ex ſemine & ſine ſemine, intra matricem & extra. Idem perſpicitur in plantis; idem ſimiliter cõtingit in elementis, nam purus ignis elementaris, nec generari, nec conſervari poteſt, niſi in ſuo loco naturali, id eſt in concavo lunæ; ergo ſimiliter etiam eueniet in metallis; quare cum aurum ſit perfectiſſimum omnium metallorum, habebit determinatum agens, & materiam, & locum naturalem, id eſt propriam uenam quæ latet intra ſinum &

A ventrem terræ, extra quem locum, aurum nullo modo conſici poſſit. Neque ualet illud quod poſſet aſſerri contra hoc quod diximus: nimirum ſi mures qui ſunt perfectiores auro, poſſunt generari extra matricem, multo magis aurum effici poterit extra ſuum locum naturalem: &, ſi ſerpentes fuerunt arte magica producti a Magis Pharaonis, vt legimus in Exodo, cur non etiam poterit effici verum aurum induſtria, & beneficio artis? Hoc inquam non ualet, nam eadem ratione probari poſſet, cum mus ſit perfectior qualibet planta, & mus generari queat ſine ſemine, quamlibet etiam plantam poſſe abſque ſemine procreari; quod falſum eſt, niſi ergo prohibet quod eſt imperfectius alio ſimpliciter, eſſe perfectius illo ſecundum quid.

Quamobrem quod aurum requirat determinatum locum ſuæ generationis, non arguit ipſum ſimpliciter eſſe perfectius aliquo animali, ſed tantum ſecundum quid. Hæc ex Egidio.

Conciliator in differentia 209. Sic ait. *Conciliator.*

[Metallum non poteſt fieri per artem, & in aliud tranſmutari; cum ars ſolum faciat permutationem in accidentibus, non autem in ſubſtantia; vel fortalte ſi poſſibile eſt, tamen id eſt homini ignotum, unde Comment. 3. de Anima ait, dicitur de multis artiſcijs, quod uidentur eſſe poſſibilia, ſed ſunt cauſarum ignotarum. Vt v.g. Alchymia, etſi talis ars conſtituatur, fortalte hoc erit per accidens, & inſpiratione diuina potius quam artis humanæ ſapientia. Non enim (inquit Conciliator) ars eo peruenire poteſt, ut agentia & materiam, cum tempore, modo & alijs circumſtantijs, ſciat ita proportionare, vt inde nouum conſtituatur metallum. Quod ſi apparenter uideatur, id erit, quia ars fallaciam eius humano ingenio nequit detegere. Vnde aurum arte conſtructum, uim non puto habere confortandi cor ſicut habet aurum a natura productum. Fideles mihi tamen experti dicunt argentum decoctione per artem fieri verum, non tamen uidetur apparenter lucrari, probationibus omnibus quibus utuntur, exploratum.]

Quidam ſerui metallicarum peritiſſimi, de quibus etiam ſubtiliter & accuratè ſcripti ſit, aſſerunt, primum atque ſimum fun-

fundamentum quo nititur ac sustentatur ars Alchymia; nullū esse: quo licet intelligere ipsam artem (si tamen ars dicenda est que in se nihil veri & certi habet) inanem & fallaciam esse. Etenim Alchymistæ putant, materia omnium metallorum esse sulphur & argentum vitium, quam obrem profectur se ex varia sulphuris & argenti viui inuicem permixtorum temperatione, posse quodlibet metallum efficere, in quo sanè vehemèter falluntur; nā si sulphur & argentum vitium est materia auri & argenti, ergo in uenis in quibus generatur aurum & argentum, apparerent aliqua vestigia sulphuris & argenti vini, similiter eriam in uenis sulphuris, & argenti vini, reperirentur aliqua indicia auri vel argenti; sed ipsi, qui totam penè vitam curiosissime lustrandis & considerandis uenis, locisque metallorum, consumpserunt, nunquam tale aliquid reperire potuerunt. quare falsa est opinio Alchymistarum, & aurum quod ab ipsis fit ex sulphure & argento uiuo, non est verū aurum; non enim, ut dictum fuit, talis est materia veri & naturalis auri. Aurum autem quod fit ab Alchymistis, licet simillimum videatur vero auro, falsum tamen esse multis modis cognosci & indicari potest; nempe vel ex pondere; vel ex eo, quia non sustinet vim ignis; vel ex quia iniectum in vinam, amittit colorem suum; vel quia non est dūctile in tenuissimas laminas; vel denique quia nō habet naturalis auri proprietates, quarum in primis illa commendatur, confortandi cor humanum. Hæc illi.

Non esse materiam omnium metallorū sulphur & argentum vitium.

Cardanus.

Cardanus lib. 17. de subtilitate hæc scribit; [Sunt verò chymica inuenta, vitru du cere in longissimas lineas, tenax aut prædurum efficere posse. Vidi ego dudum, sphaeram exiguam ex vitro, quæ omni conatu illisa solo lapide, non comminuebatur, sed resilliebat ad trabes. Eiusdem facultatis chymicæ est, vitrum albis lineis interfingueret, cælare in eo imagines, falsas fabricare gemmas, purgare caphures, metalla miscere, immutare: aut nobiliora imitari.] Exempla verò fallacis Alchymie, vi de apud eundem in 10. lib. de Varietate rerum c. 5. 1. quo in loco etiā hæc subiungit, [Aurum, & argentum facere, seu ex alijs metallis ea conficere, aut gemmas factitare, aut viliores in nobiliores transmutare; nemo non optare debet ut sciat, at quid ho-

Inuenta et opera artis chymica.

rum fieri possit, difficile sciri admodū est; & si hoc etiam scierimus, longè difficilior est scire, quomodo fiat. Quæ autem ab Alchymistis fiunt, ea vel ad voluptatem pertinent, vel ad usum; ad voluptatē sunt gemmæ, & metalla nobiliora; ad usum tincturæ, colores, materie vasorum & alia similia. Circa quodlibet autem horum, tria excogitari possunt; vel ut fiant, quod maximum est; vel ut perguntur; vel ut perficiantur. Horum primum, de metallis, adhuc sub iudice lis est, an fieri possit: secundum & tertium, sermè inuētum est ad summam perfectionem. ac licet ars chymica non faciat verum aurum, quatuor tamen præstat magnas utilitates. Prima est, quia potest vnum metallum facere simillimum alij, ut ferrum auri, as auro & argento; idque clarius apparet in gemmis. Secunda. Cum id, quod in aliqua potentia cōtinetur, per vim ignis excitat, extrahit, & ad perfectionem perducit. Tertia. Cum ea quæ superflua sunt, vi sua absumendo detegit, ut cum ex chalcæ alumen excipitur, quod nō genitum est vi ignis, sed exceptum; ita fit id quod vocant multiplicationem, cum ex terra ipsa quæ aliquid continet, quod continetur excipitur. Quarta. Ars chymica vi ignis multas facere potest compositiones, atque separationes, non minus viles & lucrosas ijs, quæ ab Alchymistis tam anxie queruntur & ambitiosè promittuntur transmutationibus.] Hæc Cardanus, ex quibus verbis perspicitur enim arbitrari chymicā illam auri generationem, vel esse impossibilem, vel propemodum impossibilem.

Vtilitates artis chymica.

Declaratur opinio eorum qui defendunt Alchymiam.

C A P. XX.

Albertus in lib. suo 3. de Mineralibus c. 9. hanc de facultate Alchymie questionem pertractans, primum exponit sententiā Auicennæ, quæ fuit hæc, [Sciunt (inquit Auicenna) artifices Alchymie species metallorum permutare nō posse, quamuis aliquid illis simile fieri possit; quod enim differentia specifica aliquo tollatur ingenio, non credo possibile; sed ex poliatione accidentium non est impossibile,

Opinio Auicennæ.

vel

vel saltē diminutio eorum: non enim permittantur species metallorum nisi prius in primam materiā metallicam reducantur, & sic iuuamine artis deducantur in speciem metalli, quod uoluerit: Atque idem quocumque sensisse ait Hailem Philosophum præcipuum in physicis, & in mathematicis. Deinde Albertus subiungit ea quæ sequuntur. Oportet nos dicere Alchymicos perituros, non aliter operari quam peritros Medicos, qui per medicinas purgatiuas purgant materias corruptas & nocentes sanitati, & postea per remedia confortantia naturam iuuant uirtutem naturalem, ut digerendo, sanitatē inducant que sanitas est effectus & naturæ & artis; sed illius effectiue & principaliter, huius autem organice & instrumentaliter; sic Alchymistæ primò bene purgant materiam argenti uiui & sulphuris insitam omnibus metallis, confortant; dein de deducunt uirtutes elementares & caelestes tali materiæ inherentes ad proportionem mixtionis metalli, quod intendunt in ducere, & tunc ipsa natura operatur & non ars nisi organice iuuando & expoliendo ut diximus; & sic uerum aurum & argentum educere & facere uidentur: quod enim uirtutes elementares & caelestes faciunt in uasis naturalibus, hoc etiam faciunt in uasis artificialibus, si artificialia formantur ad modum uasorum naturalium: & quod facit natura calore solis & stellarū, hoc faciet ars calore ignis, dummodo sic contemperetur ut nō excedat uirtutem semotentem, & informentem quæ est in metallis: huic enim caelestis inest uirtus, quæ primò cōmiscuit eā, & hæc inclinatur ad hoc uel ad illud per artis iuuamen. Alchymia igitur per hūc modum procedit, id est corrumpens unum à sua specie remouendo, & cū iuuamine eorum, quæ in materia insunt, alterius specie inducendo. quare omnium operationum alchymicarum melior est illa, quæ procedit ex eisdem ex quibus procedit natura; sicut ex purgatione sulphuris, per decoctionem & sublimationem & expurgationem argenti uiui, horumque bona permixtione cū materia metalli, in his enim & ex uirtutibus horū, omnis metalli species inducitur. Qui autē per alba albificant, & per citrina citrinant, manente specie prioris metalli in materia, proculdubio deceptores sunt & uerum aurum atque argentum non faciunt; & hoc

*Scribitur Al
berti Mag.*

A modo ferè omnes uel in toto, uel in parte procedunt. propter quod ego experiri feci aurum alchymicum quod ad me delatum est, & postquam sex aut septem ignes sustinuit, tandem amplius ignitum confumitur & perditur & quasi ad faciem reuertitur. Hæc Albertus. Ecce supradictis uerbis Albertus, nō solum docet uerum aurum posse fieri per alchymiam, sed etiam quis modus eius sic efficiendi sit possibilis & quis impossibilis, manifestè declarat.

Quidam Ianus Lacinus, qui de facultate chymica in transmutandis metallis multa dii putauit, eiusque disputationis summam memorat Cardanus loco supradicto, probat arte chymica posse confici uerum aurum his rationibus. Primò, metalla sunt quædam pura & concocta, ut aurum & argentum; quædam cocta, sed impura, ut æs, ac ferrum; quædam cruda, & impura, ut utrumque plumbum; sed impura repurgari, cruda concoqui possunt; igitur ex ære, ferro & plumbo, aurum, & argentum fieri potest. Quod autē talia concoqui possint, demonstrat ex sententia Aristoteli. Meteor. ubi de concoctione agit. De purgatione diuini non est, quippe cum proprium sit ignis separando purgare. Deinde, propinquitas, parumque causarum discrimen, hoc idem suadet, cum ab ipsis omnia fiant. Supponit autem omnia metalla constare sulphure & argento uiuo, quæcumque uero similia sunt, facile inuicem transmutantur; eoque magis, quod natura uideatur semper perfectissimum intendere in omni genere uelut aurum; quæ igitur imperfecta sunt, artis beneficio perfici posse uidentur; tum ut ad finem, tum ut ad motus ipsius perfectionem perducantur. Postea, si ars auctore Arill. in 2. Phys. & 4. Meteor. est

D inuitrix natura; cum natura concoquendo purgandoque ex sulphure & argento uiuo, aurum argentumque perficiat, cur non etiam idem simili ratione operans ars, possit efficere? Ad hæc, ea dici debent secundum naturæ ordinem copulata, & inuicem transmutabilia, quæ non habent omnino diuersas operationes, sed easdem, in eo tantum differentes, quod quædam habent eas imminutas & imperfectas, uelut fetus, infantis comparatione, ouum puli, aurelia papilionis. At plumbum, æs, ferrum, argentum, nullas habent operatio-

*Quinquaginta
rationes
Alchymie
His.*

res ab auro distinctas, sed quas illud habet, utpote liquefcere, duci, grane esse, nitere, ignibus resistere; eisdem habent hæc, sed vitiatas & immutatas, non enim ita splendens, non sunt adeo grana, minus resiliunt ignibus, non tota liquefcunt, non tam tenuiter ducuntur; igitur hæc dici debent aurum imperfectum, & beneficio artis perducì queunt ad perfectionem auri. Atque hoc putat Cardanus esse maximum argumentum quod pro Alchymistis afferri possit. Postremò, idem aluit exemplo ranarum, quæ statim ob præparationem materiz, ex puluere generantur. Sunt autem ranae perfectiores auro, & ut animalia perfecta, non solum partium simularum compositione, sed etiam instrumentorum conformatione indiguerunt. Anticennam quoque citat dicentem, vitulum in nubibus generatum seminiuum excidisse inter imbres. Generantur etiam ex inuenculo strangulato apes, ex Basilico scorpiones; ex elixatura Anatis sub dio expositæ bufones, ex Afinis vespæ, ex equis scarabæi, ex multis locustæ; aquæ, quibusdam in locis conuertuntur in lapides: aer concussus inter duriora corpora, repente transit in ignem, sumus metallorum præcipue plumbi, cogit argentum vitium, cortex mali punicæ ferrum mutat in chalybem. Si igitur hæc tam admiranda & penè incredibilia fieri possunt, atque adeo quotidie fieri videmus, cur incredibile videatur, posse ab Alchymistis verum aurum confici? Hæc ille disputat pro Alchymistis.

Antonius Mirandulanus Philosophus nostræ memoriæ prællans & in Aristotelis doctrina excellenter versatus, in illo suo opere, quod scripsit de Euerfione singularis certaminis, lib. 19. sect. 7. hæc de Alchymistis sententiam pronuntiat.

[Dicimus veram esse Alchymistarum opinionem, quod aurum possit fieri & ab arte & a natura, quia transmutare possunt argentum vitium & alia quæ ad id requiruntur, ita ut fiat eadem materia: sicut non solum a natura sed etiam ab arte animalia, ut scorpiones generari possunt. Verum quia illud aurum fit rarissime & cum maxima difficultate, multa enim quæ ad id concurrunt, facillime impediri possunt, idcirco non videtur fieri posse; sed rei dis-

ficultas non arguit impossibilitatem. Non est autem danda opera illi arti, non quia non sit vera, sed quia tanta est difficultas, ut sic utilis eam omittere, quam exercere: & multi quidem ditissimi ad magnam inopiam redacti sunt, propterea quòd maximis sumptibus impensis, vel nunquam affectui sunt quod hæc ars pollicetur, vel certè raro, & parum, ita ut sumptus longe maior sit lucro, quare satius est alijs artibus certioribus operam dare, quæ maiori ex parte finem suum præstant, quam huic quæ rarissime propter res naturæ absconditas, finem suum assequitur.] Hæc Mirandulanus.

*Explicatur breuiter opinio
authoris.*

C A P. XXI.

Nobis autem propositam quaestionem philosophicè considerantibus atque perpendentibus tria videntur hæc de re valde probabiliter dici ac affirmari posse; vnum est, nullam esse rationem Philosophicam, vel necessariam, vel etiam admodum probabilem, qua demonstretur rationem chymicam efficiendi verum aurum, esse impossibilem. Cur enim putetur impossibilis? An quia nihil eorum quæ sunt a natura potest fieri ab arte? at hoc in generatione multorum animalium, aliarumque rerum quæ opera & ministerio artis non secus generantur quam a sola natura, falsum esse cognoscitur. An quia (ut volebat Egidius) nihil eorum quæ sunt in suo genere perfectissima, potest produci nisi uno modo, idest solum ab agente suo naturali? Verum si Egidius verisimili aliqua ratione hoc comprobaret, aliquantulum fortasse valeret ad persuadendum: cum autem nullam huius rei probationem afferat, qua facilitate ab eo id dicitur, eadem plane a nobis contemni ac rejici potest. An denique quia aurum naturale generatur virtute caloris celestis, aurum vero chymicum efficitur a calore igneo, qui duo calores cum multum inter se differant, non poterunt eun-

*Sententia
authoris de
auro alchymico.*

Calor caelestis & celestis non differtur specie.

dem effectum præstare? sed hæc ratio dupliciter peccat. Primum enim falsum est, calorem caelestem & igneum specie inuicem distingui: cum enim ab eodem contrariis, hoc est a frigore similiter corruptantur, cum ab eadem causa interdum producantur nimirum a lumine, cum se inuicem intendunt atque augeant, cum ad productionem ignis & mixtorum simili ratione, conducant, fieri non potest, ut ea ratione qua calores sunt, specie distinguantur inter se: differunt igitur ea re solum, quod calor caelestis propter ordinatum caeli motum, est valde temperatus & accommodatus ad generationem & conseruationem rerum sublunarium, quam ob causam appellatur salutaris & uniuersus: calor autem igneus ex se non est temperatus, sed agit quantum potest agere, & res sibi subiectas tandem destruit atque interimit: quocirca uocatur a Philosophis, destructiuus, & corruptiuus rerum. Verum si hic calor aliunde corrigatur atque temperetur, nimirum vel a facultate animæ ut in animalibus contingit; vel ab arte, ut fit in multis mixtis & medicamentis, quæ a calore igneo, moderatione artis procreantur; efficietur perfectio ut calor igneus talis propemodum euadat, qualis est caelestis. Deinde, experientia manifestè ostendit quædam animalia similiter generari posse calore igneo atque calore caelesti. Nam apud Ægyptios, pulli calore igneo ex ouis excluduntur atque procreantur. Quam rem Iulius Scaliger, uir propter excellentem omnium disciplinam, eruditionem admirandus, in ijs quæ scripsit contra Cardanum exercitatione uigehmatertia, pulchrè describit his uerbis. [In Ægypto ad Cayrum furnos construunt alij alio multiplice fornice imposito: in quorum tholi supremo medio, foramen est: per quod calor vis, quæ immoedia posse officere, subit atque exhalat: in imo ignem accendunt temperatum: Oporum multas centurias in fornicum superiore planitie disponunt: statis diebus erumpit pullorum turba, quos illi non numero sed mensura uenales habent, modiolum statuunt sine fundo, quem ut implerint, tollunt, neque hæc fabula est, sed fabulæ illi ipsi, qui negant.]

- A** Alterum uero, quod eadem de re probabilissime potest asseri, illud est, chymicam rationem efficiendi uerum aurum, uel impossibilem, uel propemodum impossibilem uideri; non propter ullam rationem Philosophicam, quæ adhuc ab illo sit allata, sicut ostensum est, sed propter ipsam experientiam, quæ in rebus naturalibus, moralibus, atque artificialibus, summi argumenti firmissimæque rationis vim debet obtinere. Etenim cum plurimi in chymicæ facultatis tractatione & exercitatione diu multumque laborauerint, & in ueri auri effectiorem acerrimis studijs atque incredibili cupiditate incubuerint, nemo tamen adhuc fuit, quem liquido constet uerum aurum & omni ex parte probatum, ac perfectum effecisse. Quod si effectio auri per artem chymicam est possibilis, cur ea cum tam diu & tam multum optata, quaesita, & procurata fuerit, nondum tamen reperita, & uisitata fuit? nam quia possibilis est generatio animalium, medicamentorum, aliarumque rerum non solum per naturam, sed etiam per solertiam, & industria humanam, tampridem inuenta sunt artes quæ eiusmodi res & uerè & facile possunt perficere; cur igitur idem non contingit in auro chymico? nisi quia uel talis modus efficiendi tale aurum simpliciter est impossibile, uel si est possibilis, nondum tamen is est humano ingenio, & fortasse non potest esse, exploratè perfecteque cognitus. Atque hoc argumentum ab experientia ductum, non solum apud Philosophum naturalem, qui nunquam a rebus sensatis, experientiaque comprobatis, uel transuersum (ut aiunt) digitum discedit, sed etiam apud quemcunque hominem sanæ mentis rectique iudicij plurimum ualere debet.

D Ad extremam, illud non tantum probabiliter dici, sed etiam pro uero certoque confirmari potest, artem chymicam, licet ea fortassis sit utilis in distillationibus & alijs rebus quæ superius ex sententia Cardani memorauimus, tamen in eo quod spectat ad effectiorem ueri auri, quam illa proficitur atque in primis pollicetur, uanam esse, noxiam, ac perniciosam Reipublicæ. Primò, Quia, aut nunquam, aut rarissime præstat quod promit-

Cur nõ uideatur esse uera ars alchymia.

Nõ esse per mittere aurum

Alia generari potest solo calore ignis argumentum Iulij Scaligeri.

*in Republi
ca usum
Alchymia.*

promittit, ex quo non semel factum est, A
ut multi ad extremam inopiam, atque
paupertatem redacti fuerint; unde recte
quidam ait, Alchymistas non efficiere au-
rum, sed absumere, non implere crum-
enas, sed magis deplere, & exhaurire.
Deinde, quia faciunt falsum aurum, fal-
samque monetam, atque gemmas pro ve-
ris passim distrabent atque diucident, ex
quo Respublica hominumque societas ma-
gnam caperet detrimentum. Postremo,
quia verum aurum non raro adhibetur in
medicinis ad exhilarandum & confortan- B
dum cor: aurum autem chymicum, cum

uel non sit verum aurum, vel certe imper-
fectius auro naturali, vel non habeat eius-
modi proprietates, vel non ita vitales, &
salutares humano corpori; quare non si-
ne discrimine saluus & periculo ui-
tae, in medicinis adhiberetur.

Haec igitur nobis visa sunt
de chymica facultate
efficiendi ve-
rum au-
rum
probabiliter pos-
se disputa-
ri.

Finis Libri Octauus.

Faint, illegible text in the right-hand column, likely bleed-through or a second column of text.

D
Faint, illegible text in the bottom right section of the page.

DE FORTVNA, CASV, ET CONTINGENTIA, LIBER NONVS.

Consideratio & explicatio casus & fortunæ ad varias scientias pertinet.

SEQVITVR vt de fortuna & casu, breuiter disputemus; nempe quantum satis sit ad explendam absoluedamq; eã quam de causis libro præcedenti institutum tractationem. Tractatio autem fortuna la tissime patet, & ad plures disciplinas pertinet: agit enim de Fortuna, Rhetor, Logicus, Physicus, Metaph. Philosophus moralis, demique Theologus. Agit Rhetor, quatenus in laudando & vituperando, suadendo, & dissuadendo, accusando, & defendendo, in vtraque partem magnum momentum habet fortuna; permagni enim refert, an quid fortuito contingat, an potius consulto & sciẽter dictum factumq; fuerit. Vide Arist. in 1. li. Rhetoricæ ad Theodectem. c. 5. & 10. Agit Logicus tũ vt doceat enunciationes, quæ sunt de rebus futuris cõtingentibus in quibus locũ habet fortuna & casus, non habere certam definitamq; veritatem; tum etiam vt ostendat ea quæ casu & fortuito contingunt, cum raro, indeterminatè, & per accidens eueniant, excludi a scientijs; vide Arist. in fine primi Perihermenis & in 1. Post. tex. 43. Agit Physicus, vt redarguat illorum Philosophorum sententias, qui vel putabant omnes res naturales fortuito contingere, vt Democ. & Leucippus, vel è contrario opinabantur omnes effectus naturales sempiterna quadam, & immutabili serie nexuq; causatũ euenire, quæ fuit postea Stoicorum opinio. Vide Arist. in 2. Physicæ. Agit Metaphysicus, quia Metaphysici est distinguere omnes gradus entium & causarum, in quibus sunt entia

B fortuita, & causæ per accidens; atque etiam demonstrare, nõ omnia fieri ex necessitate: Vide Arist. in 6. Metaph. a. tex. 5. viq; ad 8. Agit Philosophus moralis, vt declaret an fortuna sit causã felicitatis humanæ, & quanti bona fortunæ estimanda sint, & quo modo res fortuitæ vel pœna vel præmio dignæ habeantur. Vide Arist. 1. Moralium ad Nicomachum cap. 9. & 2. libro Magnorum moralium, cap. 9. & 7. lib. Moral. ad Eudemum cap. 17. & 18. Agit denique Theologus, demonstrans: neque diuinam Providentiam obstare quo minus sit in rebus fortuna & casus, neque tamen quicquam fortuito aut casu posse contingere respectu diuinæ Providentiæ. Vide Magistrum sententiarum 1. lib. dist. 39. & ibidem Theologos Scolasticos. Primum igitur, agemus de fortuna, tum de casu vel de ijs quæ casu fieri vulgo putantur, cuius generis sunt monstra. Quoniam autem fortuna & casus locum habent in rebus naturalibus & humanis quia eiusmodi res sunt contingentes, ideo extrema huius libri parte, de contingentiâ, quæ est fortunæ atque casus uelut radix & origo, disceremus.

Refellitur opinio eorum qui penitus auferunt de rebus Fortunam, & Casum.

C. A. P. I.

Alibertus in 2. Physicæ cap. 10. scribit suo tempore fuisse nõnullos, quos vocat ipse focios suos, qui tollebat de medio Fortunam & Casum adductis his argumentis. Primò, illud dicitur fe-

fi a fortuna, quod non fit ab aliqua causa: sed sicut ex nihilo fit, sic a nihilo nihil fit, ergo nihil fit a Fortuna. Deinde, esse dicitur fortuitus, ut thesaurus inuentus a fodiente terram, est ens per se, & determinatum, ut per se manifestum est, ergo per se habet causam veram & determinatam, quare non est fortuitus. Postea, sicut omne ens per accidens reducitur ad ens per se, ita omnis causa per accidens reducitur ad causam per se, ergo quod sit a causa per accidens, quae vocatur fortuna, idem fiet ab aliqua causa per se, quare simpliciter non fiet a fortuna. Praeterea, omnis actio est finita, habens certum aliquem finem, ergo omnis actio fit ob aliquem finem, sed nulla actio fortuita fit ob aliquem finem, ergo nulla est actio fortuita. Adhuc, sicut opinio nostra non facit ad esse vel non esse rei, sic nec intentio nostra quicquam conferre potest ad esse ipsius effectus, ut nimirum sit effectus per se vel per accidens; quare si quis veniens in forum offendant amicum suum, siue voluerit illum reperire, siue non, non debet talis inuentio amici propterea effici effectus vel per se vel per accidens, vel fortuitus; nam sicut esse rei non dependet ex opinione hominum, ita neque ratio effectus potest ex eorum intentione dependere. His accedit, quod agentia haec inferiora, mouentur & gubernantur a caelo: sed caelum determinate, ac necessario semper agit, ergo non patietur aliquid agi in his rebus inferioribus fortuito & indeterminatè. Postremo, Fortuna, & Casus repugnant praesentiae & Providentiae Dei, ergo non debent poni: antecedens patet, quia illud dicitur fortuito fieri, quod non fuerit praecognitum, & intentum ab agente: sed nihil potest fieri in mundo, quod sit praeter cognitionem & voluntatem Dei, ergo nihil casu & fortuito potest fieri. Non posse autem res fortuitas vel ab ipso Deo praenosci atque provideri, confirmat Cicero lib. 2. de Divinatione, his verbis. [Mihî ne in Deum quidem cadere videtur, ut sciat quid casu & fortuito futurum sit. si enim scit, certe illud eveniet: si certe eveniet, nulla fortuna est, nihil enim est tam cõtrarium rationi & constantiae, quàm fortuna.]

Sed hanc opinionem facile est redarguere; nam multa in rebus fortuito acci-

A dere, clarius est quàm ut egeat demonstratione. etenim praeter communem sententiam omnium hominum, qui perinde ac fuerint a natura edocti, ita de fortuna sentiunt & loquuntur, eiusque nomen & vim crebris sermonibus usurpant. Accedit etiam ratio, quae cogit nos idem credere & asserere, nam si fortuita dicuntur ea, quae accidunt praeter cognitionem, & intentionem agentis, quis non videt multa huiusmodi esse in rebus humanis? quis enim mortalium potest animo providere omnia quaecunque possunt contingere? timidae enim sunt (ut scriptum est libri Sapientiae cap. 9.) cogitationes mortalium, & incertae providentiae nostrae; & coguntur etiam prudentissimi viri illud crebro dicere (quàm non putaram?) Deinde, aut omne ens est necessarium, & omne agens necessario agit, aut non, sed est aliquod ens contingens, & est aliquid agens cuius causalitas nonnunquam frustrari & deficere potest: si prius dixeris, ex eo sequitur mundum non esse perfectum, quia non habet omnia genera entium quae in eo possent esse: & omnia necessario evenire, vel ipsorum sensuum iudicio rescellit; si autem posterius dicas, ergo agens contingens nonnunquam deficit & a suo fine aberrabit, atqui talis error & defectus dicitur fortuitus, & casu accidere. Nec maiori difficultate rationes eorum diluuntur, quàm fuit a nobis illorum opinio refutata.

Soluuntur rationes supradictae opinionis.

C A P. II.

D Ad primam igitur rationem ita respondemus. Non dicitur effectus aliquis fortuitus, eo quod non procedat ab aliqua causa efficiente, id enim multò magis impossibile est, quàm fieri aliquid ex nihilo: nam effectus ea ratione qua est effectus non eget materia, semper tamen necessario eget efficiente; sed dicitur effectus aliquis esse fortuitus, quia fit a causa per accidens atque indeterminata, & quia praeter eius intentionem evenit. Ad 2. Thesaurus, ut est ens, est quidpià de-

terminatum & ens per se, sed quatenus est inuentus a fodiente terram, est quiddam indeterminatum, & per accidens respectu causalitatis & intentionis eius qui fodit terram: non enim fodiens terram vel semper vel ut plurimum thesaurum reperit; & inuentio thesauri potest habere innumereabiles causas per accidens, propter quas accidere queat. Sed dices, omni effectui respondet propria causa, ergo effectus fortuitus habet propriam causam. Respondemus, effectum fortuitum, sicut ipse est per accidens & indeterminatus, sic habere similes causas, nimirum per accidens & in determinatas. Ad 3. Potest responderi dupliciter; primo enim dici potest omnes effectus fortuitos reduci ad aliquam causam per se, nempe primam, hoc est Deum, a quo & cognoscuntur, & intenduntur vel effectiue vel permissiue. Deinde potest etiam dici, effectum fortuitum reduci ad causam, quæ sit causa per se, non respectu effectus fortuiti, sed respectu alius effectus per se intenti, quem per accidens consequitur effectus fortuitus: quia cum non possit causa producere effectum, quem per se intendit, quasi deficiens & aberrans, producit effectum qui dicitur a casu: quemadmodum natura per se intendit gignere hominem integrum & perfectum, a quo effectum quoniam impedita nonnunquam deficit & aberrat, producit hominem monstruosum. Fodiens quoque terram per se intendit ex trueri sepulchrum vel aliud quidpiam, euenit autem ut præter eius opinionem inueniat thesaurum sub terra delitescentem. ergo effectus fortuitus habet causam, quæ respectu alterius effectus est causa per se, respectu autem effectus fortuiti, est causa per accidens. Ad 4. Omnis quidem actio habet aliquem finem, sed finis est duplex: vnus inuentus ab agente propter quem agens agit, alter vero minime, actio igitur fortuita habet finem, id est terminum, sed non finem intentum ab agente. Quocirca Aristo. in 2. Physic. tex. 23. & in 1. de Partibus animal. cap. 1. deficiens quid sit finis naturalis, ait eum esse terminum motus continui, & non impediti: eiusmodi igitur actio habet finem, hoc est terminum, quia est finita, sed non habet finem intentum ab agente. Ad 5. Quamuis intentio nostra non mutet esse

A rei, tamen variat rationem eius prout est effectus proficiens ex hominis consilio ac voluntate: nam ex intentione agentis spectatur an effectus sit voluntarius uel fortuitus, laude vel vituperatione, pœna vel premio dignus. Ad 6. Licet res naturales & corporeæ, quæ complexu orbis lunæ coercentur, per se pendeant ex motu & causalitate cæli, non tamen pendunt ex eo per se res humane, in quibus fortuna versatur. Vel aliter, etsi cælum necessario mouet, & agit, tamen illius motus, & actio, in his rebus inferioribus non recipitur necessario, sed contingenter, quoniam hæc inferiora propter inordinatam, atque indefinitam materiam potèntiam sunt contingentiæ, & corruptibilia, & possunt impediri in agendo; nec id magnum uideri debet, nam quod in aliquo recipitur, id non recipitur secundum modum agentis, sed secundum modum patientis atque recipientis, ut licet agens sit necessarium, si tamen patiens fuerit contingens, actio ipsius agentis recipietur in patiente, non necessario, sed contingenter. Verum, licet sit hoc peruulgatum, atque ritum responsum, magnum tamen habet difficultatem: etenim ualde obscurum & ambiguum est, an in rebus sublunaribus possit esse vllus effectus naturalis, qui dici queat a casu respectu corporum cælestium, quare hæc etiam de re infra post solutionem septimi argumèti breuiter dicemus. Ad 7. Casus & Fortuna non aduersantur Prouidentie Dei; non enim ponimus casum & fortunam respectu Dei, sed respectu agentium particularium, nam quod a fortuna est respectu hominis, uel quod a casu respectu nature, id respectu Dei nec a fortuna, nec a casu existimari debet. Sed quia effectus assimilatur causæ particulari & proximæ, & ab ea denominationem suam accipit: dicitur enim effectus materialis & corruptibilis, non propter causam primam & uniuersalem, sed propter causas secundas & particulares: idcirco dicitur simpliciter esse in rebus aliquid a casu & a fortuna, id totum referendo non ad causam primam, sed ad causas secundas & particulares, quod autem nihil sit fortuitum respectu Dei, pulchrè declarat Boetius lib. 5. de Consolatione Prosa prima, his uerbis. [Si quis euentum nula

*Præclarè
Boetij sen-
tentia.*

la causarum connexione productum, casum esse definit, nihil omnino casum esse confirmo. Quis enim, coercente in ordinem cuncta Deo, locus vllus temeritati relinquitur esse potest? Et paulo post. [Casus (inquit) est inopinatus ex confluentibus causis, in his quæ ob aliquid geruntur eûtus: concurrere vero causas, facit ordo ille ineffabili connexione procedens, qui de providentiæ fonte descendens, cuncta suis locis temporibusque disponit.] Et in Metro ita canit:

Et quæ pmissis fluitare videtur habenis
Sors patitur frenos, ipsaq; lege meat.

Nihil autem esse tam fortunò & casu contingens, quod latere ac pergere possit Dei scientiam, atque providentiam, luculenter exponit his versibus:

Huic ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole resistunt,
Non nox atris nubibus obstat,
Vno mentis cernit in istu,
Quæ sint, quæ fuerint, veniantque,
Quem quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.

Ciceronis autem sententia, quæ ad huius argumenti confirmatione adiuncta fuit, vel tanquam falsa omnino reiicienda est, vel bonam in partem ad hunc modum interpretanda; ut dicantur res fortunatæ, ea nimirum ratione ut sunt fortunatæ, a nullo posse cognosci; quod verum est, nam Deo a quo cognoscuntur, non sunt fortunatæ, sed certe ac definitæ. Sin autem Deo (quod fieri non potest) aliquid esset simpliciter fortunatum, id ab eo non posset certe cognosci. Sed quod paulo supra in solutione sexti argumenti dicere promissimus, an in rebus sublunariis sit aliquis effectus naturalis casu contingens respectu cæli, deinceps inquiramus.

An in rebus sublunariis aliquis effectus naturalis possit casu contingere respectu cæli.

C A P. III.

Op. D. Thomæ affirmati, non nullam re
Diuus Thom. multis in locis affirmat posse in rebus naturalibus aliquid contingere, quod sit per accidens, & casu eveniat respectu cæli, nam in

A Prima Parte quæ est. 115. art. 6. ita scribit. *but naturalibus casu. et per accidens respicitur cæli evenire possit.*
 [Omne quod est per se, habet causam; quod autem est per accidens, non habet causam, quia non est vere ens, cum non sit vere unum: album enim causam habet, similiter etiam & musicum; sed album musicum, non habet causam, quia non est vere ens, neque vere unum. Potest autem fieri aliquis concursus vnius rei naturalis cum alia re naturali, qui sit per accidens respectu cæli, ergo nec talis concursus per accidens, habebit causam per se in cælo; nec id quod ex tali concursu efficitur, poterit reduci per se ad causam aliquam cælestem: quare vtriusque eveniet casu & per accidens respectu cæli. probatur minor hoc exemplo, quod enim aliquod corpus terrestre ignitum in superiori parte aeris generetur, & deorsum cadat, habet causam aliquam virtutem cælestem; similiter etiam quod in superficie terræ sit aliqua materia combustibilis, potest reduci in aliquod cæleste principium: sed quod ignis comburens, huic materię occurrat, & comburat eam, non habet causam cæleste corpus, sed est per accidens.] Et ibidem in responsione ad tertium subdit, q

B
 [Licet tam causa producens aliquem effectum, & causa impediens eius productionem, per se reducantur in corpus cæleste tanquam in causam, tamen huiusmodi causarum concursus nonnunquam fit per accidens, nec per se reduci potest in aliquam causam cælestem.] Hæc D. Tho. in illo loco, cuius simile scribit Secunda Secundæ q. 95. art. 5. In 6. autem libro Metaph. in illa sua pererudita digressione de Fato, & providentiâ, sic ait. [Triplex potest aliquid per accidens evenire. Primo, propter concursum duarum causarum,

C
 quarum vna non continetur sub altera, ut cum præter intentionem occurrunt mihil latrones, hic enim concursus causatur ex duplici virtute motiva, mea scilicet & latronum: secundo, propter defectum virtutis agentis, cui accidit debilitas ut non possit pervenire ad finem intentum, sicut cum aliquis cadit in via propter lassitudinem: tertio, propter materię dispositionem, quæ non recipit formam intentam ab agente sed alterius modi; sicut accidit in menstruosis partibus animalium. Quoniam igitur virtus corporis cælestis &

incorruptibilis est, & impossibilis, non potest exire aliquis effectus ordinem causalitatis eius propter defectum & debilitatem ipsius virtutis. Sed quia caelum agit mouendo, & omne tale agens requirit materiam determinatam & dispositam, potest contingere, vt in rebus naturalibus virtus caelestis non consequatur suum effectum propter materiae indispositionem, & hoc erit per accidens: & quia agens quod inducit effectum suum, vt in pluribus & non semper, sequitur vt deficiat in paucioribus & hoc est ei per accidens, caelum autem effectus suos inducit in haec corpora inferiora vt in pluribus, at non semper propter materiae indispositionem, ob hoc igitur aliquando contingit, vt virtus caelestis effectum suum minimè consequatur, quod est ei per accidens & tanquam a casu.] Hæc D. Thom. in 6. Metaphy. In 3. vero libro Contra gentes cap. 86. idem sentit, atque confirmat hoc modo. [Si nihil in rebus naturalibus eueniret a casu & per accidens respectu caeli, ergo respectu caeli omnes effectus naturales ex necessitate euenirent; sed hoc est falsum, ergo &c.] Maior per se manifesta est, minorem autem comprobatur ratione & testimonijs; summa autem rationis in eo est, quod quantum caelum sit mouens & agens necessarium, tamen quia non per se proxime & immediate producit effectus sublunares, sed per agentia inferiora quæ sunt contingencia & defectibilia, & quia non agit ex nihilo, sed cum sit finita virtutis, requirit determinatam atque dispositam materiam; hinc fit vt tum propter defectum agentium particularium, tum propter dispositionem materiae, non semper ipsum caelum consequatur effectum suum, quem per se intendit. Comprobatur etiam hoc, testimonijs Aristot. qui in 1. Perihermenas, in 2. Physic. & in 6. Metaphy. docet non omnia ex necessitate euenire, & in libro de Diuinatione per Somnum, cap. 2. ait ea quorum sunt in caelo signa & indicia, cuiusmodi sunt pluuia, venti, & horum similia, interdum non ita euenire, ob vehementioris causæ impedimentum: idemque firmatur auctoritate Ptolemæi qui in opere suo quadripartito dicit, effectus qui ex superioribus corporibus procedunt, non euenire inuitabiliter. In centiloquio e-

Atiam dicit signa caelestia quæ sunt indicia rerum sublunarium, esse media inter id quod est necessarium & possibile. Rationem autem quam supra posuimus, D. Thomas in 1. par. quæst. 114. art. 6. in responsione ad 1. & 2. his verbis complectitur, [Corpora, inquit, caelestia sunt causa inferiorum effectuum medijs causis particularibus inferioribus, quæ deficere possunt in minori parte, & quia virtus caeli non est infinita, ideo requirit determinatam dispositionem in materia ad inducendum suum effectum, & quantum ad distantiam loci, & quantum ad alias conditiones. Et ideo sicut distantia loci impedit effectum caeli; non enim Sol eundem caloris effectum habet in Dacia quem habet in Aethyopia, ita vel grossities materiae, vel frigiditas, vel caliditas, vel alia similis dispositio impedire potest effectum corporis caelestis.] Hæc ibi D. Thomas. Cuius opinio sequitur Aegidius Quodlibeto 4.

Opinio aliorum, qui negant vllum effectum simpliciter naturalem, casu euenire posse respectu caeli.

C A P. IIII.

Alij opinantur remoto libero arbitrio, omnia in rebus sublunarijs ex necessitate euenire, nihilque posse accidere per accidens, & a casu respectu caeli, quod ipsi hoc modo declarant. [In ijs, quæ omnino naturaliter sunt, non potest aliquid fieri casu simpliciter respectu caeli.] Dicitur. [In ijs quæ sunt naturaliter.] Quia in agentibus liberis, vt est voluntas nostra quæ per se non subiacet causalitati corporum & celestium, hoc non est verum. nam cum caelum sit agens corporum per alterationem, quæ est transmutatio materiae, non potest per se agere nisi in res corporeas materiales, quocirca voluntas nostra quæ est incorporea & immaterialis, non potest pati a caelo nisi per accidens, quatenus ex actione caelestis fit immutatio in quibusdam animæ partibus

Voluntas nostra per se non subiacet causalitati caeli.

tibus corporeis, cuiusmodi sunt phantasia & appetitus sensitivus a quibus voluntas inclinatur ad agendum hoc uel illud, sed non necessario, cum enim libera sit, potest passivibus resistere; quin etiam fieri potest ut quis ex impressione aliqua celestis, inclinatur uel ad iram, uel ad tristitiam, qui non solum potest non sequi talem inclinationem eam reprimendo, sed etiam potest animum inducere ad contrariam affectionem; nimirum ad mansuetudinem & lætitiā; quod sane accidet præter intentionem causarum celestium, præclare enim illud a Ptolemao dictum est: Sapiens dominabitur astris. Deinde positum est illud. [Omnino naturaliter.] Quoniam possunt aliqui effectus naturales produci vel ab homine, uel a Dæmone, applicando actus passivus, qui effectus sunt præter intentionem corporum celestium, nunquam enim per solum concursum cæli tales effectus existissent, nec sane possunt existere. Additum est illud, [Respectu cæli simpliciter.] Propterea quod licet respectu huius uel illius constellationis, possit aliquid contingere casu, uel per accidens, non tamen respectu totius cæli, exempli causa, si sit constellatio celestis favens generationi hominis; & tunc ex semine humano generetur, vel mus, vel porcus, aut secundum rem, aut certe secundum figuram, talis effectus respectu talis constellationis erit per accidens & quasi a casu, utrum respectu alterius constellationis celestis, cuius uirtus, & influxus illam generationem hominis ita corrumpit & deformat, non fuit per accidens; certe respectu totius cæli, omniumque uirtutum celestium non potuit esse per accidens & a casu.

Hæc opinio duabus rationibus comprobatur. Primò enim, cum omnis motus omnique operatio agentium naturalium per se dependat a motu & causalitate cæli, id quod D. Thomas putat & uerum esse & doctrinæ Aristot. consentaneum; nullus potest esse motus, siue is fuerit causæ producentis effectum per se intentum, siue agentis contrarij impediētis illius effectus productionem, siue fuerit istiusmodi uel aliarum causarum concursus, qui sit extra causalitatem cæli, ac proinde respectu ipsius esse queat per accidens & a

A casu. Imò cum multi putent secundum Aristot. Deum non aliter agere in rebus sublunares quam per motum & lumen cæli, si posset esse aliquis effectus per accidens & a casu respectu cæli, is profectio etiam secundum Aristot. esset per accidens & a casu respectu Dei, quod tamen, qui priorē opinionem sequitur nequaquam concederet. Deinde, agens naturale, si habet quæcunque ei sunt necessaria ad agendum, non potest non agere; similiter etiam, si quid illorum ei desit, non potest agere; quare cum agit, necessario agit, & si non agit, hoc ideo est, quia non potest tunc agere; quare si producit effectum, necessario producit, & si non producit, necessario impeditum fuit, ne produceret. Quamuis igitur res sublunares secundum Aristot. non eueniant ex necessitate, sicut res celestes, nempe quia non semper eodem modo eueniunt, & quia interdum deficiunt a suo ordine naturali & cursu, tamen quia cum eueniunt, necessario eueniunt, & cum deficiunt, necessario deficiunt, possunt dici hoc modo euenire ex necessitate. Atque hanc opinionem tenuit Auicenna in sua Metaphysica, ut refert D. Thomas in 3. contra Gentiles cap. 86. eamque sequitur Ocham 1. Quodlibeto, quæstio 17. a qua sane non uidetur interdum abhorreere D. Thom. quippe qui in 1. par. quæstio. 19. artic. 6. ita scribit. [Potest aliquid fieri extra ordinem alicuius causæ particularis, non autem extra ordinem causæ uniuersalis, sub qua omnes causæ particulares comprehenduntur; quia si aliqua causæ particularis deficit a suo effectu, hoc est propter aliquam aliam causam particularem impediētem, quæ continetur sub ordine causæ uniuersalis, unde effectus ordinem causæ uniuersalis nullo modo potest exire; & hoc etiam patet in corporalibus, potest enim impediiri quòd aliqua stella non inducat suum effectum, sed tamen quicunque effectus ex causa corporea impediēte in rebus corporalibus consequatur, oportet quòd reducatur per aliquas causas medias in uniuersalem uirtutem primi cæli.] Hæc ibi D. Thom. & in Prima Secundæ, quæst. 109. art. 1. ait, q. sicut omnes motus corporales reducuntur in motu celestis corporis, tanquam in primum mouens corporale

Opinio
Auicennæ &
Ocham, quæ
inter illa pla
cuisse uide
tur etiam
D. Thom. nul
lū effectū
omnino na
turale cau
su euenire
posse res
pæ cali.

porale, ita omnes motus tam corporales quam spirituales reducuntur in primum mouens simpliciter quod est Deus. ex quo licet inferre omnes effectus corporales per se referri ad aliquam causam caelestem, quare nullus effectus corporalis erit per accidens & a casu respectu caeli. Hæc disputantur a iuris doctis: & utraque quidem opinio est satis probabilis. Verum si ponamus id quod a Thomistis omnibus & alijs præterea Philosophis ponitur atque conceditur, nimirum ad productionem cui insubiet effectus corporalis, necessarium esse actuale caeli concursum, ex hac concessione necessario conficitur, nihil in rebus Physicis & corporeis per accidens & casu effici posse respectu caeli, quippe cum ad cuiusvis effectus Physici productionem vis & causalitas caeli necessario & per se concurrat. Sed pergamus ad alia.

An Fortuna sit diuinum aliquod nomen, vt vulgo putatur.

C A P. V.

Opinio existimantium Fortunam esse numen aliquod occultum & diuinum, peruetus fuit, eamque Arist. in 2. Phys. tex. 47. his verbis innuit. [Sunt quidam, quibus fortuna videtur quidem esse causa, inmanifesta autem intellectui humano tanquam diuinum quiddam existens & felicius.] quem locum explanans Simplicius ita scribit. [Nonnulli fortunam & esse, & causam esse dicunt, quid sit autem dicere nequeunt, cum eam humanæ menti ignotam existiment, ut quæ sit res quædam diuina, & propterea humanam exuperet cognitionem; quemadmodum videntur Stoici dicere: quod autem multi in hac fuerint sententia ex eo clarum est, quod fortunam tanquam Deum adorent, & templa ei ædificent, & in eam hymnos canant. Videtur autem hæc opinio quæ sit diuinum quid fortuna, etiam ante Aristot. fuisse apud Græcos, & non fuisse primos in hac sententia Stoicos, vt quidam existimant. Etenim Plato in legibus, [Deus qui dem inquit] omnia, & cum eo fortuna & occasio uniuersas res humanas gubernât.]

A Hæc Simplicius. Quinimo Ethnici tantum tribuebant fortunæ, ut a Romanis multa ei templa & simulachra crecta fuerint varijs nominibus consecrata: vt videre est apud Lium, & apud Plutarchum in Problematicis: exempli causa, Romæ consecrata fuit ædes Malæ Fortunæ & Destellatæ in Exquilij; fuit etiam ædes Fortunæ fortis in ripa Tyberina iuxta Theatrum: Erat Templum Fortunæ Paruæ, & Virginitis Fortunæ, & Primigeniæ, & Obsequentis ad Capenam: & Priuatæ & Publicæ & Viscatæ & Virilis & Conuertentis, in Palatio, & Benerantis, & Auertētis, & Blandæ, & Dubiæ, in Auentino: & Mammosæ in duodecima regione: & Barbaræ, & Muliebris. quibus omnibus principum dicit Seruius Tullius, tum quæ ab ea ex seruo in Regnum esset euectus, tum etiam prospiciens eam occasionibus rerum plurimum habere in utranque partem momenti, omnique in re humana dominari; sicut Plutarchus inquit in Problematicis. Hæc ex Ludouici Viuis, hominis sanè disertis & eruditi, commen. in 18. cap. li. 4. de Ciuit. Dei B. August. sumpta, hoc loco commemoranda duximus. Verum de templis Fortunæ olim dicatis, Simplicius in 2. Physic. super tex. 47. Hæc scribit. [Quod autem quidam etiam Fortunæ templa ædificauerint, veri simile est id fuisse postea, i. post Platonem, & Arist. constitutum, non n. habemus apud veteres Fortunarum templa in historijs narrata, vel dies festos descriptos: quamquam Fortunæ nomen sciamus in honore fuisse apud veteres. Delphis autem præcedebat hoc etiam in Seisitationibus, O Fortuna, & Apollo, hic ne respondes? quin etiam apud Orpheum, eius mentio facta est.] Hæc Simplicius. Qualis sit fortuna, simulachrum eius ab antiquis expressum, pulchre declarabat; quod secundum Albertum in 2. Physico. super tex. 47. ita se habebat: erat similitudinem quoddam in rota, cæcum, & una parte album, altera nigrum. in rota; propter volubilitatem eius; cæcum, propter imprudentiam; partim album & partim nigrum, propter eufortunium & infortunium, quæ sunt partes fortuna. Cæcitatem autem fortunæ breuiter indicat Arist. in Sect. 29. Problemate 8 his verbis. [Cur diuitiæ magna ex parte ab hominibus prauis potius quam a bonis habentur? An quia fortuna cæca est, & discer-

*Simile
eorum set
tuna.*

discer-

discernere atque feligere non potest quod melius aut deterius est.] Quocirca recte Aristophanes fingit Plutum qui est Deus diuitiarum, cum a Ioue mittitur ad homines bonos, incedere claudsi, cum verò pergit ad malos, latissimum, & celerimum exilire. Quamobrem sapienter D. Aug. in 4. lib. de Ciui. Dei, c. 18. redarguit eos qui fortunam colunt vt Deans. [Quomodo, inquit, bona est fortuna, quæ sine vilo iudicio venit & ad bonos & ad malos? Vt quid autem colitur, quæ ita cæca est passim in quoslibet incurrens, vt suos cultores plerunque prætereat, & suis contemptoribus hæreat? aut si aliquid proficiunt cultores eius, vt ab illa videantur & amentur iam merita sequitur, non fortuita venit. Vbi est ergo definitio illa fortunæ? vbi est quod a fortuitis etiam nomen accepit? nihil enim prodest illam colere si fortuna est, si autem suos cultores discernit vt profit, fortuna non est.] Audiamus etiam Plin. lib. 2. c. 7. insanam mortaliū de numine fortunæ opinionem, elegantissimam & lepidissimam verbis eludentem. [Inuenit (ait Plin.) sibi ipsa mortalitas numen, quo minis etiam plana esset de Deo coniectatio. Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibusque horis, omnium uocibus fortuna sola inuocatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitur, sola laudatur, sola arguitur, & cum cõuicijs colitur: volubilis a plerisque, etiã cæca existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum sanctrix. Huic omnia expensa, omnia seruntur accepta: & in tota ratione mortalium, sola vtrunque paginam facit; adeoque obnoxia sumus fortis, ut fors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus.] Hæc Plin. Est igitur inanis, & plenus amenitiæ fortunæ cultus, vt non inuite Poera ille cecinerit.

Nullum numen abest, si sit prudentia, sed te

Nos facimus fortuna Deam, celoque locamus.

Sed vt vis & natura Fortunæ, eiusque proprietates atque conditiones intelligantur, & si quæ sunt in hac materia graues & obscuræ quæstiones illustrentur & explicantur, definitionem fortunæ ex Aristot. doctrina & sententia consecutam exponemus.

Exponitur definitio Fortunæ.

C A P. VI.

EX ijs quæ Arist. scribit in 2. Physic. tex. 52. potest colligi hæc definitio seu descriptio fortunæ. [Fortuna est causa per accidens: in ijs quæ operantur ob aliquem finem, ex electione, neque semper neque vt plurimum.] In qua definitione continentur quinque particule, quæ sigillatim explanandæ sunt. Prima est. [Causa.] Secunda est. [Per accidens.] Tertia est. [Ob aliquem finem.] Quarta est. [Ex electione.] Quinta. [Neque semper, neque vt plurimum.] Et quamuis hæc vltimam particulam Aristot. supra dicto textu non exprimat, ea tamen elicitur ex 48. tex. [Causa.] Nomen Fortunæ vulgo fere vsurpatur non pro aliqua causa sed pro fortuitis euentis, quam opinionem sequens Boetius 5. lib. de Consolatione Prosa prima, ita definiuit fortunam & casum. [Casus est inopinatus aliquis ex fluentibus causis, in ijs quæ ob aliquid geruntur, euentus.] Sed Aristot.

C Fortunam facit causam quandam, non qui dem vt materiam, & formam, nam hæc sunt partes essentielles ipsius effectus necessario ei coniunctæ, at fortuna. v.g. thesauri inuenti a fodiente, neque est pars essentialis eius, neque cum eo necessario cõiuncta: potest enim thesaurus fortuito & non fortuito reperiri. Neque vero ratio finis conuenit fortunæ; finis enim est cuius gratia aliquid fit, & est propositus atque intentus ab agente, quod longè remotum est a notione ipsius fortunæ. Relinquitur igitur Fortunam referendam esse ad genus causæ efficientis, sicut Arist. ait in 2. Physic. tex. 65. quod etiam declarant quæ ab antiquis iactantur de fortuna; aut enim illam esse dominam omnium rerum, & pro suo arbitrio regere & administrare res humanas, nullam itè habere rationem ac discrimen bonorum ac improborum; quæ sanè ostendunt fortunam esse causam efficientem.

Per Accidens.] Dupliciter aliquid est causa per accidens, aut quia est accidens causæ per se, vt muscus est causa per accidens domus, quoniam esse musicum accidit

D. Aug. 11.

Eleg. Plin. sententia.

cidit ædificatori, qui est per se causa domus; aut quia est causa alicuius quod accidit esse tui suo per se intento, ut Medicus per accidens sanat musicum, quia egroto, qui sanatur per se a Medico, accidit ipsum esse musicum. Ac in priori quidem genere, causa per accidens, est diuersa a causa per se, effectus autē utriusque est idem: in posteriori autem, causa utraque est eadem res, effectus verò sunt diuersi. Atque huius posterioris generis fortuna dicitur esse causa per accidens; nam idem homo fodiens agrum, est causa per se illius fossionis, & est causa per accidens, quæ dicitur fortuna, thesauri qui ab eo inuenitur, quatenus talis inuentio thesauri accidit fossioni. Verum huiusmodi effectus per accidens, tribus modis (ut rectè ait D. Thom.) potest esse coniunctus cum effectu per se alicuius causæ; vel necessariò, ut homo per se generat hominem, per accidens autem risibile, quod tamen est necessariò coniunctum cum homine; vel frequenter seu vt plurimum, vt homo per accidens generat lachrymantem, sed frequenter accidit vt qui nascitur prodeat lachrymans: vel denique rarò & indeterminatè, vt quòd cum nascitur homo, cælum coruscet, vel terræ motus fiat. Effectus autem fortuitus, neque necessariò, neque vt plurimum connexus est cum effectu per se causæ efficientis; vt patet in thesauro inuento a fodiente terram. Quod autem fortuna sit causa per accidens, sic probatur: Nam omnis causa per se, est determinata, & certò sciri potest, & semper vel vt plurimum eodem modo operatur, & agit ob aliquem finem determinatum, & a se intentum; sed hæc omnia remotissima sunt a fortuna, ergo ipsa non est causa per se, sed per accidens.

[Ob aliquem finem.] Non quòd Fortuna intendat aliquem finem, aut quòd effectus fortuitus sit quasi effectus intentus ab agente; id enim est contra rationem fortunæ, sed hoc debet exponi dupliciter, ut quia res fortuita eiusmodi est, vt si præuisa fuisset ab agente, proculdubio fuisset ab eo intenta, vel ad eam expetendam vel ad fugiendam. Et hoc videtur significare Arist. in 2. Physi. text. 53. his verbis, [Causa recipiendi argentum venisset, reportaturus pecuniam si sciisset, venit autem non hu-

A ins gratia, sed accidit uenisse & fecisse hoc reportandi gratia, aut quia effectus fortuitus est coniunctus cum alio effectu per se intento ab agente, vt inuentio thesauri cum plantatione vineæ cuius gratia terra fodiebatur; quamuis igitur fortuna ea ratione vt fortuna est, non agat propter finem, necessariò tamen est in eo agente, quod vel agit, vel aptum est agere propter finem; quare si esset aliquid agens quod neque ageret, neque esset aptum agere propter finem, nihilque haberet sibi determinatè præfixum ad quod eius operatio vel naturaliter, vel ex electione referretur, id profectò nunquam ageret fortuito. etenim fortuitum est, quod accidit præter intentionem agentis; quemadmodum si non esset motus naturalis, non esset etiam violentus, quia violentus præsupponit naturalem cui est contrarius, vt docet Arist. in 1. & 3. de Cælo. Potest autem dici aliqua actio non fieri propter finem, tribus modis; vel quia ipsa est propter se & non propter aliud, vt actio in qua est felicitas: vel quia fit ab agente non intendente ipsam, vt si quis aliud attente cogitans, vel vngues rodas, vel fricat barbam, huiusmodi enim actiones non sunt ex electione ob aliquem finem, sed ex sola imaginatione: vel quia talis actio est coniuncta & accidit ei actioni, quæ per se intenditur, vt inuentio thesauri accidit fossioni terræ, & sic effectus fortunæ non fit ob aliquem finem.

[Ex electione.] Fortuna est tantum in ijs, quæ agunt ex electione, cuiusmodi est homo: nam in ijs est fortuna, quos dicimus fortunatos, vel infortunatos, hi autem proprie sunt homines: quamquam hoc nomen transferretur etiam ad ea quæ carent ratione, sed improprie, & metaphorice, & sic ille Poeta dixit fortunatos esse eos lapides, qui sunt in aris templorum, nam cum cæteri conculcentur, illi coluntur & honorantur; vide Aristot. in 2. Physicorum text. 58. & 59. ubi scribit fortunam esse in ijs quæ agunt, agere autem proprium est hominis, nam in proprie agit in cuius potestate est agere & non agere, talis est homo, qui est dominus suarum actionum, reliqua uerò quæ ratione non habet, potius dici debent agi quam agere. Nam actio, quæ Græce dicitur $\pi\rho\sigma\epsilon\lambda\epsilon\iota\varsigma$, est ea quæ tantum

Tribus modis actio non fit ob aliquem finem.

tantum fit ex electione in qua consistit virtus aut vitium. Recte igitur Aristot. in 2. Phys. tex. 52. affirmat circa idem versari intellectum & fortunam: quamquam fortuna accidit ob defectum intellectus, qui non potest providere omnia futura, ne quid accidat præter eius intentionem; quare idem Aristot. pulchre scribit, ubi est multum intellectus, ibi esse parum fortunæ, & ubi multum est fortunæ, ibi esse parum intellectus, quo fit ut respectu Dei cuius intellectus omnia liquido cernit, nihil sortitui possit accidere; bene item dicebat Plotus, ut est apud Platonem in Gorgia, & apud Aristot. in 1. Metaph. fortunam esse inimicam arti, esse autem sociam & comitem imperitiæ.

Exponitur ultima pars definitionis fortunæ, & expenditur opinio Auicennæ aientis fortunam versari in ijs que sunt ad vtrumlibet.

C A P. VII.

Nequè semper. neque ut plurimum] Cælum semper eodem modo mouetur atque operatur, & sicut habet incorruptibilem substantiam, ita quoque habet modum agendi immutabilem: cuius rei causa est, quia caret ea materia que habet in se priuationem & potestiam contradictionis, ex qua oritur indeterminatio & inordinatio, omnique defectus & error. Agentia verò sublunaria ut plurimum quidem attingunt finem, interdum autem deficiunt ob indeterminationem materię & priuationis que in ipsis inest, quæ res obstat quominus regimen, directionem & ordinationem causarum cælestium, ita possint in se ipsis accipere quin aliquando deficiant. Quod ergo agens sublunare in operando deficiat, cælum autem minime, non euenit tantum (ut dixit Auicenna) quia cælo nullum obstat externum impedimentum atque contrarium, quemadmodum agentibus sublunaribus; nam hæc causa est externa, remota, & quasi per accidens: sicut non dicitur pro-

prie aliquid esse corruptibile, vel incorruptibile: quia vel habet contrarium, vel eo caret, sed quia intrinsecè ac secundum naturam suam est tale, ut Aristot. docet in 10. Metaph. tex. ultimo.

Verum quia quod non est semper nec ut plurimum, duplex est, aut enim est contingens ut vocant, ad vtrumlibet, ut ambulare & non ambulare, & omnes actiones quæ proficiuntur ex libero arbitrio; aut est raro contingens, ut thesaurum inueniri ab eo qui fodit terram, sicut Aristot. tradit in primo Priorum, & primo Perihermias. dubium est an fortuna tantum versetur in ijs quæ raro contingunt, an etiam in ijs quæ ad vtrumlibet eueniunt. Auicenna in primo libro Sufficiencie, cap. decimo tertio, opinatur fortunam non solum versari in ijs quæ raro contingunt, sed etiam in ijs quæ ad vtrumlibet; quod ita probari potest. Aristotelem in secundo Physicorum tex. 48. 51. 55. & 56. ait fortunam esse in ijs quæ neque semper, neque frequenter eueniunt: sed in his non modo sunt ea quæ raro contingunt, sed etiam quæ ad vtrumlibet, hæc enim neque semper, neque frequenter eueniunt:

C ergo fortuna locum habet etiam in ijs que sunt ad vtrumlibet. Et quia videri poterat absurdum, ipsum ambulare, sedere & alias similes actiones dicere fortuitas, cum proveniant a voluntate, idcirco Auicenna inquit eiusmodi actiones non esse fortuitas respectu voluntatis a qua determinantur & imperantur, sed respectu virtutis motiue, quæ est in animali; huic enim, quia ipsa indifferens est ad ambulandum & non ambulandum, casu accidit, ut homo ambulet, vel non ambulet. Hæc est opinio Auicennæ: cui Simplicius in secundo Physicorum tex. 48. non videtur dissentire. ita scribens. [Quod neque semper, neque frequenter euenit, id vel raro contingit vel ex a quo est, nam quod est ex æquo, rarius est ijs quæ ut semper vel ut plurimum fiunt, & ideo (ut existimo) Aristoteles id quod est ex æquo, & id quod est rarius præter id quod est ut plurimum communiter & perpetuo vocauit.] Hæc Simplicius. Quamquam dici potest, Simplicium illis verbis docere voluisse in ijs quæ neque semper, neque ut plurimum fiunt, duo genera rerum contineri, nimirum quæ ex æquo, & quæ raro acci-

Quæ, an in ijs qua sint ad vtrumlibet, fortuna versetur. Auicenna.

Simplicius.

io accidunt, non autem significare voluisse, in hoc utroque genere rerum fortunam versari.

Opinio contraria que est Themistii, Auerr. Alberti D. Tho. & est probabilior.

Sed Auicennę aduersantur Themistius, Auerroes, Albertus, & D. Thomas, negantes fortunam esse posse in ijs rebus quę sunt ad utrumlibet. Vide digressionem Auerr. 2. Physico. commento 48. Quorum sententia nobis magis probatur, ea que con firmari potest his rationibus. Primo, effectus iudicari debet qualis sit, an nimirum sit fortuitus nec ne, ex causa principali a qua procedit, sed v.g. ambulatio principaliter procedit a voluntate secundum determinationem & exercitiũ, respectu autem voluntatis, ea non est secundum Auicennam fortuita, ergo ambulatio simpliciter dici debet non esse fortuita. Deinde, Aristoteles ait fortunam esse in eo agente quod agit ex intellectu & electione, ergo si ambulatio esset fortuita, talis profectò esset respectu ambulantis, quatenus agit per intellectum & voluntatẽ; sed Auicenna vult ambulacionem nõ esse fortuitam respectu voluntatis, ergo ipsa nullo modo est fortuita. Postea, vel ambulatio procedit a virtute motiua, ea ratione vt ipsa est indifferens ad ambulandum & non ambulandum, & hoc dici non potest, quia virtus motiua, vt est indifferens, nequit efficere ambulacionem potius quam eius oppositum; vel procedit a virtute motiua vt determinatur a voluntate ad ambulandum; sed hoc modo Auicenna negat eam esse fortuitam; ergo nullo modo ambulatio dici potest fortuita. Pręterea, aut virtus motiua habet aliquem finem, aut non habet; si habet, cum is non possit esse alius quam eius operatio; non erit talis operatio fortuita respectu illius potentie, vt pote quę sit eius finis: si autem nullum habet finem, ne sic quidem respectu illius ambulatio erit fortuita; etenim fortuna tantum est in ijs quę agunt ob aliquem finem, ut supra docuimus. At plius, si ambulatio est fortuita respectu virtutis motiue quę est in animali, ergo effectus fortuitus esset certus atque determinatus, & fortuna esset causa per se ac determinata; consequens est & contra Aristot. & contra ea, quę a nobis supra confirmata sunt, consequentia vero manifesta est; nam ambulatio non potest effici nisi a virtute motiua animalis, & talis virtus est de-

A terminata & per se causa illius ambulacionis, & virtus motiua sicut a natura tributa animali propter motum, qualis est ambulatio. Ad hæc, sequeretur, omnia instrumenta tam natura, quam artis, agere fortuito; cum tamen finis illorum sit eorum actio atque vñs: patet consequentia, quia sicut virtus motiua secundum Auicennam est indifferens ad mouendum & non mouendum, nisi determinetur a voluntate, ita quodlibet instrumentum est indifferens ad agendum, & non agendum, nisi moueatur & determinetur a principali agente. His accedit, quod ipsum velle & ipsum intelligere essent actiones fortuitę respectu voluntatis & intellectus; quippe cum voluntas sit indifferens ad volendum & non volendum, qua tamen re nihil fingi potest magis absurdum. Postremo, opinio Auicennę est contra comunem sententiam & modum loquendi omnium hominum; nemo enim huiusmodi actiones quę sunt ad utrumlibet, vocat fortuitas. Quamobrem quoniam Aristot. in 2. Physic. tex. 48. ex communi modo loquendi, & sentiendi, demonstrat fortunam neque semper, neque frequenter agere, clarum autẽ est ex communi modo sentiendi hominum, actiones quę sunt ad utrumlibet, non fieri fortuito, quippe cum procedant ex electione & intentione agentis; idcirco Aristot. ut bene aduertit Phyllopponus, non curauit nominatum excludere & remouere fortunam ab huiusmodi rebus quę sunt contingentes ad utrumlibet. Atque hoc modo facile diluitur atque euertitur ea ratio qua niti atque sulci uidebatur opinio Auicennę. Verum contra definitionem fortunę diligenter adhuc explanatam, existunt nonnullę dubitationes, quas enucleare oportet, ut quę ad perfectã fortunę cognitionem pertinent, omnia perspicua & indubitata manent.

Ponuntur dubitationes contra definitionem Fortune.

C A P. VIII.

Prima dubitatio. Non videtur Fortuna esse causa per accidens & indeterminata; cum enim thesaurus reperitur ab eo qui fodit terram, causa illius inventionis est determinata & nota; etenim non est alia, quam ipsa fossio terræ. II. Dubitatio. Pomponatus in primo suo libro de Fato & libero arbitrio c. 6. exiitiam eos omnes effectus qui dicuntur fortuiti & casuales, habere certas ac determinatas causas a quibus proficiantur. Quod ipse confirmat dupliciter. Primo, quia illæ causæ sunt per se ac determinatæ; quibus positis necessàriò exiit effectus, sed inuentio thesauri a fodiente terram, quæ censetur effectus fortuitus, habet eiusmodi causas, vt illis positis necessàriò exiit, ergo habet causas per se determinatas; quare cum fortuna censetur esse causa illius inventionis, erit ipsa causa per se ac determinata; probatur minor: Causæ propter quas inuenitur thesaurus, sunt duæ; vna est thesaurum fuisse in loco reconditum, altera est fodi eum loco, in quo reconditus est: sed quotiescunque huiusmodi duæ causæ ponuntur, idest quotiescunque foditur terra in qua repositus fuerat thesaurus, semper ac necessàriò inuenitur, quare talis inuentio habet causam per se ac determinatam a qua necessàriò procedit. Deinde, idem comprobatur etiam hoc argumento, secundum Albertum in 3. lib. Mineralium cap. 1. Ars magica inter alia multa, eaque præclara & admiranda quæ tradit, docet etiam inuenire thesauros abditos terraque tectos, sed omnis ars & scientia versatur circa ea quæ sunt per se ac determinata, quod enim est per accidens & indeterminatum, auctore Aristot. 6. lib. Metaph. sub nullam scientiam aut artem cadit: ergo inuentio thesauri non est fortuita. III. Dubitatio. Effectus fortuitus, habet pro causa sua per se ac determinatam ipsam fortunam; etenim fortuna est causa per se effectus fortuitus; ergo non verè dictum fuit fortunam esse

A se causam per accidens effectus fortuiti. III. Dubitatio. Si fortuna est in ijs, quæ raro contingunt, cum raro eueniat Eclipsis Solis, raro cometæ caudati, rarissimusque sit aspectus atque coniunctio multorum siderum, vt pote quæ semel tantummodo accidat, demique quid rarius viro sapiente & innocente? An hæc omnia casu & fortuito contingere existimandum est? V. Dubitatio. Cum positum sit in definitione fortunæ, eam esse causam per accidens, superflue deinde additur. [Neque semper, neque vt plurimum.] Nam sicut omne quod est per se, vel semper, vel vt plurimum euenit, vt declaratum in 1. Posterior. sic è contrariò videtur, id quod est per accidens, neque semper, neque vt plurimum sed raro esse debere. VI. Dubitatio. Dicitur est, effectum fortuitum & raro & præter intentionem agentis accidere: sed hæc duo non semper in effectu fortuito inueniri coherent, ergo non est necesse effectum fortuitum semper habere in se prædictas duas condiciones, idest vt raro accidat, & præter intentionem agentis: probatur minor, nam si quis ludens aliquo lusu fortuito; idest cuius euentus sit dubius & incertus, & intendens lucrari, ludatur, tale lucrum est fortuitum, vt pote quod neque semper, neque vt plurimum ludenti obtingit; ipsum tamen non accidit præter intentionem ludentis. Similiter etiam si quis hyeme nauigans, faciat naufragium, illud naufragium fortuito accidit, id est præter atque adeo etiam contra intentionem nauigantis, ipsum tamen vt plurimum contingit, serè enim vsu venit, vt qui nauigant hyeme, multum periclitentur. VII. Dubitatio. Si Pictor aliquis, cupiens atque contendens exprimere spumam quâdam in ore imaginis quam depingit, cum diu multumque in eo frustra elaborasset, tandem indignatione commotus proiecerit colores in os imaginis, atque eo modo spumam illam effuserit, expressio huiusmodi spumæ, proculdubio est fortuita, ipsa tamen ab illo pictore erat valde intenta. VIII. Dubitatio. Videtur ea quæ in 2. Phy. de fortuna scripta sunt ab Aristotele, non admodum coherent, quin etiam pugnant cum ijs quæ idem Aristot. scribit de Fortuna in 7. lib. Mor. ad Eudemum cap. 18. nam eo in loco affirmat fortu-

Opinio Pomponatii auctoris est effectus, qui dicitur fortuitus, habere certas & determinatas causas.

fortunam esse causam quandam diuinam, a qua incitentur homines ad bona, & retrahantur a malis: & ab illa dari homini initium intelligendi, & uolendi & prosperè agendi. Neque horum dissimilia scribit Plato in libris de Legibus, asserens Deum vnà cum fortuna & occasione regere & administrare omnes res humanas. Atque hæc quidem dubitari & dici possunt contra definitionem fortunæ; quæ tamen, siquid fortunæ definitio rectè a nobis tradita & constituta fuit, falsà esse perspicuum est. quocirca qua ratione bene ac facile dissolui possint ostendamus, ad singulas dubitationes, eodem ordine quo sunt propositæ, respondendo.

Soluntur supradiçtæ dubitationes.

C A P. IX.

AD primam Dubitationem hoc modo respondemus. Causa propter quam nunc v.g. repertus fuit thesaurus, est determinata & nota, nimirum fossio terræ ad efficiendum sepulchrum; sed causæ omnes propter quas thesaurus simpliciter potest inueniri, sunt indefinitæ, & indeterminatæ; unde ait Aristot. in 2. Physi. tex. 50. causam per accidens esse indefinitam, infinita enim uni possunt accidere; & in tex. 65. [Fortuna (inquit) est eorum quæ sunt a natura aut ab intellectu, sed horum multitudo indeterminata est.] Themistius etiam in 2. Physi. super tex. 51. ita scribit. [Est autem indefinitum nihilominus Fortuna, imò latius etiam aliquanto quam cætera, nam thesaurum reperire, multis & infinitis ex causis possumus gratia factis & institutis alterius; videlicet ferendi gratia, pauimenti sternendi, deducendi aquæ ductus ad puteum; constituendæ condendæque sepulturæ, templi ex ædificandi, atque similibus infinitorum] quare licet nunc repertus sit thesaurus propter fossionem terræ ad condendum sepulchrum, tamen id est per accidens respectu connexionis huius causæ cum tali effectu, potuit enim eiusmodi effectus ex multis alijs causis proficisci. Ad 2. Licet, si ponamus thesaurum fuisse reconditum in aliquo lo-

Aco, eumque locum a quopiam fodi, necessario hinc effectur illum thesaurum reperiri, tamen illa duo poni & inuicem concurrere, per accidens & raro contingit. Præterea, in actionibus humanis præcipue spectanda est agentis intentio; cum igitur nec eius qui recondit thesaurum intentio fuerit cum reperiri a fodiente terram, nec eius qui fodit terram, intentio fuit inuenire thesaurum, necesse est talem inuentionem thesauri, per accidens esse: nam in agente per intellectum & uoluntatem, quod sit secundum intentionem eius, dicitur fieri per se, quod autem præter intentionem fit, per accidens fieri dicitur. Ad id autem quod additur de arte inueniendi thesauros absconditos, ita respondendum est. Non omnis inuentio thesauri est fortuita, sed ea quæ accidit præter intentionem; quare si qua est ars quæ doceat inuenire thesauros absconditos, eiusmodi inuentio non est fortuita: quippe cum ea sit non modo secundum intentionem agentis vel querentis, sed etiam secundum certam definitamque artis rationem. [Planè (inquit Themistius in secundo Physicorum super tex. 65.) neque inuentio thesauri, neque inuentio fundamentorum, & fossio, simpliciter pertinet ad fortunam: posset enim quis fodere ex industria spe inueniendi thesaurum. Sed cum non ad eum finem iacta sunt fundamenta, atque iacenti obuius factus est thesaurus, & quodammodo fodientis manum offendit, huiusmodi occursum superuentus fortuitus proprie nuncupatur.] Hæc Themistius. Quod si qui intendens thesaurum inuenire fodit terram atque eum inuenit, non dicitur secundum Themistium fortuito inuenire, ergo multo minus is qui non solum intendit inuenire, sed etiam callet artem inueniendi thesauros absconditos. Ad 3. Est quidem fortuna causa per se effectus fortuiti, sed Fortunam esse causam per se, est dicere fortunam esse causam indeterminatam, quia sub nomine Fortunæ, latent infinitæ atque indeterminatæ causæ. Latet igitur in ipsa dubitatione fallacia, nam quamuis, si vniversè confertas fortunam cum effectu fortuito, videantur habere inuicem connexionem certam, ac determinatam, tamen si in particulari compares hunc effectum fortuitum, uidelicet inuentionem

Quando inuentio thesauri est fortuita, quando non.

thesauri, cum omnibus causis per quas haberi potuit, reperies illas esse indefinitas, ac interminatas. Similiter etiam, si illam thesauri inuentione confectas cum fossione terræ ad efficiendum sepulchrum, videbis inter talem causam, & talem effectum nullam esse connexionem per se, atque coniunctionem. Ad 4. Dupliciter aliquid est raro eueniens secundum Anticnam, uno modo respectu tēporis, quia raro euenit, ut Eclipsis solis: altero modo respectu causæ, quia ex tali causâ posita, raro existit talis effectus, sicut raro accidit, ut quis fodiendo agrum, inueniat thesaurum; quod priori modo fit raro, non contingit fortuito, immo fieri potest, ut necessario eueniat, ut patet in Eclipsi solis; quin etiam, quæ sunt huius generis, possunt dici semper euenire, non quidem absolute, sed quia cum eorum causâ posita est, semper eueniunt: quod autem posteriori modo fit raro, id fortuito contingit. Effectus igitur fortuitus utroque modo est rarus, & quia simpliciter raro accidit, & quia ex tali causâ, raro & per accidens existit. Ad 5. Non est superuacanea talis particula, nam neque simpliciter omne rarum est per accidens, ut patet in Eclipsi solis, & alijs similibus; quæ raro quidem, sed non per accidens eueniunt, neque omne per accidens, est rarum, nam homo generans hominem, etiam per accidens generat hominem quantum, & risibilem, quæ tamen homini necessario sunt adiuncta. Ad 6. Effectus fortuitus, ut simpliciter sit fortuitus, duo in se habere debet; vnam est, vt accidat præter intentionem agentis, alterum est, ut sit in ijs quæ raro eueniunt: si alterutrum horum defuerit; non erit absolute fortuitus; sed tantummodo secundum quid: quare qui intendit ex ludo lucrari, tamen si lucrum incertum sit, tamen ipsum non est simpliciter fortuitum, quippe cum sit intentum & optatum a ludente: veluti si quis terram foderet, vt inueniret thesaurum, tunc inuentio thesauri (vt Themistius dicere paulo ante commemorauimus) non esset fortuita, tamen si incerta sit, & raro contingens. Similiter (inquit Alexander) si quis immoderate corpus exerceat usque ad sudorem, & lassitudinem, quam continuo subsequatur febris, huiusmodi febris non est fortuita, licet ea præ-

ter illius voluntatem, & opinionem accidat, quia ut plurimum euenit, ut qui immoderate fatigantur & sudant, in febrim incidunt: idem quoque dicendum est de eo, qui hyeme nauigans facit naufragium; non enim (ait Themistius in 1. Physic. super tex. 61.) ea omnia quæ citra consilium, & voluntatem eueniunt, statim fieri videntur a Fortuna. Euenit hyeme nauiganti naufragium facere, hoc neque ex proposito consilio, neque fortuito euenisse dicimus, quia plurimum solet exitus iste esse nauigantium hyeme. Ad 7. Quamuis ille pictor intenderet exprimere spumam, tamen non putabat eo modo exprimi posse quo expressa fuit; videlicet proiciendo colores in os imaginis, quare illo modo spumam fieri, & raro contingit, & præter intentionem agentis. Ad 8. Aristot. in 2. Physic. Physicæ ac vere de fortuna loquitur, in illis autem ad Eudemum libris, moraliter id est populariter, multa enim Aristoteles in illis libris moralibus tractat, nõ tam limatè ad veritatem Philosophicam, quam ad vulgarem opinionem, sensumque popularem, atque ad commune hominum iudicium accommodatè. Posset etiam dici, effectus fortuitus appellari posse diuinos vel a diuina causâ profectos; quia licet ipsi respectu hominis sint per accidens, tamen respectu Dei omnia regentis, & administrantis sunt per se: cum enim non sint ab homine prouisi & intenti, sed a Deo tantum definiti & ordinati, merito sane non humani sed diuini appellantur. Verum de Fortuna hæcenus.

Quomodo effectus fortuiti possint appellari diuini.

Dupliciter aliquid raro euenit.

Ut effectus aliquis dicatur fortuitus simpliciter duo habere debet.

De Casu vel potius de Monstris, que vulgo putantur casu euenire.

C A P. X.

Casus ea re solum differt a fortuna, quod fortuna in ijs est quæ agunt ex electione, & in rebus humanis locum habet; casus autem in agentibus naturalibus, & in ijs quæ sunt naturaliter, versatur; in quibus si quid raro & per accidens sit, id casu euenire dicitur. Vide Aristotelem 2. lib. Physicorum, a tex. 60. vsque

ad 65. De monstris autem breuiter hoc loco explicandum est; partim quoniam ea vulgo putantur fieri casu, ut indicat Arist. 2. Physic. tex. 64. partim etiam, quia licet natura operetur ob aliquem finem quem ut plurimum assequitur, interdum tamen ab eo deficit & aberrat, ex quo monstrum existit; vt est apud Arist. in 2. Physic. tex. 82. Neque uerò quæcunquē de monstris uel fabulose uel historice uel etiam Philosophicē commemorari possent, ea hic subtiliter exponemus, sed tātum attingemus pauca quædam in quibus Physica & generalis monstrorum cognitio continetur; declarandum enim est quid sit monstrum, quæ sint monstrorum genera, quæque causæ, in quibus rebus monstra reperiuntur, & an ea sua effici & existere putandum sit.

Quid sit monstrum.

Monstra esse in rebus naturalibus, clarum est. Etenim cernimus in omni ferè animantium specie, interdum naturam a fine suo deficere & errare, qui defectus & error si est insignis, uocatur monstrum. Quinetiam necesse est huiusmodi monstra aliquando contingere; nam necesse est, id quod defectibile est aliquando deficere: atque hinc ratio & origo monstrorum existit. Quid autem sit monstrum, ad hunc modum uidetur Aristoteles explicasse in 4. lib. de Genera. animal. cap. 4. [Monstrum esse ob leſionem rei præter eius naturam, in ijs quæ non semper, sed vt plurimum agūt eodem modo.] Potest etiam ex tex. 82. lib. 2. Physic. elici alia definitio monstri; ut monstrum sit, [peccatum naturæ agentis ob aliquem finem, quo tamē frustratur aliquo principio corrupto.] Vel aliter etiam definire possumus. [monstrum esse vitium naturæ deficientis a fine suo ob aliquod impedimentum, rarè contingens.]

Capitulum generale de monstris.

Sunt autem multa monstrorum genera; potest enim monstrum varijs modis effici. I. In sexu, ut si fuerit aut incerti sexus, aut habens utrumque, cuiusmodi est Hermaphroditus. II. Propter aliquam qualitatem, ut si habeat nimiam crassitiem, aut tenuitatem, aut aliam quampiam notabilem & inusitatam qualitatem. III. In excessu aut defectu magnitudinis, ut si membra fuerint insigniter maiora aut minora, quàm communiter ac naturaliter esse solent. IIII. In situ, ut si membra præter consuetudinem naturæ sint transposita. V. In figura, ut si

A homo sit figura non recta sed prona more quadrupedum, aut si homo habeat faciem aut aliud membrum, non modo humano sed ferino. VI. In visu & moribus, nā qui humanis carnibus delectantur, & ob id uocantur *dyſſorophagi* inter monstra, & portenta humanæ naturæ numerari debent. VII. In numero, ut si nascatur homo biceps, vel senos digitos singulis manibus habens, aut tantum monoculus uel unipes.

Multas autem ob causas monstra contingunt; Primum ob materiam, cuius uel redundantia, uel defectio & penuria, uel confusio ac permistio seminum, est monstrorum causa. Deinde, propter agens; hoc autem duplex est, vnum principale, nempe uirtus formatiua existens in semine; alterum instrumentarium, nempe qualitates, præsertim uerò calor; huiusmodi autem agentium nimis exuperans aut deficiens uirtus, reddit effectus monstruosos; his etiam annumerari debet praua qualitatum inter se proportio. Postea, ob perversitatem matricis seu loci in quo fetus continetur. Præterea, ob membranam, seu tunicam qua fetus inuoluuntur atque distinguuntur; nam disrupcio tunicæ secundinæ, qua obuoluitur, & obregitur fetus humanus, facit ut semen dissoluat ac distrabatur, & monstruosum aliquid generetur. Similiter in ouis habentibus gemina uitella, si desit membrana ea discernimans, nascitur pullus uel biceps, vel quaternis pedibus. Ad extremum propter aliquem aspectum & constellationem cælestem alienam uel contrariam fetus generando. Astronomi enim arbitrantur generationi cuiusuis animantis, esse propriam aliquam & accommodatam constellationem, quæ si tunc desit cum sit animalis generatio, & addit alia uel contraria uel aliena, necesse est generari animal imperfectum & monstruosum. Sed doceamus, in quo genere rerum præcipue monstra contingant.

Monstra non contingunt in elementis; eorum enim natura cum uniformis, & simplex sit, non remittit in se rationem monstri; itaque elementum uel generat esse cum sibi similem, uel non generat; quare illius error & peccatum aut nullum est, aut non est aliud, quàm non generare: nisi fortè quis statum & dispositionem elementi secundum qualitates uel actiua uel

Quinquaginta causa monstrorum.

In quibus rebus generantur monstra.

motius, quæ est contra eius naturam, appellare velit monstruosam. In cæteris naturæ operibus, inuenitur quidem ratio monstri, sed in rebus inanimatis est obscurior atque ignotior, & si quod peccatum in illis contingit, id ferè non solet appellari monstrum. In plantis autem manifestiora sunt peccata, sed minus etiam quàm in animalibus, in quæ propriè cadit atque conuenit ratio & nomen monstri. Et quàm in aquatilibus, ob tenebritatem, mollietatem, & humiditatem materiæ, propter quam eorum generatio atque constitutio, facile ac uariè vitari & deformari potest, uerisimile sit exoriri plurima monstrorum genera, ea tamen nobis minus nota sunt, propterea quod eorum species, ob abstrusam & a sensibus nostris remotam eorum habitationem, ferè nos lateant. Aristoteles autem in 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. affirmat, in ijs animalibus, quæ multos fetus simul concipiunt atque pariunt, præsertim uero in gallinis, frequentiora monstra contingere, ob multorum feminum, quæ simul continentur, permutationem atque confusionem. Quo fit, ut dicat in Ægypto, ubi feminae sunt fecundiores, crebrius existere homines monstruosos quàm apud nos.

An uero plura monstra reperiantur in plantis quàm in animalibus, controuersum est inter Philosophos. Quidam aiunt plura inueniri in plantis, propter ea quæ scribit Auer. in 2. Physi. comm. 83. dicens naturam maiorem habere curam & sollicitudinem de animalibus, quàm de plantis, quare non permittit plura monstra in animalibus quàm in plantis. Idem etiam significare uidetur Arist. in tex. illius commentum, ita scribens contra Empedoclem, [vtrum igitur & in plantis fiebant, ut bouigena, viriprora, sic uitigena, oleoprora? an non, inconueniens enim, sed tamen oportebat: si quidem & in animalibus.] Hæc Aristot. quibus uerbis innuit si in animalibus contingant monstra, multò magis ea debere contingere in plantis; monstruosas autem plantas nos miminè dignoscimus, uel propter imperfectionem plantarum quæ obitat quominus benè discernamus monstruosas plantas a non monstruosis, uel quia cum eorum species non sint nobis planè cognitæ, fieri potest ut quod

A in eis monstruosum est, existimemus ad aliquam earum speciem nobis ignotam pertinere. Albertus autem (cui nos magis assentimus) in explanatione supradicti textus contra sentit; affirmans crebrius effici monstra in animalibus quàm in plantis; idque confirmat dupliciter, tum quia semen animalium est mollius & humidius quàm plantarum, quocirca magis est obnoxium alterationi & corruptioni, & magis aptum ad accipiendæ alienas, & aduersarias affectiones: tum etiam, quia generatio animalium, est quàm plantarum multò difficilior atque operosior, pluribusque rebus indigens, ex quarum cuiuscumque defectu, necesse est imperfectum & monstruosum animal existere. Sed quæret aliquis, si forte nasceretur homo biceps, is censendus esset unus an duo homines? Respondemus hanc quæstionem proponi & solui ab Aristot. 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. ait enim id esse diiudicandum ex corde, quod est principium animalis, & ubi secundum ipsum tam uegetatiua quam sensitua anima præcipue residet. Nam si cor fuerit unum, tamen si cætera membra gementur, unum erit animal: si autem ipsum fuerit multiplex, non erit unum. Idem quoque ex alijs externis signis discerni posset, nempe considerare oporteret, an qui uidentur esse duo homines, hi sentiendo, expectando, loquendo, & alijs similibus actionibus excercendis uariè discrepent, an similiter consentiant inter se in omnibus; si discrepent, duos esse homines, sin omnino consentiant, unum duntaxat esse dicendum erit.

Restat ut uideamus, an existimari debeant monstra casu gigni, nec ne. Themistius paraphrasticè explanas tex. 64. 2. Physi. redarguit eos qui opinantur monstra non fieri casu, propterea quòd prorsquam oriuntur, uideantur habere certas & proprias causas, nimirum uel aliquam cæli cõstellationem, uel exuberantiam aut defectum materiæ; pari enim inquit, ratione neque lapis deorsum cadens, diceatur casu percussus transseuntem, siquidem etiam intra lapidem est grauitas, quæ est propria causa illius motus. uerba Themistij sunt hæc, [Cum aliquid præter naturam fit ut monstrum, id non fortuna, sed casu dicimus

An biceps sit unus an duo homines.

An monstra casu fiant.

An plura monstra eueniant in plantis quàm in animalibus.

prouenisse, vt manus sex digita; nisi forte fieri nolis huiusmodi portenta naturæ fieri casu, sed propriam & certam causam habere, eam uidelicet quæ intrinsicus fuerit antequam ederentur in lucem, aut syderationem, aut materiæ exuberantiam & copiam; aut contra defectum. sed qui ita dicunt, nonne uident idem posse dici de la pide quem casu eecidisse non negarent, habuisse illum, utique intra se causam grauitatem & pondus? sed certe pondus causa efficiens est deuolutionis & casus, non etiam percussio, sed casus percussioem fecit.] hæc Themistius. Altera est opinio quæ nobis probabilior uidetur monstra non casu, sed per se fieri; nam causæ monstrorum sunt per se determinatæ, & certæ, ac scientia comprehensæ, quas nos supra commemorauimus. Et quamuis huiusmodi causæ sint raræ tum respectu temporis, quia rarò accidunt, tum respectu naturæ, quæ ut plurimum assequitur suum finem, raroque ab eo deficiens producit monstrum; attamen illis causis positis, uel necessariis, uel ut plurimum efficiuntur monstra. Ac licet natura cum aggredditur operari, non intendat monstrum, tamen postquam impedita finem suum attingere non potest, totam uim suam conuertit atque confert ad productionem huiusmodi monstrorum. Ex quo planum est, errare uelementer eos qui putant animalia quæ generantur ex putri materia, casu fieri: cum omnium operum naturæ sint certæ causæ, temporis, modi, aliæque circumstantiæ a natura præfinito constitutæ, quod est ualde remotum ab ijs quæ sunt casu uel fortuito. quid? quod animalium quæ sunt ex putri materia, generatio talis qualis est, uel semper uel ut plurimum euenit? merito igitur illos reprehendit Auer. 1. lib. de Generat. animal. & 8. Physic. commen. 46. quod autem monstra simpliciter non fiant a casu, indicat Arist. in 2. Physic. text. 64. ita scribens. [Cum sit aliquid præter naturam, tum id non a fortuna sed magis a casu factum esse dicimus. Est autem & hoc alterum, huius enim extra est causa, illius uerò intra.] Hæc Arist. Quem locum explanans Simplicius, docensque ea, quæ præter naturam accidunt, ut sunt monstra, non fieri casu, cum ex certis definitisque causis proceentur, hæc scribit, [Et aliud,

A quod per se causa est eius quod est præter naturam, ut tale gignatur, non secus quam eius quod sit secundum naturam; aut enim compressio, aut mala temperatura, aut materiæ redundantia uel inopia, aut aliquid aliud eiusmodi causa est per se eius quod sit præter naturam.] hæc Simplicius. Possunt autem monstra dici fieri casu secundum quid, tum quia neque semper, neque ut plurimum, sed raro accidunt, tum etiam quia non sunt per se intenta sed per accidens, contingunt enim non alicuius rei gratia, sed solum ex necessitate & inordinatione materiæ: natura enim directè tendens ad suum finem, cum ob ali-

B quod impedimentum eum assequi non potest, a suo naturali cursu per accidens deflectit, ac digreditur ad generanda monstra. Quamobrem scitè Aristot. in supra dicto quarto libro de Generatio. animal. c. 4. huiusmodi monstra uocat *τραπιστοις*, id est quædam naturæ excursions atque digressiones. nam cum natura quod uult & intendit perficere non potest, ne nihil agat, facit id quod potest, si non tale quale a principio intendebat, certè quàm potest ei simillimum. possent autem dici monstra fuisse intenta a mundi opifice, quatenus is, quo mundus esset omni genere entium completus, & absolutus, uoluit in eo esse tam res necessarias quàm contingentes: Contingentiam autem rerum necessariò interdum sequitur defectus & error, unde monstra oriuntur. Verum de monstris hæc satis sint. Ne longius a proposito digrediamur, & diutius in tractatione monstrorum commorantes, doctrinam hanc nostram faciamus rerum quæ tractantur similem, hoc est monstroriam.

C Qui autem de monstris cupit plura scire & subtilius cognoscere, legat Aristot. 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. & Auer. ibidem, Albertum item in 2. libro Physicorum tract. 3. cap. 3. ex quo mutatus est Iandunus, quæ de Monstris in quæstionibus suis super secundum Physicorum reliquit descripta.

Quomodo
Monstra
sunt dici
sunt euenire
uel esse in
tota a na
tura.

De Contingentiis.

C A P. XI.

Quoniam autē casus, fortuna, monstra, omnis denique inordinatio, instabilitas, & inconstantia rerū subtilium, ex earum rerum cōtingentia oriuntur, neque enim hæc in rebus necessarijs, atque immutabilibus, sed tantum in contingentijs, locum habere possunt; idcirco non erit alienum instituto nostro, non nihil dicere de contingentiis: de qua dux præcipuæ quæstiones explicari debent; una est, an sit in rebus contingentijs; altera quæ sit prima radix, origo, & causa contingentiæ, propter quam res, & sunt, & dicuntur contingentes.

Stoici existimantes non posse constare & coherere contingentiam cum Dei providentia, ut hanc retinerent, illam è rebus sustulerunt, hac utentes ratione: si est providentia non erit contingentijs, sed est providentia, ergo non est contingentijs. Maior (nam de minori non est in præsentia certandum) ita probatur. Providentia Dei includit tria, præscientiam, voluntatem, & dispositionem Dei; quæ tria excludunt a rebus contingentiam: nam quod est prouidum a Deo, hoc est, quod Deus præscit, voluit, disposuit, seu constituit ut aliquando eueniat, id nõ potest non euenire; neque enim potest, aut præscientia Dei falsi, aut voluntas frustrari, aut ordinatio impediri; sed omnes res sunt a Deo prouidæ, ergo omnes necessariò & inmutabiliter eueniunt, quare nullus contingentis locis relinquitur.

Auicenna concedit contingentiam in rebus humanis quæ pendent ex libero arbitrio, sed eam negat esse in rebus naturalibus; hac ratione. Posita causa sufficienti ad agendum, necessariò sequitur effectus, ergo nulla causa sufficientis in rebus naturalibus, est contingens; nam si aliquando non producit effectum, id non accidit ob cōtingentiam, sed ob insufficientiã causæ. Vide hanc rationem apud D. Thomam 1. par. q. 115. art. 6. & apud Caietanum ibidem. Hanc sententiam Auicenna probat etiam Ochan Quodlibeto 1. q. 17. hoc argumento. Agens naturale habens omnes conditiones requisitas ad agendum; non potest nõ agere, hac enim re distinguitur agens

naturale ab agente voluntario & per electionem: Vel igitur causa naturalis sufficientis ad producendum effectum habet tunc aliquod aliud agens naturale impediens ipsam a productione, vel non habet; si nõ habet ergo tunc necessariò producit effectum; sin autem habet, ergo illud, cū sit agens naturale, necessariò impedit: quare quicquid tunc eueniet, ex necessitate eueniet.

Scotus 1. sent. dist. 2. q. 2. & dist. 8. q. 3. & dist. 39. duo asserit, vnum est, secundum veritatem esse contingentiam in rebus naturalibus. cum enim secundum veritatem Deus agat ad extra contingenter, & liberè, potuit creaturas producere, ac non producere, potest etiam conseruare eas & non conseruare; quamobrem tam productio, quam esse rerū, est contingens: Alterum est, secundum Aristotelem qui putauit Deum agere ex necessitate naturæ, nullam in rebus contingentiam esse posse, hoc probat ipse dupliciter. Primo, quia quicquid fit, vel immediate fit a Deo, qui cum agat ex necessitate; id est, etiam ex necessitate fiet, vel fit etiam à causis secundis, & sic etiam necessariò fiet: nam causæ secundæ cum sint vel ut instrumenta primæ causæ, non mouent, nisi prout mouentur a prima: sed a prima mouetur necessariò; ergo ipse quoque mouebit necessariò; quare quicquid ab ipsis fiet, necessariò fiet. Deinde, causa prima prius natura respicit effectum producendum, quam causa secunda: sed causa prima ex necessitate agens, necessariò respicit effectum; ergo in illo priori, effectus habet necessitatem respectu causæ primæ; nec superueniens deinde causa secunda, potest illam necessitatē a prima causa iam in ductam, ex ipso effectu auferre. Sed obijcet aliquis Scoto, Aristotelē ponere in rebus contingentiam 2. lib. Physicorum ubi agit de casu, & fortuna, & lib. 6. Meteor. h. 5. & in fine primi libri Perihelionias, & multis in locis tradit cōtingens ad uti libet, pendens ex voluntate hominis, & lib. 3. Ethicor. astuit liberè arbitrium. Ad hæc non aliter respondet Scotus, quam affirmãdo Aristotelem sibi conuadisse, is enim sensit Deum agere ex necessitate, is etiam concessit in rebus esse contingentiam, non animaduertens inter hæc duo esse (vt ab ipso demonstratum suum) manifestam contradictionem. Hæc igitur ab illis Philosophis

Op. Scoti.

Opinio Stoicorum solentiu contingentiam.

Opinio Auicennæ & Ochan.

acutè magis quam vere disputantur ad tollendam e rebus omnem contingentiam.

Probatnr esse in rebus contingentiam.

C A P. XII.

Probatnr esse in rebus contingentiam tribus argumentis.

Sed uetus opinio est, eaque omnium pene tam Philosophorum quam Theologorum firmata consensu, esse in rebus contingentiam: quam ego opinionem non dubito & verissimam esse, & cuius facile probari ac persuaderi posse. Primum enim, contingentiam esse, compertum est omnium propè sensuum iudicio. Videmus enim non nullas res esse, quæ semper eodem modo se habeant, ut Cælum, in cuius motu, nulla post hominum memoria inconstancia, nullus error & defectus adhuc notari potuit, has res necessarias dicimus; alias autem cernimus, non quidem semper, sed sepe & ut plurimum eodem modo euenire; interdum tamen deficere; ut hominem na sci bipedem, unum caput, duas manus, & singulis manibus quintos digitos habentem, sepe ita contingit, sed nonnunquam aliter etiam accidit: has res uocamus contingentes. tantam hanc euidentiam rerum, tam constantem, & certum iudicium sensuum, qui non percipit, uel admittit, is profecto rejiciendus, & explodendus est a Philosophia. rectè enim Aristoteles in 3. Phyl. tex. 2. 2. dixit, dimittere sensum in ijs, quæ sensibus manifesta sunt, & rationes quærere, infirmitatem quandam esse intellectus.

Quantã si domo ex auaritia uoluntatem habeat cui dei iudicium sensuum.

Quid referemus enim (inquit Lucretius) quod nobis certius ipsis.

Sensibus esse queat, quo uera, & falsa noentur.

Ex sensu namque omnia quæ sunt credita, pendunt.

Cui nisi prima fides rectè fundata ualebit,

Hand erit occultis de rebus quo referentes

Confirmare animos quicquam ratione queamus.

Lapidã diuina Auctori. & Scoti.

Et quemadmodũ Auicenna in lib. suæ Metaphysicæ: Scite, ait, qui negant primum illud principium quodlibet est uel non est; eos non esse fatigandos rationibus, sed igne tandiu torrendos, quoad fateantur non idè esse uiri & non uiri, dolere & non dolere: ita

etiam Scotus in 1. Sent. dist. 39. faceret dixit, qui negant contingentiam, & clamant omnia necessariò euenire, eos tormentis exponèdos esse, & tam diu cruciandos donec concedant, possibile esse eos non torqueri.

Deinde, contingentiam esse in rebus naturalibus, præsertim sublunariis hac ratione concluditur. Quicquid habet materiam & contrarium est contingens (loquor de materia in qua est principio, & potentia contradictionis ad esse & non esse) sed omnes res sublunares habent materiam & contrarium; ergo sunt contingentes. Hæc demonstratio est a priori & propter quid, &

Brenis & per se illa monstratur esse in rebus contingentia.

B ex proprijs causis ducta. Aristoteles enim lib. 7. Metaphysicæ tex. 2. 2. & 1. lib. de Cælo tex. 2. 36. docet materiam causam esse, cur res possint esse & non esse. Verum Scotus eo loco, quem paulò supra posuimus, opinatur hanc propositionem, aliquid ens est contingens, esse indemonstrabile: quod falsum esse, nos perspicue nunc ostendimus, demonstrando eã a priori & propter quid. Præterea, esse contingens, cum necessariò ac per se dicatur de re quæ est contingens, sicut etiam esse corruptibile ut ait Aristot. 10. Metaph. tex. 2. 6. aut dicitur in primo modo dicendi per se, hoc est quidditatiuè, aut in secundo modo; Non in primo modo, quia contingentia non conuenit rei in ordine ad prædicata sua quidditatiuè, quæ non contingenter, sed necessariò de ea dicuntur; exempli causa: Homo non est res contingens ratione animalis, corporis & rationalis: hominem enim esse animal & corpus, non est contingens sed necessarium: sed conuenit rei contingentia in ordine ad ea quæ sunt extra quidditatem rei: nimirum in ordine ad productionem, existentiam, operationem, accidentia separabilia

An esse ad quid contingens sit de monstrabile.

C & alia eiusdem generis: contingens enim est hominem produci & non produci, esse & non esse, operari & non operari, esse doctum & non esse doctum: adde quod ipsum quod quid est abstrahitur ab esse & non esse, & a posse esse & posse non esse, in quo tamen consistit ratio & definitio contingentis: non igitur esse contingens, est prædicatum primi modi dicendi per se ac quidditatiuè. Sin autem est prædicatum secundi modi dicendi per se, ergo est demonstrabile, nã erit proprie passio. Quamquam esse indemonstrabile dupliciter dicitur,

D

tur, & quod non potest demonstrari, quia est primum & immediatum inmediate (ut dicunt) causæ, quo modo hominem esse animal rationale, est in demonstrabile; vel quia non debet demonstrari, propterea quod nobis est notissimum; & demonstratio cum sit argumentario, non debet adhiberi, nisi ad faciendam fidem rebus dubijs; atque hoc modo naturam esse, motum esse, multitudinem & distinctionem rerum esse dicitur in demonstrabile, esse igitur contingens, non quidem priori modo, sed fortasse posteriori modo dici posset in demonstrabile: nam licet causa contingentis sit obscura & ignota multis, esse tamen in rebus contingentiam, nescio cui non sit perspicuum & manifestum. Si igitur res sublunares habent materiam & contrarium, ergo tam intrinsecus quam extrinsecus possunt impediri & deficere, & aliquando impediuntur & deficient. Sunt igitur contingentes.

Tertia eiusdem rei probatio atque confirmatio sumi potest ex perfectione mundi: qui si est (ut appellatur) uniuersum, hoc est totum quid & perfectum, necesse est in eo contineri omnes gradus, & omnia rerum genera; quemadmodum igitur cernimus in mundo esse causas & causata, finitum & infinitum, æternum & temporale, corporeum & spirituale, animatum & inanimatum; ita quoque in eo esse oportet contingens & necessarium. Sed dicit aliquis, hanc rationem nihil conficere secundum Theologos, quippe qui affirmantes in mundo non esse omnes species rerum quas Deus secundum infinitam virtutem suam producere posset, necesse habere fieri, mundum esse imperfectum, nec posse rite nominari uniuersum, siquidem multæ species ei desunt, quas tamen is habere posset. Verum ad hoc in promptu est responsum. Etenim perfectio mundi non in eo est, ut is contineat omnes species rerum infimas possibili-
 bus, sic enim nunquam Mundus perfectus esse posset, cum Deus semper plures; atque perfectiores species quibuscumque creatis possit efficere; sed perfectio Mundi præcipue spectari debet ex eo quod mundus continet in se omnes gradus entis primos & generales, omnia prima & summa genera rerum in quæ ens proximè diuiditur, cuiusmodi sunt substantia & accidens, cau-

sa & causatum, corporei & incorporei & ex utroque coniunctum, animatum & inanimatum, contingens & necessarium; continet etiam omnia genera prædicatorum quæ sunt per se subordinata: continet denique omnes modos (ut sic loquar) essendi, nempe simpliciter esse, viuere, sentire, & intelligere. hanc igitur ob causam vere dicitur mundus esse uniuersum, & perfectum quid.

Soluuntur rationes negantium contingentiam.

C A P. XIII.

Restat nunc, ut ad rationes supra positas aduersus contingentiam, breuiter respondeamus. Ad rationem Stoicorum ita respondeo: cum dicunt ipsi, quidquid est a Deo prouisum, ex necessitate euenire; distinguenda est necessitas in absolutam, & in necessitatem immutabilitatis ex suppositione; necessitatem absolutam, uoco eam, quæ simpliciter conuenit rei ex natura eius & secundum omnes differentias temporis; quomodo hominè esse animal, est necessarium absoluta necessitate: natura enim hominis ea est; ut cõiunctio animalis cum homine sit omninò necessaria; atque hæc quidem necessitas omnem excludit contingentiam, nec potest cum ea simul esse: necessitas autem ex suppositione dicitur, cum aliquid contingenter conuenit rei, si eius natura absolute consideretur, ex suppositione uerò, id est relatum ad certam aliquam differentiam temporis, dicitur conuenire necessario necessitate immutabilitatis, quia tunc non potest non conuenire; exempli gratia, hominem currere, simpliciter contingens est, neque enim, cuius necessariam cõiunctionem habet cum natura hominis, si tamen ponamus hominem currere, tunc dum currit, necessario currit, hoc est non potest non currere. Sic igitur res contingens, secundum naturam suam potest esse & nõ esse, at eadem res dum actu existit, non potest tunc non esse, quia enim quod est, dum est, necesse est esse, & quia omnia futura præsentantur Deo in illa sua æternitate tanquam præsentia, & secundum determina-

Duplex necessitas, absoluta, & ex suppositione.

Dubitatio an mundus possit uerè appellari uniuersum.

tam & actualē existētiā quam habitura sunt; ideo certō ea cognoscit, & hac rōne necessariō erunt; sicut cū actū sunt, necessariō sunt. Quemadmodum igitur, licet dum Petrus sedet, tunc necessariō sedeat, hoc est non possit nō sedere, non ideo tū dicimus Petrum sedere esse necessariū, sed potius contingens, quia hoc est considerare sessionē Petri absolute, illud autē secundū quid, nempe tantū dū sedet: ita etiam Petrus esse sessurum, absolute, & tam sū naturam Petri quam secundū rationem sessionis, cōtingens est, relatum tū ad scientiā Dei, qui in sua aternitate uidet Petrū non ut sessurum, & ut indeterminatū ad sedendum vel non sedendum, sed ut iam determinatū ad sedendum & ut actū sedentē, est necessariū necessitate immutabilitatis, quia nō potest nō esse. Et sicut cum Petrus sedet, tūc non potest nō sedere, & omnes tamen dicimus illū contingenter sedere, sic si Deus prescīt Petrum eras sessurum, non poterit non sedere, nihilominus tamē simpliciter & absolute dicimus Petrum eras sessurum contingenter. Utar ad hoc declarandū, eo exemplo quo ad eandem rem illustrandam, vsus est D. Thomas 1. p. q. 14. art. 13. ad secundum. Lapis ea ratione ut existit in Mūdo, per se res quādam est materialis & singularis, sed ut intelligitur ab anima nostra (ponamus enim nunc eum D. Thoma tantum res immateriales & vniuersales directē cognosci ab intellectu nostro) est quodā modo immaterialis & vniuersalis: sicut igitur lapis simpliciter est materialis, relatus autem ad intellectum, est quodammodo immaterialis, neque hęc immaterialis, tollit illam materialitatem, sed simul in eadē re secundum diuersas rationes esse possunt: sic etiam futurū contingens prouidum a Deo, secundū se & simpliciter, contingenter eueniet, & poterit esse ac non esse, relatus tamē ad scientiā Dei, quodammodo eueniet, necessariō; neque necessitas hęc excludit illam contingentiam. sed hęc satis sint ad soluendam rationem Stoicorum, nam uelle subtilius & pressius explicare qua ratione Providentia Dei non auferat ex rebus contingentiam, non est huius loci.

Ad rōnem
Auc. respō
ditur.

Ad rationem Aucennę sit hoc responsum. Potest esse agens naturale per se sufficiens ad agendum, & tamen nō ager, extrinsecus impeditum ab alio, Sit v.g. ignis per

A se sufficiens ad comburendam stupā ei oppositam; sed exemplo ingruat uehemēs aliquis ventus aut imber qui uel extinguens ignē, aut mactfaciens stupā, uel dissiiciens, impedit combustionē, hinc liquidō cernitur, impeditā fuisse combustionē stupę, nō ob insufficiētiā ignis, sed ob impedimentum extrinsecus accedens: ergo etiam in agente naturali sufficenti ad agendum, clare perspicitur contingentia; quimō hoc ipsum, quod est agens naturale esse sufficiens ad agendum, & non agere tamen extrinsecus ab alio impeditum, manifestissime declarat eius contingentiam; cum posita ex parte agentis omni sufficētia requisita ad agendum, etiam tunc ipsum agens extrinsecus impediti queat ab agendo.

B Ad rationem Ochan, sic responderi potest: Agere necessariō, dicitur dupliciter, vel ut opponitur ei, quod est contingenter agere, & significat, semper agere eodē modo, & nunquam impediti posse ab agendo; uel opponitur ei, quod est agere uoluntarie & per electionem, & significat non esse in potestate eius non agere, si nihil ei deest eorum quę requirūtur ad agēdum, nullumque adest impedimentum. ratio ipsius Ochan, concludit agens naturale agere necessariō hoc posteriori modo, quod nos libenter concedimus. Sed nos, cum dicimus res sublunares non esse necessarias, sed contingentes, loquimur de necessitate priori modo accepta; ergo ut demus ipsi Ochan hanc esse necessitatem in agentibus naturalibus, ut cum agūt, necessariō agant, hoc est non possint non agere, & cū impediuntur, necessariō impediuntur, hoc est nō possint non impēdi: is tamen debet uicissim nobis cōcedere uelit nolit, esse in rebus naturalibus eiusmodi cōtingentia, ut nec semper agant, nec semper impediuntur, sed aliquando agant, & aliquando impediuntur; quod nobis satis est, ad eam de qua nunc agimus, contingentiam astruendam.

Dupliciter
dicitur potest
esse aliquo
agere necessa-
riō.

D Ad rationes Scoti hoc modo respōdendū est. Licet causa prima moueret necessariō, tamen propter cōtingentiam secundarum causarum, effectus existeret contingens, quia motio & actio causę primę nō recipitur in secunda causa secundum conditionem causę primę, sed sū dispositiōnē causę secundę determinatur, & modificatur; quicquid .n. recipitur, per modū recipientis

piensis recipitur, nec actio recipitur secundum conditionem agentis, sed secundum dispositionem patientis; cuius rei exemplum habemus in syllogismis, in quibus conclusio semper sequitur debiliorem partem; ex maiori enim affirmativa, vel necessaria, vel uniuersali, & minori negativa, vel contingenti, vel particulari, sequitur conclusio non maiori, sed minori similis, nimirum, negativa, contingens, particularis. Ergo causa secunda, non mouet nisi mota a prima, hoc est nisi concurrente motione primæ, per quam ipsa cietur, dirigetur, determinatur, & applicatur ad mouendum; sed non mouet secundum modum mouendi quem habet prima, sed mouet secundum modum naturæ suæ; quæ quoniam est contingens; hinc necessario efficitur; vt non solum motio procedens a causa secunda sit contingens, sed etiam motio proficiens a causa prima quoniam recipitur in causa secunda contingenti, etiam ipsa contingens esse debeat, & contingenter attingat effectum. Illud uero quod addit Scotus, causam primam prius respicere, vel attingere effectum quam causas secundas, partim uerum est, si (prius) significet intimius, & independentius (vel ut loquuntur Theologi) immediatius immediate uirtutis; sed hoc modo nihil facit ad propositum: partim falsum est, si prius respicere vel attingere effectum, significat prius agere & imprimere aliquid in effectum, quomodo sumi debet a Scoto ad concludendum id quod uult concludere, dico id esse falsum: tum quia causa uniuersalis per se indifferens & indeterminata est ad hunc, vel alium effectum particularem producendum, nec attingit effectum, nisi determinata & modificata per causas secundas & particulares; D quomodo igitur potest uis, & causalitas eius peruenire ad effectum prius quam uis causarum secundarum? tum etiam, quia una numero productio est, per quam effectus particularis producit simul a causis secundis, & a causa prima; non igitur potest causa prima inducere in effectum necessitatem aliquam, prius quam causa secunda inducat in eundem, contingentiã. Atque hinc palam est, Aristotelem facientem Deum agere ex necessitate naturæ, & potentem in rebus contingentiã, non si-

A bi ipsum contradixisse, cum hæc duo non pugnent inter se; quã rem Herueus Quod libeto 2. quæst. 4. copiose, acute, doctèque tractauit. Iam uerò quod ait Scotus, secundum ueritatem contingentiã esse in rebus propter cõtingentiã & libertatem Diuinæ uoluntatis libere producentis & conseruantis creaturas, quã sit memorum a uera ratione ipox ostensuri sumus in eo quod proxime sequitur, capite, in quo alteram quæstionem de causã, & (vt uocãt) radice contingentiæ, explicabimus.

B *Quæ sit causa contingentiæ secundum alios scriptores.*

C A P. XIII.

Multiplex est contingens; etenim aliud est in potentia passiuã, vt materia prima cõtingenter & indifferenter se habet ad qualibet formas præsertim singulares & indiuiduas accipiendas; & aliud est in potentia actiua, sunt enim quædam agentia necessaria, & alia contingentiã. Rursus cõtingens, aliud naturæ, aliud uoluntarium; nam & ignis contingenter agit, & homo per liberum arbitrium contingenter operatur. Inter hæc duo contingentiã est triplex differentia: primum, quod contingens naturale euenit vel ut plurimum, vel raro; per se quidem, vt plurimum, per accidens autem raro; hominem enim nasci bipedem vt plurimum euenit, contrarium autem raro accidit: contingens uerò uoluntarium, habet se indifferenter, & ut uocant ad utrum libet. Deinde contingens naturale est secundum naturam suam definitum, & determinatum ad modum operandi, & ad effectum unius rationis; contingens autem uoluntarium, minime. Denique contingens naturale, cum habet omnia, quæ requiruntur ad agendum, nullumque occurrat impedimentum, non potest non agere; & semper agit toto conatu, & contentione suæ uirtutis, hoc est (vt loquuntur Philosophi) secundum uirtutum suarum potentiam; contingens autem uoluntarium non ita est affectum, cum in eius potestate sit agere & non agere, & tantam vim ad agendum conferat, quantum uult, non quantum potest.

Varietas rerum contingentiã.

rest. Adde his quartam differentiã; quòd futurum contingens naturale præciri potest; at futurum contingens uoluntarium, solo a Deo certo fieri potest. Nobis in præsentia sermo erit de contingentia, quæ est in rebus naturalibus, cuius causam nunc inuelligare uolumus: nam de contingentia quæ est in libero arbitrio, alio loco differendum est. Quæ igitur causã sit cur res naturales, quæ sunt infra orbem lunæ, & verè sint, & verissimè dicantur contingentes, breuiter disquiramus.

Opinio Scoti
11.

Scotus 1. Sent. distinc. 1. q. 2. & distinc. 8. q. 5. & dist. 39. causam contingentiam, quæ est in rebus, non aliam esse ait, quàm contingentiam & libertatem Diuinæ uoluntatis; propterea enim res sunt contingentes, quòd eas Deus libere produxit, hoc est potuit producere & non producere; libere etiam eas conseruat, potest etiam conseruare & non conseruare; quare necesse est tum ipsum fieri, tum ipsum esse creaturatum esse contingens. Hæc opinio falsa est. Primum enim, hinc efficereur omnes res esse equaliter contingentes, nullumque dari ens in rebus creatis necessarium & immutabile, siquidem omnia quæcunque sunt in mundo pari libertate uoluntatis producta sunt a Deo. Scotus igitur ut in rebus creatis seruet contingentiam, aufert necessitatem & immutabilitatem a rebus, cum tamen ens necessarii & immutabile sit multo nobiliss atque præstantius, quàm ens contingens, magisque pertinet ad perfectionem uniuersi. Deinde, quid prohibet Deum uelle quidem contingenter seu libere; sed tamen uelle alias res habere esse contingens, alias autem habere esse necessarium? cur ex contingentia uoluntatis Diuinæ concludit, contingentiam rerum, & non similiter ex æternitate, simplicitate, immaterialitate, immutabilitate uoluntatis Diuinæ, concludit res omnes esse æternas, simplices, immateriales, & immutabiles? D. Thomas 1. par. q. 19. artic. 8. causam contingentiam refert ad efficaciam uoluntatis Diuinæ; quoniam enim uoluntas Dei est efficacissima, inde fit ut non solum fiant quæ Deus uult fieri, sed etiam eo modo fiant quo Deus uult ea fieri; uult autem Deus quædam fieri necessario & quædam contingenter, ut sic ordo in omnibus ad complementum uniuersi. Verum (nisi ego fal-

Opinio D.
Thoma.

lor) D. Thomas non reddit ueram rationem & causam omnis contingentiam: nam, ut demus contingentiam rei quæ est vel in eius productione, vel in actuali existentia, vel in operatione, pendere ex efficacia Diuinæ uoluntatis, quoniam hæc omnia potest esse & non esse, atamen quòd homo v. g. secundum naturam suam fit res contingens & corruptibilis, siue producatur siue non, siue existat siue non existat, hoc non pendet ex efficacia Diuinæ uoluntatis. Fidem enim cum Deus nihil extra se uelit aut agat ex necessitate, sed contingenter, ac libere, eorum tantummodo uoluntas Dei causa esse potest, quæ possunt esse & non esse; at hominem esse rem contingentem, est omnino necessarium, nec potest fieri a Deo, ut sit homo & non sit contingens; nam esse contingens vel est de essentia rei, vel intrinsece ac per se consequitur essentiam; quomobrem oppositum eius conuenire rei, quæ secundum naturam suam est contingens, implicat contradictionem: quocirca non potest fieri nec cadit sub Dei uoluntate: immo cum ex natura rei, vel eerte secundum modum nostrum intelligendi prius sit Deum intelligere in sua essentia omnes res, quàm uelle eas producere, in illo priori præsentantur intellectui diuino omnia quæcunque sunt producibilia, quorum alia habent naturam contingentem, alia necessariam: prius igitur est Deum cognoscere esse aliquas naturas contingentes possibili producere, quàm Deum uelle eas producere; immo uult eas producere, quia in latitudine totius Entis producibilis a Deo, cognoscit esse aliquas res contingentes, & alias necessarias producibiles: contingentia igitur, quæ est propria passio per se consequens essentiam rei, non conuenit ipsi rei propter efficaciam diuinæ uoluntatis.

Alexander Aphrodisiensis lib. 2. de Anima cap. 45. inuit causam contingentiam, esse ipsum non ens inspectum & immixtum rebus: ita enim scribit. [Si entium, quædam sunt sempiterna, alia uero corruptibilia, non aliam ob causam differetia horum esse potest, quàm ob non Entis communicationem; propter enim mixtionem eius, & temperamentum præsentiumque infirmitas & imbecillitas ipsæ quæ sempiterna non sunt adueniens, prohibet ipsa semper esse,

Opinio
Alexandri
Aphrodisiensi

esse, atque eodem modo semper habere. A

Propter non entis igitur mixtionem, corruptibilia talia sunt; & si non Ens non esset in rebus, nullam ens esset corruptibile. Hicenus Alexander. Sed quid significare velit Alexander per hoc suum (non Ens) haud facile est intelligere. Si enim significat materiam primam, in qua quonia est privatio, & potentia contradictionis ad esse & non esse, sicut ea ab Aristot. & a Peripateticis appellari non ens, recte ait (vt nos paulo infra docuimus) huiusmodi (nō ens) esse causam cōtingentia; Sin autem per illud (non ens) non vult aliud significare quā hoc, quod est res non posse semper esse, & posse deficere ab ipso esse continenter variari, & mutari tendendo ad non esse, pro se non reddit causam contingētia; sed tantum explicat rationem & definitionem contingētis. Est enim contingēs, quod non potest semper esse, sed potest esse & non esse; quare in ratione contingētis inuenitur permixtum esse cum non esse; non igitur causa contingētis (quam nunc quaerimus) est posse non esse, cum hoc ipsum sit contingēs; causam autem diuersam esse oportet ab eo cuius est causa; & cum idem sit querere quare sit causa, quod aliqua res sit contingēs, quod querere quare sit causa, cur aliqua res possit deficere & non esse, assignare hoc causam illius, est assignare idem causam sui ipsius; sicut causa eclipsis Lunae non est defectio luminis in luna, quoniam idem est lunam eclipsari, atque lumen eius deficere, sed est interpositio vmbrae terrae inter solem & lunam.

Alij autem, causam contingētia, esse complementum ac perfectionem uniuersi, quod ut omnibus suis partibus expletum omnibusque numeris esset absolutum, necesse fuit contineri in eo non solum res necessarias & incorruptibiles, sed etiam contingentes & corruptibiles. Sed isti non animaduertunt, aliud esse querere, quare in mundo sint res necessariae & contingentes, & aliud querere, cur homo. v. g. sit res cōtingens, Angelus autem sit ens necessarius; illud referri posse ad complementum uniuersi, hoc autem eo referre velle, ridiculum esset.

Quae sunt vere ac propriae causae cuiuslibet contingētiae, quae in rebus naturalibus reperitur.

C A P. XV.

Reliquum est, vt quas nos arbitramur esse veras & proprias causas omnium contingētiae quae cernitur in rebus sublunariis, eas nunc paucis exponamus. Contingētiae rerum sublunarium quatuor modis considerari potest:

B Vno modo secundum actuale existentiam, hoc est quatenus res naturalis habet existentiam defectibilem; & huius contingētiae, quae est in actuali existentia, duplex est causa; vna prima & uniuersalis, quae est voluntas Dei, qui vult aliquas res semper esse, easque semper conseruat; alias autem vult ad tempus existere, & aliquando deficere; & ideo eas conseruat ad aliquod tempus, & aliquando desinit eas conseruare altera est causa proxima & particularis, quae item duplex est, intrinseca & extrinseca; intrinseca, est materia, quae quonia: habet privationem & potentiam contradictionis ad esse & non esse, idcirco causa est cur res materialis possit esse & non esse, vt discrete docet Aristot. 7. lib. Metaphy. tex. 22. 1. lib. de Caelo tex. 136. & lib. 7. Metaphy. tex. 53. & 12. lib. tex. 30. & lib. 14. c. 3. extrinseca vero causa, est contrariū a quo res sublunares impediri possunt, ne secundum naturam suam operentur, & destrui, ne suum esse semper retineant; habere autem contrariū, cum eo quod est habere materiam, adeo coheret, vt nulla ratione inuicem dissiungi possint; nam, vt ait Arist. in lib. de Longitudine & breuitate iuxta, cap. 2. impossibile est haberi materiam non existere aliquo modo contrariū.

C Altero modo considerari potest contingētiae in productione rei; productio enim rei naturalis est contingēs, quia potest fieri, & potest impediri. Huius contingētiae causa, est tum agens particulare, quod cum etiam sit contingēs in agendo, potest impediri; necnon materia & contrariū de quibus diximus; tum etiā Dei sapientia & voluntas; cum enim Deus vellet quoddam res fieri

Qua sit causa cur res sublunares habeant existentiam contingētem.

Cur productio rei operatio rerum sublunarium sit contingens.

Opin. aliorum.

fieri necessario, alias contingentes, aptantur illis causis secundas, agentes necessario; his autem alias, agentes contingenter.

Qua sit causa possibilis rei verum contingenti. Tertio modo consideratur contingencia, secundum possibilitatem rei ad productionem vel existentiam; sunt enim in latitudine rerum producibilium a Deo, quaedam res contingentes; quod autem talis contingencia sit producibilis, non aliam puto esse causam, quam immanens Dei potentiam, quae potest efficere quicquid non implicat contradictionem, produci autem ac esse res contingentes, nullam involuit contradictionem. Ac potentia Dei, est quidem causa efficiens possibilitatis contingentium, sed causa exemplaris, est essentia divina prout est participabilis a creatura, id enim tantum potest esse, quod potest ali quo modo participare essentia Divinam; & quoniam inter alios modos participandi divinam essentiam, sunt hi duo, nimirum participare necessario & contingenter, ideo hi modi entis, sunt possibiles.

Qua sit causa contingens ratione ut ipsa est propria passio sui ex natura rei naturalis. Quarto modo consideratur contingencia, non in ordine ad productionem & existentiam, siue actuale, siue possibile; sed in ordine ad subiectum cuius est propria passio, necessario & per se ei conveniens, eiusque naturam consequens: ut si queratur quare homo secundum naturam suam est res quaedam contingens; huius contingenciae causa non est alia quam mate-

ria, & natura subiecti eiusmodi, ut eam necessario consequatur haec contingencia. Neque vero huiusmodi contingencia videtur reduci posse ad potentiam vel voluntatem Dei, nam Deus respectu creaturae, non habet rationem causae nisi vel finis, vel efficientis, vel conservantis; harum autem causarum vis & causalitas, per se non attingit nudam quidditatem rei, sed vel eius productionem, vel existentiam, vel operationem; non enim dicimus Deum esse causam, ut homo sit animal rationale, vel ne sit risibilis; cum igitur hominem esse naturam contingentem verum sit, siue sit, siue non sit homo; & id abiunctum ratione sit a productione, existentia & operatione; non videtur huius contingenciae ratio & causa referri posse ad voluntatem vel potentiam Dei, sed tantum ad naturam materialem subiecti. quare hoc, quod est esse contingens, est passio rei naturalis, conveniens ei propter eius principia intrinseca, praecipue autem propter materiam cui inhaeret privatio & potentia contradictionis ad esse, & non esse. Verum de contingencia,

B an sit & cur sit in rebus, quae duo fuerant ad explicandum proposita, satis est adhuc disputatum.

Finis Noni Libri.

DE QUANTITATE

LIBER DECIMVS.

ABSOLVTA est prior pars huius operis, in qua dictum est de communibus omnium rerum caducarum & mortalium principijs; sequitur altera pars operis continens doctrinam & explicationem generalium affectionum quae in cunctis rebus naturalibus communiter insunt. Huiusmodi autem affectiones corporum naturalium, sunt quatuor, Quantitas cui semper coniuncta est figura, Locus, Tempus, & Motus: ac prioribus quidem tribus tractandis, singulos libros tribuimus, Motui, vero, quia is laetissime patet, plurimisque difficultatibus est implicatus, tres ultimos libros assignauimus. Est autem ceteris affectionibus prior quantitas, non solum quoniam coeua est materiae primae, per se nec generabilis nec corruptibilis, sed etiam quod proximè inheret materiae, quae nisi affecta sit quantitate ceterorum, accidentium nullum poterit accipere. Et enim sine quantitate, res Physicæ nec ipsa constare, nec operari, nec vllum accidens in se habere, aut aliunde accipere, nec mouere aliud quidpiam, nec ab alio moueri possent. Huius accedit, quod motus est prior tempore, cum hoc sit passio illius: Motus autem posterior est loco, & mobili; locus autem & mobile, quantitate carere non possunt: quare primum omnium agendum est de quantitate. Sed quantitates triplex est consideratio, una Metaphysica, secundum quam has de quantitate quaestiones tractabimus: An quantitates res diuersa a substantia: An linea, superficies, & puncta, sint entia realia positiva, & inter se & ab ipso corpore realiter distincta: An sit actu aliquid infinitum: An in-

B finitum possit effici a Deo: An cõtinuum componatur ex indivisibilibus, & de infinitate continui secundum diuisionem & additionem. Altera consideratio quantitates est Mathematica, secundum quam disputabimus de abstractione Mathematica quantitates a substantia; praeterea de quadratura circuli, an sit possibilis. Tertia consideratio est Physica: secundum quam explicabimus illam apud Latinos & Scholasticos Philosophos vsque adeo celebrem quaestionem de Maximo & Minimo. Alias vero per multas quaestiones hic consulto praetermittemus, partim quia paruum difficultatem nec uerò magnam utilitatem habet, partim quia uel tractatae sunt in Logica; uel tractandae in Metaphysica ubi agitur de Categoria quantitates. Verum primo loco, de distinctione quantitates a substantia, disputationem instituemus.

An quantitas res distinguatur a substantia.

C A P. I.

PRIMUM omnium uidentum est, an quantitas sit diuersa a quadam res a substantia. Ac communis quidem omnium propè Philosophorum ac Theologorum opin. est, quantitates res distinguenda a substantia: quae ita probari potest. Primo, Aristot. in 1. Physic. tex. 35. haec scribit. [Si igitur substantia & quantum; duo & non unum est quod est,] ex his uerbis necessario coniecitur quantitates esse res diuersam a substantia. Arist. enim contra Parmenidem & Melissum dicentes omnia esse unum ens, ita argumentatur: Aut istud ens est solum accidens, at solum accidens separatum a substan-

Quantitates res distinguuntur a substantia pro batur tredecim argumentis.

substantia per se coherere nequit: Aut est tantum substantia; nō igitur illud ens erit finitum, aut infinitum ut ipis placet; nam huiusmodi affectiones propriæ sunt quantitatis, & propter ipsam dicuntur ac reperiuntur in alijs rebus. Quod si illud ens habeat in se substantiam & quantitatem, non iam erit unum ens, sed duo; hæc ibi Arist. Quis non videt hanc ratiocinationem Aristot. futilem & infirmam fore, si quantitas non re, sed ratione tantum differat a substantia? Accedit huc alter locus Arist. ex 7. Metaph. tex. 8. qui sic habet, [Lōgitudo, latitudo, & profunditas quantitates quædā sunt, sed non substantia; quantitas enim nō est substantia sed magis cur hæc primō insunt.] Deinde, aut in composito naturali tantum est una quantitas nempe ipsius substantiæ, propter quā omnia accidentia quæ tali substantiæ insunt, dicuntur quanta: aut quot sunt accidentia & entitates in composito tot sunt quantitates, ita ut unumquodque accidens suam habeat quantitatem, exempli causa, in lacte sit propriæ quantitatis materiæ, & alia formæ, & alia albedinis, & alia item dulcedinis atque humoris: si ponitur vna quātitas omnium quæ sunt in composito, ea necessario distingui debet a substantia; siquidem in hostia consecrata remanet quantitas panis non manente substantia eius, quare necesse est eiusmodi quantitatem esse rem diuersam a substantia panis: si autem tot quantitates ponantur quot sunt entitates in composito, sanè perquam multa incommoda, & quæ repugnent doctrinæ Arist. necessario cōsequuntur. Primum enim si unumquodque accidens singulariter suam sibi vindicat quantitatem, ergo accidentia erunt quanta per se non accidentis id est propter subiectum in quo sunt, quod plane aduersatur Aristot. scribenti in 7. lib. Metaph. tex. 18. & 2. lib. de Gener. tex. 62. & 6. lib. Physic. tex. 39. & 49. accidentia esse quanta per accidens, nimirum ratione subiecti in quo inhaerent. Deinde, cum in uno composito multa simul insunt accidentia, oporteret simul quoque multas inesse quantitates, quæ cum omnes sint unius speciei, erant simul in uno subiecto multa accidentia absoluta & realia eiusdem speciei; quod habetur communiter pro absurdo. Præterea, natura nihil facit frustra nihilve superfluum, sed quod potest

A facere æquè bene per pauca, non utique facit per multa; cum igitur per unam tantum quantitatem subiecti, possint accidentia omnia esse quanta, quippe cum educantur ex potentia eius, & in corecipiantur, quam etiam ob causam debet illius extensionem & figuram induere & accipere, profecto superuacaneum est suam cuique accidenti quantitatem assignare. Postremo, qui possunt multæ quantitates simul esse, citra penetrationem dimensionū? nam duo corpora non posse simul esse, aut seinuicem penetrare, non accidit propter substantiam; nihil enim prohibet multas substantias simul esse, ut in Angelis manifestum est, sed propter quantitatem, quæ per se locum situmque proprium habens, obstat & impedit, quo minus duæ quantitates possint esse simul. Huc pertinet illud Arist. 4. Physic. tex. 76. scribentis, solam quantitatem cubi, tametsi omnia alia quæ sunt in cubo detraherentur, occupaturam tamen tantundem loci, quantum antea obtinebat, ex quo intelligitur locum & situm cuique rei conuenire non propter substantiam, sed propter eius quantitatem: vide quæ in eandem sententiā disertissimè scribit Themist. 4. Physic. super tex. 36. Atque hoc argumentum valentissimum est ad euerdendum opi. Ochan negantis quātitatem re distingui a substantia, quam opinionem capite proximè sequenti sumus pertractaturi.

Alij pro eadem sententiā asserunt decem alias rationes. Prima ratio est. Inter substantiā & accidens est distinctio realis, quia sunt entia primō diuersa, ergo etiam inter substantiā & quantitatem. II. Inter res diuersorum prædicamentorum, debet esse distinctio realis, quia secundum Arist. 1. Post. prædicamenta sunt impermixta & inconfusa, sed quantitas & substantia constituunt diuersa prædicamenta, ergo &c. III. Maior est distinctio inter substantiam & quantitatem, quàm inter duas albedines, sed inter has est distinctio realis, ergo multo magis inter illas. IIII. Quantitas aeris & quantitas aquæ sunt eiusdem speciei, ut patet, at substantia aeris & aquæ sunt diuersæ speciei, ergo quantitas non est idem realiter cum substantia. V. Substantia est per se subsistens & non in alio inhaerens, quantitas autem est in alio inhaerens, & non per se subsistens, ergo non sunt idem realiter.

VI. Substantia est sensibile per accidens, A

quantitas autem est sensibile per se, ut docet Aristot. in 2. lib. de Anima tex. 65. ergo &c. VII. Substantia non potest incipere & desinere esse nisi per generationem & corruptionem, at quantitas potest incipere & desinere esse tantummodo per motum localem, quemadmodum cum ex duabus aquis fit una aqua, duæ superficies illorum corporum corrumpuntur: & cum rursus una aqua diuiditur in duas, duæ superficies, quæ antea non erant, de nouo existunt. VIII. Alia species mutationis est ad quantitatem, alia ad substantiam: illa dicitur augmentatio, hæc autem generatio, ergo &c. IX. Potest fieri mutatio secundum quantitatem, non sic secundum substantiam, ergo non sunt idem realiter: antecedens patet in rarefactione & condensatione, ubi mutatur quantitas ex maiori in minorem, vel contra ex minori in maiorem, non uariata substantia. X. Aut quantitas est idem realiter cum substantia, quæ est forma, & hoc non, quia formæ naturales sunt diuersarum specierum: omnes autem quantitates vnius rationis, in eadem specie continentur: aut est eadè cum substantia, quæ est materia, & sic materia intrinsece, ac per se haberet partes remota ab ea omni accidente: vel igitur illæ partes essent substantiales, vel accidentales; non substantiales, quia cum materia sit substantia simplex; non potest esse composita ex diuersis partibus substantialiter: non etiam accidentaria, namque remouimus a materia omne accidens, relinquitur igitur fieri non posse ut materia per se ac intrinsece habeat partes. Hæc illi. Verum qui de hac sententia plura cupit cognoscere, legat quæ scribunt Albertus Magnus 1. Physic. tractatu 2. c. 4. Heruæus 1. Quodlibeto quæst. 15. Buzæus 1. Commentarijs Physicis, exponit decimum quintum textum primi libri Physic.

& Paulus Soncinas in questionibus Metaphy.
super libro 5.
quæstio.

129.

Ponitur alia opinio, eorum qui negant quantitatem re distinguui a substantia.

C A P. II.

Quamquam supradicta opinio ferè a Philosophis iuxta atque Theologis probata & recepta est, non fuerunt tamen qui contra sentirent; nam & Alexan. Aphrodisæus scribit uetus fuisse Stoicorum decretum, quantitatem re non distinguui a substantia, & hoc postea Ochan renouauit atque confirmauit. Ipse enim in commentarijs suis Logicis exponens Categoriam quantitatis, & in quarto quodlibeto multis articulis, & in Tractatu suo de venerabili Sacramento plurimis capitulis, docet quantitatem re non distinguui a substantia, sed esse ipsammet substantiam, prout habet partes extra se inuicem situ distinctas & locales, diuersisque loci partibus correspondentes. Atque hanc suam opinionem confirmat nec esse contra experientiam, nec contra rationem, nec contra doctrinam Aristot. nec contra fidem, nec denique cõtra dicta Sanctorum. Verum, quia tota propemodum eius argumentatio & probatio est Theologica, sumpta ex absoluta & infinita Dei potentia, nos qui res philosophicas & philosophicè tantum in presentia tractamus, duabus tantum rationibus contenti erimus, cæteras autem qui uult cognoscere, requirat apud ipsum in locis citatis. Prior igitur ratio est hæc: Substantia per se habet partes inuicem situ distantes, ergo nõ habet hoc formaliter propter quantitatem aliquam re diuersam ab ipsa: consequentia per se nota est, antecedens autem ita probatur; si quantitas esset accidens re diuersum a substantia; & inhxrens in ipsa, cum omne accidens præsupponat substantiam, quippe quæ sit eius subiectum; ergo partes quantitatis, etiam præsupponat partes substantiæ; nam sicut quantitas præsupponit subiectum in quo est, quia ipsa est accidens, ita quoque partes quantitatis, cum ipsæ sint etiam accidentia, præsupponunt partes substantiæ, utpote in quibus insunt, tanquam

Opi. Ochan negantis inter substantiam & quantitatem, distinctionem realem.

in suis subiectis; quare prius natura est substantiam habere partes, quam habere quantitatem, substantia igitur non propter quantitatem, quæ sit diuersa quædam res ab ipsa, sed per se ac intrinsecè habet partes extra partes; Posterior ratio quæ idem probatur ita se habet: Deus potest conseruare substantiam, etiam remouendo ab ea omne accidens absolutum sine mutatione locali ipsius; sit igitur substantia habens partes in aliquo loco, eamque Deus ibidem conseruet remota quantitate, siquidem ipsa est accidens absolutum re distinctum a substantia; tunc aut illa substantia habebit partes ut prius inter se distantes, aut non habebit; si habebit, ergo talis distinctio partium non conuenit substantiæ propter quantitatem, cum ex suppositione eam non habeat, sed propter se ac intrinsecè: si autem non habet, ergo cum prius partes essent inter se loco distantes, tunc autem non sint; & cum prius occuparent locum, quem tunc non occupant, necesse est in illis factam esse mutationem secundum locum: nam quod nõ est in eo loco ubi prius erat, nec tamen corruptum fuit, id profecto mutatum est secundum locum; at hoc est contra suppositionem, positum enim fuit illam substantiam conseruari a Deo sine ulla eius mutatione secundum locum. Adde, quòd mutari secundum locum non potest id quod est impartibile & indiuisibile, ut demonstrat Aristot. 6. lib. Physic. si igitur substantia, remota quantitate, remanet indiuisibilis & impartibilis, non poterit mutari secundum locum. Hæc Ocham. Sed ad priorem rationem ipsius, Heræus loco supra citato, hoc modo respondet; licet partes substantiæ, quantum ad id quod sunt, præcedant ipsam quantitatem, non tamen quantum ad id quod est (esse diuisum sic) hoc enim eis non conuenit nisi per quantitatem; sicut etiam, licet substantia quæ est alba, secundum id quod est, sit prior albedine, non tamen secundum id quod est esse album, unde non potest esse alba remota albedine: ergo secundum Heræum, partes quantitatis præsupponunt partes substantiæ quantum ad esse, sic enim omne accidens præsupponit substantiam, sed non quantum ad id quod est esse extra se inuicem sicut distinctas, hoc enim non con-

Auenit substantiæ nisi per quantitatem, æque quantitati conuenit per se etiam remota substantia, vel secundum rem, ut in quantitate Hostiæ consecrata, vel secundum rationem, ut in quantitate Mathematica. Ad posteriorem autem rationem, Paulus Sincinas loco superius memorato, ita respondet; remota quantitate a substantia, remanere partes substantiæ quantum ad entitatem, non autem quantum ad distantiam earum secundum situm; nec tamen propter hoc sunt motæ localiter, aut per motum appropinquarunt sibi inuicem, sed quia amplius non erit partes; nam esse sic partes, habebant a quantitate: Illa item substantia non erit amplius in loco circumscriptiue, sed tantum definitiue, nec ob id tamen erit mota secundum locum, non enim deseruit locum ob transmigrationem in alium locum, sed quoniam amisit rationem essendi in loco circumscriptiue quam habebat a quantitate. Atque hæc quidem de distinctione quantitatis a substantia, a Philosophis & Theologis disputantur.

Nos autem hæc de re ita sentimus, priorem opinionem, quæ facit quantitatem rem quandam a substantia diuersam, philosophicè loquendo probabiliorē quidem esse; quippe cum sit & omnium fere Doctorum auctoritate & approbatione subnixæ, & firmiter rationum præsidij munita: eam tamen nulla ratione naturali euidenter ac demonstratiue probari existimamus. Nã si ponatur quantitas re ipsa nihil aliud esse quam materia prout habet partes situ inuicem distantes, propter quæ omnes formæ quæ in ea inhaerent, extensione quoque atque diuisionem habeant, nihil contra hoc valent rationes, quæ præcedenti capite sunt allatae; etenim decem illæ rationes quæ posteriori loco positæ sunt, haud magnam vim habent: ad seruandam enim diuersitatem substantiæ & accidentis, vel diuersorum prædicamentorum distinctionem, non est necessaria distinctio realis, sed sufficit formalis vel secundum rationem, qualis cernitur inter fundamentum & relationem, inter quantitatem & figuram, denique inter actionem & passionem. Sin autem Theologicè loquamur, positis ijs quæ in uenerabili sacramento Eucharistiæ credimus & confitemur, adeo certa vñ nobis esse prior sententia, ut contraria nullo modo, vel argre defendi queat.

Opinio Hostioris.

D

queat. Nam cum Ochan dicat, quodlibet accidens Hostiæ consecratæ suam habere quantitatem, non potest ipse causam reddere, cur quantitates accidentium Hostiæ ante consecrationem simul erant cum quantitate substantiæ panis, post consecrationem autem, cum quantitate vel aliorum accidentium, vel aliarum substantiarum nullo modo simul esse queant. Cui rationi, licet Ochan in omnem partem se verset ut occurrat, Sissiphi tamè (ut aiunt) saxum voluit, nec proficit hilum: quam rem facile perspiciet quisquis, & rationem nostrâ, & solutionem Ochan diligenter perpendet. Omitto nunc, tot quantitates esse si per uacaneas, cum una subiecti quantitas factis sit, ut ex ea cætera omnia quæ in subiecto insunt, extensa & diuisibilia existant. Omitto, tantam quantitatum eiusdem speciei eiusdemque rationis simul in eodem subiecto inhaerentium, multitudinem absurdam esse, nec vllò graui Philosopho probabilem. Omitto denique, tot quantitatum simul & inuicem vnitarum coniunctionem, citra dimensionum penetrationem, esse impossibilem.

De Superficie, Linea, & Puncto, an sint extra animam, & an sint inter se realiter distincta.

C A P. III.

Communis & peruulgata opinio est, Superficiem, Lineam, & Punctum, esse in rebus extra animam, quæ multis testimonijs Aristoteli atque rationibus probatur. Primò, Aristoteli in 2. Physicæ. tex. 16. ait corpora naturalia habere in se superficies, lineas, & puncta. Hæc igitur sunt in rebus extra animam. in 4. Physicæ. tex. 25. ait corpus non esse album per se primò, sed quia superficies, quæ in ipso inhaeret, est alba: & tex. 39. concludit, locum nec esse materiam, nec formam, nec interuallum, nec aliquid corporei, sed esse superficiem corporis continenti; at locus naturalis, est in rebus extra animam. In tex. 91.

Multis & testimonijs Aristoteli & rationibus, probatur, puncta, lineas, superficies esse entia realia.

A inquit omne continuum, ad minimum habere duos terminos, siue sit continuum secundum vnâ dimensionem, siue duas, siue tres. & in 5. Physicor. ait, contigua esse, quorum extrema sunt simul: talia uerò extrema non possunt esse corporea; & quæ profunditatem habeant, sic enim esset penetratio dimensionum. Ex his igitur locis perspicuum est, Aristoteli, superficiem, lineam, & punctum esse in rebus extra animam.

Idem rationibus comprobemus. Ac primum quidem continua sunt, cuius partes copulantur ad vnum terminum communem, ut auctor est Aristoteli in categoria Quantitatis: constat autem multa corpora naturalia esse continua, ergo partes eorum copulabuntur ad vnum terminum communem; qui non potest esse aliquid corporeum, sic enim non fierent vnum inter se illæ partes intercedente aliquo corpore; præterea, Aristoteli in principio 6. lib. Physicorum ait terminum esse diuersum a re terminata, non igitur erit terminus corporis aliquid corpus, sed superficies sine profunditate: datur igitur in rebus naturalibus superficies: Tum, pono duo fundamenta Aristotelica, de prompta ex 5. Physicor. tex. 26. Vnum est, quod continua sunt quæ copulantur vno termino communi, & quorum extrema sunt vnum: alterum est, quæcunque sunt continua, etiam esse contigua, & deinceps; vocatur autem deinceps, inter quæ nihil est medium eiusdem generis: his positis sic arguuntur, si extrema partes continui sunt vnum inter se in termino communi, hic terminus non erit corpus, non enim fierent vnum inter se; præterea, si ille terminus esset quidpiam corporum, partes illæ quæ dicuntur continuari ad illum terminum, non essent continua: patet consequentia, quoniam non essent deinceps, inter illas enim intercederet ille terminus, qui si foret corporeus, esset eiusdem generis, cum re quam terminat, quæ est corpus; erit igitur ille terminus communis partium corporis, superficies; quare superficies extra animam est in rebus. Postea, ponamus duo, vnum est, contigua esse, quorum extrema sunt simul: alterum est, esse aliqua corpora naturalia inuicem contigua, ut elementa & cæli: Ex his, quod volumus sic arguimus.

C

tari possumus; cæli sunt contigui, ergo habent extrema simul, quæro per extrema quid intelligas? an partes corporeas? sed hoc falsum est, tum quia cum corpus infinite sit diuisibile, non potest dari extrema pars eius; tum quia si extrema corporis essent corporea, & essent simul, penetratio dimensionum, & corporum existeret; ergo illa extrema sunt superficies. Propterea Aristot. scribit 3. Physic. tex. 40. Omne corpus tam sensibile, quam intelligibile hoc est mathematicum, esse terminatum superficie; & confirmatur, quia nos cernimus ipsa corpora naturalia, & tamen non cernimus nisi superficies, quia color non reperitur nisi in superficie. definitur enim calor extremitas perspicui terminati; & Auerro. quodam loco tradens differentiam inter artem & naturam, ait naturam operari in toto subiecto, etiam in profunditate, artem verò tantum in superficie, sunt igitur in rebus superficies. Ad extremum; Mathematici considerant hæc indiuisibilia, nimirum puncta, lineas, & superficies, ergo sunt in rerum natura, & sunt entia realia; alioquin si ea fingeret, atque commiseretur Mathematicus, mathematicæ disciplinæ non essent scientiæ reales. Considerat ergo Mathematicus huiusmodi entia, quæ sunt in rerum natura, sed non considerat ea, ut sunt in rerum natura; verum abstrahit, id est considerat ea, ut sunt dimensiones quædam, & ut habent proprietates conuenientes dimensionibus, non considerando an sint in materia sensibili, nec ne. Ex his igitur manifestum sit, huiusmodi dimensiones, esse in rebus. An autem sint entia positiua & inter se realiter distincta, deinceps videamus.

Quod Puncta, Linea, Superficies sint entia positiua & inter se realiter distincta.

C A P. IIII.

An puncta, linea, superficies, sint entia positiua.

Quod autem linea, & superficies sunt entia positiua, manifestum est; si quidem ponuntur in categoria Quantitatis tanquam eius ueræ,

A ac germanæ species. De puncto, quamuis dubitari possit, quippe cum definiatur per priuationem, punctum enim dicitur, cuius nulla pars est, idem tamen sentientium est, tum quia Arist. definiens punctum, ait esse unitatem quæ habet positionem in continuo; tum etiam, quia linea definitur per puncta; nam in 1. Post. Aristoteles exponens modos dicendi per se, refert punctum ad primum modum, scribens ipsum punctum esse de substantia lineæ, non quod linea componatur ex punctis, sed quia substantialiter definitur per puncta; atqui auctore Arist. in 6. libro Topicorum ens positium substantialiter defini non debet per aliquid priuatiuum, quare cum linea quæ est ens positium, substantialiter definiatur per puncta, necesse est ipsum punctum esse quoque positium ens.

Sed hoc loco quæret aliquis, quomodo punctum dicatur habere positionem in continuo? itemque quomodo punctum dicatur esse in linea? non enim in ea est, ut pars in toto, neque ut totum in partibus; quia nec linea ex punctis, nec punctum ex linea componitur: nec est tanquam inferior in superiori, aut contra; quia nec linea de puncto, nec punctum de linea dicitur: non enim vel punctum dicitur esse linea, vel linea punctum, neque est tanquam in loco, quia locus est æqualis locato; neque tanquam effectus in causa, quia punctum non efficitur a linea: nec tanquam accidens in subiecto, quia subiectum est prius accidente, & non definitur per ipsum, sed potius ipsum per subiectum; contrarium autem cernimus in puncto comparatione lineæ. Ad priorem questionem respondetur, nomen positionis tripliciter sumi, primo enim significat ordinem partium permanentium in toto continuo, & sic Aristot. in categoria Quantitatis, dicit quantitatem aliam habere positionem, aliam non habere; linea enim & superficies habent positionem, motus autem & tempus minime; & sic punctum non habet positionem, cum omnino uacet partibus. Secundo, nomen positionis significat habitudinem partium locati ad partes loci, quomodo constituit categoriam Situs, vel positionis, & ita punctum non habet positionem, quia nec est in loco, nec partes habet.

Ter-

Quo punctum habet positionem in continuo.

Tertio, significat non per se constare scintillum ab alijs, sed habere alij, & in alio positum esse; quoniam igitur punctum semper heret iunctumque est continuo, si quidem vel terminat, vel continuat lineam, ideo dicitur habere positionem in continuo. Ad posteriorem quaestionem respondetur, clarum esse, punctum esse in linea; nam Aristo. in primo Posteriorum ait, & lineam esse in triangulo, & punctum in linea; neque uero potest esse extra lineam, cum semper eam continet, vel terminet. Verum, quomodo punctum sit in linea, Albertus ita declarat: Punctus (inquit) & linea bisariam considerari possunt, nimirum physice, vel mathematice; si physice considerantur, non est punctum in linea tanquam in subiecto, sed est in ipsa materia; materia enim ex se non est diuisibilis, sed habet diuisionem a quantitate, & ideo quatenus materia est diuisibilis potentia secundum longitudinem, sit subiectum lineae, secundum latitudinem superficiei, secundum crassitiam corporeitatis. Sic autem hae considerentur mathematicae, sic in linea est punctum, ut pars definitiua in eo quod definitur. Tripliciter autem potest linea defini per punctum. Primo, secundum imaginariam sui generationem, ut cum Mathematici dicunt lineam esse, quae fit ex fluxu puncti: Tum secundum continuationem, ut cum dicitur linea esse cuius partes copulantur ad unum terminum communem, qui est punctum. Postremo, secundum terminationem, ut cum dicitur linea est quae duobus utrinque punctis terminatur. Quod autem punctum definitur per priuationem, id non concludit ipsum esse ens priuatiuum, nam & Deus & materia prima definiuntur per priuationem, & similiter alia multa, propterea quod eorum positurae differentiae, ac proprietates nos latent. Adde, quod punctum etiam definitur positum, nimirum cum dicitur punctum est unitas habens positionem in continuo; & punctum est terminus communis ad quem copulantur, & continuantur partes lineae.

Quod autem huiusmodi res, punctum dico, lineam, & superficiem, inter se distinguantur secundum rem, ita probatur; ac de superficie & linea clarum esse uideatur, tum quia superficies, & linea sunt duae

A species quantitatis, quas re diuersas esse oportet: tum etiam, quia linea est indiuisibilis secundum latitudinem, superficies autem est diuisibilis: adde, quod Mathematicus abstrahit lineam a superficie, multa considerans, & demonstrans de linea per se nulla ratione habita vel mentione facta superficiei, quod fieri non posset, nisi linea esset res diuersa a superficie. Quid, quod non implicat contradictionem, ut Deus faciat, vel possit facere lineam sine superficie, cum linea sit prior superficie, & ab ea independens, sicut etiam posset facere superficiem sine corporeitate; nam quemadmodum in sacramento Eucharistiae, Deus abstrahit qualitates panis cum quantitate, a substantia ipsius panis, ita posset abstrahere solum colorem, & figuram cum subiecta ipsis quantitate, ac quantitas, quae per se primo subijcitur colori & figurae, non est alia quam superficies, ergo &c. De Puncto autem, quod etiam ipsum re distinguatur a linea, ex eo manifestum est; quia linea est res diuisibilis secundum longitudinem, punctum autem est res quaedam extra animam, ut supra est ostensum, & est indiuisibile secundum longitudinem, non potest autem eadem res esse diuisibilis & indiuisibilis secundum longitudinem. Praeterea, si punctum est idem secundum rem quod linea, vel erit pars lineae, vel accidens lineae: sed non est pars, quia linea non componitur ex punctis; nec accidens, partim quia punctum secundum naturam prius est linea, accidens autem est posterius subiecto; partim autem quia linea est diuisibilis, punctum uero indiuisibile, nullum autem indiuisibile potest esse accidens subiecti diuisibilis. Atque haec quidem de superficie, linea, & puncto secundum communiorum sententiam Philosophorum ac Theologorum dicuntur, atque traduntur.

se. secundum multos.

Quomodo punctum sit in linea.

Punctum, linea, & superficies, distinguuntur realiter inter

*Declaratur opinio aliorum qui
contra sentiant.*

C A P. V.

Guilielmus Ochan in *Commētarijs* suis logicis, explanādo categoriam quantitatis, & in tractatu suo de venerabili Sacramento Eucharistiæ c. 1. & 2. existimat punctum nihil esse positiuum extra animam, & lineam, superficiem, ac punctum, nec inter se, nec ab ipsa corporeitate realiter distingui: id quod probat, primum philosophice, deinde theologicè; philosophicè quidem hoc modo. Primo Punctum aut est substantia, aut accidens, non substantia, vt patet, ergo accidens; rursus omne accidens habet subiectum sibi adequatum, punctum igitur pro subiecto sibi adequato, vel habebit aliquid diuisibile, vel indiuisibile; non diuisibile, quia accidens est in toto subiecto sibi adequato, punctum autem cum sit indiuisibile non potest esse in toto aliquo diuisibilis; neque indiuisibile, quia vel subiectum puncti est substantia, vel est linea, sed linea est per se diuisibilis, Substantia quoque nempe materia, est extensa & diuisibilis, præsertim cum scribat commentator in lib. de substantia orbis, primam omnium affectionum materiæ esse corporeitatem: Postea, si punctum est aliquod ens absolutum extra animam, realiter distinctum ab alijs, nec existens pars alterius, ergo per se erit in aliquo prædicamento, cum igitur non sit aut substantia, aut qualitas, aut relatio, aut aliud aliquod aliorum, oportet ipsum esse quantitatem, quod tamen implicat contradictionem: nam si est quantitas, habet partes, cum hæc sit propria ratio quantitatis; si est punctum, ergo non habet partes, punctum enim definitur id cuius nulla pars est. Deinde, impossibile est, ens aliquod reale absolutum de nouo generari & corrumpi, per solum motum localem diuisionis uel vnionis; at si continuum diuidatur in duas partes, ex hoc ipso existunt de nouo lineæ, puncta, & superficies, si rursus quæ diuisa sunt vniantur, illa eadem corrumpuntur; ergo &c. Theologicè autem idem confirmat

A hoc pacto. Punctum ponitur in linea, vt eam terminet, & ut partes eius inuicem continerent, sed ob utrumque horum conuenit punctum non distingui realiter a linea, ergo &c. minor probatur, nam si linea finitur per punctum, tanquam per entitatem quandam extrinsecam a linea eique adiunctam, ergo si ponatur punctum remoueri a linea, ipsa linea euaderet interminata & infinita, quod est absurdum; nam cum punctum sit penitus indiuisibile, & intrinsecè non attingat atque componat lineam, neque additum, neque detractum potest eius longitudinem variare vel augendo eam, vel minuendo: quod si remoto puncto a linea, nihilominus ipsa remanet finita & terminata; ergo superficè ponitur punctum ad eam terminandam, cum eo remoto eodem modo sit finita, quo antea erat; neque uero quisquam putet non esse concedendum quod hic ponitur, nempe punctum remoueri posse a linea, namque cum punctum sit ens absolutum, realiter diuersum a linea, non existens pars, vel effectus lineæ, non est impossibile ipsum remoueri a linea, vel secundum cogitationem, vel secundum absolutam & omnipotentem Dei uirtutem. Hactenus Ochan.

B Gregorius Ariminensis in 2. Sent. dist. 2. q. 2. art. 1. in explicatione tertiæ conclusionis, eandem opi. sequitur & probat his argumentis. Primum, cum ex duabus aquis sit una aqua continua, similiter etiam tunc ex duobus punctis terminantibus vel determinantibus illas aquas, fit unum; hoc autem punctum si est ens positiuum realiter distinctum a linea, cum sit accidens, & indiuisibile quiddam, habebit pro subiecto aliquid materiæ indiuisibile; queratur an illa materia sit in aliqua præexistentium aquarum? at non est maior ratio cur sit in una potius quam in altera, cum illud punctum sit terminus communis utriusque; vel erit in utraque aqua, at non potest unum accidens indiuisibile, esse in duobus subiectis situ diuinctis; quare oporteret materiam illius puncti de nouo geniti, etiam ipsam de nouo generari. Tunc, cum continuum diuiditur, punctum prius continuans, vel remanet, vel corrumpitur; non remanet, quia non in utraque parte, nec in una potius quam

*Rõnes G^o
gorij Ar
minensij.*

Opi. & argumēta Ochan.

in altera, ergo corrumpitur, sed quid fiet illi indivisibili materię quod erat subiectum illius puncti? non enim remanet, quia nec seorsum ab utraque parte continui diuisi, nec simul in utraque, nec in vna porius quàm in altera, vt per se patet, ergo corrumpitur, quare ijs duabus rationib. concluditur, si punctum esset aliquid positum realiter distinctum ab alijs, fore vt materia prima esset generabilis, & corruptibilis. Ad hæc Aristot. in 6. Physic. probat nullum indivisibile posse moveri; nam cum omne quod mouetur, priusquàm transeat spatium maius se, necessariò pertranseat spatium sibi æquale, si indivisibile moueretur, semper transiret indivisibilia spatia, quare magnitudo constaret ex indivisibilibus, & omnia eius indivisibilia, quæ sunt infinita, actu numerarentur. Hæc autem demonstratio Aristot. æque benè valet, siue punctum per se moueatur, siue exiens in continuo vna cum ipso moueatur per accidens, vt rous enim modo ponatur punctum moveri, idem necessariò inferitur atque concluditur: non igitur punctum est ponendum in continuo. His adde, quòd Aristot. in lib. de Motu animalium cap. 2. refellit sententiam eorum qui putabant polos, qui sunt puncta quædam cæli indivisibilia, habere vim quandam mouendi cælum; refellit inquam eo, quòd nulla est, vt ipse ait, huiusmodi indivisibilium substantia, hæc Greg. Ergo secundum hos Doctores, extra animam non est alia res quæ sit magnitudo, nisi corporeitas, quæ habet in se rationem longitudinis, latitudinis, & profunditatis. Et quoniam hæc tres rationes dimensionum sic se habent, vt conceptus vnus non includat conceptum alterius; quemadmodum ratio longitudinis non includit rationem latitudinis, nec ratio latitudinis includit rationem profunditatis, & quia nonnullæ passiones demonstrantur de corpore ratione longitudinis tantum, & aliarum ratione latitudinis ac profunditatis, ob has causas, intellectus has tres dimensiones vel rationes corporeæ magnitudinis, distinguit in tres species, easque nominavit lineam, superficiem, & corpus. Nihil igitur aliud est superficies, quàm ipsummet corpus, quatenus secundum profunditatem non est ultra protensum: nec linea est aliud,

A quàm corpus non ultra extensum secundum latitudinem: ipsum autem punctum est ipsa linea & longitudo corporis, quatenus non vterius aliquo modo extenditur. Hæc igitur pro secunda opinione dicta sunt. Quemadmodum autem supradictas rationes soluunt priores sententiæ defensores, breuiter ostendamus.

Soluuntur supradictæ rationes secundæ opinionis, & aperitur aliorum sententia.

C A P. VI.

B Velut in Commentarijs physice exponens decimum quintum tex. primi libri Physicorum, & Paulus Socraticus in questionibus metaphysicæ super quintum librum Metaphysicæ quæst. 20. mordicus defendentes priorem sententiã, respondent ad rationes præcedenti capite allatas pro secunda opinione ad hunc modum: Ad primam, falsum est omne accidens habere subiectum sibi adæquatum vel diuisibile vel indivisibile; imò nullum accidens, quod est terminus alterius accidentis, habet subiectum proprium sibi adæquatum, sed est in eodem subiecto in quo est id cuius est terminus; & quia terminus non adæquatur ei cuius est terminus, ideo terminus non adæquatur subiecto. Ad 2. Punctum est accidens, nec tamen sequitur vt sit quantitas: sed satis est vt sit aliquid quantitatis, nempe terminus eius intrinsicus, & sic reducitur ad categoriam Quantitatis, quemadmodum materia non est substantia predicamentalis, est tamen aliquid, hoc est pars & principium eius; quamobrem in categoria Substantiæ numeratur. Ad 3. Hæc est natura indivisibilium, vt per solam diuisionem & copulationem quantitatis, de nouo generentur atque corrumpantur; non cum illorum esse, in eo consistat, vt sint termini quantitatis, necesse est cum quantitas secundum terminationem variatur (variatur autem semper quotiescunque fit diuisio & vnio partium) ipsa quoque secundum esse variari. Ad 4. Nullo modo potest separari punctum secundum rem a li-

Soluuntur ab alijs supra dictis rationibus Ochan & Greg.

nea, ita vt per se subsistat separatum a linea: primo quia est terminus intrinsecus lineæ. Tunc, quia ponitur in definitione lineæ & predicatur de ea in primo modo dicendi per se, vt supra dictum est: quæ autem sunt huiusmodi, nullo modo possunt inuicem separari. Denique cum punctum definiatur unitas habens positionem in continuo, est contra rationem eius essentialem, vt possit esse extra lineam. Ad primam & secundam rationem Gregorij. In his duabus rationibus Gregorius supponit, punctum habere materiam & subiectum proprium & adæquatum sibi, quod in solutione primæ rationis ipsius Ochan falsum esse declaratum est. Ad 3. Dum mobile mouetur, punctum exillens in eo non numerat puncta magnitudinis, vt dicit Philosoph. 6. Physic. tex. 36. cuius rationes ibi ponit Commentator & in 4. Physic. commen. 9. quia punctum non mouetur per se, nec actu, nec potentia; nec habet per se locum, aut actu aut potentia; pars autem mobilis, licet actu non mouetur nisi per accidens, potentia tamen mouetur per se, quia si a mobili separaretur, tunc posset moueri per se; & ideo per partes mobilis possunt numerari partes magnitudinis, non autem per puncta. Ad 4. Arist. in eo loco, reprobat opin. dicentium cælum moueri su per polos, propter virtutem quandam eis inestam; & quia putabant huiusmodi indiuisibilia esse substantias, quod ei non placet; non igitur ait nullam esse existentiam indiuisibilem, sed nullam esse ipsorum substantiam. Hæc illi: Vide quæ circa hanc questionem scribit Sco. 2. senten. distin. 2. q. 9.

*Sententia
austoris cir
ca præsen
tæ quæstio
nem.*

Restat nunc, vt hac de re, quod sentimus, quam breuissime doceamus. Nos quamquam putamus vtramque opinionem probabiliter defendi posse, arbitramur tamen verisimilium esse. Primo quidem, punctum re non distingui a linea, tum ipsum punctum, lineam item, atque superficiem, prout sunt termini magnitudinis, non possitiam aliquam rationem, sed priuatiuam tantum significare: deinde, lineam & superficiem, vt sunt dimensiones quædam, hoc est longitudo & latitudo, esse rationes quasdam reales extra animam existentes, & re vera corpori con-

uenientes: postremo has ipsas res non esse realiter diuersas a corporeitate. Hæc omnia patent ex ijs quæ supra dicta sunt, partim pro prima, partim pro secunda opinione; cum enim ad illa quælibet probanda, paulo superius in confirmatione tam prioris quam posterioris sententiæ, satis multas & probabiles rationes exposuerimus, nihil atinet nunc ad idem demonstrandum, nonas alias rationes conferre. Et sane, quemadmodum calor vt quælibet, est terminatus non per aliud aliquid ab ipso realiter diuersum, sed seipso, quatenus non vterius est intensus, vel in quantum continet tot gradus & non amplius: ita quoque de huiusmodi rebus sentendum putamus, quæ non alia re ab ipsis terminantur, sed tantummodo seipsis, nimirum quatenus tantæ sunt & non vterius protendantur. Loquimur tamen hic de terminatione formali, nam ea quæ effectiue & extrinsecus fit, tota prouenit ab agente; ac ne longiores sumus, satis sit hæc litteram attigisse; plura enim ex his quæ supra, primam & secundam sententiam comprobando, dicta sunt, facile poterunt ad eorum quatuor quæ hic posuimus, confirmationem accommodari.

Sequitur, vt deinceps de infinitate quantitatis disseramus. Quæ tractatio duplex erit, vna de quantitatis infinitate secundum actum; altera secundum potentiam.

*De infinito
te quantita
tis.*

Rursus prior tripartita erit, nam primo loco quaeretur an sit actu in rebus aliqua quantitas infinita: deinde, disputabitur an infinitum possit effici a Deo: postremo, an continuum sit diuisibile in infinitum. vel (quod idem est) an continuum componatur ex indiuisibilibus. Primum igitur videamus, an sit in rebus aliquid sine multitudine, siue magnitudine actu infinitum.

Demonstratur non esse in rebus infinitum secundum multitudinem aut magnitudinem.

C A P. VII.

Non esse in rebus aliquid infinitum siue magnitudine siue multitudine, latissime ostendit Arist. tum in 3. Phy. a tex. 40. vsque ad 56. tum in 1. de Caelo a tex. 33. vsque ad 76. Præcipue autem rationes, quæ vel ab ipso, vel ab alijs afferuntur, hoc loco breuiter adscribentur. Prima ratio. Si ostensum fuerit corpus simplex non esse infinitum aut multitudine aut magnitudine, etiam demonstratum erit nullum compositum esse infinitum, non enim potest compositum esse infinitum, nisi ea ex quibus constat, infinita fuerint, aut omnia, aut aliqua, aut certe vnum aliquod ipsorum. Quod autem corpora simplicia non sint infinita specie hinc patet. I. Quia essent infiniti motus simplices, cum tamen experientia doceat non esse nisi duos, videlicet rectum & circularem. II. Quia essent infinitæ locorum differentie, quodlibet enim corpus simplex suapte natura peculiarem sibi loci differentiam accipit, ac differentie locorum, sunt tantum sex. III. Individua plura sunt quam species, unaquæque enim species ferè continet multa individua, si igitur species sunt infinitæ, & individua plura sunt speciebus, ergo erit aliquid maius infinito. IIII. Species sunt sicut numeri, non enim reperitur duæ species, quæ sint æqualis perfectionis, sed omnis species collata alijs speciebus, habet diuertim gradum perfectionis, vel superiorem vel inferiorem; si autem infinitæ essent species corporum simplicium in mundo, mundus infinitus perfectionis gradus in se continens, esset infinite perfectus, quod est impossibile, tum quoniam Arist. fortassis infinitatem perfectionis simpliciter putauit esse impossibilem; tum quia ut hæc infinitas tribuatur Deo (ad quod nos verè credimus) attamen ea nequit tribui mundo; nam cum mundus sit ab alio productus,

A & dependens, ac proinde participatam habeat perfectionem, necessariò eam habet finitam atque limitatam; & cum mundus necessariò superetur secundum perfectionem a Deo, ut potè a quo ut diximus, sit & productus, & dependens, infinitum autem ea ratione ut infinitum est, non possit ab alio superari & excedi, relinquitur, nec mandum esse infinite perfectum, nec in eo esse infinitas species corporum simplicium. V. Si essent infinita corpora simplicia, non possent cognosci, ergo nec ea quæ componuntur ex ipsis sciri possent, quare nulla esset scientia rerum naturalium.

Quod autem nullum corpus simplex sit infinitum secundum magnitudinem hinc patet; nam aut erit corpus circulare, & mouebitur motu circulari, aut erit corpus quod mouebitur motu recto; primum ostendamus corpus circulare non posse esse infinitum: id quod faciliè est demonstrare ad hunc modum. Primo, quia motus circularis est qui fit circa medium, & qui ab eodem redit ad idem, infinitum autem, neque habet medium, neque potest pertransiri. Deinde, id manifestum est ex definitione circuli, Circulus enim est figura, cuius medio centrum est, & a quo omnes linee ductæ ad circumferentiam, sunt æquales: quæ definitio non potest accommodari infinito, quippe quod caret medio & extremis. Tum, sumatur diameter circuli infiniti, & diuidatur in duas semidiametros; quæro vel ambæ semidiametri sunt finitæ, & sic tota etiam diameter esset finita quare circulus quoque finitus esset: vel ambæ sunt infinitæ, & cum tota diameter sit dupla ad semidiametrum, erit aliquod duplo maius infinito; vel una est finita, altera infinita, quod est impossibile, nam sic non essent semidiametri. Postea, si posset dari circulus infinitus, merentur multæ demonstrationes Mathematicæ; primum enertetur de consuetio prima Euclidis tertij libri, quæ sic habet, [cuiuslibet circuli centrum inuenire] non in circulo infinito non posset inueniri centrum. deinde meret 25. demonstratio eiusdem libri: [Dato quodlibet segmento circuli eius describere;] nã posset dari segmenti aliquod circuli infiniti, cuius tamen circulus nõ posset describi. p. a. terea, Propositio 30. eius

Nulli corpus simplex mole infinita esse posse.

Nõ esse infinitas species rerum naturalium.

dem libri, nulla esset, [quamlibet peripheriam bifariam secare;] nam peripheria circuli infiniti non posset secari in duas partes æquales. Ad hæc, rueret etiam totus quartus liber, nam ibi demonstratur quælibet figuram rectilineam posse inscribi, & circumscribi circulo; & contra circulum posse inscribi & circumscribi figuræ recti lineæ; quod fieri non posset in circulo infinito. Postremò, linea circularis non procedit recta, sed incuruata, quæ curuata non patitur eam esse infinitam.

Sed quod non sit corpus aliquod simplex, quod motu recto mouetur, actu infinitum; hinc manifestum erit. Primò, quod mouetur motu recto, ex uno loco transferatur in alium, nam si moueatur motu naturali, ex loco non naturali transit ad naturalem locum: si autem cietur motu violento, transit ex loco naturali ad non naturalem; sed infinitum, cum occupet omnem locum, nullo modo transferri potest ex uno loco in alium, ergo nihil, quod recto motu mouetur, potest esse infinitum secundum magnitudinem. Amplius, si sit corpus infinitum secundum magnitudinem, aut locus eius erit finitus aut infinitus, non finitus, quia locus æqualis debet esse locato; nec infinitus, quia in infinito non est differentia locorum, omne autem corpus simplex, motu recto fertur sursum aut deorsum, ergo &c. His adde, quòd in corporibus simplicibus, idem secundum speciem est locus totius & partis; fingamus ergo ex illo corpore infinito auferri particulam aliquam, de qua quærimus, an ea possit moueri uel non, si non posset, ergo nec ipsa nec suum totum esset corpus naturale; si posset, proculdubio moueretur ad locum sui totius, qui esset infinitus, nullamque certam loci differentiam obtinens; quare non magis moueretur in unam partem quàm in aliam, sed vel non moueretur, uel in infinitas partes distracta quoquo versus moueretur. Postea, quòd mouetur motu recto, aut est graue, aut leue, illud deorsum, hoc sursum fertur: corpus autem infinitum, cum implet omnem locum, non magis sursum moueretur quàm deorsum; quare nec esset corpus graue nec leue. His accedit, quòd in quo maior est virtus motiua, id celerius mouetur, sed in corpore infinito esset uirtus motiua infi-

nita, ergo moueretur in instanti, quod est impossibile. Postremò, si existeret corpus infinitum secundum omnes dimensiones, illud sane solitarium esset; nam cum omnem locum occuparet, non posset existere aliud vllum corpus, quare illud corpus infinitum, neque posset moueri, neque quiescere, neque agere, neque pati, neque esset principium aliorum, neque ipsum esset ab alio tanquam a principio; frustra igitur esset in natura tanta moles. Perspicuum igitur est non esse in rebus infinitum aliquid siue multitudine, siue magnitudine. Sed quia contra hoc multe sunt difficultates, has deinceps exponere & dilucere oportet.

Præponuntur octo dubitationes contra id quod conclusum fuit.

C A P. VIII.

Videtur esse in rebus infiniti actu. I. Quia finitum & infinitum sunt passiones quantitatis, ergo sicut repperitur finita quantitas, ita repperitur infinita. II. Omnes species rerum sunt in actu, ergo etiam species figurarum & numerorum erunt in actu, sed hæc sunt infinita, ergo, &c. III. Nihil diuiditur nisi in ea quæ actu habet, sed continuum potest diuidi in infinitas partes, ergo actu habet infinitas partes. IIII. Omnis magnitudo per additionem alterius magnitudinis fit maior, sed additio alicuius magnitudinis potest fieri in infinitum, quia diuisio fit in infinitum, & quod vni magnitudini auferatur per diuisionem, potest alteri adiungi per additionem. V. Secundum Aristotelem, mundus, & generatio hominis est æterna, ergo sicut sunt infiniti homines, sed unusquisque homo habet animam immortalem, ergo nunc actu sunt infinitæ animæ: quare etiam secundum Aristot. datur infinitum in actu. VI. Si non posset esse infinitum, hoc esset quia infinitum non potest pertransiri, & est ignotum; sed contra, quia secundum Aristot. cum tempus sit æternum, usque ad hunc diem transacti sunt infiniti dies, & usque ad hunc diem qui nunc generatur, fuerunt generati

rati infiniti homines; ergo infinitum fuit actu transactum. Præterea, motus cæli est æternus: & quotidie fit una circulatio primi mobilis, ergo fuerunt infinitæ circulationes: quæro, intelligentia quæ mouet orbem, & facit huiusmodi circulationes, aut cognoscit eas, aut non: non cognoscere, absurdum est, quia ignoraret opus quod ipsa facit: si cognoscit, aut omnes, aut aliquas tantum; sed cum omnes sint vnus ac eiusdem rationis, nulla causa est, cur has potius quàm alias quaslibet cognoscat: si autem cognoscit omnes, cum illæ fuerint infinitæ, necessariò conficitur eam cognoscere infinitum. Si dicas, Intelligentiam cognoscere omnes circulationes, non simul actum, sed successiuè; id sane contrarium est ijs, quæ scribit Aristot. in 12. Metaphysicæ de Intelligentijs, asserens eas non esse in potentia ac cognoscendum, nec mutari in cognoscendo. VII. Deus secundum Aristotelem agit ex necessitate naturæ, vt plerique Peripatetici arbitrantur, ergo facit quantum potest facere: sed potest facere infinitum, quippe qui secundum Aristotelem (vt quidam Philosophi exillimant) sit infinitæ virtutis, ergo fecit infinitum; quare infinitum actu erit in rebus. Adde quod nemo negare potest esse in rebus infinitum actu saltem secundum durationem, cuiusmodi sunt intelligentiæ cæli, animi nostri & materia prima. VIII. Argumentum Archiæ, & Epicuri non videtur contemnendum; nam extra cælum est locus infinitus; vel ergo est plenus corpore infinito, & sic obtinimus quod contendimus; aut non, & sic datur vacuum: posset igitur in illo vacuo esse corpus aliquod infinitum; ergo iam actu est; nam vt ait Aristoteles 3. Physicor. tex. 32. Possit ab ipso esse, nihil differt in perpetuis. Quod autem spatium quod est extra cælum sit locus, patet, primo quia ultimum cælum cum sit corpus, est in loco, & non est in alio loco, quàm in parte quadam illius spatij quod est extra cælum; ergo sicut illa pars est locus, sic etiam reliquum spatium. Deinde, quia si quis in vltimis cæli oris constituit, vel brachium extenderet extra cælum, vel telum iaceret, aut posset id facere aut non; si non, ergo esset aliquid, quod prohiberet vel resisteret, & ita extra cælum esset corpus vel locus; si

A autem posset, brachium igitur vel telum esset in illo spatio tanquam in loco. Huc accedit, quia vt ait Lucretius primo libro. Omnia corpora quæ percipiuntur sensibus; ita reperimus esse affecta inter se, vt unum continetur ab alio, nec reperitur aliquod corpus solitariū & seorsum ab alio corpore, quare necesse est in connexionione corporum, procedi in infinitum. Et Epicurus (auctore Cicerone libro secundo de Diuinatione) mundum seu vniuersum esse infinitum, hoc modo argumentabatur. Quod finitum est, habet extremum; quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus; at quod omne seu vniuersum est, id non cernitur ex alio extrinsecus, vniuersum igitur non esse finitum necesse est. Hæc sunt argumenta, quibus ostenditur infinitum esse in natura.

Soluuntur supradictæ Dubitationes.

C A P. IX.

REliquum est, vt solutamus supradictas rationes, quibus ostendi posse videbatur, esse in rebus infinitum. Ad primam rationem, ita est respondendum. Infinitum dicitur passio quantitatis, non quia per se conueniat quantitati; sed quia non repugnat ei, prout quantitas est, sed prout est quantitas naturalis vel actu existens: vel quia si esset infinitum, non posset esse aliud quam quantitas. Itaque infinitum potest dici passio quantitatis, non ex parte quantitatis; non enim quantitas exigit infinitum, sed ex parte sui, quoniam infinitum non potest esse neque intelligi sine quantitate, & si esset, proculdubio esset effectum quantitate. Ad 2. Species, quæ habent esse reale, & sunt de perfectione vniuersi, debent omnes actu existere: species autem numeri, quæ procedunt in infinitum, habent tantum esse intelligibile, neque sunt de perfectione mundi; quamobrem non oportet illas omnes actu esse. Ad 3. Continuum habet infinitas partes, verum non actu distinctas, sed potentia; partes enim conti-

*Quomodo
continuum
habeat in
se infinitas
partes.*

huius actus, finitæ sunt, nam sicut actus non habent aliud esse quam esse totius in quo sunt, ita finiuntur & terminantur actus terminis totius: v.g. vel punctis, vel lineis, vel superficiebus; nam eadem quæ terminant totum, simul etiam terminant omnes partes eius. Illa autem massa totius continui, in qua confusè & indistinctè continentur omnes partes eius, dicitur esse infinita in potentia, quatenus ex ea potest in infinitum fieri secretio & diuisio partium proportionalium. Sed dicit aliquis; si finitum est, quod habet partes finitas, ergo infinitum erit, quod habeat partes infinitas, sed continuum habet partes infinitas, ergo est infinitum. Neque valet, dicere continuum habere partes infinitas in potentia, nam omnes partes, qualescunque fuerint, sunt in potentia; cum enim sunt actus, tam non sunt partes. Respondeo, omne totum debere estimari, & mensurari ex partibus, quæ habent aliquam certam, & determinatam magnitudinem; tales autem partes in omni continuo sunt finitæ, & si huiusmodi essent infinitæ, continuum etiam esset infinitum actu. At partes infinitæ, quas dicitur habere continuum, non sunt alicuius determinatæ quantitatis & mensuræ, quamvis secundum proportionem possent esse determinatæ: Diuisio enim quæ fit in infinitum, potest fieri semper eadem proportione seruata, vt vel fiat per partes medias, vel per tertias, vel per quartas; nunquam tamen huiusmodi partes seruant aliquam determinatam magnitudinem: sed sicut diuisio procedit in infinitum, ita partium magnitudo semper euadet minor: ergo, quantum sit continuum aliquod, an finitum, an vero infinitum; & si finitum, quanta sit eius magnitudo, hoc inquam non debet estimari secundum quilibet partes eius, sed tantum secundum partes alicuius certæ magnitudinis, & determinatæ mensuræ, vnde ad cognoscendam molem alicuius magnitudinis, adhibemus mensuram certam, quæ vel per se, totam illam magnitudinem exarquet, vel aliquoties sumpta, & iterata illam metiatur. Ad 4. Sicut non omnis subtractio partium exhaurit continuum, sed tantum remotio partium alicuius certæ magnitudinis, ita non omnis additio quantitatis, etiam si fiat in infini-

*Quædo ad
ditio quan
titatis in
finitum, fa
ciat corpus
infinitum.
& quando
non.*

atum, reddit infinitum in quo est: sed hoc contingeret, si fieret infinita additio alicuius quantitatis determinatæ, quamuis esset perexigua. Si enim alicui corpori adderes quantitatem vnius digiti in infinitum, illud corpus necessario cresceret in infinitum. Cæterum additio quæ fit uni corpori ex sectione alterius, non fit per partes determinatæ magnitudinis, sed tantum per partes proportionales, quarum posteriores sunt semper minores prioribus, & sic desinens in infinitum, vnde corpus cui fit talis additio, fit quidem maius seipso in infinitum, sed non fit simpliciter in infinitum maius, imo vero ex tali diuisione non potest fieri maius, quam esset, si alterum corpus ex quo dissecantur partes, illi adiungeretur.

Circa quintum argumentum, varia sunt responsiones secundum doctrinam Aristotelis. Alexander faciens animam hominis mortalem, facile euadit difficultatem, negans post obitum hominis, animam remanere: similiter etiam Auerroes: nam quamuis statuit intellectum hominis immortalem, tamen vult eum esse vnicum in omnibus. Auicenna concedit esse infinitas animas actu, nam infinitum actu esse non potest in rebus materialibus; in abstractis autem a materia & loco, nihil prohibet esse infinitam quandam multitudinem, Quam opinionem accerbè infestat Auerroes in opere quod appellatur, *Destructio destructionum*, Disputatione prima, in solutione septimæ dubitationis, his verbis. [Ponere animas infinitas remanere post corpus, est opinio inconcessa ab omnibus Philosophis.] & paulo post. [Impossibile est opud omnes Philosophos dare actu infinitum siue corporeum, siue incorporeum, & nemo sapientium potuit hoc intelligere nisi Auicenna.] D. Thomas, qui opinatur etiam secundum Aristot. intellectum hominis esse immortalem, & vnum in vno quoque hominum, uehementer hæret in solutione huius difficultatis. Nam in 1. par. quæst. 7. art. 4. negat posse dari vno modo actu infinitam multitudinem siue in rebus corporeis siue incorporeis. Quem locum exponens Caietanus, ait D. Thomam præcidisse sibi facultatem amplius defendendi immortalitatem & multiplicationem animarum rationalium.

An Aristoteles fecerit mundum finitum, eorumque infinitum esse numerum rationum rationalium.

nalium secundum Aristot. In summa autem contra Gentes lib. 2. cap. 81. recenseat varias responsiones ad hoc argumentum, sed ipse nihil respondet secundum uiam Aristot. Quamobrem nonnulli ausi sunt dicere Aristot. sibi contradixisse in duobus decretis suis. Nam facere intellectum hominis immortalem, vnumque in singulis hominibus, & rursus statuere mundum æternum, non coherere inter se sicut linum cum lino, ut est in proverbio: sed quia hæc quæstio pertinet ad libros de Anima, prætermittatur hoc loco: hoc tantum in præsentia dici potest, prædicto argumento cogi quemlibet Peripateticum consensisse vnum aliquid horum trium, vel Aristot. non sensisse animos nostros & esse immortales, & singularem multiplicari secundum multiplicationem hominum, vel non existimasse absurdum, esse infinitam aliquam multitudinem rerum materia moleque carentium, nec ullum locum occupantium; vel denique ipsum sibi imprudenter inscienterque contradixisse. Quod autem horum, de Aristotele sententiam & pronuntiandum sit, non est huius loci discernere. Quanquam non dubitanter dicere ausim, infinitam multitudinem rerum siue habitum, siue non habitum materiam, doctrinæ Aristotelis omnino aduersari. Illud autem vehementer miror in quibusdam Theologis, qui cum negent Deum etiam secundum totam suam potentiam infinitam, quam fides nostra & agnoscit & illi tribuit, posse facere vllum infinitum actum, velint tamen Aristot. qui non tantum tribuit Diuinæ potentie, posse infinitum in actu. Ad 6. Hæc ratio habet magnam vim ad tollendam æternitatem mundi; quocirca nos ea vtemur cum in ultimo libro huius operis disputabimus aduersus Aristot. & alios Philosophos, qui fecerunt mundum æternum. Quod autem subiungitur, Intelligentiam debere cognoscere conuersiones cæli, quas facit quotidie, futile est. Quia conuersio cæli vnus est tantum motus continuus, conuersiones itaque quæ quotidie enumerantur, non sunt per se actus diuersi, sed tantum secundum nos, qui motum cæli dinumeramus, & distinguimus in multas partes, hisque vtimur veluti mensura ad dimetiendas actiones nostras, & motus earum rerum

quæ sunt infra lunam. Deinde, Intelligentia secundum Aristotelis doctrinam, non cognoscit motum per ipsum motum, vel per partes eius, sed per suam essentiam quæ est sors & causa illius motus, vnde inspicuens in suam essentiam, simul etiam cognoscit motum, ut qui fluat ab illa veluti effectus a causa. Ad 7. Neque hæc duo inter se coherere, esse agens aliquid infinitæ virtutis, & ipsum tamen agere ex necessitate naturæ: quare alterutrum negandum est sensisse Aristotelem. Ac prius illud quidem, nemo veterum Peripateticorum assignat Aristoteli; hoc autem posterius, per multi tam Philosophi quam Theologi attribunt Aristoteli; Ergo doctrinæ Aristotelis, illud, licet verissimum sit, distansentaneum, hoc autem, licet falsissimum sit, esse tamen consentaneum, existimandum est. Quanquam fortasse diceret aliquis, licet ponatur, Deum agere ex necessitate naturæ, & habere virtutem infinitam, non tamen ex eo concludi, fieri actu aliquid infiniti; quia hoc repugnat ex parte rei; fortasse enim infinitum actu esse in rebus, implicat contradictionem. Ad id autem quod additur de infinitate durationis, respondendum est, eiusmodi infinitatem nec Aristotelis disciplinæ, nec rationi repugnare, nec modo possibilem esse, sed etiam necessariam: nos autem non omnem totissimam infinitudinem, sed eam tantummodo que est vel in multitudine, vel in magnitudine. Ad vltimam rationem, potest dupliciter responderi. Primo, negando vllum corpus extra cælum, aut operari quicquam, aut etiam existere posse: quoniam corpora quæ sunt partes vniuersi, ita cum ipso sunt connexa, ut citra perniciem, & exitium suum non possint ab eo penitus abijungi: sicut manus decisa a corpore nõ solum actionibus suis, sed etiam vita priuatur. vel aliter, admissa suppositione dicendum est, tale corpus fore quidem extra cælum, sed non alicubi tantquam in loco: Quod si elament, id esse impossibile, quoniã omne corpus indiget loco in quo sit, factum est id esse impossibile, verum sequi ex impossibili suppositione eorum; non enim mirum, si ex vno impossibili sequatur aliud impossibile; quare culpa non in rebus, nec in nobis est, sed penes ipsos qui utuntur ea suppositione, quæ omni no repugnat naturæ rerum. Quod autem

non fit aliqnod infinitum actū, non modo consentaneum est decretis Philosophicis, sed etiam sacris litteris, in quibus legitur Deum fecisse omnia in pondere, numero, & mensura.

An infinitum possit effici a Deo.

C A P. X.

Sed nunc videamus an Deus, quem, & libere agere, & habere infinitam potentiam, licet non omnes Peripatetici concedant, omnes tamen Christiani Philosophi verissimè credunt atque consentunt, an inquam si vellet, posset facere aliquid infinitum actū, vel secundum magnitudinem, vel secundum multitudinem: quæ res quamquam non sit Physica, sed potius Theologica, tamen ut præfens disputatio de infinito perfectior existat, ea quoque strictim attingenda est.

Greg. Ariminens. & nominales in 1. sententia super d. vel 43. vel 44. contendunt probare infinitum actū posse fieri a Deo. Primo, Deus potest facere, quicquid potest facere; contrarium enim implicat contradictionem, facit ergo totum, quod potest facere; quæro, aut hoc erit infinitum; & sic habeo quod uolo; aut erit finitum; ergo Deus non poterit facere aliquid maius quocunque finito, quod est falsum & absurdum apud omnes Theologos. Secundo, Deus habet infinitam potentiam productivam, ergo potest producere infinitum; nam potentia activa definitur per actum, seu per effectum, & per illum mensuratur; si enim effectus non potest esse infinitus, ergo neque potentia effectiva est infinita. Tertio, Deus potest in quocunque instanti creare unum Angelum, ponamus igitur, cum incipit aliqua hora, Deum, in quocumque instanti illius horæ creare unum Angelum, ergo hora transacta erunt producti infiniti Angeli, quoniam hora, cum sit quiddam continuum, habet infinita instantia. Quarto, In continuo sunt infinitæ partes in potentia, & quælibet pars potest separari ab alia, ergo Deus potest omnes partes continui ab invicem separare, quæ sic separate erunt infinitæ: quare Deus potest facere infinitum. Hæc illi.

A Sed contra sentiunt alij, nam D. Thom. 1. p. q. 7. art. 3. & 4. probat non posse dari infinitam multitudinem actū, his duobus argumentis. Primo, Quia omne quod est in genere, necessario est in aliqua specie determinata. neque enim potest genus seorsim produci a speciebus, ergo omnis multitudo producta, necessario est sub aliqua specie multitudinis, seu numeri: sed omnis species numeri est finita, quia constituitur per certam aliquam collectionem unitatum, ergo non potest produci infinita multitudo. Deinde, Omne quod producitur a Deo, sub aliqua certa intentione producitur; alioquin temerè, & inaniter produceretur; sed omne quod producitur sub aliqua certa intentione agentis, certo numero comprehenditur, ergo infinitum non potest produci. productio enim infiniti, neque habet ullum usum, neque ad ullam intentionem agentis referri potest.

B Quod autem corpus infinitum non potest esse, sic ostendit; omne corpus productum, sicut etiam omnis creatura, habet naturam, & essentiam determinatam & definitam, ergo habebit quoque accidentia definita, & limitata; nam modus, & mensura accidentium, sequitur naturam subiecti in quo sunt. Quantitas igitur infinita non potest ulli corpori accidere. Addit etiam demonstrationes de motu recto & circulari, quas nos paulo supra exposuimus. In primo autem Sent. loco supra citato, idem semit, & ita probat: Si infinitum produceretur, esset finitum; nam infinitum est, quod finiri, & pertransiri nequit; si autem est productum, fuit ab agente comprehensum, & transactum. Idem scribit in Quodlibetis Quodlibethono art. 1. ubi ait, sicut est impossibile facere equum rationalem, ita facere corpus infinitum: & sicut non potest producti natura generica quin sit determinata per aliquas differentias specificas, ita non potest produci quantitas, quin ea sit definita, & determinata per aliquam speciem, & mensuram quantitatis, & Quodl. 12. art. 2. ait, ideo non posse infinitum produci a Deo, quia Deus agit per intellectum, & per verbum, quod est formativum, & determinativum rerum quas producit. Quocirca nihil potest produci a Deo,

Op. D. Th. ma & Du randi.

Opin. nomi naliū posse fieri a Deo infinitum.

Deo, quod non sit formatum, & determinatum: infinitum autem per se informe, & indeterminatum est, unde non potest fieri a Deo.

Rationes Durandi cōtra infinitum actū.
 Licet autem hæc opinio D. Thomæ probetur Durando, rationes tamen ipsius non placent. Quare ipse ponit alias duas, quidem ad refellendam infinitam multitudinem; quarum prior est hæc. Producta infinita multitudine, v.g. lapidum, vel Angelorum, posset ne Deus producere alios Angelos? si non; ergo potentia Dei est diminuta & exausta: si posset, ergo Angeli prius producti non erant infiniti. Nam infinitum est, extra quod nihil est, alioquin cum priores Angeli cum posterioribus coniuncti, efficiant quiddam maius, quam priores per se sumpti, daretur aliquid maius infinito. Posterior ratio hæc est; si esset infinita multitudo, sequeretur partem æqualem esse toti; nam in tali multitudine essent infiniti binarij, & infiniti quaternarij, unum autem infinitum non est maius altero, ergo binarij essent æquales quaternarijs. Quod autem non possit dari infinita multitudo, ita demonstrat; Non potest dari minima multitudo, quia quæcunque fuerit data, si multitudo est, poterit etiam amplius dividi, ergo neque potest dari maxima, par enim videtur esse ratio utriusque tam maximæ, quam minimæ: sed si esset infinita multitudo, utique illa esset maxima; ergo non potest dari infinita multitudo, Hæc Durandus.

Ponitur propria opinio, & solvantur argumenta Gregorij.

C. A. P. XI.

HOrum ego Theologorum sequens opinionem, idem sentio; idemque confirmo hac ratione. Deus non potest simul & actu facere, quicquid potest simpliciter facere: ergo non potest facere infinitum. patet consequentia, quia si Deus faceret quicquid potest facere, illud non esset maius quam infinitum, videtur itaque infinitum reciprocari cum eo quod potest Deus facere simpliciter. Antecedens

A probatur, nam si ita non est, ponamus iam esse factum a Deo quicquid simpliciter potest ab eo fieri; tunc quarto, aut Deus potest aliquid deinceps facere, aut non: si potest, ergo non recte supposuimus antea, fecisse quicquid poterat; si non potest, ergo minor est potentia Dei nunc, quam fuit ante, imò verò nulla esset Dei potentia cum nihil amplius posset facere; quod est absurdum, cum ea, nec imminuatur, nec augetur, nec possit exhausti per ea quæ operatur extra se. Præterea, si potentia Dei est infinita, ergo per nullum opus suum potest finiri, ergo impossibile est fieri a Deo opus aliquod tantum, quin possit aliud fieri maius ipso. Alioquin potentia Dei limitata fuisset per illius productionem.

B Verum solvamus argumenta nominalium. Ad primum argumentum hoc modo respondendum est. Huic argumento sibi best fallacia; cum enim aiunt, potest Deus facere quicquid potest facere, aut illud (potest) sumunt utrobique eodem modo, hoc sensu, quicquid Deus successivè potest facere, id successivè potest fieri a Deo; & sic verum est, sed nihil concludit; uel sumunt diverso modo hoc intellectu. quicquid Deus potest facere simpliciter, id est vel simul, vel successivè, id potest fieri a Deo totum simul in actu, & sic falsum est, & a nobis negatur. Nam quod est in Deo simul propter eius perfectionem, non potest simul cōferri in vnam aliquam creaturam propter imperfectam eius naturam. Quod si tale argumentum valeret, eodem concluderetur posse fieri a Deo aliquam creaturam infinite perfectam, quod omnes Theologi habent pro absurdo; nam si quicquid Deus potest facere successivè potest etiam simul facere, ergo cum quacunque creatura finitæ perfectionis possit creare aliam perfectiorem, poterit etiam infinitas perfectiones simul tribuere vni creature, quas successivè largiri poterit. Ad 2. Infinitati quæ est in virtute activa Dei, non potest in effectu eius respondere similis infinitas propter inferiorum conditionem creature: respondet tamen aliqua infinitas dupliciter: primò, in modo productionis, ut patet in creatione alicuius ex nihilo; nam quamvis id quod creatur natura sua sit finitum, tamen ipsam producturam ex nihilo, declarat infinitam virtutem produ-

produ-

producentis. Deinde, cernitur etiam infinitas in effectibus Dei successive secundum potentiam; etenim quocumque effectu producto, potest Deus producere alium præstantiorem, & alium, & sic deinceps in infinitum, cuius exemplum videmus in diuisione cōtinui. Theologi autem cum hæc docent, sic loquuntur, Deus non potest facere infinitum categoricè, idest totum simul actu, sed syncategorematicè, idest successiue vnum post aliud sine fine producendo. Ad 3. Ratio captiosa est, procedens a sensu diuiso ad compositum, nam ut concedimus Deum in quocumque instanti seorsim, posse creare vnum aliquem Angelum, ita negamus in omnibus instantibus horæ sigillatim & ordine numeratis, posse creare totidem Angelos; quia huiusmodi instantia cum sint infinita & in potentia tantum, non possunt actu omnia dinumerari ac pertransiri: alioquin tota hora resolveretur in instantia. Ad 4.

An possent omnes partes cōtinui remoueri a continuo.

Licet una pars cōtinui possit remoueri ab alia, tamen impossibile est, vt omnes partes sint abimicem actu separatae, quia tunc neque essent continuae, neque quantæ, neque partes, sed uel puncta uel nihil: nam omnis pars cōtinui est continua, quare potest diuidi in alias partes, ergo pugnant hæc duo inter se, ipsas esse penitus indiuisibiles, & esse partes cōtinui, ac proinde continuas & quantas, & tamen ipsas esse omnino diuersas. Planum igitur est infinitum actu effici non posse a Deo, neque id euenit ob impotentiam Dei, sed ob repugnantiam & contradictionem quæ contingit posito infinito. Quare Theologi malunt dicere infinitum non posse effici ullo modo; quàm dicere Deum non posse facere infinitum, ut sic intelligatur impossibilitas infiniti, non provenire ex parte Dei, sed ex parte ipsarum rerum.

Atque hæc est sententia nostra; quæ non bis ita probatur, vt contraria tamen nequaquam omnino improbabilis esse videatur. neque enim iam est absurdum, si res ipsa bene consideretur, quàm uidetur in speciem, esse aliquid infinitum actu, præsertim secundum multitudinem & in rebus quæ materia & mole carent. Nam cum in multitudine infinita, sint aliquæ partes finitæ, non enim quilibet pars infiniti est, infinita respectu, non quidem to-

A tius infiniti ea ratione vt est infinitum, sed partium eius quæ sint finitæ, potest ageri infinitum, & dari aliquid maius infinito, & eo producto poterit Deus præterea aliud quispium producere; sicut linea quæ esset ex una parte infinita & ex altera finita, ex parte finita posset multum augeri & maior euadere quàm erat antea, non vt infinita sed vt aliquo modo finita. potest igitur esse aliquid maius infinito secundum partes eius finitas, non autem vt est infinitum; nam quod est maius alio, excedit & transit finem & terminum magnitudinis eius, infinitum autem cum nullo habeat terminum magnitudinis, excedi non potest.

An continuum sit diuisibile, in infinitum.

C A P. XII.

Licet a Philosophis, Theologis, & Mathematicis pro certo habeatur, continuum nullo modo componi ex indiuisibilibus, sed esse diuisibile in infinitum; tamen quia hoc multas & graues difficultates habet, diligenter a nobis explanandum est. Primum quidem ponendo rationes quæ videntur excludere infinitam cōtinui diuisibilitatem: Deinde, multis argumentis eam comprobando: Ad extremum soluendo rationes contrarias.

Primum igitur posset ostendi cōtinuum componi ex indiuisibilibus, nec diuidi posse in infinitum, his decem rationibus. Primo, aut linea componitur ex punctis, aut ex alio; non ex alio, quia tunc in illo non essent puncta, ac nihil est in linea ubi non sit punctum, ergo linea componitur ex punctis. II. Si linea non componeretur ex punctis, ergo puncta non essent ubique in linea, sed sunt obique in linea, nam linea, vbique est diuisibilis, diuiditur autem in puncto, ergo &c. III. Ex 3. lib. Elementorum Euclidis manifestum est, corpus sphericum non posse tangere planum nisi in vno puncto: moueatur igitur vnum corpus sphericum super alterum planum; & quia sphericum non tangit planum nisi in vno puncto, semper mouebitur per puncta. tota igitur illa longi-

Decem rationes contra infinitam cōtinui diuisibilitatem.

longitudo plani, quam trāssuit corpus sphericum suo motu, constabat ex punctis. III. Deus potest creare Angelum in quocunque instanti: creet igitur cum in vno aliquo instanti: quæso aut potest immediate post creare alterum, aut non; impossibile est dicere cum non posse creare; quod si potest, aut ergo in instanti, aut in tempore; non in tempore, quia creatio Angeli est instantanea, cum fiat sine vlla resistantia ab agente infinitæ virtutis, quare creabitur in instanti, ergo duo instantia sunt sibi immediata: & sicuti ostendi de his duobus, poterit etiam monstrari de alijs multis; quare tempus componetur ex instantibus; nam non est alia causa cur Aristot. neget continuum non posse componi ex indivisibilibus, nisi quia non sunt sibi inuicem immediata & coherentia. V. Sicut se habet unitas ad numerum; ita punctum ad continuum: cur igitur, si ex unitatibus componitur numerus, non etiam ex punctis continuum componi poterit. VI. Si omne continuum est divisibile in infinitum, ergo habet infinitas partes, & cum quælibet pars habeat aliquam quantitatem, ex infinitis autem quantitatibus resultat infinita moles, sequeretur continuum finitum habere infinitam molem. VII. Non daretur magnum & parvum in quantitate, nec maius & minus, nam magnum dicitur, quod habet multas partes, parvum, quod parvas; at si omne continuum habet infinitas partes, vnum non habebit plures partes quam alterum. VIII. Nulla magnitudo posset transiri per motum localem; nam antequam mobile transeat totam, debet transire dimidiam, & ante illam, dimidiam illius, & sic in infinitum, infinitum autem non potest pertransiri. IX. Aut omnes lineæ sunt commensurabiles, aut aliquæ; si aliquæ sunt commensurabiles, necesse est dari lineam minimam & indivisibilem, quæ sit mensura aliarum linearum, nam mensura debet esse aliquid minimum in eodem genere; si autem datur una pars lineæ minima & indivisibilis, necessario concluditur lineam componi ex indivisibilibus. X. Si quodlibet continuum habet infinitas partes, sequitur necessario alterum ex his duobus absurdum; aut unum infinitum esse maius altero, aut partem esse æ-

qualem toti. Nam sumatur linea bipedalis, hæc vel est maior linea pedali, & cum utraque habeat infinitas partes, unum infinitum erit maius altero: vel erit æqualis, & sic linea bipedalis, quæ est totum, erit æqualis lineæ pedali, quæ est dimidiata pars illius. Hæc contra infinitam continui divisibilitatem.

Viginti rationibus ostenditur continuum non componi ex indivisibilibus, & esse indivisibile.

C A P. XIII.

Sed quàm sit verum, continuum non componi ex indivisibilibus, & posse diuidi semper in infinitum, licet ex eo cognosci possit, quod probatum fuerit a duobus Philosophia principibus, Aristot. & Platone, & a Mathematicis non modo receptum, sed positum quasi fundamentum totius suæ discipline; tamen potest etiam euidenter colligi ex his viginti rationibus, quas subiungam. I. Si indivisibilia componunt continuum, necesse est, ut sint vel inter se continua, vel contigua; sed cum indivisibile careat partibus, contigua vero, & continua sint ea quorum extrema sunt simul, vel unum, relinquitur, indivisibilia nec continua, nec contigua inuicem esse posse; quare neque ex ipsis posse fieri continuum. II. Supponantur duo, unum est, non posse idem moueri, & motum esse iam, respectu eiusdem, nam si motum est, iam est in ipso, si mouetur, nondum est in ipso: Alterum est, non posse aliquid moueri totam magnitudinem, quin moueatur etiam super partes eius. His constitutis, ponamus moueri aliquid super magnitudinem constantem ex indivisibilibus, necesse est id moueri per ipsa indivisibilia, quaratur, cum illud mobile transire unumquodque indivisibile, an moueatur super illo simul & motum est? sed hoc esse impossibile ostendit prima suppositio: An motum est, & non mouebatur? quod sane non minus est impossibile, tum quia non potest ali-

Viginti rationibus probatur continuum non componi ex indivisibilibus.

quid

quid motum esse in eo ad quod prius non mouebatur, tunc etiam, quia si super vnum quodque indiuisibile motum est & non mouetur, ergo etiam super totam magnitudinem motum erit & non mouebitur, non igitur fiet motus super talem magnitudinem. Restat igitur, vt in quoque indiuisibili prius moueatur quam sit motum, quare indiuisibile diuidetur, cum motus omnis sit diuisibilis secundum diuisionem magnitudinis super quam res mouetur. III. Sint duo mobilia, vnum velocius altero in sexquialtera proportione; quod igitur velocius est, moueatur super magnitudinem trium indiuisibilium in tribus instantibus temporis; alterum vero super magnitudinem duorum indiuisibilium, eodem tempore: necesse igitur erit vt hoc mobile minus velox, si in tribus instantibus transit duo indiuisibilia, in transiendo vnoquoque indiuisibili, consumat vnum instans cum dimidio, & sic instans diuidetur. IIII. Super magnitudinem trium indiuisibilium moueantur duo mobilia, vnum duplo velocius altero, eo tempore quo mobile velocius transierit tria illa indiuisibilia, alterum mobile, quod est duplo minus velox, tantum transit dimidium illorum trium: quare vnum indiuisibile eorum diuiditur: & has rationes tangit Aristot. in 6. Physic. Ex libro autem eius qui inscribitur de Lineis insecabilibus, possunt colligi alie rationes. esse autem illius libri auctorem Aristotelem confirmat Simplicius 3. Physicorum super tex. 36. & Albertus magnus in fine 6. Physicorum illum libellum paraphrastice exponit tanquam qui esset Aristot. V. Ratio. Si linea componeretur ex punctis, non esset bona illa definitio lineæ. [Linea est, cuius terminus sunt duo puncta.] Talis enim definitio non conueniret ei lineæ, quæ componeretur tantum ex duobus punctis: imò neque ei quæ ex tribus, nam si ipsa duo puncta sunt termini, ergo linea quæ ab illis terminatur nihil aliud erit, quam reliquum vnum punctum tertium. VI. Rueret definitio lineæ rectæ: linea enim recta est cuius medium non discrepat a suis extremis: at in linea quæ componitur ex duobus punctis, neque sunt extrema, neque media. VII. Aut omnis linea habet infinita puncta, aut finita; si infinita, sequitur duo absurda, vnum

A. est, quod linea esset actu infinita, nam si ex tot punctis fit tanta linea, & ex pluribus maior, ergo ex infinitis infinita. Alterum est, omnes lineæ essent inuicem æquales; nam quæ constant ex partibus numero & magnitudine æqualibus, sunt etiam æqualia: sed puncta vnius lineæ, sunt æqualia numero & magnitudine punctis alterius lineæ cuiusvis, numero quidem, quoniam sunt infinita, magnitudine autem; quoniam vnum punctum non est maius alio, ergo omnes lineæ inter se æquales essent. Sin autem omnes lineæ habent puncta finita, ergo puncta cuiuslibet lineæ erunt certo numero comprehensa; quare qualibet linea erit commentisabilis cuiuslibet alij lineæ; nam inter puncta vnius lineæ & alterius, semper inueniatur talis proportio, qualis est inter duos numeros; ex quo fieret, vt nulla esset linea irrationalis, cui est diameter respectu constructæ: quo posito necesse est rueri decimum librum Elementorum Euclidis, cuius plurimæ demonstrationes versantur in lineis irrationalibus. VIII. Ex non quantis non potest fieri quantum, sed puncta non sunt quanta, linea autem est quanta, ergo nequit hæc componi ex illis: sicut enim se habet compositio substantialis ad substantiam compositam, ita compositio quantitatiua ad quantitatem compositam; sed substantia nequit componi ex partibus, quæ non sunt substantiæ, sed necessarîo componitur ex substantijs, cuiusmodi sunt materia & forma, ergo nec quantitas poterit componi ex punctis, quæ non sunt quanta. IX. Si linea fieret ex punctis, ergo linea quatuor punctorum esset longior, quam trium, sed non esset longior nisi propter vnum punctum, ergo illud punctum deberet habere in se aliquam longitudinem; nam propter id quod neque est longitudo, nec habet in se longitudinem, non potest aliquid dici esse longius alio, sicut vnum corpus non dicitur albius alio, nec habet in se longitudo, nec habet in se albedinem. X. In Mathematicis demonstratum est quamlibet lineam secari posse in duas partes æquales, & in duas inæquales, quod falsum esset si linea componeretur ex punctis; nam linea quæ constaret ex tribus punctis, non posset diuidi in duas partes æquales, linea

linea autem quæ conflaret ex duobus tantum, non posset dividi in duas partes inæquales. XI. Si linea componeretur ex punctis, etiam corpus componeretur ex punctis; nam corpus componitur ex superficiebus, superficies ex lineis, linea autem ex punctis: quid autem fingi potest absurdius quam existimare corpus, quod habet longitudinem, latitudinem, & profunditatem componi ex punctis quæ his omnibus carent? XII. Sit triangulum æquilaterum, cuius unumquodque latus sit trium punctorum, non poterit bifariam dividi nisi punctum secetur, atque hæc sunt rationes Arist. in lib. de lineis insecabilibus. XIII. Si magnitudo componeretur ex indivisibilibus, sequeretur omnia mobilia, æque velociter moveri, nec unum moveri tardius quam alterum: sit enim magnitudo trium indivisibilium, eodem tempore quo mobile velox transibit unumquodque indivisibile, etiam quodcumque aliud mobile, quamvis tardissimum, idem transire poterit. Nam si velox mobile transit unum indivisibile in uno instanti, alterum quod est tardissimum, illud idem transibit etiam in instanti, quare æque velociter: nam si transibit in tempore, ergo cum omne tempus habeat partes, in una parte temporis transibit unam partem indivisibilem, non enim tantum transibit parte temporis quantum toto tempore; sic igitur indivisibile dividetur. Vide Alexandrum Aphrodisæum lib. 2. Naturalium questionum cap. 7. XIII. Licet secundum Mathematicos, quamcumque lineam in eadem proportione secare sicut aliâ sectam; quod non posset fieri si linea componeretur ex punctis: si enim linea quæ componitur ex quinque punctis dividatur in quinque partes, non poterit in tot dividi alia linea, quæ componeretur ex quatuor: quare talis propositio supponit lineam esse divisibilem in infinitas partes. vide Simplicium 3. Physicorum super text. 56. Sed in illo loco Simplicij est mendum, nam ibi dicitur illam demonstrationem tradi in 10. lib. Euclidis, cum tradatur in 6. lib. Propositione decima. Scotus ad idem probandum utitur duabus rationibus sequentibus, 2. Sentent. distinct. 2. q. 9. XV. Sint duo circuli concentrici, quorum vnus necessario debet esse maior altero; sed ma-

A. ior ex pluribus conflabit punctis, minor ex paucioribus. A centro ducantur lineæ ad omnia puncta circuli maioris, quæ omnes lineæ necessario transibunt per puncta circuli minoris, nec poterunt duæ transire per vnum punctum, alioquin vel ferent vna, vel non recta & æqualiter ducerentur ad circumferentiam circuli maioris: quare totidem erunt puncta in circulo maiori, quot in minori; erunt igitur circuli æquales. XVI. Sequeretur collam esse æqualem diametro; nam cum ad omnia puncta diametri possint a costa duci lineæ, tot erunt puncta in diametro quot in costa, quare erunt æquales. XVII. Si continuum componeretur ex punctis, ergo non daretur ulla linea finita; nam termini lineæ, aut sunt puncta aut nihil sunt, puncta autem non possunt esse, si sunt partes lineæ; nam terminus aliud quid est a toto terminato & partibus eius; si enim terminus esset pars rei, non esset terminus totius rei, sed tantum aliquarum partium: quare si puncta sunt partes lineæ, ergo non sunt eius termini; si non sunt termini lineæ, ergo linea carens terminis infinita esset. XVIII. Totum continuum non est aliud secundum rem quam suæ partes: si ergo partes illius essent indivisibiles, etiam totum esset indivisibile: Neque valet dicere, quamvis puncta per se sint indivisibilia, tamen cum simul concurrunt & conveniunt, facere divisibile. Nam neque possunt puncta simul cōcurrere, ita ut sint continua, vel contigua, vel deinceps, ut supra demonstratum est; nec si concurrerent, possent facere aliquid divisibile. In nulla enim compositione quantitativa, videmus totum habere aliquid, quod non aliquo modo reperitur in partibus eius. XIX. Non esset vera prima propositio Euclidis, [Super datam rectam lineam triangulum æquilaterum constituere,] nam si data recta linea duorum punctorum, super quam fiat triangulum æquilaterum; data recta linea debet coniungi cum lateribus trianguli, coniungetur autem per duo puncta quæ habet, & cum non habeat plura, inter latera nulla interscipietur area, quare non erit figura. XX. Sit triangulum æquilaterum, cuius, unumquodque laterum sit duorum indivisibilium, & ab angulo ad basin ducatur linea recta;

illa necessariò debet esse minor utrovis lateris cui opponitur; nam cum faciat utrinque angulos maiores quàm sint anguli super basim, latera trianguli quæ opponuntur illis angulis maioribus, erunt maiora quàm illa linea: sed unumquodque lateris erat duorum indivisibilium, ergo linea illa cum sit minor constabit tantum ex uno indivisibili, quod est impossibile: pendet autem huius demonstrationis vis & intelligentia, ex 16. & 19. primi libri Euclidis. Complures alias rationes huc congerere possemus, sed non est opus: etenim, ijs, quas commemoravimus, quod docere nolimus, conclusum & confectum esse arbitramur.

Solvuntur rationes contrariæ, quibus tollebatur infinita continuè divisibilitas.

C A P. XIII.

Restat ut contrarias rationes suprapositas diluamus. Ad primam igitur rationem respondendum est, lineam componi ex alio quàm ex punctis; nimirum ex lineis minoribus, quas continet tanquam partes, in quibus etiam reperiuntur puncta: non enim est absurdum in linea reperiri ubique lineas & ubique puncta, diverso tamen modo; lineas quidem, tanquam partes eius, quæ si separentur, existent actu lineæ; puncta vero, cæcæ quæ terminant & continuant lineam, eo modo quo supra declaratum est, cum de hac re ageremus. Quanquam illud quod vulgo dicitur, puncta esse ubique in linea, partim est verum, quatenus in omni parte lineæ possunt signari puncta; partim autem est falsum, quia si in linea aliqua signetur punctum, non potest immediate post signari aliud punctum; siquidem est impossibile puncta sibi inuicem esse immediata: atque hinc etiam patet solutio secundæ argumenti.

Ad 3. Falsa existimatio quam vulgo habet quidam de tactu illius corporis sphericæ quod movetur super planum, fecit eos putare hoc argumentum esse insolubile,

le, cum tamen nec sit valde firmum, & in promptu sit eius solutio. Nam verum est, corpus sphericum, cum tangit planum, tangere in puncta, & ita si diceret & distinctè tangeret planum cum movetur super ipsum, semper tangeret in punctis; sed quia movetur continuè, tactus illius est vnus numero & continuus, idem planè cum motu ipsius; quare tali tactu & motui, qui sit in longum, debet respondere in plano aliquid etiam longum & continuum & indivisibile secundum latitudinem: hoc autem non est punctum, quia non est longum: neque puncta, quia hæc & sunt multa, & non sunt continua; respondet igitur linea, quare tale sphericum non movetur per puncta, sed per lineam. Solutio verò huius argumenti, quam dat Auerroes in 1. de Cælo comment. 32. dicens tactum sphericæ & plani in puncto non posse fieri Physicè, sed tantum Mathematicè, non tollit difficultatem; nam opinio, quæ facit continuum ex indivisibilibus, non minus aduersatur quantitati Mathematicæ quàm Physicæ. Vide quo pacto Ochan in 1. Quol. quæst. 9. Soluat hæc dubitationem, & Gregorius in 2. Sentent. distin. 2. quæst. 2. art. 1. sub finem; & Egidius 1. de Generat. quæst. 8. in responsione ad tertium. Ad 4. Tempus duplex est secundum Theologos, vnum discretum, alterum continuum, in discreto possunt duo instantia esse immediata, in continuo verò minime. Posset igitur Deus immediate creare duos Angelos, vnum post alium respectu temporis discreti, sed non continui; repugnat enim ut vnum instans immediate continuetur alij. Ad 5. Inter punctum & unitatem hoc conuenit, quod ambo sunt principia, illud magnitudinis, hæc numeri: sed quia numerus est quantitas discreta, potest componi ex rebus indivisibilibus, idest ex unitatibus; at quia magnitudo est quantitas continua, & duo indivisibilia non possunt inuicem immediate continuari, ideo non potest linea componi ex punctis. Ad 6. Si continuum haberet infinitas partes alicuius certæ determinatæque quantitatæ, proculdubio esset infinitum actu secundum molem, sed infinitæ partes continui, habent quantitatem indeterminatam, quæ per diuisionem semper minor existit, ex quo

quo fit, vt non faciant molem totius, infinitam. Ad 7. Dicitur una quantitas magna vel parua, & maior vel minor respectu alterius, quoniam habet partes determinate quantitatis, vel maiores vel minores; & quia habet vel totidem quidem numero partes, sed maioris quantitatis, vel æqualis quidem quantitatis, sed plures numero: verbi gratia quantitas bipedalis dicitur maior quam pedalis, vel quia in bipedali possunt signari partes determinate quantitatis plures, quam in pedali, ut plures palmi aut digiti; vel quia licet ambæ diuidantur in partes infinitas, tamen diuisio lineæ bipedalis fit semper per partes maiores, ipsius autem pedalis, per minores. Ad 8. Hæc ratio disertis verbis explicatur & soluitur ab Aristotele 6. Physicor. tex. 77. quare ne hic longiores simus, illinc petatur solutio. Ad 9. Apud Mathematicos dicuntur aliquæ lineæ commensurabiles, non quia mensurentur ab aliqua linea minima & indiuisibili, sed quia inter illas est una aliqua proportio talis, qualis reperiri potest inter duos aliquos numeros; v.g. linea bipedalis & pedalis sunt commensurabiles, quia illius ad hanc est proportio dupla, qualis est inter quaternarium, & binarium. Ad 10. Totum continuum est maius sua parte, nam quamuis ambo possint diuidi in partes infinitas, tamen diuisio totius procedit per partes, duplo maiores, quam diuisio partium, si fiat diuisio eadem proportione: Itaque sunt partes utrobique pares numero, sed non magnitudine: quanquam magnitudo

continui solet mensurari per aliquam mensuram determinate quantitatis, totum autem habet plures huiusmodi mensuras quam aliqua pars eius.

A De Infinitate continui secundum diuisionem & additionem.

C A P. XV.

A Ristot. in 3. Phys. præfertim a tex. 59. vsque ad 70. multa scribit scitu digna de continui diuisione & additione in infinitum; quæ breuiter nos exponemus, nonnullas dubitationes quæ circa prædictos textus occurrunt, explicando.

Arist. in 3. Phys. tex. 59. ait diuisionem continui, ut consumat totum; fieri debere per partes æqualis magnitudinis; vt autè procedat in infinitum, per partes inæquales eiusdem proportionis. Sed vtrunque hoc videtur falsum; nam potest fieri diuisio per partes inæqualis magnitudinis, quæ tamè exhaustiet totum quod diuidetur. v. g. fit magnitudo sex digitorum, primum detrahatur pars vnus digiti, deinde altera duorum digitorum, postea tertiarium, totum erit consumptum: diuisio tamen facta est per partes inæqualis magnitudinis: similiter etiã potest fieri diuisio cõtinui per partes diuersæ proportionis, quæ procedat in infinitum; vt si primum diuidatur continuum in duas partes, tum altera medietas in tres, postea vna tertia in quatuor, & sic deinceps; sectio quidem nunquam finietur, cum tamen ea non fiat secundum eandem proportionem partium. Altera dubitatio est circa tex. 60. vbi scribitur posse fieri additionem in cõtinuo in infinitum; verum non sicut per diuisionem continui quacunque eius parte data potest dari minor, ita per additionem quacunque magnitudine posita, maior dari potest. De quo duplex dubitatio existit, primo enim si additio fit in infinitum, ergo corpus in quo fit talis additio, augebitur in infinitum. Deinde, aut loquitur Arist. de magnitudine Physica, aut de Mathematica; si de Physica, falsum est eam posse diuidi in infinitum, nam rerum naturalium datur maximum & minimum, sicut docet Aristot. in primo Phys. tex. 36. & in secundo de Anima tex. 47. si de Mathematica quæ habet esse in imaginatione, & per abstractionem a materia sensibili, falsum est eam non posse augeri in infinitum; nam sicut data quacunque magnitudine parua, possumus imaginari minorem, ita quacunque magna,

Qua diuisio cuiusvis ipsi eadem absumat, quæ uerò minusquam.

maiolem cogitari & animo fingere licet. Ad priorem dubitationem respondendū est, Arist. eo in loco uoluisse dare certam & generalem regulam; non eam quæ aliquando uera sit, aliquando falsa; etenim si diuisio fiat per partes æqualis magnitudinis, semper eueniet ut consumatur totum; sin autem fiat per partes inæqualis magnitudinis, non semper id eueniet, ut patet in diuisione infinita continui per partes proportionales, quæ sunt inæqualis magnitudinis, nam posteriores semper sunt minores prioribus: similiter, quanquam fieri possit diuisio continui infinita per partes diuersæ proportionis, ut ostenditur in argumento, tamen non hoc semper contingit. Nam diuisio continui quæ fit per partes æqualis magnitudinis, hæc secundum diuersam proportionem; nam primū secamus sextam partem, deinde quintam, postea quartam, & sic de cæteris quæ tamen diuisio nō procedit in infinitum, euadit in infinitum maius secundum quid, id est seipso, sed non fit in infinitum maius simpliciter, id est, quocunque alio corpore. Nam quod additur uni corpori, detrahatur ex altero, ergo sicut ex illis duobus corporibus quæ fuerint finita, nō eua deret corpus infinitum, ita neque si partes, quæ in infinitum auferuntur ex uno corpore, addantur alteri propterea illud fiet infinitum: v. g. sint una magnitudo bipedalis & altera pedalis, si tota bipedalis adderetur pedali, non fieret maior in infinitum, sed tantum fieret tripedalis: & cum partes non sint maiores toto, etiam si in infinitum addantur lineæ pedali, nunquam tamen illa euadet infinita. Aliud est igitur fieri maius in infinitum secundum quid, id est respectu sui, & aliud fieri maius simpliciter, id est respectu cuiuscunque alterius corporis. Altera uero dubitatio quæ circa eundem textum facta est, ita soluitur. Arist. neque loquitur de magnitudine Physica, neque Mathematica, sed de magnitudine per se intrinsecè sumpta. Nam cum magnitudo sit continua secundum rem, intrinsecè & per se est diuisibilis in infinitum, nec ut talis fiat diuisio, extrinsecus requiritur aliquid aliud: per se autem non potest augeri, quia id per quod augetur, assumitur extrinsecus, ex

quo fit, ut nisi sit alia magnitudo infinita, cui detrahi possint partes certæ magnitudinis infinitæ, nunquam alia magnitudo poterit augeri in infinitum.

*Dubitationes aliquot circa textum
67. 68. & 69. lib. tertij
Physicorum explicantur.*

C A P. XVI.

IN tex. 67. lib. 3. Physic. Arist. ait, Propterea nihil posse in infinitum augeri, posse autem in infinitum diuidi, quoniam accretio tendit ad formam cui repugnat in finitas, diuisio autem tendit ad materiã cui non repugnat infinitas; in quibus uerbis, unum est clarum, nempe infinitatem repugnare formæ, proprium enim est formæ terminare, quamobrem appellatur terminus uel finis, materia uero per se infinita ac indeterminata est, quocirca recte ipsi materiæ attribuitur infinitas: Alterum autem obscurum est, quo pacto accretio dicatur pertinere ad formam, diuisio ad materiam. Aueroes 3. Physic. comm. 60. ita declarat hanc sententiam Arist. per diuisionem res tendit ad imperfectionem & ad non esse, quorum radix est materia; Accretio autem tendit ad perfectionem & ad esse, quorum origo & causa est forma, ob hanc igitur causam diuisio dicitur fieri propter materiam; accretio autem propter formam. Verum D. Thomas 3. Physic. super tex. 67. & 1. par. quæst. 7. art. 3. in responsione ad 3. argumentum, longe secus hoc interpretatur. Accretio inquit tendit ad totum, diuisio ad partes. Totum autem ut est apud Aristot. in 2. Physic. cap. de causis habet se ut forma, partes autem ut materia, quocirca accretio dicitur fieri ad formam, diuisio autem ad materiam. Vtraque interpretatio satis bona, & probabilis est, sed remanet etiã nunc unus scrupulus, etenim numerus potest in infinitum augeri, quæ accretio redit ad formam, nã propter additionem cuiuslibet unitatis existit noua forma, & species numeri, ergo infinitas etiã accedit ratione formæ. Sed facile est excutere hunc scrupulũ, nã additio infinita, quæ accedit

Cur accretio dicitur tendere ad formam, diuisio autem ad materiam.

Cur continuū ex se sit diuisibile in infinitum non augetur.

cedit numero , non procedit ex forma numeri , sed ex diuisione continui ; quare tota infinitas , quæ est in accretione tam numeri quam magnitudinis , tãdem ad extremum , referenda est ad diuisionem continui , quæ ut dictum est , fit propter materiam .

Dubitatur etiam de eo , quod scribit Aristot. tex. 68. nimirum posse numerum augeri in infinitum , nam si ita est ; ergo possent existere infinitæ species numeri ; cum igitur species sint æternæ (hoc enim interest inter species & indiuidua , quoniam illæ pertinent ad integritatem & perfectionem uniuersæ , hæc autem nequaquam , ideo illas quidem uniuerso conueniunt esse oportet , hæc autem minimè) & in æternis idem sit esse , & posse esse , vt enim Aristot. inquit 3. Phys. tex. 32. posse ab ipso esse , nihil differt in perpetuis , necesse erit actu esse infinitas species numerorum . Sed hoc ita soluitur , species esse æternas , verum est in ijs speciebus quæ habent esse reale extra Animam in rebus , & sunt propriæ , ac simpliciter species , & pertinent ad perfectionem uniuersæ , quorum nihil conuenit in species numerorum quatenus possunt in infinitum procedere ; sic enim habent tantummodo esse imaginabile uel intelligibile , non autem esse reale in uniuerso .

Circa eundem textum dubitari potest , quo pacto accretio numeri in infinitum , procedat ex diuisione continui in infinitum . Numerus enim secundum naturam prior est quam magnitudo , sicut unitas , quæ est principium numeri , est simpliciter , & prior quam pũctum , quod est principium linearæ , vt Aristot. indicat primo Poster. 42. quocirca infinitas numeri non debet pronenire ex infinitate continui . Ad hoc ita respondendum est . Numerus sumptus Mathematicæ , ac secundum esse intelligibile , potest in infinitum augeri sine auxilio magnitudinis , semper addèdo nouas unitates per imaginationem formatas : at sumptus Physicæ , hoc est secundum esse reale extra animam , non potest augeri in infinitum , nisi propter magnitudinem , vel proximè , vel remotè ; quod additur propter motum & tempus , ex quorum partibus (sunt enim cõtina) etiam numerus augeri pũset in infinitum , sed infinitas motus atque temporis pronenire ex infinitate magnitudinis , ut docet Aristot. in 3. Physic. tex. 70. quoniam igitur

A tur numero non possunt in infinitum addi unitates reales , nisi propter partes cõtinaui , quæ ab eo per diuisionem in infinitum separari possunt , ob id dicitur infinitas numeri pronenire ex diuisione continui .

In tex. 69. ponitur hæc propositio , quantum tamcunque cõtigit esse magnitudinem in potentia , tantã oportet iam esse actu . Quæ propositio non videtur vera , nam nõ valet , magnitudo potest esse in infinitum minor , ergo iam actu est infinitè minor ; similiter non valet , numerus est in potentia infinitè magnus , ergo numerus actu est infinitè magnus . Respondeo , Aristot. hic loqui non de diuisione magnitudinis , sed de accretione eius in infinitum ; in qua uera est propositio : nam ut ex his , quæ ante diximus perspicuum est , vna magnitudo tanta potest fieri per additionem , quanta est altera magnitudo , ex qua fit additio : si ergo magnitudo posset euadere infinita per additionem , oportet illam alteram magnitudinem ex qua fit additio , actu esse infinitam . Non igitur hoc intelligendum est de diuisione magnitudinis , nec de accretione numeri , sed de accretione magnitudinis , quæ fit ex diuisione alterius magnitudinis . Sed quæstiones , quas de quantitate adhuc tractauimus , serè sunt Metaphysicæ . Deinceps igitur de quantitate , ea ratione ut consideratur & tractatur a Mathematico , disputemus .

De abstractione Mathematicæ quantitatis .

C A P. XVII.

D Nunc differendum est de abstractione Mathematicæ quantitatis , delectandumque an quantitas , ea ratione ut consideratur Mathematico , sit abstracta , non solum a materia & substantia sensibili , sed etiam simpliciter & absolute ab omni substantia , & materia : uel potius quãtitas Mathematica sit quidem abiuncta a materia sensibili , non autem simpliciter a materia , & substantia . Etenim hæc de re non satis conuenit inter Philosophos ; namque Albertus , D. Thomas , Ægidius , & alij , existimant quantitatem Mathematicam non posse abstrahi ab omni substantia ,

An numerus possit augeri in infinitum .

An accretio numeri in infinitum procedat ex diuisione continui .

sed tantum a sensibili. & contrario autem Themistius, Simplicius, Philoponus, & Auerroes opinantur quantitatem Mathematicam absolute, & simpliciter abstractam esse ab omni materia & substantia. Horum igitur opinionem expendentes quid uero similius sit uideamus. Neque hoc loco resellenda est Pythagoreorum sententia, qui huiusmodi quantitates putabāt non solum ratione, sed etiam re ipsa seueritas esse ab omni materia. quomodo enim quantitas Mathematica, si est accidens, potest secundum rem a substantia separata existere? nisi dicant quantitatem quæ extensionem habet & partes, inhaerere in aliquo subiecto immateriali & indiuisibili; fin autem quantitas Mathematica est substantia, expers materiae per se subsistens, quomodo ea non fuerit substantia quædam intelligens, & diuina? Sed hanc opinionem, ut diximus, omittamus, quæ, uel ipsa uetustate iam pridem uanuit, eorumque sententiam, qui negant quantitatem Mathematicam ratione abiunctam esse ab omni substantia, diligenter expendamus.

Opi. eorum qui censent quantitatem Mathematicam non esse ab omni substantia, sed tantum a sensibili abstractam.

D. Thomas in prima parte q. 85. art. 1. in responsione ad 2. ita scribit. [Materia sensibilis dicitur materia corporalis, ut subiacet qualitatibus sensibilibus: materia uero intelligibilis dicitur substantia secundum quod subiacet tantum quantitati: manifestum est autem, quod quantitas prius inest substantiæ quam qualitas sensibilis, unde quantitas potest considerari absque qualitate sensibili: quod nihil aliud est quam eam abstrahi a materia sensibili; non tamen potest considerari sine intellectu substantiæ in communi, quæ subiacet quantitati, quod est eam non abstrahi a materia intelligibili: potest tamen considerari sine hæc uel illa substantia, & abstrahi a materia intelligibili individuali.] Eandem sententiam ponit, eisdemque uerbis declarat in suo commentario super Boetium de Trinitate, quod est opusculum 70. in quaest. 5. de Diuisione scientiæ speculatiuæ ar. 3. Albertus idem sentit 5. Metaph. tract. 3. cap. 2. Antonius Andreas secundum disciplinam Scotistâ idem docet in 6. Metaph. quaest. 3. probatur hæc opinio duabus rationibus. Primo quidem, quia nullum posterius potest abstrahi a priori cui per se subordinatur, sed quantitas per se est posse

Arior substantia, ergo non potest abstrahi ab ipsa. Deinde quantitas cum sic accidens, tam secundum esse, quam secundum essentiam, dependet a subiecto suo quod est substantia: siquidem, ut Aristot. docet in 7. Metaph. accidentis esse est in se, & definitio accidentis fit per adiutamentum, id est per appositionem subiecti: quocirca nullum accidens uel esse, uel definitiue ac scientificè cognosci potest sine suo subiecto.

Cæterum hæc rationes non sunt admodum firmæ, quare paruo negotio reselli possunt; nam posterius non potest abstrahi a priori, tunc uidelicet cum consideratur secundum id in quo est posterius, & dependens a priori, uelut quantitas si consideretur ut est accidens, uel etiam quoddam genus accidentis, hoc est secundum inhaerentiam suam uel secundum certam quandam habitudinem essentialem, quam dicit ad substantiam; alia enim est ad substantiam habitudinis essentialem, & alia qualitatis, & alia cæterorum accidentium: sic quantitas non potest abstrahi a substantia: uerum non hoc modo considerat eam Mathematicus, non enim agit de quantitate considerans eius essentiam uel essentiam uel causas eius naturales, quod non semel a nobis in hoc opere fuit declaratum; & sine id manifestum est periustrati omnes demonstrationes Geometricas & Arithmeticas quæ in huiusmodi scientiis reperiuntur. quod autem Mathematicus non perscrutetur causas quantitatatis, nec ex illis demonstrationes suas conficere laboret, aut

Utrum non hoc modo considerat eam Mathematicus, non enim agit de quantitate considerans eius essentiam uel essentiam uel causas eius naturales, quod non semel a nobis in hoc opere fuit declaratum; & sine id manifestum est periustrati omnes demonstrationes Geometricas & Arithmeticas quæ in huiusmodi scientiis reperiuntur. quod autem Mathematicus non perscrutetur causas quantitatatis, nec ex illis demonstrationes suas conficere laboret, aut

Utrum non hoc modo considerat eam Mathematicus, non enim agit de quantitate considerans eius essentiam uel essentiam uel causas eius naturales, quod non semel a nobis in hoc opere fuit declaratum; & sine id manifestum est periustrati omnes demonstrationes Geometricas & Arithmeticas quæ in huiusmodi scientiis reperiuntur. quod autem Mathematicus non perscrutetur causas quantitatatis, nec ex illis demonstrationes suas conficere laboret, aut

Quando uero sit posterius non posse abstrahi a priori.

Quo Mathematicus considerat quantitatem

enim in illo loco, tū in 8. Metaph. tex. 15. A ci, interpretantes uel tex. 18. 2. Physic. uel 17. 1. de Anima, uel 35. 3. de Anima, uel 35. 7. Metaph. idem planè affirmant.

Ac nobis quidem Aristot. uidetur idem sensisse: is enim in 12. Metaph. tex. 44. ait. Inter disciplinas Mathematicas; Astrologiam quidem specularem de substantia sensibili ac sempiterna, Geometricam autem & Arithmeticam nullam substantiam considerare. Et in 13. lib. Metaph. Sum. 2. cap. 1. hoc idem perspicuis uerbis declarat ita scribens. [Mathematicus circa abstracta speculatur, tollendo nanque omnia sensibilia ita speculatur, solum autem dimittit quantum, & continuum, hoc est uel lineam uel superficiem uel corpus & passionem eorum, prout quanta & continua sunt, non prout aliquid aliud speculatur.] Hactenus Græci & ipse Aristot. Quæ sententia nobis quidem sit uerisimilior atque probabilior. Primum enim talis est modus abstrahendi in scientiis, qualis est modus definiendi, ut innuit Aristot. in 6. Metaph. tex. 2. Sed in definitionibus Mathematicis nulla fit mentio, nullaque ratio habetur ullius materie uel substantiæ, ut per se clarum est consideranti omnes definitiones Mathematicas, ergo Mathematicus abstrahit quantitatem ab omni materia & substantia: quid enim aliud est abstrahere unum ab alio, quam considerare unum non considerando aliud? Deinde Aristot. in 2. Physicor. tex. 19. ostendit Mathematicum abstrahere a materia sensibili propterea quod definitur par impar, triangulum & alia eiusdem generis absque materia sensibili: sed in definitionibus eiusmodi rerum, sicut non apparet materia sensibilibus, ita nulla profertur materia uel substantia cernitur: ergo Mathematicus sicut a materia sensibili, ita ab omni substantia quantitatem abstrahit. Postea, affectiones quæ a Mathematico demonstrantur de quantitate, non ei conueniunt in ordine ad substantiam, sed per se, ut esse diuisibilem, commensurabilem, proportionabilem, æqualem, uel inæqualem: similiter triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, sphaericum non posse tangere planum nisi in puncto, & alia eiusdem generis, quæ sine ullius substantiæ respectu per se spectantur in quantitate. Quare Mathematicus ad eas res demonstrandas non indiget considera-

C A P. XVIII.

Altera sententia est Græcorum, qui censent a Mathematico considerari nudam quantitatem segregatam ab omni materia & substantia. Themist. in 3. Physic. super tex. 71. ita scribit [ideo Mathematica dicitur ex abstractione, quoniam ab ijs quæ cernuntur in corporibus naturalibus, abijunguntur, & ipsæ per se dimensiones ipsorum continuum æstimatur atque spectatur.] Idem in 1. de Anima super text. 17. sic ait. [In omnibus quæ Mathematici contemplantur, naturales affectiones a conspectu sua reijciunt, solas uerasque magnitudines & nuda atque inania spatia considerant; finendis his neque materiam neque naturalem qualitatem adiungunt.] Idem in 3. de Anima super tex. 35. hæc habet [Mathematici ad solam quantitatem spectant, & in contemplationem suam spatia ipsa mera inaniaque & confinia corporum tantum adhibent. Ex eo fit ut inter Mathematicas disciplinas Geometria & Arithmetica abesse a materia naturali longissime uideatur, utpotè in quibus demonstratione sine aliqua materiæ mentione procedat, quamobrem neque suppetias a sensu desiderant, quæ neque materiam ullam requirunt. At Musica, Perspectiua, Astronomia, quanquam & hæc conantur remouere materiam atque sensum, non tamen æquè id possunt, sed a sensu proficiunt, & in sensum definiunt.] Hoc idem docet & pulcherrimè tractat Simplicius super 3. de Anima explanando tex. 35. Vide etiam Philopontum in 2. Physic. super tex. 18. ubi ait nudam quantitatem, perinde ac si per se subsisteret, a Mathematico considerari sine omni substantia. Omnes denique Græ-

corum sententias pro batur quantitate Mathematica ab omni substantia esse abstracta. **Q**uinq; omnibus probatur quantitate Mathematica ab omni substantia esse abstracta.

Præclara
sunt Them.
de Mathematica
abstractione
quantitatis
ab omni sub-
stantia.

Idem sen-
tiant Sim-
plic. & Phi-
lopon. quin
etiam ipse
Aristot.

tione vilius substantiæ, non enim quantitas est diuisibilis ex eo quia est in substantia, ne que triangulum habet tres angulos æquales duobus rectis, nec linea recta tangit circum in puncto, quia insit in aliqua substantia; similiter etiam non conuenit quantitati tantum locum occupare, in ordine ad substantiam; sed per se, vt in cubo demonstrat Aristot. 4. Physic. tex. 76. Imò, quædam non videntur posse conuenire quantitati in ordine ad substantiam, quemadmodum continuū esse diuisibile in infinitum; nam si subiectum quætitatis, vt prioris sententiæ principes existimant, est substantia composita, perspicuum est repugnare quantitati, prout est in substantia composita diuisi in infinitum: forma enim substantiæ neque diuisionem neque accretionem in infinitum fieri in quantitate sibi coniuncta villo modo patitur. Ad extremum, si Mathematicus, vt sæpe a nobis dictum est, neque essentiam, neque existentiam, neque proprias & reales causas tum quantitatibus tum affectionum eius considerat, quid ei opus erit ad cõtemplationem tractationemque suarum demonstrationum, vllam substantiæ considerationem adhibere? Verum de his satis. Deinceps an quadratura circuli sit possibilis disquiramus.

De Quadratura circuli an sit scibilis vel possibilis.

C A P. XIX.

Libet hoc loco, quasi a recto doctrinæ cursu descedentes, ad amænã quandam contemplationem paululum diuertere, hoc est de quadratura circuli, sit possibilis necne, disputare. Cuius rei inuenda est inquisitio, difficilis explicatio, cognitio autem cum ad alia, tum ad multorum locorum Aristot. intelligentiã perquam utilis. Circulum autem quadrare conati sunt apud veteres, Antiphõ, Bryso, & Hippocrates Chius, quorum meminit Aristot. 1. Physic. tex. 11. 1. Poster. tex. 23. & 1. Elenchorum cap. 10. Apud recentiores autem Orontius Finæus, qui, si quàm multa docere atque demonstrare aggressus, atque pollicitus est, tam multa præstare ac

A perficere potuisset, immortalem sanè gloriam fuisset consequutus. Horum omnium de quadratura circuli demonstrationes, Ioan. Buteon uno libello diligenter collegit; earumque demonstrationum vitia & errata, subtiliter & accuratè patefecit. Nos primum, videamus quid alij senserint de Quadratura circuli: tum, doceamus quadraturam circuli possibilem atque scibilem esse; postremò, rationes contrarias, quæ videntur nobis aduersari, dissoluamus.

Nonnulli putant non posse quadrari circum, propterea quod Aristot. 7. Physic. tex. 21. & 30. videtur ponere pro absurdo ut recta & circularis linea sint inter se æquales: Auer. in 7. Physic. comment. 29. ait impossibile esse ut quantitates sint inter se æquales, nisi aut rectæ inter se, aut circulares inter se. & 10. Metaph. comm. 10. ait lineam arcualem non posse æquari lineæ rectæ, aut rectam alij non rectæ: & apud Euclidem est communis animi conceptio (quæ sibi mutuo congruunt, ea inter se fore æqualia) sed constat nullum quadratum posse omnino congruere cum circulo aut ei penitus adaptari, nam si rectum congrueret cum obliquo seu curuo, non esset rectum, sed obliquum, aut hoc non esset obliquum sed inderet formam recti. Ad extremum, cum in huius rei peruestigationem, omnibus propè seculis, plurimi atque clarissimi Mathematici summo studio & diligentia incubuerint, nec quicquam adhuc compertum fuerit, desperandum est, hoc in posterum inueniri posse: idque maximo argumento esse debet, huius rei demonstrationem non posse comprehendere, quamobrem Aristot. in categoria Ad aliquid, ubi de Quadratura circuli sermonem habet, loquitur de ea non absolute, sed ex suppositione [si (inquit) est scibilis.] Ab hac opinione non abhoruisse Ammonium Simplicij magistrum, affirmat ipsemet Simplicius 1. Physic. super tex. 11.

E contrario autem Iamblichus (auctore Simplicio in 1. Physic. super tex. 11.) affirmat Quadraturam circuli non modo posse inueniri, sed post Aristotelem, compertam & traditam fuisse a Sexto Pythagorico, Archimede, Apollonio, Nicomede, & Carto. Verùm Simplicius ait 2. supra dictis

Opi. & argumenta eorū qui negant Quadraturam circuli esse possibilem.

Iamblichus dixit Quadraturam circuli a multis iam esse inuentam.

dictis viris non certam huius theorematum demonstrationem, sed instrumentariam tantum quandam eius rationem & constitutionem adinuentam fuisse; non enim id latuisset tandiu omnes Mathematicos. Archimedes certe non perfecte quadravit circulum, nisi forte dicitur quadrasse, vel quia dedit certissimam viam quadrandi, & docuit ea quibus cognitum & comperitis necessariò conficitur Quadratura circuli; vel quia in quadrando circulo proximè omnium accessit ad veram eius rei demonstrationem, ita ut quod deest, perexiguum sit, & cum demonstratio traducitur ad materiam sensibilem, pro nihilo ducatur, & non secus vsurpetur a Mechanicis, ac si esset demonstratio perfecta, & omnibus suis numeris absoluta.

Zimara in suis concordantijs super decimum librum Metaphysicæ; exponens ea verba, quibus Averroes ait lineam ardualem non posse æquari lineæ rectæ, dupliciter inquit Quadraturam circuli posse accipi; uno modo Mathematicæ & secundum imaginationem, altero modo Physicæ & secundum rem; permagnam autem referre utro modo sumpta fuerit; etenim Mathematicæ possibilis est, ut videtur Mathematicis, & Boetio, qui in categoria Ad aliquid, inquit eius demonstrationem esse inuentam, seque eam fuisse explicaturum nisi breviter studere voluisset. Imaginatur enim (ait Zimara) Mathematicus lineam rectam incuruari, & fieri circumferentiam, & contra, ipsam circumferentiam rectificari, ut omni ex parte coarctetur lineæ rectæ. Ac verò Physicæ, & secundum rem, hoc impossibile est; nunquam enim linea recta potest rem ipsa perfecte adptari & congruere circulari; nisi desinat esse recta; & cum æqualia dicantur esse ea quæ sibi inuicem congruunt, nunquam profecto secundum rem quod est circumferentia poterit æquari recto, quare sic impossibile est quadrare circulum. Hac autem distinctione posita, putat Zimara omnes opiniones inter se conciliari posse; nam qui alium circulum posse quadrari, intelligunt Mathematicæ: qui autem negant intelligunt Physicæ: porò hanc distinctionem videtur probare & confirmare Averroes in 7. Physic. comment. 29. ita scribens. [Impossibile est lineas rectas circularibus; aut contra circu-

lares rectis, denique quæcumque non sunt eiusdem speciei, sibi inuicem æquari. Quod autem dicunt Geometra, quod linea recta est brevissima linea omnium quæ duci possunt ab uno puncto ad aliud punctum, dicitur large, & æqualitas dicitur de eis ferè æquiuocè; & similiter hoc quod dicunt quòd circumferentia alicuius circuli est æqualis figuræ polygonæ: & Geometer decipitur in hoc, quia possibile est existimare lineam rectam quæ incuruetur & fiat circularis, & quia hoc accidit in mente, attribuit hoc proprie ipsi Geometer.] Hac Averroes. Neque vero inquit Zimara, incredibile videri debet idem esse possibile Mathematicè quod non est possibile Physicè; cum possit hoc per multos exemplis confirmari; nam motus circulares inter se contrarios esse, & quantitatem augeri & diuidi posse in infinitum; & velocitatem motus infinite intendi & remitti posse (de quo vide apud Aucr. 3. Phys. 60. & 4. Phys. 72. & 1. de Cælo 32.) verum est secundum abstractionem quandam Mathematicam, falsum autem & impossibile secundum rationem & considerationem Physicam. Hactenus Zimara.

Refellit opinio Zimara, & eorum qui negant Quadraturam circuli possibilem esse.

C A P. XX.

Supradicta opinio Zimaræ multis de causis nobis non probatur. Primò, quia putat quadraturam circuli, eò fieri quod imaginemur, aut lineam rectam flecti in curuam, aut hanc dirigi in rectam, cum hoc longissime absit cum a vero, tum a doctrina Mathematicorum; etenim quadrare circulum non est aliud, quàm reperire aream alicuius quadrati parem & æqualem areæ cuiuspiam circuli; non ut inter se congruant & planè coaptentur inuicem; hoc enim non solum impossibile est in quadrato & in circulo, sed etiam in ipsis figuris rectilineis quæ diversa specie continentur; nunquam enim triangulum quadrabit, & congruet cum quadrangulo, aut quavis figura aliis speciei; quippe cum speciei & ratio figuræ consistat in indivisibili;

Opinio Zimaræ aientis Quadraturam circuli esse possibilem Mathematicè sed non Physicè.

uisibili: certum tamen est omnes figuras rectilneas quadrari posse, vt ex 14. propositione 1. lib. Elem. Euclidis, perspicui est, Aequalitas ergo quadrati & circuli in eo est, vt arx utriusque figuræ sint æquæ capaces; sed isti, vt opinor, fallunt, quia idem iudicium faciunt de lineis secundum actum sumptis, atque si accipiantur secundum potentiam, cum tamen permultum intersit; in triangulo enim rectangulo, lateris subtendens angulum rectum, per se, ac secundum actum, minus est reliquis duobus lateribus simul sumptis, vt patet ex 20. propositione primi Elementorum Euclidis: at secundum potentiam est par, ac æquale illis, quia quadratum quod fit ex tali latere, æquale est duobus quadratis, quæ ex duobus reliquis lateribus existunt, vt docet Euclides eodem libro propositione 47. & in amblygonijs, triangulis lateris subtendens angulum obtusum minus est reliquis duobus, facit tamen quadratum maius duobus quadratis aliorum laterum, vt est in 2. Elem. propositione 12: Theon Item Mathematicus in primis nobilis, scribens in primo lib. Almagesti, ubi sermo est de capacitate figuræ circularis, pulchre demonstrat postis duabus lineis æqualibus, una recta, altera circulari, amplio rem aream effici a circulari, quam a recta, sed commemorari in his, superuacaneū ducunt, qui rationibus Mathematicis, vel mediocriter fuerint eruditi. Illud quoque non uacat errore, quod inquit Zimara, quadraturam circuli Physicè impossibilem esse, nequaquam neco Mathematicè; cum tamen contra plane res se habeat; nam & uerisimile est in corporibus naturalibus, vel artificialibus, esse aliquod quadratum per æque capax, atque aliud corpus amplitudine rotunda: & quadraturam Archimedis (vt supra exposuit) in materia sensibili, & in corporibus mechanicis habetur, atque usitatur pro per se facta, & absoluta, quæ tamen ad regulam Mathematicorum, non est exacta. Adde, quòd illa definitio æqualitatis propter quam Zimara negat quadraturam circuli Physicè possibilem esse, non est Physica, sed Mathematica; quippe quæ in communibus animi conceptionibus nunciat ab Euclide: verum germanam illius definitionis intelligentiam nec Zimara, nec quidam alij aduersarij quadraturæ (vt ostendunt

A demus infra) videntur assecuti. Hæc contra Zimaram, vt ibi, *quodammodo* Sed nos possibilem esse Quadraturam circuli, æquodiam demonstrare. Primò, ea, ex quibus Archimedes euclidit Quadraturam circuli, in libro de Diuisionibus propositione 1. non sunt impossibilia: nam quamuis ibi ponit trigonum orthogoniū, cuius unum latus sit æquale peripheria circuli, & neque ab ipso neque a quoquam alio demonstratum fuerit, dari lineam rectam æqualem peripheriæ circuli, tamen Eudocius Ascalonita illam propositionem Archimedis exponens, ait eiusmodi rectam possibilem esse, quin etiam talem aliquam reperiri in natura, a nullo plane dubitari; Lineas item Helicas, per quas Archimedes pulchre quadrat circulum, quis sanæ mentis neget, aut posse reperiri, aut certe effici posse a Deo? nam cum huiusmodi lineas cogitatione depingimus, nihil minus reperiri in his, aut rationi repugnans, aut quod obstat aliquo modo, ut esse nequeat. Deinde, si Archimedes quadrat Parabolam, quæ est area, quam linea recta & curva circumscribitur, cur non circulus etiam quadrari possit? Præterea, si angulo curuilineo (vt est apud Proclum 2. lib. super Euclidem) intuenitur rectilineus maior, & minor, atque etiam par, cur non idem contingere possit in ipsis figuris rectilineis, & curuilineis? Ad hæc si Hippocrates quadrasset omnes lunulas, quas adhibet in sua demonstratione, proculdubio (vt etiam consistunt Mathematici, qui eiusmodi demonstratione redargunt) quadrasset circulum. Atqui si is unam aliquam lunulam quadrasset (vt uere quadrasset) hoc est certissimo argumento, omnes quoque posse quadrari, quippe quam omnium lunularum par ratio, par item facilitas, & difficultas ad quadrandum esse uideatur. His accedit, quòd non minus difficile uidetur quadrare lunulam, quam semicirculum, aut aliam quampiam sectionem circuli; propterea quòd lunula habens utramque lineam curuam, magis est dissimilis figuræ rectilineæ, quam semicirculus, utpote qui saltem alteram lineam rectam habeat. Cum igitur lunula quadrata fuerit ab Hippocrate, quod prohibet etiam semicirculum quadrari posse; eo autem quadrato, totius quoque circuli quadratura

dratura in promptu est. Postremo (ut quo argumento oppugnant aduersarij Tetragonismus, eodem nos ipsum tocatur) si ei set impossibilis quadratura circuli, id sane uisissent clarissimi quique Mathematici, qui ea in re multum elaborauerunt: & non solum a querendo desisterent, sed etiam docuissent, huiusmodi problema esse impossibile, cum est ab ipsis de diametro, quod sit incommensurabilis colla luctulenter explicatum atque demonstratum: sed ad dissoluentas rationes quibus oppugnatur Tetragonismus, veniamus.

Soluntur rationes contrariae.

C A P. XXI.

Rationes autem, quibus Tetragonismus labefactari existimatur, parui negotij est discernere; nam scilicet Aristoteles & Auerroes aut etiam alij, docent, rectum, & curuum inter se comparari, & aequari non posse, loquuntur sane de perfecta comparatione, quae secundum Aristot. 7. Physic. tantum uersatur in ijs, quae specie atoma continentur: Quibus eam remouet etiam a genere, utpote in quo propter magnam differentiarum atque specierum uarietatem, asserat complures aequiuocationes delinere. Vel alio etiam modo haec possunt expediti, posito nimirum duplici genere comparationis, uno secundum similitudinem, quod fit in ijs tantum, quae sunt eiusdem speciei: altero autem secundum proportionem, quod latissime patet, pertinens etiam ad ea, quae sunt diuersorum generum; hanc duplicem rationem comparationis, colligere licet ex ijs, quae scribit Aristot. 2. de Generatione tex. 37. Perfecta igitur aequalitas in ijs tantum est, quae sunt eiusdem speciei; quae enim ita sunt aequalia, sibi inuicem apposita, peribelle congruunt inter se: id quod minime conuenit in quantitates rectas & curuas, quinimo nec in illas quantitates differentium specierum, quales quales fuerint conuenire potest; nunquam enim trigonum cum tetragono, aut pentagono hac ratione congruet; aut plane conformabitur; ergo ut perfectam a-

A qualitatem in recto, & curuo non ponimus, ita aliquam uim, & rationem aequalitatis in ipsis reperiri posse affirmamus: ut spacio quod circulus continet, par & aequae capax spaciū a quadrato effici ualeat. Non enim hoc loco uerba facimus de paritate linear rectae & curuae perfecta secundum actum, sed secundum potentias huiusmodi linearum. Potentia uero linear quae nā sit, nonimus ex 2. lib. Elem. Euclidis. Porro, illa definitio aequalitatis, [Equalia esse quae sibi mutuo congruunt.] Non sic traditur ab Euclide, sed potius & conuersio. [Quae sibi mutuo congruunt, ea sunt inter se equalia.] Quo modo sicut pra haec seu definitio, seu potius communis animi conceptio, uincit se, & absolute uera est, neque aduersatur quicquam nostrae sententiae: sin autē enuntietur, quemadmodum aduersarij uolunt, accipi debet de perfecta aequalitate, quae est in his tantum, quae subiecta sunt eidē speciei. Quod si contendant in hac definitione aequalitatis, magnam uim esse ad tollendum tetragonismus, profecto ex ipsa pari ratione ego concludam, neque trigonum neque pentagonum, neque ullam aliam figuram rectilineam quae specie modo differat a tetragono, quadrari posse; neque enim huiusmodi figuris accomodari potest illa definitio aequalitatis, quod qui non uidet quam sit absurdum, is plane rudis, & ignarus est disciplinae Mathematicae. Argumentum peccatum ex auctoritate eorum, qui cum diu multumque laborauerint in demonstrando hoc problema, tamen adhuc perfectam demonstrationem non perciperint, non modo nobis non aduersarij, sed et retorqueri posse in aduersarios paulo supra explicauimus. Verum haec sit satis de Tetragonismo: in quo declarando aliquanto longius prouecti sumus, ut aperiremus ijs, qui dant operam Philosophiae, quid ea de re sentiendum sit, ne forte quisquam a uero abducatur, captiosis quorundam deceptorum argumentis.

D Illud autem nō est hoc loco praetercundum, recte Alexandrum dubitare (ut Simplicius refert) num tetragonismus per sectiones, quem Aristot. nominat 1. Phys. tex. 11. sic Hippocratis; is enim nō per sectiones, sed per lunulas quadrabat circulum,

Ium, ut ipsemet Aristot. auctor est in 1. A
Elench. cap. 10. quantum vero inter lunu-
lam, & sectionem interit, notum est non
modo imbutis, sed etiã tinctis modo Geo-
metria; quare vel ad alium referendus est
hic Tetragonismus, cuius demonstratio nõ
peruenit ad nos, vel nomen sectionis pos-
situm fuit ab Aristot. pro uocabulo lunulæ,
fortasse, quod Hippocrates non solum lu-
nulis, sed multis quoque circuli sectioni-
bus utatur in sua demonstratione. Verum
illius demonstrationis uis, atque robur,
non in sectionibus circuli, sed in lunulis
collocatum est. Circumfertur etiam quid-
dam libellus nomine Campani in quo au-
ctor illius, per sectiones circuli conatur
ostendere quadraturam eius. Primum di-
uidit peripherium circuli in quatuor par-
tes æquales, tum assumens proportionem
circumferentiæ ad diametrum traditam ab
Archimede, perinde ac fuisset certa, &
comperta, ponit quatuor lineas rectas pa-
res illis quatuor peripheriæ partibus, ex
quibus conflatum quadratum putat fore
par illi circulo, cuius peripheria quadripar-
tito diuisa fuerat. Quæ demonstratio tot
erroribus scætat, ut recte opinetur Buteon
eam non esse Campani, qui fuit clarissi-
mus Mathematicus, sed ab aliquo Geo-
metriæ indocto, quo sibi maiorem legenti-
um gratiam promeretur emissam, at-
que euulgatam fuisse nomine Campani.
Alexander autem scribit existimasse quos-
dam, propterea quod comperissent eisdem
numerum esse circulearem, & quadratum,
ut uiginti quinque est numerus circularis,
quia ab eodem in idem procedens termi-
natur: est item quadratus, quoniam fit ex
ductu quinarij in se, in circuli quoque ma-
gnitudinibus se inuenisse quadratum. Sed
hæc demonstratio (inquit Alexander) non
ducit ex principijs geometricis, sed arith-
meticis, neque necessarium est quidquid
reperitur in numeris etiam reperiri in ma-
gnitudinibus: Etenim inter quoscunque
numeros reperitur rationalis proportio,
quæ tamen inter quascunque magnitudi-
nes, ut v. g. inter diametrum & costam,
non inuenitur. Verum Simplicio incre-
dibile uideretur fuisse aliquos, qui tam pin-
gui, & rudi demonstratione uterentur ad
quadrandum circulum; sed forte uerissimi-
lus esse, nonnullis, cum uidissent in nume-

ris eundem simul esse quadratum, atque
circulearem, uenisse in mentem ut quære-
rent etiam in magnitudinibus quadratu-
ram circuli. Atque hæc dicta sint de quan-
titate secundum Mathematicam eius con-
siderationem. Restat ultima quantitatis
consideratio, quæ est Physica, secundum
quam explicanda est illa apud Philosophos
percelebris quæstio de Maximo &
Minimo.

De Maximo, & Minimo.

C A P. XXXI.

Q Vonia supra demonstratum fuit,
quantitati ea ratione ut quantitas
est, non repugnare eam vel auge-
ri uel diuidi in infinitum; nunc uidentum
est, an idem quoque conueniat in quanti-
tatem naturalem; an potius quantitas re-
rum naturalium habeat certos præfinitos-
que magnitudinis & paruitatis fines, quos
natura transire nequeat. Hanc quæstio-
nem ferè in scholis nuncupant de Maxi-
mo & Minimo, & disputant an detur Ma-
ximum & Minimum in rebus naturalibus.
C Quo autem dilucidius explanentur, & fa-
cilis percipiantur ea quæ sunt a nobis tra-
ctanda, diuidemus hanc quæstionem in duas
partes, in priori, quædam prædocebimus
ad intelligentiam quæstionis perutilia; in
posteriori, exponemus nonnullas propo-
sitiones, in quibus proponitur quæstionis ex-
plicatio continetur.

Primò, sciendum est olim apud Philo-
sophos Latinos in tractatione huius quæ-
stionis fuisse admodum usitata hæc quæ-
tuor uocabula, Maximum quod sic, Mi-
nimum quod sic, Maximum quod non,
Minimum quod non. Appellabant Maxi-
mum quod sic, terminum quantitatis sub
qua res naturalis esse potest, & non sub ma-
iori, ita ut attingere quidem possit illum
terminum, transire autem non possit. Mi-
nimum quod sic, dicebatur terminus quan-
titatis sub qua res potest esse, sed non sub
alia ulla minori. Maximum quod non,
uocabatur terminus quantitatis, sub qua
res non potest esse, sed bene sub quacun-
que maiori, modo non transeat modus ma-
gnitudinis, quem supra diximus maximum
quod

*Quid sit
maximum
quod sic, mini-
mum quod
sic, Maxi-
mum quod
non, & mi-
nimum quod
non.*

quod sic; & hoc modo dicebatur, quoniam A
versus paritatem, erat maximum eius quan-
tatis sub qua non potest esse res. Minimum
quod non erat terminus quantitatatis sub qua
res non potest esse, sed bene sub minori, mo-
do non excedat terminum paritatis quem
supra uocauimus Minimum quod sic, & di-
citur hoc nomine, quia est Minimum eius
quantitatis, sub qua non potest esse res uer-
sus magnitudinis excessum. Hec olim ut di-
xi a Philosophis Latinis, sicut alia multa,
nimis horride & obscure dicebatur. Quo-
circa dicendi obscuritas rerum difficultati
adiuncta, mirum in modum augetur discendi
la bore. Verum quia hæc iam exoleuerit, negligi
possunt sine ullo Philosophiae detrimento.

*Maximū
& Minimū
in quibus
rebus
possentur.*

Deinde, Maximū & Minimum licet pro-
priè sint in quantitate, hoc est in magni-
tudine & multitudine, tamen etiā transferuntur
ad alia multa, quæ induunt ratione ali-
quam quantitatatis, cuiusmodi sunt pondera
mensura, & in potentius magna vel parua
virtus; in motu uelocitas & tarditas, in tē-
pore longū & breue, in qualitate intensum
& remissum, deinde in perfectione magnū
& paruum metaphoricè sumpta.

*Maximū
& Minimū
dicuntur
vel positiuè,
vel
negatiuè.*

Postea, Maximum & Minimum duplici-
ter accipi possunt, vel positiue vel negati-
uè; dicitur positiue Maximū, quod est ma-
ius omnibus alijs, & Minimum positiuum,
quod est minus omnibus alijs. Dicitur au-
tē negatiue Maximum, id quo non est aliud
maius; potest tamen esse aliud ei æquale;
Minimum etiā negatiue dicitur id quo non
est aliud minus, potest tamen aliud esse ei
æquale secundum paritatem. Itaque Maxi-
mū positiue excludit maius & æquale, Ma-
ximū autē negatiue, excludit quidē maius,
sed non æquale. Idēque cōtingit in Minimo.

Præterea, Maximum & Minimum possunt
considerari dupliciter, vel absolute, ut qua-
ratur an in mundo sit aliquid Maximū om-
nium aut Minimum; vel definite secundum
vnamquamque speciem rerum, ut an in spe-
cie humana sit maximus homo & minimus
homo; atque hoc modo potest quaestio tra-
ctari tripliciter, primum in uisibilibus, tum
in elementis, deinde in mixtis inanimatis.

Ad hæc, dupliciter aliquid potest termi-
nari secundum magnitudinem; uno modo,
intrinsicè, quia secundum naturam suā pos-
sedit talem terminū magnitudinis, quem na-
turaliter non potest excedere. Altero modo

extrinsicè, quia non ex se, sed extrinsicus
terminatur, & prohibetur maius effici, uel-
ut si dolium sit plenum uino, illud uinum
quatenus existit in dolio non potest amplius
augeri, prohibente ipso dolio, a quo deter-
minatur & continetur; quamuis per se pos-
sit esse maius.

Dupliciter etiam considerari potest Ma-
ximum & Minimum, vel in re quæ per se
existit, vel in re quæ inexistit in alia; qua-
ri enim potest an possit dari minima aqua
per se existens, & an possit dari minima a-
qua inexistens alij, hoc est an possit dari mi-
nima pars aquæ.

B Postremò, duplex est accretio, una ui-
uentium propria, quæ efficitur ab anima, *Quot mo-
dis fiat ac-
cretio.*
ex alimento, vi caloris naturalis; Altera,
quæ reperitur etiam in non uiuentibus, quæ
fit tripliciter: Vno modo intrinsicè per ra-
refactionem, quo modo aqua & aer & alia
corpora calefacta atque rarefacta euadunt
ampliora: Altero modo extrinsicè per so-
lam appositionem, ut si terræ adiungas ter-
ram, & aquæ aquam: Tertio modo per ge-
nerationem, ut ignis augetur suppositis ei
liguis: ex ipsis enim gignitur nouus ignis,
qui priori coniunctus uidetur eum ampli-
ficasse. Atque hæc quidem nunc prædicere
uoluimus, quibus expositis, ad explanandā
quaestionem propositam commodius ingre-
diemur. Cuius quaestionis explanatio, in
decem propositionum proximè sequentiū
explicatione, tota continetur.

*Ponuntur nonnullæ Propositiones, qui-
bus explicatur quaestio de Ma-
ximo & Minimo.*

C A P. XXIII.

D Prima propositio, est actu in mundo
aliquid maximum secundū magni-
tudinem, ut primum calum omnia alia
continens, & nullū aliud corpus extra se ha-
bens. Est etiā actu aliquid minimum
secundum paritatem vel positiue vel negatiue;
nam si non esset aliquid minimum saltē ne-
gatiue, sed quocumque paruo dato, semper
aliud minus existeret; oporteret infinitam
esse actu multitudinem rerum, quam non
posse actu reperiri, supra fuit demonstratū.

II. Propositio, in qualibet specie rerum
natu-

In qualibet specie rerum naturalium esse maximum & minimum.

naturalium datur Maximum & Minimum. A hæc probatur tripliciter. Primò, quia natura & forma cuiuslibet rei naturalis, virtus itè & potentia, denique actiones & motus, omnia in quâ hæc, sunt naturaliter definita & determinata, quomobry necesse est etiã quantitãtẽ quã propter illa tria datur rebus naturalibus, definitã & determinatã esse; quod declarans B. Thomas in 1. par. q. 7. art. 3. ita scribit. [Omne corpus naturale aliquam formã habet determinatã: cum igitur ad formã substantialem consequantur accidentia, necesse est ut ad determinatã formã consequatur etiã determinatã quantitas; unde omne corpus naturale habet determinatã quantitãtẽ in maius & minus.] Deinde, videmus esse rei naturalis admodum variari secundum variationem quantitãtis in maius & in minus; cum igitur esse cuiuslibet rei sit determinatũ, non poterit quantitas rei naturalis indeterminate variari, sed erunt certi termini magnitudinis & parvitãtis, intra quos tantum potest conservari esse rei naturalis. Postea, idem perspicuum fit si consideremus omnes species rerum naturalium; in qualibet enim specie reperiemus præfinitã magnitudinem & parvitãtẽ, quam nunquam excellent individua illius speciei, v. g. homo nunquam attingit magnitudinem cypressi, nec diminuitur ad parvitãtẽ formicæ; & mus nunquam pervenit ad magnitudinem elephanti, nec ad parvitãtẽ pulicis. Postremo; [Natura (vt inquit Aristot. 1. de Gener. animal. cap. 1.) vitare solet infinitum, infinitum autem sine caret, natura autem in omnibus finem querit.] & in 8. Physic. tex. 15. ait, nihil eorum quæ natura sunt esse indeterminatũ & inordinatũ. Et vulgata est Philosophorum sententia, naturam esse determinatã ad m̃m. Vide quæ in hanc sententiam scribit Commentator 6. Physic. commento 91. & in 8. Physic. commento 62. cuius verba hic non ascribimus, nisi ubi non maximum opus est, longiores simus. Quis autem sit præcisẽ terminus magnitudinis & parvitãtis in qualibet specie rerum naturalium, propriè cognoscere, difficultissimum est, ne dicam impossibile, nam quemadmodum facile est assignare magnitudinem vel parvitãtẽ ad quam non potest pervenire homo, ita difficile est assignare certam ali-

quam magnitudinem & parvitãtẽ, ad quam præcisẽ pervenire potest, & non ultra progredi.

III. Propositio. In viventibus est certa & definitã magnitudinis ratio versus utrumque extremum, ut neque ad quantũcumque molem crescere, neque sub quantãnis parvitãte constare queant. Hoc probari potest tũ multis & illustribus testimonijs Aristotelis, tum etiã rationibus. Aristoteles 1. Physicorum tex. 36. sic ait [impossibile est animal, vel plantã, quantãcumque esse secundum magnitudinẽ & parvitãtẽ, neque eorum partes.] In libro 2. de Anima tex. 4. 1. ita scribit. [Omniũ natura constantium, terminus est, & ratio magnitudinis & augmenti.] In 4. lib. de Genera. animalium cap. 4. hæc habet. [Percipiendi cuiusque animalis, certa est magnitudo, tum ad maius, tum ad minus, quem terminum non supergrediuntur vt vel maiora vel minorã eadant, sed in medio magnitudinis spatio excessum defectumve inter se capiunt.] Denique apud eundem Aristotelem in 7. lib. Politicorum c. 4. sic est scriptum. [Sed vt exterarum rerum, animalium, stirpũ, & insententorum, sic civitatis mensura quædam est & modus; horum unumquodque nec si valde exiguum sit, nec si excedat magnitudinẽ, vim suã retinebit, sed modo prorsus naturam amittet, modo in statum incommodum delabatur. Etenim navigium prorsus non erit, nec si unius palmi sit, nec si pateat stadijs duobus, sed ad quãdam magnitudinẽ progressum, modo propter exiguitãtẽ, modo propter exuberantiã, incommodam navigationem efficiat.] Hæc Aristoteles. Potest etiã idem probari his argumentis. Primò, quia ipsa augmentatio per quã acquiritur quantitas viventium, est determinatã; tum quia est motus naturalis habens in rebus corruptibilibus determinatũ terminũ ad quem; tum etiã quia est operatio proficiens a virtute augmentatiã, quam sicut aliam quãlibet virtutem naturã, necesse est determinatã esse. Deinde, omnium instrumentorũ est definitã magnitudo & parvitã, ut ait Arist. in 1. & 7. lib. Politicorum, idque demonstrat experientia, non enim quantãlibet secundum magnitudinẽ & parvitãtẽ, aut terra, aut navis, uti possumus ad secundum vel navigandum; idemque evenit in alijs instrumentis,

Clarissima testimonio Aristotelis de maxima & minimo quod est in viventibus.

Omnium et viventium terra & navis est magnitudo.

strumentis, sed corpora animata sunt instrumenta ipsius animæ, sicut ait Aristot. in 2. de Anima tex. 37. & id sanè declarat definitio animæ, est enim Anima actus corporis organici: oportet igitur determinatam esse omnium corporum animatorum magnitudinem atque paruitatem.

III. Propositio. In elementis est determinata magnitudo extrinsecus; nãque magnitudo eorum describitur ac determinatur & a celo, a quo continentur omnia, & a mixtis, quorum sunt partes, & ratione materiæ primæ; cum enim materia totius uniuersi finita sit & habeat determinatam molem, nequaquam permittit magnitudinem elementorum indefinitam esse.

V. Propositio. Elementa possent ex se nisi aliud oblatret, indefinitè augeri, vel per additionem, uel per generationem; hoc per se clarum est, & docetur ab Aristot. in 2. de Anima tex. 41. etenim si aquæ apponeretur aqua in infinitum, quis non uidet fore, ut moles aquæ cresceret in infinitum? aqua enim quæ adiungitur, quantitas fuerit, nihil planè officit præexistenti aquæ, & quæntiam quo maior est aquæ moles, eo fortior & potentior existit ad agendum, & ad seipsam conferuandam: similiter tandiu ignis augeri potest, dum ei apponuntur ligna, nec ignis augeri desinet nisi defuerit combustibile. Nam quod quidam dicunt, dari posse maximum aliquem ignem, cui si flupa subiecteretur, aut eam non combustum iri, ne uidelicet euaderet ignis maior maximo, aut si combureretur, necessarium fore ut quantus est ille ignis nouus, qui è flupa gignitur, tanta pars præuillètis ignis alibi corruptatur: hoc inquam adeo non dico falsum, sed etiam ridiculum & fatuum est, vt planè indignum sit refutatione.

VI. Propositio. Variatio quantitatis secundum magnum & paruum, quæ fit per condensationem & rarefactionem in elementis, est intrinsecè determinata. Hoc manifestum est. primo ex eo quia rarefactio & condensatio elementi non fit sine alteratioe eius corruptiua; sicut igitur alteratio & corruptio elementi determinata est, ita rarefactionem & densationem oportet esse determinatam. Tum, experientia clarè demonstrat aerem seu uaporem, cum nimium densatur, uerti in aquam, si autem nimium rarefacatur, mutari in ignem, similiter

Aquam densatione terrefcere ac lapidescere, rarefactione autem uerti in uaporem & aerem. Postea, si talis uariatio quantitatis esset indeterminata, nihil prohiberet ignè effici tam densum quàm est terra, & hanc tam raram, quàm est ignis, quod sane remotum est a uera ratione, tum ob alia, tum ob id quod raritatis comes est leuitas & calor, densitatis autem, grauitas & frigus; non potest autem in terra tanta esse leuitas & caliditas, quanta est in igne, nisi terram appellemus ignem.

VII. Propositio. Elementa intrinsecè determinant sibi certam paruitatem. Hoc fere omnes communiter sentiunt, & dicunt & probari ac persuaderi potest ipsidem plane rationibus, quibus supra fuit confirmata secunda propositio. Verum ego non uideo, cur probari non possit opinio Scoticarum affirmantium, elementum, licet extrinsecè, hoc est propter ambientis, & aliorum corporum repugnantiam, subsistere nequeat sub quacunque paruitate, tamen intrinsecè, & ex natura sua, non exigere determinatam paruitatem, sed posse sub quantumuis parua quantitate existere. Cur enim determinata paruitas requiritur in elemento? an propter materiam? sed quantitatis determinatio est a forma; & cum materia sit incorruptibilis, non est timendum, ne ob quantumlibet paruitatem aliquid mali ei accidat. An ob ipsam quantitatem? at quantitas cum sit infinite diuisibilis, ex se non habet minimum. An propter formam substantialem elementi? Sed hæc cum immediate sit in materia prima comes quantitatis, & primarum qualitatum, induit in hoc conditionem materiæ ac quantitatis. Et si calor ex se non habet minimum ratione intensiõis, uel remissionis, cum enim generatur per motum, non potest assignari in eo prima uel minima pars, sicut nec in motu, cur intrinsecè & ex se habere debet minimum ratione intensiõis? quod si hoc uere concluditur de calore & qualibet primo qualitate, uere itidem concluditur (nisi fallor ego) de forma substantiali elementi, præsertim si ea sit intensibilis & remissibilis (vt quidam putant) secundum intensiõem, & remissionem primarum qualitatum. Deinde, cogitetur portio aliqua materiæ minor ea paruitate,

An elementa ex se & intrinsecè, exigant certam & definitam paruitatem.

Accretio Elementorum quæ fit per additionem uel per generationem potest fieri in infinitum.

Per rarefactionem & condensationem non possunt elementa in infinitum augeri.

quam elementū dicitur intrinsecē sibi determinare, & applicetur ei ignis, aut producat in ea calorem & formā ignis, aut non; si producat, ergo ignis non determinat sibi certam paruitatē, ostensum enim est infra paruitatem quæ ponebatur minimū ignis, reperiri posse formam ignis: si non producat, cur? namque cum tota materia prima sit unius rationis, quælibet pars eius sicut per se est materia prima, ita per se est in potentia proxima ad qualitates & formas elementares: ex qualibet igitur particula materiæ primæ quantumvis parua, si applicetur ei agens, potest produci qualitas & natura elementis, non aliter quam ex quavis alia parte materiæ. Ad hæc, non datur (de quo sanè conuenit inter omnes) minimum aquæ inexistēs. Homogenea enim (ut Aristoteli innuit in lib. de Sensu & sensibili cap. 3.) non diuiduntur ad minimum. Etenim cum forma aquæ unius rationis sit in omnibus suis partibus, & ipsa sit extensa secundum extensionē quantitatis, sicut non potest assignari minimum quantitatis inexistens, quia illud erit continuum diuisibile in partes, quarum quælibet erit minor illo minimo, ita non potest assignari minimū aquæ, quia quodcumque ponetur, erit continuum habens partes, quarum quælibet est aqua; natura igitur aquæ non requirit certā paruitatem, sed in qualibet potest esse, siue per se existendo siue inexistendo alij: nā quod in qualibet paruitate non possit per se existere, hoc non accidit propter ipsius aquæ naturam, alioquin semper accideret, siue aqua per se, siue in alio existat; sed accidit ob repugnantiam ambientis, & aliorū quæ non permittunt aquā sub qualibet paruitate posse conferuari. Potest igitur satis probabiliter dici ac defendi, elementa intrinsecē non habere vel exigere determinatā paruitatem, sed tantum extrinsecē, quia nimirum nisi sub certa quadam quantitate non possunt obseruari, corruptentibus ipsa externis contrarijs. Et quoniam hæc sententia placet Scoto, perpendi etiam possunt ra-

tiones quas ad eam probandam ponit in 2. Sen. distin. 2. q. 9.

VIII. Propositio, de mixtis inanimatis idē dicendū quod de elementis & uiuentibus dictū est. Si enim mixtum inanimatū fuerit penitus homogœneum, ut aurum, eadē planè ratio erit eius quæ elementis. Si autem fuerit eterogœneum, ut magnes vel aliud quidpiam, non erit in hoc ab simile rerum uiuentium.

IX. Propositio, de partibus quæ inexistunt suis totis, ita dicendū est: si sunt dissimilares ut manus & pes, habet determinatum maximum & minimum; alioquin nec ipsa animalia haberent, quippè quæ ex illis proximè consistit; & cum eiusmodi partes sint instrumenta operationum animalis, oportet eas habere determinatam magnitudinem: sin autē fuerint partes similes, ut caro, non potest in eis dari minimum inexistens, nec sic habent determinatam paruitatem, velut paulò ante ostensum est sub finem septimæ propositionis.

X. Propositio. Tribus hijs cognouerūt Philosophi maximum & minimum in qualibet specie rerum naturalium. Primum experientia, nam in qualibet specie cernebant statui posse certam paruitatem & magnitudinem, ad quam nunquam pertingit indiuidua illius speciei. Deinde, ex operatione, namque uidebant operationem & esse cuiuslibet rei, insigniter admodum variari, uariata eius quantitate. Postremo, exemplo & similitudine rerum artificialiū. Etenim ars utitur instrumentis determinatæ quantitatis, nec per quantumuis aut magnum aut paruum instrumentum, potest opus suum perficere. Porro, aut nunquam aut perquam raro contingit, ut res naturales attingat suum maximum & minimum. Si enim facta minima mutatione, ad interitum laberentur, hoc igitur periculum detritans natura, non permittit res naturales peruenire ad maximum & minimum, ne in certum discrimen adducantur. Verum hijs & quaestiois & libri, hic finis esto.

Quib. vijt Philosophi cognouerūt esse Maximum & Minimum in ceteris rebus naturalibus.

D E L O C O

LIBER VNDECIMVS.

Ratio & ordo doctrinæ poscit, ut post quantitatem agamus de loco. Etenim res naturales, præsertim caduca ac mortales, statim atque habent quantitatem, necessitudo locum aliquem occupant. Sicut enim esse diuisibile, est passio quantitatis ei conueniens absolute; sic etiam occupare locum, & habere situm est passio quantitatis conueniens ei in ordine ad aliud. Licet autem corpus naturale propter quantitatem sit in loco, in hoc autem vel illo loco, est propter qualitates motiuas. Terra enim & ignis sunt in loco, quoniam habent quantitatem; est autem ignis in loco sursum propter leuitatem, terra autem in loco deorsum propter grauitatem. Verum, de loco hæc tractanda sunt hoc libro: Primum enim, explicabimus proprietates loci, non quidem omnes quas tradit Arist. 4. lib. Physic. tex. 30. sed præcipuas tantum, quæ sunt quinque, Contingere locatum, Trahere ipsum ad se, Conseruare ipsum, Dare motui locali unitatem, distinctionem & specificationem, Denique esse immobilem. Deinde, inuestigabimus quomodo locus sit immobilis: Postea, resellemus sententiam Galeni & Philoponi, qui sequuti veteres Philo'sophos, existimauerunt locum esse interuallum quoddam longum, latum, & crassum: Ad hæc agemus de loco cæli: Ad extremum disputabimus an si esset uacuum, posset per ipsum fieri motus localis in tempore; nam si posset fieri, vel locus non esset superficies corporis continentis, vel certe motus localis posset fieri sine loco. Illud autem lectorem præ-

monere uolumus, quotiescumque uiderit in hoc libro citari textus Aristot. non citando librum unde illi deprompti sint, intelligendum esse eiusmodi textus omnes esse ex 4. lib. Physicorum, in quo Aristoteles a principio libri usque ad tex. 30. agit de loco. Sed iam ad exponendas loci proprietates aggrediamur.

Explicantur quinque proprietates loci, quæ sunt continere locatum, trahere ad se, conseruare, dare unitatem & distinctionem motui locali, & esse immobilem.

C A P. I.

Prima proprietas loci est continere locatum. Quatuor autem ob causas potest unum corpus indigere alio a quo contineatur. Primo ut ab eo figuretur & formetur, sicut aqua figuratur a uase. Tum, ut conseruetur ab eo, sunt enim quædam loca salubria, alia uero insalubria. Deinde, ob dispositionem & ordinem secundum quem corpora minora & ignobiliora debent contineri a corporibus maioribus, superioribus, & perfectioribus. Postremo, ob dependentium quæ est inter patiens & agens, motum & mouens; nam patiens & mobile continetur ab agente & mouente. Ob has omnes causas elementa continentur a cælo. Nam cum per se nullam habeant certam & definitam figuram, ut dicitur 3. de cælo 67. extrinsecus accipiunt figuram rotundam, nempe a cælo; similiter cum sint caduca & mortalia, reguntur & conseruantur a

Quatuor ob causas unum corpus continetur ab alio, ueluti elementa a cælo.

*Cur cali a-
lij continen-
tur ab a-
lijs.*

*An locus cō-
tineat.*

*Triplox cō-
sideratio su-
perficiei.*

calo: præterea quoniam sunt minora & dignitate inferiora, merito subiiciuntur illi: postmodò, quoniam cælum habet se mouens & agens, elementa uero tanquam materia quæ mouetur & patitur, recte se habet, vt cælum contineat, & elementa contineantur. Quoniam autem in calis, alij continentur ab alijs, tamen id non accidit propter duas priores causas. Vnusquisque enim orbis per se habet propriam figuram, & cum sit incorruptibilis, non indiget alterius conseruatione, sed id contingit ob duas posteriores causas. Quoniam enim orbis alij sunt maiores, alij minores, & alij mouent, alij uero mouentur, hinc fit vt alij contineantur ab alijs. Primum autem cælum a nullo continetur, quia nulla subest causa earum quas commemorauimus, cur debeat contineri ab alio. Dicitur autem improprie locus vt locus est, continere; nam cum superficies locati, & superficies quæ est locus, simul (vt dicitur tex. 35.) & omnino pares inter se sint, non potest una continere aliam; unde Aristot. quamuis recensens proprietates loci, dixit locum continere, tamen id postea quasi corrigens, definiens locum, non dixit eum continere, sed esse terminum corporis continentis. Superficies enim potest considerari tripliciter, vel per se seorsum a corpore, quomodo plerunque consideratur a Mathematico, & definitur magnitudo habens longitudinem & latitudinem sine profunditate; vel vt est extremitas corporis, & terminus ipsius; nam sicut linea punctis, & superficies lineis, ita corpus terminatur superficie; vel vt est terminus corporis non cuiuslibet, neque absolute, sed prout est terminus eius corporis, quod continet aliud corpus; ita vt per ipsam corpus cuius est, tangat & contineat aliud; & sic dicitur superficies esse locus. Non ergo locus per se continet, sed prout est terminus corporis continentis, dicitur etiam ipse aliquo modo continere. Atque hinc soluitur dubitatio quædam. Videntur enim prima & secunda proprietates loci traditæ ab Aristotele pugnare inter se. Si enim locus continet locatum, quomodo est æqualis illi? nam omne continens, maius est contento. Cui facile occurritur. Nam locus per se non continet, sed ratione eius

A corporis cuius est superficies, quod proculdubio maius est quàm corpus locatum. Nam licet concaua superficies orbis lunæ, & connexa superficies ignis, sint æquales inter se, nec vna possit dici continere aliam, tamen cæli lunæ, & continet igne, & maius est igne.

Secunda proprietates loci, est trahere locatum ad se. Hanc proprietatem nusquam expresse ponit Aristot. sed videtur innuere eam tex. 4. scribens, quia corpora naturalia sua sponte feruntur ad locum, hinc ostendi non modo locum esse aliquid, sed etiam habere quandam potentiam, supple trahendi ad se corpora. Nam sicut quia uidemus ferrum cum appropinquat magneti, ei adiungi & adhaerescere, dicimus magnetem habere vim attrahendi ferrum: similiter hoc potest dici de loco, ad quem corpus naturale sua sponte tendit, ei adhærescit, in eoque quiescit. Præterea, omnes serè Philosophi hanc proprietatem assignant loco, & Auer. tangit eam 7. Physic. comment. 10. vbi pulchre facit triplicem attractionem: Vnam qua attrahens trahendo, etiam ipsum mouetur; vt si unus homo trahat alium hominem, & talis attractio est motus uiolentus. Alteram, qua attrahens non mouetur, verum transfundit vim & qualitatem quandam qua facit aliam rem ferri & moueri ad se, & sic vnumquodque membrum corporis trahit ad se alimentum; sic magnes trahit ferrum, & ambræ paleas; communicari autem aliquam uirtutem ab his quæ sic trahunt cum ijs rebus quæ trahuntur, indicio est, quod si Magnes illinatur alio, non trahet ferrum, quasi uirtutem amiserit; & ambræ vt trahat paleas debet antea calefieri; neque potest trahere nisi certo quodam intervallo per quod possit uirtus quæ emittitur, peruenire usque ad id quod attrahitur: Terciam uero attractionis speciem, ponit Auer. eam, qua dicitur vna res attrahere aliam ad se, non quia compellat ad se, neque quod ei qualitatem aliquam largiatur, qua faciat eam moueri ad se, sed quia est finis & perfectio illius rei, & ideo ea res naturali appetitu tendit ad ipsam, unde Metaphoricè dicitur trahi ad illam: sic finis dicitur trahere agens, & bonum trahit ad se appetitum, & (vt est in Proverbio) trahit sua quæcum-

*Triplox sū-
perficiei attrah-
tionis scō-
rum aut
roem.*

quemque voluptas . atque hoc postremo modo locus dicitur trahere locatum . non enim trahit primo modo , quia tunc locus deberet moueri ; ponitur autem immobilis : deinde quia cum talis tractio sit uolenta , sequeretur motus corporum naturalium ad sua loca , esse uolentos : neque secundo modo , quia non est uerisimile locum diffundere virtutem vsque ad corpus quod mouetur ad ipsum : si enim sic fieret motus corporum naturalium , oportet , ut si v. g. Lapis ex orbe lunæ moueretur ad centrum , ut centrum virtutem attrahendi illuc usque transmitteret , & longius etiam , si a longiori loco posset moueri , quod est penitus incredibile . Restat ergo , ut locus dicatur trahere locatum tanquam finis , & perfectio eius . Notat etiam Auer. nomen attractionis æquiuoce dici de his tribus modis , nam primo modo conuenit proprie , secundo minus proprie , tertio autem metaphorice .

Tertia proprietas loci , est habere uim generandi , conseruandi , & perficiendi id cuius est locus . Primo , hoc docet experientia : Videmus enim non omnia omnibus locis generari , conseruari & perfici ; sed alia alijs . Tum , id testatum relinquunt Philosophi . Hæc est illa potentia , quam Aristot. ait inesse loco textu 4. & in tex. 48. & 49. ait enim locum esse similem locato , illum esse tanquam actum , & formam ; hoc uero tanquam potentiam , & materiam ; clarum autem est , & simile a simili , & partem a toto , & materiam a forma conseruari , atque perfici . & 4. de Cæli. tex. 23. & 24. inquit non esse querendum cur leue moueatur sursum , aut graue deorsum , sicut non est querendum cur sanabile , prout sanabile est , cum mouetur , moueatur ad sanitatem , quia sanitas est actus & perfectio sanabilis , quatenus sanabile : sic leue mouetur sursum , quia ille locus est perfectio leuis in quantum leue . Sed nihil illustrius ad huius rei probationem adduci potest , quam quod ait Aristot. 8. lib. de Historia animalium cap. 28. & 29. scribens pro uarietate locorum variari animantium generationes , operationes , magnitudinem , figuram , & mores , quod ipse multis exemplis illustrat . Porphyrus etiam in capite de Gener. scribit patrem , & patriam , seu locum , esse principia genera-

tionis . Auerroes 4. Physicor. comment. 36. & 4. de Cælo comment. 34. ait locum esse formam , & perfectionem locati , & alibi dicit ignem esse imperfectum , & quasi æquiuoce ignem extra suum locum . Hoc etiam demonstrat naturalis inclinatio , & propensio corporum ; cur enim graue magis appeteret ferri deorsum , quam sursum , nisi in loco inferiori esset aliqua uis conseruans , & perficiens ipsum : e contrario autem , quia locus superior est alienus , & contrarius naturæ lapidis , ideo non fertur illuc , nisi uiolenter . Postremo , ratio ostendit ita esse , sicut enim in paruo mundo , hoc est in humano corpore , membra non conseruantur & perficiuntur , nisi unumquodque suum locum obtineat , si enim membrum aliquod ex suo loco transfoueatur alio , continuo peribit ; sic in magno mundo cuius partes sunt omnia corpora , præsertim sublunaria , nisi quodlibet corpus suum locum possideat , nunquam bene habebit , quia conseruatio , & perfectio partis est ut coherens toti locum suum sibi conuenientem obtineat . Deinde , si oportet hunc mundum inferiorem connexum esse diuinis corporibus , ut ab illis regatur & conseruetur , sicut dicitur in primo libro Meteororum , talis autem connexio non fit nisi per loca , iccirco enim terra est coniuncta cælo , quia terra proxime est sub aqua , hæc sub ære , hic sub igne , hic sub cælo . ergo generatio , & conseruatio corporum , fit cum sunt in suis locis . Ad hæc , unumquodque maxime conseruatur ibi , ubi longius abest a rebus sibi contrarijs : sed cum corpus existit in suo loco , longius abest a rebus sibi contrarijs . ubique enim posueris ærem extra locum suum , pluribus contrarijs infestabitur . Hinc autem intelligi potest quod Aristoteles textu undecimo , vertit in dubium , an locus sit causa locati , potest enim appellari causa dupliciter ; quatenus enim trahit ad se locatum , ut supra diximus , & ut est terminus motus localis , in quo consistit perfectio corporum naturalium , dicitur causa , ut finis ; quatenus uero habet uim generandi , perficiendi , & conseruandi locatum , potest referri ad causam efficientem . conseruatur autem locatum a loco , duplici nomine ; tum quia locus est multis mo-

Quo loco
conseruet &
perficiat lo
catum.

dis locato similis, ut declarat Aristot. tex. 48. & 4. de Cælo tex. 23. tum etiam, quia virtus cælestis, quæ transmittitur ad regenda, & conservanda corpora sublunaria, per locum transfunditur ad locatum. Hæc autem conservatio non est intelligenda per petnō, neque circa ullam transmutationem, sed tantum aliquantulo tempore, nimirum secundum durationem eiusmodi corporum, & cum aliqua contrarietate; minori tamen, quàm esset alibi. Quocirca licet ær in suo loco maxime conservetur, non ita tamen quin etiam alteretur; nam sicut est per calorem similis igni, qui est eius locus, ita est ipsi dissimilis propter humiditatem, quæ aduersatur siccitati ignis. quanquam autem ær sit ignis similis per calorem utriusque communem, præcipuè tamen utriusque elementi partes iniunctæ proximæ & finitimæ, sunt inter se similes. Nam infima pars ignis, quæ tangitur ære, propter aeris vicinitatem est ærea, & contrariè suprema pars aeris est aliquo modo ignea, idemque contingit in alijs elementis.

Quarta proprietas loci est hæc: locus dat unitatem & distinctionem motui locali. Hoc patet ex duobus; primò, quia ut dicitur 3. Physic. unitas, & distinctio cuiuslibet motus ducitur a termino ad què; sed locus est terminus ad quem motus localis, ergo &c. deinde, quia in definitione, non solum motus localis, sed etiam corporis gravis & leuis, ponitur locus, graue enim definitur, quod mouetur deorsum, leue autem, quod sursum, ut videre est apud Aristot. 1. & 4. lib. de Cælo. Sed hic attendendum est, motum localem diuidi posse tribus modis. Primò, ratione spaciij, per quod fit talis motus, & sic Aristot. 1. de Cælo tex. 5. diuidit motum localem in rectum, & circularem. Spacium enim per quod elementa mouentur, est rectum, & continetur semidia metro mundi, quæ est linea a centro mundi, vsque ad concuum lunæ: motus autem circularis cæli, fit per spacium rotundum: Deinde, diuiditur ratione terminorum, ad quos fit motus localis, ex quo dicitur alius esse sursum, alius vero deorsum: postremo diuiditur ratione principij a quo proficiscitur motus, quo pacto diuiditur in motum naturalem, & uolentem; nam motus ignis sursum, &

A motus lapidis projecti sursum, non differunt ratione termini ad quem, sed tantum ratione principij, ex quo manat huiusmodi motus, nam ignis mouetur sursum a natura sua, lapis uerò minime, sed tantum extrinsecus.

Quinta proprietas loci est, esse immobilem. Hanc proprietatem ponit Aristot. 41. tex. & per eam distinguit locum naturalem ab alijs locis, ut a uase. nam uas est ueluti locus quidam mobilis, locus autem naturalis est tanquam uas quoddam immobile. Sed dicit aliquis, esse immobilem locum in definitione loci, ergo non est proprietas eius, sed est de essentia loci: & Auerroes ibidem dicit locum esse immobilem essentialiter. Respondeo; Locum bifariam posse sumi, uel uniuersè & simpliciter, & sic accidit illi esse immobilem uel mobilem: Vas enim est locus mobilis, centrum uero est locus immobilis: uel accipitur locus, ut est naturalis, & sic propria passio illius est, ut sit immobilis. Nam essentia loci naturalis in eo consistit, ut contineat, conseruet, & perficiat locatum; & sic terminus motuum localium; ex quo necessario sequitur, ut debeat esse immobilis. Quod autem immobilitas, sit proprietas loci, probat Simplicius super tex. 30. & 4. lib. 4. Physicor. testimonio Theophrasti, & Eudemi; qui immobilitatem numerarunt inter alias proprietates loci; quorum opinionem etiam ipse assentitur: dicitur autem immobilitas de essentia loci, quia est proprietas essentialis, sicut risibile hominis; & quia in definitione loci adhibetur immobilitas uicè differentie essentialis; ut sic locus naturalis distingueretur ab alijs locis; quibus ceteræ proprietates uidentur conuenire præter hanc unam. Quod autem locus debeat esse immobilis, ostenditur his rationibus. Primò, quia si esset mutabilis, motus corporum simplicium, ut inquit Auerroes, esset otiosus. Nam finis huiusmodi motus est, ut perueniat ad suum locum, & ibi quiescat corpus: si autem locus mutaretur, interdum accideret, ut corpus quod mouetur ad locum, non reperiret locum suum; quare frustraretur suo fine, & motus ipsius otiosus esset. Deinde, quia hæc tria, natura, quæ est principium motus, & motus localis, & ipse locus sibi inuicem

An immobilitas sit proprietas loci.

Triplex diuisio motus ratione spaciij, ratione terminorū ad quos, et ratione principij.

Probatur sex argumentis locum debeat esse immobilem.

in vicem respondent: si ergo natura, & motus localis corporum simplicium est certus, & determinatus, locus quoque ipsorum erit certus, & immutabilis. Postea, si locus est mutabilis, sive locum ignis transferri aliò, & moueatur aliqua pars ignis ad suum locum; vel mouebitur ad locum ubi erat prius, ac cum non reperiat ibi illum, quæro quid faciet illa particula ignis; aut quiescet ibi, ac nihil quiescit extra suum locum; aut mouebitur ad quærendum locum ubi cumque fuerit, verum hoc potest dici de animalibus, quæ cognitione utuntur: de igne autem, qui secundum naturam vno modo tantum operatur, citra ullam cognitionem, ridiculum esset affirmare. Præterea, Locus, vt ante diximus, dat unitatem, & distinctionem motui locali, ergo debet esse immobilis: Nam si cut essentia rei est immobilis, ita vnde sumitur unitas & distinctio essentialis, id debet esse immobile. Ad hæc, ordo vniuersi est immobilis, cum sit bonum & perfectio eius, vt dicitur sub finem libri 12. Metaphysicæ: sed hic ordo consistit in eo, vt corpora, quæ sunt partes vniuersi, teneant certum, & definitum locum, ergo locus debet esse immobilis. Postremo, locus naturalis habet vim generandi, conseruandis, & perficiendis; sed talis virtus non reperitur indifferenter in quibuslibet locis, alioquin esset magna confusio, & locorum, & locatorum, ergo locus est immobilis.

Quomodo locus sit immobilis secundum opiniones aliorum.

C A P. II.

Sed quomodo locus sit immobilis, cognitum captiuque difficile est, quare hoc etiam a nobis diligenter explicetur. Difficultas autem hinc nascitur. Nam sit v.g. turris aliqua quæ manens immota contineatur ab aere; turris quidem nunquam mutatur ex vno loco in alium locum, aer autem, qui continet turrim, subinde variatur, vnde ergo petenda est immobilitas loci turris? si enim dicitur turris semper esse in eodem loco, non est autem semper sub eadem superficie aeris continentis, ergo

A immobilitas loci illius, non ex superficie aeris continentis, sed aliunde petenda est.

Nonnulli Auerroisistæ, moti quibusdam Auerrois comment. 20. lib. 4. Physicæ. aiunt locum appellari immobilem ab Aristot. tribus de causis. Primo, quia cum sit superficies & accidens, est immobilis per se, & si quando mouetur, id est per accidens. Deinde, est immobilis, quia non necesse est ipsum moueri, quotiescunque mouetur locatum. Postea, dicitur immobilis, quia non oportet ipsum moueri eodem motu, quo mouetur locatum. Sed hæc triuola sunt. primum enim, non satisfaciunt difficultati propositæ, nempe cur turris dicatur manere in eodem loco immobili, cum superficies continentis ipsam, subinde varietur. Deinde, hoc non est facere locum immobilem per se & simpliciter, sed tantum secundum quid. Præterea, non esse immobile per se, sed tantum per accidens, non est aliquid proprium & peculiare loco, sed est commune omnibus accidentibus, nullum enim accidens est mobile per se, si autem hoc est commune, cur Aristot. esse immobile præcipue posuit in definitione loci? Postremo, secundum expositionem istorum, etiam vas posset dici locus immobilis, nam superficies vasis non potest moueri per se, neque vas necesse est moueri ad motum eius quod est in vase, aut eodem genere motus affici, cum tamen Aristot. tex. 41. scernat locum verum a vase, dicens hoc esse mobile, illum autem debere esse immobilem.

Scotistæ excogitarunt alium modum immobilitatis. Aiunt enim locum esse immobilem non simpliciter, sed per æquiualentiam. Nam quamuis superficies ambiens turrim varietur, tamen quantitas alia quæ succedit æquiualeat priori, hoc est ita continet turrim, ita copartur, & est æqualis illi sicut prior, idem propter hanc æquiualentiam, dicitur locus immobilis. Vide Scotum 2. sentent. distinct. 2. quæst. 6. Sed hæc opinio ab horret a veritate, & doctrina Aristot. Primo, cur Aristot. tex. 41. negat nauim quæ est in aqua, quæ continentem locum esse in loco; quia videlicet locus debet esse immobilis, aqua vero mutatur. At si locus est immobilis ea duntaxat ra-

*Opi. querit
dam Auer
roisitarum.*

*At dicitur
vnde*

*Opi. Scoti
stiarum.*

tione ut volunt Scotista, facile occurrere possit Aristoteli, dicendo quod fluminis in quo est navis, mutari quidem per se, tamen manere eandem secundum æquivalenciam: pars enim posterior æquivaleret priori, hoc autem satis esse ad tuendam loci immobilitatem. Deinde, superficies diversarum diversorum numero corporum continentium aliquod locatum, non possunt æquivalere in idem numero, sed tantum in idem specie; hic autem queritur immobilitas loci numeralis, illa enim turris dicitur esse in eodem loco numero, cum tamen superficies ambientis eam, non sit perpetuo eadem numero. Postremo, si quis transeat ex una parte aeris ad aliam, secundum Scotistas diceretur esse in eodem loco, quia licet mutauerit varias superficies aeris, tamen, cum illæ sibiinvicem sint æquivalentes, & eadem penitus ratione continent, deberet dici esse in eodem loco.

Opinio D.
Thomæ.

D. Thomas lib. 4. Physic. super tex. 41. & in Opusculo 52. paulo subtilius exponens huiusmodi immobilitatem loci, vult nos duo considerare in loco. Unum quasi materiale, quod est esse superficiem corporis continentis: Alterum formale, quod est ordo & distantia, quam habet talis superficies a cælo, vel a centro, & polis mundi; & quoniam unitas & distinctio cuiusque rei sumitur non ex materiali, sed ex formali; immobilitas loci non debet attendi penes superficiem continentem, sed penes illum ordinem, & distantiam a cælo. Vnde quamvis superficies aeris continens turrim, sæpe varietur, tamen quia & turris & quæcunque superficies ambiens ipsam servat eundem situm, ordinem, & distantiam a cælo, & a centro atque polis mundi, dicitur turris esse in eodem loco, non quia sit sub eadem numero superficie aeris, sed quia semper est in eadem distantia a cælo. Hinc autem sumendam esse immobilitatem loci, manifestum est. Tum, quia Aristoteles tex. 42. volens probare locum esse immobilem, ait sursum quod est in concavo lunæ, & deorsum, quod est centrum, esse penitus immobilia, significans immobilitatem loci sumendam esse ex ordine, & distantia quam habet locus ad cælum, & centrum mundi. Tum etiam, quia cælum cum sit primarius locus, non est alia

A ratione immobile, nisi quia polos, & centrum habet immobilia, & semper æqui distat ab illis: sicut ergo cætera corpora habent rationem loci propter cælum, sic habebunt immobilitatem, propter immobilitatem eius. Quare immobilitas loci, simpliciter sumenda est ex ordine ad cælum, & polos cæli. Adde, quod nisi ita dicamus, impossibile est explicare, & tueri immobilitatem loci.

Hæc D. Tho. & qui sequuntur illum. Cuius opinio, ob tanti viri auctoritatem probabilis est videtur tamen his argumentis validissime oppugnari posse. Primo, si formale loci consistit in tali distantia, cum hæc sit ens privativum & respectivum, locus pertinet formaliter ad relationem, cum tamen sit ens absolutum. Et ad relationem quidem & privationem non sit per se motus, ad locum autem fit. Deinde, secundum opinionem D. Thomæ, sequitur superficiem non esse de essentia loci, sed esse tantum accidens separabile: quod est absurdum, tum quia superficies ponitur in definitione loci tãquam genus eius: tum quia locus ponitur in aliquo genere, neque potest reduci ad aliud quàm ad quantitatem, & cum non possit esse, vel linea vel corpus, necessario erit superficies.

Adde, quod Aristot. tex. 43. ad cognoscendum quæ corpora sint in loco, quæ veronon, dat hanc regulam: Quæcunque habent extra se superficiem corporis continentis, ea sunt in loco, quæ vero non habent, minimè; perspicuum igitur est, superficiem esse de essentia loci: at ex opinione D. Thomæ sequitur, eam esse accidens quoddam loci. Nam accidens est quod potest adesse & abesse rei præter corruptionem eius, sed potest manere idem

D locus numero secundum D. Thomam, quamvis accedat & recedat superficies, ut patet in turri, quæ est in eodem loco numero propter eandem numero distantiam, quam semper habet ad cælum: ergo superficies non est de essentia loci: impossibile enim est, ut eo quod est ex essentia rei, secundum numerum variato, possit eadem res numero manere: siue enim in Petro varietur animalitas, siue rationalitas, necesse esset quoque variari Petrum. Præterea, locus est inseparabilis a motu locali, quia ponitur in definitione eius; sed

sed auctore D. Thom. posset fieri motus localis sine superficie vllius corporis contentis, nam secundum ipsum, si esset vacuum, posset in eo fieri motus localis, cum tamen in vacuo neque corpus neque superficies ulla sit: ergo superficies non est de essentia loci. Postea, aut iste ordo seu distantia a caelo, subiectivè est in aere continentem turrim, aut est in caelo; sed ex parte caeli non potest sumi unitas & distinctio locorum, cum caelum idem numero sit respectu omnium locorum; nam respectu centri & polorum, eadem omnino est distantia Romæ & Neapolis, & quorumlibet locorum; si autem unitas & distinctio loci sumatur ex distantia, prout subiectivè est in superficie continentis corporis, sic necesse est talem distantiam variari variata superficie: necesse enim est accidens motu vero motu subiecti sui: nisi velint dicere idem numero accidens transire ex vno subiecto in aliud. Postremò, Aristot. nunquam meminit huius distantiae; oportebat autem potius explicare hanc, quam superficiem. Deinde, proprietates loci non conveniunt loco ratione istius distantiae, sed potius ratione superficiei continentis, ut continere, esse æquale, conservare, perficere. Postremò, cum talis distantia accommodari possit omni loco, posset esse omnis locus immobilis ratione eiusmodi distantiae, cum talis distantia non solum reperitur in loco naturali, sed etiam artificiali & quocunque alio. Quid enim obstat cur vas non dicatur locus immobilis eius quod in se continet ratione eiusmodi distantiae? cum tamen Aristot. tex. 41. distinguat locum naturalem a vase, quod ille sit immobilis, hoc autem mobile; & vas inquit esse locum mobilem, eum autem qui propriè est locus, esse veluti vas quoddam immobile. In hoc igitur videntur labi omnes supradicti Philosophi, quòd voluerint quærere eam immobilitatem, quæ possit accommodari omni loco, cum tamen aperte clamet Aristot. aliquando esse locum immobilem, aliquando vero mobilem. Præterea, immobilitas, quam inducit D. Thom. non convenit loco simpliciter, sed secundum quid. Res enim dicitur esse in loco immobili, dum servat talem distantiam, potest tamen transire ad alium locum, & ad aliam distantiam;

A ergo locus non esset immobilis & definitus respectu locati simpliciter, sed tantum dum locatum est in ipso; & quilibet locus esset immobilis respectu cuiuslibet locati.

Exponitur & confirmatur alia sententia de immobilitate loci, quæ videtur cæteris probabilior.

C A P. III.

B **R**estat nunc ut aperiamus sententiam nostram; quæ faciliè percipietur, si quædam ante declaremus. Ac primùm quidem existimamus Aristot. in 4. lib. Physic. non egisse de omni loco, sed de loco tantum naturali. Etenim Philosophus naturalis non debet tractare de alio loco, quàm de naturali. Tum, quia de loco agitur propter motum localem; locus autem qui est terminus motus localis, est locus naturalis. Deinde, locus qui habet potentiam illam, ut dicitur tex. 4. trahendi ad se corpora, qui expetitur a corporibus qui conservat & perficit, qui dat unitatem & distinctionem motui locali, non est alius quàm naturalis, ex quo planum est, non rectè facere eos qui perinde atque Aristot. ageret de omni loco, quæ hic dicitur de immobilitate loci, conantur accommodare omni loco. Ex quo fit, ut cum in eo vehementer torqueant se, frustra que de sudent, non solum non aperiant naturam loci, sed etiam plurimis eam intoluant & obfurent difficultatibus.

D Postea, sciendum est, locum cognosci ex eo corpore quod est in loco; corpus autem triplex est, mathematicum, artificiale, & naturale. Naturale rursùm duplex: aliud quod movetur recto motu, vel sursum, vel deorsum, aliud vero motu circulari. Rursùm quod movetur motu recto, dividitur in corpus simplex, in mixtum, in animatum, & in animatum; qualis autem locus unicuique horum corporum debeatur, paucis declarare necessarium est, ad id de quo agimus, planius intelligendum. Corpus mathematicum propriè non est in loco, ut dicitur tex. 55. quia licet rebus debeatur locus propter

An quæritas Mathematica sit in loco.

Quantitatem, non tamen propter quantitatem separatam, sed prout inhæret mathematicæ & existit in rebus: quo modo iam non est quantitas Mathematica sed Physica. Quod si Aristot. i. de Gener. tex. 4. ait in mathematicis reperiri tactum, & locum: vel id accipiendum est de tactu & loco tantum secundum imaginationem, vel sic interpretandum est, ut quia locus debetur rei ob quantitatem, quantitatis autem tractatur a Mathematico, idcirco dicat locum reperiri in rebus mathematicis. vide Simplic. 4. Physic. super tex. 4. Artificiale autem corpus, sicut nullo genere motus ea ratione ut tale est, per se mouetur, sic neque vllum habet locum nisi forte etiam artificialem, ueluti dicimus in domo locum tecti esse ut sic supra, fundamenti autem ut sic infra, parietum ut medio in loco consistant; sicut igitur corpus artificiale non habet motum vllum nisi quia etiam est corpus quoddam naturale, sic nec locum.

Arist. li. 4. Physic. non agere de loco corporum ælestium, qui per se & propriè illis conueniunt.

At corporibus, quæ circulari motu cidentur, licet per se conueniat genus quoddam loci, nam sicut habent motum localem per se, ita necessariò habere debent locum aliquem, propter quem fit localis motus ipsorum; Aristot. tamen in 4. Physic. lib. non loquitur nisi de motu eorum corporum quæ habent motum rectum; ut ex his quæ dicam, planum erit. Primò, tex. 3. dicit locum cognosci ex translatione corporum, quæ fit circa eundem locum: sicut materia cognoscitur ex transmutatione formarum circa idem subiectum, consistat autem eiusmodi translationem corporum non posse fieri, nisi in corporibus, quæ motum rectum habent. Tum, tex. 32. ait locum non quæri nisi propter motum qui fit secundum locum, qui duplex est; vnus latius, id est motus localis rectus: alter augmentatio & decrectio; neutrum autem genus motus localis reperitur in corpore circulari. Postea, in tex. 30. inquit omnem locum habere sursum & deorsum, & ad illum corpora ferri naturaliter, & in ipso manere; quæ non conueniunt nisi in corpora recta. Deinde in tex. 39. cum dixisset locum esse terminum corporis continentis, subdit; [Voco autem contentum corpus, quod est mobile secundum lationem], id est, ut omnes Græci expo-

nunt, secundum motum rectum, nam Aristot. distinguit lationem a circulatione. Adhæc, si Aristot. loqueretur de loco communi corporibus rectis & circularibus: quo modo dixisset tex. 45. cælum esse in loco per accidens? nam si cælum habet motum localem per se, oportebat ei locum per se etiam assignare; tamen quoniam Aristot. de loco rectorum corporum sermonem habet, qui est superficies corporis continentis, talem autem locum non habet cælum nisi per accidens, quatenus nimirum mouetur circa centrum terræ, quæ est in loco per se, nimirum sub aquæ vel aeris superficie, hæc igitur de causa cælum dicitur esse in loco per accidens. Præterea, hoc indicare noluit Aristot. tex. 46: cum ait terram esse in aqua, aquam in aere, aërem in æthere id est igne, æthera in cælo, cælum autem non amplius esse in loco, quia non habet locum qualem habent corpora recta, de quo ipse ibi agit. Postremo, indigere loco à quo res continetur, ubi generetur, conseruetur, periclitetur, qui sit terminus motus localis, quas supra docuimus esse proprietates loci, proprium est corporum quæ habent motum rectum.

Sed quæramus locum viuentium, stirpium inquam & animalium. Animalia, sicut non habent vnum aliquem motum simplicem, ita neque vno tantum loco circumferibuntur, sed in multis & varijs locis versantur: nisi forte, quanquam vnique individuo animalium non sit determinatus locus vnus aliquis numero; tamen vni cuique speciei, vel generi animalium est definitus locus a natura, in quo vel generentur, vel conseruentur, vel operentur. Alius enim est locus piscium, alius quium, alius aliorum animalium.

Veruntamen plantæ duplici nomine existimari possunt habere vnum locum definitum: tum quia immixta radicibus immobiles hærent terræ, unde trahunt alimentum: tum etiam quia habent locum conuenientem elemento quod dominatur in ipsis, nimirum terræ; sicut etiam mixta inanimata, hæc enim quemadmodum mouentur motu locali, propter elementum quod præcellit in illis, ita locum ei congruentem obtinent. Cæterum plantæ, ut sunt viuentes & habent accretionem

& decretionem, non mouentur secundum unum tantum locum, sed per omnes differentias locorum, quod Aristot. in 2. de Anima tex. 14. pulchrè ostendit his verbis. [Vegetabilia augmentum & decrementum insipiunt secundum contraria loca, non enim sursum quidem augentur, deorsum autem non; sed similiter in utraque & in omnem partem aluntur & viuunt semper, quousque possunt percipere alimentum.] Mixta verò perfecta, sed in motu locali sequuntur vim eius elementi quod excedit alia elementa quæ in eiusmodi mixtis insunt, sic etiam in loco. Quare omnia sunt vel in terra vel intra terram. Quamquam secundum varias eorum species, varia etiam sint eorum loca naturalia, in quibus ipsa generantur & conseruantur.

Restat igitur, vt solis elementis propriè conueniat locus naturalis de quo agitur 4. lib. Physic. Itaque Aristoteles loquitur de loco corporum simplicium nam illud, omnem locum habere sursum & deorsum: ad ipsum ferri corpora & in eo conualescere: terram esse in aqua, aquam in aere, aerem in æthere, hunc autem in celo: idcirco locatum ferri ad locum, quia locus est similis & affinis locato, ut ignis aeri; locum esse tanquam totum, & formam; locatum autem sicut partem & materiam. Postremo, quæ scribuntur ab Aristot. tex. 48. & 49. propriè non conueniunt nisi locis corporum simplicium. Hoc etiam confirmat Simplicius super tex. 4. dicens corpus artificiale esse in loco propter corpus naturale, naturale autem mixtum, propter simplex, hoc vero per se primo esse in loco. Non omnis igitur locus est immobilis; neque tentandum est omni loco accommodare immobilitatem. Aristoteles enim tex. 41. distinguens verum locum a uase, ait vas esse locum mobilem, at verum locum debere esse immobilem: significans his verbis, se non in omni loco ponere immobilitatem, sed tantum in eo loco de quo agit; ita enim est, ut supra ostendimus, locus naturalis corporum quæ mouentur motu recto, præcipue autem simplicium. Quo modo autem talis locus sit immobilis, facile est & intelligere & declarare. Nam v.g. concava superficies lunæ, est immobi-

lis locus ignis, duplici nomine, tum ex parte ignis, quoniam ignis nunquam fertur naturaliter ad alium locum, quam ad concavam lunæ, neque in alio loco quiescit naturaliter: tum ex parte ipsius orbis lunæ, qui tamen perpetuo mouetur; semper tamen eodem modo sese habet, neque propius accedens ad centrum, neque longius ab eo vel in alium locum recedens, ut Aristot. ait tex. 42. semper terminat motum localem ignis, semper conseruat ipsum; denique semper largitur ei quietem & perfectionem. In animalibus autem non reperitur talis immobilitas, nisi forte secundum species aut genera eorum: non enim unumquodque animal habet unum tantum locum numero, ad quem mouetur, & in quo quiescit. Quoniam igitur differentie locorum in quibus versantur corpora naturalia, præcipue simplicia, sunt ita determinata a natura ut nunquam uariantur, sicut dicitur tex. 5. his verbis. [In natura autem determinatum est seorsim unumquodque, non enim quodcumque contingit sursum est; sed quo fertur ignis, & leue, similiter verò & deorsum non quodcumque contingit, sed quo habentia grauitatem & terra tanquam non solum positione differentia, sed & potentia.] Idcirco loca eiusmodi corporum rectè dicuntur immobilia.

Dubitationi igitur quæ propoſita fuit de turri & alijs similibus, facile occurrì potest, si prænotandus duo. Vnum est, vocabulum loci frequenter vsurpari, maximè in communi & vulgari vsu loquendi; profitu seu positione; & rem habere locum hunc vel illud, pro eo quod est habere hunc vel illum situm, crebro dici. Alterum est, unam rem posse mutare locum dupliciter; vel actiue vel passiuè. Actiue mutat locum, cum ex uno loco ipsa transit in alium locum, priorè deserens & alium nouum occupans; passiuè autem mutat locum, eo quod, licet ipsa maneat immobilis, tamen locus mutatur circa ipsam, sicut aer qui ambit turrim, subinde circa ipsam variatur. His positus, dicendum est, turrim circa quam subinde variatur superficies aeris continentis, propriè non est in eodem loco, cum de essencia loci sit, ut diximus superficies corporis continentis, quæ non manet eadem numero perpetuo circa illum

Soluitur
dubitatio
de turri.

Locus qui
explicatur
ab Aristot. 4.
lib. Physic.
Per se primo
ac proprio
solis elementis
conuenit.

lam turrim: dicitur tamē turris manere in eodem loco; vel usurpando nomē loci profiti, quia manet in eodem situ respectu cæli aut aliorum corporum: ita vt illa distantia D. Thomæ si quidquam valet, potius referri debeat ad constituendam immobilitatem situs, quam loci: vel dicitur turris in eodem loco actiue, quoniam ipsa non transit ex uno loco ad alium: non autem manet turris in eodem loco passiuē, quia superficies aeris ipsam ambientis qui est eius locus non manet eadem numero, sed subinde variatur circa ipsam. Quantum vero discrimen sit inter situm & locum, & inter mutare locum actiue vel passiuē, cuius per se manifestum est. Ergo generalis ratio loci omni loco conueniens, erit esse superficiem corporis continentis primi; ratio autem loci naturalis, erit esse superficiem corporis continentis, connaturalis locato, eiusque conseruationi & perfectiui: illa verò ratio loci, quæ præter vim continendi & conseruandi, adiunctam habet naturalem quandam immobilitatem, solis corporum simplicium & elementorum locis perfectæ (velut supra ostendimus) accommodari potest. Non itaque omnis locus debet esse immobilis, sed satis est vt contineat locatum: locus autem naturalis corporum simplicium & elementorum, is demum est præfixitus, stabilis, fixus, & immobilis. De qua ergo immobilitate loci Aristot. loquitur, & quo pacto turris manens immobilis, dici possit partim mutare locum, partim vero non, satis, vt opinor, explicatum est. Veniendum nunc est ad secundam partem huius disputationis; vt ostendamus & confirmemus Aristotelicam definitionem loci bonam esse, & ab eo vere perfectæque constitutam.

Explicatur opinio eorum qui censent locum esse quoddam interuallum.

C A P. IIII.

MOs est Aristotelis ostendere definitiones a se traditas esse bonas, eo, quod quicūque aliter easdem res definire aggressi sunt, vehementer errant: sicut fecit in 3. Phy. probando defi-

initionem motus & 4. Physic. 35. demonstrat locum esse superficiem corporis continentis, refutando & remouendo eas res in quibus videbatur secundum antiquorum sententiam locus consistere: sic argumentās, locus aut est materia, aut forma, aut interuallum, aut terminus continentis, sed nihil est priorum trium, ergo est hoc vltimum. Nos igitur simili genere probationis vtentes, ostendamus rectè definiti locum ab Aristotele, [Terminum corporis continentis, immobilem, primum, pro quo quicūque aliam opinionem habuerunt de loco, longe aberrarunt a veritate. Et quoniam ea opinio quæ locum facit esse interuallum quoddam, non solum vulgo placet, sed etiam doctis viris, primo aspectu videtur probabilis; & vt refert Simplicius, habuit auctores & defensores multos ex Philosophis, vt Stoicos, complures etiam Platonicos, Galenum, item Stratonem Lampascenum, Syrianum, & Philoponum, qui in commentarijs quos scripsit in 4. librum Phy. longam digressionem facit hæc de re.

Quoniam igitur hæc opinio quod interuallum sit locus corporum naturalium, tam multis visa est probabilis, in ea declaranda & confutanda nobis præcipue elaborandum est. Philoponus in illa sua digressionem, quatuor tractat. primo, docet nos venire in cognitione illius interualli: tum, enarrat proprietates illius; postea, probat locum esse huiusmodi interuallum: ad extremum, opponit & obijcit multas rationes contra locum Aristotelis. Primum igitur ita docet nos cogitare interuallum. Remoueamus, inquit, a vase in quo est aqua, ipsam aquam, & fingamus animo nullum aliud corpus ingredi in vas, tunc cernimus inter latera uasis, spacium, quoddam longum, latum, & profundum, & hoc vocatur a nobis interuallum, in quo dicimus prius fuisse aquam tanquam in loco. Atque hunc modum declarandi interuallum, tenuit Galenus, vt refert Themistius & Simplicius super tex. 36. lib. 4. Physic. a quo deinde accepit Philoponus. Proprietates autem interualli sunt sex; Primo, est longum, latum, & profundum: quia locus debet esse æqualis locato, locatum autem cum sit corpus, habet trinam dimensionem. Tum, est diuersum & separatum a corporibus

Sex proprietates interualli.

ribus quæ locantur in ipso. Postea, caret materia & forma, alioquin esset corpus mobile, & egeret loco. Ad hæc, est indiuisibile, immobile, & imparabile; nam hæc non conueniunt quantitati nisi ratione materiæ. Interuallum autem ponitur expers materiæ. Præterea, est unum interuallum continuatum æquale ipsi vniuerso, quod in diuersis partibus suis recipit diuersa corpora vniuersi, neque cum mouetur corpus aliud quod ex uno loco ad alium, transportat secum interuallum suum, sed transmigrat ex una parte interualli ad alteram, manente ipso interuallo immobili. Postremo, interuallum quamuis accipiat corpus penetrando per omnes partes eius, tamen non diuidit aut dissecat ipsum; sicut dulcedo vel humor penetrat per omnes partes lactis, non diuidendo ipsum corpus; corpus item locatur in interuallo, non diuidendo ipsum, sed implendo; nam penetratio dimensionum, quæ ducitur impossibilis, est tantum in dimensionibus materialibus, quales non habet interuallum. Atque hæc quidem sunt proprietates huius interualli, quas quoniam Aristoteles ignorauit, idcirco tres illæ rationes quibus in tex. 37. oppugnat interuallum, nihil valent, nihilque conueniunt. Nam prima ratio procedit ex eo, quod putat corpus recipi in interuallo per diuisionem utriusque in suas partes; atqui ponitur interuallum indiuisibile. Secunda, quod locus mouebitur de loco ad locum, & tertia, quod erunt multa loca simul, procedunt ex eo, quod ponitur interuallum esse mobile, & una transferri cum corporibus, quæ collocantur in ipso, quod tamen falsum est. Huiusmodi autem interuallum, esse uerum locum corporum, quod tertio loco fuerat propositum, sic probant. Vacuum & locus re idem sunt; sed hoc differunt, quod uacuum est locus carens corpore, locus autem semper habet corpus; itaque si uacuum impleatur corpore, esset locus, & si locus destitueretur omni corpore, esset uacuum: sed uacuum nihil est aliud quam spatium quoddam longum, latum, & profundum, ergo hoc ipsum est locus. Nam ut dixi, idem quod dicitur locus prout habet corpus, dicitur etiam uacuum, si careat corpore. Quod autem uacuum non sit aliud quam interuallum, patet, pri-

Probat
loci esse in
teruallum.

A mium ex communi existimatione omnium qui ita sentiunt de uacuo. Nam si in vase nullum esset corpus, diceremus ibi esse uacuum; nihil aliud intelligentes eo nomine, quam spatium illud longum, latum, & profundum, quod inter latera uasis comprehensum est. Deinde si uacuum non est hoc interuallum, ergo erit superficies corporis quatenus non tangit, aut continet aliud corpus; sed non potest esse hoc; primo, quia uacuo opponitur plenum, superficies autem non dicitur plena, nec impleri, sed potius interuallum seu spatium: deinde, necesse est secundum Aristotelem non esse uacuum, & tamen non est necessarium unum corpus semper tangi ab alio, ut docet Aristot. 3. Physic. 74. Postremo si uacuum esset superficies non tangens corpus, ergo extra caelum esset uacuum, quod est contra Aristot. 1. de Cælo text. 100. nam ultima superficies primi cæli non tangit aliquod corpus, ergo ibi est uacuum; relinquunt igitur uacuum nihil aliud esse quam interuallum; & quia uacuum re idem est atque locus, hinc fit ut interuallum sit locus corporum. Postremo, proponit Philoponus multa argumenta contra sententiam Aristot. putat enim ex illius ruina & euerfione, suam firmari & stabili opinionem. quæ argumenta nos deinde commemorabimus.

Refellitur opinio eorum, qui existimant locum esse interuallum.

C A P. V.

S Ed hoc interualli esse merum signum, hinc planè erit. Et primum contra inuentionem interualli sic argumentor. Sicut vis nos a vase, cogitatione remouere omnia corpora quæ sunt in ipso, ita vicissim uolo ut ab eodem uase remoueamus illud interuallum. Nam cum sit res diuersa a uase, neque sit substantia, neque accidens illius, cogitatione potest separari: remoto igitur interuallo, an non etiam tunc remanet spatium quoddam inter latera uasis? rogo, tale spatium, aut est interuallum, aut nihil; si est interuallum, primum, erunt multa

Contra inuentionem interualli.

multa intervalla simul, nam nō possunt dicere remoto uno, alterum confluere ad lo- cum alterius; volunt enim intervallum esse immobile: deinde remouetur: etiam hoc secundum, & si semper remoto uno subit aliud, erunt infinita intervalla simul: sin autem dicant remoto primo, spatium quod superest nihil esse, pari ratione nos dicemus, remotis corporibus a vase, spatium quod videtur superesse in vase, nihil esse; quod si hoc voluit esse intervallum, certe intervallum nihil erit. Quod si forte affirmet, subtracto intervalla, nullum spatium remanere in vase: sane inique faciunt. nam aut ex remotione intervalli vas destruitur, quod est contra suppositionem: aut manet idem secundum omnes partes, atque erat prius; cum ergo habeat superficiem concavam, & partes inter se distantes, alias quidem superiores, alias vero inferiores, necesse est in illis contineri istud spatium; quare quocumque se vertat, non habent exitum.

Contra proprietates intervalli.

Deinde, argumentor contra proprietates intervalli; & quidem contra primam hoc modo. Tantum sunt tres magnitudines, linea, superficies, corpus: linea tantum habet longitudinem, superficies latitudinem & longitudinem, corpus autem præter has etiam profunditatem. Rursum, corpus vel est Mathematicum, vel Physicum: cum igitur intervallum sit magnitudo, & habeat trinam dimensionem, non erit linea, neque superficies, sed corpus; at y-trium? erit ne Mathematicū an Physicum? si Mathematicum, ergo non existit secundum rem, sed tantum secundum imaginationem, & non pertinet ad Physicum, & non erit naturalis locus corporum: si Physicum, ergo mobile & in loco: at ipsi volunt intervallum nec esse mobile, nec esse in loco. Contra tertiam proprietatem sic inсто: si hoc intervallum caret materia & forma, ergo non habebit vim generandi, trahendi, conservandi & perficendi corpora quæ in ipso locantur: nec erit locus similis locato: nec erunt differentie locorum secundum naturam: neque erit causa citæ grave potius moveatur deorsum quam alio, cum omnes partes intervalli sint eiusdem rationis. Contra quartam proprietatem, hoc potest objici. si intervallum est quantum, ergo est divisibile; falsum enim

A est divisionem convenire quantitati ratione materię, cum contra materia sit divisibilis propter quantitatem, & Mathematicus quantitati, quam abstractit a materia, frequenter tribuat divisionem. Præterea, quantitati debetur per se locus, non enim res occupat locum ob materiam aut formam, sed ob quantitatem, vt declarat Aristoteles tex. 76. exemplo cubi. Quare si intervallum, habet magnitudinem, necessario erit in loco. Præterea, cum vas plenum aqua, ex vno loco transferatur ad alium, aut intervallum contentum intra vas in quo est aqua, movetur simul, aut non; si movetur, non erit intervallum immobile, ut ipsis placet: si non movetur, sed aqua subinde uariat intervallum, ergo non solum vas per se movetur, sed etiam aqua, quæ est in vase; quod est absurdum. Quinta proprietates, ita potest consulari. si est vnum intervallum respectu uniuersū, aut est vnius, aut diuise nature: si est vnius nature, quomodo potest esse idem locus corporum cælestium & sublanarium? nam locus est similis locato: cælestia autem, & sublanaria sunt valde dissimilia inter se. Nec minus facit sextam proprietatem refellere. Penetratio enim dimensionum, non est impossibilis propter substantiam; aut qualitates, sed propter quantitatem. Quare si intervallum habet quantitatem, non poterit penetrare ac permeare per omnes partes & dimensiones eorum corporum quæ in ipso locantur: quod tamen illi maxime volunt; deinde si intervallum penetrat per corpus, erunt simul intervallum & corpus locatum. Quomodo ergo intervallum continebit locatum? aut cur magis intervallum sit locus corporis, quam corpus intervalli?

D Sed præstat ipsam per se opinionem, quæ intervallum inducit aggredi, oppugnare, demoliri. Locus est nobilior locato, at quomodo illud intervallum, si est mera quantitas omnis expert substantię, dicetur nobilior tam corporibus sublanaribus quam cælestibus? Deinde, locus est prior locato, at quomodo intervallum cum sit accidens, erit prior omnibus substantijs? Postea, aut istud intervallum est substantia, aut accidens; si substantia, aut incorporea, aut corporea; si incorporea, ergo

ergo non haberet magnitudinem, nec posset esse locus corporum, denique non esset interuallum: si corporea esset profecto naturalis, & mobilis, quod tamen rationem interualli a Philopono & alijs traditam funditus tollit. Si accidens aut per se existens, aut inherens alij corpori; non per se existens, quia nullum accidens est separabile: neque inherens corpori; quia sic interuallum non esset diuersum a corpore locato, & moueretur ad motum illius corporis. Quid ergo est illud interuallum? Postremo, argumentum istorum ad confirmandum huiusmodi interuallum, nihil valet; Nam vacuum non est illud interuallum: sed si esset, nihil aliud esset, quam superficies corporis, quæ apta esset tangere, & continere aliud corpus. Et cum instat, vacuum opponi pleno, superficies autem non dicitur impleri. Respondendum est, superficiem per se non dici impleri, sed quatenus est superficies concava alicuius corporis, quod aptum est continere aliud, sic dicitur impleri. Quod autem subsistit, non esse necessarium, ut unum corpus tangatur ab altero; verum est e contra tione ut sunt corpora, sed non ut sunt partes uniuersæ, & corpora naturalia, inter quæ debet esse unio, & connexio. Denique quod aiunt, si vacuum esset superficies non tangens corpus, fore, ut extra eam sit vacuum, quia connexa superficies ultimi cæli nullum corpus tangit; hoc inquam nihil est, nam vacuum dicitur superficies non tangens corpus, quod secundum naturam suam apta est tangere; connexa autem superficies primi cæli neque tangit, neque apta est tangere aliquid corpus; quare ibi nullum est vacuum. Sed de interuallo, quæ hæcenus dicta sunt, satis esse debent.

Ponuntur multæ obiectiões, contra id quod dicit Aristoteles, manurum, locum esse superficiem.

C A P. VI.

Restat nunc, ut dissoluamus quindecim argumenta, quibus oppugnatur sententia Aristotelis facientis locum esse superficiem. Argumenta vero

sunt hæc. Primum, in predicamento Quantitatis, locus & superficies ponuntur tanquam duæ species distinctæ, ergo male hic dicitur, locus esse superficies, quia vna species non dicitur de alia specie eadem generis proximi. II. Motus localis fit ad locum, sed motus localis fit ab ubi, ut patet ex 5. Physico. ergo locus & ubi sunt idem, sed ubi non est superficies, quia est categoria diuersa a categoria Quantitatis; ergo neque locus erit superficies. III. Locus debet contineri, sed superficies non continetur. Nam aut continet intrinsecè, at hoc non potest facere superficies, aut extrinsecè, tangendo locatum, at sic etiam uestis, quæ tangit, & tegit corpus, esset locus; & cum locatum solum tangatur per superficiem, erit tantum in loco ratione superficies; non ergo erit in loco secundum omnes partes suas, neque ut corpus est ratione profunditatis. IIII. Locus debet esse equalis locato, sed superficies habens tantum duas dimensiones, non est equalis locato, quod est corpus habens tres dimensiones, ergo superficies non est locus eius. V. Locus est ad quem naturaliter fertur iniquodque corpus, sed terra naturaliter fertur non ad aliquam superficiem, sed ad centrum; ergo locus non est superficies. VI. Locus quaeritur propter motum localem, ut dicitur tex. 32. & illud corpus continetur in loco, quod est mobile secundum lationem, ut dicitur tex. 39. & 45. sed totum elementum, uel terra, uel aquæ non mouetur, sed tantum partes illius; ergo totum elementum non erit in loco, sed tantum partes eius. VII. Quando aliquid est in aliquo quod mouetur, non est in illo tanquam in loco, ut dicitur 41. tex. & declaratur exemplo nautis: sed ignis est sub concavo lunæ, quod perpetuo mouetur, ergo non est in illo tanquam in loco. VIII. Locus est in quo manet, & quiescit corpus; sed in concavo lunæ non quiescit ignis, quia mouetur vna motu Cæli, ut declarat motus cometarum, ergo ignis non est sub concavo lunæ tanquam in loco. IX. Locus est in cuius differentia sunt sursum, & deorsum; sed hæc sunt differentie situs, vel positionis, non autem superficies; ergo locus non ad superficiem, sed ad situm, uel positionem, referri debet. X. Superficies, cum sit quantitas,

Quindecim argumenta contra id quod ait Aristoteles, locum esse superficiem.

titas, nullam habet vim actiuam, ut dicit Auerroes 4. Physic. commen. 48. ac locus debet habere vim actiuam, nempe trahendi, generandi, conseruandi, & perficiendi; ergo locus non est superficies. XI. Locus debet esse immobilis, sed omnis superficies est mobilis, nam ista superficies, aut est Mathematica, & sic non erit locus naturalis, neque existet in natura, neque attingit ad Physicum; aut est naturalis existens in corpore naturali, & cum omne corpus naturale sit mobile, eiusmodi superficies mouebitur etiam vna cum corpore in quo est. XII. Circa turrim subinde variatur superficies aeris continentis ipsam, ea tamen manente immobili in eodem loco, ergo locus non est superficies. XIII. Si locus est superficies, idem corpus numero posset esse simul in duobus locis. Nam v.g. Elementum terrae secundum unam partem, continetur a superficie aquae; secundum alteram, a superficie aeris: si aliquis baculus secundum medietatem demergatur in aquam, ita ut altera medietas extet contenta ab aere, is baculus continebitur a duobus superficiebus, aquae & aeris. Quare si locus est superficies, idem simul erit in duobus locis. XIII. Primum caelum habet locum, sed non continetur a superficie ulla, ergo locus non est superficies; Minor per se nota est, maior sic probatur, Locus debetur corpori, duplici nomine; tum ob dimensiones eius, ut significat Aristotel. tex. 76. exemplo, ubi: tum etiam ob totum localem, ut significatur tex. 32. Sed primum caelum & maximas habet dimensiones amplissimamque molem, & praesentissimo motu locali perpetuo mouetur, ergo maxime omnium corporum debet habere locum, non habet autem superficiem ullam a qua extrinsecus contineatur, ergo locus non est superficies. XV. Motus localis non potest fieri sine loco, sed motus localis potest fieri sine superficie alicuius corporis continentis, ergo locus non est superficies. Maior patet, quoniam in definitione motus localis ponitur locus, ergo non potest esse motus localis sine loco. Minor autem sic probatur. Si vacuum esset, in eo nulla posset esse superficies corporis continentis, vt clarum est, sed in eo posset fieri motus localis. nam si ponamus totum hoc

A spatium, quod est intra orbem lunae, uacuum esse, & ex concavo lunae demittatur aliquis lapis, proculdubio moueretur deorsum. Impossibile enim est graue extra suum locum existens, nullo prohibente, non ferri ad locum suum, quare in vacuo, ubi nulla est superficies, posset fieri motus localis, ac proinde ibi esset locus, non igitur locus est superficies. Sed nihil negotij est huiusmodi obiectionibus occurrere. Ad eas igitur singillatim, eodem quo posita sunt ordine respondebimus.

B *Soluntur supradictae obiectiones.*

C A P. VII.

A D Primam respondet D. Thom. in opusculo 52. locum esse idem re seu materialiter cum superficie, & sic superficiem dici de loco, sed distingui ab eo ratione & formaliter. Nam superficies ut superficies, significat tantum magnitudinem, quae habet longitudinem & latitudinem praesens; locus autem dicit huiusmodi magnitudinem prout includit habitudinem ad locatum, tanquam mensura extrinseca illius, & sic ponuntur diuersae species quantitatis. Auerroes (cui magis assentior) in 5. Metaphysicæ comment. 18. ait locum non esse quantitatem per se, nam prout est quantus, non differt a superficie, prout autem differt ab illa quatenus nimirum dicit habitudinem ad locatum, sic per se non pertinet ad categoriam Quantitatis. Cur ergo in Logica posuit Aristot. locum inter species quantitatis? quia ibi intendit colligere (inquit Auerroes) species famosas, & quia suo tempore famosum erat locum esse quoddam spatium longum, latum, & profundum, diuersum a linea, superficie & corpore; idcirco locum collocauit in praedicamento quantitatis. nam tale spatium proculdubio esset species quantitatis, diuersa ab alijs. Vtrumque responsum probabile est, & difficultatem obiectionis tollit. Ad 2. Motus localis, formaliter, & intrinsece fit ad vbi, non corpus mouetur propter loci, sed propter esse in loco, quod nihil aliud est quam ipsum vbi: extrinsece autem, & veluti casualiter,

C *An locus sit in Categoria quantitatis.*

D *An motus localis fiat ad motum, an ad vbi.*

saliter, sit ad locum. nam ubi caussatur ex loco, & corpore, quod est in loco. Hinc ergo patet, quomodo locus non sit idem cum ubi, & cur motus localis dicatur fieri ad locum, & cur per omnem motum acquiritur aliquid, quod sit in mobili; per motum enim localem acquiritur ubi quod est in ipso mobili: sed quia hoc ubi non potest acquiri, nisi cum attingitur locus, ideo motus localis dicitur fieri ad locum. Ad 3. Locus continet tantum extrinsece, nec proinde tamen vestis erit locus. nam neque vestis continet omni ex parte corpus, neque continet naturaliter, neque conseruat aut perficit, neque ad ipsam sit motus naturalis neque sit in ipsa naturalis quies. Quamuis autem locatum tantum secundum superficiem tangatur a loco, tamē dicitur totum contineri a loco, tum quia totum locatum est intra concavitatem locantis, tum quia per talem contractum, virtus conseruatiua, & perfectiua loci diffunditur ad omnes partes interiores locati, & permeat per totum corpus locatum, & propter hoc dicitur totum esse in loco. Ad 4. Locus est æqualis locato, quia superficies connexa locati, & concava locantis sunt æquales; & quia corpus locans secundum dimensiones sit maius quam locatum, tamen secundum continentiam & capacitatem, vt ait Auerr. 4. Physi. est æquale ipsi, locatum enim sic implet & occupat totam continentiam, & capacitatem loci, vt locus nullum aliud corpus simul cōtinere possit. Ad 5. Centrum est locus terminans motum localem terre: superficies autem aquæ vel aeris, est locus terminans & cōseruans magnitudinem terræ. Vtrumque ergo pertinet ad locum diuersa ratione; quod apte significauit Aristot. tex. 42. his verbis. [Qui verius medium continet terminus, deorsum est, & ipsum medium] neque mirum hoc videri debet. Nam vt inquit Albertus, virtus conseruatiua terræ, incipit in superficie concaua aquæ vel aeris, & terminatur centro mundi. si igitur consideretur terra simpliciter secundum quamlibet suam partem, vt est corpus graue, quod suapte vi & pondere fertur deorsum, sic locus per se primo terminans motum naturalem terræ, atque largiens quietem, centrum est, non autem superficies aquæ: sin autem consideretur totum elementum terræ vt est pars

vniversi, & secundum ordinem & dispositionem Mundi, secundum quam elementum ignobilius continetur a nobiliori, sic locus continens elementum terræ, est partim superficies aquæ, partim aeris. quomodo igitur tam superficies aquæ, quam ipsum centrum dici possit locus terræ, ex his sit manifestum. Ad 6. Quamuis totum elementum non moueatur, tamen factis est moueri partes eius. Nam in corporibus simplicibus, eadem est ratio totius, & partium, tam secundum locum quam secundum motum localem. Deinde, quamuis totum elementum non moueatur, totum tamen naturaliter quietit. Vnde quamuis non haberet locum ratione motus, tamen deberet habere ratione quietis naturalis. Ad 7. Quamuis orbis lunæ moueatur, tamen non mouetur mutando locum, neque sit vnquam aut propinquior, aut remotior, sed eodem modo semper se habet, vt significat Aristoteles tex. 42. Quare ignis semper æquali motu attingit suum locum, neque debet aliquando nel minus vel magis moueri vt offendar suum locum. Ad 8. Corpus perueniens ad locum suum, desinit moueri eo motu quo prius ferebatur ad suum locum; & sic ignis sub concauo lunæ, non mouetur sursum, sicut mouebatur prius cum tendebat ad suum locum, sed tantum mouetur motu circulari, raptus vel circumactus a celo, hoc autem non est absurdum. Ad 9. Sursum & deorsum, conueniunt loco actiue, positioni autem & sicuti passiuè, & illi prius, huic autem posterius. Nam cum situs præsupponat locum, huiusmodi differentias accipit ab ipso, quia enim locus est sursum vel deorsum, ideo corpus existens in tali loco, dicitur esse positum sursum vel deorsum. Ad 10. Licet superficies per se & Mathematicæ sumpta, non habeat vim actiuam, tamen quatenus est terminus corporis naturalis, per quem vnquam corpus tangēs alterum communicat ei virtutem conseruatiuam, & perfectiuam eius, sic inquam superficies dicitur esse actiua. Ad 11. Quamuis superficies, vt est; accidens corporis, moueatur ad motum eius, tamen vt est locus naturalis, nunquam mouetur respectu locati, sed eodem modo semper se habet ad ipsum. Ad 12. Hoc argumentum de turri, supra fuit solutum.

Ad

Sursum & deorsum quō conueniunt loco & sicuti.

An locus terre sit superficies aque vel aeris, an ipsum Centrum.

Ad 13. Non est absurdum idem corpus esse simul in duobus locis partialibus secundum diuersas partes: & confirmatur testimonio Simplicij qui idem ait. Sequitur ut ad 14. de loco cæli, respondeamus.

Quis sit locus primi & supremi cæli, variæ Philosophorum opiniones ponuntur & refutantur.

C A P. VIII.

1. *Opinio Philopani.*

AD decimumquartum argumentum, quod magnam habet dubitationem, nec simpliciter, nec breuiter responderi potest. De loco enim, primi cæli multæ sunt opiniones. Primo enim qui volunt locum esse interuallum, aiunt primum cælum habere suum locum, ueluti cætera corpora, uidelicet partem quandam illius interualli sibi congruentem; sed quia huiusmodi interuallum nihil est, ut ante ostendimus, præter merum signum hominum magis delirantium quam Philosophantium, idcirco relegitur & exterminetur a Philosophia.

2. *Opinio Alexandri.*

Alexander autem Aphrodisæus ait primum cælum nullo modo esse in loco, aut esse per se, aut per accidens, aut actu, aut potentia; non per se, neque actu, ut Aristot. ait. tex. 45. nam quod sic est in loco continetur ab aliquo; non per accidens, illud enim dicitur esse in loco per accidens, quod est aut pars, aut accidens alterius, quod per se est in loco; sed primum cælum nullius corporis est uel pars, uel accidens, ergo &c. Non potentia, nam quod sic est in loco, aliquando potest actu esse in loco; cælum autem nunquam aliter se habet, quam nunc est; non per aliud, nempe per suas partes, nam partes non sunt in loco nisi ratione totius; sed totum primum cælum non est in loco: ergo neque partes eius, relinquuntur igitur nullo modo esse in loco. Sed Alexandro, Simplicius, & Auerroës acriter resistunt. Primum; quia Aristoteles tex. 45. aperte inquit cælum esse in loco per accidens. deinde, motus localis non potest fieri sine loco: sed motus cæli est localis, ergo non potest fieri

si sine loco, maior patet, minor probatur; tum quia Aristoteles primo lib. de cælo diuidit motum localem in rectum & circularem, tum etiam quia 8. Physic. ait motum localem esse primum omnium, & inter locales ipsium circularem. Adde, quod si motus cæli non est localis, qualis ergo est? An erit alterationis, uel generationis, uel augmentationis? Hæc contra Alexandrum; cuius opinionem non procul abesse a uero, posterius dicemus.

Themistius uero super tex. 45. ait primum cælum esse in loco ratione proximi orbis quem secundum concuum superficiem suam tangit & ambit, ita enim scribit. [Circulus ultimus, qui inærabilis dicitur, ut potest ærens & continens cæteros, simpliciter in loco non est, sed penes interna quæ ambit. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur: penes extrema autem omnino expers est loci.] Sed Themistio ita occurrit Simplicius, nam locus debet continere, sed orbis Saturni non continet ultimum orbem, sed potius continetur ab illo. deinde, orbis Saturni est in loco ratione ultimæ spheræ qua continetur, sed Themistio ultima spheræ est in loco ratione septimæ, ergo ultima est in loco ratione sui ipsius. Postremo, primum cælum ita debet habere locum, ut habet motum localem; non habet motum localem propter septimam spheram, sed per se, ergo &c. His accedit, quod non oportet locum moueri ad motum locati; sed orbis Saturni necessario mouetur motu primi orbis: ergo non potest esse locus illius. Quid igitur sentit Simplicius?

Uidetur Simplicius uelle cælum tribus modis capi posse: quod etiam docet Aristot. de Cælo tex. 96. uel pro toto mundo, uel pro aggregato ex omnibus cælis, uel pro ultimo cælo: si capiatur pro toto mundo, sic est in loco ratione partium, quantum aliqui mouentur motu recto aut sursum, aut deorsum, uel elementa, alia circulari, ut cæli: si pro aggregato ex omnibus cælis, sic est in loco ratione orbium quorum alij continentur ab alijs: si pro ultimo cælo de hoc nihil Simplicius: aliquando enim uidetur dicere nullo modo esse in loco, & sic relabitur in sententiam Alexandri; ali-

3. *Opinio Themistii.*

4. *Opinio Simplicij.*

aliquando verò esse in loco quatenus orbem quos ambitu suo continet sunt in loco, & sic recidit in opinionem Themistii. hæretique Simplicius in eadem difficultate, nempe quo pacto primum cælum, cum habeat per se motum localem, non habeat etiam per se locum.

5. Op. Avicennæ.

Sed expendamus opinionem Avicennæ. Avicenna ait primum cælum non habere locum, & motum ipsum non fieri ad locum sed ad situm, non enim cælum motu suo variat locum sed situm. Sed hic vir videtur aliquid dicere, cum nihil dicat. Nam cum triplex sit motus proprie dictus, Augmentationis, Alterationis, & Localis; motus cæli non potest esse alius quam localis, ergo sit ratione loci; aut ergo dicendum est idem esse locum & situm, quod absurdum est, aut motum cæli non fieri ad situm, quod verum est. Deinde, situs præsupponit locum, nam definitur situs dispositio partium locati in ordine ad locum, quare si cælum mouetur ad situm, necessario etiam mouebitur ad locum. Adde, quod ratio situs consistit in indiuisibili: æternum vel minima facta mutatione rei, continuo variatur situs eius: at id, ad quod fit motus, debet esse diuisibile, & successiuo acquiri, ergo &c.

6. Op. Porretani.

Gilbertus Porretanus, ut refert Albertus, ait cælum primum habere locum, nempe superficiem extremam & connexam sui orbis a quo tegitur totum illud cælum atque continetur. Sed huc opinionem adeo indignatur Albertus, ut dicat illum aperte mentiri, & quidem merito. Nam Aristotel. multis locis clamat, locum esse diuersum ab eo cuius est locus, & non esse mobilem; & in text. 35. inquit aliquid esse formam, aliquid locum: nam quamuis ambo terminentur, tamen illa terminat intrinsecè subiectum in quo est; hic autem extrinsecus tangens locatum.

7. Op. D. Thomæ.

Postremo, D. Thomas super text. 43. ait, primum cælum esse in loco secundum partes internas & continuas quas continet, & ex quibus componitur. Fundamentum illius est hoc, quia locus quæritur propter motum localem, ut est in text. 32. quod ergo secundum se totum mutat locum, etiam secundum se totum est in

A loco, ut corpora recta quæ transeunt ex uno loco ad alium: quæ autem non mutant locum secundum se tota sed tantum secundum partes, sunt in loco non secundum totum, sed tantum secundum partes suas: huiusmodi est cælum. Quod si obijcias, partes cæli non esse in loco per se, sicut non habent esse per se. Respondent, quamuis non sint in loco actu, tamen esse in potentia, quia si diuiderentur & separarentur a cælo, essent in loco per se. Vnde quia partes cæli non sunt in loco actu sed potentia, ideo dicitur ab Aristotele cælum esse in loco per accidens, neque hoc detrahit quicquam de dignitate cæli, quin etiam arguit præstantiam illius. Nam per se indiget loco, & ex uno loco transire ad alium, signum est imperfectionis. Hæc D. Thomas. Nos quamquam D. Thom. multum honorem debemus & libenter tribuimus, tamè quia veritas nobis carior est quam cuiusquam viri auctoritas, sententiam eius tribus de causis non valde probamus. Primum, quia referre videtur opiniones aliorum interpretum secus quam nunc in eorum scriptis leguntur: nam sententiam suam assignat Themistio, quem multo secus sentire antea offendimus. Deinde, ait Auempace dixisse cælum esse in loco propter cælum Saturni, circa quod voluitur; quæ fuit opinio Themistii non Auempace; is enim ut refert Auerroes, putauit cælum habere pro loco, centrum circa quod voluitur. Præterea, cum hæc D. Thomæ sententia, non videntur ea consentire quæ ipse scribit in Opusculo 52. ubi opinionem quam defendit in 4. Physic. attribuit Themistio, eamque damnat; & sequitur opinionem Auerrois dicentis cælum esse in loco per accidens propter centrum circa quod mouetur. Quod autem hoc loco ait D. Thomas cælum esse in loco ratione partium integralium ex quibus componitur, mihi quidem non fit verisimile: primum, quia cælum per se mouetur motu circuli qui est localis, non autem propter partes, cum partibus contenta motus ratione totius. Nam ut ait Aristotel. text. 32. & 34. partes & accidentia, neque mouentur, neque sunt in loco per se; moueri enim & esse in loco, est illius quod habet esse per se actu existens,

fiens, cuiusmodi non sunt partes; si ergo motus localis non conuenit cælo ratione partium, sed potius e contrario, is conuenit partibus ratione totius, similiter etiam cælum non erit in loco ratione suarum partium. Deinde, si partes non sunt in loco nisi potentia, ergo cælum non erit in loco nisi potentia, at mouetur actu motu locali; ergo est in loco actu. Quid? quod ista potentia non est physica, neque secundum rem, quinimo reuera impossibile est partes cæli ab eo separari, & per se existere in loco, sed tantum est potentia quædam secundum imaginationem, ergo cælum non erit physice & secundum rem in loco, sed tantum secundum imaginationem, quod & absurdum est & extra præsentem quæstionem. quin etiam, partes cæli, tametsi fingamus eas seiuictas esse, quod tamen non possint cogitari per se esse in aliquo loco, hinc planum est. nam pars cæli remota a toto, nullo genere motus localis moueri posset, aut enim moueretur sursum aut deorsum; at qui non est corpus graue vel leue; neque moueretur circulariter, nam motus circularis proprius est corporis circularis, & sit circa aliquod centrum quod distans ab omni parte corporis quod mouetur, at pars cæli non est circularis: non enim sicut pars lineæ rectæ est recta, ita pars lineæ circularis est perfecte circularis; neque parti cæli posset assignari aliquod centrum, circa quod æqualiter uolueretur. Postremo, partes primi cæli integrales, licet alix alias contineant, non sunt tamen in loco, nam cum una pars sit continua alij parti, non potest una dici locus alterius, ut enim ait Aristot. tex. 34. quando aliquid continetur ab alio, ita ut non sit diuisum ab illo, sed ei continuum, non est in eo tanquam in loco, sed tanquam pars in toto.

Exponitur propria opinio de loco Cæli.

C A P. I X.

Restat, ut exponamus sententiam, quam nos cæteris probabilioræ existimamus: eam autem tradiderunt nobis Alphababius & Auempace, viri om-

Anium Arabum, vno excepto Auertoe, longe doctissimi: qui aiunt cælum non habere locum sicut corpora quæ mouentur motu recto, videlicet cum a quo contineatur, sed per se habere locum congruentem corpori sphaerico & motui circulari, hic autem locus est centrum. Centrum enim, & in definitione circuli, & motus circularis ponitur; sicut locus sursum & deorsum ponitur in definitione grauis & leuis, & motuum qui sunt ad ipsa. Quæ sententia, ut facilius intelligatur, latius explicanda est, declarando & probando aliquot propositiones.

B Prima propositio, Aristoteles in hoc 4. lib. Phys. non agit de omni loco, sed tantum de loco naturali corporum, quæ habet motum rectum; hæc propositio manifesta est ex his quæ supra dicta sunt cap. 3. cum age remus de immobilitate loci.

II. Propositio, corpus ut corpus, non indiget loco, a quo contineatur; alioquin omne corpus indigeret loco. Nam quod alicui conuenit per se & ea ratione ut tale est, omni quod est tale conuenit, at si omne corpus contineatur a loco, esset progressus in infinitum in locis & corporibus locatis.

III. Propositio, cælum ut cælum non indiget loco a quo contineatur; tum quia omne cælum indigeret, primum autem cælum non indiget cum non habeat, nam si indigeret iam haberet; alioquin deesset ei aliquid necessarium, & in æteris non esset secundum Aristotelem 3. Physic. tex. 32. idem posse & esse: Tum, si omne cælum indigeret loco continente, aut hoc esset propter quantitatem suam, aut propter substantiam, aut propter motum localem: sed quantitas cæli cum sit rotunda, est perfecta, neque opus habet alio a quo figuretur & perficiatur: substantia eius est incorruptibilis, neque indiget alio a quo conseruetur: motus cæli non fit ad acquirendum aliquem locum, vel ut cælum quiescat in eo, sed tantum fit circa aliquem locum, nempe centrum, ergo cælum ut cælum non indiget loco a quo contineatur.

III. Propositio, rectè dictū fuit ab Aristot. tex. 32. locum queri propter motum localem, ergo qualis est motus localis, talis querendus est locus. Cum igitur motus localis

localis diuidatur in rectum & circulem, *A* ijque plurimum inter se differant, necesse est loca propter quæ sunt huiusmodi motus, etiam discrepare multum inter se; alius ergo locus debet assignari cælo, quod mouetur motu circulari, quam elementis quæ habent motum rectum.

V. Propositio, ille putandus est locus alicuius corporis, qui conuenit motui locali ipsius; & a quo motus localis accipit denominationem, speciem, & distinctionem: sicut motus sursum differt a motu deorsum propter loca, ad quæ tendunt huiusmodi motus; sic motus circularis cæli differt a motu recto elementorum: quoniam elementa mouentur vel a medio vel ad medium, cælum autem mouetur circa medium, vt ait Aristot. 1. de Cælo. tex. 6.

VI. Propositio, per se locus cæli non est alius quàm centrum, circa quod mouetur: Hoc patet ex ijs quæ paulo supra docuimus: Nam cælo, quæ mouetur motu locali, debetur aliquis locus respondens illi motui, determinans, specificans, & distinguens ipsum ab alijs: circularis autem motus denominatur talis, & differt ab alijs, non quia fit ad locum, sed quia fit circa locum; hoc est circa centrum. Præterea, locus naturalis est, ratione cuius corpus dicitur quiescere: sed cælum dicitur secundum se totum quiescere & nunquam mutare locum, propter centrum, a quo semper æquidistat. Atque hoc perspicuis distinctisque verbis docet Aristoteles 8. lib. Phys. tex. 76. lege locum, quem nos, quo breuiores simus, taciti præterimus. Quoniam igitur alij quæserunt cælo locum aliquem continentem similem locis corporum rectorum, ideo in tot difficultates, ac errores incidunt. Hoc fortasse significare uoluit Alexander, dicens, cælum nullo modo esse in loco, intelligens de eo loco, qui conuenit corporibus rectis: quamuis illud desideretur in Alexandro, quod non declarauerit qualis locus per se conueniat cælo. Nam nullum omnino locum ei assignare, plane absurdum est. Auerroes itē, qui ait cælum esse in loco per accidens ratione centri, sic intelligendus est, nō quod cælum non per se habeat pro loco centrū, sed quod cælum non habeat talem locum qualem habent corpora recta, nisi per ac-

cidens; quatenus cælum mouetur circa centrum quod est terra, quæ per se est in loco cōtinente, nimirum sub superficie aquæ & aeris.

Obiectiones quæ huic sententiæ videntur aduersari, paruo negotio diluuntur. *Q*uatuor obiectiones, quod sententiā non sit locus cæli. I. est, locus debet esse æqualis, debet continere, debet contingere & esse proximus locato; centrum autem non est æquale cælo, neque continet ipsum, imò continetur, & est extra ipsum, ergo &c. II. Centrum est punctum indiuisibile, quomodo igitur erit locus cæli? III. Aristot. ait cælum esse in loco per accidens, non ergo est in loco per se ratione centri. IIII. Si ita esset, non modo primam cælum esset in loco ratione centri, sed etiā alij orbes; par enim ratio est omnium: atqui alij sunt in loco continente, inferior enim continetur a superiore, ergo &c.

Ad has obiectiones sic est respondendum. Ad 1. Illæ proprietates sunt loci qui conuenit corporibus rectis, de quo tantum agit Aristot. in hoc 4. lib. nihil igitur nimirum est, si illæ non conueniant loco cæli. Ad 2. Centrum potest considerari bifariam, vel Mathematicè, & sic est punctum indiuisibile, vel Physicè, & sic est elementum terræ, quia quam cælum uoluitur ueluti circa suum centrum; qua etiā de causa natura fecit terram immobilem, vt Aristoteles ait 2. de Cælo, textu 17. quoniam centrum circuli est immobile. Ad 3. Aristot. uolens cælo inuenire locum qualis reperitur in corporibus quæ mouentur motu recto, idcirco ait huiusmodi locum non conuenire cælo nisi per accidens, nimirum ratione terræ, circa quam uelut centrum suum uoluitur: quæ terra per se est in loco, & sic ratione ipsius, cælum dicitur esse in loco per accidens. Ad ultimam. Etiam in reliquis orbibus unus non est sub alio tanquam in loco, sed propter eorum ordinem & dispositionem; maior enim & perfectior debet continere, minor contra contineri; quem ordinem perfectionis attendentes in intelligentijs, dicimus in ipsis aliis esse sub alijs. Ad extremam, illud perpetuo in memoria habendum est, quoniam cælum est diuersi generis & ordinis ab his rebus sublanaribus, ideo pauca esse illi cum huiusmodi rebus inuocē con-

Quatuor obiectiones, quod sententiā non sit locus cæli.

Solutio obiectionū.

munia; ex quo fit, vt quæcunque octo libris Physicis tractat Aristot. ea præcipue accommodat ad res sublunares, vt quæ de materia, natura, motu, & loco scripta sunt. Nam quomodo vnumquodque horum reperitur in celo, seorsim in opere rei proprie dicato, diligenter ab eo explicandum est. Verum de loco caeli hætenus. Reliquum est vltimum argumentum de motu locali in uacuo, ad quod nunc respondere volumus.

*An si esset vacuum, in eo motus
localis in tempore fieri
posset.*

C A P. X.

DEcimo quinto argumento tangitur grauis questio de vacuo; an si esset, posset in eo fieri motus localis in tempore. De qua re non conuenit inter Philosophos. Nos primum aperimus sententiam Aristotelis, tum eorū qui aduersantur Aristoteli rationes exponimus, postremo, sententiam Aristot. defendere conabimur.

Antiqui putabant adeo necessarium esse uacuum motui locali, vt is sine illo non posset effici; quos redarguens Aristoteles in 4. Physic. vult ostendere uacuum non esse adiumento ad efficiendum motum localem, sed potius tanto impedimento, vt si vacuum esset, nullus planè motus in eo fieri posset. Cuius rei pulcherrimam demonstrationem affert tex. 71. eamque latius explicat vsque ad tex. 75. quæ potest syllogisticè confici ad hunc modum. Omnis motus debet fieri in tempore, sed in uacuo non posset fieri motus in tempore, ergo in uacuo non posset fieri vllus motus: Maior per se nota est, tum quia motus est continuus, vt Aristot. ait 3. Phys. tex. 1. & multis verbis ostendit in 6. Phys. quare est diuisibilis ac proinde successiue fit, & in tempore, tum etiam quia, si motus est actus entis in potètia prout in potentia, necesse est quod mouetur, moueri successiue atque in tempore.

In minoris autem explanationem & con-

Afirmationem præcipue incumbit Aristoteles: cuius gratia iacit aliquot fundamenta: primum est inter quælibet duo tempora finita esse aliquam proportionè, nam vel erunt æqualia, vel si unum sit maius altero, cum excessus ille fit finitus, proportio etiam, secundum quam excedit, erit finita.

Alterum fundamentum est, temporis ad instans nullam esse proportionè. Nam tempus est diuisibile, instans autem indiuisibile. Vnde quamuis infinites iteretur, & repetatur instans, nunquam poterit æquari vlli temporis quantum existit. Vnde deinde, si esset aliqua certa proportio inter tempus & instans, sequeretur instans esse æquale temporis, imò maius tempore; nam cum tempus sit diuisibile in infinitum, proportio quæ reperitur inter tempus & instans cum sit finita; reperitur etiam inter tempus & aliquam partem ipsius: illi ergo parti erit æquale ipsum instans, & cum illa pars rursus possit diuidi in duas alias, erit maior illis, quælibet autem pars temporis est tempus; quare, nunc vel instans, esset æquale & maius tempore.

CTertium fundamentum est hoc, inæqualitas motuum localium secundum uelocitatem & tarditatem, accidit propter medium per quod fit motus localis; sit enim duo mobilia, A. & B. si A. celerius mouetur quam B. id continget ob mediū. Nam vel A. mouetur per medium breuius & subtilius, vt per aerem; B. vero per mediū aut longius aut crassius, vt per aquam; aut si ambo mouentur per idem profus medium habebit A. vel maiorem virtutem motiuam vt plus grauitatis, qua melius diuidit mediū, vel si virtutum habet parē virtutem motiuam; habebit A. figuram magis idoneam ad dissecandum mediū; cuiusmodi est rotunda aut pyramidalis potius quam quadrata. Omnia igitur inæqualitas motus localis tandem reducitur ad mediū; vel quia ipsum est diuersum, vel quia diuerso modo diuiditur a mobili.

Quartum fundamentum est hoc; Qualis est differentia inter media, talis item est inter motus qui fiunt per ea; & inter tempora in quibus fiunt tales motus: vt si mediū sit duplo subtilius & minus resistens,

*Quinqu
firmissima
fundamen
ta, contra
motū tem
poralem in
vacuo, præ
iaciuntur.*

resistens, & ad diuidendum facilius; motus etiam qui fit per tale medium, erit duplo celerior, & tempus in quo fit talis motus erit duplo minus. hoc ex præcedenti tertio fundamento manifestum est.

Quintum fundamentum est hoc: vacui ad plenum nulla est proportio; quia vacuum est non ens, & infinite exceditur a pleno, & quamuis infinitis duplicetur vacuum, nunquam assimilabitur pleno, & quodlibet plenum quantumvis fingatur tene, tamen resistet aliquo modo, vacuum autem nihil prorsus potest resistere.

His positis, demonstratio Aristotelis sic conficitur. Si motus per vacuum fieret in aliquo tempore finito & motus etiam per plenum fit tempore finito, & inter quælibet duo tempora finita est proportio, vt diximus in primo fundamento: erit etiam proportio inter hæc duo tempora, sed qualis est proportio inter tempora, talis est inter motus & media; si igitur est proportio inter tempus, quo mouetur aliquid in vacuo, & quo mouetur aliquid in pleno, erit proportio inter vacuum & plenum; quod est contra ultimum fundamentum, non potest igitur motus in vacuo fieri in tempore; sed debet fieri in instanti, nam vacuum in infinitum est minus resistens & impediens quam plenum, atqui impossibile est motum fieri in non tempore, seu in instanti, ergo impossibile est motum fieri in vacuo. Hoc etiam ita confirmatur: si motus in vacuo fit in tempore, sit illud tempus ut unum, tempus autem quo fit motus in pleno, sit ut decem; ponatur aliud plenum decuplo subtilius, & minus resistens quam illud prius; nam id posset Deus facere, tunc equali tempore fieret motus in vacuo & pleno: quod si adhuc ponatur aliud plenum subtilius, in illo fieret motus minori tempore & velocius quam in vacuo. at hæc absurda esse, nemo est qui non intelligat. Demonstratio autem Aristotelis, non procedit ex opinione tantum antiquorum, ut videtur quibusdam, sed procedit simpliciter ex sententia Aristotelis, & habet vim demonstratiuam, cui non possit bene resisti. Hoc enim declarat aperte contextus verborum Aristotel. idemque sentiunt interpretes Graeci.

A Sed Philosophus, Aucupare, Auicenna, D. Thomas, Scotus, & alij, aduersantur huic demonstrationi, & censent in vacuo, si esset, factum iri motum in tempore & non in instanti, non enim admittunt illud tertium fundamentum, quinimo negant totam moram & successiorem quæ est in motu locali, prouenire tantum ex medio: faciunt enim duplicem causam, cur motus sit tardior aut velocior: unam externam & accidentariam; & hæc dicunt sumi ex medio, secundum vel magnitudinem, vel subtilitatem, aut crassitatem eius: alteram vero internam & quasi essentialem, quæ prouenit ex maiori aut minori uirtute motiua. uirtus enim maior per se facit motum celeriorum, minor autem tardiorum. Quod autem inæqualitas motus localis secundum uelocitatem & tarditatem, non proueniat solum ex medio, probant tum exemplo, tum ratione: exemplo quidem corporum cælestium, quæ cum non moueantur per medium, tamen mouentur quædam celerius, & alia tardius; ratione uero, quoniam a quo prouenit motus naturalis, ab eodem prouenit continuatio & successio eius; continuatio enim per se conuenit motui ut motus est: sed motus naturalis non prouenit extrinsecus a medio, sed intrinsece a natura, quæ definitur principium & causa ut moueatur id in quo est; ergo continuatio motus per se non prouenit ex medio, sed ex maiori uel minori uirtute ipsius naturæ. Ad idem confirmandum has quoque rationes adiungunt. primo, quia licet successio motus proueniat tantum ex medio, non tamen ex medio ut plenum est, sed prout dicit quandam distantiam extremorum; sed talis distantia extremorum reperitur etiam in medio uacuo, si enim spatium quod est inter terram & cælum uacuum esset, non minus distaret cælum a terra, quam nunc distat in uacuo igitur successiue fieret motus ob talem distantiam extremorum. Deinde, ponatur lapis in concauo lunæ, ita ut reliquum spatium usque ad centrum sit vacuum; non dubium est, quin ille lapis mouebitur deorsum, nam est grauis, & extra sumum locum, & nihil obstat; uel igitur mouebitur successiue, & sic habeo quod nolo, uel in instanti, & sic simul erit in supre-

Quatuor
arguntur
quibus
nulli
pro-
bant, si
vacuum
esset
factum
iri in
eo motu
locali
in
tempore.

C
D
C c 3 mo,

Præclara
demonstra-
tio Aristo-
telis, qd mo-
tus localis
nō possit fie-
ri in uacuo.

mo, in medio, & in infimo loco; quod est impossibile. Nam ut Aristoteles demonstrat in 6. Physi. omne mobile quod mouetur per aliquod spatium, prius pertransit partes priores, quàm posteriores illius spatij, & prius pertransit medium quàm ueniat ad ultimum. Hæc illi.

Exponuntur octo hypotheses, quæ ad defensionem & confirmationem sententiæ Aristotelis de vacuo, plurimum conferunt.

C A P. XI.

Sed quia horum Philosophorum opinio non solum nobis uidetur contraria esse doctrinæ Aristot. & Peripateticorum, sed etiam aduersari rationi, Albertus quidem certe ait huiusmodi sententiam esse intelligibilem; ideo enitendum est ut dilucide ostendamus & demonstrationem Arist. esse firmam atque robustam, & infirmam ac minime probabilem horum sententiam. quod ut commodius fiat, prætermittamus nonnullas hypotheses ex quibus pendens demonstrationes, quas afferre uolumus.

Prima Hypothesis est. Omnem motum localem esse continuum & successiuum: & de hac conuenit inter omnes.

II. Successio & mora quæ cernitur in motu, non potest prouenire ex mouente: hoc patet, quia mouens quantum in ipso est, uellet quàm primum mouere, & efficere quod intendit. Deinde, quia mora in mouendo accidit ei ob aliquam resistantiam quam reperit, mouens autem sibi nõ resistit. Adde, quod uidemus eandem uirtutem actiuam nunc celerius, nunc tardius agere, ob uariam resistantiam materix in quam agit. Postremo, si mora & successio contingeret ob uirtutem motiuam, æque celeriter deberet moueri exiguus lapis atque maximus, nam uirtus motiua quæ est grauitas æqualis est in lapide paruo atque magno: quamuis sit magis extensa in magno quàm in paruo: secundum intentionem tamen par est. Agens

etiam naturale principio paulatim & successiuè agit ob qualitates sibi repugnantes, quas reperit in eo in quod agit, sed ubi eas expulit, agit in instanti, tunc enim puncto temporis producit formam substantialem: Non igitur ex agente uel mouente proficiscitur mora & successio quæ est in motu.

III. Resistentia ob quam fit mora & successio in motu locali, duplex est: una intrinseca mobili; altera extrinseca. Rursum intrinseca duplex est: una enim oritur ex eo quod motus habet inclinationem contrariam ei motui secundum quem mouetur a mouente; sic corpus resistit animæ mouenti ipsum, aut sursum aut in trãuersum: quoniam tantum habet propensionem ad motum qui fit deorsum. Altera nascitur non ex contraria inclinatione mobilis; sed ex eo quod mobile habet naturalem potentiam ut moueatur tanta celeritate, & non minori, aut maiori; quod ei contingit ob determinatam perfectionem, aut magnitudinem, quam habet; sic mouetur cælum ab intelligentia. Resistentia uero extrinseca prouenit ex eo quod est extra mouens & mobile, v. g. ex medio, quod quia est plenum & corpulentum, habens maiorem minorem uel crassitiem, sicut supra diximus, resistit mobili, quod fertur per ipsum.

III. Effectus realis, causa debet esse realis: neque enim potest aut effectus imaginarius procedere a causa reali, aut effectus realis a causa imaginaria. Semper enim effectus assimilatur causæ, cuiusque naturam æmulatur.

V. Neque motus localis potest esse sine loco: neque locus sine superficie corporis continentis: sicut enim locus ponitur in definitione motus localis, ita superficies in definitione loci. Quod autem motus localis sine loco esse non possit, patet tum ex eo, quod Aristoteles ait tex. 32. locum non quadri nisi propter motum localem; at si posset motus localis esse sine loco, non semper indigeret illo. Adde, quod motus non potest separari a termino ad quem, qui in motu locali est locus, sicut in alteratione qualitas: & in 3. Physi. tex. 4. dicitur motum non esse præter ea in quibus fit motus. Denique, hoc, nomi-

Duplex est successio in motu locali.

Successio et mora motus localis, non prouenit ex motu.

nomine suo præferret motus localis, ideo enim uocatur localis, quia fit in loco & ad locum, vel circa locum.

Tres causas propter quas natura refugit vacuum.

VI. Natura refugit vacuum tribus de causis. Primò, ad conseruandam unitatem mundi; mundus enim est unus non ob continuationem, sed propter contiguitatem corporum, quæ tollitur inducto uacuo. Deinde, ob dependentiam & connexionem quæ debet esse inter corpora superiora & inferiora. Vnde Aristot. in principio Meteororum, ait hunc mundum inferiorem debere esse continuum, id est contiguum supernis latioribus, ut inde omnis virtus eius regatur & conseruetur. Quia ergo causæ particulares & secundæ neque possunt agere, neque conseruari, sine uirtute & concursu causæ primæ, hæc autè virtus & concursus non potest ad illas peruenire si intercedat vacuum, ideo natura horret vacuum. Ad extremum quia Deus & natura nihil frustra faciunt. Quicquid enim est in mundo, & ab aliquo est & ad aliquid; vacuum autem si esset in mundo, neque ab aliquo esset: cum sit non ens, non ens autem non potest ad aliquid esse: neque esset ob aliquem finem & usum, præterquam quod deformitatem insignem afferret uniuerso interrumpens connexionem & ordinem corporum.

VII. Hæc quæstio, an si vacuum esset, in eo motus localis fieret in tempore nec ne, potest accipi, tum uniuersè de omni motu locali corporum simplicium, mixtorum, animatorum, inanimatorum: tum speciatim & propriè de motu locali corporum simplicium. A nobis tractabitur utroque modo.

VIII. Corpus simplex in suo motu locali non potest habere intrinsecam resistantiam: nã aut illa proveniret a materia aut a forma, non a materia, nam cum sit prima, indifferens est ad quemlibet motum; non a forma, nam cum sit principium motus, non resistit ipsamet sibi in eo motu quem ipsa facit. Tota igitur resistantia extrinsecus perpendenda est, nempe a medio.

Probatur motum localem non posse fieri in uacuo.

C A P. XII.

His positis, nullum motum localem cuiuscunque corporis fuerit, posse fieri in uacuo, ostendo dupliciter. Primò quia omnes alij motus dependent a motu cæli & concursu primæ causæ, ut docet Aristot. 8. Phys. tex. 56. & 12. Metaph. tex. 38. quo sublato non possent fieri, tollitur autem per vacuum, ergo in uacuo nullus motus fieri potest. Idem confirmat D. Tho. in Prima Secundæ quæst. 109. artic. 1. & prima par. q. 115. artic. 3. Et patet ex ijs quæ scribit Aristot. 8. Phys. tex. 56. dicens sine motu circulari nullum aliorum motuum esse posse, ergo tantum abest, ut in uacuo moueatur aliquid secundum locum, ut ne existere quidem possit. Deinde, motus localis non potest fieri sine loco, neque locus potest esse sine superficie corporis continentis, ut patet ex 5. hypothesi, sed in uacuo nulla est superficies corporis continentis, ergo non posset in eo fieri motus localis.

Quod autem corpus simplex non possit moueri in tempore, si per vacuum moueretur, probò tripliciter. Primò, quia omnis successio motus provenit ex resistantia, vel intrinseca ipsi mobili vel extrinseca; ut patet ex 2. & 3. hypothesi: sed in uacuo corpus simplex nullam haberet resistantiam; non intrinsecam ut dictum est in ultima hypothesi, neque extrinsecam, quia ponitur moueri in uacuo: vacuum autem, cum nihil sit, non potest resistere. Si dicatur vacuum resistere ob distantiam extremorum; contra, quia talis distantia aut est in ipso medio uacuo, aut est tantum in extremis, si est tantum in extremis: ergo in illo medio uacuo mobile, nõ reperiet aliquam resistantiam, quare non pertransibit illud successivè; si autem illa distantia est subiective in medio uacuo, aut erit huiusmodi distantia realis, aut imaginaria: realis non potest esse, quia uacuum nihil est, & non potest accidens reale esse in nõ ente tanquam in subiecto; si est ima-

In corpore simplici resistantia non provenit a materia aut a forma, sed extrinsecus a medio.

ginaria, ergo nō potest facere resistentiam realem, neque poterit esse causa successionis realis, quā est in motu locali, ut patet ex 4. hypotesi. Postea, si corpus simplex non habet successionem sui motus a medio sed a seipso, & medium tantum affert successionem quandam accidentariā, ut inquit Auempace, ergo si non esset medium plenum, corpus simplex moueretur magis naturaliter, & magis velociter, & sine ullo impedimento, quia careret resistentia medij: hoc autem absurdum est, quia Aristoteles 3. de Cælo tex. 28. ait naturam uti medio tanquam instrumento ad faciendum motum naturalem & uiolentum; & motum naturalem inuari atque promoueri a medio: at secundum istorum opinionem medium tardaret & impediret motum localem. Præterea, cum uacuum sit impossibile, ergo nunquam corpus simplex moueretur pure naturaliter, neque tanta uelocitate quanta aptum est moueri; quia naturalis eius uelocitas semper impeditur & tardaretur a medio. Postremo, demonstratio Aristot. non soluitur ab ipsis, si enim corpus simplex posset moueri in uacuo tempore aliquo finito, sicut per plenum mouetur tempore finito, sicut inter illa duo tempora finita esset proportio, sic etiam inter uacuum & plenum esset proportio, & posset fingi aliquod corpus moueri per plenum æquali tempore, atque illud quod ponitur moueri per uacuum. Quæ demonstratio fuit a nobis supra declarata.

Restat, ut rationes aduersarias dissoluamus. Ad quas ita respondemus. Ad 1. Cælum mouetur successiue, & non propter medium, concedo quia in cælo est intrinseca resistentia, & in motu cælesti datur mobile distinctum a mouente: in corpore autem simplici non inuenitur intrinseca resistentia, nec distinctio mouentis a mobili. quare petenda est extrinsecus a medio. Atque hæc manifesta sunt ex ijs quæ supra docuimus cum tertiam & octauam hypotesim explicarem. Ad 2. Natura est principium motus, distinguo, secundum specificationem, verum est, nam quod ignis calefaciat uel moueatur sursum, habet a natura sua, similiter quod aqua frige faciat & moueatur deorsum: secundum successionem autem, falsum est.

A mora enim quæ est in motu, non prouenit a mouente, sed ex resistentia mobilis, aut aliunde, non enim mora, quam facit ignis calefaciendo aquam prouenit ex calore ignis, sed ob resistentiam aquæ, ut supra ostendimus exponendo secundam hypotesim. Ad 3. Si in uacuo poneretur graue, non moueretur, quia deesset illi instrumentum per quod fieret motus, quod secundum Aristot. est medium plenum; sicut si stupa admoueretur igni, sic tamen, ut inter stupam & ignem esset aliquod exiguum interuallum uacuum, tunc ignis quamuis naturaliter agit, tamen propter uacuum non ageret, sic dicitur est de graui. Aristoteles igitur non ait corpus motum iri in uacuo in instanti, ut quidam putant, sed dicit non motum iri illo modo, quia, inquit, si moueretur, deberet moueri in instanti, sed hoc est impossibile, ergo non mouebitur. Quod autem adducitur ex 6. Physic. quod omne mobile prius pertransit priorem partem spatij quam posteriorem, uerum est de spatio naturali, & pleno, & Aristot. ibi loquitur de magnitudine supra quam sit motus.

C Illud autem in hac de uacuo disputatione, diligenter intellexi & memoria teneri uolumus; nec Aristotelē, neque nos sentire si esset uacuum, in eo factū iri motum in instanti. Quis enim est tam hebes & tardus ingenio, qui non intelligat in eo quod dicitur, motum localem fieri in instanti, manifestam repugnantiam & contradictionem contineri? Nos igitur cum Aristotele dicimus si uacuum esset, in eo motum nullo modo fieri posse. Atque hoc probamus, cum alijs argumentis, tum ea ratione ducente ad impossibile, quia si fieret motus, si fieri deberet in instanti, ut supra docuimus; sed hoc est impossibile, ergo illud motum fieri in uacuo, ex quo sequitur hoc, indicandum est impossibile. Tantum igitur abest ut opinemur, in uacuo motum fore in instanti, ut quia hoc iudicamus perpicue falsum & impossibile, ex eo tanquam certo & manifesto, id quod forte obscurum & dubium esse poterat, nempe, in uacuo nullum omnino motum fieri posse, consiciamus atque concludamus.

Denique illud etiam hoc loco adijciam, ueluti

DE TEMPORE, AETERNITATE, ET AEVO LIBER DVODECIMVS.

EQVITVR VT AGANVS DE tempore, quod est mēſura du rationis motus, omniumque rerū quæ motui ſubiſciuntur. Tres autem ſunt du rationis mēſuræ, tē

pus, æternitas, ævum, de quibus hoc libro ſigillatim diſceremus. Sed primū dicamus de tempore: de quo tractanda ſunt hæc. An tempus ſit ens aliquod reale, an ſit res diuerſa a motu: an ſit eſſentiale tempori eſſe actiue numerum & mēſurā omnium motuum, vel potius eſſe numerum paſſiue, id eſt motum numeratum & diſtinctum ſecundum prius & poſterius: an propria, & ut uocant, formalis ratio temporis pendeat ab operatione animæ: an tempus ſit tantum ſubiectiue in motu cæli, an ſit tantum unum numero tēpus: an ſit vnum nunc in toto tempore. Hæc igitur de tempore Phyſico, de quo agit Ariſtoteles in 4. lib. Phyſi. a tex. 87. vſque ad ſinem libri, a nobis in priori parte huius libri explicabuntur. In poſteriori autem parte libri natura

ipſius durationis, quæ valde obſcura & occulta eſt, aperiemus: poſt, de æternitate, æuo, & tempore diſcreto, diſputabimus.

Sed primū omnium, an tempus ſit ens reale, & a motu realiter diſtinctum, perquiramus.

B *Diſputatur contra eos qui putant tempus non eſſe ens reale; & contra eos qui cenſent eſſe ens reale realiter diſtinctum a motu.*

C A P. I.

C Vidam exiſſimant tempus nō eſſe aliquid reale, ſed tantū habere eſſe propter imaginationē & cogitationem animi noſtri, ducti illō communī argumento, quod Ariſt. exponit 4. Phy. tex. 88. & 89. idque ſic habet. illud nō videtur eſſe, cuius pars nulla eſt; temporis autem nulla pars exiſtit; præteritum enim non eſt ſed fuit, futurum autem non eſt, ſed erit, præſens autem non eſt aliud quàm nunc indiuiſibile, quod non poteſt eſſe pars temporis; nam cum ſit indiuiſibile, & infinito intervallo ſuperetur a tempore, non poteſt, aut metiri, aut componere tempus, quod eſt proprium partis. Atque hoc illi argumento, putant ſe tempus e rebus ſuſtulſiſſe. Sed hi contradicunt cōmuni, & quaſi naturali exiſtimationi omnium hominum. Omnes enim de tēpore, tanquam de re aliqua & ſentiunt & loquuntur. Uſurpant enim & dies & annos, & alias differentias tēporis, veluti aliquid, quod in ipſis rebus inueniatur. Dein de, ſubuertit Philoſophiam naturalē, quæ cū ſit realis ſcientia, tamen agit de tēpore, non ſolum uniuersē & generatim, ſed etiā ſpeciatiim de tēpore, quod eſt mēſura durationis

Argumentū quo probat quidā tempus nō eſſe in rebus.

Quingentis rationibus probatur tēpus eſſe ens reale.

tionis in omnibus generibus, tam plantarum, quàm animalium. Præterea, discrepant a factis literis, in quibus legitur Deū fecisse luminaria in firmamento cæli, ut diuiderent dies & noctes, & essent in signa & tempora, & alibi. Tuus est dies & tua est nox, & item. Non est vestrū scire tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Postremo, aduersantur rationi. Nā tempus est mensura motus, sed motus est ens reale, ergo etiam tempus. Non enim conuenit, ut ens realis sit mensura imaginaria. Deinde, si nil aliud est tēpus, quam motus numeratus secundum prius & posterius, habet autem motus in se prius & posterius quæ possunt distingui, ergo est ens reale. Postremo, aut tempus est ens fictitiū; quomodo igitur tractatur in scientia? aut ens rationis, quomodo ergo tractatur in Physicā? aut ens reale, quod nos uolumus. Adde, quod sublata operatione animæ, una res est diuturnior, & alia habet breuiorem durationē: una est ante vel prior, altera est post uel posterior, quæ sunt differentie temporis.

Ratio autem quam afferūt, si quicquam ualeret, debisset etiam mouere eos ut tollerent motum, nam in motu etiā nulla pars eius exiitit actu simul, sed alia præcessit, alia uero subsequitur. Solutur autem ratio hoc modo. Aliud est ens permanent, aliud successiuum: illud ut sic, habere debet aut omnes partes suas, aut aliquas actu existentes, ut patet in homine & statua: hoc autem ut sit, non debet habere aliquam partem permanentem actu, sic enim non esset iam ens successiuum, sed ens permanent. Sed ens successiuum dicitur esse, cum habet partes in continua quadam successione: ita ut prior copuletur cum posteriori per nunc præsens; sicut dicitur generatio perpetua, non quod aliquid generatum sit perpetuum, sed quia successio generatorum unius post alterum, est perpetua, & nunquam interrupta. Dubitare igitur de tempore an sit, accidit his hominibus, qui aut ignorant, aut non animaduertunt tempus esse ens successiuum, non autem permanent: & alio modo ponendam esse existentiam in successiuis quàm in permanentibus.

Alij autem e contrario censent, nō modo tempus esse aliquid in rebus, sed esse

A rem quandam diuersam a motu. Nam in motu duo sunt consideranda: Vnum est forma illa imperfecta fluens a potentia ad actum, secundum quam definitur motus actus entis in potentia prout in potentia. Alterum est duratio seu mora, quam habet illa forma dum acquiritur, secundum quam distinctam per prius & posterius constituitur tempus. Quoniam igitur talis duratio seu mora, re distinguitur a forma quæ acquiritur, ideo necesse est tempus rem diuersam esse a motu. Præterea, motus mensuratur tempore, ergo tempus re differt a motu: nam si non differret, tempus mensuraretur tempore, oportet autem mensuram esse quid diuersum ab his quæ mensurantur. Postremo, Aristot. reprehendit eos qui aiebant motum cæli esse tempus, vel quemlibet alium motum: & inquit, nō esse motum, sed aliquid ipsius motus, hoc est, ut ipse planius dicit in 12. Metaphysicæ esse passionem motus. Quare tempus res diuersa est a motu.

Sed hæc sententia nobis non probatur. Primo, quia tempus nihil aliud est quam motus numeratus secundum prius & posterius; esse autem numeratum, non adiungit aliquid rem ipsi motui: Vnde Aristot. 4. Physic. tex. 99. inquit, prius & posterius ipsius motus re esse idem cum motu; distingui autem secundum esse, hoc est secundum rationem. Deinde, sumatur vna quæ metimur pannum, quæ vna est lignū & mensura panni, sed esse mensurā, non est res diuersa a ligno. Vna enim per se quidem est lignū, ut autē est signata diuisa per palmos, est vna seu mensura: sicut igitur se habet mensura ad lignum vna, ita tēpus ad motum. Denique, si tempus res est diuersa a motu, aut erit res permanent aut successiuum; non permanent, ut patet; si successiuum, nullo modo erit aliud quàm motus. Conuenit enim ei definitio motus, quæ est esse actum entis in potentia, &c. Adde, quod si est ens successiuum, habebit suam durationem, & partes priores & posteriores, quoniam mensurabitur a tempore; & sic tempus mensurabitur a tempore.

Argum. ita autem illorum, ita soluitur. Primum quidem hoc modo, motus non est forma imperfecta, sed etiam fluxus illius, uel talis forma prout est fluens; intrinseca autem duratio illius fluxus non differt

tempus re
distingui a
motu.

Quatuor
argumētū
probatur te
pus re non
distingui
motu.

Solutur
argumētū
quo tēpus
e rebus tol
lebat.

Opt. coram
qui censens

differt re a fluxu, sed tantum ratione. Ad 2. ita respondemus. Aristoteles vult tempus distinguere a motu, non re sed ratione: addit enim tempus motui, esse numeratum secundum prius & posterius. Ad 3. Potest tempus comparari, vel cum motu cum est accidens & passio; & sic non differt re ab illo, sed tantum ratione; vel cum alijs motibus; quorum est externa mensura, & ab illis differt re: sicut vna respectu ligni in quo est, non differt ab eo re: respectu autem panis vel aliorum que metitur, differt re ab illis.

Explicatur definitio illa temporis, Numerus motus secundum prius, & posterius, & primo loco exponitur illa prima particula Numerus.

C A P. II.

His igitur opinionibus refutatis, aggrediamur ad explicandam definitionem temporis, quae traditur 4. Phys. tex. 101. his verbis. [Numerus motus secundum prius, & posterius.] Et primum doceamus qualis numerus sit, deinde cuiusmodi motus, ad extremum, quid sit illud [prius, & posterius.]

Quidam Latini interpretes faciunt triplicem numerum. Vnu quo numeramus, vt ternarium, vel binarium; alterum, qui est res numerata, ut duo oculi; vel quinque digiti; tertium, qui numerat, & hunc aiunt esse intellectum. Sed hic postremus numerus olet nescio quid Platonicum potius, quam Aristotelicum. Nam Arist. 1. lib. de Anima reprehendit Xenocratem, qui definebat animam esse numerum. Inter duos autem priores numeros, multum differt. Prior est abstractus a rebus, sola cogitatione coherens: posterior autem est coniunctus cu rebus: ille percipitur tantum intelligentia, hic potest etiam sub sensum cadere: ille est Mathematicus, hic Physicus; ille pertinet ad categoriam Quantitatis, hic autem ad diuersas categorias pro varietate rerum, qui numerantur: ille est accidens, & vnum

ens per se, hic autem, non est ens per se, & nonnunquam est substantia, ille non multiplicatur secundum multitudinem eorum, quae numerantur, hic secundum varietatem rerum quae mensurantur, multiplicatur. Tempus igitur dicitur numerus, non ille prior, sed hic posterior. Tempus enim est quidpiam cōtinuum, coniunctum cu motu & ens naturale; ex quo fit, ut tempus non debeat reponi in quantitate discreta ubi est numerus, sed in quantitate continua. Tempus enim secundum rem est motus, qui est continuus; participat tamē aliqua ratione discrete quantitates quatenus numeratur secundum prius & posterius. Causa uero propter quam tempus dicitur numerus, est quia tempus est mensura, ratio autem mensurae primum cōuenit numero seu unitati, & propter hanc accommodatur etiam alijs rebus, ut ait Arist. 10. Metaphysicæ tex. 2. & 3.

Verum, quia cum dicitur tempus esse numerus motus, potest id bisariam intelligi; vel actiue, vt sensus sit, tempus esse numerum quo numeramus motum; vel passiuē, uidelicet tempus esse motum numeratum; ideo dissentio est inter Aueroicem, quem sequuntur Latini, & inter Alexandrum, quem sequuntur Themistius, & Simplicius. Aueroes enim 4. Phys. com. 102. & 103. vult illud [Numerus motus] legendum esse actiue, est enim temporis essentialia mensurare motum. Nam si debuisset legi passiuē, nō fuisset positum, tempus est numerus motus numeratus. Præterea, Arist. postquam tradidit definitionem temporis, probat tempus esse numerum motus sic; id quo metimur plus & minus, est numerus; sed tempore metimur plurem, & minorem motum, ergo tempus est numerus. Hæc probatio nimis & robur habet, si numerus iuratur actiue.

Sed ego magis assentior Græcis; quoniam Arist. aperte ait tex. 102. & 110. tempus esse numerum, non quo numeramus; sed qui numeratur. Præterea, tempus non cognoscitur ex eo, quod numerat alia, sed percipitur ex eo, quod motus numeratur & distinguitur secundum prius & posterius. Amplius, esse mensuram, est quidpiam respectuum, tempus autem est ens absolutum, ergo mensurare non est essentialia temporis. Ad hæc, tempus est passio motus, ut docet Arist. 12. Metaph. tex. 2. 9.

An tempus sit numerus quo numeratur?

Opi. Auct.

Opi. Graecorum probator.

Discrimen inter numerum cōtinuum cum rebus, & ab his adiuuantum.

rex. 29. ergo definiti debet per motum, tanquam per subiectum in quo est; at mensura non est passio rerum quæ mensuratur, nec res mensurata sunt subiectum mensuræ. Postremo, cum omnis respectus fundetur in aliquo absoluto, & esse mensuram sit quidam respectus, præsupponet utique aliquid absolutum; mensurare igitur non primo ac essentialiter conuenit tempori; & sicut ulna non habet quod sit ulna: ex eo, quod mensurat panum, sed mensurare posterius est & consequitur rationem iam constitutam ipsius ulnæ, vlnæ enim esse constituitur ex eo quod est lignum quoddam numeratum & distinctum in aliquot partes certæ & definitæ quantitatis; sic etiam mensurare non est essentialiter tempori, sed passio consequens rationem temporis, ex eo quod est motus numeratus secundum prius & posterius.

Quod autem aiunt, quidam, tempus & esse numerum motus actiue, & passiuè; nam si comparatur cum motu circulari, est numerus passiuè, quoniam est passio illius intrinsece inherens ipsi: si autem comparatur cum alijs motibus, est numerus actiue, quia mensurat illos: ut verum sit, tamen neque satisfacit presentibus dubitationibus; non enim quaeritur an tempus sit numerus motus actiue, id enim certum est, sed an hoc sit essentialiter tempori, & an sic debeat intelligi definitio temporis, neque consentit cum Aristot. doctrina, qui ubicunque declarat, quomodo tempus sit numerus motus, temper exponit passiuè, ut supra ostendimus: & isti faciunt definitionem temporis inuicem, nam illud [motus numeratus] cum sumi debeat secundum illos actiue & passiuè respectu diuersorum, ambiguum esset: motus item cum debeat referri partim ad motus circulares, partim ad alios motus, esset nomen æquiuocum & perobscurum.

Argumentis autem Auerrois, facile est occurrere. Nam cum ait, si deberet intelligi passiuè, non debuisset dici (numerus motus) sed (motus numeratus) futile est; hoc enim uocabulum (numerus) seu mensura, tam pro eo, quo numeramus, quam pro re numerata uulgo usurpamus; dicimus enim quempiam comedisse non

A dium tritici, aut libram carnis, aut bibuisse dolium uini, hoc est comedisse triticum numeratum modio, & uinum mensuratum dolio; sic tempus esse numerus motus, id est motus discretus & numeratus secundum prius & posterius. Probatio autem Aristotelis, non est a priori, sed a posteriori. quod indicat illud uerbum (signum) demonstratio enim a signo, est a posteriori; atque vis probationis Aristotelis est in hoc; si enim per tempus metimur alios motus, hoc est signum, ipsum tempus esse aliquid distinctum & mensuratum; uelut si per ulnam metimur panum, signum est, ulnam esse lignum aliquid distinctum & distinctum in certas partes. Est igitur tempus numerus motus, nam mensura debet esse eiusdem generis cum his quæ mensurantur, si ergo motus mensuratur tempore, oportet tempus esse quoque motum numeratum, ut est apud Aristot. 4. Physic. tex. 113. & 10. Metaphysicæ loco supradicto.

Non esse addendum in definitione temporis ipsum esse numerum motus & quietis.

C A P. III.

Hinc apparet, eos qui putarunt in definitione temporis addendum esse [numerus motus, & quietis] fuit autem uetus hæc opinio, ut pote quam Alexander (referente Simplicio) commemorat, atque refellit, dupliciter fuisse deceptos. Primo, quia illud [numerus motus] sumebant actiue, quasi tempori essentialiter esset mensurare, & quia non solum motus, sed etiam quietes mensurantur a tempore, ideo putabant nomen etiam quietis exprimentum esse in definitione temporis. Sed, ut Alexander inquit, & nos supra ostendimus, mensurare accidit tempori, substantia autem eius consistit in eo quod est habere prius & posterius mensuratum enim successione, quod proprie non conuenit quieti; alioquin quietes essent motus; ideo tempus non est in quiete sicut est in motu. Deinde, quia motus esset tempori essentialiter mensurare, tam quia quietes non

Qui non debet addi in definitione temporis.

non per se primo, sed, ut inquit Aristoteles, tantum per accidens mensuratur a tempore, hoc etiam nomine non debuisset poni in definitione eius. Quod enim est per accidens, non ingreditur definitionem rei. Unde, neque in definitione visus ponuntur tenebræ, sed definitur visus facultas percipiendi lumen, & colores.

*Quo pacto
tempus per
accidens me-
suetur quietem.*

Quomodo autem tempus mensuret quietem, sic debet intelligi. Primum, tempus mensurat quietem, vel quia sicut rectum per se quidem est mensura recti, quod est illi congruens, per accidens autem obliqui, quatenus obliquum non est rectum, sed discrepans ab eo: sic tempus cum sit ens successivum, per se quidem est mensura motus qui habet successionem; per accidens autem quietis, quatenus est privatio motus, dicitur enim aliquid tanto tempore quiescisse, quia tanto tempore non est motum, & quia tanto tempore moveri poterat; vel quia quies unius corporis, semper est cum motu alterius qui per se mensuratur a tempore, per accidens aut quies coexistens illi. Vel quies dicitur mensurari per accidens, quia id quod per se mensuratur, debet habere has conditiones, ut sit eiusdem generis cum mensura, id est qualem habet mensura quantitatem, talem habeat mensuratum: deinde, ut possit contineri vel circumscribi a mensura, & sic motus per se mensuratur a tempore, nam omnis motus circumscribitur terminis ipsius temporis, quocumque enim motu potest sumi tempus maius: deinde, motus habet quantitatem successivam sicut tempus, quare est homogeneum illi; quies autem per se non mensuratur a tempore, quia deest illi secunda conditio; non enim habet quantitatem successivam sicut tempus, sed tantum per accidens quoniam habet priorem conditionem; nimirum quia continetur finibus temporis.

*An essentia
generabilium
mensuratur tem-
pore.*

Pari ratione existimandum est, esse substantiale rerum generabilium & corruptibilium mensurari a tempore. Nam quamvis sit indivisibile, & totum simul carens omni successione, tamen quia incipit & desinit, & continetur a tempore, estque perpetuo coniunctum cum accidentariis mutationibus, per quas & producitur & corrumpitur, mensurari debet a tempore. Non igitur assentior Scoto, qui vult tale

A esse rerum corruptibilium mensurari ætæ, neque Herueo qui in 2. Quodlibeto q. 12. inquit huiusmodi esse non mensurari tempore, quia est indivisibile carens successione, quam habet tempus, mensuratum autem debet esse homogeneum mensuræ suæ; nec mensurari ætæ, quia habet principium & finem: sed mensuratur, inquit, nunc temporis discreti, quod est mensura operationum Angelorum; quid sit autem hoc tempus discretum infra explicatur. Sed ratio Hervei tantum concludit hoc (esse) non mensurari tempore per se primo sic motum, quod nos etiam sponte concedimus. B Rectius igitur D. Thomas 1. par. q. 10. ar. 4. in responsione ad 3. & Durandus 2. sentent. dist. 2. q. 6. volunt tempus esse mensuram commune motui quieti & esse rerum generabilium; quod valde congruit cum his quæ scribit Aristoteles 4. Phys. tex. 120. dicens quæcumque terminantur a tempore, & aliquando sunt & aliquando non sunt, mensurari ab eo. Itaque solum res æternas & impossibiles excludit a tempore; res autem omnes generabiles subijcit tempori, verum his de rebus plura dicturi sumus infra cum de ætæ disputabimus.

C Sed dicit quispiam, si tempus est numerum, numerus autem non existit sine actione animæ, quoniam numerare proprium minus est animæ rationalis, tempus igitur existit in anima, quare vel erit res fictitia, vel ens rationis. Respondeo, duo consideranda esse in tempore: Vnum materiale, quod est motus; Alterum formale, quod est esse numeratum secundum prius & posterius. Motus quidem secundum partium successionem actu est extra animam; dupliciter autem dependet ab anima: primum effectivè, quatenus omnes alij motus dependent a motu cæli, hic autem ab Intelligentia, quæ a Peripateticis vocatur Anima cæli. Platonici etiam animam Mundi, aiunt esse fontem omnium motuum. Deinde dependet etiam ab anima, quatenus de ipso motu nihil est actu præter indivisibile quoddam. Nam alia pars præterij, alia futura est, simul autem totus motus actu existere non potest nisi per actionem animæ, quæ totum motum simul actu apprehendit, considerans priores partes atque posteriores, easque conferens inter se. Tempus igitur cum sit idem atque motus, materiali-

*An tunc esse
res pendat
ex operatione
animæ.*

ter quidem sumptum, eodem modo pendet & non pōdebit ab anima atque motus; & quemadmodum nemo dicit motum esse ens rationis, propter aliquam eius dependentiam ab anima; ita neque de tempore id censei & affirmari debet. Formale autem ipsius temporis necessario eget opera intellectus; nam sine quidditas temporis fit esse numeratum secundum prius & posterius, cum nihil sit uel actu numeratū, uel potentia numerabile, nisi in ordine ad numerantem, qui est animus hominis, necessario tempus includit respectū ad animam; siue etiam ratio temporis in eo consistat, ut sit mensura motuum, idem quoque cūnier. Nam ratio mensuræ, actu non conuenit alicui nisi ex operatione animæ: ergo quāuis extra animā nunquam res habeat suā durationem, alia quidem longiorē, alia breuiorem (quomodo potest dici etiam esse in tempore) tamen eiusmodi duratio nō potest esse numerata & distincta secūdu prius & posterius, neque potest adhiberi tanquā mensura ad metiendum motus (in quo tamen propria temporis ratio formaliter consistit) sine operatione animæ.

Atque hoc quidem, exemplo uel similitudine vlnæ lignæ illustrari potest: lignum enim vlnæ per se habet quantitatem v. g. quatuor palmorum, sed designatio & distinctio illorum palmorum, adhibito itē illius ligni ad metiendum pannum uel aliud quidpiam, fit opera, & industria hominis: similiter de tempore sentiendum est. Talis autem dependentia temporis ab anima, non arguit ipsum esse uel signentum, uel ens rationis. nam quod anima numerat in motu, non fingit ipsa sibi, sed in ipso motu reperit: quemadmodum videre est in exemplo vlnæ. Similis autem dependentia ab anima reperitur in relatione, in numero, & in cunctis rebus vniuersalibus, in quibus scientiæ versantur. Hoc enim discrimen est, auctore Auerr. 88. comm. 4. Phys. inter ens incompletum, cuiusmodi est tempus, & ens completum uti est homo & lapis, quod illud accipit suum complementum per operationem animæ, hoc autem minime. Quam sit uera & consentiens doctrinæ Aristotelis hæc solutio, videre licet tum apud Arist. 4. Phys. tex. 131. tum apud Græcos interpretes in expositione illius tex. ut Themistius, Simplicium,

A & quos ibi refert Simplic. & apud D. Th. ibidem, apud Auerr. autem 4. Phys. 88. comm. & 109. & 131. Sed quomodo tempus sit numerus, satis explicatum sit, sequitur ut duas alias definitionis particulas, breuiter exponamus.

Declarantur duæ alie particule definitionis, nimirum Motus & secundum prius & posterius.

C A P. IIII.

D Einceptus videndum est, cuiusnam motus sit tempus numerus. Tempus præcipue est in motu cæli, quoniam is est primus, & causa aliorum omnium; & minimus idest velocissimus, præsertim primi mobilis; & certissimus, & maxime vniformis, & notissimus omnibus, & vniuersalis apud omnes. In triplici autem motu cælesti præcipue consistit tempus; primum in motu primi mobilis, per quem sol facit dies & noctes. Deinde, in motu proprio Solis, per quem constituitur annos. Postea in motu Lunæ, ex quo numeratur mensis: cæterorum autem Planetarum moribus, quoniam non sunt omnes manifesti vulgo, non assignatur ratio temporis. Atque hoc tempore, quod est in motu cæli, utuntur omnes gentes, & continentur durationes rerum sublunarium, & de eo præcipue loquuntur Philosophi; in alijs autem motibus, qualescunque fuerint, licet minus principaliter, tamen etiam reperitur ratio temporis. Nam tempus est motus numeratus secundum prius & posterius, omnis autem motus habet prius, & posterius, quare in omni motu inest ratio temporis: Deinde, Arist. inquit etiam si fuerimus in tenebris, neque moueamur corpore extrinsecus vllō motu Physico, sed tantū animo agitemus aliquid, ex sola cogitationis duratione, & successione secundum prius & posterius, sentiri, & deprehendi a nobis tēpus. Experientia itē hæc docet. Adhibemus enim varia genera horologiorum, ut motibus eorum utamur pro tēpore ad metiēdas actiones nostras. Præterea, si fingamus tolli motum cæli, & remanere

An tempus sit numerus solius motus cælestis, an cuiusuis motus.

manere motus aliquorum corporum; nihilominus tunc motus vnus corporis comparatus alij, erit aut velocior, aut minus velox, aut æque velox. Omnis autem velocitas mensuratur tempore. Quare tunc etiam tempus esset. Tempus igitur definitur esse numerus motus, non modo celestis, sed cuiuslibet motus.

Verum dicit aliquis, si tempus reperitur in quodlibet motu: ergo erunt multa tempora simul, quod videtur Aristoteles habere pro absurdo, affirmans unum tantummodo tempus esse apud omnes. Respondeo, tempus materialiter quidem multiplicari, sicut multiplicatur motus; formaliter autem minime. Nam si simul fiat augmentatio, & alteratio, quamuis isti motus per se differant genere, tamen dicuntur esse in eodem tempore, quatenus non differunt secundum differentias temporis. Quod Aristoteles declarat exemplo numeri, denarius enim hominum, & equorum, per se quidem formaliter idem est, non enim differunt decem equi a decem hominibus, ut decem sunt; materialiter autem secundum res numeratas differunt: sic tempus dicitur esse vnum apud omnes, quia ratio & præteriti & futuri & præsentis, eadem est in motu, quanquam motus, qui subsum his differentijs non sint iidem, sicut ternarius per se quidem idem est vbiq; & apud omnes gentes, res autem, quæ numerantur, non sunt eadem. Ergo formales differentie temporis, sunt præteritum, præsens, futurum, & quæ his differentijs distinguuntur, ea differunt tempore formaliter: quæcumque autem sunt sub una ratione temporis illarum trium, ea licet inter se plurimum differant, non tamen distinguuntur tempore, nisi materialiter. Tempus igitur vnum est formaliter & specificè, at materialiter & numericè est multiplex.

Quod autem aiunt quidam Latini Philosophi, tempus unum numero esse, quoniam aiunt tempus subiectiue tantum consistere in motu primi mobilis, qui est vnus apud omnes; multis de causis falsum est. Primo, quia ratio temporis non tantum est in motu vnus cæli, sed est in motu primi mobilis, & in motu proprio Solis, & in motu Lunæ, quare tametsi demus tempus

A subiectiue non esse nisi in motu cæli, non tamen ex eo confici potest, esse tantummodo vnum numero tempus: Deinde, tempus subiectiue est in omni motu, ut antea diximus. Præterea, ipsi nolunt, tempus esse vnum numero simpliciter, & omnimodo. Aristoteles autem vult esse vnum tantum formaliter; variari autem materialiter, sicut patet in numero ternario, sic enim vult Aristot. tempus esse vnum, sicut ternarius est vnus: neque Aristot. ad ostendendam vnitatem temporis vnquam confugit ad motum primi cæli, sed semper ait vnitatem temporis esse similem unitati numeri: constat autem ternarium formaliter esse vnum, materialiter autem multiplicari ratione rerum numeratarum; sic etiam ratio temporis vna est formaliter apud omnes: sunt autem multa tempora materialiter, quoniam sunt multi motus, in quorum vnoquoque inest ratio temporis. Si autem tempus ponitur in motu cæli, hoc non est, quia in eo tantum sit tempus; sed quia est in eo principaliter, propter causas initio huius capituli expostas. Hæc indigent magna consideratione. Ecce enim, hæc quod diximus, a præcis Latinitate interpretum animaduersum fuit. Græci autem in hac questione declaranda vehementer laborant. Themistius quidem reliquit insolutam, Simplicius vero & Iamblicus ad eam dissoluendam vtuntur decretis Platonis de Idea temporis, Nobis ad eam dissoluendam facultatem, & quasi licentiam præbuit textu 132. & 134. quarti libri Physico. Aristot. qui si considerentur attente, continent aperte hanc eandem solutionem.

B Sed videamus, quid sit illud [primus & posterius] quod ponitur in definitione temporis. Prius & posterius, vel sumuntur abstracte pro modo respectu prioritatis & posterioritatis; vel concretè pro partibus motus habentibus talem respectum, & sic sumuntur hic. Habet autem motus prius & posterius & a magnitudine, & a tempore; a magnitudine quidè, secundum ordinem & situm; a tempore autem secundum durationem, motus enim mensuratur & a magnitudine & a tempore, a magnitudine quidem secundum longitudinem & extensionem, a tempore vero secundum suam durationem. Quod autè nõ possit omnis motus secundum

Nota hoc.

Motus localis diuorsu ratione mensuratur a magnitudine & a tempore.

adum durationem suam mensurari a magnitudine, sed a tempore; Hinc patet. Primo, quia duratio alterationis, cum talis motus non fiat super magnitudinem, non potest mensurari ab ea. Deinde, sint duæ magnitudines æquales, super quas fiant duo motus locales, vnus in duabus horis, alter in vna: inæqualis duratio istorum motuum, non potest attendi penes magnitudines super quas sunt, cum sint æquales inter se, sed necessario referri debet ad tempus. Similiter sint duæ magnitudines inæquales; minore transeat mobile in vna hora, maiorem autem pari tempore transeat alterum mobile; Illi duo motus habent æqualem durationem, cum tamen fiant super inæquales magnitudines; mensura igitur durationis horum motuum, non est magnitudo, sed tempus: prius igitur & posterius, quæ in motu constituunt rationem temporis, non attenduntur penes extensionem mobilis vel spatij, sed penes durationem successionis.

Quod autem Aristoteles videtur dicere, & a multis affirmari solet, idem esse (Nunc) in toto tempore, simpliciter quidem falsum est: nam cum tempus sit successiuum, nihil illius potest diu esse permanens, & cum ipsum nunc non sit nisi in partibus temporis vel terminando, vel continuando, vel diuidendo ipsas, sicut partes temporis, neque sunt eadem, neque permanentes, ita ipsum nunc. Si igitur dicitur esse idem (Nunc) dupliciter debet intelligi, vel quia ratio ipsius (Nunc) quæ est esse præsens, semper est eadem, quanquam varietur prout est in diuersis partibus temporis. Nam aliud est nunc in præsentia, aliud in futuro. Atque hæc videtur esse Aristot. sententia, vt patet consideranti textu 102. & 104. & quæ scribunt Græci explanantes illos textus; vel sicut Mathematici imaginantur lineam fieri ex fluxu puncti, in qua generatione lineæ, idem punctum manet continenter fluens, si imaginamur, nunc, fluens facere tempus; secundum quam imaginationem, videtur manere idem nunc; id quod Aristoteles declarat exemplo mobilis: nam sicut se habet tempus ad motum, sic nunc ad mobile, ergo a comparata proportionem, sicut mobile ad motum ita nunc

ad tempus; quare sicut manet idem mobile in toto motu, tamen aliter, atque aliter se se habens, ita cogitandum est manere idem nunc in toto tempore aliter & aliter se habens: hoc etiam modo præsentem difficultatem soluit D. Thomas prima parte quæst. 10. artic. 4. in responsione ad secundum.

Atque hæc ferè sunt quæ de tempore a Physico doceri & cognosci debent. Verum, libet hoc loco, angustus Physiologiae fines transire, & in amplissimis Metaphysicæ, ac Theologiae spatijs aliquantulum excurrere, tresque tractare quæstiones in primis nobiles & graues. Vnam, de duratione: Alteram, de æternitate: Tertiam de æuo; quarum est difficilis quidem explicatio, sed utilis & iucunda cognitio. Etenim tres sunt mensuræ durationis, tempus, æternitas, æuum. Vel enim duratio habet principium & finem, qualem durationem cernimus in rebus sublunariis; eius autem durationis mensura tempus est; nam licet æternitas dicatur esse mensura motus, intelligendum tamen est, id quod in motu metitur tempus, non esse aliud, quam moram & durationem motus. Vel duratio caret principio & fine, quam durationem metitur æternitas; Vel demique habet initium, sed caret fine, quod genus durationis, Deus tribuit Angelis, cælis, animis nostris, & materiz primæ; atque huiusmodi durationis mensuram Theologi appellant æuum. Cum igitur de tempore iam dictum sit, deinceps de æternitate & æuo dicendum est. Sed ante hæc agendum est de duratione, sine cuius cognitione, reliqua duo, nec comode tractari, nec plenè planeque possent intelligi.

Quid sit Duratio.

C A P. V.

DE duratione explicandū est, quod, & quomplex sit: vt & natura Durationis, & varietas eius cognoscatur. quid autem sit duratio, præmissis ac declaratis nonnullis propositionibus, facilius intelligetur.

D d Prima

An sit vnū
& idem,
Nūc, in toto
tempore.

Prima propositio. Duratio habet in se certam aliquam rationem quantitatis: hoc ita probatur. Duratio est mensurabilis uel tempore, uel aëo, uel eternitate; sed esse mensuram & mensurabile, est affectio quantitatis, ipsi quidem per se conueniens, propter ipsam autem alijs omnibus in quibus illa affectio reperitur; ergo in duratione necesse est reperiri rationem aliquam quantitatis. De minori non est dubitandum, cum Aristoteles in decimo libro Metaphysic. textu 2. scribat rationem mensuræ propriè conuenire quantitati, eamque a quantitate transferri ad alia, quibuscunque accommodatur; mensuram enim id esse, quo quantum quidque sit, cognoscitur. Sed quantitas quintuplex est; una magnitudinis, altera multitudinis, tertia ponderis, quarta perfectionis, quinta durationis: quibus sextam addunt aliqui, nimirum quantitatem intensiōis, quam cernimus in qualitate suscipiente magis & minus; quæritur enim quantum sit calor uel candor, & responderi solet, esse ut quatuor, uel ut sex, uel ut octo; & quamuis ad exponendam intensiōem qualitatis, consueuerint Philosophi usurpare uocabula magnitudinis & numeri, cuiusmodi sunt magna uel parua intensio, & dicitur qualitas intensa ut duo, uel ut quatuor: nemo tamen esse, qui non uideat longe diuersam esse rationem quantitatis in qualitate intensiōe, quam uel in extensione magnitudinis, uel in multiplicatione numeri. Alij reducunt quantitatem intensiōis (nec meo iudicio inepte) ad quantitatem perfectionis; facientes duplicem perfectionem rei, unam secundum essentiam, quæ in eadem specie non augetur aut minuitur: alteram secundum esse & secundum uim agendi, D quæ in nonnullis rebus suscipit magis & minus: ergo ad quantitatem perfectionis huius posterioris modi, reducatur nunc quantitas intensiōis, & quantitas (ut ita loquar) actiuitatis. Si quis autem contendat hæc inuicem disiungere ac separare, cum hoc ego non magnopere pugnabo.

II. Propositio. Duratio rei est diuersum aliquid ab essentia rei. Tria sunt, quæ in qualibet re, magna inter se cognatione atque connexionē iuncta inueniuntur; es-

sentia rei, essentia eius, & duratio: prima secundum rationem & ordinem naturæ, est essentia; secundum hæc proximum locum tenet essentia; ultimum duratio; nam sicut essentiam præsupponit essentia, sic hæc præsupponit duratio; ex cuius cum alijs duabus comparatione, quid ipsa duratio sit, clarius discipi poterit. Ac id quidem quod in hac secunda propositione dicitur, durationem rei distingui ab eius essentia, facile est ostendere uerum esse. Etenim, duratio non potest intelligi sine existentia, sine qua tamen essentia potest animo concipi & definiri: ipsam namque quod quid est, abstractum est ab esse & non esse, cum ipsum per se sit necessarium atque immutabile, qualis non est existentia. Deinde, essentia non suscipit magis & minus, non enim est in eadem specie maior aut minor: duratio autem suscipit magis & minus, & non mutata essentia potest res maiorem uel minorem accipere durationem. Ad hæc, possunt esse duæ res eiusdem essentia, diuersæ tamen durationis, ut homines qui sunt eiusdem essentia, propter uarietatem tamen climatum temperamentorum, aliarumque rerum, uariam habent durationem; nonnullam etiam contra accidit, quæ diuersam essentiam habent, ea simili duratione teneri, ut omnes Angeli pari duratione sunt præditi, qui tamen aut omnes, aut certè multi diuersam habent naturam: non est alia duratio cæli quam Angeli, essentia uero longe diuersa est.

III. Propositio. Duratio re non differt ab existentia. Hoc probatur, primò, quia idem est quærere quandiu duret res aliqua, quod quærere quandiu res illa existat; & idem est dicere rem aliquam esse breuis aut longæ durationis, quod esse longæ aut breuis existentia. Postea, quemadmodum se habet extensio quantitatis ad quantitatem, & intensio qualitatis ad qualitatem; ita se habet duratio existentia rei ad ipsam existentiam; cum duratio sit quasi extensio quædam (quod paulo infra docebimus) ipsius existentia; sed nec extensio quantitatis re differt a quantitate, nec intensio qualitatis a qualitate; ergo pari ratione duratio re non differt ab existentia. Præterea, si duratio u. g. equi res diuersa est ab existentia equi, ergo duratio &

Probatur duratio esse aliud quidpiam quàm essentiam rei.

Quintuplex uel sexuplex quãtitas.

Duratio re non distinguitur ab existentia rei.

& existentia sunt duæ res: vocetur igitur existentia A. & duratio vocetur B. quæcum B. sit res quædam, ergo existit & durat; neque enim hæc duo ab ulla re separari possunt; uel igitur duratio ipsius B. est res diuersa ab eius existentia, uel non est diuersa; si non est res diuersa, ergo similiter a principio dicere oportuit ipsum B. quæ erat duratio equi, & ita obtinebimus quod uolumus: si autem est res diuersa, quod de ipso B. quæstio est, idem quæri potest de duracione ipsius B, & de alijs diuine, quare necesse esset nusquam consistere, sed procedere in infinitum. Postremo, si existentia & duratio sunt duæ res inter se diuersæ: ergo nullam uideo causam cur non posset Deus si uellet, eas inuicem disiunctas & separatas seorsim uel producere; uel iam simul productas separatim conseruare: ponamus igitur hoc factum esse e Deo, ex qua positione nullum sequi debet impossibile, quia possibili posito in actu, nullum sequi debet impossibile, sed huiusmodi positio manifestam inuoluit contradictionem; hinc enim efficeretur, rem aliquam durare in mundo, & tamen eam non existere: & contra, rem aliquam existere, carentem omni duracione, quod fieri non potest: quamobrem illud perspicue falsum est: minimum duracionem re distingui ab existentia, ex quo tanquam fonte, hæc manant incommoda.

Quo duratio distinguitur ab existentia.

III. Propositio Duratio secundum rationem distinguitur ab existentia. Etenim ratio existentie in eo tantum est ut res sit extra causas suas, & ut actu sit in modo: hoc enim significat existere, extra causas esse, & actu esse, quanto autem tempore sit res hoc est uel longo, uel breui tempore, non includitur in ratione existentie. Duratio autem significat quantitatem seu extensionem ipsius existentie, ac uelut quandam eius moram: ut sicut se habet extensio ad quantitatem, & intensio ad qualitatem, ita se habere uideatur duratio ad existentiam. Videtur enim duratio habere in se ordinem ad tempus, uel alias mensuras duracionis: ex quo fit ut proprie in duracione dicatur longum & breue, finitum uel infinitum. Deinde, cum existere idem sit quod actu esse in rebus, hoc au-

te aequaliter sit in omnibus quæ actu sunt, non potest existentia suscipere magis & minus, neque enim existentia substantialis uel uisus hominis magis est uel maior est existentia, quam alius cuiusuis hominis existentia: Duratio uero suscipit magis & minus, augetur & minuitur; non enim si quislibet homo aequaliter actu est atque alius cuius hominum, etiam omnes homines aequaliter perdurant, sed est aliorum longior, & aliorum breuior duratio. Postremo, causa existentie sola est forma; Aristoteles enim tam in 2. lib. de Anima tex. 36. quam in 5. lib. Metaph. tex. 15. docet formam esse causam eius existentie ac eius esse quod habet res quælibet, quod enim res actu sit soli formæ tanquam principio intrinsecò acceptum ferri debet, ut ostendit Arist. 2. lib. Physic. tex. 11. Duratio autem rei, uel non prouenit ex forma, uel multo magis ex bona dispositione materie, ex remotione item contrariorum, & ex adiunctione rerum conuenientium, quæ remouentur atque conseruant. perspicuum igitur est Duracionem, saltem ratione, distingi ab existentia. Posset igitur duratio (ut ex ijs quæ dicta sunt aliquam eius definitionem coniciamus) ad hunc modum describi. [Duratio est quantitas seu extensio seu mora quædam ipsius existentie.] Sed quid, si res aliqua uno tantum instanti existeret? nunquid eiusmodi res non haberet duracionem? haberet sane aliquo modo duracionem, sed non proprie, quippe cum duratio uideatur esse productio quædam & continuatio & permanentia eius esse quod per productionem acceptum est, in esse autem, quod uno tantum momento manet, nec potest intelligi productio siue prolongatio eius, nec continuatio, nec etiam conseruatio. Ex hac autem descriptione uel potius notione duracionis, duo licet colligere. Vnum est, eisi quidditati rei, ut est quidditas, conueniat mensura perfectionis, siquidè una quæque quidditas habet de finitam perfectionem essentialem, alia quidem maiorem & alia minorem; duæ enim quidditates quæ parem perfectionem essentialem habeant, esse non possunt; sicut nec duæ species numeri habentes æquales unitates, Mensura tamen duracionis non potest conuenire quidditati, ut quidditas est: non enim

Descriptio Duracionis.

duratio vlla conuenit quidditati, nisi propter eius existentiam, si igitur a quidditate se pares existentiam, nulla prorsus durationis ratio conueniet quidditati: quare inconsiderate faciunt nonnulli: qui etiam ipsis quidditatibus accomodant nescio quas mensuras durationis, nempe vel æternitatem, vel æuum, vel tempus discretum, vel aliud quiddpiam. Alterum est, durationem non distingui secundum rem ab essentia rei; nam si duratio re non differt ab existentia (vt paulo ante ostendimus) existentiam autem re non distinguunt ab essentia demonstratum est a nobis in sexto libro huius operis, relinquunt durationem etiam re non distinguunt ab essentia. Verum Thomistæ qui realiter distinguunt existentiam ab essentia, realiter etiam distinguunt durationem ab essentia. Sed quid est duratio, hæcenus dictum sit.

De varietate durationis, quæ nascitur ex varietate ipsius existentia.

C A P. VI.

Varietas durationis

Quotplex sit duratio, paucis nunc exponendum est. Ac cum duratio sit quantitas, seu extensio ipsius existentia, varietas durationis spectari potest, tum ex parte existentia, tum ex parte quantitatis & extensionis, quæ est in existentia. Ex parte existentia, multiplex oritur varietas. primum enim existentia alia est per se, vt substantia; alia in alio, vt accidentis absoluti; alia in alio & ad aliud, vt accidentis relatiui, addunt nonnulli existentiam cum alio, vt materia & formæ, nam materia non existit nisi cum forma, nec forma nisi cum materia; neutra enim, aut existit per se, quia non est substantia completa, aut in alio tanquam in subiecto, quia non est accidentis. adiungi potest alius modus existendi, nimirum per se existere simul & in alio, siue cum alio existere, qui soli animæ rationali conuenit, quippe quæ per se diciatur existere quatenus est immaterialis &

A secundum esse independens a corpore, potensque corrupto corpore per se existere: dicitur etiam existere in alio siue cum alio, quatenus est actus corporis & pars hominis: animus enim vnâ cum corpore, hominis naturam constituit & complect. Deinde; existentia alia est a se extrinsecè & intrinsecè, quæ est propria Dei: qui quoniam est simplex, non habet intrinsecè esse a partibus, quoniam autem est primum ens, non habet esse ab alio extrinsecè: alia est a se intrinsecè sed extrinsecè ab alio, vt esse Angeli, alia est rã extrinsecè, quàm intrinsecè ab alio, vt hominis & cuiusuis B substantia compositæ. Harum autem, prima est indefectibilis omnino, secunda est indefectibilis intrinsecè, sed est defectibilis extrinsecè, tertia est defectibilis tam intrinsecè quàm extrinsecè. Præterea, existentia alia est permanens, & alia successiua, quædam enim res habent esse permanens, vt homo & lapis, alia verò habent esse successiuum, & in fluxu, vt motus & tempus.

Sed fuerunt nonnulli (quorum opinionem refert, atque cõfutat Henricus Quolibeto quinto quæst. 111.) qui arbitrabantur nullam creaturam habere esse permanentem, & totum simul, id enim esse proprium Dei, commune autem esse omnis creaturæ, habere suam existentiam quasi in perpetuo quodam fieri, & in continuo fluxu. hoc autem confirmabant testimonio D. Augustini, qui declarare uolens quomodo creatura in esse pendeat a Deo, ponit exemplum aeris illuminati lib. 8. super Genesim cap. 12. facter (inquit) præsentem lumine non est factus lucidus, sed fit lucidus, si enim non fieret, sed factus esset lucidus, etiam absente lumine lucidus maneret] ex quo licet colligere, creaturam (secundum Augustini sententiã) semper fieri, nunquam factam esse a Deo, si enim facta esset, etiam si Deus eam non conseruaret, nihilominus tamen esse suum tueri, ac retinere posset; at si creatura haberet esse permanens & totum simul, non posset rite dici eam fieri, sed potius iam factam esse; nam in quibus fieri distinguitur a facto esse, ea cum sunt, partim sunt, partim non sunt. quare quæ sunt eiusmodi, ea non queunt habere simul totum suum esse. Huc etiam pertinet,

Opi. quorũdam negãtũ vllam rem, præter Deum, habere esse permanentem & totum simul.

net, id quod Iob de homine ait, quod nunquam in eodem statu permanet. Deinde, esse cuiuslibet creaturæ cōservatur a Deo, sed cōservatio non videtur aliud esse, quam continuata productio ipsius esse, & cōservare rem, dicitur esse continuare productionem eius, quocirca D. Thomas 1. par. q. 9. art. 2. ait Deum non aliter cōservare omnes res in esse, quàm semper dando illis esse; relinquitur igitur esse cuiuslibet creaturæ semper dum creatura manet, fieri ac fluere a Deo, ac proinde non esse totum simul. Hæc illi.

*Refutatur
illa sententia.*

Horum sententia, non est dissimilis opinioni Heracliti, & aliorum quorundam Philosophorum aientium res omnes continenter labi & fluere, nihilque vel puncto temporis, in eodem statu manere, contra quos disputat Arist. in 4. lib. Metaph. Sed illos redarguere, non est difficile: nullam enim rem esse permanentem, est contra evidentiam rerum sensibus per se notam secundum quos percipimus quasdam res esse permanentes, & alias fluentes, est contra iudicium & sententiam omnium fere Philosophorum, qui probant, & tradunt divisionem rerum in permanentes & successivas. Verum, ut etiam ratione aliqua opinionem illam labefactemus, eam falsam esse ad hunc modum argumentari possumus. Si esse equi non est permanens & totum simul, sed fluens, & per partes accedens, vel igitur priores partes istiusmodi esse, abeunt aduentu posteriorum partium, vel manent: si abeunt ac pereunt, ergo equus similiter etiam perpetuo interit & gignitur; variata enim existentia, necesse est unâ variari naturam rei secundum generationem & corruptionem, tum quia res, non est nisi propter existentiam; tum quia existentia re non differt ab essentia; atque hinc efficeretur nullius creaturæ esse cōservari a Deo; siquidem id cōservari dicitur, quod idem manet aliquandiu; sed nulla pars ipsius esse maneret eadem aliquandiu propter perpetuum fluxum ipsius esse, ergo nulla pars cōservaretur. Sin autem omnes partes ipsius esse, licet acquirantur successivè, simul tamen manent, sicut contingit in calore, qui per partes & gradus producit in aqua, hinc primum heret, ipsum esse, augeri & suscipere magis & minus, & cum esse sit effectus formæ substantialis, nec sit res di-

versâ ab essentia, omnis etiam forma substantialis omnisque substantialia susciperet magis & minus. Deinde, si priores partes manent, ergo iam illæ habent esse permanentes; & cum illæ sint iam productæ, nec amplius producantur, cōserventur tamen a Deo, necesse est fateri cōservationem rei non esse (si vere ac proprie loqui volumus) perpetuam & continuatam productionem rei, vel continuatum influxum ipsius esse a Deo in rem quæ cōservatur. Quod si accessionem illam & adiunctionem posteriorum partium ipsius esse ad priores partes, appellare uolunt cōservationem, id sane est abuti uocabulis; id enim non est cōservare ipsum esse rei, sed id potius augere & ampliare; sicut in productione caloris, adiunctio posteriorum graduum eius ad priores (ponamus enim nunc exempli gratia intensionem caloris fieri per additionem gradus ad gradum) non uocatur, nec vero est, cōservatio caloris, sed eius accretio, vel intensio.

Diuis autem Augustinus, illis verbis illoque exemplo, quod paulo superius adduximus, nihil aliud (quod planè manifestum sit locum illum consideranti) significare uoluit, quàm creaturas non solum indigere uirtute & opere Dei dum producuntur, sed tandiu etiam quandiu sunt. Verum, quia quæ apud nos sunt, ea uidemus pendere ab agente & artifice dum sunt, postquam autem facta sunt, non amplius opificis opera indigere: arca dum fit, adesse oportet fabrum lignarium, opus est eius arte & opera, ubi perfecta est, non amplius ab eo pendet: ne nos simile quidpiam cogitauerimus de creaturis respectu Dei, ideo dixit creaturas non esse factas sed perpetuo fieri a Deo, nec minus dicitur, quàm cum sunt pendere a Deo: his uerbis perpetuam creaturarum a Deo dependentiam significare uolens. Jam uerò, quod ait Iob hominem nunquam in eodem statu permanere, intelligendum est, non de essentia vel esse hominis, sed de adiunctis eius, hoc est de accidentibus, affectionibus, & operationibus, præsertim autem de ipsis, quæ attingunt hominis intellectum & affectum. Porro cōservatio, non est aliud, quàm permanentia ipsius esse rei dependentia a Deo; dicitur autem continuata productio rei, ut significetur rem non minus pendere

*Solutio con-
trarium
argumento-
rum.*

a Deo, dum conseruatur, quam cum producebatur, sicut enim creatura, non potest accipere esse nisi Deo producente ac ei largiente, ita non potest esse acceptum tunc ac tenere, nisi Deo conseruante. Porro D. Thomas sententiam suam breuiter quidem, sed discrete exposuit prima parte quæst. 104. art. 1. ad quartum, scribens conseruationem, non esse nouam actionem, sed continuationem illius primæ, quæ dedit esse, quæ continuatio fit sine motu & tempore. hætenus D. Thom. si igitur illa continuatio, fit sine motu & tempore, non erit in ea prius ac posterius, nec habebit partes successiue fluentes. Sed reuertamur ad ostendendam uarietatem durationis. Quæ dicta sunt de uarietate existentie, quoniam ab ipsa non differt secundum rem duratio, ea possunt ad ipsam durationem transferri & accommodari. verum aperiamus nunc uarietatem durationis propriam, nimirum eam quæ ducitur ex quantitate, vel extensione ipsius existentie.

*De uarietate durationis, quæ ori-
tur ex quantitate ipsius
existentie.*

C A P. VII.

*Triplex spe-
cies dura-
tionis.*

Quantitas tribus modis considerari potest, vel ut omnino infinita carens principio & fine; vel ut omnino finita, habens principium & finem; vel ut partim finita, & partim infinita, habens principium & carens fine. Sic enim duratio, alia est omnino infinita, qualis est Dei; alia omnino finita, qualis est rerum caducarum & mortalium; alia partim finita, & partim infinita, nimirum habens initium & carens fine, qualis est Angeli, & animi nostri duratio. Posset præterea fingi quarta species durationis, ea uidelicet, quæ careret principio, & haberet finem, ut si Deus equum ab æterno creasset, quem exacta æternitate tandem interire sineet. Verum huiusmodi duratio, nec est in rebus, nec iam nunc esse posset: an uero esse poterit, in dubio est, quæ res tractabitur a nobis in extremo libro huius operis, cum disputabitur an creatura aliqua consti-

tuabilis poterit esse ab æterno. Hac igitur specie durationis omiſſa, de illa triplici est agendum: cuius ultimam speciem, eam dico durationem, quæ habet initium & caret fine, fortasse Peripatetici non admitterent: siquidem uerissimum existimatur ab ipsis illud Axioma, Quicquid incipit esse, necessario desinet esse; & quicquid æternum est in posterum, id etiam ante, æternum fuisse necesse est. adiunxi, fortasse, propter animum nostrum, quem an de nouo creari, an ab æterno esse sicut cælos & Intelligentias, Aristoteles senserit, olim inter ipsos Aristotelicos controversum fuit, & adhuc sub iudice lis est. Ceterè Aristot. 1. lib. de Cælo tex. 100. & 12. lib. Metaph. tex. 39. non distinguit æuam ab æternitate, & in 1. lib. de Cælo acerrimè oppugnat eiusmodi durationem, quæ carens principio, finem habeat, aut sine careat, initium habens. Verum de Aristotelis sententia nihil in præsentia decernimus. secundum ueritatem autem quam nos fides & Theologia docet, certum & indubitatum esse debet, supradictas tres durationis species in rebus inueniri. quibus accommodatur triplex ratio mensuræ. Etenim durationis omnino infinitæ, mensura est æternitas: durationis omnino finitæ, mensura est tempus: cuius autem quæ partim est finita, & partim infinita, mensura est æuam.

Verum illud hoc loco admonere, operæ pretium fuerit; cum duo spectari possint in duratione, quantitas nimirum & modus durationis, secundum quem modum alia duratio est permanens & tota simul, & alia est fluens; quantitatem per se conuenire durationi ea ratione, ut est mensurabilis, modum autem per accidens attingere ad durationem qua talis est. Cui rei fidem D. facit. quòd in definitione durationis ponitur quantitas, non autem modus: & duratio, non est mensurabilis ea ratione, ut est fluens uel permanens, sed ea tantum ratione, ut est quanta: & affectiones durationis sunt finitum & infinitum, longum & breue, quæ manant ex quantitate. His accedit, quòd si diuæ res habeant eundem modum durationis; ut si amba uel sint permanentes uel successiue, habeant autem diuersam quantitatem durationis; ut si una sit diuturnior, quàm altera; omnes dicent eiusmodi res esse diuersæ durationis.

*An Peri-
patetici ad-
mitterent
durationem
aliquam in-
teruenientem ini-
tium sed ca-
rentem fine.*

*Magis est
de ratione du-
rationis ut
est mensura-
bilis, quanti-
tas & ex-
tensio eius,
quæ perma-
nentia uel
successio.*

tionis, & habere diuersas mensuras; in autem duarum rerum, quarum una est permanens & altera fluens, sit par & æqualis duratio; eas res omnes appellant eiusdem durationis esse, eademque mensura contineri; vt vel hac re planum fiat, ad efficiendam uarietatem uel similitudinem durationis, plus ualere quantitatem, quam modum durationis.

Dubitatio an maior duratio arduat maior & minor rem rei perfectionem.

Sed quæret aliquis, an maior uel minor duratio, arguat maiorem & minorem rei perfectionem. Respondeo; cum tres ordines durationis a nobis fuerint constituti, unus æternitatis, alter æui, tertius temporis: si excessus durationis pertineat ad superiorum ordinem, quemadmodum duratio æternitatis maior est quam duratio æui, & hæc quam duratio temporis, proculdubio ex maiori duratione ferè colligitur maior perfectio rei; constat enim rem æternam perfectiorem esse rebus æuiternis; & hæc, rebus temporalibus. Atque huius rei causam esse reor, quòd talis uarietas durationis nascitur ex uarietate nature, ac perfectionis essentialis; addidi illud (ferè) propter materiam primam, cælos, & animum nostrum, quæ res mensurantur æuo; materia tamen imperfectior est composito naturali; & animus noster imperfectior est homine, utpote cuius est pars; & cælos multi putant (quòd per se non sint animati) ignobiliore esse rebus animatis temporalibus & mortalibus, nisi fortè, quod supra dictum est, contendant aliqui uerissimum esse, adiunctis duabus conditionibus, ut nimirum sint substantiæ completæ, & sint cætera paria, & ut in eodem, & secundum idem comparatio fiat. Maior autem & minor duratio, in ijs, quæ sunt eiusdem ordinis, non uariant perfectionem rei, secundum magis & minus; alioquin metalla, quæ diuturnioris sunt durationis, nobiliora essent hominè; & cum omnes Angeli sint pares duratione,

pares duratione, pares itidem essent perfectione.

De æternitate, & primum de uarijs significationibus huius uocis (Æternum.)

C A P. VIII.

Quoniam de duratione diximus, cõsequens est, ut de mensuris durationis agamus. Voco autem mensuras durationis, æternitatem, æuam, & tempus; in quibus quia æternitas principem locum tenet, de ea primo loco differendum est. Ac primum quidem uideamus quam uaria, & multiplex sit huius uocis, (æternitas) uel (æternum) significatio; dein de, quid sit æternitas; ad extremum, an ratio mensuræ conueniat æternitati.

Septem reperio apud scriptores præsertim sacros, huius uocis [Æternum] significationes. Primo enim [Æternum] significat, id quod initio & fine durationis caret, & habet esse cinnino inmutabile, & hæc est princeps, propria, & germana huius uocabuli acceptio soli Deo cõuenient. II. [Æternum] significat, id quod est inseparabile ab aliqua re, siue ea res sit æterna, siue non, ei necessario ac reserpi conueniens; sic hominem esse participem rationis, capax disciplinæ, aptum ad ridendum, dicitur æternum esse; & huiusmodi propositiones, Philosophi uocant propositiones æternæ ueritatis; sic Horat. dixit. [Seruiet æternum, qui paruo nesciet uri.] his uerbis significare uolens; ab eo qui nescit uti me diocritate uel paruitate suæ fortunæ, inseparabile fore seruitutem. III. [Æternum] dicitur in sacris litteris, non solum id quod semper duraturum est, sed etiam id cuius certus aliquis finis nõ constituitur, aut non ita fit, ut deinceps non sit faciendum, quantum pertinet ad curam uel potestatem facientis. Sic D. Augustinus libro quæstionum in Genesim cap. 21. exponit promissum Dei datum Abrahæ Genes. 17. de terra Chanon possidenda a semine ac posteris Abrahæ in æternum. IIII. [Æternum] dicitur, aliquid non in se, sed ratione eius rei quam significat, & figurat, atque hoc modo secundum expositionem multorum Doctõrũ, in sacra scriptura legitur factus circuncisionis fore æternus, & legalia necesse fore scampiterna; non in se, quippe, quæ

Septem significationes, & acceptio nes huius uocis, æternum.

Dd 4 (non

(non secus atque nubes accessu solis diffi-
pantur) aduentu nouæ legis abroganda &
abolenda erant, sed ea ratione, ut erant um-
bræ, & figuræ rerum cælestium, & æterna-
rum. V. Æternum] dicitur, quod licet ini-
tium habeat, sine tamen durationis caret;
sic ait scriptura, terram flare in æternum, &
ignem inferni æternum esse. VI. Æternum
] etiam dicitur, quod licet non in per-
petuum duret, ita ut sit incorruptibile, ha-
bet tamen valde longam & diuturnam du-
rationem, nec eius interitus a nobis perci-
pi, & notari potest, quippe cum non totum
simul uno interitu pereat, sed per partes
paulatim, ac lentissimè desinat esse; qua
significatione diuinæ litteræ montes & col-
les appellat æternos; eademque & mare,
& omnia elementa uocari possent æter-
na. VII. Æternum] dicitur, aliquid
propter singularem, eximiam, & superna-
turalem participationem æternitatis Dei,
atque hac ratione uisio essentia Diuinæ,
quæ una continet uniuersam sanctorum glo-
riam & beatitudinem, in scriptura dicitur
uita æterna.

*An uisio
Dei beatifi-
ca quæ ha-
bent sancti
in calis in-
surari de-
beat æterni-
tate.*

Verum de hac vltima significatione eter-
nitatis magna lis est inter Thomistas & Sco-
tistas. Etenim D. Tho. tum in 1. par. 10.
art. 5. in responsione ad primum, tum la-
tius contra gentes lib. 3. cap. 61. & 4. sent.
distin. 49. asserit uisionem beatificam Di-
uinæ essentia, in qua omnis sanctorum glo-
ria consistit, nec tempore, nec æuo, sed æ-
ternitate mensurari; quod ipse probat du-
pliciter. Primò testimonij scripturæ in
qua legitur, [Gratia Dei uita æterna.] &
[hæc est uita æterna, ut cognoscant te ue-
rum Deum &c.] & [qui bona egerit ibunt
in uitam æternam.] appellatur igitur uisio
gloriæ in sacris litteris æterna. Deinde,
hoc etiam ex eo manifestum est, quoniam
actiones determinantur per obiecta; sed
obiectum uisionis beatificæ est æternitas,
& infinitas Diuinæ essentia, ergo ipsa quo-
que uisio est æterna: adde quod per hu-
iusmodi uisionem intellectus creatus ele-
uatur sicut ad consortium diuinæ nature,
ita ad singularem quandam diuinæ æterni-
tatis participationem; sicut enim quodam
modo deificatur; ita etiam quodammodo
diuinitus (ut ita loquar) æternificatur.

Verum neutra probatio magnam nim
asserit ad persuadendum; non prior, siqui-

dem reperimus in sacris litteris uocari æ-
ternum, & supplicium damnatorum, &
ignem inferni: sumitur enim æternum pro
perpetuo, & quod nunquam esse desinet.
Non posterior, etenim actiones determi-
nantur per obiecta quantum ad earum spe-
cificationem, non autem quantum ad du-
rationem, alioquin uisio uel intellectio cæ-
li, posset dici æterna, quia cælum quod
est eius obiectum, est æternum.

Scotus autem in 4. Sent. distin. 49. q. 6. in
responsione ad secundum dubium, opinatur
uisionem beatificam Angeli mensurari
æuo, perinde atque ipsum esse Angeli, ne-
que enim ulla operatio Angeli potest esse
uel diuturnior, uel immutabilior quàm es-
se Angeli, quare nulla subest causa cur ui-
sionis beatificæ altior mēsurā tribui debeat
quàm ipsi esse Angeli. Potest idem confir-
mari hac ratione. Visio beatificæ non est
mensurabilis nisi ratione suæ durationis, cõ-
tera enim quæ ei sunt adiuncta, ut esse su-
pernaturalem, & Diuinam, per accidens se
habent ad ipsam, ut est mensurabilis, alio-
quin ambulatio, locutio, manducatio & a-
liæ actiones corporales Christi, quas ipse
exercebat cum in terris uitam mortalem
ageret cum hominibus, mensurari debuif-
sent æternitate; nam cum essent actiones
suppositi Diuini, magis proculdubio Diui-
næ erant, quàm uisio beatificæ Angelo-
rum; atqui clarum est illas actiones non
aliter quàm similes actiones ceterorum ho-
minum, tempore fuisse mensurabiles, ar-
que hæc est maior huius nostri syllogis-
mi: Minor autem sit hæc, sed duratio ui-
sionis beatificæ, & duratio, quam habet
esse Angeli, sunt omninò similes tam se-
cundum quantitatem, cum utraque habeat
initium sed careat fine, quàm secundum
modum, cum utraque per se sit permanēs,
inuariabilis, & tota simul; ergo utraque
habere debet similem mensuram, quare si
æuum mensurat esse Angeli, etiam mensu-
rabit uisionem eius beatificam. hæc pro
Scoto: cuius opinionem non dubito proba-
tum iri quamplurimis.

Mihi quidem opinio Scoti ita probatur,
ut D. Thom. sententia non uideatur esse
improbabilis; nam licet duratio uisionis
beatificæ, si per se considerentur indefecti-
bilis & similitas eius, non exigat aliam
mensuram quàm æuum: tamen si conside-

retur

retur causa ex qua illa duo manant ac pen-
dent, quæ non est alia quàm æternitas &
infinitas Diuinæ essentia, atque bonitatis,
qua beatus fruatur, & circa quam versatur
visio beatifica; ea profecto videtur exigere
altiorē mensuram quam est æuum; eam
autem Thomistæ vocant æternitatem par-
ticipatam. Etenim quod beatus contem-
plando diuinam essentiam nunquam facietur,
fatigetur, atque deficiat. quod nun-
quam possit nariare illam visionem beatifi-
cam, nunc augendo, nunc minuendo eius
vim, sicut facere potest in alijs suis actio-
nibus; id non prouenit ex natura ipsius
beati, vel ex aliqua naturali proprietate in-
tellectionis creatæ, sed totum procedit ex
illo obiecto beatifico, cuius bonitas, æter-
nitas, & infinitas, eiusmodi est, vt beatum
perpetuo teneat, ad actum illum videndi &
fruenti beatificum, summe intentum. Ita-
que poterit eo discrimine distingui æuum
ab æternitate participata, quod cum men-
surat esse indefectibile, & inuariabile, quod
naturaliter conuenit rei; æternitas autem
participata mensurat esse inuariabile & in-
defectibile, quod non potest naturaliter
conuenire ulli creaturæ, sed tantum ei con-
uenit supernaturaliter, nimirum ob exi-
miam quandam Diuinæ æternitatis parti-
cipationem. Verum tam de hac quæstione,
quàm de varia significatione huius vo-
cis [Æternum] Satis dictum sit. deinceps
quid sit æternitas exponamus.

Declaratur quid sit æternitas.

C A P. IX.

*Definitio
Æternita-
tis.*

Boetius lib. 5. de consolatione, Pro-
sa 6. definit æternitatem hoc modo.
[Æternitas est interminabilis uitæ
tota simul & perfecta possessio.] quam de-
finitionem explanat D. Thomas 1. parte
quæst. 10. art. 1. dicitur, [Interminabilis]
quia quod est vere æternum, caret termi-
nis durationis, qui duo sunt, vnus initium
durationis, alter finis; vtroque autem ca-
ret æternum; quam rem vel ipsum nomē
præferre videtur, dicitur enim æternum,
quasi extra terminos existens. in quo licet
intelligere, discrimen æternitatis ab æuo,

A & tempore; tempus enim habet vtum-
que terminum durationis, estque ante hæc
post terminabile: Æuum autem habet tan-
tummodo alterum terminum durationis,
nam ut careat fine, habuit tamen initium;
quare ante quidem terminabile est, quam-
uis post sit interminabile; æternum vero
est vtinque interminabile [Vitæ] quia
quod est verè ac propriè æternum, est etiã
viuens. Deinde, quia viuere tam signifi-
cat ipsum esse viuendum, cum viuere vi-
uentibus sit esse, & ipsam durationem, di-
citur enim aliquid vitæ breuioris aut lon-
gioris, quam ipsas operationes viuents,
eas inquam quas uocant immanentes, in-
telligere namque & velle, Philosophi ap-
pellant viuere; cum igitur nomen uitæ si-
mul significet ipsum esse durationemque
uiuents, & ipsius actiones, vt significaretur
quod est vere æternum, id non modo
secundum esse, sed etiam secundum actio-
nes eius immanentes, æternum esse: ideo
in definitione æternitatis positum est [vi-
tæ] potius quam esse aut durationis. [to-
ta simul] tempus, nulla in parte quan-
tumuis parua, est totum simul; instans
solum est totum simul cum sit indiuisibi-
le, verum hoc nec est tempus, aut pars
temporis, nec manet nisi uno momento:
Æternitas autem est tota simul, qua in re
distinguitur a tempore: & semper eadem
manet; qua ratione differt ab instanti tem-
poris; quamobrem recte solet uocari æter-
nitas, vnum nunc stans. nunc, quia indiuisi-
bile ac totum simul; stans, quia manens,
& durans. tribuimus autem æternitati,
dies, & annos; præteritum, præsens, &
futurum; propter modum nostrum intel-
ligendi; nos enim non apprehendimus sim-
plicia, nisi per composita, nec intelligibilia,
& spiritalia, nisi per sensibilia, & corpo-
ralia: sicut autem intelligimus, ita nomi-
namus: non igitur mirum est, si æternita-
tem experiamus uocabulis sumptis ex tẽ-
pore, eique assignemus differentias tem-
poris. Æternitas enim eminenter conti-
net omnem durationem temporis, & coexi-
stet omnibus differentijs temporum. Sed
quia est (nam & hoc quæret aliquis) emi-
nenter continere durationem temporis
nempe durationem, quam habet tempus
imperfecto modo, hoc est sine vlla perma-
nentia,

nentia, & cum perpetua successione præteriti præsentis & futuri, eam durationem habet æternitas perfectissimo modo, hoc est totam simul sine vlla innouatione eius, aut variatione. [Perfecta] hoc additur, vel ad differentiam ipsius nunc temporis, quod quidem est totum simul, sed cum puncto tantum temporis maneat, habet imperfectam admodum durationem; vel ad differentiam eorum quæ sunt in aëuo; huiusmodi sunt Angeli, qui habent imperfectam immutabilitatem & permanentiam, nimirum tantummodo secundum esse non autem secundum naturales operationes; vel ad differentiam participatæ æternitatis, que potest dici imperfecta, tum quoniam creatura non habet illam ex se sed ab alio perpetuo pendente, tum quia non conuenit ei naturaliter ex virtute suæ naturæ, sed supernaturaliter ex gratuito Dei dono. [Possessio] ad significandam immutabilitatem & indeficientiam æternitatis, positum est uocabulum possessionis, quia quod possidetur, firmiter ac quiete tenetur. Quid igitur sit æternitas, ad hunc modum breuiter dictum sit. Ex quo facile conijci potest, quæ sit radix & fundamentum æternitatis. Si enim perfecta æternitas duas potissimum habet proprietates, oportet enim eam esse ante ac post interminabilem, & esse totam simul, atque omnino inuariabilem; quis non uidet huiusmodi æternitatis fundamentum & quasi radicem, nullam aliam esse posse quam absolutam, & perfectam immutabilitatem? quod enim aliquid est immutabile, propterea nec potest incipere esse nec desinere esse; quicquid enim incipit esse, mutatur de non esse ad esse; quicquid item desinit esse, id mutatur ex esse ad non esse. Præterea, esse aliquid totum simul, & inuariabile, nascitur ex ipsius immutabilitate. quare qui uellet demonstrare a priori Deum esse æternum, posset id argumentari hoc modo; omne quod est omnino immutabile, est æternum: Deus est omnino immutabilis (hoc autem iursum demonstrari posset ex eo quod Deus sit actus purus) ergo Deus est æternus. quamquam (ut bene ait Boetius quinto libro de Consolat. Prosa 6.) Deum æternum esse, cunctorum ratione degentium, conuincunt iudicium est. Omnes enim appellatione Dei,

A naturaliter intelligunt id quod est primum omnium, & a quo cetera omnia pendunt, quod autem huiusmodi est, non potest non esse æternum. Quoniam autem in Deo non differt esse & scire, sed sunt penitus idem: sicut esse Dei æternum est, ita scire Dei oportet esse æternum: si autem scire Dei æternum est, ergo est penitus inuariabile: nulla igitur scientiæ Diuinæ accessio, nulla decessio, nulla innouatio, nulla denique uariatio potest accedere. Et quia æternitas est unum nunc stans semper sibi præsens, scire etiam Dei est semper præsens, non habens præteritum & futurum, cognoscentis omnia illo intuitu æternitatis, tanquam sibi præsentia, & talia quælibet futura sunt in se ipsis, cum actu exissent in rebus. Ex quo fit, ut scientia Dei sit infallibilis, nec ob eam causam tamen, ullam necessitatem rebus futuris contingentibus imponat. Verum hoc alio loco est uerbius, atque subtilius discernendum.

An æternitati conueniat ratio mensuræ.

C A P. X.

R Estat nunc ut doceamus, quemadmodum ratio mensuræ accommodari queat æternitati. ponamus ad hoc explicandum tres propositiones.

Æternitatis proprietas ac per se non esse mensurabilem.

D Prima propositio. In æternitate Dei per se non est aliquid propriè mensurabile. Et enim omne quod est propriè mensurabile, debet habere duas conditiones: unam, ut sit quantum habens partes, & sit diuisibile; ratio enim mensuræ (ut supra ostendimus) non potest accommodari rei non quantæ & diuisibili, ideo enim unumquodque mensuratur, ut id, quantum sit, per mensuram cognoscatur; æternitas autem est ueluti unum nunc stans, inpartibile, ac indiuisibile: Alteram uero proprietatem habere debet id quod est mensurabile ut sit finitum: nam quod infinitum est, ea ratione ut est infinitum, non potest mensurari: si quidem mensurari, est per mensuram

suram determinari, & definite manifestari, præciseque cognosci quantum sit; id autem repugnat infinito, quia infinitum est; sed æternitas Dei est omnino interminabilis & infinita, ergo non est mensurabilis.

Nullam esse æternitatis per se mensuram.

II. *Propositio.* [Non potest esse per se aliqua mensura æternitatis.] Primum, quia mensura debet esse quid diversum a re quæ mensuratur, non enim potest idem se ipsum mensurare; nam cum mensura adhibeatur ad declarandam quantitatem rei mensurabilis, oportet mensuram esse notam, & rem mensurabilem esse ignotam; si igitur idem mensuraret seipsum, esset idem notum, & ignotum, notum ut mensurans, ignotum, ut mensuratum. quare necesse est mensuram esse quidpiam diversum a re mensurabili: sed nulla potest esse mensura æternitatis ab ea diversa, quæ enim talis mensura esset in Deo, at quæ sunt in Deo ea sunt omnino idem cum æternitate & alijs attributis Divinis: vel esset extra Deum in creaturis, at quicquid est in creaturis vni cum ipsis creatum, initium habet durationis ab æternitate Dei infinite deficiens: quamobrem non potest esse mensura æternitatis. Præterquam, quod mensura debet esse (auctore Aristot. 10. *Metaphys.* tex. 4.) eiusdem ordinis, atque rationis cuius est res mensurabilis. Relinquitur ergo, nullam esse posse secundum se mensuram æternitatis. Deinde, mensura est, quæ ignorantes quantitatem rei mensurabilis, facit eam determinatæ ac præcise scire: sed nihil est quod intellectui creato nescienti æternitatem Dei, eam perfectè manifestare possit, quippe cum æternitas sit infinitas durationis, infinitum autem, quæ infinitum est, ab intellectu creato comprehendi non potest: ergo nulla potest esse mensura æternitatis.

III. *Propositio.* [Secundum nos, & secundum modum nostrum intelligendi, potest designari in æternitate aliquid tanquam mensurabile, & aliquid tanquam mensurans.] Ipsa enim duratio Dei præcise sumpta, est mensurabilis, ipsamet ut induit rationem interminabilis & uniformis, est nobis mensura ipsiusmet: quærenti enim quanta sit duratio Dei? Respondemus eam esse æternam; rursum per-

A contati cur sit æterna? respondemus, propterea quòd est interminabilis & uniformis, itaque nos propter rationem interminabilitatis & uniformitatis, durationi Dei non assignamus tempus aut ævum, sed æternitatem. Duratio autem Dei, & ipsius interminabilitas, atque uniformitas, in Deo non differunt, differunt tamen secundum modum nostrum intelligendi; ac proinde, vnum potest a nobis assumi & adhiberi pro mensura alterius: præsertim cum duratio Dei per se nobis ignota sit, ratio autem interminabilitatis & uniformitatis facillime innotescat nobis ex negatione terminationis & successionis, quæ manifesta est omnibus in tempore. Ac licet duratio Dei sit indivisibilis, tamen eminenter, hoc est sine successione continet univèrsam extensionem temporis, eique secundum omnes differentias temporis coexistit, & a nobis apprehenditur & concipitur ut coextensa nostro tempori & omnibus eius differentijs: quæ etiam de causa attribuimus ei præteritum præsens ac futurum. Porro licet ratio interminabilitatis & uniformitatis, non propriè determinet nobis quanta sit duratio Dei in se, declarat tamen nobis quanta sit ea ratione, ut distinguitur a duratione generis, & temporis; per eam namque cognoscimus durationem Dei longe diversam esse a duratione omnium creaturarum. Maneat igitur, æternitas per se, & (ut Philosophi dicere solent) ex parte rei, nullam esse mensuram; secundum nos autem, & secundum modum nostrum intelligendi, nihil prohibere, quin aliqua eius mensura esse possit, rudis tamen, & imperfecta. Sed non faciam longius: cum enim de æternitate satis explicatum sit, ratio doctrinæ

D

poscit, ut nos ad tractationem aut maioribus involutam difficultatibus, conferramus.

¶

De Æuo.

C A P. XI.

Vari signi-
ficationes
Æui.

Tres reperio significationes Æui apud Scriptores satis vsitatas & tritas. Vnam, pro quacunq; duratione cuiusvis rei (vt Aristot. docet 1. libro de Cælo tex. 100.) siue ea res sit æterna, seu æuiterna, siue temporalis. Vnde manarunt illa vocabula, Æquæuius, Coæuius, Longæuius; alteram, pro ipsa æternitate: sic vsurpat nomen Æui Aristot. 1. libro de Cælo tex. 100. & 12. lib. Metaph. tex. 39. & B. Dionysius in lib. de Diuinis nominibus cap. 10. & certe id ipsum præferebat nomen æui, dicitur enim Græce *τὸ αἰὼν* dicitur *αἰὼν* quasi semper existens, quamobrem D. Thom. Quolibeto 5. artic. 7. ait ob ignorantiam linguæ Græcæ factum esse, vt æuum apud multos distinguatur ab æternitate, similiter, vt si *ἀνθρώπος* distingueretur ab homine, quod enim Græcis est æuum, hoc idem Latinis est æternitas. Tertium inuenio significationem æui pro duratione cuius est initium, sed nullus finis; qualem durationem habent Angeli, vt æuum fit species quædam durationis media inter æternitatem, & tempus: quæ significatio, vt frequens est apud Theologos, ita est apud veteres Peripateticos inusitata, & ignota. Secundum hanc tertiam significationem, in præsentia nobis agendum est de æuo. De quo duo, quæ magnam obscuritatem, & difficultatem habent, explicare uolumus; vnum est, quæ sit propria ratio æui, qua proprie differt ab æternitate, & tempore; alterum est, an æuum sit vnam, an multa: & an ratio mensuræ conueniat æuo.

Opinio D.
Bonauenturæ,
de duratione
Æui.

Diuus Bonauentura 2. Sent. Distinctio. 2. q. 3. asserit propriam rationem æui, qua distinguatur a tempore, & æternitate, in eo vere positam esse, quod æuum est duratio habens prius & posterius sine inuolutione, aut inueteratione rei; hoc est sine vlla variatione rei. Putat enim, esse, v. g. Angeli, quod mensuratur æuo in se quidem totum simul esse, nec vnquam minui, vel augeri, vel alio quouis modo variari: at quoniam Angelus, non habet esse a se, ve-

Arum habet esse a Deo pendens, a quo perpetuo conseruatur, indiget Angelus continuatione huius conseruationis, si enim hodie conseruetur a Deo; & cras desinat conseruari, erit hodie Angelus, sed cras esse non poterit. quare uiuit in singulos dies, horas, & momenta, pendens ex continuatione Diuinæ conseruationis: & hodie expectat continuationem sui esse in crastinum, & ita deinceps in futurum. Quamuis igitur esse Angeli sit totum simul, nullam in se admittens variationem; nullamque habens extensionem, tamen continuatio istiusmodi esse ac durationis, habet extensionem; ac proinde prius & posterius; ex quo perspicuum fit, æuum distingui, tum ab æternitate, in qua nec est vlla variatio, nec prius ac posterius, cum æternitas Dei sua vi conset atque cohæreat; nec suæ durationis continuationem extrinsecus pendens ab alio accipiat: tum a tempore, cum duratio earum rerum; quæ subijciuntur tempori, nõ modo habeat prius & posterius, sed etiã vnã enim tempore variè commutetur. & sicut fluius manat a fonte, semper cum inuolutione aquæ, hoc est cum perpetua scaturigine, ac effluxu uariæ aquæ; radius autem prodit a sole, & ab eo conseruatur, sine emissionem noui luminis, sed per continuationem eiusdem; sic res temporales non solum habent continuationem, sed etiam variationem sui esse; res autem æuiternæ habent continuationem sui esse, citra omnem variationem.

Essẽ autem in duratione æuiterna prius & posterius, (nam non esse in ea variationem secundum inuolutionem vel inueterationem, ponitur quasi concessio omnium manifestum) probat dupliciter, Primum, testimonij D. Hieronymi ad Marcellanum, & D. Anselmi in suo Prologo; qui affirmant hoc esse proprium Dei, & hæc se æternitatem Dei præcellere æternitatem cuiuslibet creaturæ, quod Deus habet totum statum suæ perfectionis simul, omnino expertem præteriti & futuri, prioris atque posterioris. quare in qualibet duratione creaturæ, reperitur præteritum, & futurum, prius ac posterius. Deinde, hoc ipsum confirmat hæc ratio: si in duratione Angeli non est præteritum & futurum, ergo in Angelo idẽ sunt esse,

esse, fuisse, ac fore: ex quo efficeretur, ut quia impossibile nunc est, Angelum, qui fuit initio Mundi creatus, & adhuc duravit, non fuisse, nec potest fieri a Deo quin fuerit, pari ratione impossibile esset Angelum deinceps non fore, nec Deus facere posset, quin Angelus in posterum haberet esse: siquidem idem est in Angelo fuisse ac fore; quod non modo absurdum est dicere, sed etiam impium. Hactenus ex D. Bonaventura pro eius opinione dictum est.

Refellitur opinio D. Bonaventurae.

C. A. P. XII.

HAnc opinionem D. Bonaventurae refellit Henricus Quodl. 5. quæst. 13. Aegid. in tract. de mensura Angelorum, & omnes penè Scholastici in 2. Sent. distin. 2. adeo ut omnes Doctores ad huius sententiæ refutationem atque eversionem conspirasse videantur.

D. Thomas Quodl. 10. artic. 4. negat eam esse intelligibilem. idem in 1. par. q. 10. artic. 5. affirmat eam implicare contradictionem; tum quia ubi est prius & posterius, ibi necesse est esse aliquam variationem & innovationem rei: non enim prior pars xui simul esse potest cum posteriori parte, repugnat enim prius & posterius simul esse; quare aduentu posterioris partis xui, aliquid de nouo accedit xuo, sic igitur innovatio in xuo: tum etiam quia si esse Angeli, quod mensuratur xuo, est totum simul non habens prius & posterius; ergo ipsum xuum erit quoque totum simul non habens prius & posterius; oportet enim mensuram esse similem rei mensurabili, nec potest xuum esse aliquid re diuersum ab ipsa duratione æterna: durationem enim superius demonstratum est, re non distingui ab esse & existentia. Nobis etiã non probatur hæc sententia. nam quod ait D. Bonaventura, in esse Angeli nõ inueniri prius ac posterius quippe cum sit totum simul & penitus inuariabile, reperiri autem prius & posterius in continuatione ipsius esse, ac durationis Angelicæ, nec in speciem quidem est probabile. Tria enim considerari possunt in continuatione

A ipsius esse Angelici: vnũ, ipsum esse quod continuatur: alterum, actio Dei, qua is continuatur esse Angeli: tertium, relatio continuationis, cuius extrema sunt actio Dei cõtinuantis, & ipsum esse quod continuatur: sed in nullo horum trium potest esse prius ac posterius, ergo in continuatione ipsius esse Angelici, non est prius ac posterius. Minor probatur. Esse Angeli in se (quod etiam concedit D. Bonaventura) non habet prius & posterius, cum sit totum simul & inuariabile: similiter etiam ipsa continuatio ea ratione, ut est actio Dei consequentis & continuantis esse, nõ habet prius & posterius, quippe cum nihil aliud sit quam voluntas Dei efficaciter volentis permanentiam ac perpetuitatem esse Angelici, quæ uoluntio est tota simul: iam vero relatio continuationis, non potest habere variationem secundum prius & posterius; non enim relatio per se uariatur, sed tantum ob uariationem vel utriusque vel alterius extremi; hic autem extrema huius relationis, quæ sunt esse Angeli & actio Dei, non uariantur secundum prius acque posterius; ergo neque ipsa relatio continuationis, habere potest prius & posterius.

Confirmatio etiam opinionis D. Bonaventurae infirma est. nam quod aium Sancti, proprium esse Dei, quod æternitas eius est tota simul, nesciens præteritum & futurum, intelligi debet id soli Deo conuenire tripliciter; primũ, quia solus Deus id habet ex se, alia uero si habeant, non habent nisi per participationem; deinde, quia solus Deus id habet necessario: & omnino indefectibiliter, alia uero minime; Postremo, quia solus Deus est totus simul secundum omnia quæ in ipso sunt, hoc est tam secundum esse, & durationem, quam secundum attributa, & actiones, omnemque perfectionem. Angelus autem, licet sit totus simul secundum esse, & durationem, atque etiam secundum affectiones & operationes, habet successiõnem & uariationem secundum prius ac posterius; quocirca D. Augustinus dicere solet, corpora moueri in loco & per tempus; spiritus moueri per tempus, sed non per loca; Deum autem & corporum & spirituum Creatorem, neque per locum neque per tempus moueri.

Solutio argumẽtorũ D. Bonauenturae.

Ratio

Ratio autē, quia D. Bonaventura idem A
 probare vult, paruo negotio soluitur. nam
 esse Angeli in se non habet prius nec po-
 sterior, præteritum & futurum; cum enim
 ex quo creatum fuit a Deo, totum simul
 inuariabiliter perseveret, nihil ipsius in præ-
 terito præteriens, nihil eius in futuro de
 nouo accedens, hinc fit ut in eo idem sit
 præteritum, & futurum; vel ut uerius lo-
 quar, nullum sic in eo præteritum, nul-
 lumque futurum; sed quia non possumus
 nos apprehendere durationem Angeli eo
 modo ut per se est, nimirum totam simul
 & indiuisibilem, apprehendimus eam cum
 quadam extensione, prout videlicet coexis-
 tit tempori vel reali vel imaginario. Ita-
 que esse Angeli quod coexistit tēpori præ-
 terito, apprehendimus ut præteritum, &
 vocamus præteritum; quod coexistit præ-
 senti tempori, dicimus præsens; quod au-
 tem coexistit futuro tempori, appellamus
 futurum; quoniam autem Deus non potest
 facere ut præteritum non fuerit, potest
 autem facere ut quod futurum est nun-
 quam sit actu, ideo non potest nunc facere
 quin Angelus fuerit, hoc est coexistit
 tempori præterito, potest autem nunc
 facere ut esse Angeli non sit futurum, hoc
 est ut non coexistat tempori futuro. Variatio
 igitur præteriti ac futuri, quæ attribuitur
 esse Angelico, non prouenit ex natura
 ipsius esse, sed ex coexistentia & rela-
 tione eius ad uarias differentias temporis
 vel realis vel imaginarij. Alioquin illa ratio-
 ne D. Bonaventuræ, possemus etiā con-
 cludere actionem Dei qua conseruat esse
 Angeli, habere in se prius & posterior; ni-
 mirum dicit aliquis, non idem est Deum
 conseruasse adhuc Angelum, & conserua-
 turum esse illum in posterum, cum non
 possit nunc facere quin conseruauerit, pos-
 sit autem facere ut futuro tempore
 non conseruet; ergo in actione

Dei erit prius & posterior,
 præteritum & futu-
 rum. Atque
 hæc qui-
 dem
 contra opinionem
 D. Bonauen-
 turæ.

In quo fit ratio Aeuī secundum
 D. Thomam, & secun-
 dum Scotum.

C A P. XIII.

D
 Iuus Thomas 1. par. quæst. 10. ar-
 tic. 5. inuestigat propriam Aeuī ra-
 tionem hoc modo; æternitas est
 mensura rei omnino & secundum omnia
 immutabilis; tempus est mensura rerum
 omnino mutabilium; quare necesse est ra-
 tionem xui quod est medium inter æter-
 nitatem & tempus, etiā consistere in me-
 dio; ita ut ratio xui sit esse mensuram rei
 partim immutabilis, nimirum secundum
 esse, & partim mutabilis nimirum secun-
 dum affectiones & operationes. Res igitur
 æternæ sunt infra æternitatem, quia
 immutabilitati secundum esse adiunctam
 habent mutabilitatem secundum affectio-
 nes. Sunt autem supra tempus in quo
 nulla est immutabilitas. Sub xuo autem
 sunt Intelligentiæ cali, animæ rationa-
 les, & materia prima. Hæc D. Tho-
 mas.

Verum non inepte (nisi ego fallor) pos-
 set aliquis dicere contra D. Thomam.
 Cum xuum sit mensura durationis, du-
 ratio autem non sit mensurabilis ea ratio-
 ne ut est permanens aut fluens, nec ut est
 mutabilis aut immutabilis, sed tantum ea
 ratione ut est quantitas & quodammodo ex-
 tensa; iam enim superior ostensum est,
 esse permanens vel successiuum, mutabi-
 le vel immutabile non nisi per accidens,
 esse autem quantum finitum vel infinitum,
 per se cōuenire durationi qua ratione men-
 surabilis est, cū hæc igitur ita se habeant,
 oportet rationem xui attendere non pe-
 nes immutabilitatem atque permanentiam
 rei, sed penes quantitatem, ut quoniam
 duratio æternæ partim est finita, par-
 tim vero infinita, incipit enim aliquan-
 do, sed nunquam desinet esse, non sit a-
 lia ratio xui quam esse mensuram du-
 rationis habentis initium, sed carentis
 fine. Deinde, esse & duratio Angeli
 prior est secundum naturam affectioni-
 bus & operationibus Angeli; quærat

Refellitur
 superior
 opinio.

an in illo priori, duratio præcise sumpta sine ordine & habitudine ad affectiones Angeli, sit mensurabilis necne? non potest negari quin sit mensurabilis, durationi enim per se conuenit esse mensurabile: cum igitur duratio Angeli præcise sumpta non sit mensurabilis æternitate aut tempore, sed tantum æuo, conficitur rationem æui non respicere per se mutabilitatem, quæ est in affectionibus, & operationibus Angeli, sed tantum durationem Angeli. Præterea, cum operationes Angeli habeant aliam mensuram quam esse Angeli, hoc enim mensuratur æuo, illæ autem secundum D. Tho. mensurantur tempore discreto, non est rationi consentaneum, rationem æui quo mensuratur esse Angeli, sumi ex ordine ad affectiones Angeli, quarum est diuersa mensura.

Sed D. Thom. loco superius citato duo contra eos obiicit, qui definiunt æuum mensuram Durationis habentis initium, sed carentis fine. Vnum est, potuisse Angelum creati a Deo ab æterno, & tunc duratio Angeli non haberet initium, nihilominus tamen mensuraretur æuo. Alterum est, posse Deum facere ut duratio Angeli habeat finem, annihilando eum, neque tamen ob eam causam desineret mensurari æuo; ex quibus argumtetur D. Tho. per accidens esse ut duratio quæ mensuratur æuo, habeat initium uel careat fine; & aliunde spectandam & petendam esse rationem æui. Verum ad hæc tripliciter respondere possumus. Primum enim in constituendis durationum mensuris, non est considerandum quid in rebus possit Deus facere secundum potentiam suam absolutam, sed quid ab eo factum sit; neque curandum est qualis, & quanta fieri poterit a Deo duratio Angeli, sed qualis & quanta facta sit; alioquin cum possit Deus per suam omnipotentem atque infinitam potestatem rem aliquam corruptibilem, & ab æterno creasse, & in æternum conseruare (secundum D. Thom. doctrinam) non recte Philosophi dicent, tempus esse mensuram omnium rerum corruptibilium, propterea quod aliquando sunt, & aliquando non sunt; nec recte facerent statuendo definitam durationem cuiuslibet rei corruptibilis: non igitur in re aliqua spectandum est qualis a

A Deo poterit, uel possit fieri, sed qualis facta sit, qualisque secundum ordinem naturalem, & rationem suæ naturæ esse debeat. Deinde, si quia duratio Angeli posset esse infinita ex parte anteriori, & finita ex parte posteriori, non est spectanda ratio æui ex quantitate durationis, cum possit etiam Deus per absolutam potentiam suam facere ut Angelus nec secundum esse, nec secundum affectiones & operationes suas uariationem ullam accipiat, ergo eandem ob causam ratio æui non erit sumenda ex immutabilitate durationis habentis sibi adiunctam mutabilitatem affectionum. Porremo, si Angelus esset coæternus Deo, duratio eius non mensuraretur æuo, sed æternitate participata: si autem duratio Angeli, sicut habet initium ita ponatur habere finem, dicerem eam non mensurari æuo, sed eadem plane mensura, qua eius operationes secundum D. Thom. mensurantur, nimirum tempore discreto.

Scotus 2. Sent. distin. 2. docet rationem æui non consistere in eo quod sit mensura durationis ex altera parte infinitæ; quia finitum & infinitum variant quantitatem secundum magis & minus, uel secundum maius & minus. uariatio autem secundum magis & minus, sicut non uariat speciem, ita neque rationem mensuræ uariare debet. Quare ratio æui a Scoto constituitur in eo ut sit mensura durationis permanentis, & quæ sit tota simul. Ex quo fit, septem esse genera rerum quæ mensurantur (secundum Scotum) æuo; primum uisio Diuinæ essentia, quam habent Beati. II. Operationes immannentes Angelo naturales, ut uelle, & intelligere. III. Existencia Angeli. IIII. Esse cæli. V. Esse Animi nostri. VI. Esse materia primæ. VII. Esse substantiæ corruptibilis: nam etiam hoc est permanentis & totum simul.

Verum Scotus dupliciter refellitur. Primo, quia superius ostendimus cap. 7. Durationem per se non esse mensurabilem, quatenus est permanentis & tota simul, uel fluens & successiua, sed quatenus induit rationem aliquam quantitatis & extensionis. alioquin cum omnis duratio sit permanentis aut successiua, non essent nisi

Opi. Scoti.

*Refutator
epi. Scoti.*

nisi duæ mensuræ durationis, una rei per
manentis, & altera successivæ; & sic in ra-
tione mensuræ mensurabilis, ævum non
differret ab æternitate. Deinde, quod ait
Scotus, esse rerum corruptibilium mensurari
ævo, quam sit a vera ratione & do-
ctrina Aristotelis remotum, & abhorrens,
ex ijs quæ supra disputavimus cap. 3. hu-
jus libri cum ageremus de tempore, per-
spicuum esse potest. Sed de ratione xui
factis disputatum sit.

Illud autem constituitur tanquam ve-
ro propius, & rationi congruentius; pro-
priam xui rationem in eo per se consistere,
ut sit ævum mensura durationis habentis
initium sed carens fine. Duratio enim
æterna est per se mensurabilis propter
quantitatem & extensionem existentie
quam habet, extensio autem eius ea est;
vt retro quidem sit finita habens initium,
in posterum autem sit infinita, carens si-
ne. Deinceps videamus, an sit unum ali-
quod ævum mensura omnium rerum xui-
ternarum.

*An sit unum ævum omnium æviter-
norum, an multa, recensetur
opinio D. Tho-
mæ.*

C A P. XIII.

Dinus Thomas 1. par. quæst. 10. art.
6. & Quolibet 5. art. 7. censet unum
esse quod sit mensura omnium
æviternorum: hoc autem ævum vult esse
in primo & supremo omnium Angelo-
rum. id autem probat dupliciter, primum
quidem, quia si est unum tempus omnium
temporalium mensura, multo verisimilius
est unum esse ævum omnium æviterno-
rum. cum enim ævum sit simplicius tem-
pore, & propinquius æternitati, oportet
ipsum esse magis unum quam tempus.
Quod autem tempus sit unum, consistens
in motu cæli, discrete Aristotel. docet tum
4. Physico. text. 133. & 8. Physico. tex. 76.
tum lib. 10. Metaph. tex. 4. Deinde, quod
est primum, & simplicissimum in aliquo ge-
nere, id sumitur pro mensura cæterorum
quæ sunt in eo genere, sic albedo est men-
sura omnium colorum, & homo omnium

A animalium: cum igitur primum & supre-
mum æviternum sit perfectius & simpli-
cius cæteris, quod enim Angelus est supe-
rior; eo simplicius operatur, relinquitur
ævum locandum esse in primo & supremo
æviterno.

Sed quodam sit hoc supremum xui-
ternum, subiectum xui, non satis conven-
nit inter Thomistas: quidam enim aiunt
esse Animam Christi, vt pote quæ sit om-
nium creaturarum perfectissima; sed hoc
non dicitur convenienter doctrinæ D.
Thomæ. Aut enim Anima Christi est su-
biectum xui, propter existentiam eius,
aut propter unionem beatificam, aut pro-
pter alias operationes eius; non primum,
quia secundum D. Thomam 3. par. quæst.
17. art. 2. & Quolib. nono artic. 3. humani-
tas Christi non habet aliam existentiam
nec aliud esse, quam esse Verbi Divini:
Christus namque licet habeat duas natu-
ras, non habet tamen duo esse, sed tantum
vnum, esse autem verbi Divini non per-
tinet ad ævum, sed ad æternitatem:
Non secundum, visio enim beatifica cu-
iuslibet Beati nedom Christi, transcen-
dit ævum, attingens æternitatem; quo

C circa D. Thom. putat eam mensurari
non xuo, sed æternitate participata: Non
tertium, nam sicut naturæ animæ Chri-
sti per se est minus simplex, quam natura
cuiuslibet Angeli, hæc enim essentialiter,
nec est composita nec componens, illa au-
tem ut non sit composita, est tamen com-
ponens & pars compositi: ita intellectio
Animæ Christi tam quæ procedit ex scien-
tia eius acquisita, quam quæ ex scientia
infusa, est minus simplex & unita, & in
plures habitus distincta & multiplicata,
quam scientia, & intellectio cuiuslibet
Angeli: quam rem disertis & perspicuis
verbis tradit D. Thom. 3. par. quæst. 11. ar-
tic. 6. Non igitur potest anima Christi esse
(secundum D. Thomam) subiectum x-
ui. Alij Thomistæ fecerunt Luciferum
subiectum xui; ea ratione adducti, quod
Lucifer secundum B. Gregorium fuit su-
premus omnium Angelorum, ac deinde
simplicissimus omnium, neque ob pecca-
tum (Dionysio auctore) perdidit dona na-
turæ. cum igitur simplicitas xui non sit
attendenda in Angelis, penes operationem
beatificam, quippe cum secundum D. Tho-
men-

*Quæ sit p-
pria ratio
xui.*

mensuretur aternitate participata, sed penes simplicitatem quæ est in operatione naturali Angelorum; alioquin ævum non in ullo Angelorum, sed in Anima Christi vel B. Virginis Mariæ ponendum esset, utpote in quibus usio beatifica sit multo perfectior quam in Angelis, necessario conficitur, Luciferum cuius naturalia sunt omnium simplicissima atque perfectissima, esse futuendum esse subiectum ævi. Verum opinionem horum, conceptis verbis explodit D. Thomas Quolibeto 5. art. 7. non dubitans affirmare Luciferum aersum a Deo, decidisse a simplicitate, & conversum ad multitudinem, rerum quæque primatum appetitæ, vni cuius variis distractam fuisse, quamobrem B. Dionysium in libris de Divinis nominibus cap. 4. dixisse, Deumones infirmari circa operationes suas naturales. Verum, quid attinet longius facere, inquirendo sententiam D. Thomæ de subiecto ævi? cum eo in loco quem proximè ante memoravimus, explicatissimis verbis ipse demonstrat, primum æviternum quod est subiectum ævi, & mensura aliorum omnium æviternorum, esse supremum Angelum Beatum.

Cæterum, rationes, quibus D. Thomas opinionem suam de unitate ævi probare conatur posset quis ad hunc modum refellere. Quod enim ait, si tempus est unum numero, etiam ævum unum esse debere, dupliciter vitiosa est argumentatio; tñ, quod unum esse tempus in motu cæli positum, quo uno mensurentur omnes res temporales, & a veritate & a doctrina Aristotelis abhorere, superius ostendimus in hoc libro, cum ageremus de unitate temporis: tum etiam, quia ut demus unum numero esse tempus, non ideo tamen consequens est unum etiam ævum esse debere. Etenim, cum motus cæli usque adeo præcellat reliquos motus, ut sit primus, antiquissimus, perpetuus, minimus, æqualissimus, certissimus, communissimus, apud omnes notissimus, & causa omnium aliorum motuum, utpote sine quo nullus aliorum esse queat, ut docet Aristot. 3. Phys. tex. 56. non removere, nec absque ratione facere videntur, qui faciunt unum tempus, idque collocant in motu cæli, quo uno mensurentur cæteri motus, qui ab eo pendunt. At nõ ita se habet res in quo, duratio enim

A rerum æviternarum, unius rationis est in omnibus æviternis; neque enim unus Angelus secundum durationem est vel antiquior, vel simplicior, vel perfectior, vel nobis notior, quam alius quilibet Angelus; nec duratio unius, est causa durationis aliorum. Deinde, quod ad eandem sententiæ confirmationem addit, in innoquoque genere id esse mensuram eorum quæ sunt eiusdem generis, quod in eo genere est primum, simplicissimum & perfectissimum; si intelligatur de mensura perfectionis, concedi potest; si autem de mensura durationis, negari debet: albedinem enim aliorum colorum, & hominem aliorum animalium, mensuram esse constat, non secundum durationem, sed tantum secundum perfectionem.

*Explicantur eadem de re opiniones
Henrici, Scoti, Ochan,
Durandi.*

C A P. XV.

C Altera opinio est Henrici Quolibeto 5. q. 13. & Ægidij in tractatu de Mensura Angelorum; qui opinantur quot sunt æviterna, totidem æva esse constituenda: unumquodque enim æviternum habet suum ævum, a quo intrinsicè mensuratur. Huius opinionis duplex est fundamentum quo ea nititur & fulcitur: unum, quod cum omnia æviterna sint paria secundum durationem, quæ sola per se est mensurabilis ævo, aut in nullo æviterno est ponendum ævum, quod nihil aliud esset quam destruere ævum; aut cum nulla causa sit cur magis locandum sit in vno, quam in alio quolibet, suum cuique æviterno assignandum est ævum. Alterum fundamentum est, vel primum æviternum, quod D. Thomas facit subiectum ævi, mensuratur ævo, vel non mensuratur; non mensurari ævo, præter rationem æque mensurabile, atque cætera æviterna: si autè mensuratur ævo quod est extra ipsum in aliquo alio æviterno, at neque est ullum ævum superius supremo ac prius primo: neque convenit primum æviternum mensurari per

Opinio Henrici unumquodque æviternum habere suum aut a quo mensuratur.

æterna, quæ sunt illo inferiora: vel mensuratur intrinsicè æuo; quod in ipsomet hæret, ac pari ratione unumquodque aliorum æuiterorum suo æuo mensurari potest. Quare tot sunt æua, quot æuiterna. Sed hanc opinionem quidam refutant ea ratione, quod mensura debet esse extrinseca rei mensurabili, & ab ea diuersa, eaque notior; quod non haberet locum in æuiternis, si eorum unumquodque esset sui ipsius mensura.

Opinio Scoti, quod alibi dicitur superius æuiterna esse mensuram inferioris.

Tertia opinio, est Scoti 2. Sent. dist. 1. quæst. 3. cui non placet, vel unum tantummodo esse æuum, vel tot esse æua, quot æuiterna: Sed illud magis probari videtur, quodlibet superius æuiternum esse mensuram eius æuiterni, quod est illo inferioris, ita vt primum sit mensura secundi, & secundum tertij; & ita deinceps in alijs. Verum, illud Scoto maxime aduersatur, quod necesse est secundum ipsum, primum æuiternum, aut nullam habere mensuram, cum tamen habeat durationem non minus, quam reliqua æuiterna, mensurabilem; aut seipso mensurari, quod & paulo ante refutatam est, & Scoto videtur improbabile.

Opinio Ochani et Durandi nullum esse æuum.

Quarta opinio est, Guglielmi Ochani, Durandi, & Gabrielis Biel 2. Sent. dist. 2. qui aiunt nullum esse æuum: quod, argumento ducto ex refutatione superiorum opinionum, ad hunc modum ostendi potest; si est æuum, aut est vnium omnium æuiterorum, aut est suum cuique æuiterno, aut quodlibet superius æuiternum est æuum inferioris; sed nihil horum dici posse, satis perspicue demonstratum est refutatam opinionem D. Thomæ, Henrici, & Scoti, ergo nullum est æuum. Hanc sententiam, assertores ac defensores æui, oppugnant ea ratione, quod omnis duratio est per se mensurabilis, & oportet mensuram congruentem esse rei mensurabili; cum igitur æuiterna habeant durationem mensurabilem, & non tempore nostro nec æternitate Dei, neutra enim mensura proprie congruit æuiternis, necessario efficitur, præter tempus, & æternitatem, aliam quandam mensuram constituendam esse propriam rerum æuiternarum, quæ uocatur æuum.

Exponitur sententia auctoris.

C A P. XVI.

Hæc disputantur ab alijs de vnitæte æui. Nobis autem quid in tâta opinionum varietate propius, atque si melius vero esse videatur, explicatis duabus propositionibus aperiemus: illud præmonendo, nomen æui dupliciter posse accipi, uno modo pro ipsamet duratione æuiterna; quæ habet initium, & caret fine; quomodo nemo potest negare quæcumque in rebus, nisi quis negare audeat Angelos, cælos, animos nostros, & materiam primam habere esse incorruptibile uel habuisse durationis initium. Altero modo pro re aliqua quæ extra animam existens, verè sit mensura huiusmodi durationis æuiterne; atque hac significatione sumitur æui, cum de eo disceptatur sit ne in rebus, & an sit vnium, an multa. Hac distinctione æui declarata, subiiciamus duas illas propositiones, quæ nostram de æuo sententiam continent, paucis comprehensam.

C Prima propositio. Non est in rebus aliquid distinctum a tempore, nuncupati æui, quod sit verè ac proprie mensura durationis æuiterne. Hæc propositio, probari potest eadè ratione, qua superius probata fuit quarta opinio, nimirum refutando sententias eorum, qui introducunt æuum, variè ipsum constituunt. Verum, præterea confirmatur etiam hoc firmissimo argumento. Non debet poni æuum, propter durationem æuiternam, hæc enim, cum non sit quanta, & extensa, & habens partes, utpote quæ est tota simul & indiuisibilis, & cum sit infinita, per se non est mensurabilis, non enim esse potest per se mensurabile, nisi quod est quantum, & finitum, id quod supra in hoc libro, & perspicue ostensum est, & sæpe inculcatum. Non est etiam opus æuo, propter intellectum Angelicum, is enim cum intrinsicè, ac per se cognoscat, perfecte suam durationem, sicut perfecte cognoscit suam substantiam, esse, potentias, operationes, & omnia quæ naturaliter de ipso Angelo sunt cognoscibilia, ita non eget mensura aliqua extrinseca ad cognoscendam suam durationem. Etenim

Probatum æuum proprie non esse mensuram durationis æuiterne.

cum

cum quantitas alicuius rei per se est ignota, tunc ad eam cognoscendam adhibetur extrinsecus alia quantitas notior; quæ illi tanquam mensura applicata, eam manifestat: quod si prior illa quantitas, per se notissima esset, frustra quaeretur mensura aliqua ad eam manifestandam. Cum igitur sua cuilibet Angelo duratio sit notissima, & tam nota quam duratio alius cuilibet Angeli, nihil attinet ex parte Angeli, quaerere mensuram aliquam ad metiendam atque declarandam eius durationem. Denique, non est necessarium ævum, propter intellectum nostrum; tum quia ipsum ævum qualecumque fingatur, aut magis aut eoque ignotum nobis est atque ipsa duratio Angeli; quocirca non potest illud esse nobis huius mensura; tum quia nos durationem Angeli, non metimur per ævum, sed per coexistentiam & relationem eius ad tempus nostrum: quare cum ævum non debeat poni vel propter ipsum durationem æternam, vel propter intellectum Angeli, vel propter intellectum nostrum, relinquatur ipsum frustra poni. Verum igitur est quod probandum suscepimus, per se & ex parte rei, nullum esse ævum quod vere ac proprie mensura sit durationis æternæ.

Secunda propositio. Est aliqua secundum nos, mensura durationis æternæ. Duplitem nos metiri solemus res æternas; uno modo generaliter & confuse, altero modo particulariter, & distincte; prioris modi conficit mensura nostra effingendo quandam generalem rationem dignoscendi quanta sit duratio rerum æternarum ex negatione temporis, & eternitatis: cum enim res æterna nec sit temporalis, quippe cum sit incorruptibilis, nec unquam desinat esse: neque sit æterna; propterea quod habet initium durationis; mensura nostra (qua est solertia) animadvertit huiusmodi res æternas habere tertiam quandam durationis speciem, interiectam & mediam inter tempus, & æternitatem, inferiorem quidem æternitate, quia initium habens aliquando esse cepit, superiorem autem tempore, quia sine carens nunquam esse desinet: quam durationem appellamus ævum, nomine, vsu Theologorum, iam pridem recepto & trito: & quæ habent eiusmodi durationem, eas res æternas appellatione inde ducta, nominamus. Quare nomen ævi, si quis

A attendat animum ad rei naturam & usum loquentium, comperiet significare potius ipsammet durationem æternam, quam aliquam eius mensuram. Porro, ratio illa, qua declaramus quanta sit duratio æternæ, dicentes eam habere initium sed carere fine, vel esse ante quidem finitam, post autem infinitam; est generalis & rudis atque crassa, nec tam est mensura æternitatis, quam explicata eius notio & quasi descriptio. Posterior autem modus dimetiendi durationem æternam particulariter, & distincte, qui est nobis manifestissimus atque familiarissimus, fit per coexistentiam

B & relationem durationis æternæ ad tempus nostrum. Etenim nos durationem æternam Angelorum apprehendimus quasi coexistentem tempori nostro, eiusque differentiis omnibus coexistentem: quo fit, ut illi nos & prius & posterius, & fuisse esse & fore (quamvis ipsa indivisibilis existens tota simul sit) tribuamus: illamque distinguamus in dies & annos, non secus quam durationem rerum temporalium: dicimus enim Angelos possumus vixisse & durasse sex mille annos, non enim tantum spatium temporis interfuxit, postquam ipsi unâ cum mundo, & ipso tempore creati sunt. His igitur duobus modis metiri consuevimus durationem rerum æternarum; illud autem ævum, quod ab alijs inducitur tanquam propria mensura eiusmodi rerum & vacat, & verò nullum esse videtur in rebus, nec id cum de illarum rerum agitur mensura, per se venit atque cadit in sermonem, atque apprehensionem seu cogitationem hominum.

Verum de ævo hætenus sequitur, ut de tempore discreto, quod a quibusdam ponitur quarta mensura ab alijs tribus

D supradictis differens, verba faciamus. de quo cum pauca dixerimus, finem huic disputationi, quæ est de mensuris durationum imponemus.

De tempore discreto opinio Thomistarum.

C A P. VII.

TRia sunt genera operationum Angelorum: Est enim operatio eius beatifica, quæ est unio Diuinæ essentia, quam D. Thomas ait mensurari aeternitate participata: est etiam operatio eius transiens in res corporeas, ut cum Angelus mouet secundum locum corpora, uel ipse eundem secundum locum mouetur; quod genus operationum, cum sit res quædam mutabilis, successiua & temporalis, est enim motus localis, non uidetur requirere aliã mensuram, quã tempus nostrum. Nam quod talis motus efficiatur ab Angelo, qui supra tempus, & qui operando non pendet a tempore, id non obstat, quominus is mensuretur a nostro tempore; alioquin pari ratione concludi posset motum primi mobilis quoniam is efficitur ab intelligentia, nec pendet ab alio motu, non mensurari tempore nostro. quanquam non me lateat D. Thomam, 1. par. q. 53. art. 3. affirmare motum localem Angelum, qui sit propter aliquam operationem Angelum transiuntẽ in res corporeas, si continuus sit, mensurari tempore continuo, non hoc nostro quo mensurantur res sublunares, sed quodam alio diuerso, & superiori; ita ut secundum D. Thomam, sint tria tempora inter se diuersa; unum, hoc nostrum, quo metimur sublunares motus Physicos pendentẽ a motu cæli; alterum tempus quoddam continuum superius priori, non pendens a motu cæli, quo mensuratur motus localis Angelum; tertium est tempus discretum, de quo nunc disputationem instituiamus. Sed hæc quã vera sint, & rationi consentanea, alij iudicent, neque enim omnia sunt huius disputationis ac loci. Mihi certè tempus illud continuum ab hoc nostro diuersum, nec uidetur ullam ob causam necessarium, cum ad omnem durationem continue successiuam, metiendam; hoc nostrum tempus satis sit; nec facile expediti possit, in quo, quemadmodum. & quorsum sit illud alterum tempus. Etenim una est ratio temporis, quæ est esse nume-

Arum motus secundum prius & posterius, qualiscunque & cuiuscunque & in quocunque sit ille motus. Non enim propter motus uarietatem quæ oritur uel ex subiecto, uel ex mouente, uariatur tempus, nisi tantum per accidens & materialiter.

Sed ad uarietatem operationum Angelum reuertamur. Præter illa superiora duo operationum genera, tertium est continens naturales operationes Angelum immanentes, & spirituales; cuiusmodi sunt intelligere & uelle, loquor de intellectione & uolitione naturali; ut hinc excludamus beatificam. Huiusmodi autem operationum, quatuor secundum Thomam sunt proprietates. Prima, quod habent durationem utrinque finitam, incipiunt enim, & desinunt esse, potest namque Angelus de nouo suscipere intellectionem alicuius rei, & paulo post eam deponere. II. Potest intellectio Angelum esse instantanea, ita ut Angelus uno tantum instanti rem aliquam intelligat, & consideret; potest etiam diuturnior esse si Angelus intellectionem diu continuat; ex quo fit, ut possint huiusmodi operationes secundum suam durationem proportionem quadam respondere uel tempori nostro, uel uni tantum eius instanti. III. In naturalibus intellectionibus Angelum est successio non continua: nam una intellectio non est continua alij intellectioni, non enim sibi inuicem continenter coherent, sed est successio discreta, una enim intellectio succedit post aliam; potest enim Angelus intelligens hominem, deponere intellectionem eius & suscipere intellectionem cæli, uel immediatè, uel mediatè. IIII. Huiusmodi operationes, non sunt ens aliquid fluens & successiuum, sed permanentes, & totum simul; non quod uolito Angelum sit indiuisibilis, non suscipiens magis, & minus, potest enim intendi & remitti; neque enim necesse est uoluntatem Angelum quamcunque rem uelit, in eam ferri omni sui ut, & conatu, sed quia uolitio Angelum non est sicut motus, cuius esse consistit in fluxu, & successione; & cui repugnat, ut in hæbeat partes aliquas simul permanentes.

Harum igitur operationum Angelum mensuram, Thomam appellat tempus discretum: tempus quidem, propterea quod uidetur

An motus localis quo mouetur Angelus mensuretur hoc nostro tempore.

Nota sententia ex doctore Thoma mislaru de tempore discreti.

videtur esse proprium temporis metiri durationem finitam, in qua est successio secundum prius, ac posterius; tempus enim definitur numerus motus secundum prius ac posterius; supradictæ autem operationes Angeli, habent durationem finitam, et sic in illis successio secundum prius & posterius ea ratione ut paulo ante declaratum est a nobis. Discretum uero tempus appellant, quia illæ operationes Angelicæ non succedunt sibi inuicem continue, sed discrete ac disjuncte una cõsequitur aliam, siue mediata siue immediata: ac hoc nostrum tempus cum sit mensura motus qui est continuus habens continuam suarum partium successiõnem, rite nominatur tempus continuum. Porro quælibet operatio Angeli uocatur instans, siue duratio eius sit instantanea siue non, & ex huiusmodi instantibus componitur tempus discretum; itaque unaquæque illarum operationum mensuratur uno instanti temporis discreti; ipsa uero huiusmodi operationum successio & variatio secundum prius & posterius, mensuratur ipso tempore discreto; quemadmodum in mensura multitudinis, quælibet res siue magna sit siue parua mensuratur unitate, multitudo autem rerum mensuratur numero.

Quadruplex discretio inter tempus continuu & discretum secundum Thomam.

Atque hinc licet colligere quadruplex discrimen inter nostrum tempus & hoc tempus discretum. Primo, illud est mensura successiõnis continue, hoc successiõnis discretæ. Deinde, illud non componitur ex suis instantibus, hoc ex suis instantibus componitur non secus quàm numerus ex unitatibus. Postea, instans illius temporis, semper est indiuisibile, nec potest ulli partem temporis coexistere, instans huius discreti temporis, licet in se sit indiuisibile, aliquando tamen secundum durationem suam coexistit tantum instanti nostri temporis, aliquando etiam alicui parti nostri temporis. Postremo, in illo non possunt instantia esse sibi inuicem immediata neque continue neque contiguae neque deinceps; ut probat Aristoteles 6. Physicorum in hoc autem possunt instantia esse sibi inuicem immediata, eum unitates in numero.

Hæc est opinio Thomistarum de tempore discreto, quam innotuit D. Thomas 1. par. q. 10. artic. 5. ad primum, & q. 53. artic. 3. & Quodlibet 10. artic. 4. & D. Bonauentura 1. Sent.

A dist. 37. eandem sequitur Henricus Quodlibet 5. q. 13. & Egidius in tractatu de mensura Angelorum, & Durandus 2. Sent. dist. 2. quæ sententia probatur primum hac ratione. Duratio huiusmodi operationum Angelicæ, est mensurabilis, sed non æternitate nec æuo nec tempore nostro; ergo hoc tempore discreto; illa enim duratio non est mensurabilis æternitate nec æuo, cum quia est utrinque finita habes initium & finem, tum quia recipit successiõnem secundum prius, & posterius, quæ duo sunt contra rationem æternitatis, & æui. Nec est mensurabilis hoc nostro tempore, partim quoniam illiusmodi operationes cum sint spirituales & non pendentes ab ullo motu corporeo, sunt supra tempus nostrum, & altiore mensuram requirunt; partim quia potest Angelus habere duas intellectiõnes instantaneas sibi immediate succedentes, quæ non possunt mensurari tempore nostro, cum sint totæ simul, & indiuisibiles, nec instantibus nostri temporis, cum sint inter se immediate coniunctæ, quod repugnat instantibus nostri temporis.

Deinde, conatur idem persuadere multis testimonijs D. Augustini, is enim tum in 8. lib. super Genesim cap. 2. 1. & lib. 12. de Ciuitate Dei cap. 15. tum alijs quamplurimis locis ait in operationibus Angelorum esse implicatum tempus, & creaturam spiritualem, tamen non per loca, per tempora tamen moueri a Deo. Sed quidam vehementer urgent Thomistas illo argumento. Si Angelus potest habere duas intellectiõnes instantaneas sibi immediate succedentes, quarum unaquæque per se respondeat instanti nostri temporis, quod ipsi concedunt & sumunt ad probandam suam opinionem, ex eo necessario conficitur etiam in nostro tempore posse dari duo instantia sibi immediata, nam prior intellectio Angeli respondet uni instanti nostro, & posterior intellectio respondet etiam uni instanti nostro, sed posterior intellectio ponitur immediate succedere priori, ergo pari ratione unum instans nostrum immediate succedit alij instanti.

Scotus 2. Sent. dist. 2. q. 4. quoniam opinatur rationem æui in eo esse ut metiatur durationem permanentem; & quæ est tota simul cuiuslibet rei qualiscunque ea fuerit, hoc est siue incorruptibilis, siue corrupti-

pebilis, siue durationis infinitæ siue finitæ, ideo ait operationes Angelî, de quibus nunc agimus, mensurari æuo, cum singularæ habeant durationem permanentem, & totam simul: neque refertur quanta sit earum duratio finita ne an infinita, magna an parua. Verum quia opinionem Scoti supra refutauimus, cum ageremus de ratione æui, non erit in præsentia opus eam refellere.

*Sententia
auctoris de
tempore di
cretò bre
uiter expo
sita.*

Quod igitur est iudicium; quæ sententia nostra de hoc tempore discretò? Equidè tria hic statuo: primum enim arbitror, triplicem tantum esse speciem durationis, spectando rationem quantitatis, propter quam solam duratio est per se mensurabilis; vnam æternam, utrinque infinitam; alteram æuiternam, ex altera parte infinitam; tertiam temporalem ex vtraque parte finitam, quæ nimirum, & initium habet & finem, nec præter has alia ulla fingi potest. Deinde; aio tempus dupliciter posse accipi; uel Physicè, quod tantum est in ijs, quæ subijciuntur motui Physico, quo tempore certum est non mensurari operationes Angelî: uel Metaphysicè, quod reperitur ubicunque est aliqua successio vnus post aliud, & variatio secundum prius & posterius; atque hoc modo sumit tempus D. Augustinus, cum inquit Angelos moueri in tempore, & in eorum actionibus esse tempus. Postremo, quod in fine præcedentis capituli diximus de æuo, idem quod de duratione operationum Angelî scia

A tiendum, dicendum, arbitramur; nempe, eiusmodi durationem per se mensurabilem non esse, cum sit indiuisibilis, ex pers quantitatæ & extensionis, omne autem mensurabile necesse sit esse quantum & aliqua præditum extensione; neque ad eam durationem manifestandam opus esse Angelò aliqua extrinseca mensura, cum illam durationem Angelus intrinsece, & per se cognoscat perfectissimè; neque nostra causâ introducendam esse mensuram aliquam illius durationis diuersam a nostro tempore, quæcunque enim fingatur, erit nobis quàm illa duratio, vel æque ignota, vel etiã B ignotior, neque nos aliter illam durationem operationis Angelî metiri possumus, quàm durationem existentie ipsorum, per coexistentiam nimirum, & relationem ad nostrum tempus; denique quæcunque paulo ante diximus de æuo, ea possunt (ne sæpius eadem repetantur) ad hunc locum transferri, & accommodari. Sed vereor, ne dum quæ ad mensuras durationum pertinent, ea nimis subtiliter ac diligenter persequor; longius prouectus & euagatus sum, quàm patitur ratio mei instituti, quare finem huic disceptationi & duodecimo libro imponens referam me ad ea quæ reliqua sunt huius operis, pertractanda.

Finis Duodecimi Libri.

DE NATURA MOTVS LIBER DECIMVSTERTIVS.

*Cognitio
motus ad
omnes Phi-
losophiæ na-
turales par-
tes multas
que alias
disciplinas
plurimum
conducit.*

QUAM est motus com-
munis omnium rerum
quæ natura constant,
tam est cognitio eius
non modo vniuersæ
Philosophiæ natura-
li sed alijs etiam per
multas disciplinas, ne-
cessaria. Quot autem, & quantas utilitates
scientia motus ad omnes Philosophiæ par-
tes percipiendas adferat, hinc perspicuum
esse poterit. Primo, natura, in qua explican-
da tota Physica occupatur, ignorato motu
nequit bene cognosci; cum natura definitur
esse principium motus, & motus sit quip-
piam proprium naturæ, & omni soli & sem-
per conueniens; vide Arist. 3. Physic. tex. 1.
Deinde, res subiectæ Philosophiæ natura-
li, eius definitiones, demonstrationes, termi-
ni demique ac limites Physiologiæ definitum
motu: & ab Aristotele scientiæ specu-
latiæ ita distinguuntur, ut Physica res
motui omnino coniunctas tractet, Mathe-
maticæ disciplinæ ratione a motu sciuntur
separatas, Metaphysicæ, re & ratione separatas.
Postea, pleraque ac præcipua fundamen-
ta Philosophiæ, motu deprehensa & cog-
nita fuerunt; motu enim reperta sunt qua-
tuor genera causarum, quod indicat vni-
cuiusque causæ definitio; motu locali &
alteratione, inuenta sunt quatuor elementa;
materiam primam esse, atque ingenerabilem,
& incorruptibilem esse, motus patefecit:
Mundum æternum esse, & generationem rerum
æternam, Arist. falso quidem, sed ex motu tamen
argumentatur: priuatio motus Physici monstrauit
Arist. humanum intellectum ingenerabilem, &
incorruptibilem esse, dissimilem formis ma-
terialibus & ut intellectus est, extra consi-

derationem Physici. Quod natura propter
B finem agat motus rerum naturalium, sui
ordine ac vt plurimum eodem modo sit, ma-
nifestè ostendit. Præterea, omnium
rerum perfectio, motu declaratur & acqui-
ritur; nam quæ non sunt, per motum exi-
stunt; quæ iam sunt, perfectionem suam,
vel in motu habent, vt animata; vel per
motum acquirunt, vt res inanimata; vel
motu perfectionem suam alijs communi-
cant, vt cæli & Intelligentiæ. Ad hæc,
sublato motu gradus, species, & perfectio-
nes rerum naturalium discerni nõ possent.
His accedit, quòd ex motu natura cæli dif-
C ferens ab his sublunaribus, numerus, & or-
do, & dignitas orbium cælestium, & quod
vniuersi cognoscitur. Postremò, si tollis
motum, nec Metaphysicæ, nec Perspecti-
uæ, nec Musicæ, nec Astronomiæ, nec Medi-
cinæ, nec aliæ multæ disciplinæ, specula-
tiuæ, actiuæ, & factiuæ stare poterunt. vide
Arist. 8. Physic. tex. 22. Cum igitur tam mul-
tiplex sit utilitas, quam parit cognitio mo-
tus, visum nobis est separatim de motu ge-
neralem tractationem conscribere, tres ob
causas: Primò, quoniam contemplatio &
cognitio rerum vniuersalium, præcedit cog-
D gnitionem rerum particularium: quamob-
rem generalis motus præcognitio, neces-
saria est ad intelligendas species eius: De-
inde, quoniam de motu Arist. & pauca vni-
uersè scripsit, eaque non uno in loco, sed
sparsim in varijs. Postremò, quia si omnia,
quæ ad motum vniuersæ pertinent seorsim,
explicata fuerint, cum ad tractationem
specierum eius accedemus, breuior
erit, facillior, & ordini naturali congruens
earum explicatio: sic enim, & quæ omnis
motus communia sunt, & quæ vniuersi-
usque motus propria, dispiciemus, & in
E e 4 omni-

omnibus rebus demonstrationibus vniuersalibus, ac proprijs vtentes, propriam atque perfectam cuiusque rei scientiam consequemur. Tripartita autem erit tractatio motus, in tres libros diuisa: primus enim explicabuntur ea, quae attingunt essentiam motus: tum agetur de varijs & praecipuis quibusdam diuisionibus motus: Postremo, differemus de motus aeternitate. In hoc autem, qui proximè sequitur libro, tria explicanda sunt, quae pertinent ad declarandam motus naturam: Vnum est, in quo genere, vel categoria poni debeat motus; alterum est, subtiliter ac diligenter explanare definitionem motus traditam ab Aristoteli. 3. Physic. tertium est, agere de terminis motus, ex quibus, vnitas, distinctio, contrarietas, & praesentia motus, aestimatur.

In quo genere seu Categoria
sit Motus.

C A P. I.

HAnc questionem tractat Alexan. 1. lib. Naturalium q. c. 2. 1. Simplicius in Praedicamentis. & obiter super 4. tex. lib. 3. Physic. Auerr. 3. Physic. comm. 4. & 1. lib. Physic. comm. 9. Albert. in 3. Physic. tractatu 1. c. 3. A nobis sic declarabitur, ut primò exponamus sententiam, quam arbitramur magis probabilem, deinde, si quae remanent dabitatio propter eos, qui contra sentiunt, eam tollamus.

Sententia autem nostra duas partes habet; priori asserimus motum in nullo certo praedicamento per se reponi: posteriori autem affirmamus, motum poni in praedicamento reductione, id est reduci ad praedicamentum eius rei; ad quam fit motus; vt generatio, quia fit ad substantiam, reducitur ad praedicamentum Substantiae; augmentatio ad praedicamentum Quantitatis; & similiter alij motus. Prior pars nostrae sententiae, ita probatur. Primo, neque motus est aliquod praedicamentum diuersum ab alijs decem; vt putauit Plotinus referente Simplicio, quia decem tantum esse praedicamenta, & omnium serè Philosophorum consensu receptum est; & hoc demonstratur, tum in Logica, tum in

A Metaphysica; neque motus ponitur in aliquo praedicamento illorum decem, quia Aristoteli. in nullo eorum repositus motum, imò repositus in post praedicamentis, significans motum non contineri in aliquo certo praedicamento, sed vagari per multa praedicamenta. Deinde, omnes interpretes exponentes textum quartum libro 3. Physic. aiunt motum, non dici vniuoce, ut videre licet apud Simplic. Auerr. Albertum: ergo motus non reponitur in aliquo praedicamento; nam tam æquiuoca, quam analogica remouentur a praedicamentis. Ee confirmatur hoc, quia sicut Aristoteli. in 7. Metaphysic. textu 4. ait substantiam esse priorem accidente, tempore, natura, & perfectione, ita idem scribit 8. Physicor. 56. motum localem esse priorem alijs motibus, tempore, natura, & perfectione; ergo sicut substantia & accidenti non datur vnum commune genus, ita neque dabitur genus commune motui locali, atque alijs motibus. Praeterea, motus idem est secundum rem cum termino ad quem, vt posterius ostendetur, & quantum hoc apud aliquos dubium sit, tamen illud certum est apud omnes, motum non posse exillere, aut defini sine termino ad quem; quoniam ab ipso accipit vnitatem & distinctiōnem, ut dicitur 5. Physic. si ergo motus esset genus commune generationi, augmentatiōni & alteratiōni, ergo daretur terminus ad quem respondens illi motui generico, communis genericè & substantia, ad quam fit generatio, & qualitati ad quam fit alteratio, & quantitati ad quam fit augmentatio, quod & Aristoteli. negat 3. Physic. textu 4. & per se absurdum est; quoniam substantia, quantitas, qualitas, cum sint genera summa, non habent aliquod genus superius, neque quidpiam quod de illis vniuoce dicatur. Postea, si motus esset unum aliquod genus, ergo augmentatio, alteratio, & alij motus, essent vnus generis, quod est falsum; quoniam Aristoteli. 5. Physicor. textu 31. tradit tres modos, secundum quos motus dicitur esse vnus; nam inquit, vel motus est vnus genere, cuiusmodi sunt omnes motus, qui pertinent ad eandem categoriam, ut omnes generationes inter se, vel alteratiōnes inter se: vel est vnus specie, quoniam terminus ad quem est vnus speciei,

*Probatum
motum per
se non pertinere
ad vnam
aliquam
categoriā.*

ciei, ut omnes calefactiones sunt unius speciei, quia fiunt ad calorem; qui est una species qualitatis; vel est unus motus numero, quando & subiectum, & terminus ad quem, & tempus est unum numero. Si autem motus in communi, esset genus, Aristot. prætermisisset alium modum unitatis, secundum quem omnes motus possent dici esse unius generis, quatenus conveniunt in motu, qui ponitur esse genus illorum, & ea ratione, generatio, alteratio, & latio essent unius generis.

Posterior autem nostræ sententiæ pars quod motus reducat ad categoriam eius rei, ad quam tendit motus, sic ostenditur. primo, quia via, & principium, reducit ad prædicamentum eius rei, ad quam est via, & cuius est principium: sed motus v. generationis, est via ad substantiam, & idem iudicium est de alijs: ergo &c. Postea, imperfectum & perfectum non variant speciem: sed motus nihil aliud est quam res ad quam est motus, prout est imperfecta, & in fieri; ut calefactio nihil aliud est quam calor prout est imperfectus & tendit ad perfectionem, quare ambo ad idem prædicamentum pertinet. Tum, actus, & potentia pertinent ad idem prædicamentum, ut calor in potentia & calor in actu, non pertinent ad diversa prædicamenta, sed reducuntur ad idem, ergo quod est in potentia non differt genere, ab eo quod est actu: ergo multo minus quod partim est actu partim potentia, differet genere ab eo, quod est actu: sed motus nihil aliud est quam res quæ producitur, prout partim est actu, partim potentia, ergo non differet genere ab ipsa rei: nam si calor in potentia est eiusdem categoriæ, atque calor in actu, ergo calor (ut ita dicam) siens, qui partim est actu partim potentia, erit quoque eiusdem categoriæ, atque calor in actu: & hanc rationem tangit Averroes 5. Phyl. comm. 9.

Nunc respondendum est cuidam objectioni quæ contra supradictam sententiam exiit ex his quæ scribit Alex. 1. lib. naturalium quæst. cap. 2. illic enim ait motum pertinere ad varias categorias: nimirum ad categoriam Quantitatis, Ad aliquid, Passionis, Qualitatis, & ad categoriam eius formæ ad quam dirigitur motus. Sed respondendum est, motum, per

se ac directe, ad nullam categoriam pertinere (ut supra ostensum est) secundum quid autem, pro ut varijs modis consideratur, etiam posse referri ad varias categorias. Potest enim reduci ad categoriam Quantitatis, quatenus est de genere continuo- rum, ut hic inquit Aristot. principio lib. 3. Phyl. nam continuum & discretum, species sunt quantitatis; ad categoriam vero Ad aliquid, quia motus est actus mouentis in mobili, ut definit Aristot. 3. Phyl. tex. 23. mouens autem, & mobile sunt extensiva: reuocatur quoque ad categoriam Passionis, quia sicut passio est in patiente, ita motus in mobili, & sicut per passionem res transmutatur & afficitur, ita quoque per motum; & quia tertia species Qualitatis appellatur passio, & partibilis qualitas, hoc etiam nomine motus redigi potest ad categoriam Qualitatis: postremo, quia motus est via ad aliquam formam, & non differt ab ea, nisi tanquam imperfectum a perfecto, merito reducit ad prædicamentum illius. hæc igitur considerans Alexander scripsit, motum referri posse ad varias categorias. Quod autem hæc vere & proprie dici nequeant de motu, hinc planum est: motus enim per se non est in prædicamento Quantitatis, quoniam Aristot. & in logica in categoria Quantitatis, & in Metaphysica lib. 5. tex. 18. ait motum esse quantum per accidens: nam cum duplex sit ratio quantitatis, una esse diuisibile in partes, altera esse mensuram; neutra per se conuenit motui, motus enim diuisibilis est vel propter mobile, vel propter id in quo fit motus: ratio autem mensuræ non conuenit motui per se, sed propter tempus, quod est numerus motus. Deinde neque est in categoria Ad aliquid; nam si motus est relatiuum, necessarium habebit suum correlatiuum: hoc autem, vel erit mobile, vel mouens, nam quid sit aliud ne fingi quidem potest: at respectus motus ad mobile, cum sit respectus accidentis ad summi subiectum, non pertinet ad categoriam Ad aliquid, alioquin omnia accidentia includerentur in prædicamento ad aliquid: respectus autem motus ad mouens, est respectus effectus ad causam, qui licet secundario, & ut uocant secundum dici, habeat vim aliquam relationis, tamen principaliter & secundum esse, minime habet;

Quo dixit Alex. motum referri posse ad varias categorias.

bet; alioqui omnes res quæ productæ sunt à Deo, conijci deberent in categoriam Ad aliquid. Quod non fit in categoria Actionis, vel Passionis; ex eo perspicui est: quia motus indifferens est ad actionem, vel passionem; & idem motus, prout habet respectum ad agens, dicitur actio, prout autem habet respectum ad patiens, dicitur Passio; quare si quia per motum patiens mouetur, debet motus poni in categoria passionis, ergo pari ratione, quia per motum agens mouet, æque deberet collocari in categoria Actionis. Deinde, si motus est in categoria Passionis, ergo hæc est bona prædicatio; motus est passio; similiter hæc quoque est bona; actio est motus, ergo a primo ad ultimum, erit quoque bona prædicatio hæc, actio est passio, per illam regulam prioriticam, Dici de omni &c. quod absurdum est, quippe cum actio, & passio sint categoriæ diuersæ inter se. Quod autem ait Alexander, motum pertinere ad tertiam speciem qualitatis, quatenus est quædam passio, non est absolute verum; nam passio, quæ est tertia species qualitatis, non est quilibet motus, sed tantum est alteratio, neque est quilibet alteratio, sed quæ breui, & celeriter transit, nec afficit, atque denominat subiectum. Verum ad quam categoriam pertineat motus, satis dictum sit.

Explicatur definitio motus tradita ab Arist. 3. Phys. tex. 6.

C A P. II.

Aristoteles in 3. lib. Phys. magna diligentia usus est in explicanda natura motus, nam a tex. 3. vsque ad 6. præmisit quatuor hypothesi ualde utiles, ad definiendum motum. Deinde, dedit tres definitiones motus; vnam tex. 6. alteram tex. 16. tertiam tex. 23. Postea, multis modis declarauit, & confirmauit primam definitionem, a tex. 7. vsque ad 12. explanando particulas definitionis, a tex. 12. vsque ad 16. demonstrando eos, qui secus de motu senserunt, vel aliter ipsum definiunt, proprie naturam eius ignorantes, multum errasse. Postremo, quo-

Aniam ut dicitur libro 4. Phys. tex. 31. signum bonæ definitionis est; ex illa solui posse dubitationes, quæ circa rem definitam existunt, idcirco Aristot. a tex. 18. vsque ad 24. diligenter exponit duas dubitationes quæ de motu afferri solent, nimirum an motus sit in mobili, an potius in mouente; & an idem sit actus mouentis, & mobilis: quæ dubitationes ex secunda & tertia definitione motus, facile dissoluntur. Sed de vijs quibus insitit Aristot., ad inuestigandam definitionem motus; vide Auerr. 3. Phys. comm. 12. Cum igitur cognitio motus per necessaria sit, difficilis tamen (ut dicitur 3. Phys. tex. 15.) cum sit motus actus imperfectus & mixtus cum potentia; entendum nobis est, vt eam planam, & facilem reddamus: quod speramus nos assequi posse, si primum omnes particulas primæ definitionis subtiliter, & diligenter explanemus: deinde dissoluamus difficultates quæ circa hanc definitionem occurrunt. Definitio autem motus a nobis explicanda hæc est [Motus est actus entis in potentia prout in potentia] In qua sunt quatuor particule, Prima est [Actus. II. Entis, III. In potentia; IIII. Prout in potentia,] quas sigillatim discutere oportet.

Actus græce est *ἐντελέχεια*, & sic legit Alexander, Porphyrius, & Themistius. Sed hæc lectio non probatur Simplicio, quoniam nomen Endelechæ, vt declarat ethymologia eius, significat perfectionem, quæ duplex est (vt dicitur 2. de Anima tex. 2.) vna est forma perfecta, altera est operatio a tali forma proficiens: motus autem est actus imperfectus, vt dicitur 3. Phys. tex. 15. quare Simplicius maualt legi, Energiam, quod nomen dicitur de omni actu, tam perfecto, quam imperfecto. Verum pro Alexandro & alijs dici posset, vocabulū Endelechæ proprie quidem sumi pro actu perfecto, Interdum tamen ample usurpari pro omni actu; vt idem ualeat, atque energia: nam Aristoteles paulo infra loquens de motu, an sit motus unus actus mouentis, & mobilis, indifferenter uocat nunc Endelechiam, nunc Energiam: Et sicuti generatio, quæ est uia ad naturam, uocatur natura, vt 2. lib. Phys. tex. 14. dictum est; ita quoque motus, quoniam est uia ad formam quæ proprie dicitur

*An motus
dici potest
delechiam*

tur Endelechia, poterit etiam appellari Endelechia.

Sciendum est autem, in omni re naturali, quæ accipit esse per generationem, inueniri triplicem actum: vnum per quem res fit; & hic est motus; alterum, per quæ res habet esse, & hic est ipsa operatio: quævis igitur forma dicatur actus primus respectu operationis suæ, tamen potest dici actus secundus, respectu motus per quem acquiritur. Actus verò primus & vltimus, semper in idem numero incidunt respectu diuersorum; nam motus respectu mobilis; est actus primus & imperfectus, respectu autem mouentis, est actus vltimus, & perfectus; quia proficitur a forma quæ est in mouente. Nam ut dicitur 3. Physic. tex. 17. semper mouens asserit aliquam formam, quæ est principium motus. Hinc igitur facile intelligitur definitio motus quæ Themistius tradit 3. Physic. super tex. 7. dicens (motum esse primum actum eius, quod est in potentia) Nam secundus, inquit, actus, est forma; per quam res iam quiescit: cur enim vocet motum actum primum, ex his quæ diximus palam est. Similiter planum est quod hoc loco scribit D. Thomas, asserens res antequam moueantur esse in duplici potentia, vna ad fieri, altera ad esse: prior potentia reducitur ad actum per motum, nam cum res mouetur, tunc fit, & non est amplius in potentia ad fieri, vel moueri; altera verò reducitur ad actum per formam, quæ completo motu, dat esse rei. Dicitur autem motus actus, quia necesse est, cum mouetur res, habere aliquid formæ, quæ est actus; nihil enim aliud est motus, vt v. g. calefactio, quam calor qui producit ab igne, & cõtinuè perducitur ad ampliorẽ perfectionem.

Sed hic existunt quatuor dubitationes. D
Prima est, cum motus sit actus mixtus cũ potentia, cur potius definitur per actum, quam per potentiam. II. Est, Aristot. 2. de Anima tex. 2. facit duplicem actum, vnum primum quem ait esse formam, alterum secundum, quem dicit esse operationem proueniẽtem a forma; neuter autem conuenit motui, nam neque motus est forma perfecta, neque est operatio proueniens a forma, sed potius tendens ad formam: ergo male dictum est motum esse actum primum. III. Est, Dictum fuit rem cum

mouetur, non esse amplius in potentia ad motum, sed esse in potentia ad formam; contra, quia motus, cum sit continuus & diuisibilis, habet partes alias priores, alias vero posteriores, cum igitur res est in priori parte motus, erit etiam in potentia ad posteriores partes eiusdem motus, v. g. sic calefactio quæ duret vt octo, res quæ calefit, cum habet calefactionem ut duo, adhuc est in potentia ad calefactionem ut quatuor, vt sex, vt octo; Præterea, motus re idem est cum forma quæ acquiritur per motum, ergo si quod mouetur est in potentia ad formam, erit quoque in potentia ad motum; quia quantum restat formæ, tantum restat motus. III. Est, Simplicius super tex. 7. lib. 3. Physic. refert Alexandrum definiisse motum hoc pacto [Motus est prima mutatio eius, quod est in potentia pro ut tale est;] quam definitionem Simplicius duplici nomine reprehendit, primo, quia cum motus & mutatio idem valeant (nam licet Aristot. in 5. lib. Physic. distinguat motum a mutatione, tamen in 3. Physic. vbi definit motum utrinque uocabulum indifferenter sumit) definire motum per mutationem, est idem per idem definire & ignotum per æque ignotum; deinde, quid sibi vult motum esse primam mutationem? nam si motus est prima mutatio, ergo post motum erit alia secunda mutatio, at post motum non est nisi forma, quæ tantum abest, vt sit motus, vt ea præsentem omnis motus cesset, & per ipsam res quæ antea mouebatur, quiescat. Hæc Simplicius contra Alexandrum. Dubitatur igitur an definitio Alexandri defendi, & in bonam partem accipi possit.

Soluuntur supradictæ quatuor dubitationes.

C A P. III.

Sed ad has dubitationes, difficile non est respondere. Ad primam igitur, ita respondeo; motus definitur per actum, & non per potentiam, multis de causis: primo, quia motus re idem est cũ forma quæ producit, at forma non est potentia, sed actus, tum, quia motus est quædam operatio,

Cur motus dicatur potius actus quàm potentia.

Triplex actus in omni re naturali.

Quatuor dubitationes.

cio, omnis autem operatio est actus. postea; A quia idem motus est mouentis & mobilis, non potest autem esse eadem potentia mouentis & mobilis; quia potentia mouentis est actiua, & est in ipso mouente, potentia autem mobilis est passiuua, & in ipso mobili: si ergo motus debet esse unus mouentis & mobilis, non poterit esse potentia, sed erit actus, qui transit a mouente in mobile; quia per motum semper acquiritur & augetur actus, potentia autem perpetuo minuitur ac deperditur. Postremo, motus non solum definitur per actum, sed etiam per potentiam, sed actus ponitur loco generis, potentia autem loco differentie in aliquo: & quoniam cum accidens definitur in abstracto, genus eius ponitur in recto, differentia autem in obliquo quæ differentia fit nimirum ex habitudine ad subiectum; Ideo in hac definitione motus, actus, qui tenet locum generis, ponitur in recto, potentia vero, quæ gerit vicem differentie, ponitur in obliquo.

Ad 2. Aristoteles 2. de Anima, tantum loquitur de actu perfecto; qui tantum est duplex, forma, & operatio formæ: nos autem hic loquimur de omni actu. forma igitur, quamuis inter actus perfectos est primus actus, tamen inter actus simpliciter sumptos, est secundus; quia forma sequitur motum per quem acquiritur.

Ad 3. Est duplex genus rerum: quædam res sunt permanentes, vt homo, & statua: alie sunt successiuæ; vt motus & tempus, quarum esse consistit in fieri, & in fluxu quodam. Inter quas res hoc interest; quod permanentes, tunc dicuntur esse actu, cum perfecte habent suum esse, & simul obtinent omnes partes suas; tunc enim dicitur actu esse homo, cum obtinet perfecte esse hominis, & possidet omnes suas partes: res autem successiuæ, quoniam non possunt secundum omnes partes simul esse, tunc dicuntur esse actu, cum vel una pars, vel aliquid ipsarum actu est, fluens ad reliqua: v. g. nunc dicitur esse dies Martis, non quod totus hic dies simul sit nunc, sed quia est aliquid huius diei coherens cum eo, quod præcessit, & continuum, atque fluens ad ea quæ sequuntur. Hinc facile soluitur dubitatio proposita, motus enim cum sint ens successiuum, tunc dicitur actu esse, cum actu est aliquid ipsius continuum

cum reliquis partibus motus, vnde res quæ mouetur, dicitur iam actu habere motum, etiam si non habeat actu omnes partes motus, nec dicitur amplius in potentia ad motum. Forma autem dupliciter considerari potest, vel ut est in fieri, quo modo re non distinguitur a motu, & sic quod mouetur non est in potentia ad formam, sicuti neque ad motum; vel consideratur ut forma est perfecta dans esse perfectum rei, & sic differt a motu, & quod mouetur dicitur esse in potentia ad illam, ergo, vt uno verbo dicam, quod mouetur, non est in potentia ad formam imperfectam, & in fieri; sed ad formam perfectam, & in esse completo.

Ad 4. Pro Alexandro dupliciter responderi potest. Primò, vt dicamus nomen mutationis valde ample sumi ab Alexandro, & nullo latius; quam hoc loco usurpetur nomen motus ab Aristotele: est enim duplex mutatio, vna per quam res mutatur a non esse ad esse formæ, siue forma fuerit substantialis, siue accidentalis: altera per quam res mutatur ab esse formæ ad operationem eius: v. g. duplex est calefactio aquæ, vna passiuua per quam aqua calefit, & acquirit calorem, altera actiua, cum aqua per calorem acquisitum calefacit alias res. hanc distinctionem mutationis colliges ex Aristot. 8. Physic. 32. & 2. de Anima 57. motus est mutatio illa prima, per quam res non esse formæ mutatur ad esse illius. Alexander igitur fortassis respiciens hac duplicem mutationem, definiuit motum per primam mutationem, distinguens illum a secunda; nam prima est mutatio ad formam, secunda est mutatio a forma ad operationem. Deinde posset etiam dici, Alexandrum non dixisse motum esse primam mutationem, sed primum actum: quod ut eredam, duplici ducor coniectura, tum quia Themistius qui in explanatione Aristot. omnes sententias Alexandri breuitate sua paraphrastica expressit, definiuit (vt supra diximus) motum per actum primum, non per mutationem: Tum etiã, quia quod subiungit Alexander, idcirco motum esse primam mutationem, quia forma, per quam res quiescit, est secunda, non sibi constaret; nam si forma est mutatio secunda, quomodo per eam res quiescit? Deinde, absurdum est formam, quæ est terminus motus,

motus, appellare mutationem. Verisimile igitur est, Alexandrum, non scripsisse mutationem, sed actum: si enim sic legamus, oratio ipsius habebit veram, & philosophicam sententiam; motus enim est actus primus, quoniam per illum res, quæ ante erat in pura potentia, incipit attingere esse, & actum; forma vero est secundus actus, quoniam adeptione illius, res deponit omnem potentiam, & perfecte acquirit suum esse.

Exponuntur reliquæ particulae definitionis motus.

C A P. IIII.

Secunda particula definitionis motus est illa (entis) Ens, huiusmodi sumitur, vel ut est nomen transcendens, & sic non ponitur hic, quia Arist. & in 6. Topico rum verat huiusmodi transcendentia ponere in definitionibus. Vt accipitur ens, ut est participium verbi substantiui, sum, & tunc significat id quod est, uel existit, & hoc modo sumitur hic: ut sit sensus, motus est actus entis in potentia, id est, eius quod existit in potentia. Sed dices, cur Arist. in hac definitione non posuit proprium subiectum motus, quod est corpus? Respondeo, Aristotelem subiectum motus insinualle in secunda definitione eius, cum dixit 3. Physicorum text. 16. motum esse actum mobilis in quantum mobile. sed quia nondum certum erat, an omne quod mouetur sit corpus, sed hoc 6. Physicorum demonstrabitur. Ideo Aristot. hic non posuit corpus in definitione motus.

Tertia pars definitionis est (In potentia) sed diceret aliquis, si motus est actus, quomodo, id quod mouetur dicitur esse in potentia? Respondeo, duplicem esse actum, unum perfectum, qui aufert omnem potentiam, & hic est forma perfecta; alterum imperfectum, qui semper habet adiunctum aliquid potentia: dum est, & cum potentia penitus tollitur, deficit ille actus, & talis est motus. Vnde recte Aristot. 9. Metaph. text. 11. & 3. Physicorum text. 57. ait duplicem esse potentiam: unam, quæ tota simul reducitur ad actum, ita ut nihil remaneat ipsius: alteram quæ reduci-

tur ad actum imperfectum, ita ut neque omnino pereat, neque omnino maneat integra: & Auerroes 9. Metaphysicorum com. 11. ait quendam esse actum, qui expellit omnem potentiam, alium uero, qui non potest omnino separari a potentia, & talis inquit reperitur in materia, in dimissione continui & in motu. Vide etiam de hoc Themistium 3. Physicorum super text. 6.

Nec mirum uideri debet, quod mouetur simul esse actus & potentia, nam hoc potest contingere tribus modis: primo, ut simul sit actus & potentia respectu diversorum: ueluti aqua actus est frigida, & potentia calida: tum, respectu eiusdem; sed diuersis temporibus: ut aqua, quæ nunc, est potentia calida, paulo post si fuerit admota igni, euadet actus calido: postremo, ut idem respectu eiusdem, & simul, sit actus & potentia, sed non eodem modo, verum est actus imperfectum, & potentia ad perfectionem tendens: ut aqua, quæ calefit est actus, & potentia calida, est actus calida respectu caloris imperfecti, quem iam habet, est potentia calida, respectu caloris perfecti, quem nondum habet, hoc modo omne quod mouetur dicitur simul esse actus, & potentia. ex quo manifestum est in quibus rebus motus reperitur, uidelicet in his quæ participant actus & potentia: quocirca Intelligentia apud Peripateticos (licet id falsum sit) non subiiciuntur motui, quoniam secundum Aristot. carent omni potentia: Cælum autem sicuti tantum habet potentiam ab ubi, & ad locum, sic etiam tantum habet motum localem, ceteræ autem res sublunares, quoniam propter imperfectiorem carum, multiplices constant potentia, ideo multis etiam, & varijs modibus mouentur.

Porro, cum res naturales quæ mouentur, constant actus & potentia, hinc fit ut simul moueant, & moueantur, agant, & patiantur: prout enim actus sunt, mouentur & agunt, prout autem potentia, mouentur & patiuntur: quod Aristot. conueniat 3. Physicorum text. 8. & 16. & in libris de Generatione multis locis, ex quibus locis aperte colligitur dari reactionem, de qua re grauis controversia est inter Philosophos: uerum aliena huius loco, & a nobis explicanda in libris de Elementis. Sed (ut hoc obiter dicamus) sex conditiones requiruntur

Quot modis contingat idem esse actus et potentia.

Quæ res mouentur, constant actus & potentia.

Sex necessaria sunt ut fiat reactio

runtur ut fiat reactio, idest ut agens in A agendo patiatur ab eo in quod agit. Prima est, vt sit agens corporeum, nam Intelligentiæ mouent calum, & non mouentur ab ipso, quoniam sunt incorporeæ, nõ potest autem incorporeum physice moueri ab eo quod est corporeum. II. Vt agens habeat eandem materiam atque patientem, nam calum agens in hæc inferiora, nihil patitur ab ipsis, propterea quod habet materiam longe diuersam. III. Vt agens agat actione physica & reali, non autem intentionali, & spiritali; siquidem calor mouet visum, & tamen non mouetur ab ipso, similiter quodlibet sensibile, & intelligibile, & appetibile mouent suas potetias, & nõ mouentur ab ipsis. IIII. Intelligitur hoc præcipue in motu locali & alterationis, maxime vero in motu alterationis, nam non necesse est quod generatur generari ab eo, quod generatur. V. Vt patientem non sit nimis debile, sed habeat tantam vim, vt possit aliquantulum agere in id a quo patitur. vnde si calor valde exiguus admouetur summo frigori, patietur, & non ager. VI. Vt agens sit intra spheram actiuitatis ipsius patientis; hoc est ut sit in ea distantia, vt possit virtus patientis pertingere vsque ad agens, nam si esset tale interuallum, vt agens quidem posset attingere ipsum passum; patientem vero nõ posset virtutem suam transfundere vsque ad agens, tunc fieret actio sine reactione.

An potentia sit magis de essentia motus quã actus.

Sequitur quarta & vltima pars definitionis motus. [Pro ut in potentia.] Ex hoc patet potentiam esse magis de ratione & natura motus quã actum; quoniam, actus ponitur loco generis, potentia vere loco differentie, differentia autem magis attingit quidditatem rei quã genus. D Tum, quia motus accipit unitatem, & distinctionem a termino ad quem, respectu cuius est in potentia. Deinde, quia res quæ mouetur non mouetur respectu formæ, quã iam habet, quia iam quiescit in illa, & cum iam possideat ipsam, frustra moueretur ad ipsam: ergo mouetur propter formam, quã nondum habet, sed potest habere; quare motus præcipue fit propter potentiam. Postea, sit aqua, quæ admota igni calefiat, & ferueat, hæc simul & calefit ab igne, & calefacit aliud

nampe manum vel aliud quiddam sibi adiunctum, non potest autem respectu eiusdem principij calefacere, & calefieri, Impossibile enim est idem esse principij agendi & patiendi; ergo respectu differentium principiorum; sed calefacit respectu actus, idest respectu caloris, quem actus habet, ergo calefiat non respectu illius, sed respectu caloris, quem nondum habet, sed pergit, & tendit ad illum habendum. Itaque in omni motu tria insunt, primo est actus aliquid formæ ad quã sit motus, tum est potentia ad ampliorem participationem illius formæ; denique est quiddam fluxus, & (vt sic loquar) quardam tendentia ad illam formam. Nam si hoc tertium desit, quantum duo priores adsint, tamen non erit motus, vt v. g. si aqua, quæ calefit remoueat ab igne, habet quidem actus aliquid caloris, habet item potentiam ad ampliorem calorem, tamen quia non habet illum fluxum, & tendentiam ad calorem; quã antea ex præsentia ignis habebat, ideo non dicitur moueri, vel calefieri.

Tria in eo motu requiruntur.

Explicantur decem magni momenti dubitationes, quæ circa definitionem motus existunt.

C A P. V.

Nunc explicandæ sunt aliquæ dubitationes, quarum solutio magnam lucem afferet ad percipiendam melius naturam motus.

An definitio motus sit uniuocam.

Prima dubitatio. An hæc definitio motus sit uniuocam equaliter conueniens omni motui? Respondendum est, hæc definitionem motus non esse uniuocam. Ita enim sentit Alexander, Simplicius, Themistius, Auerroës, & Albertus 3. Physicæ super tex. 4. & ratio est. Primo, quia motus qui definitur, non est aliquod genus uniuocum; vt supra ostensum est, quare nec definitio potest esse uniuocam. Deinde, quia principaliter dicitur de motu locali & præcipue de motu circulari, ab hoc enim necessãriõ ceteri motus dependent, & hic est natura, tempore, & perfectione prior cæteris. Ad hæc, generatio, & corruptio, cum subito & in instanti fiant, non

con-

continetur in hac definitione per se, sed ratione precedentium dispositionum. Præterea, uocabula illa definitionis, [Entis, Actus, Potentia] non dicuntur uniuocè de suis inferioribus. Amplius signum huius est quod cum motus essentialiter pendeat a termino ad quem, ut a quo accipiat unitatem & distinctionem, tamen hic non exprimitur in hac definitione: terminus autem ad quem respondens motui uniuersè sumpto, non est aliquid uniuocum, quod de qualitate, quantitate, & ubi, ad quas res terminatur species motus, uniuocè dicatur. Postremo, cum calum semper actu sit in suo loco, neque uarietur nisi secundum quid, hoc est ratione partium, hæc definitio non conueniet motui calis, nisi secundum quid, non enim calum dicitur esse in potentia, nisi secundum quid, ad ubi, non quidem secundum se totum, sed tantum secundum partes. Atque hoc loco intelligendum est, motum, si in eo consideretur id quod habet aliquid per sectionis, uel secundum durationem, ut esse æternum, uel secundum uniformitatem, ut esse inuariabilem, uel secundum causalitatem, ut esse causam rerum sublimarum, uel secundum principium eius effectuum, ut fieri ab anima uel ab intelligentia, si inquam hæc ratione consideretur, principaliter dici de motu circulari orbium exleftium: si autem consideretur secundum id quod habet imperfectionis, ut esse in potentia, & inter terminos oppositos, qua ratione consideratur & definitur ab Aristotele in 3. & 5. lib. Physicorum, non dubium est quin hæc ratio motus principaliter conueniet motui rerum sublimarum & minus principaliter motui calis. Non igitur pugnant inter se duo illa quæ supra diximus, Nimirum, motum principaliter dici de motu locali ac circulari, definitionem autem motus ab Aristotele traditam minus principaliter ac secundum quid, conuenire motui calis.

II. Dubitatio, quid intelligitur per illud [Entis in potentia?] nam uidetur posse intelligi, & mobile, & ipsum mouens; nam ante motum & mobile erat in potentia ut moueretur, & mouens ut moueret; & cum sit motus, sicut mobile partim iam est actu motum, partim debet amplius

A moueri, sic mouens partim iam actu mouit, partim debet etiam ulterius mouere. Respondeo, proculdubio Aristotelem per illud [Entis in potentia] intelligere ipsum mobile, & non mouens, quod patet ex duobus: primo, quia omnia exempla quibus definitionem motus declarat pertinent ad mobile; deinde, quia in reliquis duabus definitionibus, loco illius [Entis in potentia] ponit mobile, dicens. motus est actus mobile in quantum mobile. uerum & Simplicio & mihi placet, huiusmodi definitionem posse accommodari etiam mouenti; & causa est, quia unum idemque motus est actus mouentis & mobilis. Itaque per illum & mobile deducitur ex potentia passiuæ ad actum, & mouens ex potentia actiuæ ad effectum suum: & sicut mobile successiue mouetur, & cum perfecte accipit formam desinit moueri, sic mouens successiue mouet, & cum perfecte formam produxerit, desinit mouere. Sed etiam in hoc, multiplex est discrimen: primum, quia motus respectu mouentis est actus perfectus, respectu mobilis, est imperfectus. II. Quia respectu mobilis respicit potentiam passiuam, respectu mouentis potentiam actiuam. III. Quia respectu mouentis, producit à forma, respectu mobilis tendit ad formam. IIII. Quia per motum mouens dat aliquid, & ideo motus indicat perfectionem mouentis: at mobile per motum accipit, & acquirit aliquid, quod arguit ipsum esse imperfectum. V. Quia talis mutatio mouentis ab habitu ad usum eius, non est proprie motus eius, quamobrem Arist. in 2. de Anima 57. mutationem, quæ in agente fit ex forma seu habitu ad operationem, negat esse alterationem.

D III. Dubitatio, cum Aristoteles tradat in 3. Phys. tex. 6. 16. & 23. tres definitiones motus. Vna est [Actus entis in potentia prout an potentia] altera est [Actus mobilis prout mobile:] Tertia est [Actus mouentis in mobili: uel eius quod potentia actiuum est & eius quod potentia passiuum quatenus huiusmodi ac simpliciter:] uidentur esse quid inter hæc definitiones interfit. Respondeo, primam definitionem esse magis Metaphysicam quam Physicam, quoniam illa uocabula [Ens, Actus, Potentia,] sunt Metaphysica: tamè ea uidetur maxime decla-

*Cōparatio
inter tres
dñitiones
motus tra-
ditas ab A-
rist. 3. Phy.*

declarare, & aperire, propriam naturam motus ignotam antiquis; motus enim neque est pura potentia, neque est purus actus, sed est quasi medium quiddam, hoc est actus mixtus cum potentia. Veteres autem cum viderent motum neque esse puram potentiam tantum, neque actum, & non animadhererent hunc actum medium, valde hallucinati sunt in explicanda natura motus. hoc igitur nomine commendanda est prima definitio. Secunda vero definitio, est magis physica, constat enim terminis physicis, & exprimit proprium subiectum motus, quod est mobile. Sed Alexander dubitat, quomodo definitur motus per mobile, cum ambo sint æque ignota; & responderet, hæc esse relativa, in quibus non est vitium unum definiti per alterum, ut docet Aristot. 6. Topicorum. Sed ego arbitror neque motum & mobile esse proprie relativa, mobile enim non refertur ad motum sed ad mouentem, & falsum est motum & mobile esse æque ignota: mobile enim notius est quam motus; quod aperte scribit Aristot. 4. Physic. tex. 104. actus motum esse motum propter id quod mouetur. Idem scribit 3. Physic. Themistius super tex. 16. Tertia autem definitio, duplici nomine laudanda est, tum quia complectitur omnia, a quibus dependet esse ipsius motus: motus enim, quia est accidens, necessario dependet a subiecto mobili: quoniam verò esse ipsius consistit in quodam fieri & fluxu, necessario etiam dependet a mouente; tum etiam quia ut ait Averroes, ex hac definitione tollitur illa grauis habitatio an sit idem actus mouentis, & mobilis; nam si motus est actus mouentis in mobili, profectò idem numero motus diuerso modo sumptus, erit actus mouentis, & mobilis, ut latius dicitur infra.

*Cur in defini-
tione mo-
tus nõ ex-
primatur
terminus
ad quem.*

III. Dubitatio, cum motus essentialiter pendeat a termino ad quem, a quo (ut supra diximus, & in hoc lib. paulo infra latius edocedimus) accipit unitatem, & distinctionem, cur in hac definitione motus non exprimitur terminus ad quem? Respondeo, hic definiti motum in communi; non datur autem aliquis terminus ad quem communis omni motui, sicuti non datur aliqua natura communis sub-

stantiæ, & accidenti: ob hanc igitur causam in definitione motus non explicatur terminus ad quem, tamen tacite significatur, & continetur illis verbis [in potentia, prout in potentia;] nam quod mouetur est in potentia, ad quid? proculdubio ad terminum ad quem, cuius gratia sit motus, & quo adeptio cessat motus.

V. Dubitatio, an motor sit de quidditate ipsius motus; ratio dubitandi duplex est, tum quia Aristotel. in tertia definitione motus ponit motorem, dicens motus est actus mouentis in mobili uel actum in passiuo: quidquid autem ponitur in definitione alicuius, uidetur pertinere ad essentiam eius: tum etiam, quoniam a quo pendet unitas rei, ab eo quoque pendet entitas & quidditas ipsius, siquidem ens & unum, conuertuntur inuicem atque reciprocantur, & idem est principium utriusque, at unitas motus necessario pendet ab unitate motoris, ut aperte docet Aristotel. 8. Physic. tex. 49. actus motus unum motum numero qui fit ab uno mouente & est unius mobilis; & in eodem libro text. 82. negat motum projectorum esse unum numero & continuum, quia non fit ab uno mouente. Respondeo, motorem non esse de quidditate motus. Primo, quoniam Averroes 5. Physicor. commen. 3. ait substantiam motus ex tribus tantum consuiui; ex termino a quo, termino ad quem, & subiecto; tempus autem esse de accidentibus, quæ consequuntur motum; motorem autem esse de causalibus extrinsecis ipsius motus. Deinde, quoniam Aristoteles male fecisset in 1. Physic. tradens tantum tria principia generationis, nempe materiam, formam, & priuationem, nam si motor est de quidditate motus, non debuit prætermitti. Postea, in 5. Physic. ubi copiose tractatur de quidditate, unitate, & distinctione motus, nunquam mentionem fecit motoris. Postremo, motorem non esse de essentia motus, illud est maximo argumento, quod motus ynius speciei, potest fieri a mouentibus differentibus specie, atque etiam genere, ut calefactio potest fieri ab igne, a motu, a sole, seu lumine. Ad priorem autem rationem dubitandi, dicimus, Arist. in tertia definitione motus posuisse motorem, non quia sit de quidditate motus, sed ut ostenderet, uel

*An motor
sit de essen-
tia motus.*

uel esse & existentiam motus dependere a mouente; & mobili; vel ut doceret quo pacto unus & idem numero motus, est actus mouentis, & mobilis, de quo ante dubitatum fuerat. Adde, quod definitiones Physicæ, non solum complectuntur causas internas, quæ essentiam attingunt, sed etiam externas ut efficientem & finem, qua de re supra in 3. libro huius operis fuisse a nobis est disputatum. Ad posteriorem autem respondemus, motorem non esse de veritate specifica motus, sic enim recte concluderetur eum esse de quidditate ipsius motus, ab eodem enim sumitur unitas specifica, & quidditas rei; sed tamen motoris unitas requiritur ad unitatem numeralem motus, de qua illis locis loquitur Aristot. non autem sequitur, ut si quid necessarium sit ad unitatem numeralem motus, continuo id sit de quidditate ipsius; nam certum est, tempus non esse de quidditate motus, quod tamen necessario requiritur ad unitatem numeralem eius, ut scribit Aristot. 5. Physicorum tex. 34. & 35.

An discursus nostri intellectus sit motus, cui conveniat definitio motus.

VI. Dubitatio, an tertia operatio Intellectus quæ uocatur ratiocinatio, sit motus, etique conveniat definitio motus. Nam videtur esse motus, appellatur enim a Latinis discursus, quod nomen significat motum. deinde, Intellectus est in potentia ad intelligendum, & per discursum mouetur successiue ab uno in aliud. Postremo, uidetur id dicere D. Thomas 1. libro Posteriorum super textu 43. his verbis. [Processus scientiæ est quasi motus quidam rationis, cuiuslibet autem motus unitas ex termino ad quem præcipue consideretur, ut patet ex quinto Physicorum quare etiam unitas scientiæ sui debet ex termino ipsius, qui est subiectum circa quod uersatur; nam scientia, aut est speculatiua, aut practica; si finis speculatiue, est cognitio subiecti sui, ut finis Geometriæ est cognitio magnitudinis; si finis autem practice, est constructio subiecti, ut finis artis edificatiue est constructio domus. Vnde relinquitur, quod cuiuslibet subiecti unitas secundum unitatem subiecti est attendenda.] Hæc D. Thomas. Ad hoc ita respondendum est. Tertia operatio Intellectus, etsi habet aliquam speciem & similitudinem mo-

tus Physici, per quam potest ei quodammodo accommodari definitio motus, tamen proprie non est motus Physicus, de quo hic loquimur; quod sic probatur. I. Arist. 1. libro de Partibus animalium cap. 1. ideo negat Intellectum pertinere ad considerationem Physicam, quia non est natura, neque principium motus Physici. II. In lib. 7. Physicorum tex. 20. probat in anima intellectiua non esse motum, dicens animam potius quiescendo, quam motu fieri prudentem, & sapientem. [Secundum nullam (inquit) potentiam motus, fit in nobis scientia.] Et paulo post [Quia quæta est residetque anima, sciens fit & prudens.] III. In 1. libro de Anima tex. 48. reprehendit Platonem, qui dixerat Intellectum mouere seipsum, subditque operationem Intellectus etiam syllogisticam; quæ est discursiua, magis assimilari quieti, quam motui. IIII. Si operatio Intellectus est motus, ergo pertinet ad aliquam speciem motus, non uidetur autem referri posse ad aliam speciem motus, quam ad alterationem; sed quod non sit alteratio, hinc patet. Primo, quoniam Aristot. 2. de Anima textu 57. ait mutationem, quæ fit in Intellectu ad speculandum uel intelligendum, aut non esse alterationem, aut esse aliud genus alterationis. Deinde, quoniam 7. Physicorum textu 12. inquit alterationem fieri in qualitatibus sensibilibus. III. In libro 1. de Generatione tex. 1. docet omne quod alteratur posse corrumpi, sed Intellectus non corrumpitur, ergo non alteratur. Postea, in libro 2. de Generatione textu 24. inquit alterationem uersari in qualitatibus quæ pertinent ad tactum. Hinc igitur planum est, quamuis discursus intellectus fit aliquo modo similibus motui Physico, tamen uerè, ac proprie non esse motum Physicum, nec ipsi convenire definitionem motus nisi per quædam similitudinem & accommodationem. Vide quæ assertit Simplicius super tex. 32. libro 6. Physicorum disputans actiones animæ sint motus: citansque pulcherrimas Theophrasti, & Stratonis sententias. Hæc autem licet cognitu dignissima sint, nos tamen hoc loco, studio breuitatis, ea taciti præterimus.

VII. Dubitatio, an hæc definitio conueniat motui celesti & circulari? Respon-

An definitio motus

F f deo.

conuenit.
motui ca-
li.

deo. Aliquo modo ei conuenire, tum quia
3. *Physic.* super tex. 6. ita sentit Simplicius,
Auerroes, & Albertus, & Simplicius etiam
8. *Physicorum* super textu 9. tum etiam,
quia Aristot. 8. *Physicorum* tex. 4. volens
probare motum in communi nunquam in-
cepisse, utitur quasi fundamento & firma-
mento saxe probationis definitione motus
3. *Physicorum* tradita; quasi illa sit com-
munis omni motui. Præterea, definitur
motus, cuius principium est natura quæ
fuit definita 2. *Physicorum*; sed definitio na-
turæ conuenit cælo, ut supra libro 7. docui-
mus, ergo etiam motus qui definitur 3.
Physicorum conueniet motui cæli. Potest
igitur definitio hæc accommodari motui
cæli. non quidem simpliciter sed tantum-
modo secundum quid; nam cælum dum
mouetur, est in potentia, non secundum se
totum, sed secundum partes. v. g. Sol qui
nunc est in ariete, est in potentia, ut sit in
Tauro. Veruntamen simpliciter & abso-
lutè, non uidetur hæc definitio conuenire
motui cælesti; nam quod mouetur, est in
potentia ad aliquid acquirendum, nihil au-
tem potest acquirere quod iam habeat, uel
antea habuerit: motus autem cæli est lo-
calis, cælum uerò semper habet eundem
locum, neque per motum, aut nouum lo-
cum acquirit, aut perdit antiquum, aut
loco suo propius accedit, aut longius ab-
scedit. Deinde, motus est actus imperfec-
tus, & quod mouetur est imperfectum,
ut dicitur 3. *Physicorum* tex. 15. & 8. *Phy-
sico.* textu 40. at neque motus cæli est
imperfectus, neque cælum, quod mouetur
est imperfectum, ex quo fit ut motus
cæli habeat minimum potentia, varietatis,
& imperfectionis inter omnes motus
Physicos.

An defini-
tio moti⁹ con-
ueniat motui uiolen-
to & artifi-
ciali.

VIII. Dubitatio, an hæc definitio con-
ueniat motui uiolento, & artificiali? Re-
spondendum est. Non esse dubium quin
definitio motus possit secundum quid, &
aliquo modo accommodari motui uiolen-
to, & artificiali. Ad quod probandum sa-
tis argumentum est, quod Aristot. explicans
definitionem motus, utitur exemplis tam
motus uiolenti, quam artificialis. Nam 3.
Physicorum textu 7. ponit exemplum ædi-
ficationis, & medicationis, qui sunt motus
artificiales, & uoluntationis, qui est motus
uiolentus. Sed; uerè ac propriè si loqui-

uolamus, & rem ipsam subtilius considera-
re, definitio motus, non conuenit huiusmo-
di motibus, ut rectè Simplicius ait libro 3.
Physic. super tex. 9. & ratio est, primò, quia
is definitur motus cuius principium est na-
tura, motus autem uiolentus, & artifi-
cialis non sunt a natura. Deinde, si motus
est actus entis in potentia, ergo quod mo-
uetur est in potentia; sed res non est in po-
tentia ad motum uiolentum, alioquin non
esset motus uiolentus; nam si lapis esset
in potentia ad motum sursum, qui est ei
uiolentus, cum sit etiam in potentia ad
motum deorsum, simul esset in potentia ad
duos motus locales contrarios. Et sicuti
res non est in potentia ad formam artifi-
ciale, ut offensum fuit supra lib. 7. huius
operis, sic non est in potentia ad motum
artificialem.

IX. Dubitatio, an hæc definitio motus
conueniat generationi, & corruptioni? Ra-
tio dubitandi est, tum quia, quod genera-
tur non est partim actu partim potentia,
quippe cum generatio fiat in instanti, unde
tota forma simul introducitur in mate-
riam; tum etiam quia Aristot. in 5. libro
Physic. tex. 8. negat generationem esse mo-
tum. Ad hoc, ita respondendum est, Gene-
ratio bifariam sumi potest, ut pulchre
scribit Auerroes 6. *Physic.* comm. 59. vno
modo pro sola introductione formæ sub-
stantialis; & sic non est motus propriè di-
ctus, sed potius terminus motus, ut eodem
libro demonstrat Auerroes comment. 32.
& ita negat Aristoteles in 5. *Physic.* gene-
rationem esse motum: Altero modo sumi-
tur generatio pro aggregato ex productio-
ne formæ substantialis, & tota præcedente
alteratione, seu dispositione, quæ dispositio
quoniam est uia ad generationem, &
propter ipsam instituitur, & ordinatur a
natura, non immerito etiam uocatur gene-
ratio: hoc igitur modo sumpta genera-
tio, est motus; & fit in tempore, & com-
prehenditur hac definitione. Unde Ari-
stot. tex. 6. libri 3. *Physicorum* declarans
definitionem motus per omnes species e-
ius, connumerat etiam generationem, &
corruptionem. Idem affirmat Simplicius
in 8. *Physicorum* in digressionem super tex-
tu 9. Verum hac de re alio loco plura dis-
seremus.

X. Dubitatio. Cum ea definitio sit una

&

An defini-
tio motus
conueniat
generatio-
ni.

& dialectica, (vt dicitur 1. de Anima tex. 11.) ex qua non facile cognoscuntur, & percipiuntur proprietates definiti, quærendum est ex definitione motus, quæ nã proprietates eius innotescent? Respondeo, multas proprietates motus ex eius definitione cognosci & colligi. Prima proprietates est, quod motus est continuus & successiuus; nam si quod mouetur, partim est actu, partim potentia, & partim iam fuit motum, partim debet etiam moueri post, ergo mouetur successiue. Verùm hæc continuatio motus, ut ait Auerroes, comment. 6. lib. 3. Physicor. non æque reperitur in omni motu ab initio usque ad finem sed in motu locali perfecte inuenitur, nisi quid impediatur; graue enim extra suum locum naturalem positum continue mouetur ad ipsum, nisi quid obstat. Perfecte autem continuatio motus cernitur in motu circulari cæli qui est perpetuus, continuus, uniformis: quod ei euenit tum ob incorruptibilem & insatigabilem uim intelligentiæ mouentis, tum ob perfecte globosam cæli formam principio & fine carentem. In alteratione autem plerumque interpellatur continuatio, propter multa contraria & impedimenta, quæ extrinsecus occurrunt. In motu autem augmentationis, sæpe interruptitur, non enim uiuens ab initio usque ad finem, continue augetur, sed aliqua æta te plus aliqua uero minus, aliqua uero nihil. Vnde Auer. inquit augmentationem componi ex multis motibus & ex multis quietibus. II. Proprietas est, motum non fieri in instanti sed in tempore; nam si motus sit successiuus, ergo habet partes priores & posteriores, ergo mensuratur tempore, nam tempus definitur ab Aristot. 4. Physic. numerus motus secundum prius & posterius. III. Proprietas est, quod horum quæ per motum acquiruntur, non consistit in indiuisibili; alioquin tota simul in instanti acquireretur: ex quo tñceretur vt motus non esset continuus, nec successiuus; nec foret in tempore. est igitur forma quæ per motum acquiruntur, diuisibilis & habet partes, seu, ut uocant Latini, gradus, quorum unus post alium acquiruntur successiue per motum. Vnde Auer. comment. 4. lib. 3. Physic. ait motum nihil aliud esse quam generationem unius partis post aliam partem eius formæ ad quam tendit

A motus, donec perficiatur & fiat in actu. III. Proprietas est, si motus est actus mobilis, ergo mobile est prius motu, nam definiens prius est definito. hanc proprietatem, nimirum mobile esse prius motu, tetigit Aristot. 8. Physic. textu 4. eliciens ipsam ex secunda definitione motus: Ex eo autem quod mobile est posterior motus, Aristot. 8. Physicor. textu 4. argumentatur motum nunquam incepisse. V. Proprietas est, Motus neque habet primam partem neque ultimam: & omne quod mouetur & prius mouebatur, & posterius mouebitur; quæ proprietates oriuntur ex eo quod motus est continuus & diuisibilis in infinitum; quam proprietatem Aristot. libro 6. Physicorum late tractat. VI. Proprietas motus est, quod motus est actus imperfectus, ut ait Aristot. 3. Physic. tex. 15. & 8. Physicorum textu 40. Nam si quod calefit non est perfecte calidum, alioquin non esset potentia calidum nec moueretur ulterius ad calorem, ergo calefactio est actus imperfectus: si etiam omnis motus est mixtus ex actu & potentia, ergo non est actus perfectus, is enim omnem excludit potentiam. Et quia per generationem forma substantialis tota simul perfecte acquiruntur, ideo generatio est actus perfectus, ac proinde non est motus. Atque hæc de proprietatibus motus, quæ ex definitione motus facile cuius innotescent.

An actio & passio re differant interesse, an ratione tantum.

C. A. P. VI.

D Quoniam Aristot. in 3. Physicor. a textu 18. usque ad 23. ex eo quod motus est actus mouentis in mobili, argumentatur actionem & passionem esse eundem re motum ratione tamen differentem; relatum enim ad mouens ex quo procedit, uocari actionem, relatum uero ad mobile in quo recipitur & inhæret, passionem appellari, videndum est an hoc ita sit. Nam in eo dubitationem & difficultatem haud leuem esse, ipsemet Aristot. eodem in loco testificatur. Scotus quidem certe 4. Sentent. distin. 13. q. 1. censet actionem

Opin. Scoti actionem su-

*biectiue, et
sein agere,
atque ideo
re distingui
a passione
q̄ est in pa-
tente, p̄ba-
tur septem
argumentis.*

nem re distingui a passione; quod probat hoc argumento, actio subiectiue est in agente, passio autem in patiente, ergo non sunt una res. Impossibile enim est unum accidens numero simul esse in diuersis subiectis. quod autem actio subiectiue sit in agente, a Scotistis probatur multis rationibus. primo, unumquodque denominatur formaliter tale ab eo, quod subiectiue & intrinsecè est in ipso, ut corpus denominatur album ab albedine, non quæ est extra ipsam, sed quæ subiectiue est in ipso: sed agens formaliter denominatur agens ab actione, ergo actio subiectiue est in agente. II. Actio & passio differunt genere, quia sunt duo prædicamenta diuersa, ergo distinguuntur re. Nam si tantum differunt ratione, ergo citra operationem intellectus non differret actio a passione, & ita idem erit docere, & discere, verberare, &erberari. III. Cuius est potentia, eius est actus, ut inquit Philosophus in libro de somno & vigilia; sed potentia actiua subiectiue est in agente, ergo etiam actio. IIII. Si actio non est in agente, ergo erit in patiente, ergo patiens, ut patiens, agens. V. Averroes 8. Physicorum comment. 15. volens probare motum esse æternum, & non fuisse de nouo factum a Deo, sic argumentatur: Si Deus ageret aliquid de nouo, ergo mutaretur, quæ consequentia non ualeret, nisi actio esset in agente; nam ideo, si Deus ageret quiddam de nouo, mutaretur, quia reciperet in se nouam actionem quam antea non habebat. VI. Sic vnus ignis calefaciens duo ligna; non est dubium, quin cum ignis sit vnus numero, etiam per vnam numero actionem calefaciat illa duo ligna; quæro igitur, aut illa actio est in igne, aut in lignis; si in igne, habeo quod uolo; si in lignis, ergo vnus numero distinctis subiectis. VII. Idem est subiectum relationis & fundamenti, nam relatio non inest alicui nisi propter fundamentum quod reperitur in ipso, ut qualitas non inest alicui, nisi in ipso inest quantitas; sed relatio agentis ad patiens est in ipso agente, ergo fundamentum ipsius, erit quoque in ipso agente; hoc autem fundamentum est actio, nam per actionem agens refertur ad patiens, ergo

A actio subiectiue est in agente. Hæc pro sententia Scoti.

Actionem non esse in Agente, nec re distingui a passione.

C. A. P. VII.

Nobis autem multo aliter hac de re videtur esse sentiendum, quare sententiam nostram breuiter exponamus. Actio tribus modis sumitur. Vno modo amplissime pro omni actione siue innanente, siue transiente, siue Physica, siue non; & sic nomen actionis assignatur naturæ, animæ, menti, Intelligentijs, & Deo. Deinde, accipitur angustissime, pro actione tantum quæ fit secundum qualitates, quæ dicitur alteratio; nam inter accidentia, sola qualitas proprie, ac per se est actiua; & ita sumit nomen actionis Aristot. primo de generatione textu 45. scribens motum latius patere quam actionem, quoniam actio tantum dicitur de alteratione quæ fit in qualitatibus; motus autem, & de hac & de alijs motibus. Præterea, sumitur actio ea ratione ut recipiatur cum motu Physico, quemadmodum sumitur ab Aristot. 3. Physica text. 18. usque ad 23. & a nobis in prædicti dubitatione.

His positis, statuo actionem subiectiue non esse in agente; ex quo patebit etiam re non distingui a passione. Sed primum, exponam demonstrationem, quam ad id ostendendum assertit Heruicus 4. Quolibet quæst. 4. post adiungam etiam rationes meas. Heruicus igitur sic argumentatur; si actio est in agente, uel est principium actuum agentis, uel respectus agentis ad patiens, uel aliqua entitas absoluta de nouo producta in agente dum agit; nam quid aliud fit actio ab his tribus, ne fingi quidem potest: sed actio nihil horum esse potest, ergo falsum est actionem subiectiue esse in agente: Minor probatur secundum omnes partes, & primum quod actio non sit principium actuum agentis, probatur dupliciter: primo, quia principium actuum est principium actionis, ergo si actio est principium actuum, actio est principium

*Triplex
sumitur
men actio-
nis.*

*Demonstra-
tio Heruici
ad proban-
dum actio-
nem non esse
in agente.*

capium actionis, & idem sui ipsius. Tum, A
quia quotiescunque est actio, agens semper actu agit; at non semper, quotiescunque est principium actuum, semper actu agit, nam, in igne dum est, semper est principium calefactuum, cum tamen non semper ignis actu calefaciat; ergo actio non est principium actuum. Deinde, probatur secunda pars, quod actio non sit respectus agentis ad patientem; nam talis respectus est relatio pertinens ad categoriam ad aliquid, actio uero facit categoriam diversam, ergo non est respectus. Neque valet periculum Scoti dicentis duplicem esse respectum; unum intrinsecum, quo predicamentum ad aliquid constituitur: alterum extrinsecum, ad quem pertinent alia sex predicamenta: Hoc inquam non valet, primum, quia talis distinctio facta est ab ipso. Deinde, quia ratio formalis relationis quæ traditur ab Aristot. est esse ad aliud: quicquid igitur, per se habebit talem relationem siue extrinsece siue intrinsece, pertinebit ad categoriam ad aliquid. Postremo, probatur tertia pars, quod actio non sit entitas de nouo producta in agente, & dupliciter probatur. Primum, quia si actio est entitas quæ producitur, ergo producitur per aliam actionem, & sic erit progressus in infinitum, nam si dices illam actionem produci per actionem, quæ sit idem cum ipsa, pari ratione ego dicam formam quæ producitur ab agente, produci per actionem quæ sit idem cum ipsa forma; quare cum talis forma, quæ producitur, non sit in agente sed in patiente, actio per quam producitur non erit etiam in agente. Deinde, si actio est entitas de nouo adueniens agenti, ergo agens de nouo accipiens, quod ante non habebat, patitur & mouetur, quare agens in agendo per se a seipso pateretur & moueretur. Hæc Hæreticus

Nostræ autem rationes hæc sunt. Primo, hæc opinio repugnat Aristot. & Peripateticis. Nam Arist. 3. Physic. tex. 20. ait non esse inconueniens ut idem actu sit communis duobus, agenti & patienti, nam agens est tanquam a quo, patientis tamquam in quo: sicut doctio est actus docentis; verum non est, inquit, decus, sed est in ipso discente: atqui doctio est actio, ergo secundum Aristot. actio est quidem agentis

ut a quo, non ut in quo, sed sic est in patiente. Deinde, Aristot. 2. Physic. in tex. 22. volens declarare quomodo idem motus sit actio & passio diuersa ratione, inquit motum esse actionem, prout est actus huius in hoc. Nota illud (in hoc) quia indicat actionem subiectiue esse in patiente: passionem uero esse huius ab hoc. Præterea, lib. 9. Metaph. tex. 16. his verbis scribit. [Quorumcumque præter actionem est aliud quod sit, horum actio in eo quod sit est, ut edificatio in eo quod edificator, & contextio in eo quod contextur, similiter etiam de alijs, & omnino motus in moto.] B Sed nihil apertius, nihil explicatius, pro huius sententiæ confirmatione dici potest, quam quod ab Arist. lib. 2. de Anima tex. 139. ita scriptum est. [Si igitur motus est actio & passio, & est in eo quod mouetur & patitur, actio enim & motui actus in patiente sit. Unde non necesse est mouens moueri.] Et sequenti textu, [Sicut enim (inquit) actio & passio in patiente est non in agente, sic & ipsius sensibilibus actus in ipso sensitivo existit,] Omnes item Peripatetici ut Alexander, Themistius, Philopponus, Simplicius, Auerroes, Albertus, & D. Thomas idem sentiunt, ut patet ex his quæ scribunt, cum in 3. lib. Physic. in expositione 20. & 23. tex. tum in 2. de Anima in explanatione textu 139. Postea, si omnis actio est in agente, ergo nulla actio est transiens, sed omnis actio est immanens, contra Aristotelem qui libro 9. Metaph. tex. 6. facit duplicem actionem, unam transeuntem, alteram immanentem: & contra omnes Philosophos, qui talem distinctionem admittunt: Ad hæc, Pono hoc fundamentum, actionem esse motum, quod patet, primum ex Aristot. qui lib. 3. Physic. tex. 19. ait tam actionem, quam passionem esse motus, his verbis: [Cum igitur utraque sit motus; si diuersi quidem, in quo sunt?] & tex. 22. ait [neque actio cum passione idem proprie est, sed cuius sunt hæc, motus.] Deinde, ratione quoque hoc manifestum est; nam agere est mouere, & esse agens, est esse mouens, ergo actio est motus; nam agens non mouet nisi per actionem. Præterea, actio est ens successiuum, & quia per actionem agens successiue agit, quod si actio est ens successiuum, ergo est motus. Hoc in actio & sup-

Multa rationes ad id probanda

posito fundamento, sic arguuntur. Actio est motus, ergo non est in agente; probatur sequentiam tripliciter; primo, quia omnis motus subiective est in mobili, ut Aristot. ait 3. Phys. tex. 18. & patet ex definitione motus: nam si motus est actus mobilis prout mobile, ergo est in mobili. Tum, si actio est in sit motus, esset in agente, ergo moueretur eo motu quo mouet; probatur consequentia, nam si calefactio est in igne, ergo ignis calefit, nam sicut impossibile est calorem esse in aliquo quod non sit calidus, ita est impossibile calefactionem esse in aliquo, quod non calefiat: ergo ignis per eandem actionem & calefacit, & calefit. Præterea, si actio est motus, passio autem etiam est motus, ergo vnus numero mouens simul producit duos motus: & cum motus distinguantur per terminos, cum in actione & passione sit idem terminus numero, nempe forma quæ producitur, quo pacto actio & passio poterunt esse diuersi motus? His accedit, quod si actio est in agente, ergo est aliqua entitas de nouo producta in ipso: quæro a quo producitur talis entitas? non a patiente, ergo a forma, quæ est in agente, v. g. calefactio a calore qui est in igne; aut igitur calefactio est idem cum calore qui producitur, & sic non erit in agente sed in patiente, sicut etiam calor qui producitur, recipitur in eo quod calefit: uel est res diuersa a calore, & sic non poterit produci a calore, qui est in igne; nam calor non potest producere aliud quam calorem. Ad extremum, sequeretur, agens esse prius & posterius actione; prius, quia producit actionem; posterius quia secundum Scotum agens est formaliter agens per actionem inherentem in ipso. Sicut ergo albedo natura prior est albo, sic actio prior debet esse agente, quare idem respectu eiusdem & posterius erit & prius.

Soluuntur rationes Scotistarum.

C A P. VIII.

NVnc respondendum est ad rationes Scoti. Ad primam, Denominatio potest fieri, uel ab intrinseco ut album ab albedine; uel ab extrinseco ut esse uelutium a uelle quæ est extra, sic agens

A denominatur ab actione, non quia fit in ipso, sed quia fit ab ipso. Ad 2. non necesse est prædicamenta distinguere se, sed tantum ratione; per rationem autem non intelligimus operationem intellectus, sed definitiorem, & ut Aristot. dicere solet, ipsum esse rei. Nam quamuis actio re non differat a passione, tamen etiam citra operationem cuiuslibet intellectus, aliud est motum exire a mouente in quo est ratio actionis, & aliud recipi in patiente, per quod constituitur passio. Ad 3. Illius propositionis, Cuius est actus, eius est potentia, non est in se sensus, ut in quo est potentia, in eodem subiectiue sit actus; sed potius is, cui conuenit posse agere, eidem conuenit agere, non enim est alia res, quæ potest agere, & alia quæ agit, sed eadem. Ad 4. Actio realiter est in patiente, sed non formaliter: hoc est, res quæ est actio, nempe motus, est in patiente, sed illud quod est exire ab agente in quo consistit ratio actionis, non est in patiente; & hanc solutionem tergit hic Arist. 3. Physicor. tex. 21. Ad 5. Illa consequentia Auerrorais, non habet uim ex eo quod actio sit in agente, sed quia si Deus immediate ageret aliquid de nouo, non posset reddi causa cur nunc agit & non ante, cum ipse sit æternus, nisi quia ante noluit agere, nunc autem uoluit: ex quo potuit Auerr. ferre, Deum mutari secundum uoluntatem: uerum argumentationem hanc Auerr. infirmam esse, in extremo huius operis libro demonstrabimus. Ad 6. In illo exemplo, secundum re sunt duæ actiones, sicut sunt duo calores qui producuntur in duobus lignis; respectu tamen principij actiui a quo procedunt huiusmodi actiones, quod est unum, dicuntur esse una. Ad 7. Relatio agentis ad patientem est in agente, similiter fundamentum illius relationis est in ipso agente, uerum tale fundamentum non est actio, sed potentia actiua, quæ est in agente; nam potentia actiua, prout ei ex parte passi respondet subiectum aptum moueri, fundat relationem, quæ est inter motuum & mobile; prout uero ex parte passi respondet ei aliquid actus productus, uel qui producitur, fundat relationem, quæ est inter mouens & motum, siue inter agens & patientem. Itaque eadem potentia actiua fundat duplicem relationem diuersa ratione.

Relationes que sunt inter motum & mobile, et inter motum & motum, quod non habent fundamentum.

De terminis motus tractantur decem
celebres questiones.

CAP. IX.

EXposita est definitio motus, quia eius natura declaratur. Deinceps agendum est de terminis motus, qui etiam in eius ratione continentur. Etenim, cum motus sit transmutatio quedam, hanc autem (ut nomen ipsum auctore Aristot. 5. Physic. tex. 7. significat) necesse est fieri ex aliquo in aliquid, oportet sane motum etiam inter duos terminos esse, quorum alterum quidem uocant terminum a quo, alterum autem terminum ad quem. Verum, ut quæ de huiusmodi terminis docere volumus, ea & tradantur breuiter, & dilucidius explicentur, ponemus nonnullas breues questiones, in quarum explicationem, eorum scire omnium quæ ad hanc doctrinam pertinent cognitionem, includemus.

An omnis motus requirat terminos?

QVAESTIO I.

IN omni motu inesse debere terminos aliquos, confirmat Arist. 6. Physicor. tex. 91. & 1. lib. de Cælo tex. 86. Deinde, idem perspicuum sit inductione facta per omnes species motus: nam in generatione & corruptione, termini sunt ens, & non ens; in augmentatione, & decrectione magni, & parui; in alteratione, qualitates contrariæ; in motu locali, differentia positionum contrariæ, ut sursum & deorsum. Postremo, id etiam ratione probatur, nam si quis motus careret termino, is esset infinitus: sed natura horret infinitum, ut quod careat ordine & certa agentis intentione, & frustra sit, cum nunquam ad finem peruenire ualeat: nam si mouens mouet mobile, ut reducat illud de potentia ad actum, si motus infinitus fuerit, nunquam poterit reduci mobile ad actum, quare frustra mouebitur. Adde, quo si motus localis esset infinitus, ergo spacium, per quod

A sit, deberet esse infinitum; si augmentatio esset infinita, quantitas deberet esse infinita; non dari autem quantitatem infinitam in 4. Physic. demonstratum est. Sed dubitatio existit de motu circulari, qui communiter dicitur infinitus, & carere principio & fine. Sed hoc non obstat; quia in motu circulari duo consideranda sunt; unum, du ratio eius quæ est infinita sine principio & fine, quia secundum Aristot. nunquam incipit aut desinet, & est perpetuus atque cõtinuus: alterum est, ratio formalis ipsius motus circularis, qui repugnat infinitum: non enim esset circulus, neque motus circularis, si esset infinitus, ratio enim circularis motus in eo est ut uide incipit, ibi terminetur. adde, quod in circulo oportet esse centrum, medium circuli locum obtinens, & ab extrema circumferentia æqualiter undique distans, at in infinito neque medium neque extrema possunt designari. Sed quia circulus non habet principium re distinctum a fine, & in eo nõ est aliqua certa pars quæ præter cæteras possit dici principium aut finis, ideo dicitur carere principio & fine. dicitur igitur motus circularis infinitus, uel ratione durationis, uel quod nõ habet principium re diuersum a fine, eiusque termini sunt re idem, & ratione tantum principij ac finis differentes: hoc enim poscit natura motus circularis: uide Aristot. libro 6. Physic. tex. ultimo.

An omnis motus requirat duos terminos?

QVAESTIO II.

OMnem motum egere duobus terminis, uno a quo, altero ad quæ, docet Arist. 5. Physic. tex. 7. probans omnem motum necessario fieri ex uno in aliud, ex ipso græco uocabulo *metaleian* quod sonat unum post aliud. Hoc etiã manifestum est facta inductione per omnes species motus, quarum unamquamque duobus semper terminis circumscriptam & definitam esse reperiemus. Idẽ quoque ratione probari potest, nam omnis motus continet accessum & recessum, abiectionem & acquisitionem: quod non potest fieri circa unum & idem simpliciter. Præterea, hoc indicat definitio

F i 4 motus,

motus, quæ significat mobile moueri a potentia ad actum; & Aristot. 4. Physic. 97. ait in omni continuo finito non posse esse tantum unum terminum: sed omnis motus est continuus, & est finitus, ut patet ex præcedentis questionis explanatione. ergo non potest habere tãcum unum terminum. Plures autem uno terminos ad quos, motus habere potest, sed non uel ultimos, uel per se primo intentos, uel intrinsecos motui: exempli causa, calefactionis proprius & intrinsecus terminus est calor, at raritas uel leuitas, non est terminus per se primo intentus; forma substantialis quæ per calefactionem producit, licet sit terminus per se intentus, non est tamen terminus immediatus & intrinsecus calefactioni. Sed hoc loco duo notanda sunt, vnum est, in aliquibus motibus ambos terminos esse positivos, ut in omni augmentatione & motu locali, & in multis alterationibus; in alijs vero, alterum terminum esse priuatiuum, ut in generatione & corruptione & illuminatione. Alterum est, aliquando hos duos terminos esse distinctos actu, & secundum rem, & determinatos, ut patet in omni motu, uero tantum excepto circulari: aliquando uero non esse definitos, sed tantum diuersos secundum potentiam & rationem, ut in motu circulari, cuius quodlibet punctum circuli indifferenter est principium & finis, quod exigit ratio motus circularis, alioquin non esset circularis.

An in uno motu possint esse plures termini, quàm duo?

QVÆSTIO III.

Non possunt in uno motu esse plures termini per se quàm duo, unus a quo, alter ad quem. Et enim in uno motu, terminus ad quem simpliciter, non potest esse nisi unus; quia si unitas, distinctio, & denominatio motus sumitur a termino ad quem, non potest hic esse multiplex, si motus est vnus. Tum, si motus eadem est cum termino, ad quem, ut infra docebitur, erit quoque vnus, uel multiplex motus, sicut est terminus ad quem. Deinde, ostensum est supra, octauo huius

A operis libro, eiusdem rei non posse esse plures causas perfectas, & in eodem genere causas; sed terminus ad quem est causa motus tanquam finis eius, ergo vnus motus non potest esse nisi vnus terminus ad quem.

Contingit autem (ut paulò ante diximus) esse plures vno, sed vel non ultimos & totales; vt in calefactione calor ut quatuor est finis calefactionis quæ præcedit, & per quam acquiritur, sed non ultimus, neque totalis: Vel non primo, sed consequenter, ut in accretione primo acquiritur quantitas, consequitur autem figura, locus, relatio æqualitatis uel inæqualitatis: Vel non intrinsecos motui, ut in alteratione quæ præcedit generationem, finis intrinsecus est qualitas, extrinsecus autem productio formæ substantialis: Vel per accidens, ut quod mutatur in album, potest simul mutari in dulce, uel musicum, sed per accidens.

De termino autem a quo, sic dicendum est: cum triplex sit unitas motus, generica, specifica, & numeralis; in unitate generica, terminus a quo debet esse eiusdem generis atque terminus ad quem: quia contraria continentur sub eodem genere, sed terminus a quo est contrarius termino ad quem, ergo &c. In motu autem uno secundum speciem, terminus a quo potest esse multiplex, & differens secundum speciem; ut patet in mutationibus quæ sunt, vel ab extremis ad unum medium, uel a diuersis medijs ad unum extremum: nam cum omnis dealbatio sit vnus species; ut dicit Aristot. 5. lib. Physic. tex. 3. 1. alia tamen potest fieri a nigro, alia a viridi, uel rubro, quæ specie differunt inter se: & causa est quia medium cum participet utroque extremo, ad utrumque refertur tanquam contrarium eius. Quod si quis diceret, cum terminus a quo sit contrarius termino ad quem, si terminus a quo possit esse multiplex respectu vnus termini ad quem, fore, ut uni sint multa contraria, quod est contra Aristot. & in primo libro de Cælo & 10. Metaphy. Respondendum esset, uni non esse duo contraria simpliciter; secundum quid, autem non esse absurdum: sicut uni extremo opponitur, & alterum extremum, & medium; medium enim non opponitur uni extremo simpliciter, sed

Quot modis vnus motus possit habere complures terminos ad quos.

Quo modo vnus possit esse duo contraria.

ob participationem alterius extremi. Denique, in unitate numerali, impossibile est terminum a quo esse nisi unum numero; nam si non est, vel igitur erunt plures numero, vel plures specie: non plures numero, nam duo accidentia Physica, quæ habent contrarium, & acquiruntur per motum, si tantum differant numero, non possunt simul esse in eodem numero subiecto; quia talium accidentium unitas numeralis, vel omnino, vel certe necessario pedit a numerali unitate subiecti: si autem fuerint termini a quibus differentes specie, cum illi opponatur termino ad quem, feret, ut uni essent duo contraria; nam extremum & medium quæ videntur contraria alteri extremo, vel nunquam sunt simul, vel si quando sunt, tunc vicem gerunt vnius contrarij comparatione alterius. Vide Aristotelem lib. 5. Physic. text. 6. Atque hoc quod diximus clarius cernitur in motu locali. Sicut enim unum corpus non potest simul esse in duobus locis numero, neque diversis, sic motu locali a duobus locis diversis simul recedere non potest. Verum sicut terminus ad quem potest esse multiplex modo supradicto, sic etiam terminus a quo. Ceterum non sicut ad unitatem motus requiritur unitas termini a quo, ita opus est, ut si motus fuerit diversus, terminus a quo sit diversus. Nam a nigro potest fieri mutatio in album & viride, quæ differunt specie; & ab eodem numero loco idest centro, possunt moveri ignis & aer ad sua loca, quæ specie differunt, ex quo intelligitur terminum a quo non esse ita præcisè de substantia motus, sicut est terminus ad quem.

*An termini motus debeant esse
diuisibiles?*

QVÆSTIO IIII.

Diuiso duplex est; vel secundum partes quantitatis, vel secundum gradus perfectionis: prior diuisio tantum reperitur in terminis motus localis & augmentationis: posterior uero, tantum in qualitate. Oportet autem termi-

Anos motus esse diuisibiles vel priori, vel posteriori modo; ita ut non toti simul acquirantur, vel deperdanant, sed successiue per partem post partem. quod sic probatur: Aristot. 3. Physic. text. 15. & 8. Physic. text. 40. ait motum esse actum imperfectum, uide licet, quia in motu forma non habetur perfecta, sed imperfecta; ergo forma est diuisibilis; nam si esset indiuisibilis, tota simul perfecte acquireretur: quare non esset ulla causa, propter quam motus ad talem formam, deberet uocari actus imperfectus. Inductione quoque hoc manifestum fit per omnes species motus; in omnibus enim cernuntur termini diuisibiles & partibiliter parabiles. Hoc etiam probatur ratione, nam si motus esset actus entis in potentia, ergo quod moueretur, partem haberet formæ iam actum acquisitam, partem haberet potentia acquirendam, ergo illa forma est diuisibilis. Deinde, in motu, aut mobile est perfecte in termino a quo, aut perfecte in termino ad quem, aut partim in utroque: si primum dixeris, ergo nondum mouetur; si secundum, ergo iam est motum, & cessauit motus; si tertium, ergo ambo termini sunt partibiles. Præterea, motus per se est successiuis, & fit in tempore, ergo cum motus re sit idem atque terminus ad quem, is acquireretur successiue. Ob eandem etiam causam terminus a quo sic cessiue perditur; nam si terminus a quo simul & subito abijceretur, uel subito & simul induceretur terminus ad quem, quia sublato termino a quo, non reperiret aliquid sibi resistens & remorans productionem sui. Sed dicit aliquis Aristotelem in 6. Physic. text. 44. & 45. significare terminum ad quem esse indiuisibilem, & non acquiri in tempore. Respondeo, huiusariam accipi terminum ad quem, uel ut is opponitur termino a quo, continens totam formam quæ acquiritur per motum, & sic sumit Aristot. 6. Physic. 32. & 40. usque ad 44. & hac ratione terminus ad quem diuisibilis est: uel pro ultimo formæ quæ acquiritur, quo acquisito cessat motus, & sic est indiuisibilis, nam si esset diuisibilis, non esset simpliciter ultimum formæ, quoniam habet partes alias priores, & alias posteriores. quid autem sit huiusmodi ultimum, an gradus & pars aliqua formæ, an aliud quidpiam, posterius considerabimus.

*Pulchra
dubitatio.*

mus, nos loquimur hic de termino ad quē
priori modo, Aristot. autem in 6. Physic.
posteriori modos quocirca non est contra-
dictio. Ceterum hæc nostra sententia ha-
bet locum tantummodo in motu proprie
dicto, non autem in mutatione quæ dicitur
guitur a motu, qualis est generatio, & cor-
ruptio; nam cum talis mutatio fiat in-
stanti, forma indubitanter & tota simul
acquiritur.

*An termini motus debeant esse op-
positi inter se?*

QUESTIO. V.

Necessarium est terminos a quo, &
ad quem, esse inuicem oppositos.
Primo, quia Arist. & Physic. tex. 62.
& in 5. Physic. non semel ait omnem muta-
tionem esse in oppositis. Tum, idem fit
manifestum, facta inductione per omnes
species motus. Hoc etiam confirmatur ra-
tione: quia aut ambo termini sunt eiusdē
speciei, aut differunt specie, verum nō sunt
oppositi, sed (sicut vocant) disparati, ut li-
gnum, & lapis: non possunt esse inuis
speciei, nam sic in motu locali ambo essent vel
naturales, vel violenti; quare non esset ul-
la causa, cur ab uno fieret mutatio ad alte-
rum. Deinde, quia in motu unus abijci-
tur, alter acquiritur, quod non posset fie-
ri si ambo essent similes; nam terminus ad
quem qui introducitur ab agente, est simi-
lis agenti, ergo terminus a quo, qui eijci-
tur ab agente, erit et contrarius; si enim
ipse quoque agenti esset similis, nequa-
quam ab eo eijceretur; & corrumpetur.
Neque uero possunt esse termini disparati,
sic enim quodlibet fieret ex quolibet, ne-
que essent termini cumlibet mutationis
definiti: & uero non omnes agens potest
quemlibet terminum a quo corrumpere,
sicut nec quemlibet terminum ad quē pro-
ducere: relinquuntur igitur, ut debeant esse
oppositi. Sed cum oppositio sit quadru-
plex, videndum est, quænam insit in mo-
tu. Ac primum quidem, oppositio relati-
ua non pertinet ad motum, quia in rela-
tione per se non fit motus, ut postea dice-
mus: neque contradictoria, nam motus
exigit mobile cum aptitudine recipiendi

A terminum ad quem ipsius motus: contradi-
ctio autem, cum sit oppositio inter puram
negationem & affirmationem, id non de-
ponit. Quocirca 1. Physic. tex. 43. dicitur
album fieri ex non albo, non quolibet, sed
quod sit nigrum; & quia contradictio est
inter ens simpliciter, & non ens simpliciter,
ex non ente autē simpliciter nihil fit Phy-
sic, ideo motus respicit oppositionem con-
tradictoriam. De priuatiua autem oppo-
sitione, distinguendum est; nam uel est pu-
ra priuatio, & sic non pertinet ad motum,
sed ad mutationem; pura enim priuatio li-
cet sit in aliquo subiecto, tamen quia per
se non est aliquid positum, non potest
resistere agenti, quare in instanti abiicitur,
nec circa ipsam fit motus, sed mutatio in-
stantanea, ut patet in illuminatione; vel est
contrarium, quod respectu alterius con-
trarij dicitur priuatio, uel quia est imper-
fectius illo; uel quia includit absentiam
contrarij cum aptitudine subiecti, per quæ
duo constituitur ratio priuationis: & quia
talis oppositio priuatiua non differt a con-
trarietate, potest circa ipsam fieri mo-
tus; de qua loquens Aristot. 5. Physicor.
tex. 9. Priuatio, inquit ponatur contrarium.
C proprie igitur sola oppositio, quæ est in
contrarietate, pertinet ad motum proprie
dictum.

Sed hoc loco tres existunt dubitatio-
nes: Prima est, in creatione est oppositio
contradictoria, nam est mutatio a nō ente
simpliciter ad ens. Altera est, Aristot. 5.
Physic. tex. 7. & 2. lib. 6. tex. 91. scribere
generationem esse in contradictorijs. Ter-
tia est, ut fiat mutatio, tantum requiritur
ut subiectum non habeat formam, ad quā
debeat fieri mutatio, possit tamen eam ha-
bere, quare ad efficiendum motum suffi-
cit oppositio priuatiua. Ad hæc dubitatio-
nes breuiter, ita respondendum est: Ad
primam, conceditur antecedens, sed negat
consequentia, quia nos loquimur hic
de mutatione Physica, qualis non est crea-
tio, imo est æquiuocæ mutatio.

Ad 2. Arist. uel sumit ibi contradictio-
nem pro oppositione priuatiua; uel ap-
pellat contradictionem eam oppositionem,
quæ est in generatione & corruptione,
propterea quod fit quodammodo in-
ter non ens simpliciter, & ens simpliciter,
sumendo non ens simpliciter, non quidem
ipsum

*Explican-
tur tres du-
bitationes.*

ipsum nihil, sed quod non est ens in actū; & opponitur enti substantiali, sicut Aristot. tradit 5. Phis. tex. 8.

Ad 3. ut fiat mutatio simpliciter, quæ dicitur de mutatione instantanea & successiva, sufficit oppositio privativa, nō tamen, ut fiat motus proprie dictus, nam cum is debeat esse continuus & successivus, exigit aliquam resilientiam in subiecto, quocirca debet fieri inter contraria.

An terminus a quo, debeat specie differre termino ad quem?

QVAESTIO VI.

Debet semper terminus a quo distinguere specie a termino ad quem; nam si debent esse contrarij, ut proxime ante docuimus, oportet eos differre specie. Et hoc aperte confirmat Aristot. 1. de celo tex. 86. dicens omnem mutationem fieri semper inter ea, quæ differunt specie. Verum hæc differentia specifica in motu circulari non est secundum rem, sed secundum rationem; nam idem punctum est terminus a quo & ad quem, prout habet rationem principij & finis. In augmentatione quoque, non tam insigniter apparet talis differentia, sicut in alijs motibus. Nam minor & maior quantitas (inter hos enim terminos uersatur accretio) Mathematicè sumpta, non differunt specie; Physicè autem, & in ordine ad esse & operationes uidentis, & ut inchoant, atque terminant accretionis motum, specie quodammodo differunt, sicque de ipsis 1. lib. de celo tex. 86. sentit & scribit Aristot. Mutatio autem quæ fit ex minus albo ad magis album, dicitur fieri in eadem specie, quod tamen intelligendum est materialiter, non formaliter; talis enim mutatio per se non fit ex minus albo, ut album est, sed prout habet admixtum nigrum, nam, ut auctor est

Aristot. remissio formæ fit ob admixtionem contrarij.

Vide ipsum lib. 5.

Phis. tex.

19.

An obiectio termini a quo, & acquisitio termini ad quem sint unus motus numero?

QVAESTIO VII.

Cum in omni motu sint duo termini, unus a quo, qui abijcitur, alter ad quem qui acquiritur, meritò dubitatur, an obiectio illius & acquisitio huius, sint unus motus numero, an duo. Nam cum sint duo accidentia, quorum unum remittitur & corrumpitur, alterum intenditur & perficitur, videtur id non posse fieri per unum motum. Verumtamen dicendum est, utrumque comprehendendi uno motu. Etenim omnium motuum est eadem ratio, sed in motu locali & augmentatiōnis, palam est quòd decedere a termino a quo, & ire ad terminum ad quem, fit per eundem numero motum, ergo similiter continget in alijs. Et Aristot. in 5. Phis. tex. 7. ait omnem motum necessario fieri ex uno in aliud, & tex. 49. ait motum proprie dictum fieri ex uno contrario in aliud contrarium; & tex. 54. scribit omnem motum consistere in duobus subiectis, hoc est terminis positius & contrarijs. At si v. g. in calefactione aquæ, acquisitio caloris esset unus motus, & abiectio frigoris alter, neuter fieret inter duos terminos contrarios, neque esset mutatio ex uno in aliud. Postea, Aristoteles 5. Phis. tex. 4. & 48. inquit motum magis denominari a termino ad quem, quam a termino a quo, quia terminus a quo abijcitur per motum, terminus autem ad quem acquiritur: ergo supponit Aristot. abiectionem termini a quo & acquisitionem termini ad quem fieri per eundem motum. Præterea in 4. Phis. tex. 117. & 128. ait omnem motum esse remotionem & corruptionem alicuius a subiecto; quod verum non esset, si acquisitio termini ad quem esset alius motus ab expulsiōe termini a quo; ille enim nihil remoueret a subiecto, sed tantum acquireret. Deinde, in aqua remissio frigoris & acquisitio caloris, fit ab eodem numero agente, hoc est igne, per eandem calefactionem, per quam simul producitur calor

Multis argumentis probatur, ejectionem termini a quo & inductionem ad quem, non esse duos motus.

calor & corrumpitur frigus, ergo est unus motus numero. Ad hæc, si remissio frigoris differt in ratione motus ab acquisitione caloris, ergo vel talis remissio erit mutatio, vel erit motus proprie dictus; non mutatio, quia talis fit in instanti, & est in non habentibus contrarium, & si remissio frigoris esset mutatio, etiam acquisitio caloris esset mutatio & non motus, oppositorum enim eadem ratio est, sic etiam probat Aristot. tex. 8. lib. 5. Physi. corruptionem non esse motum, quia opponitur generationi quæ non est motus. Neque enim expulsio termini a quo potest appellari motus, nam omnis motus fit inter duos terminos positos contrarios, quod in remissione frigoris præcise sumpta, non reperitur; nam ea tendit ad esse formæ, ad eundem non esse. Quid pluribus opus est? Aristoteles hoc aperte docet 5. Physi. tex. 47. scribens his verbis. [Est autem qui ex contrario, ei qui est in contrariis non contrarius, ut qui est ex sanitate ei qui est in ægitudine; idem enim, & unus est, esse tamen non idem est ipsis, sicut non idem est ex sanitate mutari, & in ægitudine.] Argumentum autem initio propositum, nihil valet; nam licet duo sint accidentia terminus a quo & terminus ad quem, non ideo tamen fit, ut sint duo motus illius abiectionis & huius inductio. Tunc enim duo accidentia constituunt duos motus, cum ambo se habent, ut termini ad quos: quod secus est hic, nam unum habet se ut terminus a quo, alterum ut terminus ad quem; & acquisitio unius, per se primo fit, & intenditur principaliter ab agente, corruptio autem alterius, secundario & quasi ex accidenti.

*Ab utro termino sumenda sit
Unitas motus.*

QUÆSTIO VIII.

Cum triplex sit unitas, generica, specifica, & numerica, de generica conflat eam sumi a termino ad quem, dicente Aristot. lib. 5. Physi. tex. 31. eos motus esse unius generis qui versantur in eadem categoria, qui autem pertinent ad diversas categorias distinguuntur genere, & tex.

A 35. perspicue docet unitatem genericam motus ab eo sumi ad quod fit motus. Unitas autem specifica, non potest sumi a termino a quo; contingit enim motus unius speciei procedere a terminis differentibus specie, ut dealbatio quæ fit ex nigro & quæ ex viridi: similiter aer moveri potest ad suum locum ex centro terre & ex concavo lunæ. Deinde, potest esse terminus a quo unus & idem, cum tamen motus qui ab eo sunt, differant specie, ut motus æris ad suum locum & item ignis ad suum, specie differunt, possunt tamen ambo fieri a centro mundi tanquam a termino a quo.

B Ergo unitas specifica sumenda erit a termino ad quem. Cuius signum est, quod omnes motus habent denominationem suam a termino ad quem, & ratio est, quia motus se idem est cum termino ad quem, & per se ordinatur ad illum; & hoc idem aperte docet nos Aristot. lib. 5. Physi. tex. 31. & 35.

Sed occurrunt aliquæ dubitationes. Prima, terminus ad quem nondum est, ergo motus non potest accipere ab eo unitatem suam specificam. II. Ad eundem terminum potest moveri aliquid per lineam rectam ut per cordam, aliud vero per circumferentiam, ut per arcum, qui motus tamen differunt specie. III. Ad eundem terminum per idem spatium potest moveri unum animal reptando, aliud ingrediendo, aliud volando, cum tamen hi motus differant specie. IIII. A concavo lunæ ad centrum moveatur terra, moveatur item ignis; hi motus specie differunt, quia unus est violentus alter naturalis, moveri namque deorsum sicut est naturale terræ, non igni est violentum; spatium tamen idem est, & ambo termini a quo, & ad quem sunt idem.

D V. Mutatio ex albo in viridem colorem, & mutatio in rubrum etiam ex albo, communiter existimantur differre specie, cum tamen termini ad quos non differant; nam mutatio ex albo ad viride fit tanquam ad nigrum, quo participat viride aliquo modo: similiter mutatio ex albo ad rubrum, ad ipsum fit tanquam ad nigrum, ut docet Aristot. 5. Physi. tex. 6. & 52. ergo ambæ mutationes sunt respectu eiusdem termini ad quem.

Verum ad hæc facile responderi potest hoc modo. Ad primam, cum est motus,

*Ponuntur
quinque
obiectiones.*

*Soluntur
obiectiones.*

tus, terminus ad quem partim est, partim non est; quia partim est acquisitus, partim est acquirendus. Quin etiam totus quodam modo est, non in actu perfecto, & completo, sed in fieri. Adde quod id quod non est, potest esse & habere se ut finis, potest dare nomen, & rationem specificam ipsi, quæ per se ordinantur ad illum; ut patet in omnibus potentijs & instrumentis quæ specificantur per actus ad quos ordinantur: atque hoc manifestum est ex ipsis quæ supra lib. 8. de Causitate finis disputauimus. Ad 2. Quamuis extremum utriusque motus uideatur esse idem, tamen id in quo fit motus, & quod per motum acquiritur, non est idem; nam siue quod acquiritur per motum localem sit spatium, siue sit ubi, constat hæc diuersa esse in motu per circulum, & per spatium rectum. adde, quod per accidens esse ut quod mouetur per circulum insitit & quiescat in aliquo puncto illius circuli, nam secundum rationem circuli, siuapte natura aptum esse ferri moueri ab eodem puncto ad idem punctum. Ad 3. & 4. Motus considerari potest, uel ut motus est; uel ut est naturalis, aut uiolentus; uel secundum modum quo fit; si priori modo consideretur, omnes motus, qui sunt inter eosdem terminos, sunt eiusdem speciei: si autem posteriori modo, motus ignis & terræ ad centrum, speciem differunt, quia unus fit naturaliter ad centrum, alter uiolenter. Similiter motus rependi, ambulandi, & uolandi, non differunt ut motus sunt, sed secundum modum, quo fiunt; proprium, & naturale unicuique generi animantium. Aliud igitur est considerare motus aliquos uniuersæ ac simpliciter ut motus sunt, & aliud ut sunt tales motus, nimirum uel ratione principij effectiui, uel ratione modi quo fiunt.

Ad 5. De medijs qualitatibus speciem differant ab extremis nec ne; non satis liquet. Etenim Auerroes 5. Physic. comment. 6. & 52. uideat sentire extrema esse in medijs actus, non quidem perfecto, sed remisso & imperfecto; non aliter quam sunt in eo quod est tepidum, frigus, & calor. Opinatur etiam ad album fieri mutationem ex rubro aut uiridi, similiter ut fit ex minus albo cum quo est permixtum nigrum. His consequens est, rubrum &

uiride non distingui specie ab albo, ueluti nec minus album specie differt ab eo quod est perfecte album. In lib. autem 4. de Cælo comment. 26. statuit duplex medium; unum quod dicitur medium per comparationem, quia nimirum comparatum utriusque extremo, habet cum utroque similitudinem quandam atque conuenientiam: hoc modo aer dicitur medium inter ignem & terram; quippe qui grauis sit comparatione ignis, leuis autem, terræ comparatus. Atque huiusmodi medium, est quiddam simplex & specie diuersum ab extremis. Alterum medium uocatur per compositionem, quod est mixtum & temperatum ex ipsis extremis quæ in eo actu sed imperfecte insunt. Et medium huius generis non est forma simplex, sed ex ipsis extremis constat quiddam atque concretum, nec ab utroque extremo specie, sed tantummodo secundum magis & minus differens. Atque hoc modo uiride est medium inter album & nigrum. Nequis autem de opinione Auerrois dubitandi locus cuiquam reliquus esset, is libro 10. Metaphysic. comment. 23. explicatissimis uerbis sententiam suam aperuit, scribens medias qualitates non distingui specie ab extremis, sed tantum differre ab illis secundum magis & minus. Nec id modo ait, sed etiam probat eo argumento, quod cum ab uno extremo non fiat mutatio ad alterum extremum, ut ab albo ad nigrum, nisi per media quæ inter utrumque extremum interiacent, si media specie differrent ab extremis, nunquam posset fieri motus unius speciei, nec continuus ab uno extremo ad alterum extremum; frequenter enim propter uarias mediarum qualitatum species, interrumpetur.

Nec in motu continuo qui fit inter duo extrema contraria, esset ipsum (inter) ad quod necesse est prius perueniri quam ad extremum, ut docet Aristot. libro 5. Physic. text. 22.

Atque hæc quidem ex sensu Auerrois dicta sunt. Cuius sententia suffragari uideatur Aristoteles, scribens 1. Physic. text. 47. & lib. 10. Metaphysic. text. 23. Media componi ex ipsis extremis; & affirmans 5. Physic. text. 6. & 52. mutationes que fiunt a medijs ad extrema, fieri tanquam ab extre-

Videtur Aristot. idem sentire quod Auerroes.

*Pulchra de
spuatio, à
colores me
dij specie
differunt ab
extremis.*

Op. Auerrois.

mo ad extremum, quoniam medium est quodammodo utrumque extremum. In lib. autem Physic. 6. text. 32. aperte docet, quod mutatur ex albo in nigrum, id non cum primum discedit ab albo, iam esse in nigro; prius enim esse in fusco & per hoc postea ad nigrum pervenire. Ex quo licet concludere, fuscum specie non distinguui ab albo & nigro; alioquin, si specie differret, nunquam ex albo in nigrum fieri posset motus unius speciei & continuus, sed propter mediorum colorum varias species quas necessarii pertransfret, semper esset interruptus. Ergo secundum hanc opinionem, mutatio ex albo in nigrum, non differt specie ab ea quæ fit ex albo in viride, uel rubrum, uel alium quemvis colorem medium; quod tamen in quinta dubitatione, tanquam certum & concessum ab omnibus, sumptum & positum fuit.

Opin. communis.

Altera opinio est, quam plerique omnes Philosophi ac Theologi sequuntur, medias qualitates specie distingui ab extremis; nec has esse in illis actu & formaliter, sed tantum uirtute; & propter similitudinem atque continenciam quam mediz habent cum extremis, dicuntur illæ ex his componi. Cum igitur ex nigro fit mutatio in viride, dicitur fieri quodammodo in album, quia viride habet continenciam quandam cum albo, propter quam viride quodammodo est contrarium nigro; & quia mutatio non fit nisi ubi est contrarietas, idcirco Aristot. ait ex nigro mutationem fieri in viride ea ratione ut est quodammodo album, quoniam hæc ratione est quodammodo contrarium nigro; per se autem, & ut loquuntur formaliter, seu actu, viride nihil habet in se nigredinis & albedinis, & ab utroque colore differt specie.

Themist. et Simplicius sequuntur prioræ sententiam.

Atque hæc quidem a magnis Philosophis, de præsentis quæstione in utramque partem, satis acute ac probabiliter disputantur. Ego priorem sententiam, si falsam & improbabilem dixerò planè mentiar. Præsertim cum in ea quoque Themistius & Simplicius fuisse sciam: quippe qui explanando text. 6. lib. 5. Physic. haud obsecris uerbis docent medios colores, mixtos & compositos esse ex colorib. extremis, qui in ipsis insunt: non aliter, quam

id quod est tepidum (hoc enim ipsi utuntur exemplo) mixtum & concretum est ex calore & frigore. Constat autem, tepidum non differre specie a frigido & calido, cum nihil aliud sit tepidum, quam frigidum & calidum simul & remisse. Addunt præterea illi, ex nigro fieri mutationem in viride, non ea ratione, ut est viride, sed propter albedinem, quæ aliqua ex parte in eo, quod est viride, continetur. Videmus etiam pictores, partim extremorum, partim mediorum colorum certa quadam permixtione, & temperatione, alios colores medios efficere. Quis autè credat, novas colorum species, tanta facilitate sic ab illis confici? Ergo, licet (ut dixi) priorem sententiam non reprobem, ad posteriorem tamen, quæ inter qualitates medias & extremas differentiam ponit specificam, sum equidem aliquanto propensior. Fit enim mihi uero simillimum, qualitates medias esse formas & qualitates simplices, easque habere proprias ac peculiarias causas, proprietates, & effectus: quamobrem necessario distinguuntur ab extremis.

Sententia Aulorum.

Si enim constant, ex sola mixtione extremorum qualitatibus, nec ab illis differunt nisi secundum magis & minus, ergo viride non magis differret a nigro & albo, quam ab his differunt minus album & minus nigrum: at quis ita sentiat, cum id uel oculorum iudicio, aperte redarguatur? Iam utro si colores medij non specie, sed tantummodo secundum magis & minus differunt ab extremis, & ex illorum mixtione constantur, ergo quotiescunque ex nigro perfecta fit mutatio in album, oporteret omnes intermedias colorum species procreari & apparere; quod falsum esse, mutationes quas in eiusmodi coloribus, cum ab arte, tum a natura quotidie fieri videmus, manifestè declarant.

Sed cur (nam & hoc querit aliquis) Aristoteles & Peripatetici aiunt, colores medios componi ex coloribus extremis? An id non est intelligendum de compositione Physica? sed de Metaphysica, quæ in eo consistit, quod colores medij habent similitudinem, & continenciam cum extremis. Nam & animam rationalem, quæ est simplex substantia, Philosophi aiunt esse formam quandam in

Cur colores medij dicantur componi ex coloribus extremis.

ter naturam materialem, & immaterialem quodammodo mediam, & ex utraque compositam: quoniam est utriusque similis & particeps. An potius compositio mediorum colorum referenda est, non ad colores extremos, sed ad eorum causas? Causæ autem colorum sunt (vt innuit Alexand. 1. lib. Natural. questionum capit. 2.) lux, perspicuitas, & opacitas: lux & perspicuitas in mixtione, cum priuatione opacitatis, est causa albedinis; Opacitas cum priuatione, vel certe cum perexigua perspicuitatis & lucis admixtione, est causa nigredinis. Ex illis tribus variè mixtis inuicem, atque certa quadam ratione temperatis, medijs colores existunt. An potius id referri debet ad colorum effectus? Album omnino disgregat visum, nigrum omnino cum congregat, vtrumque nimis ac præter modum oculorum sensum afficit; quamobrem eum offendit ac lædit; omni namque sensui, quoniam is in moderate & temperata quadam ratione consistit, omnis rerum quæ sentiuntur exuperantia, molesta & noxia est. At viride, purpureum, cæruleum, alijsque colores medijs, partim congregant, partim disgregant visum, & modice ac temperatè sensum afficiunt. Ex quo fit, vt non modo, non offendant; sed & inuent, atque oblectent aspectum. Verum de hac questione, quæ nunc nobis raptim cursimque dicta sunt, et lectori hoc loco, satis esse debent. quæ nos, licet obiter, & quasi per transennam, explicare tamen voluimus, vt rem per se ob sensum: nec satis adhuc explicatam, & sanè scitu admodum dignam, aliquantulum tractatione nostra illustraremus. Nunc meminimus (quod libet hic adiungere,) idè quod nos de medijs coloribus sentimus, ipsum etiam Auerr. in 6. Physic. comm. 32. & 3. Meteor. com. ult. sentire.

Deinceps sequitur, vt de unitate numerali motus, vnde ea petenda sit, doceamus. Ad constituendam unitatem numeralem motus, tria (vt ait Aristot. 5. Physic. tex. 35.) necesse est concurrere, vnum numero mobile: vnum numero terminum ad quem; tempus item vnum numero atque continuum: Et enim motus est accidens; est uia ad terminum ad quem a quo re nõ differt, est denique ens successiuum. Quia motus est accidens, non potest is esse vnus nume-

ro nisi subiectum etiam in quo inhaeret, hoc est ipsum mobile, fuerit vnus numero. Si autem motus est uia ad terminum ad quem, nec re differt ab ipso, qui potest esse vnus numero, si terminus ad quem vnus numero non fuerit? Quod si motus est ens successiuum, ergo non potest esse vnus numero nisi etiam fuerit continuus; continuatio autem motus cognoscitur & iudicatur ex tempore; eum namque motum iudicamus esse continuu, quem cognoscimus, toto tempore quo durat, nunquam fuisse interruptum.

Verum hoc loco nonnullæ dubitationes existunt. Prima, præter tria supra dicta quæ concurrunt ad unitatem numeralem motus; etiam necesse est terminum a quo esse vnus numero. Non enim potest vnus numero motus, ex diuersis numero terminis simul procedere.

II. Aristot. 8. Physic. tex. 49. & 82. perspicue & affirmate docet, motum vnum numero atque continuum esse non posse, nisi mouens etiam fuerit vnus numero; ergo præter illa tria opus quoque est unitate numerali motoris.

III. Si canis ex turri cadens, medio in lapsu moriatur, erit vnus numero motus canis uiuentis, & mortui a turri usque ad terram, quia est continuus; ridiculum enim esset dicere canem in medio aere, postea quam occidit, aliquanto tempore quiescisse, quia hoc est contra naturam grauis: nec potest reddi causa, quare si potuit aliquanto tempore quiescere, deinde moueri cœperit, ac non potius toto reliquo tempore quiescerit. Hic igitur est vnus motus numero, tamen subiectum non est idem numero, canis enim uiuus & mortuus non est idem numero.

III. Si in alteratione acquiritur semper alia & alia pars formæ, ergo non potest esse idem numero terminus ad quem totius alterationis.

V. Motus est prior tempore; quippe cū tempus sit passio motus, vt dicitur 12. Metaph. tex. 29. ergo unitas motus nõ pendet a tempore, prius enim nõ pedit a posteriori.

Sed ad hæc argumenta sic respondendū est. Ad Primum, Arist. prætermisit terminum a quo, vel quia certū est, si motus sit vnus, & terminus ad quem vnus, terminus etiam a quo necessario fore vnus, cum sit

oppo-

Quinq; dubitationes.

Tria cōcurrunt ad unitatem numeralē motus.

oppositus illi; vel quia, cum terminus a quo abijciatur per motum. Aristot. in declaranda unitate, & contrarietate motus, videtur eum despesisse. Ad 2. Verum est unitatem motus etiam pendere a motore; tum quia motus dependet in esse & fieri a mouentem quia definitur esse actus mouentis in mobili: sed quia nondum Aristot. ostenderat omne quod mouetur necessario moueri ab alio, & omnem motum egerere mouente, quod demonstrabit ipse tum in 7. tum in 8. Physi. ideo in 5. libro Physic. non fecit mentionem motoris, ne uideretur uti rebus obscuris; & necdum demonstratis. Nec ignoro quosdam dissentire Aristoteli, negantes unitatem motus pendere a mouente; ut patet, cum eadem nauis trahitur a multis hominibus, & idem calefit a multis ignibus: alios uero arbitrari, dictum Aristot. tantum esse uerum in motu circulari, qui non solum est unus numero & continuus, sed etiam uniformis & semper sui similis, in alijs autem minime. sed prior solutio satisfacit presentis dubitationi, tota autem hęc cõtrouersia alio loco discutienda est. Ad 3. Secundum opinionem eorum qui ponunt tantum unam formam in uno composito, respondendum est; motum illius canis uiuentis & motum non esse unum motum continuũ, sed duos motus qui se habent deinceps seu consequenter, qui copulantur illo instanti, in quo corrumpitur forma canis & inducitur forma cadaveris: nam in illo instanti non est alius canis & incipit esse cadaver; & immediate ante illud instans fuit motus canis, immediate autem post idem instans, erit motus cadaveris: quare inter illos duos motus non intercipitur vllum tempus, sed tantum intercedit unum instans, nec potest dici illud corpus aliquo tempore quiescere. Secundum autem opinioem Auerrois, cui nos in hac parte assentimur, cum motus deorsum illius canis non fiat ratione anime, sed terrę, quę est in ipso (sunt enim elementa actu in mixto) quia eadem terra manet in cane & caduere: ideo idem numero motus continuatur, manente eodem subiecto, quod non est canis sed materia terrę quę erat in ipso. Ad 4. Quamuis per alterationem acquirantur diuersę partes formę, tamen tum quoniam acquiruntur uno continuo fluxu,

tum quia ex illis multis partibus seu gradibus fit una numerosa forma perfecta, ideo terminus alterationis censetur esse unus numero. Ad 5. Verum est unitatem motus per se non pendere a tempore, tamen quia motum fuisse continuum, & non interruptum non potest cognosci a nobis, nisi ex relaxatione ad tempus, ideo tempus adhibetur ad constituendam unitatem numeralem motus.

Vnde petenda sit contrarietas

Motuum?

QVAESTIO IX.

MOTUI aduerfantur & motus & quies: ille ut quiddam contrarium, hęc autem ut priuatio eius. Vnde autem sumenda sit contrarietas motuum, manifestum est ex precedenti quaestione. nam si ratio, & unitas motus sumitur a termino ad quem, ab eodem quoque sumetur distinctio, & contrarietas. Quoniam igitur motus fit ex uno in aliud, perfecta contrarietas existet cum ambo termini unius motus erunt contrarij ambobus alteris uterque utriusque: ut patet in calefactione, & frigeactione. Et ratio est, quia tunc in uno motu, unus terminus abijciatur, in altero uero idem acquiritur, & contra unus acquiritur, & idem in alio motu perditur. Præterea, si frigus est contrarium calori, ergo frigeactio calefactioni, nam illa re idem est cum frigore, hęc autem cum calore. Quies autem opponitur motui, non quælibet cuiuslibet, sed quies in aliquo opponitur motui ex illo, nam aliquid habere, & perdere illud, opponuntur inter se. per quietem autem in aliquo, habetur illud, per motum uero abijciatur quies autem in aliquo, non opponitur motui qui fit ad illud, quia talis quies est finis illius motus, & perfectio, propter quam fit motus. Rursus quies in terminis contrarijs opponuntur inter se, ut quies in frigore, & quies in calore; tum quia sunt priuationes motuum contrariorum eorumque termini, nempe

*An si canis
ex turri ca
dens medio
i lapsu mo
riatur, sit
motus eius
uiuentis &
mortui idē
numero &
continuus.*

pe calefactionis, & frigefactionis; tum quia re idem sunt cum ipsis terminis. idē enim est quies in calore atque calor acquisitus perfectus.

Sed circa hæc occurrunt nonnullæ dubitationes. prima, motus ignis & terræ deorsum sunt contrarij, quia unus est uiolentus, alter naturalis, tamen utriusque terminus, tam a quo quam ad quē est idem; fingamus enim utrumque corpus moveri a concavo lunæ vsque ad centrum. II. Motus aeris a centro ad suum locum, & ex concavo lunæ ad eundem locum, partim uidentur esse contrarij, quia vnus est ascensus, alter descensus, vnus fit sursum, alter deorsum: partim vero minime, quoniam ambo sunt naturales aeri. III. Motui circulari, neque opponitur motus, ut dicitur in 1. de Cælo textu 24. neque opponitur quies, quia est perpetuus: ergo non omni motui opponitur vel motus vel quies. IIII. Priuatio in termino a quo inchoat motum, priuatio autem in termino ad quē priuatur motum, ergo magis hæc aduersatur motui quam illa.

Sed ad hæc ita respondemus. Ad primum. Illi motus, in ratione communi motus non sunt contrarij, sed opponuntur quatenus vnus est naturalis, alter uiolentus. Itaque contrarietas motus simpliciter, attenditur penes terminum ad quem, quatenus uero est naturalis, aut uiolentus, ex principio effectiue sumitur; nam motus qui fit a principio intinseco rei, est naturalis, qui uero fit omnino ab extrinseco, contra inclinationem mobilis, est uiolentus. Ad 2. Illi duo motus aeris, nullo modo sunt contrarij secundum rationem: motus naturalis & uiolētī; tam naturale enim est aeri ferri ad suum locum ex alio loco inferiori, quam ex alio superiori: in ratione autem communi motus, non sunt contrarij simpliciter; nam ascensus & descensus opponuntur cum sunt per idem numero spatium, quod hic non fit; similiter motus qui fit sursum, simpliciter opponitur motui qui fit deorsum simpliciter; at locus aeris, cum fit medius, neque est simpliciter sursum, neque simpliciter deorsum, sed tantum secundum quid, & respectiue; nam respectu concavi lunæ, est deorsum; respectu autem centri, est sursum. Sicuti mutatio ex albo in uiri-

A de & mutatio ex nigro in uiride non sunt inter se contrariæ simpliciter, quamuis uiride fit album secundum quid respectu nigri, & fit nigrum respectu albi. Ad 3. Aliud esse loqui de motu in communi ut motus est, aliud autem de motu, ut est circularis & ut est motus cæli: motus enim ut motus est, potest habere contrarium motum, & potest habere oppositam quietem, quamuis hoc repugnet motui circulari, quatenus est motus naturalis cæli, cui repugnat quiescere. Quocirca Auerroes 1. libro de Cælo comm. 32. ait motum circularem, secundum naturam, non habere contrarium, secundum autem imaginationem, habere posse: nam imaginari possumus duos motus circulares super eisdem polos idemque centum ad partes contrarias, qui essent contrarij, quoniam impedirent se ac destruerent, quamobrem natura eos non facit, quoniam uel uterque, uel certe alteruter, esset ociosus: nam si uiribus pares essent, se inuicem impedirent & neuter perfecti posset: si alter esset potentior, is impediret alterum, nec succret eum conficere & absolui. Hæc secundum Auerroem, uel aliter responderi potest.

B Ari-
C stoteli. hic præcipue loqui de motu recto, nam circulari, quæcunque traduntur his libris, uix conueniunt nisi forte secundum quid & per quamdam accommodationem. Ad 4. Duplex est priuatio, una quæ continet absentiam formæ futuræ, altera, quæ habet absentiam formæ præsentis: quatenus erat fluens, in motu & in fieri: priori modo, quies in termino a quo, est priuatio motus qui fit ex illo; posteriori autem modo, quies in termino ad quem, est priuatio motus, qui fit ad ipsum; dicitur autem motui magis opponi illam quam hæc, tum quoniam illa abijcit per motum, hæc autem acquiritur; nam quia quies in termino a quo, re idem est cum ipso; similiter motus cum termino ad quem; & quia hi termini opponuntur, ideo talis quies & motus eandem opponuntur. Motus autem ad terminum ad quem, & quies in ipso termino re sunt idem inter se & cum ipso termino ad quem: nam prout forma est in fieri, dicitur motus, prout est iam facta & acquisita, dicitur quiescens & ipsa quies. Sed

quia in hac disputatione, quam de termino motus adhuc tractauimus, sepe diximus, & quasi certum sumptimus, motu re non distingui a termino ad quem, an ita sit disputandum atque iudicandum sit.

An Motus re differat a termino ad quem?

QVAESTIO X.

Opi. & argumenta eo vñ qui tenent motu esse re quã piã diuersam a termino ad quem.

Opinio est Aureoli, Pauli Veneti, & multorum, motum esse re diuersum a termino ad quem qui requiritur per motum; vt calefactionem a calore: quæ confirmatur his rationibus, primo, illa differunt re, quorum vnum potest esse sine altero, & multo magis quando cum vnum est, alterum non est nec esse potest: sed ita se habet motus & terminus ad quẽ; nam cum est motus, nondum est terminus ad quem, & quando est terminus ad quẽ, iam non est amplius motus, ergo differunt secundum rem. II. De eadem re nõ possunt verificari prædicata contradictoria, sed motui, & termino ad quẽ conueniunt prædicata contradictoria, ergo differunt re: probatur minor, nam motus est ens successiuus, non habens partes simul, ut calefactio, calor autem est ens permanens: illa non est per se in prædicamento, hic autem est per se; per illam acquiritur calor, at per calorem non acquiritur calor; illa terminatur ad calorem, at calor non terminatur ad calorem. III. Proprietates motus, non conueniunt termino ad quem; nam motus est continuus, & velox vel tardus, distinguitur per mutata esse, cuius nulla pars est præsens præter quiddam indiuisibile; hæc autem omnia non possunt conuenire termino ad quem, vt per se clarum est. IIII. In motu locali, non est idem motus & terminus ad quem: nam motus est in mobili, quod autem acquiritur per motum localem est spatium seu locus, qui non est in mobili; quare similiter sentiendum est de alij motibus.

Altera sententia probabilior, motum re idem esse atque id quod per motum acquiritur, ratione tamen differre ab eo. Forma enim v. g. calor, dupliciter considerari

potest, vel per se, vt est qualitas quædam permanens, & sic differt a motu; vel vt est forma quædam fluens (& vt ita loquar) fiens, de nouo exiens ab agente in passum, vel potius ex potentia materię in actum, non simul obtinens esse, sed accipiens illud continue atque successiuẽ, huiusmodi formam dicimus nihil aliud esse quã motu. Itaque in motu duo consideranda sunt, vñ tanquam materiale, quod est ipsa forma, aliterum quasi formale, quod est continue fieri, seu fluere, & continenter tendere ab imperfecto ad perfectum.

A potest, vel per se, vt est qualitas quædam permanens, & sic differt a motu; vel vt est forma quædam fluens (& vt ita loquar) fiens, de nouo exiens ab agente in passum, vel potius ex potentia materię in actum, non simul obtinens esse, sed accipiens illud continue atque successiuẽ, huiusmodi formam dicimus nihil aliud esse quã motu. Itaque in motu duo consideranda sunt, vñ tanquam materiale, quod est ipsa forma, aliterum quasi formale, quod est continue fieri, seu fluere, & continenter tendere ab imperfecto ad perfectum.

sed vñe itã tũ distingui a termino ad quem.

B Atque hæc posita distinctione, funditus conueniunt argumenta contraria. Primum enim argumentum nihil ualet, tum quia illud axiomã (ea re distingui, quorum unum potest esse sine alio) falsum est, vt patet in materia & priuatione, in quantitate & figura, in fundamentõ & relatione: tum etiam, quia forma, ut est fiens & per motu fluens, non potest esse sine motu, nec motus sine ipsa. Secundum autem, pari facilitate dissoluitur, nam de motu & forma enunciantur prædicata contradictoria eã ratione, vt differunt secundum rationem; quæ enim conueniunt motui non conueniunt formæ, ut forma est: tamen illa omnia conueniunt formæ ut est in fieri. Idem respondendum est ad tertium argumentum, nam esse continuum & velox, uel tardum, licet non conueniat formæ, ut res quædam permanens est, tamen conueniunt illi, ut est fiens. Ad 4. dicendum est, id quod intrinsecè, & forma liter acquiritur per motum localem esse spatium, aut locum, sed ubi, quod subiectiuè est in mobili; quare motus localis secundum rem, neque differt a mobili, neque ab ubi, nihil enim aliud est, quã mobile habens continue aliud, & aliud ubi.

Solutio argumentorũ priorũ sententia.

D Sed resutatũ contrarij argumentis, adducenda sunt ea, quæ ualeant ad corroborandam sententiam nostram. Primo, hæc sententiam tenet comm. 3. Phys. comm. 4. & quinto Phys. comm. 9. & D. Thom. 11. Metaph. summa 4. c. primo, eamque inuuit Arist. in tertio Phys. tex. 4. his uerbis. [Motus non est præter res ad quas est motus.] Deinde, Arist. inquit 3. & 8. libro Phys. motum esse quiddam mixtum ex potentia & actu, & esse actum imperfectum, qui continue perficitur, & in 5. Physic. ait motum ad aliquem terminum perfici per quietem, quæ

Motum re non distingui a termino ad quẽ probatur sententiam arguuntis.

quæ est in illo; hæc inquam dicta Aristot. non possunt recte intelligi, aut exponi, nisi ponatur motus idem esse ac terminus. Preterea, si calefactio est res differens a calore qui producitur; cum ipsa habeat esse post non esse, ipsa quoque producta erit, quare vel per se ipsam, quod est impossibile, vel per alium motum, & sic progressus fiet in infinitum. Tum, si calefactio producatur, debet autem produci, cum sit res quædam transiens a non esse ad esse, utique produci per calefactionem, nam produceretur ab igne: ignis autem, ut calidus est, non igitur nisi per calefactionem; erunt igitur dux calefactiones, una, per quam producitur calor in aqua, altera; per quam producitur ista calefactio; quare erunt etiam duo calores, non potest enim calefactio separari a calore; quæ quàm sint absurda nemo est qui non videat. Postea, si motus localis producitur, ergo vel per alium motum localem, quod est impossibile; tum quia incurritur in infinitatem; tum quia motus localis per se non habet vim producendi quicquam: aut per alium motum vel generationis vel alterationis, ex quo fieret ut motus localis per se posterior esset generationi, vel alteratione; quod est contra Aristot. in 8. Physic. ubi multis argumentis probat motum localem omni modo esse priorem cæteris motibus. Adhæc, si calefactio res differat a calore; aut ista duo differunt numero, aut specie; non numero tantum, cum quia duo accidentia solo numero differantia non possunt simul esse in eodem subiecto; & tã calefactio aquæ quàm calor qui per calefactionem aquæ producitur subiectivè sunt in aqua; tum quia unus est ens permanens, alterum vero successivum: neque specie, nam qui possunt specie distinguuntur ambo producuntur ab eodem numero igne; & per idẽ numero principium,

A nempe calorem qui est in igne. Postremo, ita se habet potentia calefactum quæ est in igne ad calefactionem, sicut calor qui est in igne ad calorem productum; ergo secundum permutatam proportionem, sicut se habet potentia calefactiva ad calorem, qui est in igne; ita calefactio ad calorem, qui producitur; sed potentia calefactiva ignis non differt secundum rem a calore eius, ergo neque calefactio differet secundum rem a calore qui producitur: quod autem potentia calefactiva non differat secundum rem a calore qui est in igne, sic ostenditur; nam id per quod ignis calefacit, & potest facere, est calor; sed id, per quod ignis calefacit, aut potest calefacere, est potentia calefactiva: ergo potentia calefactiva, & calor sunt idem. Deinde, si hæc differunt secundum rem, ergo cogitemus unum remoueri ab altero, sit ergo calor sine potentia calefactiva, tum ignis, & poterit calefacere, & non poterit; poterit, quia habebit calorem, non poterit, quia non habebit potentiam calefactivam; idem accidit, si remoueamus calorem ab igne, & relinquamus potentiam calefactivam.

C Ex his igitur perspicuum est, motum non re, sed tantum ratione distingui a termino ad quem. Intelligo autem hic per terminum ad quem, non extremum forme, sed totam ipsam formam, quæ acquiritur ab initio motus usque ad finem; neque formam, prout est acquisita, vel acquirenda, sed prout est in fieri continue redens ab eo quod est acquisitum ad id quod restat acquirendum. Sed de natura motus eius, quæ terminis, hæc tenes sit in hoc decimotertio libro disputatum.

Finis Tertijdecimi Libri.

DE VARIETATE ET DIVISIONIBVS MOTVS

LIBER DECIMVS QVARTVS.

QUID sit motus, & quidquid ad propriam eius rationem atque naturam constitutendam pertinet, præcedenti libro fuit explicatum. Deinceps, agendum est de varietate & diuisionibus motus. Tres autem sunt principes diuisiones motus: Vna qua motus diuiditur in suas uelut species, hoc est in generationem & corruptionem, in accretionem & decretionem, in alterationem, & in motum localem: Altera qua motus diuiditur in naturalem motum atque uiolentum: Tertia qua motus, ea ratione ut est continuus, diuiditur in partes suas, quas uocant, quantitatis. Has diuisiones motus hoc libro contemplari & pertractare uolumus. Sed a prima diuisione motus in suas species exorsis, quarum sint veræ species motus proprie dicti, diligenter inuestigemus.

Generationem & corruptionem, non esse motus proprie dictos.

C A P. I.

VT colligamus ueras species motus, quoniam is necessario fit in aliqua categoria, perlustrandæ ac excutiendæ sunt omnes categoriæ, & de unaquaque querendum sigillatim, an possit in ea fieri motus nec ne. Et quia substantia est prima omnium, generatio autem & corruptio mutationes sunt ad hanc; uidendum est, an hæc

B mutationes sint motus. Arist. 5. Physicæ, 8. 10. 5. 1. Auer. 4. Physicæ, com. 129. 5. Physicæ, com. 8. & 21. & 6. Physicæ, com. 32. & 59. negant generationem esse verum motum. Idem sentiunt omnes expositores Arist. ut uidere licet 5. Physicæ, sup. tex. 8. Rationes Aristotelis sunt tres, prima, omne quod mouetur est ens in actu, sed quod generatur non est ens in actu, tum quia quod generatur nondum est, tum etiam quod materia, quæ est subiectum generationis est ens in potentia, ergo quod generatur non mouetur, nec generatio est motus. II. Quod mouetur est in loco, sed quod generatur cum sit nõ ens, non potest esse in loco, ergo &c. III. Omnis motus est inter contraria, sed substantiæ nihil est contrarium, ergo in ipsa non potest fieri motus proprie dictus.

Possent addi duæ aliæ rationes. Vna est, quia omnis motus est continuus, & fit successiue, ut patet ex definitione motus: & quia quod est in tempore, est successiuum, omnis autem motus est in tempore, & in 6. Physicæ demonstratur omnem motum esse continuum, & diuisibilem; at generatio non fit successiue, sed in instanti, ut docet Simplic. 5. Physicæ, super tex. 8. & Auerroës 4. 5. & 6. Physicæ, locis supradictis; & patet, quia generatio fit inter terminos contradictorios, ut in 5. Physicæ docet Aristot. in quibus non est medium. Deinde cum substantia sit indiuisibilis, quippe quæ non suscipit magis & minus, acquiri non potest diuisibiliter, ergo neque successiue. Et cum subiectum generationis sit materia prima, quæ cum per se nullam habeat resistentiam ad formam substantialem, in instanti recipit eam; causa enim

enim successione quam habet motus, est A
resistentia existens in subiecto. Altera ratio
qua idem probari potest, ita se habet.
Corruptio definit per primum sui non esse,
v.g. in corruptione ignis datur instans,
in quo verum est dicere, nunc non est ignis,
sed immediate antea erat; quæro, an in hoc
instanti, in quo facta est corruptio ignis,
incipiat generatio alterius rei: si incipit, ergo
generatio non est motus, quia motus non
potest incipere in instanti, cum sit successi-
uus, & declarabitur hoc in 6. Physicorum
libro: si non incipit, ergo in illo instanti ma-
teriæ erit sine ulla forma, & non erit verum
illud celebre axioma, corruptio vnius est ge-
neratio alterius. & Auerr. 8. Physic. & 3. de
Cælo pulchre demonstrat, si materia prima
per unum instans spoliaretur omni for-
ma, fore ut nunquam deinceps posset ali-
quam formam recipere. Denique, genera-
tionem non esse motum proprie dictum,
sententia est scholæ Peripateticæ, nullus
enim inventus est, qui contra sentiret.

Sed hoc quo clarius, & certius sit, dissol-
uenda sunt quædam argumenta, quæ con-
tra ferri possunt. primo, secundum Auerr.
3. de Cælo commento 67. elementa man-
nent actu in mixto, ergo subiectum genera-
C
tioni mixti non est materia prima aut ens
in pura potentia: sed est massa quatuor ele-
mentorum existens actu & in loco: falsum
igitur est, quodcumque generatur esse non
ens, & non exister in loco. II. Erit quan-
titas non habet contrarium & tamē sic mo-
tus in ea, ergo carere contrario, non obstat,
quominus mutatio secundum substantiam
possit esse motus. III. Generatio sit suc-
cessiue, ergo est motus, antecedens probatur,
primò, definitio motus comprehendit
generationem, vt indicat exempla Arist.
quibus 3. Physic. tex. 6. explanat definitionē
motus: Sed ex definitione motus elicitur
cōtinuatio, ergo talis inest in generatione.
Tum in 4. Physic. tex. 129. ait, omnem mo-
tum, & mutationem esse in tempore, non
distinguendo motum a mutatione, & tempus
esse causam potius corruptionis, quam
generationis. Et in 6. Physic. tex. 59. de-
monstrat omnem motum esse continuum,
ponens exempla generationis, & corruptio-
nis: in 7. Physic. tex. 34. inquit unam genera-
tionem comparatam alteri, esse magis,

aut minus, aut æque uelocem uel tardam
quam alteram; uelox autem & tardū cum
mensurentur tempore, habent esse in suc-
cessione. Deinde, si generatio fieret in in-
stanti, & tota simul, ergo generari, & ge-
nitum esse idem esse, & fieri & factum esse,
quod Aristot. 6. Physic. tex. 55. & 59. di-
cit absurdum; aliud enim est mutari, aliud
mutatum esse; quod si aliud est generari,
& genitum esse, cum genitum esse fiat in
instanti, ergo in eodem non poterit fieri ge-
nerari. Vel ergo fiet in alio instanti imme-
diate, vel in tempore: non in instanti, quia
duo instantia non possunt esse inuicem im-
mediata, ergo in tempore, quare generatio
erit in tempore. Postea, Aristot. 5. Physic.
tex. 7. loquens de mutatione quæ compre-
hendit etiam generationem, inquit eam si-
gnare unum post aliud, & unum prius, alter-
terum uerò posterius; at ubi talia sunt, ibi
necessario est successio, ergo in generatione
est successio. Ad hæc, formæ elementorum
secundum Auerr. 3. libro de Cælo,
comm. 67. intenduntur & remittuntur, ergo
partibilibiter acquiruntur; quare saltem
generatio elementis fiet successiue. Postre-
mò, Aueroes primò Physic. commen. 62. ait
in generatione hominis successiue de-
perdi partes feminis, & acquiri partes for-
mæ humanæ, ergo talis generatio sit suc-
cessiue.

Verum ad hæc argumenta sic responden-
dum est. Ad primum Auerois hæc uariè re-
spondent, Quidam aiunt discrimen quod
ponitur 5. Physic. tex. 2. inter generationem
& motum, non esse in eo, ut omnis gene-
ratio habeat pro subiecto non ens simplici-
ter, sed quia non repugnat generationi, ut
generatio est, habere pro subiecto non ens;
aliqui enim generatio qualis est corporum
simplicium, habet subiectum ipsum non ens
actu, hoc est ipsam materiã primam. Om-
nis autem motus, vt motus est, habet pro
subiecto ens simpliciter actu, & non habere
tale subiectum repugnat illi. Alij dicunt,
Aristot. per id quod generatur, non intelli-
gere materiã primam, quippe quæ sit in-
generabilis, sed compositum quod de no-
uo fit, cuius priuatio dicitur non ens sim-
pliciter, quia ipsum compositum substan-
tiale, est ens simpliciter: ergo quamuis,
subiectum generationis mixti corporis, sit

*Solutio su-
periorū ar-
gumentorū.*

*Quod gene-
ratio nō sit
motus pro-
prie dictus,
& quod nō
fiat in in-
stanti, proba-
tur multis
argumentis.*

aliquid ens in actu, nempe massa quatuor elementorum, tamen quia in ipso est priuatio mixti, quod est ens simpliciter, ideo talis generatio dicitur fieri ex non ente simpliciter, ad ens simpliciter. Alij dicunt, sicut sunt uarij modi generationis, nempe uel per simplicem productionem, cum unum mutatur in aliud, ut in elementis: uel per mixtionem, ut ex elementis inuicem mixtis conflatum mixtum: uel per procreationem ex semine, ut stirpes & animalia: sic Aristot. dedisse varias rationes ad distinguendam generationem a motu. Eam igitur quam ponit tex. 8. ualere tantum in generatione corporum simplicium, quae dicitur simplex generatio: alteram uero traditam textu 10. qua probat generationem non esse motum, quia omnis motus fit inter contraria, substantiae autem in qua fit generatio nihil est contrarium, ualere in omni generatione. Verum de hac opinione Auerrois secundum quam procedit dubitatio, alibi agendum est. Ad 2. Licet quantitas non habeat contrarietatem maxime proprie dictam, qualis inuenitur in alteratione, habet tamen eam quae sufficit ad motum; nimirum oppositionem inter duas quantitates, perfectam scilicet & imperfectam, quae non possunt esse simul, & acquiruntur partibiliter; quae ratio contrarietatis non inuenitur in substantia.

Ad alia argumenta, quibus ostenditur generationem esse motum successiuum, cum duplici distinctione, respondendum est: una est, generationem posse accipi bifariam, uel pro sola introductione formae substantialis, & sic fit in instanti, nec est motus: Atque hac significatione nos in praesentia nomen generationis accipimus, cum docemus generationem non esse motum: uel pro aggregato ex hac & praecedente alteratione, quae quoniam ab agente inducitur, & ordinatur ad generationem proprie dictam: etiam ipsa apud Philosophos inuenit nomen generationis; propter hanc igitur generatio dicitur fieri successiue, & sic exponenda sunt omnia loca Aristot. quibus significatur generationem fieri successiue. Hanc distinctionem, inuenit Simplicius 5. Physicor. super tex. 3. Auerroes autem apertis conceptisque uer-

A bis tradit eam 6. Physicor. comment. 59. de qua nos ante loquuti sumus cum definitionem motus explanaremus. Altera distinctio est, successiuum motum dupliciter posse considerari, uel secundum formam, quae cum suscipiat magis, & minus, & habeat partes & gradus secundum quos intenditur & remittitur, etiam necessario acquiritur successiue, uel secundum substantiam, nam cum omne mobile sit diuisibile, & habeat partes, alias priores & propinquiores mouenti, alias uero posteriores atque remotiores a mouente; mouens primum mouet partes sibi propinquiores, deinde alias successiue; generatio igitur non est motus successiuus priori modo, quia forma substantialis non habet gradus, sed consistit in indiuisibili tanquam numerus: posteriori uero modo, nihil prohibet generationem fieri successiue. Cum enim ex aliquo magno ligno fit ignis, non simul totum lignum conuertitur in ignem, sed prius una pars propinquior igni comburenti, deinceps alia secundum ordinem, & sic tandem totum: & quamuis in motu proprie dicto reperitur utraque successio, prior tamen attingit naturam motus.

C Hae autem distinctio ualde notanda est, ut pote per quam soluantur maxime difficultates in Philosophia. Cum igitur apud Philosophos legimus generationem fieri successiue, quemadmodum intelligendum sit, ex hac gemina distinctione cognouimus. Ad illud autem quod obicitur, quod idem esset mutari, & mutatum esse; respondo, in omnibus mutationibus instantaneis qualis est generatio, id necessario concedendum esse, ut in illuminatione quae fit in instanti, simul est illuminari, & esse illuminatum. Ad illud, quod in omni mutatione est prius & postea, respondo non esse hoc intelligendum intrinsece ut omnis mutatio habeat partes priores & posteriores; sed intelligendum de terminis a quo & ad quem; etenim quod mutatur, prius est sub termino a quo, deinde transit ad terminum ad quem. Vnde cum in instanti generatur ignis ex ligno, uerum est dicere, nunc materia est sub forma ignis, & prius erat sub forma ligni. Ad illud, quod formae elementorum suscipiant magis & minus; dico

dico id esse in opinione, & aliàs discutendum; tamen cui libet sententiam Averrois sequi, possit is respondere, formas elementorum non acquiri successivè per se primò, sed per modum sequelæ, nempe propter qualitates, a quibus non possunt separari; quoniam enim calor successivè acquiritur, & perditur, ideo forma ignis, quæ naturaliter coniuncta est cum calore, etiam successivè acquiritur vel perditur: in motu autem vero requiritur successio per se. Ad ultimum responderi potest, vel secundum duplicem distinctionem supradictam, dicendo generationem fieri successivè ratione subiecti, non autem formæ; primo enim generatur cor, tum, ordine suo cætera finguntur membra. Vel ex verbis ipsiusmet Averrois, quæ ibidem paulò post subiungit, dicens [siquidem talis forma habet partes.] Ex his igitur palam est in Substantia non esse motum. In Relatione autem, Actione, & Passione, Quando, & Habere, non esse motum proprie dictum, partim probatur ab Aristotele, partim etiam per se manifestum est, Simplicius autem, qui 3. Physicor. tex. 5. & 5. Physic. tex. 9. contendit motum esse in omnibus categorijs, quia in omnibus est actus & potentia, & quia in omnibus categorijs fit transitus a non esse ad esse, qui nihil aliud est, quàm motus; tantum concludit, absolute motum posse fieri in omnibus categorijs, sed non motum proprie dictum, aut motum per se, & non secundum accidens; supradictæ enim categoriæ non acquiruntur per se primò,

sed consequenter, quatenus sunt coniunctæ cum his ad quæ fit motus per se, nempe cum qualitate, & ubi.

De Tribus speciebus motus proprie dicti, hoc est de augmentatione, motu locali, & alteratione.

C A P. II.

Reslant igitur tres categoriæ in quibus veritatur motus proprie dictus, Quantitas, Qualitas, & Vbi: Circa quarum unamquamque, cum nonnullæ sint dubitationes, has nunc oportet explicare, incipiendo a quantitate.

Quod augmentatio non sit motus proprie dicti: Obi. septem obiectiones ponuntur.

B De augmentatione igitur, quæ est motus ad quantitatem, prima dubitatio est, omnis motus fit inter contrarios terminos, ut in hoc 5. lib. sæpe est dictum, sed termini augmentationis sunt magnum & parvum, ut tradit Aristot. 1. de Cæl. 86. magnum autem & parvum non sunt inter se contraria, ut habetur in categoria Quantitatis, ergo &c.

C II. Contraria sunt, quæ maxime distant sub eodem genere, sed in quantitate non potest assignari maxima distantia, cum in ea non reperiat maximum & minimum, siquidem ea est infinitum divisibilis, ergo &c.

III. Contraria differunt specie, sed magnum & parvum non differunt specie, sicut nec magis album & minus album, ergo &c.

III. In motu terminus a quo abijcitur, sed in augmentatione, prior quantitas non abijcitur, aut deperditur, ergo &c.

D V. Forma ad quam est motus, quia pariter debet acquiri, suscipit magis & minus, sed quantitas non suscipit magis & minus, ut docet Aristot. in categoria Quantitatis, ergo &c.

VI. Augmentatio est species motus localis, ergo non differt genere ab illo, quare motus non debet dividi in localem, & augmentationem, quia unum membrum dividens non debet contineri sub altero; antecessens probatur ab Arist. 4. Physic. 32. faciente tres species motus localis, latitudinem, accretionem, & detractionem.

VII. Omnis motus proprie dictus debet esse continuus, sed augmentatio non est motus continuus quæmadmodum tradunt

Arist. & Auerr. 3. Physic. tex. 2. 3. & Auerr. 3. A
Physic. comm. 6. ergo &c.

Ad hæc, ita respondendum est. Ad prio-
ra tria responderi potest, magnum & par-
uum, inter quæ fit augmentatio, bifariam
sumi; vel Mathematicæ, ut sonant nudam
quantitatem, & sic procedunt argumen-
ta; vel Physicæ, vt significant quantita-
tem naturalem imperfectam, vel perfectam,
& non idoneam nec accommodatam ad
exercendas operationes naturales
viuentis: termini igitur augmentationis,
non sunt præcisè magnum & paruum, sed
magnitudo naturalis imperfecta & perfecta,
ut docet Aristoteles lib. 6. Physicor. B
tex. 91. & lib. 8. Physic. tex. 62. & Alexan. 1.
Naturalium quælibet. cap. 7. ubi sanè eandem
dubitationem explicat. In quantitate ergo
Physica secundum unamquamque speci-
em reperitur minima distantia, hoc est
maximum & minimum; quia omnium rerum
naturalium magnitudinis & paruitatis
terminus præscriptus est a natura, vt di-
citur 1. Physic. tex. 36. & lib. 2. de Anima
tex. 41. Aliud igitur est considerare quan-
titaatem per se ac præcisè, aliud vero ut est
quantitas naturalis, & ut est cuique rerum
speciei conueniens. inter quantitatem autem
imperfectam, & perfectam, quamuis
non sit tanta contrarietas, & differentia spe-
cifica; quanta maxima esse potest, & quæ
cernitur in alteratione, tamen eiusmodi
est, quæ Aristoteli sufficit ad constituen-
dum motum.

Ad 4. In augmentatione terminus a quo
materialiter quidem manet, sed non for-
maliter, hoc est prior quantitas manet,
sed non, ut parua & imperfecta, per aug-
mentationem enim euadit magna, & per-
fecta.

Ad 5. Suscipere magis & minus, hic su-
mitur amplè; siue fiat secundum intensio-
nem, ut in alteratione, siue secundum ex-
tensionem, vt in augmentatione, siue se-
cundum maiorem, vel minorem appropin-
quationem ad locum, vt in motu lo-
cali.

Ad 6. Augmentatio per se primo fit ad
quantitatem, consequenter autem ad lo-
cum; nam cum omni quantitati debeat
locus, necesse est maiori maiorem, minori
minorem ascisci: quamobrem in augmen-
tatione sicut acquiritur maior quantitas,

ita necesse est acquiri etiam ampliorè lo-
cum; contra uero in decrectione. Ergo si
augmentatio consideretur per se primo,
per se differt a motu locali, si autem secun-
dario, potest aliquo modo statui species mo-
tus localis, & sic loquitur Aristot. loco su-
pradicto.

Ad 7. Trib. modis potest intelligi aug-
mentationem esse motum continuum: vel
vt fit perpetuus, & sic solus circularis vo-
catur continuus ab Aristot. 8. Physic. tex.
73. vel vt augmentatio continuetur cum
decrectione, ut inter has mutationes nihil
temporis, aut quietis intercedat, & hac ra-
tione augmentatio non est motus conti-
nuus, quia inter duos motus contrarios ne-
cessario intercedere aliquid quietis, pro-
batum est ab Aristot. in 8. Physic. uel ut
augmentatio continuè fiat a principio quo
incipit homo augeri usque ad finem, & hoc
duplici modo Aristot. 8. Physic. tex. 23. ne-
gat augmentationem esse motum conti-
nuum; sed quod augmentatio dum fit &
durat, non fiat continuè, hoc nec Aristot.
affirmat, & repugnat experientia. Vnde
Auerr. 3. Physicor. commen. 6. ait augmen-
tationem, uidelicet totalem, componi ex
multis motibus, & quætuibus. Licet igitur
tota accretio ab initio usque ad finem au-
ctionis uiuentiam, nõ sit unus numero mo-
tus atque continuus, partiales tamen accre-
tiones nihil prohibet eo tempore quo du-
rant, esse motus continuos.

De motu autem locali sunt hæc dubita-
tiones; prima, cum motus localis fiat ad
locum, qui ponitur in prædicamento quan-
titatis, uidetur nõ distingui genere ab aug-
mentatione.

II. In motu locali non est contrarietas,
quia contraria sunt inuicem actiua & cor-
ruptiua, & apta fieri circa idem subiectum,
at sursum & deorsum; in quibus ponitur
contrarietas motus localis, non sunt apta
fieri circa idem subiectum, aliud enim est
corpus, quod mouetur sursum, aliud uero
deorsum, neque potest idem naturaliter
moueri sursum & deorsum, uel ibi quiesce-
re: præterea, sursum & deorsum non agunt
inuicem & corrumpunt.

III. Quod mouetur partim est in ter-
mino a quo, partim est in termino ad què;
at nihil uidetur esse posse partim sursum
& partim deorsum, imo uero non potest
dici

Quo aug-
mentatio fit
motus conti-
nuus & quo
modo non.

De Motu
locali quin
que obiecti-
nes.

dici sursum esse, nisi cum atigerit ultimum terminum, qui est sub concauo lunę, ergo &c.

III. Quod acquiritur per motu est in ipso mobili, ut patet in augmentatione, & alteratione: sed locus, qui acquiritur per motum localem, nō est in mobili, quinimo mobile est in loco.

V. Præcipua species motus localis, est circularis cui tamen nec definitio motus, nec ea, quæ 5. Physicorum de unitate, & oppositione motus traduntur, uidentur conuenire.

Verum ad hæc, ita respondendum est. Ad primam; motus localis per se primo fit ab Vbi, sed quia Vbi non acquiritur, nisi in acquisitione loci; & quia uidetur prouenire ex circumscriptione loci ad locatum, ideo motus localis (ut loquamur cum Philosophis) intrinsecè, & formaliter fit ab Vbi, extrinsecè autem, & effectiue fit ad locum: constat autem ipsam Vbi diuersum genus esse a quantitate.

Ad 2. Rectè ait Auerroes contrarietatem non dici uniuocè de omni motu, sed secundum prius & posterius; nam maxime cernitur in alteratione, minus in motu locali, minime cernitur in augmentatione: Et quia duplex traditur definitio contrariorum, una, contraria esse, quæ sub eodem genere maxime distant; altera, contraria esse quæ sunt inuicem corruptiua & apta fieri circa idem subiectum; secundum priorem definitionem, proprie inuenitur contrarietas in loco, quia distare proprie dicitur in loco; in alijs vero Metaphoricè: secundum autem posteriorem contrarietas maxime uiget in alteratione, in alijs autem moribus non itidem. Vide Arist. in Categoria Quantitatis: & 10. Metaphy. textu 13. & libro 2. Meteororum Summ. 2. cap. 3. Contrarietas igitur in motu locali solum attenditur penes maximam distantiam, quæ sumitur secundum lineam rectam, quæ est semidiameter Mundi; hæc enim est maxima distantia, per quam possit fieri motus rectus: possunt autem dici sursum & deorsum contraria, eo quod locus sursum, est consuetius corporum lenium, corruptius autem grauium; è contrario uero deorsum. Sed hoc interest, quod (ut ait Auerroes) contrarietas in altera-

tionem, existit inter duas formas, & circa unum subiectum: in motu autem locali, inter duas formas, & duo subiecta. Etenim idem subiectum in alteratione est naturaliter capax utriusque contrarij, minimam materia prima: At in motu locali, non est idem corpus naturaliter locale sursum atque deorsum.

Ad 3. Mobile dicitur esse partim sursum, partim deorsum per appropinquationem & distantiam; nam quatenus est propinquius ipsi sursum, quam cum erit in termino a quo, dicitur secundum hoc esse sursum, quatenus uero distat ab illo, dicitur esse deorsum. Adde quod quilibet pars eius sparij, quod est inter sursum & deorsum, respectu unius, dicitur deorsum; respectu alterius, dicitur sursum.

Ad 4. Quod acquiritur intrinsecè per motum localem, non est locus, sed Vbi, quod subiectiue est in ipso mobili.

Ad 5. Motus circularis secundum rem & secundum nobilitatem, est principale analogatum motus, quatenus est perfectus, infinitus, causa ceterorum, in nobilissimo subiecto iohærens, & a nobilissimo agente effectus: secundum autem rationem formalem motus, quæ dicit potentiam & actum imperfectum, est infimum analogatum, habet enim minimum potentia, & imperfectiois, neque fit inter duos terminos proprie distinctos, nec opponitur ei motus, aut quies; quare non sine causa quæcunque Aristot. tradit de motu, præcipue accommodat ad motum localem rectum, & corporum sublanarium.

Alteratio autem duplex est, una quæ fit in qualitatibus Physicis, ut calefactio; altera in non Physicis, quales sunt qualitates spirituales, ut scientia, & uirtutes; Rursus Physica, alia est perfectiua subiecti quod alteratur, alia corruptiua; ut illuminatio aeris perfectiua est, calefactio aquæ corruptiua. Corruptiua alia fit per se primo ad aliquid, ut calefactio ad calorem; alia secundario, & consequenter, ut calefactio ad sanietatem uel ægritudinem. Itaque alteratio simpliciter sumpta, uersatur in qualitate; Physica, in qualitate sensibili, & quæ per motum Physicum acquiritur; perfectiua alteratio,

De Alteratione.

teratio, in qualitate, quæ conseruat conseruationem, & perfectionem rei: corruptiua per se primo tantum est in quatuor primis qualitatibus, frigore, calore, humore, & siccitate. Et propter alterationem quæ fit in hisce primis qualitatibus existit quoque alteratio in secundis qualitatibus quæ ex primariis qualitatibus mixtione oriuntur, velut in coloribus, odoribus, saporibus, sanitate, ægitudine, & huius generis alijs. Cæterum alteratio, quæ est propriè motus, conseruari debet esse tantum, quæ fit secundum primas tantum qualitates; nã in his est propriè actio & passio, & contrarietas, & de tali alteratione loquens Aristot. ait in 1. de Cælo, Cælum esse inalterabile; & in 1. de Generatione, quicquid alteratur esse corruptibile, & contra. Hæc est alteratio, quæ communiter induit sibi nomen generationis, & corruptionis, nam est uia ad generationem, & corruptionem. Sed de speciebus motus factis sit dictum.

Comparatio inter sp̄s motus.

Est autem inter has species motus, uaria & differens comparationis ratio. Nam si comparentur inter se secundum dignitatem, motus localis antecedit alios; quia est communis omnibus rebus naturalibus, quia non pendet ab alijs, alij uero ab ipso: quia non ponit, vel detrahit aliquam formam subiecto; quia continet ueluti speciem motum circulares cæli, qui est fons omnium motuum. Generatio præstat reliquis motibus propter terminum ad quem, uidelicet formam substantialem, nam reliquis motibus tantum acquiritur forma accidentalis. Augmentatio autem excellit, ratione subiecti, quia est motus rei inuentis. Denique in alteratione nonnullæ proprietates motus, ut distinctio terminorum, & contrarietas, propriè & illustrius quam in cæteris, elucescunt. Aristoteles tamen uidetur præcipuam rationem habere motus localis. Ex quo fit, ut pleraque demonstrationes quas in 6. Physic. & alibi tradidit de motu, ferè applicet atque accommodet motui locali. Quæ sint igitur veræ ac germanæ species motus propriè dicti, breuiter declaratum est. Nam de earum unaquaque propriè copioseque alio loco disputandum est. Nos de Alteratione in libris nostris de Elementis, de Augmentatione uero, in libris de Anima

A (suaente Deo) subtiliter accurateque differemus.

Tractatur secunda Diuissio motus in naturalem & uolentem.

C A P. III.

S Equitur altera diuissio motus in naturalem & uolentem: quæ oritur ex principijs ipsius motus efficientibus. Etenim, qui motus proficiscitur ex principio aliquo, quod est in ipsa re quæ mouetur, is dicitur naturalis, qui autem solum extrinsecus accidit rei mobili contra naturalem eius propensionem, eum appellant omnes uolentem; motus lapidis deorsum ex grauitate quæ est in lapide proficiscens, naturalis est lapidi; motus eiusdem sursum proieciti, a solo proiecitate vim habens, uolentis est. Est tertius quidam motus medius, & mixtus ex naturali & uolento; ut motus progressiuus animalis, uolentis est ratione corporis, naturalis autem ratione animæ: motus uero lapidis magna uici deorsum deiecti, naturalis est ratione loci quem petit lapis, uolentis autem ratione modi, hoc est ratione celeritatis, maiori enim celeritate fertur quam sua ui & pondere aptus est lapis naturaliter ferri. Sed hoc loco tantum de motu naturali & uolento dicendum est, primò quidem de naturali, postea uero de uolento. De naturali autem motu, explicare uolumus illud crebris Philosophorum sermonibus usurpatum tritumque Problema, cur nimirum motus naturalis prope finem sit uelocior, quam in principio. Cuius Problematis, ueram, & propriam rationem & causam attingere, quam sit difficile, tanta opinionum inter se discrepantium uarietas, quantum in huius questionis explicatione apud Philosophos reperimus, non obscure declarat. Sed nobis propositum est, expositis aliorum sententijs, quod in singulari improbabile est, id resellere; quod autem erit uero magis simile, & rationi consentaneum, id asserere, atque confirmare.

Cur motus naturalis quo prius est fini, sit uelocior.

Sim-

1. *Op. Sim-
pli. dubitā-
ti an verū
sit motum
naturalem
celeriores
ferri prope
finem.*

Simplicius extremo illo suo commen-
tario, quo explanat textum 88. primi lib.
de Cælo, in dubium vertit, an quod dicitur
ab omnibus, motum naturalem prope
finem uelociorem esse quam in principi-
o, id pro uero & certo habendum sit:
negat enim se scire, uel a quo uel quomo-
do id compertum & exploratum fuerit:
addit præterea, uideri hoc esse contra ex-
perientiam. Et enim si saxum, quod e
sublimi ad imum fertur, celerius mouetur,
quo propius accedit ad imum locum,
ergo fiet tunc grauius atque ponderosius:
at si quis periculum faciat, nihil plus pon-
deris deprehender esse in illo saxo cum est
prope finem motus, quam erat in eo cum
moueri cepit.

*Constatio
Simplicij.*

Verum, nec auctoritas, nec ratio Simp-
licij debet nos abducere ab ea sententia,
quæ probatur omnibus, & ab Aristotele
traditur multis in locis. Et enim is ait
hoc uerum esse 5. libro Physic. text. 61.
& libro 3. text. 76. & primo libro de Cæ-
lo text. 88. & secundo lib. text. 35. Quin
etiam ipsemet Simplicius exponens textum
61. 5. libri Physicorum, idem ap-
probans refert Stratonem Lampfacenum

*Stratonis,
& suis disci-
pulus Theo-
phraſti,
duo argu-
menta, qui-
bus probatur
motum
naturalem
esse uelocio-
rem prope
finem.*

discipulum Theophrasti, & ob excellen-
tiam doctrinæ præsertim Physicæ, cog-
nominatum Physicum, habitumque in
primis ac summis Peripateticis, hoc probare
solutum duobus manifestis signis.
Vnum est aquæ defluentis ex tegulis,
quam si quis ab alto cadentem contem-
platus fuerit, uidebit a principio quidem
eam fluere continuam, ad terram autem
peruenire magis diuisam, atque dis-
stantiam: diuellitur autem a sua continuitate,
propter impetum celeritatis maiorem,
quo fertur prope finem motus. Alterum
signum est, si lapis e sublimi aliquo loco
deiciatur in terram, grauiorem ictum facit,
aerisque ferit in fine illius spacij per
quod mouetur, quam in medio, uel prope
principium: ergo in fine motus, &
spacij, maiorem celeritatem habet quam
in principio. Hæc Strato in libro quodam
suo de Motu, referente Simplicio.
Non igitur dubitare licet an hoc ita sit,
sed cum id uerissimum esse constet, quæ-
nam sit causa, cur hoc ita eueniat, inuestigare
oportet.

Hypparchus dixit causam huiusmodi

A euentus eam esse, quod motum natura-
lem antecedit motus uolentus; quod enim
mouetur naturaliter deorsum, prius
fuerat motus, & proiectum sursum;
quare cum reuertitur deorsum, uis illa
qua sursum projectum fuerat, debilitatur,
atque minuitur; & quia prope finem,
uis illa est maxime fracta, & remissa, id-
circo tunc motus exiit celerior. Sed Hypparchus
merito reprehenditur ab Alexandro; ut enim
quod is ait, uere dici queat in eo motu naturali,
quem motus aliquis uolentus proxime antecedit;
non potest tamen locum habere in alijs motibus
naturalibus, quos non est proxime antegressus
motus aliquis uolentus eiusdem mobilis;
ueluti si lapis generatus in nubibus continuo
feratur deorsum, aut si saxum multis annis in
loco aliquo sublimi detentum, postea remota
impedimento moueatur deorsum: huiusmodi
autem motum naturalium, quos non proxime
præcessit motus aliquis uolentus, finis
uelocior erit quam principium. Quare
etiam eius rei causam indagare oportet.

C Alij opinantur causam huius rei, non
esse aliam, quam ipsam medium per quod
fit motus, quod resistit rei, que per ipsum
mouetur, eiusque motum retardat, quare
cum in fine motus, minus super sit medium
superandum, & diuidendum a mobili,
quam erat in principio: ideo tunc celerior
fit motus. Atque horum opinionem commemorat
Alexander, ut refert Simplicius super textum
88. primi libri de Cælo. Verum hi non animaduertunt,
si id fiat propter medium, quod accidit motu
naturalis, ut nimirum sit uelocior prope
finem, idem quoque euenire debuisset motui
uolentis; quippe cum semper in fine utriusque
motus, minus super sit medium. Deinde, per
idem spacium aeris, quod si terra proximum,
idem pondus calens ex loco sublimiori
maiori celeritate atque impetu fertur, quam si
caderet ex loco aliquo humiliori; non igitur
ipsum medium causa esse potest huiusmodi
celeritatis.

Alexander Aphrodisæus ait, quod mouetur
ad locum naturalem, id moueri ex loco non
naturalis, & sibi contrario; in quo, propterea
quod ipsum mobile, uel generatum

2. *Opinio
Hypparchi
eius quæ-
suctio.*

3. *Opinio
quam re-
fert Alexan-
der & Sim-
plicius, re-
sistitur.*

4. *Opinio
Alexandri.*

tum fuit, uel aliquandiu māsit, necesse fuit ipsum affici qualitatibus sibi contrarijs, & naturales eius facultates impuras, & imbecillas effici; quanto magis autem per motum suum naturalem recedit ab illo loco non naturali, tanto purius, & liberius euadit ab illis qualitatibus contrarijs, & virtus eius motiua potentior redditur. Atque hanc putat Alexander causam esse cur motus naturalis in principio sit tardior, propè finem autem celerior. Et hanc quidem Alexandri opinionem, eo quem proxime diximus, loco Simplicius exponit. Sed Alexandro illud potest obijci, si quis lapidem e terra tollens ferat secum ad altissimam aliquam turrim, atque inde statim deiciat in terram, non est dubium, quin motus illius lapidis celerior futurus sit in fine, quam in principio; at quis audeat dicere; nisi ab omnibus rideri velit, lapidem illum dum fuit supra turrim (fuit autem perquam exiguo tempore) partem suæ grauitatis, propter uim superiorem sibi repugnantis amisisse, eamque postea per motum naturale paulatim recuperasse? Cum & lapis sua natura ualentissimus sit ad patiendum, atque resistendum. & si quis periclitari uellet pondus illius lapidis, cum is erat supra turrim, & postquam ad terram peruenit: idem planè pondus, eandemque grauitatem utrobique reperiret. Ac supradictas tres opiniones refert Simplicius 1. de Cælo tex. 88.

5. *Opinio multorum communi.*

Themistius 8. lib. Physic. supra tex. 76. Albertus 4. lib. Physic. tractatu 1. ca. 11. D. Thomas 1. lib. de Cælo super tex. 88 in fine lectionis 17. afferunt extremum motum naturale fieri celeriore, atque uehementiore, propterea quod uirtus motiua ex appropinquatione mobilis ad locum suum naturale, magis confortari, & corroborari solet. Sic enim scribit Themistius. [Naturales, spontanei motus, quanto plus ab initio separantur, eo citiores, pernicioresque sunt, quia quæ secundum naturam mouentur quo propius accedunt ad calcem, eo iunctiora sunt cognatis, & sibi salutaribus locis.] hætenus Themistius. Intelligere autem oportet, confortationem illam, atque corroborationem uirtutis motiua, nihil aliud esse secundum Aristotel. & Peripateticos,

A [interprete Simplicio super text. 88. primi libri de Cælo] quam additionem quamdam, & accretionem uirtutis motiua, hoc est uel grauitatis uel leuitatis; huiusmodi autem additionis princeps causa efficiens est locus naturalis; utpote in quo uini esse aiunt, attractiuam, generatiuam, conseruatiuam, & perfectiuam locati. Hæc illi.

Simplicius affirmat, hanc etiam esse Aristotelis sententiam: quod facile crederet, quisquis attentè legerit, & considerauerit Aristotelis uerba in 1. de Cælo tex. 88. Ibi enim argumentatur graue quo propius accedit ad suum locum naturale, eo maiorem uelocitatem acquirere, ac proinde etiam maiorem grauitatem; nam si corpus graue uelociter mouetur deorsum propter grauitatem, necesse est si augetur eius uelocitas, augeri etiam grauitatem. Quamquam Aristoteles in libro de Quæstionibus mechanicis, quæstione 19. ait omnia corpora acrius, & uehementius operari mota, quam quiescentia; quare (inquit) ipsum graue ipsa uim motione uim acquirit, & quo plus mouetur, eo plus grauitatis assumit. Ex his uerbis licet intelligere, Aristotelem causam maioris uelocitatis, quæ est in fine motus naturalis, hoc loco non referre ad maiorem appropinquationem ad locum naturalem, sed ad maiorem ipsius grauis agitationem, atque motionem; adeo ut hic non ineptè dici queat, quòd Poeta dixit eleganter de fama, [Mobilitate uiget uiresque acquirit cundo.]

Verum opinionem eorum, qui aiunt in fine motus naturalis augeri uirtutem motiua ob propinquitatem loci naturalis; siue ea sit Aristotelis, siue non sit, tria mihi quidem faciunt improbabile. Vnum est, si tunc augetur grauitas lapidis, ergo etiam pondus; quare lapis ponderosior esset in fine motus, quam erat in principio: hoc autem est contra experientiam. Neque dicat quispiam, adeo insensibilem esse eiusmodi differentiam, ut ea discerni nequeat; nam cum differentia uelocitatis in principio & fine motus, sit admodum insignis & notabilis, necesse est differentiam grauitatis, ex qua illa proficiscitur, esse insignem, & notabilem. Alterum est, quomodo augetur grauitas lapidis

Pulcherrimum fusario fontis communit.

lapidis sine vlla eius alteratione? aut quomodo cum lapis ob suam duritiem & siccitatem sit maxime inalterabilis, tam cito alterari potest? aut quomodo locus potest imprimere illam gravitatem lapidi? Etenim si lapis cadat ex alto in aquam, celerius movebitur prope finem motus; ac ridiculum est gravitatem lapidis augeri, vel ab aere, vel ab aqua: tum quia hæc elementa non sunt loca naturalia ipsius lapidis; tum etiam, quia sunt minus graviora, quam lapis. Tertium & ultimum est; idem lapis proiectus in terram ex loco sublimiori, maiori impetu terram feriet, gravio-rem ictum imprimet, quam si ex loco inferiori, & proximo terræ projiceretur; cū tamen utroque modo lapis æqualiter appropinquet loco suo naturali. Præterea, si ex altissima turri demittatur in terram lapis ligatus fune, cumque prope terram fuerit, fune rupto cadat in terram: & idem rursus lapis ex eadem turri per idem spatium aeris in eundem terræ locum sine fune deorsum projiciatur; non est dubium quin ille lapis hoc posteriori modo, maiori impetu & ictu, terram percutiet, quam priori modo, neque tamen eius rei causa ex propinquitate loci naturalis peti potest, quippe cum utroque modo sit idem terminus a quo idem spatium, idemque terminus ad quem; quare huius euentus causa aliunde eruenda, & petenda est.

Simplicius autem 8. lib. Physico. super tex. 76. exponens rationem eius euentus, quod nimirum motus naturalis in fine est velocior; omnes superiores causas simul complectitur, hoc modo scribens. [Quod moveatur secundum naturam, quo proprius fuerit suo loco naturali, fertur celerius: vel ut ad id, quod est sibi cognatum & eiusdem generis: Vel quod appropinquanti minus sit quod impedimentum afferat, & ipsum dividat, quod autem minus est potest facilius dividi: Vel quod est ei similis, id quod proprio propinquum, & non quæ contrarium, atque id unde cœpit moveri: Vel quod nuper mutatum est ex contrario, & nondum perfecte liberatum est ab illius qualitatibus, procedens autem sit purius, & cum in id quod est secundum naturam suam perfectus; atque sincerius mutatum fuerit,

A (quod accidit ei prope finem motus) tunc movebitur celerius, tunc enim habet perfectionem etiam eam qua moveatur inclinatione.] Haftenus Simplicius. Sed, quia opinio Simplicij complectitur omnes superiores sententias, neque addit quicquam ab illis diversum, ideo quæ contra illas superius sigillatim allata & dicta sunt, ea nunc simul omnia valent aduersum Simplicium.

Burlæus in 8. Physic. super tex. 76. & 6. *Opinio Contareni* primo libro de Elementis, quæ accidit motui naturali prope finem eius, attribuitur aeri. Hoc autem ita declarant, causa cur in fine motus naturalis augeatur velocitas, est aer, tum is qui terga lapidis subsequitur retro impellens; & promo- uens lapidem, sicut uentus a puppi impellens nauim; tum etiam is qui a lapide descendente truditur & ad anteriora pellitur. Hic quidem quia per motum lapidis etiam ipse mouetur, & quia tenuis est, dissipatur, & tanto magis, quanto magis durat motus lapidis: aer autem motus & dissipatus minus resistit, quam unitus, præsertim motus uersus eum locum ad quem mobile tendit naturaliter. ex quo fit, ut quia in fine motus naturalis, aer est maxime commotus & dissipatus, ac proinde minus ualens ad resistendum, tunc motus naturalis celerior & uehementior euadat. Ille autem aer qui subsequitur lapidem magis etiam confert ad eius promotionem. etenim descendente lapide, partes aeris proximæ prius a lapide pulsæ ac diuisæ, ut locum ab illo relictum subeant & occupent concurrunt magno impetu ad terga lapidis, ipsamque propellunt, atque ulterius promouent: & quo plures fuerint, maioriq; mixta pulsæ, eo maiori ui confluentis lapidem retro uehementius protradunt; & quoniam graue quo longius abest ab eo unde cœpit moveri, & proprius abest a suo loco naturali, eo plus aeris post se habet ipsum impellentis, ideo tunc mouetur uelocius.

Duo igitur hic animaduertere oportet, e quibus pendet huius opinionis intelligentia, & propositæ quæstionis explicatio: Vnum est, aerem (idem autem de aqua intelligendum est) eo ingenio, eaque con-

Alia opinio Simplicij.

conditione, naturæ præditum esse, vt paululum extrinsecus motus, deinceps etiam per se uehementius aliquandiu quasi fluctuet, atque agitetur, & alias res mouere queat: quod manifestè cernitur in fluctuatione & agitatione aquæ facta ob iactum vnus lapilli; idem autem tanto magis fit in aere (licet non ita sensibus conspicuum sit) quanto is est tenuior, mobilior, & ad omnem agitationem habilior. Non igitur mirum uideri debet, si lapis motus deorsum, moueat circumfusum sibi aerem, a quo moto uicissim ipse moueatur. Alterum est, aerem, & lapidem uicissim & mutuis operis suos motus inuare; nam primum lapis mouet aerem, qui motus promouet lapidem, & quia ad uim motuam lapidis accedit impulsus aeris, iam tunc incipit augeri celeritas descensus ipsius lapidis; rursus lapis magis hoc modo concitatus, magis etiam pellit aerem; hic magis impulsus, uehementius etiam promouet lapidem, atque iridem fit deinceps, usque ad finem motus. Hæc duo, qui secum reputauerit, is facile intelliget quomodo celeritas motus naturalis, propter aerem, magis magisque a principio usque ad finem augetur.

*Sua nullo
ris, fixa
& ultima
opinionem
ceteris præ
ferentis.*

Hæc sententia, mihi quidem uidetur cæteris probabilior: tum quod alix manifestis necessariisque rationibus reselluntur, atque conuincuntur; contra hanc uerò ne probabile quidem argumentum fingi potest: tum quod hæc nihil ponit, quod non sit congruens rationi, & experientix, & quod non ex ipsa natura rerum depromptum esse uideatur. In hac opinione magis quam in cæteris animus meus sibi ipsi satisfacit, in hac una maxime conquiescit. Hoc etiam uidetur sensisse Aristoteles in lib. de Quæst. mechanicis q. 19. (quem loco paulo ante posui) affirmans motum corporis, ipsa motione & agitatione augeri & celeritorem effici.

*Locus Ari
stotelis, qui
uidetur au
toris sen
tentia val
de contra
rius.*

Cæterum, vnus ille locus Aristot. in 1. lib. de Cælo tex. 88. toties in hac disputatione a nobis citatus, dupliciter huic sententix aduersari uidetur: primum, quia ibi Aristot. docet celeritatem motus naturalis prope finem augeri, propter augmentum uirtutis motuæ, & ob maiorem appropinquationem mobilis ad locum suum naturalem; at secundum hanc opinionem

A non propter has causas crescit celeritas in motu, sed propter maiorem ipsius mobilis impulsum & promotionem factam ab aere; neque enim augetur in mobili uirtus motuæ, & per accidens (vt supra ostendimus) se habet ad hunc euentum seu effectum, appropinquatio ad locum naturalem. Deinde, Aristot. ex eo, quod corpus naturale quo magis procedit in motu naturali, celerius mouetur, argumentatur esse determinata loca ad quæ mouentur corpora naturalia; alioquin si in infinitum mouerentur, aut non semper celerius mouerentur, aut oporteret uirtutem illorum

B motuam in infinitum augeri: neutrum autem horum necessario concluditur secundum hanc opinionem, quæ facit aerem causam celeritatis; nam tametsi graue deorsum moueretur in infinitum, semper tamen celerius moueretur citra vllam ipsius grauitatis additionem, propter maiorem impulsus grauis proficiscentem ab aere, quare locus ille Aristotelis uidetur e diametro pugare cum hac opinione. Verum, siue Aristot. illa ex suo sensu scripserit, siue ex suppositionibus antiquorum eos oppugnare uolens; siue illa serio dixerit demonstratiue docens; siue obiter tantum attingit dialectice modo disputans; Ego certè hanc ultimam opinionem tantisper amplecti, & tueri uolo, quoad melius aliquid aliud, atque probabilius cognouero: Nec dubitanter dixerim, si iudicium aeris per quod factum fertur deorsum, esset infinitum, eius facti motum semper celeritorem, atque uehementiorem fore: nec ullam tamen eius grauitati & ponderi factum ire accessiorem. Quinetiam ipsemet Aristoteles 3. libro de Cælo, tex. 28, aperte docet, motum naturalem ab aere inuari, atque promoueri. Et sane parum firma uidetur argumentatio illa Aristotelis, quæ est 1. libro de Cælo tex. 88. Non enim ex eo, quia in motu naturali crescit uelocitas, rectè concluditur etiam in eo quod mouetur, crescere debere grauitatem & pondus: Nam si lapis mouetur per spacium aliquod priori parte densius atque crassius, posteriori autem, tenuius, rariius, & quod facilius diuidatur, proculdubio motus eius lapidis celerior erit in fine illius spacii, ubi minor est resistentia, quam

C

D

in principio; idque accider, non propter incrementum grauitatis, sed propter inæquabilitatem spacij, per quod factus est motus. Verum de motu naturali, ita dictam sit. Deinceps de motu uiolento disputemus.

De causa motus violenti eorum que proiciuntur.

C A P. IIII.

Aristoteles 7. lib. Phys. tex. 10. facit quatuor genera motus violenti: pulsionem, tractionem, uestionem, vertiginem seu circumpolutionem; ad hæc reuocantur omnes alij motus violenti. Pulsio autem duplex est; vna impulsio, cum mouens ita pellit mobile, vt ipsum tamen non deserat; altera expulsio, cum mouens pellit mobile, non tamen ei adest vrgens ipsum, sed vbi pepulit, ipsum derelinquit. Ad expulsionem pertinet motus eorum que proiciuntur, vt motus globi bombardæ explosi, sagittæ arcu enusisæ, lapidis vel manu, vel funda iacti. In quibus motibus, illud magnam difficultatem habet, cum id quod proicitur recessit a proieciente, & fertur per aera, a quo tunc proximè moueatur? hinc dubitationem ponit Aristot. 8. Phys. tex. 82. cum enim ipse, tum in 7. tum in 8. libro Phys. tres propositiones diligenter, & accuratè tractasset, & verissimas esse multis rationibus cõfirmasset: vnam, omne quod mouetur ab alio moueri: alteram, mouens debere simul esse cum mobili, & ipsum tangere: tertiam, moueri a se ipso proprium esse animatorum, nec id posse in rem vllam inanimatam conuenire; idemque vereretur ne quis de veritate harum trium propositionum dubitaret, propter motum proiectorum qui videtur illis aduersari: idcirco uoluit in fine 8. lib. Phys. quæstionem ponere de motu proiectori, & causam eiusmodi motus explicare. Sed cur motus proiectorum dubitare facit de veritate illarum propositionum? An quia lapis proiectus, dum fertur per aera distinetus & remotus a proieciente aut mouetur

*Cur Arist.
õnem de
eã efficien-
te motus p
uictorij, ex
ponendam
susceperit.*

A a seipso, & ita non erit proprium uientium moueri a seipsis: aut etiam tunc proximè mouetur a proieciente, & sic non erit necessarium, vt omne mouens proximum, simul sit cum mobili, ipsumque tangat: aut a nullo mouetur; at hoc concessio stare non potest illud tam nobile pronunciatum, omne ne quod mouetur ab alio moueri. Ac licet Aristoteles, tum 8. Phys. tum è alijs permultis locis disertè, ac perspicue causam proximam eiusmodi motus exposuerit; nonnulli tamen, vel quod hæc Aristotelis loca non uiderint, vel quod non intellexerint, vel quod non animaduertèrunt, demique, quod sententiam Aristotelis non probauerunt, longe diuersam causam huiusmodi motus proiectorum excogitarunt. quorum opinio prius confutanda est, quam sententiam Aristot. que uera est, & rationi atque experientie maximè congruens, explicemus.

BSunt igitur nec pauci, nec minuti, sed nobiles in primis Philosophi, qui cõsent, cum lapis iacitur, illa vi & impulsu projectionis, imprimi in eo a proieciente uirtutem quandam motiuam, que inhærens in lapide, mouet ipsum cum est distinctus a proieciente: mouet autem per tantum spacium, quanta est ipsa uirtus motiua: hæc autem tanta est, quanta fuit contentio, vis, & impulsus proiecientis, cum primum lapidem proiecit, eique uirtutè hanc impreffit. Volunt etiam hanc uirtutem esse qualitatem motiuam realem, cum sit principium motus localis realis; & esse realiter distinctam a lapide: quippe cum sit principium motus localis, qui repugnat naturæ lapidis. Aiunt præterea huiusmodi uirtutem intendi & remitti; a principio namque est potentior, facitque motum celerior, atque uehementior, prope finem autè est remissior atque imbecillior; quam ob causam euadit tunc motus tardior, atque debilior.

DFundamentum & firmamentum huius opinionis, est hoc. Cum lapis separatus a proieciente fertur per aerem, aut a nullo mouetur, aut a proieciente, aut a seipso, aut ab aere, aut a uirtute quadam ei impressa; sed quatuor priora dici non possunt: ergo lapis tunc mouetur a uirtute sibi impressa. Minor ista probatur; tria illa priora, sunt contra illas tres propositio-

Opin. aientium proicitæ moueri ob uirtutè quandam ipsi a proieciente impressam.

Confirmatio opin.

nes tantopere commendatas ab Aristot. de quibus diximus initio huius quaestio- nis, quartum autem, quod nimirum proiecta moueantur ab aere, non est uerisimile. Primo, quia sic non soluitur quaestio, sed transferretur a lapide proiecto ad aerem; de quo similiter ut de lapide quaeri potest, a quo is moueatur, cum est seporatus, & longe remotus a proiectante: nam si dixeris eum moueri per uim acceptam a proiectante, cur non in eodem lapis per uim sibi impressam a proiectante moueri queat? II. Si talis motus sit ab aere; ergo cum flante uehementissimo Borea, aer sit maxime motus & concitatus, si tunc lapis in sublime proiecteretur, is ab aere multo celerius & longius ferri deberet, quam cum manu hominis proiectur, quod est tamen contra experientiam. III. Ut possit aer promouere lapidem iactum, vel sursum, vel deorsum, quatenus partim est leuis, & partim grauis, ut docet Aristot. 3. libro de Caelo tex. 28. at tamen quomodo mouere poterit lapidem, cum is proiectur in transversum, vel ad dextram, vel ad sinistram, vel ante, vel retro, vel cum torquetur in gyrum uti fit in trocho? IIII. Cur si iaciatur pluma, non fertur ab aere, nec tam uehementer, nec tam longe, quam magnus lapis, cum tamen pluma ut minus resistens aeri, magis ab eo moueri deberet? V. Lapis, vel scapulum in scopum aliquem iactum, directo tendens, scopum attingit; at quis hoc tribuat aeri? cum is ex se non habeat, ut directo tendat aliquo praeterquam ad suum locum naturalem: nam licet extrinsecus ab aliquo motus, per se aliquantulum moueatur, mouetur tamen uage, quasi fluctuans, nec praefinitum aliquem locum petens. Adhaec Iulius Scaliger in opere suo aduersus Cardanum, exercitatione 28. alia quaedam argumenta addere, ut ostendat causam motus projectorum, non esse assignandam aeri. Cum igitur motus projectorum non fiat ab aere, nec ab alijs causis superius commemoratis: relinquatur ipsum effici a uirtute impressa corpori, cum id projectorum fuit ab ipso proiectante. Concedunt quidem isti aerem praebere aliquantulum adiuuanti motui uolento projectorum, ipsi uero quodammodo promouere, negant tamen aerem,

A aut esse principem causam eiusmodi motus, aut etiam ei conficiendo esse necessarium. Addunt illud, motum projectorum esse unum numero, & continuum propter unitatem numeralem uirtutis impressae: quod si is ab aere fieret, cum multae, ac uariae sint partes aeris quae successiue propellant lapidem, non esset motus continuus, quod est contra rationem & experientiam; quis enim dicat motum s. g. itae, quae tanta ui & celeritate fertur per aerem, aut globi, qui dispersa bombardata, tanto impetu iaciunt, non esse unum numero, & continuum; sed esse millies interruptum, toties nimirum quot sunt partes aeris mouentes una post aliam? Haec illi.

Resoluitur opinio faciens causam motus projectorum, uirtutem quandam impressam proiectis.

C A P. V.

Hanc opinionem falsam esse perspicuum fiet, si primum doceamus, secundum Aristot. & Peripateticos, causam motus projectorum, esse aerem, non autem uirtutem aliquam impressam. Deinde, si demonstremus uim istam impressam, uix, ac ne uix quidem defendi posse. Quam fuerit certa, & constans sententia Aristotelis, aerem esse causam motus projectorum, ex multis locis, quae nunc indicabimus, manifestum erit. Primo, in lib. 4. Phys. tex. 67. sic dicitur [Mouentur proiecta, eo qui impulsit non tangente, aut propter contrarij circum obsistentiam, sicut quidam dicunt.] (Hanc opinionem, quam Alexander tribuit Platon, Aristot. refellit 8. Phys. tex. 82.) [Aut ex eo, quod pellit pulsus aer,] (& haec est sententia ipsius Aristot. ut patet ex 8. Phys. tex. 82. & 3. lib. de Caelo tex. 28.) [motu uelociori quam sit pulsus latro quae fertur in proprium locum. in uacuo autem nihil horum erit.] Ex hoc loco duo colligimus: Vnum est, Aristot. esse memorando causas motus projectorum, duas

Luculentissima Aristotelis opinio.

duas tantum ponere, utramque autem in A
aere, virtutis autem impressæ nullam pro-
fus mentionem facere; Alterum est, Ari-
stotelem asserere in uacuo non posse fieri
motum projectorum, at si is motus sit
a uirtute impressa, & non ab aere, posset
etiam fieri in uacuo. II. Aristoteles, po-
nens hanc questionem de motu projecto-
rum in 8. Phisic. tex. 32. eam soluit caus-
sam huiusmodi motus non assignans uir-
tuti impressæ, sed aeri vel aquæ, hoc est
medio in quo fit motus; & ibidem subdit,
motum projectorum, non esse unum nu-
mero, & continuum, sed esse multos mo-
tus sibi inimicem consequentes, vel conti-
guos; propterea quod sunt multæ, ac di-
uersæ partes medijs, quæ successiue mo-
uent corpus projectum: at si talis motus
fieret a uirtute impressa, nulla reddi pos-
set causa cur is non esset continuus; quod
bene intelligentes defensores uirtutis im-
pressæ conuenienter dogmati, quod sus-
ceperunt defendendum, affirmant motum
projectorum esse unum numero & conti-
nuum. III. Aristot. 2. lib. de Cælo tex.
35. ait projectis inesse maiorem celerita-
tem in medio motu, quam vel in princi-
pio, vel in fine: Si autem projecta mouen-
tur a uirtute ipsis impressa, oportet eorum
motum maxime uelocem esse in princi-
pio, tunc enim uirtus impressa, cum tunc
recens producta fuerit a projiciente, de-
beret esse maior: sicut aqua calefacta ab
igne, magis calida est cum primum sepa-
ratur ab igne, quam reliquo tempore quo
manet ab igne separata. IIII. In lib. 3.
de Cælo tex. 28. facit Aristot. duas spes-
cies motus projectorum: unum motum om-
nino uiolentum, ut cum lapis sursum pro-
ijcitur, quem ait solum effici a potentia,
id est a principio motiui, quod est extra la-
pidem; Alterum partim naturalem, partim
uiolentum, ut cum lapis magna ui ab
aliquo projicitur deorsum, nam ferri de-
orsum naturale est lapidis, & fit a natura
cuius, quæ est principium eiusmodi mo-
tus, tanto autem impetu ferri, non est ei
naturale, sed uiolentum, & fit a principio
extrinseco: utrumque autem hunc motum
uiolentum projectorum uult Aristot. fieri
a potentia, tanquam a causa principa-
li, ab aere autem, seu ab instrumento, cum
enim is partim sit grauis, & partim leuis,

commode potest inferuire utrique motui.
postea subiungit Aristoteles hæc uerba,
[Quapropter, & non sequente eo quod
mouit, fertur, quod ui motum est: si enim
non esset tale aliquod corpus (intel-
ligit autem medium, hoc est uel aerem, uel
aquam) non utique esset qui ui fit motus:
& eum quoque qui secundum naturam
uniuscuiusque fit motum, promouet eod-
em modo] En totam causam motus pro-
jectorum, siue is sit omnino uiolentus, si-
ue sit partim naturalis, & partim uiolen-
tus, Aristot. attribuit aeri: de uirtute im-
pressa nullum uerbum. V. In libello de
somnia cap. 2. ita scribit Aristot. [Cum
quis mouet aquam, uel aerem, hoc aliud
mouet, & hoc item aliud & quiescente il-
lo, accidit huiusmodi motum procedere
usque ad aliquid, illo qui mouet non pre-
sente,] quæ uerba explanans Themistius
in sua paraphrasi cap. 9. hæc scribit. [Sim-
ul atque telum de manu iaculantis re-
cessit, longius quasi suo motu fertur, pro-
pterea, quod ille qui mittit, primorem æ-
rem commouet, qui collisus subinde, aliu
aerem propellit, atque hic deinceps alium
contingenti serie, donec uires fenescant, at-
que ita telum quiescat.] simile quoque est
quod ab Aristotele scribitur in lib. de Di-
uinatione per somnum cap. 2. Aristot. et-
iam Sectione 11. Problemate 6. mentio-
nem faciens eorum, quæ projecta feruntur
per aerem, huiusmodi motus causam at-
tribuit aeri. VI. Aristot. in lib. de Qua-
estionibus mechanicis quæst. 33. ad huc mo-
dum scribit. [Cur quippiam, non secun-
dum peculiorem sibi fertur rationem, im-
pulsore aliquo non consequente? An ui-
delicet, quoniam primum id efficit ut al-
terum impellat, illudque rursus ut alteri:
cessat autem quando non potest amplius fa-
cere primum impellens, id quod fertur, ut
impellat, & quando ipsius lati grauitas nu-
tu suo declinat, magis quam impellentis
in ante sit potentia.] Hæc tenus Aristot. ex
cuius tam multis locis, liquido cernimus,
eum causam motus projectorum semper
referre ad aerem, uel aquam, uel medium,
per quod fit eiusmodi motus; de uirtute
autem impressa nullum usquam uerbum
facere.

Hanc Aristotelis sententiam luculen-
ter exponit, & doctè, copioseque tractat
T. Estimo-
nia Simpl.

*Thomist. et
Auer.*

Simplicius 8. Physic. super tex. 82. & Thomistius in sua paraphrasi: Auerroes etiam ibidem eruditam facit digressionem de motu projectorum, enarrans singulare ingenium & naturam aeris, & aquæ, & admirabiles horum corporum proprietates.

Verum, omisso (breuitatis studio) aliorum Peripateticorum testimonij, vnum modò D. Thomam, ad id de quo nunc agitur confirmandum, testem excitabimus; quòd eius auctoritas magnum (& quidem merito) pondus habeat, plurimumque valeat apud eos quibus cum nobis est de hac questione disceptatio. Is igitur in 3. lib.

*Gravissimū
et præclarissimū
D. Thomæ
testimoniū.*

de Cælo sub finem lectionis septimæ exponens tex. 28. hæc scribit. [Non est intelligendum, quòd virtus uolenti motoris imprimat lapidi, qui uiolenter mouetur, aliquam uirtutem per quam moueatur; sicut uirtus generantis imprimat genito formam, quam consequitur motus naturalis. Nam sic motus uolentis esset a principio intrinseco, quòd est contra rationem motus uolenti. Sequeretur etiam, quòd lapis eo ipso, quòd per uiolentiam moueretur localiter, alteraretur; quòd est contra sensum. Motor igitur uiolentus solum imprimat lapidi motum, quòd quidem fit dum tangit ipsum: sed quia aer est susceptibilior talis impressionis, tum quia est subtilior, tum quia est quodammodo leuis, uiolentius mouetur per impressionem uolenti motoris, quàm lapis: & sic desinente uiolento motore, aer ab eo motus ulterius propellit lapidem, & etiam aerem coniunctum, qui etiam mouet lapidem ulterius, & hoc fit quousque durat impressio primi motoris uolenti, ut in 8. Physic. demonstratum est. Et inde est, quòd quamuis motor uiolentus non sequatur ipsum mobile, ita ut præsentialiter ipsum moueat, tamen mouet per impressionem aeris. Si enim non esset tale corpus, quale est aer, non esset motus uiolentus. Et hoc patet, quòd est instrumentum motus uolenti necessarium, & non solum propter bene esse.] Hæc D. Thomas. qui his uerbis ostendit perspicue causam motus projectorum esse aerem, & quemadmodum is fiat ab aere, diligenter & accurate declarat, & opinionem illam de uirtute impressa, funditus euertit.

Verum quia motum projectorum non

A a uirtute impressa, sed ab aere, secundum Aristot. & Peripateticos, proficisci, satis est adhuc (ut mihi quidem uidetur) explicatum: his consequens est, ut illam uirtutem impressam, inanem vel potius nullam esse doceamus. Primum igitur uideamus quid sit; tum, quomodo generetur; Postremò, qua ratione recipiatur in corpore proiecto. Aiunt illi uirtutem impressam esse qualiter motuam. Ergo cum mouet sursum, erit leuitas: cum mouet deorsum, erit grauitas: at cum mouet lapidem dextrorsum, sinistrorsum, antrosum, retrorsum, cum mouet rotam, vel trochum uertit in orbem, qualis erit uirtus motiua? postea, si uirtus mouens lapidem sursum, erit leuitas, aut ista leuitas differt specie a leuitate aeris, vel non differt specie: si differt specie, quo pacto igitur petit eodem locum, & mouet lapidem ad eundem locum ad quem moueret leuitas aeris? distinctio enim tam motuum localium, quàm uirtutum motuarum, spectari debet ex terminis, & locis ad quæ terminantur motus. His accedit, quòd si leuitas uirtutis impressæ specie differt a leuitate aeris, vel ignis, vni erunt duo contraria; nam grauitas terræ erit contraria leuitas ignis, & leuitas uirtutis impressæ. Sin autem leuitas uirtutis impressæ non differt specie a leuitate aeris, vel ignis, quomodo habent tam diuersas causas efficientes, tam diuersum modum productionis, & tam diuersas alias multas condiciones? Deinde, vnum contrarium non inducitur in subiectum, in quo est alterum contrarium, nisi cum remissione illius, quemadmodum calor non inducitur in aquam, nisi cum remissione frigoris; quantum enim caloris acquirit aqua dum subditis ignibus calefit, tantum amittit frigoris, & quo magis fit calida, eo minus frigida euadit: ergo cum lapis projicitur sursum, si producit in eo uirtus motiua, quæ est leuitas contraria grauitati lapidis, necesse erit illius inductione minui grauitatem lapidis, & quo maior est illa leuitas, eo minorem reddi grauitatem lapidis, quare cum lapis mouetur sursum, minoris esset grauitatis, atque ponderis, quàm cum reuertitur deorsum. Quinetiam, si quis esset tantis lacertis, ac uiribus, ut posset lapidem projicere usque ad concuum lunæ, impri-

*Multis at
gumentis
uirtus illa
projectis im-
pressa ex-
ploditur.*

imprimeret in eo summam leuitatem, quæ esse posset, quamobrem expelleret a lapide omnem grauitatem: hoc autem, quam sit contra rationem & experientiam, nemo est qui non intelligat. Præterea, cum lapis mouetur deorsum a projiciente maiore ui & celeritate, quam ei conueniat secundum naturam suam, imprimeretur ei uirtus motiua quæ est grauitas, non differens specie a grauitate naturali lapidis, cum utraque moueat lapidem ad eundem locum, uerum una magis, altera minus uelociter, magis autem & minus non uariant speciem. Sed hoc fieri non potest; nam hoc posito, essent duo accidentia tantum differentia numero in eodem subiecto, hoc est duæ grauitates in lapide, una ei naturalis, altera in eo uolente impressa. Si dicas fieri ex utraque unum accidens, unamque grauitatem intensiorem, falleris, cum enim grauitas lapidis sit ei naturalis, grauitas autem impressa sit ei uolenta, non potest illa per hanc augeri, nec utraque potest esse unius rationis. Quid? quod grauitas terræ est summa, nec potest amplius intendi? Adde, quod si augetur grauitas, augeri deberet etiam pondus; quare lapis sic proiectus deorsum, ponderosior fieret, quam antea erat, & quam erit postea. Adhæc, grauitas solet mouere magis deorsum dupliciter, uel ratione intensiōis, magis enim mouebit deorsum grauitas ut octo, quam grauitas ut quatuor, uel ratione extensiōis, si ea sit in ampliore materia, habeatque maiorem molem: saxum enim ingens ex sublimi cadens, maiori celeritate fertur deorsum, quam exiguus aliquis lapis. Atque hic locum habet peruiulgata illa apud Philosophos sententia, in maiori corpore est maior uirtus. Cum igitur, quando lapis projicitur deorsum, nec grauitas eius augetur intensiue, quippe cum ea sit summa, quæ amplius intendi nequit; nec augetur extensiue, non enim lapis tunc secundum molem euadit maior, relinquitur cum nullam grauitatem extrinsecus accipere a projiciente; nec qualitatem motiuam; nec uirtutem aliquam impressam.

Sed nunc uideamus, qualis sit productio istius uirtutis impressæ. Et primum, quero a quo producatur, dicunt eam produci a projiciente, sed qui fieri potest, ut

A eadem numero manus nunc producat leuitatem in lapide, cum mouet eum sursum, nunc grauitatem; cum mouet eum deorsum, nunc alias qualitates motiuas, cum mouet antorsum, dextorsum, sinistorsum, retrorsum, & in orbem? Et ut quis, quotiescunque ei collibitum fuerit, tanta facilitate producere queat quaslibet qualitates motiuas, qua ratione cum lapis iacitur funda, uel arcu sagitta, uel bombardæ globus, ista uirtus motiua imprimatur, & producat in eiusmodi corporibus proiectis? Deinde, quero, per quam speciem motus producatur ista uirtus impressa? Respondebunt eam produci per motum localem; neque enim alius tunc concurret motus: Atqui motus localis secundum Aristot. 8. Physic. 59. per se nullam formam de nouo generat, aut corrumpit in mobili. Et uirtus motiua, cum sit qualitas realis, non potest aliter produci, quam per generationem, uel alterationem. Ad extremum, quero an ista qualitas, & uirtus impressa, educatur ex potentia materiæ quæ est in lapide: at hoc non potest fieri sine præuia alteratione subiecti; uel extrinsecus adueniens adiungitur lapidi, at si crearetur ex nihilo. Et nulla forma extrinsecus aduenit materiæ (auctore Arist. 2. lib. de Gener. anima. cap. 3.) præter humanam mentem.

Restat, ut discutiamus ubi recipiatur ista uirtus impressa in lapide. an in superficie sola, uel tantum in una aliqua parte lapidis? quomodo igitur lapis mouetur secundum omnes partes æqualiter & æque cito? si recipitur in cunctis partibus lapidis, qui potuit ista uirtus, tam cito peruadere, & permeare per omnes partes lapidis citra ullam alterationem lapidis? Deinde, cum lapis magna uel sursum iacitur, secundum istos imprimatur in eo magnis motiua, quæ est leuitas: at quo pacto tanta leuitas, tam cito produci potuit in lapide, in quo est summa grauitas illi contraria? nulla enim qualitas habens contrarium in subiecto sibi resistens, statim producit perfecta, sed primum generatur imperfecta, post perficitur paulatim, idque accidit ob resistantiam qualitatis contrariæ, quæ est in illo subiecto. Valeat igitur ista uirtus impressa, quæ nihil habet solidum & firmum, nihil rationi, nihil ex-

perientia, nihil denique Peripatetica doctrina consentaneum.

Reliquum est, vt rationes soluamus quibus astruebatur & confirmabatur hæc uirtus impressa; vel potius quibus probatur causam motus projectorum, ad aerem referri non posse.

Ad primam rationem respondemus hoc modo. facilius aer mouetur & mouet, motum etiam quem ab impellente accipit, illo cessante, & ipse diutius retinet, & alijs citius impertitur, quam lapis, & aliud quoduis corpus durum: idque euenit ob magnam tenuitatem aeris, eiusque quoquo uersus mobilitatem; quocirca, cum proiectur lapis, uis & impressio projectoris, magis recipitur, & seruat in aere, & ab una parte aeris transfunditur ad alias, quam in lapide. Perpende uerba D. Thomæ, quæ superius ex 3. lib. de Cælo adduximus; & doctam illam digressionem Auerrois de Motu projectorum, quæ est in 8. lib. Physic. Commen. 82. hanc etiam solutionem ualde illustant.

Ad 2. Licet flante uento totus aer comoueat, tamen pars aeris quæ tangit lapidem, magis uirtute & coniuncte mouetur a projectante; ideoque maiorem ab eo uim accipit ad promouendum lapidem eiusque motum aliquandiu continuandum, quam ab illo uento.

Ad 3. Aer licet facilius moueat deorsum & sursum quam alio modo, tamen sicur ob humiditatem & tenuitatem suam facile terminabilis est extrinsecus quocunque termino alieno, & figurabilis quacunque figura: sic etiam est mobilis quoties genere motus, & secundum quaslibet partes; & multo facilius, quam lapis, vel aliud corpus solidum, & durum.

Ad 4. rationem respondere possumus, id quod Aristor. respondet ad simile questionem in libro de Questionibus mechanicis quæst. 34. hæc scribens. [Cur neque parua ualde, neque magna longe proiecti queunt? an quia necesse est, quod proiectur, & impellitur, & cedere & simul contra uiti ei uide impellitur? quod autem ob magnitudinem nihil cedit; aut propter imbecillitatem non contra nititur, non efficit projectionem, aut impulsione. An quia tantum fertur, id quod fertur, quantum aeris mouerit ad profundum, quod autem

A non mouetur, neque mouebit quidpiam: accidit autem illis, ambo, isthæc habere; ualde enim magnium, & ualde paruum, ceu non mota existunt; alterum namque nihil mouet, alterum autem nihil mouetur. Oportet igitur, id quod proiectur commensurationem quandam habere ad id quod projectur. J hæc uenit Aristor.

Ad 5. Quomodo cum nos loquimur, nostra uoce ac sermone formamus proximum aerem, & ille similiter alium, atque ita deinceps; sicque uox, & sermo perfertur per aerem usque ad aliquod spatium, ita etiam proiectens proximum aerem mouet, & dirigit aliquo, hic simili directione mouet alium, & hic similiter alium, sicque procedit directo impulsus projectoris in lapide per aerem, usque ad terminum intentum. Verum, tam de hac questione, quam de uniuersa diuisione motus in naturalem & uolentum, satis dictum sit.

Exponitur tertia diuisio motus in partes eius quantitatis, & agitur de continuitate motus.

C A P. VI.

Tertia diuisio motus, est in partes eius, ut uocant quantitatis; est enim motus quantus, & continuus, ac proinde non solum diuisibilis in partes eiusdem rationis, sed etiam infinite diuisibilis. Diuiditur autem motus, in ea quæ dicuntur, moueri, & ea quæ uocantur mutata esse illa sunt partes motus, hæc sunt termini motus; & habent se in motu, sicut puncta in linea, & instantia in tempore. De his mutatis esse, & de ipsis moueri, quæ sunt partes motus multa præclara theoremata explicat Aristoteles in 6. libro Physic. Verum, quia diuisio motus in suas partes quantitatis, oritur ex continuatione eius, de hac prius agendum est. Videamus igitur, primum quidem, an motus sit continuus: tum uero quæ sit causa eius continuationis, quam habet in se motus.

Motum

Cur neque nimis magna, neque nimis parua longe projecti possunt.

*Probatum
motum esse
successiuum
atque conti-
nuum.*

Motum esse continuum, affirmat Aristoteles. 3. Phys. tex. 1. scribens motum esse de genere continuorum: & in 4. Phys. tex. 99. ait hæc tria, magnitudinem, motum, & tempus, esse continua; tempus quidem propter motum, hunc autem propter magnitudinem: & quæcumque Aristot. in 6. lib. Physic. de motu demonstrat, ea non conuenient motui, nisi is esset continuus: cumque motus mensuraretur tempore, est enim tempus numerus motus secundum prius & posterius, quemadmodum ipsum tempus est continuum; ita etiam oportet motum esse continuum. Adde, quod motus est ens successiuum, ergo continuum; nam si esset discretum, componeretur ex ipsis mutatis esse, & mutata esse, essent inuicem immediata, quod tam est licet impossibile; quam est in punctis & lineis, in tempore ite utque instantibus. Esse autem motum ens successiuum, per se clarum est; nam si esset permanens, non esset motus, quod enim manet, non mouetur: & quod mouetur, non manet, si enim manet, quiescit, quid enim est rem manere, nisi eam similiter se habere nunc ut prius? at hoc ipsum est quiescere secundum Aristot. 6. Physic. tex. 73. Verum continuus, & successio motus cui denter concluditur ex definitione motus; si enim motus est actus entis in potentia prout in potentia, necesse est, id quod mouetur dum mouetur partim esse actum, partim potentiam, ergo successiuus mouetur; si enim simul fieret motus & in instanti, totus esset actus, & tunc non diceretur moueri, sed iam mutatum esse. Recte igitur dixit Auerro: ex definitione motus apparere statim eius continuitatem. Sed dices Aristotelem libro 8. Physic. solum motum circulare facere continuum: respondeo ibi Aristotelem sumere continuum pro perpetuo & sempiterno, cuius nec fit initium aliquod, nec ullus finis: Cum etiam Peripatetici aiunt augmentationem non esse motum continuum, significare uolunt uniuersam augmentationem uiuentis, quæ fit ab ortu eius cuiusque ad ætatem consistentiæ, non unum esse numero motum, qui sit æquabiliter & continue, sed eam sepe interrompi, & inæquabilem esse, & ut Commentator dixit 3. Physic. com. 6. cõ stare ex multis motibus & multis quieribus. Tota igitur accretio uiuentis, non est

motus continuus; singule autem augmentationes, quas uocant partiales, dum sunt, sunt motus continui. Motum igitur (loquimur autem nunc de motu proprie dicto, excludendo omnes mutationes instantaneas, cuiusmodi est generatio, corruptio, illuminatio, & alie similes) continuum esse manifestum est.

Deinceps aperendum est, quæ sit causa huius conuenientis. Aristoteles uariè loquitur de causa conuenientis motus, nam in categoria Quantitatis, ait motum esse quantum propter tempus; cum idem scripserit 4. Physic. tex. 99. e contrario tempus esse continuum propter motum. In 2. ult. tem lib. de Gene. & Corrup. tex. 62. ait motum esse continuum, propter id quod mouetur, hoc est ratione subiecti in quo est motus; non autem propter id in quo fit motus, nisi forte in motu locali. huic autem sententiæ contrariam omnino sententiam pronuntiat in 5. lib. Metaph. tex. 18. affirmans motum esse quantum, non propter id quod mouetur, sed propter id in quo fit motus, quod in motu locali est spacium, in alijs motibus est forma quæ per motum acquiritur.

Verum, si rem ipsam diligenter expendamus, atque consideremus, proculdubio cognoscemus quæ ab Aristot. de conueniente motus scripta sunt, ea non solum non pugnant inter se, sed etiam uerissimè in motum omnia conuenire. Etenim, motus dicitur continuus propter tempus, non secundum se, nec secundum naturam, cum etiam motus sit natura prior tempore, quippe cõ hoc sit quasi passio quædam illius; potius tempus est continuus propter motum, quam e contrario: sed motus dicitur continuus propter tempus, secundum nos, & in ratione mensurabilis, & mensuræ; nos enim quantum sit motus, & an is sit continuus, an interruptus; metimur & cognoscimus ex tempore: dicitur enim aliquis deambulasse per unam horam continue, quia nulla fuit pars horæ, in qua non deambulauerit. Porro sciendum est, duplicem esse quantitatem motus, unam secundum extensionem, quam accipit a subiecto in quo est, nam sicut albedo, calor, & aliud quoduis accidens extenditur secundum extensionem subiecti, sic etiam motus. Quis enim non intelligit, motum brachij maiorem & am-

*Quæ sit causa
conuenientis
motus.*

plioem esse ratione subiecti in quo est, quam motum solius digiti, & motum totius corporis, quam motum solius brachij? & hoc modo. Arist. 6. Phys. tex. 33. ait motum diuidi secundum diuisionem mobilis, & demonstrat sicut totus motus est totius mobilis, ita partes motus esse partium mobilis. Altera est quantitas & continuitas motus secundum successione, & durationem, quæ aduenit ei propter id in quo, vel ad quod fit motus, id dico, quod per motum acquiritur; nam quia terminus ad quem successiue acquiritur, & non totius simul in instanti, ideo motus existit successiue, indeque caput suam durationem. Exempli causa, motus localis est successiue, quia partes magnitudinis, & spatij per quod fit motus localis successiue transeunt una post aliam; calefactio item est motus successiue, quia calor non totus simul acquiritur, sed gradus post gradum, & pars post partem successiue produciur.

Ad continuitatem motus localis, non est necessaria continuitas spatij per quod fit motus.

Verum, hoc interest inter motum localem, & alterationem, quod motus localis potest esse continuus, etiam si spatium per quod fit, non sit totum continuum, si enim concavo lunæ lapis moueretur usque ad terram, motus eius esset continuus, nihil enim esset, quod eum interromperet, spatium tamen quod transitur, non esset continuum, ignis enim & aer non sunt elementa continua, sed tantum contigua; atque hoc etiam videtur inuere Aristot. 5. Physic. tex. 23. secundum expositionem Themistij. Alteratio autem, unus & continuus motus esse nequit, nisi fit vna numero qualitas, quæ successiue sine ulla eius intermissione acquiritur. Causa vero huius differentie inter motum localem, & alterationem, in eo est, quod motus localis, non est idem re quod spatium, sed est idem, quod ipsum mobile aliter, & aliter se habens super spatium; & quia satis est ut spatium sit contiguum, quod mobile possit continue aliter & aliter se habere super ipsum, idcirco ad continuitatem motus localis, non est necessaria continuitas spatij: At vero, quia alteratio est idem re quod qualitas, quæ acquiritur per alterationem; ideo ad continuitatem alterationis, necessaria est unitas numeralis, atque continuitas qualitatis.

A De duplici genere partium motus, altero secundum extensionem, altero autem secundum successione.

C. A. P. VII.

Constat igitur duplicem esse continuitatem motus, unam secundum extensionem, alteram secundum successione & durationem; & illam quidem motum accipere a subiecto in quo est, hanc vero ab eo in quo fit motus, & quod per motum acquiritur. Ex quo necessario etiam efficitur, esse duplices partes quantitatis motus, alteras secundum extensionem, & alteras secundum successione, & durationem. Inter has autem partes plurimum interest. Primum enim, illas motus habet propter subiectum in quo est, non locus, atque cetera accidentia, quæ sunt extensa & diuisibilia propter subiectum in quo inhaerent: has autem habet motus propter terminos a quo, & ad quem, qui cum sint inuicem oppositi, & habeant gradus secundum quos intenduntur, ac remittuntur, partibilibiter, ac successiue acquiruntur & perduntur. Deinde, illas metimur per quantitatem subiecti, quo enim subiectum est maius, eo necesse est eas partes motus, quæ sunt secundum extensionem, plures & ampliores esse: has autem partes, quæ sunt secundum successione, ac durationem, metimur tempore; est enim tempus numerus motus secundum prius, & posterius, motus autem habet prius & posterius, non propter extensionem, quam habet in subiecto, sed propter successione, quam habet in amissione & acquisitione terminorum. Præterea, partes motus secundum extensionem, sunt simul, si enim mouetur totum aliquod mobile, necesse est unam etiam omnes partes eius moueri: partes autem secundum successione impossibile est, vel quantumuis paruo temporis spacio, simul esse: est enim contra rationem, & naturam rei successione, ut partes eius simul sint. Ad hæc, habere partes secundum extensionem, per accidens conuenit motui, sicut etiam ipse per accidens extensus est, nimirum propter subiectum.

Quinquæ differentia inter partes motus secundum extensionem, & secundum successione.

sum habere autem partes secundum successione[m], per se conuenit motui; tñ quia motus per se est ens successiuum; tñ quia est idem re, quod res ipsa quæ per motum acquiritur, a qua ipse accipit successione[m]; quemadmodum quod calor sit extensus; extrinsecus, & per accidens ei conuenit; quod autem habeat gradus secundum quos intendatur & remittatur, intrinsece; ac per se ei conuenit. His accedit, quod motus localis & partes eius, secundum extensionem non possunt esse continuæ; nisi ipsum mobile sit omnino continuum; si enim mobile esset corpus aliquod coagmentatum ex uarijs partibus, non quidem inter se continuas, sed tantum contiguas, motus eius secundum omnes partes non esset cõtinuus; nam sicut rotas motus habet cõtinuitatem extensionis a toto mobili, ita partes motus a partibus mobilis: quare si partes mobilis non sunt inuicem continuæ, nec partes motus inter se continuæ esse poterunt: at motus localis potest habere partes secundum successione[m] continuas, etiam si id in quo fit motus, ipsum dico spacium, quod motu locali pertransitur, non sit omnino continuum; quemadmodum paulo supra ostendimus.

Quod autem necesse sit motum habere in se utranque cõtinuitatem, extensionis nimirum & successione[m], perspicuum est. Etenim subiectum motus proprie dicti, cuiusmodi est alteratio, augmentatio, & motus localis, non est sola forma, nec materia, sed totum compositum, quod est corpus habens extensionem, & distantiam partium; ergo necesse est motum qui recipitur & inhaeret in eiusmodi subiecto, effici quoque corporeum, eiusdem cõtinuitatis & extensionis participem. Si quis autem contendat, proprium subiectum alterationis, quæ uersatur in primis qualitatibus, non esse compositum, sed materiam primam, putans in ea tanquam in subiecto (ut uocant) inhesionis, recipi, & hærere primas qualitates; is nihilominus fateri debet; alterationem habere pro subiecto rem quantam. Siue enim quantitas sit materię primæ coæua & inseparabilis, siue non sit, semper tamen cetera accidentia præsupponunt quantitatem in materia, quippe cum ea prima omnium accidentium adueniat materia, nec materia accipit reliqua.

accidentia, nisi prius affecta fuerit quantitatem, prius dico, uel ordine temporis, uel certe (de quo inter omnes conuenit) ordine naturæ. Quod etiam motus habere debeat quantitatem successione[m], satis explicatum est paulo superius, cum motum esse debere ens successiuum, & cõtinuum ostenderemus.

An cõtinuatio & successio sint de essentia motus, an potius sint eius accidentia.

C A P. VIII.

Sed quæri potest hoc loco, an cõtinuitas sit de essentia motus, an potius sit accidens eius? Equidem respondet, hæc de re duo esse certa, & unum esse dubijs atque incertum. Primo enim certum est, cõtinuitatem extensionis esse accidentariam motui, nimirum, propter subiectum eius; sicut enim calor, albedo, & alia accidentia dicuntur quæta, & diuisibilia per accidens, ratione subiecti, sic etiam motus.

Deinde, illud etiam certum est atque indubium, cõtinuitatem successione[m] per se conuenire motui, & ab eo esse inseparabilem; conuenit enim omni, & per se ac primo soli motui, & semper. Illud autem dubium est, an cõtinuitas successione[m] sit de essentia motus, an sit tantum propria passio consequens eius essentiam.

Ac uidetur quidem eiusmodi cõtinuitas, non esse de essentia motus; tum quia Aristot. 5. Metaph. tex. 18. excludit motum a categoria Quantitatis, affirmans eum esse quantum propter id in quo fit motus: & Auer. 4. Physic. commen. 119. ait tempus mensurare quantitatem accidentis motui; significans his uerbis quantitatem esse accidens motus: & 3. Physic. com. 6. inquit ex prima definitione motus apparere cõtinuitatem eius; quasi cõtinuitas non quidem ingrediatur, sed tantum consequatur definitionem & essentiam motus; tum etiam, quia cum tradatur in tertio Physic. tres definitiones motus, in earum nulla ponitur cõtinuitas.

Eccentriario autem, illud uchementer uiget, quod motum esse ens successiuum, uiget, quod motum esse ens successiuum, uiget,

deatur esse prædicatio essentialis, & non vi
deatur posse abstrahi motus a successione;
id est perfecte secundum essentiam suam
intelligi, non simul intelligendo successio-
nem; & nulla re alia videtur motus proprie
dictus, distingu posse a mutatione, quam
quod ille est successiuus, hæc autem minime.
Denique, si cuiusmodi continuitas est
propria passio motus, non careret Aristo-
teles reprehensione; qui eam nullquam de
motu demonstrauerit: & cum motus altera-
tionis non sit aliud, quam ipsamet qualitas,
vt fluens, & (vt ita loquar) fluens, qui potest
eiusmodi fluxus sine aliqua successione
cogitari? Ego tamen uideo utramque par-
tem huius questionis probabiliter esse, verisimilius
tamen puto continuitatem non esse de
essentia motus, sed esse veluti quamdam
propriam passionem motus, ex natura
eius manantem.

*Obserua di-
ligenter hæc
distinctionem
& differentiam,
in
ter
continui-
tatem
& suc-
cessionem mo-
tus.*

Sed fortasse his hæc posset melius diri-
mi hæc distinctione. Aliud est in motu suc-
cessio, & aliud continuitas; successio mo-
tus oritur ex eo, quod terminus ad quem
non totus simul, sed per partes, vna post
aliam, acquiritur; ex quo fit, vt necesse sit
eiusmodi acquisitionem esse successiuam.
Potest tamen hæc successio esse continua,
& non continua; partes enim termini ad
quem, possunt acquiri successiuè duplici-
ter, uel continenter, & sine vlla interrup-
tione; & sic acquisitio earum est succes-
siva & continua; vel successiuè quidem,
sed interruptè, ita vt vno instanti produ-
catur aliquid formæ, tum interposito ali-
quanto tempore, in alio instanti produca-
tur aliquid alius formæ, & sic deinceps
productio formæ procedat vsque ad finem;
successiuè quidem, sed non continuè. At-
que hoc modo, censent nonnulli augmen-
tationem esse motum successiuum, existi-
mantes in augmentacione produci quanti-
tatem per minimas partes, successiuè quidem,
sed non continuè. Cum igitur aliud sit
in motu successio, & aliud continuitas;
diceret aliquis, nec sanè, meo iudicio, ineru-
ditè; successio enim quidem esse de essen-
tia motus proprie dicti, cum is sine hac cogi-
tari nequeat; continuitatem autem esse
passionem fluentem ex natura motus. Ergo,
prima definitio motus, manifestè ostendit
successionem motus, ut quæ sit de essen-
tia motus: continuitatem autem eius;

A non tam manifestè declarat; ea tamen ex
illa definitione necessario concluditur tan-
quam passio & affectio motus necessario
contueniens, & omnino inseparabilis. Nam
successio quæ fit per instantia inuicem dif-
fereta; non est vnus motus numerò, sed
varia mutationes, in quarum singulis, mo-
bile dici quidem verè potest mutatum esse,
sed non moueri; at in motu mobile ita
mutatum est, ut etiam dum est motus, a-
ctus moueatur. Nec mutatio instantanea
est actus entis in potentia, prout est in po-
tentia, sicut habet definitio motus; sed est
actus mobilis, prout iam est actu muta-
tum, vel ad totam formam, vel ad aliquam
eius partem, quæ in instanti producta fuit.
Sed dices, si continuitas non est essentia
motus, quæ igitur re motus proprie dictus
essentialiter differt a mutatione? An quia
motus est actus entis in potentia prout in
potentia, non autem mutatio, ut proxime
ante ostendimus? An propter terminos
a quo & ad quem, qui in motu proprie
dicto, ambo sunt (vt vocant) positini,
contrarij, partibiles, & partibiliter acqui-
sibiles? A in motu proprie dicto per se,
ac necessario inest successio; in mutatione
autem, aut nulla unquam est successio,
quia forma semper tota simul in instanti
producitur, vt fit in generatione substan-
tiali; vel si quando est in mutatione suc-
cessio, quod forma per partes interruptè
producitur, id per accidens eneit, nempe
non propter ipsam formam, quæ cum non
habeat illum in subiecto contrarium eius
productioni resistens, tota simul (quod ad
ipsam attinet) produci potest; sed cum ob
alias causas, tum ob agentis imperfectio-
nem, quod cum in se formam perfecte non
habeat, non potest eam perfecte totam pro-
ducere; id quod in illuminatione potest
contingere. Continuitas igitur, vel est de
essentia motus, vel ex ea necessario fuit
tanquam eius propria passio, quæ quidem
continuitas, non æqualiter est in omni mo-
tu; etenim continuitas, ut docet Aristoteles
3. Physic. comm. 6. in motu augmentatio-
nis minimum apparet, in alteratione autem
magis cluere, in motu vero locali, est
maximè conspicua.

Verùm existit hoc loco grauis questio,
quæ oritur ex ijs quæ dicta sunt de conti-
nuitate motus. Si enim motus est conti-
nuus,

mus, ergo est infinite diuisibilis, & nec primam, nec ultimam partem habebit: id quod Aristot. 6. Physic. necessaria, & manifesta ratione demonstrat: quomodo igitur motus poterit, aut incipere esse, aut desinere, cum in se, nec primum habeat, nec extremum? Nos capta hinc occasione, non solum docere volumus (quod tamen satis erat ad enodandam propositam difficultatem) quemadmodum motus esse incipiat, & desinat; sed etiam (quo uberior & absolutior sit doctrina) varios modos, quibus omnes res generabiles atque corruptibiles incipiunt & desinunt esse, breuiter exponemus.

De varijs modis incipiendi, & desinendi quos habent res naturales.

C A P. IX.

Philosophi quo breuius, distinctius, & clarius exponunt varios modos quibus res naturales incipiunt, & desinunt esse, excogitarunt hæc quatuor titubacula; Primum sui esse, Vltimum sui esse, Vltimum sui non esse, & Primum sui non esse. quæ vsu Philosophorum facta sunt in scholis tritissima. Primum, & tertium, designant varium modum incipiendi: secundum, & quartum, varium modum desinendi. Primum sui esse, est instans temporis intrinsecum durationi rei, in quo res est, cum immediate ante non fuisset: incipere igitur per primum sui esse, ita describitur, nunc res est, & immediate ante non fuit. Vltimum sui esse, est instans intrinsecum durationi rei, in quo res est, sed immediate post non erit, ut desinere per ultimum sui esse fit, nunc esse, & immediate post non esse futurum. Vltimum sui non esse, est instans extrinsecum durationi rei, in quo res non est, sed immediate post erit; vt verè dicatur de re quæ incipit per vltimum sui non esse, nunc ea res non est, sed immediate post erit: & vocatur vltimum sui non esse, quia illud instans est vltimum totius illius temporis, in quo res habuit non esse. Primum sui non esse, est instans extrinsecum durationi rei, in quo res non est, sed immediate ante fuit: & sic

A appellatur, quoniam cum res fuisset tempore immediate præcedente, illud instans est, in quo primum habet non esse: vt verè dicatur de eo, quod desinit per primum sui non esse, nunc non est, sed immediate ante fuit.

His etiam illud adiungendum est, varia esse genera rerum: quædam enim res sunt permanentes, ut homo: alix successiue, vt motus, & tempus. Quædam producuntur per motum proprie dictum, ut calor, & frigus: alix non, ut forma equi, & quilibet forma substantialis. Quædam habent contrarium in subiecto resistens productioni ipsarum, ut calor habet in aqua frigus si bi contrarium: alix non habent, ut lumen in aere. Quædam habent esse suum in puncto quodam indiuisibili, sicut bicubitum, tricubitum, species figurarum, & omnia superlatina, quæ talia sunt; alix non habent esse in indiuisibili, ut albedo. His positis, subiiciemus nonnullas propositiones, ex quibus facile intelligetur quemadmodum res naturales incipiunt & desinant esse.

B Prima propositio. Ens successiuum ut motus, non incipit per primum sui esse, sed per ultimum sui non esse; Nec desinit per ultimum sui esse, sed per primum sui non esse. Prior pars huius propositionis, ita probatur: motus non potest esse in instanti, cum motus sit diuisibilis, & instans sit indiuisibile; si autem motus inciperet per primum sui esse, motus esset in instanti; quia de motu utrum esset dicere, nunc est motus, & immediate ante non fuit. Adde, quod motus non potest incipere positive per aliquid sui determinatum & illi intrinsecum, cum nec detur prima pars motus, nec primum mutatum esse, vt probatur in 6. Physic. Incipit igitur motus per vltimum sui non esse; nam verum est dicere, nunc non est motus, sed immediate post erit motus, immediate autem post instans, sequitur tempus in quo motus & incipere & esse potest. Quare, cum dicitur calefactio durasse per unam integram horam, excludenda sunt primum, & vltimum instans horæ, in quibus non potuit esse calefactio, sed in primo cepit negativè, & in vltimo desijt negativè. Posterior pars propositionis, ex prioris confirmatione fit manifesta. Si enim motus desineret per vltimum sui esse, in vltimo instanti esset motus,

Et motus, & quæcumque motu producantur, incipiunt & desinunt ante motum sui non esse.

tus, & daretur ultima pars motus, ut un- que autem esse impossibile demonstratur lib. 6. Physic. Et quamuis datur ultimum mutatum esse in motu, hoc tamen, neque est motus, neque pars motus. Definit igitur motus per primum sui non esse; vt de calefactione, quæ duratit vnum horam integram, verum est dicere in vltimo instanti illius horæ, nunc non est calefactio, sed immediate per totam horam præcedentem fuit calefactio. Hinc colligitur, omnem formam, quæ producitur, & corrumpitur per motum proprie dictum, incipere per vltimum sui non esse, & desinere per primum sui non esse: quippe cum eadem plane ratio sit huiusmodi formæ, quæ est ipsius motus, eodem enim modo incipit calefactio, & calor, qui producitur per calefactionem; eodemque modo desinit calor, quo desinit frige factio, per quam calor corrumpitur.

Forma que nullum habet contrarium in subiecto, produciuntur in eo per primum sui esse.

II. Propositio. Formæ quæ non habent contrarium in subiecto, incipiunt per primum sui esse, vt lumen in aere. Ratio huius in promptu est: Etenim, vbi non est contrarietas, ibi non est resistentia, ubi autem hæc non est, nec erit ibi illa mora, & successio in productione; productio enim fit successiue ob resistentiam subiecti, ubi autem non est successio in productione, ibi productio fit in instanti, & res incipit esse in illo instanti, quare incipit per primum sui esse. Hinc colligimus duo: vnum est, quæcumque creatur a Deo, ea quoniam sunt ex nihilo sine vlla resistentia & successione in instanti, incipere per primum sui esse; Alterum est, omnia quæ producuntur per mutationes instantaneas, ea propter eandem causam incipere esse per primum sui esse, ut lumen quod producitur in aere per subitam illuminationem.

Quæ habet esse indiuisibile ea incipiunt per primum sui esse.

III. Propositio. Quæ habent esse suum in indiuisibili, velut species figuratum, & omnia superlatiua, ea ratione ut talia sunt, vt esse calidissimum, & frigidissimum, ea omnia incipiunt per primum sui esse, & desinunt per vltimum sui esse. Cum enim esse illarum rerum consistat in indiuisibili, si inciperet per vltimum sui non esse; acquireretur in tempore; cum autem quoduis tempus sit diuisibile, & non totum simul, acquireretur diuisibilitate; quare eiusmodi esse non iam esset indiuisibile, sed

A diuisibile. Similiter etiam, si desineret per primum sui non esse, corrumpereetur in tempore, & corrumpereetur diuisibilitate, non igitur consisteret in indiuisibili. Hinc elicitur, si quæ res sint habentes esse tantum per vnum instanti, exempli causa, ut mutatum esse in motu, eas res necessario incipere per primum sui esse, & desinere per vltimum sui esse: vere enim de illiusmodi rebus diceretur, quod in illo instanti sunt, & ante non fuerunt & quod in illo instanti sunt, & immediate post non erunt.

B III. Propositio. Forma substantialis incipit per primum sui esse. Hoc manifestum est, tum ex eo, quod producitur per generationem, quæ est mutatio instantanea, & sine vlla resistentia: omnis enim contrarietas, quæ in subiecto efficere poterat resistentiam; per dispositionem præcedentem eiecta fuit; quod autem sine resistentia in instanti producitur; incipit per primum sui esse, vt ostensum est in secunda propositione: tum etiam ex eo, quod forma substantialis consistit in indiuisibili, non suscipiens magis & minus, quare non potest produci in tempore; sic enim

Forma substantialis incipit per primum sui esse.

C producereetur diuisibilitate: constat autem ex tertia propositione, quæ habent esse indiuisibile, ea incipere per primum sui esse. His accedit, quod alteratio Physica ordinatur ad generationem & productionem formæ substantialis, desinit autem alteratio cum sit motus, per primum sui non esse; quare in illo vltimo instanti, in quo est verum dicere, nunc non est alteratio, sed immediate antea fuit, vel producitur forma substantialis, vel non; si producitur, habemus quod uolumus, quia incipit esse in illo instanti cum immediate antea non fuisset; si non producitur, ergo alteratio non est conseruata finem suum ad quem naturaliter ordinabatur. Est enim generatio terminus alterationis. Nec vero mihi obijciat quispiam formas elementorum, quæ Autrocos ait intendi & remitti, nec aliter produci & corrumpi quam primas qualitates: nam de hoc adhuc sub iudice lis est. Nos autem hic non nisi certa, & concessu omnium probata, tradimus.

D V. Propositio. Forma substantialis desinit per primum sui non esse. Forma enim

Forma substantialis desinit per primum sui non esse.

finis p. primi sui non esse.

substantialis necessario desinit una cum accidentibus quorum ope & adminiculo subsistent in materia; huiusmodi autem accidentia cum tollantur ex materia per alterationem, simul cum ea desinant esse per primum sui non esse; quare etiam forma substantialis desinet per primum sui non esse. Deinde, si forma substantialis non desineret per primum sui non esse, quare in ultimo instanti esset, & immediate post non esset; cum igitur in illo instanti nondum sit generata forma contraria, quia duæ formæ substantiales oppositæ non possunt esse simul, generabitur immediate post illud instans: quæ, vel illud immediate sequens ultimum instans esse formæ præcedentis, est etiam instans, vel tempus; si instans, ergo duo instantia essent sibi immediata; si tempus, ergo forma substantialis sequens, generaretur in tempore; contra id quod demonstratum est in quarta propositione. Relinquitur igitur formam substantialem non posse desinere per ultimum sui esse, quare necessario desinet per primum sui non esse.

Nota & cõsidera diligenter has duas dubitationes.

Verum, contra quartam, & quintam propositionem, dux te nobis offerunt perquam arduæ dubitationes. Dubitatur enim contra quartam propositionem, quomodo forma substantialis possit incipere per primum sui esse, & produci in instanti; nam si in illo instanti sit productio formæ substantialis, fiet in illo instanti actio: non enim productio potest esse sine actione: si tunc est actio, ergo tunc est alteratio, omnis enim actio Physica productiva alicuius formæ fit per qualitates, neque enim substantia immediate agit, sed per qualitates, ut Aristot. docet in lib. de Sensu, & sensili, cap. de sapore. Omnis autem actio, quæ fit per qualitates Physicas, est alteratio, at in illo instanti non potest esse alteratio; tum quia alteratio est motus, qui non est in instanti; tum quia ponitur desinere per primum sui non esse, quare in illo instanti non est alteratio, sed immediate ante fuit, alioquin si in illo instanti esset alteratio, ipsa desineret per ultimum sui esse.

Dubitatur etiam contra quintam propositionem. Forma substantialis habet esse indivisibile, & consistens in indivisibili; ergo desinere debet per ultimum sui esse;

A tum quia hoc probatum fuit supra in tertia propositione; tum quia si desineret per primum sui non esse, desineret in tempore, quare desineret divisibiliter. Deinde corruptio attingens esse formæ substantialis, non fuit in tempore præcedente illud ultimum instans; alioquin forma substantialis, quæ secundum suum esse est indivisibilis, divisibiliter corrumpetur; si autem fuit in ultimo instanti, cum illa corruptio sit actio Physica, erit alteratio, ut patet ex ijs quæ circa primam dubitationem probata sunt; si est alteratio, ergo cum ipsa sit motus, in instanti esset motus, & motus desineret per ultimum sui esse.

B Ad priorem dubitationem, responderi possit dupliciter; vel negando in illo instanti, quo producitur forma substantialis, esse actum aliquam actionem Physicam, sed tunc produci formam substantialem virtute dispositionis & actionis Physicæ, quæ immediate ante fuit; quæ actio non in tempore præcedenti, sed in illo ultimo instanti sortita est suum effectum producendi formam substantialem. Vel aliter, sicut nonnulli volunt in alteratione dari primum mutatum esse, in quo producatur minimum quidpiam qualitatis, & deinde sequitur alteratio, & productio qualitatis successivæ, ita fingi posset in alteratione dari ultimum mutatum esse, per quod producatur in ultimo instanti aliud minimum, & ultimum qualitatis, cum quo simul etiam producatur forma substantialis, talis autem productio qualitatis, est quidem alteratio, sed non motus propriè dictus, est enim mutatio quædam instantanea, talis nimirum, qualis est illuminatio aeris.

C Ad posteriorem dubitationem, dupliciter etiam responderi posset; vel aiendo formam substantialem desinere in illo instanti non positivè per aliquam actionem, quæ tunc eam corrumpat, sed negativè, quia tunc non est cum immediate ante fuisset; quod autem tunc non sit, id quidem factum esse virtute præcedentis alterationis corruptivæ, quæ ultimum suum effectum sortita est in illo ultimo instanti. Vel aliter, in illo ultimo instanti, inducitur ultimum qualitatis pro forma generanda (ut paulo ante diximus) cuius indu-

ctione,

ctione, vltimum qualitatis contraria, qua sustentabatur forma corrumpenda, etiam tunc expellitur, & simul cum eo prior forma substantialis: nec illa expulſio, quantum ſit alteratio, eſt motus proprie dictus, vt ante diximus, ſed mutatio.

An hæc reſponſa ſint vera, & an omnino tollant difficultates propoſitas, doctis uiris conſiderandum, atque iudicandum relinquo. mihi. cerè non penitus eximunt ſerupulum, nec animo meo omnino ſatiſſaciunt; quædam enim involunt quæ uidentur, nel perſpicuè falſa, uel magis dubia quàm id ſit de quo nunc dubitatur; cuiuſmodi eſt illud, dari vltimum qualitatis, quod in inſtanti inducitur; & item illud, cum actu producitur forma ſubſtantialis, non eſſe tunc neceſſariam actu aliquam a-

ctionem, ſed ad id ſufficere prægreſſam alterationem. Sed qui fieri poteſt, vt illo inſtanti producatur forma ſubſtantiæ ignis; & tunc non ſit actu productio eius? Aut, ſit tunc quidem productio, ſed nulla tunc ſit actio? quæ autem: actio ignis eſſe poteſt niſi calefactio? calefactio autem, cum ſit motus, in inſtanti eſſe nullo modo poteſt. quomodo igitur forma ſubſtantialis producatur in inſtanti, per obſcurum eſt, nec ſatis adhuc explicatum. Verùm hæc diſcutere, ac reſellere ſuſperſe, vel perſeque, ne nimis diligerenter ac ſubtiliter in huiſmodi reſeque inquirere.

Finis Decimiquarti Libri.

[Faint, mostly illegible text in the left column, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, mostly illegible text in the right column, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Marginal notes and scribbles on the right side of the page.]

DE MOTVS ET MVNDI AETERNITATE LIBER DECIMVSQVINTVS.

D

VOEVS proxime superioribus libris dicti est de natura motus, & de multiplici eius varietate, ac distinctione: hoc libro, qui extremus erit huius operis, agendum

est de duratione motus. de qua duas quaestiones explicare volumus; vna, an motus sit aeternus; altera, ut motus non fuerit aeternus, an tamen aeternus esse poterit. Idem autem est de motus, atque de mundi aeternitate disputare. Nam vitium in ponatur aeternum, aut non aeternum; alterum quoque aeternum, aut non aeternum esse necesse est. Prioris autem quaestiones difficultas omnis, posita est in explicandis, refellendisq; eorum rationibus; qui aeternitate mundi asserere ac persuadere conati sunt: quorum principes fuerunt Arist. Proclus in eo libro quod de Aeternitate Mundi scripsit: & Aver. Horum nos hoc loco argumenta fideliter commemorabimus, ac diligenter expendemus.

In quibus disoluetis, illud observavimus; ut quoniam eorum, qui novam mundi creationem defendunt, tres sunt sententiae: Et enim aliqui putant mundum non potuisse fieri ab aeterno, quoniam rationi creaturae atque creationis repugnat aeternitas durationis. Alij, tamen talem repugnantiam non ponunt in creaturis incorruptibilibus, eam tamen inesse affirmant in creaturis, quae ortum, & interitum habent; quibus si tribuatur aeternitas, necesse sit aliquid esse actu infinitum, infinitum item transactum esse, infinito maius aliquid dari, & alia multa incredibilia, & absurda. Tertium genus eorum est, qui negant aeternitatem repugnare mundo, siue ratione rerum incorruptibilium, siue

corruptibilium: Desi tamen voluisse eum de nouo cedere tum ob alias causas mortalibus occultas; tum fortasse, quoniam ex noua mundi creatione, clarius, atque illustrius ab homine perspiciatur & cognoscitur Dei perfectio ac maiestas. Nova enim volitio mundi clarissime demonstrat Deum esse, & esse efficientem, intelligentem, ac providentem omnium rerum; eumq; esse infinitae virtutis; habere peculiarem modum producendi sine motu & materia, quae nos creationem vocamus, non agere ex necessitate naturae; posse quicquid voluerit de nouo etiam immediate, ac sine causis secundis efficere; quae omnia ad illustrandam religionem, ad amplificandam Dei cultum, ad pietatem hominum animis inferendam & augendam, ad iustitiam inter homines conservandam; ad eas denique quas naturaliter inditas de providentia, clementia, & iustitia Dei notiones habemus corroborandas, quam vim habeant, nemo est, qui si quid intelligit, non perspicue intelligat.

In hac igitur opinionum varietate, nos aduersariorum rationes dissoluentes, illud observavimus, ut secundum supra dictas tres opiniones, argumentis occurreremus. Quae nam autem illarum trium sit verisimilior in explicacione posterioris quaestiones diiudicabitur.

Verum, quia putant nonnulli Arist. vel ipsum certe non existimasse aeternitatem motus & mundi firmis, ac necessarijs rationibus a se fuisse conclusam, atque demonstratam; sed eum contradicere tantum voluisse opinionibus antiquorum, qui aiebant mundum ex materia per motum Physicum esse procreatum: hos falli, & doctri-
nae Arist. perspicue aduersari, obiter ostendamus. Equidem non ignoro, multis vide-

An Arist. cauenter tenuerit aeternitatem mundi demonstrari posse, aut a se probatam esse.

Tres sententiae eorum qui negant mundum esse aeternum.

ri posse D. Thom. non multum ab illorum sententia abhorre; is enim 1. parte q. 46. art. 1. ita scribit. [Rationes Arist. pro æternitate mundi, non fuerunt demonstratiuæ simpliciter, sed tantum secundum quid, nempe contra antiquos generantes mundum per modos quorundam secundum veritatem impossibiles. & hoc apparet ex tribus, primo, quia tam in 8. Phys. quàm in 1. libro de Cælo differens de æternitate mundi, præmittit opiniones antiquorum, vt Empedoclis, Anaxagoræ, & Platonis, contra quos rationes contradictorias inducit. Deinde, quia ubicunq; de hac materia loquitur, inducit testimonia antiquorum. quod non est demonstratoris, sed probabiliter persuadentis. Postremò, quia expresse dicit in primo libro Topicorum cap. 9. esse quædam problemata dialectica, de quibus rationes certas non habemus: cuius rei exemplum ponit hoc problema, vtrum Mundus sit æternus.] Hæc D. Thomas.

Sed, siue hoc D. Tho. illis verbis significare, siue aliud quidpiam innuere voluerit; mihi sanè nunquam verisimile fieri potuit, quod illi aiunt. Quis enim, tantum non omnino rudis, & ignarus scriptorum, & doctrinæ Arist. legens octauum lib. Phys. primum librum de Cælo, extremam partem secundi libri de Generatione, & Corruptione, posteriorem item partem duodecimi libri Metaphysicæ, non aperte videat, si quod est dogma apud Aristotelem & Peripateticos, certum, & exploratum, firmum, ratum, & constitutum, hoc de æternitate mundi, esse quam quod maximè? An non hoc uno maximè fundamento nititur doctrina, quam is de cælo, de Intelligentijs, & Deo tradidit? Quis veterum Peripateticorum? quis etiam aliorum (his vni paucis exceptis) mundum æternum esse secundum Aristot. vnquam dubitauit? Tolle æternitatem motus. neque Intelligentias esse, neque æternas esse, nec immateriales, nec indiuisibiles, nec omnis experientie potentie, nec intelligentes, nec optimam dispositionem, ac statum habere, probauit Aristot. cum hæc omnia ex motus æternitate conclusit. Tolle æternitatem motus, necesse est admittere creationem; quam ne cognitam quidem fuisse Aristot. nedum ei probatam, quinto libro huius

operis ostendimus. Sed cur inquit, ipse uocauit hanc quæstionem, an Mundus sit æternus, problema dialecticum, ad cuius neutram partem contradictionis tractandam, certæ suppetant rationes? Primum respondeo, ineptum, & iniquum esse, quod vno & alieno loco, quod obiter, quod exæpli tantum causa dicitur ab Aristot. velle id ceu magnum aliquod argumentum valere contra ea, quæ idem Aristot. alijs per multis locis, ex professo, proprie, distinctè, affirmatè, asseueranter, & copiose docuit. Deinde, ego arbitror uocari ab Aristot. illo loco problema dialecticè (vtrum Mundus sit æternus) non quod ea ipse de re am bigeret, vel quod non ipse putaret id a se necessarijs rationibus fuisse demonstratum; sed propter varias eam de re Philosophorum sententias, alijs auctibus, alijs autem negantibus, Mundum esse æternum. Qui enim consideraret varietatem opinionum, & disensionem Philosophorum circa illam quæstionem, existimaret eam esse problema dialecticum; non enim potest eadem res in contrarijs partibus ueris & necessarijs rationibus tractari, sed tantum dialecticis, & probabilibus. Ergo, an mundus sit æternus, problema dialecticum uocatur ab Aristotele, non quia, non possit æternitas mundi demonstratiuè probari, sed propter varietatem, & discordiam Philosophorum de illa quæstione in utraque partem disputantium. Non igitur in eo dissuadendum nobis est, vt ostendimus Aristotelem de mundi æternitate aliter sensisse, quàm re vera sensit, sed in id toto peccatore nobis incumbendum erit, vt omnium Aristotelis, tum aliorum Philosophorum argumenta, quibus ipsa æternitas mundi omnibus probatam, & persuasam fore arbitrabantur, infirma esse, paruoque negotio solui posse doceamus.

*Ponuntur duo fundamenta, quibus
maximè nititur solutio argu-
mentorum, quæ sunt
pro æternitate
Mundi.*

C A P. I.

Defensores æternitatis Mundi, duobus maximè fundamentis nituntur: Vnum est, creationem esse impossibilem: alterum est, Deum agere ex necessitate naturæ; quare, ut eorum rationes bene ac facile solvantur, oportet nos ex aduerso hic supponere duo alia fundamenta illis omnino contraria; nempe, & creationem, hoc est productionem rei ex nihilo, esse Deo possibilem: & Deum non agere ex necessitate naturæ, sed libere: hoc est, quod facit Deus potuisse cum facere, & non facere; non solum quando facit posse facere, sed etiam alio quouis tempore, nec tantum quo modo facit posse facere, sed alijs etiam multis modis. Ac prius quidem illud fundamentum, quoniam quinto libro huius operis, ubi de creatione disputauimus, satis fuit a nobis firmatum atque stabilitum, non ua nunc confirmatione non eget; hoc autem posterius, breuiter nunc confirmandum est.

Deum igitur non agere ex necessitate naturæ, probare possumus his argumentis: Primo, voluntas necessariò vult vltimum suum finem, cætera verò ea ratione tantum vult, vt habent ordinem ad finem; si habent ordinem necessarium ut sine quibus finis haberi nequeat, necessariò vult ea, si non habent ordinem necessarium ad finem, non vult ea necessariò: sed Diuinæ voluntatis non est aliud primarium obiectum, neque alius finis, quam propria ipsius bonitas, & essentia, quæ sine creaturis nihilominus sibi ipsa sufficiens, & perfecta est, quam illis productis; neque ad bonitatem Dei, vel constituendam, vel conferendam, vel augendam, & ornandam, quicquam conferunt creaturæ: ergo non est necessarium Deum velle producere creaturas.

A Pulchrè enim regius vates David illud cecinit. [Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egès.] II. In essentia Diuina eminenter continetur omnis ratio boni, ergo voluntas Dei satiatur, & expletur in uolitione suæ bonitatis, nec ea quæ extra illam sunt, necesse est eum velle. Antecedens ea ratione probatur, quòd Deus est prima causa omnium rerum efficiens, & quidem causæ æquiuoca, quare quicquid boni & perfectionis est in rebus creatis, id totum in Deo excellentius esse necesse est. III. Voluntatis hominis, ideo necessariò vult suam felicitatem, (omnes enim naturaliter expectunt beatitudinem, & nemo uelle potest se miserum esse) quia nomine beatitudinis apprehendit id in quo omnis ratio boni, & appetibilis continetur, & omnis ratio mali excluditur; quod autem tale est, non potest voluntas nolle, cum eius obiectum sit bonum, ut bonum est: alia vero non vult necessariò, quoniam, vel in illis reperit aliquam mali rationem, vel certe non inuenit omnem rationem boni, & appetibilis, cum igitur Dei voluntas in sua essentia inueniat omnem rationem boni, & quinetiam infinitam quandam bonitatis exuberantiam, hanc solum necessariò uolet: creaturas autem, in quibus non inest omnis ratio boni, sed tantum liberario, & participatio quædam bonitatis Diuinæ, nulla causa est, cur necessariò velle debeat. IIII. Si omnis perfectio creaturæ excellenter est in Deo, hominem autem habere liberum arbitrium respectu eorum, quæ non sunt vltimus finis hominis, existimatur in primis pertinere ad perfectionem, & excellentiam humanæ naturæ, cur similem uoluntatis libertatem, non tribuemus Deo respectu creaturarum? V. Deus est ens simpliciter, & ex se necessarium, hæc enim est notio Dei omnium animis innata; ergo remoto quocunque alio quod non sit Deus, ipse nihilominus obtineret suum esse, nec quicquam ob id perdere posset; alioquin Deus non esset ens simpliciter, & omnino necessarium, siquidem posset non esse alio sublato: At, si Deus necessariò uellet creaturas, non posset non uelle eas, & quia in Deo esse & velle sunt idem, remota uolitione creaturarum, remouetur

*Deum non
agere ex ne-
cessitate na-
turæ proba-
tur septem
argumen-
tis.*

tur etiã esse Dei: ex quo sequeretur Deum non esse (quod tamen positum fuerat, & sanè concessum omnium est quàm certissimum) sine simpliciter, & omnino, & perfecte necessarium esse. Atque hanc quidem rationem, Scot. in prima Senten. distin. 3. quæst. 5. existimat esse valentissimam ad eos convincendos, qui aiunt omnia effici a Deo ex necessitate naturæ. VI. Deus potest ex nihilo aliquid creare, ergo Deus non agit ex necessitate naturæ: sed quod potest creati ex nihilo, est indefinitum atque indeterminatum; propterea quod ipsum nihil est indefinitum atque indeterminatum, quare quod produceretur a Deo ex nihilo esset indefinitum atque indeterminatum, quod falsum est; si tamen falsum appellari convenit, quod est impossibile. Minor syllogismi conclusio est in quinto libro huius operis, ubi de creatione disputantes, docuimus Deum habere vim, & potestatem creandi res ex nihilo.

Septima & ultima ratio, qua idem probari potest, sit hæc. Deus est infinitæ virtutis, ergo non agit ex necessitate naturæ: patet consequentia, quoniam cum agens ex necessitate naturæ, agat quantum potest agere, si Deus habens infinitam vim ad agendum, ageret ex necessitate, infinitæ ageret, & infinita produceret, quod tamen falsum est. Et si est agens infinitum, sine dubio multò plura potuisset facere, quàm adhuc fecit, & multò plura posset nunc facere, quàm facit: si idem quoque est agens ex necessitate, ergo necessario plura fecisset quàm fecit, & faceret plura quam facit. Quinimo, apud me implicat contradictionem, esse agens ex necessitate naturæ, & esse agens infinitæ virtutis: deberet enim ab illo produci quantum potest produci, hoc est effectus infinitus respondens potentie eius infinitæ. Vel igitur, nihil a tali agente produceretur, vel produceretur actu infinitum, vel certe nihil definitum, atque determinatum assignari posset, quod verè diceretur ab eo produci, nam quacunque re finita producta, posset produci maior ab illo agente infinito, quin etiam fuisset maior necessario producta ab eo, cum sit agens ex necessitate, & agat secundum ultimum suæ potentie.

A Antecedens superioris argumentationis, hoc est, Deum esse infinitæ virtutis, probatur tripliciter; primò, quia Deus potest ex nihilo creare (ut alio loco ostensum est) & verè creat animas racionales, & creavit Intelligentias, atque caelos; ad creandum autem, sive de novo, sive ab æterno, infinita opus est virtute. Tum, quia Deus conservat omnia, eiusdem autem virtutis est creare res, & creatas conservare, cum conservatio nihil aliud sit, quàm continuata quodammodo quædam creatio. Deinde, quia si Deus habet virtutem finitam, quæro, quis eam ipsi finivit, ac determinavit? non ipse sibi; sicut enim nihil a se producit, ita nihil a se definit, & determinari potest, cum hoc ipsum finitæ ac determinari, præsupponat naturam esse, ac virtutem rei. Nec alius præfinivit Deo vim agendi; Deus enim est primum ens, a nullo alio dependens. Præterea, quicquid finitur, aut finitur intrinsece ratione principiorum essentialium, quæ sunt materia & forma, vel intrinsece ab agente; priori modo finiuntur substantiæ compositæ; posteriori modo substantiæ simplices; ut Intelligentiæ. Deus neutro modo finiri potest, cum sit & summe simplex, & primum omnium efficiens, ergo Deus habet virtutem infinitam. Dices; Deum habere virtutem finitam, quia ratio, & natura entis non admittit infinitatem. Sed istud inerudite dicitur, cum illud ipsum sit in questione, an in natura entis possit esse infinitas virtutis; nos enim id asserimus, & merito asserimus; qui contra sentit, probet sententiam suam, nostrasque rationes refellat. Deinde, esse, rationem entis non admittit infinitatem virtutis; certe finitas virtutis quantacunque illa sit, non repugnat rationi entis; quod autem non repugnat rationi entis, non est denegandum Deo, & si hoc ei demitur, sive cuius demitur. Siquis Deus habet virtutem finitam, v.g. ut decem, quæro, cur non habeat, ut viginti, ut triginta, ut centum, & sic deinceps in infinitum; nam si solum si finitas virtutis ei repugnat, quantacunque finitas, poterit ei convenire, cum autem quod est citra infinitum, sit indefinite finitum, & indeterminate determinatum, & in æternis idem sit esse, & posse, hinc necessario consequens

*Probat
multis ar-
gumentis,
Deum esse
infinite vir-
tutis.*

est,

esset, virtutem Dei esse indefinitam atque indeterminatam, quod est absurdum; nam actui, præsertim primo & purissimo, qualis est Deus, repugnat esse indefinitum atque indeterminatum, quippe cum hæc indeterminatio ex radice potentialitatis proficiatur. Verum, hæc satis sine ad probandum quod proposueramus, nimirum Deum non agere ex necessitate naturæ.

Neque uerò me quisquam urgeat æpremat, obijciens mihi, id quod Commentator scribit in Opere, quod inscribitur *Destructio destructionum*, disputatione 3. in solutione primæ & secundæ dubitationis, & disputatione 1. in solutione primæ dubitationis, quibus locis affirmat, Deum apud Peripateticos, neque agere ex necessitate naturæ; neque esse electione, sed eminentiori quodam alio modo mortalibus incognito, & ipsi soli noto. Theologi etiam aiunt Deum non agere ad extra contingenter, cum hoc sonet mutabilitatem, sed libere. Nos enim de uoculis, & modo loquendi non contendimus. illud tantum docere, ac persuadere uolumus, creaturas non ita effici a Deo, ut non potuerint non effici ab eo: neque ita necesse fuisse mundum condi a Deo, ut impossibile fuerit eum non fuisse conditum: hoc quo modo appelletur, quibus uerbis explicetur uel a Philosophis, uel a Theologis, neque nos curamus, nec sanè, uel ad contemplationem ueritatis uel ad rei a nobis propositæ demonstrationem, multum refert.

Sed uolo hic adscribere pulcherrimum quandam locum Simplicij, qui clarissimis uerbis expressam continet sententiam eius, & Alexandri Aphrodisiæ de libertate, & necessitate Dei in agendo. Cum enim Aristot. 6. Physicor. textu 15. dixisset omne, quod mouetur posse moueri tardius & uelocius, & dubitari posset de cælo, quod neque tardius, neque uelocius moueri potest, quam mouetur, id quod ipsemet Aristot. demonstrat 2. de Cælo tex. 35. Simplicij in expositione illius textus decimiquinti, qui est in 6. lib. Physic. tractans hæc dubitationem ita scribit. [Pulchre autem dubitat Alexander, quemodo in corpore quod fertur motu circulari, quod quidem mouetur æquabiliter, uerum sit moueri ce-

lerius & tardius. Et primum quidem infirmè soluit, ut existimo, dicens non dixisse Aristotelem idem moueri celerius, & tardius, sed posse moueri: quod dicit in se etiam ei corpori quod fertur motu circulari, propterea quod a se motu proprio mouetur, & non ulla adductum necessitate, nec prohibeatur ab aliquo quominus aliter quoque mouetur. nam nec boni bona faciunt adducti necessitate, etiam si ea semper faciant, sed est in eorum potestate facere ea, quæ sunt contraria. Oportebat autem, ut existimo mente reputare, primum quidem, quod boni dicuntur habere potestatem contrarij, quia etiam aliquando ex eo operantur: cælestia autem, & quæ sunt æterna, quomodo habuerint potestatem quæ nunquam exit in actum? Deinde, quod duplex est necessitas, una quidem diuiniore, ex qua necesse est, ut Deus sit bonus, & ut quæ polli non possunt animæ, nunquam malæ fiant; Violenta autem altera, per quam coguntur etiam improbi a legibus non peccare. Atque etiam potestas similiter est duplex: una quidem perfecta, altera uerò imperfecta, & magis potestate. Cælestia ergo & necessitatem habent diuiniore, ut semper simpliciter, & eodem modo mouentur; & uoluntatem in bono definitam, & perfectissimam, & a potestate dubia plane mundam, non enim diuinæ animæ bonum habent similiter ac humanæ. Sed hæc quidem finitum, & quod aliquando mutatur in contrarium; illæ uero bonum infinitæ potestatis, & quod in eo quod est idem, est semper collocatum.] Ex his Simplicij uerbis liquido cernimus, Simplicium idem propemodum sensisse de necessitate Dei in agendo, quod Auerroes scriptum reliquit in locis, quæ paulo superius citauimus: Alexandrum autem uideri tribuere Deo libertatem quandam non dissimilem eius quam Theologi ei assignant. Veteres sanè Peripatetici aiunt Deum libere agere, quoniam agit cognoscendo, & uolendo quod agit; non agere autem libere, sicut nos, qui agimus ex electione & consultatione, & possumus agere indifferenter utrumuis contrariorum, siue quod est melius, siue quod est minus bonum: Dei autem uoluntatem affirmant necessario determinatam esse ad alterum

*Deiætia ue
Peri-
pateticorū
de libertate
uel neces-
sitate Dei
in agendo.*

*Nota sen-
tentia hæc
Alexandri,
per Simplicij.*

tantummodo oppositorum, quod est melius. Negant item Deum agere ex necessitate naturæ, quia non est sicut agens naturale, quod est determinatum ad unum tantummodo effectum particularem; & quia non agit vilius coactionis, aut violentiæ necessitate adductus. Eundem tamen docent agere ex necessitate naturæ, ea ratione ut non agit libere & contingenter sicut nos; & quia voluntas eius est necessario determinata ad unum oppositorum; semper enim & necessario agit alterum oppositorum quod est melius; & quia sic agit, ut non possit non agere; quia causare & agere est perfectio, qua putant Deum carere non posse; alioquin posset esse agens non actu sed potentia, in Deo autem & intelligentijs, nullam huiusmodi potentie admixtionem esse; probat Aristot. lib. 12. Metaph. tex. 30. Denique, talem isti videntur in Deo ponere necessitatem agendi ad extra (ut uocant) hoc est erga creaturas; qualem Theologi attribunt Deo in operationibus intra, hoc est in productionibus Diuinarum Personarum. Verum hæc, quæ de libertate & necessitate Dei in agendo secundum Peripateticos, breuiter diximus, ea laus tractantur ab Auerroë, & Simplicio locis supra memoratis, præsertim autem in Commentarijs eorum super libri octauum Physicorum, & a Proclo in libro suo de Æternitate mundi; quæ nos in hoc libro, suo quoque loco, diligenter explicabimus. Sed tempus est, ut ad certamen disputationis descendentes, manus cum aduersarijs conferamus. & primo quidem loco ponemus argumenta

Aristot. tum Procli, deinde Auerrois, postremo quorundam aliorum Philosophorum.

Exponuntur & refelluntur argumenta duodecim, quibus Aristoteles dicitur ad æternitatem mundi & motus comprobantur, ex varijs locis eius deprompta.

C A P. II.

Primum argumentum, sumptum est ex 1. lib. Physic. tex. 82. Materia prima est ingenerabilis, & incorruptibilis; alioquin enim cum necessarium sit ali quod subiectum omni generationi præexistere, & omni corruptioni superesse, aut daretur alia materia prior, quam prima, aut eadem, quæ prima est, antequam generaretur existeret, & post interitum superflua esset; oportet igitur materiam primam æternam esse. Non potest autem sine forma materia unquam existeret; quare procreatio formarum sempiterna est. Ex quo fit, ut motum, & mundum sempiternum esse necesse sit.

C Secundum argumentum, ex lib. 8. Physic. tex. 4. Ipsum mobile, prius est motu, cuius est subiectum. Quare si aliquando motus cepit esse, subiectum illius primi motus, quod ipso motu prius esse diximus, aut generatum fuit, aut sempiternum; sed cum generatio sine motu fieri nequeat, alius motus prior præcessisset primum motum; sin autem mobile sempiternum fuit, motu tamen carens, credendum profecto est, aliquod impedimentum fuisse, uel in ipso mobili, uel in mouente, propter quod in tota illa æternitate, motus esse non potuerit, illo autem sublato, deinde motus esse cepit; at talis impedimenti remotio, sine motu fieri non potuit: quare ante primum motum fuisset motus, quod est absurdum. Nunquam igitur motus cepit esse.

D Tertium argumentum, ex eodem libro tex. 10. Tempus sempiternum est. nam si cepit esse, uerum erit dicere, aliquando tempus non fuisse, & non esse temporis prius fuisse, quam esse illius, at prius, & aliquando, sunt differentie ipsius tempo-

ris, ergo ante generationem temporis, fuit A
 tet tempus. Quod si tempus sempiternum
 esse necessarium est, motum item oportet
 æternum esse. Ut enim in 3. Phyl. ostensum
 fuit, tempus, uel est motus, uel non est sine
 motu.

Quartum argumentum, ex eodem libro
 tex. 11. Absque ipso, nunc, nullum tempus
 esse potest: omne autem nunc, cum sit præ-
 sens, est intermedium, nempe finis præteriti,
 & principium futuri, nullum igitur tempus,
 aut esse aut cogitari potest, ante quod aliud
 tempus non fuerit, & post quod aliud tempus
 futurum non sit; ob quam etiam causam, motum,
 sine quo tempus esse nequit, principio & sine
 carere necesse est.

Quintum argumentum, ex eodem libro
 tex. 15. Nihil inordinatum est eorum, que
 secundam naturam sunt. Natura enim causa
 est ordinis in omnibus, ordo autem omnis in
 quadam proportione consistit: infinito autem
 quasi tempore Deum quiescisse, postea uero
 aliquando mundum fecisse, huius autem nullam
 esse differentiam quare nunc potius, quam prius,
 neque rursus aliquem ordinem habere, non
 amplius naturæ est opus. Nam quod secundam
 naturam sit, simpliciter ac semper ita sit,
 ut ignem naturaliter ferri sursum: aut si
 aliquando non ita sit, subest naturalis causa
 & probabilis ratio potest reddi, cur non ita
 fiat, ut in monstris cœuenit. Non igitur
 Deus ab aliquo initio mundum condidit.

Sextum argumentum, ex eodem libro
 tex. 53. & ex libro 2. de Generat. text. 56.
 Idem manens idem, semper est natum facere
 idem: cum igitur Deus semper idem sit, &
 immutabilis, ac semper eodem modo permanens,
 uel semper mundum fecit, & faciet, uel
 nunquam fecit: nec unquam faciet; aliquando
 enim non facere, & aliquando facere, uarietatem
 quandam arguit in opifice in esse.

Septimum argumentum, ex eodem libro
 tex. 76. Motus circularis, non habet actu
 terminos, a quorum altero dicitur incipere,
 ad alterum uero terminari; sed semper est in
 principio, medio, & fine, uel potius nunquam
 est in principio, medio, & fine; ex quo fit,
 ut motum circulem in principio, & sine carere
 necesse sit.

Octauum argumentum, ex 1. de Cælo

tex. 20. Cælum est ingenerabile, & incorruptibile;
 nam quicquid gignitur, ex contrario, & subiecto
 gigni oportet, contrariorum autem corporum
 contrarij sunt motus; porro motui circulari
 nullus alius motus contrarius esse potest;
 quo fit, ut cælum contrarius careat, ac
 proinde ortus & interitus expertus sit. Non
 igitur mundus esse cepit.

Nonum argumentum, ex eodem libro
 tex. 22. Omnes gentes faciunt cælum locum,
 sedem, argue domicilium Deorum; quòd si
 locus congruus esse debet ijs quæ in ipso
 sunt, oportet cælum sempiternum esse,
 quemadmodum Dij æterni sunt. Præterea,
 ex omni temporum memoria, quod quidem
 monumentis proditum sit, nulla unquam
 aut in uniuerso ipso cælo, aut in aliqua
 parte eius facta mutatio dicitur, quæ
 ipsum corruptioni subiectum esse significet.
 Quinetiam ipsum nomen cæli ab antiquis
 impostum, hoc quod diximus non obscure
 indicat; æthera enim nominare uoluerunt,
 quod ipsum æterno, atque irrequieto ambitu
 circumagi uidentur.

Decimum argumentum, ex 12. lib. Met. tex. 30.
 Opifex Mundi eiusmodi est, ut substantia
 eius sit actus omni carens potentia; at si
 non semper operaretur, sed aliquando quidem
 ageret, aliquando autem ab actu ne uacaret,
 interdum esset opifex potentia, interdum
 actu, quare non esset omnino expertus
 potentia. Ab æterno igitur Mundum condidit.

Vndecimum argumentum ex eodem libro
 tex. 48. Optima, ac perfectissima dispositio
 Intelligentiarum, est mouere orbem, &
 quæ sub ipsis sunt; sic enim suam bonitatem,
 & perfectionem alijs rebus communicant,
 quod est maxime proprium boni, & perfecti:
 hac enim ratione euanescunt causæ
 aliarum omnium rerum in genere causæ
 efficientis, & hinc, Quare si mundus non
 est æternus, Intelligentiæ ab æternitate
 ociosæ, ac imperfectæ fuissent.

Duodecimum argumentum, ex 8. libro Phyl. tex. 48. & 56. Deus & natura
 semper faciunt ex possibilibus, quod melius
 est; melius autem est mundum esse, ac
 semper esse, quam non semper esse; est
 autem hoc possibile, qui enim de nouo fa-

ctus est, potuit ante fieri, & ab æterno fieri; nisi forte potentia Dei uarietur suspiciens magis & minus. Porro, sicut melius est esse, quam non esse, ita melius pro euldubio est semper esse, quam non semper esse; mundum igitur semper fuisse, & semper fore melius est, quam non semper fuisse: Ergo Deus ab æterno mundum fecit.

*Respondetur ad argumenta
Aristotelis.*

C A P. III.

IN Prima, secunda, & octaua ratione, ponitur ac sumitur, quasi certum & indubitatum, creationem esse omnino impossibilem, hoc est nullam rem ex nihilo fieri posse; omnemque productionem cuiuslibet rei, vel esse motum, uel cum motu necessario coniunctam: quod fundamentum, quam sit uitiolum & fragile, perspicuum est ex ijs quæ docuimus quinto libro huius operis, ubi de creatione discernimus & multis argumentis probauimus, creationem non esse impossibilem; quare supradictas tres rationes Aristotelis, quæ tali fundamento nituntur atque fulciuntur, infirmas esse necesse est. Nam & primam materiam, & primum mobile & omnes celos de nouo productos esse dicimus, non per motum Physicum & ex aliquo subiecto, ut Aristoteles argumentatur, sed per creationem ex nihilo. Ad 3. Illa uocabula (prius) & (aliquando) hic non designant ulla differentias temporis veri & realis; sed uel imaginarij uel tantum significant motum non semper fuisse: non secus ac illa (extra) uel (supra) mundum nihil esse, quo modo loquendi utitur Aristot. 1. lib. de Cælo tex. 99. non significant differentias loci, cum extra & supra primum cælum nulla sit differentia ueri loci. Ad 4. Eiusdem sententiæ est, negare motum & tempus æternum esse, ac omne nunc esse medium inter præteritum & futurum: qui enim diceret aliquam lineam, cuius extrema non cernuntur, finitam esse, negaret utique omne punctum illius lineæ medium esse, id est

A principium & finem lineæ. Quare sumitur in argumēto, id quod est in questione. Ad 5. Ratio concluderet, si Deus ex necessitate mundum fecisset; oporteret enim aut mundum æternum esse, sicut est Deus, uel Deum non semper fuisse idoneum ad efficiendum mundum: cum autem nulla necessitate adductus Deus, sed libere quæ extra ipsum sunt producat, quemadmodum in ijs quæ sunt a libero arbitrio non eadem ratio querenda est, atque in rebus naturalibus quæ sunt ex necessitate quadam naturæ, atque eodem ferè modo: sic etiam in Dei operibus non est idem requirendum, quod in alijs rebus; nec ea sunt exigenda ad normam agentium naturalium, nec ad leges naturæ altringenda. Neque uero si uoluntatis Diuinæ nulla ratio certa, & manifesta assignari potest, cur tunc & non ante fecerit, ideo quod dicimus negandum est, quam enim multa sunt, quæ non propterea negamus, quod eorum causæ nos lateant? Ad 6. Ab agente per intellectum cuiusmodi est Deus, prodit effectus; non secundum esse illius, alioquin omnia haberent esse Diuinum, nec posset distinctio rerum corporearum, & incorporearum ab ipso immediate proficisci: sed tantum secundum præscriptionem atque definitionem intellectus, & determinationem uoluntatis Dei: unde licet Deus æternus sit, tamen quoniam ab æterno uoluit mundum facere nõ quidem æternum, sed nouum, ideo non æternus, sed nouus exiit. Fuit igitur in Deo æterna uoluntas, ut esset mundus nouus. Quare, nec in esse, nec in intellectu, nec in uoluntate artificis, ob nouam molitionem mundi, mutatio ulla contigit. Ad 7. Principium & finis motus circularis non penes mobile tantum attendi debet, alioquin nullius corporis rotundi motus, ut pilæ uel globi, aut initium, aut finem habere posset; sed penes motorem, qui ab æterno de creuerat ut aliquando motus cæli inciperet, fuit autem motus circularis cum cælo productus a Deo: uel effectus est ab intelligentia, quæ cum primum orbis cælestis est a Deo conditus, uim suam ad eum mouendum applicuit. Ergo licet motus circularis non habeat ex parte circuli tertium ali-quod initium unde inceperit, habet tamen ex parte mouentis intelligentiæ (pendet autem

autem

autem ex mouente duratio motus) quæ non semper mouit, sed ab aliquo principio cepit mouere. Ad 9. Ve uerum sit, cælum ab omnibus putari locum Dei; non tamen ex eo efficitur, ut sempiternum sit, quemadmodum Aristoteli placuit: non enim cælum sedes, ac domicilium Dei esse dicitur, quasi Deus illo indigeat ad conseruationem, uel ad habitationem; sed quia in eo supra cæteras res creatas uim, magnificentiam, atque gloriam suam clarissime ostendit. Vide enim quam multos ipse ex antiquis Philosophis commemoret, & in 2. tex. libri 8. Physic. & in ultima parte primi lib. de Cælo, qui longe aliter senserunt, quàm Aristot. non facientes mundum æternum sicut ipse facit. Quod autem, nec in cælo, nec in aliqua parte eius ulla unquam mutatio uisa fuerit, id quidem arguit cælum esse incorruptibile, & ingenere motu Physico, non autem non esse productum a Deo per creationem. Ad 10. Esse opificem, uel creatorem, est respectus quidam Dei ad creaturas, in creaturis quidem realiter existens, in Deo autem non nisi secundum rationem, & terminatiue. Quare, aliquid de nouo facere, nullam nouitatem, aut uarietatem ponit in Creatore, sed tantum in creaturis; ideo enim dicitur de nouo creator, quia aliquid de nouo creator ab ipso, propter nouitatem creaturæ, non ipsius creatoris. sed hoc infra exponetur accuratius. Ad 11. Otiosum, & imperfectum est, quod non obtinet finem suum, aut caret dispositione necessaria ad consequendam perfectionem suam. Dei autem, qui per se & absolutè est beatus, ac sibi sufficiens, finem aut perfectam aliquam dispositionem ponere in reatione aliqua ad creaturas, quarum ipse est auctor, absurdum est. Sicut igitur Deus ex se habet esse, & non in ordine uel ex relatione ad creaturas: ita ex se habet omnem suam perfectionem. Itaque, licet nulla esset res creata, nihilo minus tamen Deus, æquè atque nunc est, beatus & perfectus esset. Ad 12. Non potest mundus æternus esse, aut certe melius est eum non fuisse æternum non quidem, quia opifex non fuerit semper æquè potens, & idoneus ad efficiendum mundum; sed quia uel repugnat creaturæ, ut Creatori suo coæterna sit; uel quia posita æternitate mundi,

A per multa uidentur inde absurda sequi, ut infra monstrabimus, uel quia cum mundus ad demonstrandam Dei gloriam conditus sit (omnia enim, ut est in sacris literis, propter semetipsum operatus est Dominus) eius infinita potentia, libertas uoluntatis, prouidentia omnium rerum, denique perfecta independentia a rebus creatis, clarius elucet in noua effectione mundi, quam in eius æternitate.

Verum de argumentis Aristotelis, hæc sunt dicta; deinceps ad expositionem & conseruationem eorum argumentorum quibus æternitatem mundi Proclus pugnaciter præfractè defendit, ueniamus. Hæc autem argumenta, ex eo opere quod Philoponus eadem de re contra Proclum scripsit (nam Procli pro æternitate mundi scripta, interciderunt) depromemus. Et quæ Philoponus reselles Proclum, cognitu digna prodidit, ea nos in hanc nostram disputationem, suo quodque loco, inseremus.

Uiginti argumenta Procli pro æternitate mundi, & solutiones eorum.

C A P. IIII.

PRIMUM ARGUMENTUM Procli.

SI mundus ortum habet, cur non ante factus fuit, quam nos asserimus esse conditum? præsertim cum Deo tribuamus infinitam facultatem, & afferremus mundum multo ante potuisse condi.

RESPONSVM AD PRIMUM Procli argumentum.

Sicut, quia infinitum, aut in magnitudine, aut in numero, actu in natura consistere non potest, ut plurimis, firmissimisque rationibus demonstrauit Arist.

tum in 3. lib. Phisic. tum in 1. lib. de Cælo, sed necesse est rerum omnium & molem, & numerum finitum esse: ridiculum est quærare, cur non plura, & maiora in mundo procreata sint a Deo; quandoquidem sine dubio poterat id facere, etenim cum illa quantacunque, & quocunque forent, oporteret esse finita, semper eadem maneret dubitatio, cur non plura, & maiora facta fuissent: Eadem ratione dicendum est de mundo; cum enim res mundi, sicuti nec magnitudine, atque numero, sic nec duratione infinite creari potuerint (ut mox docebinus) sed necesse est omnia aliquando primum cepisse, ridiculum est quærare, cur non ante mundus factus fuerit, semper enim eadem hæreret quæstio. Adde quòd tunc, & non ante factum esse mundum, pendet ex uoluntate sola opificis, cui tunc libuit facere, & nõ antea: ea enim agentia, quæ uoluntariè, ac liberè operantur, plerunque ita agunt, tantum quia sic uolunt, ut pictor pingit nunc & non post, tantum, & non plus, interdum non aliam ob causam, nisi quia ita uult. Quocirca in his uerum est illud, quod uulgo iactari solet, sit pro ratione uoluntas. Et licet Deus nihil agat sine summa ratione, mundumque tunc, & non ante uel post factum esse, non casu acciderit, rationem tamen huius rei quærare, ac perscrutari uelle, stultum est, cum plurimarum rerum, etiam uilissimarum, quas ante oculos habemus & sensibus usurpamus, causas penitus ignoremus. Satis igitur sit, Mundum uel non potuisse, uel non decessisse fieri ab æterno: cur autem non ante, aut post sit factus, quàm est factus, cum id ex libera Dei uoluntate pendeat, & occulto nobis eius consilio, præstat pie ignorare, quàm curiosè ac superbe perscrutari.

SECUNDVM ARGVMENTVM Procli.

DE natura boni est, seipsum cum alijs communicare, suamque bonitatem alijs rebus, quantum fieri potest, impertiri, & id maximè conuenit summo bono, qui Deus est. At si

A mundus non sit ab æterno, per æternum (ut ita dicam) tempus Deus nihil egit, & suam bonitatem non communicauit. Quæro, aut potuit ab æterno mundum creare, aut non; si potuit, aut uoluit etiam, quare fecit: quid enim ei obflare potuit? si noluit, ergo non est summe bonus, & inuidia tangitur: id quod impium est cogitare, ne dum loqui, aut sentire. Sin autem uoluit, sed non potuit, ergo est finita uis, & circumscripta facultate præditus, & inæqualis, & non simplicissimus, quando in eo non est eadem, ac par uoluntas & uirtus, atque potentia.

AD SECUNDVM ARGVMENTVM Procli.

CVM dicimus mundum ab æterno non fuisse factum; nec de bonitate, nec de potentia opificis quicquam detrahimus: sed asserimus æternitatem aduersari, ac repugnare conditioni eius quod sit. Si enim mundus a Deo factus est, ab eo suum esse, ac durationem accepit; ac si coæternus ipsi fuit, non potuit accipere. Nam quod semper est, quomodo ad ipsum esse produci potest? omnis enim productio aliquid nouum necessarium significat, loquor de productione creaturæ, quæ fit ad extrinsecum. Præterea, si mōdus superaretur ab opifice in essentia, in uiribus, in actione atque perfectione, superabitur etiam in esse, ac duratione; quare mundus erit posterior ipso, & non coæternus ei. Nullam enim, neque naturæ, neque artis procreationem cernimus, in qua causa non antecedit effectum. Præterea, si mundus est ab æterno, sequentur hæc absurda: infinitum esse transactum, erunt enim usque ad hunc diem infiniti anni transacti: & dari maius infinito, nam numerus annorum transactus infinitus, augeatur per additionem annorum, qui sequuntur: & multiplicari infinita, nam si species cum mundo sunt æternæ, secundum unam quamque speciem erunt transacta infinita indiui-

Cur Deus non fecerit mundum ab æterno.

individa, immo erunt præterita infinita, nam usque huc præterierunt infinita hõræ, & infinita dies, similiter hebdomadæ, menses, anni, lustra, sæcula, & alia huiusmodi infinita. Infinitum autem, neque a finito, neque ab infinito petransfiri posse demonstrat Aristoteles 6. lib. Physic. Præterea essent actû infinitæ animæ rationales; siquidem illæ sunt immortales, & in unoquoque homine una: Nec valet dicere, infinitum in actû non repugnare ijs, quæ materia, situque carent. Nam Aristot. in 3. Physi. 4. de omni numero univèrsè loquens asserit eum infinitum esse nullo modo posse. Neque etiam valet dicere, Mundum secundum partes æternas, ut Angelos, & orbes cælestes ab æterno existere potuisse, non autem secundum partes corruptibiles, & quæ per successiõnem multiplicantur; hoc enim est dicere, Mundum non nisi imperfectum, ac mutilum existere potuisse. Neque rationi consentaneum est dicere, entia nobiliora, & perfectiora ab æterno fieri potuisse, ignobiliora vero, atque imperfectiora non potuisse; si enim, quod minus est, & si corpora cælestia fuissent ab æterno, æterno tempore fuissent privata suo motu naturali; quorum enim ab æterno moverentur, si nihil potuit ab æterno per motum produci? & sic ab æterno Intelligentiæ motrices fuissent otiosæ, & sanè hoc non dicitur convenienter congruenterque sententiæ Aristotelis, qui & motum cæli, & species omnes, & generatorem æternam esse pluribus in locis manifestè asserit. Præterea, hinc necessariò fiet, ut infinitum, qua infinitum est, cognitum esset. Intelligentiæ enim, cum æternæ fuerint, infinitum, quod iam transactum est, cognoscerent: nam si cognitum horum inferiorum ipsis adiment, at tamen conversionem cælestis globi quam quæque conficit necessario cognoscit: conversiones autem eiusmodi quemadmodum & dies innumerabiles iam extiterunt. Quocirca infinitum percipitur ab ipsis. Nisi quis (quod tamen absurdissimum est) fingeret obliuionem præteritarum rerum in eas cadere; quod si infinita cognoscunt, unaquæque erit infinita uirtutis, ac essentia; nam plura simul perfectè cognosce-

re, est maioris perfectionis, ergo simul infinita, erit perfectionis infinita: erunt igitur non unum infinitum actû, uerum complura.

Si quis autem putet, Mundum, & si non est æternus, potuisse tamen fieri ab æterno, possit aliter ad hoc argumentum ita respondere. Licet Deus potuerit creare mundum æternum, id tamen facere noluisse, quoniam ita melius erat; uel quia ex noua molitione mundi, manifestus, certiusque cognoscitur profectio, & gloria Dei (cuius causa mundus est conditus) quam ex æternitate eius: uel alias ob causas, quæ nos mortales humanæ in scitiæ caligine circumfusus, ceu alia plerique, latent.

TERTIVM ARGVMENTVM Procli.

Aliqui effectus sunt simul cum suis causis efficiendis, neque priores, neque posteriores ipsis: exempli gratia, corpora opaca, quæ sunt in lumine, sunt simul cum ea umbra, cuius causa sunt: Sol etiam efficit lumen, cum quo tamen simul est, neque antecedens ipsum neque subsequens. Ergo mundus, etsi a Deo sit conditus, nihilominus tamen potest esse cõternus ei. Neque pugnant hæc inter se, ut effectus sit tempore simul cum sua causa efficiente.

AD TERTIVM ARGVMENTVM Procli.

Exemplum umbræ, uitiosum est duabus de causis; primum quidem, quoniam umbra non est per se res aliqua, sed a tantum mera negatio, seu privatio luminis; at Mundus est res quædam habens consistentiam. Sed dicit quispiam, umbram non esse meram negationem luminis; alioquin esset tenebræ, atqui in umbra colores cernimus, qui sine lumine uideri nequeunt; est itaque umbra lumen quoddam imperfectum. *Quid sit umbra an ens posteriori an tantummodo privatio.*

rium hoc soluitur ad hunc modum. Umbra lumen quidem habet, at non a corpore cuius est, sed ab illuminante; quod tamen lumen illud sit imperfectum & maiori perfectione carens (id quod privationem quandam esse constat) causa est ipsum corpus opacum, impedit enim obstatque, ne illa pars aeris possit perfecte illustrari a sole. Recte igitur in principio dictum fuit, umbram, quatenus efficitur a corpore opaco, solum esse privationem luminis: nam umbra ut est lumen, est ab illuminante; ut est subobscurum & imperfectum lumen, est ex corpore opaco. Deinde, alio quoque uitio exemplum umbræ laborat; neque enim omnino verum est, corpus quod est in lumine, umbram necessario emittere. Nam si sol in eo puncto sit, quod corpori respondet ad verticem, quemadmodum apud eos accidere solet, qui incolunt loca subiecta æquatori, vel quæ usque ad tropicos extenduntur, palam est sine umbra esse ibi corpora subiecta, ea certe, quæ cum terra ita continuata sunt, ut nihil aeris interiectum sit: Umbra igitur, tum quod nihil est, tum quia non necessario producitur a corpore quod est in lumine, non potest esse imago, & exemplum idoneum eius, quod in præsentia inquirimus.

Alterum exemplum, nihilo plus ualet ad propositum cõcludendum, quàm prius. Etenim lumen solis est duplex: Vnum, quod in ipsius Solis globo hæret, quod Solis, ut astrum quoddam est, essentiam proculdubio constituit, ab eo enim Sol obtinet, & ut sit Sol, & ut Sol nominetur: quocirca effectus eius esse nullo modo potest. Mundus igitur, qui effectus a Deo esse, & ad naturam eius nulla ratione pertinere ponitur, non recte comparatur cum tali lumine. Alterum lumen est, quod a Sole diffunditur per æra, ipsum collustrans; hoc autem subinde gigni, atque interire, constat ex eo, quod ipsum excipiunt tenebræ, & Sole nubibus obducto, interciditur. tale autem lumen dependet a Sole, habens esse suum in fieri; perinde atque motus, & tempus. Vnde cum primum corpus quod illuminat disiungitur, statim, quod erat in ære lumen, ita deficit, ut amplius non sit. Existimamus igitur semper in ære nouum lumen gigni. Nam

A non aliter per continuationem quandam a corpore lucido, lumen in æra defluit, quàm aqua de fonte scaturire solet: uel certe moto Sole non idem lumen manet in ære, sed aliud atque aliud gignitur; non enim lumen est corpus quod moto Sole ipsum quoque ex uno loco in alium locum, secundum Solis motum moueri queat, sed est accidens in subiecto sic in hærens, ex eo que sic pendens, ut sine interitu sui ab eo non possit abiungi. Neque uero lumen, quod est in ære tantummodo interit; uerum etiam illud, quod celestibus globis impertitur a Sole. Cui rei fidem faciunt eclipses lunæ, cuius lumen in defectionibus quidem, totum confestim deficit, sensim autem in reliquo toto tempore. Cætera autem æstra idem lumen perpetuo retinere uidentur, propterea quod ob continuationem orbium nihil incurere potest quod ea obscurare queat. Tale autem lumen obnoxium esse interitui, etiam ipse Proclus affirmat in eo libro, quem scripsit de lumine. quare lumen quod est a Sole profectum, non erit simul perpetuo cum ipso sole. Non igitur refert similitudinem Mundi, qui ponitur unâ esse ab æternitate cum ipso opifice. Ex hisce igitur quæ diximus, perspicuum factum est, neutrum Procli exemplum ad ostendendum Mundum coæternum opifici esse potuisse, accommodatum esse.

Possit etiam argumento Procli aliter occurri. Etenim si ponantur umbra & lumen esse suis causis efficientibus coæterna, nihil uidetur sequi manifestè absurdum & impossibile. At opinionis quæ ponit mundum Deo coæternum, necessario & aperte consequentia sunt quamplurima grauissimæque incommoda, quæ supra in configuratione secundi argumenti indicata sunt, & infra subtilius exponuntur. Qui autem opinantur Mundum potuisse fieri ab æterno, responderent; Proclum quidem suo illo argumento probare Mundum potuisse fieri coæternum Deo, quod ipsi non negant: non tamen fuisse factum æternum; id quod nunc in questione uersatur.

Pulchra cõsideratio luminis solarij.

QUARTVM ARGV-
mentum Procli.

Est aeterna Idea Mundi, ad quam Deus respiciens, Mundum fabricatus est; Idea autem essentia in eo consistit, quod est, exemplar esse alterius, quod est imago eius. Exemplar autem & imago cum sint ex numero eorum quae cum alio conferuntur, simul sunt, neque unum sine altero constare potest. Ex his necessario consequens est, ut quandoquidem Idea & exemplar Mundi, aeternum est, Mundus uidem, qui est imago eius, sit aeternus. Aliud necessarium est, aut exemplar non esse aeternum, si imago eius non sit; aut esse exemplar sine imagine; aut Mundi exemplar nullum esse; quorum omnium nihil est quod cum veritate, ac recta ratione non pugnet.

AD QUARTVM ARGV-
mentum Procli.

An ex aeternitate Ideae Mundi recte concludatur aeternitas Mundi.

Prima Hypothesis, esse Ideas omnium rerum, quales Plato ponebat, Platonis quidem illa est sententia; Verum difficultis creditus, & ab Aristot. plurimis locis acerrime oppugnata, & pene libefactata. Ceterum disputationis gratia, concedamus eam Proclo. Altera tamen, quam ei subiungit, est manifeste falsa: nempe, quod essentia Ideae sit referri ad aliud, hoc est esse exemplar alterius. Etenim, aut Idea Mundi est substantia, aut non est; & sane Plato Ideas substantias primas & nobilissimas esse censet; & cum Mundum animal quoddam perfectum, & substantiam eodem statu permanentem appelleret, multo magis ipsum eius Archetypum substantiam esse oportet: Si Idea Mundi substantia est, essentia eius non consistit in relatione ad aliud, est enim substantia ens absolutum, nullius vel subiecti vel termini adminiculo, ut consistat, indigena. Ea vero quae referuntur ad aliud, accidentia sunt, & non per se cohae-

Arent, sed fundantur in alio, & opponuntur inter se, quae substantiae nullo modo conueniunt. Non erit igitur essentia Ideae, exemplar esse alterius, & referri ad aliud. Quod si Idea Mundi, non in eo, quod sit exemplar Mundi, suam essentiam obtinet, non est necesse, si Idea Mundi aeterna fuerit, continuo Mundum quoque aeternum fuisse. Sicuti, quia essentia Sophronisci non est posita in eo, quod est esse patrem Socratis, non sequitur, ut statim atque fuerit Sophroniscus, fuerit etiam Socrates, sed bene cum primo Sophroniscus coepit esse pater, tum quoque necessario fuit Socrates. Sicuti etiam Rex est exemplar eius imaginis, quae ad similitudinem illius effingitur, & tamen, quia essentia Regis non consistit in eo, quod est exemplar esse alterius, non sequitur, ut statim atque Rex fuit, etiam fuerit imago eius. De Idea Mundi eodem plane modo & sentiendum, & loquendum est. Si autem Ideae substantiae non sunt per se subsistentes, erunt notiones, ac rationes quaedam secundum quas opifex, qui eas animo comprehensas tenet, operatur. At ne sic quidem necesse erit ut una cum rationibus artificia libus, sint opera, quae secundum ipsas sunt. Etenim domorum, & nauium fabricatorem esse licet, qui domus, vel nauis ideam in mente habeat, nondum tamen secundum eam fabricetor. Quare, ne sic quidem necessario sequitur, ut si Mundi Idea sempiterna sit, mundum quoque sempiternum fuisse necesse sit. Quinimo, si Deus qui summa Providentia omnia gubernat, res antequam sint, praevidet atque praenoscit, ut est communis omnium animis insita sententia, & hoc testatur Proclus in opere, quod De decem contra Providentiam dubitationibus composuit, & Plotinus in libro, quem De iis quae mente percipiuntur, & De Bono conscripsit; palam est, omnibus rebus quae oriuntur, Ideas, & rationes architectonicas antecedere. Denique, si Deus aperet ex necessitate naturae, fortasse Procli argumentum probabilius esset, cum autem non sic, sed libere agat, nec eius naturalis perfectio ex molitione Mundi pendeat, ut supra ostendimus, nulla ratio est, ex aeternitate Idearum quae naturaliter sunt in Deo, quinetiam re sunt idem quod Deus, aeternitatem rerum, quae libere a Deo ad earum quae in ipso sunt Idearum similitudinem effectae sunt,

funt, uelle concludere. Nam nec homines A
qui ex arte operantur libere, necesse est si-
mul atque alicuius operis formã, & Ideam
animo expressam tenent, opus ipsum perfi-
cere: sed plerumque eucunt Ideam operis
esse ipso opere antiquiorem.

QVINTVM ARGV- mentum Procli.

Causa efficiens, aut semper est
actus, aut aliquando est potestate
tantum; & si quidem actu semper sit, B
effectus etiã semper erit; causa enim
si actu fuerit, effectus actu erit, & si
illa potentia, hic quoque potentia, Præ-
terea, id quod est potentia, reducitur
ad actum, ab eo quod est actu, ut cali-
dum potentia, a calido actu: similiter
opifex potentia, euadet artifex actu,
ab eo qui est iam actu opifex. Opifex
igitur Mundi, vel semper fuit actu ef-
ficiens Mundum, & sic Mundum
item semper fuisse necesse est; vel ali-
quando fuit in potentia efficiens, ergo
ab alio efficiente qui actu fuit, red-
uctus est ad actum. Sed quæro de hoc,
an semper reducebat illum ad actum,
& sic ille semper actu fuisset opifex, id
quod repugnat positioni: vel non sem-
per reducebat, sed poterat tantum re-
ducere, ergo erat aliud, a quo ex tali po-
tentia ad talem actum, traheretur; &
similis questio hoc fiet, & de alio item D
atque alio; aut igitur erat progressus
in infinitum in efficientibus, quod ma-
nifeste falsum, atque adeo impossibile
est; aut necessario futendum erit, opi-
ficem Mundi, semper actu efficien-
tem fuisse, & proinde Mundum
semper extitisse. Quare Mundus
æternus est.

AD QVINTVM ARGV- mentum Procli.

DVplici significatione nomen poten-
tiae usurpatur apud Philosophos. De
primò, pro naturali quadam ha-
bilitate, uti puerum adhuc rudem, dici-
mus potentia Grammaticum esse, prop-
terea quod sit aptus ad eam discendam. De-
inde, pro habitu, quo præditus, potest
bene prompteque operari, sed fortasse vel
alijs rebus occupatus, uel quia non uult,
nequaquam operatur: ut qui iam artem
Grammaticæ didicit, potest quidem, at nõ
semper Grammaticæ agit. Et hic quidem
habitus, respectu prioris potentiae, potest
appellari actus, sed respectu earum actio-
num, quæ proficiuntur ex ipso, dicitur
potentia: potest igitur hic habitus, si
comparetur cum præcedente potentia, no-
minari actus primus, ad differentiam secun-
di, qui oritur ex ipso: si uero conseruatur
cum actu quem ipse gignit ac parit, potest
rite nuncupari potentia secunda, ad diffe-
rentiam primæ, quæ præcedit talem habi-
tum. Est igitur duplex potentia, prima &
secunda, duplex item actus, primus, & se-
cundus. Sed potentia secunda, & actus pri-
mus, re non differunt, sed ratione tantum,
atque hanc quidem distinctionem poten-
tiae, tradit Arist. in 8. lib. Physic. tex. 3. 2. &
lib. 2. de Anima, tex. 5. 4. & 5. 5.

Ex his perspicuum est, illud primum
pronunciatum Procli, si causa est actu,
effectus quoque erit actu; intelligendum
esse de actu secundo, non primo: exem-
pli gratia, si præceptor actu docet Gram-
maticam, necesse est aliquem esse, qui
actu doceatur Grammaticam; & si ædifi-
cator iam ædificet, erit quoque aliquid,
quod ædificatur. At de primo actu non
est uerum. Fit enim, ut ædificator partem
habeat ædificandi habitum, ipse tamen
actu non ædificet: neque quicquam ædifi-
cetur.

Secundum autem pronuntiatum, nempe
id quod est in potentia tale, reduci-
tur ad actum ab eo, quod est actu tale; in-
telligendum est de eo, quod est in prima
potentia: puer qui potest esse Grammati-
cus euadet Grammaticus actu, eruditus, do-
ctusque

De dupli-
ci potentia
actu.

Etusque ab eo, qui actu tenet Grammaticam. Non est autem verum in secunda potentia: is enim qui iam comparavit sibi habitum Grammatices, si quando non operatur, est tunc in potentia, sed ex tali potentia non excitatur, vel traducitur ad actum ab alio, sed a seipso cum vult; aut si agens fuerit naturale, ut ignis, cum amotum fuerit impedimenti obstitas eius actioni. Quocirca licet ex hoc colligere, opificem actu primo, non necessario esse simul cum effectu: tum etiam, cum, qui sit opifex habitu, qui ut diximus appellatur potentia secunda: non ab alio, sed a seipso B traduci ad actum.

Hinc elici potest solutio argumēti, quod est fallax, & captiosum ob homonymiam vocabuli Potentia, & Actus. Afirmamus Deum esse opificem habitu, vel secunda potentia, non quod in eo sit aliquis habitus, vel aliqua potentia, sed ob similitudinem quandam; & quo planius res intelligatur, virtutem diuinam, secundū quam non semper operatur, quando vult tamen, optimē, facillimē, promptissimēque operatur, nomine habitus & potentia secunda nominamus. Cum ergo Deus non fuerit ab æterno opifex Mundi actu, sed, ut ita loquor, habitu; quoniam ab æterno habuit perfectissimam vim atque potestatem condendi mundum: sed quia uoluit ab æterno, ut Mundus de nouo conderetur, & initium aliquod suæ durationis haberet, ideo sine ulla sui mutatione, tunc quando decreuerat, Mundum de nouo condidit: cum igitur ita res habeat, non oportet Mundum simul esse cum ipso Deo, neque Deus reduceretur ad actum condendum Mundum ab alio, sed a seipso, sicut pictor callens scientiam pingendi, iam non indiget alio cuius ope adutus pingat, sed quando libet ei pingere potest. Alia etiam, quæ assumuntur in argumento, non sunt omnino uera: ut illud, Omne quod in potentia est, reduci ab alio ad actum. Dicitur sunt enim uia sciendi, ex sententia omnium Philosophorum, uia disciplinæ, & uia inuentionis: qui enim indoctus abundantia quadam, & naturali felicitate ingenij, per se aliquam scientiam inuenit, is ex potentia sciēte fit actu sciens, a se non ab alio. Neque illud alterum uerum est, Quidquid est potentia tale, ab eo quod

est actu tale, reduci ad actum: stirpes enim sunt actu dulces, albæ, uel alio colore affectæ, non ab eo, quod est actu dulce, uel album, sed beneficio aquæ, qua irrigantur, & solis; & hoc perspicui potest in omnibus generationibus, quas naturales Philosophi æquiuocas uocant. Nisi propositio intelligatur, nō de eo, quod est actu tale formaliter tantum, sed uirtualiter, uel formaliter.

SEXTVM ARGVMEN- tum Procli.

DEVS auctor est Mundi omnino immutabilis; ergo uel ab æterno Mundum fecit, uel nunquam fecit: nam si aliquando non fuit factus, ergo Deus ex non faciente ad faciendum mutatus est; quare Deus mutabilis est. Et cum omnis mutatio sit imperfecta quedam actio tempore indigens, & ad perfectionem aliquam acquirendam tendens: tempore inquam indigens, utpote, sine quo nullus motus perfici queat, erit Deus imperfectus aliquo indigens. Quamobrem, qui æternitatem Mundi negant, etsi cupiunt esse pii erga Deum, sunt tamen, (ut ex his, quæ iam diximus perspicuum est) erga ipsum ualde impij. Possumus igitur breuiter concludere totam rationem ad hunc modum. Si Deus prius non faciebat Mundum, & postea fecit, ergo mutatur; si mutatur, ergo mouetur, quoniam omnis mutatio, uel est motus, uel non fit sine motu: si mouetur, ergo est imperfectus: quod enim dealbatur non est perfecte album: si etiam mouetur, indiget tempore, quoniam motus necessario fit in tempore. Quæ si ab-

*si absurda sunt, & omnia tamen per-
dent ex illo, quod Deus ex non facien-
do ad faciendum migraverit, certè il-
lud falsum erit, quare ab aeterno Deus
Mundum fecit.*

AD SEXTVM ARGV- mentum Procli.

Verum est, motum esse actionem imperfectam; & omnè mutationem, vel esse motum, vel non esse sine motu. Sed quod omne transiens a non faciendo ad faciendum, necessario motum subeat, falsum est: nam non faciens, habitu tamen & potestate faciendi praeditus, postea, quin ei liber, ex tali habitu actiones promit absque illo motu. Si enim ex habitu faciente euadit actu agens per aliquem motum, is vel erit diuersus ab effectione, vel erit ipsa effectio; si erit diuersus, vel erit habitus, & hoc non, quoniam habitus rationem quietis potius, quam motus habet, quod enim habitu est tantomodo agens; quietere potius, quam moueri dicendum est; vel erit aliquid medium inter habitum & effectiorem; & hoc non, quia in eodem instanti finem facit non agendi, nullo tempore intercedente, in quo talis motus fieri queat: alioquin in illo medio tempore, neque faceret, neque non faceret, & sic inter contradictoria esset medium. Erit igitur ipsamet effectio, motus; at si ita sit, cum iuxta sententiam eorum, Deus semper Mundum efficiat, etiam semper mouebitur, quare semper imperfectus, ac temporis indigens erit. Quare in eorum caput solers ipsorum inuenient relabitur. Non est autem omnis actio, motus, neque imperfecta, neque temporis egens, ut sensus, & mentis actiones, quae neque motus, neque imperfectae sunt, neque in teruallo temporis sunt. Praeterea, si effectio esset motus quo moueretur ipsum agens, tunc motus esset in mouente, at non est in mouente, sed in mobili; est enim actus mobilis, prout est mobile, quemadmodum Aristoteles definit in 3. Physic. & Aristot. 2. de Anima tex. 57. & 58. ait ex habitu ad actum quempiam transire sine illo motu. sic enim ibi scribit. [Quocir-

ca non recte se habet dicere ipsum scientiam sciri, alterari, sicut neque edificatorum cum edificata. hoc est is qui habens scientiam habitum, deinde actu sciri, & contemplatur, transit ab habitu ad actum sine ulla alteratione; quod si talis non alteratur, neque simpliciter mouebitur, non enim augetur, vel minuitur, vel loco mouebitur. Non est autem magis perfectus Deus, quando aliquid actu procreat, quam erat antea cum potentia tantum procreans erat: est enim per se, ac sine alterius rei adminiculo omni ex parte perfectus; alioquin opera quae facit Deus, Deo perfectionem tribuerent, & pertinerent ad essentiam Dei; quae enim naturam alicuius per se faciunt, partes sunt eius, ut rationale hominis, ut manus totius corporis. Mundus igitur pars erit Diuinae essentiae, erit igitur corpus Deus, corporeisque affectionibus obnoxius. Quod si Deus perfectus non sit, nisi Mundus ab aeternitate eo sistat, Deus perfectionem suam accipit a Mundo, quare plura accipiet a suis operibus, quam illis ipse impertiat. Cui enim illis det, ut sint, ipse ab illis accipiet, ut perfectus sit, plurius autem esse perfectio Dei, quam natura cuiusuis rei creatae. At qui potest hoc fieri? si enim perfectio ab essentia eius non differt, sicut Deus esse non accipit a Mundo, ita neque perfectionem; & sicut esse Dei non pendet a Mundo, sic neque perfectio eius. Adde, quod perfectio est in eo quod perficitur, at creatio & productio Mundi, & aliarum rerum effectio, transiunt in res quae sunt. Et cum Proclus tribuat Deo prouidentiam, & efficientiam rerum etiam extrinsecarum atque minutissimarum, quarum tamen quaedam extinctae sunt, quaedam nunc existunt, aliae vero futurae sunt, necesse est dicat Deum potestate opificem nunc esse, respectu rerum futurarum, nam si actu opifex sit, res futurae actu iam praesentes essent ex ipsius sententia; si igitur potestate opificem esse, imperfectiorem esse Proclus existimat, semper autem in mundo aliqua a Deo procreanda sunt, respectu quorum dum futurae sunt, est opifex potentia, necessarium habet omnino dicere Deum semper imperfectum esse.

Porto, sciendum est actionem posse duobus modis considerari; uno modo, secundum

secundum id quod ponit actio ut actio, in agente: deinde, quatenus infert ex se passionem vel effectum: primo modo actio Dei est in actu ab aeterno, non autem secundo modo: priori modo Deus non est causa in potentia, sed in actu ab aeterno, posteriori modo Deus non fuit ab aeterno actu efficiens causa Mundi, quia non creavit Mundum ab aeterno: Et adverte, Mundum, & alios effectus esse in Deo antequam fiant in potentia activa; neque hoc est absurdum, solum enim de ijs quae formaliter sunt in Deo, inconueniens est ponere aliquid in potentia in ipso Deo. Quocirca, oportet actionem secundum id totum quod ponit in agente, formaliter esse actu in Deo ab aeterno, haec autem actio Dei & uis atque potestas omnium effectrix, nihil aliud est quam efficax Dei uoluntas, quae in se semper est actu & inuariabilis; tunc autem ab ea procedit effectus, quando ut procedat, & a sapientia Dei praescriptum, & a uoluntate eius determinatum fuit.

SEPTIMUM ARGUMENTUM Procli.

SI mundus conditus est, & peribit, necesse est tempus, quod una cum Mundo necessario haberet, ortum quoque interitumque habere; quare aliquando non fuit tempus, & aliquando non erit tempus; sed (Aliquando) certum quodam tempus significat, ergo fuit tempus, quando non erat tempus, & erit aliquod tempus, quando nullum tempus erit: quae cum sint inter se pugnantia, necessarium est, Mundum ab aeterno fuisse.

AD SEPTIMUM ARGUMENTUM Procli.

Est captiosum argumentum. Etenim uerbum illud (Aliquando) non significat propria, & naturali uis sua tempus aliquod certum, sed tantum significat aliquid, uel non fuisse semper, uel non

fore nunquam. Cum enim dico crastinus dies aliquando erit, illud (Aliquando) non sonat aliquod certum tempus in quo crastinus dies futurus sit, alioquin illud tempus etiam esset aliquando, & rursum illud, ac ita deinceps in infinitum: sed tantum significat crastinum diem, neque semper, neque nunquam sed medio quodam modo futurum. Cum igitur dicimus, aliquando Mundus est factus, intelligimus Mundum non semper fuisse, sed habuisse ortum, & principium: similiter cum dicimus aliquando Mundus non erit, intelligimus Mundum, uel motum, non semper futurum: sicuti Verbum, erat, uel fuit, non semper tempus aliquod significat, quoniam haec tribuimus Deo, qui nullo pacto subest tempori. Plato enim in Timaeo dixit, quoniam Deus probus erat, & nequaquam inuidus, Mundum condidit: & sicuti quando dicimus extra, uel supra caelum nihil est, in hac oratione (supra) & (extra) non significant aliquam deferentiam loci, nisi imaginariam, sic (aliquando) cum dicimus, Mundus aliquando coepit, non significat tempus, nisi imaginarium.

OCTAVUM ARGUMENTUM Procli.

Mundus dissolui non potest, erit ergo neque unquam factus est, patet consequentia; nam si quod generatum est, aliquando interibit, ergo ex opposito consequentis, quod interire nequit, ut est apud Platonem in Phaedro, numquam generatum fuit. Antecedens probatur; Nam Mundus a solo Deo, qui fecit ipsum, dissolui potest: is enim rationem soluendi nodum tenet, qui fecit nodum; atqui Deus nunquam dissoluet, nam quod bene & cum ratione colligatum, & copulationem est: uelle dissoluere, improbi est: uel igitur mundus non fuit bene compactus a Deo, quare in eo faciendo bonus artifex non exiit; uel si bene factus est, impro-

improbi erit ipsum velle dissoluere. Quare cum nefas sit opinari Deum vel in faciendo Mundo non optimum fuisse artificem, vel in eo dissolvens improbum euadere, planum est mundum dissolui non posse.

AD OCTAVVM ARGV- mentum Procli.

AN non corpora nostra, & animantium item, atque stirpium pulchrè còpacta sunt? vel igitur hæc Deus vult dissoluere, vel non vult; si non vult, quomodo contra voluntatè eius dissoluntur? si vult, quomodo improbus non est, qui quod bene compactum est vult dissoluere? Quod si dicas, hæc corpora mortalia non a Deo proximè effici, sed a Dijs secundis; vel a causis naturalibus procreari: hoc nihil obstat, quominus & ipse Deus, qui causis secundis vim agendi tribuit, & cum ipsis ad efficiendum concurrat, malus sit, & Dij secundis, seu causis naturalibus improbrè sint quæ res pulchrè compactas dissoluant. Sane qua bonitate ductus initio mundum fecit, eadem si uoluerit, dissoluet, et si dissolutionis ratio nos lateat; neque enim ea, quorum causas ignoramus, temere, aut male fieri arbitrari debemus. Potest, facultas quæ ad actum nunquam deducitur, imperfecta & otiosa est, ut solent ipsi dicere; cum igitur Deus habeat facultatem dissoluendi Mundum, quomodo enim, qui nodum fecit & vinculum colligauit, nesciat aut non possit ipsum dissoluere? vel igitur hæc facultas promouebitur ad actum, quare Mundus aliquando dissoluetur; vel nunquam reducitur ad actum, quare talis facultas imperfecta, & otiosa erit. Adde, quod nec Aristoteli placeat, in æternis aliquid esse, quod potestate tatum sit, unde est illa eius sententia 9. lib. Metaph. tex. 17. Nihil potentia æternum est. Et illa etiam in 3. Physic. tex. 32. in perpetuis non differt posse ab ipso esse. Deinde, si soluere Mundum malum est, cum igitur Deus possit Mundum soluere, habebit uti que Deus facultatem male agendi, & ut aliquando malus euadet. Quare, uel in Deo

A non est facultas dissoluendi Mundum, & sic nec in ipso fuit facultas condendi, ut supra diximus, uel si est, aut soluere Mundum non est malum, aut in Deo inerat facultas mali.

Possumus etiam aliter ad hoc argumentum, breuiter respondere ad hunc modum: quicquid ortum est per motum Physicum, & ab agente Physico, potest etiam similiter interire per motum Physicum & ab agente Physico; & è contrario, quod potest interire per motum Physicum, fuit etiam similiter generatum, & hoc intellectu uerum est illud Platonis & Aristotelis axiomata, quodcumque est generabile est corruptibile, & quodcumque est corruptibile est generabile: & item, quicquid cepit esse, aliquid quando desinet esse, & quod aliquando desinet esse, aliquando etiam cepit esse. At quod cepit esse per creationem a Deo productum, potest quidem nunquam desinere esse per motum Physicum & potestatem agentis Physici: sed potest tamen desinere esse per potentiam Dei qui ipsum creauit; & hoc quidem perspicue cernitur in anima rationali, idem autem de mundo sentiendum est.

NONVM ARGV- mentum Procli.

VNi uersa anima ortu caret & interitu, ergo Mundus quoque ortu, & interitu vacare debet. Còsequenter patet, quia non potest animal inuere, aut non esse, cui anima eius semper adsit. Antecedens probatur, quoniam anima Mundi a se ipsa mouetur. Quare Plato in Theædro ait, animam nunquam natam, aut caduam esse.

AD NONVM ARGV- mentum Procli.

AN non etiam iuxta Platonem, anima nostra a se mouetur & immortalis est, corpus autem quod ab ipsa mouetur & ortum, & interitum habet? An non infirma ratio est, quæ nititur decreto

derreto Plat. non valde certo, neque a multis recepto, nimirum, quoddam essentia animæ in eo sit, vt moueatur a seipsa, & sit principium mouendi? Neque placet Aristot. vnam esse Mundi animam a Deo distictam, a qua cuncta reguntur corpora; sed folia orbibus caelestibus immortales animas suam cuique attribuit, quarum motio nibus omnia quæ infra Lunæ orbem sunt, regi, foueri, & moderari censet. Quare quod hic a Proclo de anima Mundi dicitur, a nobis non conceditur. Adde, quod qui negant Mundum æternum esse, hos eos sequens est, vel negare animam mundi cæterasque intelligentias æternas esse: sed fuisse eas simul cum mundo procreatas: vel dicere illas non habere adco necessariam cum mundo connexionem, vt sine ipso & ante ipsum esse non poterint. quare sumere æternitatem animæ, tanquam rem certam & indubitam, & ex ea concludere æternitatem Mundi, quasi absque Mando anima esse non poterit, est duplici nomine vitiosam facere argumentationem; tum quia sumit pro certo, quod est dubium; tum quia ex hoc conficit id, quod ex illo non concluditur necessario. Deinde, vel essentia animæ in eo est, vt sit principium mouendi aliud, & sic anima habebit essentiam suam dependentem a corpore, nec ullam actionem sine illius opera exercere poterit: vel non in hoc consistit essentia eius, & sic non erit necessarium si anima æterna sit, id quod quod ab ipsa mouetur æternum esse. Postea, functiones animæ separabiles sunt a corpore, ac eo puriores euadunt, quo a commercio corporis liberiores sunt; quare, vt recte Plotinus ait, substantia quoque animæ separabilis erit a corpore. Quare substantia eius, non in eo consistit, vt sit principium mouendi corpus. Ipse quoque Proclus in commentarijs suis super Timæum, ait essentiam animæ in eo esse, quod est a seipsa moueri, mouere autem corpora, ipsique uitam impertiri, atque motus & actiones communicare, non esse substantiam animæ, sed vim, atque facultatem, ac functionem eius. Præterea, Plato in Phædro, sic ait [Anima hominis immortalis est: nam quod semper mouetur, æternum est, quod autem agitur, & mouetur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habet necesse est. Solum igitur

quod se se mouet quia nunquam deseritur a se se, nunquam ne moueri quiddam desinet, quietiam cæteris quæ mouetur, hic sors, hoc principium est mouendi.] Hæc Plat. Cum igitur id solum quod se mouet sempiternum sit, nullumque corpus, vt corpus est inanimatum, a seipso moueri queat, vt Platoni, & Aristot. visum est, mundus autem corpus quoddam est, relinquatur, vt Mundus & moriendi, & uiuendi finem habeat. Cum his autem consentiunt, quæ in Timæo scripta sunt, quoniam inquit [orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis,] quod si Mundus interire, & dissolui potest, ortum fuisse necesse est, neque enim ortum effugit, quod aliquando suapte ui interire potest.

DECIMUM ARGUMENTUM tuum Procli.

Mundus non potest interire, ergo nunquam fuit ortus. Probatur consequentia; nam si quod ingenitum est, non potest interire, ergo quod potest interire, non est ingenitum, & quod est genitum potest interire. Nam quod non fuit, & potuit esse, cum est, poterit etiam non esse. Præterea quicquid sit, ex contrario fit, in quod rursus interire potest. Quod si ex priuatione interitum sit commigratio in habitum, vt e tenebris in lucem, & ex quiete ad motum, nullo magis ex habitu poterit fieri commigratio in priuationem. Quare si Mundus ex inordinato aliquando generatus fuit ordinatus, quæ est commigratio ex priuatione in habitum, nullo magis nunc ex ordinato poterit fieri inordinatus, quæ est commigratio ex habitu in priuationem. Quod si hoc absurdum est, absurdum item erit facere Mundum aliquando ortum fuisse. Antecedens autem probatur. Quidquid interit, ab aliquo extrinsecus occursum interit, & in aliquid alie-

nim a se; cum igitur extra uniuersum nihil sit, nec quicquam ab eo alienum existat, sed (ut est apud Platonem) omnia complexu suo continens, totum ex totis, perfectum ex perfectis constet, Mundus igitur interire non potest; quare neque unquam ortus est.

AD DECIMUM ARGV- mentum Procli.

Proclus in opere, quod inscribitur, *Observationes eorum, in quibus Platonis Timæo contraxit Aristoteles, volens tueri Platonem, qui in Timæo dixit, quiddam sentitur generari & interire posse, aduersus Aristotelem qui huic opinioni opposuit cælum, quod cum sentitur uisū, generari tamen & interire nequit, sic aut nullum corpus finitum præditum est uiribus infinitis, ut ipse Aristot. ait 8. Physi. sed Mundus finitus est, ut Aristot. ostendit in 1. lib. de Cælo, ergo non habet uires infinitas. Atqui, quod æternum est, vim infinitam, ut semper sit, habet, unde ipsam dicitur hoc est ærum ab eo quod semper sit, Græcis appellatum esse certum est; quare Mundus æternus esse nequit. Suapte igitur natura, & nasci & interire potest. Verum, quia coniunctus est cum eo quod uere est, & uires habet infinitas, inde suppeditatur illi immortalitas, & æternitas. Quare si cogitatione Mundum ab ipso Deo sciunxeris, & motu atque ipso esse priuari necesse est. Hæc Proclus. Si igitur Mundus per se finitas uires habet, quod autem huiusmodi est, per se interire potest, quomodo Proclus ait, Mundum interire non posse, quia extrinsecus nihil ipsi contrarium occurrere possit? Præterea, si Mundus per se caret contrario extrinsecò, quod autem tale est, per se interire nequit, Mundus igitur per se non potest interire: Proclus igitur pugnancia loquitur, cum in supradictò opere dicat, Mundum suapte natura interire posse, quoniam habet uires finitas, hic autem inquit mundum interire non posse, quia non habet contrarium extrinsecus occurrens illi.*

Deinde, non ualet, quiddam oritur, ex

A aliquo gignitur quod prius erat alienum, & extra ipsum, sed nihil est a Mundo alienum, aut extra ipsum, ut uult Plato, ergo Mundus non est generatus. Hoc inquam non ualet, nam huc id ex quo generatus fuit Mundus, fuit aliquod formatum, & aliquam speciem habebat, siue fuit aliquid rude ac informe, non necesse est nunc aliquid esse extra Mundum alienum ab ipso. Nam si id ex quo factus est Mundus, aliquam speciem habebat, ipsam deserens, Mundi formam suscepit. Quid enim hic remanet alienum a Mundo? nam species illa iam interijt: subiectum autem illius est sub forma Mundi, Si uero fuit aliquid rude & informe, id ipsum, cum in generatione Mundi euaserit materia, elementum, & pars ipsius Mundi, non potest dici esse alienum a Mundo: non igitur necessarium est si Mundus ortus fuit, aliquid nunc esse extra Mundum. Neque illud, si præcise dicatur, uerum est, quiddam gignitur, ex contrario gigni: nam substantia gignitur, cui nihil est contrarium; in solis autem contrarijs est mutua reciprocatio, & commutatio: in priuatione autem & habitu, non item euenit; non enim est necessaria commutatio ex habitu in priuationem. Vnde Plato ait Mundum ex priuatione uel ex inordinato fuisse factum ordinatum, nusquam tamen dixisse legitur, Mundum reditum ad illam priuationem informitatis, & inordinationis. Ad hæc, concedimus Mundum quantum in ipso est, posse ad inordinationem, & priuationem redire: omne enim quod ligatum est, uult Plato posse dissolui; [& quoniam orti estis.] inquit in Timæo [immortales esse non potestis: neuriquam tamen dissoluemini, nec vos uila mortis fata periment, nec fraus violentior, quam consilium meum, quod manus est uinculum ad perpetuitatem uestram, quam illa, quibus estis tum cum gignebamini colligati.] Plato igitur sensit Mundum suapte natura dissolui posse, a Deo tamen immortalitate ipsi suppeditari. Non ergo pugnant hæc, Mundum Dei munere nunquam esse interitum, cum tamen ab aliquo initio fuisse conditum. Denique, quod ex materia per motum habuit ortu, id suapte natura mortale, & aliquando interitum est: & quod per motum physicum est, interitum, id quoque ortu fuit. Sed quod

Nota sententiam hæc Procli.

quod sua natura est immortale & incorruptibile, id potuit de nouo fieri, non ex materia per motum, sed ex nihilo per creationem, sic est mundus.

VNDECIMVM ARGV- mentum Procli.

Quidquid interit, id suo ipsius vitio interire solet; At mundus nullius vitij capax solet; ergo non potest interire. Maior pater; nam quod interit, neque bono suo interit, neque eo, quod neque bonum, neque malum sit, sed medium, quod enim est huiusmodi, id neque ledere, neque iuuare potest. Unde fit, ut neque perimere, neque seruare valeat. Minor apud Platonem perspicua est; ipse enim ait Mundum beatum esse Deum, sicut & Deos omnes: & propterea Deorum genus vniuersum, cum vitij non sit capax, nullam sentire posse immutationem. Non igitur unquam interibit vniuersum, cum in eo nihil insit vitij. Quod si interire nequit, nunquam ortum est, alioquin ex nihilo factum esset, nullam autem rem ex nihilo fieri posse, certum est.

AD VNDECIMVM AR- gumentum Procli.

Non docet loco demonstrationis, in omnibus rebus uti testimonio Platonis, vtpote quem in multis errasse constat: ut in Astronomia, cum Solem, quem Astronomi inter stellas errantes medium collocant, secundum a Luna locum tenere dixit. In Philosophia naturali, cum animarum transmigrationem etiam in corpora ratione carentium, fabulas Pythagoricas sequutus, amplexus est, ut ipse Proclus fatetur in libro, quem pro Timæo contra Aristotelem scripsit. In Medicina, cum in corporibus uiuentium tra-

hendi facultatem negat esse. Præterea, veterum animantium esse voluit, quod reprobatum est a Galeno. Ad hæc, censet stirpes sensus participes esse; quod nec Aristoteli, nec Medicis, nec ipsis Platonis probatur. In Philosophia morali, quis non de nuditate mulierum, de communione uxorum, de liberorum procreatione, & abortu, eius in libris de Republica decreta reprehendit? Verum, si quis plura & grauiora Platonis errata subtilius vult cognoscere, legat is Eusebium lib. 13. de præparatione Euangelica a cap. 8. ad finem usque eius libri. Deinde, non sequitur, Plato dixit Mundum esse Deum, ergo non sensis illum esse ortum: utrunque enim dixisse potuit, & sibi contradixisse. Interdum enim Plato sincerus de Deo sententias sequutus est; interdum patrium morem reueritus, & iudicium Socratis reformidans, ad fabulas deuolutus est. Genus Deorum expers (inquit Plato) vitij est, atqui Mundus Deus est, quis hoc coecedit? nam si mundus, qui omnia continet, Deus est, quid erit, quod non sit Deus? rebus itaque inanimatis, & beluis, Diuinitatem tribuere oportebit. Quo modo Mundus Deus est, cuius partes inferiores penes omnia commutationum genera commutantur, superiores uero, perpetua conuersione immutantur? Postea, sicut naturalis facultas est causa conseruationis, & ut res sit; sic imbecillitas causa erit, cur non sit: omnis autem facultas finita, necesse est ut deficiat; quare si Mundus ut corpus est, finita est facultatis, ut fatetur Proclus, finitam autem facultatem deficere est necesse, & cum deficit in id rem ipsam labi oportet, quod contra naturam eius sit, quod autem est contra naturam, id cuiusvis rei est vitium, cuique assert interitum: Mundus igitur & vitij & interitus capax erit.

Quoniam autem Proclus ex illo communi axioma. [Ex nihilo nihil fit,] conatur ostendere Mundum non potuisse generari, quippe cum nihil ante Mundum fuerit, ex quo ipse generari potuisset; age dum, huic quoque rationi occurramus. Ars tantum efficit formas accidentarias, non autem substantias. Natura etiam formas substantiales gignit, non autem materiam. Cum igitur Deus, & ætæm, &

naturam longe antecellat, & formas accidentales, & substantiales, & ipsam materiam efficere poterit. Non enim Deus vi & potestate sua minus superat naturam quam hæc artem excellit. quare non est illi impossibile ex nihilo aliquid facere. Præterea, aliud est loqui de generatione uniuscuiusque rei particularis, aliud uero de procreatione Vniuersi & omnium eorum, quæ ex aliquo subiecto antecedente non potuerunt existere. Et aliud est loqui de prima procreatione rerum, aliud vero de propagatione & successione earundem; illam enim nullum subiectum antecedere oportet, huic autem semper aliquod subiectum subsistere debet. Quinto, in ipsa communi rerum particularium generatione, cernimus quodam modo aliquid ex nihilo fieri; non enim materia generatur, ac proinde nec totum compositum secundum utramque ipsius partem essentialem de nouo producitur: sola igitur forma, quæ ante generationem nulla erat (nisi fortasse formas materiam inherentes sempiternas esse quispiam existimet) per generationem producitur. quæ forma, cum subiectum eius interit, in nihilum uidetur recidere. aut enim in ipsum subiectum commutatur; aut ad alias materias transit: aut ad aliquod proprium totum reducitur: aut in aliam formam commutatur: quorum nihil fieri potest. quod autem a quibusdam dici solet, materiam esse causam procreationum formarum, absurdum est: quomodo enim deterius causa erit melioris, & posterius prioris? forma enim finis est materie: dicitur autem materia potentia esse omnes species, non quod ipsas procreet, sed quod habilis sit ad naturas formarum recipiendas; veluti tabella scriptoria, potestate est, quæ in ipsa describuntur litteræ: non quod litteræ ex tabula nascantur, sed quod potuit in se litterarum characteres recipere. Neque verò potest una forma eadem numero ex vno subiecto transire in aliud; nam nec forma per se moueri, nec una numero nisi in uno tantum subiecto singulari esse potest. Nec forma dissoluitur in alia simpliciora, alioquin esset composita. Nec redit ad suum totum, seu ad propriam integritatem; tum quoniam formæ partes non habent, & quantitate carent, tum

quoniam difficile est fingere, quæ sit tota forma earum animarum vegetantium, quæ in singulis uiuentibus inest, aut quod naturale corpus illa tota forma occupet. Neque una forma in aliam interit, ut seruetur mutua conmutatio; talis enim commutatio non fit propter formam, sed propter commune subiectum, quod potestatem habet utramuis formam recipiendi. Ad hæc, quod verè generatur, idest per motum efficitur, id & in tempore, & ex aliquo subiecto fieri necesse est; ac procreatione Mundi non est motus, nec in tempore fit, immediate enim fit a Deo, qui in tempore non operatur. Sed dicent, nec materiam proprie gigni, neque formam, sed ipsum compositum, idemque interire: Esto: sed compositum, ut multis placet, re non differt a partibus, quare per generationem nulla res noua procreabitur, sed terminus generationis erit tantum unio & concretio simplicium: erit autem generatio nihil aliud, quam concretio, interitus autem nihil aliud, quam secretio, ut placebat antiquis; euenietque ut uera sit Empedoclis sententia, affirmantis nullius naturam esse, sed permixtionem tantum, atque mixtorum segregationem. Præterea, ante generationem forma non erat, Aristoteles enim 12. lib. Metaphy. tex. 16. non vult formam esse priorem composito; nec post interitum forma superstes est; hoc enim si alicui formæ tribuendum est, tantum intellectui concedendum erit: in generatione igitur & corruptione compositi, nulla res, & substantia gigni, aut interire cernitur præter formam; sed quoniam tales formæ a composito non sunt separabiles, idcirco ex quadam consecutione efficitur, ut cum forma gignitur, & interit, simul eadem ratione, compositum gigni, & interire necesse sit.

Verum quid opus est multis? breuius namque occurri potest argumento; concedendo uniuersum quidem naturaliter non posse interire; sed negando ex hoc concludi, ipsum nunquam esse cepisse; nam, ut non esse cœperit per motum, ex aliqua materia factum; nihil tamen prohibet, ipsum ex nihilo, per creationem, proximè a Deo fuisse procreatum. Sed clamet Proclus, ex nihilo nihil fieri; clamet sane quantum libet: nunquam

certè creationem probabit Deo esse impossibile . Ac non quidem supra libr. 5. possibilem esse creationem, multis firmisque rationibus confirmavimus ; & quæ contra creationem obijci poterant, omnia repulimus .

DVODECIMVM ARGV- mentum Procli.

Vniuersi elementa, vel manent in suis locis naturalibus, quod ip[s]is est secundum naturam : vel circulo mouentur, & neque principium, neque finem habent mouendi . Si igitur Vniuersi elementa in suis sunt locis, neque vllum in alienum locum totum contendit, necesse est Vniuersum expers esse mutationis : cum omnia, eaque tota id obtineant, quod ip[s]is est secundum naturam, tum quæ in eodem manent, tum quæ mouentur .

AD DVODECIMVM AR- gumentum Procli.

Hoc Procli argumentum, duobus syllogismis nititur . Vnus est hic, quæ sunt in loco naturali, ea sunt incommutabilia, at vnaquæque Mundi pars, tota est in loco naturali, partes igitur Mundi sunt incommutabiles, quare qui ex ip[s]is constat mundus, mutationis erit expers . Alter syllogismus, hic est : quæ in orbem mouentur, neque principium, neque finem habent sui motus, celum autem versatur in orbem, neque principium igitur habuit unquam motus, neque finem est habiturum . Sed in priori illud falsum est, quidquid manet in suo loco naturali, esse immutabile . Elementa enim contigua, ut aer & ignis, aqua & aer, terra & aqua, in suis locis naturalibus posita, tamen cognata, & ut aiunt, symbola sint, tamen quoniam semper altera qualitate sibi inuicem aduersantur, mutuo alterari, & commutari necesse est .

A Deinde, cum ait elementum manens in suo loco esse immutabile; vel intelligit de mutatione, quæ est secundum locum, vel de alia: utrumuis falsum est, nam multas partes cuiuslibet elementi, sæpe numero a suis locis naturalibus ad loca non naturalia dimoueri cernimus: aqua item in sua manens integritate, sæpe incallescit, frigescit, discutitur in halitum, uertitur in aerem, & in se putrescens, sexcentas procreat animalium formas. Terram etiam in loco suo immutari, declarant tam multæ stirpium, & metallorum species, quæ ex ipsa procreantur . At dicit, partes elementi possunt immutari, integrum autem, & totum elementum, nequaquam . Verum, hoc est petitiu principij; nam qui negat mundum æternum esse, partes eius omnino immutabiles esse in idem negabit, de utroque enim par dubitatio est . Præterea, si nulla pars elementi est immutabilis, quomodo Proclus absque demonstratione sumit, totum elementum esse immutabile? cum partium commutatio, contrarium sentire suadeat? Eadem enim est natura partium elementi, & totius elementi; quare si partes sunt corruptibiles, totum item suapte natura est corruptibile . Vel igitur aliquando interibit, id quod nos asserimus, vel nunquam; & sic fiet, ut quod est corruptibile, nunquam corrumpatur: quod & repugnat naturæ, & aduersatur ipsi quæ traduntur ab Arist. in 1. de Cælo. quoniam Arist. ex motu, & quiete partium terræ in centro (neque enim contingit totum elementum terræ simul moueri ad centrum) argumentatur, totius terræ naturalem locum esse centrum .

D Neque uerò Proclus illud rectè concludit, cum ait, motus circularis caret principio, & fine, ergo est æternus . Nam in antecedente, vel loquitur de principio & fine durationis, & ita petit principium, ut per se manifestum est: uel loquitur de principio & fine motus ex parte magnitudinis, & ita non ualet consequentia . Etenim, idem posset de motu cuiuslibet globi dici: in tali enim motu, non licet certum principium finire, aut finem, ex parte globi; non quoniam tamen quispiam dicet, aut nunquam egerisse motum globi, aut nunquam esse desitutum .

His accedit, quod duratio motus, non a subiecto corpore, in quo inest, sed a virtute motoris pendet: quare si motor libere, & secundum voluntatem moueat, tandiu motus durabit, quamdiu ei libererit; & incipit tunc, cum motor incipere uoluerit: figura igitur mobilis, non necessario aeternitatem motus concludit.

DECIMUMTERTIUM argumentum Procli.

Materia prima, est procreationis & inuentus expers; alioquin alterius materiae indigeret. Illud autem, cuius gratia materia est, est ipsa procreatio; & materia refertur ad formam, relatiua autem simul sunt: relinquitur igitur, ut si materia aeterna est, procreatio quoque, cuius gratia illa est, aeterna sit, & sint formae in ipsa, ex aeternitate.

AD DECIMUMTERTIUM argumentum Procli.

Nota opinionem veterum de indeterminatis dimensionibus.

Pythagorici, Platonici, & Stoici, materiam fecerunt sempiternam; & quamuis nunquam omnis formae, & qualitatis expers sit per se, tamen informem, & incorpoream esse uoluerunt. Huic dixerunt primum omnium, inesse trinam dimensionem, ex qua efficit corpus quoddam, quod sua natura solis dimensionibus tribus definitur, & est quasi tumor qui dam indefinitus, & solum parui & magni differentia definitur. Hanc item posuerunt commune subiectum omnibus naturalibus formis, idque incommutabile; in omni enim commutatione debet esse ali-quod subiectum, quod ab ea forma, quae interit, transeat ad eam, quae procreatur. Hanc igitur materiam, si produceretur, dicimus nos non necesse esse ex alia materia produci: Formae enim, quia per se non subsistunt, nec seipsas sustentant, ideo materia indigent cum generantur. Materia uero, quia est receptaculum omnium forma-

rum, easque sustentat, si produceretur, non indigebit alia natura, ex qua fiat. Praeterea, quamuis in procreatione partium vniuersi, materiam praexistere cernimus, in productione tamen totius Mundi, non oportet existimare eam processisse, sed vna cum Mundo, a Deo productam fuisse. Sed dices, Plato uoluit materiam sempiternam esse: Illo; at idem in Timaeo, terram ponit incommutabilem, reliqua tria elementa vult in se mutuo commutari. Cum tamen ibidem asserat, corpora animantium ex quatuor elementis constare, quod esse non posset, nisi terra commutaretur. Eius igitur uiri, qui in re tam manifesta sibi contradicit, uelle in omnibus rebus sententiam, quasi oraculum sequi, stultum est, cum ipsemet moneat, ut Socratis paruum, ueritatis autem, pernam curam habeamus. Adde, quod nusquam legitur Plato dixisse, materiam sempiternam esse. Mundum autem ortum esse, clara uoce pronunciat. Uter igitur magis consentanea Platoni dicit, Proclus, qui uult Mundum aeternum esse, (quod aperte negat Plato) coque sit materia sempiterna, quod nusquam Plato dixit; an nos, qui materiam unam cum Mundo cepisse uolumus, quorum alterum Plato manifeste scribit, alterum nusquam aperte negat? Denique, materiam non posse procreari ab agente naturali, & motu Physico, uerum est: a Deo autem, & per creationem, falsum est.

DECIMUMQUARTUM argumentum Procli.

Quidquid gignitur, materia eget, & efficiete: quod si id non semper est, id sit aut propter efficiens, quod non semper idoneum est ad efficiendum; aut propter materiam, quae non est semper habilis; aut certe propter utrumque. quare si Mundus aliquando non fuit, id accidit ei, vel propter materiam, vel propter ipsius Mundi effectorem: at Deus Mundi opifex, semper ad efficiendum Mundum est

satis

fatis idoneus: cum ipse idem semper permanent, nec ullo modo immutetur, nam si nunc est idoneus, & ex aeternitate fuit; & si ex ipsa aeternitate non fuit, nec nunc quidem est idoneus. Materia vero, similiter semper fuit habilis, ad procreationem mundi; cum sit incommutabilis, & semper eadem permanens. Cum igitur, quod Mundus aliquando non fuerit, nec materia, nec efficiens, ascribi possit, pro falso habendum est.

AD DECIMUM QUARTUM
argumentum
Procli.

IN hoc argumento, multa sunt vitia: primum est illud, quidquid fit, indigere materia; multa enim solum requirunt efficiens, ut anima rationis compos, quæ & a Deo condita est, & quoniam est immortalis, ex materia fieri non potuit. Materia item prima, uel non est a Deo producta, quare Deus non omnium erit opifex, sed erunt duo principia prima, Deus & materia prima, quod redolet nugæ Manichæorum; uel si est producta, ex materia alia produci nõ potuit, ne res in infinitum abeat. Neque uero ad ostendendum, non quidquid fit, materia egere, multum interest, siue id ab æterno, siue de nouo factum fuerit. Quemadmodum igitur, qui faciunt Mundum sempiternum, & materiam, tamen dicant Mundum a Deo fabricatum esse, nolunt tamen materiam præcessisse constitutionem mundi, sed unã cum Mundo ab æterno productam fuisse: sic etiã nos qui uolumus hunc Mundum aliquando cepisse, dicimus materiam simul cum Mundo cepisse. Alterum uitium est, quod sumitur tanquam certum, materiam esse immutabilem & sempiternam, quod falsum est, & a nobis supra improbatum fuit. Tertium uitium est, quod duplex tantum causa assignatur, propter quam Mundus non semper esse potuerit, nempe materia & efficiens: cum neutra earum sit causa, sed

alia, quæ prætermissa fuerit, nimirum, quod repugnet naturæ ipsius operis, æquale esse suo opifici, & repugnet Mundo ipsum coæternum esse Deo, a quo fuit conditus: uel quia Deus ad manifestationem suæ gloriæ & perfectionis, melius esse iudicauit mundum fieri de nouo, quam illum esse ab æterno; uel quia ex parte mundi repugnat ipsi esse æternum; cum huic positioni, multa, quæ sunt perspicue falsa, absurda, & impossibilia, sunt necessario consequentia; id quod supra breuiter ostendimus, & accuratius, ac diligentius infra docebitur.

DECIMUM QUINTUM
argumentum Procli.

Partes Mundi, nempe calum, & quatuor elementa, sunt æterna; ergo etiam Mundus. neque enim totum ignobilius est suis partibus, cum sit id cuius gratia partes sunt, & non è contrario. Calum autem Platoni sempiternum esse placuit; quod uel motus eius, qui fit in orbem, aperte declarat: nam ortus, & interitus inest ijs quæ habent contrarium. Præterea, unum uni tantum proprie est contrarium, ut a Platone explicatum est in Protagora: cum igitur calum contrario careat, nam si calo aliquid contrarium esset, motui quoque eius, alius motus contrarius inueniretur, at quis is esse potest? Cum enim tres sint motus simplices, circularis, & rectus, qui duplex est, unus qui sursum fit, alter qui deorsum: quis erit horum, circulari contrarius? non is qui sursum fit, nam opponitur ei, qui fit deorsum; nec is qui fit deorsum, aduersatur enim ei qui fit sursum; & iam positum est unum tantum contrarium esse, relinquatur igitur, neque motui cælesti, neque ipsi celo quidpiam esse contrarium, Quare

corpus erit diuersum ab ijs, quæ ortum habent & interitum; ut sunt quatuor elementa, & quæ ex ipsis sunt. T orro, ipsa elementa, licet secundum partes suas gignantur, & intereat, nihilominus tamen semper suam naturam naturalem retinent in suis locis remanentia. Mixta vero, non partes admittunt, sed potius effecta dici debent; ad quæ procedat. *Di*, ut est apud Platonem, ex integritate elementorum partes mutantur, quas iterum restituant illis: quod dictum est, propter resolutionem mixti in elementa, ex quibus constatum erat. Ex ijs igitur, & vere, & conuenienter Platonice decretis, atque principijs, demonstratum est, mundum sempiternum esse.

AD DECIMUM QVIN-
tum argumentum.
Procli.

Quoniam Proclus nimium Platoni tribuit, ad confirmandam æternitatem Mûdi, testimonijs eius abuteretur, uelut etiam nunc, affirmans cælum secundum Platonem non esse compositum ex quatuor elementis, sed esse quintam quandam naturam omnium sublunarium corporum longe dissimilem, hoc dicens conuenienter magis doctrinæ Aristot. quam Platonice; Videndum est, an Plato ita senserit; an potius, ut nos ostendimus, contrarium. Plato (inquit Proclus) tribuit cælo motum circularem, qui diuersus est a motibus omnium elementorum, ergo uoluit illud esse diuersum ab illis. Procederet sane argumentum si Plato fecisset cælum, uel corpus simplex, uel compositum, sed inanimum; tale enim argumentum ex motu naturali ductum, in simplicibus corporibus & compositis inanimatis robur haberet, ut uidere licet apud Aristot. in 1. de Cæl. At cum Plato dicat cælum ex quatuor elementis, maiori tamen ignis portione, constare; & sumque animatum & ab anima motu cieri uelit, planum est Plato-

*An motus
cæli circularis
arguat,
ipsum secū
dum Platonem,
doctrinam,
non esse compositum
ex
elementis.*

Anem attribuisse rotundam conuersionem cælo, non quatenus corpus est sciunctum ab anima, sed quatenus est animal quoddam; cui animus motum circularem impartitur. Nam, & in animali motus progressionis, qui fit ad interiora, naturalis est ipsi, non ratione corporis, fortasse enim illi aduersatur, sed ratione animæ. Præterea, quid dicemus de stirpibus, quæ una cum solis conuersione circumferuntur, quamobrem cognomines motui solis, Heliotropi nuncupantur? dicat nobis Proclus, cuiusnam simplicis corporis naturalis est eiusmodi motus? Anima igitur cæli circularem motum tribuit, ut adducat ipsum, quoad eius fieri potest, ad imitationem mentis & intelligentiæ, in cuius actione, ut Platoni placet, perficitur inest conuersio, & motus circularis. Quemadmodum igitur, ut sunt diuersa genera animantium, uolatilium, terrestrium, & aquatilium, sic anima, quæ in ipsis est, diuersos motus exeret, & ad tales motus exequendos, natura diuersas figuras eorum corporibus accommodauit, cum tamen omnia corpora ipsorum ex elementis pariter composita sint: sic etiam cælum; quamuis ex elementis constatum fuerit, ob diuersitatem tamen animæ a qua cietur, & figuram, & motum diuersum a motibus omnium elementorum sortitum est. Adde, quod si proprium est animantis mouere seipsum, ut est apud Platonem 10. lib. de Leg. & alijs in locis: cum cælum Plato animatum faciat, aliquem motum habebit ab anima sua, qui præter circularem, alius esse nequit. Hæc igitur duo in doctrina Platonis non pugnant inter se, ut & cælum constatum sit ex elementis, quatenus corpus est, & nihilominus, tamen, quoniam animatum est, animam habens diuinam, longe diuersam multoque præstantiorem ijs, quæ sunt in caducis & mortalibus animantibus, motum accipiat ab anima sua diuersum a motibus elementorum. Quid si dicamus cælum, quoniam ex purissimo igne sere constatum sit, superentem locum occupasse, ibique constituisse, motum autem circularem quo circumferitur, ab alio principio, ab anima nimirum accepisse? quemadmodum in elementis, quæ in suis locis naturalibus manent, idem affirmamus: nam ignis qui est sub concavo lunæ, nec sursum nec deorsum mouetur, sed motu orbis cui coha-

coha-

coheret, circumagitur, quòd igitur celum, siquidem simile est elementis, neque deorsum feratur, neque sursum, causa est, quoniam in suo loco naturali existit, nullum enim elementum in suo loco naturali manens, potest ab eo vilo genere motus naturaliter dimoueri; sed tantummodo vi; quòd autem in suo loco manens celum in orbem feratur, facit id quidem anima celestis, cuius ipsam est proximum instrumentum: quæ anima, cum ut intelligibilem conuersionem, & perfectissimum illum motum circulem, qui menti & Intelligenti in Mundo sensibilis, & in omnium corpore nobilissimo exprimit; tum ut res quæ sub Luna sunt, temperato siderum motu regat, conseruet, atque moderetur, motum circulem celo impartitur.

Sed pergamus ad alia, quæ Proclus in suo argumento satius expendenda. Ac primo quidem Proclus sibi contradicit; nam ait ea quæ oriuntur & intereunt, non esse partes Mundi, sed potius effecta: idem quoque dicit, partes elementorum oriri & intere: cum igitur quidquid est pars partis, sit pars totius, ut quia manus est pars corporis, & digitus est pars manus, erit etiam digitus pars corporis: si partes elementorum non sunt partes Mundi, neque ipsa elementa erunt; quòd est absurdum; quòd si sunt partes Mundi, cum oriuntur & intereant, falsi erit opinio ipsius affirmantis partes Mundi ab ortu, & interitu alienas esse. Præterea, si causa ortus, & interitus est contrarietas, ut ipse Proclus dixit; talis autem contrarietas, non modo in partibus elementorum, sed etiam in ipsis totis elementis primo, & per se inuenitur, totum elementum ab ortu, & interitu alienum non erit. His adde, quòd supra dictum fuit, cum totum nil aliud sit, quam suæ partes coniunctum sumptæ, & cum in corporibus simplicibus & homogeneis, cuiusmodi sunt elementa, eadem sit ratio cuiuslibet partis æque totius, si omnes partes elementi sunt caducæ, totum item caducum, & mortale esse necesse est. Quid? quòd non potest aliquid manere: idem numero totum, variis omnibus partibus eius? Cum igitur nullum elementum, idem numero semper maneat, ut potest cuius omnes partes uariantur, sanè videtur simile figmento, totum ele-

mentum ab ortu, & interitu vindicare. Illud autem, nec verum, nec Platoni consentiens videtur corpora mixta non esse partes Mundi, sed potius effecta: id enim cuius detractione, vel absentia, aliquid imperfectum, & diminutum est, suamque partem integritatem, sine dubio, vel pars eius, vel ad substantiam ipsius pertinens censeari debet: hæc enim duo, totum & perfectum recipiuntur, ut docet Arist. 3. Physic. tex. 64. quòd igitur facit ad perfectionem alicuius, id quoque ad eius integritatem pertinet, ac proinde pars illius est; sed Plato vult in Timæo, nisi ad sint mortalia animantium genera, Mundum non fore perfectum; hæc igitur in ipsis Mundi partibus numerari debent. Verba Platonis in Timæo hæc sunt: inducit enim Deum opificem vniuersi præsentemque Dijs, ea quæ facturi erant, ad hunc modum. [Tria genera nobis reliqua sunt, eaque mortalia, quibus prætermisiss, cæli absolutio perfecta non erit; omnia enim genera animantium complexu suo non tenebit, teneat autem oportet, ut ei ne quid absit: quæ si a me effecta sint, Deorum vitam possunt adquire; ut igitur mortali conditione generentur, & vniuersum vere sit vniuersum, vos suscipite, ut illa gignatis, imiteminique vim meam, qua me in vestro ortu vultum esse meministis.] si genera igitur animantium Mundo desint, Mundus Platoni non erit perfectus; censet igitur is, animantia in Mundi partibus esse numeranda. Et recte sane, nam mixta perfectiora sunt elementis; & hæc illorum causa sunt constituta. Denique, siue hoc quòd omnia continet, Mundum appelles ab ornato; siue vniuersum, Omne, ac Totum, ut pote cuius amplexu omnia coæceantur; negare non potes, eius partes esse, & quidem potiores, corpora mixta, quippe quæ cum varietate, tum perfectione naturæ, malum præsent elementis.

Plat. autem sensisse, ex quatuor elementis, tum Cælum, tum Mundum totum esse cogmentatum, ex his quæ subiungam, perspicuum erit. In Timæo sic ait, [Ve hic Mundus esset animanti absolutio si nullum, hoc ipso quòd ipse solus, atque vnus esset, idcirco singularem Deum hunc Mundum, atque vniuersum procreant.] Corporum aut, atque aspe stabile omne nec se

An mixta sint partes Mundi.

Pulchra autem sententia, an Plato esse sit cælum esse cælestium elementum.

est esse, quod natum est. Nihil porro igni vacuum uideri potest; nec uero tangi, quod careat solido: solidum autem nihil, quod terræ sit expers. Quamobrem Mundum efficere moliens Deus, terram primum ignemque iungebat.] Et quæ sequuntur vsque ad illa uerba. [Earum autem quatuor rerum, quas supra dixi, sic in omni Mûdo, partes omnes collocatæ sunt, ut nulla pars cuiusuis generis excederet extra, atque in hoc uniuerso inessent genera illa uniuersa,] Ex quibus uerbis apertum est, Platonem, & cælum, & totum Mundum ex quatuor elementis constituisse. In cælo autem, plurimum igneæ substantiæ inesse dixit. Nam cum quatuor sint animantium genera. Vnum cæleste, atque Diuinum; alterum pennigerum, & acreum; tertium aquatile; terrenum quartum est, diuinæ animationis (inquit Plato) speciem, Deus maxime faciebat ex igni; ut & splendidissimus esset, & aspectu pulcherrimus. Cumque eum similem uniuersi naturæ efficere uellet, ad uolubilitatem rotundauit, comitanteque eum sapientia, optamæ mentis effecit, circumque omne cælum æqualiter distribuit, ut hunc uarietate distinctum bene Graeci *Κύβητον*, nos lucentem & ornatum Mundum nominarem. Hæc ex Platone. Quæ uero aduersus hanc Platonis sententiam in 1. Meteororum Aristoteli scribit, parui momenti sunt apud Platonicos. Si enim, inquit Aristoteles, cælum igneum esset, cum incredibile propemodum excessu huc Mundum inferiorem superet, iam pridem omnia, quæ continentur in ipso, incendio consumpta fuissent. Sed ipsi respondent, cum elementum ignis contineat cætera elementa, ac proinde multis partibus maior sit illis, qui sit, ut quæ ab eo continentur, non similiter conflagrauerint? Deinde, Aristoteles lib. 2. de Generat. tex. 20. & 21. ait ignem elementarem, nostrati igni diuersum esse: hunc enim non esse simplicem, sed mixtum, & habere caloris excessum, uimque urendi & absumendi corruptendique corpora: illum autem minime: quemadmodum nix, seu glaciés, seu gelu, frigidi est excessus; naturalis enim ignis uitam potius impartendi, quam uen di uiribus præditus est, ceu in nobis insitutus calor. Præterea, quo ignis est in to-

A niori materia, eo minoré uim habet uen di, ut ferrum candens magis urit, quam carbo, & flamma, quam elementaris ignis; cum igitur cælum ex purissimo, tenuissimoque igni constet; mirandum non est si quamuis magnitudine mundum excedat, ea tamen quæ sub ipso sunt, nequaquam incendat.

Platonis autem præcipui interpretes, idem quod nos supra docuimus sensisse Platonem, asseuerant. Taurus (ut refert Philoponus) in 1. comment. in Timæum. postquam locum Platonis a nobis supra citatum exposuit [Theophrastus, inquit, quòd si aspectabile & tractabile ex terra sunt & igni, ex his cælum, & alia constabunt; non sunt autem hæc, inquit, ex illis, quintum corpus introducens, quod uersatur in orbem. Verum, ubi quintum corpus illud esse docuerit, tunc hæc contradicit.] Hæc Taurus. Qui non modo uult cælum, & Mundum ex quatuor elementis concretum esse, sed etiam aduersatur Theophrasto id neganti, & quintum quoddam corpus ex Aristotelis sententia introducenti. Porphyrus in expositione eorundem uerborum, idem sentit: & post multa, subiungit hæc: [Mundum ex quatuor constitutum esse elementis, disertè dicit Plato, quasi quintum illud corpus, quod ab Aristoteli & Archita inducitur, non esse putauerit.] Proclus quoque, tum in expositione Timæi, tum in eo libro, qui inscribitur Observationes eorum, in quibus Platonis Timæo contradixit Aristoteles: postquam multis uerbis explicuit quomodo uniuersum ex quatuor elementis constet, & cælum ex igni, itemque alia postremo subiungit hæc: [non igitur, quasi peregrinam in uniuerso cælorum naturam inducere oportet, sed illic summam perfectionem naturæ eorum, quæ hic uisuntur constituentes, per illa, eamque quæ illis sit cognata, his corporibus ortum tribuere.] Plotinus in lib. de Mundo, eandem quam nos, Platonis sententiam tribuit, eamque multis uerbis, & explicat, & tuetur, aduersus Arist. cuius uerba, ne sim prolixus, hic non ascribo. Postremo, Aristoteles Platonis discipulus, sententiam, quam Platoni adscripsimus, reprehedens, fecit cælum quintum quoddam corpus ab elementis diuersum. His accedit, quòd Pla-

Testimonia Platonis, quæ cælum, secundum Platonem sit esse positum ex elementis.

to non agnoscit corpus aliud simplex præter quatuor elementa; sic enim in Timæo scribit, [dicendum est igitur cuiusmodi potissimum quatuor corpora fiant; nam si hoc semel erimus consequuti, procreationis terræ, & ignis, & ætheris, & ætheris, quæ pro rata portione in medio eorum interiecta sunt veritatem facile consequemur: tum enim nemini concedemus, pulchriora iis, quæ sub aspectum cadant, corpora usquam inueniri, quorum quodque ad suum genus referatur.] si igitur Plato negat ullum corpus esse pulchrius his quatuor elementis, aut his quæ sunt ex ipsis, proculdubio non putauit cælum esse omnino diuersum ab illis. At dicit aliquis, Platonem, quinque solidarum figurarum, quæ rectis constituantur lineis, & planis similibus; ac naturæ eiusdem, cuiusmodi sunt Cubus, Pyramis, Octaedrum, Icosædron, Dodecaedrum, quatuor priores, quatuor elementis attribueri; nimirum terræ Cubum, Pyramidem igni, Icosædron aquæ, Octaedrum aeri, postremam autem, Dodecaedrum, sine dubio cælo ascribere: quare is non obscure indicauit, sicut figuram, sic etiam naturam cæli, diuersam esse ab elementis. Sed hi errant, non enim Plato, illa figura Dodecaedri Deum usum esse ait ad compositionem cæli, sed ad uniuersitatis constitutionem: ut ex ijs uerbis quæ sunt in Timæo, perspicuum est; [cum præterea, inquit, quinta quædam sit compositio, ea Deus ad uniuersæ constitutionem est usus; eaque figurauit, & descripsit uniuersum.] Hæc pluribus differuimus, ut demonstrarem, Platoni cælum non esse tale quendam naturam diuersam ab elementis, qualem induxit Aristoteles, sed esse ex elementis compositum.

DECIMVMSEXTVM argumentum Procli.

Materia sempiterna est, & per se habilis ad suscipiendas formas; vel igitur forme in ea semper extiterunt, & semper erunt, & sic Mundus principio, & sine carebit: vel non semper fuerunt, aut erunt; quod est absurdum: quomodo enim ma-

Ateria ex æternitate formis caruit, ad quas suscipiendas semper fuit habilis? Sed forte dices, ab æterno materiam habuisse formas vagas, imperfectas, & inordinatas; postea vero, productas fuisse formas perfectas. Verum id dici nequit, cum enim materia per se, ac sensu per habilis sit ad suscipiendas formas perfectas, nulla potest reddi causa, cur non ab æterno illas habuerit. Deinde, quid opus fuit prius habere formas imperfectas, ut deinde perfectas habere posset? quod autem Plato, materiam prius immoderatè ad inordinatè motam fuisse dicit, id non ita accipiendum est, ut prius fuerit inordinata, deinde ordinata; sed cogitare debemus, cum illis uerbis exprimere uoluisset, qualis nam materia ex se, & suapte natura esset, nisi ab opifice Mundi distincta, & exornata fuisset.

C AD DECIMVMSEXTVM argumentum Procli.

Aeternitas materiæ, qua fulcitur argumentum, iam supra improbata fuit, quare necessarium non esset pluribus uerbis hoc argumentum refellere. Sed illud falsum est, Platonem, per id, quod inordinatè mouebatur, intellexisse materiam primam; Porphyrius enim ait intelligenda esse corpora naturalia, ex quibus mundus coagmentatus est; quæ quoniam naturalia sunt, mouentur illa quidem, uerum nisi ab opifice Mundi inordinem digesta essent, & suum quodque situm, & locum ab Architecto Mundi accepissent, turbato, & uago motu agitata fuissent; ut nauis dum gubernatore, & curru cum auriga desiliunt. Id autem Platonem sensisse, illa uerba indicant. [Quidquid enim erat, quod sub eorum sensum caderet, id sibi assumptum, non tranquillum, & quietum, sed in moderatè agitarum, & fluitans, idque ex inordinato in ordinem adduxit.] Quænam, inquit Porphyrius, sunt, quæ sub sensum cadunt, nisi corpora?

Quid sit illud, quod dixit Plato, ante Mundi esse agitari, uago & inordinato motu agitari fuisset.

D quidem, uerum nisi ab opifice Mundi inordinem digesta essent, & suum quodque situm, & locum ab Architecto Mundi accepissent, turbato, & uago motu agitata fuissent; ut nauis dum gubernatore, & curru cum auriga desiliunt. Id autem Platonem sensisse, illa uerba indicant. [Quidquid enim erat, quod sub eorum sensum caderet, id sibi assumptum, non tranquillum, & quietum, sed in moderatè agitarum, & fluitans, idque ex inordinato in ordinem adduxit.] Quænam, inquit Porphyrius, sunt, quæ sub sensum cadunt, nisi corpora?

ra? materia enim, cum secundum Platonem uix aut ne uix quidem spuria cogitatione comprehendatur, in ijs quae sub se sum cadunt, numerari non debet.

DECIMUMSEPTIMUM argumentum Procli.

Exemplar Mundi, Plato dicit esse unigenum, sempiternum, & numeris omnibus absolutum: cum igitur Deus Mundum fecerit huic exemplo simillimum, quemadmodum fecit Mundum unum & absolutum, sic etiam sempiternum fecisse credendum est. Imago enim, ut perfecta sit, debet omnino similis esse exemplari. Si igitur Mundus ortum, & interitum habet, nulla ex parte similis erit exemplari: sin autem, vel careat interitu habens ortum, vel careat ortu, habens interitum, non utraque ex parte, sed ex altera tantum exemplari similis erit.

AD DECIMUMSEPTIMUM argumentum Procli.

Hoc argumentum, idem est prope modum, cum quarto superius posito, ac resutato; quocirca eandem habere debet solutionem. Plato autem uult Mundum, ita similem esse exemplari, ut quemadmodum exemplar ex omni constet aeternitate, sic Mundus per omne tempus perpetuo, & procreatus, & instans, & futurus sit. Lege Timaeum ibi, [ubi autem moueri, & uicere, sempiternorum Deorum factum a se simulachrum, intellexit Pater, qui procreauit, opere delectatus est, &c.] Cum igitur Plato uelit Mundum, ita similem esse exemplari, ut scit illud per omne aeuum, sic Mundus duret per omne tempus, debuit sane Proclus ostendere, Platonem fecisse tempus ex utraque parte infinitum; ut inde concludere posset, Mundum ex sententia illius, sempiternum esse; sed id Proclus callide tacitus praetermisit, quia probare

non poterat. In Timaeo enim Plato sic ait: [Tempus inquit una cum caelo factum est; ut simul generata, simul etiam dissoluantur, si quando ulla eorum futura erit dissolutio,] & iterum. [nam dies, noctes, menses, & aenos, cum ante natum caelum in natura non essent, deum uoluit procreari, cum caelum productum est in natura.] Huic rei fidem facit Arist. lib. 8. Phys. sic. tex. 10. ita scribens. [Plato tempus generat solus, cum caelo enim ipsum simul et se factum, caelum autem factum esse ait.] Quod si Proclus contendat, Mundum exemplari suo esse oportere omnino similem, cum exemplar Mundi sit immutabile, indiuisibile, totum esse simul in se habens, non sensibile, sed tantum intelligibile, cur Mundus etiam (siquidem cum omnibus rebus exemplari necesse est esse quod simillimum) non est immobilitas, indiuisibilis, incorporeus, denique talis, qualis non est, nec esse potest?

DECIMUMOCTAVUM argumentum Procli.

Si in Deo due sunt uoluntates, una, ut non sit aliquid inordinatum, quod Plato indicat illis uerbis, (cum enim conluisisset Deus nihil mali admiscere, ex inordinato ipsum adduxit in ordinem.) Altera, ut uniuersum bene colligatum, & ordinatum cōseruetur, quam innuit Plato illa oratione, (nam cum uoluntatem, & consilium meum nactus sis, quod maius est uinculo ad perpetuitatem uestram, quam illa quibus esis, tum cum eignebamini colligati, &c.) necesse igitur est, has uoluntates, aut semper esse in Deo; aut interdum utramque, etiam prius, alteram posterius; at interdum esse, interdum autem non esse, non conuenit eis, qui semper est, & immutabilis semper perseverat: & prius, ac posterius in ijs tantum insunt, quae tempori subiecta sunt: quod si utraque uoluntas semper

per quod vult efficit, semper igitur, & inordinatum obliteratur propter perpetuam voluntatem, et ipsum non sit, & ordinatum conservatur propter voluntatem, ut ipsum sit perpetuum; cum utraque voluntas sit semper. Quare si sit utrumque semper, non prius erit inordinatum, quam ordinatum, nec ordinatum, quam inordinatum, quod si id quod ordinatum est, principio & fine caret, Mundus autem nihil aliud est, quam ordo, & id quod adductum est in ordinem: Mundus igitur ortus, & interitus expers erit.

AD DECIMVM OCTA-
uum argumentum
Procli.

Deus semper vult, ut non sit aliquid inordinatum: inordinatum enim Deus, & natura re fugit; non tamen ideo sequitur, ut si semper vult non esse inordinatum, aut semper vult esse ordinatum, ipsum ordinatum semper sit, semper enim Deus, ut ait Plato, vult bonis omnibus Mundum explere, non tamen omnibus bonis si imper Mundus expletus est. Semper vult Deus, non esse malum, bonorum enim, inquit Plato, ad nullum aliud, quam ad Deum causa est referenda; malorum autem, alia quæpiam est requirenda causa, mali enim causa, non est dicendus Deus, non tamen ideo sequitur, ut malum semper non sit in Mundo. Postremo, semper vult Deus ea quæ sunt in Mundo, non tamen necessarium est ea semper fieri, aut esse. Quamvis igitur Deus semper velit aliquid, vult tamen illud esse, sicut natura eius patitur. Et ipse quidem semper voluit Mundum esse talem qualis nunc est, sed non voluit, ut Mundus semper talis esset. Est igitur æternitas in uolitione Dei, sed non in effectione Mundi.

Deinde, non si quod Deus vult, aliquando est, aliquando non est, ideo dicere oportet Deum interdum hoc, interdum illud

Avelle. Vna est enim, & simplex Dei voluntas, cuius unaquæque res particeps est, quoad natura ipsius patitur. Vult Deus omnia esse similia sibi, vult esse bona, & conservari: similitudinis tamen, bonitatis, & conservationis ratio, non eadem est in omnibus. Semper igitur volebat Mundum esse conditum: verum ut potest esse Mundus & suapte natura est capax durationis, ita esse volebat. Si igitur immortalitati, immutabilitati, æternitati, atque indiuisibilitati Dei, non repugnat mortalitas, mutabilitas & extensio rerum quas producit: non item absurdum erit, Deum voluisse semper Mundum fuisse ordinatum, ipsum autem non semper fuisse: non enim voluit ut Mundus semper esset ordinatus, sed ipse semper, & ab æterno voluit, ut Mundus tunc, & talis esset, quando, & qualem esse, vel possibile, vel melius erat.

DECIMVM NONVM AR-
gumentum Procli.

Quidquid natum est, aliquando interibit; omne, quod caret ortu, caret etiam interitu: quæ duo pronuntiata, non modo sunt Aristoteli in 1. de Cælo, verum etiam Platonis, qui horum alterum, in libris de Republica; alterum in Phædro pronuntiat. Verum, id omne, quod natum est, manet interitus, inquit Socrates, Musarum personam referens; & quod generatum non est, interitu carere est necesse. Ex quibus pronuntiatis, alia duo deducuntur. Unum est, Quidquid interire potest, id generatum esse; nam si non esset generatum, careret interitu, per secundum Pronuntiatum. Alterum est, Quidquid non potest interire, id non esse generatum: nam si generatum esset, ut in primo dictum est pronuntiato, aliquando interiret. cum igitur Mundus interire nequeat, bonus enim fuit opi-

fex ipsius, improbi autem videtur esse, quod bene compactum fuit, velle dissolvere, & immortalium inquit Plato, ipse est opifex: quod autem immortale est, hoc non agnoscit casum, seu interitum, ut in Phaedone dicitur, haud enim temere quidquam aliud esset expertus interitus, si quod immortale esset, non esset huiusmodi. Cum igitur Mundus interitu careat, carebit etiam ortu, per secundum pronuntiatum.

AD DECIMVMNONVM argumentum Procli.

CUm hoc argumentum parum discrepet ab octavo, solutio illius ad hoc idem refellendum accommodari possit.

An Pla. sit mundū esse incorruptibile. Sed potest etiam, hoc modo responderi; dupliciter aliquid dicitur esse tale, vel intrinsecè & per se, sic ignis est calidus; vel extrinsecus, & ab alio, ut calor in aqua & ferro candente. Præterea, dicitur etiam aliquid perpetuum, vel quod etiam idem numero semper maneat; vel quod partes eius deperditæ continenter instaurentur. Mundus igitur insolubilis dicitur, & immortalis, non per se, ac intrinsecè, nam in Timæo sic ait opifex Mundi, [Quoniam, inquit, orti estis, haud quaquam estis insolubiles,] sed tantum extrinsecus, nimirum ob propositum & voluntatem opificis, qui quod suapte natura solubile est, conseruat, & partes eius continenter instaurat, ne aliquando omnino totum col labatur. Rectè igitur apud Platonem Mundi opifex ait, [nam cum voluntatem, inquit, & consilium meum hæsi sitis, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis tunc cum ginethamini, colligati, neutriquam dissolucimini.] Deinde Plato simpliciter ait Mundum esse ortum, & suapte natura pronuntiat esse dissolubilem, consilio tamen Dei nunquam dissolutum iri. Stultum igitur est, ex eo quod Plato secundum quid ait Mundum esse insolubilem, negare Mundum secundum Platonem, ortum esse, cum

tamen hoc ille aperte, & simpliciter pronuntiet. Quando igitur ait, quod natum est esse dissolubile, intelligit per se, ac suapte natura. Cum vero inquit Mundum insolubilem esse, intelligit extrinsecus, ac ex Diuina voluntate.

Huic rei fidem facit Galenus, qui in quarto lib. eius operis, quod scripsit de Demonstratione, referente Philopono in eo libro, quem contra Proclium scripsit, quatuor pronuntia supraposita, diligenter expendit: & ad extremum ait, illud pronuntiatum (Quidquid est incorruptibile, non esse generatum) dupliciter accipi posse uno modo, ut per incorruptibile, intelligamus, id quod per se, ac suapte natura expertus est interitus, quia est simplex, & per se non est generatum; quemadmodum de Dijs Plato in Timæo dicere videtur.

B Verba Galeni hæc sunt. [Composita est notio sempiterni, quoniam ortus, & interitus est expertus] utriusque autem alterum est consequens, nimirum hoc quoque in loco demonstrans utrumvis horum sit, alterum protinus esse consequens: illo alium pro demonstrauit, cuiusmodi esset propositum. Si igitur probe ab omnibus, ut confessum recipitur (& quod procreationis est expertus, id esse consequens, ut non intereat) id expendent, partim intelligemus, pronuntiatum esse, quod demonstratione non indigeat, sed primum, & quod per se fide mereatur: partim vero a quodâ alio euidente pronuntiato confirmari, quod paulo ante huiusmodi esse dictum est: (si quid procreationis rationem nullo modo continet, illud neque interitus rationem subibit.) Quod igitur, quicquid ortu caret, protinus, & interitu careat, promitte, & sine ulla hæsitacione recipit intelligentia; & si quid est aliud eorum, quæ ad notionem sunt euidentia, tale est hoc pronuntiatum. Tamen (quicquid est expertus interitus, id necessario ortu careat) hoc indiget quadam determinatione, ut promitte ipsum accipiamus. Quæ est igitur determinatio? certe, ut distinguamus quomodo hoc (interitus expertus) concedendum sit, utrum quod neque omnino rationem

Sententia Galeni.

interitus accipiat, vt quod omnino simplex est, & perpellionis expert; an vero, vt quod instauratoriam immortalitatem obtinuit? Quemadmodum de Dijs Plato in Timæo dicere videtur, vbi Deum primum cum ijs instituit differentem, est autem hæc eius dictio. [Quoniam generati estis, haud quaquam estis indissolubiles prorsus, & immortales, nunquam tamen dissoluemini, neque mortis ulla fata vos periment; maius est enim ad perpetuitatem vestram vinculum, meum consilium, quam illa quibus estis, tunc cum gignebamini, colligati.] hoc ipsum autem, & in Politico, de toto cælo persequitur. Concipitur enim quidpiam, quod & si natum sit, nunquam tamen sit interiturum, vt Lacedæmoniorum Civitas (liceat hoc uti exemplo) fiet enim, vt ea nunquam intereat, quanquam singulas domos, & partem unamquamque, eam naturam ut perimantur, habere concedamus. Verum, quia fieri potest, vt paulatim fiat instauratio, fieri etiam potest, vt uniuersum simul, nunquam dissolutum intereat. Neque verò Civitatem tantum ad hunc modum permanere incorruptam possumus cogitatione concipere, sed unicam quoque domum, si quod in ea fatiscit, instauracionem subinde consequatur. Secundum hanc igitur rationem, si quid ortu careat, id omnino expert est interitus, sin vero careat interitu, nõ necessario procreationis est expert.] Hæc Galenus.

VIGESIMVM ARGV- mentum Procli.

PLato in Politico ait res diuinissimas, semper in eodem statu permanere similiter affectas & prorsus immutabiles. Cuius igitur opifex Mundi sit quidpiam omnium diuinissimum, semper idem & similiter affectus erit. Quare alienum est ab ipso, interdum facere & interdum non facere; sed conuenit illi, vel semper facere, vel nunquam facere. At nunquam facere in eum qui est opifex omnium rerum, cadere nequaquam potest: relinquatur

igitur, vt Deus semper Mundum faciat, ac proinde Mundus sempiternus sit. Præterea, Deus vt in Timæo legitur, Mundum condidit diuini exemplaris perfectissimam imaginem, cuius igitur exemplar omnino sempiternum sit, necesse est Mundum, siquidem est imago ipsius, ambisariam sempiternum esse. Ad hæc, Plato Mundum Deum vocat; Deorum autem genus, & mutationis, & vitij expert est, quare Mundus ortu, & interitu carebit.

AD VIGESIMVM ARGV- mentum Procli.

IN hoc argumento, nihil noui fere Proclus assert; nam prima pars argumenti, supra in sexto argumento, secunda in decimo septimo, tertia in undecimo, & ab ipso tractata, & nobis resutata fuit.

Si autem Plato, aliquando Mundum uocauit Deum; id fecit, fabulosam Poetarum consuetudinem sequutus, ex orphicis uersibus id accipiens: qui Poetæ, nihil est in natura rerum, cui non diuinitatis cultum attribuerint. Cumque Poetarum mos sit Deorum ortum tradere, mortes autem ipsorum reticere, mirum non est, si cum Plato Mundum ortum esse, neque interiturum esse dixerit, Deum ipsum, Poetarum consuetudine appelleret. Et quamuis Plato in libro de Republica Poetas multis criminibus incesstat, eosque de sua Civitate depellat, nonnunquam tamen, ne vel receptos Deos improbare, & noua inducere diuina uideatur, quod nouerat Socrati mortem attulisse, ad Poetarum consuetudinem delapsus, fabulis ipsorum interdum utitur. Oportebat autem Proclum animaduertere, cum Plato in Timæo Deum ait esse Mundum, & stellas omnes quæ aspiciuntur, solem inquam & reliquas; quarum mox subiungat; appellat enim Deum Oceanum, Salutarumque cæli satum, terræque conceptu generatos, ex his Phorcum, Saturnum, & Opem; deinceps Ionem, atque Iunonem, ac reliquorum Deorum profapia. Quare, si quod Plat. hic Mundum

An Plato
uere sit,
Mundum,
Cælum, &
Astra esse
Deos.

Deum

Deum esse inquit, Proclus inde vult effice-
re Mundum perpetuis esse; pari uti ratione
excludam ego, Saturnum, Iouē, reliquosq;
supra commemoratos, quod a Plat. ibidem
nominentur *Dij*, sempiternos, & sine or-
tu, & interitū fuisse; cum tamen eos na-
tos esse, ac progenitores habuisse, Platonē
fletur. Vocat etiam Plato cælum Deum,
antiquorum hominum existimationem se-
quutus; qui cum nihil præter res corpo-
reas intelligent, in ijs autem cælum prin-
cipem locum obtineret, ipsum a sempiter-
no cursu *7 de Deo* appellarūt. sic enim apud
Platonem cum Herimogene loquens So-
crates in Cratilo ait, [qui in Grecia primi
homines existerunt, videntur mihi so-
los hos Deos existimasse (vt hodie etiam
barbarorum plerique) Solem nempe, Lunam,
Cælum: ut cum viderent eos sempi-
terno cursu incedere, ab hac *7 de Deo*, id est
currendi natura *7 de Deo*, id est, Deos appella-
uerint. Postea autem, cum alios Deos ob-
seruauissent, eos nomine eodem nuncupa-
uerint.] Ac Plato quidem, recte de Deo
sensisse videtur. Nam in Timæo, unum ef-
se Mundum offendit; quod unum sit eius
exemplar, vniūque eius opifex Deus. Et in
epistola ad Dionysium ait, se epistolas quas
C eius animi sui sententia scribit, ex unius Dei
præfatione & nuncupatione ordiri; quas
uero ex aliorum sensu, & in aliorum gra-
tiam exarare cogitur, eas a Deorum appel-
latione inchoare. Et cum Plato omnes alios
res ab uno Deo, vel proximè, vel per
Deos secundos conditas, & suapte natura
mortales, ac dissolubiles esse; Deique mu-
nere res cælestes immortalitatem adipisci
conferat; qui potuit, vllam earum rerum,
Deum esse arbitrari? Interdum tamen
multos Deos nominat, & colendos esse
asserit: veram, quam de Deo ipse sententiam
D habebat, in vltis non enuntians:
ne patrijs legibus aduersari, & a commu-
ni hominum sensu, & opinione abhorre-
re videretur; sique populi inueteratis er-
roribus allucti, & veritatis, quæ de uno
Deo est, minime capax, odium & furo-
rem, qui in necem Socratis tantopere sa-
nuerat, aduersum se concitaret. Sed illud
Platonem condonari non potest: quod Intel-
ligentijs, Dæmonibus, Astris, etiam *Dij*s
Poetarum, cultum adhibere, preces fun-
dere, uota nuncupare, sacrificia facere us-

beat. Indignum enim est, tantum Philo-
sophum, in re tanti momenti, quanti est
agnitio veri Dei, metu mortis, non mo-
do celsasse ueritatem, sed etiam tam falsas,
& impias de Deo vulgi opiniones, aucto-
ritate sua fuisse, atque confirmasse. Sed
ad Procli argumentationem redeamus.

Plato Mundum ait esse Deum, ergo
Mundus, inquit Proclus, non est ortus?
Atqui oportebat Proclum audire Plato-
nem vniūque dicentem, & Mundum Deū,
& ipsum nihilominus ortum esse. Oportebat
meminisse, Platonem nomen Dei, sic
etiam ijs rebus, quas generatas esse constat
tribuisse. Oportebat considerare, nomen
Dei, cum Mundo tribuitur, non proprie
sumi a Platone, sed eo modo, quo supra
declaramus. Quod autem Plato Mun-
dum, nec proprie Deum esse, nec muta-
tionis expertem censuerit, ex ijs, quæ scri-
bit in Politico, manifestum erit [in iisdem
enim inquit, & eodem modo se habere, &
idem esse ijs; denum, & solis conuenit,
quæ maxime sunt diuina; corporis autem
natura in hoc numero haberi non potest.
Vnde, quoniam cælum, & Mundus cor-
pus participauerunt, mutationis expertia
semper esse non possunt] & rursus in Ti-
mæo, [quid est, quod semper est, neque
vllum habet ortum? & quid quod gigni-
tor quidem semper, nonquam est tamen?
quorum alterum intelligentia cum ratione
comprehenditur, quod unum semper, &
idem est; alterum, quod affert opinionem
per sensus rationis expertes, quod totum
est opinabile, id gignitur, & interit; ne
vquam verè esse potest.] Verum de his
factis.

Et argumentis quidem omnibus Pro-
cli, pro aeternitate Mundi ab eo allatis, sub-
tiliter, vt opiner, atque diligenter, ad-
huc responsum & satisfactum sunt. Sed
quoniam in hac disputatione, de Platonis
sententia sæpenumero utrinque di-
sputatū est: opera pretium est
se diximus, quid Platonē de
Mundo senserit,
ortus sit,
nec ne, scilicet
sum expli-
care.

An Plato senserit Mundum ortum esse, & aliquando cepisse, an potius sempiternum esse, atque ortu, interitumque carere.

CAP. V.

Quoniam sententia Platonis, ex ijs quæ scripsit, tum sibi, tum præcipue in Timæo, elici debet, & quia verba eius, ab ijs, qui in contrariam sententiam discesserunt, variè explanantur; idcirco operæ pretium esse duxi, locum Platonis in Timæo, ubi de molitione Mundi loquitur, integrum hic ascribere; ut quoniam ab ijs, qui Platonem sequuntur, multæ, & discrepantes interpretationes illius loci excogitatae sunt, nos, quæ nam sit germana interpretatio, & verbis Platonis maximè congruens, iudicare possimus. Verba Platonis in Timæo, ubi de procreatione Mundi loquitur, hæc sunt. [De quo primum consideremus, quod in quaestione de Uniuerso ante omnia inuestigari debet, utrum ne semper fuerit sine ullo generationis principio, an genitum sit ab aliquo principio sumens exordium. Id profecto cernitur, tangiturque & corpus habet, omnia uero huiusmodi, sensus mouent, quæ sensus mouent, opinione percipiuntur, hæc uero talia esse constat, ut gignantur, & genita sint; quidquid autem gignitur, necessario ab aliqua causa gigni asseruimus.] Hæc Plato: quibus uerbis, cum aperte significaret Mundum ortum esse: Platonici tamen, ut Crantor Platonis interpres, Plotinus, Porphyrius, Iamblicus, Taurus Platonicus, Proclus, Apuleius in lib. de Platonis dogmate, Alcinoüs, & Simplicius, hunc Mundum sempiternum esse ex sententia Platonis pugnaciter descendere. cum in animum induxissent, excogitarunt multas acceptiones illius uocabuli (ortum) seu (generatum) præter illam communem, qua dicitur aliquid generatum esse, quod prius nõ erat, & aliquando cepit esse; in una significatione, contendunt Platonis uerba accipienda non esse. Nos igitur expositiones il-

A lius uocabuli, quæ ipsi commenti sunt, commemoremus, & an uerbis Platonis conueniant, expendamus.

Taurus Platonicus, in Commentarijs, *Tauri Platonici.*

quos scripsit in Timæum, quatuor acceptiones illius uocabuli (ortum) præter communem eius significationem, adfert. Primo modo, inquit, ortum dicitur, quod nunquam quidem ortum sit, in eodem tamen genere sit cum ijs, quæ oriuntur; sic uideri dicimus, quod non uisum sit, nec uidebitur, sed in eodem sit genere cum ijs, quæ uidentur, ut si quod sit in centro terræ corpus. Tum, dicitur ortum aliquid quoniam compositum est, quod tamen nunquam generatum sit, nos tamen, ut compositionem eius & melius intelligamus, & commodius explicemus, cogitatione id generamus, suasque in partes resoluimus: ut syllabas ex elementis, & figuras ex lineis generari dicimus. Deinde, dicitur etiam aliquid ortum, quia in eo semper est, ut gignatur, & non habet totum suum esse simul, sed est in perpetua commutatione; elementa enim continuò commutantur, & in se mutuo conuertuntur; orbes autem caelestes, licet iidem substantia permaneat,

C tamen ob perpetuam conuersionem, situs, aspectus, atque uultus, continenter euariant. Postremo, ortus etiam dici posset Mundus, quoniam aliunde ipsi est tributa essentia, nempe a Deo, a quo exornatus est, & quo remoto, in nihilum recideret; ut idem sit Mundum generatum esse, quod non sua ni exitisse, sed a Deo factum fuisse, ab eoque & regi, & conseruari: sic secundum eos, quibus cælum aperto sempiternum est, Luna ortum, atque generatum a Sole lumen nata est, nunquam fuit tamen, cum non ab ipso illustrata fuerit. His inquit Taurus significationibus, qui uerba Platonis interpretatus fuerit, sententiam eius assequetur; qui autem communem significationem generationis, qua id, quod non fuit aliquando, in natura existit, uerbis Platonis attribuerit, toto, ut aiunt cælo, a mente Platonis aberrabit. Hæc ex Tauro Philosopho. Ex illis autem quatuor significationibus, Crantor, postremam amplexus est; Porphyrius secundæ significationi assentitur; Proclus, Iamblicus, & Simplicius, duabus postremis adhaerent; Apuleius,

ius, & Alcinous, tertiam significationem præcipue sequuti sunt. Nos autem, quantum earum unaqueque uerbis Platonis, quæ supra posita sunt, uel congruat, uel discrepet, accuratè discutiamus.

Prima significatio absurda est, & non solum a Platone, uerum etiam a communi sensu aliena. Nam qui fieri potest, ut quod non est corpus, uel substantia, sit in genere corporum, uel substantiarum? genera enim de ijs, quæ subiecta sunt ipsis, nomine, & definitione dicuntur; qui potest inquam, fieri, ut Mundus, qui secundum ipsos ortus capax non est, sit tamen ex genere eorum, quæ oriuntur? quod si id, quod non est ortum, tamen est ex genere eorum, quæ possunt oriri, ergo per oppositionem conuersionis, aliquid erit ortum, quod sit ex genere eorum, quæ non possunt oriri; ortum est igitur aliquid, quod oriri non potest. Quid? quod generabile, & ingenerabile sicut corruptibile & incorruptibile, unus & eiusdem generis esse non possunt? Deinde, absurdus est uerborum Platonis sensus, si hoc modo explanentur, ut per se manifestum est. Præterea, id quod est uisibile, tamen in centro terræ taceat, aptum tamen est suapte natura uideri: quare si ita Mundus dicitur esse ortus, suapte natura capax erit ortus, ex quo fiet, ut necessario aliquando sit ortus; nã quod per se generabile est, non per aliam uiam, quam per generationem uenit ad esse. Postremo, Plato, quæstionem proponens de motu Mundi, dixit ipsum ortum esse, non autem ex genere eorum, quæ oriuntur: & quid per ortum intelligeret, explicans ait. [Vtrum semper fuerit, ita ut ortus sui initium nullum haberit; an uero ortum sit, ut ab aliquo temporis principio esse cepit,] & iterum. [Tempus igitur una cum celo ortum est, ut simul nata, simul etiam dissoluantur.]

Altera significatio, quare aliquid (autore Tauro) dicitur esse ortum, est, quoniam est compositum, & cogitatione in ea ex quibus est compositum, possit dissolui, qua significatione usum fuisse Platone, cum dicit Mundum ortum esse, indicat, inquit Porphyrius, probatio, quam subijcit, [Ortus est, inquit, quâdoquidem ceruntur, & tangitur, & est undique corporatus] quibus uerbis nil aliud significatur,

quam Mundi esse compositum. nam quod corporatum est, materiam habet, & triam dimensionem, quod autem ceruntur, & tangitur, forma; nequaquam carere potest: quare compositum erit. Sed primo, absurdum est eam significationem Platoni assignere; quæ neque apud Platone, neque apud ullum ueterum Oratorum, neque apud Aristot. in 1. lib. de Cælo tex. 1. & 2. ubi eius, quod oritur, significationes, tam subtiliter persequitur, neque in communi usu loquendi, reperitur.

Præterea, initio dandum esset Platoni, quod tam iniustata illius uocabuli significatione uti uoluerit, nec ante tradita multiplici acceptione eius uocabuli, hoc indicauit, ut obscuritas, & ambiguitas tolleretur. Deinde, secundum hanc significationem, sensus quæstionis a Platone propositæ, hic erit; Mundus ne, simplex sit nullum principium compositionis habens, an compositus fuerit; quare illud (semper ne fuerit) pro (simplex ne sit) usurpatum erit; & illud (ortus est) pro (compositus est) scriptum erit: Sed, quæ necessitas eo Platone adegit, ut in re tanti momenti declaranda, tam ineptè uerbis abuteretur? Adhæc, si per (non esse ortum) simplex, per (esse ortum) intelligit Plato (compositum) certè quæstio, quæ a Platone proponitur, non esset adeo difficilis, ut ad eam explicandam oportuerit Platone, Deos, & Deasque omnes inuocare, ut sibi ad huiusce quæstionis enodationem, essent auxilio. Quis enim unquam in dubium reuocauit, an Mundus sit quædam res simplex, an composita? Neque uero, quæstio esset propria Vniuersi, ut Vniuersum est, sed communis cuiusuis corporis. Postremo, non aliter credendum est Platone usurpasse supradicta uocabula in Timæo, quam in 6. lib. de Legibus, & in Epinomide; illic enim scribit hæc. [Rectè siquidem hoc saltem omni homini persuasum esse debet, quod hominum ortus, aut principium nullum accepit, neque finem unquam est habiturus, sed & semper erat, & omnino est, & futurus est; aut si esse cepit, principij quædam longitudo, a quo esse cepit, immenso iã ante nos tempore præcessit.] Hic autem sic ait. Arbitrari autè decet, omnia quæ in cælo sunt animalium genera, hæc esse. Quod sanè in primis astro

rum genus ortum fuisse dicere debemus; corpus quidem nactum pulcherrimum, animam autem beatissimam simul, & præstantissimam, ex duobus autem fortibus, alteram his tribuendam esse propemodum dicere debemus; nam aut ab interitu alienum & liberum a mortalitate, vnumquodque ipsorum esse; & diuinum profus, atque necessarium; aut certe diuinitatem aliquam vitam habere, quæ cuique horum ad uiuendum satis sit, & qua longiore non indigeat.

Contra
Proclum.

Tertiam vero significationem Procl. mihi se amplectitur, nam in Opere quod inscripsit, observationes eorum, in quibus Platonis Timæo contradixit Aristotelem, aculat Aristotelem, quod dicat Platonem sensisse, Mundum ortum esse, id est a principio esse cepisse. Ortum enim esse apud Platonem (inquit Proclus) non significat a principio esse cepisse, sed semper gigni; nam quæ supra tempus collocata æterna sunt, ea uniuersam simul naturam suam, vim, & actionis perfectionem, presentem obtinere; quæ autem sunt in tempore, ea non constantem simul vitam suam, presentem habere. Si quid enim, inquit, in tempore est, etiamsi in immensum tempus producat, interdum quidem est; nam quidquid ipse est, id in aliquo est tempore, non enim simul consistat tempus, sed gignitur in infinitum. Ad huc igitur modum, Vniuersum esse dicit, non quasi sit ut id quod semper est, sed ut id quod per omne tempus gignitur, semper tamen aliquando in naturam profertur secundum eam temporis partem, quæ insit. Sed ut verum sit, quod Proclus ait, Mundum naturam suam obtinere in eo, ut semper gignatur, nos tamen contendimus, quæ eiusmodi sunt, principium ortus sui habere; quod autem sua parte natura generabile est, aliquando generatum fuisse necesse est, ut pulchre ostendit Aristot. in 1. lib. de Cælo. quod autem hæc interpretatio Procli, Platoni non congruat, patet consideranti uerba eius. [Semper, ne fuerit (inquit) nullum generatus ortus principio, an ortus ita sit, ut ab aliquo principio esse ceperit.] Præterea, si Plato ibi quærebatur, an in eo, quod est perpetuo gigni, Mundus habeat, ut sit, cur dixit, Ortus est, non autem

A ortur, & gignitur? Item, cur non dixit, ut a principio aliquo incipiat, sed ceperit, nam quod gignitur semper gignendi principia continet presentia, & quod est eiusmodi, semper incipit gigni, nunquam ceperat.

Supereff quarta significatio, qua mundus dicitur esse ortus, quoniam ab alio naturam suam & essentiam habet; de qua Proclus, loco supra citato, sic ait. [Vniuersum ortum esse dicit Plato, tanquam quod non sibi sit causa cur sit, sed quod ab alio in naturam educatur.] Porphyrius item, Cum inquit [Plato quærit vtrum mundus ortus sit nec ne, sic intelligere oportet, quasi dubiet, utrum sortuito esse conluterit, ut sui effectorem non habeat, an ab alio sit ortus & aliunde principium habeat, quod esse ceperit.] Sed primum, quod isti tam facile ab alia in aliam significationem transeant, maximum argumentum est, Platonis uerbis uim eos asserre, & ea ad alium sensum detorque. Deinde, cur Plato ambiguitatem uocis effugiens, non aperte quæstionem proposuit dicens, Vtrum mundus ab alio factus sit nec ne? Posses, uersimile non est, Platonem in dubium reuocare uoluisse, an Deus sit effector mundi nec ne cum ante ingressum quæstionis, Dei opem implorauerit, ut sine cuius præsidio recte quippiam fieri non possit. Plato etiam ante propositionem quæstionis, ponit diuisionem eorum quæ sunt, dicens alia semper esse & intelligentia comprehendendi; alia uero gigni, nec unquam esse, & sensu ac opinione percipi. Opponit igitur Plato, ei quod est semper esse & intelligentia percipi, id quod est gigni, & sensu apprehendi; si igitur orti, & gigni, significat ab aliqua causa pendere, id quod est semper esse, & nunquam gigni, & intelligentia comprehendendi, significabit a nulla causa pendere; quare efficitur, ut eorum tantum, quæ sentiuntur, auctor sit Deus; nec sit principium omnium rerum, quod Plato non sentit, is enim ad Dionysium scribens sic ait. [In omnium rege, omnia sunt posita; atque illis gratia sunt omnia; atque is auctor est omnium, quæ cum honestate, & pulchritudine coniuncta sunt.] Aristoteles item in libro de mundo, scribit omnia a Deo, & per Deum,

orta nobis atque coagmentata esse, nullamque naturam esse, quæ ipsa sibi ad sese tuendam satis esse possit, nisi a Deo saluti ipsi accedat, & custodiat. Et in fine Metaphysicæ, verum Homeri pronuncians, inquit. (Non multos regnare bonum, rex vnicus esto.) Quid plura? anima mundi, animi quoque rationis compotes, intelligentia solum comprehenduntur, horum tamen Plato in Timæo Deum Procreatorem facit. Præterea, postquàm Plato ostendit mundum esse genitum, ex eo inferri ipsum necessario habere causam efficientem. Ante igitur, cum probauit mundum genitum esse, non significabat ipsum habere causam efficientem, alioqui eadem esset propositio, & conclusio, & idem bis diceret, superuacantum enim id erat, quod subiicit, Omne quod gignitur, ex aliqua causa gigni necesse est. Secundum enim expositionem istorum Plato tali argumentatione usus esset, Omne, quod gignitur, id est, habet causam efficientem, ipsum ab aliqua causa efficiente gigni necesse est, sed Mundus ortus est, id est habet causam efficientem, ergo Mundus habet causam efficientem; qua conclusione, quid magis ridiculum, & absurdum fingi potest? Sed inquit Porphyrius, si apud Platonem gigni & ortum esse significat aliquando coeuisse, ergo non ualet illa consequentia, qua utitur, (Mundus cernitur, tangitur, & est corporatus, & sensu percipitur, ergo est ortus, id est aliquando cepit.) Imo vero consequentia ualet apud Platonem: nam cum Plato Mundum uniuersum ex quatuor elementis coagmentatum esse existimauerit, ut supra docuimus, nullumque corpus putauerit nostris sensibus subiectum, quod non esset elementum, vel ex ipsis elementis conflatum, omnia autem elementa per omnes suas partes oriri, & interire perspicuum est, hinc fit, ut rectè Plato concluderet, Mundum ortum esse.

Verum postquam eorum, qui contra sentiant, interpretationes fuitiles, & a sensu Platonis alienas esse ostendimus, testimonij aliorum Philosophorum, id ipsum Platonem sensisse demonstramus. & in præsentia quidem Plutarchum, Atticum, Seuerum, Diogenem Laertium, Phleto-nem Platonicum, & ex Latinis Cicero-

A nem, atque alios nostræ Religionis clarissimos Philosophos, ut Iulium Marti-rem, Eusebium Cæsariensem, D. Augustinum, Clementem Alexandrinum, Theodoretum, atque alios misos faciamus: Aristotelem, qui totum uiginti annos Platonem audiuit, a quo, ob ingenij eius præstantiam, mens suæ scholæ appellabatur, in hanc rem testem adhibeamus & uerborum ipsius, Alexandrum Aphrodisæum antiquissimum, & fidissimum interpretem asseramus, ea quæ refert Philoponus, nam Alexandri scripta intercidere memorantes, ut utriusque testimonio, sententia nostra confirmetur. Aristoteles 1. lib. de Cælo tex. 102, [genitum inquit, omnes dicunt Mundum, sed genitū hi quidem sempiternum,] hos Alexander interpres inquit fuisse Orpheum, & Hesiodū, & complures Theologos, post hos autem, Platonem idem quoque sensisse. In eodem textu subiungit Aristoteles, [genitum igitur esse, sempiternum tamen fore, impossibile est;] quæ uerba exponens Alexander; inquit sententiam Platonis ab Aristotele reprehendi. Et quoniam aliqui Platonici, cupientes Platonem tueri ab argumentis Aristotelis, dixerant Platonem non id sensisse, quod ei Aristoteli imponit, sed illis uerbis (ortum esse, & generatum) significare uoluisse Mundum habere suam essentiam in eo quod gignitur semper ab aliquo, eiusmodi expositionem Alexander multis uerbis reprehendit: tanquam dissentientem a uerbis Platonis; quæ quoniam a nobis supra allata sunt; cum aduersus talem significationem disputarem, consulto nunc prætermittuntur. Idem Aristoteli 1. de Cælo tex. 104 sic ait. [Auxilium autem, quod quidam conantur asserere sibijipsis; qui dicunt incorruptibilem quidem esse, sed factum, non est uerum: similiter enim dicunt ipsi quæ designationes describunt: & seipso dixisse de generatione, non tanquam generato aliquando, sed doctriuz gratia tanquam qui magis cognoscant: si uelut designationem uiderint factum.] & quæ deinceps sequuntur, quibus uerbis Aristoteles indicat refugium, quo, ut Alexander inquit, nonnulli Platonici usi fuerunt, interpretantes illa uerba Platonis, Mundum esse genitum, vel procreatum, non quasi dicta simpliciter,

eiter, sed ex hypotefi, nimirum docendi gratia, vt ijs qui difcunt, natura Mundi clarius ostendatur; quos Alexander multis verbis redarguit. Idem Arist. Tex. 109. sic ait. [Sunt nonnulli qui fieri poffe putant, vt & quod natum non est, intereat, & quod natum est incorruptum permaneat; quemadmodum habetur in Timæo: illic enim dicit natum quidem esse celum, in posterum tamen tempus perpetuum esse futurum,] non hæc dicit Aristoteles inquit Alexander, quod illa ambo senserit Plato, posterius enim tantum in Timæo scriptum est, sed quoniam illa ambo necessario inter se connexa sunt, vt qui posterius concedit, ipsum quoque prius admittere necesse fit. Quod, autem, eandem sententiam Platonis ascripserit Theophrastus in libro de Physicorum opinionibus, optimus testis est Taurus Platonius in Commentarijs suis super Timæum. Sed Proclus contendit, Platonem fecisse Mundum æternum, tum quoniam ait exemplar Mundi sempiternum esse, tum quoniam facit causam Mundi bonitatem Dei, & naturam inuidiæ. Cum igitur Deus semper sit bonus, semper inuidia vacet, semper Mundum procreat. His adde, quod si non fecit ab æterno, ergo ab æterno fuit tantum potentia opifex, & non actus, quare fuit imperfectus: verum his, atque illis horum similibus, cum argumenta ipsius solueremus, cumulate satisfecimus. Præter illa testimonia Aristotelis quæ supra citauimus, est aliud luculentissimum in octauo lib. Physic. text. 10. [Omnes inquit tempus natum esse negant: solus autem Plato ipsum ortum esse asseruerat; unâ cum cælo ortum esse, cælum vero natum fuisse affirmat.] Hæc testimonia Aristotelis & Alexandri quæ adduximus, si quis latius uidere cupit, legat Philoponum in solutione sexti argumenti Procli. Sed dicit aliquis, quidquid natum est, Plato vult interire poffe: at Mundum negat ipse aliquando interituum, ergo non sensu ipsum ortum fuisse. Respondet, est quidem Mundus suapte natura interitui subiectus, sed consilio, & voluntate Diuina semper conseruatur; quod perspicuum est ex illis verbis Platonis. [Quoniam inquit orti estis, immortales vos quidem esse & indissolubiles non po-

testis: neuiquam tamen dissoluemini, nec vos ulla mortis fata periment, nec fraus violentior, quam consilium meum, quod maius est uinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis, tunc cum gignebamini, colligati.] Quod si Plato, ait Mundum nullius rei indigere, nullo morbo affligi poffe, non ideo dicit quod Mundum sibi ipsum tantum esse existere putaret, neque ab illo extrinsecus pendere, aut quod suapte natura immortalẽ, ac perpetuum esse existimaret, sed quoniam nihil sit extra Mundum, quod extrinsecus incurrens, possit perniciem, & interitum ipsi asserre. Quamobrem Plato in Timæo sic ait. [Itaque, & ob eam causam, & ab ijs rebus numero quatuor, Mundi est corpus effectum ea constructum proportionẽ, qua dixi; ex quo ipse se concordi quadam amicitia, & charitate complectitur, atque ita apte coheret, ut dissolui nullo modo queat, nisi ab eodem, a quo est colligatus. Earum autem quatuor rerum, quas supra dixi, sic in omni Mundo partes collocatæ sunt, ut nulla pars, aut facultas huius generis excederet extra; atque in hoc uniuerso inessent genera illa uniuersa, idque ob eas causas, primo, ut mundus animas possit ex perfectis partibus esse perfectus: deinde vt vnus esset, nulla parte, unde alter gigneretur, relicta: postremo, ne quis morbus eum possit, aut senectus affligere. Omnis enim conuolutio corporis, vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur, & frangitur, & ad morbos, senectutemque compellitur. Hanc igitur habuit rationem effector mundi, meliorque Deus, vt vnium opus tantum, atque perfectum ex omnibus totis, atque perfectis absolueret.] Cum autem ait Plato mundum nullius indigere, intelligit nullius externi, sic enim de ipso ait in Timæo. [Omni autem laritate mundi figuram totam circūdedit, multis de causis, neque enim oculis egebat, quia nihil, quod extra cerni poffet, relictum erat; nec auribus, quia nec quod audiretur quidem, neque erant anima circumfusæ externa mundi, vt respirationem requireret; nec vero desiderabat, aut alimenta corporis, aut detractioe confecti, & consumpti cibi, neque enim ulla accessio fieri poterat, neque decessio; neque uero erat vnde.

ita se ipse consumptione, & senio alebat sui, cum ipse per se, & a se, & pateretur, & faceret omnia, sic enim rarus est ille, qui ita iunxit & condidit, ipsam se contentum esse Mundum, neque egere altero, melius esse futurum, ac praeslantius.] Quod autem Mundus instauratitiam, ac re diuinam in mortalitatem a Deo habebat, audi Platonem in Politico haec dicentem [Mundus inquit in contrarias partes ulstro circum ducitur, ut qui uitam & intelligentiam naturam sit ab eo qui ipsum construxit. Porro ipsi reuorsum ire, ob id necessario infirmitum fuit, quod tale quidem semper in ipsidem esse, & eodem modo se habere, atque idem permanere, omnium maxime Diuinis naturalis solis conuenit. Corporis autem natura, non huius est ordinis. Quod igitur caelum, seu Mundum nuncupauimus, permulta, ac praecleara munera a Creatore susceperit. Corporis tamen factus est Mundus particeps: unde fieri non potest, ut ipse in omne tempus sit mutationis ex pers.] Quod autem ista, quae diximus, Proclus item consentiat, perspicuum est ex eo opere, quod inscribitur Observationibus eorum, in quibus Platonis Timaeo contradixit Arist. ibi enim, primum quidem ostendit, Mundum suapte natura sempiternum esse non posse, nullam enim inquit finitum, ut est apud Arist. in 8. lib. Physic. habet uires infinitas, sed Mundus est corpus finitum, ergo non est praeditus uiribus infinitis; atqui aeternum, siue aeternitas est infinita quaedam facultas semper (ut ita dicam) exultandi, Mundus igitur per se aeternus esse non potest. Deinde, subiungit, semper esse, extrinsecus Mundo aduenire, ab opifice ipsius, sic dicens, acquirit sibi Mundus, ut semper sit propter illud, quod semper uere est, cum hoc quantum in sua ipsius natura est positum, id non habeat, ut sit semper; unde fit, ut eius quod gignitur definitio, Mundo adaptari possit, & haud ita multo post inquit. [Quemadmodum ijs quae uiuentur in terris conuenit, ut partim intereant, propter uirum infirmitatem; partim conferantur, propter uires infinitas; multo magis ijs quae non intereunt, conuenient perpetuitas, atque immortalitas, propter uires, easque infinitas, occidit enim vis omnis finita.] Haec

Proclus: Planum igitur est ac luce clarius, Plat. non obscurare, nel ambigue, sed aperte, & indubitate sensisse, Mundum ita ortum esse, ut aliquando ceperit: & per se mortalem, & caducum esse, consilio tamen, uoluntate, & potentia opificis sui, in perpetuum conseruari. Sed quidam Platonici, uel quod maxime cuperent Arist. conciliare cum Platone, uel quod Peripateticorum aduersus Platonica Mundi creationem argumenta nescirent solueri; uel quod productionem rerum ex nihilo, & infinitatem diuinae uirtutis, Deique in agendo libertatem, nolent admittere, quibus rebus non ante concessis, Mundum sempiternum esse negari non potest; uel denique odio Christianae religionis, cui, ferre non poterant uideri Platonem, cum in permultis alijs decretis, tum in hoc de noua Mundi creatione, tam perspicue suffragari; ob has inquam causas nonnulli Platonici, opinionem de Mundi aeternitate, Platoni uel reluctanti conati sunt imponere; uerba eius, quibus Mundum ab aliquo principio esse factum aperitissime pronuntiat, commentarijs interpretationibus a uera eorum uerborum notione, ad significationes quasdam inuitatas & absurdas detorquentes. Verum de Platonis sententia, & de uniuersa dispositione, quam aduersus Proclum aeternitatis Mundi assertorem, susceperamus, satis haecenus dictum sit. Nunc argumenta, quae in eandem sententiam; Peripatetici, ut Auerroes, & alij excogitarunt, expendamus.

Duodecim Argumenta Auerrois pro Mundi aeternitate.

C A P. VI.

Primum argumentum Auerrois, ex 4. lib. Physic. com. 6. & 1. lib. de Cel. com. 92. de promptum, sic habet. Qui de nouo Mundum generant, debent necessario vacuum admittere; nam ubi nunc est Mundus, aliquando nullum fuit corpus, nimirum ante generationem Mundi,

di, poterat tamen esse, quandoquidem postea Mundus generatus fuit; ergo illud erat vacuum, namque vacuum nō est aliud, quā receptaculum corporis, vacans tamen omni corpore.

Secundum argumentum, ex 1. lib. de Celo, Comm. 22. Qui ponunt Mundum de nouo generatum esse, non possunt demonstrare, esse Deum, & æternitatem eius: sicut qui ponunt ipsum æternum esse; & coguntur dicere ante generationem Mundi, fuisse aliquod corpus. & ratio est, quoniā; quod de nouo fit, non potest immediate fieri a Deo; tum quoniā de nouo fit, quod autem tale est, ab eo quod semper eodem se habet modo, proxime effici non potest; tum quoniā quod generatur, debet prius ab alio alterari; Deus autem, & quoniā idem, ac immutabilis est, & quia est incorporeus, non potest immediate aliquid noui facere, uel aliquid alterare: illud igitur, a quo Mundus proxime factus est, debuit esse corporeum, ut & alterare posset subiectum, ex quo Mundus generari debeat, & ut varietate, ac nouitate sui motus, aliquid impedire posset, quod antea non erat.

Tertium argumentum, ex lib. 8. Physic. Comm. 4. Si quicquid fit, ex subiecto, & opposito determinato fit, idque & ex ui demonstrationis, & ex euidencia sensuum certum est: contrarium autem huius, nec ratione, nec testimonio sensuum ostendi potest; planē impossibile erit ex nihilo aliquid fieri: in tali enim productione, nec subiectum, nec oppositum ullum determinatum esse potest. His adde, quod omnis actio necessariō coniuncta est cum motu: subiectum autem est inseparabile a motu, cum ponatur in definitione eius. Quare; qui aiunt primum agens posse ex nihilo aliquid facere, non prædicant excellentiam eius, sed potius pugnantia inter se loquuntur; quomodo enim, uel circa nihilum uersari, uel in nihilo recipi vlla actio potest? Vel esse agens sine patiente? cum hæc sint relativa, quorum ea est natura, ut vnum sine altero intelligi, nedum esse nequeat.

Quartum argumentum ex eodem libro Commento 19. Qui faciunt Mundum de nouo, coguntur fateri aliquam mutationem factam esse in Deo. Aut enim Deus

A eodem profusus modo se habuit erga motionem Mundi ab æterno, ut tunc cum fecit Mundum, & sic necessarium est, ut vel ab æterno Mundum fecerit, uel ut nunquā fecerit: aut diuerso modo se habuit Deus, tunc cum fecit quāuis sese habuerit ab æterno; hæc autem diuersitas cum non poterit oriri ex ipso Mundo, utpotē qui nihil planē esset, necessario profecta est ex ipso opifice Deo.

Quintum argumentum, ex eodem libro & Commento. Vt se habet voluntas noua ad actionem nouam, sic uoluntas antiqua ad actionem antiquam, ergo a commutata proportione, sic se habebit voluntas noua ad actionem antiquam, sicut uoluntas antiqua ad actionem nouam, & contra: ergo sicut est impossibile a uoluntate noua prodire actionem antiquam, sic est impossibile a uoluntate antiqua prodire actionem nouam.

Sextum argumentum, ex eodem libro & Commento. Si uoluntas æterna, dicitur producere suum effectum de nouo, & non ab æterno, hoc sine dubio contingit, uel ob aliquod impedimentum, uel ob defectum alicuius rei necessariæ ad illum effectum producendum; necesse est igitur ante generationem mundi, uel impedimentum illud remoueri, uel illam rem necessariam adesse: quorum neutrum potest fieri sine motu. Saltem negari non potest, quin qui differt facere quod uult, expectet præsentiam illius temporis, & uelit præterire totum illum tractum durationis, qui præcedit illud tunc, in quo uult effectum producere, non possunt igitur effugere quin admittant, ante generationem mundi aliquam durationem temporis extitisse.

Septimum argumentum, ex eodem libro & Commento. Aut tempus factum est cum mundo, aut fuit ante generationem mundi; sed cum nec tempus sine motu, nec motus sine mobili, nec mobile ullum extra mundum esse possit, quomodo potuit esse tempus ante generationem mundi? Sin autem tempus factum est, cum omne quod fit, uel in tempore, uel in instanti fieri necesse sit, cōque ibi tempus esse oportet, ubi mens nostra distinguit prius & posterius, fiet profecto, ut ante generationem temporis, ipsum tempus fuerit.

Octauum argumentum, ex eo Opere cui nomen est, Destructio destructionum; ex disputatione prima in solutione secundi Dubij. Nullū agens differt agere bonum quod vult, & intendit, nisi vel ob aliquod impedimentum, vel propter aliquod maius bonum; cum ergo ante generationem Mundi nihil planē esset, vel quod resisteret Diuinæ Potentiæ, eaque retardaret, vel quod melius esset Mundo, nulla causā assignari potest, propter quam Deus, non ab æterno Mundum fecerit. Incredibile itē est, Deum elegisse priuationem Mundi, quasi tempore infinito, nunquam enim priuatio, aut est prior habiti, aut diuturnior eo, nisi per accidens.

Nonum argumentum, ex eadem Disputatione in solutione tertij Dubij. Causa, & causatum sunt relatiua; sicuti ergo accidit Mundo de nouo esse causatum, sic accidet Deo de nouo esse causam Mundi; cum ergo ab æterno non fuerit causa, postea uerò de nouo esse cepit causa Mundi, idque non extrinsecus euenerit, nihil enim erat extra Deum ante generationem Mundi, necesse est consueti id accidisse ob aliquam mutationem factam in ipso Deo. Si igitur Deus ab æterno omnes conditiones habuit, quæ requiruntur ad efficiendum Mundum, quid causæ reddi potest, cur maluerit ab æterno non esse Mundum, quam esse? quis enim non inquam Sapientissimus & Optimus, cuiusmodi est Deus, sed qualiscunque Artifex, cum possit facere aliquod opus optimum, malit dici, & esse opifex eius potentia, quam actū, cum tamen actus sit perfectior potentia?

Decimum argumentum, ex eadem Disputatione, in solutione decimiseptimi Dubij, Qui aiunt Mundum de nouo creatum esse a Deo, censent ante hunc Mundum, alium potuisse creati, & ante illum, alium; ex quo fit ut dilatio primi Mundi longior esset, quàm secundi, & secundi, quàm tertij, & tertius antiquior esset quàm secundus, & hic quam primus: dico autem primum hunc nostrum Mundum qui factus est. Et inter tertium, & secundum, & inter hunc primum, intercederet aliqua duratio, quæ cum non esset æterna, deberet esse temporalis: quare tempus esset sine Mundo: Confirmatur hoc, quoniam ubi

intellectus noster inuenit prius & posterius, longius & breuius secundum durationem, ibidem tempus esse oportet.

Vndecimum argumentum, ex eadem Disputatione in solutione decimonimi Dubij. Quod est non generatum, necesse est esse incorruptibile: cum ergo ante generationē Mundi possibile fuerit Mundum generari, alioquin non fuisset generatus, & talis possibilitas sit æterna a parte ante, crit quoque æterna in posterum; quare nunquam cessare poterit; non cessante autem possibilitate, impossibile est actū Mundum esse, cum enim primum Mundus actū esset, corrumperetur illa possibilitas, at posuimus illam sempiternam: possibilitas enim alicuius rei definit esse cum primum illa res actū incipit esse.

Duodecimum argumentum, ex eadem Disputatione in solutione uicesimiprimi Dubij. Ante generationem Mundi, possibile fuit mundum generari; omnis autem possibilitas fundatur in aliquo subiecto, quod dicitur esse possibile: omni enim agēti respondet patiens cum sint relatiua. quare sicut possibilitas actiua, non potest esse nisi in aliquo agente, sic nec possibilitas passiva potest esse nisi in aliquo patiente, & sic necesse est concedere ante generationem mundi, aliquid subiectum fuisse. Confirmatur hoc, quoniam Physicus ex ijs, quæ sunt nota sibi iudicare debet de ijs, quæ sunt ignota; cum igitur in cuiuslibet rei generatione uideamus, non unum oppositum recipere alterum, uel transmutari in alterum, sed aliud, quod est subiectum utriusque, præter rationem est, & contra disciplinam Physicam, dicere in generatione mundi non præfuisse aliquid subiectum, sed ipsum non ens transmutatum esse in ipsum ens.

Soluuntur Auerois argumenta.

C A P. VII.

AD supradictas Auerois rationes, hoc modo breuiter respondemus. Ad primam. Si mundo per se deberetur aliquis locus, & si mundus factus fuisset per generationem naturalem, ualere utique argumentum; at nec misdo, to-

tum quoddam est, debetur per se aliquis locus; sed tantum ratione partium, & Mundus productus est per creationem ex nihilo, nec ante productionem Mundi præcessit aliquis locus aptus Mundum recipere; possibilitas enim que præcessit creationem Mundi, non fuit passiva ex parte subiecti, sed tantum activa ex parte Dei.

Ad 2. Argumentum concluderet, si nos diceremus Mundum factum esse per generationem, & motum Physicum, at nos dicimus Mundum fuisse creatum ex nihilo, tunc quando ut crearetur præscriptum, & determinatum fuerat a Deo ab æterno; talis autem creatio Mundi, proxime monstrat Deum esse. Nam creare mundum ex nihilo, non potest nisi is qui habet infinitam vim & potestatem, quique sit summe bonus & sapiens, hunc autem Deum esse, manifestum est apud omnes.

Ad 3. Tale iudicium nostrorum sensu ex duplici causa profectum est; tum quoniam sensibus nostris tantum notæ sunt generationes particularium rerum, productio autem totius entis, & ipsius universi, non potest sub sensibus nostris cadere: tum etiam quoniam sensus humani tantum indicare possunt de generatione rerum corporearum, & sensibilium, productio autem rerum immaterialium, sensu comprehendi nequit. Quamobrem oportet, ut intellectus se supra sensus erigens, & generalem totius entis productionem, & specialem rerum immaterialium procreationem considerans, agnoscat in ijs modum quandam productionis necessarium esse longe diversum ab eo, quem in generatione rerum particularium, & materialium, sensu percipimus. Neque vero creatio est actio coniuncta cum motu, ut subiecto aliquo & patiente, & tempore indigeat. Et indigere subiecto ad agendam, excusari non potest, quin multum detrahat omnipotentia Dei, & generali efficientia, quam habet erga omnes res; tollit enim infinitatem divinæ virtutis, nec pariter Deum esse proprie causam efficientem rerum intactum bilium.

Ad 4. Ab æterno Deus decreverat fieri Mundum, tunc cum factus est; nequam igitur voluntas mutata est in Deo.

Ad 5. Effectus intelligibilis, & voluntas

rins, prodit ab intellectu, secundum præscriptionem & definitionem eius; & a voluntate, secundum eius determinationem. Unde licet voluntas sit antiqua & intellectus, tamen si determinaverint facere aliquid multo tempore post, ille effectus novus erit, & proficietur a voluntate antiqua, secundum suum propositum, propter quod illa voluntas ab antiquo decreverat, ut novus ille effectus aliquo certo tempore existeret. Exempli gratia, si ego nunc apud me statuerem, ab hinc duos annos Lauretum ad sacram illam Desparæ virginis ædem religionis ergo proficisci, illa peregrinatio cum a me post duos annos suscipietur, procedet a voluntate antiqua, quæ id duobus annis ante deliberaverat. Sic etiã Deus ab æterno decrevit facere mundum, qui de novo inciperet, & haberet suæ durationis initium. nihil igitur absurdum est, a voluntate antiqua, & æterna, effectum novum (ea ratione qua expositum est) proficisci.

Ad 6. Valet argumentum de agente, quod operatur ex necessitate nature, non autem de eo, quod agit libere, qualem esse Deum, supra capite primo multis argumentis ostendimus.

Ad 7. Omne quod fit, in tempore, vel in instanti temporis fieri, locum habet, tantummodo in ijs, quæ sũt per motum Physicum, & motui circulari, cuius passio tempus est, subiecta sunt. Tempus igitur, vñ cum celo productum est per creationem. Creatio autem est actio quædam divina, quæ non mensuratur tempore, vel instanti temporis nostri.

Ad 8. Verum est id quod argumentatur Auctores, de agente, cuius, vel aliqua perfectio, vel aliquid bonum, & utilitas in actione eius aliquo modo consistit; vel quod naturaliter ex necessitate operatur; tale autem agens, non est Deus. Non esse vero Mundi ab æternitate præcessit, non quod potius Deus illud elegerit, quam esse Mundi, sed quoniam Mundus ab æterno esse non poterat, ac ideo necessarium fuit, non esse Mundi, ab æterno præcessisse; vel quod si poterat esse, melius erat, ut de novo fieret, quam ab æterno, propter eam causam quam supra non semel exposuimus.

Ad 9. Deus sine ulla mutatione sui

produxit res nouas; denominatur autem, creator, vel conseruator actû, & de nouo non formaliter & intrinsece, sed propter ipsas creaturas, quæ ante erant potentia, postea sunt actû; antea non erant, postea de nouo sunt productæ; tales enim relationes non sunt mutua, uel secundum æquiparantiam, sed in creatura sunt realiter; & subiectiue, in Deo autem secundum rationem, & terminatiue. Quamuis autem Deus ab æterno habuerit omnes conditiones, quæ requiruntur ad efficiendum mundum, non tamen oportuit mundum ab æterno factû esse: tum quia Deus est agens liberum, non ex necessitate, agens autem liberum, etiam cum omnia requisita ad agendum adsint, potest non agere; tum etiam, quia fortasse mundus non potuit fieri ab æterno.

Ad 10. Si ante hunc mundum fuisset creatus alius, ille diceretur antiquior ratione temporis, quod fuisset vnâ cum ipso productum; plures enim circulationes in illo mundo consecræ essent, quam in hoc, & plus temporis ibi fluxisset, quàm hic: denique, secundus mundus, licet proprie non fiat in tempore, cum tempus ipsius vnâ cum ipso producatur, & ipsum sit extra tempus prioris mundi, potest tamen dici esse tempore posteriori priori mundo, quatenus, cum secundus mundus factus est, iam aliquot anni, menses, & horæ, denique aliquid temporis præcesserat in prior mundo.

Ad 11. Possibilitas, ut Mundus generaretur, non erat aliqua potentia Physica fundata in subiecto, cum ante generationem mundi, nihil planè existeret: sed erat tantum possibilitas ex parte agentis, qui propter uirtutem suam infinitam, & a nulla re dependentem, potest ex nihilo res producere.

Ad 12. Argumentum procedit de agente naturali, & finitæ uirtutis, & de modo generationis rerum Physicarum qui nobis familiaris est; Deum autem, cum sit infinita ui præditus, & omnium rerum auctor, non conuenit existimare ad agendum egerere adminiculo subiecti, seu materiæ; præsertim, cum sit quædam actio ipsius propria, quam creationem uocamus, sciuncta ab omni motu Physico, & nullius indigna subiecti. Quod si omni agenti aliquid patiens subesse necesse est, erit igitur aliquid

A patiens, quod a nullo factum erit, ac proinde Deus non erit causa efficiens omnium rerum. Atque hæc quidem de argumentis Auerrois.

Duodecim alia argumenta pro aeternitate Mundi.

C A P. VIII.

EXponamus deinceps alia duodecim argumenta pro mundi Aeternitate, non minus quàm omnia superius **B**allata, in speciem probabilia; quæ libuit hic adiungere, tum, ne quicquam, quod ueritati aduersari & officere posse putaretur, nos quasi dissimulantes, consulto tacti præterisse uideremur: tum, quo discussis omnium difficultatum tenebris, illustrior atque iucundior omnibus ueritatis esset aspectus.

Primum autem argumentum, hoc est. Quod de nouo creatur, aut ante potuit fieri, aut non; si non potuit fieri, non poterit igitur creari; si potuit esse, ubi nam illa potentia erat? in nihilo non potest esse, nec in subiecto: quia creatio non præsupponit subiectum aliquod. Et confirmatur, quoniam creatio non est ipsa res quæ creatur, neque est Deus qui creat, sed est actio quædam proficiens a create, & quæ terminatur ad rem creatam; hanc autem actionem in aliquo subiecto recipi oportet, at hoc repugnat creationi, quæ dicitur esse productio ex nihilo.

Secundum argumentum. Si Mundus creatus est ex nihilo, cum ipse nihil, sit quoddam indefinitum, & indeterminatum, præterea, ipse Deus sit indifferens ad producendum quodlibet, non potest assignari ulla uerisimilis ratio, cur a Deo potius hoc ens de terminatum factum fuerit, quàm aliud, & tunc quàm aliàs, u. g. si producat cælum, cum ipso, cum Deus indifferens sit ad producendum cælum, & quoduis aliud, similiter & ipsum nihil non sit magis determinatum ad productionem cæli, quàm alterius entis, cur potius nunc producat cælum, quàm aliud quodlibet ens? uel a quo determinatur talis productio ex nihilo ad ipsum cælum, potius quàm ad aliud ens?

Tertium arg. Si cæli, u. g. de nouo productum

cum est, quare, antequam produceretur, vel poterat produci, & non produci, vel ex necessitate productum est: si prius dicas sequitur, ut celum sit corruptibile; nam quod ante productionem sui poterat esse, & non esse postquam productum est, adhuc poterit esse, & non esse; sin autem posterius dixeris, cum talis necessitas non possit esse, nisi ex parte agentis, extra ipsum enim nihil prius erat ante generationem Mundi, oportebit Deum ex necessitate mundum produxisse; quod si ex necessitate produxit, cur non ante, seu ab æterno produxit nisi forte aliquod fuit impedimentum, quod retardavit ipsum.

Quantum argumentum. Aut Deus potuit facere mundum ab æterno, aut non: si potuit, cum Deus & natura ex possibilibus faciant quod melius est, melius autem sit mundum esse, quam non esse, proculdubio si potuisset illum facere ab æterno, ab æterno fecisset: si non potuit facere ab æterno, ergo oportuit, ut æterna quædam duratio præcederet molitionem mundi, at videtur, & absurdum, & incredibile, quod Deus per totam æternitatem expectare debuerit, donec potuerit Mundum facere; nam si Deus non potest facere Mundum ab æterno, faciat igitur tunc cum primum potest facere, & cum illud, tunc, præcesserit æternitas, aut ante illud, tunc, poterat facere Mundum, aut non; si non potuit; hoc est incredibile, cur tunc potuerit, & non ante; si potuit, ergo potuit facere mundum antequam potuit.

Quintum argum. Si Mundus, cuius alie partes sunt corruptibiles, alie incorruptibiles, de nouo factus est, omnes partes eius incepserunt esse; quod autem incipit esse, definit etiam esse, non igitur erunt alie quæ partes mundi incorruptibiles. Ex contrario autem videntur omnes debere esse incorruptibiles; nam quod non est factum ex subiecto, & contrario, id non est corruptibile, sed tales sunt omnes partes Mundi, vtpote quæ a Deo productæ sunt per creationem, ergo omnes oporteret esse incorruptibiles.

Sextum argum. Motus mensuratur tempore, si ergo incepit esse, vel incepit in instanti, vel in tempore, fuit igitur tempus ante motum, at tempus non est sine mo-

tu. Adde, quod cum tempus sit passio, & numerus motus, sicut nõ datur prima pars, vel primum mutatum esse ipsius motus, ita non dabitur prima pars nec primum instantans temporis, quare tempus erit infinitum, qd si dicas, tempus, & motum concreta fuisse cum ipso Mundo; hoc non potest dici, nam quæ concreantur, eadem productione terminantur & efficiuntur; at mundus, vel celum cœpit esse per primum sui esse, cum sit res permanens, & substantia completa per creationem producta; motus autem non potuit sic incipere, cum sit ens successiuum, non enim potest dari vel prima pars, vel primum mutatum esse motus; ergo terminata creatione cæli, nondum erat motus. Quærendum igitur est, quomodo postea productus fuerit motus, & quomodo non ante productionem motus fuerit tempus; cum cælum non modo natura, sed etiam duratione quadam instantanea, motum præcesserit.

Septimum argum. Præstantius est non posse non facere bonum, quam posse non facere bonum; sicuti melius est facere bonum, quam non facere bonum; & melius est non posse facere malum, quam posse facere, sed communicare se alijs est bonum, ac Diuinum quippiam, immo videtur esse proprium summi boni, & inseparabile ab ipso; cum igitur hæc communicatio in molitione mundi consistat, non potuit Deus non facere Mundum; quare, vel ab æterno fecit, vel aliquod impedimentum fuit propter quod non ab æterno fecerit; atqui nullum impedimentum fingi potest, quod Deum retardare potuerit; ergo Deus fecit Mundum ab æterno.

Octauum argumentum. Deus semper ac necessario facit, quod melius est, si enim ex duobus oppositis non semper eligeret ac faceret quod melius est; sed interdum quod deterius est, profecto nec esset summe sapiens, nec summe bonus; vel ergo simpliciter melius est mundum esse, quam non esse, uel e contrario non esse, quam esse; si melius est Mundum non esse, quam esse, nunquam ergo Mundus potuit, vel debuit fieri a Deo; sin autem melius est mundum esse, quam non esse, ergo Deus necessario (non quidem necessitate coactionis, sed necessitate opposita con-

contingentia) fecit Mundum: sicuti ergo non est contingens Mundum fieri, vel non fieri; ita non erit contingens Mundum de nouo fieri, uel ab æterno fieri. Oportet igitur alterutrum horum esse necessarium; sed non fuit necessarium de nouo fieri, ergo fuit necessarium ab æterno fieri.

Nonum Argumentum. Si Deus necessario facit quod melius est, & bonum, quò est diuturnius, eo melius, cum igitur Mundum esse, bonum sit, melius utique fuerit ipsam æternam facere, quam nouum. Quare sic a Deo factus est.

Decimum Argumentum. Si melius est Mundum esse, quàm non esse, & Deus necessario facit quod melius est, quomodo non est absurdum, dicere Mundum de nouo factum fuisse? sic enim Deus præposuisset priuationem Mundi generationi eius, id est fecisset non esse Mundi æternam, esse autem eius nouum.

Vndecimum Argumentum. Si Mundus de nouo factus est; quæro, in tota illa æternitate, quæ præcessit generationem Mundi, uel Deus erat imperfectus, & otiosus, quia nihil faciebat; uel æque perfectus, ac modo est; & tunc, uel erat necessarium, utile, & decens Mundum esse, uel non; si igitur in illa æternitate fuit, uel necessarium, uel utile, uel decens, ut Mundus esset, oportebat Mundum, a Deo, qui summe bonus est, in illa æternitate factum esse: si autem tunc non erat necessarium, aut conueniens, aut decens, uel fuit hoc tunc cum conditus est, uel nihil horum fuit; si fuit, querenda est ratio huius diversitatis, cur fuerit tunc, & non prius, uel ab æternitate; si nihil horum fuit, ergo frustra mundus factus est; quod enim neque necessarium est fieri, neque utile, neque decens, frustra fit.

Duodecimum Argumentum. Cum Deus sit summe bonus, & uelit omnia sibi esse quam simillima, præsertim ea quæ immediate procedunt ab ipso; sicuti alia perfectiones communicauit creaturis, credendum est etiam communicasse æternitatem, quæ est una ex perfectionibus Diuinis: & quemadmodum fecit Intelligentias in alijs omnibus rebus ipsi similes: ita etiam fecisse in æternitate. Adde, quod magis apparet excellentia Dei, & infinita uirtus eius; si credatur, & prædicatur,

non modo auctor esse rerum, caducarum, & mortalium, sed etiam opifex esse immortalium, & sempiternarum; ut non solum possit creaturæ tribuere æternitatem a parte post (ut dicunt Scolastici) sed etiam a parte ante.

Supradictæ rationes dissoluuntur.

C A P. IX.

Verum adhæc argumenta, non ægrius quàm ad alia quæ supra resutauimus, responderi potest: ad primum quidem hoc modo. Quod creaturæ, antea poterat creari: non ob potentiam passiuam alicuius subiecti, nulla enim materia tempore præcessit creatione Mundi, quin etiam tota ipsa materia prima creata fuit; sed solum ob potentiam actiuam agentis, quod antequam crearet, poterat creare. Potentia enim creatura mundi, ex omni æternitate fuit in Deo perfectissima.

C Ad 2. Multitudo, & distinctio earum rerum, quæ a Deo creaturæ & determinatio uincuisque rei in gradu suo, non fuit orta ex ipso nihilo, nec ex ipso Deo simpliciter; sed ex Deo, prout habet in se ideas, & notiones omnium rerum, secundum quas, & numerum, & magnitudinem, & gradus perfectionis distribuit rebus. sic est in sacris literis, Deum omnia fecisse in numero, pondere, & mensura.

D Ad 3. Mundus poterat produci, & non produci, quia libere productus est a Deo, non tamen idecirco continuo sequitur, ut mundus sit corruptibilis: illud enim axioma (quidquid potest fieri, & non fieri, est corruptibile) uerum est de eo, cui conuenientialis potentia contradictionis intrinsecæ, & propter aliquod essentialis principium ipsius, quod est materia; non ualet autem in eo, cui talis potentia non conuenit intrinsecæ, sed extrinsecæ; nimirum ex parte agentis, a quo propterea quod libere, & non necessario productum fuit, antequam produceretur, potuit produci & non produci. Quamuis igitur Deus liberè impertuerit esse omnibus rebus, quibusdam tamen largitus est esse perpetuum, ut per se, ac suapte natura a nullo corrupti possent.

*An quia
Deus libere
agit, ali
res sine cor
ruptibiles*

possint : alijs autem dedit esse caducum, ac mortale, quo aliquando tandem deficiente, eiusmodi res interire oportet . Ergo intrinsece & secundum naturam suam, aliæ res sunt corruptibiles, & aliæ incorruptibiles : quædam contingentes & quædam aliæ necessaria: quoniam aliæ materiam & contrarium habent: aliæ uerò minime . At res omnes ad Deum relaxat, a quo libere productæ sunt, ita ut potuerint non produci, & libere conservantur, ita ut possint non conservari: nulla est res omnino necessaria & incorruptibilis . Diuisio autem rerum in corruptibiles, & incorruptibiles sumitur ex natura ipsarum rerum, non autem ex earum relatione ad Deum .

Ad 4. Non potuit Mundus esse ab æterno : quod non arguit impotentiam Dei, sed repugnantiam ex parte creaturæ; posita enim Mundi æternitate, permulto consequuntur absurda, quæ partim tegimus in solutione primi argumenti Procli, partim infra adducemus . Quamuis autem Mundus non potuerit fieri ab æterno simpliciter, & ut quidam aiunt categorematice, potuit tamen fieri ab æterno sine categorematice, idest : quocumque puncto æternitatis vel temporis imaginarij, quod animo fingamus omni æternitati coexistisse, ponatur Mundus fieri, potuit ante & ante fieri; & in infinitum . Quemadmodum, licet Deus non possit (vt multi putant) producere aliquid infinitum actu, potest tamē producere infinitum hoc modo, quoniam quocumque dato finito, seu in magnitudine, seu in numero, potest Deus facere maius, & maius in infinitum; nec potest dari ullum finitū, quo non possit Deus maius facere . Potentia ergo ad creandum Mundum non debet terminari per aliquid citra æternitatem absolutē, eo modo ut tunc potuerit, & non ante, sed debet determinari per æternitatem negativē, hoc sensu, Mundus non potest creari ab æterno simpliciter, sed potest creari ab æterno hoc sensu, quia nihil potest assignari determinatē citra æternitatem, ante quod Deus non potuerit Mundum creare . Potentia ergo Dei ad creandum Mundum, nec determinatur per æternitatem; nec per aliquid determinatum citra æternitatem, sed per id quod est citra æternitatem, confusē, ac indeterminatē.

Ad 5. Necessē fuit ut in prima productione rerum, omnes res ex nihilo producerentur: nihilominus tamen, ex ijs, quæ tunc producta sunt, aliæ nacta fuerunt materiam, & contrarium, ex quibus, & per quæ generari, & corrumpi possent: alia uero ab omni materia segregata, & a contrarijs libera, immortalē, atque immutabilem naturam sortita sunt: hinc igitur factum est, vt quamuis in procreatione mundi omnes res similis productionis modo extiterint, tamen propter diuersas naturas, quas in illa creatione acceperunt, aliæ res fuerint corruptibiles, aliæ uero incorruptibiles.

Ad 6. Non datur primū in instanti temporis, sicut non datur primum mutatum esse motus circularis . De motu autem, cum non sit res permanens, nec a mobili vel termino ad quem distincta, non recte quaeritur quomodo producatur, per creationem ne, an per generationem; nō enim motus per motum producitur, nec est motus ad motum, ut in 5. Phys. Aristoteles demonstrat . Cælum autem, cum secundum substantiam mensuretur æternitate vel æuo, non potest rectē dici eise prius motu circulari, vel tempore, vel instanti temporis, sed quadam duratione indiuisibili ipsius æui, cui responderet instanti in tempore, si ponamus cælum immediate postquam fuit creatum, moueri cepisse .

Ad 7. Deus necessario facit bonū, hoc sensu, quod quicquid Deus facit, necessariō bonum est; nulla tamen necessitate astringitur Deus, vt hoc, vel illud bonum faciat . Cum enim libere agere, sit perfectio quædam in homine, non ea est remouenda a Deo, præsertim in ijs operationibus, quæ sunt extra ipsum, in quorum effectione non consistit perfectio Dei . Deus igitur necessario facit bonum, quoniam quod ab eo fit, necessariō bonum est, non tamen necessario facit bonum, ut necessarium sit ipsum facere hoc vel illud: si enim fit a Deo, hoc ipso bonum est, & hoc ipso est melius eise, quam non eise, præcipuē tunc quando fit: sin autem a Deo non fit, hoc ipso melius est non fieri tunc præcipue . Atque hinc patet etiam octauū argumenti solutio .

Ad 9. Melius est æternum esse quam non

An citra æternitatem possit assignari primū in instanti creationis Mundi.

non æternum, simpliciter loquendo; sed non est melius mundo, quia repugnat naturæ ipsius, ut coæternus sit Deo. Sicut esse incorporei simpliciter melius est quàm esse corporeum, sed non est id melius homini, cuius naturæ repugnat ipsum esse incorporeum. Vel aliter responderi potest, non esse melius mundo ut sit æternus, ratione finis propter quem a Deo fuit conditus, nimirum ut ex eo Dei infinita potestas, atque maiestas ab hominibus cognosceretur, quæ facilius, clarius, certiusque ex noua mundi molitione, quam ex eius æternitate cognoscuntur.

Ad 10. Quomodo ipsi mundo melius sit esse, quam non esse, tamen Deo neque melius est, neque deterius est mundum facere, vel non facere: quia mundi effectio nihil Dei perfectionem attingit.

Ad 11. Ut Mundus in æternitate coexistet Deo, impossibile fuit: vel certe non decuit; ut autem aliquando feret, existimare decet fuisse quidem cõueniens, quandoquidem a Deo factus est, nõ tamen fuisse necessarium, ut non potuerit non fieri.

Ad 12. Communicauit quidem Deus creaturis eas perfectiones, quas conditio creaturæ ferebat, eas uero, quæ superant statum & conditionem creaturæ, nec debuit, nec potuit cõmunicare: neque enim fieri potest, ut creatura sit, vel infinita uirtute prædita, vel incausata, & independens, ac (ut quidam putant) vel Deo coæterna. Non est autem Deus auctor tantummodo rerum caducarum, sed etiam immortalium, & perpetuarum; quod autem non possit facere sibi res coæternas, hoc manifestissime indicat summam excellentiam Dei, cui nulla creatura, aut in essentia, & perfectione, aut in uirtute, & actione, aut in uita & duratione & par & æqualis esse potest.

Atque hæc quidem sunt, contra Peripateticos & nonnullos Platonicos, qui pro æternitate mundi, quasi pro aris & focis ipsoque capite, acerrime dimicant, eamque pugnantiter & mordicus defendunt, disputata. Nos enim eorum tela, quibus ueritatem petebant, hebetamus, fregimus, fecimusque, ut ea nihil plane ueritati possent officere.

An Mundus potuerit esse ab æterno, Variæ Theologorum opinioniones. Ac prima omnium Henrici & Philoponi æternitatem creaturæ repugnare aientium, opinio explicatur.

C A P. X.

Non esse necessarium ut Mundus sit ab æterno, satis explicatum est refutatis argumentis Philosophorum, qui æternitatem Mundi obnixè defendunt. Mundum non esse æternum, sed de nouo factum, fide cognitum, & perceptum habemus. An is tamen secundum potentiam Dei, quam uocant absolutam, ab æterno effici potuerit, Theologi addit in quaestione, quam nos hoc loco uelut clausulam huius libri, atque adeo totius operis, quanta maxima fieri possit breuitate, & perspicuitate, pertractare uolumus. Quatuor hæc de re inter se discrepantes apud Theologos (nam a Theologis potius quam a Philosophis, hæc controuersia tractari solet) opinioniones reperio.

Prima opinio est Henrici de Gandano, Quol. 1. quæst. 7. & Philoponi in eo libro quo respondet argumentis Procli pro æternitate Mundi, assentientium, esse omnino impossibile ullam creaturam esse ab æterno. quod probant his rationibus. I. Creatio est productio ex nihilo, cum igitur terminus a quo creationis sit nihil, & non ens, necesse est in creatione non ens & nihil præcedere ipsum esse rei, quæ creatur, sicut terminus a quo præcedit terminum ad quem, quare quod creatur æternum esse non potest. II. De omni producto uerum est dicere ipsum produci, vel ita ut aliquando uerum fuerit dicere ipsum tunc produci, uel ita ut uerum sit dicere ipsum semper produci; sed de creatura non est uerum dicere ipsam semper produci; alioquin nulla creatura haberet esse permanens, sed tantum esse successiuum; ergo uerum est dicere tam aliquo instanti produci; sed cum produci, incipit habere esse, ergo si in aliquo instanti produci, non semper, nec ab æterno.

Septem argumētū probatur æternitate omni creaturæ repugnare.

æterno habet esse. III. Creatura habet esse acquisitum a Deo, ergo habet esse post non esse, nam quod acquiritur aliquid, id non semper habuit. IIII. Si creatura esset ab æterno, non differret in ea creatio & conservatio, hæc autem differre inter se, manifestum est, tunc ex definitione creationis, & conservationis; tum ex eo, quod agens particulare est causa efficiens eius quod producit, non tamen est causa cõservans; quare etiam ubi hæc duo in unum concurrunt, habent saltem diversas rationes. V. Si aliqua creatura esset ab æterno, illa per æternam durationem haberet esse necessarium & penitus indefectibile, etiã per absolutam Dei potentiam; nam ponatur talis creatura annihilari a Deo, vel annihilari potest ab æterno, & sic quia ponitur esse ab æterno, habebit esse ab æterno; & quia dicitur annihilari ab æterno, quod autem annihilatur non est, non erit ab æterno, quare, & erit & non erit ab æterno: Vel talis creatura non potest annihilari ab æterno; quare cum ipsa habeat esse ab æterno, quandocunque citra æternitatem annihilabitur, necessarium est iam ipsam habuisse esse ab æterno, & per totam illam æternitatem, esse omnino indefectibile: & quia omne æternum est necessarium, quippe cum careat potentia contradictionis ad esse & non esse, ut docet Aristot. 9. Metaphy. tex. 17. ab æterno quoque ipsa habuisset esse necessarium: Hoc autem videtur repugnare omnipotentia Dei, & dependentia, quam omnis creatura perpetuo habet a Deo in esse. VI. Si creatura, nec essentiam, nec virtutem potest habere infinitam, ergo neque durationem: ne ponatur creatura, in aliquo par, & æqualis Deo. Et sicut Deus in essentia habet aliquid proprium, quod est esse actum purum & in virtute, quod est esse infinitum, & in actione ad extra, quod est habere vim credi; ita in duratione, habere debet aliquid proprium, & incommunicabile alijs, nempe æternitatem.

Pro hac sententia facere videntur per multa testimonia sanctorum Patrum, negantium ullam creaturam coeternam Deo esse posse. Athanasius in secunda oratione contra Arianos, ait non posse creaturam, quippe quæ ex non esse ad esse traducitur coeternam esse opifis suo. Ambrosius pri-

mo Exameron, quid tam absurdum est, inquit, quam ut æternitas operis, æternitati iungatur auctoris. Augustinus lib. contra Felicianum Arianum, ita definit creaturam. [Creatura est ex eo quod nondum est, vel aliquando non fuit, corruptibilis rei quantum in se est, Omnipotentis Dei voluntate, facta substantia.] Damascenus lib. 1. de Fide orthodoxa cap. 8. [Quoniam, inquit, creatio, Diuina voluntatis opus est, non est coeterna Deo, neque enim quod ex non esse ad esse traducitur, capax est, ut coeternum sit suo principio.] Denique Basilius, Gregorius Nazianzenus, Athanasius, Hieronymus, Augustinus, alijsque multi, pugnantibus contra Arium asserentem Verbum Diuinum esse creaturam, hæc præcipue argumentatione utebantur. Nulla creatura est coeterna suo creatori, sed ex sacris litteris euidenter colligitur Verbum esse coeternum Deo, ergo non est creatura; quæ argumentatio parum firma esset ad conuincendos Arianos, si creatura Deo coeterna esse posset.

Secunda opinio Durandi, Aeternitatem repugnare rebus corruptibilibus, non autem incorruptibilibus.

C A P. XI.

Altera opinio est Durandi in 2. Sentent. Distinct. 1. qui censet æternitatem non repugnare substantijs incorruptibilibus, ut Cælis, & Intelligentijs. at rebus corruptibilibus, quarum natura specifica in uno individuo perpetuari non potest, sed conservatur per successionem individuorum, quæ generatur & intereunt; eam omnino repugnare. Rationes quidem quibus ostendi posset res incorruptibiles æternas esse posse, cognoscet poterunt ex tractatione, & confirmatione tertiæ opinionis, quam sequenti capite subiungam. Hac enim re non discrepat tertia opinio ab hac secunda.

Quod autem æternitas repugnet rebus corruptibilibus, ea maxime ratione persuaderi solet, quod ex hac positione, perimulata, atque grauissima, & absurdissima incom-

Aeternitatem repugnare rebus corruptibilibus

Testimonia sanctorum Patrum.

libus, probatur quatuor argumentis.

modi existit. Primo enim, infinitum actu transactum, & pertransitum fuisset; nã posita æternitate Mundi, viget ad hodiernũ diẽ exacti, & transacti fuissent infinitæ conuersiones solis, aliorumque syderum, infiniti dies, infinita cuiuslibet speciei individua: infinitum autem nullo modo pertransiri posse, & Aristoteles docet, & nullo docente, ratio ipsa suadet.

Deinde, aliquid esset maius infinito; nã conuersiones lunæ plures sunt quam solis, cum una conuersio solis contineat duodecim lunæ. Dies item multo plures sunt quam anni, cum annus comprehendat trecentos sexagintaquinque dies. At posita æternitate Mundi, conuersiones solis fuissent infinitæ, similiter etiam anni fuissent infiniti, ergo daretur aliquid multo maius infinito. Quin etiã esset aliquid quod infinite excederet aliud infinitum, excessus enim dierum super annos, non potest esse finitus, quippe cum successio dierum sit æterna & infinita, quare necessario erit infinitus. His quoque consequens est, aliquid simul esse maius alio, & eidem æquale.

Etenim dies, & anni, qua ratione sunt ambo infiniti, inæquales esse non possunt: quæ ratione autem unus annus continet in se multos dies, necesse est annos pauciores esse diebus. Quod autem duo infinita inæqualia esse nequeant, declaratur simul, & probatur hoc exemplo. Sint duæ lineæ, seu aliæ magnitudines, ex una parte infinitæ secundum longitudinẽ, ex altera parte finitæ; & ex ea parte, qua finitæ sunt, sint inter se æquales: addatur uni earum ex qua parte est finita, pedalis magnitudo secundum quam excedat alteram lineam qua parte ipsa est finita: deinde ex qua parte sunt finitæ, coarctetur inuicem illæ duæ lineæ trahendo minorem, idest cui non fuit facta additio, ad æqualitatem maioris, hoc est, eius cui facta est additio; tunc quaratur, an hæ duæ lineæ sicut sunt iam factæ æquales ex ea parte, qua sunt finitæ; an sint etiam æquales ex ea parte, qua sunt infinitæ, an inæquales: si sunt inæquales, ergo illa, quæ est minor, & exceditur, non est infinita; infinitum enim qua infinitum, non potest excedi: sin autẽ etiam illo modo sunt æquales, ergo falsum est illud primum principium Mathematicum, si æqualibus addas inæqualia, necesse est ea fieri

inæqualia. Sed huic exemplo posset occurrere, negando lineam illam, versus eam partem secundum quam est infinita, posse ulterius promoueri & protendi. Nam, extra, vel ultra infinitum ut est infinitum, nihil esse potest quo ipsum porrigitur atque extendatur, alioqui non esset infinitum. Verum hoc obiter sit dictum. Manifestum igitur est, id cuius gratia hæc a nobis dicta sunt, nimirum duo infinita qua ratione infinita sunt, inter se inæqualia esse non posse.

Postea, posita æternitate Mundi in rebus corruptibilibus, necessario sequitur esse actu infinitam aliquam multitudinẽ rerum: nam generatio hominum esset æterna, sicut generatio equorum, & Leonum; causam enim aliquam probabilem, cur generatio aliorum animalium potuerit esse æterna, hominis autem non potuerit, vel fingere difficile est, ne dicam impossibile. cum autem suum quitque hominum habeat animum immortalẽ, & post cuiusque interitum perpetuo supersitẽ, necesse est actu esse infinitas animas infinitorum hominum, qui ab æternitate usque ad hũc diem, per successionem fuerunt.

Ad extremum, hinc efficeretur esse aliquas creaturas infinitæ uirtutis in iugore. Etenim, non est dubium quin quilibet Angelus cognoscat omnes conuersiones eius orbis celestis, quem mouet; tritum enim est Philosophorum sermone, Intelligentiam mouere cælum per intellectum, & appetitum. Sed quilibet Angelus, si ab æternitate mouisset cælum, efficeret infinitas conuersiones sui orbis, ergo illas omnes cognosceret; nisi quis fingat cadere in Angelos obliuionem rerum cognitarum: infinitum autem, ea ratione ut est infinitum, nõ potest comprehendi nisi ab intellectu infinito, oportere igitur in unoquoque

Angelo inesse vim intelligendi

infinitam, hoc est in eo esse

se infinitam perfectionem. His

igitur ar-

gu-

mentis secunda hæc opinio

suaderi, & probari posset.

¶

Tertia opinio D. Thomæ & Nominalium, omnem creaturam potuisse fieri Ab æterno.

C A P. XII.

Tertia opinio est eorum, qui affirmant æternitatem, nec ratione rerum incorruptibilem, nec ratione rerum corruptibilem, repugnare mundo: hoc est, tam substantias incorruptibiles, quam corruptibiles potuisse fieri ab æterno.

Hanc sententiam amplectitur Gregorius Arimin. 2. sentent. d. 1. & Gabriel ibidem & Ochan; licet is non tam pugnaciter eam defendat. Etenim in 2. quol. quæstio. 5. tametsi hanc opinionem indicat probabiliorē, non insinuat tamen contrariam etiam defendi posse, neutramque partem huius controversiæ affirmat posse demonstrativè probari. D. Thom. in 1. par. quæst. 46. art. 2. eandem sententiam probat dupliciter: primo, mundum incepisse, est articulus fidei. Moyses enim dicens (In principio creavit Deus caelum, & terram) secundum D. Gregorium homil. prima in Ezechielem, prophetauit de præterito; & in principio Symboli profitetur nos credere Deum esse creatorem cæli; articulus autem fidei non potest demonstratione probari, quia fides, secundum D. Paulum ad Hebræos 11. est argumentum non apparentium. Deinde, novitas mundi non potest recipere demonstrationem ex parte mundi: principium enim demonstrationis est quod quid est, hoc autem abstractit ab omni differentia temporis, & ab esse, vel non esse, quare hunc mundum, semper, vel non semper fuisse, in demonstrationem cadere non potest. Neque vero id demonstrari potest ex parte Dei creatantis mundum: cum enim Deus agat per voluntatem, voluntas autem eius in ijs que pertinent ad creaturarum productionem, libera sit, nullaque necessitate teneatur, non potest talis voluntas ratione comprehendendi, nec ratione naturali certo sciri potest a nobis, an Deus voluerit creare mun-

Adum ab æterno, an de novo. Ex his igitur manifeste perspicitur, D. Thomæ non videri impossibilem æternitatem mundi secundum omnes eius partes. In fine tamen illius articuli, videtur excipere hominem, cuius generationem non audeat dicere possibilem fuisse ab æterno, ne cogatur admittere infinitam multitudinem animarum, quam infinitatem, rem valde absurdam, & rationi contrariam atque adeo impossibilem, ipse refutaverat atque reiecerat in 1. par. quæst. 7. art. 4.

Sed recurretur ad explicationem, & confirmationem tertiæ opinionis, quæ hæc una ratione clarissime simplicissimeque probatur. Quidquid non implicat contradictionem, est possibile Deo, sed creaturam esse ab æterno, non implicat contradictionem, hoc ergo est possibile. Maior, confessione omnium Theologorum, apud omnes est certissima, & notissima. Minor ita probatur. Si est impossibile, creaturam esse productam ab æterno, vel hæc impossibilitas provenit ex parte Dei creatantis, vel ex parte ipsius creationis, vel ex parte creature. Ex parte Dei productus, tripliciter provenire potest; vel quia putatur nullum productum coævum esse posse suo producenti; vel quia producus liberum cum agat ex electione, existimatur præcedere debere aliqua duratione suum effectum; vel quia si creatura coævna esset Creatori, videretur Creator in aliquo, nimirum in duratione non esse superior, maior atque præstantior, quam creatura: sed nullum horum trium tollit æternitatem creature, ergo &c. Non primum; tum quia in Divina Trinitate Pater vere producit Filium, cum tamen credamus Filium esse coævnum Patri; tum etiã, quia Philosophi concedunt in rebus naturalibus inveniri aliquas causas efficiētes, quæ simul sunt cum effectibus; & D. Augustinus ostendere volens hæc duo non pugnare inter se, ut nimirum Filius Dei sit productus a Patre, & tamen sit ei coævnum, id in 6. lib. de Trinitate c. 1. declarat hoc exemplo, splendor inquit qui gignitur ab igne, atque diffunditur, coævus est igni, & esset ei coævnum, si ignis esset æternus. Sed dicit aliquis, Aristotelem in 12. lib. Metaph. tex. 16. id discernimus ponere inter formam, & causam efficientem, quod forma simul est cum eo cuius est

Pulcherrima argumentatio, qua concluditur Mündum ab æterno effici potuisse.

est forma; efficiens autem est ante suum effectum. Ad hoc responderi potest tripliciter, primo, repugnare formae ea ratione qua forma est, ipsam esse ante compositum, cuius forma est; at efficienti, ut efficiens est, non repugnare ut sit ante suum effectum, nam etsi reperitur nonnullae causae efficientis, quae simul tempore sint cum suis effectis, plurimae tamen aliae passim reperuntur, quae tempore antegrediuntur effecta, atque hoc quidem satis est Aristoteli ad distinguendam formam a causa efficienti. Deinde, Aristot. eo loco non ait causas efficientes esse antiquiores effectis, sed causas mouentes, hoc est, causas efficientes quae per motum efficiunt, has enim priores esse necesse est, nam mouens praesupponitur motui, motus etiam effectui, qui producitur per motus, omnis autem motus fit in tempore, quare necesse est causam mouentem tempore priorem esse effectui, qui per motum ab ea producitur. Postremo, Aristot. illo loco tantum vult significare (quod statim perspicuum fit consideranti eius verba) formam simul esse cum composito, hoc est, eadem productione producti, qua producitur compositum; causas vero mouentes ante ortas existere, hoc est, non produci ea productione, qua compositum ab ipsis producitur, alioquin producerent seipsas, quod est impossibile. Nec vero dici potest, quoniam est Deus agens liberum, id eo necessarium esse ut creatura sit Deo posteriori duratione. Etenim, quia Deus agit libere cum sit inferiori uirtutis, non est minoris potentiae, quam si esset agens ex necessitate naturae, sed si ageret ex necessitate naturae, produxisset mundum ab aeterno, ergo quod agit libere, id non obstat quominus poterit mundum producere ab aeterno. Praeterea, agens ex electione, tunc successiue agit, & tempore antea esse eius, cum electio non est actus uoluntatis simplex, & totus simul, sed praerequirat deliberationem, quae propter difficultatem rationis ei adiunctum, fit successiue, sicut certissimum in homine; at electio Dei non seorsum ac eius intellectio, est actus uoluntatis Diuinae simplicissimus, totus simul, Deoque coaeternus, non igitur, quod Deus libere, atque ex electione agat, id obstat quominus poterit ab eo produci Mundus ab aeterno.

Adde, quod Deus agit per suam uoluntatem, in Deo autem non est maius ipsum uelle, quam posse, secundum illud quod scriptum est in lib. Sapientiae, [cui subest posse cum uult.] potuit autem Deus uelle producere mundum ab aeterno, ergo potuit etiam producere. Nec illud etiam uere dici potest si creatura sit aeterna, camfore aliqua re parem Deo; nam quamuis ponatur creatura coaeterna Deo, non continuo tamen ponitur ei aequalis in duratione, sed multo inferior. Aeternitas enim Dei est omnino necessaria, quia Deus non potest non esse aeternus, creatura uero potest esse, & non esse aeterna. Deinde, aeternitas creaturae est ab alio per participationem, aeternitas Dei est a se per essentiam. Hoc fuisse docet Boetius lib. 3. de Consolatione Prosa 6.

Ex parte creationis eximari posset aeternitatem repugnare creaturae duas ob causas; tum quia creatio significare uidetur actionem aliquam, quae cum non fiat in aeternitate; fieri debet in aliquo instanti; at in duratione aeterna non potest assignari unum aliquod instans primum; tum etiam, quoniam creatio dicitur ex nihilo productio, quare oportet creaturam prius fuisse nihil, deinde accipisse per creationem ipsum esse. Sed neutra harum causarum tollit possibilitatem aeternitatis in creatura. Non quidem prior; cum enim Mundus creati ab aeterno ponitur, hic nomen creationis non significat actionem aliquam a Deo proficiscentem ad creaturam, sed tantum significat habitudinem Mundi ad Deum, tanquam ad suum principium, a quo ipse esse se dependet; quemadmodum in Deo cum dicitur Filius produci a patre, nomine productionis, non significatur actio aliqua media inter Patrem, & Filium, sed illud tantum significatur, Filium non habere esse a se, sed a Patre; sicut etiam, cum dicitur esse risibile procedere, & manare ab homine, non significatur media quaequam actio, per quam risibile producatur ab homine, sed tantum dependentiam risibilis ab homine, tanquam ab intrinseco eius principio. Vide D. Thom. 1. par. quaestio. 4. artic. 1. ad secundum. Neque uero posterior causa probabilior est. Etenim cum dicitur creatio, fieri ex nihilo,

Io, non significatur ordo aliquis ipsius esse post non esse, vel transitus a non esse ad esse, sed totum significatur negatio materiae, vel subiecti: ut fieri ex nihil non sit aliud, quam non fieri ex aliquo subiecto, vel materia, & hoc quadrat in quamlibet creaturam etiam aeternam.

Ex parte creaturae videri posset repugnare ei aeternitas, vel quia communiter dicitur creaturam ex se convenire non esse, aut igitur creaturam convenit non esse, post esse ipsius, ac multae creaturae sunt incorruptibiles, quae nunquam amittent esse; aut non esse convenit ei simul cum esse, ac hoc implicat contradictionem; aut denique, convenit ei non esse, priusquam adveniat ei ipsum esse; ergo non potest semper, & ab aeterno fuisse, sed oportet aliquando non habuisse esse. Vel repugnat aeternitas creaturae, quia creatura dicitur habere esse participatum, & acquisitum a Deo; ac si creatura fuisset ab aeterno, semper habuisset esse, neque assignari posset in illa aeternitate, quando illud esse acquisiverit, & acceperit a Deo. Sed negatum horum multum valet ad evertendam aeternitatem creaturae; nam cum dicitur, quod creaturae convenit ex se non esse, non significatur quod ea prius debuerit non esse, sed quod ex se non habet esse, & sibi soli a Deo derelicta confestim in nihilum recideret, quare illud non esse convenit ei, tunc etiam cum habet esse, quia tunc verum est dicere creaturam non esse a se, sed a Deo, in quo vivimus, movemur, & sumus. Hoc etiam significatur, cum dicitur creaturam habere esse acquisitum, & acceptum a Deo, hoc est dependens a Deo, quatenus & haec, & aliae similes sententiae pronuntiantur a Doctoribus de creatura, ea ratione, ut vere facta est a Deo, non autem, ut poterat ab eo fieri secundum absolutam eius potentiam.

Expouitur auctoris Sententia.

C A P. XIII.

Quarta est opinio Scoti, qui in 2. Sententia. distinet. 1. quae. 3. problematice tractat hanc questionem, affirmans

utramque partem contradictionis equaliter esse probabilem & pro utraque rationes afferens, easque solvens. Quam ego Scoti opinionem proba aliqua ex parte; sed ut quod sentio planius intelligatur, subijciam hic nonnullas propositiones, quibus sententiam meam breuiter explicabo.

Prima propositio. Creatura secundum naturam suam incorruptibilis, ut Angelus, potuit esse ab aeterno. Hoc non alia ratione probari debet, quam ea quae copiose a nobis exposita est proxime antecedenti capite in tractatione tertiae opinionis. Nempe, hoc non implicat contradictionem, neque ex parte Dei creatantis, neque ex parte creationis; nec ex parte creaturae, ergo est Deo possibile. Sed quia rationes, quibus prima opinio Henrici supra est confirmata, huic propositioni aduersantur, eorum hoc loco solutionem perstringamus. Ad Primam respondemus, creaturam produci ex nihilo, non quia prius fuerit nihil, sed quia non producitur ex aliquo subiecto, ut idem valeat produci ex nihilo, quod produci non ex aliquo tanquam subiecto; si autem Angelus esset ab aeterno, uere dici posset illum productum esse ex nihilo, id est non ex aliquo subiecto. Ad 2. Cum aeternum aliquid dicitur productum, haec vox productum, non significat actionem aliquam, seu mutationem intermediam inter producentem & productum: sed tantum significat illud aeternum non habere esse a se, sed habere esse dependens a Deo. Sed quia in rebus nobis notis, quae res habet esse ab alio, eam ab illo produci cernimus; ideo his etiam uocibus utitur in rebus aeternis; quin etiam in Diuinis; tantum, ut significemus habitudinem unius rei ad aliam tanquam ad principium, a quo est esse illius. Ad 3. Creatura dicitur habere esse acquisitum a Deo, hoc est habere esse fluens, & dependens a Deo, quod etiam potest esse in aeternitate: sicut si sol aeternus esset, splendor ei coaeternus esset, fluens, & dependens ab ipso. Ad 4. Licet in rebus de nouo productis clarius appareat discrimen inter creationem, & conseruationem; dicitur enim creatio, quatenus res incipit esse, quod aeterna non erat; dicitur conser-

Solutio rationum Henrici aeternitatem repugnare rei creatae.

Discrimen inter productionem & conseruationem.

*reperiretur
in creatura
tametsi ea
fuisse ab
æterno.*

uatio, quatenus res in esse per productionem accepto, aliquandiu permanet dependentem a Deo: aliquo tamen modo etiam in æternitate creaturæ, huiusmodi discrimen cogitatione designari, & notari potest. Nam si Angelus verbi gratia esset æternus, diceretur productus a Deo, quatenus ab ipso habet suum esse; diceretur id quoque conservatus a Deo; quatenus illud esse habuit permanens & continuatum per æternitatem. pro luci enim præcisè sumptum, non significat aliud, quam habere esse ab alio; conservari autem ab alio, est in esse, quod habet ab alio, permanere aliquandiu, hoc est, sine per infinitam aliquam durationem, siue per finitam, & temporalem. Ad 5. Sicut creatura cum est; non potest non esse, nec tunc potest annihilari, ita ut cum est, non sit, quia hoc implicat contradictionem: sic etiam, si ponatur creatura esse ab æterno, necesse est illam habere æternam durationem, & impossibile est illam ab æterno annihilari. Neque hoc arguit esse ipsam ens simpliciter necessarium, & penitus indefectibile, nisi tantum ex suppositione, quemadmodum res dum est, habet esse necessarium & indefectibile. Quod autem ex Aristotele adducitur (omne æternum esse necessarium) verum est, sed intelligi debet eo modo esse necessarium, quo est æternum; si est æternum a se, ac simpliciter, erit quoque simpliciter, & a se necessarium: Sin autem est æternum ex suppositione, & ex libera voluntate alterius, simili etiam ratione necessarium haberi debet. & sic fuisse Angelus res quædam necessaria, si is fuisse ab æterno. Ad 6. Quamvis ponatur creatura coæterna Deo, nihilominus tamen Deus est ea superior, atque præstantior secundum durationem; & quia Deus essentialiter est sua æternitas: & quia est æternus ex se; & quia est necessario æternus; & quia est in omnibus & omnino æternus. Proprium igitur Dei secundum durationem est essentialiter, necessario, & ex se, in omnibus, & omni modo esse æternum; quorum nullus modus æternitatis in ullam planè creaturam convenire potest.

Ad illa testimonia sanctorum Patrum, tripliciter respondere possumus. Primo; Sanctos Patres considerasse creationem eo

A modo, ut vere facta est a Deo, non autem ut ab eo fieri absolute potuit: & quia constat ex sacris literis; omnes creaturas esse de nouo factas, ideo tradiderunt eam creationis definitionem, que soli creationi novæ, & creaturæ de nouo factæ, accommodari potest. Deinde, hæc vox (non posse) frequenter in scripturis sumitur, non pro eo, quod est simpliciter impossibile, sed pro eo, quod est non esse conveniens, decens, rationi congruum. Sic sumitur Matthæi 9. [Non possunt filij sponsi lugere; quandiu cum illis est sponsus] & Mar. 6. [Christus non poterat in Patria sua virtutem ullam facere] & Actuum 4. [Non possumus non loqui, quæ uisimus, & audiuimus.] hoc etiam modo Sancti Patres sumunt (non posse) cum aiunt creaturam, coæternam Deo esse non posse, hoc est non esse conveniens; aut decens. Postremo, Sancti Patres, ex suppositione concessa, & usurpata ab Ario, rectissime concludunt creaturam esse non posse ab æterno. Arius enim ponebat creaturam esse id quod prius non erat, & per voluntatem Dei ex non esse traducitur ad esse. Quocirca, aiebat Filium Dei (quem creaturam uocabat) esse ex non extantibus, uel ex non existentibus. Adversus quem, posita tali notione creaturæ, euidenter argumentabantur Patres, filium Dei non esse creaturam, ut potest quem clarissimis scripturæ testimonijs ostendebant esse coæternum Patri.

Secunda Propositio. Creatura corruptibilis in particulari, ut aliquis equus, uel aliquis leo, partim ab æterno produci potuit, partim non potuit. Huius propositionis facile & promptum est rationem explicare. Nam si equus verbi gratia relinqueretur suæ naturæ, & talis produceretur, qualis est secundum naturam suam; non potest produci ab æterno. Si enim produceretur ab æterno, necesse est illum uiuere infinito quodam tempore; si enim finito tantum tempore uiueret, ab eius productione, usque ad interitum eiusdem, non nisi finito tempore intercessisset: quare non fuisset ab æterno. Si autem ita produceretur, ut relinqueretur naturæ suæ, cum sit natura corruptibilis, impossibile erit eum infinito tempore durare: omne enim corruptibile, necesse est aliquando tandem post

post certum & definitum tempus coeternum: hoc autem, quod est non durare infinito tempore, pugnat cum eo, quod est fuisse ab aeterno. Quod si Deus miraculose consecraret equum infinito tempore, nihil prohiberet eum ab aeterno produci: hinc igitur perspicuum fit, quomodo possibile, & impossibile sit secundum diversas rationes, equum produci ab aeterno.

Tertia Propositio. Generatio hominis, secundum aliquos Doctores, non potuit esse ab aeterno, secundum alios autem, potuit esse aeterna. Etenim D. Thomas & Durandus negantes infinitum actu, siue secundum magnitudinem, siue secundum multitudinem, aut esse, aut etiam a Deo produci posse, non possunt facere aeternam generationem hominis, ne infinitatem animarum admittere cogantur. Nominales autem, quibus non uidetur impossibile infinitum actu, tam in magnitudine, quam in numero produci a Deo, non habent negare possibilem fuisse aeternitatem generationis humanae. Et sane, qui concedunt generationem aliorum animalium potuisse fieri ab aeterno, non video, cur aeternitatem generationis hominum possibilem esse negent. Nam quod metuunt de infinitate animarum, id posterius quiddam est, & per accidens, & in dubio positum. Si enim res ipsa a priori, & per se consideretur, nulla profecto causa probabilis, & idonea respicitur, cur generatio Leonum potuit esse ab aeterno, non autem hominum. Nam qua ratione unus Leo post alium ab aeterno produci potest, eadem potest & homo post hominem. Ego, si alterutrum mihi, aut negandum, aut concedendum esset, facilius adduceret ut concederem infinitum actu posse a Deo produci; quam ut concedens aeternitatem possibilem fuisse in generatione aliorum animalium, eam solum in generatione hominis impossibilem esse affirmarem. Non enim queo intelligere, posse Deum immediate creare unum Leonem post alium ab aeterno, non posse autem idem ab eo fieri in generatione hominis.

Quarta Propositio. Videtur possibilem fuisse aeternitas temporis, motus, & generationis rerum subalternarum. Dixi, videtur, quia nolo id affirmare, tanquam certum, indubitatum, & quod euidenti ali-

A qua & necessaria ratione teneatur, sed po-
no id tanquam probabile, & rationi satis
consonantem. Si enim id esset impossi-
bile, certe id eueniret propter illa incom-
moda, & absurda, quae nos supra exposui-
mus. cum tractarem secundam opinio-
nem, quam sequitur Durandus; sed om-
nes illas obiectiones haud magno nego-
cio repellere ac profligari posse; facile intel-
liget, quicumque leget D. Thomam de
Potentia quæst. 3. artic. 14. & in Opuscu-
lo de Aeternitate Mundi, in secundo libro
contra Gentes cap. 38. in prima par. quæst.
46. & artic. secundo. & Scotum, Gregor.
B Ariminesem 2. Senten. distin. prima, &
Ochan Quoli. 2. artic. quinto. Satis igitur
sit indicasse loca, è quibus peti possunt so-
lutiones illorum argumentorum, ne nos
cas hic recensendo, superuacane longiores
simus.

Quinta Propositio. Postea aeternitate
temporis & motus, satis probabile est pos-
se dari infinitum actu secundum multitu-
dinem; tum quia generatio hominis non
secus quam aliorum animalium (ut supra
dicebamus) potuit esse ab aeterno; ex quo
efficeretur esse actu infinitas animas ratio-
nales; tum etiam, quia potuisset Deus quo-
libet die illius aeterni temporis creare unum
Angelum, ergo sicut usque ad hunc diem
fuisse transacti infiniti dies, ita essent actu
infiniti Angeli. Nec ualet responsum quo-
rundam, qui respondent in quolibet die il-
lius aeternitatis disuncte, ac separatim ac-
cepto, potuisse Deum creare unum An-
gelum, in quolibet autem die coniuncte
sumpto, non potuisse. Quemadmodum in
hac hora sunt infinita instantia, & in quo-
libet eorum separatim, ac disuncte, po-
test Deus creare unum Angelum, non au-
tem in quolibet coniuncte, nec in singulis,
& omnibus. Sed hoc responsum (vt dixi)
parum ualet ad euertendam nostram propo-
sitionem: multum enim interest inter instan-
tia huius horæ, & dies præteritos aeterni tē-
poris: illa enim sunt tantum impotentia; hi
autem fuerunt actu ab inuicem separati, &
distincti. Non igitur, uel ex parte Dei, uel
dierum qui sunt in tēpore aeterno, uel An-
gelorum, quicquam prohibet quolibet die
illius aeternitatis, creatum fuisse a Deo unum
Angelum. Hæc est igitur nostra sen-
tentiæ; exillimare nos utramque partem huius.

QVÆSTIONVM,

ET RERVM ILLVSTRIORVM,

Quæ in his quindecim libris
explicantur.

A

Abstractio.

N tota Metaphysica
contineatur uno ge-
nere abstractionis,
quod est a materia
& motu secundum re
& ratione. pag. 11.
col. 2. b. & 13. col. 1. d

- 2 An abstractio fm
rem & rationem, quæ uocatur per in-
differentiã, sit admittenda. 13. col. 1. d
- 3 An abstractio quantitatis Mathemati-
cæ, fiat tantum a materia sensibili,
an uerò ab omni-profus substantia.
373. col. 2. d
- 4 An diuersitas scieriarum petenda sit ex
diuersitate abstractionum a materia.
17. col. 2. d

Accidens.

- 1 An accidens producat substantiam, in
uirtute substantiæ. 306. col. 2. a
- 2 An accidens producat substantiam sua
ui, & potestate. 307. col. 2. c

Actio.

- 1 An ex una forma multæ ac differentes a-
ctiones proficisci queant. 149. col. 2. d
- 2 Quæ sint in qualibet actione conside-
randa. 150. col. 1. b
- 3 An omnis actio promanet ex forma, &
nulla ex materia. 250. col. 2. c
- 4 An actio sit subiectiue in agente. 452.
col. 1. a. & col. 2. c
- 5 An actio se differat a passione. ibidem
col. 1. a. & col. 2. a

Aeternitas & Aeternum.

- 1 De significatione harum uocum (Aeter-
nitas) & (Aeternum) 423. col. 2. a
- 2 An uisio beatifica Dei, quam habent
beati, mensuretur æternitate partici-
para. 424. col. 1. c
- 3 Quid sit æternitas. 425. col. 1. d
- 4 Quæ sit radix & fundamentum æterni-
tatis. 426. col. 1. b
- 5 An æternitas per se sit mensurabilis; &
an possit aliqua ei assignari mensura.
ibidem d
- 6 An æternitas repugnet creaturæ et crea-
tura est. 540. col. 2. d. & 543. col. 1. b
- 7 An æternitas propriè repugnet genera-
tioni rei ù corruptibilis. 541. col. 2. d
& 545. col. 2. c
- 8 An secundum doctrinam Sanctorum Pa-
trum potuerit aliqua creatura esse ab
æterno. 541. col. 1. d. & 545. col. 2. b

Aetnum.

- 1 An ænum sit mensura durationis haben-
tia prius & posterius, sine innotatio-
ne & paratione ulla, ut ait D. Bona-
uentura. 428. col. 1. d
- 2 An ænum sit mensura rei secundum esse
quidem immutabilis, secundò affe-
ctiones autem & operationes muta-
bilis, ut censet D. Tho. 430. col. 2. a
- 3 An ænum sit mensura cuiusuis rei quæ
habet esse permanens & totum simul,
ut Scot. opinatur. 431. col. 2. b
- 4 An sit unum aliquid ænum mensura
omnium æuiteriorum. 432. col. 1. c
- 5 An unumquodque æuiteriorum suum ha-
beat ænum, a quo intrinsece men-
Mm 3 sure.

Index Quaestionum.

- suretur. 433.col.2.c
6 An quodlibet superius æuiternum, sit mensura inferioris. ibid. b
7 An sit necessarium esse aliquam mensuram, quæ durationem æuiternam per se ac propriè metiatur. 434.col.1.d

Alchymia.

- 1 De vi & potestate Alchymia, & an eius artificio verum aurum possit effici. 317.col.1.d

Anaxagoras.

- 1 Quo tempore floruit. 133.col.1.d
2 Opinio eius de principijs rerum naturalium explicatur & refellitur. 149.col.1.c. & 174.col.1.b

Anima & Animal.

- 1 An anima sit natura qualis definitur ab Aristotele 2.lib.Physic. 175.col.1.c
2 An anima mundi secundum Platonem sit æterna; & an ex eius æternitate, mundi æternitas rectè concludatur. 510.col.2.d
3 An motus localis animalium sit eis naturalis, an uolentus. 276.col.2.b
4 An animalia genita ex putri materia, & quæ procreantur ex semine, possint esse eiusdem speciei. 311.c.1. & c.2.a

Anima rationalis.

- 1 An Anima rationalis sit natura qualis definitur ab Aristotele 1.lib.Physic. 277.col.1.a
2 An scientia animæ rationalis pertineat ad Physicū. 11.col.1.a. & 19.col.1.d
3 An anima rationalis sit immortalis secundum Platonem. 251.col.2.d
4 An secundum Aristotelem anima rationalis sit immortalis. 252.col.2.d
5 An immortalitas animæ rationalis possit naturaliter cognosci, & Philosophicis rationibus concludi. 254.c.1.a
6 An anima rationalis sit forma & pars essentialis hominis. 255.col.2.b
7 Disputatio contra figmentum Auerrois de assentia & unitate animæ ratio-

- nalis. 258.col.1.b
8 Disputatio contra Platonicos facientes certum numerum animarum ab initio mundi conditum, diuersis temporibus diuersa corpora humana ingredientium. 260.col.2.a

Aristoteles.

- 1 De tempore quo floruit Aristoteles & illustriores Peripatetici. 138.col.1.d
2 Laudatio & encomium Aristotelis ex iudicio & testimonio veterum. 178.col.1.d
3 An Aristoteli cognita & probata fuerit creatio, hoc est productio ex nihilo. 188.col.1.c
4 An Aristoteles sentiens Deum agere ex necessitate nature, tueri possit rerum contingentiam. 321.col.2.b
5 An Aristoteles faciens mundum æternum cogatur fateri esse actu infinitas animas rationales. 360.col.2.d. & 362.col.2.b
6 An Aristoteles putauerit æternitatem mundi necessarijs rationibus a se suis probatam. 493.col.2.d
Quid Aristoteles in primo textu primi libri Physicorum, per illa tria uocabula, principium, causa, & elementum, significare uoluerit. 70.col.2.b
Disputatio cū Aristotele de æternitate Mundi. 498.col.2.a

Artificiale.

- 1 An forma artificialis sit principium aliquis motus Physici. 265.col.1.d
2 An forma artificialis sit res quædam diuersa a subiecto in quo inhaeret. ibi.col.2.b

Astrologus.

- 1 An differat Astrologus a Physico. 50.col.2.c

Auerroes.

- 1 An secundū Auerroem ponenda sit forma corporeitatis materiae coæterna & inseparabilis. 204.col.1.a. 205.col.1.a
2 An secundum Auerroem colores medijs specie differant ab extremis. 461.col.

Index Quæstionum.

- col. 1. d. & 462. col. 2. d
- 3 An Auerroes faciens formas substantiales elementorum intendi & remitti, & actu manere in mixtis, possit defendere generationem elementorum & mixtorum non esse motum propriè dictum. 469. col. 1. b. & col. 2. c
 - 4 Disputatio cum Auerroè de æternitate mundi. 533. col. 2. d. & 535. col. 2. d

Augmentatio.

- 1 An Augmentatio sit motus propriè dictus. 471. col. 2. a

C

Calor.

- 1 An calor elementaris & cælestis specie differant. 322. col. 1. a

Causæ.

- 1 An ad perfectam cognitionem cuiusvis rei naturalis, necessaria sit omnium causarum eius rei, perfecta cognitio. 80. col. 1. a
- 2 An inter causam universalem & particularem sit necessaria cõnexio. 298. col. 2. c
- 3 An causalitas causæ universalis sit potior & maioris momenti, quam causæ particularis. 299. col. 2. c
- 4 An causa semper sit nobilior suo effectu. 304. col. 2. d. & deinceps.
- 5 An effectus debeat plus causæ uniuersali quam particulari. 304. col. 1. b
- 6 An causa exemplaris sit aliud genus causæ ab illis quatuor quas tradit Aristoteles. 291. col. 2. d
- 7 An posita causa semper effectus simul poni debeat. 506. col. 1. a. & 507. col. 2. a. & 508. col. 1. b
- 8 An semper causa efficiens tempore antecedit suum effectum. 501. col. 2. b
- 9 Quæ sit vis & causalitas cuiuslibet causæ. 293. col. 1. c
- 10 An causa particularis sit tantum agens instrumentale, an etiam sit agens primè tipale. 304. col. 1. d

Cælum.

- 1 An cælum sit nobilior homine. 56. c. 1. d

- 2 An definitio naturæ quæ traditur 2. libro Physic. conueniat cælo, & an motus eius sit naturalis. 269. col. 1. b
- 3 An necesse sit cælum moueri ab intelligentia. 271. col. 1. d
- 4 An cælum secundum Platonem sit compositum ex elementis. col. 1. c. & col. 2. b
- 5 An cælum & astra secundum Platonem sint Dij. 523. col. 2. a
- 6 An cæli sint unius speciei, uel differant specie. 273. col. 1. b. c
- 7 An uacatio motus, quam habebit cælum (secundum fidem nostrã) in fine Mundi, sit futura illi naturalis, aut violenta. 173. col. 2. b. & 269. col. 2. b
- 8 An definitio motus tradita 3. Physic. conueniat motui cæli, & principalius illi conueniat quam alijs motibus. 450. col. 1. a
- 9 An apud Platonem motus circularis cæli demonstrat ipsum cælum & esse corpus simplex & diuersum ab elementis, sicut putauit Aristoteles. 517. col. 2. c. & 518. col. 1. c
- 10 De loco primi cæli. 400. col. 1. b
- 11 An Cælum habeat materiam diuersam a materia rerum sublunarium. 193. col. 1. b
- 12 An quantitas cæli & rerum sublunarium sint eiusdem rationis. 197. col. 1. d
- 13 An cælum per se & quidditatiue consideretur a Physico. 44. col. 1. b. & col. 2. c

Color.

- 1 An colores medijs specie differant ab extremis. 461. col. 1. d
- 2 An colores medijs actu componentur ex coloribus extremis. ibi. 462. col. 2. d

Contingentia & contingens.

- 1 An Dei prouidentia tollat rerum contingentiam. 341. col. 1. b. 343. col. 2. b
- 2 An quia omne agens naturale agit ex necessitate naturæ, ideo nullum agens naturale sit contingens. 341. col. 1. c. & 344. col. 1. c. d
- 3 An esse in rebus contingentiam sit demonstrabile; & quibus argumentis probetur. 542. col. 1. a. & col. 2. a

Index Questionum.

- 4 An causa contingentiae rerum sit libertas Dei liberè creaturas producentis atque conseruantis, ut placet Scoto. 346.col.1.a
 - 5 An sit causa contingentiae efficacia diuinæ uoluntatis, ut sentit D.Tho. ibidem d
 - 6 An sit causa contingentiae ipsum non ens permixtum rebus, ut ait Alexander Aphrodisæus. ibi.col.2.d
 - 7 An sit perfectio & complementum uniuersi, ut alij putant. 347.col.1.d
 - 8 Quæ sint veræ ac propriæ causæ omnis contingentiae quæ in rebus naturalibus inest. ibid.col.2.a
- notescat. 82.col.1.b
- 3 De triplici uia & methodo inuestigandi definitionem. 99.col.1.c
 - 4 An facilius sit definire singulare quam uniuersale, ut ait Aristoteles 2. lib. Poster.tex.17.ibidem.& 100.col.1.b

Democritus.

- 1 De tempore quo floruit Democritus. 134.col.1.a
- 2 Opinio eius de principijs rerum natura list diligenter exponitur. 150.col.2.c & refellitur. 175.col.1.b

Continuum.

- 1 An continuum habeat in se infinitas partes. 361.col.2.d
- 2 An continuum componatur ex indiuisibilibus. 366.col.2.c
- 3 Cur continuum ex se sit diuisibile in infinitum, non autem augmentabile. 371.col.2.c.& 372.col.1.d
- 4 Quæ diuisio continui ipsum tandem absumat, quæ uero non absumat unquam. 371.col.2.d
- 5 Cur accretio continui dicatur fieri secundum formam, diuisio autem secundum materiam. 372.col.2.a

Creatio.

- 1 Quid sit creatio. 184.col.1.c
- 2 An vis creandi possit ullo modo creaturæ communicari. 187.col.1.c
- 3 An possibilem esse creationem, possit cognosci lumine naturali. 189.col.2.d
- 4 Quid Plato senserit de creatione. 189.col.2.a
- 5 An Aristoteles cognouerit creationem. 188.col.1.c

D

Definitio.

- 1 An perfectæ definitiones præsertim Physicæ complecti debeant omnia quatuor genera causarum. 80.col.2.b
- 2 Quæ sit perfecta definitio accidentis, & quomodo ex demonstratione in-

Deus.

- 1 An scientia Dei sit diuersa a scientia intelligentiarum. 16.col.2.a
- 2 An necesse sit Deum actu concurrere cum causis secundis ad quamlibet earum operationem. 300.col.1.b
- 3 An concursus Dei cum nostra uoluntate tollat eius libertatem. ibid.col.2.d. & 303.col.1.d
- 4 An infinitum actu possit fieri a Deo. 364.col.1.a.b
- 5 An Deus agat ex necessitate naturæ. 495.col.1.c
- 6 Quid senserint Peripatetici de necessitate uel libertate Dei in agendo. 497.col.2.c.& col.2.a
- 7 An Deus sit infinitæ uirtutis. 496.c.2.a
- 8 Contra insaniam eorum qui dixerunt Deum esse materiam primam. 200.col.2.b
- 9 An solus Deus sit uere ens, & reliquæ res, præsertim mortales, uere dici queant non entia potius quam entia. 166.col.2.c

Duratio.

- 1 An duratio habeat in se rationem aliquam quantitatis. 418.col.1.a
- 2 An duratio rei differat ab eius essentia. ibidem col.2.a.b
- 3 An duratio differat ab existentia, & quomodo differat. ibi.col.2.c. & 419.col.1.c
- 4 An ulla res creata habeat esse & durationem permanentem & totam simul.

Index Quaestionum.

- mil. 420.col.2.b
- 5 An Peripatetici admiserint durationem aliquam habentem initium & carentem fine. 422.col.2.a
 - 6 Vtrum attingat magis rationem propriam durationis vt est mensurabilis, permanentia uel successio eius, an quantitas & extensio. 422.col.2.c
 - 7 An maior & minor duratio arguat, maiorem & minorem rei perfectionem. 423.col.1.b

E

Effectus.

- 1 An effectus naturalis plus debeat causae particulari quam uniuersali. 304.col.1.b
- 2 An vnus numero effectus possit simul effici a pluribus una causis proximis, & eiusdem generis, atque perfectis. 310.col.1.b
- 3 An effectus qui productus est vno aliquo tempore, idem numero, alio quoque tempore, uel ab eisdem, uel ab alijs causis produci potuisset. 310.col.2.d

Elementum.

- 1 An elementa possint augeri (quantum in ipsis est) in infinitum. 383.col.1.b
- 2 An elementa ex se & intrinsece exigant definitam paruitatem quantitatis, quia minor repugnet naturae elementis. ibidem col.1.b
- 3 An elementum Terrae habeat pro loco suo naturali superficiem aquae, an centrum. 399.col.1.c. & 397.col.2.a
- 4 An locus, de quo agit Aristoteles in quarto libro Physicorum, non quibilibet rebus competat, sed per se tantum elementis, & propter haec alij. 391.col.2.b
- 5 An elementa moueantur secundum locum a seipsis, an ab alio. 281.col.1.a

Empedocles.

- 1 Quo tempore floruerit. 136.col.1.a
- 2 De opinione eius de principijs rerum naturalium disputatio. 171.col.2.b

Epicurus.

- 1 Quo tempore floruerit, & qualis Philosophus fuerit. 147.col.2.c

Existencia vel esse.

- 1 An omnis existencia sit a forma. 243.col.1.b
- 2 Quid sit existencia. 243.col.2.b
- 3 Quorum rerum sit existencia. 244.c.1.d
- 4 An in Intelligentijs secundum Aristotelem existencia re differat ab essentia. 246.col.1.d
- 5 An in vlla re creata, existencia differat ab essentia. 244.col.2.d. & 247.c.1.a
- 6 An rem esse suum esse & suam existentiam, nulli praeterquam Deo conueniat. 249.col.2.a
- 7 An esse rerum corruptibilium mensuretur tempore, an xuo. 414.col.1.d
- 8 An ulla res creata habeat esse permanentis & totum simul. 420.col.1.b

F

Finis.

- 1 An finis causset aliquid, & moueat ipsum agens, & an det aliquam bonitatem medij qua ordinantur ad finem. 294.col.1.c. & col.2.b. & 295.col.1.a
- 2 Quomodo agens naturale dicatur agere propter finem quem non cognoscit, & an ideo dicatur agere propter finem, quoniam, ut dici solet, dirigitur ad eum ab intelligentia non errante. 294.col.2.c. & 295.col.1.c.d
- 3 An finis causset secundum esse intentionale & intelligibile, quod habet in anima agentis, an secundum esse reale, quod habiturum est in rebus. 296.col.2.a
- 4 An quicquid habet finem, etiam necessario habere debeat causam efficientem, & contra. 297.col.2.b
- 5 De uarietate agentium naturalium propter finem. 54.col.2.b

Forma.

- 1 De praesentia formae substantialis. 224.col.1.a
- 2 De uarijs nominibus & generibus formarum. 225.col.1.a

Index Quæstionum

- 3 An necesse sit esse in rebus formam aliquam substantialem. 225.col.2.d
- 4 An omnis forma Physica sit generabilis & corruptibilis, & a materia inseparabilis. 226.col.2.d.&227.col.1.c
- 5 An omnis forma materialis sit extensa & divisibilis. 227.col.2.a
- 6 Quo sit communicabilis. 228.col.1.a
- 7 An forma sit prior & nobilior materia. 228.col.2.d.&229.col.2.c
- 8 An una numero forma possit esse in multis materijs. 229.col.2.d
- 9 An forma sit principium individuationis. 242.col.1.a
- 10 An omnis existentia sit a forma. 243.col.1.b.&203.col.1.a
- 11 An omnis forma substantialis immediate uniat materię primę. 231.col.1.a
- 12 An forma sit prior & nobilior composito. 232.col.1.a
- 13 An forma sit tota quidditas rei naturalis. 233.col.1.d
- 14 An forma corporeitatis ponenda sit secundum doctrinam Arist. 206.col.2.a
- 15 An sit ulla necessitas vllusue usus eius formę corporeitatis quam nonnulli introducunt. 207.col.2.a
- 16 An forma substantialis sit principium efficiens alicuius operationis & motus Physici. 309.col.2.a.b
309.col.1.c.&col.2.b.c
- 17 Quo incipiat esse, & desinat esse forma substantialis. 490.col.2.a.&seqq.
- 18 An forma sit magis natura quam materia. 284.col.2.b
- 19 Cur potius dicatur forma educi ex materia q̄ induci in materia. 391.col.2.d
- 20 Quid sit formam educi ex potentia materiae. 220.col.2.a

Fortuna & fortuitum.

- 1 An sit in rebus aliquid fortuitum. 324.col.2.d
- 2 An fortuna repugnet diuinę providentię. 325.col.1.c.&326.col.2.c
- 3 An in rebus sublunarijs aliquid casu & fortuito eueniat respectu cęli. 327.col.1.d
- 4 An fortuna sit diuinum aliquod nomen, a quo res humanę dispensentur & administrantur. 330.col.1.c
- 5 Quę sit definitio fortunę, & an ea sit

- bona. 331.col.2.a
- 6 An in ijs quę sunt ad utrumlibet, fortuna uerictur. 333.col.2.a
- 7 Ad quas scientias pertineat consideratio fortunę. 324.col.1.b

G

Generatio.

- 1 An generatio sit motus proprie dictus, & an instanti fiat vel successiue. 468.col.1.d
- 2 Quomodo fiat generatio rerũ: & quę concurrant ad efficiendam generationem. 184.col.2.b.&185.col.1.b

Grauia & leuia.

- 1 An grauia & leuia moueantur naturaliter secundum locum a Generante. 281.col.1.a
- 2 An moueantur a seipsis. 282.col.3.b

H

Heraclitus.

- 1 Qualis & quo tēpore fuerit. 133.col.1.a

Homo.

- 1 An homo sit nobilior cęlo. 56.col.2.a
- 2 An generatio hominis fiat naturaliter, an libere. 313.col.1.b
- 3 An homo naturaliter absque semine procreari queat. 311.col.2.a
- 4 An generatio hominũ potuerit esse ab æterno. 547.col.1.a

I

Idea.

- 1 An Idea sit quintum quoddam genus causę a reliquis quatuor diuersum. 291.col.2.d
- 2 An quia Idea mundi est æterna, ex eo concludi possit, Mundũ quoque, qui est eius imago, æternum esse oportere. 505.col.1.a.b.c

Individuum.

- 1 An principium individuationis sit quantitas. 237.col.2.c

An

Index Questionum.

- 2 An sit Hæcceitas Scoti 239.col.1.b
 3 An sit materia signata D. Thom. 340.col.2.b
 4 An sit tā materia quā forma, sed principalis forma. 242.col.1.a

Infinitum.

- 1 An sit actu aliqua infinita multitudo. 358.col.2.c
 2 An sit actu infinita magnitudo. ibid.
 3 An infinita uirtus ad agendū sit in Deo. 496.col.2.a
 4 An infinitum possit efficiā Deo. 364.col.2.a
 5 An secundū Aristotelem intelligentiæ actu cognoscant infinita. 361.col.1.b. & 363.col.1.d
 6 An possit numerus augeri in infinitum. 373.col.1.b. & 360.col.2.b

Intellectus & intelligere.

- 1 An intellectus & intelligere sint res Physicæ. 21.col.1.a
 2 An repugnet intellectui humano proprio ac directè cognoscere singularia. 112.col.1.a. & 116.col.1.b. & 118.col.2.d
 3 An sit necessarius Intellectus agēs. 116.col.2.b. & 119.col.2.c
 4 An Vniuersale sit proprium obiectum intellectus nostri. 116.col.1.b. & 117.col.1.c.d
 5 An primo notum intellectui nostro sit species ultima. 101.col.2.c
 6 An sit ens. 105.col.1.b
 7 An sit singulare. 109.c.1.b. & 115.c.1.b
 8 An singulare distinctè cognoscatur a nostro intellectu. 112.col.1.a
 9 An discursus intellectus nostri sit motus, cui conueniat definitio motus. 449.col.1.c

Intelligentia.

- 1 An scientia de Intelligentijs separari debeat a scientia quæ est de transcendētibz, ita ut non possint esse partes unius scientiæ. 15.col.1.a. & b
 2 An intelligentia uerè sit forma & natura cæli. 271.col.2.c
 3 Cur necesse sit cælum moueri ab intelligentijs. 271.col.1.d
 4 An secundū Aristot. necesse sit intelligentiæ actu cognoscere infinita. 361.

- col.1.b. & 363.col.1.d
 5 An sublati Intelligentijs tolleretur omnino Metaphysica, & tunc Physica esset prima Philosophia. 36.col.2.b
 6 An Intelligentiæ sint Physicæ mobiles secundum locum. 43.col.1.a

L

Liber.

- 1 Quæ sit materia vel subiectū librorum de Generatione & corruptione. 59.col.2.d
 2 An liber qui inscribitur quartus Meteororū, sit Meteorologicus, & post tres lib. Meteororum an post lib. de Generatione & corruptione collocari debeat. 60.col.2.a
 3 An libri de partibus animalium, ordine doctrinæ præcedant lib. de anim. 62.col.2.c
 4 An libri de animalibus præcedāt libros de plantis. 63.col.2.a
 5 De ordine librorū Aristot. qui continent doctrinam animalium. 62.col.1.a
 6 Cur octo lib. Physicorum inscribantur de Physico auditu. 65.col.1.a
 7 Disputatio de lib. Aristotelis Acroamticis & exotericis. 65.col.2.d
 8 Contra eos qui octo lib. Physic. remouēt a doctrina Physicæ. 59.col.1.a
 9 Quæ calamitas lib. Aristot. post eius mortem acciderit; ex quo factum est ut illi multifariam uitiati & corrupti sint. 139.col.2.b
 10 Quomodo Arist. appellare soleat octo libros Physicorum, alijs in locis eos citans. 68.col.2.b
 11 An Titulus ille præfixus octo lib. Physicorum (de Physico auditu) sit Aristotelis. 68.col.1.c
 12 Qui fuerint lib. Aristot. de Philosophia, qui ab antiquis citantur. 68.col.1.a

Locus.

- 1 An locus contineat locatū. 383.col.2.b
 2 An habeat uim conseruandi locatum. 387.col.1.b
 3 An trahat ad se locatum. 386.col.2.a
 4 An debeat locus esse immobilis. 388.col.2.a.b
 5 An sit immobilis per æquiualentiam, ut placet Scoticis. 389.col.2.c

Index Quæstionum

- 6 An sit immobilis propter distantiam a celo & a centro, ut censent Thomistæ. 390.col.1.b
- 7 An Arist.in 4.lib.Phys. agat de omni loco qui cuilibet corpori cõueniat, hoc est, cælis, plantis, & animalibus. 391.col.2.b
- 8 An tantũ agat de loco qui per se ac primo conuenit Elementis. 393.col.1.b
- 9 Quomodo uerum sit locũ esse immobilem secundũ Aristotelem. ibidem d
- 10 Disputatio cum ijs qui dixerunt locum esse interuallum. 394.col.1.d
- 11 An locus sit superficies. 397.col.1.d
- 12 An locus per se sit in Categoria Quantitatis. 398.col.2.c
- 13 An motus localis per se fiat ad locum, an ad ubi. 398.col.2.d
- 14 An locus terræ sit centrum, an superficies aquæ & aeris. 399.col.1.c

De loco primi celi.

- 1 An nullum habeat locum, ut dixit Alexander. 400.col.1.a.b
- 2 An sit superficies conuexa Saturni, ut Themistio placet. ibid.col.1.b
- 3 An sit in loco propter partes eius, quarum una cõtinet aliam, ut opinantur Thomistæ. 401.col.1.d
- 4 An locus eius sit centrus, ut quidã Philosophi Arabes senserunt. 402.col.2.a

Logica.

- 1 An Logica sit pars Philosophiæ. 38.c.2.a
- 2 An sit minus Logicæ potere discernere inter scientias. 32.col.2.c

M

Mathematica doctrina.

- 1 An proprie loquẽdo sit sciẽtia. 26.c.1.a
- 2 An sit prior quam Physica tam ordine doctrinæ quam naturæ. 35.col.2.c
- 3 An sit certior quam Physica. 34.col.2.b
- 4 An tractet yllũ genus causæ. 75.col.1.a
- 5 An contineat demonstrationes potissimas. 77.col.2.c
- 6 An eius demonstrationes procedant ex ijs quæ sunt notiora nobis & secundum naturam. 89.col.2.a

Materia.

- 1 De uarijs nominibus & diuisionibus ma-

- teriz primæ. 182.col.1.d
- 2 An materia sit necessaria. 183.col.1.c
- 3 An materia celi & rerum sublunarium sint eiusdem rationis. 193.col.1.b
- 4 An sit diuersæ rationis. 196.col.2.b
- 5 Quid sit materia prima. 198.col.1.b
- 6 Contra insaniam eorũ qui dixerunt materiam primã esse Desi. 200.col.2.b
- 7 An materia per se existat, an omnem suam existentiam accipiat a forma. 201.col.2.d
- 8 An materia habeat formam corporicitatis sibi coæquam & inseparabilẽ. 204.col.1.a
- 9 An materia sit genus vel ei similis. 208.col.2.b.c.d
- 10 Disputatio de Dimensionibus interminatis, nimirum an Quantitas immediate sit in materia ei coæqua, & inseparabilis. 209.col.2.c
- 11 De uarijs relationibus materiæ. 216.col.2.a
- 12 De duplici potentia materiæ. ibid.
- 13 An potentia sit de essentia materiæ. 218.col.2.b.& 119.col.1.d
- 14 Quid sit formam educi de potentia materiæ. 220.col.2.a
- 15 An materia sit in potentia ad formas artificiales. 264.col.2.d
- 16 An materia sit natura. 284.col.1.a
- 17 An materia prima per se sit unũ & distincta. 208.col.2.c.& 209.col.2.b
- 18 An materia prædicetur de alijs. ibid.
- 19 Quid Aristoteles narijs in locis de materia prima scriptum reliquerit. 181.col.1.a

Medicina.

- 1 An Medicina subalternetur Physicæ. 51.col.2.b

Melissus.

- 1 Disputatio cũ Melisso de principijs rerũ naturalium. 144.c.1.d.& 163.c.1.a

Metaphysica.

- 1 An Metaphysica per se consideret decẽ categorias, & substantiam corruptibilem. 173.col.1.d.& col.2.d
- 2 An sit una Metaphysica an tres. 14.col.2.a.& 15.col.1.a
- 3 An Metaphysica tractet subiecta scientiarum particularium. 18.col.2.c

Index Quæstionum.

- 4 An Metaphysica consideret quidditates rerum in particulari. 47.col.2.c.& 49.col.2.b
- 5 De præstantia & potestate Metaphysicæ supra alias scientias. 27.col.2.b. 28.col.1.a. 29.col.2.a
- 6 An Metaphysica subalternet sibi alias omnes scientias. 28.col.2.a
- 7 An Metaphysica sit certissima & prima omnium scientiarum. 33.col.2.a. 35.col.2.a
- 8 An Metaphysicæ proprium sit ponere discrimen inter scientias particulares. 52.col.2.c. 53.col.1.c
- 9 An Metaphysicæ sit si negentur principia siue sua siue scientiarum particularium, ea probare. 159.col.1.b.& 160.col.1.a
- 10 An præter corpus Physicum, Mathematicum, & artificiale, necessario ponendum sit aliud quantum corpus, nimirum Metaphysicum. 46.col.1.c

Mixtum.

- 1 An mixta sint partes uniuersi. 518.col.1.a.& 519.col.2.a
- 2 An mixta inanimata habeat in se intrinsicum principium corruptiuum sui. 279.col.1.a.b.c
- 3 An mixta inanimata habeant gradum aliquem naturæ diuersum ab elementis. 280.col.2.b

Monstrum.

- 1 Quid sit monstrum, quæ genera & causæ monstrorum. 338.col.1.b.d
- 2 Quibus in rebus eueniant monstra, & utrum crebrius in animalibus quàm in plantis. 338.col.2.d.& 339.col.1.c
- 3 An monstra casu eueniant. 339.col.2.d

Motus.

- 1 Quàm sit necessaria cognitio motus. 439.col.1.b
- 2 An motus sit in aliqua certa categoria. 440.col.2.d
- 3 An motus sit actus, & qualis actus, & an possit appellari Enelechia. 442.col.2.c.d
- 4 Cur motus dicatur potius actus, quam

- potentia. 449.col.2.d
- 5 An quod mouetur dici queat esse in potentia ad motum. *ibid.* col.2.a.& 444.col.1.c
- 6 An idem possit simul esse actus & potentia: & an omne mouens motu Physico simul etiã moueatur. 445.co.2.a.b
- 7 An definitio motus sit uniuoca. 446.col.2.c
- 8 An motus dicatur principalius de motu cæli, quam de alijs motibus. 457.col.1.a
- 9 An potentia sit magis de essentia Motus quàm Actus. 446.col.1.c
- 10 An definitio motus conueniat tam motu quàm mobili. 447.col.2.a
- 11 De differentia quæ est inter tres definitiones motus, traditas ab Aristotele 3: Physic. 448.col.1.a
- 12 An motor sit de essentia motus. 448.col.2.a
- 13 An definitio motus conueniat tertix operationi intellectus nostri, quæ uocatur discursus. 449.col.1.c
- 14 An definitio motus conueniat motui cæli. 450.col.1.a
- 15 An definitio motus conueniat motui uiolento & artificiali. *ibid.* col.1.d
- 16 An definitio motus conueniat generationi & corruptioni. *ibid.* col.2.b
- 17 Quæ sint proprietates motus, quæ ex eius definitione colliguntur. 451.c.1.a

De terminis Motus.

- 1 An omnis motus necessario fieri debeat inter aliquos terminos. 455.col.1.c
- 2 An omnis motus requirat duos terminos. *ibidem* col.2.d
- 3 An in uno motu possint esse plures duobus terminis. 456.col.2.a
- 4 An necesse sit terminos motus esse diuisibiles & partibiliter parabiles. 457.col.1.d
- 5 An termini motus debeant esse oppositi inter se. 458.col.1.b
- 6 An necesse sit terminum a quo, specie distinguatur a termino ad quem. 459.co.1.b
- 7 An expulso termino a quo, & inducto termino ad quem, sint unus vel duo motus. *ibid.* col.2.a
- 8 Ab utro termino sumenda sit unitas. 460.col.1.d

Index Quaestionum.

- 9 An motus ex nigro in album, & motus ex nigro in uiride vel alium quemlibet colore medium differant specie: & hic disputatur an mediæ qualitates specie differant ab extremis. 461.col.1.d
- 10 Quæ requirantur ad unitatem numeralem motus. 463.col.1.d
- 11 An unitas numeralis motoris requiratur ad unitatem numeralem motus. 463.col.1.d.& col.2.d
- 12 An si v.g. canis ex turri cadens, in medio casu moriatur, motus eius tam uiuquam mortui, a turri usque ad terram, sit unus numero, atque continuus. 464.col.2.c
- 13 Vnde petenda sit ectrarietas motuum. 464.col.2.b
- 14 An motus sit res diuersa a termino ad quem, seu a forma quæ per motum acquiritur. 466.col.1.b

De varijs speciebus & diuisionibus Motus.

- 1 An generatio fit motus proprie dictus. 468.col.1.d
- 2 An alteratio fit motus proprie dictus. 473.col.2.c
- 3 An augmentatio fit motus proprie sumptus. 472.col.2.c
- 4 An motus localis fit motus proprie sumptus. 472.col.2.c
- 5 Inter species motus proprie dicti, quæ nã teneat primum loci. 447.col.1.b
- 6 An uerum sit, motum naturalem quocumque est propior fini, eo celeritorem euadere. 474.col.2.d.& 475.col.1.c
- 7 Cur motus naturalis propè finem euadat uelocior. 474.col.2.c.& 475.col.1.c
- 8 An crescente celeritate motus naturalis, necesse sit pariter etiam crescere qualitatem motiuam ipsius mobilis. 478.col.2.a.& ibidem d
- 9 An motus projectorum fiat a uirtute ipsius impressa a projiciente. 479.col.2.b.& 480.col.2.c
- 10 An motus projectorum fiat ab aere. 480.col.2.c.& 484.col.1.a
- 11 An motus, sit ens successiuum & continuum. 484.col.2.c
- 12 Quæ sit causa continuationis motus. 485.col.2.a
- 13 Quæ differentia sint inter partes motus secundum extensionem, & partes eius secundum successionem, vel durationem. 486.col.2.b
- 14 An continuatio sit de essentia motus, vel sit accidens eius. 487.col.2.b
- 15 Quanam re motus essentialiter distinguatur a mutatione. ibidem
- 16 Quomodo incipiat & desinat esse motus, & quæcunque per motum generantur & corrumpuntur. 489.col.1.d.& col.2.c
- 17 Vnde proueniat successio & mora quæ est in motu. 406.col.1.c & col.2.b

Mundus.

- 1 An mundus sit ita perfectus, ut uerè appellari possit uniuersum. 345.col.1.c
- 2 Cur Deus nõ ante fecerit mundi quam ponitur ab eo esse factus. 501.col.2.c
- 3 An ex eo, quia umbra corpori, & lumen soli, dicuntur esse coæua, rectè concludatur, mundum etiam Deo coeternum esse posse. 503.col.2.b.c
- 4 An quia Idea mundi est aeterna, necesse sit quoque mundum æternum esse. 505.col.1.a.b.c
- 5 An mundi anima sit aeterna secundum Plat. & an ex eius æternitate demonstretur mundi æternitas. 510.c.2.c.d
- 6 An mundus possit interire, & an ex eo quia non potest interire, hęc colligatur, eum nunquam cœpisse. 511.col.2.c.& 512.b
- 7 An citra æternitatem assignari possit aliquod instans in quo primum mundus effici potuerit. 537.col.1.b.& 539.col.1.b
- 8 An mundo repugnet Aeternitas. 540.col.2.d
- 9 An repugnet ei ratione rerum corruptibilium. 541.col.2.d
- 10 An specialiter repugnet ei ratione hominis. 544.col.2.d

N

Natura & Naturale.

- 1 An in rebus naturalibus reperiantur nulla, quæ sint nota nobis pariter atque secundum naturam. 87.col.2.a
- 2 De differentia quæ est inter res naturales, & artificiales. 264.col.1.b

Index Quæstionum.

- 3 An definitio Naturæ tradita 2.lib. Phy sic. sit bona. 266.col.2.c
- 4 An definitio Naturæ conueniat celo. 269.col.1.b
- 5 An Intelligentia sit natura cæli. 271.col.2.d
- 6 An definitio Naturæ cõueniat Animæ. 275.col.1.c
- 7 An conueniat animæ rōnali. 277.col.2.a
- 8 An Natura sit in aliquo principium actuum eius generationis. 278.col.2.a
- 9 An sit in aliquo principium actuum corruptionis eius. 278.col.2.d
- 10 In quibus rebus Natura sit principium alterationis. 279.col.2.c
- 11 An in mixtis sit alia ratio & gradus naturæ quàm in Elementis. 280.col.2.b
- 12 An Natura quæ est in Elementis, sit principium actuum motus eorum localis. 281.col.1.a
- 13 An in toto composito præter materiam & formam sit tertia quædam Natura ab illis re diuersa; vel vt in scholis dici solet: An totum distingatur realiter a suis partibus simul sumptis. 285.col.1.c

Numerus.

- 1 De admirandis proprietatibus & mysticis uirtutibus numerorum secundum Pythagoros. 147.col.2.b
- 2 An numeri, ut placuit Pythagoræ, sint principia rerum naturalium. ibidem. & 172.col.2.d
- 3 De accretione numerorum in infinitum. 373.col.1.b.c.d

O

Olympiades & ludus Olympicus.

- 1 De ludis Olympicis. 126.col.1.c
- 2 Quot annis post excidium Troiæ ceperint Olympiades. 127.col.2.d
- 3 Initium Olympiadum quot annis præcesserit exordia Urbis Romæ. 128.col.2.b
- 4 Quis regnabat apud Hebræos cum ceperunt Olympiades. 129.col.1.a
- 5 Quis fuerit auctor ludorum Olympicorum & ipsarum Olympiadum. 126.col.2.a

Parmenidis.

- 1 An opinio eius, quæ omnia sint vnus ens immobile, possit defendi. 167.col.2.d
- 2 Quo tpe floruit Parmenides. 135.col.1.c

Philosophia, & Philosophus.

- 1 De diuisione Philosophiæ in practicam & speculatiuam. 3.col.1.d & 5.col.1.a
- 2 Quales sint differentie Philosophiæ, practicæ & Speculatiuæ. 5.col.2.d
- 3 An vniuersa Philosophia sit vna tantum scientia. 17.col.1.b
- 4 An Philosophia prius flourerit apud Barbaros quàm apud Græcos. 125.col.1.a
- 5 De varijs sectis Philosophorum. 122.col.2.b
- 6 Quam utile sit varias Philosophorum opiniones discutere ac diiudicare. 121.col.2.b
- 7 An omnes veterum Philosophorum sententiæ possint ad verum sensum, vt placet Simplicio, reuocari. 155.col.1.d
- 8 Contra Philosophos qui ponunt unum principium rerum naturalium. 170.col.1.b

Physica & Physicus.

- 1 An Physica subalternetur Metaphysicæ. 28.col.2.a
- 2 An sit prior Doctrinis Mathematicis. 35.col.2.c
- 3 Quod sit subiectum Physicæ, an ens mobile. 39.col.1.c
- 4 An sit substantia naturalis. 42.col.2.c
- 5 An sit res sensibilis. 43.col.2.c
- 6 An sint res generabiles & corruptibiles. 44.col.1.b
- 7 An sit corpus mobile uel naturale. 46.col.1.a
- 8 An Physicus consideret omnia quatuor genera causarum, & primas eiusque generis causas. 71.col.2.d. 73.col.1.d
- 9 Cur uia, seu ordo procedendi in Physica ab ijs quæ sunt notiora nobis, ad ea quæ sunt quidæ secundum naturam notiora, sed nobis ignotiora, dicatur nobis innatus uel naturalis. 85.col.1.d
- 10 An Physica Arist. sit scientia. 49.col.1.d

Plato

Index Quæstionum.

Plato & Platonici.

- 1 Quid senserit Plato de Creatione. 189. col. 2. a
- 2 Quo tempore floruerit Plato, & illustriores Platonici. 137. col. 1. a
- 3 De non ente Platonis. 165. col. 2. a
- 4 Quid senserit Plato de immortalitate animæ. 251. col. 2. c
- 5 An natura sit tantum instrumentale agens, ut uolunt Platonici, an etiam principale, ut placet Peripateticis. 304. col. 1. d
- 6 An Plato putauerit cælum esse compositum ex Elementis. 419. col. 2. d & 528. col. 1. d
- 7 An existimauerit mūdum sempiternum esse, an potius ab aliquo principio factum. 527. col. 1. a
- 8 An in omnibus Platonem sequi oporteat. 513. col. 1. d
- 9 Quid sit illud quod ante mūdi effectiōnem Plato dixit uago & inordinato motu iactatum esse. 521. col. 2. a. & d
- 10 An Plato senserit mundum esse incorruptibilem. 523. col. 2. & 524. col. 1. b
- 11 An crediderit cæli & astra esse Deos. 525. col. 2. a. b
- 12 An secundum Platonem, ex æternitate animæ mundi liceat concludere æternitatem mundi. 510. col. 2. d. & 511. col. 1. a
- 13 Quid Plato senserit de Doctrinis Mathematicis. 26. col. 1. c
- 14 Quid de præstantia & potestate Metaphysicæ supra alias disciplinas. 27. col. 2. b
- 15 An res corruptibiles possint uerius dici non entia quàm entia, ut senserit Plato. 165. col. 2. d. & 166. col. 1. c

Priuationo.

- 1 Disputatio de Priuatione, quæ est uinum de tribus principijs rerum naturalium. 221. col. 1. a

Pythagoras.

- 1 Disceptatio de tempore quo uixit Pythagoras. 131. col. 2. a
- 2 Opinio eius de numeris diligenter expeditur. 147. col. 2. b. & 172. col. 2. d

Q

Quantitas.

- 1 An quantitas re distinguatur a substantia. 349. col. 2. c
- 2 An puncta lineæ & superficies sint res extra animam. 353. col. 1. d
- 3 An sint entia, ut uocant, posita. 354. col. 1. d
- 4 An inter se realiter distinguantur. 355. col. 2. a
- 5 Quomodo pñctum habeat positionem in continuo. 354. col. 2. d
- 6 An quantitas Mathematicè considerata, sit ratione tantum abstracta a substantia sensibili, an etiam ab omni substantia. 373. col. 2. d
- 7 Disputatio de Quadratura Circuli an sit possibilis. 376. col. 1. c
- 8 De maximo & minimo. 380. col. 2. b
- 9 An omnium rerum naturalium sint præfiniti fixique magnitudinis termini, tam secundum excessum quàm secundum paruitatem. 381. col. 2. d
- 10 De quantitate interminata an sit cogua materia, ei immediatè inherens, per se ingenerabilis & incorruptibilis, & præcedens omnes formas substantiales. 209. col. 2. c
- 11 An quantitas cæli & rerum sublunarium sint eiusdem speciei. 197. col. 1. d
- 12 An quantitas sit principium Individuationis. 237. col. 2. c
- 13 Quantitas intensiōnis & remissionis quæ est in qualitate, ad quam rationem quantitatis reduci debeat. 428. col. 2. c

Quidditas.

- 1 An quidditates rerū in particulari, considerentur a Metaphysico. 49. col. 2. b
 - 2 An quidditates rerū habeant causam efficiētē, & an sint æternæ. 249. col. 2. a
 - 3 An materia si pars quidditatis, uel potius forma sit tota quidditas rei. 233. col. 1. d
 - 4 An perfecta cognitio quidditatis rerum naturalium requirat cognitionem aliarum causarum, quàm materiæ & formæ. 59. col. 1. b
- Scientia.

Index Quæſtionum.

S

Scientiæ.

- 1 An ſit bona diuiſio Scientiæ in Practicam & Speculatiuam, & an nomen Scientiæ uniuocè de illis dicatur. 5. col. 1.a. & 7. col. 2.a
- 2 An ſit bona diuiſio ſcientiæ ſpeculatiuæ in Phyſicam, Metaphyſicam, & diſciplinas Mathematicas. 10. col. 1.c
- 3 Qualis ſit hæc diuiſio ſcientiæ ſpeculatiuæ. 11. col. 2.a
- 4 An ſcientia ſpeculatiua dicatur uniuoce de his tribus. 24. col. 2.a
- 5 An cognitio tranſcendentium & Intelligentiarum pertineat ad unam ſcientiam. 14. col. 2.d
- 6 An poſſit defendi eſſe quinque ſcientias ſpeculatiuas. 16. col. 2.a
- 7 An ſit una ſcientia omnium rerum, ut quidam opinantur. 17. col. 1.b
- 8 An rerum corruptibilium poſſit eſſe ſcientia. 48. col. 2.b
- 9 Cuius ſit tradere diſtinctionem ſcientiarum. 52. col. 2.c
- 10 An ſcientia noſtra ſit remiſcentia, ut exiſtimauit Plato. 86. col. 1.d

T

Tempus.

- 1 An tempus ſit eſs reale. 410. col. 2.b
- 2 An re differat a motu. 411. col. 1.d
- 3 An tempus ſit numerus motus actiue an paſſiue. 412. col. 2.b
- 4 An in definitione temporis addendum ſit ipſum eſſe numerum motus & quietis. 413. col. 2.c
- 5 An eſſe rerum corruptibilium menſuretur tempore. 414. col. 1.d
- 6 An eſſe ac ratio temporis pendeat ex operatione animi noſtri. ibidem. col. 2.c
- 7 An tempus ſit ſubiectiue tantum in motu cæli, an uero etiam in omni motu. 415. col. 2.b

- 8 An ſit unum tempus apud omnes gentes, an uero multa tempora. 416. col. 1.b
- 9 An ſit unum, & idem nunc in toto tempore. 417. col. 1.b
- 10 An motus localis Angeli menſuretur tempore aliquo continuo, quod ſit diuerſum ab eo tempore quo menſurantur res naturales. 436. col. 1.b
- 11 An pro menſura operationum immortalium & naturalium Angeli, ſit ponendum tempus diſcretum, quod quidam Theologi inducunt. ibid.

Thales Mileſius.

- 1 De tempore quo uixit, pulchra diſceptatio. 130. col. 1.b
- 2 Opinio eius de principio rerum naturalium. 144. col. 2.c

V

Uniuersale.

- 1 An magis uniuersalia ſint notiora nobis quam minus uniuersalia. 95. col. 2.c
- 2 An uniuersalia ſint tam ſecundum nos quam ſecundum naturam, notiora. 87. col. 2.d
- 3 An difficilius ſit definire uniuersale quàm ſingulare, ut ait Ariſtoteles, 99. col. 2.c & 100. col. 1.a
- 4 An uniuersale ſit notius ſecundum rationem, quàm ſingulare. 117. col. 1.d

Vacuum.

- 1 An ſi eſſet vacuum, poſſet in eo fieri motus localis, & an fieret in tempore. 404. col. 1.b
- 2 Cur non poſſit eſſe vacuum. 407. col. 1.a
- 3 An qui mundum cenſent de nouo fuiſſe creatum, concedere cogantur, aliquando fuiſſe vacuum. 532. col. 2.d & 535. col. 1.a

F I N I S.

Na

INDEX RERVM.

A

Abstractio.

DE abstractione Meta-
physicæ, an Meta-
physicus tantum con-
sideret ea quæ re &
rõne abstracta sunt
a materia & motu.
pag. 11. col. 2. b

- De abstractione Phy-
sicæ, an Physicus tantum consideret ea,
quæ a materia, re, & ratione sunt insepa-
rabilia. 12. col. 1. a. & 24. col. 1. b
- Triplex abstractio a materia. 10. col. 2. b
- Abstractio quantitatis a substantia, duplex;
alia Metaphysica, alia Mathematica. 12.
col. 2. d
- Abstractio Metaphysica secundum rem a
materia, quæ uocatur per indifferentiam,
resellitur. 13. col. 1. c
- Diuersitas abstractionum, non facit diuer-
sitate scientiarum. 17. col. 2. b
- Geometria, & Arithmetica, vno & eodem
abstractionis genere, continentur. 17.
col. 2. d
- An sit facilius abstractio generis, quam spe-
ciei ultimæ. 101. col. 2. d. & 104. col. 1. a
- An posterius possit abstrahi a priori. 374.
col. 1. d. & col. 2. b
- Opinio & argumenta dicentium, quantita-
tem Mathematicam nõ esse abstractam
ab omni substantia, sed tantum a sensi-
bili. 373. col. 2. d
- Probatur multis argumentis, quantitatem
Mathematicam, esse abstractam ab om-
ni substantia. 175. col. 1. b

Accidens.

- Quod nullum accidens possit producere
substantiam, probatur a Scoto, Duran-
do, & Ochan. 305. col. 2. a
- Exponitur opinio Thomistarum, quod ac-
cidens in uirtute substantiæ, possit pro-

- ducere substantiam. 306. col. 2. a
- Probatur accidens non agere in uirtute sub-
stantiæ. 306. col. 2. c
- Demonstratur, accidens sua ui producere
substantiam. 307. col. 2. c
- Declaratur, quemadmodum accidens, qua-
tuor modis dici queat agere in uirtute
substantiæ. 309. col. 2. a

Actio.

- Quid inter actionem & effectiõnem inter-
sit. 4. col. 1. b
- Quæ actiones imperio nostræ uoluntatis
subijciantur. ibidem d
- In omni actione, quatuor esse diligenter
consideranda. 250. col. 1. b
- Vnde proueniat multitudo & uarietas ac-
tionum eiusdem agentis. 249. col. 2. d
- Omni actionem esse a forma, nullam an-
tem a materia. 250. col. 1. c
- An actio subiectiue sit in agente. 451. col.
2. d. & 452. col. 2. a
- An actio re differat a passione. ibid.

Aeternitas & æternum.

- Varie significationes huius uocis (Æter-
num) 423. col. 2. a
- An uisio Dei beatifica, quam habent San-
cti in cælo, mensuretur æternitate par-
ticipata. 424. col. 1. c
- Explicatur, quid sit æternitas, & quæ sit
ratio, & radix æternitatis. 425. col. 1. d
& 426. col. 1. b. c
- An æternitas per se sit mensurabilis. ibid.
col. 2. c
- Quæ ratio mensuræ, accommodari possit
æternitati. 427. col. 2. a
- An Aristoteles demonstratiue probauerit
æternitatem motus. 428. col. 2. a
- Argumenta eorum, qui censent æternita-
tem repugnare simpliciter omni creatu-
ræ, ut est creatura. 540. col. 2. a. b
- Solutiones illorum argumentorum. 545.
col. 2. b

Index Rerum.

- Fortis argumentatio, qua probatur æternitatem, simpliciter non repugnare creaturæ. 543.col.2.a
- Argumenta eorum, qui putant æternitatem præcipue repugnare rebus corruptibilibus. 541.col.2.d
- Solutiones illorum. 546.col.2.c
- An si creatura esset æterna, possit in ea distingui . productio eius a conseruatione. 544.col.2.d
- In æternis, quid significet nomen Creationis, vel productionis. 544.col.2.b & 545.col.2.b
- An generatio quidem aliorum animalium, potuerit esse ab æterno, non autem hominum. 547.col.1.a
- An secundum Sanctos Patres, vlla creatura potuerit esse æterna. 541.col.1.d. & 546.col.2.d

Æuum.

- De varijs significationibus æui. 428.col.1.a
- An æuum sit mensura durationis habentis prius & posterius, sine inuouatione & variatione. 428.col.1.d
- Si duratio æuiterna est tota simul, quomodo dicitur in ea esse præsens, præteritum, & futurum? 429.col.2.c
- An æuum sit mensura rei, quæ secundum esse est immutabilis, sed est mutabilis secundum affectiones, & operationes. 430.col.2.a
- An æuum sit mensura omnis rei permanentis, & quæ sit tota simul, vt vult Scotus. 431.col.2.b
- Quæ sit propria ratio æui. 432.col.1.b
- An sit unum æuum, mensura omnium æuiternorum. 432.col.2.c
- An sint tot æua, quot sunt æuiterna. 433.col.2.c
- An quodlibet æuiternum superius, sit mensura inferioris æuiterni. 434.col.1.b
- An sit ponendum aliquod æuum, quod sit mensura durationis æuiterne, ibidem col.1.d

Albertus Magnus.

- Censet, quantitatatem esse per se imaginabilem, sed non sensibilem, in quo resellit. 11.col.1.c

- Probat motum cæli non esse naturalem, sed resutatur. 379.col.1.d. & deinceps 272.col.2.d
- Credit, verum aurum posse fieri ab alchymistis. 320.col.2.a

Alchymia & Alchymista.

- Ab alchymistis non posse fieri verum aurum, probant, Auicenna, Auerroes, D. Thom. Egidius, & alij. 317.col.1.d
- Alchymificum aurum, non posse licite uendi pro uero. 318.col.1.a.b.c
- Alchymistæ putant, materiam omnium metallorum esse sulphur & argentum uiuum, quod ab alijs resellit. 321.col.1.d
- Inuenta & opera alchymistarum. ibidem col.2.a
- Vtilitates artis alchymia. ibid.col.2.c
- Quinque rationes quorundam, pro alchymistis. 320.col.2.a
- Effectio auri per alchymiam secundum rationem non uidetur impossibilis. 321.col.2.c
- Modus efficiendi aurum per alchymiam, non uidetur adhuc inuentus, & bene comperus. 322.col.2.a
- Vius alchymia, est perniciosus, nec permitendus in republica. 323.col.1.a.b

Alexander Aphrodisiensis.

- Censet speculatiuam scientiam principaliter dici de Metaphysica, tum de Physica, extremo loco de Mathematicis disciplinis. 25.col.1.d
- Quam putet Alexander esse causam contingentia quæ est in rebus naturalibus. 346.col.2.d
- Laus Alexandri, & tempus quo floruit. 141.col.1.a
- Dixit primum cælum nullum habere locum. 400.col.1.c
- Videtur Alexander intelligentijs motricibus cælorum talem tribuere in mouendo libertatem, qualem eis tribuunt Theologi; & quomodo eum resellit Simplicius. 497.col.2.d
- Definitio motus quam tradit Alexander, expenditur, & defenditur contra Simplicium. 443.col.2.b. & 444.col.2.c

Index Rerum.

Analogum.

De analogo, vel potius de eo quod Aristoteles vocat ens ab uno ad unum, multa scitu digna traduntur. 45.col.2.a

Anaxagoras.

Quo tempore uixerit, qui eodem tempore tum apud alias gentes, tum apud Hebræos floruerit: Primus Philosophorum Græcorum docuit opificem mundi & omnium rerum effectorem, esse Deum. 133.col.1.d

Fuit discipulus Anaximenis, magister autem Archelæi Philosophi, Periclis Oratoris, & Euripidis Poetæ. 149.col.1.c

Patriam & patrimonium propter Philosophiæ studium contempsit: comparatione priorum Philosophorum sobrius & prudens est habitus. Primus materiæ adiunxit causam efficientem ipsam mentem, quam obrem cognominabatur mens. Opinio eius de principio rerum naturalium expositur. ibid.col.2.b

Anaxagoræ Aristoteles præfert Empedoclem. 172.col.1.c

Opinio Anaxagoræ de principio rerum naturalium refellitur. 174.col.1.b

Anaximander.

Fuit auditor Thaletis; Primus Gnomonem inuenit, & maris ac terræ circuitus descripsit: Fecit principium rerum omnium infinitum quiddam & medium inter elementa, quare uideatur subodoratus fuisse materiæ primam. 146.col.1.c

Anima & Animatum.

An definitio naturæ, quæ traditur secundum libro Physic. conueniat animæ. 277.col.1.c

An animæ perfectorum animalium sint extensæ & diuisibiles. 227.col.2.c

De anima mundi. 510.col.2.c.d

An semper animatum sit nobilissimum inanimato. 58.col.1.a

Animal.

An motus progressiuus animalium sit eorum corporibus naturalis vel violentus. 276.col.2.b

An animalia genita ex semine & ex putri materia possint esse eiusdem speciei. 311.col.1.c

An animalia genita ex putri materia possint generare alia eiusdem speciei. 315.col.1.a.b.c & col.2.d

Animalia quædam generari solo calore ignis. 322.col.1.c

Anima rationalis.

An scientia animæ rationalis pertineat ad Physicum. 12.col.1.a & 19.col.2.c

Quas res Physicus non possit cognoscere de anima rationali. 20.col.2.c.d

Quæ sunt ea quæ Physicus docet de anima rationali. 21.col.2.c

Anima rationalis ut est per se subsistens & separabilis a corpore, ad Physiologiæ doctrinam non pertinet. 20.col.1.b

Quædam esse quæ non possint certo cognosci de anima rationali nisi lumine fidei. 22.col.1.d

Doctrina animæ rationalis partim est Physica, partim Metaphysica, & partim habetur ex doctrina a Deo reuelata. ibid.col.2.b

Scientia animæ rationalis non est una & simplex, sed varia & multiplex. 23.col.2.d

De duplici conditione & statu animæ rationalis in cognoscendo, præclara doctrina traditur. 117.col.1.a

Cur anima rationalis non educatur ex potentia materiæ. 220.col.2.a

An materia sit in potentia ad animam rationalem. ibid.c

Animam rationalem esse immortalem secundum Platonem. 251.col.2.c

Eandem esse immortalem secundum Aristotelem. 252.col.2.d

Immortalitatem eius naturali rationis lumine cognosci, & firmis rationibus concludi posse. 254.col.1.a

Quod sit forma essentialis & pars hominis. 255.col.1.c

Quod

Index Rerum

Quod non sit assistens, & vna in omnibus, contra Auerroem. 258.col.1.b
 Quod non sit ante corpus, nec in diuersa ingrediatur corpora; contra Platonicos. 260.col.2.a
 An definitio naturæ quæ traditur secundo lib. Physic. conueniat animæ rationali. 277.col.1.a

Argumentatio.

Argumentatio cum sit unus motus, unius potentia esse debet operatio. 112.col.2.b
 Quando sit bona argumentatio a permutata proportione. 118.col.1.d
 Maius est uictum argumentationis ex defectu formæ, quàm materiæ. 163.col.1.b

Aristoteles.

Quando natus sit. Quot annis nato minor fuerit Plat. Quando cum audire cepit, & quamdiu audiuit. Quando factus est Magister Alexandri Magni, & quamdiu eo munere functus est. Quot annos Philosophiam docuit. Quando est mortuus, & quo genere mortis. An author necis Alexand. Magni fuerit. Quæ nam eius tempore memorabilia euenierint. Calamitas quæ scriptis eius accidit. Qui fuerunt in Philosophia eius successores, & quo tempore flourerint. 138.col.1.d & seqq.

Multa & uaria & præclara de laudibus Aristotelis. 178.col.1.c

Aristoteles sensit animum nostrum esse immortalem. 252.col.2.d

An Aristot. faciens mundum æternum cogatur concedere infinitam actum animarum rationalium multitudinem. 360.col.2.d & 362.col.2.b

An Aristot. putauerit, æternitatem mortis & mundi posse demonstrari, & a se fuisse demonstratam. 493.col.2.d

An crediderit creationem idest productionem ex nihilo, esse possibilem. 188.col.1.c

Cur passim ueteres Philosophos reprehendat, uerba eorum magis quàm sententias.

tias spectans. 169.col.2.d
 Videtur scripsisse utriusque libris de animo, & post libros de anima & Metaphysicæ habuisse in animo aliquid scribere de anima rationali. 23.col.2.a.b
 Argumenta Aristotelis pro æternitate mundi. 498.col.2.a
 Solutio illorum argumentorum. 500.col.1.b

Ars & Artificiale.

Ars mechanica non est pars Philosophiæ. 38.col.1.d
 Distinctio artium mechanicarum. ibidem
 Octo differentia inter res artificiales & naturales. 264.col.1.b
 Materia prima non est in potentia ad formas artificiales. ibid.col.2.d
 An forma artificialis sit principium alicuius motus. 265.col.1.c
 An forma artificialis se distinguitur a subiecto in quo inhæret. ibid.col.2.d

Astrologus.

Sex differentia inter Astrologum & Physicum, in tractatione rerum cælestium. 501.col.2.d

Attractio.

Tres esse species attractionis tradit Auerroes, & quid inter illas interfit. 386.col.2.b

Auerroes.

Cur dixit primum cælum esse in loco per accidens, ratione centri. 403.col.1.d
 Cur pro absurdo habuit esse quartam Scientiam speculariã. 16.col.1.c
 Opinio eius de assistentiã & unitate intellectus humani refellitur. 258.col.1.b
 Putauit animalia gemitã ex semine & ex putri materia eiusdem speciei esse non posse. 373.col.1.d.col.2.a
 Sensit per alchymiam non posse fieri uerum aurum. 377.col.2.a
 In quarto libro de Cælo, & in decimo li-

Index Rerum.

bro Metaphysicæ uidetur sentire colores medios species distingui ab extremis; sed in Sexto libro Physicorum, & in Tertio libro Meteororū uidetur contrarium dicere. 461. col. 2. a. & 463. col. 1. d

An secundum ipsum ponenda sit forma corporeitatis materię cogiterna. 204. col. 1. c & 205. col. 1. a. b

An faciens formas substantiales elementorum intendi & remitti & actu manere in mixtis, possit defendere generationem elementorum, & mixtorum, non esse motus proprię dictos. 469. col. 1. b & col. 2. c

Sententia eius de necessitate & libertate Dei in agendo. 497. col. 1. b

Argumenta eius pro æternitate mundi. 532. col. 2. d

Solutio horum argumentorum. 534. col. 2. d

Auicenna.

Putauit motum cæli non esse naturalem. 269. col. 1. b. & 272. col. 2. d

Sensit hominem etiam sine semine natura liter posse generari. 311. col. 2. a

Dixit uerum aurum non posse fieri arte Alchymicæ. 317. col. 1. d. & 319. col. 2. d

Opinatur fortunā uersari etiam in his que sunt ad utrumlibet. 333. col. 2. b

Negauit contingentiam esse in rebus naturalibus. 342. col. 1. c

Motum cæli non fieri ad locum sed situm. 401. col. 1. a

Augmentatio.

Quot modis possit fieri augmentatio. 271. col. 2. b

An augmentatio sit species motus localis. 471. col. 2. d. & 472. col. 2. a

An sit motus proprię dictus. 471. col. 2. a

An sit motus continuus. 471. col. 2. d. & 492. col. 2. a

An in augmentatione terminus a quo & ad quem sint contrarij, & specie differant. 471. col. 2. c. d. & 472. col. 1. c

Calor.

Triplex calor, Elementaris Animalis & Cælestis. Et an hi specie differant. 322. col. 1. a

Quædam animalia solo ignis calore generari. 322. col. .

Causa.

Consideratio causarum ad quas scientias pertineat. 291. col. 1. b

An Physicus consideret omnia quatuor genera causarum. 72. col. 2. d

An Physicus consideret primam cuiusque generis causam. 72. col. 2. a

An Metaphysicus consideret omnes quatuor causas, & primas cuiusque generis causas. 74. col. 1. b

An ad perfectam cuiusque rei naturalis cognitionem necessaria sit omnium causarum eius cognitio. 80. col. 1. a

An Mathematicus consideret ullum uerum genus causæ. 75. col. 1. a

Cur Aristoteles nusquam uniuersè definiuit causam. 291. col. 1. d

Cur Aristoteles nusquam probauit esse quatuor genera causarum. ibidem col. 2. c

Cui causæ principalis conueniat nomen & ratio causæ. 298. col. 1. d

An semper causa sit nobilior suo effectu. 305. col. 1. b

Quæ sit uis & causalitas cuiuslibet causæ. 393. col. 1. b

An inter causas uniuersales & particulares sit necessaria connexio. 298. col. 2. c

An causalitas causæ uniuersalis sit principalior quàm causæ particularis. 299. col. 2. c

Disceptatio inter Platonicos & Peripateticos an sit ponenda causa exemplaris tanquam genus causæ diuersum a reliquis. 291. col. 2. d

Cælum.

An motus circularis cæli demonstret ipsum secundum Platonem non esse compositum

Index Rerum.

positum ex elementis. 517.col.2.b.&
518.col.1.c

Cælum per se ac quidditatiuè tractari de-
bere a Physico probatur multis argu-
mentis. 44.col.2.b.c

Cur in libro primo Physicorum non sunt
tradita principia communia cælo, &
rebus corruptibilibus. 45.col.1.c.&
col.2.c

An cælum sit nobilissimum homine. 36.col.1.d

Discutitur opinio Ægidij affirmantis ean-
dem esse materiam cæli atque rerû sub-
lunarium. 193.col.1.c

Probatur diuersam esse materiam cæli, &
rerum sublunarium. 195.col.2.a

Motum cæli non esse naturalem, opinio &
rationes quorundam. 269.col.1.b

Eum esse naturalem probatur multis argu-
mentis. 270.col.1.b

An motus cæli sit naturalis propter princi-
pium actiuum an passiuum. 271.
col.1.a

Cur necesse est motum cæli effici ab intel-
ligentia. ibidem d

Intelligentiam esse veram formam & na-
turam cæli, opinio quorundam, quæ ta-
men multis rationibus refellitur. 271.
col.2.d

An cæli sint vnius speciei omnes, an differ-
rant specie. 273.col.1.a.b.c

An quies cæli in fine mundi sit futura illi
naturalis an violenta. 269.col.2.b
& 273.col.2.b

Vt definitio naturæ cælo accommodari
queat, quo pacto illa particula definitio-
nis naturam esse principium motus &
quietis, interpretanda sit. 274.col.1.b

An possit quis extrâ cælum porrigere bra-
chium, aut telum iacere. 361.col.1.d
& 363.col.2.c

Cur cæli alij ab alijs contineantur. 386.
col.1.a

Cælum ut cælum non indiget loco a quo
contineatur. 402.col.2.c

An locus primi cæli sit cætri. 407.col.1.a

De loco primi cæli variæ opiniones. 400.
col.1.a

Color.

An colores medij specie differant ab extre-
mis. 461.col.1.d

An colores medij actu componantur ex

coloribus extremis. ibi. & 462.col.2.d

Quid Auertoes senserit de coloribus me-
dijs an specie differat ab extremis. 461.
col.1.d. & 463.col.1.a

Quid Aristoteles. ibidem b

Quid Simplicius & Themisius. ibid.c

Quis Auctor sentiat. ibidem d

Contingens & Contingentia.

Qua ratione Stoici tollunt omnem contin-
gentiam. 341.col.1.a

Cur Anicenna & Ochan tollunt contin-
gentiam. ibid.col.1.d

An esse contingens sit demonstrabile. 342.
col.2.b

Probatur tribus argumentis esse in rebus
contingentiam. ibid.col.1.a

Soluitur ratio Stoicorum, Anicennæ,
Ochan, & Scoti contra contingentiam.
343.col.2.d

Varietas contingentium. 345.col.2.b

Quatuor differentie inter contingens natu-
rale & contingens voluntarium. ibid.c

Quæ sit causa contingentia rerum secun-
dum Scotum, D. Thomam, Alexandrum,
& quosdam alios. 345.col.2.b

Quæ sint veræ ac propriæ causæ omnis
contingentia quæ est in rebus naturali-
bus. 347.col.2.a

Continuum.

An continuum actu habeat in se infinitas
partes, an non. 361.col.2.d

An possent partes continui per potentiam
Dei omnes remoueri a continuo. 366.
col.1.b

An continuum componatur ex indiuisibili-
bus in infinitum. ibid.col.2.c

Multa, de diuisione & additione continui
in infinitum. 371.col.1.d

Corpus.

Quadruplex corpus, Physicum, Mathe-
maticum, Metaphysicum, & artificiale.
46.col.1.b

Cur Aristoteles & Auertoes non faciant
nisi duplex corpus, Physicum & Mathe-
maticum. ibid.d

Quo Aristot. dicat corpora naturalia esse
principia aliorum corporû. ibid.col.2.a

Corpora mixta imperfecta, ut nix, gran-
do,

Index Rerum . I

do &c. non sunt species corporis naturalis diuersa ab elementis. 56.col.1.b
Corpora mixta esse partes vniu. 519.c.2.a

Creatio .

Comparatio Creationis cum Generatione. 185.col.1.b
Sex res excludi a Creatione. ibidem col.2.a

Quid sit Creatio. 184.col.1.d

An sit actio aliqua uel relatio, & qualis relatio. 186.col.1.b

An Creatio sit quidpiam diuersum a creatura. ibidem c

An uis creandi sit adeo propria Dei, ut ea sit creaturae incommunicabilis. 187.col.1.c

Diffrimen inter id quod creatur, & id quod generatur. 190.col.2.d. & 191.col.2.d

An Aristoteles cognouerit creationem esse possibilem. 188.col.1.c

An possit cognosci lumine naturali. 189.col.2.d

Quid Plato senserit de Creatione. ibid.a

D

Definitio .

Definitio rei naturalis an solum materiam & formam continere debeat, an praeter has etiam efficientem & finem. 80.col.2.b

Definitio accidentis alia essentialis, alia casualis. Perfecta est quae utranque complectitur, & haec est medium demonstrationis. 82.col.1.b

Tres viae inuestigandi & inueniendi definitiones. 89.col.1.c

Quo pacto ex demonstratione innotescit & colligitur ipsum quod est, & definitio Accidentis quod demonstratur. 22.col.1.a

Qua ratione facilius sit definitio singularis, quam uniuersalis, ut docet Aristoteles in 2. libro Poster. tex. 17. 99.col.1.c 200.col.1.c

Democritus .

Duo facit principia rerum, uacuum, & ple-

num, hoc est, Atomos. 150.col.2.d
Vacuum esse in rebus septem rationibus probat. 151.col.1.a

Varia decreta eius de Atomis. 152.col.1.d
An Democritus fecerit infinitas species figuratum, quae sunt in Atomis. 151.col.1.a

An Democritus stirpium & animalium certas quasdam efficientes causas statuerit. 154.col.2.a

Opinio Democriti refellitur. 175.col.1.b

Cur Aristoteles Democritum ceteris Philosophis anteponat. 152.col.2.c

Quando & quamdiu iuxerit uariae opiniones. 134.col.1.a

Eodem tempore floruisse Hypocorem. ibidem col.2.a

Demonstratio .

Duo considerata in medio demonstrationis potissimae. 77.col.2.c

Cur tantopere laudentur demonstrationes Mathematicae. 79.col.2.a & 78.col.1.a

Omnis demonstratio, quae ostendit causam rei per se, ostendit etiam rem esse. 79.col.1.d

Falsum est, demonstrationem potissimam debere procedere ex ijs quae sunt notiora secundum nos, & secundum naturam. 79.col.1.a.b.c

Potissimae demonstrationes non reperiuntur in doctrinis pure Mathematicis. 77.col.2.a.d

An demonstrationes Mathematicae procedant ex notioribus secundum nos, & secundum naturam. 89.col.2.a

Demonstratio Theophrasti, quod res naturales habeant causas & principia. 83.col.1.c

Deus .

Magis distinctus est Deus ab Intelligentijs, quam intelligentiae ab alijs creaturis. 16.col.2.b

Scientiam de Deo distinctam esse a scientia quae est de Intelligentijs. ibidem a
Solus Deus est uere Ens, cetera uerius dici possunt

Index Rerum.

- possunt non Entia quam Entia, ut preclare docet Plato, & Plutarchus. 165.col.2.a
- Cum Deus sine causis secundis per se possit omnia efficere, cur utri velit causis secundis. 191.col.2.b.& 192.col.2.d
- Pulchra comparatio inter Deum & Materiam primam. 200.col.2.c
- Infamia eorum qui dixerunt Deum esse materiam primam redarguitur. *ibid.*b
- Deum actu concurrere ad quamlibet operationem causæ secundæ, probatur secundum sacram scripturam, & ueram Philosophiam. 301.col.2.b.c.d
- Dei concursus cum nostra uoluntate non tollit eius libertatem. 303.col.1.d
- Probatur Deum non agere ex necessitate naturæ, & esse infinitæ uirtutis. 495.col.1.c
- Explicatur quid Peripatetici sentiant de libertate & necessitate Dei in agendo. 497.col.1.d. & col.2.d

Durandus.

- Quatuor argumentis ostendit Durandus primum cognitum esse singulare. 109.col.1.c
- Errauit Durand. putans Deum non actu concurrere ad quamlibet operationem causæ secundæ. 300.col.1.b
- Durandus negat infinitum actu posse fieri a Deo. 365.col.1.a
- Opinio Durandi de Æuo. 435.col.1.c
- Opinio eius de possibili vel impossibili æternitate creaturarum. 541.col.2.c

Duratio.

- An habeat in se rationem quantitatis. 418.col.1.a
- An differat ab essentia rei. *ibidem* col.2.a
- An differat ab existentia. *ibidem* c
- Quid addat super ratione existentie. 419.col.1.c
- Quid sit duratio. *ibid.* col.2.c
- Mensura durationis non conuenit quidditati ut quidditas est. *ibidem* d
- Sicut se habet extensio ad quantitatem, & intensio ad qualitatem, sic duratio se habet ad existentiam rei. 419.col.1.d

- De uarietate durationis ex parte ipsius existentie. 420.col.1.c
- An ulla res creata habeat durationem permanentem & totam simul. *ibid.* col.2.b
- De uarietate durationis ex parte extensio nis ipsius. 422.col.1.c
- An maior vel minor duratio rei, arguat maiorem vel maiorem eius perfectionem, & præstantiam. 423.col.1.b
- Utrum successio & permanentia, an extensio sint magis de essentia durationis. 422.col.2.c

E

Effectus.

- An effectus plus debeat causæ uniuersali an particulari. 304.col.1.b
- An idem numero effectus a multis causis perfectis & eiusdem generis possit effici. 310.col.1.b
- An idem numero effectus diuersis temporibus poterit effici. 311.col.1.a

Efficiens.

- De uarietate efficientium. 54.col.1.d
- Duplex causalitas efficientis. 293.col.2.d
- An efficiens naturale sit agens principale, an dicendum sit tantummodo agens instrumentarium. 304.col.1.d
- An omne efficiens sit nobilissimum suo effectu. 305.col.1.a
- An causa efficiens tempore prior sit semper suo effectu. 503.col.2.b.& 543.col.2.c

Elementa.

- Elementa sunt principalis materia quæ tractatur in lib. de Generatione & corruptione, & in duobus extremis libris de Cælo. 509.col.2.c
- Quomodo differat Elementum a principio & causa, & quod Aristoteles nonnunquam hæc tria usurpet pro eodem, interdu autem ea inuicem distinguar. 70.col.2.c
- Nomen principij antiquissimum, sed nomen Elementi inuentum esse a Platone.

Index Rerum.

- ne. 71.col.2.c
Non posse vllum quatuor elementorum sta-
tui principium omnium rerum. 170.
col.1.b
Elementa actiue moueri a seipsis, probatur
multis argumentis & testimonijs Aristo-
telis. 281.col.2.a.& 282.col.2.b
Cur Aristoteles quibusdam in locis negare
videtur elementa moueri a se. 282.
col.2.d
Elementa moueri a se ratione medij, opi-
nio est Auerois & Aristotelis. 283.
col.1.b
Elementa ex se, & intrinsece nec maximū
nec minimum habent. 383.col.1.b
Elementa per oppositionem & per genera-
tionem possunt augeri in infinitum, per
rarefactionem autem minime. ibid.
Quatuor ob causas elementa continentur
a celo. 383.col.2.d
An elementa exigant ex sua natura defini-
tam quantitatis paruitatem. 383.col.2.b

Empedocles.

- Resellit opinio Empedoclis faciētis qua-
tuor elementa prima omnium rerum ini-
tia. 171.col.2.c
Empedocles ætate posterior fuit Anaxago-
ra, sed operibus prior. 136.col.1.b
Quo tempore uixit Empedocles. ibid.a

Epicurus.

- In Physicis totus est Democriteus paucis
mutatis. 124.col.1.d
Qui fuerint eius successores. 141.col.2.d
& 142.col.1.a
Vituperatio & detestatio Epicuri. ibid.
Quo tempore uixerit. ibid.b
De Lucretio insigni Epicureo. ibid.b
Infinita prope scripsit Epicurus uolumina.
ibid.c

Existentiæ.

- An omnis existentia sit a forma. 243.
col.1.c
Quid sit existentia. ibid.col.2.d
Quibus rebus propriè conueniat. 244.
col.1.d

- Existentiã non distingui realiter ab essen-
tia nec in intelligentijs nec in rebus alijs
creatis. 246.col.1.d.& 247.col.1.a
An creatura sit suum esse vel sua existen-
tia. 249.col.1.b

F

Finis.

- Contemplatio ultimi finis hominis, non
modo supernaturalis, sed etiam qui in
hac uita haberi potest, non est Physicæ
doctrinæ. 20.col.1.a
De uarietate & distinctione finium. 54.
col.2.c
Quomodo finis causat vel mouet agens,
cum ipse non sit actus. 294.col.1.d
Quomodo agens naturale dicitur agere
propter finem cum ipsum non cogno-
scat. 294.col.2.c
An agentia naturalia ad suos quæque fines
dirigantur ab intelligentijs. 295.col.1.c.
& col.2.a
An finis causet prout habet esse intentione
se, an prout habet esse reale. 296.col.1.d
An quidquid habet finem necessario habere
debeat causam efficientem. 297.
col.1.b

Formæ.

- De uarietate formarum substantialium &
accidentalium. 54.col.1.a.& 225.col.1.b
Cur forma naturalis non dicatur induci in
materiã, sed educi ex materia. 191.c.2.d
Quare interitus formæ naturalis, non sit,
vel dicatur annihilatio. 192.col.1.b
De forma corporeitatis multa disputantur,
An sit ponenda in materia prima. 206.
col.2.a
Quid sit formam educi è potentia mate-
riæ. 220.col.2.a
De præstantia formæ & uarijs eius nomi-
nibus & generibus. 224.col.1.a
An sit forma substantialis. 226.col.1.a
Quid sit. ibid.col.2.b
An omnis forma Physica sit generabilis &
corruptibilis. 226.col.2.d
An sit separabilis a materia. 227.col.1.c
An sit extensa & diuisibilis. ibid.col.2.a
An sit mobilis. ibid.col.2.d

Quo-

Index Rerum.

Quomodo sit multiplicabilis. 228.col.1.a
 An sit prior & nobilior materia. *ibid.* col.2.
 d.& 229.col.2.c
 An vna numero possit esse in diuersis ma-
 terijs. *ibid.* d
 An immediate vniatur materiæ primæ.
 231.col.1.a
 An sit prior & nobilior composito. 232.
 col.1.a
 An sit tota quidditas rei naturalis. 233.
 col.1.d
 An sit principium indiuiduationis. 241.
 col.2.c
 An omnis existentia sit a forma. 243.c.1.b
 295.col.1.d.& col.2.b
 Omnis actio est a forma. 250.col.2.c
 Quomodo vna forma producit varias ac-
 ctiones. 249.col.2.d
 Discrimen inter formas caelestes & subla-
 nares. 250.col.2.a
 Triplex causalitas formæ. 251.col.1.a
 Quo incipiat, & desinat esse forma substan-
 tialis. 490.col.2.b.& 491.col.1.a
 Dux admodum arduæ & difficiles dubita-
 tiones de modo incipiendi, & desinendi
 formæ substantialis. *ibid.* d.& seqq.

Fortuna, & Casus.

Consideratio fortunæ ad varias sciencias per-
 tinet. 324.col.1.b
 An sit aliquid fortuitum in rebus. *ibidem*
 col.2.d
 Nec casus nec fortuna excludunt Dei pro-
 uidentiam, nec ab ea excluduntur. 227.
 col.1.c.& 326.col.2.c
 Præclara sententia Boetij de Fortuna, &
 prouidentia Dei. 327.col.1.a
 Cicero putauit res fortuitas ne a Deo qui-
 dem sciri posse, quod exponitur vt in bo-
 nam partem accipi queat. 325.col.1.d.
 & 327.col.1.c
 In rebus naturalibus posse aliquid casu &
 per accidens euenire respectu cæli ait
 D. Thom. sed Auicenna & Ochan ne-
 gant. 327.col.1.c
 An fortuna sit numen aliquod diuinum.
 329.col.1.a.b.c
 Varia templa & simulachra fortunæ, sub
 varijs nominibus Romæ dicata. 330.
 col.2.a
 Ante Aristotelem & Platonem, nec tem-
 pla nec simulachra, nec dies festi, Fortu-

næ consecrati fuerunt. *ibid.* c
 Quomodo veteres, auctore Alberto, depin-
 gebant simulachrum Fortunæ. *ibid.* d
 Dux perquam elegantes sententiæ, vna D.
 Augustini, altera Plinij, contra eos qui
 Fortunam eeu Deam colunt. 331.col.1.
 a. & d.
 Explicatur definitio Fortunæ. *ibid.* col.2.d
 Auicenna putauit Fortunam versari nõ mo-
 do in ijs quæ raro eueniunt, sed etiam
 in ijs quæ sunt ad vtrumlibet; sed eius
 opinio refellitur. 333.col.2.b
 Pomponacius ait omnes effectus, qui vul-
 go dicuntur fortuiti, habere causam per-
 se, ac determinatam. 335.col.1.b
 Quando inuentio Thesauri sit fortuita, &
 quando non. 336.col.2.b
 Vt effectus aliquis simpliciter sit fortuitus
 duo habere debet. 337.col.1.c
 Quomodo effectus fortuitos liceat appel-
 lare diuinos. *ibid.* col.2.b

G

Generatio.

Quinque opiniones Philosophorum de ge-
 neratione rerum. 184.col.2.b
 Sex res necessario cõcurrere ad generatio-
 nem cuiuslibet rei naturalis. 185.c.1.b
 Comparatio generationis cum creatione.
ibidem.
 Quid sit in generatione Physica, non fieri
 formam, sed totum compositum. 186.
 col.1.a
 Quid sibi vult Arist. cum ait, id quod gene-
 ratur nec esse ens actu, nec esse in loco.
 214.col.2.b.& c
 An generatio sit motus propriè dictus.
 468.col.1.d.& 469.col.1.b
 An fiat successiue. 469.col.1.d.& col.2.a.
 & 470.col.1.c
 Variæ species & gradus generationis. 470.
 col.1.a
 An secundum Auer. qui ait formas Ele-
 mentorum substantiales intendi & re-
 mitti, generatio Elementorum cum fiat
 successiue, debeat dici motus propriè di-
 ctus. 469.col.1.c.& col.2.c
 An secundum Auerroem, generatio mixti,
 ex elementis actu manentibus, possit
 vel debeat dici motus, cum subiectum
 eius sit Ens actu. *ibid.*

Gene-

Index Rerum .

Generatio potest sumi, vel pro sola formæ substantialis productione, & sic fit in instanti, vel pro hac simul cum prævia preparatione materiæ, & sic fit in tempore. 470. col. 1. c. d.

Rursum potest considerari generatio vel ratione formæ, & sic fit tota simul, & in instanti, vel ratione subiecti, & sic fit successiue. ibid.

Gregorius Ariminensis .

Putat infinitum posse fieri a Deo. 364. col. 1. b.

Confirmat tribus rationibus, primum cognitum esse singulare. 110. col. 1. c.

Negat puncta, lineas, superficies, esse entia realia positiva, inter se realiter distincta. 356. col. 2. c.

H

Heraclitus .

Spreuit munera & promissa Darij Perfarū Regis. 133. col. 1. a. & 145. col. 1. d.

Scriptit librum de Natura perquam obscurum, quem Socrates dixit Euripidi, Deilio natatore indigere, quare cognominatus est *ἄσπετος*. 145. col. 2. c.

Eius obscuritatis causas aperit Aristoteles. ibidem d.

Mordetur Heraclitus a Lucretio Epicureo. ibidem

Magnitudo animi Heracliti. ibid.

Tempus quo floruit. 133. col. 1. d.

Homo .

An homo sit nobilior celo. 56. col. 1. d.

An homo sit finis omnium rerum naturalium. 57. col. 2. b.

An possit homo naturaliter generari sine semine, ut putauit Anicema. 311. c. 2. a.

An generatio hominis fiat naturaliter vel libere. 313. col. 1. b.

An generatio hominis potuerit esse æternorum. 547. col. 2. a.

I

Idea .

An ex æternitate Idææ mundi, concludatur

mundi æternitas. 505. col. 1. a. b. c.
An Idea sit causa diuersa ab alijs quatuor. 291. col. 2. d.

Individuum .

An principium indiuiduationis sit quantitas. 237. col. 2. c.

An sit Hæcceitas Scoti. 239. col. 1. b.

An sit materia signata D. Tho. 240. c. 2. b.

An sit tam materia, quàm forma, sed principalis forma. 241. col. 2. c.

Infinitum .

An sit in rebus infinita aliqua multitudo. 422. col. 1. c.

An sit aliquid mole infinitum. ibi. col. 2.

An additio quantitatis in infinitum, reddat corpus infinitum. 371. col. 2. b. & 372. col. 1. b.

An possit fieri a Deo infinitū. 364. col. 1. a.

An infinita uirtus ad agendum sit in Deo. 496. col. 1. d.

An secundum Aristotelem, intelligentiæ actus cognoscat infinita. 360. col. 2. d. & 363. col. 1. c. & 503. col. 1. c.

An possit numerus augeri in infinitum. 373. col. 1. b.

Intellectus humanus & intelligere .

Potentia intellectiua cum nullius corporis sit actus per se, non est potentia Physica. 21. col. 1. a.

Non est contra naturam intellectus nostri, ut is cognoscat singulare. 112. col. 1. a. & 116. col. 1. a. & 118. col. 2. d.

Cur sit necessarius intellectus agens. 116. col. 2. b. & 119. col. 2. c.

An uniuersale sit proprium obiectum intellectus nostri. 116. col. 1. b. & 117. col. 1. b.

An primo notum intellectui nostro, sit species ultima. 101. col. 1. c.

An sit ens. 105. col. 1. c.

An sit singulare. 109. col. 1. b. & 115. col. 1. c.

An singulare distincte cognoscatur a nostro intellectu. 112. col. 1. a.

An discursus intellectus nostri sit motus cui conuenit definitio motus. 442. col. 1. b.

Intelligere

Index Rerum .

Intelligere nostrū non est per se actio Physica, neque effectiue, neque subiectiue, neque formaliter, neque terminatiue, vel obiectiue. 21.col.1.a
Quomodo intelligere nostrum possit dici actio Physica. ibid.d

Intelligentia .

In intelligentijs esse aliquid materialitatis, & potentialitatis. 16.col.2.d
Scientiam quæ est de intelligentijs poni debere distinctam ab ea, quæ est de transcendētibz, & ab ea quæ est de Deo. 14.col.2.d.& 15.col.1.a.b
Cur Aristoteles scientiam quæ est de intelligentijs cōiunxerit cum scientia quæ est de transcendētibz, & decem prædicamentis. 15.col.2.d
Intelligentias nō esse mobiles Physice probatur multis argumentis. 43.col.1.c
An intelligentia sit uera forma, & natura cæli. 271.col.2.d
Cur necesse sit cælum moueri ab intelligentijs. ibid.col.1.d
An secundum Aristotelem necesse sit intelligentias actu cognoscere infinita. 360.col.2.d.& 363.col.1.c
An sublati intelligentijs tolleretur omnino Metaphysica, & tunc Physica esset prima Philosophia. 36.col.2.b

Intervallum .

Qui putauerint esse intervallum. 394.col.2.b
Quomodo uenire possumus in cognitionē huius interualli. ibid.c
Sex proprietates interualli. ibid.d
Soluuntur rationes Aristotelis contra intervallum. 395.col.1.c
Probatu locum esse intervallum. ibid.d
Reijcitur hæc opinio de interuallo. ibid.col.2.d

L

Liber .

Liber quartus Meteororum, ordine doctrinæ, locari debet post libros de Genera-

tionē & Corruptione, nō enim pertinet ad doctrinam Meteorologicam, nec post tres libros Meteororum poni debet. 60.col.2.a

Libri qui continent doctrinam animalium, quo ordine scripti, editique fuerint ab Aristotele. 62.col.1.a
Libri de partibus animalium, ordine doctrinæ præcedunt libros de Anima. ibid.col.2.c
Libri de Animalibus ordine doctrinæ præcedunt libros de Plantis. 63.col.2.a
Cur octo libri Physicorum inscribantur, de Physico auditu. 65.col.1.a
De libris Exotericis & Acromaticis disputatio. 65.col.2.d
Liber, seu Dialogus Aristotelis de anima, ad Eudemum. 23.col.2.b & 67.col.2.d
Qui fuerint libri de Philosophia Aristotelis qui citantur a Cicerone & Eusebio. 68.col.1.a
Quam uarijs nominibus appellentur & citentur ab Aristotele libri octo Physicorum. ibid.col.2.b
Illam inscriptionem octo librorum Physicorum, quæ est (de Physico auditu) non esse Aristotelis. ibid.col.1.c

LOCUS .

Exponuntur quinque proprietates loci quæ sunt continere, trahere, conseruare locatum, dare unitatem, & distinctionem motui locali, & esse immobilem. 383.col.2.c
An immobilitas sit de essentiali loci, an eius proprietates. 338.col.2.b
An locus sit immobilis per æquivalenciã, ut censent Scotistæ. 389.col.2.c
An sit immobilis propter distantiam eius a cælo & a centro. 390.col.1.b
Aristoteles quarto libro Physicorum non agit de omni loco cuiuslibet corporis, sed tantum de loco naturali & proprie de loco, qui per se & primo conuenit corporibus simplicibus seu elementis. 391.col.2.b & 393.col.1.b
Non in omni loco exigenda est immobilitas, sed tantummodo in loco naturali & eo qui est elementorum. ibid.d
An locus sit intervallum. 394.col.1.d

Index Rerum.

- An locus sit superficies. 397.col.1.d
 An motus localis fiat ad locum, an ad ubi.
 398.col.2.d
 An locus sit in categoria quantitatis. ibi-
 dem c
 An locus terræ, sit superficies aquæ & aer-
 is, an potius centrum. 399.col.1.c
 De loco primi cæli longa disputatio. 400.
 col.1.b

Logica.

- Logicam non esse scientiã nec partem Phi-
 losophiæ. 38.col.2.a
 Ad Logicã pertinet tradere distinctionem
 Scientiarum. 52.col.2.d

Lumen.

- An lumen solis sit coæuum soli. 503.col.
 2.c. & 504.col.1.c
 An generetur & corrumpatur ad absentiam
 & præsentiam solis. ibid.col.2.b
 An motu solis, idem numero manens, ex
 uno in alium locum moueatur. ibidem
 col.2.a

M

Materia.

- Materia determinat formam, & forma ut-
 tissimè determinat materiam, sed longe
 diuerso modo. 293.col.2.b
 Decem & septem attributa materiæ pri-
 mæ ex varijs locis Aristotelis collecta.
 181.col.1. & 2
 Variæ diuisiones materiæ. 182.col.1.c
 Varia materiæ primæ uocabula. ibid.d
 Necessitas materiæ ostenditur septem ra-
 tionibus. 183.col.1.c
 Non est eadem materia cæli & rerum sub-
 lunarium. 193.col.1.c & 195.col.2.a
 Materia est causa cur quodque sit corrupti-
 bile. ibid.d
 Quid sit materia. 198.col.1.a
 Quinque descriptiones materiæ. ibid.
 Porphyrius pulchre depingit materiam.
 200.col.1.c
 Pulchra comparatio inter Deum & mate-
 riam primam. 200.col.2.c

- Redarguitur insania eorum, qui dixerunt
 Deum esse materiam primam. 201.
 col.1.c
 Materiam primam per se existere, nec esse
 actum in rebus propter formas. 201.
 col.2.b
 Rationes eorum qui opinantur omnem mate-
 riæ existentiam a forma proficisci. 202.
 col.2.c

- Materiam non esse puram potentiã. 203.
 col.2.b
 Tres causæ propter quas materia, omni
 forma spoliata & priuata, nunquam esse
 potest. ibid.a
 Quod in materia sit forma corporeitatis ei
 coæua, opinio & argumenta quorundã.
 204.col.1.b

- Formam corporeitatis non esse in mate-
 ria, probatur ex sententia Auerrois, Ari-
 stotelis, & multis præterea rationibus.
 205.col.1.a & 207.col.2.a

- Multæ conuenientiæ, multæ etiam diffe-
 rentiæ inter genus & materiã primam.
 208.col.2.d

- Multa de triplici relatione materiæ & de
 duplici eius potentia tractantur. 216.
 col.2.a

- Potentiam esse de essentia materiæ. 218.
 col.2.b

- Cur potentia dicatur materiæ essentialis.
 219.col.1.c

- Probatur multis argumentis materiam ut
 est materia, nihil posse agere. 250.
 col.2.c

- Materia prima non habet potentiã ad for-
 mas artificiales. 264.col.2.d

Mathematica doctrina.

- Quomodo conducat Physicæ ac Metaphy-
 sicæ. 25.col.2.b

- Mathematicas disciplinas expetendas esse
 propter exercitium, Physicam uerò &
 Metaphysicam propter perfectionem ho-
 minis. ibid.c

- Doctrinam Mathematicam non esse pro-
 priè scientiam, nec in ea reperiri perfec-
 tum genus demonstrationis. 26.col.1.a
 & 77.col.2.c

- Quid Plato senserit de Mathematicis.
 ibid.d

- Doctrina Mathematica simpliciter certior
 secun-

Index Rerum.

- secundum quid incertior quam Physica. 34.col.2.a
 Mathematica doctrina nō curat fidem vel testimonium sensuum, sed sola demonstrationū certitudine nititur. 35.col.1.b
 Quanta sit præstantia demonstrationum quibus utuntur doctrinæ Mathematicæ. 34.col.2.d
 Doctrina Mathematica & secundum nos, & secundum naturā prior est quā Physica. 35.col.2.c
 An in Mathematicis consideretur ullum genus causæ. 75.col.1.a
 Quomodo Aristoteles dicat, in Mathematicis considerari bonum & pulchrum. 76.col.1.c
 In Mathematicis usurpantur verba significantia motum, materiam, & causam efficientem, sed inproprie. 76.col.2.d
 In Mathematicis non sunt demonstrationes potissimæ. 77.col.2.c
 Cur Mathematicæ sint facillimæ ad discendum etiam pueris. 79.col.2.a
 An rationes Mathematicæ procedāt ex ijs quæ sunt notiora nobis & secundum naturam. 87.col.2.a

Maximum & Minimum.

- Questio de Maximo & Minimo. 380.c.2.b
 Quid sit Maximum quod sit, & Minimum quod sit, quid item Maximum quod non, & Minimum quod non. ibid.d
 Maximum & Minimum in quibus rebus spectentur. 381.col.1.b
 Maximum & Minimum, dupliciter dicuntur, positive vel negative. ibid.c
 In omnibus rebus naturalibus est Maximum & Minimum. 382.col.1.a
 Elementa ex se ac intrinsecè nec Maximum habent nec Minimum. 383.col.1.b.c.d. & seqq.

Medicina & Medicus.

- An scientia Medicinæ subalternetur Physicæ. 52.col.2.c
 De differentia inter Physicum & Medicū. ibid.
 In perfecto Medico duos habitus esse oportet. ibid.d
 Cur Medici eam partem doctrinæ, quæ plane Physica est sibi asciscentes, Medicinæ partem fecerunt. 52.col.2.a

Metaphysica.

- Tractat per se decem prædicamēta & substantiam corruptibilem Metaphysica. 13.col.1.d. & col.2.d
 Tres esse principales partes Metaphysicæ. 14.col.1.a
 Quomodo Metaphysica sit una scientia cū subiectum eius non videatur esse unum. ibid.
 Quomodo Metaphysica tractet subiecta particularium Scientiarum, ut ens mobile quod est subiectum Physicæ. &c. 18.col.2.c
 De præstantia Metaphysicæ, sententia Platonis, & Procli. 27.col.2.b. & 28.col.1.a. & 29.col.2.a
 De potestate eius supra alias scientias ex Themistio & Simplicio. ibid.
 An Metaphysica subalternet sibi Physicā. 28.col.2.c
 Metaphysicæ subalternari alias scientias dixerunt nonnulli Peripatetici, & quomodo intelligendum sit. 17.col.1.d
 Metaphysica est omnium doctrinarum certissima ex parte obiecti quod tractat. 34.col.1.b
 Si tollerentur intelligentiæ, maneret tamē Metaphysica distincta a Physicā & Mathematicis. 36.col.2.b. & 37.col.1.b
 Metaphysicam esse primam & postremam omnium scientiarum. 35.col.2.c
 In Metaphysica non considerari quidditates omnium rerum in particulari. 47.col.2.c. & 49.col.1.b
 Ad Metaphysicam pertinet tradere distinctionem scientiarum. 52.col.2.c. & 53.col.1.c
 Si negentur ab aliquo principia Metaphysicæ, cuius sit ea probare. 267.col.1.c. d. & seqq.

Melissus.

- Ratio Melissi quæ probat omnia esse unū ens immobile, infinitum. 144.col.1.d
 Solutur ratio Melissi. 163.col.1.a

Monstrum.

- Quid sit monstrum. 338.col.1.b
 Quot sint genera & quæ causæ monstrorum. ibid.d. & col.2.a.b

Index Rerum.

In quibus rebus sint monstra. ibid.d
 An crebrius contingant in plantis quam in
 animalibus. 339.col.1.c.d.& seqq.
 An monstra casu fiant. ibid.col.2.c

Motus.

Motus in rebus animatis perfectior est quàm
 quies, e contrario in elementis perfectior
 est quies quàm motus. 47.col.2.d
 Motus est quid magis Physicū quàm quies
 ibid.

Triplex diuisio motus: Vna ratione spacij,
 sic alius est rectus, alius circularis: Al-
 tera ratione terminorum ad quos, sic
 alius sit sursum, alius deorsum: Tertia
 ratione principiorum efficientium, & sic
 diuiditur in naturalem & uiolentum.
388.col.1.c

Tota successio & inæqualitas, penes uelo-
 citatem & tarditatem motuū localium
 quibus mouetur corpora simplicia, pro-
 uenit ex medio & ex uaria eius dispo-
 sitione. 406.col.2.b.c.d

Mora & successio quæ est in motu, nõ
 prouenit ex mouente. ibid.col.1.c

Causa moræ & successiois quæ est in mo-
 tu, prouenit ex aliqua resistentia, quæ
 vel est intra ipsum mobile, vel extrinse-
 ca ei accedens. ibid.d

Intrinsicæ resistentia in motu, duplex est.
407.col.1.d

Motus per se ad nullam Categoriã per-
 tinet, sed reduciue tantum, nimirum ad
 Categoriã eius, ad quod sit motus refer-
 tur. 440.col.2.d.& 443.col.1.a

An motus possit dici Endelechia. 442.col.2.c

An motus sit actus, & qualis actus. 443.col.1.a

Cur motus dicatur actus & non potentia.
ibid.col.2.d

An definitio motus tradita 3. Phys. sit uni-
 uoca. 446.col.2.c

An ratio motus principalis reperiatur in
 motu Cæli, quàm in alijs motibus. 447.col.1.b

An potentia sit magis de essentia motus
 quàm actus. 446.col.1.c

An definitio motus conueniat mouenti si-
 cut mobili. 447.col.1.d

Tres definitiones motus traditæ ab Aristo

tele 3. Phys. comparantur inter se. 447.col.2.d

An motor sit de essentia motus. 448.col.2.a

An definitio motus conueniat discursui no-
 stri intellectus. 449.col.1.c

An motui Cæli. 450.col.1.a

An motui uiolento & artificiali. ibid.d

An generationi & corruptioni. ibid.col.1.b

Sex proprietates motus quæ ex definitio-
 ne eius colliguntur. 451.col.1.a

De terminis motus tractantur decem Quæ-
 stiones. 453.col.1.a

An motus ex nigro in album, & motus ex
 nigro in uiride, vel rubrum, differat spe-
 cie: & hic disputatur an medij colores
 & inter se & ab extremis specie differat.
461.col.1.d

An ad unitatem numeralẽ motus necessa-
 ria sit unitas motoris. 463.col.2.a.&d

An si canis ex turri cadens in medio casu
 moriatur, motus eius tã uiuentis, quàm
 mortui, a turri usque ad terram sit unus
 numero atque continuus. 464.col.1.c

Quæ sint species motus proprie dicti.
468.col.1.d

Inter species motus quæ sit nobilior &
 præstantior cæteris. 474.col.1.b

Quomodo in motu locali sit contrarietas.
472.col.2.c

An motus localis fiat primò ad locum, an
 ad ubi. ibid.

An motus naturalis sit uelocior in fine,
 quam in principio. 474.col.2.b

Cur motus naturalis sit uelocior in fine ua-
 riæ opiniones. 475.col.1.a.&d

An crescente uelocitate motus naturalis
 necesse sit pariter etiam crescere quali-
 tatem motuam mobilis. 478.col.1.d.&col.2.c.d

De motu projectorum; An fiat a uirtute
 impressa projectis, an ab aere longa dis-
 putatio. 480.col.2.c.& 482.col.2.a

Cur nec ualde parua nec ualde magna cor-
 pora longe projici queant. 484.col.1.d

An motus sit ens successuum & continuū,
484.col.2.c

Quæ sit causa continuationis motus. 485.col.2.a

Quinque differentie inter partes motus
 secundum extensionem & secundum suc-
 cessionem. 486.col.2.b.c

An continuitas sit de essentia motus. 487.col.

Index Rerum.

- col. 2. b
Si continuitas non est de essentia motus, quo pacto motus propriè dictus differat a mutatione. *ibidem*
Quomodo incipiat & desinat esse motus, & quæcumque motu producitur atque corrumpuntur. 489. col. 1. c. & col. 2. c

Mundus.

- An Aristoteles putauerit se æternitatem Mundi simpliciter & demonstratiuè probasse. 493. col. 2. d
An rationes quibus Aristoteles probauit æternitatem Mundi, sint demonstratiuæ & necessariæ. 498. col. 2. a
Cur Deus ante non fecerit Mundum quam ponitur esse factus. 501. col. 2. c
An Mundus sit perfectus, & possit uerè dici uniuersum. 547. col. 1. c
Ex æternitate Ideæ Mundi non concluditur æternitas Mundi. 505. col. 1. a. & c
An Mundus possit interire. 511. col. 2. b
An ex eo quia non potest interire, liceat concludere eum nunquàm cepisse. *ibid.* c. d & 512. a. b
An Mundus secundum Platonem sit corruptibilis. 253. col. 2. c. & 524. col. 1. b

N

Natura & Naturale.

- De varijs significationibus naturæ. 262. col. 2. b
Quot modis aliquid dicatur esse naturale. 263. col. 2. a
Propter quam maximè causam dicatur aliquid esse naturale. *ibid.* c
Octo differentie inter res naturales, & inter res artificiales. 264. col. 1. b
Dicatur definitio naturæ. 266. col. 2. b
An in aliquo natura sit principium generationis eius actiuum. 278. col. 2. d
An sit principium alicuius in quo ipsa sit, corruptiuum. 279. col. 1. a
In quibus corporibus natura sit principium actiuum alterationis eorum. *ibidem* col. 2. c
An corpora mixta in animis habeant in se gradum aliquem uel rationem naturæ diuersam ab ea quæ est in elementis.

280. col. 2. b

- An in elementis natura sit principium internum effectiuum motus localis quo ipsa naturaliter mouentur. 281. col. 1. a
An materia sit natura. 284. col. 1. a
An forma sit magis natura quam materia. *ibid.* col. 2. b
An in composito naturali præter duas naturas quæ sunt materia & forma, sit quepiam tertia natura ipsius totius compositi, ab illis duabus naturis re distincta. 285. col. 1. c

Non ens.

- Tres significationes, Non entis, apud Platonem. 165. col. 2. a
Res corruptibiles rectè dici a Plat. Non entia. 165. col. 2. a. 166. col. 2. c
Non ens esse causam multitudinis, & diuersitatis rerum. *ibid.* d

Notum.

- Quid sit apud Aristotelè, notius uel prius natura, uel ratione, uel simpliciter, & quid notius nobis, & secundum nos. 83. col. 2. b
Regula discernendi nota secundum naturam ab his quæ sunt nota secundum nos. 84. col. 1. d
In Physicis multa reperiri eadem nota secundum nos & secundum naturam. 87. col. 2. a
Cuius uia procedendi ab ijs quæ sunt nobis nota, ad ea quæ sunt nota secundum naturam, nobis tamen ignota, dicatur esse naturalis uel innata nobis a natura. 85. col. 1. d

Numerus.

- Multa de mysterijs Numerorum ex doctrina Pythagæorum, præsertim de septenarij & quinarij præstantia. 147. col. 1. d
Refellit opinio Pythagæorum de Numeris. 172. col. 2. d
Putare in Numeris esse magna quæcùmque misteria, & in his perserutandis subtiliter uersari, sicut in sacris literis laudandum est, sic in Philosophia, futile ac ridiculum. 173. col. 1. a

Index Rerum.

- Ochan**.
Ochan tribus argumentis probat singulari esse nobis primum cognitum. 109. col. 2. d
Ochan, vult substantiam produci immediate a substantia & non per accidentia. 305. col. 2. a
Nihil putat esse fortuitum vel casuale in rebus purè naturalibus. 329. col. 1. d
Tollit contingentiam è rebus naturalibus. 341. col. 1. d
Refellitur Ochan. 344. col. 2. b
Ochan negat distinctionem realem inter quantitatem & substantiam. 351. col. 2. a
Opinio Ochan de æuo. 435. col. 1. c
Ait, Puncta, Lineas, Superficies neque esse entia realia, neque positiua, neque inter se realiter distincta. 356. col. 1. b

Olympici Ludj.

- Quis primus eorum auctor. 127. col. 1. c
Quando incepti. ibid.
Quo tempore anni celebrari soliti fuerint. ibid. col. 2. a
Cur fuerint Quinquennales. 127. col. 1. c
De varijs eorum generibus. ibid. d
De præuijs eorum qui in his ludis vincebant. ibidem
Ludos Olympicos fuisse antiquiores Olympiadibus. 126. col. 2. a

Olympiades.

- Vnde sumptum nomè Olympiadum. 126. col. 1. c
Posteriores fuisse ludis Olympicis. ibid.
Quis earum auctor. ibidem
Quot annis ceperint post excidiũ Troiæ. 127. col. 2. d
Quot annis ante Romam cõditam. ibid. c
Quo regnante apud Hebræos. 129. col. 1. a
Cur ascitæ in Chronographiâ. 126. col. 1. d
Quanta sit eius supputationis quæ sit per Olympiades certitudo & præstantia. 129. col. 2. a
Ex quo mensè incipiat annus Olympicus. 127. col. 2. a. b

- Ordo**.
Duplex ordo Doctrinæ, vnus necessitatis, alter ob melius. 95. col. 1. c
Cur ordine Doctrinæ magis vniuersalia prius tractanda sint, quàm minus vniuersalia. 94. col. 2. c
Quando Doctrinæ ordo poscit ut minus vniuersalia præponantur magis vniuersalibus. 95. col. 2. a

P

Parmenides.

- Ratio Parmenidis qua probabat omnia esse vnum ens immobile. 144. col. 1. c
Soluatur ratio Parmenidis, & an is calluerit Logicam. 164. col. 1. b. & 2. d
Laus Parmenidis ex Platone. 168. col. 2. c
Quid intellexerit per illud unum ens, cum fecit ipsum finitum. 168. col. 2. d
Rerum sensibilibus quas uocat fallaces, facit duo principia. 168. col. 1. a
Quo tempore floruit. 135. col. 1. c

Therocydes Syrus.

- Magister Pythagoræ, æqualis Thaletis Physici, uixit regnante Cyro Persarum Rege; Primus Phylosophorum docuit animos nostros esse immortales. 130. col. 2. d. & 133. col. 2. d.

Philosophia & Philosophus.

- Variæ descriptiones Philosophiæ. 1. co. 2. c
Tripartita diuisio Philosophiæ secundum Platonicos & Stoicos. 3. col. 1. d
Bipartita diuisio Philosophiæ secundum Aristotelem. ibid. col. 2. a
Bonam esse diuisionem Philosophiæ in Practicam & Speculatiuam probatur septem rationibus. 5. col. 1. b
Diuisio Philosophiæ, in Ionicam, & Italicam. 122. col. 2. b
Philosophiam prius floruisse apud Barbaros quàm apud Græcos. 125. col. 1. a

Physica

Index Rerum.

Physica & Physicus.
 Quas res Physicus non potest cognoscere de anima rationali. 20.col.1.a
 Quæ tractare debet Physicus de anima rationali. 21.col.2.c
 Physicus in quibusdam rebus tractandis vitur abstractione Mathematica. 25.col.2.b
 Opinio quorundam dicentium Physicam subalternari Metaphysicæ. 28.col.2.a
 Probatu septem rationibus Physicam non subalternari Metaphysicæ. 30.col.1.a
 Physica nobilior est doctrinis Mathematicis. 33.col.2.c
 Physica & secundum naturam & secundum nos est posterior Mathematicis disciplinis. 35.col.2.c
 Sublati intelligentiæ Physica per se non est prima Philosophia, nisi forte per accidens. 36.col.2.c
 Subiectum Physicæ esse corpus mobile seu naturale? 46.col.1.a
 An Physica Aristotelis sit scientia. 49.col.1.b
 Laus Doctrinæ Physicæ Aristotelis. ibi.c.d
 Septe esse principales partes Physicæ. 58.col.2.a
 Non potest Physicus demonstrare motum esse, vel corpus mobile esse. 41.col.2.a
 Sex differentie inter Physicum & Astrologum in tractatione rerum celestium. 50.col.2.d
 Differentia inter Physicum & Medicum. 51.col.2.a
 An Physicus consideret omnia genera causarum. 72.col.2.d. & 73.col.2.a
 An consideret primam formam & ultimum finem. ibidem
 Cur Physicum scribar Avertoes agere de prima materia, & primo motore. Metaphysicum autem de prima forma, & ultimo fine. ibid.
 An sit Physici demonstrare res naturales esse compositas, vel habere causas. 83.col.1.a
 De multiplici utilitate ac voluptate quæ ex studio Physicæ percipitur. 63.col.2.d

Plato.

An Plato sensit mundum esse incorruptibilem. 523.col.2.c. & 524.col.1.b
 An putaverit Mundum vel Cælum esse

Deum. 525.col.2.a.b.c
 An Plato sensit Mundum esse æternum, an de nouo factum. 527.col.1.a
 Quid Plato senserit de Mathematicis. 26.col.1.c
 Sententia Platonis de præstantia Metaphysicæ. 27.col.2.b
 Plato tripliciter sumit nō ens. 165.col.2.a
 Cur res corruptibiles vocet nō entia. ibi.c.d & 166.col.1.c
 Cur dicat non ens esse causam multitudinis, & distinctionis rerum. ibid.col.2.d
 Plato reprehenditur ab Alexandro, & defenditur a Simplicio. 165.col.2.d
 Quo maxime argumento persuaserit sibi D. Augustinus, Platonem legisse sacras literas. 166.col.1.d
 Cur Author huius operis non exposuerit sententiam Platonis de principijs. 177.col.2.b
 De ætate Platonis error Eusebij & D. Augustini ab ipsomet D. Augustino recognitus. 137.col.1.a.b.c
 Quando natus, mortuus, peregrinatus. ibidem.d
 De tempore quo uixerunt successores eius. ibid.col.2.b
 Platonis tempore Roma est capta a Gallis. ibid.138.col.1.a
 Qui eo tempore apud varias gentes illustres fuerint. ibid.c
 Opinio Platonis de antiquitate & transmigratione animarum rescinditur. 260.col.2.a
 Platonem multis in rebus errasse. 523.col.1.d
 An sensit cælum esse compositum ex elementis. 517.col.2.c & 519.col.2.d

Plotinus.

Quando floruerit. 137.col.2.c.d
 Quos discipulos habuerit. ibid.
 Quæ scripta reliquerit. ibid.
 Quantum nomen & auctoritatem habuerit. ibidem

Plutarchus.

Mira scribit contra Stoicos. 158.col.2.b
 Quod solus Deus sit verè ens, cætera autem minime, præclara doctrina Plutarchi. 166.col.2.b

Index Rerum.

Porphyrus.
 Deestatio eius. 141.col.1.b
 Tempus eius. ibid.b
 Longitudo vitæ. ibid.c
 Pulcherrima descriptio materiæ quam tra-
 dit Porphyrius. 200.col.2.c

Potentia.
 De duplici potentia materiæ multa dispu-
 tantur. 216.col.2.a
 Potentiam esse de essentia materiæ. 217.
 col.2.d
 Potentiam non esse de essentia materiæ. 218.col.2.d
 Cur potentia dicatur essentialis materiæ. 219.col.1.c.d
 Quid sit educi è potentia materiæ. 220.
 col.1.b
 Cur potentia non ponatur principium gene-
 rationis sicut priuatio. 222.col.1.d
 Qualis sit potentia passiva Physica & po-
 tentia contradictionis. 308.col.2.d

Practicum & Praxis.
 Quid sit Scientia Practica. 3.col.2.c
 Practicum & Speculatiuum sunt differentiæ
 essentialia scientiæ, sed non adæquata.
 5.col.2.d
 Quomodo eadem scientia possit dici Pra-
 ctica & Speculativa. 6.col.2.a
 Practicum & Speculatiuum secundum rem
 diuidunt scientiam, non autem intelle-
 ctum aut obiectum. 5.col.2.d
 An Practicum & Speculatiuum sumantur
 ex obiecto an ex fine. 7.col.1.a
 Practicæ Scientiæ secundum nos priores
 fuerunt speculatiuis, posteriores autem
 secundum naturam. ibid.col.2.a
 Quid sit Praxis. 4.col.1.b

Primum cognitum.
 Explicatur Titulus quæstionis de primo
 cognito. 100.col.2.c
 Scotiæ nouem argumentis probant pri-
 mum cognitum esse speciem specialis-
 simam. 101.col.1.d. & 2.a
 Thomistæ probant ens, esse primum co-
 gnitum, quatuor rationibus. 105.col.2.c.d

Nominales probant singularè esse primo
 cognitum sexdecim argumentis. 109.
 col.1.b
 Peripatetica Doctrina de primo cognito
 traditur. 112.col.1.a. & 115.col.1.b

Priuatio.
 Octo attributa priuationis. 182.col.1.a
 De uarietate priuationum. 220.col.2.d
 An a priuatione ad habitum sit possibilis
 regressus. 227.col.1.a
 Cur priuatio dicatur principium per acci-
 dens. ibid.col.2.b
 An sit ens reale. ibid.d
 An nomen principij, dicatur æqualiter de
 priuatione & alijs. 222.col.1.a
 Vnde petatur unitas, distinctio, definitio, &
 cognitio priuationum. ibid.

Proclus.
 Sententia Procli de præstantia Metaphy-
 sica, eiusque supra alias scientias pote-
 state. 28.col.1.a
 Quid scilicet Proclus de quantitate Mathe-
 matica. ibid. b
 Probat nec Cælum, nec uniuersum per se
 esse incorruptibilia. 512.col.1.b

Punctum.
 An punctum sit ens reale. 353.col.1. d
 & sequen.
 An sit ens positium. ibid.
 An realiter differat a linea. ibid.
 Quomodo habeat positionem in continuo.
 ibidem
 Quomodo punctum sit in linea. ibid.
 In quo sit tanquam in subiecto. col.2.b.c
 An possit per potentiam Dei separari a li-
 nea. 358.col.1.b
 An puncta sint ubique in linea, necne. 366.
 col.2.d. & 370.col.1.c

Pythagoras & Pythagoræi.
 Opinio Pythagoræ de numeris quod sint
 principia omnium diligenter exponitur.
 147.col.2.b
 Sententia Pythagoræorum de præstantia
 unitatis & numeri septenarij. ibid.d
 Decreta Pythagoræ. 149.col.1.a
 In

Index Rerum.

In quo genere causæ Pythagoræ faciunt
 numeros causas omnium rerum. 148.
 col. 2. b

Hæresis Manichæorum, secundum aliquos
 fluxit ex doctrina Pythagoræ. 147.
 col. 1. d

Doctrina Pythagoræ de mysterijs nu-
 merorum resellitur. 172. col. 2. d

De ætate Pythagoræ. 131. col. 2. a

Quando venerit in Italiam. 132. col. 1. a

An Rex Numa fuerit eius auditor. ibid. b

Erratum Diodori Siculi & Plin. de ætate
 Pythagoræ. ibid. col. 2. b

Quando petierit Ægyptum. ibid. d

Qui eius tempore floruerint, quidve me-
 morabile in mundo tunc gestum sit. ibi-
 dem c. d

Q

Quadratura circuli.

Multi sunt de quadratura circuli apud Sim-
 plicium scitu digna. 1. Physi. super tex. 11.
 376. col. 2. d

Opinio & argumenta eorum qui negant
 quadraturam circuli esse possibilem. ibi-
 dem b

Opinio Zimaræ aientis quadraturam cir-
 culi Mathematicè esse possibilem, non
 autem Physicè, resellitur. 377. col. 1. b
 & col. 2. c

Probatur multis argumentis quadraturam
 circuli esse possibilem & scibilem. 378.
 col. 2. a

Quidam putarunt quadraturam circuli iam
 fuisse a multis inventam & demonstra-
 tam, & qui fuerint isti. 376. col. 2. d. & seqq.

Quantitas.

Duplex consideratio quantitatis vel per se
 vel in ordine ad substantiam, aut simpli-
 citer, aut ut est substantia Physica. 12.
 col. 1. d. & 13. col. 1. a. b. c

Quantitas partim est prior substantia, par-
 tim est posterior. 12. col. 2. d

Quantitates Mathematicam putat Pro-
 clus non abstrahi a rebus naturalibus,
 sed esse inhas animæ eius rationes. 35.
 col. 2. c. d

Quantitas cæli & rerum sublunarium Ma-
 thematicè sumptæ, sunt unius rationis

& speciei; Physicè autem, minimè. 397.
 col. 1. d

De quantitate interminata, quod immedia-
 te sit in materia prima, eique coæva per
 se ingenerabilis & incorruptibilis, & alia
 plurima disputantur. 209. col. 2. c

An quantitas sit principium individua-
 tionis rerum naturalium. 237. col. 2. c

Quantitatem re distingui a substantia, pro-
 batur tredecim argumentis. 349. col. 2. c

Oehan negat quantitatem re distingui a sub-
 stantia, cuius opinio Theologicè nullo
 modo defendi potest. 353. col. 1. a

An illæ duæ species quantitatis, linea, &
 superficies sint entia realia positius, in-
 ter se realiter distinctæ. ibid. col. 1. d

Quantitas quintuplex vel sextuplex. 375.
 col. 1. a

Quidditas.

An materia sit pars quidditatis. 233. col. 2. a

An forma sit tota quidditas rei naturalis.
 233. col. 1. d

Quod sit discrimen inter substantiam &
 quidditatem. 37. col. 1. a

An quidditates rerum creatarum habeant
 causam esseiæntem. 249. col. 2. a

An quidditates sint æternæ. ibid. b

An quidditas rerum naturalium contineat
 alias causas quàm materiæ & formam.
 59. col. 1.

An quidditates rerum in particulari consi-
 derentur a Metaphysico. 46. col. 2. b

Sapiens, Sapientia.

Qui dicebantur olim sapientes. 1. col. 1. c

Qualis esse debeat sapiens secundum Pla-
 tonicos, Aristotelem, & Stoicos. 2. col.
 2. a

Triplex munus sapientis. 3. col. 2. d

Cur sapientibus non sint constituta præ-
 mia sicut Athletis. 2. col. 2. b

Varie descriptiones sapientiarum. 1. col. 2. c

De præstantia sapientiarum. 2. col. 1. b

Sapientia prima, Philosophia, & Metaphy-
 ca esse tria nomina eiusdem doctrinæ.
 ibidem c

Index Rerum.

Scientia.

- Necessarium esse scientiam aliquam uniuersalem, quæ agat de transcendentibus & decem prædicamentis.** 15.col.1.a
- Scientiam de transcendentibus, distinctam esse debere a scientia quæ est de intelligentijs, & hanc ab ea quæ est de Deo.** ibidem
- Probabiliter poni potest, esse quinque scientias speculativas.** 76.col.2.a
- Cur Aristoteles doctrinam transcendentis & Intelligentiarum ad unam scientiam reduxit.** 15.col.2.d
- Vnam esse scientiam omnium rerum quidam opinantur.** 17.col.1.b
- Probatur non esse scientiam omnium rerum.** ibidem
- An scientiæ ratio dicatur uniuocæ de omnibus scientijs.** 24.col.2.c
- Scientia ratione subiecti dicitur uniuocæ de omnibus scientijs, ratione autem obiecti uel modi demonstrandi, nequaquam.** ibid. d. & seq.
- Scientia proprie loquendo non est substantiæ sed accidentium.** ibid.
- Scientia, uniuocæ & equaliter dicitur de Metaphysica & Physica simpliciter loquendo, secundum quid autem nequaquam.** 28.col.1.d
- Duplex certitudo in scientijs attendi potest; una ex parte obiecti & rerum quæ tractantur; altera ex parte medijs, & modi procedendi, atque demonstrandi.** 34.col.1.a
- Quomodo possit esse scientia de rebus contingētibus & corruptibilibus.** 48.col.2.b
- Cuius sit tradere distinctionē scientiarum.** 52.col.2.c
- Scientiam nostram non esse reminiscentiā, ut falso existimauit Plato.** 86.col.1.d
- Scotus & Scotista.**
- Ait uisionem Dei beatificam, quæ est in beatis, mensurari x̄uo.** 424.col.2.b
- Opinio eius de ratione x̄ui.** 431.col.2.b
- Superius x̄uiternum esse mensuram inferioris.** 435.col.1.b
- Septem genera rerum mēsurari x̄uo.** 431.col.2.c
- Scotistæ faciunt locum immobilem per**

- x̄quiualentiam.** 389.col.2.c
- Quidam eorum putant subiectum Doctrinæ Mathematicæ esse substantiam corpoream, & Deum atque intelligentias non esse partes subiecti Metaphysicæ secundum proprietates ipsius peculiaris, sed tantum secundum proprietates communes entis, sed in utroque reselluntur.** 10.col.2.d
- Opinio Scotistarum de subiecto Physicæ.** 42.col.2.b
- Opinio Scoti de Hæcæitate quam facit principij indiuiduationis.** 239.col.2.d
- Scotus secundum Aristotelem, qui sensu Deum agere ex necessitate naturæ, opinatur non posse defendi contingentiam rerum.** 341.col.2.a
- Resellitur hæc opinio.** 344.col.2.d
- Causam contingentis rerum facit Deum, quatenus libere in creaturis omnia agit.** 346.col.1.b
- Opinio Scotistarum actionem subiectiue esse in agente, probatur septem argumentis.** 451.col.1.a
- Resellitur hæc opinio Scotistarum.** ibidem col.2.a

Sc̄ct̄a.

- Duplex Philosophiæ princeps secta, Ionica, & Italica, cui a multis subiungitur Eleatica, quæ ab alijs sit tertia secta.** 122.col.2.b
- Deijs qui præcipui fuerunt in Philosophia Ionica & Italica.** 123. & 124. & seqq.
- Post Platonem quadruplex extitit secta; Academica, Peripatetica, Stoica, & Epicurea, & qui in his excelluerint.** 123.col.1.a
- An Academica secta fuerit duplex tātum, vetus, & noua; an triplex, vetus, noua, & media.** ibid.col.1.b
- De uarijs appellationibus sectarum.** 125.col.2.a
- Qui fuerint Eleatici Philosophi.** 124.c.2.d
- Quæta fuerit inter sectas Philosophorum de præcipuis Philosophiæ questionibus dissentio.** 156.col.1.a

Sensus.

- Nulla potentia sensitiua reflectitur in ipsam.** 114.col.2.a
- Sensus

Index Rerum.

Sensus nihil cognoscit quod non sit actu in rebus. 120.col.1.& 2

Quomodo Aristoteles dicat, sensum esse ipsius uniuersalis. ibid.

Sensus est agens respectu sensationis, sed nō datur sensus agens respectu vel obiecti, vel specierum sensibilium. ibid.

Quanta sit fides habēda sensibus. 342.col.1.c.& 34.col.2.b.c

Simplicius.

Sentētia eius de libertate & necessitate intelligentiarum in agendo. 496.col.1.d

Contendit in opinionibus ueterum Philosophorum, nullam esse falsitatem, nullamque repugnantiam, sed multis argumentis refellitur. 155.col.1.c.d

Admittit dimensiones interminatas. 212.col.1.c

Quando fuerit, & floruerit. 141.col.2.b

Negat definitionem naturæ conuenire animæ, sed refellitur. 275.col.1.c.d

Et multa & præclara scribit Simplicius de Quadratura circuli. 376.col.2.d. 379.col.2.d

Singularē.

Singulare esse primum cognitum probant nominales sexdecim argumentis. 109.col.1.b

Singulare distincte cognosci ab intellectu nostro, demonstratur septem argumentis. 112.col.1.a

An uerum sit, singulare indirecte cognosci ab intellectu nostro. 114.col.2.a

Rationes eorum qui censent, singulare nec primo, nec distincte cognosci a nostro intellectu. 116.col.1.b

An antecedens inductionis continens singularia, cognoscatur ab intellectu an a sensu. 112.col.2.c

Socrates.

Primus Philosophiam moralem excolere & de rebus practicis disputare cepit, cum priores Philosophi in rebus duntaxat speculatiuis fuissent occupati. 8.col.2.d

Tempore Socratis cepit studium rerū mo-

ralium, & desijt studium rerum naturalium. ibid.

An Socrates attingerit ætatem Parmenidis. 135.col.2.b

Quo tempore natus & mortuus. 136.col.1.c

Qui apud uarias gentes præferunt apud Hebræos eo tempore floruerint. ibid.col.2.c

Speculatiuum.

Quid sit scientia speculatiua, & quid speculatio. 3.col.2.c

Tribus modis aliquam scientiam posse dici speculatiuam. 6.col.2.d

Speculatiua scientia prior, certior, & nobilior est quam Practica. 7.col.1.a

Scientia non dicitur uniuocē de speculatiua & Practica, sed principalis de illa quā de hac. ibid.

Diuisio scientiæ speculatiuæ in Metaphysicam, Physicam, & Doctrinas Mathematicas, probatur uarijs rationibus. 10.col.1.c

Quomodo Auerroes negauerit in primo Metaphysicæ esse quartam scientiā speculatiuam. 15.col.2.d. 16.col.1.c

Non distingui scientias speculatiuas per distinctionem abstractionum a materia. 17.col.2.b

Scientiam speculatiuam principalis dici de Metaphysica. 25.col.2.a

Vnaquæque scientia speculatiua habet proprium & peculiarem sibi modum procedendi & demonstrandi. 18.col.1.c

Subalternatio.

Quæ requirantur ad subalternationē scientiarum. 31.col.2.b.c.d

Quomodo intelligendū sit, scientiam subalternantem demonstrare propter quod, subalternatam uero quod sit duntaxat. 30.col.1.c.d

Aliud est unam scientiā subijci alteri scientiæ, & aliud ei subalternari. 31.col.2.b

Quot modis contingat subijci unam scientiam alteri, & quis modus subiectionis efficiat ueram subalternationem, ibid. c

Subie.

Index Rerum.

Subiectum.

- An subiectum sit causa efficiens suæ propriæ passionis. 308.col.2.b
 Nulla scientia probat subiectum esse. 41.col.2.a
 Duo sunt in subiecto cuiuscumque scientiæ ueluti materia & forma, hoc est, res considerata, & modus considerandi. 40.col.2.c
 Opinio D. Thomæ de subiecto Physiçæ quòd sit ens mobile, probatur, & a quibusdam refellitur. 39.col.2.b
 Opinio Scotistarum substantiam naturalem esse subiectum Physiçæ. 42.col.2.b
 Aliæ duæ opiniones de subiecto Physiçæ refelluntur. 43.col.2.d. & 44.col.1.a.b
 Probatur subiectum Physiçæ esse corpus mobile seu naturale. 46.col.1.a

Substantia.

- Quomodo intelligendum sit omnia accidentia esse in prima substantia, & ab ea pendere. 214.col.1.c
 An prima substantia sit prior omnibus accidentibus. ibid.col.2.b
 Substantia immediate agit, & producit substantiam, secundum Scotum, Durandū, & Ochan. 305.col.2.a
 Probatur nullam substantiam posse immediate quiddam agere. 306.col.1.c.d
 Cur substantia non possit agere immediate. 308.col.1.d

T

Tempus.

- An tempus sit ens reale. 410.col.2.b.c
 Quo argumento probent quiddam, tempus non esse ens reale. ibid.d
 Soluitur hoc argumentum. 411.col.1.b
 Probatur quinque argumentis tempus esse ens reale. 410.col.2.d
 Opinio & argumenta eorum qui censent tempus re distingui a motu. 411.col.1.d
 Refellitur hæc opinio, & soluantur eius rationes. ibid.411.col.2.d. & 412.col.2.a
 An tempus sit numerus motus actiue an

- passiue. 412.col.2.b
 An in definitione temporis addendum fuerit ipsum esse numerum motus & quietis. 413.col.2.c
 Quomodo tempus per accidens mensuretur quietem. 414.col.1.a
 An esse rerum corruptibilium mensuretur tempore. ibid.d
 An ratio temporis pendeat ex anima. ibid.
 An tempus in solo motu caeli insit, an potius in quouis motu. 415.col.2.b
 Motus aliter mensuratur a tempore, aliter a magnitudine super quam fit. 416.col.2.d
 An sit unum tempus an multa. 416.col.1.b
 An sit unum & idem nunc in toto tempore. 417.col.1.c
 An pro mensura motus localis quo mouetur Angelus, sit ponendū tempus quoddam continuum differens a nostro tempore. 436.col.1.b
 Longa disputatio de tempore discreto quod inducunt Thomistæ. ibid.

Terra.

- Nullus Philosophorum fecit solam terræ principium omnium, coniunctam cum alijs elementis, fecit Parmenides & Empedocles. 146.col.1.b
 An locus naturalis terræ sit superficies aquæ & aeris, an potius sit centrum. 399.col.1.c

Thales.

- Princeps Ionice Philosophiæ, unus de selectis sapientibus, dixit principium omnium esse aquam, vel nihil scripsit, vel tantum Astrologiam nauticam. 145.col.1.a
 Quo tempore uixerit Thales. 130.col.1.b
 Qui fuerint eius in disciplina successores. 131.col.1.a
 Qui eodem tempore apud varias gentes, præfertim autem apud Hebræos floruerint. ibid.c
 Quando euenit mirabilis illa solis eclipsis, quam prædixit Thales. 130.col.1.d
 Insigne mendum in Eusebij Chronicis de Thaletis ætate. 130.col.2.c

Index Rerum.

Themistius.

- Pulchra sententia Themistij de dignitate Metaphysicæ, eiusque supra alias scientias preestare. 29.col.2.a
- Themistius in oratione quam habuit ad Valentem Imperatorem, ostendit, plus quàm trecentas apud Philosophos fuisse de Deo opiniones. 141.col.1.d
- Quando floruerit Themistius. ibidem
- Themistius putavit monstra, casu fieri. 320.col.2.d
- Luculenter docet. Quantitatem Mathematicam abstractam esse ab omni penitus substantia. 375.col.1.a
- Dixit primum cælum esse in loco propter superficiem tonuexam Saturni. 400.col.2.b

D. Thomas & Thomista.

- Negat D.Thom. infinitum actu posse fieri a Deo. 364.col.2.a
- Conset Quantitatem Mathematicam ratione abstractam esse a substantia sensibili, sed non ab omni substantia. 374.col.1.c
- Loci immobilitatem, sumit ex distantia eius a cælo, & a centro. 390.col.1.b
- Videtur sensisse Physicam subalternari Metaphysicæ. 29.col.2.c.d
- Opinio D. Thomæ de subiecto Physicæ. 39.col.2.b
- D. Thomas opinatur quodlibet animal simpliciter esse nobilius cælo, secundum quid autem ignobilius. 48.col.1.b
- Opinio D.Thom. quod animæ perfectiorum animalium sint indivisibiles. 227.col.2.d
- Opinio eius, quod principium individuationis sit materia signata. 240.col.2.b
- Opinio eius quod existentia in omnibus creaturis realiter distinguatur ab essentia. 245.col.1.a
- Conset respectu cæli posse aliqua in rebus naturalibus casu euenire: licet alibi uideatur contrarium sentire. 327.col.1.b 322.col.1.d. & seqq.
- Quam putet esse causam contingentiarum. 346.col.1.d
- Ait primum cælum esse in loco, ratione suarum partium integralium. 401.c.1.d

- Conset nisionem Dei Beatificam, quæ est in Sanctis mensurari æternitate participata. 424.col.1.c
- Cuius rei sit mensura Æuum, secundum D.Tho. 420.col.2.a
- Esse unum Æuum omnium Æuiteriorum, & in quo sit tanquam subiecto. 432.col.1.c
- Mensuram operationum immanentium Angeli esse tempus discretum. 436.col.1.a
- Motum localem Angeli mensurari tempore quodam continuo diuerso a nostro. ibidem

Transcendentia.

- Transcendentia non recte dicuntur abstracta secundum rem & rationem a materia, siue per essentiam, siue per indifferentiam. 13.col.1.d
- Cur Transcendentia non debeant poni in definitionibus. 42.col.1.a
- Transcendentia non significant rem diuersam, ab ijs de quibus dicuntur. 247.col.1.c

V

Vacuum.

- Antiqui Philosophi putabant vacuum esse necessarium efficiendo motui locali. 464.col.1.b.c
- Quinque præclara firmaque fundamenta contra illud, quod in uacuo, si esset, fieret motus localis in tempore. ibid.d & seq.
- Vacui ad plenum nulla est proportio. 405.col.1.a
- Exponitur Demonstratio Aristotel. qua probat in uacuo non posse fieri motum localem in tempore. ibid.b
- Qui, & quibus argumentis probauerint, motum localem in uacuo, posse fieri in tempore. 405.col.2.b
- Probat multis rationibus in uacuo posse fieri motum localem in tempore. ibidem.c.d
- Tres causæ propter quas natura refugit vacuum. 407.col.1.a

Vmbra

Index Rerum . I

- Umbra.*
 An umbra sit tantum privatio luminis . 503.col.2.c.d
 An omne corpus opacum quod est in luce efficiat umbram . 504.col.1.a
- Uniuersale.*
 Quomodo uniuersale sit prius & posterius suis singularibus . 84.col.2.b
 Uniuersaliora minus uniuersalibus notiora sunt tam secundum nos, quam secundum naturam . 87.col.2.d
 Quæ causa sit, cur magis uniuersalia sint nobis notiora . 89.col.1.b.c
 Non semper minus uniuersale est nobis notius . ibid.d
 Quomodo accipiatur uniuersale, cum dicitur, magis uniuersale esse notius nobis . ibid.
 Quo pacto intelligendum sit, quod Aristoteles ait primo lib. Metaphy. cap. 2. & 1. lib. Poster. tex. 5. maxime uniuersalia esse cognita difficillima . 97.col.1.a
 Duplex cognitio distincta, maxime uniuersalium . 97.col.2.b
 Quomodo intelligendum sit quod ait Aristoteles, uniuersale esse prius, & notius secundum rationem, quam singulare . 98.99.& 100
- Voluntas.*
 Voluntas non est potentia Physica . 21.col.1.a.b
 Operatio uoluntatis quæ est uelle, non est Physica . ibid.
- Operatio uoluntatis, hoc est uoluntio ultimi finis simpliciter, non est praxis, nec potest errare . 4.col.2.c.d
 Quomodo uoluntas licet moueatur a Deo, nihilominus tamē est libera . 303.col.1.d
 Quadruplex discrimen inter uoluntatem nostram & agens naturale . 303.col.2.b. 345.col.2.c.d
 Triplex modus operandi nostræ uoluntatis . 303.col.2.b
 Voluntatem nostram per se non subiacere cælo probatur . 348.col.2.d
- X
- Xenophanes.*
 Demonstratio Xenophanis qua probat omnia esse unum ens, æternum, immobile . 143.col.2.c
 Diluuntur rationes Xenophanis . 159.col.2.b
 Xenophanes per illud suum unum ens significauit cælum quod uocabat Deum . 168.col.1.a.& 169.col.2.a
 Quando floruit Xenophanes . 135.col.2.a
- Z
- Zeno.*
 Zeno uir miræ subtilitatis . 142.col.2.a
 Eius scripta ut reselleret Carnades, ante sumpsit Elleborum . ibid.c
 Quando floruit . ibid.b
 Æqualis fuit Epicuri . ibid.a
 Quos habuit insignes uiros disciplinæ suæ studiosos & sectatores . ibid.c

F L N I S.

